

Bisale-i Nur Külliyyatından

اَشْرَافُ الْاَلْبَانِجَانِ طَائِفَةِ الْاَلْبَانِجَانِ

İsaratü'l-İcaz

(TÜRKÇE TERCÜMESİ)

İNDEKS • DİPNOT • SÖZLÜK • KRONOLOJİK BİLGİ

Müellifi:

Bediüzzaman
SAİD NURSÎ

Mütercim:

Abdülmecid NURSÎ

İçindekiler

Takdim	9
Bediüzzaman Said Nursî kimdir?	11
TEMBİH	15
Eserin müellifi Üstad Bediüzzaman Said Nursî tarafından İşaratü'l-İ'caz tefsiri hakkında yapılan bazı mühim izahlardır.	
İŞARATÜ'L-İ'CAZ TEFSİRİ HAKKINDA	18
Üstad Bediüzzaman Said Nursî'nin talebeleri tarafından kaleme alınmış, İşaratü'l-İ'caz hakkında açıklamalardır.	
İFADETÜ'L-MERAM	21
Üstad Hazretlerinin bir Kur'an tefsirinin nasıl yapılması lâzım geldiği hususundaki açıklamaları ve İşaratü'l-İ'caz'ı telifindeki maksadını izah eden ifadeleridir.	
KUR'ÂN NEDİR? TARİFİ NASILDIR?	24
Kur'an'ın tarifi ve mahiyeti hakkındaki suale verilen harika ve güzel bir cevaptır.	
FATİHA SURESİNİN TEFSİRİ	28-54
"Bismillâhırrahmanırrahîm" in kelime kelime mana ve ehemmiyetini bazı sorular ve cevaplarla birlikte izah eder. Aynı şekilde Fatihâ'yı ayet ayet gayet veciz bir şekilde tefsir eder.	
KUR'ÂN'IN DÖRT TEMEL UNSURU	28
Kur'an'ın dört temel esasının neler olduğunu ortaya koyan bazı mühim sorular ve cevapları ihtiva eder.	
SURE-İ BAKARA	55-458
KUR'ÂN'DAKİ TEKRARLAR	55
<i>Bakara Suresinin Birinci Ayetinin Tefsiri</i>	57
HURUF-İ MUKATTAA	57
Birinci Mebhas	57
İkinci Mebhas	58
Üçüncü Mebhas	60
Dördüncü Mebhas	62
<i>Bakara Suresinin İkinci Ayetinin Tefsiri</i>	63
KUR'ÂN'IN YÜCELİĞİ	63
<i>Bakara Suresinin Üçüncü Ayetinin Tefsiri</i>	71
İMAN	71
NAMAZ	74

ZEKÂT VE SADAKA	76
<i>Bakara Suresinin Dördüncü Ayetinin Tefsiri</i>	80
İMAN VE MÜ'MİNLER	80
HAŞİR VE AHİRETİN İSPATI	89
<i>Bakara Suresinin Beşinci Ayetinin Tefsiri</i>	101
HİDAYET NİMETİ	101
KURTULUŞA ERENLER	105
<i>Bakara Suresinin Altıncı Ayetinin Tefsiri</i>	108
KÜFRÜN MAHİYETİ	108
<i>Bakara Suresinin Yedinci Ayetinin Tefsiri</i>	120
KALPLERİN MÜHÜRLENMESİ	120
MÜNAFIKLAR BAHSİ	136
<i>Bakara Suresinin Sekizinci Ayetinin Tefsiri</i>	136
<i>Bakara Suresinin Dokuzuncu ve Onuncu Ayetlerinin Tefsiri</i>	143
<i>Bakara Suresinin On Birinci ve On İkinci Ayetlerinin Tefsiri</i>	154
<i>Bakara Suresinin On Üçüncü Ayetinin Tefsiri</i>	160
<i>Bakara Suresinin On Dördüncü ve On Beşinci Ayetlerinin Tefsiri</i>	168
<i>Bakara Suresinin On Altıncı Ayetinin Tefsiri</i>	178
<i>Bakara Suresinin On Yedi, On Sekiz, On Dokuz ve Yirminci Ayetlerinin Tefsiri</i>	183
<i>Bakara Suresinin Yirmi Bir ve Yirmi İkinci Ayetlerinin Tefsiri</i>	226
İBADET VE TEVHİD BAHSİ	226
Birinci Mukaddeme ibadetin manasını, mahiyetini, hem şahsî ve içtimaî, hem de dünya ve ahiret hayatı bakımından ehemmiyetini izah eden harika bir tefsirdir. İkinci Mukaddemede ise Cenab-ı Hakkın varlığı ve birliği ilmî deliller ile izah ve ispat edildikten sonra, ayetlerin cümleleri açıklanarak ibadetin mana ve ehemmiyeti tefsir edilir.	
<i>Bakara Suresinin Yirmi Üç ve Yirmi Dördüncü Ayetlerinin Tefsiri</i>	261
NÜBÜVVET HAKKINDA	261
Cenab-ı Hakkın Kur'ân-ı Kerîm'i indirdiği Peygamberimiz Muhammed Aley-hissalâtü Vesselâmin nübüvvetini, yani peygamberliğini ispat eden gayet güzel izahlarla beraber Kur'ân'ın tarif ve maksadı anlatılır; çeşitli sual ve cevaplarla bu iki ayetin tefsiri mahiyetinde dikkat çekici açıklamalarda bulunulur.	
<i>Bakara Suresinin Yirmi Beşinci Ayetinin Tefsiri</i>	317
AHİRETE İMAN	317
<i>Bakara Suresinin Yirmi Altı ve Yirmi Yedinci Ayetlerinin Tefsiri</i>	340
KUR'ÂN'IN İFADESİNDEKİ İ'CAZA DAİR	341
<i>Bakara Suresinin Yirmi Sekizinci Ayetinin Tefsiri</i>	374

HAYAT VE ÖLÜM	374
<i>Bakara Suresinin Yirmi Dokuzuncu Ayetinin Tefsiri</i>	387
İNSAN VE KÂİNAT	387
<i>Bakara Suresinin Otuzuncu Ayetinin Tefsiri</i>	403
MELÂİKEYE İMAN	403
<i>Bakara Suresinin Otuz Birinci Ayetinin Tefsiri</i>	418
İNSANIN YARATILIŞI	419
<i>Bakara Suresinin Otuz İkinci Ayetinin Tefsiri</i>	428
ECNEBÎ FEYLESOFLARIN KUR'ÂN-I KERÎM HAKKINDA	
ŞAHADETLERİ	429
NURUN BİR TALEBESİNİN MÜDAFAASINDAN BİR PARÇA	448
EKLER	459
Şahıs Bilgileri	461
Yer Bilgileri	481
Ayet İndeksi	489
Hadis İndeksi	526
Şahıs İndeksi	527
Yer İndeksi	530
Genel İndeks	531
Tarihsel Gelişim ve Olaylar İçinde Bediüzzaman Said Nursî	577

Takdim

“Doğrudan doğruya Kur’ân’dan alıp ilhamı, / Asrın idrakine söyletmeliyiz İslâmı.”

Din, vatan ve hürriyet şairi Mehmed Akif’in, Kur’ânî bir nur ve mukaddes kitabımızdan müjdeli bir mesaj beklentisi içindeki İslâm dünyası adına bu mısralarla dile getirdiği ideal, elinizdeki eserin müellifi Bediüzzaman Said Nursî tarafından telif edilen *Risale-i Nur Külliyyatı* ile gerçekleşmiş; Kur’ân’ın çağımız insanına verdiği mesajlar bu eserlerle ortaya konulmuştur.

Modern çağ insanının aradığı Kur’ân yorumunu, en mükemmel şekliyle *Risale-i Nur*’da bulmak mümkündür. Bu yorum, “ruh-i aslî”yi rencide etmeden, asrın idrakine uygun izahları ihtiva eden bir hususiyete sahiptir. *Risale-i Nur*, Kur’ân’ın bu asra bakan mesajını anlayıp yorumlama hususunda “tecdit” vazifesini ifa etmiştir.

Çağımızın hususiyetlerini derin bir vukuf-la tahlil ve manevî hastalıklarını isabetle teşhis eden Bediüzzaman, “Zaman iman kurtarmak zamanıdır” formülü çerçevesinde kaleme aldığı *Risale-i Nur*’la, bu zamanın manevî ihtiyaçlarına tatminkâr cevaplar veren bir iman hazinesini ortaya koymuştur.

Neden zaman, iman kurtarmak zamanıdır?

Çünkü çağımızda iman, eski devirlerde görülmemiş hücum ve taarruzlara maruzdur. Eskiden iman, böylesine büyük tehlikelerle karşı karşıya değildi. Cemiyetlere, büyük ölçüde teslimiyete dayalı bir iman hâkimdi. O itibarla, büyük zatların sözleri, delilsiz de olsa kabul ediliyordu. Bugün ise, materyalist cereyanların yaygın hâle gelmesi sebebiyle, bu imanı tehdit eden şüpheler birçok zihni meşgul edecek seviyeye ulaşmıştır. Asırlardır Kur’ân aleyhine yığılagelen şüphe, itiraz ve evhamlar, bu asrın çalkantıları içinde yol bulup, çağın modern imkânları kullanılarak birçok insana mal edilebilmiştir.

İşte Bediüzzaman Said Nursî, bu gelişmelerin, Müslümanların dahi imanını tehlikeye sokacağını görerek, bir sel gibi gelen inançsızlık telkinleri karşısında, doğrudan doğruya Kur’ân’dan ilham alarak telif ettiği *Risale-i Nur* gibi muhkem bir seddi tesise muvaffak olmuştur.

Bu eserlerde, her insanın zihnini meşgul eden ve modern çağ insanlarının da bigâne kalamayacağı, “Ben kimim? Nereden geldim? Nereye gidiyorum? Bu dünyadaki vazifem nedir?” suallerine doyurucu izahlar getirilmekte; başta Allah’a iman olmak üzere bütün iman esasları izah ve ispat edilmekte; bu konularda fen ve felsefe adına ortaya konulan şüphe ve sualler ikna edici bir üslûpla cevaplandırılmakta; ilimle dinin uzlaşmazlığı yolundaki iddialar püskürtülerek, ilme din namına sahip çıkılmakta; İslâmı dejenere etmek maksadıyla girilen tahrifatçı tahrip teşebbüsleri boşa çıkarılmakta; maddeci anlayışa bina edilen medeniyetin insanlığı sürüklediği manevî buhranlar, Kur’ân’ın tevhit ve haşir gibi geniş hakikatlerine dair akli doyuran, ruhu okşayan, kalbi tatmin eden tatlı izahlarla tedavi edilmekte; ruhun ve kalbin vazifesizliğinden doğan sıkıntıların sürüklediği sefahat ve başıboşluk hâli, Kur’ân mesajıyla izale edilmektedir.

Risale-i Nur'un çok büyük önem taşıyan bir diğer özelliği de, çağımızın sosyal ve siyasî problemlerine; din ve demokrasi, din ve siyaset, cihad, terör gibi tartışma konularına küresel boyutta ve kalıcı geçerlilik taşıyan ufuk açıcı yorumlarıyla sağlam ve tutarlı çözümler getirmesi; demokrasiyi, hak ve hürriyetleri, sivil toplumu önceleyen ve müspet hareket esasına dayanan orijinal ve örnek bir hizmet metoduna kaynaklık etmesidir.

Risale-i Nur'un pek çok dünya diline çevrildiği; dünya üniversitelerinde tezlere ve ilmî araştırmalara konu olduğu; hakkındaki peşin hükümlerin sür'atle yıkılmaya yüz tuttuğu; muhteva ve mesajının her geçen gün daha iyi anlaşıldığı şu günlerde, bu paha biçilmez kıymetteki eserleri orijinal bir tanzimle ve istifadeyi kolaylaştıracak yeniliklerle tekrar neşrederek, önemli bir hizmeti daha ifa ettiğimiz inancındayız.

Yapılan yenilikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Metinde geçen bilinmeyen kelimelerin anlamları aynı sayfada verilmiş; kelimelerin seçiminde 8-11. sınıf öğrenci düzeyi esas alınmıştır. Kelimeye, geçtiği yerdeki anlamın verilmesine özen gösterilmiş; farklı anlamları peş peşe sıralanmıştır. Ayrıca, bilinen sözlük anlamının dışında, *Risale-i Nur*'un orijinal üslûbu içinde kendisine has bir anlamda kullanılan kelime veya kelime gruplarının açıklaması da, buna uygun şekilde yapılmıştır.

2. *Risale-i Nur*'un metni, üslûp ve özelliği de dikkate alınarak, Türkçenin imlâ kurallarına göre dizilmiştir.

3. Müellif Bediüzzaman Said Nursî'nin kısa biyografisinden başka; onun hayatında önem taşıyan tarihlerin sıralandığı bir tarih cetveline, ayrıca yer verilmiştir. Bu cetvel, aynı tarihlerde Türkiye'de ve dünyada meydana gelen önemli olayları da ihtiva etmektedir. Bu tercih ile, *Risale-i Nur*'a taallük eden önemli olayların, cereyan ettikleri konjonktür çerçevesinde değerlendirilebilmesi hedeflenmiştir.

4. *Risale-i Nur*'da geçen şahıs ve mekân bilgilerinin yer aldığı listelerle birlikte, "şahıs ve mekân indeksi" de mevcuttur. Böylece okuyucu, şahıs ve mekânlar hakkında bilgilenmekle birlikte, onların metindeki yerlerine de kolaylıkla ulaşabilecektir.

5. Metinde geçen ayet ve hadisler için iki ayrı başlık altında indeks hazırlanmıştır. İndekslerin alfabetik sıralanışında, metinlerin Türkçe okunuşları esas alınmıştır. Böylece, Arap alfabesini bilmeyenlerin de indeksten istifade edebilmesi hedeflenmiştir.

6. Genel indeks, konu başlıkları belirlenirken alt başlıkların da dikkate alındığı bir titizlikle hazırlanmıştır.

7. Her risalenin "telif tarihi" ile ilgili olarak elde bulunan bilgiler hem o risalenin başlangıcına, hem de liste olarak eserin sonuna konulmuştur.

YENİ ASYA NEŞRİYAT

Bediüzzaman Said Nursî kimdir?

1878'de Bitlis'in Hizan ilçesinin Nurs köyünde doğan Bediüzzaman, ilk eğitimini ağabeyi Mol-la Abdullah'tan aldı. Değişik medreselerde kısa aralıklarla kalarak beş yıl süren tahsil hayatına, Tağ Köyünde sekiz yaşında başladı. Sonunda, Doğubayazıt'ta Şeyh Mehmet Celâlî'nin medresesinde üç ay süren bir eğitimden sonra icazetini aldı ve Doğubayazıt'tan ayrıldı. İlmî münazaralar-daki başarısı, genç yaşta ulaştığı seviye, anlaşılması en zor konuları kolaylıkla anlaması ve mütalâa ettiği kitapları kolaylıkla ezberine alması gibi farklılıkları sebebiyle, zamanın âlimleri ona "Bediüzza-man" lâkabını uygun gördüler.

Bitlis'e gelen Bediüzzaman, Vali Ömer Paşanın konağında iki yıl kaldıktan sonra Van'a gitti. Bura-da kaldığı on yıl boyunca, çalışmalarını pek çok farklı ilimde derinleştirirken, Horhor Medresesini ku-rarak dersler de vermeye başladı. Eğitim çalışmaları sırasında, fen ilimleriyle din ilimlerinin birlikte okutulacağı, "Medresetüzzehra" adını verdiği üniversite projesinin eğitim esasları ve yönetim şeklini de belirledi.

Vali konağında bir gazetede okuduğu haber üzerine Bediüzzaman, hayatının bir gayesi olarak "Kur'an'ın bu asra bakan manevî mu'cizesini insanlara ispat ederek gösterme" kararını verdi. Bu ha-ber, İngiliz Sömürgeler Bakanı Gladstone'un ağzından bir "oyun"u dile getiriyordu: "İslâm dünyasına hâkim olmak için, ya Kur'an Müslümanların elinden alınmalı, ya da Müslümanlar Kur'an'dan soğutul-malı." Van'daki uzun ikametinin neticesi olan bu karar ve Şarkta kurulmasını istediği üniversite fikri, Said Nursî'nin bundan sonraki hayatını şekillendiren en önemli iki hedefti.

Üniversite düşüncesini hükümete iletmek isteyen Said Nursî, Van valisi İskodralı Tahir Paşanın teşviki ve referansıya, 1907 yılının başlarında İstanbul'a gitti. İlk iş olarak, Doğuda kurulmasını iste-diği üniversite ile ilgili bir dilekçeyi padişahın özel kalem dairesi olan Mabeyn-i Hümayuna sundu. An-cak, hükümet dilekçenin konusunu gerçekleştirmek için hiçbir girişimde bulunmadı. Gelişinden iki ay sonra Fatih'teki Şekerci Handa kalmaya başladı. "Burada her suale cevap verilir, her müşkül hallolu-nur; fakat sual sorulmaz" şeklinde bir daveti kapısına asması, kısa sürede bütün İstanbul'da değişik çevrelerde yankı buldu. Evhamlanan hükümet tarafından birkaç kere tutuklanan Bediüzzaman, hu-kukî açıdan suç isnat edilemeyince, serbest bırakıldı. Ancak, suçsuzluğu onu Toptaşı Tımarhanesine gönderilmekten kurtaramadı.

Doktorların "sağlam" raporu vermesine rağmen, o gözetimde kalmaya devam etti, sadece yeri de-ğişti; tımarhaneden tekrar hapisaneye gönderildi. Çünkü, hükümet ile uzlaşmamıştı. Zaptiye Nazırı Şefik Paşanın, "İhsan-ı şahane" ile birlikte getirdiği Padişah selâmını reddetmişti—kurulmasını önerdi-ği üniversitenin rektörü tayin edilmesine ve rektörlük maaşının hemen ödenmeye başlanacağı sözü-nü almasına rağmen. Bu arada, elbette, eğitim hakkındaki teklifi Bakanlar Kurulunun gündemine ali-nacak ve görüşülmesi sağlanacaktı. Bediüzzaman, bu teklifleri sus payı olarak gördüğünden kabul et-medi ve hapisaneye gönderilmeyi tercih etti.

23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyetin ilân edilmesiyle serbest bırakılan Bediüzzaman Said Nursî, İs-tanbul'da çok hareketli bir siyasî hayat yaşamaya başladı. Gazetelerde, "Hürriyete Hitap" adıyla ya-yınlanan nutkunu, önce hürriyetin üçüncü gününde Sultanahmet'teki mitingde, daha sonra İttihatçı-ların ileri gelenleriyle birlikte gittiği Selânik Meydanında okudu.

İstanbul'daki sosyal hareketlilik devam ederken, cemiyetlere üye oluyor, gazetelerde makaleler yazıyor, konferanslara ve toplantılara katılıyor, kendisine yakın bulunduğu toplumsal gruplara görüşle-rini aktarıyordu. Meşrutiyetin ilânı ile birlikte, çeşitli çevrelerde meydana gelen tepkiyi ortadan kal-dırmak için, önemli teşebbüslerde bulundu. Bediüzzaman imzasıyla Sadrazamlık aracılığı ile Doğu İl-lerindeki nüfuzlu şahıslara telgraflar çekti. İstanbul'un muhtelif yerlerindeki avcı taburlarını dolaştı. Medrese mensuplarının toplandıkları yerlere gitti. Meşrutiyetin ve anayasal sistemin İslâmiyete ay-kırı olmadığını, Asr-ı Saadet'teki yönetim ruhuna uygunluğunu anlatarak, gerilimi hayli yatıştırdı.

Tarihe 31 Mart Vak'ası olarak geçen ayaklanmada yatıştırıcı bir rol oynamasına rağmen, Bediüz-zaman da, sıkıyönetim mahkemesinde, diğerleri gibi idam talebiyle yargılandı.

Meşrutiyetin İslâmiyete olan uygunluğunu ve ülke için gerekliliğini içeren kapsamlı bir savunmanın sonunda beraat etti. Serbest bırakıldıktan sonra İstanbul'dan ayrıldı. Bu müdafaası, *İki Mekteb-i Musibetin Şehadetnamesi* veya *Divan-ı Harb-i Örfî* adıyla neşredildi.

1910 yılı baharında Van'a ulaşan Bediüzzaman, birkaç ay Horhor Medresesinin yeniden düzenlenmesi işiyle meşgul oldu. Hakkâri, Bitlis, Muş, Diyarbakır ve Urfa yörelerindeki aşiretleri ziyaret etti. Meşrutiyeti, hürriyeti, anayasayı ve bunların İslâmî temellerini, meşrutiyetin nimetlerinden faydalanmaları için gayret göstermelerinin gerekliliğini anlattı. Daha sonra bu görüşmelerin ve açıklamaların özetini *Münazarat* adı altında yayınladı.

Kış mevsiminin girmesiyle Şam'a giden Said Nursî, âlimlerin daveti üzerine Emeviye Camiinde, sonradan *Hutbe-i Şamiye* adı ile neşredilen, İslâm dünyasının siyasî, ekonomik ve sosyal sorunları ve çözüm yollarını anlattığı bir hutbe okudu.

Üniversite projesini iletme amacıyla İstanbul'a dönen Bediüzzaman, Sultan Reşad'a, Rumeli seyahatinde Doğu Vilâyetlerini temsilen eşlik etti. Daha sonra, Balkan Savaşının başlamasıyla inşası durdurulan Üsküp Üniversitesi için ayrılan tahsisatın aktarılması ile birlikte Bediüzzaman'ın "Doğuda bir üniversite kurulması" teklifi, hükümetçe kabul edildi. Üniversitenin temeli, 1913 yılında atıldıysa da, I. Dünya Savaşının başlaması bu projenin de ertelenmesine sebep oldu.

Birinci Dünya Savaşının başlamasıyla birlikte Doğu İllerimizin Ruslar tarafından işgal edilmesi üzerine, talebeleriyle beraber Doğu Milis Teşkilâtını kurdu ve Van-Bitlis cephesinde gönüllü alay komutanı olarak Ermenilere ve Ruslara karşı savaştı. Bitlis savunması sırasında Ruslara esir düşünce, Kosturma'ya sevk edildi. Şubat 1917'de başlayan Rus ihtilâli sırasında firar ederek, Kosturma, Petersburg, Varşova, Viyana, Sofya üzerinden, Kasım 1918'de İstanbul'a ulaştı.

Gelişi büyük bir ilgiyle karşılanan Bediüzzaman, Harbiye Nazırı Enver Paşanın teklifi üzerine, İstanbul'da kurulma aşamasında olan Dârülhikmeti'l-İslâmiyeye üye tayin edildi. Şeyhülislâm Mûsa Kâzım Efendinin teklifi ile de, Sultan Vahdettin tarafından kendisine ilmiyede "Mahreç" payesi verildi. "Mahreç Mevleviyeti" olarak da anılan bu paye, Osmanlı ülkesindeki bütün resmî ulemanın reisi olan "Başmüderis"ten sonraki ilmî rütbe anlamına geliyordu.

Çamlıca'da, Yusuf İzzettin Paşa Köşkünde kalan Bediüzzaman, Kur'an'ın mu'cizeliğini çağın insanına göstermek için yazdıklarını neşretmeye başladı.

İman rükünlerinin ispatına dair *Nokta*, çeşitli ayet ve hadisleri tefsir eden *Sünühat*, Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'in (a.s.m.) peygamberliğini ispat eden *Şuaat*, Kur'an'ın mu'cizeliğini anlatan *Rumuz*, sosyal konularda *Tulûat*, tevhidin ispatı hakkında *Katre*, özlü sözleri içine alan *Hakikat Çekirdekleri*, ahlâk ve ubudiyet derslerini ihtiva eden *Habbe*, *Zerre* ve *Şemme* adlı risalelerini yazdı ve yayınladı.

Bu sırada Birinci Dünya Şavaşı da bitmiş ve İngilizler payitahtı işgal etmekle kalmamış, Türkiye'de kendi politikalarını destekleyecek bir kamuoyu da oluşturmaya başlamışlardı. Kamuoyunda ciddi kuvvet kazanan İngiliz taraftarlığı, etkisini, Bediüzzaman'ın *Hutuvat-ı Sitte* adlı eserini İstanbul'un önemli yerlerinde dağıtmasıyla, kaybetti.

Anadolu'da başlayan İstiklâl Savaşının ve Kuva-i Milliye'nin aleyhine, İngilizlerin etkisinde kalan bazı çevrelerin baskısıyla çıkarılan Şeyhülislâm fetvasına karşı bir fetva yayınladı. Yazı ve makalelerinde İstiklâl Savaşını "cihad," Kuva-i Milliyecileri de "mücahit" ilân ederek istiklâl mücadelesini destekledi. Büyük Millet Meclisi Hükümeti de, Bediüzzaman'ı yakından takip ettiğinden, ısrarla Ankara'ya davet etti.

Bediüzzaman, 25 Kasım 1922'de Ankara'da Büyük Millet Meclisinde düzenlenen resmî "hoş geldin" merasimiyle karşılandı. Bir yandan meclis çalışmalarına katılıyor, bir yandan da milletvekilleriyle önemli konuları tartışıyordu. Yeni kurulan devletin yapılanmasına katkıda bulunmak için 10 maddelik bir beyanname hazırlayarak milletvekillerine dağıttı. Bu faaliyetleri bazı çevreleri oldukça rahatsız ettiğinden, Büyük Millet Meclisi başkanı Mustafa Kemal Paşa ile aralarında ciddi bir tartışmaya yol açtı. Mustafa Kemal özür dileyip tartışmayı daha fazla uzatmаса da, bu olay Bediüzzaman ve yeni rejimin kurucuları arasındaki görüş farklılıklarının ilk işareti oldu.

Ankara'da kaldığı sırada, tabiatçılığı ve inkârcılığı ortadan kaldırmayı hedef alan, *Hubab* ve *Zey-lû'z-Zeyil* gibi eserlerini yayınladı. Sultan Reşad döneminde karar verildiği hâlde, savaş yüzünden in-sası sürdürülemeyen Medresetüzzehra'nın yeniden kurulması için TBMM'ne sunulan teklif kabul edi-lerek kanunlaştı.

Bediüzzaman, bu çalışmalarını sırasında, yeni rejimin önde gelenlerinin farklı bir yolda olduğunu ve onlarla birlikte hareket etmenin mümkün olmadığını anladı. Kendisine Ankara'da kalma karşılığında sunulan, Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin en yüksek dinî makamı olan Şark Umumi Vazîliği ve mil-letvekilliği imkânlarını reddederek 1923 yılının Mayıs ayı başlarında Van'a gitti.

Bir süre sonra Ereğ Dağında, talebeleriyle ders yapmaya başladı. Bu arada Ankara'ya karşı tepki-ler artıyordu. Mektup yazarak ayaklanmada kendisinden destek isteyen Şeyh Said'i plânından vaz-geçirmeye çalıştı. Hamidiye paşalarından Kör Hüseyin Paşayı Şeyh Said'e destek kararından vazge-cirtti. Yatıştırıcı bir rol oynamasına rağmen, Şeyh Said Hâdisesi sonrası, Doğudaki diğer nüfuzlu kim-seler gibi, o da Burdur'da zorunlu ikamete gönderildi.

1925 yılının Mayıs ayı ortalarında getirildiği Burdur'da *Nurun İlk Kapısı* adı ile kitaplaştırdığı iman hakikatlerini anlatmaya başladı. Daha önce Arapça olarak yazdığı *Şemme* ve *Şule* risalelerinin ek par-çalarını kaleme aldı. Yine hükûmetin emriyle, 25 Ocak 1926'da önce Isparta'ya, sonra da ücre bir köy olan, Barla'ya nakledildi.

Öldükten sonra dirilişi ispatlayan *Haşır Risalesi*, Kur'ân-ı Kerîm'i esas alan ve insanların imanlarını kurtarmalarına vesile olan *Sözler* ve *Mektubat* tamamen, *Lem'alar* ise 26. Lem'aya kadar, Barla'da ya-zıldı.

Bu sırada Ankara'da, yeni yönetim dinden uzak dünyevî bir temel üzerine oturtulmaya çalışılıyor-du. 1928 yılında gerçekleşen harf inkılâbı ile, Arap harfleriyle kitap yayınlamak yasaklanınca, risale-ler el yazısıyla yüz binlerce yazılarak çoğaltılmaya başlandı.

Sekiz yıllık Barla hayatından sonra Bediüzzaman 1934 yılının yaz aylarında Isparta'nın merkezine getirildi. 20 Nisan 1935'de savcının talimatıyla evi aranan Said Nursî'nin kitaplarına el konuldu. Bedi-üzzaman'la birlikte Isparta ve havalisinden 120 Nur Talebesi, tutuklanarak askerî araçlarla Eskişehir hapishanesine gönderildi.

Bediüzzaman, Eskişehir hapishanesinde Yirmi Yedinci, Yirmi Sekizinci, Yirmi Dokuzuncu ve Otuzuncu Lem'alar ile Birinci ve İkinci Şua risalelerini yazarak *Risale-i Nur*'un telifine devam etti. Eskişe-hir Ağır Ceza Mahkemesi, 19 Ağustos 1935 tarihinde verdiği kararla, Said Nursî'ye, hukukî bir suç is-nat edilememesine rağmen, *Tesettür Risalesi* bahanesiyle, ancak "kanaat-i vicdaniye"ye dayanarak, 11 ay hapisle birlikte Kastamonu'da "mecburî ikamet" cezası verdi. On beş talebesini ise altışar ay hapis ile cezalandırdı.

Tahliye edildiğinde serbest bırakılmayarak, polis gözetimi altında mecburî ikamet için Kastamo-nu'ya gönderildi. Üçüncü Şua olan *Münacat Risalesi*, Dördüncü Şua olan *Hasbiye Risalesi*, Altıncı Şua ve Yedinci Şua olan *Ayetü'l-Kübra* Risalesi burada yazıldı.

Bediüzzaman, 20 Eylül 1943'de Isparta Savcısından gelen talimat üzerine yeniden tutuklanıp, 3 Ekim 1943 tarihinde Isparta'ya gönderildi. Önce askerî konvoy eşliğinde kara yoluyla Çankırı üzerin-den Ankara'ya, sonra Isparta'ya getirildi. *Risale-i Nur* ile ilgili davaların birleştirilmesi kararı alındığı için, Isparta, Kastamonu ve Denizli'deki Nur Talebeleriyle beraber 25 Ekim 1943'te Denizli'ye sevk edildi.

Tecrit altında başlayan Denizli hapsinde On Birinci Şua, On İkinci ve On Üçüncü Şuaları yazdı. 15 Haziran 1944 günü Denizli Ağır Ceza mahkemesinden beraat ve tahliye kararı çıkmasına rağmen ser-best bırakılmadı. Bakanlar Kurulu kararıyla Emirdağ'da zorunlu ikamete tâbi tutuldu. Burada, camie gitmesine bile müsaade edilmeyecek kadar ağır takip ve tarassuda uğruyordu. Bediüzzaman, haya-tı boyunca yirmi üç defa denenecek zehirleme teşebbüslerinin ilk üçünü Emirdağ'da yaşadı.

Bu arada Yargıtay Birinci Ceza Dairesi, 30 Aralık 1944 tarihinde verdiği kararla, savcı tarafından temyiz edilen Denizli Ağır Ceza Mahkemesinin beraat kararını onayladı. 1946 yılından itibaren Ispar-ta ve İnebolu'da *Risale-i Nur*'lar teksir edilmeye başlanmış ve 1947 yılında, hacca sınırlı da olsa serbest bırakılmasıyla, Nurların İslâm âlemine yayılması sağlanmıştı. Yeni yazı ile teksir edilen

Asa-yı Mûsa ve baskısı yapılan *Gençlik Rehberi* gibi risaleler Hristiyan misyonerlere verilmiş ve *Risale-i Nur*'lar Amerika'ya kadar gönderilmişti.

Bu tür gelişmelerden duyulan rahatsızlıkla, 17 Ocak 1948 günü Said Nursî ve Risale-i Nur Talebeleri Afyon Ağır Ceza Mahkemesine sevk edildi. Denizli mahkemesinde gizli cemiyet kurma, rejim aleyhinde olma, inkılâpları kabul etmeme, Mustafa Kemal'i tahkir, v.b. gibi iddialarla yargılanıp beraat kararı almalarına rağmen, Afyon Ağır Ceza Mahkemesinde de aynı iddialarla yargıldılar. Said Nursî, Afyon Cezaevinin bütün ağır ve zor şartlarına rağmen, On Dördüncü ve On Beşinci Şualları burada yazarak *Risale-i Nur*'ların telifini tamamladı.

Mahkeme, 6 Aralık 1948 tarihinde Said Nursî hakkında 20 ay ağır hapis cezasına hükmetti. Temyiz edilen kararı Yargıtay, Bediüzzaman'ın lehine bozdu. Ancak, Afyon Ağır Ceza Mahkemesi yargılamayı uzatarak, 20 aylık sürenin cezaevinde geçmesini sağlayıp 20 Eylül 1949'da serbest bıraktı. 72 gün Afyon'da polis kontrolünde iskâna tâbi tutulup, ancak 28 Aralık 1949 tarihinde mecburî ikamet yeri Emirdağ'a dönebildi.

Bediüzzaman, 14 Mayıs 1950'de başlayan çok partili dönemi, 23 Ağustos 1953'e kadar kaldığı Emirdağ'da karşılamıştı. Türkiye'de 27 yıl aradan sonra yeniden başlayan demokratikleşme dönemini büyük bir sevinç ve ümitle karşılayan Bediüzzaman, talebeleriyle birlikte demokratlara çok önemli bir destek sağladı. Toplumun iç dinamiklerine ve bünyesine uygun değişiklikleri teşvik eden Bediüzzaman, hayatının sonuna kadar Demokratlardan ve demokrasiden yana olan tavrını korudu. 1952 yılında İstanbul'da, *Gençlik Rehberi* adlı kitabı hakkında Bediüzzaman'a bir dava daha açıldı. 5 Mart 1952'de yapılan son duruşmada, dava konusu kitabın 1943 yılında Denizli mahkemesinden beraat kararı aldığı ve bu kararın da Yargıtaya onaylanmış olduğu anlaşıldığından, men-i muhakeme kararı verilerek dava sonuca bağlandı. Ardından, Said Nursî Emirdağ'a döndü.

Daha sonra 1953 yılı başlarında İstanbul'a gelen Bediüzzaman, Fener Rum Patrikhanesini de ziyaret etti. Patrik Athenagoras ile görüşmesinde Hz. Muhammed'in (a.s.m.) peygamberliğini, Kur'ân-ı Kerîm'in de Allah'ın kitabı olduğunu kabul etmeleri hâlinde, Hristiyanları kastederek, ehl-i necat olacaklarını bildirdi.

23 Ağustos 1953'te yerleşmek üzere geldiği Isparta'da açılan bir davanın daha sorgu hâkimliğinde iken reddedilmesi ile Bediüzzaman'la ilgili mahkemeler devri kapandı.

Bu arada biyografisi talebeleri tarafından kaleme alındı; Bediüzzaman tarafından düzeltmeler yapılarak *Tarihçe-i Hayat* ismi ile *Risale-i Nur Külliyyatına* dahil edildi.

Bediüzzaman, bundan sonraki hayatını ziyaretle geçiriyor, gittiği yerlerde talebelerine dersler yaşıyordu. Takvimler 21 Mart 1960 tarihini gösterirken, ağır hasta bir vaziyette, yanındaki talebeleriyle Urfa'ya gitti. Seksen iki yıllık ömrünü 23 Mart 1960 günü, İpek Palas Otel 27 numaralı odada sabaha karşı tamamladı.

Ömrü boyunca verdiği iman ve hürriyet mücadelesi yüzünden baskı altında kalan Bediüzzaman, 27 Mayıs 1960'daki hükümet darbesinden sonra kabrinde de rahat bırakılmadı. Halilürrahman Der-gâhına defnedilen naaşı, 12 Temmuz 1960 gecesi kabrinden alınarak Isparta-Afyon civarında kimse-nin bilmediği bir mezara defnedildi.

Dayanılması güç baskılara maruz bırakılmasına rağmen, hayat tarzıyla bir destan yazan Bediüzzaman, arkasında miras olarak Kur'ân'ın çağa dersi ve mesajı olan *Risale-i Nur Külliyyatı* ile milyonlarca Nur Talebesini bıraktı.

Şaratu'l-İ'caz tefsiri, Eski Harb-i Umumînin birinci senesinde cephe-i harpte, mehazsız ve kitap mevcut olmadığı hâlde telif edilmiştir. Harp zamanının zaruretin-den başka, dört sebebe binaen gayet muhtasar ve icazlı bir tarzda yazılmış; Fatiha ve nısf-ı evvel, daha mücmel, daha muhtasar kalmıştır.

Evvelâ: O zaman, izaha müsaade etmiyordu. Eski Said, icazlı ve kısa tabiratla ifade-i meram ediyordu.

Saniyen: Gayet zeki olan kendi talebelerinin derece-i fehimlerini düşünüyordu; başkaların anlamalarını düşünmüyordu.

Salisen: Eski Said, en dakik ve en ince olan nazm-ı Kur'ân'daki icazlı olan i'cazı beyan ettiği için, kısa ve önce düşmüştür. Fakat, şimdi ise Yeni Said nazarıyla mütalâa ettim. Elhak, Eski Said'in bütün hatiatıyla beraber, şu tefsirdeki tetkikat-ı âliyesi, onun bir şaheseridir. Yazıldığı vakit daima şehit olmaya hazırlandığı için, halis bir niyetle ve belâgatin kanunlarına ve ulûm-i Arabiye'nin düsturlarına tatbik ederek yazdığı için hiçbirini cerh edemedim. Belki, Cenab-ı Hak bu eseri ona kefareti zünup yapacak ve bu tefsiri de tam anlayacak adamları yetiştirecek, inşaallah.

1. Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.
Ve ancak Ondan yardım dileriz.

ayet: Kur'ân cümlesi.
bahtiyar: bahtlı, tâlî'li, mutlu.
belâgat: sözün düzgün, kususuz, yerinde ve hâlin ve makamın icabına göre söylenmesini öğreten ilmin adı, edebiyat kaideleri ile ilgili ilim.
beyan: anlatma, açıklama.
bidayet-i zuhur-i İslâmiyet: İslâmın doğuşunun ilk yılları.

binaen: -den dolayı, bu sebepten.
cephe-i harp: harp cephesi, muharebe bölgesi.
cerh: çürütme, reddetme.
dakik: dikkatli, ölçülü davranan kimse.
derece-i fehîm: anlama, anlayış derecesi, idrak, zekâ mertebeleri.
düstur: kanun, kural, esas.

elhak: hakkın tâ kendisi, tam doğrusu; doğrusu ya.
Eski Harb-i Umumî: Birinci Dünya Savaşı.
evvelâ: öncelikle.
fatiha: Kur'ân-ı Kerîm'in birinci suresi.
gayet: son derece.
halis: katışıksız, saf, duru.
harp: savaş.
hatiat: hatalar, yanlışlıklar.

i'caz: mu'cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.

icaz: az sözle çok mana ifade etme.

ifade-i meram: dilek ve maksadını anlatma, maksadı ifade etme.

inşaallah: Allah izin verirse.

izah: açıklama, ayrıntıları ile anlatma.

mehaz: menba, kaynak.

muhtasar: kısaltılmış, özet.

mücmel: öz olarak anlatılmış, kısa ve az sözle ifade edilmiş, öz, özet.

müsaade: izin.

mütalâa: dikkatli okuma, tetkik etme.

nazar: bakış, dikkat.

nısf-ı evvel: birinci yar, ilk yar.

niyet: düşünce, kasıt.

salisen: üçüncü olarak.

saniyen: ikinci olarak.

şaheser: üstün eser, çok üstün değerde ve güzellikteki eser.

şehit: Allah'ın ve yüce dininin adını yüceltme uğrunda canını feda ederek savaşta vurulup ölen Müslüman.

tabirat: tabirler, ifadeler, terimler, deyimler.

talebe: öğrenci.

tarz: biçim, şekil.

tatbik: uydurma, uygulama.

tefsir: yorum, şerh.

telif: eser yazma.

tembih: uyarma, ikaz.

ulûm-i Arabiye: Arapça ilimler, Arap dilini çeşitli bakımlardan inceleyen çeşitli ilimler.

zaruret: mecburiyet, zorunda olmak, zorunluluk.

Eğer Birinci Harb-i Umumî gibi mâniler olmasaydı, tefsirin şu birinci cildi, i'caz vücuhundan olan i'caz-ı nazmîyi beyan ettiği gibi, diğer cüzler ve mektuplar da müteferrik hakaik-ı tefsiriye içine alsaydı, Kur'ân-ı Mu'cizülbeyan'a güzel bir tefsir-i cami olurdu. Belki, inşaallah, şu cüz-i tefsir ve altmış altı adet, belki yüz otuz adet Sözler ve Mektubat risaleleriyle beraber me haz olursa, ileride bahtiyar bir heyet öyle bir tefsir-i Kur'ân'ı yazsın, inşaallah.

Said Nursî

* * *

Haşiye

Bu harika tefsirde, münafıklar hakkında olan on iki ayetle, muannit kâfirler için olan iki ayetin izahat ve tafsîlâtının içinde bazı çok münasebat-ı belâgati çoklar anlamayacak ve istifade etmeyecek ehemmiyetsiz nüktelerinin zikredilmesinin sırrı ve diğer ayetlerdeki tahkiye ve izaha muhalif olarak mahiyet-i küfriyenin tafsîlâtına ve ehl-i nifakın temessük ettikleri şüphelerine pek az temas edilmesinin hikmeti ve yalnız elfaz-ı Kur'âniyenin ince işaret ve delâletlerinin ehemmiyetle beyan edilmesinin sebebi Üç Nüktedir.

Birinci Nükte: Bidayet-i zuhur-i İslâmiyette muannit ve kitapsız kâfirlerin ve nifaka giren eski dinlerin münafıkları gibi, aynen bu zaman-ı ahirde bir naziresi çıkacağını ders-i Kur'ânîden gelen bir sünuhatla, Eski Said hissetmiş; münafıklar hakkındaki ayetleri izahla en ince

ayet: Kur'ân cümlesi.

Birinci Harb-i Umumi: Birinci Dünya Savaşı.

cüz: kısım, parça.

delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.

ders-i Kur'âni: Kur'ân dersi, Kur'ân'a ait ders.

ehemmiyet: önem, değer, kıymet.

ehemmiyetsiz: önemsiz.

ehl-i nifak: iki yüzlü kimseler, münafıklar, ara bozucular.

harika: olağanüstü vasıflar taşıyan ve hayranlık hissi uyandıran.

haşiye: dipnot.

heyet: kurul, komite.

hikmet: ilâhî gaye, yüksek bilgi, fayda.

i'caz: mu'cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.

inşaallah: Allah izin verirse.

istifade: faydalanma, yararlanma.

işarat: işaretler, haber vermeler.

izah: açıklama, ayrıntıları ile anlatma.

izahat: izahlar, açıklamalar.

kâfir: Allah'ı ve İslâmiyeti inkâr eden, dinsiz.

Kur'ân-ı Mu'cizülbeyan: açıklamalarıyla, akılları benzerini yapmaktan âciz bırakan Kur'ân-ı Kerîm.

mahiyet: aslı, esası, niteliği.

mahiyet-i küfriye: küfrün, kâfirliğin mahiyeti, inançsızlığın aslı, hakikati.

mâni: engel, mania, set.

mehaz: menba, kaynak.

muannit: inatçı, ayak direyen.

muhalif: muhalefet eden, bir fiil ve düşünceye karşı zıt düşüncede bulunan.

münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.

münasebat-ı belâgat: güzel sözlerdeki uygunluklar, yerinde ve güzel bir şekilde ifade edilen sözlerdeki münasiplikler; güzel sözlerin birbirini tamamlamaları.

müteferrik: çeşitli.

nazire: örnek, karşılık, misil, bir şeye benzetilerek yapılan şey.

nifak: ikiyüzlülük, münafıklık.

nükte: ince manalı, ancak dikkatle anlaşılabilen mana veya söz.

risale: kitap, kitapçık.

sünuhat: akla ve kalbe doğan manalar.

tafsîlât: tafsiller, açıklamalar, izahlar.

tefsir: yorum, şerh.

tefsir-i Kur'ân: Kur'ân tefsiri, Kur'ân'ın açıklaması.

temessük: yapışma, sarılma, sıkıca tutunma.

vücut: vechler, cihetler, yönler.

zaman-ı ahir: ahir zaman, son zaman.

nükteleri beyan etmiş. Fakat, mütalâacıların zihnini bulandırmamak için mahiyet-i mesleklerini ve istinat noktalarını mücmel bırakmış, izah etmemiş. Zaten Risale-i Nur'un mesleği odur ki, zihinlerde bir iz bırakmamak için, sair ulemaya muhalif olarak, muarızların şüphelerini zikretmeden öyle bir cevap verir ki, daha vehim ve vesveseye yer kalmaz. Eski Said, bu tefsirde, Risale-i Nur gibi, zihinleri bulandırmamak için yalnız belâgat noktasında lâfzın delâletine ve işaretine ehemmiyet vermiş.

İkinci Nükte: Madem Kur'ân-ı Hakîm'in her harfinin okunmasıyla öyle bir kıymeti olur ki, bir harf on, yüz, bin ve binler sevabı ve bâkî meyve-i uhrevîyi verecek mahiyettedir, elbette, Eski Said'in bu tefsirinde, bir saç gibi, bir zerre gibi, Kur'ân'ın kelimatına temas eden nükteleri izah etmesi israf değil, ehemmiyetsiz değil, belki göz kapklarının kirpikleri ve belki göz bebeğinin zerreleri gibi kıymetli olduğunu hissetmiş ki, o dehşetli harp içinde bu incecik saç gibi münasebetleri yazmaktan ve düşünmekten, avcı hattında düşman gülleleri onu şaşırtmamış, ondan vazgeçirmemiş. **(HAŞİYE)**

Üçüncü Nükte: Türkçeye tercümesi, Arapçadaki cezalet, belâgat ve harika kıymetini muhafaza edememiş, bazen de muhtasar gitmiş. Onun için, münafıklar

HAŞİYE: Acaba böyle bir adam, hiç mümkün müdür ki, dini siyasete, dünyaya alet etsin? Bu ithamı yapanların, ne derece adaletten hariç bir zulüm ettikleri anlaşılır.

Nur Talebelerinden Zübeyir, Bayram

ayet: Kur'ân cümlesi.
bâkî: daimî, sonsuz.
belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; bir şeyde saklı bulunan derin anlam.
beyan: anlatma, açıklama.
cezalet: ahenkli, akıcı ve güzel ifade.
dehşetli: ürkütücü, korkunç.
delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.
ders-i Kur'ânî: Kur'ân dersi, Kur'ân'a ait ders.
ehemmiyet: önem, değer,

kıymet.
ehemmiyetsiz: önemsiz.
harp: savaş.
haşiye: dipnot.
israf: gereksiz yere harcama, ihtiyaçtan fazlasını harcama, savurganlık.
istinat: dayanak.
işarat: işaretler, haber ver-meler.
izah: açıklama, ayrıntıları ile anlatma.
kelimat: kelimeler, sözler.
Kur'ân-ı Hakîm: her ayet ve

suresinde sayısız hikmet ve faydalar bulunan Kur'ân.
lâfız: söz, kelime.
madem: değil mi ki.
mahiyet: durum, vaziyet.
mahiyet-i meslek: mesleğin aslı, iç yüzü; takip edilen yolun mahiyeti.
meyve-i uhrevîye: ahirete ait meyve, ahirete ait netice.
muarız: muhalefet eden, karşı çıkan, muhalif.
muhafaza: koruma.
muhalif: muhalefet eden, bir

fiil ve düşünceye karşı zıt düşüncede bulunan.

muhtasar: kısaltılmış, özet.

mücmel: öz olarak anlatılmış, kısa ve az sözle ifade edilmiş, öz, özet.

münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.

münasebet: ilgi, ilişki, bağ.

mütalâa: dikkatli okuma, tetkik etme.

nükte: ince manalı, ancak dikkatle anlaşılabilen mana veya söz.

Risale-i Nur: Nur Risalesi, Bediüzzaman Said Nursî'nin eserlerinin adı.

sünuhat: akla ve kalbe doğan manalar.

tefsir: Yorum, serh.

tefsir: Yorum, serh.

ulema: âlimler, bilginler, ilim sahipleri.

vehim: zan, şüphe, yanlış ve esasız düşünce.

vesvese: şüphe, kuruntu, kalbe gelen asılsız kötü ve sinsi düşünce.

zerre: en küçük parça, molekül, atom.

zihin: bilinç, dimağ.

hakkındaki uzun tafsîlâtın bir kısmını neşretmemek niyet ettim; fakat, Kur'ân'a ait olması cihetiyle, Kur'ân'a ait bir zerrenin de kıymeti büyüktür, belki bazılara da faydası vardır. İnşaaallah Arabî tefsir, bu tercümenin ahirinde bir mâni olmazsa neşredilecek, tercümedeki noksanlarını izale edecek. Fakat, Arabî tefsirde tevafukun envaından çok harikalar vardır; beşer ihtiyarı karışmamıştır. Onun için, o matbuun aynı tarzında —imkânı varsa— mümkün olduğu kadar çalışmak lâzımdır ki, alâmet-i makbuliyet olan o harikalar kaybolmasın.

Said Nursî

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

adalet: her hak sahibine hakkının tam ve eksiksiz verilmesi, hakka niyet, âdillik.

ahir: sonu, son kısmı.

alâmet-i makbuliyet: kabul olduğunu belirtilen işaret, nişan v.b.

Arabi: Arapça.

asır: yüzyıl, asır.

belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; bir şeyde saklı bulunan derin anlam.

beyan: anlatma, açıklama.

cezalet: ahenkli, akıcı ve güzel ifade.

enva: çeşitler, türler, neviler.

evvel: önce.

fehîm: anlama, anlayış, kavrayış.

hakikaten: doğrusu, gerçekten.

Hâlık-ı Zülcelâl: Sonsuz büyüklük sahibi yaratıcı, Allah.

Harb-i Umûmî: Birinci Dünya Savaşı.

hariç: dışında.

harika: olağanüstü vasıflar taşıyan ve hayranlık hissi uyandıran.

hasiye: dipnot.

hitap: nutuk verme, konuşma.

i'caz: mu'cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.

ilm-i belâgat: belâgat ilmi.

inşaaallah: Allah izin verirse.

ittihâm: suç altında bulunma, töhmetli olma, töhmet altında olma.

izale: yok etme, ortadan kaldırma.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

kelâm: söz, lâfız.

kelâmullah: Allah'ın kelâmı, Kur'ân-ı Kerîm.

madem: değil mi ki.

Kırk sene evvel, Harb-i Umûmîde, cephede, avcı hatında, bazen at üstünde telif edilen bu *İşaratü'l-İ'caz* tefsirinin bir kısmını Üstadımızdan ders aldık. İlm-i belâgati ve kavaid-i Arabiyeyi bilmediğimiz hâlde, aldığımız dersle bundaki bir sır-ı azîmi fehmettik ki, bu *İşaratü'l-İ'caz* tefsiri hakikaten harikadır. Bu tefsir, Kur'ân'ın vücuh-i i'cazından yalnız nazmındaki i'cazı harika bir tarzda göstermesi münasebetiyle dört noktayı beyan ediyoruz.

Birincisi: Madem Kur'ân kelâmullahtır; umum asırlar üzerinde ve arkasında oturan muhtelif tabaka tabaka olarak dizilmiş bütün nev-i beşere hitap ediyor, ders veriyor. Hem bu kâinat Hâlık-ı Zülcelâl'inin kelâmı olarak, rububiyetin en yüksek mertebesinden çıkıp, bu binler muhtelif tabaka muhataplarla konuşuyor, umumunun bütün

1. Her türlü kusur ve noksandan münezzeh olan Allah'ın adıyla.

makbuliyet: makbullük, beğenilmişlik, geçerlilik.

mâni: engel, mania, set.

mertebe: derece, basamak.

muhafaza: koruma.

muhatap: kendisine hitap olunan, söz söylenilen kimse.

muhtasar: kısaltılmış, özet.

muhtelif: türlü türlü, çeşitli.

münasebet: ilgi, ilişki, bağ.

nazım: sıra, tertip, düzen.

neşir: yayım, yayın.

nev-i beşer: insanoğlu, insanlar.

Nur: Risale-i Nur.

rububiyet: Cenab-ı Hakkın her zaman, her yerde, her mahlûka muhtaç olduğu şeyleri vermesi, onu terbiye etmesi ve idaresi altında bulundurma vasfı.

sırr-ı azîm: büyük sır.

talebe: öğrenci.

tarz: biçim, şekil.

tefsir: yorum, şerh.

telif: eser yazma.

tevafuk: uygunluk; belli sıra, ölçü ve münasebetler içerisinde birbirine denk gelme.

umum: bütün, herkes.

vücuh-i i'caz: mu'cize olmanın yolları, i'caz neveleri ve vecihleri.

zulûm: haksızlık, eziyet, işkence.

suallerine ve ihtiyaclarına cevap veriyor. Elbette manaları küllî ve umumîdir. Beşer kelâmı gibi mahsus bir zamana, muayyen bir taifeye ve cüz'î bir manaya inhisar etmiyor. Bütün cin ve insin binler muhtelif tabakada olan efkâr ve ukul ve kulûp ve ervahının her birisine lâayık gıdaları veriyor, dağıtıyor.

İkincisi: Kelâm-ı ezeliîden gelen ve bütün asırları ve bütün tavaif-i nev-i beşeri muhatap ittihaz eden Kur'ân-ı Hakîm'in gayet küllî manalarının cevherlerinin sadefi hükmünde olan lâfz-ı Kur'ânî, elbette küllîdir. Yalnız kıraatinde, her bir harfinin on, yüz, bin ve binler ve eyyam-ı mübarekede otuz bine kadar sevab-ı uhrevî ve meyve-i Cennet veren haruf-i Kur'âniyenin her birinde mevcudiyeti kat'î olan i'câzın bir kısmını bu tefsirde gördük.

Üçüncüsü: Bir şeyin hüsn ve cemali, o şeyin mecmuunda görünür. Cüzlere ayrıldığı vakit, mecmuunda görünen hüsn ve cema, parçalarında görünmez. O şeyin umumunda tezahür eden nakış ve güzellik, her bir kısmında aranmaz. Görünmediği vakit, görünmemesi onun sebab-i kusuru tevehhüm edilmez. Böyle olmasına rağmen, Kur'ân-ı Hakîm'in sure ve ayetlerinde görünen mu'cize-i nazım, hey'at ve keyfiyat itibarıyla tahlil edildiği vakit, başka bir tarzda yine kendini ehl-i tetkike gösteriyor. İşte bu *İşaratü'l-İ'câz* Arabî tefsiri, i'câz-ı Kur'ân'ın yedi menbaından bir menbaı olan nazımındaki cezaleti, en ince esrarına kadar beyan ve izhar ediyor. Kur'ân-ı Hakîm'in on, yüz, bin ve binler ve eyyam-ı mübarekede

Arabî: Arapça.
ayet: Kur'ân cümlesi.
beşer: insan, insanlık.
beyan: anlatma, açıklama.
cema: yüz güzelliği.
cevher: değer, kıymet.
cezalet: ahenkli, akıcı ve güzel ifade.
cin: gözle görünmez, lâtif cisimlerden ibaret bir yaratık.
cüz: kısım, parça.
cüz'i: küçük, az.
efkâr: düşünceler, fikirler, görüşler.

ehl-i tetkik: dikkatle araştıranlar, titizlikle inceleyenler.
ervah: ruhlar, canlar, hayatın cevherleri.
esrar: sırlar, gizli hakikatler.
eyyam-ı mübareke: mübarek günler.
gayet: son derece.
hey'at: şekiller, biçimler, yapılar.
haruf-i Kur'âniye: Kur'ân'ın harfleri.
hükmünde: değerinde, yerinde.

hüsn: güzellik.
i'câz: mu'cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.
i'câz-ı Kur'ân: Kur'ân'ın mu'cizeliği.
inhisar: yalnız bir şeye ait kılma, tekelleşme.
ins: insan, beşer, âdemoğlu.
ittihaz: edinme, kabul etme.
izhar: gösterme, açığa vurma.
kat'i: kesin, şüpheye ve tereddüde mahal bırakmayan.
kelâm: söz, konuşma.

kelâm-ı ezeli: ezeli söz, varlığına başlangıç olmayan Allah'ın sözü; Kur'ân-ı Kerîm ayetleri.
keyfiyat: nitelikler, özellikler.
kıraat: okuma, devamlı ve düzgün okuma.
kulûp: kalpler, gönüller.
Kur'ân-ı Hakîm: her ayet ve suresinde sayısız hikmet ve faydalar bulunan Kur'ân.
küllî: umumî, genel.
lâfz-ı Kur'ân: Kur'ân lâfzı, Kur'ân kelimesi, Kur'ân sözü.
lâyık: yakışan, yaraşır, yakışır.
mana: anlam.
mecmu: toplam, tüm.
menba: kaynak.
mevcudiyet: mevcut olma, varlık.
meve-i Cennet: Cennet meyvesi.
mu'cize-i nazım: Kur'ân ayetlerinin lâfız ve manalarındaki uygunluk ve hakikati bakımından sıra ve tertibindeki mu'cizelik.
muayyen: belirli.
muhatap: kendisine hitap olunan, söz söylenilen kimse.
muhtelif: türlü türlü, çeşitli.
nakış: işleme, süsleme.
nazım: sıra, tertip, düzen.
sade: sade, inci kabuğu.
sebab-i kusur: eksiklik nedeni.
sevab-ı uhrevî: ahirete ait sevap, ahirete yönelik hayırlı harekette bulunma, karşılığı ahirette verilecek hayırlı iş işleme.
sual: soru.
sure: Kur'ân-ı Kerîm'in ayrıldığı 114 bölümden her biri.
tabaka: derece, kat.
tahlil: unsurlarına ayırma, çözümleme, analiz.
taife: takım, guruh.
tavaif-i nev-i beşer: insanlığın kavimleri, milletleri.
tefsir: yorum, şerh.
tevehhüm: vehmine kapılmak, öyle zannetmek.
tezahür: görünme, belirme, ortaya çıkma.
ukul: akıllar, zihinler, uslar.
umum: bütün, hepsi.
umumi: genel.

otuz bine kadar semere-i uhrevî veren hurufatının her birine ait, *İşaratü'l-İ'caz*'ın azamî ihtimamla onlardaki i'caz-ı göstermeye çalışması, elbette israf değil, ayn-ı hakikattir.

Dördüncüsü: Kur'ân-ı Hakîm'in kelâm-ı ezelîden gelmesi ve bütün asırlardaki bütün tabakat-ı beşere hitap etmesi hasebiyle, manasında bir camiiyet ve külliyet-i harika vardır. İnsandaki akıl ve lisan gibi, bir anda yalnız bir meseleyi düşünmek ve yalnız bir lâfzı söylemek gibi cüz'î değil, göz misillü muhit bir nazara sahip olmak gibi, kelâm-ı ezelî dahi bütün zamanı ve bütün taife-i insaniyeyi nazara alan bir külliyette bir kelâm-ı İlâhîdir. Elbette onun manası, beşer kelâmı gibi cüz'î bir manaya ve hususî bir maksada münhasır değildir. Bu sebepten, bütün tefsirlerde görünen ve sarahat, işaret, remiz, ima, telvih, telmih gibi tabakalarla müfessirînin beyan ettikleri manalar, kavaid-i Arabiyye ve usul-i nahve ve usul-i dine muhalif olmamak şartıyla, o manalar, o kelâmdan bizzat murattır, maksuttur.

Tahirî, Zübeyir, Sungur, Ziya, Ceylan, Bayram

ayn-ı hakikat: hakikatin aslı, gerçeğin ta kendisi.
azamî: en fazla, en çok, nihayet derecede.
beşer: insan, insanlık.
beyan: bildirme, ilân, açıklama.
bizzat: şahsen, kendisi.
camiiyet: toplayıcı, ihtiva ve ihata edicilik.
cüz'î: küçük, az.
haseb: dolayı, cihetince, gereğince.
hitap: nutuk atmak, konuşmak.
hurufat: harfler.
hususî: özel.
i'caz: mu'cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.
ihdimam: dikkat ve özen gösterme.
ima: işaretlerle anlatma, üstü kapalı ifade etme.
israf: gereksiz yere harcama, ihtiyaçtan fazlasını harcama, savurganlık.
kavaid-i Arabiyye: Arapça dil ve gramer kuralları.
kelâm: söz, ifade, ibare, konuşma.
kelâm-ı ezelî: ezelî söz, varlığına başlangıç olmayan Allah'ın sözü; Kur'ân-ı Kerîm ayetleri.
kelâm-ı ilâhî: Allah kelâmı, Allah'ın konuşması, Allah'a ait söz.
Kur'ân-ı Hakîm: her ayet ve suresinde sayısız hikmet ve faydalar bulunan Kur'ân.
külliyet: bütünlük, tümlük.

külliyet-i harika: harika bütünlük.
lisan: dil.
maksat: kastedilen şey, amaç, düşünce.
maksut: amaç, ulaşmak istenilen.
mana: anlam.
mesele: konu.
misillü: benzeri, gibi, aynı, benzer gibi, eş kabilinden.
muhalif: zıt, aykırı, karşıt.
muhit: ihata eden, kuşatıcı.
murat: maksat, amaç, me-

ram.
müfessirîn: yorumlayanlar, açıklayanlar.
münhasır: mahsus, ait, yönelik.
nazar: bakış, dikkat.
nazar: bakış, dikkat.
remiz: işaret, bir manayı ifade eden veya bir manaya delâlet eden işaret ve şekil.
sarahat: sarihlik, açıklık, belirlilik.
semere-i uhreviyye: ahirete ait neticeler.

tabaka: sınıf, zümre, topluluk.
tabakat-ı beşer: insan tabakaları, insanların oluşturduğu sosyal sınıflar.
taife-i insaniyye: insana ait taife; insanlık.
tefsir: yorum, şerh.
telmih: ima yoluyla ifade etme.
telvih: açıklama, belli etme.
usul-i din: din kuralları.
usul-i nahiv: gramer kuralları.

İfâdetü'l-Merâm

Kur'ân-ı Azîmüşşan, bütün zamanlarda gelip geçen nev-i beşerin tabakalarına, milletlerine ve fertlerine hitaben Arş-ı Âlâdan irat edilen İlâhî ve şümullü bir nutuk ve umumî, Rabbanî bir hitabe olduğu gibi; bilinmesi, bir ferdin veya küçük bir cemaatin iktidarından harîç olan ve bilhassa bu zamanda, dünya maddiyatına ait pek çok fenleri ve ilimleri camidir.

Bu itibarla, zamanca, mekânca, ihtisasça daire-i ihata-sı pek dar olan bir ferdin fehminden ve karihasından çıkan bir tefsir, bihakkın Kur'ân-ı Azîmüşşan'a tefsir olamaz. Çünkü, Kur'ân'ın hitabına muhatap olan milletlerin, insanların ahval-i ruhiyelerine ve maddiyatlarına, cami bulunduğu ince fenlere, ilimlere bir fert vâkıf ve sahib-i ihtisas olamaz ki, ona göre bir tefsir yapabilsin. Hem, bir ferdin mesleği ve meşrebi taassuptan hâlî olamaz ki, hakaik-ı Kur'âniyeyi görsün, bîtarafâne beyan etsin. Hem, bir ferdin fehminden çıkan bir dava, kendisine has olup, başkası o davanın kabulüne davet edilemez; meğer ki, bir nevi icmanın tasdikine mazhar ola.

Binaenaleyh, Kur'ân'ın ince manalarının ve tefsirlerde dağınık bir surette bulunan mehasininin ve zamanın tecrübesiyle fennin keşfi sayesinde tecelli eden hakikatlerinin tespitiyle, her biri birkaç fende mütehassıs olmak üzere muhakkikîn-i ulemadan yüksek bir heyetin

ahval-i ruhiye: ruhsal durum.
Arş-ı Âlâ: en yüce makam.
beyan: bildirme, açıklama, ilân etmek.
bihakkın: tam olarak, yeterince, tamamen.
binaenaleyh: bundan dolayı.
bîtarafâne: tarafsız, bir tarafa bağlı kalmaksızın.
camî: toplu, kapsamlı, içine alan, kapsayan.
cemaat: topluluk.
daire-i ihata: kapsama alanı, etki eden alan.

fehîm: anlama, kavrama.
fen: ilim; hüner, marifet, sanat.
fennin keşfi: ilimlerin ortaya çıkarması, ilim vasıtasıyla bulma.
fert: birey, kişi, şahıs.
hakaik-ı Kur'âniye: Kur'ân'ın anlattığı gerçekler.
hakikat: gerçek, doğru, asıl, esas.
hâlî: boş, ıssız.
heyet: topluluk, grup.
hitabe: nutuk, düzgün söz

söyleme.
hitap: söz söylemek.
icma: fikir birliği; dağınık şeyleri bir araya getirme.
ifâdetü'l-merâm: maksadını anlatmak, ifade etmek.
ihţisas: araştırma, inceleme-ye dayanan.
iktidar: güç, kudret, kuvvet.
irat etmek: söylemek.
kariha: fikir kuvveti, düşünce kabiliyeti.
kendisine has olmak: ait özellik.

maddiyat: maddecilik, mahiyet-ten çok maddeye önem verme.
mazhar olmak: nail olmak, kavuşmak, şereflemek.
mehasin: güzellikler, iyilikler.
mekân: mevki, yer.
meşrep: gidilen yol. Hareket tarzı, tutum.
muhakkikîn-i ulema: araştıran ilim adamları.
muhatap: kendisine söz söyle-nen. Konuyla ilgili sayılan.
mütehassıs: uzmanlaşmış.
nev-i beşer: insanlık, cins olarak insan.
nevi: cins, çeşit, tür.
nutuk: söyleme, konuşma; toplum karşısında konuşma.
Rabbânî: Allah'a ait, Allah'tan gelen.
sahib-i ihtisas: bilirkişi, uzman.
şümullü: kapsamlı, ihatalı.
taassup: taraftarlık, bağlılık. Körü körüne bağlılık.
tabaka: sınıf, zümre, topluluk.
tasdik: doğruluğunu onaylama, kabul etmek.
tecelli etmek: yansımak, görünmek; açığa çıkmak.
tecrübe: deneme, sınama; yaşanarak elde edilen bilgi.
tefsir: açıklama, yorumlama.
tespit: belirleme, görüp gösterme. Sabit hale getirme.
umumî: genel.
vakıf: bilgisi olan, haberli, dikilen.

arefe: belirli bir günden bir önceki gün.

azade: uzak, emin, korunmuş.

azim: büyük, yüce, ulu.

bilhassa: özellikle.

binaen: -den dolayı, bu sebepten.

caiz: yapılması veya yapılmamasında sakınca olmayan, uygun.

cumhur-i nâs: insanların çoğunluğu.

cüz: kısım, parça.

dâhi: son derece zeki, anlayışlı, deha sahibi.

dam: tavan.

deha: olağanüstü zekâ sahibi olma.

emniyet: güven, inanama. asayiş.

esna-i ders: ders esnası, ders anı, ders zamanı.

fert: birey, şahıs, kişi.

haiz: bir şeye sahip olma, sahip, malik.

hakikaten: doğrusu, gerçekten.

Harb-i Umumi: 1914-1918 yılları arasında cereyan eden Birinci Dünya Savaşı.

haşiye: dipnot.

heyet: kurul, komite.

heyet: topluluk, beraber.

hiss-i kablelvuku: Bir şeyi vukundan önce hissetme, bir hâdisenin gerçekleşmesinden önce kalbe doğması.

husule gelmek: hâsıl olma, meydana gelmek, peyda olmak.

hüccet: delil, emare, işaret, isbat.

hüküm: verilen karar.

hürriyet-i fikir: fikir ve düşünce hürriyeti.

ittırat: düzenlilik, ahenk. Muntazam olarak birbirini takip etmek.

icma-ı millet: milleti meydana getiren bireylerin bir meselede fikir birliği yapmaları.

icthât: din âlimlerinin şer'î esaslar dâhilinde Kur'an ve sünnete uygun şekilde bir konuda fikir ortaya koymaları, hüküm vermeleleri.

ihlâs: samimiyet, bir ameli başka bir karşılık beklemezsizin, sırf Allah rızası için yapma.

itimât: güven.

kabil: tür, gibi.

kaid: kural, esas, düstur.

kanunî: kanuna uygun.

kefalet-i zimniye: dolaylı kefilik. Kur'an-ı Azîmüşşan: şan ve şerefi yüce olan Kur'an.

kül: bütün.

malik: sahip.

medrese: eski dönemde ders

tetkikatıyla, tahkikatıyla bir tefsirin yapılması lâzımdır. Nitekim, kanunî hükümlerin tanzim ve ittıradı, bir ferdin fikrinden değil, yüksek bir heyetin nazar-ı dikkat ve tetkikatından geçmesi lâzımdır ki, umumî bir emniyeti ve cumhur-i nâsın itimadını kazanmak üzere millete karşı bir kefalet-i zimniye husule gelsin ve icma-ı millet, hücceti elde edebilsin.

Evet, Kur'an-ı Azîmüşşan'ın müfessiri, yüksek bir deha sahibi ve nafiz bir içtihadı malik ve bir velâyet-i kâmileyi haiz bir zat olmalıdır. Bilhassa bu zamanlarda, bu şartlar ancak yüksek ve azîm bir heyetin tesanüdüyle ve o heyetin telâhuk-i efkârından ve ruhlarının tenasübüyle birbirine yardım etmesinden ve hürriyet-i fikirlerinden ve taassuplarından azade olarak tam ihlâslarından doğan dâhî bir şahs-ı manevîde bulunur. İşte, Kur'an'ı ancak böyle bir şahs-ı manevî tefsir edebilir.

Çünkü “Cüzde bulunmayan, küllde bulunur” kaidesine binaen, her fertte bulunmayan bu gibi şartlar, heyette bulunur. Böyle bir heyetin zuhurunu çoktan beri beklilyorken, hiss-i kablelvuku kabilinden olarak, memleketi yıkıp yakacak büyük bir zelzelenin arefesinde bulunduğumuz zihne geldi. (HAŞİYE)

“Bir şey tamamıyla elde edilemediği takdirde, o şeyi tamamıyla terk etmek caiz değildir” kaidesine binaen,

HAŞİYE: Evet, Van'da Horhor medresemizin damında esna-i derste büyük bir zelzelenin gelmekte olduğunu söyledi. Hakikaten söylediği gibi, az bir zaman sonra Harb-i Umumi başladı.

Hamza, Mehmed Şefik, Mehmed Mihri

okutulan düzenli öğretim kuruluşu.

müfessir: Kur'an-ı Kerim'in metnini tefsir, şerh ve izah eden İslâm âlimi.

nafiz: tesir eden, nüfuzlu, tesirli.

nazar-ı dikkat: inceleyerek bakmak, önemseyerek bakmak.

nitekim: gerçekten, hakikaten, nasıl ki.

şahs-ı manevî: manevî şahıs, belli bir kişi olmayıp bir ce-

maatten meydana gelen manevî şahıs.

taassup: aşırı bağlılık, aşırı taraftarlık, fanatizm.

tahkikat: araştırmalar, incelemeler; soruşturarak, araştırarak doğruyu bulmak.

tanzim: düzenleme.

tefsir: açıklama, yorumlama, şerh.

telâhuk-i efkâr: fikirlerin birbiri peşine gelip birleşmesi, katılacağı, birbirine eklenmesi.

tenasüp: uyma, uygunluk, birbirini tutma.

tesanüt: dayanışma, birbirine dayanma ve destek olma.

tetkikat: incelemeler, araştırmalar.

umumi: genel.

velâyet-i kâmile: kâmil velâyet, olgunluğa ermiş velâyet.

zat: şahsiyet.

zelzele: yer sarsıntısı, deprem.

zuhur: ortaya çıkma.

acz ve kusurumla beraber, Kur'ân'ın bazı hakikatleriyle, nazmındaki i'câza dair bazı işaretleri tek başıma kaydetmeye başladım. Fakat, Birinci Harb-i Umumînin patlamasıyla, Erzurum'un, Pasinler'in dağ ve derelerine düştük. O kıyametlerde, o dağ ve tepelerde fırsat buldukça, kalbime gelenleri, birbirine uymayan ibarelerle, o dehşetli ve muhtelif hâllerde yazıyordum. O zamanlarda, o gibi yerlerde, müracaat edilecek tefsirlerin, kitapların bulunması mümkün olmadığından, yazdıklarım yalnız sünuhat-ı kalbiyemden ibaret kaldı. Şu sünuhatım, eğer tefsirlere muvafık ise, nurun ala nur; şayet muhalif cihetleri varsa, benim kusurlarıma atfedilebilir.

Evet, tashihe muhtaç yerleri vardır. Fakat hatt-ı harpte, büyük bir ihlâs ile, şehitler arasında yazılıp giydirilen o yırtık ibarelerin tebdiline (şehitlerin kan ve elbiselerinin tebdiline cevaz verilmediği gibi) cevaz veremedim ve kalbim razı olmadı. Şimdi de razı değildir; çünkü o zamandaki ihlâs ve hulûsu şimdi bulamıyorum. **(HAŞİYE)**

Maahaza, kaleme aldığım şu *İşaratü'l-i'câz* adlı eserimi, hakikî bir tefsir niyetiyle yapmadım. Ancak ulema-i İslâmdan ehl-i tahkikin takdirlerine mazhar olduğu takdirde, uzak bir istikbalde yapılacak yüksek bir tefsire, bir örnek ve bir me haz olmak üzere, o zamanların insanlarına bir yadigâr maksadıyla yaptım.

Said Nursî

HAŞİYE: Yeni Said, Risale-i Nur'daki hakikî ihlâsla yine o ihlâsı buldu. Yeni Said, aynı ihlâs ile baktı, tashih yerini bulamadı. Demek sünuhat-ı Kur'âniye olduğundan, i'câz-ı Kur'âniye, onu yanlışlardan himaye etmiş.

Nur Talebeleri

acz: zayıflık, güçsüzlük.
Birinci Harb-i Umumi: 1914-1918 yılları arasında cereyan eden Birinci Dünya Savaşı.
cevaz: caiz olma, izin, ruhsat, yapılmasına teşvik olunmayan, ancak mâni de olunmayan iş.
cihet: yan, yön, taraf.
dair: alakalı, ilgili.
dehşetli: ürkütücü, korkunç.
ehl-i tahkik: gerçeği araştıranlar, gerçeğin peşinden gidenler.

hakikat: gerçek, doğru.
hakikî: gerçek.
haşiye: dipnot.
hatt-ı harp: savaşta düşmanla karşı karşıya gelinen cephe; savaş hattı.
himaye: koruma, muhafaza etme.
hulûs: hâlislik, safılık, gönül temizliği.
i'câz: mu'cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.
ibare: bir fikri anlatan bir ve-

ya birkaç cümlecik yazı.
ibaret: meydana gelen, oluşan, müteşekkil.
i'câz-ı Kur'ân: Kur'ân'ın mu'cizeliği.
ihlâs: samimiyet, bir ameli başka bir karşılık beklemezsiniz, sırf Allah rızası için yapma.
istikbal: gelecek zaman.
kelimat-ı hâliye: hâlle anlatılan kelimeler, hâl ve hareketlerin ifade ettiği manalar; evrendeki her bir varlık kendine

özgü diliyle ustasını, sanatkârını, yaratıcısını anlatır, bildirir, tanıttırır, bu dile "hâl dili" denir her bir olay ve durum da bu dilin kelimeleridir.

kıyamet: son derece büyük yıkım, katlanılması güç belâ, büyük sıkıntı, belâ.

kusur: eksiklik, noksan.

maahaza: bununla birlikte, böyle olmakla beraber.

mazhar: nail olma, şereflenme.

mehaz: menba, kaynak.

muhalif: muhalefet eden, bir fiil ve düşünceye karşı zıt düşüncede bulunan.

muhtaç: gerek duyan.

muhtelif: türlü türlü, çeşitli.

muvafık: uygun, uyar, münasip.

müracaat: başvurma, danışma.

nazım: sıra, tertip, düzen.

nurun alâ nur: nur üstüne nur; güzelden de güzel, iyiden de iyi, aydınlıktan da aydınlık.

razı: hoşnut olma, kabul etme.

Risale-i Nur: Nur Risalesi, Bediüzzaman Said Nursî'nin eserlerinin adı.

sünuhat: içe doğan şeyler.

sünuhat-ı kalbiye: kalbe ait hatırlayışlar, içe doğuşlar.

sünuhat-ı Kur'âniye: Kur'ân'ın akla hatırlattıkları, Kur'ân'dan ilham olarak kalbe doğan manalar.
şehit: Allah'ın ve yüce dininin adını yüceltme uğrunda canını feda ederek savaşta vurulup ölen Müslüman.

takdir: değerlendirme.

tashih: düzeltme, yanlışını giderme.

tebdil: değiştirme, başka bir hale getirme.

tefsir: yorum, şerh.

ulema-i İslâm: İslâm âlimleri.

yadigâr: bir kimseyi veya olayı hatırlatan eşya veya kimse.

Kur'an Nedir, Tarifi Nasıldır?

âlem-i gayp: gayp âlemi, görünmeyen, fakat varlığı kesin olan ve mahiyeti Allah tarafından bilinen başka dünyalar.

âlem-i insaniyet: insanlık âlemi.
âlem-i manevi: maneviyata ait âlem, maneviyat âlemi.

âlem-i şahadet: gözle gördüğümüz, şahit olduğumuz âlem, kâinat.

avalim-i uhreviye: ahiret âlemleri.

âyât-ı tekvinie: kâinatta yaratılan varlıkların Cenab-ı Hakkın varlık ve birliğine olan işaretleri, delil oluşları.

bürhan-ı katı: kat'î, kesin delil; en sağlam, şeksiz delil, her hangi bir şüphe bırakmayan delil.

cihet: yan, yön, taraf.

esma: adlar, isimler.

esma-i ilâhiye: Allah'ın isimleri.

hâdi: doğru yolu gösterici, doğru yola sevk edici.

hâdisat: hâdiseler, olaylar.

hakaik: hakikatler, doğrular, gerçekler.

hakiki: gerçek.

hazine: zengin ve değerli kaynak.

hendese: geometri.

hikmet-i hakiki: gerçek hikmet.

hitabat-ı ezeliye-i Sübhaniye: bütün kusur ve noksanlıklardan uzak olan Allah'ın cinlerle ve insanlarla konuşması olan Kur'an-ı Kerim.

iltifatat-ı ebediye-i Rahmaniye: bütün canlıların rızıklarını veren Cenab-ı Hakkın sonsuz şefkati ve yarattıklarına iltifat edip sevmesi.
insaniyet: insanlık, bütün insanlar.

insaniyet-i kübra: en büyük insanlık, İslâmiyet.

kavl-i şarih: şerh eden, açıklayan, yorumlayan söz.

keşşaf: keşfeden, gizli bir şeyi meydana çıkaran.

kitab-ı kebir-i kâinat: kâinat denilen büyük kitap.

lisan: dil.

manevi: manaya ait, maddî olmayan.

miftah: açan alet, anahtar.

mukaddes: takdis edilmiş, kutsal, aziz, temiz.

muzmer: gizli, saklı, örtülü, dışa vurulmamış, açığa çıkmamış.

müfessir: tefsir eden, açıklayan, kısa bir şeyi genişletip anlamını ortaya koyan, kapalı söylenmiş bir şeyi açık anlatarak anlamını

KUR'ÂN,

- *şu kitab-ı kebir-i kâinatın bir tercüme-i ezeliyesi;*
- *ve âyât-ı tekvinieyi okuyan mütenevvi dillerinin tercüman-ı ebedîsi;*
- *ve şu âlem-i gayp ve şahadet kitabının müfessiri;*
- *ve zeminde ve gökte gizli esma-i İlâhiyenin manevî hazinelerinin keşşafı ve sutur-i hâdisatın altında muzmer hakaikın miftahı;*
- *ve âlem-i şahadette âlem-i gaybın lisanı;*
- *ve şu âlem-i şahadet perdesi arkasında olan ve âlem-i gayp cihetinden gelen iltifatat-ı ebediye-i Rahmaniye ve hitabat-ı ezeliye-i Sübhaniyenin hazine-i;*
- *ve şu İslâmiyet âlem-i manevîsinin güneşi, temeli, hendesesi; ve avalim-i uhreviye'nin mukaddes haritası;*
- *ve zat ve sıfât ve esma ve şuun-i İlâhiyenin kavl-i şarihi, tefsir-i vazihı, bürhan-ı katı, tercüman-ı satı;*
- *ve şu âlem-i insaniyetin mürebbîsi;*
- *ve insaniyet-i kübra olan İslâmiyetin mâ ve ziyası;*
- *ve nev-i beşerin hikmet-i hakikiyesi;*
- *ve insaniyeti saadete sevk eden hakikî mürşidi ve hâdisi;*

ve maksadını açığa çıkaran.

mürebbî: terbiye eden, terbiye veren, yetiştiren.

mürşit: irşat eden, doğru yolu gösteren, rehber, kılavuz.

mütenevvi: aynı dinsten olmayan, nevi nevi, çeşit çeşit.

nev-i beşer: insanoğlu, insanlar.

saadet: mutluluk.

sevk: yöneltme, gönderme.

sıfât: vasıflar, sıfatlar, nitelikler, özellikler.

sudur-i hâdisat: hâdiselerin

satırları.

Sübhaniye: bütün kusur ve noksanlıklardan uzak olan Allah'a ait, Allah ile ilgili, Allah'a mahsus, ilâhî.

şahadet: gözle görülen şeyler, varlıklar, dünya.

şuun-i ilâhiye: Cenab-ı Hakk'a ait işler, faaliyetler, olaylar, hâdiseler.

tarif: bir şeyi bütün vasıflarını içine alacak şekilde anlatma.

tefsir-i vazih: açık, anlaşılır yorum.

tercüman-ı ebedî: ebedî tercüman; Allah'ın sözü olan Kur'an-ı Kerim.

tercüman-ı satı: parlak, nur saçan tercüman, çevirmen.

tercüme-i ezeliye: ezeli tercüme; Allah'ın kelâmı olan ve bütün varlıkların mana, mahiyet ve vazifelerini açıklayan mevcudatın tercümesi hükümündeki Kur'an-ı Kerim.

zemin: yeryüzü.

ziya: ışık, aydınlık, nur.

- *ve insanlara,*
hem bir kitab-ı şeriat,
hem bir kitab-ı dua,
hem bir kitab-ı hikmet,
hem bir kitab-ı ubudiyet,
hem bir kitab-ı emir ve davet,
hem bir kitab-ı zikir,
hem bir kitab-ı fikir,
hem insanın bütün hacat-ı maneviyesine merci
olacak çok kitapları tazammun eden tek, cami
BİR KİTAB-I MUKADDES,
hem bütün evliya ve siddîkînin ve urefa ve mu-
hakkikînin muhtelif meşreplerine ve ayrı ayrı
mesleklerine, her birindeki meşrebin mezakına
lâyık ve o meşrebi tenvir edecek ve her bir mes-
leğin mesakına muvafık ve onu tasvir edecek bi-
rer risale ibraz eden mukaddes bir kütüphane
hükmünde BİR KİTAB-I SEMAVÎDİR.

Kur'ân, Arş-ı Azamdan, İsm-i Azamdan, her ismin mertebe-i azamından geldiği için, On İkinci Sözde beyan ve ispat edildiği gibi;

KUR'ÂN,

- *Bütün Âlemlerin Rabbi itibarıyla, Allah'ın kelâmıdır;*
- *hem bütün mevcudatın İlâhî ünvanıyla, Allah'ın fer-*
manıdır;
- *hem Bütün Semavat ve Arzın Hâlık'ı namına bir hi-*
taptır;
- *hem rububiyet-i mutlaka cihetinde bir mükâlemedir;*

âlem: bütün yaratılmışlar.
Arş-ı Azam: en büyük arş, Allah'ın katı, Cenab-ı Hakkın kudret ve saltanatının en büyük dairesi.
arz: yer, dünya.
beyan: anlatma, açıklama.
camî: cem eden, toplayan, içine alan.
evliya: velîler, Allah dostları.
ferman: emir, buyruk.
hacat-ı maneviye: manevî ihtiyaçlar.
Hâlık: yoktan yaratan, her

şeyi yoktan var eden, yaratıcı; Allah.
hitap: söylemde bulunmak, konuşmak.
hükmünde: değerinde, yerinde.
ibraz: meydana çıkarma, ortaya koyma, gösterme.
ilâhî: Allah'la ilgili, Cenab-ı Hakka dair.
İsm-i Azam: Cenab-ı Hakkın bin bir isminden en büyük ve manaca diğer isimleri kuşatmış olanı.

ispat: kanıtlama, doğrulama.
kelâm: söz, lâfız.
kitab-ı dua: dua kitabı; yaratıcıdan istemeyi öğreten kitap.
kitab-ı emir: emir kitabı; yaratıcının bizlerden yapılmasını istediği şeyleri bildiren kitap.
kitab-ı fikir: fikir kitabı; varlıklar ile yaratıcıyı anlama, görme, düşünmeyi öğreten kitap; insanı düşünce ve tefekkürle yönelten kitap.

kitab-ı hikmet: hikmet kitabı, varlıkların yaratılış sebeplerini açıklayan kitap.

kitab-ı mukaddes: mukaddes kitap, kutsal olan kitap, Tevrat, Zebur ve İncil.

kitab-ı semavî: Semavî, İlâhî kitap, Cenab-ı Hakkın gönderdiği İlâhî kitaplar.

kitab-ı şeriat: din kitabı; dinî kuralları kitabı.

kitab-ı ubudiyet: kulluk kitabı, Allah'a nasıl ibadet edileceğini bildiren kitap.

kitab-ı zikir: zikir kitabı; yaratıcımızı nasıl anmamız gerektiğini gösteren kitap.

lâyık: yakışan, yaraşır, yakışır.

merci: merkez, kaynak.

mertebe-i azam: en yüksek mertebe, yüce makam.

mesak: sevk edilecek yer, sürülecek yer.

meslek: gidilen yol; takip edilen yol.

mesrep: gidiş, hareket tarzı, tavır, tutum.

mevcudat: mevcutlar, var olan her şey, mahlûklar.

mezak: zevk, lezzet.

muhakkikîn: muhakkikler, hakikati bulup meydana çıkaranlar, hakikati araştıranlar.

muhtelif: türlü türlü, çeşitli.

mukaddes: takdis edilmiş, kutsal, aziz, temiz.

muvafık: yerinde, uygun, uyar, münasip.

mükâleme: konuşma, söz söyleme.

nam: ad, isim.

risale: kitap, kitapçık.

rububiyet-i mutlaka: mutlaka terbiye edicilik; Cenab-ı Hakkın her şeyi kuşatan ve emri altında tutan kayıtsız, şartsız terbiye ediciliği.

semavat: semalar, gökler.

siddîkîn: siddıklar, doğru sözlü olanlar, samimiyetle iman etmiş olan ve bunun gereğine tam olarak uyanlar.

tasvir: şekillendirme, tanımlama, tarif etme.

tazammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.

tenvir: nurlandırma, aydınlatma, ışıklandırma.

urefa: arifler, irfan sahibi kimseler.

ünvan: ad, isim, lâkap.

Arş-ı Azam: en büyük arş, Allah'ın katı, Cenab-ı Hakkın kudret ve saltanatının en büyük dairesi.
asfiya: safiyet ve takva sahibi olan, Hz. Peygamberin (a.s.m.) vârisi hükmünde, onun meslek ve gayelerini hayata geçirmeye çalışan âlim zatlar.

azamet-i haşmet: haşmetin, ihtişamın büyüklüğü.

beşer: insan, insanlık.

cüz'î: küçük, az.

defter-i iltifatat-ı rahmaniye: sonsuz merhamet sahibi olan Allah'ın iltifatlarını içine alan defter, Kur'an.

enbiya: nebîler, peygamberler.

evliya: velîler, Allah dostları.

haysiyet: itibar.

hayvanat: hayvanlar.

hikmetfeşan: hikmet neşreden, hikmet yayan, hikmet saçan.

hususî: özel.

hususiyet: hususîlik, ayrıncı özelîlik.

hutbe-i ezeliye: ezeli hutbe, başlangıcı olmayan Allah'ın konuşması, hitabı.

icmalen: kısaltarak, kısaca, özetle.

ilham: içe, gönüle doğma, kalbe gelme, gönle doğan şey.

ilhamat: Allah tarafından kalbe gelen manalar.

İsm-i Azam: Cenab-ı Hakkın bin bir isminden en büyük ve manaca diğer isimleri kuşatmış olanı.

itibar: bakımdan, sebepten.

Kelâmullah: Allah'ın kelâmı, Kur'an-ı Kerim.

kelimat-ı ilâhiye: ilâhî sözler, Allah'a ait kelimeler.

kemal-i liyakat: mükemmel bir şekilde lâyk oluş.

kitab-ı mukaddes: mukaddes kitap, kutsal olan kitap, Tevrat, Zebur ve İncil.

külliyet: bütünlük, tümlük.

kütüp: kitaplar.

meslek: gidiş, usul, yol.

mesrep: gidiş, hareket tarzı, tavır, tutum, meslek.

muhabere: haberleşme.

- *hem saltanat-ı amme-i Sübhaniye hesabına bir hutbe-i ezeliyedir;*
- *hem rahmet-i vâsia-i muhita nokta-i nazarında bir defter-i iltifatat-ı Rahmaniyyedir;*
- *hem ulûhiyetin azamet-i haşmeti haysiyetiyle, başlarında bazen şifre bulunan bir muhabere mecmuasıdır;*
- *hem İsm-i Azamın muhitinden nüzul ile, Arş-ı Azamın bütün muhatına bakan ve teftiş eden hikmetfeşan BİR KİTAB-I MUKADDESTİR.*

Ve şu sırdandır ki, “KELÂMULLAH” ünvanı, kemal-i liyakatle Kur'an'a verilmiş ve daima da veriliyor.

Kur'an'dan sonra, sair enbiyanın kütüp ve suhurları derecesi gelir.

Sair nihayetsiz kelimat-ı ilâhiyenin ise bir kısmı dahi, has bir itibarla, cüz'î bir ünvanla, hususî bir tecelli ile, cüz'î bir isimle, has bir rububiyetle ve mahsus bir saltanatla ve hususî bir rahmetle zahir olan ilhamat suretinde bir mükâlemedir. Melek ve beşer ve hayvanatın ilhamları, külliyet ve hususiyet itibarıyla çok muhtelifdir.

KUR'ÂN,

- *asırları muhtelif bütün enbiyanın kitaplarını ve meşrepleri muhtelif bütün evliyanın risalelerini ve meslekleri muhtelif bütün asfiyanın eserlerini icmalen tazammun eden;*

muhat: ihata edilmiş, kuşatılmış, etrafı çevrilmiş.

muhit: yöre, çevre.

muhtelif: türlü türlü, çeşitli.

mükâleme: konuşma.

nihayetsiz: sonsuz, sınırsız.

nokta-i nazar: görüş açısı, bakış açısı; görüş, fikir.

nüzul: inme, iniş, gökten dünyaya geliş.

rahmet: Allah'ın kullarını esirgemesi, onlara maddî ve manevî nimetler vermesi.

rahmet-i vâsia-i muhita: Allah'ın her şeyi kuşatan geniş rahmeti.

rububiyet: Cenab-ı Hakkın her zaman, her yerde, her mahlûka muhtaç olduğu şeyleri vermesi, onu terbiye etmesi ve idaresi altında bulundurma vasfı.

saltanat: sultanlık, padişahlık, hükümdarlık.

saltanat-ı amme-i Sübhaniye: her türlü kusur ve noksandan uzak olan Allah'ın her şeye hükmeden, her şeyi ku-

şatan saltanatı.

suhuf: sahifeler, yapraklar.

tazammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.

tecelli: açılıp belirme, açıkça ortaya çıkma, aydınlanma.

teftiş: aslını, doğrusunu gereği gibi sorup araştırma.

ulûhiyet: ilâhlık, Allah'ın hâkimiyeti ile kâinattaki her şeyi kendisine ibadet ve itaat ettirmesi.

ünvan: ad, isim, lâkap.

zahir: görünen, görünücü.

- *ve cihat-ı sittesi parlak ve evham ve şübehatın zulîmatından musaffa;*
- *ve nokta-i istinadî bilyakin vahy-i semavî ve kelâm-ı ezeli;*
- *ve hedefi ve gayesi, bilmüşahede saadet-i ebediye;*
- *içî bilbedahe halis hidayet;*
- *üstü bizzarure envar-ı iman;*
- *altı biilmelyakin delil ve bürhan;*
- *sağı bittecrübe teslim-i kalp ve vicdan;*
- *solu biaynelyakin teshir-i akıl ve iz'an;*
- *meyvesi bihakkalyakin rahmet-i Rahman ve dâr-ı Cînan;*
- *makamı ve revacı bilhadsî's-sadık makbul-i melek ve ins ve cân BİR KİTAB-I SEMAVÎDİR.*

Said Nursî

biaynelyakin: görür derecede kesin olarak bilme, görür gibi bilme, tam vüsuk ve itminanla.

bihakkalyakin: doğruluğunda asla şüphe olmayan hâl. hakikati kesin bir şekilde bilecek, yaşar gibi kesin bilircesi-ne.

biilmelyakin: bir şeyi ilimle ve bazı işaretleriyle bilerek, hakikati kesin bir tarzda bilme.

bilbedahe: açıktan, aşikâr

olarak.

bilhadsî's sadık: doğru bir hads ile, doğru bir sezgi ile (tam bilme).

bilmüşahede: görerek, bizzat şahit olarak.

bilyakin: delil ve bürhan ile, şüphesiz, tereddütsüz, kabul ederek.

bittecrübe: tecrübeyle.

bizzarure: zarurî olarak, ister istemez, mecburen.

bürhan: delil, ispat, hüccet.

dâr-ı Cînan: Cennet yurtları,

Cennetler.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

envar-ı iman: iman nurları, iman parıltıları.

evham: vehimler, zanlar, kuruntular.

halis: katışıksız, saf, duru.

hidayet: doğru inanç ve yavaş yavaş üzere olmak.

iman: inanç, itikat.

ins: insan, beşer, âdemoğlu.

iz'an: basiret, anlayış, teslim olup itaat etmek.

kelâm-ı ezeli: ezeli söz, varlı-

ğına başlangıç olmayan Allah'ın sözü; Kur'ân-ı Kerîm ayetleri.

kitab-ı semavî: Semavî, İlâhî kitap, Cenab-ı Hakkın gönderdiği ilâhî kitaplar.

makbul-i melek: meleklerin kabul edip beğendiği şey.

mertebe-i azam: en yüksek mer-tebe, yüce makam.

musaffa: safileşmiş, yabancı maddelerden arınmış, süzülmüş.

nokta-i istinat: dayanak noktası, güvenme ve itimat noktası.

rahmet-i Rahman: Rahman olan Allah'ın rahmeti, yaratılmışlara sonsuz şefkat ve merhametle muamele eden Allah'ın rahmeti.

revac: rağbet, kıymet, değer.

saadet-i ebediye: sonu olmayan, sonsuz mutluluk.

şübehat: şüpheler.

teshir-i akıl: aklı büyüleme, aklı etki altına alma; emrine itaat ettirme.

teslim-i kalp: kalbin kabul etmesi, doğru ve haklı bulması.

vahy-i semavî: Allah tarafından melekler vasıtasıyla peygambere gelen vahiy, semavî vahiy.

vicdan: insanın içindeki, iyiyi kötünden ayırabilen, iyilik etmekten lezzet duyan ve kötülükten elem alan manevî his.

zulûmat: karanlıklar, dinsizlik, zulüm ve küfür.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الرَّحْمَنُ • عِلْمُ الْقُرْآنِ • خَلَقَ الْإِنْسَانَ • عِلْمُهُ الْيَبَانَ ¹
 فَنَحْمَدُهُ مُصَلِّينَ عَلَى نَبِيِّهِ مُحَمَّدٍ الَّذِي أَرْسَلَهُ رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ
 وَجَعَلَ مُعْجَزَتَهُ الْكُبْرَى الْجَامِعَةَ بِرُمُوزِهَا وَإِشَارَاتِهَا لِحَقَائِقِ
 الْكَائِنَاتِ بَاقِيَةً عَلَى مَرِّ الدُّهُورِ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ وَعَلَى آلِهِ عَامَّةً
 وَأَصْحَابِهِ كَافَّةً ²

Evvelâ: Şu *İşaratü'l-İ'caz* adlı eserden maksadımız, Kur'an'ın nazmına, lâfzına ve ibaresine ait i'caz işaretlerini ve remizlerini beyan etmektir. Çünkü, i'cazın mühim bir vechi, nazmından tecelli eder; ve en parlak i'caz, Kur'an'ın nazmındaki nakışlardan ibarettir.

Saniyen: Kur'an'daki anasır-ı esasiye ve Kur'an'ın takip ettiği maksatlar, tevhid, nübüvvet, haşır, adalet ile ibadet olmak üzere dördttür. Bu dört unsuru beyan edeceğiz.

Sual: Kur'an'ın, şu dört hedefe doğru yürüdüğü neden malûmdur?

Cevap: Evet, benîâdem, büyük bir kervan ve azîm bir kafilê gibi, mazinin derelerinden gelip, vücut ve hayat sahrasında misafir olup, istikbalin yüksek dağlarına ve müzeyyen bağlarına müteveccihen, kafilê kafilê

adalet: her hak sahibine hakkının tam ve eksiksiz verilmesi, hakka-niyet, âdillik.

anasır-ı esasiye: esas unsurlar, temel elementler.

azîm: büyük.

beyan: anlatma, açıklama.

evvelâ: öncelikle.

haşır: kıyametten sonra bütün insanların bir yere toplanmaları, Allah'ın, ölüleri diriltip mahşere çıkarması, kıyamet.

i'caz: mu'cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.

istikbal: gelecek zaman.

kafilê: takım, bölük.

malûm: bilinen, bilinen olan.

mazi: geçmiş zaman.

mühim: önemli, ehemmiyetli.

1. Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

O Rahman • Ki Kur'an'ı öğretti. • İnsanı yarattı. • Ona anlamayı ve öğ anlatmayı öğretti. (Rahman Suresi: 1-4.)

2. Âlemlere rahmet olarak gönderdiği, remiz ve işaretleriyle kâinatın hakikatlerini toplayan en büyük mu'cizesini asırların geçmesiyle tâ kıyamete kadar bâkî kıldığı peygamberi Muhammed'e ve onun Âl ve Ashabının tümüne salât ve selâm dilediğimiz o Rahman'a biz da-hî hamd ederiz.

müteveccihen: teveccüh ederek, yönelerek.

müzeyyen: ziynetlendirilmiş, süslü.

nazım: düzenleme, tanzim.

nübüvvet: nebîlik, peygam-

berlik, Allah elçiliği.

remiz: işaret, bir manayı ifade eden veya bir manaya delâlet eden işaret ve şekil.

saniyen: ikinci olarak.

sual: soru.

tecelli: açılıp belirme, açıkça ortaya çıkma, aydınlanma.

tevhid: Allah'ın bir olduğuna inanma, birleme.

vecih: cihet, yön.

müteselsilen yürümekte iken, kâinatın nazar-ı dikkatini celp etti. “Şu garip ve acip mahlûklar kimlerdir? Nereden geliyorlar? Nereye gidiyorlar?” diye, ahvallerini anlamak üzere, hilkat hükümeti ve fenn-i hikmeti karşılına çıkardı ve aralarında şöyle bir muhabere başladı:

Hikmet: “Nereden geliyorsunuz? Nereye gidiyorsunuz? Bu dünyada işiniz nedir? Reisiniz kimdir?”

Bu suale, benîâdem namına, emsali olan büyük peygamberler gibi, Muhammed-i Arabî Aleyhissalâtü Vesselâm, nev-i beşere vekâleten karşısına çıkarak, şöyle cevapta bulundu:

“Ey hikmet! Bu gördüğün insanlar, Sultan-ı Ezeli’nin kudretiyle, yokluk karanlıklarından ziyadar varlık âlemine çıkarılan mahlûklardır. Sultan-ı Ezeli, bütün mevcudatı içinde, biz insanları seçmiş ve emanet-i kübrayı bize vermiştir. Biz, haşır yoluyla saadet-i ebediyeye müteveccihen hareket etmekteyiz. Dünyadaki işimiz de, o saadet-i ebediye yollarını temin etmekle re’sü’l-malımız olan istidatlarımızı nemalandırmaktır. Ve şu azîm insan kervanına bundan sonra, Sultan-ı Ezeli’den risalet vazifesiyle gelip, riyaset eden benim. İşte o Sultan-ı Ezeli’nin risalet beratı olarak bana verdiği Kur’ân-ı Azîmüşşan, elimdedir. Şüpheden varsa, al oku!”

Muhammed-i Arabî Aleyhissalâtü Vesselâmın verdiği şu cevaplar, Kur’ân’dan muktebes ve Kur’ân lisanıyla söylenildiğinden, Kur’ân’ın anasır-ı esasiyesinin şu dört maksatta temerküz ettiği anlaşılıyor.

acip: tuhaf, hayrette bırakan.
ahval: hâller, durumlar.
âlem: dünya, cihan.
aleyhissalâtü vesselâm: salât ve selâm onun üzerine olsun.
anasır-ı esasiye: esas unsurlar, temel elementler.
azîm: büyük, yüce, ulu.
beni: oğullar, evlâtlar, çocuklar.
berat: nişan, rütbe ve imtiyaz için verilen belge, kurtuluş belgesi.

celp: çekme, çekiş, kendine çekmek.
emanet-i kübra: büyük emanet, en büyük emanet.
emsal: örnekler, benzerler.
fenn-i hikmet: felsefe ilmi.
garip: tuhaf, hayret verici.
haşır: kıyametten sonra bütün insanların bir yere toplanmaları, Allah’ın, ölüleri diriltip mahşere çıkarması, kıyamet.
hikmet: ilâhî gaye, yüksek bilgi, fayda.
hilkat: yaratılma, yaratılış.

istidat: yaratılıştan olan ve zamanla geliştirilen kabiliyet; bir şeyin kazanılmasına olan fitrî meyil.
kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.
kudret: güç, kuvvet, iktidar.
Kur’ân-ı Azîmüşşan: şan ve şerefi yüce olan Kur’ân.
mahlûk: yaratık, Allah tarafından yaratılmış olan.
mevcudat: mevcutlar, var olan her şey, mahlûklar.

muhabere: haberleşme.

Muhammed-i Arabî: Arapların içinden çıkan Peygamberimiz Muhammed (a.s.m.).

muktebes: iktibas edilmiş, alıntı yapılmış.

müteselsilen: birbirinin peşi sıra, zincirleme olarak.

müteveccihen: teveccüh ederek, yönelerek.

nazar-ı dikkat: dikkatli bakma, dikkatli bakış.

nema: çoğalma, artma.

nev-i beşer: insanoglu, insanlar.

re’sü’l-mal: ana para, sermaye.

reis: başkan.

risalet: elçilik, resullük, peygamber olarak gönderilme.

riyaset: reislik, başkanlık.

saadet-i ebediye: sonu olmayan, sonsuz mutluluk.

sual: soru.

Sultan-ı Ezeli: ezeli sultan; kudret, kuvvet ve hükümlerinin başlangıcı olmayan Allah.

temerküz: merkezleşme, bir merkezde toplanma.

temin: sağlama.

vazife: görev.

vekâleten: vekâlet yoluyla, birisine vekil olarak, başkası adına.

ziyadar: ziyalı, ıslıklı, parlak, aydınlık.

Sual: Şu makasıd-ı erbaa, Kur'ân'ın hangi ayetlerinde bulunuyor.

Cevap: O anasır-ı erbaa Kur'ân'ın heyet-i mecmuasında bulunduğu gibi; Kur'ân'ın surelerinde, ayetlerinde, kelâmlarında, hatta kelimelerinde bile sarahaten veya işareten veya remzen bulunmaktadır. Çünkü, Kur'ân'ın küllü cüzlerinde görüldüğü gibi, cüzleri de Kur'ân'ın küllüne âyinedir. Bunun içindir ki, *Kur'ân, müşahhas olduğu hâlde, efrat sahibi olan küllî gibi tarif edilir.*

Sual: ¹ بِسْمِ اللَّهِ ve ² اَلْحَمْدُ لِلَّهِ gibi ayetlerde makasıd-ı erbaaya işaretler var mıdır?

Cevap: Evet ³ قُل kelimesi, Kur'ân'ın çok yerlerinde mezkûr veya mukadderdir. Bu mezkûr ve mukadder olan قُل kelimelerine esas olmak üzere بِسْمِ اللَّهِ 'dan evvel قُل kelimesi mukadderdir. Yani: “Yâ Muhammed! Bu cümleyi insanlara söyle ve talim et.”

Demek, Besmelede İlâhî ve zımnî bir emir var. Binaenaleyh, şu mukadder olan قُل emri, risalet ve nübüvveti işarettir. Çünkü, resul olmasaydı, tebliğ ve talime me-mur olmazdı.

Kezalik, hasrı ifade eden “car ve mecrur”un takdimi, tevhide imadır.

Ve keza ⁴ اَلرَّحْمٰن , nizam ve adalete; ⁵ اَلرَّحِيْم de haş-re delâlet eder.

anasır-ı erbaa: dört temel unsur: hava, su, toprak, ateş.

âyine: ayna.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

cüz: kısım, parça.

delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.

efrat: fertler.

evvel: önce.

haşır: kıyametten sonra bütün insanların bir yere toplanmaları, Allah'ın, ölüleri diriltip mahşere çıkarması, kıyamet.

heyet-i mecmua: bir şeyin teferuatına ve cüzlerine bakılmaksızın bütünü'nün gösterdiği hâl ve manzara.

ilâhî: Allah'la ilgili, Cenab-ı Hakka dair.

işareten: işaret ederek, belirterek.

kelâm: söz, konuşma.

keza: böylece, aynı şekilde.

kezalik: keza, bu da öyle, böylece.

külli: bütün.

külli: umumî, genel.

makasıd-ı erbaa: dört asıl gaye, dört niyet.

mezkûr: zikredilen, adı geçen, anılan.

mukadder: takdir olunmuş, kıymeti biçilmiş.

müşahhas: somut, gözle görülebilir, elle tutulabilir hâldeki.

nizam: düzen, düzgünlük; kaide, kanun.

nübüvvet: nebîlik, peygamberlik, Allah elçiliği.

remzen: remiz ile, işaret ederek, işaretle.

resul: Allah'ın elçisi, peygamber.

1. Allah'ın adıyla. (Fatiha Suresi: 1.)

2. Ezelden ebede her türlü hamd ve övgü, şükür ve minnet, Allah'a mahsustur. IFatiha Suresi: 2.)

3. De ki!

4. Bütün yaratıklara nızıklarını veren ve onlara karşı sonsuz merhamet ve şefkati bulunan ve sonsuz nizam ve adalet sahibi Rahman olan Allah. (Fatiha Suresi: 1.)

5. Ahirette mü'min kullarına karşı sonsuz şefkat ve merhamet sahibi, sonsuz bağışlayıcı Rahim olan Allah. (Fatiha Suresi: 1.)

risalet: elçilik, resullük, peygamber olarak gönderilme.

sarahaten: açıkça, açıktan

açığa.

sual: soru.

talim: ders verme, öğretme.

tarif: bir şeyi bütün vasıflarını

içine alacak şekilde anlatma.

tebliğ: dinî bir emrin kullara

bildirilmesi.

tevhid: Allah'ın bir olduğuna inanma, birleme.

zımnî: üstü kapalı, dolayısıyla

anlatılan.

Ve keza ¹ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ 'daki ل , ihtisası ifade ettiğinden, tevhide işarettir.

² رَبِّ الْعَالَمِينَ , adaletle nübüvvete remizdir. Çünkü, terbiye resuller vasıtasıyla olur.

³ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ , zaten sarahaten haşir ve kıyamete delâlet eder.

Ve keza ⁴ اِنَّا اَعْطَيْنَاكَ الْكُوْثَرَ sade fi de o makasid-ı erbaa cevherlerini tazammun etmiştir.

⁵ بِسْمِ اللّٰهِ

Bu kelâm, güneş gibidir. Yani, güneş başkalarını gösterdiği gibi, kendini de gösterir; başka bir güneşe ihtiyaç bırakmaz. بِسْمِ اللّٰهِ , başkalarına yaptığı vazifeyi, kendisine de yapıyor; ikinci bir بِسْمِ اللّٰهِ daha lâzım değildir.

Evet, بِسْمِ اللّٰهِ öyle müstakil bir nurdur ki, bu nur hiçbir şeye bağlı değildir. Hatta, bu nurun *car* ve *mecrur*'u bile hiçbir şeye muhtaç değildir. Ancak ب harfinden müstefad olan ⁶ اَسْتَغِيْثُ veya örfen malûm olan ⁷ اَتِيْمَنُ veyahut

vakitte yıkılıp mahvolması.

makasid-ı erbaa: dört asıl gaye, dört niyet.

malûm: bilinen, biliniyor olan.

muhtaç: gerek duyan.

müstakil: başlı başına, kendi başına, kendi kendine, ayrıca, bağımsız.

müstefad: kazanılmış, kâr edilmiş.

nübüvvet: nebîlik, peygamberlik, Allah elçiliği.

örfen: zamanın icabına göre, örfi olarak.

remiz: işaret, bir manayı ifade eden veya bir manaya delalet eden işaret ve şekil.

resul: Allah'ın elçisi, peygamber.

sade fi: sedef, inci kabuğu.

sarahaten: açıkça, açıktan açığa.

tazammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.

terbiye: besleyip büyütme, yetiştirme, eğitme.

tevhid: Allah'ın bir olduğuna inanma, birleme.

vasita: aracılık.

vazife: görev.

1. Ezelden ebede her türlü hamd ve övgü, şükür ve minnet, Allah'a mahsustur. (Fatiha Suresi: 2.)

2. O, Âlemlerin Rabbidir. (Fatiha Suresi: 2.)

3. O, hesap gününün sahibidir. (Fatiha Suresi: 4.)

4. Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik. (Kevser Suresi: 1.)

5. Allah'ın adıyla. (Fatiha Suresi: 1.)

6. Yardım diliyorum.

7. Teberrük ediyorum.

cevher: değer, kıymet.

delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.

haşir: kıyametten sonra bü-

tün insanların bir yere toplanmaları, Allah'ın, ölüleri diriltip mahşere çıkarması, kıyamet.

ihtisas: hisler, duygular.

kelâm: söz, konuşma.

keza: böylece, aynı şekilde.

kıyamet: bütün kâinatın Allah tarafından tayin edilen bir

mukadder olan ¹قُلْ 'un istilzam ettiği ²اِقْرَأْ fiillerinden birine mütealliktir.

İHTAR: ³بِسْمِ اللَّهِ 'daki *car* ve *mecrur*'a müteallik olarak

mezkûr olan fiiller, Besmeleden sonra takdir edilir ki, haşrı ifade etmekle ihlâs ve tevhidi tazammun et- sin. İsim; Cenab-ı Hakın zâtı isimleri olduğu gibi, fi- li isimleri de vardır. Bu fiilî isimlerin, *Gaffar* ve *Rez- zak*, *Muhyî* ve *Mümîd* gibi pek çok neveleri vardır.

Sual: Bu fiilî isimlerinin kesretle tenevvüü neden meydana geliyor?

Cevap: Kudret-i Ezeliyenin kâinattaki mevcudatın ne- vilerine, fertlerine olan nispet ve taallûkundan husule ge- lir. Bu itibarla بِسْمِ اللَّهِ Kudret-i Ezeliyenin taallûk ve tes- rini celp eder. Ve o taallûk, abdin kesbine ve işine yar- dım edici bir ruh gibi olur. Öyle ise, hiç kimse, hiçbir işi- ni Besmelesiz bırakmasın.

الله Lâfza-i Celâli bütün sıfât-ı kemaliyeyi tazammun eden bir sadeftir. Çünkü, Lâfza-i Celâl, Zat-ı Akdes'e de- lâlet eder; Zat-ı Akdes de, bütün sıfât-ı kemaliyeyi istil- zam eder. Öyle ise, o lâfza-i mukaddese, delâlet-i iltiza- miye ile bütün sıfât-ı kemaliyeye delâlet eder.

İHTAR: Başka ism-i haslarda bu delâlet yoktur. Çünkü, baş- ka zatlarda sıfât-ı kemaliyeyi istilzam etmek yoktur.

abd: kul.

celp: çekme, çekiş, kendine çek- mek.

Cenab-ı Hak: hakkın ta kendisi olan şeref ve azamet sahibi Allah.

delâlet: delil olma, gösterme; alâ- met, işaret.

delâlet-i iltizamiye: bir lâfzın ta- şıdığı mananın delâleti.

fiil: iş, hareket.

fiili: fiille ilgili, gerçekten yapılan iş.

Gaffar: kulların günahlarını çok affeden, örten, bağışlayan, bağış- laması bol olan Allah.

haşır: kıyametten sonra bütün insanların bir yere toplanmaları, Allah'ın, ölüleri diriltip mahşere çıkarması, kıyamet.

husul: hâsıl olma, meydana gel- me, پیدا olma.

ihlâs: samimiyet, bir ameli başka bir karşılık beklemezsizin, sırf Al- lah rızası için yapma.

ihtar: dikkat çekme, hatırlatma, uyarı.

ism-i has: özel isim.

istilzam: gerekli görme, lüzumlu görme.

itibar: bakımdan, sebepten.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

kesb: çalışarak elde etme, çalışa- rak kazanma.

kesret: çokluk.

Kudret-i Ezeliye: ezele ait kud- ret, başı-sonu olmayan sonsuz ilâhî kudret, kuvvet.

lâfza-i celâl: Allah lâfzı, kelimesi.

lâfza-i mukaddes: mukaddes söz.

mevcudat: mevcutlar, var olan her şey, mahlûklar.

mezkûr: zikredilen, adı geçen, anılan.

Muhyi: ölüleri diriltiren, hayat ve-

1. De ki!

2. Oku!

3. Allah'ın adıyla. (Fatiha Suresi: 1.)

ren Allah.

mukadder: takdir olunmuş, kıymeti biçilmiş.

Mümîd: diriltip can verdiğini vakti gelince öldüren Cenab-ı Hak.

müteallik: ait, alâkalı, ilgili.

nevi: tür, çeşit.

nispet: ilgi, bağ, münasebet.

Rezzak: bütün yaratılmışların

rızkını veren ve ihtiyaçlarını

karşılayan Allah.

sadef: sedef, inci kabuğu.

sıfât-ı kemaliye: olgunluk belirtisi olan vasıflar.

sual: soru.

taallûk: alâkalı, münasebetli olma.

takdir: değerlendirme.

tazammun: ihtiva etme, içine

alma, içinde bulundurma.

tevhid: Allah'ın bir olduğuna inanma, birleme.

Zat-ı Akdes: en mukaddes zat, her türlü kusur ve nok- sandan uzak ve pak olan zat; Allah.

zâtî: zata ait, zatın kendisin- den olan, kendisiyle ilgili, kendine ait.

1 الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ

Bu iki sıfatın Lâfza-i Celâlden sonra zikirlerini icap eden münasebetlerden,

Birisi şudur ki: Lâfza-i Celâlden celâl silsilesi tecelli ettiği gibi, bu iki sıfattan dahi cemel silsilesi tecelli ediyor.

Evet, her bir âlemde emir ve nehiy, sevap ve azap, terhip ve terhip, tesbih ve tahmit, havf ve reca gibi pek çok fûruat, celâl ve cemalin tecellisiyle teselsül edegelmektedir.

İkincisi: Cenab-ı Hakkın ismi Zat-ı Akdesine ayn olduğu cihetle, Lâfza-i Celâl, sıfât-ı ayniyeye işaretler; الرَّحِيمُ

de fiilî olan sıfât-ı gayriyeye imadır. الرَّحْمَنُ dahi ne ayn, ne gayr olan sıfât-ı seb'a'ya remizdir. Zira Rahman, "Rezzak" manasındadır. Rızık, bekaya sebeptir. Beka, tekerrür-i vücuttan ibarettir. Vücut ise, birincisi mümeyyize, ikincisi muhassısa, üçüncüsü müessire olmak üzere İlim, İrade, Kudret sıfatlarını istilzam eder. Beka dahi, semere-i rızık mahsulü olduğu için, Basar, Sem', Kelâm sıfatlarını iktiza eder ki; merzuk, istediği zaman ihtiyacını görsün, istediği zaman iştisin, aralarında vasıta bulunduğu takdirde o vasıta ile konuşsun. Bu altı sıfat, şüphesiz birinci sıfatı olan "Hayat"ı istilzam ederler.

Sual: Rahman büyük nimetlere, Rahîm küçük nimetlere delâlet ettikleri cihetle, Rahîm'in Rahman'dan sonra zikri, yukarıdan aşağıya inmek manasına olan

için olan iktidar, güc.
istilzam: gerekli görme, lüzumlu görme.
Kelâm: söz, konuşma.
Kudret: Allah'ın bütün varlığı çevreleyen ezeli kuvveti.
Lâfza-i Celâl: Allah lâfzı, kelimesi.
mahsul: ürün.
mana: anlam.
merzuk: nızıklanmış, ihtiyaçları verilmiş.
muhassıs: tahsis eden, has kılan.
müessir: eser sahibi; tesir eden; işleyen, hükmünü yürüten.
mümeyyiz: temyiz eden, seçen; ayıran, iyiyi kötüyü, eğriyi doğruyu ayırt eden.
münasebet: ilgi, ilişki, bağ.
nehiy: yasaklama, menetme, bir işin yapılmaması konusunda tembihte bulunma.
nimet: lütuf, ihsan, bağış.
Rahim: sonsuz merhamet sahibi olan Allah.
Rahman: sonsuz merhamet sahibi ve şefkatle bütün varlıkları nızıklandıran Allah.
reca: umma, ümit hâli.
remiz: işaret, bir manayı ifade eden veya bir manaya delâlet eden işaret ve şekil.
Rezzak: bütün yaratılmışların rızıkını veren ve ihtiyaçlarını karşılayan Allah.
rızık: gıda, yiyecek, besin.
Sem': işitme.
sıfat: vasıf, nitelik.
sıfât-ı ayniye: zata mahsus olan sıfat, zatî sıfat.
sıfât-ı seb'a: yedi sıfat; Cenab-ı Hakkın Hayat, İlim, Sem', Basar, İrade, Kudret, Kelâm sıfatları.
silsile: birbirini takip eden şeylerin meydana getirdiği sıra.
sual: soru.
tahmit: hamd etme, şükretme.
tecelli: belirme, bilinme, görünme.
tekerrür-i vücut: varlığın tekrarı, yenilenmesi; biten bir varlığın yerine yenisinin gelmesi.
terhip: ragbet verme, isteklendirme.
terhip: korkutma.
tesbih: Allah'ı bütün kusur ve noksan sıfatlardan uzak tutma, Cenab-ı Hakkı şanına lâyık ifadelerle anma.
teselsül: zincirleme, silsile hâlinde birbirini takip etme.
vasıta: aracı.
Zat-ı Akdes: en mukaddes zat, her türlü kusur ve noksandan uzak ve pak olan zat; Allah.
zikir: anma, bildirme.

1. O bütün yaratıklara nızıklarını veren ve onlara karşı sonsuz merhamet ve şefkati bulunan ve sonsuz nizam ve adalet sahibi olan Rahman; ahirette de mü'min kullarına karşı sonsuz şefkat ve merhamet sahibi olup sonsuz bağışlayıcı olan Rahîm'dir. (Fatiha Suresi: 1.)

âlem: dünya, cihan.

ayn: göz.

azap: eziyet, işkence; büyük sıkıntı, şiddetli acı.

Basar: Allah'ın kendi şanına lâyık bir tarzda görme sıfatı.

beka: bâkîlik, ebedîlik, sonsuzluk.

celâl: sonsuz büyüklük, haşmet, ululuk; yücelik ve haş-

met sahibi olan Allah.

cemal: güzellik.

Cenab-ı Hak: hakkın ta kendisi olan şeref ve azamet sahibi Allah.

delâlet: delil olma, gösterme; alamet, işaret.

fiilî: fiille ilgili, gerçekten yapılan iş.

fûruat: ayrıntılar, esastan ol-

mayan meseleler.

gayr: başka, diğer.

havf: korku, korkma.

icap: gerekme hâli, gerekli olma.

iktiza: gerektirme, lüzumlu kılma.

ilim: bilgi, marifet.

İrade: dileme, isteme, bir şeyi yapıp yapmama konusunda

“sanatü't-tedelli” kaidesine dâhildir. Bu ise, belâgatçe makbul değildir.

Cevap: Evet, kaşlar göze, gem ata mütemmim oldukları ve onların noksanlarını ikmal ettikleri gibi; küçük nimetler de büyük nimetlere mütemmimdirler. Bu itibarla, mütemmim olan, haddizatında küçük de olsa, faydayı ikmal ettiğinden, büyükten daha büyük olması icap eder.

Ve keza, büyükten beklenen menfaat, küçüğe mütevakıf ise, o küçük, büyük sırasına geçer; o büyük dahi küçük hükmünde kalır—kilit ile anahtar, lisan ile ruh gibi.

Ve keza, bu makam, nimetlerin tadadı veya nimetlerle imtihan makamı değildir; ancak insanları gizli ve küçük nimetlere tembih ve ikaz etmek makamıdır. Evvelki makamlardaki “tedelli” şu “tembih” makamında terakki sayılır. Çünkü, gizli ve küçük nimetleri insanlara göstermek ve insanlara onların vücuduna ikaz etmek, daha lâzımdır. Bu itibarla, şu meselemizde tedelli değil, terakki vardır.

Sual: Mebde ve mehaz itibarıyla rikkatü'l-kalp manasını ifade eden bu iki sıfatın Cenab-ı Hak hakkında kullanılması caiz değildir. Eğer mana-i hakikatlerinin lâzımı ve neticesi olan in'am ve ihsan kastedilirse, mecazda ne hikmet vardır?

Cevap: Bu iki sıfat, “yed” gibi, mana-i hakikileriyle Cenab-ı Hak hakkında kullanılması muhal olan müteşabihattandır. Müteşabihatta mana-i mecazının mana-i hakikinin lâfzıyla üslûbuyla gösterilmesindeki hikmet,

belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; bir şeyde saklı bulunan derin anlam.

caiz: yapılması veya yapılmamasında sakınca olmayan, uygun.

Cenab-ı Hak: hakkın ta kendisi olan şeref ve azamet sahibi Allah.

dâhil: içinde, içeri girmiş.

evvel: önce.

hadd-i zatında: esasen, aslında.

hikmet: ilahî gaye, yüksek bilgi, fayda.

hükmünde: değerinde, yerinde.

icap: gerekme hâli, lâzım, gerekli, lüzum.

ihsan: bağışlama, ikram etme, lütuf.

ikaz: uyan.

ikmal: tamamlama, bitirme.

imtihan: deneme, sınama.

in'am: nimet verme, nimetlendirme, ihsan etme.

itibar: bakımdan, sebepten.

kaide: kural, esas, düstur.

kasıt: niyet, düşünce.

keza: böylece, aynı şekilde.

lâyık: yakışan, yaraşır, yakışır.

lisan: dil.

makam: yer, mevki.

makbul: kabul edilmiş, geçerli.

mana: anlam.

mana-i hakikat: asıl mana, mahiyetin gerçek yüzü.

mana-i hakiki: gerçek, doğru, asıl, mana.

mana-i mecazi: mecazî mana, bir kelimenin veya lâfzın gerçek an-

lamının dışında başka bir anlamda kullanıldığındaki mana.

mebde: başlangıç.

mecaz: bir kelimenin gerçek manasında kullanılmayıp, ilgi, alâka ve benzerlik bağlanılan başka bir manada kullanılması.

mehaz: menba, kaynak.

menfaat: fayda.

mecele: konu.

muhal: imkânsız, olması mümkün olmayan.

mütemmim: itmam eden, tamamlayan, ikmal eden, tamamlayıcı.

mütesabihat: Kur'an-ı Kerim'in manası açık olmayan ayetleri, mütesabih ayetler, mecazî manaya elverişli ayetler.

mütevakkıf: bir şeye bağlı olan, ancak onunla olabilen.

nimet: lütuf, ihsan, bağış.

rikkat-i kalp: gönül yufkalığı, yürek yufkalılığı.

sanatü't-tedelli: en âlâdan

başlayıp en adî olana doğru gitme, yukarıdan aşağıya inme şeklindeki belâgat sanatı.

sıfat: vasıf, nitelik.

sual: soru.

tadat: birer birer söyleme, tek tek zikretme, sayıp döktüme, sayım.

tedelli: aşağıya inme.

tembih: hatırlatma, ihtar.

terakki: yükselme, ilerleme.

üslûp: tarz, yol, biçim, usul, stil.

yed: el.

insanların me'lûf ve malûmları olmayan manaları ve hakikatleri zihinlerine yakınlaştırpı kabul ettirmekten ibarettir. Meselâ, “yed”in mana-i mecazîsi insanlara me'nus olmadığından, mana-i hakikînin şekliyle lâfzıyla gösterilmesi zarureti vardır.

1 الْحَمْدُ لِلَّهِ

Evvelâ: Bu kelimeyi mâkabline bağlattıran cihet-i münasebet, Rahman ve Rahîm'in delâlet ettikleri nimetlerin hamd ve şükürle karşılanması lüzumundan ibarettir.

Saniyen: Şu **الْحَمْدُ لِلَّهِ** cümlesi, her biri niam-i esasiyeden birine işaret olmak üzere, Kur'ân'ın dört suresinde tekerrür etmiştir. O nimetler de, “neş'e-i ulâ ile neş'e-i ulâda beka, neş'e-i uhra ile neş'e-i uhrada beka” nimetlerinden ibarettir.

Salisen: Bu cümlelerin Kur'ân başlangıcı olan Fatiha Suresine fatiha, yani başlangıç yapılması neye binaendir?

Cevap: Kâinatın ve dolayısıyla insanların hilkatindeki hikmet ve gaye, **وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ** ² ferman-ı celîlince, ibadettir. Hamd ise, ibadetin icmalî bir sureti ve küçük bir nüshasıdır **الْحَمْدُ لِلَّهِ** 'ın bu makamda zikri, hilkatin gayesini tasavvur etmeye işarettir.

1. Ezelde ebede her türlü hamd ve övgü, şükür ve minnet, Allah'a mahsustur. İFatiha Suresi: 2.)

2. Ben, cinleri ve insanları ancak bana iman ve ibadet etsinler diye yarattım. (Zariyat Suresi: 56.)

beka: bâkîlik, ebedîlik, sonsuzluk.

binaen: -den dolayı, bu sebepten.

cihet-i münasebet: münasebet sebebi, alâka yönü, alâka vesilesi.

delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.

evvelâ: öncelikle.

ferman-ı Celil: yüce ferman, yüce buyruk, emir.

hakikat: gerçek, doğru.

hamd: teşekkür, şükran.

hikmet: ilahî gaye, yüksek bilgi, fayda.

hilkat: yaratılma, yaratılış.

icmal: öz, özet.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

mâkabl: öndeki, üstteki.

malûm: bilinen, bilinir olan.

mana: anlam.

mana-i hakiki: gerçek, doğru, asıl, mana.

mana-i mecazi: mecazî ma-

na, bir kelimenin veya lâfzın gerçek anlamının dışında başka bir anlamda kullanıldığındaki mana.

me'lûf: alışılmış, ülfet edilmiş.

me'nus: alışılmış, alışık, ünsiyet edilmiş.

meselâ: örneğin.

neş'e-i uhra: ölüm ile ölümden sonra yeniden dirilme, ikinci diriliş.

neş'e-i ulâ: ilk yaratılış; ruhun bedene girişi.

neş'et: meydana gelme, oluşma, çıkma.

niam-i esasiye: temel, esas nimetler, lüzumlu nimetler.

nimet: lütuf, ihsan, bağış.

Rahim: sonsuz merhamet sahibi olan Allah.

Rahman: sonsuz merhamet sahibi ve şefkatle bütün varlıkları rızıklandıran Allah.

salisen: üçüncü olarak.

saniyen: ikinci olarak.

şükür: teşekkür.

tasavvur: bir şeyi zihinde şekillendirme, düşünme.

tekerrür: tekrarlanma.

uhra: ahiret, öbür dünya.

yed: el.

zaruret: zorunluluk, mecburiyet.

Rabian: Hamdin en meşhur manası, sıfât-ı kemaliye-yi izhar etmektir. Şöyle ki:

Cenab-ı Hak, insanı kâinatta cami bir nüsha ve on se-kiz bin âlemi havi şu büyük âlemin kitabına bir fihrist ola-rak yaratmıştır. Ve Esma-i Hüsnadan her birisinin tecel-ligâhı olan her bir âlemden bir örnek, bir numune, insa-nın cevherinde vedia bırakmıştır.

Eğer insan, maddî ve manevî her bir uzvunu Allah'ın emrettiği yere sarf etmekle hamdin şubelerinden olan şükri- örfiye ifa ve şeriata imtisal ederse, insanın cevhe-rinde vedia bırakılan o örneklerin her birisi, kendi âlemi-ne bir pencere olur. İnsan, o pencereden o âleme bakar. Ve o âleme tecelli eden sıfatla, o âlemden tezahür eden isme bir mir'at ve bir âyine olur. O vakit insan, ruhuyla, cismiyle âlem-i şahadet ve âlem-i gayba bir hülâsa olur. Ve her iki âleme tecelli eden, insana da tecelli eder. İşte bu cihetle, insan sıfât-ı kemaliye-i İlâhiyeye hem mazhar olur, hem müzhir olur. Nitekim Muhyiddin-i Arabî, ¹ **كُنْتُ كَنْزًا مَخْفِيًّا فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ لِيَعْرِفُونِي** hadis-i şerifinin beyanında, “*Mahlûkatı yarattım ki, Bana bir âyine olsun ve o âyinede cemalimi göreyim*” demiştir.

² **لِلَّهِ** , burada ihtisas içindir. Hamdin Zat-ı Akdes'e

has ve münhasır olduğunu ifade eder. Bu **ل** 'in mütealli-ki olan ihtisas hâzıf olduktan sonra ona intikal etmiştir ki ihlâs ve tevhidi ifade etsin.

âlem: dünya, cihan.

âlem-i gayp: gayp âlemi, görün-meyen, fakat varlığı kesin olan ve mahiyeti Allah tarafından bilinen başka dünyalar.

âlem-i şahadet: gözle gördüğü-müz, şahit olduğumuz âlem, kâi-nat.

âyine: ayna, mir'at.

beyan: anlatma, açıklama.

camî: toplayan, içine alan, kapsa-yan.

cemal: güzellik, Cenab-ı Hakkın lütuf ve ihsanı ile tecellisi.

Esma-i Hüsnâ: Allah'ın adları, Al-lah'ın doksan dokuz güzel ismi.

fihrist: liste, katalog.

hadis-i şerif: Peygamberimizden aktarılan sözlerin genel adı.

hamd: teşekkür, şükran.

havi: içine alan, kapsayan, kuşa-tan.

hazf: aradan çıkarma, yok etme, silme.

hülâsa: özet.

ifa: bir işi yapma, yerine getirme.

ihlâs: samimiyet, bir ameli başka bir karşılık beklemezsin, sırf Al-lah rızası için yapma.

ihtisas: hisler, duygular.

imtisal: emre tamamen uyma, gerekeni yapma, alınan emre bo-yun eğme.

intikal: bir yerden başka bir yere geçme, yer değiştirme, göçme.

izhar: gösterme, açığa vurma.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

maddî: madde ile alakalı.

mahlûkat: yaratıklar, Allah tara-fından yaratılanlar.

mana: anlam.

manevî: manaya ait, maddî ol-mayan.

mazhar: nail olma, şereflenme.

mir'at: âyine, ayna.

münhasır: mahsus, ait, yönelik.

müteallik: ait, alakalı, ilgili.

1. Adlûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, 2:132; Süyutî, *Dürrü'l-Mentesire*, s. 125; Ali el-Kârî, *Esrarü'l-Merfua*, s. 273.

2. Allah için, Allah'a ait olan.

müzhir: izhar eden, izhar edi-ci, gösteren, gösterici.

numune: örnek.

rabian: dördüncü olarak.

sarf: harcama.

sıfât: vasıf, nitelik.

sıfât-ı kemaliye: olgunluk belirtisi olan vasıflar.

şeriat: İslâm dini ve prensip-leri.

şükri- örfi: Allah'a olan şük-ran duygusunu bildirme; Ona hamd ve şükür ile medihleri-ni bildirerek sena etme.

tecelli: belirme, bilinme, gö-rünme.

tecelligâh: ilâhî kudretin gö-ründüğü yer.

tevhid: Allah'ın bir olduğuna inanma, birleme.

tezahür: görünme, belirme, ortaya çıkma.

vedia: emanet, saklanılmak ve korunmak üzere bırakılan şey.

Zat-ı Akdes: en mukaddes zat, her türlü kusur ve nok-sandan uzak ve pak olan zat; Allah.

İHTAR: Müşahhas olan bir şeyin umumî bir mefhumla mülâhaza edildiğine binaen; Zat-ı Akdes de müşahhas olduğu hâlde, Vacibü'l-Vücut mefhumuyla tasavvur edilebilir.

¹ **رَب** : Yani, her bir cüz'ü bir âlem mesabesinde bulunan

şu âlemi bütün eczasıyla terbiye ve yıldızlar hükmünde olan o cüzlerin zerratını kemal-i intizamla tahrik eder.

Evet, *Cenab-ı Hak, her şey için bir nokta-i kemal tayin etmiştir. Ve o noktayı elde etmek için, o şeye bir meyil vermiştir.* Her şey, o nokta-i kemale doğru hareket etmek üzere, sanki manevî bir emir almış gibi, muntazaman o noktaya müteveccihen hareket etmektedir. Esna-i harekette, onlara yardım eden ve mânilerini defeden, şüphesiz Cenab-ı Hakkın terbiyesidir.

Evet, kâinata dikkatle bakıldığı zaman, insanların taife ve kabileleri gibi, kâinatın zerratı, münferiden ve müçtemian Hâlık'larının kanununa imtisalen, muayyen olan vazifelerine koşmakta oldukları hissedilir; yalnız bedbaht insanlar müstesna.

² **الْعَالَمِينَ**

Bu kelimenin sonundaki **ين** yalnız i'rab alâmetidir

³ **عِشْرِينَ، ثَلَاثِينَ** gibi- veya cem alâmetidir. Çünkü, âlemin ihtiva ettiği cüzlerin her birisi bir âlemdir. Veyahut, yalnız Manzume-i Şemsiyeye münhasır değildir. Cenab-ı Hakkın, şu gayr-i mütenahi fezada çok âlemleri vardır.

1. Her bir şeye ihtiyacı olanı veren, onları besleyen, terbiye eden ve onları yaratılış gayelerine uygun şekilde sevk ve idare eden Allah. (Fatiha Suresi: 2.)

2. Bütün âlemler. (Fatiha Suresi: 2.)

3. Yirmi, otuz.

alâmet: belirti, işaret, iz.
âlem: dünya, cihan.
bedbaht: bahtsız, tâlî'siz, zavallı.
binaen: -den dolayı, bu sebepten.
cem: çoğul.
Cenab-ı Hak: hakkın ta kendisi olan şeref ve azamet sa-

hibi Allah.
cüz: kısım, parça.
defetme: kovma, uzaklaştırma.
ecza: cüz'ler, parçalar, kısımlar.
esna-i hareket: hareket esnası, hareket sırası.
feza: kâinatta, yıldızlar ara-

sındaki boşluk, uzay.
gayr-i mütenahi: sonsuz, sonu olmayan, nihayetsiz.
Hâlık: yoktan yaratan, her şeyi yoktan var eden, yaratıcı; Allah.
hükümünde: değerinde, yerinde.
i'rab: kelime ve fiillerin so-

nunda bulunan harf veya hareketlerin amillere göre değişmesi.

ihtar: dikkat çekme, hatırlatma, uyarı.

ihtiva: içine alma, kapsama.

imtisalen: imtisal ederek, uyarak, tâbi olarak.

kabile: iptida-î ve göçebe insanlarda, aynı soydan sayılan ve bir başa itaat eden insan topluluğu, boy, aşiret, oymak, uruk.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

kemal-i intizam: intizamın mükemmel oluşu, tam ve eksiksiz düzen.

manevî: manaya ait, maddî olmayan.

mâni: engel, mania, set.

Manzume-i Şemsiye: Güneş Sitemi.

mefhum: bir sözün ifade ettiği mana, sözden çıkarılan mana; konsept, kavram.

mesabe: derece, menzile, rütbe.

meyl: bir tarafa doğru eğilme, yönelme.

muayyen: belirli.

muntazaman: düzgün, düzenli ve devamlı olarak.

müçtemian: toplu olarak, topluca, hepsi birden.

mülâhaza: düşünme, tefekkür, düşünce.

münferiden: ayrı ayrı, birer birer.

münhasır: mahsus, ait, yönelik.

müstesna: istisna olan, hariç.

müşahhas: somut, gözle görülebilir, elle tutulabilir hâldeki.

müteveccihen: teveccüh ederek, yönelerek.

nokta-i kemal: kemal noktası; olgunluk, eksiksizlik sınırı; zirve noktası, ulaşılacak en yüksek nokta.

tahrik: hareket ettirme, harekete geçirme, yola çıkartma.

taife: takım, güruh.

tasavvur: bir şeyi zihinde şekillendirme, düşünme.

tayin: belirleme, gösterme, sınırını çizme.

terbiye: besleyip büyütmek, yetiştirme, eğitime.

umumi: genel.

Vacibü'l-Vücut: varlığı zarurî ve zatî olan; varlığı başkasının varlığına bağlı değil, kendinden olup ezeli ve ebedî olan Allah (c.c.).

vazife: görev.

Zat-ı Akdes: en mukaddes zat, her türlü kusur ve noksandan uzak ve pak olan zat; Allah.

zerrat: zerrelere, atomlar.

Evet,

1 الْحَمْدُ لِلَّهِ كَمَ لِلَّهِ مِنْ فَلَكَ ۞ تَجْرِي النُّجُومُ بِهِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ

2 رَايْتَهُمْ لِي سَاجِدِينَ 'de olduğu gibi, burada da ukalâya

mahsus cem sîgasıyla gayr-i ukalâ cemlendirilmiştir. Bu ise, kavaide muhaliftir?

Evet, âlemin ihtiva ettiği uzuvların birer âkıl, birer mütekellim suretinde tasavvur edilmesi, belâğatin en makbul bir prensibidir. Zira, kâinatın “âlem” ile tesmiyesi, kâinatın Sâniine olan delâleti, şahadeti, işareti içindir. Binaenaleyh, kâinatın uzuvları da, Sânia olan delâletleri, şahadetleri için, birer âlem olmaları icap eder. Öyle ise, Sâniin o uzuvları terbiyesinden ve o uzuvların da Sâniî ilâm etmelerinden anlaşılır ki, o uzuvlar birer hayy, birer âkıl, birer mütekellim suretinde tasavvur edilmiştir, binaenaleyh, bu cemde kavaide muhalefet yoktur.

âlem: dünya, cihan.

belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; sözün güzel olmakla beraber yerinde, hâl ve makama uygun olması.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

celp: çekme, çekiş, kendine çekmek.

cem: çoğul.

defetmek: kovmak, uzaklaştırmak.

delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.

gayr-i ukalâ: akıllılar dışındaki.

hay: diri, sağ, canlı.

i'lâm: bildirme, bildirilme, anlatma, haberdar etme.

icap: gerekme hali, gerekli olma. **ihtiva:** içine alma, kapsama.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

kavaid: kaideler, usuller, kurallar, prensipler.

mâkabl: öndeki, üstteki.

makbul: kabul edilmiş, geçerli.

mazarrat: zararlar, ziyanlar, zarar vermeler.

menfaat: fayda.

muhalefet: uygun olmama, ayrılık; zıtlık.

muhالیف: zıt, aykırı.

münasebet: ilgi, ilişki, bağ.

3 الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ

Mâkabliyle bu iki sıfatın nazmını icap eden şöyle bir münasebet vardır ki:

Biri menfaatleri celp, diğeri mazarratları defetmek üzere, terbiyenin iki esası vardır.

1. Ezelden ebede her türlü hamd ve övgü, şükür ve minnet Allah'a mahsustur. Allah'ın nice felekleri var ki, içinde yıldızlar, güneş ve ay döñüp dururlar.
2. Onları bana secde ederken gördüm. (Yusuf Suresi: 4.)
3. O bütün yaratıklara nızıklarını veren ve onlara karşı sonsuz merhamet ve şefkati bulunan ve sonsuz nizam ve adalet sahibi olan Rahman; ahirette de mü'min kullarına karşı sonsuz şefkat ve merhamet sahibi olup sonsuz bağışlayıcı olan Rahim'dir. (Fatiha Suresi: 3.)

mütekellim: söyleyen, konuşan, birinci şahıs.

nazım: sıra, tertip, düzen.

prensip: temel fikir, temel bilgi, esas, ilke.

Sâni: her şeyi sanatlı olarak yaratan Allah.

sıfat: vasıf, nitelik.

sîga: kip, fiilin çekiminden meydana gelen; şahıs, zaman ve vasfı değiştiren hâl.

şahadet: şahit olma, şahitlik; açık alâmet, işaret.

tasavvur: bir şeyi zihinde şe-

killendirme, düşünme.

tesmiye: isimlendirme, ad verme.

ukalâ: akıllılar, akıllı olanlar.

uzuv: bir canlıyı meydana getiren parçacıklardan her biri, organ.

Rezzak manasına olan ¹ الرَّحْمَن birinci esasa, Gaffar manasını ifade eden ² الرَّحِيم de ikinci esasa işaretleri için birbiriyle bağlanmıştır.

³ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ

Mâkabliyle şu sıfatın nazmını iktiza eden sebep şudur ki:

Şu sıfat, rahmeti ifade eden mâkabline neticedir. Zira, kıyametle saadet-i ebediyenin geleceğine en büyük delil, rahmettir.

Evet, rahmetin rahmet olması ve nimetin nimet olması, ancak ve ancak haşir ve saadet-i ebediyeyle bağlıdır.

Evet, saadet-i ebediye olmasa, en büyük nimetlerden sayılan aklın, insanın kafasında yılan vazifesini görmek-ten başka bir işi kalmaz. Kezalik, en lâtif nimetlerden sayılan şefkat ve muhabbet, ebedî bir ayrılık düşüncesiyle, en büyük elemeler sırasına geçerler.

Sual: Cenab-ı Hakkın, her şeye malik olduğu bir hakikat iken, burada haşir ve ceza gününün tahsisi neye binaendir?

Cevap: Şu âlemin, insanlarca hakir ve hasis sayılan bazı şeylerine kudret-i ezeliyenin bizzat mübâşeret-i, azamet-i İlâhiyeye münasip görülmediğinden, vazedilen esbab-ı zahiriyyenin o gün ref'iyle, her şeyin şeffaf, parlak

malı, Allah'ın, ölüleri diriltip mahşere çıkarması, kıyamet.

haşir: kıyametten sonra bütün insanların bir yere toplanmaları, Allah'ın, ölüleri diriltip mahşere çıkarması, kıyamet.

iktiza: gerek, lüzum.

kezalik: keza, bu da öyle, böylece.

kıyamet: bütün kâinatın Allah tarafından tayin edilen bir vakitte yıkılıp mahvolması.

kudret-i ezeliye: ezele ait kudret, başı sonu olmayan sonsuz ilâhî kudret, kuvvet.

lâtif: hoş.

mâkab: öndeki, üstteki.

malik: sahip.

mana: anlam.

muhabbet: sevgi, sevmek.

mübâşeret: bir işe başlama, girişme, temas.

münasip: uygun.

nazım: sıra, tertip, düzen.

nimet: lütuf, ihsan, bağış.

rahmet: şefkat, merhamet, bağışlama ve esirgeyicilik.

ref: kaldırma, giderme.

Rezzak: bütün yaratılmışların rızasını veren ve ihtiyaçlarını karşılayan Allah.

saadet-i ebediye: sonu olmayan, sonsuz mutluluk.

sıfat: vasıf, nitelik.

sual: soru.

şeffaf: saydam.

şefkat: karşılıksız sevgi besleme, içten ve karşılıksız merhamet.

tahsis: ayırma, ödenek verme.

vaz etme: sunma, açıklamak.

1. Bütün yaratıklara rızıklarını veren ve onlara karşı sonsuz merhamet ve şefkati bulunan ve sonsuz nizam ve adalet sahibi Rahman olan Allah. (Fatiha Suresi: 3.)

2. Ahirette mü'min kullarına karşı sonsuz şefkat ve merhamet sahibi, sonsuz bağışlayıcı Rahim olan Allah. (Fatiha Suresi: 3.)

3. O, hesap gününün sahibidir. (Fatiha Suresi: 4.)

âlem: dünya, cihan.

azamet-i İlâhiye: Allah'ın büyüklüğü.

binaen: -den dolayı, bu sebepten.

bizzat: kendisi, şahsen.

delil: kanıt, tanık, burhan.

ebedî: sonsuza kadar, sürekli.

elem: dert, üzüntü, maddi-manevi ızdırap.

esbab-ı zahiriye: görünürdeki sebepler.

Gaffar: kulların günahlarını çok affeden, örten, bağışla-

yan, bağışlaması bol olan Allah.

hakikat: gerçek, doğru.

hakir: aşağı, adi, itibarsız.

hasis: ufak, değersiz.

haşir: kıyametten sonra bütün insanların bir yere toplan-

iç yüzüyle tecelli edip Sâniini, Hâlıkını vasıtasız göreceğine işarettir.

١ يوم

tabiri ise, haşrin vukuunu gösteren emarelerden birine işarettir. Şöyle ki:

Saniye, dakika, saat ve günleri gösteren haftalık bir saatin millerinden birisi devrini tamam ettiği zaman, behemehâl ötekiler de devirlerini ikmal edeceklerine kanaat hâsıl olur.

Kezalik, yevm sene ömr-i beşer ve ömr-i dünya içinde tayin edilen manevî millerden birisi devrini tamam ettiğinde, ötekilerin de —velev uzun bir zamandan sonra olsun— devirlerini ikmal edeceklerine hükmedilir.

Ve keza, bir gün veya bir sene zarfında vukua gelen küçük küçük kıyametleri, haşirleri gören bir adam, saadet-i ebediyenin (haşrin tulû-i fecriyle, şahsî bir nevi hükümünde olan) insanlara ihsan edileceğine şüphe edemez.

الدَّيْنِ

kelimesinden maksat ya cezadır; çünkü, o gün hayır ve şerlere ceza verilecek bir gündür. Veya hakaik-ı diniyedir; çünkü, hakaik-ı diniye o gün tam manasıyla meydana çıkar ve daire-i itikadın daire-i esbaba galebe edeceği bir gündür.

Evet, Cenab-ı Hak, müsebbebatı, esbaba bağlamakla, intizamı temin eden bir nizamı kâinatta vazetmiş. Ve her şeyi, o nizama mûraat etmeye ve o nizamla kalmaya tevcih etmiştir. Ve bilhassa insanı da o daire-i esbaba mûraat ve merbutiyet etmeye mükellef kılmıştır. Her ne

behemehâl: mutlaka, elbette, ne yapıp edip.

bilhassa: özellikle.

daire-i esbap: sebepler dairesi, sebep ve kanunların bulunduğu yer olan maddî âlem, fiillerin, işlerin, oluşların sebeplere bağlandığı âlem.

daire-i itikat: itikat, inanç dairesi.

emare: alâmet, belirti, nişan.

esbap: sebepler, vasıtalar.

galebe: galip gelme, üstünlük.

hakaik-ı diniye: dine ait olan hakikatler.

Hâlık: yoktan yaratan, her şeyi yoktan var eden, yaratıcı; Allah.

hâsıl: elde edilenlerin hepsi, meydana gelme.

haşir: kıyametten sonra bütün insanların bir yere toplanmaları, Allah'ın, ölüleri diriltip mahşere çıkarması, kıyamet.

hükümünde: değerinde, yerinde.

ihsan: bağışlama, ıkrâm etme, lütuf.

ikmal: tamamlama, bitirme.

intizam: düzenlilik, düzgünlük.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

kanaat: inanç.

keza: böylece, aynı şekilde.

kezalik: keza, bu da öyle, böylece.

maksat: istek, talep.

mana: anlam.

manevî: manaya ait, maddî olmayan.

merbutiyet: bağlılık, mensup oluş, mensubiyet, ilgililik.

mükellef: sorumlu ve yükümlü olan, bir şeyi yapmaya mecbur olan, vazifeli.

mûraat: gözetme, riayet etme.

1. Gün.

müsebbabat: bir sebeple olanlar, sebeple meydana çıkanlar, neticeler.

nevi: çeşit.

nizam: düzen, düzgünlük; kaide, kanun.

ömr-i beşer: insan ömrü, insan hayatı.

ömr-i dünya: dünya hayatı, her hangi bir canlının dünyadaki yaşama süresi.

saadet-i ebediye: sonu olmayan, sonsuz mutluluk.

Sâni: her şeyi sanatlı olarak yaratan Allah.

şahsî: şahsa, kişiye ait, hususî.

şer: kötülük.

tabir: ifade; deyim.

tayin: belirleme, gösterme, sınırını çizme.

tecelli: belirme, bilinme, görünme.

temin: sağlama.

tevcih: yöneltme, çevirme.

tulû-i fecir: tan yeri ağarması, sabah namazı vakti.

vasıta: aracı.

vaz etme: koyma, konulma.

velev: olsa da bile, hatta, ister.

vuku: olma, gerçekleşme, meydana gelme.

yevm-i sene: gün ve sene, belli zaman dilimleri.

zarfında: süresince.

kadar dünyada, daire-i esbap, daire-i itikada galip ise de; ahirette hakaik-ı itikadiye tamamen tecelli etmekle, daire-i esbaba galebe edecektir. Buna binaen, bu dairelerin her birisi için ayrı ayrı makamlar, ayrı ayrı hükümler vardır; ve her makamın iktiza ettiği hükme göre hareket lâzımdır. Aksi takdirde, daire-i esbapta iken tabiatıyla, vehmiyle, hayaliyle daire-i itikada bakan, Mutezile olur ki; tesiri esbaba verir. Ve keza, daire-i itikatta iken ruhuyla imanıyla daire-i esbaba bakan da, esbaba kıymet vermayerek, Cebriye mezhebi gibi, tembelcesine bir tevekkülle nizam-i âleme muhalefet eder.

1 اياك نعبد

ك zamirinde iki nükte vardır.

Birincisi: Mâkablinde zikredilen sıfât-ı kemaliyenin,

ك zamirinde müstetir ve mutazammın olduğuna işaretir.

Çünkü, o sıfatların birer birer tadadından hâsıl olan büyük bir şevkle gayptan hitaba, yani ism-i Zahir'den şu ك

zamirine iltifat ve intikal olmuştur. Demek ك zamirinin mercii, geçen sıfât-ı kemaliye ile mevsuf olan Zattır.

İkincisi: Elfaz okunurken manalarını düşünmek, belâgat mezhebinde vacip olduğuna işaretir. Çünkü, manalar düşünülürse, nazil olduğu gibi okunur; ve o okuyuş, tabiatıyla, zevkiyle hitaba incirar eder. Hatta

konuya geçme, bir konu vasıtasıyla başka bir konuyu anlama.

ism-i Zahir: Esma-i Hüsnadan Cenab-ı Hakkın varlığının eserleriyle ve delilleriyle aşikâr ve görünür olduğunu ifade eden ismi.

keza: böylece, aynı şekilde.

kıymet: değer.

mâkab: öndeki, üstteki.

mana: anlam.

merci: merkez, kaynak.

mevsuf: vasıflanmış, nitelenmiş.

mezhep: bir dinin bazı noktalar da görüş farkları bulunan kollarından her biri.

muhalefet: karşı olanlar.

mutazammın: içine alan, kapsayan, havi.

müstetir: gizlenen, gizli, saklı, örtülü.

nazil: nüzul eden, inen.

nizam-ı âlem: Cenab-ı Hakkın kâinata koymuş olduğu düzen, dünya düzeni.

sıfat: vasıf, nitelik.

sıfât-ı kemaliye: olgunluk belirtisi olan vasıflar.

şevk: keyif, neşe, sevinç.

tadat: birer birer söyleme, tek tek zikretme, sayıp dökme, sayım.

tecelli: belirme, bilinme, görünme.

tevekkül: Allah'a dayanma ve güvenme, gücünün yetmediği yerde Allah'tan bekleme.

vacip: dinî bakımdan yapılması şart olan, kesinlik bakımından farzdan sonra gelen.

vehim: zan, şüphe, yanlış ve esassız düşünce.

zikir: anma, bildirme.

1. Ancak Sana kulluk ederiz. (Fatiha Suresi: 5.)

ahiret: dünya hayatından sonra başlayıp ebediyen devam edecek olan ikinci hayat.
belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; sözün güzel olmakla beraber yerinde, hâl ve makama uygun olması.
binaen: -den dolayı, bu sebepten.
daire-i esbap: sebepler daire-i sebep ve kanunların bulunduğu yer olan maddi

âlem, fiillerin, işlerin, oluşların sebeplere bağlandığı âlem.
daire-i itikat: itikat, inanç daire-i.
elfaz: lâfızlar, kelimeler.
esbap: sebepler, vasıtalar.
galebe: galip gelme, üstünlük.
gayp: gizli olan, görünmeyen şeyler ve âlemler.
hakaik-ı itikadiye: itikada, imana ait hakikatler, inançla

ilgili gerçekler.
hâsıl: elde edilenlerin hepsi, meydana gelme.
iktiza: gerektirme, lüzumlu kılma.
iltifat: güzel sözler söyleyerek birini samimi olarak okşama.
incirar: bir neticeye doğru çekilerek sona erme, çekilip bir sona erme.
intikal: bir konudan başka

أَعْبُدْ رَبَّكَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ² 'yü okuyan adam, sanki¹ أَيْكَ نَعْبُدُ³

cümlesindeki emre imtisalen okuyor gibi olur.

Cem sîgasıyla zikredilen نَعْبُدُ³ 'deki zamir, üç taifeye işarettir:

Birincisi, insanın vücudundaki bütün aza ve zerrata raci-
dirdir ki, bu itibarla şükr-i örfîyi eda etmiş olur.

İkincisi, bütün ehl-i tevhidin cemaatlerine aittir; bu ci-
hetle şeriata itaat etmiş olur.

Üçüncüsü, kâinatın ihtiva ettiği mevcudata işarettir;
bu itibarla, şeriat-ı fıtriye-i kübraya tâbi olarak, hayret ve
muhabbetle, kudret ve azametini arşı altında sacit ve âbid
olmuş olur.

Bu cümlelerin mâkabliyle vech-i nazmı;

أَلْحَمْدُ⁴ 'nün نَعْبُدُ⁵ 'ye tefsir ve beyanı olmakla

5 مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ 'de, bir netice ve bir lâzım olmasıdır.

6 أَيْكَ⁶ İHTAR: 'nin takdimi, ihlâsı vikaye etmek içindir; ve za-

mir-i hitap da, ibadetin sebep ve illetine işarettir.
Çünkü, hitaba incirar eden, geçen sıfatla muttasıf
olan Zat, elbette ibadete müstahaktır.

7 وَأَيْكَ نَسْتَعِينُ⁷

8 نَسْتَعِينُ⁸ 'de müstetir zamir, نَعْبُدُ⁸ 'nün faili gibi, o üç

cemaatten her birine raci-
dirdir. Yani: “Bizim vücudumuzun

âbid: ibadet eden, kulluk eden.

Arş: yüksekliği sebebiyle bütün
cisimleri içine alan ve Allah'ın
kudret ve hükmüyle istiva ettiği
sey.

aza: üye.

azamet: büyüklük, ululuk, yüce-
lik.

beyan: anlatma, açıklama.

cemaat: topluluk, aralarında çe-
şitli bağlar bulunan insanlar top-
luluğu.

eda: yerine getirme.

ehl-i tevhid: tevhid ehli, Cenab-ı
Hakkın birliğini bilip inanan ve sa-
dece bir Allah'a bağlanıp ibadet
eden kimse.

fail: özne, fiili yapan veya amil
olan unsur.

hitap: nutuk vermek, konuşmak.

ihlâs: samimiyet, bir ameli başka
bir karşılık beklemezsizin, sırf Al-
lah rızası için yapma.

ihtar: dikkat çekme, hatırlatma,
uyarı.

ihativa: içine alma, kapsama.

illet: hastalık; sebep, gaye.

imtisalen: imtisal ederek, uyarak,
tâbi olarak.

incirar: bir neticeye doğru çekile-
rek sona erme, çekilip bir sona
erme.

itaat: boyun eğme, uyma, dinle-
me, alınan emre göre hareket et-
me.

itibar: bakımdan, sebepten.

kâinat: evren; yaratılmış olan
şeylerin tamamı, bütün âlemler.

kudret: güç, kuvvet, iktidar.

mâkab: öndeki, üstteki.

mevcudat: mevcutlar, var olan
her şey, mahlûklar.

muhabbet: sevgi, sevmek.

muttasıf: vasıflandırılan, sıfatla-
nan.

müstahak: lâayk olunan, hak edi-
len şey.

müstetir: içinde saklı bulunan.

raci: dair, ait, alâkası olan.

sacit: secde eden, secdeye varan.

sıfat: vasıf, nitelik.

şeriat: İslâm dini ve prensipleri.

şeriat-ı fıtriye: yaratılış kanun ve
kaideleri.

1. Ancak Sana kulluk ederiz. (Fatiha Suresi: 5.)

2. Kendisini görüyormuşsun gibi Rabbin kullukta bulun. (Sahihü'l-Camiü's-Sagır, 1049.)

3. Kulluk ederiz. (Fatiha Suresi: 5.)

4. Hamd olsun.

5. O, hesap gününün sahibidir. (Fatiha Suresi: 4.)

6. Ancak Sana. (Fatiha Suresi: 5.)

7. Ancak Senden yardım dileriz. (Fatiha Suresi: 5.)

8. Yardım dileriz. (Fatiha Suresi: 5.)

şükr-i örfi: Allah'a olan şük-
ran duygusunu bildirme; Ona
hamd ve şükür ile medihleri-
ni bildirerek sena etme.

tâbi: uymak, bağlanmak.

taife: takım, guruh.

takdim: arz etme, sunma.

tefsir: Yorum, şerh.

vech-i nazım: nazım yönü,
nazım tarafı.

vikaye: koruma, sahip çıkma.
zamir: ismin yerini tutan keli-
meler.

zamir-i hitap: hitap zamiri.

zerrat: zerreler, atomlar.

zerratı veya ehl-i tevhid cemaati veyahut kâinat mevcudatı, bütün hacat ve maksatlarımıza, bilhassa en ehem olan ibadetimize, Senden iane ve tevfiik istiyoruz.”

¹ **اِيَّاكَ** kelimesinin tekrarlanması hikmetin *birinci*,

cisi, hitap ve huzurdaki lezzetin arttırılmasına; *ikincisi*, ayan makamının bürhan makamından daha yüksek olduğuna; *üçüncüsü*, huzurda sıld olup kizbin ihtimali olmadığına; *dördüncüsü*, ibadetle istianenin ayrı ve müstakil maksatlar olduklarına işaret eder.

Bu iki fiili birbiriyle bağlayan münasebet, ücretle hizmet arasındaki münasebettir. Zira ibadet, abdin Allah’a karşı bir hizmetidir iane de, o hizmete karşı bir ücret gibidir. Veya mukaddeme ile maksut arasındaki alâkadır.

Çünkü, iane ve tevfiik, ibadete mukaddemedir **اِيَّاكَ** kelimesinin takdiminden doğan hasr, abdin Cenab-ı Hakka karşı yaptığı ibadet ve hizmetle, vesait ve esbaba olan tezellülden kurtuluşuna işaret eder. Lâkin, esbabı tamamen ihmal ve terk etmek iyi değildir. Çünkü, o zaman, Cenab-ı Hakkın hikmet ve meşietiyile kâinatta vazedilen nizamı karşı bir temerrüt çıkar.

Evet, daire-i esbapta iken tevekkül etmek, bir nevi tembellik ve atalettir.

² **اِهْدِنَا**

Hidayeti talep etmekle ianeyi istemek arasında ne münasebet vardır?

1. Ancak Sana (Fatiha Suresi: 5.)

2. Bize hidayet et. (Fatiha Suresi: 6.)

abd: kul.
alâka: ilgi, ilişki, yakınlık.
atalet: tembellik, hareketsizlik, çalışmama.
ayan: açık, meydanda, açıkta, belli.
bilhassa: özellikle.
bürhan: delil, ispat, hüccet.
cemaat: topluluk, aralarında çeşitli bağlar bulunan insanlar topluluğu.

Cenab-ı Hak: hakkın ta kendisi olan şeref ve azamet sahibi Allah.
daire-i esbap: sebepler daire-i, sebep ve kanunların bulunduğu yer olan maddî âlem, fiillerin, işlerin, oluşların sebeplere bağlandığı âlem.
ehl-i tevhid: tevhid ehli, Cenab-ı Hakkın birliğini bilip inanan ve sadece bir Allah’a

bağlanıp ibadet eden kimse.
esbap: sebepler, vasıtalar.
fiil: iş, hareket.
hacat: hacetler, ihtiyaçlar.
hasr: yalnız bir şeye veya kişiye mahsus kılma.
hidayet: doğru inanç ve yasa-yışı üzere olmak.
hikmet: ilâhî gaye, yüksek bilgi, fayda.
hitap: söylemde bulunmak,

konuşmak.

hizmet: görev, vazife.

iane: yardım, destek.

ihmal: boşlama, önemsememe.

ihtimal: olabilirlik, olasılık.

istiane: yardım isteme, yardım dileme.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

kizb: yalan söyleme, yalan, uydurma.

maksut: istenilen şey, istek, arzu, gaye.

meşiet: dileme, irade, istek.

mevcudat: mevcutlar, var olan her şey, mahlûklar.

mukaddeme: başlangıç.

münasebet: ilgi, ilişki, bağ.

müstakil: tek kişi, tek olarak.

nevi: çeşit, tür.

nizam: düzen, düzgünlük; kaide, kanun.

sıdk: doğruluk.

takdim: arz etme, sunma.

talep: isteme, dileme.

temerrüt: inat etme, karşı koyma, hakkı kabulde direnme, inatçılık, dikbaşlılık.

tevekkül: bir işi gerçekleşmesi için gereken çalışmayı ve çabayı gösterip sebeplere başvurduktan sonra işi Allah’a bırakma.

tevfiik: Allah’ın yardımı, başarılı kılması.

tezellül: zillete katlanma, aşağılanma.

vaz etme: sunma, açıklama.

vesait: vasıtalar.

zerrat: zerreler, atomlar.

Evet, biri sual, diğeri cevap olduklarından birbiriyle bağlanılmıştır. Şöyle ki:

¹ نَسْتَعِينُ ile iane talep edilirken, makam iktizasıyla “Ne istiyorsun?” diye varit olan mukadder sual اِهْدِنَا ile cevaplandırılmıştır. اِهْدِنَا ile istenilen şeylerin ayrı ayrı ve müteaddit olması اِهْدِنَا manasının da ayrı ayrı ve müteaddit olmasını icap eder. Sanki اِهْدِنَا dört mastardan müştaktır. Meselâ: Bir mü'min hidayeti isterse, اِهْدِنَا sebat ve devam manasını ifade eder; zengin olan isterse ziyade manasını, fakir olan isterse itâ manasını, zayıf olan isterse iane ve tevfiik manasını ifade eder.

Ve keza, “Her şeyi halk ve hidayet etmiştir” manasında bulunan وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهَدَى hükümünce, zahirî ve bâtinî duygular, afakî ve haricî deliller, enfüsî ve dâhilî bürhanlar, peygamberlerin irsaliyle, kitapların inzali gibi vasıtalar itibarıyla da hidayetin manası taaddüt eder.

İHTAR: En büyük hidayet, hicabın kaldırılmasıyla hakkı hak, batılı batıl göstermektir.

اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا الْحَقَّ حَقًّا وَارْزُقْنَا اتِّبَاعَهُ وَارْزُقْنَا الْبَاطِلَ بَاطِلًا
وَارْزُقْنَا اجْتِنَابَهُ آمِينَ ²

afakî: dışa dönük.

ayet-i celile: azim ve yüce manaları ihtiva eden ayet.

batıl: boş, beyhude, yalan, çürük, hurafe.

bâtinî: içe ait, dâhilî.

bürhan: delil, ispat, hüccet.

dâhilî: içe ait, içe dönük, iç ile ilgili.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

enfûsî: öznel, sübjektif.

halk: yaratma, yoktan var etme.

haricî: dışa ait, dışarı ile ilgili.

hicap: perde, örtü.

hidayet: doğru inanç ve yaşayış üzere olmak.

iane: yardım, destek.

icap: gerekme hali, gerekli olma.

ihtar: dikkat çekme, hatırlatma,

1. Yardım dileriz. (Fatiha Suresi: (Fatiha Suresi: 5.)

2. Allah'ım. bize hakkı hak olarak göster ve ona uymayı nasip et; batılı da batıl olarak göster ve ondan da sakınmayı nasip et, âmin.

uyarı.

iktiza: gerektirme, lüzumlu kılma.

inzal: indirme, indirilme.

irsal: göndermek gönderilmek, yollamak.

itâ: verme.

keza: böylece, aynı şekilde.

makam: yer, mevki.

mana: anlam.

meselâ: örneğin.

mukadder: takdir edilmiş.

mü'min: iman eden, inanan.

müştak: arzulu, fazla istekli, iştiyak gösteren.

müteaddit: bir çok kere, defalarca.

sebat: sabit durma, kararlılık.

sual: soru.

taaddüt: birden çok olma,

çoğalma, sayısı artma.

talap: isteme, dileme.

tevfiik: Allah'ın yardımı, başarnılı kılması.

varit: gelen, ulaşan, erişen.

vasıta: alet, araç.

zahiri: görünüşte olan; zahire, dışa ait olan.

zaif: zayıf.

ziyade: çok, fazla.

الصِّرَاطُ الْمُسْتَقِيمُ¹

Sırat-ı müstakim şecaat, iffet, hikmetin mezcinden ve hülâsasından hâsıl olan adl ve adalete işarettir. Şöyle ki:

Tagayyür, inkılâp ve felâketlere maruz ve muhtaç şu insan bedeninde iskân edilen ruhun yaşayabilmesi için üç kuvvet ihdas edilmiştir. Bu kuvvetlerin birincisi, menfaatleri celp ve cezp için, kuvve-i şehviye-i behimiye; ikincisi, zararlı şeyleri def için, kuvve-i sebuiyye-i gadabiye; üçüncüsü, nef' ve zararı, iyi ve kötüyü birbirinden temyiz için, kuvve-i aklıye-i melekiyedir.

Lâkin, insandaki bu kuvvetlere şeriatça bir had ve bir nihayet tayin edilmiş ise de, fitraten tayin edilmemiş olduğundan, bu kuvvetlerin her birisi, *tefrit, vasat, ifrat* namıyla üç mertebeye ayrılırlar.

Meselâ, *kuvve-i şehviyenin tefrit mertebesi humurdur ki, ne helâle ve ne de harama şehveti, iştihası yoktur. İfrat mertebesi fücurdur ki, namusları ve ırzları payımal etmek iştihasında olur. Vasat mertebesi ise, iffettir ki, helâline şehveti var, harama yoktur.*

İHTAR: Kuvve-i şehviyenin yemek, içmek, uyumak ve konuşmak gibi fûruatında da üç mertebe mevcuttur.

Ve keza, kuvve-i gadabiyenin tefrit mertebesi cebânettir ki, korkulmayan şeylerden bile korkar; ifrat mertebesi tehevürdür ki, ne maddî ve ne manevî hiçbir şeyden korkmaz. Bütün istibdatlar, tahakkümler, zulümler bu

1. Dosdoğru yol. (Fatiha Suresi: 6.)

adl: adalet, her hak sahibine hakkını verme.
cebânet: korkaklık, ürkeklik, ödlelik, yüreksizlik.
celp: çekme, çekiş, kendine çekmek.
cezp: kendine doğru çekme, çekilme.
defetme: kovma, uzaklaştırma.
felâket: musibet, büyük dert, bela.

fitraten: fitrî olarak, yaratılıştan, yaratılış itibarıyla.
fûcur: işret, sefihlik, günah-kârlik, ahlâka aykırı durum, cinsî sapıklık.
fûruat: ayrıntılar, esastan olmayan meseleler.
had: sınır.
haram: İslâmiyetçe yasaklanan işler.
hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.

helâl: Allah'ın müsaade ettiği şey, din bakımından günah olmayan şey.
hikmet: İlâhî gaye, yüksek bilgi, fayda.
humud: cinsî isteksizlik.
hülâsa: özet.
ırz: şan ve şeref, namus, iffet.
iffet: helâle razı olup haramdan kaçınma.
ifrat: aşırılık, pek ileri gitme, haddini aşma.

ihdas: yeniden bir şey yapma, yeni bir şey meydana getirme, ortaya koyma.
ihtar: dikkat çekme, hatırlatma, uyarı.
inkılâp: değişme, dönüşüm, köklü değişme.
iskân: yerleştirme, yurtlandırma.
istibdat: idarede görülen her türlü kanun dışı tazyik, baskı.
iştihâ: istek, fazla istek, arzu.
keza: böylece, aynı şekilde.
kuvve-i aklıye-i melekeye: akıl ve meleke duygusu, tecrübeli akıl duygusu.
kuvve-i gadabiye: hiddet, öfke duygusu.
kuvve-i sebuiyye-i gadabiye: zararlı şeyleri defetmeye sevk eden gazap hissi ve duygusu.
kuvve-i şehviye: cinsî istek duygusu, dünya zevklerine istek duygusu; yeme, içme, konuşma, uyuma istek ve hissi gibi kabiliyetler.
kuvve-i şehviye-i behimiye: hayvanî istek ve arzulara ait duygusu.
maddî: madde ile alâkalı.
manevî: manaya ait, maddî olmayan.
maruz: uğramak, etkilenmek.
menfaat: fayda.
mertebe: derece, basamak.
meselâ: örneğin.
mezç: katma, karıştırma.
muhtaç: gerek duyan.
namus: ar, edep, hayâ, ırz.
nef: menfaat, kâr, fayda, çıkar.
nihayet: son.
payımal: ayak altında kalmış, ayak altına alınmış, çiğnenmiş.
sırat-ı müstakim: hak yol, Allah'ın gösterdiği hidayet yolu.
şecaat: yiğitlik, yüreklilik, cesurluk, korkusuzluk, kahramanlık, hamaset.
şehvet: aşırı istek, aşırı arzu, ihtiras.
şeriat: İslâm dini ve prensipleri.
tagayyür: değişme, başkalaşma.
tahakküm: zorbalık etme, zorla hükmetme, hükmü altına alma.
tayin: belirleme, gösterme, sınırını çizme.
tefrit: normalden aşağı olma.
tehevür: öfkelenme, köpürme, kızma, aşırı hiddet.
temyiz: ayırma, dikkatle ayırma.
vasat: orta.
zulüm: haksızlık, eziyet, işkence.

adalet: her hak sahibine hakkının tam ve eksiksiz verilmesi, hakka-niyet, âdillik.

adl: adalet, her hak sahibine hakkını verme.

batıl: boş, beyhude, yalan, çürük, hurafe.

beyne beyne: ne iyi ne kötü, iki-sinin ortası.

bidayet: başlangıç.

cerbeze: haksız yere aldatıcı söz-lerle karşı tarafı iknaa çalışmak, demagoji.

Ehl-i Sünnet: İslâmı ilk günkü sa-fiyetiyle kabul ederek dinden ol-mayan şeyleri karıştırmayıp, Hz. Peygamberin sünnetinden ve yo-lundan ayrılmayanlar.

feda: uğruna verme, kurban ol-ma.

fiil: iş, hareket.

füruat: ayrıntılar, esastan olma-yan meseleler.

gabavet: anlayışsızlık, kalın kafa-lılık, ahmaklık.

halk-ı efal: işleri, fiilleri yaratma; hayvan ve insanların, kendi fiille-rinin hakikî müessiri olduğunu id-dia eden Mutezile fırkasına has bir tabirdir.

havi: içine alan, kapsayan, kuşa-tan.

hikmet: akıl, söz ve hareketteki uygunluk.

hukuk-i diniye ve dünyeviye: hem dünya hem ahiret hayatı-nın mutluluğunu sağlayan dinin hukuku.

hülâsa: kısaca, özet.

ıctinap: çekinme, sakınma, uzak durma.

ifrat: aşırılık, pek ileri gitme, had-dini aşma.

ihtar: dikkat çekme, hatırlatma, uyarı.

imtisal: emre tamamen uyma, gerekeni yapma, alınan emre bo-yun eğme.

inkısam: bölünme, kısımlara ay-rılma, taksim edilme.

irade-i cüz'îye: cüz'î irade, insan-da bulunan sınırlı irade, bir şeyi yapmak veya yapmamak konu-sunda Allah tarafından insanın elinde bırakılmış istek.

irade-i küllîye: küllî irade, Cenab-ı Hakkın her şeye hâkim olan ve her şeyi içine alan iradesi; Cenab-ı Hakkın, her istediğini yapabilme gücü, kudreti ve her şeye şamil olan emri ve iradesi.

itikad: inanç, iman.

mertebe'nin mahsulüdür. Vasat mertebesi ise şecaattir ki, hukuk-i diniye ve dünyeviyesi için canını feda eder; meş-ru olmayan şeylere karışmaz.

İHTAR: Bu kuvve-i gadabiyenin fûruatında da şu üç merte-be'nin yeri vardır.

Ve keza, kuvve-i akliyenin tefrit mertebesi, gabavettir ki, hiçbir şeyden haberi olmaz, ifrat mertebesi cerbeze-dir ki, hakkı batıl batılı hak suretinde gösterecek kadar aldatıcı bir zekâya malik olur. Vasat mertebesi ise, hik-mettir ki; hakkı hak bilir, imtisal eder; batılı batıl bilir, ıç-tinap eder.

۱ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا

İHTAR: Bu kuvvetin şu üç mertebeye inkısamı gibi; fûruatı da o üç mertebeyi havidir. Meselâ, halk-ı ef'al mese-lesinde, Cebir mezhebi ifrattır ki, bütün bütün insanı mahrum eder; İtizal mezhebi de tefrittir ki, tesiri in-sana verir. Ehl-i Sünnet mezhebi vasattır. Çünkü bu mezhep, beyne beynedir ki, o fiillerin bidayetini ira-de-i cüz'îyeye, nihayetini irade-i küllîyeye veriyor. Ve keza, itikatta da ta'til ifrattır, teşbih tefrittir, tevhid vasattır.

Hülâsa: Şu dokuz mertebenin altısı zulümdür, üçü adl ve adalettir. Sırat-ı müstakimden murat, şu üç merte-bedir.

1. Kime hikmet verilmişse, işte ona pek çok hayır verilmiştir. (Bakara Suresi: 269.)

İtizal: Ehl-i Sünnet ve inançla-rından ayrılan takım ve onun mezhebi, Mutezile.

keza: böylece, aynı şekilde.

kuvve-i akliye: akıl duygusu, akıl hasleti.

kuvve-i gadabiyeye: hiddet, öf-ke duygusu.

mahrum: istediğini, dilediğini elde edemeyen, bir şeye sa-hip olamayan, yoksun.

mahsul: ürün.

malik: sahip.

mertebe: derece, basamak.

meselâ: örneğin.

mesele: konu.

meşru: şeriata uygun, şeria-tın müsaade ettiği şey.

mezhep: bir dinin bazı nokta-larda görüş farkları bulunan kollarından her biri.

nihayet: son, sınır.

sırat-ı müstakim: hak yol, Al-lah'ın gösterdiği hidayet yolu.

şecaat: yiğitlik, yüreklilik, ce-surluk, korkusuzluk, kahra-manlık, hamaset.

ta'til: Allah'ın sıfatlarını inkâr etme, reddetme.

tefrit: normalden aşağı olma.

teşbih: benzetme.

tevhid: Allah'ın bir olduğuna inanma, birleme.

vasat: orta, orta yol

zulüm: haksızlık, eziyet, iş-kence.

1° صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ

Kur'an'ın, inci gibi, lâfızlarının dizilmesi, bir hayta, bir çeşide, bir nakşa münhasır değildir. Belki zuhurca, hafâca, yakınlıkça, uzaklıkça mütefavit çok tenasüplerden hâsıl olan pek çok nakışlar üzerine dizilmişlerdir, nazmedilmişlerdir. Zaten i'cazın esası, ihtisardan sonra ancak böyle nakışlardadır.

Evet, **صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ** ile mâkablindeki her bir kelime arasında bir münasebet vardır.

Meselâ: **2° الْحَمْدُ لِلَّهِ** ile münasebeti vardır; çünkü, nimet hamde delil ve karinedir. **3° رَبِّ الْعَالَمِينَ** ile münasebettardır; çünkü, terbiyenin kemali, nimetlerin tevali ve teakubu ile olur. **4° الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** ile alâkadardır; çünkü **5° الَّذِينَ** 'den irade edilen enbiya, şüheda, süleha, ulema rahmettirler. **6° مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ** ile alâkası vardır; çünkü, nimet-i kâmile, ancak dindir. **7° نَعْبُدُ** ile alâkası var; çünkü, ibadette imamlar bunlardır. **8° نَسْتَعِينُ** ile var; çünkü, tevfiğe ve ianeye mazhar bunlardır. **9° اهْدِنَا** ile var; çünkü, hidayet-te muktedabih, onlardır. **10° صِرَاطَ الْمُسْتَقِيمِ** ile vardır; çünkü, doğru yol ancak onların mesleğidir.

alâka: ilgi, ilişki, bağ.
delil: kanıt, tanık, bürhan.
enbiya: nebîler, peygamberler.
hafâ: gizlilik, gizli olmaklık, saklılık.
hamd: teşekkür, şükran.
hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.
hayt: bağ, iki şeyi birbirine bağlayan.
hidayet: doğru inanç ve yaşayış üzere olmak.
i'caz: mu'cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.
ihtisar: kısaltma, özetleme.
irade: emir, ferman.
karine: işaret, ipucu, iz, delil.
lâfız: söz, kelime.
mâkab: öndeki, üstteki.
meselâ: örneğin.
muktedabih: iktida edilen, uyulan, örnek tutulan, örnek alınan, taklit edilen.
münasebat: münasebetler, ilgiler, yakınlıklar, bağlar, ilişkiler, uygunluklar.
münasebet: ilgi, ilişki, bağ.
münhasır: mahsus, ait, yönelik.
mütefavit: birbirinden farklı, çeşitli olan.
nakış: işleme, sanat, incelik.
nazım: tertip etme, düzene, koyma, dizme.
nimet: lütuf, ihsan, bağış.
nimet-i kâmile: noksansız, eksiksiz nimet, lütuf.
süleha: salihler, salih, iyi, yarar, salâhiyetli, günah işlemeyen kimseler.
şüheda: şehitler.
teakup: ard arda gelme.
tenasüp: uyuma, uygunluk, birbirini tutma.
tevali: uzayıp gitme, devam etme.
ulema: âlimler, bilginler, ilim sahipleri.
zuhur: açıklık, görünme.

1. Kendilerine nimet ve ihsanda bulunduğu peygamberlerinin ve onlara tâbi olan salih kullarının yoluna ile. (Fatiha Suresi: 7.)
2. Ezelden ebede er türlü hamd ve övgü, şükür ve minnet, Allah'a mahsustur. (Fatiha Suresi: 2.)
3. Âlemlerin Rabbi. (Fatiha Suresi: 2.)
4. O bütün yaratıklara rızıklarını veren ve onlara karşı sonsuz merhamet ve şefkati bulunan ve sonsuz nizam ve adalet sahibi olan Rahman; ahirette de mü'min kullarına karşı sonsuz şefkat ve merhamet sahibi olup sonsuz bağışlayıcı olan Rahîm'dir. (Fatiha Suresi: 3.)
5. Onlar ki... (Fatiha Suresi: 7.)
6. O, hesap gününün sahibidir. (Fatiha Suresi: 4.)
7. Kulluk ederiz. (Fatiha Suresi: 5.)
8. Yardım dileriz. (Fatiha Suresi: 5.)
9. Bize hidayet et. (Fatiha Suresi: 5.)
10. Dosdoğru yol. (Fatiha Suresi: 6.)

¹ طَرِيق veya ² سَبِيل kelimelerine ³ صِرَاط kelimesinin

tercihi, mesleklerinin etrafı mahdut ve işlek bir cadde olduğuna ve o caddeye girenlerin bir daha çıkmamalarına işarettir.

Mahut ve malûm olan şeylerde kullanılması usul ittihaz edilen esma-i mevsûleden ⁴ اَلَّذِينَ tabiri, onların zulûmat-ı

beşeriye içinde elmas gibi parladıklarına işarettir ki, onları taharri ve talep etmeye ve aramaya lüzum yoktur. Onlar, herkesin gözü önünde hazır olduklarını temin eden bir ulüvv-i şana maliktirler.

Cem sîgasıyla اَلَّذِينَ 'nin zikri, onlara iktida ve tâbi ol-

mak imkânının mevcudiyetine ve onların mesleklerinde butlan olmadığına işarettir. Çünkü, ferdî olmayan bir meslekte tevatür vardır; tevatürde, butlan yoktur.

Mazi sîgasıyla اَنْعَمْتَ 'nin zikri, tekrar nimeti talep

etmeye bir vesile olduğuna ve Allah'a raci olan zamiri de bir yardımcı ve bir şefaathçi vazifesini gördüğüne işarettir. Yani: "Ey Rabbim! Madem ki in'am Senin fiilindir ve evvelce de in'amı yapmışsın, istihkakım olmadığı hâlde in'amı tekrarlamak, Senin şe'nindir."

⁶ عَلَيْهِمْ 'deki ⁷ عَلَى enbiyaya yükletilen risalet ve teklif

yükünün pek ağır olduğuna; ve sahraları faydalandırmak için yağmur, kar ve fırtınaların şedaidine maruz kalan

butlan: batıl, hükümsüz olma hâli, temelsizlik, çürüklük, hükümsüzlük.

enbiya: nebîler, peygamberler.

esma-i mevsûle: o şey ki, o kimse ki" manalarını anlatan "mâ, men, ellezi" gibi kelimeler.

evvelce: daha önce.

ferdî: şahsî, bireysel.

fiil: iş, hareket.

iktida: tâbi olma, uyma.

imkân: olabilirlik, olanak.

istihkak: hak etme, hak kazanma, hakkı olma.

ittihaz: edinme, kabul etme.

madem: değil mi ki.

mahdut: sınırlı, sınırlanmış olan.

mahut: belirli, belli olan.

malûm: bilinen, biliniş olan.

maruz: uğramak, etkilenmek.

mazi: geçmiş zaman.

mevcudiyet: mevcut olma, varlık.

nimet: lütuf, ihsan, bağış.

raci: dair, ait, alâkası olan.

risalet: elçilik, resullük, peygamber olarak gönderilme.

sîga: kip, fiilin çekiminden meydana gelen; şahıs, zaman ve vasfı değiştiren hâl.

şe'n: iş.

şedaid: en şiddetli sıkıntılar, belâlar musibetler.

şefaath: birinden başkasının adına bir ricada bulunma, kusurlarının veya suçunun bağışlanmasını dileme.

tâbi: boyun eğen, uyan, itaat eden, itaatte bulunan, bağlanan.

tabir: ifade; deyim.

taharri: arama, araştırma, inceleme, tahkik etme.

talep: isteme, dileme.

teklif: Allah'ın, insanları emir ve

1. Yol.

2. Yol.

3. Yol.

4. Onlar ki... (Fatiha Suresi: 7.)

5. Nimetlendirdin. (Faiha Suresi: 7.)

6. Onların üzerine. (Fatiha Suresi: 7.)

7. ... üzerine.

yasaklarına uygun hareket etmekle vazifelendirmesi.

temin: sağlama.

tevatür: içinde yalan ihtimali bulunmayan ve birbirlerine

kuvvet veren haberlerden oluşan büyük bir topluluğa ait haber.

ulüvv-i şan: şanı yüce, şerefi büyük.

usul: metot, düzen.

vesile: yol, vasıta, sebep.

zulûmat-ı beşeriye: beşerin karanlığı, insanın bilgisizlik karanlığı.

yüksek dağlar gibi, peygamberlerin de ümmetlerini feyizlendirmek için risalet zahmetlerine maruz kaldıklarına işarettir.

İHTAR: Başka bir surede zikredilen **فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ**

اللَّهُ عَلَيْهِم مِّنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ

olan ayet-i kerîme buradaki **اللَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ**

ayet-i celflesini beyan eder. Zaten Kur'ân'ın bir kısmı, bir kısmını tefsir eder.

Sual: Peygamberlerin meslekleri birbirine uymadığı gibi, ibadetleri de birbirine muhaliftir. Bunun esbabı nedir?

Cevap: İtikat ve amelde, usul ve ahkâm-ı esasiyede peygamberlerin hepsi daimdirler, sabittirler, mütehattirler; ihtilâf ve tefavütleri ancak fûruattadır. Zaten zamanların tebeddülüyle fûruatın da tebeddül ve tagayyürü tabîi bir şeydir.

Evet, mevasim-i erbaada tedavi ve telebbüs gibi çok şeyler tebeddüle uğrar. Meselâ, kışın giyilen kalın elbise yazın tebeddüle uğrar. Veya kışın güzel tesiri olan bir ilâcın, yazın fenâ tesiri olur; kullanılmaz.

Kezalik, kalp ve ruhların gıdası olan ahkâm-ı diniyenin fûruatı da, ömr-i beşerin devreleri itibarıyla tebeddüle uğrar.

1. İşte onlar, Allah'ın kendilerine pek büyük nimetler bağışladığı peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salih kimselerle beraberdirler. (Nisâ Suresi: 69.)

2. Kendilerine nimet ve ihsanda bulunduklarını. (Fatiha Suresi: 7.)

ahkâm-ı diniye: dine ait hükümler, dinle ilgili hükümler.
ahkâm-ı esasiye: asıl hükümler, temel hükümler.
amel: iş, uygulama, yapma.
ayet-i celîle: azîm ve yüce manaları ihtiva eden ayet.
ayet-i kerîme: Kur'ân'ın ayeti; azamet ve şerefi olan ayet.
beyan: anlatma, açıklama.

daim: devam eden, devamlı, sürekli.
esbap: sebepler, vasıtalar.
fûruat: ayrıntılar, esastan olmayan meseleler.
ihtar: dikkat çekme, hatırlatma, uyarı.
ihtilâf: ayrılık, bir konuda farklı görüş ve düşünüş, fikir ayrılığı.

itikat: inanç, iman.
kezalik: keza, bu da öyle, böylece.
maruz: uğramak, etkilenmek.
meselâ: örneğin.
mevasim-i erbaa: dört mevsim.
muhalif: muhalefet eden, bir fiil ve düşünceye karşı zıt düşüncede bulunan.

müttehit: ittihat eden, birleşen, birleşmiş, birlik olmuş, birleşik.
ömr-i beşer: insan ömrü, insan hayatı.
risalet: elçilik, resullük, peygamber olarak gönderilme.
sabit: değişmeyen, hep aynı kalan, önceden ayarlanmış.
sual: soru.
sure: Kur'ân-ı Kerim'in ayrıldığı 114 bölümden her biri.
tabîi: tabiatı gereği olan, normal, alışılmış, olağan.
tagayyür: değişme, başkalaşma.
tebeddül: başkalaşma, değişme.
tefavüt: uygunsuzluk, iki şeyin birbirinden farklı olması.
tefsir: Yorum, serh.
telebbüs: giyme, giyinme, giyim.
usul: metot, düzen.
ümmet: hak dine davet etmek için Allah tarafından kendilerine peygamber gönderilen ve bu peygambere inanıp bağlanan cemaat, topluluk.

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ¹

Havf ve firar makamı olan şu sıfatın mâkablindeki makamlarla münasebeti ise; bu makamın hayret ve dehşet nazarıyla celâl ve cemal ile muttasıf olan makam-ı rububiyete baktırması ve iltica ve dehalet nazarıyla² 'نَعْبِدُ' deki makam-ı ubudiyete baktırması ve acz nazarıyla³ 'نَسْتَعِينُ' deki tevekkül makamına baktırması ve teselli nazarıyla refik-i daimîsi olan makam-ı recaya baktırmasıdır. Çünkü, korkunç bir şeyi gören adam, korku ve hayret içinde kalır; sonra firar etmeye meyleder. Âciz olduğu takdirde, tevekkül eder; sonra teselli yollarını arar.

Sual: Cenab-ı Hak Ganî-i Mutlak'tır. Âlemde bu kadar dalâletleri ve pek çirkin fena şeyleri yapan nev-i beşerin yaratılışında ne hikmet vardır?

Cevap: Kâinatta, maksud-i bizzat ve küllî ve şümullü olarak yaratılan, ancak kemaller, hayırlar hüsünlerdir. Şerler, kubuhlar, noksanlar ise hüsünlerin hayırların, kemallerin arasında görülmeyecek kadar dağınık ve cüz'iyet kabîlinden tebeî olarak yaratılmışlardır ki; hayırların hüsünlerin, kemallerin mertebelerini, nevilerini, kısimlarını göstermeye vesile olsunlar ve hakaik-ı nisbiyenin vücuduna veya zuhuruna bir mukaddeme ve bir vahid-i kıyasî olsunlar.

âciz: güçsüz.

acz: zayıflık, güçsüzlük.

âlem: dünya, cihan.

celâl: sonsuz büyüklük, haşmet, ululuk, yücelik.

cemal: güzellik, Cenab-ı Hakkın lütuf ve ihsanı ile tecellisi.

cüz'iyet: azlık, cüz'î oluş, küçüklük.

dalâlet: azgınlık, sapıklık.

dehalet: girme, birinin himaye ve merhametine sığınma.

firar: izinsiz veya nizamsız olarak ortadan kaybolma, savuşmak, kaçma, gizlice gitme.

Ganî: bütün varlıklara sahip, zengin olan Allah.

hakaik-ı nisbiye: benzer haki-katler.

havf: korku, korkma.

hikmet: ilahî gaye, yüksek bilgi, fayda.

hüsün: güzellik.

iltica: sığınma, güvenme, dayanma.

kabil: tür, gibi.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

kubuh: çirkinlik.

küll: hep, bütün, çok, bir şeyin tamamı.

mâkab: öndeki, üstteki.

makam-ı reca: ümit bağlanan makam, yalvarılan, istekte bulunulan, dilek dilenilen makam.

makam-ı rububiyet: Rububiyet makamı, ilâhî terbiye edicilik sıfatının görünüp belirme durumu.

makam-ı ubudiyet: kulluk makamı, kulluk yeri.

maksud-i bizzat: kendi maksadı, şahsî gaye, şahsî amaç.

mertebe: derece, basamak.

meyil: bir tarafa doğru eğilme, yönelme.

mukaddeme: başlangıç.

1. Gazabına uğrayanların değil. (Fatiha Suresi: 7.)

2. Kulluk ederiz. (Fatiha Suresi: 5.)

3. Yardım dileriz. (Fatiha Suresi: 5.)

muttasıf: vasıflandırılan, sıfatlanan.

münasebet: ilgi, ilişki, bağ.

nev-i beşer: insanoğlu, insanlar.

nevi: çeşit.

refik-i daimî: daimî, devamlı arkadaş, sürekli dost.

sıfat: vasıf, nitelik.

sual: soru.

şer: kötülük.

şümül: içine alma, kapsam.

tebeî: hakikî maksat olmayıp, dolayısıyla olan, asla nispetle ikinci plânda, ikinci derecede kalan.

teselli: avutma, acısını dindirme.

tevekkül: bir işi gerçekleştirmesi için gereken çalışmayı ve çabayı gösterip sebeplere başvurduktan sonra işi Allah'a bırakma.

vahid-i kıyasî: ölçmeye esas olan şey, birim, ölçü birimi.

vesile: bahane, sebep.

zuhur: ortaya çıkma.

Sual: Hakaik-ı nisbiyenin ne kıymeti var ki, onun için şerhler istihsan edilecek?

Cevap: Hakaik-ı nisbiye denilen şeyler, kâinatın eczası arasında bulunan rabitalardır. Ve kâinattaki nizam, ancak hakaik-ı nisbiyeden doğmuştur. Ve hakaik-ı nisbiyeden kâinatın envaına bir vücud-i vahit in'ikâs etmiştir. Hakaik-ı nisbiye, büyük bir ölçüde hakaik-ı hakikiyeden çoktur. Hatta bir zatın hakaik-ı hakikiyesi yedi ise, hakaik-ı nisbiyesi yedi yüzdür. Binaenaleyh, kubuh ve şerde şer varsa da, kalildir.

Malûmdur ki, şerr-i kalil için hayr-ı kesîr terk edilmez; terk edilirse, şerr-i kesîr olur—zekât ve cihadda olduğu gibi.

Evet ¹ **أَنَّمَا تُعَرَفُ الْأَشْيَاءُ بِأَضْدَادِهَا** meşhur kaziyeden maksat, birşeyin zıddı, o şeyin hakaik-ı nisbiyesinin vücud veya zuhuruna sebeptir. Meselâ, kubuh olmasaydı ve hüsünlerin arasına girmeseydi, hüsnün gayr-i mütenahi olan mertebeleri tezahür etmezdi.

Sual: ² **أَنْعَمْتَ** fiil ³ **مَغْضُوبٍ** ism-i mef'ul, ⁴ **ضَالِّينَ** ism-i fail olarak zikirlerinde; ve keza, üçüncü fırkanın sıfatını ve ikinci fırkanın sıfatına terettüp eden akıbetini ve birinci fırkanın ünvan-ı sıfatını aynen zikretmekte ne gibi bir hikmet vardır?

Cevap: “Nimet” ünvanı, nefsin daima meylettği bir lezzet olduğundan ihtiyar edilmiştir. Fiil-i mazi olarak zikirindeki sebep, evvelce beyan edilmiştir.

varlığı bilinen gerçekler.

hayr-ı kesîr: çok hayır, içinde pek çok hayır ve fayda bulunan.

hikmet: gizli sebep, gaye.

hüsün: güzellik.

ihtiyar: irade, tercih.

in'ikâs: aksetme, yansıma.

ism-i fail: fiili, işi, eylemi yapan, özne.

ism-i mef'ul: sıfat fiil.

istihsan: güzel bulma, beğenme.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

kalil: az.

kaziye: iddiayı ispat etmek maksadıyla ileri sürülen mesele.

keza: böylece, aynı şekilde.

kıymet: değer.

kubuh: çirkin iş, kötü iş; kabahat, kötülük, çirkinlik.

maksat: kastedilen şey; gaye.

malûm: bilinen, bilinir olan.

mertebe: derece, basamak.

meselâ: misal olarak, şunun gibi, söz gelişi, faraza.

meyil: rağbet, itibar.

nefis: insandaki bedenî canlılık; yeme, içme, şehvet gibi biyolojik ihtiyaçlara duyulan tabii istek.

nimet: lütuf, ihsan, bağış.

nizam: düzen, düzgünlük; kaide, kanun.

rabıta: münasebet, alâka, bağ.

sıfat: hâl, keyfiyet, nitelik, vasıf.

sual: soru.

şer: kötülük.

şerr-i kalil: az miktardaki günah, kötülük; zararı az miktarda olan.

şerr-i kesîr: büyük kötülük, çok olan fenalık; daha büyük günah.

terettüp: ait olma, icap etme, gerekme.

tezahür: görünme, belirme, ortaya çıkma.

ünvan: ad, isim.

ünvan-ı sıfat: özelliklerinin, sıfatlarının adı, ünvanı.

vücud-i vahit: bir olan varlık, birin varlığı.

vücud: varlık.

zikir: anma, bildirme.

zuhur: görünme, belli olma, ortaya çıkma.

1. Her şey ancak zıtlarıyla bilinir.

2. Nimetlendirdin. (Faiha Suresi: 7.)

3. Gazaba uğrayanlar. (Fatiha Suresi: 7.)

4. Hak yoldan sapanlar. (Fatiha Suresi: 7.)

akıbet: sonuç, netice.

beyan: açıklama, bildirme, izah.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

cihad: Allah yolunda savaşma.

ecza: cüzler, parçalar, kısım-

lar.

enva: çeşitler, türler, neviler.

evvelce: daha önce.

fırka: topluluk.

fiil: iş, hareket.

fiil-i mazi: bir işin geçmiş zamanda işlendiğini bildiren sıga, kip.

gayr-i mütenahi: sonsuz, sonu olmayan, nihayetsiz.

hakaik-ı hakikiye: göreceli olmayan, başkasına mukayese edilmeden varlığı bilinen gerçekler.

hakaik-ı nisbiye: göreceli olan, başkasına mukayese ile

İkinci fırka ise, kuvve-i gadabiyenin galebe ve tecavü-züyle tecavüz ederek, ahkâmın terkiyle zulüm ve fıska düşmüşlerdir—Yahudilerin temerrüdü gibi.

Zulüm ve fıkta hasis ve hayırsız bir lezzet görüldüğün-den, onlardan nefis teneffür etmez. Kur'ân-ı Kerîm, o zulmün akıbeti olan gadab-ı İlâhîyi zikretmiştir ki, nefis-leri o zulüm ve fısktan tenfir ettirsin.

İstirrar ve devam şe'ninde olan isimlerden ism-i mef'-ul olarak zikredilmesi ise, şer ve isyanların devam edip, tövbe ve af ile inkıta etmedikleri takdirde kat'ileşeceğine ve silinmez bir damga şekline geçeceğine işaretir.

Üçüncü fırka ise, vehim ve heva-i nefsin akıl ve vic-danlarına galebesiyle, batıl bir itikada tâbi olarak nifaka düşen bir kısım Nasarâdır. Dalâlet, nefisleri tenfir ve ruh-ları inciten bir elem olduğundan, Kur'ân-ı Kerîm o fırka-yı aynı o sıfatla zikretmiştir.

Ve ismi-i fail olarak zikrindeki sebep ise: Dalâletin da-lâlet olması devam etmesine mütevakıf olup, inkıtaa uğ-radığı zaman affa dâhil olacağına işaretir.

Ey arkadaş!

Bütün lezzetler imanda olduğu gibi, bütün elemeler de dalâlettedir. Bunun izahı ise:

Bir şahıs, Kudret-i Ezeliye tarafından, adem zulüma-tından şu korkunç dünya sahrasına atılırken, gözünü açar, bakar. Bir lütuf beklediği zaman, birden bire düş-manlar gibi hastalıklar, elemeler, belâlar hücum etmeye

adem: yokluk.

ahkâm: dinî hükümler, emirler.

akıbet: sonuç, netice.

batıl: dinde yeri olmayan, dinî hükümlere zıt.

belâ: musibet, gam, keder, afet, sıkıntı.

dâhil: iç, içerisi.

dalâlet: hak ve hakikatten sap-ma, doğru yoldan ayrılma, azma; dinsizlik, inançsızlık.

damga: bir şeyin üzerine işaret veya alâmet koymak.

elem: dert, üzüntü, maddî-mane-vî ızdırıp.

fırka: topluluk, grup, parti.

fısk: hak yoldan veya hak yolun-dan çıkma, Allah'a karşı isyan et-me.

gadab-ı İlâhî: Allah'ın gazabı.

galebe: galip gelme, üstünlük.

hasis: asi, alçak, bayağı; cimri, ta-mahkâr.

heva-i nefis: nefsin hevası, nefsin zararlı ve günah olan istekleri.

hücum: saldırma.

inkıta: kesilme, devam etmeme, sona erme.

ism-i fail: fiili, işi, eylemi yapan, özne.

ism-i mef'ul: sıfat fiil.

istirrar: sürme, sürüp gitme, uzayıp gitme.

isyan: başkaldırma, itaatsizlik, emre karşı gelme.

itikât: bir inanca, bir fikre bağlan-ma, inanma.

izah: açıklama, ayrıntıları ile an-latma.

kudret-i ezeliye: ezele ait kud-ret, başı-sonu olmayan sonsuz İlâhî kudret, kuvvet.

kuvve-i gadabiye: hiddet, öf-ke duygusu.

lütuf: iyi muamele, iyilik, iyi, yumuşak, dostça davranış.

mütevakkıf: bir şeye bağlı olan, ancak onunla olabilen.

Nasarâ: Hristiyanlar.

nefis: kişinin kendisi, iyiliğe de kötülüğe de meyli olan duygular.

nifak: ikiyüzlülük, münafıklık.

ruh: insandaki canlılığın ve di-riliğin, iradeyle ilgili ve irade dışı hareketlerin ve idrak ka-

biliyetinin kaynağı, nefis.

sahra: kır, ova.

sıfat: hâl, keyfiyet, nitelik, va-sıf.

şe'n: durum, özellik, yapı.

şer: kötülük.

tâbi: bir yere bağlı olan, uyan.

tecavüz: sınırı aşma, aşırılık, saldırma, sataşma.

temerrüt: inatçılık, hakkı ka-bulde direnme.

teneffür: iğrenme, tikslenme, nefret etme.

tenfir: nefret ettirme, iğren-

dirme, tiksindirme.

tövbe: günah işlemekten ve kötülük yapmaktan vaz geç-me.

vehim: zan, şüphe, yanlış ve esassız düşünce.

vicdan: iyiyi kötüden, hayrı şerden ayırt etmeye yardımcı olan ahlâkî duygu.

Yahudi: bu ırkın bağlı olduğu dinî inanç.

zikir: anma, bildirme.

zulüm: haksızlık.

zulûmat: karanlıklar.

başlarlar. Bir medet, bir yardım için müsterhimâne tabiat ve anasıra baktığı vakit, kasavet-i kalple, merhametsizlikle karşılaşır. Ecram-ı semaviyeden istimdat etmek üzere başını havaya kaldırır; o ecram, atom bombaları gibi dehşetli ve heybetli hâllerıyla gözüne görünür. Hemen gözünü yumar, başını eğer, düşünmeye başlar. Bakar ki hayatî hacetleri bağırıp çağırmaya başlarlar. Bütün bütün tevahhuş ederek, hemen kulaklarını tıkar, vicdanına iltica eder. Bakar ki, vicdanı binler âmâl (emeller) ve emânî ile dolu gürültülerinden cinnet getirecek bir hâle gelir.

Acaba, hiçbir cihetten hiçbir teselli çaresini bulamayan o zavallı şahıs, mebdde ile meadı, Sâni ile haşri itikat etmezse, onun o vaziyetinden Cehennem daha serin olmaz mı?

Evet, o biçare, havf ve heybetten, acz ve ra'setten, vahşet ve gönül darlığından, yetimlikle me'yusiyetten mürekkep bir vaziyet içinde olup, kudretine bakar; kudreti âciz ve nakıs. Hacetlerine bakar; defedilecek bir durumda değildir. Çağırıp yardım istese, yardımına gelen yok. Her şeyi düşman, her şeyi garip görür. Dünyaya geldiğine bin defa nedamet eder, lânet okur.

Fakat, o şahsın, sırat-ı müstakime girmekle kalbi ve ruhu nur-i imanla ışıklanırsa, o zulmetli evvelki vaziyeti nuranî bir hâlete inkılâp eder. Şöyle ki:

O şahıs, hücum eden belâları, musibetleri gördüğü zaman, Cenab-ı Hakka istinat eder, müsterih olur.

âciz: eli yetmez, gücü yetmez, güçsüz.
acz: zayıflık, güçsüzlük.
âmâl: emeller, arzular, istekler.
anasır: elemanlar, unsurlar, kısımlar, parçalar.
belâ: musibet, gam, keder, afet, sıkıntı.
biçare: çaresiz, zavallı.
Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.

cihet: yan, yön, taraf.
cinnet: çılgınlık, davranış bozukluğu.
defetme: ortadan kaldırma, yok etme, giderme.
dehşetli: ürkütücü, korkunc.
ecram: kütleler, cansız cisimler; gezegenler.
ecram-ı semaviye: gök cisimleri, yıldızlar, gezegenler.
emânî: niyetler, duygu ve dilekler.
evvel: önce gelen, önceki.
garip: kimsesiz, zavallı.

hacet: insanın muhtaç olduğu şey.
hâl: durum, vaziyet.
hâlet: hâl, durum.
haşır: yeniden dirilip toplanmak, ikinci diriliş.
havf: korku, korkma.
hayatî: hayat için mecburî olan, yaşamak için gerekli olan.
heybet: korkuyla birlikte hürmet, saygı ve hayranlık uyandıran ululuk, yücelik, haşmet.
hücum: saldırma.

iltica: sığınma, güvenme, dayanma.
inkılâp: bir hâlden diğer bir hâle geçme, değişme, dönüşme.
istimdat: medet dileme, imdat isteme, yardıma çağırma.
istinat: dayanma, güvenme.
itikak: kesin inanma, iman.
kasavet-i kalp: kalp katılığı, merhametsizlik.
kudret: güç, kuvvet, takat, iktidar.
lânet: beddua.
me'yusiyet: ümitsizlik.
meadı: dönülecek yerle ilgili, ahiretle ilgili.
mebdde: evvel, baş, başlama, başlangıç.
medet: inayet, yardım, imdat.
musibet: felâket, belâ.
mürekkep: den oluşmuş, -den olma.
müsterhimâne: istirham edene yakışır şekilde, yalvararak, merhamet dileyerek.
müsterih: bütün kaygılardan kurtulup gönüllü rahata kavuşan, içi rahat, kaygısız.
nakıs: noksan, eksik.
nedamet: pişmanlık.
nuranî: nurlu, ışıklı, parlak, münevver.
nur-i iman: iman nuru, Allah'ın varlığına, yaratıcılığına inanmadaki gönül, kalp ve fikir aydınlığı.
ra'se: titreme, titreyiş, ürperti.
ruh: insandaki canlılığın ve diriliğin, iradeyle ilgili ve irade dışı hareketlerin ve idrak kabiliyetinin kaynağı, nefis.
Sâni: her şeyi sanatlı olarak yaratan Allah.
sırat-ı müstakim: hak yol, Allah'ın gösterdiği hidayet yolu.
tabiat: yaratılış eseri olan her şey, yaratılmış olan şeylerin tamamı.
teselli: avutma, acısını dindirme.
tevahhuş: korkulu bir şekilde emin olmayarak bakma.
vahşet: ıssız yerlerde duyulan korku.
vaziyet: durum.
vicdan: iyiyi kötüden, hayrı şerden ayırt etmeye yardımcı olan ahlâkî duygu.
yetim: tek, yalnız, kimsesiz.
zulmet: karanlık, Allah'ın nurundan mahrum olma hâli.

Yine o şahıs, ebede kadar uzanıp giden emellerini, istidatlarını düşündüğü zaman, saadet-i ebediye tasavvur eder, o saadet-i ebediyenin mâû'l-hayatından bir yudum içer, kalbindeki emellerini teskin eder.

Yine o şahıs, başını kaldırıp semaya ve etrafa bakar; her şeyle ünsiyet peyda eder.

Yine o şahıs, semadaki ecrama bakar; hareketlerinden dehşet değil, ünsiyet ve emniyet peyda eder ve onların o hareketlerini ibret ve hayretle tefekkür eder.

Yine o şahıs, ecram-ı ulviye ile öyle bir kesb-i muarefe eder ki, hangi bir cirme bakarsa baksın, o cirimlerden “Ey arkadaş! Bizden tevahhuş etme, hareketlerimizden korkma. Hepimiz bir Hâlık’ın memurlarıyız” diye me'nus ve emniyet verici sesleri kalben işitmeye başlar.

Hülâsa: O şahıs, evvelki vaziyetinde, vicdanındaki o dehşetli ve vahşetli ve korkunç âlâm-ı şedideden kurtulmak için, tesellilerle hissini iptal ve sarhoşlukla o hâlleri unutmak ister. İkinci hâletinde ise, ruhunda yüksek lezzetleri ve saadetleri hisseder, kalbini ikaz, vicdanını tahrik edip, ruhunu ihsas ettikçe, o saadetler ziyadeleşir ve ona manevî Cennetlerin kapıları açılır.

اللَّهُمَّ بِحُرْمَةِ هَذِهِ السُّورَةِ اجْعَلْنَا مِنْ أَصْحَابِ الصِّرَاطِ
الْمُسْتَقِيمِ آمِينَ

1. Allah'ım! Bu sure hürmetine bizi sırat-ı müstakimde yürütenlerden eyle, âmin.

âlâm-ı şedide: şiddetli elemeler, şiddetli ızdıraplar, acılar.
cirim: yıldız.
dehşet: büyük korku hâli, korkma, ürkme.
dehşetli: ürkütücü, sıkıntı verici.
ebed: sonsuzluk, daimilik.
ecram: kütleler, cansız cisimler, gezegenler.
ecram-ı ulviye: yüksekteki kütleler, yıldızlar ve gezegenler.
emel: istek, arzu, talep, beklenti.
emniyet: eminlik, güvenlik, korkusuzluk.
evvel: önce gelen, önceki.
hâlet: hâl, durum.
Hâlık: yoktan yaratan, her şeyi yoktan var eden, yaratıcı; Allah.
hülâsa: kısaca, özet.
ibret: bir durumdan veya olaydan ders alma, ders çıkarma.
ihsas: hissettirme, sezdirme.
ikaz: uyarı.
iptal: boş, hükümsüz bırakma.
istidat: kabiliyet, yetenek.
kalben: kalp ile, kalpten; içten ve samimi olarak.
kesb-i muarefe: tanışma, alışma, dost olma.
manevi: manaya ait, maddî olmayan.
mâû'l-hayat: hayat suyu.

me'nus: alışılmış, alışık, ünsiyet edilmiş.
peyda: meydana gelme, açığa çıkma.
ruh: insandaki canlılığın ve diriliğin, iradeyle ilgili ve irade dışı hareketlerin ve idrak kabiliyetinin kaynağı, nefis.
saadet: mutluluk.
saadet-i ebediye: sonu olmayan, sonsuz mutluluk.
sema: gökyüzü, gök.

tahrik: hareket ettirme, harekete geçirme, yola çıkartma.
tasavvur: bir şeyi tahayyül etme, göz önüne getirme.
tefekkür: bir mesele hakkında zihni faaliyet gösterme, düşünme, fikir üretme, zihni yorma.
teselli: avutma, acısını dindirme.
teskin: sakinleştirme, yatıştırma.

tevahhuş: korkulu bir şekilde emin olmayarak bakma.
ünsiyet: alışkanlık, ülfet, dostluk.
vahşet: ürkütücü ve korkunç olan şey.
vaziyet: durum.
vicdan: iyiyi kötüden, hayrı şerden ayırt etmeye yardımcı olan ahlâkî duygu.
ziyade: artma, çoğalma.

Sure-i Bakara

Sual: İcaz ile i'caz sıfatlarını havi Kur'ân-ı Azîmüş-şan'da,

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۞ فَبَايَ آءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۞
وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ

gibi pek çok ayetler tekerrür etmektedir. Hâlbuki, bu tekrarlar, belâgate münafidir, usanç veriyor.

Cevap: Ey arkadaş! Her parlayan şey yakıcı ateş değildir. Evet, tekrar ve tekerrür bazen usanç veriyor; fakat, umumî değildir. Her yere, her kelâma ve her kitaba şamil değildir. Usanç verici addedilen pek çok zahirî tekrarlar, belâgate istihsan ve takdir edilmektedir.

Evet, insanın yediği yemekler, biri gıda, diğeri tefek-küh (meyve) olmak üzere iki kısımdır. Birinci kısım teker-rür ettikçe memnuniyet verir, kuvvet verir, kat kat teşek-kürlere sebep olur. İkinci kısmın tekerrüründe usanç, teceddüdünde lezzet vardır.

Kezalik, kelâmlar da iki kısımdır. Bir kısmı ruhlara kut, fikirlere kuvvet verici hakikatlerdir ki, tekerrür ettikçe, güneşin ziyası gibi, ruhlara, fikirlere hayat verir. Meyve kabilinden iştihayı açan kısımda tekerrür makbul değildir, istihsan edilmez.

sevinçli oluş.

münafi: zıt, muhalif, uymaz, aykırı.

ruh: dirilik kaynağı, hayatın temeli ve sebebi olan manevî varlık.

sıfat: hâl, keyfiyet, nitelik, vasıf.

sual: soru.

Sure-i Bakara: Bakara Suresi; Kur'ân-ı Kerim'in en uzun suresi olan ikinci sure. Medine'de nazil olmuştur. 286 ayettir.

şamil: şümulü bulunan, içine alan, kaplayan, çevreleyen, havi.

takdir: kıymet verme, ölçme.

teceddüt: tazelenme, yenilenme, yeni hale gelme.

tefek-küh: meyvelenme, meyveli olma.

tekerrür: tekrarlanma.

umumi: genel.

zahiri: görünüşte olan; zahire, dışa ait olan.

ziya: ılık, aydınlık, nur.

1. Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. (Fatiha Suresi: 1; Neml Suresi: 30.)

2. Rabbinizin nimetlerinden hangi birini inkâr edersiniz? (Rahman Suresi: 13, 16, 18, v.d.)

3. Yazıklar olsun o gün (yalanlayanlara)! (Müselât Suresi: 15, 19, 24, 28, v.d.)

addetme: sayma, sayılma.

kuşan:

ayet: Kur'ân'ın her bir cümlesi.

i'caz: mucizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.

bakara: inek, dişi sığır.

icaz: az sözle çok mana ifade etme.

belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; bir şeyde saklı bulunan derin anlam.

istihsan: güzel bulma, beğenme.

hakikat: gerçek, asıl, esas.

istiha: fazla istek, arzu.

havi: içine alan, kapsayan,

kabil: soy, nevi, sınıf, cins, tür.

kelâm: söz, konuşma, nutuk.

kezalik: keza, bu da öyle, böylece.

kut: yaşatacak gıda, yaşamak için yenen şey, yiyecek, rızık.

makbul: kabul edilmiş, geçerli.

memnuniyet: memnunkluk,

adalet: her hak sahibine hakkının tam ve eksiksiz verilmesi, düzenli ve dengeli oluş.

ayn-ı belâgat: belâğatin ta kendisi; yerinde, muhatabına uygun, makamın münasip güzel söz söylemenin ta kendisi.

belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; bir şeyde saklı bulunan derin anlam.

besmele: Bismillâhirrahmanirrahîm cümlesinin adı.

binaen: -den dolayı.

celâl: sonsuz büyüklük, haşmet, ululuk, yücelik.

cemal: güzellik, Cenab-ı Hakkın lütuf ve ihsanı ile tecellisi.

ehl-i belâgat: güzel, kusursuz söz söyleyenler, edipler, edebiyatçılar.

ezcümle: bu cümleden olarak.

gaye: maksat, meram, hedef; netice, sonuç.

halâvet: tat, tatlılık, şirinlik.

haşir: kıyametten sonra yeniden diriltülen bütün insanların bir yere toplanmaları, Allah'ın, ölüleri diriltip bir yerde toplaması.

havi: içine alan, kapsayan.

heyet-i mecmua: bir şeyin bütünü tamamı.

hikmet: ilâhî gaye, gizli sebep.

hükümünde: değerinde, yerinde.

ibare: cümle.

ifrag: bir hâlden başka bir hale sokma, çevirme.

ihsan: ikram, lütuf, bağış.

istiane: yardım isteme.

kabil: soy, nevi, sınıf, cins, tür.

kelâm: söz, ibare, fıkra.

keza: böylece, aynı şekilde.

kıssa-i meşhure: meşhur kıssa, meşhur olmuş hâdise.

kıssa-i Mûsa: Hz. Mûsa'nın kıssası, Hz. Mûsa'nın başından geçen mühim hâdiselerin anlatıldığı kıssa.

kut: yaşatacak gıda, yaşamak için yenen şey, yiyecek, rızık.

lâfız: söz, kelime.

makam: yer, mevki.

makasid-i erbaa: dört asıl gaye, dört niyet.

mazhar: bir şeyin çıktığı göründüğü yer; nail olma, şereflenme.

meziyet: bir şeyi baskalarından ayıran vasıf, üstünlük ve değerlilik vasfı.

misk: bir ceylân cinsinin erkeğinin göbeğinden elde edilen güzel koku.

münasip: uygun.

müştemil: şümûlüne alan, içine alan.

naks-ı belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; bir şeyde saklı bulunan derin anlam.

nur: aydınlık, parlaklık, ışık.

Buna binaen, Kur'ân, heyet-i mecmuasıyla kalplere kut ve kuvvet olup, tekrarı usanç değil, halâvet ve lezzet verdiği gibi, Kur'ân'ın ayetlerinde de öyle bir kısım vardır ki, o kuvvetin ruhu hükmünde olup, tekerrür ettikçe daha ziyade parlar, hak ve hakikat nurlarını saçarak.

هُوَ الْمِسْكُ مَا كَرَّرْتَهُ يَتَضَوُّعٌ¹

Ezcümle, بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ gibi ayetlerde bu-

lunan ukde-i hayatiye ve nuranî esaslar, tekerrür ettikçe iştihaları açar; misk gibi, karıştırıldıkça kokar. Demek, tekerrür zannedilen, hakikatte tekerrür değildir. Ancak

وَأَتُوا بِهِ مَثَابَهَا³ kabilinden, o ayrı ayrı hikmetleri, nükte-

leri, gayeleri ifade eden tekrarlı kelâmlar, yalnız ibarece, lâfızca birbirine benzedikleri için tekrar zannedilir. Hatta kıssa-i Mûsa, çok meziyetleri ve hikmetleri müştemildir. Her makamda o makama münasip bir vecihle zikredilmesi, ayn-ı belâgattir.

Evet, Kur'ân-ı Azimüşşan, o kıssa-i meşhureyi, gümüş iken, yed-i beyzasına alarak altın şekline ifrağıyla öyle bir nakş-ı belâgate mazhar etmiştir ki, bütün ehl-i belâgat, onun belâgatine hayran olmuşlar, secdeye varmışlardır.

Ve keza, teyemmün, teberrük ve istiane gibi çok vecihleri havi; ve tevhid, tenzih, sena, celâl ve cemal ve ihsan gibi çok makamları tazammun; ve tevhid ve nübüvvet, haşir ve adalet gibi makasid-i erbaaya işaret eden besmele, zikredilen yerlerin her birisinde bu vecihlerden,

1. O, misk gibidir; tekrar tekrar sürüldükçe kokusu daha çok yayılır.

2. Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. (Fatıha Suresi: 1; Neml Suresi: 30.)

3. Rızıkları dünyadakine benzer şekilde kendilerine sunulur. (Bakara Suresi: 25.)

nuranî: nurlu, ışıqlı, parlak, münevver.

nübüvvet: nebîlik, peygamberlik, Allah elçiliği.

nükte: ince manalı, düşündürücü söz.

sena: methetme, övme.

tazammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.

teberrük: bir şeyi bereket ve

saadet vesilesi sayarak almak veya vermek.

tekerrür: tekrarlanma.

tenzih: Allah'ı şanına lâyık olmayan şeylerden, her türlü eksik ve noksandan uzak ve yüce tutma, münezzeh sayma.

tevhid: Allah'ın bir olduğuna inanma, birleme.

teyemmün: huzur ve saadet vasıtası, sebebi.

ukde-i hayatiye: hayatla ilgili düğüm, hayat düğümü.

vecih: cihet, yön.

yed-i beyza: Hz. Mûsa'nın (a.s.) Firavuna karşı mu'cize olarak parlak görünen eli.

zikir: anma, bildirme.

ziyade: çok, fazla.

bu makamlardan biri itibarıyla zikredilmiş ve edilmektedir. Maahaza, hangi surede tekerrür varsa, o surenin ruhuyla münasip olan bir vecih bizzat kastedilmekle, öteki vecihlerin istitradi ve tebeî zikirleri belâgate münafi değildir.

1

Surelerin başlarında bulunan huruf-i mukattaaya ait izahatı “Dört Mebhas”ta zikredeceğiz.

BİRİNCİ MEHBAS

1 ile, surelerin evvellerinde bulunan huruf-i mukattaadan teneffüs eden i’caz hakkındadır.

I’caz, inci gibi incecik letaif-i belâgatin parlıtlarının imtizaç ve içtimaidan tecelli eden bir nurdur. Bu Mebhasta bu nuru birkaç letaif zımında izah etmekle parlatacağız. Fakat, her bir lâtife, ince ve ziyası az ise de, letaifin hey’et-i mecmuasından hâsıl olan tam bir ziya ile fecr-i sadık çıkacaktır.

1. Hece harflerinin adedi, elif-i sakine hariç kalmak şartıyla, yirmi sekiz harftir. Kur’ân-ı Azîmüşşan, surelerin başında bu harflerin yarısını zikretmiş, yarısını da terk etmiştir.

2. Kur’ân’ın almış olduğu nısıf, terk ettiği nısıftan daha ziyade kesirü’l-istimaldir.

izah: açıklama, ayrıntıları ile anlatma.

izahat: izahlar, açıklamalar.

kasıt: hedef almak, niyet etmek.

kesirü’l-istimal: çokça kullanılan, kullanımı çok olan.

Kur’ân-ı Azîmüşşan: şan ve şerefi yüce olan Kur’ân.

lâtife: güzel ve hoş derin anlamlı nükte.

letaif: güzellikler, incelikler.

letaif-i belâgat: sözün yerinde ve güzel söyleme sanatına uygun oluştukları güzellik, incelik.

maahaza: bununla birlikte, böyle olmakla beraber.

makam: manevî mevki.

mebhas: bir bahisle ilgili yazı, kısım, bölüm.

münafi: zıt, muhalif, uymaz, aykırı.

münasip: uygun.

nısıf: yarım, yan.

nur: aydınlık, parıltı, parlaklık, ziya, ışık, şule.

ruh: öz, can alıcı nokta.

sure: Kur’ân-ı Kerîm’in ayrıldığı 114 bölümden her biri.

tebeî: kastî olmayan, tâbi olarak başkasının vücudu ile devam eden.

tecelli: belirme, bilinme, görünme.

tekerrür: tekrarlanma.

teneffüs: soluklanma, rahatlatma, dinlenme.

vecih: cihet, yön.

zımın: maksat, istek, niyet.

zikir: anma, bildirme.

ziya: ışık, aydınlık, nur, parlaklık.

ziyade: çok, fazla.

1. Bakara Suresi: 1.

belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; bir şeyde saklı bulunan derin anlam.

bizzat: doğrudan doğruya.

elif-i sakine: sakini elif, kelime içinde harekesiz olan elif harfi.

evvel: önce, ilk, birinci, iptida, başlangıç.

fecr-i sadık: gerçek aydınlık, sabaha karşı doğu ufkunda yayılmaya başlayan beyaz

aydınlık.

hariç: bir şeyin dışı, dışı, dışta kalan.

hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.

heyet-i mecmua: bir şeyin teferruatına ve cüzlerine bakılmaksızın bütününe gösterdiği hâl ve manzara.

huruf-i mukattaa: Kur’ân-ı Kerîm’de bazı surelerin başlarında bulunan, “elif lâm mim,”

“yâ sin,” “elif lâm râ” gibi lâhî birer şifre hükmündeki harfler.

i’caz: mu’cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.

içtima: toplanma, bir araya gelme.

imtizaç: uyuşma, uygunluk, bağdaşma.

istitradi: istitrad ile alâkalı, asıl mevzudan olmayan.

3. Kur'ân, surelerin başında zikrettiği kısım içinde, li-san üzerine daha sühuletli olan *elif, lâm*'ı çok tekrar etmiştir.

4. Kur'ân, aldığı harfleri, hece harflerinin adedince surelere tevzî etmiştir.

5. Hece harflerinin *mehmuse, mechure, şedide, rah-ve, müsta'liye, münhafıza, müntabika, münfetiha* gibi çiftli cinslerinin her birisinden yine nısıf almıştır.

6. Çifti, yani eşi olmayan (evtar) kısmında, sakilden aza, hafiften çoğu almıştır: *kalkale, zelâka* gibi.

7. Kur'ân-ı Azîmüşşan'ın, surelerin başındaki huruf-i mukattaanın zikredilen minval üzerine tansifleri hakkında ihtiyar ettiği tarik, beş yüz dört ihtimalden intihap edilmiştir. Ve intihap edilen şu tarikten başka hiçbir ihtimal ile, mezkûr tansif mümkün değildir. Çünkü, taksimler pek çok birbirine girmiş ve çok mütefavittir.

Bu gibi i'caz lem'alarından hisse alamayan, zevkine levm ve itap etsin!

İKİNCİ MEHBAS

Bu Mebhasta da birkaç letaif vardır:

1. **آ** ile emsalinde göze çarpan garabet, bu harflerin pek garip ve acip bir şeyin mukaddemesi ve keşif kolları olduklarına işarettir.

acip: tuhaf, hayrette bırakan.
emsal: numuneler, örnekler.
evtar: ihtiyaçlar, lüzumlu olan şeyler.
garabet: ne demek olduğu herkesçe anlaşılmayacak kelime ve tabirlerin söz arasında kullanılması.
garip: tuhaf, hayret verici.
hisse: pay, nasip, kismet.
huruf-i mukattaa: Kur'ân-ı Kerim'de bazı surelerin başlarında bulunan, "elif lâm mim," "yâ sin," "elif lâm râ" gibi ilâhî birer şifre hükmündeki harfler.
i'caz: mu'cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.
ihtimal: olabilirlik.
ihtiyar: irade, tercih.
intihap: seçme.
itap: azarlama, rencide etme.
kalkale: tecvitte kaf, tı, be, cim, dal harflerinin okunurken harflerin üzerinde birden durarak harfi mahrecinden çıkar çıkmaz kesmek suretiyle bu harfleri tekrar okuma.
keşif: açma, meydana çıkarma.
Kur'ân-ı Azîmüşşan: şan ve şerefi yüce olan Kur'ân.
lem'a: parıltı, parlamış, parlama.
letaif: güzellikler, incelikler.
levm: zemmetme, çekistirme, aleyhinde bulunma, kınama, paylama, başa kakma.
lisan: konuşma dili.
mebhas: bab, fasıl.
mechure: harf, hareke ile okunduğu vakit, nefesin hapsolunup sesin aşikâr olmasında okunan harfler.
mehmuse: gizli, gizlenmiş olan.
mezkûr: zikredilen, adı geçen,

anılan.

minval: üslup, tarz.

mukaddeme: başlangıç.

münfetiha: söylenirken dilin iki tarafının da üst damaktan aynı durumda iken çıkarılan Arapça mim, nun, elif, vav, cim, hı, zel dal, sin, ayn, te, fe, kaf, lâm, he, şın, be, ye harfleridir.

münhafıza: dil alt damaktan ayrılırken söylenen Arapça harfler.

müntabika: söylenirken dilin

iki tarafının da üst damağa değdirilerek kapanması esnasında çıkarılan kalın sesli Arapça sad, dat, tı, zı harifleri.

müsta'liye: yükselen, üstün gelen, üste çıkan.

mütefavit: birbirinden farklı, çeşitli olan.

nısıf: yarım, yarı.

rahve: tecvitte harf sükûn ile söylenirken sesin akması hâli.

sakil: ağır ve kalın okunan hece.

sure: Kur'ân-ı Kerim'in ayrıldığı 114 bölümden her biri.

sühulet: kolaylık.

şedide: tecvitte rahvenin aksine harf sükûn ile söylenirken sesin akmaması hâli.

taksim: bölme, parçalara ayırma.

tansif: yanı yanya bölme, iki eşit parçaya ayırma.

tarik: yol, meslek, seçilen tarz.

tevzi: dağıtma, dağıtılma.

zikir: anma, bildirme.

2. Bu surelerin başlarındaki takti-i huruf ile isimleri heceleme, müsemmanın me hazına ve neden neş'et ettiği-ne işaret tir.

3. Bu harflerin taktii, müsemmanın vahid-i itibarı olup, ter kib-i mezcî olmadığ ına işaret tir.

4. Bu harflerin takti ile tadadı, sanatın madde ve me hazını muhataba göstermekle muarazaya talip olanlara karşı meydan okuyarak, "İşte, i'caz-ı sanatı şu gördüğünüz harflerin nazım ve nakışlarından yaptım. Buyurunuz meydana!" diye, onların tahkirâne tebk itlerine (tekdirlerine) işaret tir.

5. Manadan soyulmuş şu hece harflerinin zikri, muarızları hüccetsiz bırakmaya işaret tir.

Evet, Kur'ân-ı Mu'cizülbeyan, şu manasız harflerin lisan-ı hâliyle ilân ediyor ki: "Ben sizden belîğ manaları, hükümleri, hakikatleri ifade eden yüksek hutbeleri ve nutukları istemiyorum. Yalnız şu tatad ettiğim harflerden bir nazire yapınız—velev iftira ve hikâyelerden ibaret bile olursa olsun!"

6. Harfleri tatadla heceleme, yeni kıraate ve kitabete başlayan müptedilere mahsustur. Bundan anlaşılıyor ki, Kur'ân, ümmî bir kavme ve müptedi bir muhite muallimlik yapıyor.

7. ا, ل, د gibi harfleri, meselâ elif, lâm, dal gibi isimleriyle tabir ve zikretmek, ehl-i kıraat ve erbab-ı kitabetin ittihaz ettikleri bir usuldür. Bundan anlaşılıyor ki, hem

belîğ: belagatla, düzgün ve sanatlı olarak meramını anlatan.

ehl-i kıraat: okuyanlar, okumayı sevenler.

erbab-ı kitabet: eli kalem tutanlar, yazı yazarlar.

hakikat: gerçek, esas.

hutbe: hatip tarafından camilerde minbere çıkıp yapılan dinî içerikli konuşmalar.

hüccet: delil.

hüküm: emir, bir konu hakkında verilen karar.

i'caz-ı sanat: sanattaki mu'cizelik, mu'cize sayılacak kadar düzgün söz, belâğatin en üst düzeyi.

ibaret: meydana gelen, oluşan.

iftira: aslı olmadan birine suç yüklemeye, olmayan bir suç başkasına yüklemeye.

ilân: yayma, duyurma, bildirme.

ittihaz: edinme, alma, kabul etme.

kavim: millet; aralarında dil,

âdet, örf, kültür birliği olan insan topluluğu.

kıraat: okuma, devamlı ve düzgün okuma.

kitabet: yazı yazma.

Kur'ân-ı Mu'cizülbeyan: açıklamalarıyla akılları benzerini yapmaktan aciz bırakan mucizeli kitap, Kur'an.

lisan-ı hâl: hâl dili, bir şeyin durumu ve görünüşü ile bir mana ifade etmesi.

mehaz: menba, bir şeyin aslının alındığı kaymak.

meselâ: misal olarak, şunun gibi, söz gelişi, faraza.

muallim: ders veren, öğretmen.

muaraza: sözle karşılıklı mücadele, söz mücadelesi.

muarız: muhalefet eden, karşı çıkan, muhalif.

muhit: yöre, çevre.

müptedi: yeni başlayan, acemi, daha işin başında olan.

müsemma: isimlendirilmiş, ad verilmiş.

nakış: işleme, süsleme.

nazım: sıra, tertip, düzen.

nazire: benzer, aynı özellikleri taşıyan.

neş'et: meydana gelme, oluşma, çıkma.

nutuk: bir topluluğa karşı konuşma, ikna maksadıyla bir topluluk önünde yapılan konuşma, hitap, söylev.

sure: Kur'ân-ı Kerim'in ayrıldığı 114 bölümden her biri.

tabir: ifade, söz.

tadat: birer birer söyleme, tek tek zikretme, sayıp dökme, sayım.

tahkir: hakaret etme, küçük görme, şeref ve haysiyetini incitme.

takti: kesme, bölme, ayırma, parçalama.

takti-i huruf: harfleri ayırma; bir kelime veya cümleyi harflerine bölme.

talip: talep eden, isteyen, istekli.

tebk it: azarlama.

ter kib-i mezcî: iki veya daha fazla kelimeden meydana gelen ve bir isme delâlet eden isim.

ümmî: okuma yazması olmayan, okumamış.

vahid-i itibarı: hakikatte olmayıp varlığı farazî olarak kabul edilen bir şey, varlığına itibar edilen şey.

velev: olsa da bile, hatta, ister.

zikir: anma, bildirme.

zikretmek: anmak, bildirmek.

söyleyen, hem dinleyen ümmî olduklarına nazara, bu tabirler söyleyenden doğmuyor ve onun malı değildir; ancak, başka bir yerden ona geliyor.

Ey arkadaş!

Bu letaifin ince iplerinden dokunan yüksek nakş-ı belâgatî göremeyen adam, belâgat ehlinde değildir; erbab-ı belâgate müracaat etsin.

ÜÇÜNCÜ MEbhas

آلَم , i'cazın esaslarından icazın en yüksek ve en ince derecesine bir misaldir. Bunda da birkaç letaif vardır:

1. آلَم üç harfiyle, üç hükme işaretler. Şöyle ki:

Elif, ¹ هَذَا كَلَامُ اللَّهِ الْأَزَلِيِّ hükümüne ve kaziyesine;
lâm, ² نَزَلَ بِهِ جِبْرِيلُ hükümüne ve kaziyesine; mim, ³ عَلَى مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَام hükümüne ve kaziyesine remzen ve imaen işaretler.

Evet, nasıl ki Kur'ân'ın hükümleri uzun bir surede, uzun bir sure kısa bir surede, kısa bir sure bir ayette, bir ayet bir cümlede, bir cümle bir kelimedeyse, o kelime de sin, lâm, mim gibi haruf-i mukattaada irtisam eder, görür; keza, ⁴ آلَم 'in her bir harfinde, mezkûr hükümlerden biri temessül etmiş görünür.

ayet: Kur'ân'ın her bir cümlesi.
belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; bir şeyde saklı bulunan derin anlam.

ehil: sahip, malik, yetki sahibi olan.

erbab-ı belâgat: belâgat ilminde usta ve üstün nitelikli kimseler, sözü düzgün ve makamına göre kusursuz söyleyen bilginler.

haruf-i mukattaa: Kur'ân-ı Kerim'de bazı surelerin başlarında bulunan, "elif lâm mim," "yâ sin," "elif lâm râ" gibi ilâhî birer şifre hükümündeki harfler.

hükümüne: yerine, değerine.

hüküm: dinî kaide, kural.

i'caz: taklidi mümkün olmayacak derecede güzel ve düzgün söz söyleme.

icaz: sözü kısa söyleme, kısa fakat yeterli ifade etme.

imaen: ima yoluyla, ima ederek, sezdirerek, işaretle.

irtisam: damgalama, marka işa-

1. Bu, ezeli olan Allah'ın kelâmıdır.

2. Onu Cebrail (a.s.) indirmiştir.

3. Hazret-i Muhammed Aleyhisselâma.

reti koyma.

kaziye: iddiayı ispat etmek maksadıyla ileri sürülen mesele.

keza: keza, bu da öyle, böylece.

letaif: güzelliğler, incelikler.

mehbas: bir bahisle ilgili yazı, kısım, bölüm.

mezkûr: zikredilen, adı ge-

cen, anılan.

misal: bir şeyin benzer hâli, benzer, örnek, numune.

müracaat: başvurma, danışma.

nakş-ı belâgat: sözü yerinde ve güzel söyleme sanatına uygun nakış, sözü nakış yapar gibi işleyip süsleme.

nazar: düşünme, fikir.

remzen: remiz ile, işaret ederek, işaretle.

sure: Kur'ân-ı Kerim'in ayrıldığı 114 bölümden her biri.

tabir: ifade, söz.

temessül: bir şekil ve surete girme, cisimlenme.

ümmî: okuma yazması olmayan, okumamış.

2. Surelerin başlarındaki huruf-i mukattaa, İlâhî bir şifredir, beşer fikri ona yetişemiyor. Anahtarı, ancak Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmdadır.

3. Şifrevari şu huruf-i mukattaa'nın zikri, Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmın fevkalâde bir zekâya malik olduğuna işaretler ki; Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm, remizleri, imaları ve en gizli şeyleri sarîh gibi telâkki eder, anlar.

4. Şu harflerin taktii, harf ve lâfızların havi oldukları kıymet yalnız ifade ettikleri manalara göre olmayıp ilm-i esrarü'l-hurufta beyan edildiği gibi adet ve sayılar misillü, harflerin arasında fitrî münasebetlerin bulunduğu işaretler. (HAŞİYE)

5. **آلَمْ** taktiiyle, bütün harflerin esas mahreçleri olan *halk*, *vasat*, *şefe* mahreçlerine işaretler. Ve zihinlerin nazarı dikkatini şu mahreçlere çeviriyor ki; zihinler, gerek bu üç mahreçte, gerek bunlara bağlı küçük küçük mahreçlerde lâfızların ve harflerin nasıl vücuda geldiklerini hayret ve ibretle mütalâa etsinler.

Ey zihnini belâgatın boyasıyla boyayan arkadaş!

Bu letaifi sıkacak olursan, ¹ **هَذَا كَلَامُ اللَّهِ** içinden çıkacaktır.

HAŞİYE: Kırk sene sonra, Risale-i Nur bu lem'a-i i'cazı körlere dahi göstermiştir.

1. Bu Allah'ın kelâmıdır.

aleyhissalâtü vesselâm: 'salât ve selâm onun üzerine olsun' anlamında Hz. Muhammed'e dua.
belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; bir şeyde saklı bulunan derin anlam.
beşer: insan, insanlık.
beyan: açıklama, bildirme, izah.
fevkalâde: olağanüstü.
fitrî: tabii, doğal.

halk: gırtlak.

havi: içine alan, kapsayan, kuşatan.

huruf-i mukattaa: Kur'an-ı Kerim'de bazı surelerin başlarında bulunan, "elif lâm mim," "yâ sin," "elif lâm râ" gibi ilâhî birer şifre hükmündeki harfler.

ibret: ibret alınacak olay, iş.

ilâhî: Allah'la ilgili, Cenab-ı Hakka dair.

ilm-i esrarü'l-huruf: harflerin sırlarını ve hikmetlerini konu alan ilim.

ima: işaretlerle anlatma, üstü kapalı ifade etme.

kıymet: değer.

lâfız: söz, kelime.

lem'a-i i'caz: acze düşüren parıltı, mu'cizelik parıltısı.

letaif: güzellikler, incelikler.

mahreç: sesin çıkış yeri.

malik: sahip.

misillü: gibi, benzeri.

münasebet: ilgi, alâka, yakınlık.

mütalâa: bir şeyi etrafıca düşünme, tetkik etme.

nazar-ı dikkat: dikkatli bakma, dikkatli bakış.

remiz: bir şeye delâlet eden şekil, alâmet, amblem, sembol.

sarîh: açık, meydanda, aşikâr, bediî, tartışılmayacak kadar açıklık.

sure: Kur'an-ı Kerim'in ayrıldığı 114 bölümden her biri.

şefe: dudak.

şifrevari: herkesin anlayamayacağı şekilde, şifre gibi, gizli ve işaretlerle yazılmış.

takti: kesme, kesilme.

telâkki: şahsî anlayış, şahsî görüş.

vasat: ağız içi; gırtlak ile dudakların ortası.

zikir: anma, bildirme.

DÖRDÜNCÜ MEBHAS

emsaliyle beraber terkip şeklinden takti suretinde

zikirleri, bu şeklin müstakıl olup, hiçbir imama tâbi olmadığına ve hiç kimseyi taklit etmiş olmadığına ve üslûplarını acip, çeşitleri garip yeni saha-i vücuda gelen bir bedia olduğuna işarettir.

Bu Mebhasta da birkaç letaif vardır:

1. Hatip ve belîğlerin âdetindendir ki, mesleklerinde daima bir misale tâbi oluyorlar ve bir örnek üzerine nakış dokuyorlar ve işlenmiş bir yolda yürüyorlar. Hâlbuki bu harflerden anlaşıldığına nazaran, Kur'ân, hiçbir misale tâbi olmamıştır ve hiçbir nakş-ı belâgat örneği üzerine nakış yapmamıştır ve işlenmemiş bir yolda yürümüştür.

2. Kur'ân, baştan aşağıya kadar nazil olduğu heyet üzerine bâkîdir. Bu kadar Kur'ân'ı taklit etmeye müştak olan dostlar ve mütehcim düşmanlara rağmen, şimdiye kadar Kur'ân'ın ne taklidi yapılmış ve ne de bir misali gösterilmiştir. Evet, Kur'ân, milyonlarca Arabî kitaplarla mukayese edilirse benzeri bulunamaz. O hâlde, Kur'ân ya hepsinin altındadır; bu ise muhaldir. Öyle ise hepsinin fevkindedir. Öyle ise Allah'ın kelâmıdır.

3. Beşerin sanatı olan bir şey, bidayette çirkin ve gayr-i muntazam olur, sonra yavaş yavaş intizama sokulur. Kur'ân ise, ilk zuhurunda gösterdiği halâveti, güzelliği, gençliği, şimdi de öylece muhafaza etmektedir.

acip: tuhaf, hayrette bırakan.

âdet: görenek, usul, alışkanlık.

bâki: daimî.

bedia: beğenilen ve takdir edilen pek yeni şey.

belîğ: belâgatle, düzgün olarak meramını anlatan.

beşer: insan, insanlık.

bidayet: başlangıç.

emsal: eş, benzer.

fevk: üst.

garip: hayret verici.

gayr-i muntazam: intizam dışı, tertipli olmayan, tertipsiz, düzensiz.

halâvet: tat, tatlılık, şirinlik.

hatip: hitap eden, topluluğa karşı konuşan, tutuk söyleyen.

hey'et: şekil, biçim, yapı.

imam: önde ve ileride olan, delil, rehber.

intizam: düzenlilik, düzgünlük.

kelâm: söz, konuşma.

letaif: güzellikler, incelikler.

mebhas: bab, fasıl.

mesafaza: gidiş, tutulan yol, sistem.

misal: bir şeyin benzer hâli, benzer, örnek, numune.

muhafaza: koruma.

muhal: imkansız, olması mümkün olmayan.

müstakıl: başlı başına, bağımsız.

müştak: arzulu, fazla istekli, iştiaak gösteren.

mütehcim: hücum eden, saldıran.

nakış: işleme, süsleme.

nakş-ı belâgat: sözü yerinde ve güzel söyleme sanatına uygun nakış, sözü nakış yapıp gibi işleyip süsleme.

nazaran: nispeten, kıyaslayarak, göre.

nazil: nüzul eden, inen.

saha-i vücut: vücut sahası, varlık alanı, beden.

suret: biçim, tarz.

tâbi: birinin arkasından giden, ona uyan, başka bir kimsenin tesiri altında olan.

taklit: benzemeye veya benzetmeye çalışma.

takti: kesme, bölme, ayırma, parçalama.

terkip: birleştirme.

üslûp: tarz, yol, biçim, usul, stil.

zikir: anma, bildirme.

zuhur: görünme, belli olma, ortaya çıkma.

Ey belâgat letafetinin kokusunu koklayan arkadaş!

Zihnini şu mebahis-i erbaaya gönder ki, bal arısı

¹ أَشْهَدُ أَنَّ هَذَا كَلَامُ اللَّهِ balını çıkarsın!..

² ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ

Arkadaş!

Kelâmların hüsnünü arttıran ve güzelliğini fazlaca parlatan belâgatin esaslarından biri de şudur ki:

Bir havuzu doldurmak için etrafından süzülen sular gibi, belîğ kelâmlarda da zikredilen kelimelerin, kayıtların, hey'etlerin tamamen o kelâmın takip ettiği esas maksada nazır olmakla onun takviyesine hizmet etmeleri, belâgat mezhebinde lâzımdır.

Birinci Misal:

³ وَلَكِنَّ مَسَّتَهُمْ نَفْحَةً مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ olan ayet-i kerîme,

nazar-ı dikkate alınırsa görülür ki, bu kelâmdaki maksat ve esas, pek az bir azapla fazla korkutmaktır. Ve bu kelâmda olan mezkûr kelimeler ve kayıtlar, tamamen o maksadı takviye için çalışıyorlar.

Ezcümle: Şek ve ihtimali ifade eden ⁴ اِنْ şartiye olup, azabın azlığına ve ehemmiyetsizliğine işarettir.

1. Şahadet ederim ki, bu, Allah'ın kelâmıdır.

2. Şu yüce kitap ki, onda asla şüphe yoktur. O, Allah'ın emir ve yasaklarına karşı gelmekten sakınanlar için bir yol göstericidir. (Bakara Suresi: 2.)

3. And olsun ki, Rabbinin azabından küçük bir esinti onlara hafifce dokunacak olsa... (Enbiya Suresi: 46.)

4. Eğer.

ayet-i kerîme: Kur'ân'ın aye-
ti; azamet ve şerefi olan ayet.
azap: eziyet, işkence; büyük
sıkıntı, şiddetli aci.
belâgat: söz ve yazıda sanat-
lı ve tesirli ifade; bir şeyde
saklı bulunan derin anlam.

belîğ: belâgatle, düzgün ve
sanatlı olarak meramını anla-
tan.
ehemmiyetsiz: önemsiz.
ezcümle: bu cümleden ola-
rak.
hey'et: şekil, biçim, yapı.

hüsün: güzellik.
ihtimal: olabilirlik.
kelâm: söz, ibare, fıkra.
letafet: lâtiflik, hoşluk, ince-
lik.
maksat: kastedilen şey; gaye.
mebahis-i erbaa: dört bahis,

dört konu.

mezhep: gidilen, tutulan, takip
edilen yol.

mezkûr: zikredilen, adı geçen,
anılan.

misal: örnek.

nazar-ı dikkat: dikkatli bakma,
dikkatli bakış.

nazır: nezaret eden, bakan, göze-
ten.

şartiye: şart ile ilgili, şart gibi
olan.

şek: şüphe, zan, tereddüt.

takviye: kuvvetlendirme, sağ-
lamlaştırma, teyit ve tasdik etme.
zikir: anma, bildirme.

Ve keza, ¹ نَفْحَةٌ sîgasıyla ve tenviniyle, azabın ehemmiyetsizliğine imadır.

Ve keza, ² مَسَّ kelimesi, azabın şedit olmadığına işaret ettir.

Ve keza, teb'izi ifade eden ³ مِنْ ve şiddeti gösteren ⁴ نَكَالٌ kelimesine bedel, hiffeti ima eden ⁵ عَذَابٌ kelimesi ve ⁶ رَبٌّ kelimesinden ima edilen şefkat, hepsi de azabın killet ve ehemmiyetsizliğine işaret etmekle şu şiiri, lisan-ı hâllerile temessül ediyorlar.

عِبَارَاتُنَا شَتَّى وَحُسْنُكَ وَاحِدٌ ❀ وَكُلُّ إِلَى ذَاكَ الْجَمَالِ يُشِيرُ

Yani: “İbarelerimiz ayrı ayrı ise de, hüsün birdir; hep si de o hüsne işaret ediyorlar.”

İkinci Misal:

ayet: Kur'an'ın her bir cümlesi.

ayet-i kerime: Kur'an'ın ayeti; azamet ve şerefi olan ayet.

azap: eziyet, işkence; büyük sıkıntı, şiddetli acı.

bedel: bir şeyin yerini tutan, karşılık.

delil: iz, nişan, emare.

ehemmiyetsiz: önemsiz.

hiffet: hafiflik.

hüsün: güzellik.

ibare: metin, cümle veya bir kaç cümleden oluşan söz grubu.

ima: dolaylı, üstü kapalı ifade etme.

istinat: dayanma, güvenme; delil olarak kabul etme.

keza: böylece, aynı şekilde.

killet: azlık, miktarca azlık, eksiklik.

lisan-ı hâl: hâl dili, bir şeyin durumu ve görünüşü ile bir mana ifade etmesi.

maksat: kastedilen şey; gaye.

maksat-ı esas: asıl maksat, ana fikir.

misal: örnek.

sîga: kip, kalıp.

şedit: şiddetli.

şefkat: acıyarak ve esirgeyerek sevmek, içten ve karşılıksız merhamet.

⁷ آَمَ ❀ ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ olan ayet-i

kerîmedir. Bu ayette maksad-ı esas, Kur'an'ın yüksekliğini göstermektir. Ve bu maksadı takviye eden

⁸ آَمَ, ذَلِكَ, الْكِتَابُ, لَا رَيْبَ فِيهِ kayıtlarıdır. Evet, bu kayıtlar, istinat ettikleri pek ince ve gizli delillerine işaret etmekle beraber, o maksadın takviyesine koşuyorlar.

1. Küçük bir esinti. (Enbiya Suresi: 46.)

2. Dokunma, temas etme. (Enbiya Suresi: 46.)

3. ... den. (Enbiya Suresi: 46.)

4. Ağır azap.

5. Hafif azap, ceza. (Enbiya Suresi: 46.)

6. Terbiye eden, gözetip büyüten, sevk ve idare eden.

7. Elif, lām, mim. Şu yüce kitap ki, onda asla şüphe yoktur. O, Allah'ın emir ve yasaklarına karşı gelmekten sakınanlar için bir yol göstericidir. (Bakara Suresi: 1-2.)

8. Elif, lām, mim. • Bu [Kitap] • Kitap [Kur'an] • Onda asla şüphe yoktur. (Bakara Suresi: 1-2.)

takviye: kuvvetlendirme, mî.

temessül: bir şekil ve surete sağlamaştırma, teyit ve tasdik etme.

teb'iz: ayırma, bölme, bir kıs-

temessül: bir şekil ve surete girme, cisimlenme.

tenvin: Arapça bir kelimenin

sonunu nun gibi okutmak üzere konulan işaret; kelimenin sonuna iki üstün (en), iki esre.

Ezcümle, ¹ **أَلَمْ** kasem olduğu cihetle Kur'ân'ın azametine; ve altında müstetir, gizli o mezkûr letaif cihetiyle de davanın ispatına işaret eder.

Ve keza, ² **ذَلِكَ** zat ile sıfatı gösteren bir işaret olması itibarıyla hem Kur'ân'ın azametine, hem azameti ispat eden sıfat-ı kemaliyeye işaret eder.

Ve keza, **ذَلِكَ** işaret-i hissiyeye mahsus iken, işaret-i akliyede kullanılması, tazim ve ehemmiyeti ifade ettiği gibi; makul olan Kur'ân'ı mahsus suretinde göstermesi, Kur'ân'ı ezhan ve enzarın nazar-ı dikkatine arz etmekle, tesettürü icap eden hile, zaafiyet ve sair çirkin şeylerden münezzeh olduğunu izhar ve itiraf ettirmektedir.

Ve keza, **ذَلِكَ** 'nin **ل** vasıtasıyla ifade ettiği bu'd, Kur'ân'ın kemaline delâlet eden ulüvv-i rütbesine işaret-tir.

Ve keza, ³ **أَلْكِتَابِ** 'daki **أَلْ** hasr-ı örfiye ifade ettiğinden, Kur'ân'ın azametini ve başka kitapların mehasinin cem etmekle onların fevkinde olduğuna işaret-tir.

Ve keza, ⁴ **كِتَابٍ** tabiri, ehl-i kıraat ve kitabetten olmayan bir ümmînin mahsulü olmadığına işaret-tir.

Ve keza ⁵ **لَا رَيْبَ فِيهِ** zamirinin her iki ihtimaline binaen Kur'ân'ın kemalini ispat veya te'kit eder.

hasr-ı örfi: toplumsal alışkanlık ve gelenek açısından (örfen) genel bir şeyi özel bir şeye ait kılma. Meselâ kitap kelimesinin Kur'ân anlamında kullanılması gibi. Arapça gramerde bu "el" takısı ile yapılır.

hile: aldatmaya yönelik düzen, desise.

icap: gerekme hâli, lâzım, gerekli, lüzum.

ihtimal: olabilirlik.

ispat: delil göstererek iddiayı sağlamlaştırma.

işaret-i akliye: akla ait olan belirtiler, işaretler, alâmetler.

işaret-i hissiye: hissi işaret, hisle ilgili belirti; duygu yoluyla yapılan ve algılanan işaret.

izhar: gösterme, açığa vurma.

kasem: yemin, and, ahdetme.

kemal: olgunluk, mükemmellik, kusursuz, tam ve eksiksiz olma.

keza: böylece, aynı şekilde.

kitab: yazı yazma, bir maddeyi kaidelerine uygun şekilde kaleme alma.

letaif: güzellikler, incelikler.

mahsul: ürün.

makul: akla yakın, akla uygun, aklın kabul edeceği.

mehasin: güzellikler, iyilikler.

mezkûr: zikredilen, adı geçen, anılan.

münezzeh: anılmış, tenzih edilmiş, uzak.

müstetir: gizlenen, gizli, saklı, örtülü.

nazar-ı dikkat: dikkatli bakma, dikkatli bakış.

sair: diğer, başka, öteki.

sıfat: hâl, keyfiyet, nitelik, vasıf.

sıfat-ı kemaliye: olgunluk belirtisi olan vasıflar.

suret: biçim, tarz.

tabir: ifade, söz.

tazim: hürmet, ululama, büyük sayma.

te'kit: kuvvetlendirme, sağlamlaştırma.

tesettür: örtünme, kapanma.

ulüvv-i rütbe: rütbe bakımından yücelik yüksek düzeylilik.

ümmî: okuma yazması olmayan, okumamış.

vasıta: aracı.

zaafiyet: zayıflık, güçsüzlük, dermansızlık.

zahir: ismin yerini tutan kelimeler.

zat: asıl varlık.

1. Elif, lâm, mim. (Bakara Suresi: 1.)

2. Bu [kitap] (Bakara Suresi: 2.)

3. Kitap [Kur'ân] (Bakara Suresi: 2.)

4. Kitap.

5. Onda asla şüphe yoktur. (Bakara Suresi: 2.)

arz: sunma, bildirme.

azamet: büyüklük, ululuk, yücelik.

binaen: -den dolayı, bu sebepten.

bu'd: uzaklık, uzak olma.

cem: toplama, bir araya getirme.

cihet: yön, sebep, vesile.

dava: takip edilen fikir, iddia.

delâlet: alâmet, işaret, iz.

ehemmiyet: önem, değer, kıymet.

ehl-i kıraat: Kur'ân-ı Kerim'i okuyanlar, Kur'ân kıraatinde üstat seviyesinde olanlar.

enzar: bakışlar, bakmalar, nazar etmeler.

ezcümle: bu cümleden olarak.

ezhan: zihinler, insanda akıl, fikir, zekâ, hafıza, anlayış,

kavrayış kudretleri.

fevkinde: üstünde.

Ve keza, istiğrakı ifade eden لا, Kur'ân'ın her köşesin-

de rekz ve her yerinde zikredilen deliller, bürhanlar, hü-
cuma gelen şek ve şüpheleri def ile, Kur'ân'ın o gibi le-
kelerden münezzezh olduğunu ilân eder. Ve lisan-ı hâliyle
şu şiiri okutur:

وَكَمْ مِنْ عَائِبٍ قَوْلًا صَحِيحًا وَاقْتَهُ مِنَ الْفَهْمِ السَّقِيمِ¹

Yani: “Kur'ân'da ta'yip edilecek hiçbir nokta yoktur.
Kur'ân gibi sahih kavilleri ta'yip etmek, ancak fehimle-
rin sakametinden ileri geliyor.”

Ve keza, zarfiyeti ifade eden فِي tabiri, Kur'ân'ın sat-

hına ve zahirine konan şek ve şüphe varsa, içerisindeki
hakaik ile defedilebileceğine işarettir.

Arkadaş! Tahlil vasıtasıyla terkinin kıymetini ve küll ile
cüzler arasındaki farkı idrak edebildiysen, bu misallerde-
ki kuyut ve hey'ata dikkat et ve o kelimelerden nebean
eden zülâl-i belâgati ve kevser-i fesahati doyuncaya ka-
dar iç, “Elhamdülillâh” de.

سؤال: ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ³

ayet-i kerîmesinin cümleleri, atıfla birbiriyle bağlanma-
mış olması neye binaendir?

Cevap: O cümleler arasındaki şiddet-i ittisal, bağlılık
ve sarılmaktan bir ayrılık yoktur ki, birbiriyle bağlanmaya
lüzum olsun. Zira, o cümlelerin her birisi, arkadaşlarına
hem babadır, hem oğul; yani, hem delildir, hem netice-
dir.

1. El-Mütenebbî, Divan, 4:246.

2. Onda.

3. Elif, lâ, mim. Şu yüce kitap ki, onda asla şüphe yoktur. O, Allah'ın emir ve yasaklarına
karşı gelmekten sakınanlar için bir yol göstericidir. (Bakara Suresi: 1-2.)

atıf: bağlamak, yüklemek.

ayet-i kerîme: Kur'ân'ın ayeti;
azamet ve şerefi olan ayet.

binaen: -den dolayı, bu sebep-
ten.

bürhan: delil, ispat, hüccet.

cüz: kısım, parça, bölüm.

defetme: mâni olma, savmak,
uzaklaştırma.

delil: bir davayı, meseleyi ispata
yarayan şey, bürhan, beyyine.

elhamdülillâh: Allah'a hamd ol-
sun, Allah'a şükür.

fehîm: zeki, anlayışlı, akıllı, kavra-
yışlı.

hakaik: hakikatler, doğrular, ger-
çekler.

hey'et: şekil, biçim, yapı.

idrak: akıl erdirmeye, anlama, kav-
rama kabiliyeti.

ilân: yayma, duyurma, bildirme.

istiğrak: Arapçada el harf-i tarifi-
nin isimlerin bütünü ve cinsi-
nin tamamını kapsar hâle koy-
ması.

kavil: söz, lâf.

kevser-i fesahat: doğru ve düz-
gün söz söylemenin Kevser gibi
tatlı suyu, bu suya benzeyen gü-
zel konuşma.

keza: böylece, aynı şekilde.

kıymet: değer.

kuyut: kayıtlar, kaydetmeler, ya-
zılar.

küll: bütün, bir şeyin tamamı.

lisan-ı hâl: hâl dili, bir şeyin duru-
şu ve görünüşü ile bir mana ifade
etmesi.

misal: örnek.

münezzeh: arınmış, tenzih edil-
miş, uzak.

nebean: yerden çıkma, kaynama,
fışkıрма.

nokta: yön, cihet.

rekz: kurma, yapma.

sahihi: gerçek, doğru, şüphesiz,
yalan olmayan, yanlış olmayan.

sakam: hastalık, illet, maraz.

sath: bir şeyin dış tarafı, dış
yüzü.

sual: soru.

şek: şüphe, zan, tereddüt.

şiddet-i ittisal: kavuşmanın
ve ulaşmanın şiddeti; şiddetli
şekildeki kavuşma, ulaşma iş-
teği.

ta'yip: ayıplama.

tabir: ifade.

tahlil: bir kelime veya cümle-
yi çeşitli yönleriyle inceleme.

terkip: birkaç şeyin birleş-
rek meydana getirdikleri yeni
şey, sentez.

vasıta: aracı.

zahir: dış yüz, görünüş.

zarfiyet: kelimenin zarf ol-
ması hâli, bir kelimenin zarf
olarak kullanılması.

zikir: anma, bildirme.

zülâl-i belâgat: yerinde ve
güzel, hale ve makama uy-
gun söylenen sözün soğuk ve
tatlı su gibi hafifliği, safılığı.

Evet, ¹ **آلَم** lisan-ı hâliyle hem muarazaya meydan okur, hem mu'ciz olduğunu ilân eder.

² **ذَلِكَ الْكِتَابُ** , hem bütün kitaplara faik olduğunu tasrih eder, hem müstesna ve mümtaz olduğunu izhar eder.

³ **لَا رَيْبَ فِيهِ** , hem Kur'an'ın şek ve şüphe yeri olmadığı tasrih eder, hem müstesna ve mümtaz olduğunu izhar eder

⁴ **هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ** , hem tarik-ı müstakimi irae etmekle muvazzaf olduğunu gösterir, hem mücessem bir nur-i hidayet olduğunu ilân eder.

İşte bu cümlelerden her birisi, ifade ettiği birinci manasıyla arkadaşlarına delil olduğu gibi, ikinci manasıyla da onlara neticedir.

Sonra bu ayetin şu cümleleri arasında i'caza menba, belâgate medar olan on iki münasebet, alâka ve bağılılık vardır. Bunlardan misal olarak üç taneyi zikir, ötekileri de sana havale ederim.

1. آلَم bütün muarızları muarazaya davet eder. Öyle ise, en yüksek bir kitaptır. Öyle ise, bir yakın sadefidir. Zira kitabın kemali, yakın iledir. Öyle ise, nev-i beşer için mücessem bir hidayettir.

izhar: gösterme, açığa vurma.
kemal: olgunluk, mükemmellik, kusursuz, tam ve eksiksiz olma.
lisan-ı hâl: hâl dili, bir şeyin durumu ve görünüşü ile bir mana ifade etmesi.
medar: sebep, vesile.
menba: kaynak.
misal: örnek.
mu'ciz: insanı aynısını veya benzerini yapmaktan âciz bırakan iş.
muaraza: birbirine karşı gelme, söz ile karşılıklı mücadele.
muarız: muhalefet eden, karşı çıkan, muhalif.
muvazzaf: vazifelendirilmiş, kendisine görev verilmiş, vazifeli.
mücessem: tecessüm etmiş, cisimlenmiş.
mümtaz: ayrıcalıklı, üstün tutulmuş, imtiyazlı.
münasebet: münasiplik, iki şey arasındaki uygunluk.
müstesna: benzerlerinden üstün olan, seçkin, mümtaz.
nev-i beşer: insanoglu, insanlar.
nur-i hidayet: hidayet nuru.
sadef: sade, inci kabuğu.
şek: şüphe, zan, tereddüt.
tarik-i müstakim: istikamet üzere, doğru olan yol, doğru yol.
tasrih: açıkça ifade ederek şüphe ve tereddütleri silme.
yakin: kesin bilme, şüpheden sıyrılarak son derece doğru ve kuvvetli bilme.
zikir: anma, bildirme.

1. Elif, lâm, mim. (Bakara Suresi: 1.)
2. Şu yüce kitap ki... (Bakara Suresi: 2.)
3. Onda asla şüphe yoktur. (Bakara Suresi: 2.)
4. O, Allah'ın emir ve yasaklarına karşı gelmekten sakınanlar için bir yol göstericidir. (Bakara Suresi: 2.)

alâka: ilgi, ilişki. bağ.	bir şeye uymasını isteme.	la ulaştıran.
ayet: Kur'an'ın her bir cümlesi.	delil: iz, nişan, emare.	i'caz: mu'cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.
belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; bir şeyde saklı bulunan derin anlam.	faik: üstün, seçkin, ileri, yüksek.	ilân: yayma, duyurma, bildirme.
davet: çağrı; yol açma birinin	havale: bir şeyi başkasının üstüne bırakma.	irae: gösterme.
	hidayet: irşat eden doğru yo-	

binaen: -den dolayı, bu sebepten.

cevher-i Kur'an: Kur'an cevheri, Kur'an'a ait esas, öz.

emsal: eşler, benzerler.

hakikat: gerçek, bir şeyin aslı, esası.

haricen: hariçten, dışardan, dıştan.

hazf: aradan çıkarma, yok etme, silme.

hidayet-i Kur'an: Kur'an'ın yol göstericiliği, Kur'an'ın hak ve hakikatları göstermesi.

husul: olma, meydana gelme.

hüsn-i kelâm: sözün güzelliği.

idrak: akıl erdirmе, anlama, kavrama kabiliyeti.

ihata: kuşatma, içine alma.

ilmen: ilim ile, ilmi bir şekilde.

irşat: doğru yolu gösterme, gafletten uyandırma.

ism-i fail: fiili, işi, eylemi yapan, özne.

ışgal: tutma.

ittihat: birleşme, birlik oluşturma.

kabil: olan, olabilir, mümkün, ihtimal dairesinde.

kesret-i zuhur: ortaya çıkışın çok olması, çokça görünür olma.

maarif: kültür, bilgi.

mahzûf: silinmiş, yerinden kaldırılmış.

mastar: fiil (iş, hareket, oluş bildiren kelime) kökü.

mekî: yer, makam.

mu'ciz: insanı aynısını veya benzerini yapmaktan âciz bırakan iş.

mu'cize: benzerini yapmaktan insanların âciz kaldığı şey.

mümtaz: meziyetleriyle başkalarından ayrılan, seçkin.

müpteda: başlangıç, baş.

müstesna: benzerlerinden üstün olan, seçkin, mümtaz.

müttaki: ittika eden, sakınan, çekinen, günah ve haramdan uzak duran, takva sahibi.

müttehit: ittihat eden, birleşen, birlik olmuş.

nekre: 'marife'nin zıddı; gösterdiği kavram veya nesne açıkça belirlenmemiş olan kelime.

neş'et: meydana gelme, oluşma, çıkma.

nur-i belâgat: belâgat nuru, güzel ve yerli yerinde söylenen sözlerdeki ışıık, parlaklık.

nur-i hidayet: hidayet nuru.

saha: alan.

şek: şüphe, zan, tereddüt.

şiddet-i hafâ: gizlilik şiddeti, sırrı, pek gizli oluş.

tahkir: hakaret etme, küçük görme, şeref ve haysiyetini incitme.

2. ¹ **ذَلِكَ الْكِتَابُ** Yani, emsaline tefevvuk etmiştir.

Öyle ise, müstesnadır. Çünkü, şek ve şüphe yeri değildir. Çünkü, müttakîlere doğru yolu gösterir. Öyle ise, mu'cizdir.

3. ² **هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ** Yani, tarik-ı müstakime irşat eder.

Öyle ise, yakiniyattandır. Öyle ise, mümtazdır. Öyle ise, mu'cizdir.

Ey arkadaşı! Şu **هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ** cümlesindeki nur-i belâgat ve hüsn-i kelâm, dört noktadan tezahür etmiştir:

1. Bu cümlede müpteda mahzuftur. Bu hazf, cümleyi teşkil eden müpteda ile haber arasındaki ittihat öyle bir dereceye varmış ki, sanki müpteda hazf olmayıp haberin içerisine girmiş. Haricen ikisi müttehit oldukları gibi, zihnen de müttehit olduklarına işaretir.

2. ³ **هَادِي**, yerinde ⁴ **هُدًى** yani, ism-i fail mevkiinde mastarın kullanılması, tecessüm eden nur-i hidayetden cevher-i Kur'an'ın husule geldiğine işaretir.

3. **هُدًى** 'deki *tenvin-i tenkir*'den anlaşılıyor ki, hidayet-i Kur'an öyle ince bir dereceye varmıştır ki, hakikati idrak edilemez. Ve öyle geniş bir sahayı ışgal etmiştir ki, ihatası ilmen kabil değildir. Çünkü, "marife"nin zıddı olan "nekre," ya şiddet-i hafâdan olur veya kesret-i zuhurdan neş'et eder. Buna binaendir ki, "Tenkir bazen tahkiri, bazen tazimi ifade eder" denilmiştir.

1. Onda asla şüphe yoktur. (Bakara Suresi: 2.)

2. O, Allah'ın emir ve yasaklarına karşı gelmekten sakınanlar için bir yol göstericidir. (Bakara Suresi: 2.)

3. Hidayet eden, doğru yolu gösteren.

4. Hidayet, doğru yol. (Bakara Suresi: 2.)

tarik-i müstakim: istikamet üzere, doğru olan yol, doğru yol.

tazim: hürmet, ululama, saygı gösterme.

tecessüm: cisimleşme, cisim hâline gelme.

tefevvuk: üstün olma, üstünlük.

tenkir: bir ismi harf-i tarifsiz kullanarak belirsiz yapma.

tenvin-i tenkir: kelimenin belirsizliğine işaret olan tenvin.

teşkil: şekillendirme, şekil verme.

tezahür: görünme, belirme, ortaya çıkma.

yakiniyat: yakın ile, kesin olarak bilinen şeyler.

zihnen: zihin olarak, zihince.

4. Mütөөaddit kelimelere bedel ism-i fail sîgasıyla ihtiyar edilen ¹ **مُتَقِين** kelimesiyle yapılan icaz, hidayetin semeresine ve tesirine işaret olduğu gibi, hidayetin vücudu-na da bir delil-i innîdir.

Sual: Gayet mahdud, az birkaç noktadan, beşerin tatkatinden hariç denilen i'cazın doğması ihtimali var mıdır?

Cevap: Maddî ve manevî her şeyde yardımın ve içtimanın büyük kuvvet ve tesiri vardır.

Evet, in'ikâs sırrıyla, üç şeyin hüsünü içtima ederse beş olur, beş içtima ederse on olur, on içtima ederse kırk olur. Çünkü, her şeyde bir nevi in'ikâs ve bir nevi temessül vardır. Nasıl ki, birbirine mukabil tutulan iki âyinede çok âyineler görünüyor; kezalik, iki-üç nükte veya iki-üç hüsün içtima ettikleri zaman, pek çok nükteler, pek çok hüsünler tevellüt eder.

Bu sırta binaendir ki, her hüsün sahibinin ve her bir sahib-i kemalin, emsaliyle içtima etmeye fitrî bir meyli vardır ki; içtimaları zamanında hüsünleri, kemalleri bir iken, iki olur. Hatta bir taş, taşlığıyla beraber, kubbeli binalarda ustanın elinden çıkar çıkmaz başını eğerek, arkadaşıyla birleşmeye meyleder ki, sukut tehlikesinden kurtulsunlar. *Maalesef, insanlar, teavün sırrını idrak edememişler. Hiç olmazsa, taşlar arasındaki yardım vaziyetinden ders alsınlar.*

1. Allah'ın emir ve yasaklarına karşı gelmekten sakınanlar, müttakiler. (Bakara Suresi: 2.)

âyine: ayna.
bedel: karşılık.
beşer: insan, insanlık.
binaen: -den dolayı, bu sebepten.
delil-i innî: hâdiselerden kanunlarına, neticelerinden sebeplerine ve eserden müessire olan delil. (dumanın ateşe delil olması gibi) kâinata görülen eserlerden eser sahibinin varlığına getirilen delil.

emsal: eşler, benzerler.
fitrî: tabii, yaratılıştaki, doğuştan olan.
gayet: son derece.
hariç: bir şeyin dışında kalma.
hidayet: irşat eden doğru yola ulaştırma.
hüsün: güzellik.
i'caz: mu'cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.

icaz: sözü kısa söyleme, kısa fakat yeterli ifade etme.
içtima: toplanma, bir araya gelme.
idrak: akıl erdirmeye, kavrama kabiliyeti.
ihtimal: olabirlik.
ihtiyar: irade, tercih.
in'ikâs: aksetme, yansıma.
ism-i fail: fiili, işi, eylemi yapan, özne.
kemal: en yüksek değer, de-

ğer, kıymet, paha.
kezalik: keza, bu da öyle, böylece.
maddi: madde ile alâkalı, cismanî.
mahdud: sınırlı, belirlî.
manevî: manaya ait, maddî olmayan.
meyil: bir tarafa doğru eğilme, yönelme.
mukabil: karşı.
mütөөaddit: çeşitli, bir çok.
nevi: çeşit, tür.
nükte: ince manalı, ancak dikkatle anlaşılabilen mana veya söz.
sahib-i kemal: mükemmellik, olgunluk sahibi.
semere: meyve, güzel netice.
sır: gizli hakikat.
şıga: kip, kalıp.
sual: soru.
sükût: düşme, düşüş, aşağı inme.
takat: bir şeyi yapabilme, başara-bilme gücü, güç, kuvvet, derman.
teavün: yardımlaşma, birbirine yardım etme.
temessül: başka bir kişi veya şeye benzeme, benzeşme.
tevellüt: doğma, doğum.
vaziyet: durum.

âmm: genel, herkese ait.
asır: yüzyıl, asır.
ayet: Kur'an'ın her bir cümlesi.
belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; bir şeyde saklı bulunan derin anlam.
beşer: insan, insanlık.
beyan: açıklama, bildirme, izah.
beyanat: bir konuda yapılan genel açıklamalar, bildiriler.
binaen: -den dolayı, bu sebepten.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
cihet: yön, sebep, vesile, mucip, bahane
fehîm: anlama, anlayış, kavrayış, idrak, zekâ, akıl.
fehîm: zekî, anlayışlı, akıllı, kavrayışlı.
hakaik: hakikatler, doğrular, gerçekler.
hakikat: gerçek, asıl, esas.
hidayet: irşat eden doğru yola ulaştırıcı.
hisse: ibret, nasihat; pay, nasip.
hissedar: hisse sahibi, hissesi olan.
hülâsa: kısaca, özet.
ihtilâf: ayrılık, bir konuda farklı görüş ve düşüncü, fikir ayrılığı.
ihtilâfat: ayrılıklar, anlaşmazlıklar, uyumsuzluklar.
ihtimal: olabilirlik.
ilm-i usul: usul ilmi, bir işin nasıl yapılması gerektiğini gösteren, o işin nasıl yapılsa geçerli olacağını açıklayan ilim, metodoloji.
istidat: yaratılıştan olan ve zamanla geliştirilen kabiliyet; bir şeyin kazanılmasına olan fitrî meyil.
istihsan: güzel bulma, beğenme.
kaide: kural, esas, düstur.
kavim: millet; aralarında dil, âdet, örf, kültür birliği olan insan topluluğu.
keza: böylece, aynı şekilde.
Kur'an-ı Azîmüşşan: şan ve şerefi yüce olan Kur'an.
Kur'an-ı Mu'cizülbeyan: açıklamalarıyla akılları benzerini yapmaktan âciz bırakan mu'cizeli kitap, Kur'an.
maksat: kastedilen şey; gaye.
malûm: bilinen, bilinen olan.
meselâ: misal olarak, şunun gibi, söz geliş, faraza.
mevîl: sevgi, muhabbet, sevmeye, tutulma.
muhallif: farklı, değişik, aykırı.
muhallif: zıt, karşıt, aykırı.

Sual: Belâgat ve hidayetden maksat, hakikati vazih bir şekilde gösterip, fikirleri ve zihinleri ihtilâflardan kurtarmak iken; müfessirlerin bu gibi ayetlerde yaptıkları ihtilâfat, gösterdikleri ihtimaller, beyan ettikleri ayrı ayrı, birbirine uymayan vecihler altında hak ve hakikat ne suretle görülebilir?

Cevap: Malûmdur ki, Kur'an-ı Azîmüşşan, yalnız bir asra değil, bütün asırlara nazil olmuştur; hem bir tabaka insanlara mahsus değil, bütün tabakat-ı beşere şümulü vardır; hem, bir sınıf insanlara ait değil, bütün beşerin sınıflarına racidir. Binaenaleyh; herkes, her tabaka, her zaman, fehmine, istidadına göre Kur'an'ın hakaikinden hisse alabilir ve hissedardır. Hâlbuki, nev-i beşer, derece itibarıyla muhtelif ve zevk cihetiyle mütefavit ve keza mevîl, istihsan, lezzet, tabiat itibarıyla birbirine uymuyor. Meselâ, bir taifenin istihsan ettiği bir şey, öteki taifenin zevkine muhaliftir; bir kavmin meylettği bir şeyden öteki kavim nefret ediyor. Bu sırra binaendir ki, Kur'an-ı Kerîm günahların cezası veya hayırların mükâfatı hakkında zikrettiği ayetlerde tahsisat yapmamış, âmm bir şekilde bırakmıştır ki, herkes zevkine göre fehmet sin.

Hülâsa: Kur'an-ı Mu'cizülbeyan, ayetlerini cümlelerini öyle bir şekilde nazmetmiş ve vazetmiştir ki, her cihetten ihtimal yolları bulunsun ki, muhtelif fehimler ve istidatlar, zevklerine göre hisselerini alabilsinler. Binaenaleyh, ulûm-i Arabiyenin kaidelerine muvafık ve belâgatin prensiplerine uygun ve ilm-i usule mutabık olmak şartıyla, müfessirlerin birbirine muhalif olan beyanatı ve

muhtelif: çeşitli.

mutabık: uygun.

muvafık: uygun, münasip.

müfessir: Kur'an-ı Kerîm'in metnini tefsir, şerh ve izah eden İslâm âlimi.

mükâfat: iyi bir iş veya hizmetten dolayı verilen şey, ödül.

mütefavit: birbirinden farklı, çeşitli olan.

nazım: tertip etme, düzene koyma, dizme.

nazil: nüzul eden, inen.

nev-i beşer: insanoglu, insanlar.

prencip: temel fikir, temel bilgi, esas, ilke.

raci: dair, ait, alakası olan.

sır: gizli hakikat.

sual: soru.

suret: biçim, tarz.

şümul: içine alma, kaplama, ihata etme.

tabaka: topluluk, sınıf, zümre.

tabakat-ı beşer: insan tabakaları, insanların oluşturduğu sosyal sınıflar.

tabiat: yaratılış, huy, karakter, seciye, mizaç.

tahsisat: has olmak, umumî olmamak.

taife: kavim, kabile.

ulûm-i Arabiye: Arapça ilimler, Arap dilini çeşitli bakımlardan inceleyen çeşitli ilimler.

vaz etme: meydana getirme.

vazih: açık, âşikar; kolay anlaşılır.

vecih: cihet, yön.

zikir: anma, bildirme.

ihtimalleri zamanlara tabakalara ve fehimlere göre murat ve caizdir, diye hükmedilebilir. Bu nükteden anlaşıldı ki, Kur'an'ın i'caz vecihlerinden biri odur ki; nazmı öyle bir üslûptadır ki, bütün asırlara, tabakalara intibak edebilir.

1 الدِّينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ

Bu cümlelerin evvelki cümle ile nazmını icap ettiren münasebet vecihleri ise:

Bu cümle mü'minleri metheder, evvelki cümle de Kur'an'ı metheder. Şu her iki medih arasında bir insibap (dökülmek) vardır ki; o onu ister, o onu ister. Çünkü, ikinci medih, birinci methin neticesidir ve birinci methe bir bürhan-ı innîdir. Ve hidayetin semeresi ve şahididir ve aynı zamanda hidayete bir yardımcı vazifesi görüyor. Çünkü, mü'minleri methetmekte imana gelmek için bir teşvik vardır. Teşvik ise, bir nevi hidayettir.

2 الدِّينَ ile 3 مُتَّقِينَ arasındaki münasebete gelince:

Bunların biri tahliye (تَحْلِيَةٍ), diğeri tahliye (تَحْلِيَةٍ) 'dir.

Tahliye (تَحْلِيَةٍ), tathir etmek ve temizlemektir.

Tahliye (تَحْلِيَةٍ) ise, tezyin etmek ve süslendirmek manasındadır.

1. O takva sahipleri ki, gayba inanırlar. (Bakara Suresi: 3.)

2. O takva sahipleri ki... (Bakara Suresi: 3.)

3. Allah'ın emir ve yasaklarına karşı gelmekten sakınanlar, müttakiler. (Bakara Suresi: 2.)

asır: yüzyıl, asır.
bürhan-ı innî: hâdiselerden kanunlarına, neticelerinden sebeplerine ve eserden müessire olan delil. (dumanın ateşe delil olması gibi.) Kâinatatta görülen eserlerden eser sahibinin varlığına getirilen delil.
caiz: yapılması veya yapılma-

masında sakınca olmayan, uygun.
evvel: önce.
fehîm: zeki, anlayışlı, akıllı, kavrayışlı.
hidayet: irşat eden doğru yola ulaştırıcı.
hüküm: verilen karar.
i'caz: mu'cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz

kaldıkları şeyi yapmak.
icap: gerekme hâli, gerekli olma.
ihtimal: olabilirlik.
insibap: dökülme, akıp birleşme.
intibak: uyum sağlama.
medih: övme.
mü'min: iman eden, inanan.
münasebet: münasiplik, iki

şey arasındaki uygunluk.

nazım: sıra, tertip, düzen.

nevi: çeşit, tür.

nükte: ince manalı, ancak dikkatle anlaşılabilen mana veya söz.

semere: meyve, güzel netice.

tabaka: topluluk, sınıf, zümre.

tahliye: tathir etmek, temizlemek.

tathir: temizlenme, paklama.

tezyin: süsleme, ziynetlendirme.

üslûp: tarz, yol, biçim, usul, stil.

vazife: görev.

vecih: cihet, yön.

Bunlar birbiriyle arkadaş olup, burada olduğu gibi, daima birbirini takip ediyorlar. Onun için, kalp, takva ile seyyiattan temizlenir temizlenmez, hemen onun ardında imanla tezyin edilmiş ve süslendirilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm, takvayı üç mertebesiyle zikretmiştir: Birincisi şirki terk, ikincisi maasiyi terk, üçüncüsü masivaullahı terk etmektir.

Tahliye (تَحْلِيَّة) ise hasenatla olur. Hasenat da, ya kalple olur, veya kalp ve bedenle olur, veyahut mal ile olur.

A'mal-i kalbînin şemsi, imandır.

A'mal-i bedeniye'nin fihristesi namazdır.

A'mal-i maliye'nin kutbu, zekâtıdır.

Sual: ¹ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ hâl iktizasına göre icaz ise

de, aynı manayı ifade eden ² الْمُؤْمِنُونَ kelimesine nazaran itnaptır (uzundur). Evet, ³ أَلْ harfi ⁴ الَّذِينَ ile, ⁵ يُؤْمِنُونَ kelimesi fiiliyle tebdil edilmiştir. Bu itnabın icaza tercih sebebi nedir?

Cevap: الَّذِينَ esma-i müphemeden olduğundan, onun tayin ve temyiz eden yalnız sılasıdır. Demek bütün kıymet, sılasına aittir; başka sıfatlarında hiç kıymet yoktur.

a'mal-i bedeniye: bedenin yaptığı işler, bedenle yapılan işler.

a'mal-i kalbiye: kalbe ait ameller, işler.

a'mal-i maliye: mal ile ilgili ameller, işler, en önemlisi zekâtıdır.

esma-i müpheme: belirsiz, kapalı isimler.

fihriste: katalog, liste.

fiil: bir oluş, iş, hareket bildiren kelimeler.

hâl: durum, vaziyet.

hasenat: iyi ameller, iyi işler, hayırlar.

icaz: az sözle çok mana ifade etme.

iktiza: lâzım gelme, gerekme.

iman: inanma, inanç, itikat, tasdik.

itnap: sözün uzun tutulması, uzatılması; daha kısa anlatımı mümkün olduğu hâlde uzun anlatımı tercih etme.

kıymet: değer.

kutup: merkez nokta, merkez.

masiva: Allah'tan başka bütün varlıklar.

masivaullah: Cenab-ı Hak'tan başka mevcudatın tamamı.

mertebe: derece, basamak.

nazar: nispeten, kıyaslayarak, göre.

seyyiat: seyyieler, fenalıklar, kötülükler.

sıfat: vasıf, nitelik.

1. O takva sahipleri ki, görmedikleri hâlde Allah'a ve Onun bildirdiklerine iman ederler. (Bakara Suresi: 3.)

2. Inananlar, iman edenler.

3. O takva sahipleri ki... (Bakara Suresi: 3.)

4. Inananlar, mü'minler.

5. Inanır, iman ederler. (Bakara Suresi: 3.)

sıla: bağ-fiil.

sual: soru.

şems: güneş.

şirk: Allah'a ortak koşma, Allah'tan başka yaratıcının bulunduğuna inanma.

tahliye: süsleme, donama, sınırını çizme.

bezeme.

takva: Allah korkusuyla dinin yasak ettiği şeylerden kaçınma, Allah'ın emirlerini tutup azabından korunma.

tayin: belirleme, gösterme, sınırını çizme.

tebdil: değiştirme, dönüştürme.

temyiz: inceleyip seçme, ayırdetme.

tezyin: süsleme, ziynetlendirme.

zikir: anma, bildirme.

Bu ise, burada sırası olan imana büyük bir azamet vermekle, insanları iman etmeye teşvik eder.

Amma ¹ **مُؤْمِنُونَ** kelimesine bedel, fiil sîgasıyla ² **يُؤْمِنُونَ**

'nin tercihi, iman fiilini hayal nazarına gösterip, keyfiyetin tasvir edilmesine, dâhilî ve haricî delillerin tecellisiyle imanın istimrar ve devamlı teceddüt etmesine işaretler. Evet, delâilin zuhuru nispetinde iman ziyadeleşir, teceddüt eder.

³ **بِالْغَيْبِ** Yani, nifaksız ihlâs-ı kalp ile iman ediyorlar.

Veya iman edilen şeyler gayp olmakla beraber iman ediyorlar. Veyahut gaibe veya âlem-i gayba iman ediyorlar.

İman, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâmin tebliğ ettiği zaruriyat-ı diniyeyi tafsilen ve zaruriyatın gayrisini icmalen tasdik etmekten hâsıl olan bir nurdur.

Sual: Avam-ı nâstan, hakaik-ı diniyeyi tabir eden ancak yüzde birdir?

Cevap: Tabir etmemesi, bilmemesine delil olamaz.

Evet, çok defa lisan insanın tasavvuratından incelerini tabirden âciz olduğu gibi, kalbindeki ve vicdanındaki inceler de akla görünmez. Hatta belâgat dâhîlerinden Sekkakî gibi bir zat, İmrü'l-Kays veya başka bir bedevînin ibraz ettiği belâgat incelerini kavramamıştır.

Maahaza, imanın var olup olmadığı, sorgu ile anlaşılır. Meselâ, âmî bir adama, bütün cihetleriyle, eczasıyla kudretinde ve tasarrufunda bulunan Sâniin yarattığı bu

ecza: cüzler, parçalar, kısımlar.

fiil: iş, oluş, davranış, hareket.

gayp: görünmeyen, hazır olmayan, yok olan, kayıp.

gayp: gizli olan, görünmeyen şeyler ve âlemler.

gayr: ayrı, başka, özge, artık, diğer.

hakaik-ı diniye: dine ait olan hakikatlar.

haricî: dışa ait, dışarı ile ilgili.

hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.

ibraz: meydana çıkarma, ortaya koyma, gösterme.

icmalen: kısaltarak, kısaca, özetle.

ihlâs-ı kalp: kalbin ihlâsı, her işi Allah için yapmadaki samimiyet.

iman: hak dini kabul etme, İslâm dinini kabul etme, İslâmın gerekli olan esaslarına inanma, Allah'a inanma; inanç, itikat, tasdik.

istimrar: sürme, sürüp gitme, uzayıp gitme.

keyfiyet: durum, nitelik.

kudret: güç, kuvvet, iktidar.

lisan: konuşma dili.

maahaza: bununla birlikte, böyle olmakla beraber.

meselâ: örneğin, örnek olarak.

nazar: düşünme, fikir, mülâhaza, niyet.

nifak: ikiyüzlülük, münâfıklık.

nispet: oran, ölçü.

nur: aydınlık, parıltı, ışık.

Resul-i Ekrem: çok cömert, ke-rim olan peygamber, Hz. Muham-med (a.s.m.).

Sâni: her şeyi sanatlı olarak yaratan Allah.

sıla: bağ-fiil.

sîga: kip, kalıp.

tabir: yorum, yorumlama.

tafsilen: tafsillî bir şekilde, uzun uzadıya, ayrıntılı olarak.

tasarruf: bir şeyin sahibi olup idare etme, mülkünü istediği gibi kullanma.

tasavvurat: tasavvurlar, düşünceler.

tasdik: doğrulama, onaylama.

tasvir: bir şeyi yazıyla veya başka ifade tarzlarıyla anlatma.

tebliğ: dinî bir emrin kulları bildirmesi.

teceddüt: tazelenme, yenilenme.

tecelli: belirme, bilinme, görünme.

vicdan: his, duygu.

zaruriyat: mecburî işler, ister istemez olan işler, zorunlu işler.

zaruriyat-ı diniye: iman edilmesi zarurî olan dinî esasları.

zat: kişi, şahıs, fert.

ziyade: arttırma, çoğaltma.

zuhur: görünme, belli olma, ortaya çıkma.

1. Inananlar, mü'minler.

2. Inanırlar, iman ederler. (Bakara Suresi: 3.)

3. Görmedikleri hâlde. (Bakara Suresi: 3.)

âciz: beceriksiz, kabiliyetsiz.

âlem-i gayp: gayp âlemi, görünmeyen, fakat varlığı kesin olan ve mahiyeti Allah tarafından bilinen başka dünyalar.

aleyhissalâtü vesselâm: 'salât ve selâm onun üzerine olsun' anlamında Hz. Muham-med'e dua.

âmi: bilgisiz, cahil.

avam-ı nâs: insanların ilmi, irfanı kıt, okuma yazması az, fikren zayıf olanları.

azamet: büyüklük, ululuk, yücelik.

bedevî: çölde ve iptidâî tarzda yaşayan, medenî olmayan.

belâgat: söz ve yazıda sanat-

lı ve tesirli ifade, bir şeyde saklı bulunan derin anlam.

cihet: şekil, yön, tarz.

dâhi: son derece zeki, anlayışlı, deha sahibi.

dâhilî: içe ait, içe dönük, iç ile ilgili.

delâil: deliller, bürhanlar, ispat vasıtaları.

delil: iz, nişan, emare.

âlem: dünya, cihan; bütün yaratılmışlar.

aşikâr: açık, belli, meydanda.

Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.

cihet: yön, görüş açısı.

cüz-i ihtiyar: ıccattan mahrum, hak kazanmaktan başka hiç bir şeye gücü yetmeyen az bir arzu serbestliği, cüz'î irade.

delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.

ebed: sonsuzluk, daimîlik.

emel: istek, arzu, talep, beklenti.

emniyet: inanma, güvenme.

evvel: önce.

fihrist: liste, katalog.

hâdis: olay.

hasenat: iyi ameller, iyi işler, hayırlar.

husul: hâsıl olma, meydana gelme, پیدا olma.

ihsan: verilen, bağışlanan şey.

ilka: bırakma, atma, koyma.

iman: hak dini kabul etme, İslâm dinini kabul etme, İslâmın gerekli olan esaslarına inanma, Allah'a inanma.

iman: inanma, inanç, itikat, tasdik.

istidat: yaratılıştan olan ve zamanla geliştirilen kabiliyet, bir şeyin kabulüne ve kazanılmasına olan fitrî meyil.

kâfi: yeter, el verir.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

kesb-i muarefe: tanışma, alışma, dost olma.

keza: böylece, aynı şekilde.

kul: Allah'ın yarattığı mahlûk, Allah'a nazaran insan; insan, abd.

kuvve-i maneviye: manevî güç, moral.

mukavemet: karşı koyma, dayanma, direnme.

musibet: felâket, belâ.

münasebet: münasiplik, iki şey arasındaki uygunluk.

nefiy: inkâr etme.

neşvünema: yayılıp gelişme, bü-

âlemin, bir cihette sâni olup olmadığı hakkında bir soru yapıldığı zaman, “Hiçbir cihette değildir, olamaz” diye kâfidir. Çünkü, nefiy cihetinin, yani sânisiz olamaya-çağının onun vicdanında sabit olduğuna delâlet eder.

İman, Sa'd-ı Taftazani'nin tefsirine göre, “Cenab-ı Hakkın, istediği kulunun kalbine, cüz-i ihtiyarının sarfından sonra ilka ettiği bir nurdur” denilmiştir.

Öyle ise iman, Şems-i Ezeli'den vicdan-ı beşere ihsan edilen bir nur ve bir şüadır ki, vicdanın iç yüzünü tamamıyla ışıktandırır. Ve bu sayede, bütün kâinatla bir ünsiyet, bir emniyet پیدا olur ve her şeyle kesb-i muarefe eder. Ve insanın kalbinde öyle bir kuvve-i maneviye huse gelir ki, insan, o kuvvetle her musibete, her hâdiseye karşı mukavemet edebilir. Ve öyle bir vüs'at ve genişlik verir ki, insan o vüs'atle geçmiş ve gelecek zamanlara yutabilir.

Ve keza, iman, Şems-i Ezeli'den ihsan edilmiş bir nur olduğu gibi, saadet-i ebediyeden de bir parıltıdır. Ve o parıltı ile, vicdanında bulunan bütün emel ve istidatlarının tohumları, bir Şecere-i Tuba gibi, neşvünemaya başlar, ebed memleketine doğru hareket eder, gider.

وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ¹

Bu cümlelerin evvelki cümle ile bağılılığı ve münasebeti gün gibi aşikârdır. Lâkin bedenî ibadet ve taatlerden namazın tahsisi, namazın bütün hasenata fihrist ve örnek olduğuna işarettir. Evet, nasıl ki Fatiha Kur'an'a, insan

1. Ve namazı dosdoğru kılarlar. (Bakara Suresi: 3.)

yüyüp gelişme; büyüme, boy atma, yetiştirme, gelişme.

nur: ilim.

peyda: meydana gelme, açığa çıkma.

saadet-i ebediye: sonu olmayan, sonsuz mutluluk.

sabit: durağan, değişmeyen; ispatlanmış.

Sâni: her şeyi sanatlı olarak yaratan Allah.

sarf: kullanma.

Şecere-i Tuba: Cennetteki Tuba ağacı.

Şems-i Ezeli: ezeli güneş; varlığının başlangıcı olmayan ve her şeyi nurlandıran Cenab-ı Hak.

şua: ışın, bir ışık kaynağından uzanan ışık telleri.

taat: itaat etme, Allah'ın emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınma.

tahsis: has kılma, ayırma.

tefsir: Kur'an-ı Kerim'i açıklamak maksadıyla yazılan kitap.

ünsiyet: alışkanlık, ülfet, dostluk.

vicdan: iyiyi kötüden, hayrı şerden ayırt etmeye yardımcı olan ahlâkî duygu.

vicdan-ı beşer: insanın; iyiyi kötüden ayırmaya ve yargılamaya iten duygusu.

vüs'at: genişlik.

kâinata fihristedir; namaz da hasenata fihristedir. Çünkü, namaz; savm, hac, zekât ve sair hakikatleri havi olduğu gibi, idrakli ve idraksız mahlûkatın ihtiyarî ve fitrî ibadetlerinin numunelerine de şamildir. Meselâ; secde, rûkûda, kıyamda olan melâikenin ibadetlerini, hem taş, ağaç ve hayvanların o ibadetlere benzeyen durumlarını andıran bir ibadettir.

Sual: ¹ يَقِيمُونَ 'nin fiil sîgasıyla zikrinde ne hikmet vardır?

Cevap: Ruha hayat veren namazın o geniş hareketini ve âlem-i İslâma yayılmış olan o intibah-ı ruhanîyi muhabata ihtar edip göstermektir. Ve o güzel vaziyeti ve o muntazam hâleti hayale götürüp tasvir etmekle sâmilin namaza meylini ikaz edip arttırmaktır.

Evet, dağınık bir vaziyette bulunan efradı büyük bir sevinçle içtimaa sevk ettiren malûm aletin sesi gibi âlem sahrasında dağılmış insanları cemaate davet eden ezan-ı Muhammedînin (a.s.m.) o tatlı sesiyle ibadete ve cemaate bir meyil, bir şevk husule gelir.

Sual: ² يَصَلُّونَ kelimesine bedel, itnaplı ³ يَقِيمُونَ الصَّلَاةَ 'nin zikrinde ne hikmet vardır?

Cevap: Namazda lâzım olan tadil-i erkân, müdavemet, muhafaza gibi ikamenin manalarını mûraat etmeye işa-rettir.

1. Dosdoğru kırlarlar. (Bakara Suresi: 3.)

2. Namaz kırlarlar.

3. Namazı dosdoğru kırlarlar. (Bakara Suresi: 3.)

âlem: dünya, cihan; bütün yaratılmışlar.
âlem-i İslâm: İslâm âlemi, İslâm dünyası.
cemaat: topluluk, aralarında çeşitli bağlar bulunan insanlar topluluğu.
efrat: fertler.
ezan-ı Muhammedî: Hz. Muhammed'in tebliğ ettiği dinin

ezanı.
fitrî: tabii, yaratılıştaki, doğuştan olan.
fihriste: katalog, liste.
fiil sîgası: bir oluş, iş, hareket bildiren kelime kalıpları.
hakikat: gerçek, esas.
hâlet: hâl, durum.
hasenat: iyi ameller, iyi işler, hayırlar.

havi: içine alan, kapsayan, kuşatan.
hikmet: ilâhî gaye, gizli sebep.
husul: olma, meydana gelme.
içtima: toplama, bir araya gelme, bir yere birikme.
idrak: akıl erdirmeye, anlama, kavrama kabiliyeti.
ihtar: dikkatini çekmeye, hatırlatma, uyarı.

latma, uyarı.

ihitiyarî: irade ile, kendi isteği ile seçerek ve hareket ederek.

ikame: yerleştirme; yerine getirme.

ikaz: dikkat çekme, uyarma, uyandırma.

intibah-ı ruhi: ruhi uyanış, gafletten sıyrılış.

itnap: sözün uzun tutulması, uzatılması; daha kısa anlatımı mümkün olduğu hâlde uzun anlatımı tercih etme.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

kıyam: namazın ifitah tekbiri ile rûkû arasında ayakta durma kısmı.

mahlûkat: yaratıklar, Allah tarafından yaratılanlar.

malûm: bilinen, bilini olan.

melâike: melek, melekler.

meselâ: misal olarak, şunun gibi, söz gelişi, faraza.

mevil: eğilim, taraftarlık.

muhafaza: koruma, saklama.

muhatap: hitap olunan, kendisine söz söylenilen.

muntazam: nizamlı, intizamlı, sıralanmış, sıralı, düzgün, tertipli.

müdavemet: devamlılık, süreklilik, bırakmadan devam etmek.

mûraat etmek: gözetmek, riayet etmek, uymak.

mûracaat: başvurma, danışma; başvuru.

numune: çok miktardaki bir şeyi temsil etmek üzere seçilmiş az miktardaki şey.

ruh: insandaki canlılığın ve diriliğin, iradeyle ilgili ve irade dışı hareketlerin ve idrak kabiliyetinin kaynağı, nefis.

rûkû: namazda eğilme; vücudun belden yukarı olan kısmını, baş dik durumda iken yere paralel şekilde öne doğru eğme hareketi.

sahra: büyük çöl, geniş saha.

sair: diğer, başka, öteki.

sâmi: dinleyen, dinleyici.

savm: oruç.

secde: namazda, alınlı beraber burnu yere koyma şeklindeki ibadet vaziyeti.

sevk: ulaştırma, yöneltme.

şamil: içine alan, kapsayıcı.

şevk: şiddetli arzu, aşırı istek ve heves.

tadil-i erkân: namazda şartları tam olarak yerine getirme; namazın esas ve şartlarına uyma.

tasvir: bir şeyi yazıyla veya başka ifade tarzlarıyla anlatma.

vaziyet: durum.

vesile: bir şeyle uğraşmayı mümkün kılan, yol, vasıta.

zikir: anma, bildirme.

adalet-i ilâhiye: Allah'ın adaleti, ilâhî adalet.

azamet-i ilâhiye: Allah'ın büyüklüğü.

bilahare: sonra, sonradan, sonra-ları.

cahil: bilgisiz, bilmeyen, habersiz.

celp: elde etme, kendine çekme.

cezp: kendine doğru çekme, çekilme.

cihet: yön, sebep, vesile.

erkân: rükünler, esaslar.

esrar: sırlar, gizli hakikatler.

Fütuhat-ı Mekkiye: Muhyiddin-i Arabî'nin meşhur tasavvufî eseri.

Hâlık-ı Zülcelâl: Sonsuz büyüklük sahibi yaratıcı, Allah.

hâsir: hasarete uğrayan, hasar gören, zarara, ziyana uğrayan.

havi: içine alan, kapsayan, kuşatan.

icabet: davete gitme, davete uy-ma.

icap: gerekme hâli, lâzım, gerekli, lüzum.

içtimai: topluluğa ait, toplumla il-gili, toplumsal.

idame: devamlı ve daimî kılma.

ilâhî: Allah'la ilgili, Cenab-ı Hakka dair.

imtisal: emre tamamen uyma, gerekeni yapma, alınan emre bo-yun eğme.

iştiyak: aşın isteme, çok fazla ar-zu etme.

itaat: söz dinleme, boyun eğme, emre uygun hareket etme.

kantara: taştan yapılan kemerli köprü.

kanun-i ilâhî: ilâhî irade, ilâhî ka-nun.

kelâm: söz, ibare, fıkra.

kemal-i şevk: tam ve kusursuz bir istek.

kıvam: dayanak, temel.

kıymet: değer.

kul: Allah'ın yarattığı mahlûk, Al-lah'a nazaran insan; insan, abd.

mâkabl: öndeki, üstteki.

manevi: manaya ait, maddî ol-mayan.

mazhar: nail olma, şereflenme.

medeni: kibar, edepli, terbiyeli, faziletli.

miraç: Peygamberimiz Hz. Mu-hammed (a.s.m.) Efendimizin, Re-cep ayının 27. gecesinde Cenab-ı Hakkın huzuruna ruhen, cismen, hâlen çıkması mu'cizesi.

muhabbet: ülfet, sevgi, sevmeye, dostluk.

münacat: Allah'a dua etme, yal-varma, Onun manevî huzurunda tazarru ve niyazda bulunma.

münasebet: ilgi, alâka, ilişki, irtibat.

nazım: sıra, tertip, düzen.

nezih: temiz, pak, berî.

Arkadaş!

Namaz, kul ile Allah arasında yüksek bir nispet ve ul-vî bir münasebet ve nezih bir hizmettir ki, her ruhu celp ve cezp etmek namazın şe'nindendir.

Namazın erkânı, Fütuhat-ı Mekkiye'nin şerh ettiği gi-bi, öyle esrarı havidir ki, her vicdanın muhabbetini celp etmek, namazın şe'nindendir.

Namaz, Hâlık-ı Zülcelâl tarafından, her yirmi dört sa-at zarfında, tayin edilen vakitlerde, manevî huzuruna ya-pılan bir davettir. Bu davetin şe'nindendir ki, her kalp, kemal-i şevk ve iştiyakla icabet etsin ve miraçvari olan o yüksek münacata mazhar olsun.

Namaz, kalplerde azamet-i İlâhiyeyi tespit ve idame ve akılları ona tevcih ettirmekle adalet-i İlâhiyenin kanunu-na itaat ve nizam-ı Rabbanîye imtisal ettirmek için, ye-gâne İlâhî bir vesiledir. Zaten, insan, medenî olduğu cihetle, şahsî ve içtimai hayatını kurtarmak için, o ka-nun-i İlâhiye muhtaçtır. O vesileye müraat etmeyen veya tembellikle namazı terk eden veyahut kıymetini bilme-yen, ne kadar cahil, ne derece hâsir, ne kadar zararlı ol-duğunu bilahare anlar, ama iş işten geçer.

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ¹

Bu kelâmın mâkabliyle nazmını icap ettiren mûna-sebet ise:

Namaz, ² عِمَادُ الدِّينِ , yani dinin direği ve kıvamı ol-duğu gibi; zekât da İslâmın kantarası, yani köprüsüdür.³

1. Ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden, Allah yolunda bağışta bulunurlar. (Bakara Suresi: 3.)

2. [Namaz] dinin direğidir. (Tirmizî, İman: 8; İbni Mâce, Fiten: 12; Müsned, 5:231, 237; Hâkim, Müstedrek, 2:76.)

3. Münzirî, Tergip ve Terhip, 1:517.

nispet: ilgi, bağ, münasebet.

nizam-ı Rabbanîye: tüm var-lıkları idare ve terbiye eden Allah'ın koyduğu düzen, ni-zam.

ruh: dirilik kaynağı, hayatın temeli ve sebebi olan manevî varlık.

şahsî: şahsa, kişiye ait, husu-sî.

şe'n: durum, özellik, yapı.

şerh: açıklama, izah etme, yorumlama.

tayin: belirleme, yerini belli etme.

tevcih: yöneltme, çevirme.

ulvî: yüksek, yüce, manevî, ruhanî.

vesile: fırsat, elverişli hâl.

vicdan: iyiyi kötüden, hayrı şerden ayırt etmeye yardımcı olan ahlâkî duygu.

yegâne: biricik, tek, yalnız.

zarfında: süresince.

Demek, birisi dini, diğeri asayışı muhafaza eden İlâhî iki esastırlar. Bunun için birbiriyle bağlanmışlardır.

Zekât ile sadakanın lâıyk oldukları mevkilerini bulmak için birkaç şart vardır:

1. Sadakayı vermekte israf olmaması,
2. Başkasından alıp başkasına vermek suretiyle halkın malından olmayıp, kendi malından olması,
3. Minnetle, in'amın bozulmaması,
4. Fakir olmak korkusuyla sadakanın terk edilmemesi,
5. Sadakanın yalnız mala ve paraya münhasır olmadığı bilinmesiyle; ilim, fikir, kuvvet, amel gibi şeylerde de muhtaç olanlara sadakanın verilmesi,
6. Sadakayı alan adam, o sadakayı sefahatte değil, hacat-ı zaruriyesinde sarf etmesi lâımdır.

Kur'ân-ı Kerîm bu şartları, bu nükteleri insanlara sadaka olarak ihsan ve ihsas etmek için ¹ **يُزَكُّونَ** veya ² **يَتَصَدَّقُونَ** veya ³ **يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ** gibi ıcazlı bir ifadeyi terk edip, ⁴ **وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ** gibi itıaplı bir cümleyi ihtıyar etmiştir.

1. Teb'izi ifade eden ⁵ **من** israfın reddine;
2. ⁶ **مِمَّا** 'nın takdimi, sadakanın kendi malından olduğuna;

1. [Kendilerine verilen] temizlerler, tezkiye ederler.

2. Sadaka verirler.

3. Zekat verirler.

4. Ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden, Allah yolunda bağışta bulunurlar. (Bakara Suresi: 3.)

5. ...den. (Bakara Suresi: 3.)

6. Kendilerine verdiklerimizden. (Bakara Suresi: 3.)

amel: fiil, iş, emek.

asayiş: rahat huzur, korku ve endişeden uzak olma.

esas: asıl, temel, dip, kök.

hacat-ı zaruriye: zorunlu ihtiyaçlar, gerekli ihtiyaçlar.

ıcaz: az sözle çok mana ifade etme.

ihsan: verilen, bağışlanan şey.

ihsas: hissettirme, sezdirme, üstü kapalı olarak dile getir-

me, açıktan söylememe, duyurulma.

ihtıyar: irade, tercih.

ilâhî: Allah'la ilgili, Cenab-ı Hakka dair.

in'am: nimet verme, nimet-

lendirme, ihsan etme.

israf: lüzumsuz, boş yere.

ıtnap: sözün uzun tutulması, uzatılması; daha kısa anlatımı mümkün olduğu hâlde uzun anlatımı tercih etme.

mevki: yer, makam.

minnet: yapılan iyilikleri başa kakma.

muhafaza: koruma.

münhasır: sınırlanmış, sınırlı.

nükte: ince manalı, ancak dikkatle anlaşılabilen mana veya söz.

sadaka: Allah rızası için ihtıyaç sahibi fakirlere yapılan yardım.

sarf: harcama, masraf etme, gider.

sefahat: eğlence.

suret: biçim, şekil, tarz.

takdim: öne geçirme, öne alma, önde tutma.

teb'iz: bölmek, bölümlere ayırmak; bir bölüme ait kılmak.

3. ¹ رَزَقْنَا minnetin olmamasına (Çünkü, veren Allah'tır; kul ise, bir vasıta.);
4. Rızkın ² نَا 'ya olan isnadı, fakirlikten korkulmamasına;
5. Rızkın âmm ve mutlak olarak zikredilmesi, sadakanın ilim ve fikir gibi şeylere de şamil olmasına;
6. ³ نَفَقَ maddesi, alanın sefahate değil, hacat-ı zaruriyesine sarf etmesine işaretlerdir.

âlem-i beşer: insanlık âlemi.
aleyhissalâtü vesselâm: 'salât ve vesselâm onun üzerine olsun' anlamında Hz. Muhammed'e dua.
âmm: genel, herkese ait.
asayiş: rahat huzur, korku ve endişeden uzak olma.
beşer: insan, insanlık.
hacat-ı zaruriye: zorunlu ihtiyaçlar, gerekli ihtiyaçlar.
hadis-i şerif: Peygamberimizden aktarılan sözlerin genel adı.
havi: içine alan, kapsayan, kuşatan.
hayat-ı içtimaiye: sosyal hayat, toplum hayatı.
hey'et-i içtimaiye: sosyal yapı, sosyal bünye.
hikmet: ilâhî gaye, gizli sebep, fayda.
hurmet: haramlık, dinin yapılmasını menettiği şey oluş, yapılması günah oluş.
ihtilâf: anlaşmazlık, uyuşmazlık, bir konuda farklı görüş ve düşüncü, fikir ayrılığı.
ihtilâl: isyan, ayaklanma, baş kaldırma.
ilim: bilme, biliş, bilgi; bir şeyin doğrusunu bilme.
intizam: düzenlilik, düzgünlük.
isnat: dayandırma, mal etme, bir şeyi bir kimseye ait gösterme.
isyan: başkaldırma, itaatsizlik, emre karşı gelme.
kul: Allah'ın yarattığı mahlûk, Allah'a nazaran insan; insan, abd.
maslahat: fayda, maksat.
mervi: rivayet edilen, nakledilen.
mesavi: kötü hâller, fenalıklar, seyyieler.
minnet: yapılan iyilikleri başa kakma.
muavenet: yardım, yardımlaşma.
mutlak: serbest, müstakil, yalnız, tek, salt.
nazar: düşünme, fikir, mülâhaza, niyet.
nevi: çeşit.
rahmet: acıma, merhamet etme, esirgeme, bağışlama, şefkat gösterme.
Resul-i Ekrem: çok cömert, ke- rîm olan peygamber, Hz. Muhammed (a.s.m.).
rızık: Allah'ın lütf ve ihsan ettiği

Bütün muavenet ve yardım nevilerini havi olan zekât hakkında sahih olarak Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Ves-selâmdan ⁴ اَلزَّكَّوَةُ قَنْطَرَةُ الْاِسْلَامِ hadis-i şerifi mervidir. Yani Müslümanların birbirine yardımları, ancak zekât köprüsü üzerinden geçmekle yapılır. Zira yardım vasıtası zekâttır. İnsanların hey'et-i içtimaiyesinde intizam ve asayiş temin eden köprü zekâttır. Âlem-i beşerde hayat-ı içtimaiyenin hayatı, muavenetten doğar. İnsanların terakkiyatına engel olan isyanlardan, ihtilâllerden, ihtilâflardan meydana gelen felâketlerin tiryaki, ilâcı muavenettir.

Evet, zekâtın vücubu ile ribanın hurmetinde büyük bir hikmet, yüksek bir maslahat, geniş bir rahmet vardır.

Evet, eğer tarihî bir nazarla sahife-i âleme bakacak olursan ve o sahifeyi lekeliendiren beşerin mesavisine, hatalarına dikkat edersen, hey'et-i içtimaiyede görünen

1. [Kendilerine verdiğimiz] rızıklarından. (Bakara Suresi: 3.)
2. Onlara ait olan.
3. Muhtaçlara verilen.
4. Zekât İslâmın köprüsüdür. (Münzirî, *Tergip ve Terhip*, 1:517.)

nimetler.

riba: faiz.

sadaka: Allah rızası için ihtiyaç sahibi fakirlere yapılan yardım.

sahife-i âlem: âlem sayfası.

sahih: gerçek, doğru, şüphesiz, yalan olmayan, yanlış ol-

mayan.

sarf: harcama, masraf etme, gider.

sefahet: zevk, eğlence ve yasadık şeylere düşkünlük, sefihlik.

şamil: içine alan, kapsayıcı.

tarihi: tarihe ait, tarihle ilgili.

temin: elde etme.

terakkiyat: ilerlemeler, gelişmeler, yükselişler.

tiryak: en iyi çare, baş ilâç.

vasıta: aracı.

vücup: vacip ve lüzumlu olma, gereklilik.

zikir: anma, bildirme.

ihtilâller, fesatlar ve bütün ahlâk-ı rezilenin iki kelimeden doğduğunu görürsün:

• *Birisi*: “Ben tok olayım da, başkası açlığından ölüre-se ölsün, bana ne.”

• *İkincisi*: “Sen zahmetler içinde boğul ki, ben nimetler ve lezzetler içinde rahat edeyim.”

Âlem-i insaniyeti zelzelelere maruz bırakmakla yıkılmaya yaklaştıran birinci kelimeyi sildiren, ancak zekâtır.

Nev-i beşeri umumî felâketlere sürükleyen ve Bolşevikliğe sevk edip terakkiyatı, asayiş mahveden ikinci kelimeyi kökünden kesip atan, hurmet-i ribadır.

Arkadaş!

Hey’et-i içtimaiyenin hayatını koruyan intizamın en büyük şartı, insanların tabakaları arasında boşluk kalmamasıdır. Havas kısmı avamdan, zengin kısmı fukaradan hatt-ı muvasalayı kesecek derecede uzaklaşmamaları lâzımdır.

Bu tabakalar arasında muvasalayı temin eden, zekât ve muavenettir. Hâlbuki, vücub-i zekât ile hurmet-i ribaya mûraat etmediklerinden, tabakalar arası gittikçe gerginleşir, hatt-ı muvasala kesilir, sıla-i rahim kalmaz.

Bu yüzdendir ki, aşağı tabakadan yukarı tabakaya ihtiram, itaat, muhabbet yerine ihtilâl sedaları, haset bağır-tıları, kin ve nefret vaveylâları yükselir.

Kezalik, yüksek tabakadan aşağı tabakaya merhamet, ihsan, taltif yerine zulüm ateşleri, tahakkümler, şimşek gibi tahkirler yağıyor.

ahlâk-ı rezile: rezil ahlâk, alçak ve kötü ahlâk.
âlem-i insaniyet: insanlık âlemi.
asayiş: kanun ve nizam hâkimiyetinin sağlanması.
avam: kültürlü, yüksek tabakadan olmayan; cahil halk tabakası.
Bolşeviklik: Rus komünizmi taraftarlığı.
felâket: musibet, büyük dert, bela.
fesat: çürüme, bozulma, çü-

rüklük.
fukara: fakirler, yoksullar.
haset: kıskançlık, kıskanma, çekemezlik.
hatt-ı muvasala: karşılıklı iletişimin sağlanabildiği nokta.
havas: bilgi ve yaşayışça üstün olanlar, önde gelenler.
hey’et-i içtimaiye: sosyal şekillenmeler.
hurmet-i riba: faizin yasak, haram olması.
ihsan: verilen, bağışlanan şey.

ihtilâl: bozulma, kaşıkılık, intizamsızlık.
ihiram: hürmet etme, saygı gösterme.
intizam: düzen, düzenlilik.
itaat: söz dinleme, boyun eğme, emre uygun hareket etme.
kezalik: keza, bu da öyle, böylece.
kin: gizli düşmanlık, garaz.
mahv: yok etme, ortadan kaldırma, batma.
maruz: bir şeyin etkisi ve te-

siri altında bulunma.

merhamet: herhangi bir canlının acısını, kederini mutsuzluğunu yüreğinde hissedip üzüntü duyma ve ona karşı yardım hisleriyle dolma, acıma.

muavenet: yardım, yardımlaşma.
muhabbet: ülfet, sevgi, sevmek, dostluk.

muvasala: birleşme, kavuşma, ulaşım.

müracaat: başvurma, danışma.

nev-i beşer: insanoğlu, insanlar.

nimet: servet, varlık.

seda: ses, duyulan.

sevk: ulaştırma, yöneltme.

sıla-i rahim: ana, baba ve akrabayı ziyaret etme.

tabaka: topluluk, sınıf, zümre.

tahakküm: zorbalık etme, zorla hükmetme, hükmü altına alma.

tahkir: hakaret etme, küçük görme, şeref ve haysiyetini incitme.

taltif: iltifat etme, gönül okşama.
terakkiyat: ilerlemeler, gelişmeler, yükselişler.

umumî: herkesle ilgili, genel.

vaveylâ: çığlık, feryat.

vücub-i zekât: verilmesi Allah tarafından emredilmiş olan zekât.

zahmet: sıkıntı, eziyet, meşakkat.

zelzele: ırgalama, sarsma.

zulüm: haksızlık, eziyet, işkence.

acz: zayıflık, güçsüzlük.
âlem-i medeniyet: medeniyet dünyası.
ayet: Kur'ân'ın her bir cümlesi.
bais: sebep olan.
belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; bir şeyde saklı bulunan derin anlam.
düstur: kaide, esas, prensip.
emare: alâmet, belirti, nişan.
erkân-ı İslâmiye: İslâmiyetin esasları, temelleri, rükünleri.
esaret: kölelik, kulluk, hüküm altında bulunma.
heyet-i içtimaiye: toplumsal heyet, sosyal heyet.
hülâsa: kısaca, özet.
i'caz: mu'cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.
icaz: sözü kısa söyleme, kısa fakat yeterli ifade etme.
ihsan: iyilik etme, güzel davranma, bağışlama, ikram etme, lütuf, bağış, yardım.
ihtimal: olabilirlik.
intaç: netice verme, sonuçlandırma.
ittihaz: edinme, kabul etme.
kelâm: söz, ibare, fıkra.
lâtif: tatlı, şirin.
menşe: esas, kaynak.
merhamet: herhangi bir canlının acısını, kederini mutsuzluğunu yüreğinde hissedip üzüntü duyma ve ona karşı yardım hisleriyle dolma, acıma.
meziyet: bir şeyi başkalarından ayıran vasıf, üstünlük ve değerlilik vasfı.
mucip: icap eden, gerektiren.
muhatap: kendisine hitap olunan, söz söylenilen kimse.
muhavere: konuşma, sohbet etme.
muhtelif: çeşitli.
muhtemel: ihtimal dâhilinde, olabilir.
mukteza-i hâl: hâlin gerektirdiği şekilde, hâlin gereği, duruma göre, icabına göre.
musalâha: barışma, uzlaşma, sulh, barış.
mutabakat: uyma, uygunluk, birbirini tutma.
mutlak: serbest, müstakil, yalnız, tek, salt.
mükâleme: konuşma.
münasebet: ilgi, alâka, yakınlık.
mûraat: gözetme, koruma, bakma, hifzetme, saklama.
mürsel: irsal edilmiş, gönderilmiş, yollanmış.
mütefavit: birbirinden farklı, çeşitli olan.
nazm-ı kelâm: kelimelerin dizilişi, düzeni, Kur'ân-ı Kerîm'in ayetlerindeki tertip.

Maalesef, tabaka-i havastaki meziyetler, tevazu ve terahhuma sebep iken, tekebbür ve gurura bais oluyor. Tabaka-i fukaradaki acz ve fakirlik, ihsan ve merhameti mucip iken, esaret ve sefaleti intaç ediyor.

Eğer bu söylediklerime bir şahit istersen âlem-i medeniyete bak; istediğin kadar şahitler mevcuttur.

Hülâsa: *Tabakalar arasında musalâhanın temini ve münasebetin tesisi, ancak ve ancak erkân-ı İslâmiyeden olan zekât ve zekâtın yavruları olan sadaka ve teberruatın heyet-i içtimaiyece yüksek bir düstur ittihaz edilmesiy-le olur.*

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ
وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ¹

Kur'ân-ı Kerîm, bu ayet gibi çok ayetlerde terkiplerin, kelâmların muhtemel bulundukları ihtimallerden, vecihlerden bir ihtimalini veya bir vechini bir emare ile tayin etmemekle, nazm-ı kelâmı mürsel ve mutlak bırakmıştır. Bu da i'cazı intaç eden icaza menşe olarak lâtif bir sırdır. Şöyle ki:

Belâgat, mukteza-i hâle mutabakattan ibarettir. Kur'ân'ın muhatapları, muhtelif asırlarda mütefavit tabakalardır. Bu tabakalara mûraaten, muhavere ve mükâlemeyi o asırlara teşmil etmek üzere, çok yerlerde tamim

1. Onlar sana indirilen Kur'ân'a da, senden önceki peygamberlere indirilen kitaplara da inanırlar. Onlar, ahirete de kesin olarak iman etmiş kimselerdir. (Bakara Suresi: 4.)

sadaka: Allah rızası için ihtiyaç sahibi fakirlere yapılan yardım.
sefalet: maddî ve manevî yoksulluk sonucu meydana gelen düşkünlük.
sır: gizli hakikat.
tabaka: topluluk, sınıf, zümre.
tabaka-i fukara: fakir halk tabakası.
tabaka-i havas: saygın kişile-

rin bulunduğu sınıf, bilgi sahibi kişilerin, âlim kimselerin sınıfı.
tamim: umumileştirme, yayma, herkese duyurma.
tayin: belirleme, sınır çizme.
teberru: karşılıksız, isteyerek verme, bağışlama, bağış.
tekebbür: kibirlenme, büyüklük satma.
temin: elde etme.

terahhum: merhamet etme, acıma.
terkip: tamlama, takım.
tesis: kurma, meydana getirme.
teşmil: genelleştirme, şümülendirme.
tevazu: alçak gönüllülük, bir kimsenin başkalarını kendinden küçük görmemesi.
vecih: cihet, yön.

için hazf yapıyor, çok yerlerde nazm-ı kelâmı mutlak bırakıyor ki; ehl-i belâgat ve ulûm-i Arabiyece güzel gördü-
nen vecihler, ihtimaller çoğalsın ki, her asırda, her taba-
ka, fehimlerine göre hissesini alsın.

Bu ayeti mâkabliyle nazm ve rapteden münasebet:

Kur'an-ı Kerîm, evvelki ayetle tamim yaptıktan sonra, bu ayetle tahsis yapmıştır. Evet, bu ayet ehl-i kitaptan iman edenleri tahsisle, şereflerini ilân ve imana gelme-
yenleri imana teşvik ediyor—Abdullah İbni Selâm ele alı-
narak, diğerlerinin Abdullah İbni Selâm gibi olmaları için yapılan teşvik gibi.

Ve keza, Kur'an-ı Kerîm'in bütün ümmetlere ve risa-
let-i Muhammediyenin bütün milletlere şamil olduklarını
tasrih etmek üzere, her iki ¹ **الَّذِينَ** ile, ² **مُتَّقِينَ** 'nin her iki
kısımına tansis edilmiştir.

Ve keza, ³ **يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ** sadefinde bulunan imanın rü-
künlerini beyan etmek için, icmalden sonra tafsile geç-
miştir. Çünkü bu ayet, kitaplara, kıyamete sarahaten, ru-
sûl ve melâikeye zımnen delâlet eder.

Kur'an-ı Azîmüşşan burada ⁴ **وَالْمُؤْمِنُونَ بِالْقُرْآنِ** gibi icaz-
lı ifadeleri terk edip ⁵ **وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ** ile itnabı
ihtiyar etmiştir. Şu itnap, bu makamı yüksek nükte ve le-
taifle tezyin etmek için ihtiyar edilmiştir.

fakat yeterli ifade etme.

icmal: kısa anlatma, özetleme, ayrıntılara girmeme.

ihhtimal: olabirliklik.

ihhtiyar: irade, tercih.

ilân: yayma, duyurma, bildirme.

iman: hak dini kabul etme, Islâm dinini kabul etme, Islâmın gerekli olan esaslarına inanma, Allah'a inanma.

itnap: sözün uzun tutulması, uza-
tılması; daha kısa anlatımı müm-
kûn olduğu hâlde uzun anlatımı
tercih etme.

keza: böylece, aynı şekilde.

kıyamet: bütün Kâinatın Allah ta-
rafından tayin edilen bir vakitte
yıkılıp mahvolması.

Kur'an-ı Azîmüşşan: şan ve şere-
fi yüce olan Kur'an.

letaif: güzelliikler, incelikler.

mâkabl: öndeki, üstteki.

makam: yer, mevki.

melâike: melek, melekler.

mutlak: serbest, müstakil, yalnız,
tek, salt.

münasebet: vesile, rabıta, bağ.

nazım: sıra, tertip, düzen.

nükte: ince manalı, ancak dikkat-
le anlaşılabilen mana veya söz.

rabıt: bağlamak, bitistirmek.

risalet-i Muhammediye: kâina-
tın nuru ve suuru olan Hz. Mu-
hammed'in (a.s.m.) peygamberli-
ği.

rusûl: resuller, peygamberler.

rükûn: bir şeyi meydana getiren
unsurlardan her biri, esas.

sadeif: sadeif, inci kabuğu.

sarahaten: açıkça, açıktan açığa.

şamil: içine alan, kapsayıcı.

şeref: onur, haysiyet.

tabaka: topluluk, sınıf, zümre.

tafsil: etraflıca bildirme, ayrıntılı
anlatma.

tahsis: has kılma, ayırma.

tamim: umumileştirme, yayma,
herkese duyurma.

tansis: bir meseleyi ve hükmü,
şer'î delillere isnat etmek, savun-
ma.

tasrih: açıkça ifade ederek şüphe
ve tereddütleri silme.

tezyin: bezeme, donatma.

ulûm-i Arabiye: Arapça ilimler,
Arap dilini çeşitli bakımlardan in-
celeleyen çeşitli ilimler.

ümme: Müslümanların tamamı;
bütün Müslümanlar.

vecih: cihet, yön.

zımnen: açıktan olmayarak, do-
layısıyla, üstü kapalı olarak, kapa-
lı bir şekilde.

1. Onlar ki... (Bakara Suresi: 4.)

2. Müttakiler, Allah'ın yasakladıklarından sakınanlar. (Bakara Suresi: 2.)

3. Görmedikleri hâlde Allah'a ve Onun bildirdiklerine iman ederler. (Bakara Suresi: 3.)

4. Kur'an'a iman edenler.

5. Onlar sana indirilen Kur'an'a da inanırlar. (Bakara Suresi: 4.)

asır: yüzyıl, asır.

ayet: Kur'an'ın her bir cümle-
si.

beyan: açıklama, bildirme,
izah.

delâlet: delil olma, gösterme;
alâmet, işaret.

ehl-i belâgat: güzel, kusursuz
söz söyleyenler, edipler, ede-
biyatçılar.

ehl-i kitap: Kur'an-ı Kerîm'de
genellikle Yahudiler ve Hristi-
yanlar için kullanılan tabir.

evvel: önce.

fehîm: anlama, anlayış, kav-
rayış.

hazf: aradan çıkarma, yok et-
me, silme.

hispe: ibret, nasihat; pay, na-
sip.

icaz: sözü kısa söyleme, kısa

1. Esmâ-i mevsûle ve müphemeden bulunan ¹ **الَّذِينَ**

burada hükmün medarı ve maksadın esası iman sıfatı olduğuna ve mevsufuyla sair sıfatları iman sıfatına tâbi ve altında görünmez bir durumda olduklarına işaretler.

2. Yalnız bir zamanda sübutu ifade eden ² **مُؤْمِنُونَ** keli-

mesine bedel fiil sîgasıyla ³ **يُؤْمِنُونَ** tabiri, nüzul ve zuhur tekerrür ettikçe imanın teceddüt ettiğine işaretler.

3. İphamı ifade eden **مَا** iman-ı icmalînin kâfi geldiğine ve imanın hadis gibi bâtinî ve Kur'ân gibi zahirî vahiylerle şamil olduğuna işaretler.

4. ⁴ **أَنْزَلَ**, maddesi itibarıyla, Kur'ân'a iman, Kur'ân'ın

Allah'tan nüzulüne iman demek olduğunu gösteriyor. Kezâlik, Allah'a iman, Allah'ın vücuduna iman, ahirete iman, ahiretin gelmesine iman demektir.

5. ⁵ **أَنْزَلَ**, maziye delâlet eden hey'eti itibarıyla, henüz

nazil olmayanın nüzulü, nazil olanın nüzulü kadar muhakkak olduğuna işaretler. Maahaza, **يُؤْمِنُونَ** 'deki istikbal,

أَنْزَلَ 'nin maziliğinden neş'et eden noksanı telâfi eder.

Yani henüz nazil olmayan kısım **أَنْزَلَ** 'nin şümülü dâhilinde

de değilse de, **يُؤْمِنُونَ** 'nin şümülü altındadır. Bu tenzil

meselesi, Kur'ân'ın çok yerlerinde vuku bulmuştur.

ahiret: dünya hayatından sonra başlayıp ebediyen devam edecek olan ikinci hayat.

bâtini: içe ait, dâhilî, görünmeyen, gizli.

dâhil: iç, içerisi.

delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.

esma-i mevsûle: o şey ki, o kimse ki" manalarını anlatan "mâ, men, ellezi" gibi kelimeler.

hadis: hudus eden, sonradan meydana gelen şey.

hey'et: şekil, biçim, yapı.

hüküm: man. fikirler ve tasavvurlar arasındaki rabıtayı tasdik veya inkâr etme.

iman: inanç, itikat.

iman-ı icmalî: tafsilsiz iman, topluca iman, iman ve İslâmın esaslarını tek tek araştırıp tetkik etmeden iman etme.

ipham: kapalı bırakma, belli etmeme.

istikbal: gelecek.

kâfi: yeter, kâfi gelir.

kezâlik: keza, bu da öyle, böylece.

maahaza: bununla birlikte, böyle olmakla beraber.

maksat: kastedilen şey; gaye.

mazi: geçmiş zaman.

medâr: dayanak noktası, sebep, vesile.

mesele: konu.

mevsuf: vasıflanan, bir sıfatla tavsif edilen, vasıflanmış, nitelenmiş.

müphem: belgisiz, belirsiz (zamir, sıfat v.b.).

nazil: nüzul eden, inen.

neş'et: meydana gelme, oluşma, çıkma.

nüzul: inme, iniş, gökten dünyaya geliş.

sair: diğer, başka, öteki.

sıfat: hâl, keyfiyet, nitelik, vasıf.

1. Onlar ki... (Bakara Suresi: 4.)

2. İman edenler.

3. İman ederler. (Bakara Suresi: 4.)

4. İndirilen. (Bakara Suresi: 4.)

sigâ: kip, kalıp.

şamil: içine alan, kapsayıcı.

şümül: içine alma, kaplama, ihata etme.

şümül: içine alma, kaplama, ihata etme.

tâbi: birinin arkasından giden, ona uyan.

tabir: ifade, söz.

teceddüt: tazelenme, yenilenme.

tekerrür: tekrarlanma.

telâfi: tamamlama, yerini doldurma, zararı karşılama.

tenzil: indirme, peyderpey, yavaş yavaş indirme.

vahiy: Cenab-ı Hakkin dilediği hükümleri, sırları ve hakikat-

leri peygamberlere bildirmesi.

vuku: olma, meydana gelme, ortaya çıkma, oluş.

zahiri: görünüşte olan; zahire, dışa ait olan.

zuhur: görünme, belli olma, ortaya çıkma.

Bazen mazi istikbale misafir gider; bazen de muzari, mazinin memleketine gelir. Bunda, çok lâtif bir belâgat vardır. Şöyle ki:

Bir adam, kendisine göre henüz geçmemiş bir şeyi maziye delâlet eden bir sîga ile işittiği zaman, zihni heyecana gelir, ayılır, anlar ki, muhatap yalnız o değildir. Belki, arkasında muhtelif mesafelerde pek çok ayrı ayrı taifeler, saflar bulunmakla, kendisine tevcih edilen hitapları, nidaları, İlâhî hitabeleri, arkasında bulunan bütün o taifeler işitir gibi zihnine gelir.

¹ **عَلَيْكَ** 'ye bedel ² **إِلَيْكَ** 'nin zikri, Resul-i Ekrem'in (a.s.m.) teklif edilen risalet vazifesini cüz-i ihtiyarîsiyle haml ve kabul etmiş olduğuna; ve bu hizmet Cibril tarafından görüldüğünden, Resul-i Ekrem'in (a.s.m.) daha yüksek olduğuna işarettir. Çünkü, ³ **عَلَى** 'da ihtiyar olmadığı gibi, vasıta-i nüzulün daha yüksek olduğuna delâlet eder.

إِلَيْكَ 'deki zamirin ism-i zahire tercih sebebi, Kur'ân ve Kur'ân'a ait hususat hususunda Hazret-i Muhammed (a.s.m.) yalnız muhatap olup, kelâm Allah'ın kelâmı olduğuna işarettir. Bu kelâmın icaz derecesi, şu zikredilen letaiften anlaşıldı.

⁴ **وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ** : Bu gibi sıfatlarda bir teşvik vardır.

Ve o teşvikten, sâmilere imtisale sevk eden emirler ve nehiyler doğuyor.

imtisal: emre tamamen uyma, gerekeni yapma, alınan emre boyun eğme.

ism-i zahir: açık olan görünürdeki isim.

istikbal: gelecek zaman.

kelâm: söz, ibare, fıkra.

lâtif: tatlı, şirin.

letaif: güzellikler, incelikler.

mazi: geçmiş zaman.

maziye: geçmiş zaman, yaşanandan önceki zaman.

mesafe: uzaklık, ara.

muhatap: kendisine hitap olunan, söz söylenen kimse.

muhtelif: farklı, çeşitli.

muzari: geniş zaman.

nehiy: yasaklama, emir kipinin olumsuz.

nida: ses, seslenme, çağırma.

Resul-i Ekrem: çok cömert, kerim olan peygamber, Hz. Muhammed (a.s.m.).

risalet: elçilik, resullük, peygamber olarak gönderilme.

sâmi: işiten, duyan.

sevk: ulaştırma, yöneltme.

sıfat: hâl, keyfiyet, nitelik, vasıf.

taife: kavim, kabile.

teklif: Allah'ın, insanları emir ve yasaklarına uygun hareket etmele vazifelerdirmesi.

tercih: bir şeyi diğerlerinden üstün tutma, öne alma, seçme, daha çok beğenme.

tevcih: yöneltme, çevirme; mana verme, yorumlama.

vasıta-i nüzul: inme vasıtası.

zamir: ismin yerini tutan kelimeler.

zihin: anlama, bilme, kavrama gücü, anlayış, kavrayış.

zikir: anma, bildirme.

1. Senin üzerine.

2. Sana. (Bakara Suresi: 4.)

3. Üzerine.

4. Senden önceki peygamberlere indirilen kitaplar... (Bakara Suresi: 4.)

bedel: bir şeyin yerini tutan, karşılık.

belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; bir şeyde saklı bulunan derin anlam.

Cibril: Cebrail.

cüz-i ihtiyarî: Cenab-ı Hak tarafından insana verilen arzu

serbestliği; dilediği gibi hareket edebilme kuvveti; cüzî irade.

delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.

haml: yükleme, yüklenme, yükletme.

hitabe: konuşma, hitap, nu-

tuk.

hitap: söz.

hususat: hususlar.

icaz: sözü kısa söyleme, kısa fakat yeterli ifade etme.

ihtiyar: irade, tercih.

ilâhî: Allah'la ilgili, Cenab-ı Hakka dair.

Bu cümlelerin mâkabliyle nazmına dair dört letaif vardır:

1. Bu cümlelerin mâkabline atfı, medlûlün delile olan bir atfıdır. Şöyle ki:

“Ey insanlar! Kur’ân’a iman ettiğiniz gibi, kütüb-i sa-bıkaya da iman ediniz. Çünkü, Kur’ân onların sıdkına delil ve şahittir.”

2. Yahut o atfı, delilin medlûle olan atfıdır. Şöyle ki:

“Ey ehl-i kitap! Geçmiş olan enbiya ve kitaplara iman ettiğiniz gibi, Hazret-i Muhammed (a.s.m.) ile Kur’ân’a da iman ediniz! Zira, onlar Hazret-i Muhammed’in (a.s.m.) gelmesini tebşir ettikleri gibi, onların ve kitapla-rının sıdkına olan deliller, hakikatiyle, ruhuyla Kur’ân’da ve Hazret-i Muhammed’de (a.s.m.) bulunmuştur. Öyle ise, Kur’ân Allah’ın kelâmı ve Hazret-i Muhammed de (a.s.m.) resulü olduğunu tarik-ı evlâ ile kabul ediniz ve et-melisiniz.”

3. Zaman-ı Saadette Kur’ân’dan neş’et eden İslâmi-yet, sanki bir şeceredir. Kökü Zaman-ı Saadette sabit ol-makla, damarları o zamanın âb-ı hayat menbalarından kuvvet ve hayat alarak her tarafa intişar ettikleri gibi, dal ve budakları da istikbal semasına kadar uzanarak, âlem-i beşere maddî ve manevî semereleri yetiştiriyor.

âb-ı hayat: hayat suyu, cana can katan su.
âlem-i beşer: insanlık âlemi.
atuf: bir kelime veya cümlelerin, önceki kelime veya cümleye bağlanması.
dair: alâkalı, ilgili.
delil: bir davayı, meseleyi ispata yarayan şey, bürhan, beyyine.
ehl-i kitap: Kur’ân-ı Kerim’de ge-nellikle Yahudîler ve Hristiyanlar

için kullanılan tabir.
enbiya: nebîler, peygamber-ler.
hakikat: asıl, esas.
iman: inanma, itikat.
intişar: yayılma, dağılma, neşrolunma.
istikbal: gelecek, gelecek za-man, ati.
kelâm: söz, ibare, fıkra.
kütüb-i sabıka: Önceki, geç-miş kitaplar.
letaif: güzelliğler, incelikler.
maddi: madde ile alâkalı, cis-

manî.
mâkabl: öndeki, üstteki.
manevi: manaya ait, maddî olmayan.
medlûl: bir kelime veya bir işareten anlaşılan, bir kelime veya ibarenin gösterdiği şey, mana.
menba: kaynak.
nazım: sıra, tertip, düzen.
neşet: meydana gelme, oluş-ma, çıkma.
resul: Allah’ın elçisi, peygam-ber.

ruh: öz, can alıcı nokta.
sabit: ispat edilmiş, ispatlan-mış.
sema: gökyüzü, gök.
semere: meyve, güzel netice.
sıdk: doğruluk, gerçeklik, ha-kikat.
şecere: ağaç, bir tek ağaç.
tarik-ı evlâ: daha iyi olan yol, üstün yol, meslek.
tebşir: müjde verme, müjde-leme.
Zaman-ı Saadet: Asr-ı Saadet dönemi.

Evet, İslâmiyet mazi ile istikbali kanatları altına almış, gölgelendirerek, istirahat-i umumiye'yi temin ediyor.

4. Kur'ân-ı Kerîm, o cümlede ehl-i kitabı imana teşvik etmekle, onlara bir ünsiyet, bir sühulet gösteriyor. Şöyle ki:

“Ey ehl-i kitap! İslâmiyeti kabul etmekte size bir meşakkat yoktur. Size ağır gelmesin. Zira, size bütün bütün dininizi terk etmenizi emretmiyor; ancak itikadatınızı ikmal ve yanınızda bulunan esasat-ı diniye üzerine bina ediniz diye teklifte bulunuyor. Zira, Kur'ân bütün kütüb-i salifenin güzelliklerini ve eski şariatlarının kavaid-i esasiyelerini cem etmiş olduğundan, usulde muaddil ve mükemmildir; yani, tadil ve tekmil edicidir. Yalnız, zaman ve mekânın tagayyür etmesi tesiriyle, tahavvül ve tebeddül maruz olan fûruat kısmında müessistir. Bunda aklî ve mantikî olmayan bir cihet yoktur.

“Evet, mevasim-i erbaada giyecek, yiyecek ve sair ilâçların tebeddülüne lüzum ve ihtiyaç hâsıl olduğu gibi, bir şahsın yaşayış devrelerinde, talim ve terbiye keyfiyeti tebeddül eder. Kezalik, hikmet ve maslahatın iktizası üzerine, ömr-i beşerin mertebelerine göre ahkâm-ı fer'i-yede tebeddül vardır. Çünkü, fer'î hükümlerden biri, bir zamanda maslahat iken, diğer bir zamana göre mazarrat olur. Veya bir ilâç, bir şahsa deva iken, şahs-ı ahire dâ olur. Bu sırdandır ki, Kur'ân, fer'î hükümlerden bir kısmını neshetmiştir. Yani, “Vakitleri bitti, nöbet başka hükümlere geldi” diye hükmetmiştir.

ahkâm-ı fer'iye: fûruata ait hükümler, asla değıilde ikinci derecede olan işlerle ilgili hükümler, emirler.
aklı: akla dayanan, akıl ile ilgili.
bina: dayama, bir iddiayı bir şeye dayandırmak.
cem: toplama, bir araya getirme.
cihet: yön, sebep, vesile.
dâ: hastalık, dert, illet.
deva: ilâç, çare, tedbir.
ehl-i kitap: Kur'ân-ı Kerîm'de

genellikle Yahudiler ve Hristiyanlar için kullanılan tabir.
esasat-ı diniye: dinin esasları, dinin temeli olan şartları.
fer'î: asılla ilgili olmayıp, fer'e mensup olan, ayrıntılı.
fûruat: ayrıntılar, esastan olmayan meseleler.
hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.
hikmet: ilâhî gaye, gizli sebep.
hüküm: dinî kaide, kural; emir, bir konu hakkında veri-

len karar.
ikmal: mükemmelleştirme, olgunlaştırma, kemale erdirmeye.
iktiza: lâzım gelme, gerekme, ihtiyaç hissedilme.
iman: hak dini kabul etme, İslâm dinini kabul etme, İslâmın gerekli olan esaslarına inanma, Allah'a inanma.
istikbal: gelecek.
istirahat-i umumiye: herkesin istirahatı, rahat etmesi.
itikadat: inanışlar, inançlar,

bağlanışlar.

kavaid-i esasiye: temel kaideler.

keyfiyet: bir şeyin nasıl olduğu, hâl, durum, vaziyet, husus, vasıf, nitelik, kalite, iç yüz.

kezalik: keza, bu da öyle, böylece.

kütüb-i salife: evvelce geçmiş kitaplar, geçmişteki kutsal kitaplar. (Tevrat, Zebur, İncil).

mantıkî: akla ve mantık kaidelerine uygun, mantıklı.

maruz: bir şeyin etkisi ve tesiri altında bulunma.

maslahat: uygun iş, faydalı iş.

mazarrat: zararlar, ziyanlar, zarar vermeler.

mazi: geçmiş zaman.

mertebe: derece.

meşakkat: zahmet, sıkıntı, güçlük, zorluk.

mevasim-i erbaa: dört mevsim.

muaddil: tadil eden, düzelten, doğrultan.

müessis: tesis edici, tesis eden, kuran, kurucu.

mükemmil: mükemmel hale getiren, tamamlayan, tamamlayıcı, ikmal eden, mükemmelleştiren.

nesih: geçersiz yapma, ortadan kaldırma, hükümsüz bırakma.

ömr-i beşer: insan ömrü, insan hayatı.

sair: diğer, başka, öteki.

sır: gizli hakikat.

sühulet: uygunluk, elverişlilik.

şahs-ı aher: diğer şahıs, diğer kişi; öteki şahıs.

şariat: Allah tarafından peygamber vasıtasıyla bildirilen, ilâhî emir ve yasaklara dayanan hükümlerin hepsi.

tadil: doğrultma, düzeltme, aslına uygun şekilde değıştirme.

tagayyür: değışme, başkalaşma.

tahavvül: değışme, dönüşme, başkalaşma.

talim: okutma, ders verme, verilme.

tebeddül: başkalaşma, değışme, başka hale getirme, başka şekil alma.

tekmil: tamamlama, kemâle erdirmeye.

temin: elde etme.

terbiye: yetiştirme, kabiliyetlerini geliştirme.

ünsiyet: alışkanlık, ülfet, dostluk.

¹ مِنْ قَبْلِكَ : Kur'an'da hiçbir kelime bulunmuyor ki, mevkiiyle münasebettar olmasın, veyahut mevkiinin başka bir kelimeye münasebeti daha çok olsun.

Evet, Kur'an'ın herhangi bir yerinde bulunan bir kelime, o mevkiin başında bir tac-i zerrin gibi görünür. Ve aralarındaki münasebetlerden dolayı, aralarında geçimsizlik yeri yoktur.

Ezcümle, مِنْ قَبْلِكَ kelimesine bak, bu ayetin her tarafından uçup bu kelimenin başına konan letaifi gör. Zira, bu ayet nübüvvet hakkındadır. Nübüvvet meselesinde beş maksat vardır. Bu maksatlar, beş nükte ve letaiften in'ikâs etmiştir. Bu beş letaif مِنْ قَبْلِكَ'nin sadefindedir. Maksatlar ise:

1. Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm resuldür.
2. Ekmelü'r-rusüldür.
3. Hatemü'l-enbiyadır.
4. Risaleti ammedir.
5. Şeriatı sair şeriatların mehasinini cem ile, onların nasihidir.

1. Senden önceki peygamberler. (Bakara Suresi: 4.)

aleyhissalâtü vesselâm: 'salât ve selâm onun üzerine olsun' anlamında Hz. Muhammed'e dua.
amme: genel, herkese ait.
ayet: Kur'an'ın her bir cümlesi.
cem: toplama, bir araya getirme.
ekmelü'r-rusûl: peygamberlerin en üstünü; Hz. Muhammed (a.s.m.).
ezcümle: bu cümleden olarak.

hatemü'l-enbiya: peygamberlerin en sonuncusu Hz. Muhammed (a.s.m.).
in'ikâs: aksetme, yansıma.
letaif: güzellikler, incelikler.
letaif: lâtifeler, güldürecek güzel sözler, hikâyeler, şakalar, nükteler, espriler.
maksat: kastedilen şey; gaye.
mehasin: güzellikler, hüsünler, iyilikler.
meşale: konu.

mekki: yer, makam.
münasebet: ilgi, alâka, yakınlık.
münasebettar: ilgili, alâkalı.
nasih: nesih eden, iptal eden, battal eden.
nübüvvet: nebilik, peygamberlik, Allah elçiliği.
nükte: ince manalı, ancak dikkatle anlaşılabilen mana veya söz.
resul: Allah'ın elçisi, peygamber.

ber.
risalet: elçilik, resullük, peygamber olarak gönderilme.
sadef: sedef, inci kabuğu.
sair: diğer, başka, öteki.
seriat: Allah tarafından peygamber vasıtasıyla bildirilen, ilâhî emir ve yasaklara dayanan hükümlerin hepsi.
tac-i zerrin: altından yapılmış olan tac.

Birinci Maksadın ¹ مِنْ قَبْلِكَ 'den vech-i in'ikâsı:

Meslekleri ve yolları bir olan bir cemaat, مِنْ قَبْلِكَ ke-
limesinden imaen fehmlolunur. Binaenaleyh, Hazret-i
Muhammed'in (a.s.m.) مِنْ قَبْلِكَ 'deki zamire merci ol-
ması, o cemaatten ma'dut olmasını iktiza eder. Ve onla-
rın meslekleri olan nübüvvetlerine ve kitaplarının sıdkına
olan bütün deliller, Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü
Vesselâmın risaletine ve Kur'ân'ın Allah'tan nazil oldu-
ğuna bir hüccet-i kâtia olduğu gibi, onların mu'cizeleri de
Hazret-i Muhammed'in (a.s.m.) davasına bir mu'cize
hükmüne geçer.

İkinci Maksadın vech-i in'ikâsı:

Üç kaideden tezahür eder.

1. Sultanlar daima halkın, cemaatin, ordunun sonun-
da çıkarlar.

2. Nev-i beşerde tekemmül vardır. Bu tekemmül ka-
nunu, ikinci mürebbînin ve ikinci mükemmilin evvelki
mürebbîlerden daha ekmel olmasını iktiza eder.

3. Alekser, halefin mahareti selefinden daha ziyade-
dir.

İşte bu üç kaideden, Hazret-i Muhammed'in (a.s.m.)
ekmel-i enbiya olduğu tezahür eder.

1. Senden önceki peygamberler. (Bakara Suresi: 4.)

alekser: çoğunlukla.
aleyhissalâtü vesselâm: 'sa-
lât ve selâm onun üzerine ol-
sun' anlamında Hz. Muham-
med'e dua.
binaenaleyh: bundan dolayı,
bunun üzerine.
cemaat: topluluk, aralarında
çeşitli bağlar bulunan insanlar
topluluğu.
dava: takip edilen fikir, iddia.
delil: bir davayı, meseleyi is-

pata yarayan şey, bürhan,
beyyine.
ekmel: daha (en, pek) mü-
kammel, en olgun, kusursuz
ve eksiksiz olan.
ekmel-i enbiya: peygamber-
lerin en mükemmeli.
evvel: önce gelen, önceki.
fehîm: anlama, anlayış, kav-
rayış.
halef: birinden sonra onun
yerine gelen.

hüccet-i kâtia: kat'î ve kesin
delil, hiç bir şüpheye mahal
bırakmayan delil.
hükmüne: yerine, değerine.
iktiza: lâzım gelme, gerekme.
kaide: kural, esas, düstur.
imaen: ima yoluyla, ima ede-
rek, sezdirerek, işaretle.
ma'dut: addedilen, sayılan.
maharet: beceri, ustalık.
maksat: kastedilen şey; gaye.
merci: merkez, kaynak, mü-

racaat edilecek yer.

meslek: gidiş, tutulan yol, sistem.
mu'cize: benzerini yapmaktan
insanların âciz kaldığı şey.

mükemmil: mükemmel hale ge-
tiren, tamamlayan, tamamlayıcı,
ikmal eden, mükemmelleştiren.
mürebbî: terbiye eden, terbiye
veren, yetiştiren.

nazil: nüzul eden, inen.

nev-i beşer: insanoğlu, insanlar.
nübüvvet: nebîlik, peygamberlik,
Allah elçiliği.

risalet: elçilik, resullük, peygam-
ber olarak gönderilme.

selef: birinin kendisinden önce
aynı yerde bulunana.

sıdk: doğruluk, gerçeklik, hakikat.
tekemmül: olgunlaşma, kemale
erme, mükemmelleşme.

tezahür: görünme, belirme, orta-
ya çıkma.

vech-i in'ikâs: aksetme yönü.

zahir: ismin yerini tutan kelime-
ler.

ziyade: çok, fazla.

âlem: varlık sınıflarından her biri.
âlem-i insaniyet: insanlık âlemi.
aleyhissalâtü vesselâm: 'salât ve selâm onun üzerine olsun' anlamında Hz. Muhammed'e dua.
an'ane: âdet, örf, gelenek, nesilden nesile aktarılagelen şeyler.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
da'vet-i münferit: tek kişilik da'vet, tek çağrı.
evvel: önce.
fitrî: tabîî, doğal.
halef: birinin yerine geçen, birinin yerini tutan.
hatem: mühür, damga.
hatemiyet: hatemlik, mühür olma durumu, sonunculuk.
hatemü'l-enbiya: peygamberlerin en sonuncusu Hz. Muhammed (a.s.m.).
hazret: saygı, ululama, yüceltme, övme maksadıyla kullanılan tabir.
hükümne: yerine, değere.
ihtilâf: karışıp görüşme, ilişkide bulunma, beraber yaşama.
ihiva: içine alma, kapsama.
iktiza: lâzım gelme, gerekme.
istidat: kabiliyet, yetenek.
istikrar: karar kılma, karar bulma, yerleşme, bir kararda devam etme.
ışmam: biraz duyurma, çılatma.
ittihat: aynı fikir ve görüşte olma, fikir birliği etme.
ittihat: birleşme, birlik oluşturma.
kâfi: yeten, kâfi gelen, deruhte eden, ihtiyacı karşılayan.
kaide: kural, esas, düstur.
kaim: birinin yerini tutan, birinin yerine geçen.
kavim: millet; aralarında dil, âdet, örf, kültür birliği olan insan topluluğu.
kesir: bölünmüş, parçalanmış, dağılmış, kırılmış.
küre-i arz: yer küre, dünya.
maddeten: madde ve cisim olarak.
maksat: kastedilen şey; gaye.
manen: mana bakımından, manaca.
mefhum-i muhalif: bir sözde bizzat kastedilen mananın tersinden anlaşılan, zıt anlam.
mesafe: uzaklık, ara.
meyil: bir tarafa doğru eğilme, yönelme.
muhabere: haberleşme.
muhtelif: çeşitli.
müdavele-i efkâr: karşılıklı fikir alış-verişinde bulunma.
münakale: aktarma.
naip: vekil, bir kimsenin yerini tutan, işlerini yürüten kimse.
nübüvvet: nebilik, peygamberlik,

Üçüncü Maksadın vech-i in'ikâsı:

Meşhur bir kaidedir ki, bir vahit çoğalsa, teselsül eder, gittikçe gider, bir yerde durmaz. Fakat, çoklar ve kesir olanlar ittihat etse, kuvvetlenir, istikrar peyda eder, yerinde kalır, daha değişmez. Demek Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm, hatemü'l-enbiyadır. Mefhum-i muhalifiyle ışmam eder ki, ondan sonra Peygamber gelmez; hatemiyetine hatem ve imza basar.

Dördüncü Maksadın vech-i in'ikâsı:

¹ مِنْ قَبْلِكَ kelimesinin ifade ettiği gibi, Hazret-i Mu-

hammed (a.s.m.) onların halefidir; ve onlar tamamen o Hazretin selefleridir. Binaenaleyh, halefin selefe ait vazifeyi tamamıyla üzerine alarak onların yerine kaim olması, o Hazretin bütün seleflerine naip ve bütün ümmetlerine resul olduğunu iktiza eder.

Evet, bu kaide, hikmete uygun fitrî bir kaidedir. Zira, Zaman-ı Saadetten evvel insan âleminin ihtiva ettiği ümmetler, milletler arasında maddeten ve manen, istidaden ve terbiyeten pek muhtelif ve geniş mesafeler vardı. Bunun içindi ki, terbiye-i vahide ve da'vet-i münferide kâfi gelmiyordu. Vakta ki âlem-i insaniyet Zaman-ı Saadetin şems-i saadetiyle uyandı ve müdavele-i efkâr ile, an'anelerinin terkiyle, tebdiliyle ve kavimlerinin birbirine ihtilâflarıyla ittihad meyil gösterdi ve aralarında münakale ve muhabere başladı, hatta küre-i arz bir memleket, belki bir vilâyet, belki bir köy gibi oldu; bir da'vet ve bir nübüvvet, umum insanlara kâfi görüldü.

1. Senden önceki peygamberler. (Bakara Suresi: 4.)

Allah elçiliği.

peyda: meydana gelme, açığa çıkma.

peygamber: Allah tarafından haber getirerek ilahî emir ve yasakları insanlara tebliğ eden elçi, nebî.

resul: Allah'ın elçisi, peygamber.

selef: önce geçen; bir yerde, bir işte, bir hâl ve mevkiye diğerinden önce bulunmuş

olan kimse.

sems-i saadet: saadet, mutluluk güneşi.

tebdil: değiştirme, başka bir hale getirme.

terbiye: yetiştirme, kabiliyetlerini geliştirme.

terbiye-i vahide: tek terbiye; terbiyede birlik.

teselsül: zincirleme, silsile hâlinde birbirini takip etme.
umum: bütün.

ümme: nesil, millet; Müslümanların tamamı; bütün Müslümanlar.

vahit: yalnız, tek, bir.

vakta ki: ne vakit ki, ne zaman ki, o zaman ki, olduğu vakit.

vazife: görev.

vech-i in'ikâs: aksetme yönü.

Zaman-ı Saadet: Asr-ı Saadet dönemi.

Beşinci maksadın vech-i in'ikâsı:

¹ مِنْ قَبْلِكَ 'deki مِنْ, iptida manasını ifade eder. İptida

ise, bir intihaya bakar. İntiha adem-i ihtiyaca delâlet eder. Öyle ise, o hazret hatemü'l-enbiyadır ve âlem-i insaniyetin başka bir resule ihtiyacı yoktur.

مِنْ قَبْلِكَ kelimesinin bu beş letaife ma'kes ve mazhar

olmasına nazar-ı belâgatçe delâlet eden emare şudur ki:

Bu beş maksat, bir nehir gibi şu ayetlerin altında cereyan etmekle, ayetten ayete intikal neticesinde, مِنْ قَبْلِكَ havuzunda içtima etmiştir.

Evet, kelimenin sathında görünen bir tereşşuh, bir yaşlık, kelimenin altında havuzun bulunduğu delâlet ve ima eder. Maahaza, bu maksatların beyanına ayrı ayrı ayetler tahsis edilmiştir.

² وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ : Bu ayet, haşır meselesine işaret-

tir. Haşırın ispatı hakkında feyz-i Kur'an'dan fehmettiğim ve başka bir risalede tafsilâtıyla zikrettiğim on bürhanın hülâsasına burada işaret edeceğiz. Şöyle ki:

- Kasıt ve iradeden doğan bir nizam-ı ekmel vardır.
- Hilkat ve yaratılıştaki tam bir hikmet hükümfermadır.
- Âlemdede abes yok.
- Fıtratta israf yok.

Bu şahitleri tezkiye eden istikra-i tamdır ki, her fen, mevzuu bulunduğu nev'in nizamına bir şahid-i âdildir.

hikmet: İlâhî gaye, yüksek bilgi, fayda.

hilkat: yaratılma, yaratılış.

hükümferma: hükümler, hüküm süren.

hülâsa: bir şeyin özü, esası, özeti.

ic̣tima: toplanma, bir araya gelme.

ima: dolaylı, üstü kapalı ifade etme.

intiha: son, nihayet, uç.

intikal: geçme, bulaşma, sirayet etme.

iptida: ilkin, ilk defa, en önce, başta.

irade: dileme, isteme, bir şeyi yapıp yapmama konusunda için olan iktidar, güç.

ispat: doğruyu delillerle gösterme.

israf: lüzumsuz, boş yere.

istikra-i tamme: tam mükemmel bir uyum.

kasıt: hedef almak, niyet etmek.

letaif: güzellikler, incelikler.

ma'kes: akseden yer, yansıma yeri.

maahaza: bununla birlikte, böyle olmakla beraber.

maksat: kastedilen şey, gaye.

mazhar: bir şeyin çıktığı görüldüğü yer; nail olma, şereflenme.

mesele: konu.

mevzu: ele alınan, üzerinde durulan husus, bahis, konu.

nazar-ı belâgat: belâgat nazarında, sözü yerinde ve güzel söyleme sanatı bakımından.

nevi: türlü, çeşit.

nizam: düzen, düzgünlük, tertip.

resul: Allah'ın elçisi, peygamber.

risale: kitap; Risale-i Nur.

sath: bir şeyin dış tarafı, dış yüzü.

şahid-i âdil: âdil şahit, doğru sözlü şahit.

tafsilât: tafsiller, açıklamalar, izahlar.

tahsis: has kılma, ayırma.

tereşşuh: sızıntı, damla.

tezkiye: birini temizleme, çıkarma.

vech-i in'ikâs: aksetme yönü.

zikir: anma, bildirme.

1. Senden önceki peygamberler. (Bakara Suresi: 4.)

2. Ahirete de kesin olarak iman ederler. (Bakara Suresi: 4.)

abes: boş saçma, lüzumsuz ve gayesiz iş.

adem-i ihtiyaç: muhtaç olmama, ihtiyaçtan uzak olma, ihtiyaçsızlık.

âlem: bütün yaratılmışlar.

âlem-i insaniyet: insanlık âlemi.

ayet: Kur'an'ın her bir cümlesi.

beyan: açıklama, bildirme,

izah.

bürhan: delil, ispat, hüccet.

cereyan: akma, bir tarafa doğru akış.

delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.

ekmel: daha (en, pek) mükemmel, en olgun, kusursuz ve eksiksiz olan.

emare: alâmet, belirti, nişan.

fehîm: anlama, anlayış, kav-

rayış.

feyz-i Kur'an: Kur'an'ın feyzi, Kur'an'ın verdiği ilham, bereket ve ilim bolluğu.

fıtrat: yaratıcı kuvvet, kudret.

hatemü'l-enbiya: peygamberlerin en sonuncusu Hz. Muhammed (a.s.m.).

Hazret: saygı, ululama, yüceltme, övme maksadıyla kullanılan tabir.

alâka: ilgi, ilişki, bağ.
âlem-i ahiret: ahiret âlemi.
aleyhissalâtu vesselâm: salât ve selam onun üzerine olsun.
ayet: Kur'ân'ın her bir cümlesi.
balığ: ulaşmış, erişmiş.
bariz: açık, besbelli.
berheva: boş, faydasız.
beşer: insan, insanlık.
bürhan: delil, ispat, hüccet.
emanet: emniyet edilen kimseye bırakılan şey, eşya veya kimse.
emel: istek, arzu, talep, beklenti.
emsal: eşler, benzerler.
gayr-i mütenahi: sonsuz, sonu olmayan, nihayetsiz.
haşir: yeniden dirilip toplanmak, ikinci diriliş.
hazine: gömülü hâlde bulunan kıymetli şeylerin bütünü, define.
heba: boş, beyhude, faydasız.
ibaret: meydana gelen, oluşan.
ilân: yayma, duyurma, bildirme.
intaç: netice verme, sonuçlandırma.
ispat: delil göstererek iddiayı sağlamlaştırma.
istidat: kabiliyet, yetenek.
kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.
kat'iyet: kat'îlik, kesinlik.
keza: böylece, aynı şekilde.
kiyamet: bütün kâinatın Allah tarafından tayin edilen bir vakitte yıkılıp mahvolması.
kiyamet-i mükerrer: tekrarlanan kıyamet, öldükten sonra dirilme.
Kur'ân-ı Mu'cizülbeyan: açıklamalarıyla akılları benzerini yapmaktan aciz bırakan mucizeli kitap, Kur'ân.
maarif: marifetler, bilimler.
mahall-i sarf: harcama, masraf, etme, gider yeri.
maneviyyat: maddî olmayanlar, manevî olan hususlar, ruha, hisse, inanca ait şeyler.
meyil: iptilâ, tutkunluk, aşk.
nevi: çeşit, tür, cins.
nev'i: nevi ile ilgili, nev'e ait, çeşitle ilgili.
nispet: kıyaslama, kıyas, ölçü,

• *Ve keza, yevm ve sene ve saire gibi her nevide, nev'i bir kıyamet-i mükerrere vardır.*

• *Ve keza, beşerdeki istidat, kıyamete bir remizdir.*

• *Ve keza, beşerin gayr-i mütenahi meyil ve emelleri kıyameti ister.*

• *Ve keza, Sâni-i Hakîm'in rahmet hazinesinin mahall-i sarfı, ancak kıyamet ve haşirdir.*

• *Ve keza, sıdk ve emanetle maruf Resul-i Ekrem Aleyhissalâtu Vesselâm, sarahaten ilân ediyor.*

• *Ve keza, Kur'ân-ı Mu'cizülbeyan*

² **وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا** ¹ **وَمَا رَبُّكَ بِظَالَمٍ لِّلْعَبِيدِ** ayetleriyle ve bu ayetlerin emsaliyle, haşrin vukuunu kat'iyetle ispat ediyor.

İşte tam ona balığ olan şahitler, saadet-i ebediyenin anahtarı olup, o Cennetin kapılarını açarlar.

Birinci Bürhan: Evet, kâinat saadet-i ebediyeyi

intaç etmese, akılları hayrette bırakan kâinatta görünen en bariz, en mükemmel şu nizam, aldatıcı zayıf bir suretten ibaret kalır; ve bütün maneviyat ve alâkalar, rabitalar ve nispetler, hep heba olur. Öyle ise, o nizamın nizam olması, ancak ve ancak saadet-i ebediyeyi intaç etmekle olur. Yani, o nizamdaki maneviyat ve nükteler, ancak âlem-i ahirette sümbüllenecektir. Yoksa, bütün maneviyat söner, rabitalar kesilir, nispetler darmadağın olur; nizam da berheva olur. Hâlbuki, o nizamda bulunan kuvvet, bütün kuvvetiyle o nizamın berheva edilmeyeceğini ilân ediyor.

1. Hâlbuki, O sizi hâlden hâle sokarak yaratmıştır. (Nuh Suresi: 14.)

2. Rabbin ise kullarına haksızlık edecek değildir. (Fussilet Suresi: 46.)

oran.

nizam: düzen, düzgünlük; kaide, kanun.

nükte: ince manalı, ancak dikkatle anlaşılabilen mana veya söz.

rabita: bağ, bağlılık.

rahmet: Allah'ın kullarını esirgemesi, onlara acıyıp bağışlaması, onlara maddî ve manevî nimetler vermesi, onların

günahlarını silmesi.

remiz: işaret, bir manayı ifade eden veya bir manaya delalet eden işaret ve şekil.

Resul-i Ekrem: çok cömert, kerim olan peygamber, Hz. Muhammed (a.s.m.).

saadet-i ebediye: sonu olmayan, sonsuz mutluluk.

Sâni-i Hakîm: hikmet sahibi olan, her şeyi sanatla ve hik-

metle yaratan Allah.

sarahaten: açıkça, açıktan açığa.

sıdk: doğruluk.

suret: biçim, şekil, tarz.

vesaire: ve başkaları, bunun gibileri.

vuku: olma, meydana gelme, ortaya çıkma, oluş.

yevm: gün, yirmi dört saatlik zaman.

İkinci Bûrhan: Her bir nevide, her bir fertte hikmetlere, maslahatlara riayet eden ve inayet-i ezeliyenin timsali olan hikmet-i tamme, saadet-i ebediyyenin gelmesini tebşir ediyor. Çünkü, aksi hâlde bedahetle ikrar ve tasdik ettiğimiz şu hikmetleri ve faydaları inkâr etmemiz lâzım gelir. Çünkü, o faydaların, o hikmetlerin, o maslahatların her birisi, zıddına inkılâp ederler. Bu hâl ise, saf-satadır.

Üçüncü Bûrhan: İkinci Bûrhanı tefsir eder. Fennin de şahadet ettiği gibi, Sâni-i Hakîm her şeyde en kısa yolu, en yakın ciheti, en güzel ve en hafif sureti ihtiyar etmiştir. Bu ihtiyar, kâinatta abesiyetin bulunmadığına delâlet eder. Bu ise ciddiyete delâlet eder. Ciddiyet ise saadet-i ebediyyenin gelmesiyle olur; yoksa, bu varlık, adem sayılır ve her şey abesiyete tahavvül eder. Hâlbuki, abes ve israf gibi batıldan pak ve münezzeh olduğunu, şu ¹ **سُبْحَانَكَ مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا** kelâmıyla ilâm ve talim eden Zat-ı Zülcelâl, sözüne nasıl muhalefet eder?

Dördüncü Bûrhan: Üçüncü Bûrhanı izah eder. Bütün fenlerin şahadetiyle, fıtratta israf yoktur. Eğer insan-ı ekber denilen âlemdeki hikmetleri idrakten âciz isen, âlem-i asgar denilen insandaki nüktelere, hikmetlere dikkat et.

Evet fenn-i menafiü'l-azanın şerh ve beyan ettiği vehicle, insanın cisminde, her birisi bir menfaat için, takriben iki yüz küsur kemik vardır; ve her birisi bir fayda

hikmet: ilahî gaye, gizli sebep.
hikmet-i tamme: her şeyin bir maksat ve gayeyle yaratılmış olması.
idrak: akıl erdirmeye, anlama, kavrama kabiliyeti.
ihtiyar: irade, tercih.
ikrar: tasdik ve kabul etme, doğrulama.
ilâm: bildirme.
inayet-i ezeliye: zaman ve mekânla sınırlı olmayan Cenab-ı Hakkın yardımı, inayeti.
inkâr: reddetme, inanmama, kabul ve tasdik etmeme.
inkılâp: bir hâlden diğer bir hale geçme, değişme, dönüşme.
insan-ı ekber: büyük ve en makbul olan insan, kâinat.
israf: lüzumsuz, boş yere.
izah: açıklama, ayrıntıları ile anlatma.
kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.
kelâm: söz, ibare, fıkra.
maslahat: fayda, maksat.
menfaat: fayda.
muhalefet: uygun olmama, ayrılık; zıtlık.
münezzeh: anılmış, tenzih edilmiş, uzak.
nevi: çeşit.
nükte: ilk bakışta görülemeyen, dikkatli bakış ve inceleme ile anlaşılabilen mana.
pak: noksansız, kusursuz, katıksız, halis, hilesiz.
riayet: uyma, tâbi olma.
saadet-i ebediye: sonu olmayan, sonsuz mutluluk.
safsata: boş, temelsiz, asılsız söz.
Sâni-i Hakîm: hikmet sahibi olan, her şeyi sanatla ve hikmetle yaratan Allah.
suret: biçim, şekil, tarz.
şahadet: şahit olma, şahitlik, tanıklık.
şerh: açıklama, izah etme, yorumlama.
tahavvül: değişme, dönüşme, başkalaşma.
takriben: tahminen, yaklaşık olarak, aşağı yukarı.
talim: ders verme, öğretme.
tasdik: doğrulama, onaylama.
tebşir: müjde verme, müjdeleme.
tefsir: açıklama, izah.
timsal: yansıma, suret, şekil.
vecih: cihet, yön.
Zat-ı Zülcelâl: sonsuz büyüklük ve haşmet sahibi olan zat, Allah.

1. Seni bütün noksanlardan tenzih ederiz. Bunları boş yere yaratmadın [ey Rabbimiz!]. (Âl-i İmran Suresi: 191.)

abes: boş saçma, lüzumsuz ve gayesiz iş.
abesiyet: faydasız, boş, lüzumsuz ve gayesiz oluş.
âciz: zayıf, güçsüz, zavallı.
adem: yokluk.
aksi: ters, zıt.
âlem: varlık sınıflarından her biri.
âlem-i asgar: en küçük âlem; insan.

batıl: boş, beyhude, yalan, çürük, hurafe.
bedahet: açıklık, aşikâr, ispatla ihtiyaç olmayacak derecede açıklık.
beyan: açıklama, bildirme, izah.
bûrhan: delil, ispat, hüccet.
ciddiyet: ciddilik.
cihet: yan, yön, taraf.
delâlet: delil olma, gösterme;

alâmet, işaret.
faide: fayda.
fenn: tecrübi, ispatla meydana gelmiş ilimlere verilen genel ad.
fenn-i menafiülâza: fizyoloji, canlı varlıkların doku ve uzuvlarının vazifelerini inceleyen biyoloji ilminin bir kolu.
fıtrat: yaratıcı kuvvet, kudret.
hâl: durum, vaziyet.

için, altı bin damar vardır; ve hüceyrata hizmet eden yirmi dört bin mesame ve pencere vardır. O hüceyratta cazibe, dafia, mümsike, musavvire, müvellide namıyla her birisi bir maslahat için, beş kuvvet çalışıyor.

Âlem-i asgar böyle olsa, insan-ı ekber ondan geri kalır mı? Ruha nispeten ehemmiyetsiz olan ceset bu derece israftan uzak bulunsa, ne suretle cevher-i ruhla âsârında, emellerinde, efkârında ve maneviyatında israf olur? Çünkü, saadet-i ebediye olmasa, bütün maneviyat kurur. O hakikatler, israf memleketine kaçarlar. Acaba dünya kadar kıymetli olan bir cevhere malik olmakla, hem daima onun zarfını ve gılafını muhafaza ettikten sonra, o cevheri birdenbire yere vurup kırmak ihtimali var mıdır? Hangi akıl kabul eder?

Hem bir şahsın bünyesindeki kuvvet, azasındaki sıhhat, istidadındaki kabiliyet, o şahsın yaşayışına ve tekemmülüne delil olduğu gibi, kâinatın ruhuna kadar nüfuz eden hakikat-i sabite ve devamlı yaşayışını ima eden intizamındaki kuvvet-i kâmile ve tekemmülüne giden nizamındaki kemal, acaba haşr-i cismanî yoluyla saadet-i ebediyeyle delil olmaz mı? Zira intizamını ihtilâlden ve bozulmaktan kurtaran, saadet-i ebediyedir. Ve tekemmülüne vasıta olur. Ve o kuvveti inkişaf ettiren odur.

Beşinci Bürhan: Evet, her nevi mahlûkatta, bir nevi kıyametin ve bir çeşit haşrın tekrarlar vukua gelmekte olduğu, büyük kıyametin vukuuna ve geleceğine işarettir. Buna bir misal:

âlem-i asgar: en küçük âlem; insan.
âsâr: eserler.
aza: organlar, uzuvlar.
bûnye: beden, vücut.
bürhan: delil, ispat, hüccet.
cazibe: çekim.
ceset: vücut, beden.
cevher: elmas, değerli taş.
cevher-i ruh: ruh cevheri, ruhun hakikati.
dafia: itme, itiş.
delil: bir davayı, meseleyi ispata yarayan şey, bürhan, beyyine.
efkâr: düşünceler, fikirler, görüşler.
ehemmiyetsiz: önemsiz.
emel: istek, arzu, talep, beklenti.
gılaf: kın, kılıf, mahfaza, bir şeyin örtüsü.
hakikat: gerçek, asıl, esas.
hakikat-ı sabite: değişmez olan gerçek, sabit, değişmez hakikat.
haşır: yeniden dirilip toplanmak, ikinci diriliş.
haşr-i cismanî: cisimle, cesetle dirilme, ruhla beraber bedenlerin ve vücutların haşrı.
hüceyrat: hücrecikler.
ihtilâl: isyan, ayaklanma, baş kaldırma.
ihimal: olabirlik.
ima: işaretle anlatma, üstü kapalı ifade etme.
inkışaf: ortaya çıkma, gelişme.
insan-ı ekber: büyük ve en makbul olan insan, kâinat.
intizam: düzenlilik, düzgünlük.
israf: lüzumsuz, boş yere.
istidat: akıllılık, anlayışlılık.
kabiliyet: istidat, yetenek.
kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

kemal: olgunluk, mükemmellik, kusursuz, tam ve eksiksiz olma.
kıyamet: bütün kâinatın Allah tarafından tayin edilen bir vakitte yıkılıp mahvolması.
kuvvet-i kâmile: tam ve noksansız kuvvet.
mahlûkat: yaratıklar, Allah tarafından yaratılanlar.
malik: sahip.
maneviyat: maddî olmayanlar, manevî olan hususlar, ruha, hisse, inanca ait şeyler.

maslahat: fayda, maksat.
mesame: delik, gözenek.
misal: benzer, örnek.
muhafaza: koruma.
musavvir: hayal etme, tasavvur etme gücü.
mümsike: tutan, tutucu.
müvellide: üreten, üreten; doğurucu, doğurtan.
nam: ad, isim.
nevi: çeşit, tür.
nispeten: nispetle, kıyaslayarak.
nizam: düzgünlük, tertip.

nüfuz: içe geçme, işleme.
öz: öz, can alıcı nokta.
saadet-i ebediye: sonu olmayan, sonsuz mutluluk.
sıhhat: hasta olmama, vücutta sağlamlık, sağlık, esenlik.
suret: biçim, şekil, tarz.
tekemmül: olgunlaşma, kemalleme, mükemmelleşme.
vasıta: sebep, vesile.
vuku: olma, meydana gelme, ortaya çıkma, oluş.
zarf: kap, kılıf, mahfaza.

Evet, haftalık saate bak. O saatte saniyeleri, dakikaları, saatleri, günleri sayan ibrelerden ve millerden, saniyeleri sayan ibre, dakikaları sayan ibrenin hareketini ihbar ediyor; dakikaları sayan ibre, saatleri sayan ibrenin hareketini ilân ediyor; saatleri sayan ibre de günleri gösteren ibrenin hareketini husule getiriyor ve ilâm ediyor. İşte, birincinin hareketinin tamam olması, ikincisinin de hareketinin tamam olacağına; ve ikincinin tamam-ı hareket etmesi, üçüncünün de itmam-ı hareket edeceğine işaret tir.

Kezalik, Sâni-i Hakîm'in kâinat denilen büyük bir saat i vardır. Bu saatin milleri, feleklerin çeşit çeşit deveranından ibarettir. İşte bu deveranlar, günleri, seneleri, ömr-i beşeri, dünyanın beka müddetini gösteriyorlar. Binaenaleyh, her geceden sonra sabahın, her kıştan sonra baharın gelmesi gibi, haşrın sabahı, o büyük saatten doğacına delil ve işaret tir.

Sual: Kâinatta görünen şu nevi kıyametlerde eşya aynıyla iade edilmiyor. Hâlbuki, büyük kıyamette neden ecsam aynıyla iade edilir?

Elcevap: İnsanın bir ferdi, başka mahlûkatın bir nev'i gibidir. Zira, insandaki o nur-i fikir, emellerine, ruhuna öyle bir inkişaf, öyle bir inbisat vermiştir ki, bütün zamanları yutsa doymaz. Zira, ondaki o yüksek fikir, insanın mahiyetini ulvî, kıymetini umumî, nazarın küllî kemalini gayr-i mahsur, lezzet ve elemi daimî kılmıştır. Başka nevilerin fertleri ise böyle değildir. Onların mahiyetleri cüz'î, kıymetleri şahsî, nazarları mahdud, kemalleri

beka: kalıcılık, devamlılık, sabit olmak.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
cüz'î: az, parçaya ait olan.
daim: devam eden, devamlı, sürekli.
delil: iz, nişan, emare.
deveran: dönme, dönüp do laşma.
ecsam: cisimler.
elem: dert, üzüntü, maddî-manevî ızdırıp.
emel: istek, arzu, talep, bek-

lenti.
felek: yörünge.
gayr-i mahsur: sayısızca, sınırsız.
haşr: yeniden dirilip toplanmak, ikinci diriliş.
husul: olma, meydana gelme.
iade: geri verilen şey.
ibre: ölçü aletlerinde miktar, derece belirten iğne şeklindeki ince gösterge.
ihbar: haber verme, bildirme.
ilân: bildirme.
ilân: yayma, duyurma, bildir-

me.
inbisat: yayılma, genişleme.
inkişaf: ortaya çıkma, gelişme.
itmam-ı hareket: hareketin tamamlanması, eylemin bitmesi.
kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.
kemal: olgunluk, mükemmellik, kusursuz, tam ve eksiksiz olma.
kezalik: keza, bu da öyle,

böylece.

kıyamet: bütün kâinatın Allah tarafından tayin edilen bir vakitte yıkılıp mahvolması.

kıymet: değer.

kıymet: değer.

küllî: bütüne ait olan, umumî, genel.

mahdud: sınırlı, belirli.

mahiyet: bir şeyin aslı, esası, tabiatı, niteliği.

mahlûkat: yaratıklar, Allah tarafından yaratılanlar.

müddet: süre, zaman.

nazar: bakış, bakış açısı.

nevi: çeşit.

nur-i fikir: fikir aydınlığı, düşünce ve fikirdeki aydınlık.

ömr-i beşer: insan ömrü, insan hayatı.

ruh: insandaki canlılığın ve diriliğin, iradeyle ilgili ve irade dışı hareketlerin ve idrak kabiliyetinin kaynağı, nefis.

Sâni-i Hakîm: hikmet sahibi olan, her şeyi sanatla ve hikmetle yaratan Allah.

sual: soru.

şahsî: hususî, kendine ait.

tamam-ı hareket: hareketin tamamı, tümü.

ulvî: yüksek, yüce; manevî, ruhanî.

umumî: genel.

mahsur, lezzet ve elemeleri anîdir. Bundan anlaşılıyor ki, insanın bir ferdi, sair mahlûkatın bir nev'i hükmündedir. Binaenaleyh o nevilerde görünen şu kıyametlerin ve haşır ve neşirlerin keyfiyetleri nasılsa, efrad-ı insaniye de öyledir.

Altıncı Bürhan: Saadet-i ebediyeye işaret eden bürhanlardan biri de, insandaki gayr-i mütenahi istidatlardır.

Evet, Cenab-ı Hak tarafından mükerrerem kılınan insanın cevher-i ruhunda ekilen ve rakamlara sığmayan istidatlar var.

Bu istidatların altında, hesaba gelmeyen kabiliyetler var.

Ve bunlardan neş'et eden hadde gelmeyen meyiller var.

Ve bunlardan husule gelen gayr-i mütenahi efkâr ve tasavvurat var.

İşte bunların her birisi, haşr-i cismanînin arkasındaki saadet-i ebediyeye şahadet parmaklarını uzatarak gösteriyorlar.

Yedinci Bürhan: Evet, Rahman ve Rahîm olan Sâni-i Hakîm'in rahmeti, rahmetlerin en büyüğü olan saadet-i ebediyenin geleceğini tebşir ediyor. Zira, rahmet ancak saadet-i ebediye ile rahmet olur; ve nimet ancak o saadetle nimet olur.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

bürhan: delil, ispat, hüccet.

Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.

cevher-i ruh: ruh cevheri, ruhun hakikati.

efkâr: düşünceler, fikirler, görüşler.

efrad-ı insaniye: insanın fertleri, bireyleri.

elem: dert, üzüntü, kaygı, tasa.

gayr-i mütenahi: sonsuz, sonu olmayan, nihayetsiz.

had: sınır.

haşır: yeniden dirilip toplanmak, ikinci diriliş.

haşr-i cismanî: cisimle, cesetle dirilme, ruhla beraber bedenlerin ve vücutların haşrı.

husul: hâsıl olma, meydana gelme, peydâ olma.

hükmünde: değerinde, yerinde.

istidat: kabiliyet, yetenek.

kabiliyet: anlama, anlayış, kabul edebilirlik, kabul edebilir olma, kabul etmeye gücü olma.

keyfiyet: bir şeyin nasıl olduğu, hal, durum, iç yüz.

kıyamet: bütün kâinatın Allah tarafından tayin edilen bir vakitte yıkılıp mahvolması.

mahlûkat: yaratıklar, Allah tarafından yaratılanlar.

mahsur: hasredilmiş, sınırlanmış.

meyil: iptilâ, tutkunluk, aşk.

mükerrerem: ikram edilmiş, saygın, aziz.

neş'et: meydana gelme, oluşma, çıkma.

neşir: tekrar diriltirme.

nevi: çeşit.

nimet: iyilik, lütuf, ihsan, bağış.

Rahîm: merhamet eden, çok merhametli olan, esirgeyen, koruyan, acıyan Allah.

Rahman: sonsuz merhamet sahibi ve şefkatle bütün varlıklarını rızıklandıran Allah.

rahmet: acıma, merhamet etme, esirgeme, bağışlama, şefkat gösterme.

saadet: mutluluk.

saadet-i ebediye: sonu olmayan, sonsuz mutluluk.

Sâni-i Hakîm: hikmet sahibi olan, her şeyi sanatla ve hikmetle yaratan Allah.

tasavvurat: tasavvurlar, düşünceler.

tebşir: müjde verme, müjdeleme.

Evet, bütün nimetleri nikmetlere çeviren ebedî ayrıl-
maktan doğan ve umumî matemlerden yükselen o belâ-
lardan kâinatı, bilhassa şuurlu olan mahlûkatı kurtaran
şey saadet-i ebediyenin gelmesidir. Çünkü bütün nimet-
lerin, rahatların, lezzetlerin ruhu olan saadet-i ebediye
gelmezse, umum kâinatın şahadetiyle, sabit olan ve gü-
neş gibi parlayan rahmet ve şefkat-i İlâhiyenin bedaheti-
ne karşı, mükâbere ile inkâr lâzım gelir.

*Ey Habib-i Şefik ve ey Şefik-i Habib! Ey Said-i Mecid
ve ey Mecid-i Said!*

Rahmet-i İlâhiyenin en lâtfi, en zarifi, en lezizi olan
muhabbet ve şefkatine bakınız. O muhabbet ve şefkati,
firak-ı ebedî ve hicran-ı lâyezalî ile karşıladığınız takdirde,
vicdan, hayal ve ruh ne hâle gireceklerdir? O muhabbet
ve o şefkat, en büyük, en tatlı bir nimet iken, en azîm bir
musibete, bir belâya inkılâp eder. Acaba göz önünde bil-
bedahe görünen rahmet-i İlâhiye, firak-ı ebedînin mu-
habbet ve şefkat aleyhine hücum etmesine müsaade
eder mi? لا والله Vallahi hayır!

Ancak, o rahmetin şe'nindendir ki; firak-ı ebedîyi hic-
ran-ı lâyezalîye, hicran-ı lâyezalîyi firak-ı ebedîye ve
adem-i mutlakı da her ikisine musallat eder ki, o firakla-
rın, o hicranların kökleri ortadan kalsın.

Sekizinci Bîrhan: Bütün âlemce her hususta sıd-
kı ve doğruluğu malûm ve müsellemler olan Hazret-i Mu-
hammed-i Arabî Aleyhissalâtü Vesselâm, parmağıyla
kameri şakk ettiği gibi, lisanıyla da saadet-i ebediyenin

adem-i mutlak: mutlak yok-
luk, tam yokluk.
âlem: bütün yaratılmışlar.
aleyh: karşı, karşıt.
aleyhissalâtü vesselâm: 'sa-
lât ve selâm onun üzerine ol-
sun' anlamında Hz. Muham-
med'e dua.
azîm: büyük.
bedahet: açıklık, aşikâr, ispa-
ta ihtiyaç olmayacak derece-
de açıklık.
belâ: musibet, gam, keder,
afet, sıkıntı.

bilbedahe: açıktan, aşikâr
olarak.
bilhassa: özellikle.
bîrhan: delil, ispat, hüccet.
ebedî: sonu olmayan, daimî,
süreklî.
firak: ayrılık.
firak-ı ebedî: ebedî, sonsuz
ayrılık.
Habib-i Şefik: Üstad Bediüzzaman
Said Nursî hazretleri-
nin bu İşaratü'l-İ'caz tefsirinin
cephede iken telifi esnasında
kâtipliğini yapan ilk talebele-

rinden olan şefkatli ve mer-
hametli Molla Habib.
hâle: vaziyet, durum.
hicran: ayrılıktan gelen acı,
ayrılık acısı.
inkâr-ı lâyezalî: ayrılıktan
gelen bitmez tükenmez
üzüntü.
hücum: saldırma.
inkâr: Allah'ın varlığına, birli-
ğine inanmama, kabul ve tas-
dik etmeme.
inkılâp: bir halden başka bir
hale geçme, değişme, dönüş-

me.

kamer: Ay.

lâtif: tatlı, şirin.

leziz: lezzetli, tatlı.

lisan: konuşma dili.

mahlûkat: yaratıklar, Allah tara-
fından yaratılanlar.

malûm: bilinen, bilinir olan.

matem: büyük acı ve üzüntü.

Mecid-i Said: Üstad Bediüzzaman
Said Nursî hazretlerinin küçük
kardeşi bahtiyar ve mutlu Abdül-
mecid Nursî.

muhabbet: ülfet, sevgi, sevmeye,
dostluk.

Muhammed-i Arabî: Arapların
içinden çıkan Peygamberimiz
Muhammed (a.s.m.).

musallat: çok rahatsızlık veren,
aşırı derecede sataşan.

musibet: felâket, belâ.

mükâbere: kendini büyük gör-
me, büyüklük taslama.

müsaade: izin.

müsellemler: doğruluğu, gerçekliği
herkes tarafından kabul edilen.

nikmet: siddetli ceza, eza vere-
rek cezalandırma, öğ alma.

nimet: iyilik, lütf, ihsan, bağış.

rahmet: acıma, merhamet etme,
esirgeme, bağışlama, şefkat gös-
terme.

rahmet-i İlâhiye: Allah'ın sonsuz
rahmeti, ilâhî rahmet.

ruh: insandaki canlılığın ve dirili-
ğin, iradeyle ilgili ve irade dışı ha-
reketlerin ve idrak kabiliyetinin
kaynağı, nefis.

saadet-i ebediye: sonu olmayan,
sonsuz mutluluk.

sabit: durağan, değişmeyen; is-
patlanmış.

Said-i Mecid: şeref duyan ve par-
lak Bediüzzaman Said Nursî.

sıdk: doğruluk.

şahadet: şahit olma, şahitlik, ta-
nıklık.

şakk: yarma, yarıma, çatlama.

şe'n: hâl, keyfiyet, durum, özellik,
yapı, istidat.

Şefik-i Habib: Üstad Bediüzza-
man Said Nursî hazretlerinin ilk
talebelerinden ve Hizan'ın Arvas
köyünden olan sevgili Seyyid Şe-
fik Efendi.

şefkat: acıyarak ve esirgeyerek
sevmeye, içten ve karşılıksız mer-
hamet.

şefkat-i İlâhiye: Cenab-ı Hakkın
merhameti ve şefkati.

şuur: bir şeyi anlama, tanıma ve
kavrama gücü; anlayış, idrak.

umumi: genel.

vallahi: Allah için, Allah hakkı
için.

vicdan: his, duygu.

zarif: inceliği, lâtîflığı ile hoş gi-
den.

kapılarını açmıştır. Ve bütün enbiya-i izamın bu hakikat üzerine icmaları, bir hüccet-i kâtiadır.

Dokuzuncu Bürhan: On üç asırdan beri yedi ve-
cihle i'cazı tasdik edilen Kur'ân-ı Mu'cizülbeyan'ın haşır
hakkındaki beyanatı, saadet-i ebediyenin geleceğine kâ-
fi bir delil değil midir? Başka bir delile ihtiyaç var mıdır?

Onuncu Bürhan: Bu bürhan, binlerce bürhanları
müçtemidir. Bu bürhanları çok ayetler tazammun etmiş-
lerdir.

Evet, Kur'ân-ı Kerîm, çok ayetlerinden haşre nazır
pencereler açmıştır.

Ezcümle, ¹ وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ayetiyle saadet-i ebedi-
yeye yol açan bir kıyas-ı temsiliye işaret etmiştir.

Kezalik, ² وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ayet-i kerîmesiyle o sa-
adeti gösteren bir kıyas-ı adliye işaret etmiştir.

Birinci ayetle işaret edilen kıyas-ı temsili:

Evvelâ insanın vücuduna bak! Nasıl tavırdan tavıra,
yani nutfeden alakaya, alakadan mudgaya, mudgadan et
ve kemiğe, et ve kemikten insan suretine bir kasıt, bir
irade ve bir ihtiyar altında, mahsus kanunlarla, muayyen
nizamlarla, muntazam hareketlerle intikal ettiğini ve ka-
lıptan kalıba girip çıktığını, gör.

alaka: kan pıhtısı.

asır: yüzyıl, asır.

ayet: Kur'ân'ın her bir cümlesi.

ayet-i kerîme: Kur'ân'ın ayeti;

azamet ve şerefi olan ayet.

beyanat: açıklamalar, izahlar.

bürhan: delil, ispat, hüccet.

delil: bir davayı ispata yarayan
şey, bürhan.

enbiya-i izam: büyük peygam-
berler.

evvelâ: öncelikle.

ezcümle: bu cümleden olarak.

hakikat: gerçek, esas.

haşır: yeniden dirilip toplanmak,
ikinci diriliş.

hüccet-i kâti: kat'i ve kesin de-
lil, hiç bir şüpheye mahal bırak-
mayan delil.

i'caz: mu'cizelik, insanların ben-
zerini yapmaktan âciz kaldıkları
şeyi yapmak.

icma: fikir birliği etme, görüş bir-
liğine varma.

ihtiyar: irade, tercih.

intikal: geçme, bulaşma, sirayet
etme.

irade: dileme, isteme, bir şeyi ya-
pıp yapmama konusunda için
olan iktidar, güç.

kâfi: yeterli.

1. Hâlbuki, O sizi hâlden hâle sokarak yaratmıştır. (Nuh Suresi: 14.)

2. Rabbin ise kullarına haksızlık edecek değildir. (Fussilet Suresi: 46.)

kasıt: hedef almak, niyet et-
mek.

kezalik: keza, bu da öyle,
böylece.

kıyas-ı adliye: Allah'ın dün-
yadaki adalet ve düzenini
göstererek ahiretin varlığına
delil getirme.

kıyas-ı temsili: temsile daya-
nan kıyas.

Kur'ân-ı

Mu'cizülbeyan:

açıklamalarıyla akılları benze-
rini yapmaktan âciz bırakan
mu'cizeli kitap, Kur'ân.

muayyen: tayin edilmiş, belli,
belirli.

mudga: et parçası.

muntazam: nizamlı, intizamlı,
düzenli ve düzgün biçimde.

müçtemi: toplanan, toplan-
mış, toplu.

nazır: nazar eden, bakan.

nizam: kaide, kanun.

nutf: döl suyu, meni, sperm.

saadet: mutluluk.

saadet-i ebediye: sonu ol-
mayan, sonsuz mutluluk.

suret: biçim, tarz, görünüş.

tasdik: doğrulama, onayla-
ma.

tazammun: ihtiva etme, içine
alma, içinde bulundurma.

vecih: cihet, yön.

Sonra insanın bekasına dikkat et! İnsan, bu vücut libasını her sene değiştirir. Bu vücut değişmesi, bedendeki hüceyratın yıkılıp yapılmasıyla olur. Bu tamirat da, bütün azanın erzak mahzeni hükmünde olan Cenab-ı Hakkın bir kanun-i mahsusla ihzar ettiği o madde-i lâtifeden alınan ecza ile yapılır.

Sonra o madde-i lâtifenin ahvaline bak! Nasıl azanın ihtiyaçlarına göre, muayyen bir kanunla taksim edilir ve beden her tarafına mahsus bir nizamla muntazaman dağıtılır. Yine şayan-ı dikkattir ki, o madde-i lâtife, dört matbahta pişirildikten sonra ve dört inkılâptan geçtikten ve dört süzgeçten tasfiye edildikten sonra, rızık olarak taksim edilir. Hem, yine şayan-ı dikkattir ki, o madde-i lâtife, yemeklerin ruhu ve hülâsasıdır. O yemekler, âlem-i anasırda dağınık menbalardan muntazam bir düstur ile, mahsus bir nizamla cem ve tahsil edilirler.

İşte bütün bu nizamlar, bu kanunlar, bu intizamlar, hep bir kasıt, bir irade, bir hikmetten çıkıyor.

Evet, meselâ, Habib'in gözünde yerleşen bir zerrenin, unsur-i havadan veya unsur-i türabdan o garip, acip tavırlarda, inkılâplarda yaptığı muntazam hareketinden anlaşılır ki, o zerre, toprakta iken Habib'in gözüne tayin edilmiş ve bir memur gibi mahall-i memuriyetine muntazaman i'zam kılınmıştır (yükseltilmiştir).

Evet, fennî bir nazarla dikkat edilirse anlaşılır ki; o zerrenin hareketi, körü körüne, tesadüf eseri değildir. Çünkü, o zerre, hangi mertebeye girerse, o mertebenin

kasıt: hedef almak, niyet etmek.
libas: elbise.
madde-i lâtife: lâtif olan madde; ışıltı ve aydınlık veren maddeler.
madde-i süzgeç: süzgeç madde-si, süzme işini yapan varlık.
mahall-i memuriyet: memurluk yeri, çalışma ve görev yeri.
mahzen: kaynak, hazine ve define deposu.
menba: kaynak, herhangi bir şeyin çıktığı yer.
meretebe: derece, basamak.
meselâ: misal olarak, şunun gibi, söz gelişi, faraza.
muayyen: tayin edilmiş, belli, belirlirli.
muntazam: nizamlı, intizamlı, düzenli ve düzgün biçimde.
muntazaman: düzenli olarak.
muntazaman: düzgün, düzenli ve devamlı olarak.
nazar: bakış; düşünce, fikir.
nizam: kaide, kanun.
rızık: hayatı devam ettirmeye yetecek miktarda yiyecek.
ruh: öz, can alıcı nokta.
şayan-ı dikkat: dikkate lâyık, dikkate değer.
tahsil: elde etme, alma, kazanma.
taksim: bölme, parçalara ayırma, üleştirme, paylaşırma.
tamirat: onarım.
tasfiye: saflaştırma, saf kılma, antma.
tayin: belirleme, yerini belli etme.
tesadüf: rastlantı.
unsur-ı hava: hava unsuru.
unsur-i türab: toprak unsuru, toprak parçası, aslı toprak olan madde.
vücut: cisim, ceset.
zerre: en küçük parça, molekül, atom.

acip: tuhaf, hayrette bırakan.
ahval: hâller, durumlar, oluşlar.
âlem-i anasır: unsurlar âlemi. (toprak, hava, su, ateş.).
aza: organlar, uzuvlar.
beka: kalıcılık, devamlılık, sabit olmak.
cem: toplama, bir araya getirme.
Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.

düstur: kanun, kaide.
ecza: cüzler, parçalar, kısımlar.
erzak: rızık.
fennî: fenne mensup, fenle ilgili olan.
hüceyrat: hücrecikler.
garip: hayret verici.
hikmet: ilâhî gaye, yüksek bilgi, fayda.
hükümünde: değerinde, yerinde.
hülâsa: bir şeyin özü, esası, temel kısmı.

i'zam: yükseltme, büyütme.
ihzar: hazır etme, hazırlama.
inkılâp: bir hâlden başka bir hâle geçme, değişme, dönüşme.
intizam: düzenlilik, düzgünlük.
irade: dileme, isteme, bir şeyi yapıp yapmama konusunda için olan iktidar, güç.
kanun-i mahsus: özel kanun, hususî kanun, kendine mahsus kaide.

nizamına tâbi olur. Ve hangi bir tavra intikal etmiş ise, onun muayyen kanunuyla amel etmiştir. Ve hangi bir tabakaya misafir gitmiş ise, muntazam bir hareketle sevk edilmiştir.

Hülâsa, neş'e-i ulâya dikkat edenin, neş'e-i uhra hakkında tereddüdü kalmaz. Peygamber Aleyhissalâtü Vesselâmın emrettiği gibi, “Neş'e-i ulâyı gören adam, neş'e-i uhrayı inkâr edebilir mi?” Çünkü, ikinci teşekkül, yani ikinci yapılış birinci teşekkülden daha kolaydır. Bunu yapan, onu daha kolay yapar.

Meselâ, bir fırka askerin ilk teşekkülünde, efradın bir-biriyle ünsiyetleri, muarefeleri olmadığından ve talim ve terbiye görmemeleri yüzünden, yontulmamış taşlar gibi olduklarından, o efrat, o fırkanın bünyesinde yerleştirilinceye kadar çok zahmetler vardır. Fakat, ba'de't-teşekkül terhis edilip de bir daha taht-ı silâha davet edildiği zaman pek kolay içtima eder ve fırkayı teşkil ederler. Bu teşekkül, evvelki teşekkülden daha kolay olur.

Kezalik, birbiriyle ülfet peyda eden ve her birisi yerini tanıyan ve bir derece yontulmuş taşlar gibi kesb-i letafet eden bedeninin zerratı, ölümle dağıldıktan sonra, haşirde, Hâlik'ın izniyle, İsrâfil'in borusuyla o zerrat-ı asliye ve esasiye içtimaa davet edildikleri zaman, pek kolay içtima ederler ve beden-i insanîyi yine eskisi gibi teşkil ederler. Maahaza, kudret-i ezeliyeye nispeten, en büyük, en küçük gibidir, hiçbir şey o kudrete ağır gelemmez.

aleyhissalâtü vesselâm: 'salât ve selâm onun üzerine olsun' anlamında Hz. Muhammed'e dua.

amel: fiil, iş, emek.

ba'detteşekkül: meydana geldikten sonra, şekillendikten sonra, şekil aldıktan sonra.

beden-i insanî: insanın bedeni, vücudu.

efrat: fertler.

esasiye: asılla, temelle alâkalı, esasa ait.

evvel: önce, ilk, birinci, iptida, başlangıç.

fırka: tümen.

Hâlik: yoktan yaratan, her şeyi yoktan var eden, yaratıcı; Allah.

haşir: yeniden dirilip toplanmak, ikinci diriliş.

hülâsa: kısaca, özet.

içtima: toplanma, bir araya gelme, bir yere birikme.

inkâr: reddetme, inanmama, kabul ve tasdik etmeme.

intikal: bir yerden başka bir yere geçme, yer değiştirme, göçme.

İsrâfil: dört büyük melekten biri, kıyamet günü "sur"u üflemele görevli olan melek.

kesb-i letafet: incelik, nuraniyet kazanma.

kezalik: keza, bu da öyle, böylece.

kudret: Allah'ın bütün varlığı çevreleyen ezeli kuvveti.

kudret-i ezeliye: ezele ait kudret, başı-sonu olmayan sonsuz ilâhî kudret, kuvvet.

maahaza: bununla birlikte, böyle olmakla beraber.

meselâ: misal olarak, şunun gibi, söz gelişi, faraza.

muarefe: karşılıklı görüşme, tanışma; birbirini bilip tanıma.

muayyen: tayin edilmiş, belli, belirli.

muntazam: nizamlı, intizamlı, düzenli ve düzgün biçimde.

neş'e: yeniden meydana gelme, vücut bulma. erişme, yetişme,

gelişme. neşe, keyif, sevinç.

neş'e-i uhra: ölüm ile ölümden sonra yeniden dirilme, ikinci diriliş.

neş'e-i ulâ: ilk yaratılış; ruhun bedene girişi.

nispeten: nispetle, kıyaslayarak.

nizam: kaide, kanun.

peyda: meydana gelme, açığa çıkma.

sevk: ulaştırma, yöneltme.

tabaka: kat, katman.

tâbi: boyun eğen, uyan, itaat

eden, itaatte bulunan, bağlanan.

taht-ı silâh: silâh altı; silâh altında.

talim: eğitim, yetiştirme, öğretme.

tavir: eşya, olaylar ve insanlar karşısında takınılan hâl, tutum, durum, vaziyet.

terbiye: eğitim.

tereddüt: kararsızlık, şüphe, kalma.

terhis: askerliğini bitirenlerin ordudan gitmelerine izin ver-

me, bırakma.

teşekkül: kurulma, oluşma, şekillenme.

teşkil: oluşturma, şekillendirme.

uhra: ahiret, öbür dünya.

ülfet: alışma, kaynaşma, dostluk.

ünsiyet: alışkanlık, ülfet, dostluk, ahabplık, arkadaşlık.

zahmet: sıkıntı, eziyet, meşakkat.

zerrat: zerreler, atomlar.

zerrat-ı asliye: asil zerreler.

Arkadaş!

Zahire nazaran haşırde ecza-i asliye ile ecza-i zaide birlikte iade edilir. Evet, cünüp iken tırnakların, saçların kesilmesi mekruh ve bedenden ayrılan her bir cüz'ün bir yere gömülmesi sünnet olduğu ona işarettir. Fakat, tahkike göre, nebatatın tohumları gibi, "acbüzenep" tabir edilen bir kısım zerrelere, insanın tohumu hükmünde olup, haşırde o zerrelere üzerine beden-i insanî neşvüma ile teşekkül eder.

İkinci ayetle işaret edilen delil-i adlî ise:

Evet, görüyoruz ki; alelekser, gaddar, facir zalimler, lezzetler, nimetler içinde pek rahat yaşıyorlar. Yine görüyoruz ki, masum, mütedeyyin, fakir mazlumlar, zahmetler, zilletler, tahkirler, tahakkümler altında can veriyorlar. Sonra ölüm gelir, ikisini de götürür. Bu vaziyetten bir zulüm kokusu gelir! Hâlbuki, kâinatın şahadetiyle, adalet ve hikmet-i İlâhiye, zulümden pak ve münezzehtirler. Öyle ise, adalet-i İlâhiyenin tam manasıyla tecelli etmesi için, haşre ve mahkeme-i kübraya lüzum vardır ki; biri cezasını, diğeri mükâfatını görsün.

1 وَأَبَا الْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ

Bu cümledeki kelimelerin arasında bulunan nazım ve nizam:

1. Bu cümlelerin mâkabliyle bağlanmasını ifade eden وَ

bu rûkn-i imaniyenin burada sarahaten zikredilmesi için, âmm olarak zikredilen evvelki cümleden bu cümlelerin tahsis lüzumuna binaen, atıf yapılmıştır.

1. Ahirete de kesin olarak iman ederler. (Bakara Suresi: 4.)

acbüzenep: hadis-i şerifte, insanın kuyruk sokumunda bulunduğu belirtilen, ikinci yaratılış için çekirdek hükmünde olduğu bildirilen ve bedenini özünü oluşturduğu kabul edilen madde; bir tür genetik şifre.
adalet: her hak sahibine hakkının tam ve eksiksiz verilmesi, hakkaniyet, âdillik.
adalet-i İlâhiye: Allah'ın ada-

leti, İlâhî adalet.
alelekser: ekseriya, çoğunlukla, çok kez, çok vakit.
âmm: genel, herkese ait.
atıf: bağlaç.
ayet: her bir Kur'an cümlesi.
beden-i insanî: insanın bedeni, vücudu.
binaen: -den dolayı.
cünüp: cenabet hâlde bulunan, gusûl abdesti alması gereken, şer'an yıkanıp temiz-

lenme gerektiren hâl.
cüz: kısım, parça.
delil-i adlî: adalet delili, ölümden sonra dirilmeyi ispat eden şahitlerden birisi "Allah âdildir, öyle ise herke- se hakkını verir, bu dünyada zalim cezasını mazlum ödülünü tam almıyor, şu hâlde bir başka dünya var, orada hak yerini bulur, adalet yerini bulur" diye özetlenebilecek de-

lil.

ecza-i asliye: aslî unsurlar, vücutta temel teşkil eden unsurlar.

ecza-i zaide: fazladan olan kısımlar, parçalar.

facir: günahkâr.

gaddar: çok fazla zulüm ve haksızlık eden.

haşır: yeniden dirilip toplanmak, ikinci diriliş.

hikmet-i İlâhiye: Allah'ın hikmeti, mahlûkatın yaratılışında Allah'ın gayeleri.

hükmünde: değerinde, yerinde.
mahkeme-i kübra: en büyük mahkeme, öldükten sonra bütün insanların diriltilerek Allah huzurunda hesaba çekileceği mahkeme.

mâkabl: öndeki, üstteki.

masum: suçsuz, kabahatsiz, günahsız.

mazlum: zulüm görmüş, haksızlığa uğramış.

mekruh: şer'i olarak haram edilmemekle birlikte, yapılması seri-atça hoş görülmemeyen hâl.

mükâfat: iyi bir iş veya hizmetten dolayı verilen şey, ödül.

münezzeh: anılmış, temiz, arı, pak, tenzih edilmiş, uzak, berî.

mütedeyyin: dinin emirlerini eksiksiz yerine getiren, dindar, dine bağlı.

nazaran: nispeten, kıyaslayarak, göre.

nazım: sıra, tertip, düzen.

nebatat: bitkiler.

neşvünema: yayılıp gelişme, büyüüp gelişme; büyüme, boy atma, yetişme, gelişme.

nimet: servet, varlık.

nizam: düzensizlik, tertip.

rûkn-i imaniye: imana ait esas, imanin esası.

sarahaten: açıkça, açıktan açıkça.

sünnet: farz ibadetler dışında, Hz. Muhammed'in (a.s.m.) yapmayı âdet edindiği ibadetler.

şahadet: şahitlik, tanıklık.

tabir: ifade.

tahakküm: zorbalık etme, zorla hükmetme, hükmü altına alma.

tahkik: inceleme, araştırma.

tahkir: hakaret etme, şeref ve haysiyetini incitme.

tahsis: has kılma, ayırma.

tecelli: belime, görünme.

teşekkül: kurulma, oluşma, şekillenme.

vaziyet: durum.

zahir: görünüşe göre, görünüş itibarıyla.

zallim: zulmeden, acımasız.

zerre: pek ufak parça.

zikir: anma, bildirme.

zillet: hor ve hakir görülmeye.

zulüm: haksızlık.

ahiret: öbür dünya, ikinci hayat.
ayet-i kerime: Kur'an'ın ayeti; azamet ve şerefi olan ayet.
bedel: bir şeyin yerini tutan, karşılık.
bilintikal: intikal ile, anlamakla ya da taşımakla.
cihet: şekil, yön, tarz.
delâil-i fitriye: tabii, yaratılıştaki deliller, fıtrata ait deliller.
deveran: dönme, dönüp doluşma.
edat: bakımlardan ilişkisi olan kelime.
ehemmiyetli: önemli.
ehl-i kitap: Kur'an-ı Kerim'de genellikle Yahudiler ve Hristiyanlar için kullanılan tabir.
hakikat: gerçek.
hakiki: gerçek.
hâli: boş, bir şeyden uzak, müstesna.
hasr: bir şeye ait kılma.
haşır: yeniden dirilip toplanmak, ikinci diriliş.
iddia: bir fikri ısrarla savunma.
ihtiyar: irade, tercih.
ikan: sağlam biliş, iyi bilme; delil ve bürhan üzere kabul edis.
iman: inanç, itikat.
iman: inanma, itikat.
imkân: mümkün olma, olabilirlik.
inkâr: reddetme, inanmama, kabul ve tasdik etmeme.
kütüb-i semaviye: semavî kitaplar, vahye dayanan, Allah'ın gönderdiği kutsal kitaplar; Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an-ı Kerim.
lezaiz-i cismaniye: cismanî lezzet ve zevkler, insanın maddî yapısıyla aldığı zevk ve lezzetler.
lisan: dil, anlaşma amacıyla kullanılan sesli işaretler sistemi.
maḥşer: haşrolunacak, toplanılacak yer.
mahut: belirli, belli olan.
malûm: bilinen, bilinir olan.
mecazî: mecaza ait, gerçek olmayan.
mecma: toplanılacak yer, toplanma yeri; birikme yeri.
mesale: konu.
mez-kûr: zikredilen, adı geçen, anılan.

2. Takdimiyle hasrı ifade eden ¹ بِالْآخِرَةِ kelimesi, bazı

ehl-i kitabın iman ettikleri ahiret hakikî bir ahiret olmadığına tarizdir. Çünkü, onların

² لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَةً ayet-i kerîmesinin hikâye

ettiği gibi, “Cehennem ateşi, bizi daima yakacak değil ya! Ancak birkaç gün yakacaktır” gibi sözleriyle ve bir cihette lezaiz-i cismaniye nefiy ve inkâr ettiklerinden anlaşıldığına göre, bildikleri ahiret, mecazî bir ahiret imiş.

3. Malûm ve mahut olan şeye işaret için vazedilen ³ آل

edatı, bütün kütüb-i semaviyenin lisanlarında deveran eden mahut ahirete işaret. Veyahut mezkûr delâil-i fitriye ile akılların gözleri önünde hazır olan ve ahiretle anılan hakikate işaret.

4. Mukadder bulunan neş'enin sıfatına ahiret tabiri, zihinleri neş'e-i ulâya çevirip, ondan neş'e-i uhraya bilintikal imkân yolunu göstermek için ihtiyar edilmiştir.

5. Yakınle beraber tasdiki birlikte ifade eden ³ يَوْمَنُونَ

kelimesine bedel ⁴ يَوْمَنُونَ tabiri, haşır meselesi şek ve şüphelere bir mahşer ve bir mecma olduğu için, tasdikten fazla ikan ve yakın daha ehemmiyetli olduğuna işaret. Veya ehl-i kitabın iddia ettikleri iman yakinden hâli olduğundan, onların imanı, iman olmadığına işaret.

1. Ahirete. (Bakara Suresi: 4.)
2. Bakara Suresi: 80.
3. İman ederler.
4. Kesin olarak iman ederler. (Bakara Suresi: 4.)

mukadder: takdir edilmiş.
nefiy: inkâr etme, olumsuzlama.
neş'e: meydana getirme, oluşturma.
neş'e-i ölüm: ölüm ile ölümden sonra yeniden dirilme, ikinci diriliş.
neş'e-i ulâ: ilk yaratılış; ruhun

bedene girişi.
sıfat: hâl, keyfiyet, nitelik, vasıf.
şek: şüphe, zan, tereddüt.
tabir: ifade, söz.
takdim: öne geçirme, öne alma, önde tutma.
tariz: kinayeli söz söyleme sanatı.

tasdik: doğrulama, onaylama.
vaz edilme: koyulma, konulma, yerleştirilme.
yakin: kesin bilme, şüpheden sıyrılarak son derece doğru ve kuvvetli bilme.
zihin: anlama, bilme, kavrama gücü, anlayış, kavrayış.

أُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ¹

Bu cümledeki nüktelere işaret eden me hazlar şunlardır:

1. Evvelki cümle ile bu cümlelerin nazmı.
2. ² أُولَئِكَ ile işaret-i hissiye.
3. ³ أُولَئِكَ 'deki uzaklık.
4. ⁴ عَلَى 'daki ulviyet.
5. ⁵ هُدًى 'deki tenkir.
6. ⁶ مِّن
7. ⁷ رَّبِّهِمْ 'deki terbiyeden ibaret yedi me hazdır.

BİRİNCİSİ: Bu cümleyi mâkabliyle bağlayan münasebetlerdir.

Birinci münasebet: Bu cümle mâkablinden neş'et eden üç suale cevaptır.

Birincisi: Hidayetten neş'et eden o güzel vasıfları lâbis olarak hidayet tahtı üstünde oturan o şahısları görmek isteyen saile cevaptır.

-
1. İşte onlar, Rablerinin gösterdiği doğru yol üzerinde olanlardır. (Bakara Suresi: 5.)
 2. İşte onlar. (Bakara Suresi: 5.)
 3. ...üzere, ... üzerinde. (Bakara Suresi: 5.)
 4. Hidayet, doğru yol. (Bakara Suresi: 5.)
 5. ...den. (Bakara Suresi: 5.)
 6. Rablerinden. (Bakara Suresi: 5.)
-

evvel: önce gelen, önceki.

hidayet: doğru inanç ve yasa-
yaşayış üzere olmak.

ibaret: meydana gelen, oluş-
san.

işaret-i hissiye: hissi işaret,
hisle ilgili belirtir; doğru yolu-
bag.

la yapılan ve algılanan işaret.

lâbis: giyen, giymiş, giyinmiş.

mâkabl: öndeki, üstteki.

mehaz: menba, bir şeyin aslı-
nın alındığı kaymak.

münasebet: vesile, rabıta,
bağ.

nazım: tertip etme, düzene,
koyma, dizme.

neş'et etme: meydana gel-
me, oluşma, ortaya çıkma.

neşet: meydana gelme, oluş-
ma, çıkma.

nükte: ince manalı, ancak

dikkatle anlaşılabilen mana veya
söz.

sail: sual eden, soran.

sual: soru.

taht: makam.

tenkir: bir ismi harf-i tarifsiz kul-
lanarak belirsiz yapma.

terbiye: besleme, yetiştirme, bü-
yütme; besleyip büyütme.

ulviyet: ulvilik, yücelik, yüksek-
lik.

vasıf: bir kimsenin veya şeyin ta-
sıdığı hâl, nitelik, hususiyet.

İkincisi: “O adamların hidayete istihkak ve ihtisasları nedendir?” diye sual eden sâmie cevaptır. Yani illet ve sebep, ¹ **أُولَئِكَ** ile işaret edilen vasıflardır.

Sual: Sabıkan mezkûr vasıfların tafsilen zikirlerini **أُولَئِكَ** kelimesindeki icmalden daha vazıh bir surette sebebi gösteriyor.

Cevap: İcmal, bazen tafsilden daha vazıh olur. Bilhas- sa matlûp birkaç şeyden mürekkep olduğu zaman, sâmi- in gabaveti veya nisyanı dolayısıyla, o mürekkebin ecza- sını mezç etmekle sebebi çıkarmak müşkül olur.

Üçüncüsü: “Hidayetin neticesi, semeresi ve hidayette- ki lezzet ve nimet nedir?” diye sual eden saile cevaptır. Yani, hidayette saadet-i dâreyn vardır. Hidayetin netice- si, nefs-i hidayettir. Hidayetin semeresi, ayn-ı hidayettir. Zira hidayet, haddizatında büyük bir nimettir ve vicdanî bir lezzettir ve ruhun Cennetidir. Nasıl ki dalâlet, ruhun Cehennemidir; öyle de, ² **وَبِالْآخِرَةِ**, ahiretin felâh ve sa- adetini intaç eder.

İKİNCİ MEHAZ: **أُولَئِكَ** ile yapılan işaret-i hissiye, bir şeyin müteaddit sıfatlarını zikretmek, o şeyin zihinlerde tecessüm etmesine ve akılda hazır ve hayalde mahsus ol- masına sebep olduğuna işaretler. Maahaza, sabıkan zikir- lerinden bir mahudiyet çıkar. Bu mahudiyet-i zikriye

ahiret: öbür dünya, ikinci hayat.
ayn-ı hidayet: hidayetin ta ken- disisi, doğru yol üzere olmanın ta kendisi.
bilhassa: özellikle.
dalâlet: dinsizlik, inançsızlık.
ecza: cüzler, parçalar, kısımlar.
felâh: kurtuluş, selâmet, onma.
gabavet: anlayışsızlık, kalın kafa- lılık, ahmaklık.
haddizatında: aslında, esasen.
hidayet: doğru inanç ve yaşayış üzere olmak.
icmal: kısa anlatma, özetleme, ayrıntılara girmeme.
intaç: netice verme, sonuçlandır- ma.
işaret-i hissiye: hissi işaret, hisle ilgili belirti; duygu yoluyla yapılan ve algılanan işaret.
maahaza: bununla birlikte, böyle olmakla beraber.
mahudiyet-i zikriye: söze dayalı biliniş, tanınış; sözlü tanıtım, söz- le belirleme.
matlûp: talep edilen, istenilen şey.
me haz: menba, bir şeyin aslının alındığı kaymak.
mezç: katma, karıştırma.
mezkûr: zikredilen, adı geçen, anılan.
mürekkep: terkib edilmiş, iki ve- ya daha çok şeyin karışmasından meydana gelen bileşik.
müşkül: güç, zor, çetin.
müteaddit: çeşitli, bir çok.
nefs-i hidayet: hidayetnin kendisi yani doğru ve hak yol olan Müs- lûmanlık.
nimet: iyilik, lütuf, ihsan, bağış.

1. İşte onlar. (Bakara Suresi: 5.)

2. Ahirete de... (Bakara Suresi: 4.)

nimet: lütuf, ihsan, bağış.

nisyan: unutmama, unutuş.

ruh: insan ve hayvanlardaki dirilik kaynağı, hayatın teme- li ve sebebi olan gayr-i maddî cevher, manevî varlık.

saadet: mutluluk, kutluluk, bahtiyarlık, mes'ut olma.

saadet-i dâreyn: iki cihan sa- adeti, dünya ve ahiret mutlu- luğu.

sabıkan: evvelce, bundan ön- ce.

sail: sual eden, soran.

sâmi: dinleyen, dinleyici.

semere: meyve, güzel netice.

sıfat: vasıf, nitelik.

sual: soru.

suret: biçim, şekil, tarz.

tafsil: etraflıca bildirme, ay- rıntılı anlatma.

tafsilen: tafsilli bir şekilde,

uzun uzadıya, ayrıntılı olarak.

tecessüm: görünme, belirme.

vasıf: bir kimsenin veya şeyin taşıdığı hâl, nitelik, hususiyet.

vazıh: açık, aşikâr; kolay an- laşılır.

vicdanî: vicdanla, kalbî his ile ilgili, vicdana ait.

zikir: anma, bildirme.

zikretmek: anmak, bildir- mek.

mahudiyet-i hariciyelerine kapı açar. Haricî olan mahudiyetlerinden mümtaz ve müstesna insanlar oldukları tebarüz eder ki, nev-i beşer içinde gözünü açıp bakanların gözlerine en evvel onların parıltıları çarpar.

ÜÇÜNCÜ MEHAZ: Uzaklığı ifade eden **أُولَئِكَ**¹ onların filcümle yakın oldukları hâlde uzak gösterilmeleri ulüvv-i mertebelerine mecazî bir işaret olduğuna işarettir. Çünkü, uzakta bulunanlara bakıldığı zaman, boyca en uzunları görünür. Maahaza, zamanî ve mekânî olan bu'd, hakikî kastedilirse, belâgatte daha uygun olur. Çünkü, bütün asırlar Asr-ı Saadet gibi bu ayeti zikrediyorlar. Öyle ise, **أُولَئِكَ** ile yapılan işaret, safların evvellerine işarettir. Ve bu itibarla, bu'd hakikî olur, mecazî değildir. Binaenaleyh, onların hakikaten zaman ve mekânca uzak oldukları hâlde işaret-i hissiye ile gösterilmeleri, azametlerine ve ulüvv-i mertebelerine işarettir.

DÖRDÜNCÜ MEHAZ: Ulviyeti ifade eden **عَلَى**² kelimesidir.

Arkadaş!

Eşya ve şeyler arasında öyle münasebetler vardır ki, onları âyine gibi yapıyor. Her birisi, ötekisini gösteriyor. Birisine bakıldığı zaman, ötekisi görünür. Meselâ, bir parça cam, büyük bir sahrayı gösterdiği gibi, bazen olur ki, bir kelime uzun ve hayalî bir macerayı sana gösterir.

1. İşte onlar. (Bakara Suresi: 5.)

2. ...üzere, ... üzerinde. (Bakara Suresi: 5.)

asır: yüzyıl.

Asr-ı Saadet: saadet, mutluluk asrı; Peygamberimiz (a.s.m) ve Dört Halifenin yaşadığı devire verilen ad.

âyine: ayna.

azamet: büyüklük.

belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; bir şeyde saklı bulunan derin anlam.

binaenaleyh: bundan dolayı,

bunun üzerine.

bu'd: uzaklık, uzak olma.

evvel: önce, ilk.

filcümle: hepsi, bütünü.

hakikaten: doğrusu, gerçekten.

hakikî: gerçek.

haricî: dışa ait, dışarı ile ilgili, başkaları.

hayalî: hayalle ilgili, gerçek olmayan.

heyet: kurul, topluluk; birlik teşkil eden şahıs ve şeylerin tamamı.

işaret-i hissiye: hissi işaret, hisle ilgili belirti; duygu yoluyla yapılan ve algılanan işaret.

kasıt: hedef almak, niyet etmek.

maahaza: bununla birlikte, böyle olmakla beraber.

macera: baştan geçen tehli-

keli ve heyecanlı olay, serüven.

mahudiyet: belirlenme, bilinme, tanınma.

mahudiyet-i hariciye: başkalarının tanınmış olma, bilinme; dışardakilerce de belirlenmiş olma.

mecazî: mecaza ait, gerçek olmayan.

mehaz: menba, bir şeyin aslının alındığı kaymak.

mekân: yer, mahal.

meselâ: misal olarak, şunun gibi, söz gelişi, faraza.

mümtaz: ayrıcalıklı, üstün tutulmuş, imtiyazlı.

münasebet: ilgi, ilişki, bağ.

müstesna: benzerlerinden üstün olan, seçkin, mümtaz.

nev-i beşer: insanoğlu, insanlar.

saf: dizi, sıra.

sahra: büyük çöl, geniş saha.

tebarüz: belli olma, görünme, bazarı hale gelme.

ulüvv-i meretebe: en büyük rütbe, yüksek derece, üstün pây.

ulviyet: ulvîlik, yücelik, yükseklik.

zikir: anma, bildirme.

Bir kelime, pek acip bir vukuatı senin gözünün önüne getirir, temessül ettirir. Yahut bir kelâm, zihnini alır, misalî âlem-i misallere kadar götürür, gezdirir.

Meselâ ¹بَارَز kelimesi, muharebe meydanını ²ثَمَرَةً kelimesi, büyük bir meyve bahçesini insanın fikrine getirir. Buna binaen, buradaki ³عَلَى kelimesi, temsilî bir üslûba pencere açar, gösterir kastyıla zikredilmiştir. Şöyle ki:

Sanki hidayet-i İlâhî, bir burak olup mü'minlere gönderilmiştir. Mü'minler tarik-ı müstakimde ona binerek arş-ı kemalâta yürürler.

BEŞİNCİ MEHAZ: ⁴هَدَى 'deki tenkidir. Bir nekre

mârifet olarak mükerreren zikredilirse, o mârifet, o nekre-nin aynı olur. Fakat o nekre, nekre olarak zikredildiği takdirde, alelekser birbirinin aynı olamaz. Bu kaideye göre, nekre olarak tekerrür eden هَدَى evvelki هَدَى 'nin aynı değildir. Ancak, evvelki هَدَى mastardır, ikincisi hâsıl-ı bilmastardır ve birincisinin semeresi hükmünde mahsus ve sabit bir sıfattır.

ALTINCI MEHAZ: Hidayetin Allah'tan olduğunu ifade eden ⁵مِنْ kelimesinden burada bir cebir hissedilmekte ise de, hakikatte cebir değildir. Çünkü onların cüz-i ihtiyarlarıyla hâsıl-ı bilmastar olan hidayete yürümeleri üzere Cenab-ı Hak, o sıfat-ı sabite olan hidayeti halk ve

acip: tuhaf, hayrette bırakan.
alelekser: ekseriya, çoğunlukla, çok kez, çok vakit.
âlem-i misal: görüntüler âlemi, dünyadaki işlerin görüntülendiği ve gözlemlendiği, ruhların bulunduğu âlem.
arş-ı kemalât: olgunlukların, mükemmelliklerin zirvesi, olgunluğun en yüksek derecesi.
binaen: -den dolayı, bu sebepten.
burak: binek, Cennete mahsus bir binek vasıtası.
cebir: zor, zorlama, baskı yapma.
cüz'i: küçük, az; kıymetsiz, önemsiz.
evvel: önce gelen, önceki.
hakikat: gerçek.
halk: yaratma, yaratış.
hâsıl-ı bilmastar: gerçek tesir sahibinden meydana gelen fiil. (ateş ederek bir adamı öldürmede, ateş etmek mastar, adamın ölmesi hâsıl-ı bi'l-mastardır.
hidayet: doğru inanç ve yaşayış üzere olmak.
hidayet-i İlâhiye: Allah'ın kulumu hidayete erdirmesi.
hükmünde: değerinde, yerinde.
ihtiyar: seçme, tercih etme.
kaide: kural, esas, düstur.
kasıt: hedef almak, niyet etmek.
kelâm: söz, ibare, fıkra.
mârifet: -gr. belirtilmiş, tahsis edilmiş isim, başına "elif-lâm" almış isim. anlamı belirtilmiş söz.
mastar: fiil (iş, hareket, oluş bildiren kelime) kökü.
mehez: menba, bir şeyin aslının alındığı kaymak.
meselâ: misal olarak, şunun gibi, söz geliş, faraza.
misal: düş, rüya.
muharebe: savaşma, savaş, cenk, harp.
mü'min: iman eden, inanan.
mükerreren: mükerrer olarak, tekrar olarak, tekrar be tekrar.
nekre: belirsiz isim.

1. Savaştı, mübareze yaptı.
2. Meyve.
3. ... üzere, ... üzerine. (Bakara Suresi: 5.)
4. Hidayet, doğru yol. (Bakara Suresi: 5.)
5. ...den. (Bakara Suresi: 5.)

sabit: durağan, değişmeyen. üzere, doğru olan yol, doğru
semere: netice, sonuç. yol.
sıfat: hâl, keyfiyet, nitelik, vasıf. **tekerrür:** tekrarlanma.
sıfat-ı sabit: sabit sıfat, değişmeyen vasıf, keyfiyet. **temessül:** bir şekil ve surete girme, cisimlenme.
tarik-i müstakim: istikamet **temsili:** temsil mahiyetinde, sembolik.
tenkir: bir ismi harf-i tarifsiz kullanarak belirsiz yapma.
üslûp: tarz, yol, biçim, usul, stil.
vukuat: vuku bulan şeyler, hâdiseler, olaylar.
zikir: anma, bildirme.

ihsan etmiştir. Demek ihtida, yani hidayete doğru yürümek, onların kesb ve ihtiyarları dâhilindedir. Fakat sıfat-ı sabite olan hidayet, Allah'tandır.

YEDİNCİ MEHAZ: Terbiyeyi ifade eden رَبِّ kelimesidir. Bu kelimenin burada ihtiyar edilmesi, onların rızıkla terbiyeleri rububiyetin şe'ninden olduğu gibi, hidayetle de tegaddileri rububiyetin şe'ninden olduğuna işaretler.

وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ¹

Bu cümledeki nüktelerin me hazlar:

1. و ile atf.
2. وَأُولَٰئِكَ² 'nin tekrarı.
3. هُمْ³ .
4. أَلْ edatı.
5. Felâh yollarının adem-i zikriyle مُفْلِحُونَ⁴ 'nin âmm ve mutlak bırakılması gibi beş me hazdan ibarettir.

BİRİNCİSİ: و ile yapılan atf, her iki cümle arasında bulunan münasebete binaen yapılmıştır. Zira, birinci وَأُولَٰئِكَ saadet-i acile (عَاجِلَه) olan hidayet semeresine işaretler. İkinci أُولَٰئِكَ hidayetinin semere-i âcilesine (آجِلَه) işaretler.

1. Dünya ve ahirette saadet ve kurtuluşa erenler de onlardır. (Bakara Suresi: 5.)

2. Onlar. (Bakara Suresi: 5.)

3. Onlar. (Bakara Suresi: 5.)

4. Dünya ve ahirette saadet ve kurtuluşa erenler. (Bakara Suresi: 5.)

adem-i zikir: zikredilmeme, anılmama, bir şeyin hatırlanmaması.

âmm: genel, herkese ait.

atf: bağlaç.

binaen: -den dolayı, bu sebepten.

dâhil: girme, içinde olma.

edat: tek başına bir mana, anlam ifade etmeyen, kullanıldığı kelimelerle sebep, sonuç, vasıta, benzerlik v.b.

felâh: mutluluk, kutluluk, bahtiyarlık.

hidayet: doğru inanç ve yayaşış üzere olmak.

ibaret: meydana gelen, oluşan.

ihsan: verilen, bağışlanan şey.

ihtida: hidayete erme, doğru yola girme.

ihtiyar: seçme, tercih etme.

kesb: çalışarak elde etme, ça-

lışarak kazanma.

mehaz: menba, bir şeyin aslının alındığı kaymak.

mutlak: kesin.

münasebet: ilgi, ilişki, bağ.

nükte: ilk bakışta görülemeyen, dikkatli bakış ve inceleme ile anlaşılabilen mana.

rızık: Allah'ın lütuf ve ihsan ettiği nimetler.

rububiyet: Cenab-ı Hakkın her zaman, her yerde, her mahlûka muhtaç olduğu şeyleri vermesi, onu terbiye etmesi ve idaresi altında bulundurma vasfı.

saadet-i acile: şimdiki saadet; pesin yaşanan geçici saadet.

semere: meyve, güzel netice.

semere-i âcile: sonradan gelen netice, sonradan gelen meyve.

sıfat-ı sabit: sabit sıfat, değişmeyen vasıf, keyfiyet.

şe'n: hâl, keyfiyet, durum, özellik, yapı, istidat.

tegaddi: gıdalanma, gıda alma, beslenme.

terbiye: besleme, yetiştirme, büyütmeye; besleyip büyütmeye.

zamirü'l-fasıl: ayırma zamiri, me-selâ, "onlar" zamiri böyledir.

Evet, her bir **أُولَئِكَ**¹ mâkabline bir fezleke, bir icmal-
dir. Fakat erkân-ı İslâmiye me haz tutulmakla, birinci
أُولَئِكَ 'nin birinci **وَالَّذِينَ**² 'ye rabtı, ikincisinin de ümmî
mü'minlere tahsisi; ve keza erkân-ı imaniye ile yakın me-
haz tutulmakla, ikinci **أُولَئِكَ** 'nin ikinci **وَالَّذِينَ** 'ye rabtı
ve ikisinin de ehl-i kitap mü'minlere ircaı daha evlâdır.

İkincisi: **أُولَئِكَ** 'nin tekrarı, her iki saadetin gerek hi-
dayete, gerek onların medih ve senalarına müstakil ve
ayrı ayrı gayeler ve sebepler olduklarına işarettir. Fakat
ikinci **أُولَئِكَ** 'nin hükmüyle beraber, birinci **أُولَئِكَ** 'ye
işareti daha evlâdır.

ÜÇÜNCÜSÜ: Zamirü'l-fasil olan **هُمْ**³, ehl-i kitaptan olup
Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâma iman et-
meyenlere bir tariz olmak üzere bu cümle ile yapılan
hasrı te'kit etmekle beraber, güzel bir nükteyi tazammun
etmiştir. Şöyle ki:

Müpteda ile haber arasında bulunan **هُمْ** zamiri, müpte-
dayı çok haberlere müpteda yapar ve bu gibi haberlerin
tayinini de hayale havale eder. Yani, haberlerin mahdut
ve muayyen olmadığını hayale arz etmekle, hayali münas-
ip haberleri taharri etmeye teşvik eder. Nasıl ki Zeyd'i
ele almakla, "Zeyd âlimdir, Zeyd fazıldır, Zeyd güzeldir"
gibi Zeyd'in sıfatlarından çok hükümleri dizebilirsin.

aleyhissalâtü vesselâm: 'salât ve
selâm onun üzerine olsun' anla-
mında Hz. Muhammed'e dua.
âlim: çok okumuş, bilen, bilgili,
bilgin.

arz: sunma, bildirme.

ehl-i kitap: Kur'ân-ı Kerim'de ge-
nellikle Yahudiler ve Hristiyanlar
için kullanılan tabir.

erkân-ı imaniye: imana ait esas-
lar.

erkân-ı İslâmiye: İslâmiyetin
esasları, temelleri, rükünleri.

evlâ: daha uygun, daha lâyük, da-
ha iyi.

fazıl: fazilet sahibi, ilim ve ifanı
üstün.

fezleke: özet, netice.

hasr: yalnız bir şeye veya kişiye
mahsus kılma.

havale: bir şeyi başkasının üstü-
ne bırakma.

hidayet: doğru inanç ve yaşayış
üzere olmak.

hüküm: karar, emir.

icmal: öz, özet.

iman: inanma, itikat.

irca: geri çevirme, geri döndür-
me.

keza: böylece, aynı şekilde.

mahdut: sınırlı, belirli.

mâkabl: öndeki, üstteki.

medih: övmek.

mehaz: menba, bir şeyin aslının
alındığı kaymak.

muayyen: tayin edilmiş, belli, be-
lirli.

mü'min: iman eden, inanan.

münasip: uygun.

müpteda: başlangıç, baş.

müpteda: isim cümlelerinde öz-
ne.

müstakil: başlı başına, bağımsız.

nükte: ilk bakışta görülemeyen,
dikkatli bakış ve inceleme ile an-

1. Onlar. (Bakara Suresi: 5.)

2. Onlar ki... (Bakara Suresi: 4.)

3. Onlar. (Bakara Suresi: 5.)

laşılabilen mana.

rabıt: bağlamak, bitştirmek.

saadet: mutluluk.

sena: methetme, övme.

sıfat: hâl, keyfiyet, nitelik, va-
sıf.

taharri: arama, araştırma.

tahsis: has kılma, ayırma.

tariz: kinayeli söz söyleme

sanatı.

tayin: yerini belli etme.

tazammun: ihtiva etme, içine

alma, içinde bulundurma.

te'kid: kuvvetlendirme, sağ-
lamlaştırma.

ümî: okuma yazması olma-
yan, okumamış.

yakin: açık-seçik ve kesin bil-

gi.

zamir: ismin yerini tutan keli-
meler.

zamirü'l-fasil: ayırma zamiri,
meselâ, "onlar" zamiri böyle-
dir.

Zeyd: eski fetva metinlerinde
erkeği temsil etmek için kul-
lanılan isimlerden biri.

Kezalik, ¹ **أُولَئِكَ** 'den sonra gelen ² **هُمْ** zamiri hayali harekete getirmekle, “Onlar ateşten kurtulurlar,” “Onlar Cennete girerler,” “Onlar rü’yete mazhar olurlar” ve daha bu gibi sıfatlarına münasip çok hükümleri ve cümleleri hayale yaptırır.

DÖRDÜNCÜSÜ: ³ **الْمُفْلِحُونَ** kelimesindeki **أَل**, hakikati tasvire işarettir. Sanki lisan-ı hâliyle diyor ki: “Eğer müflihlerin hakikatini görmek istersen, **أُولَئِكَ** 'nin âyinesine bak, sana temessül edecektir.”

Yahut onların tayin ve temyizlerine işarettir. Sanki diyor: “Ehl-i felâh olanları tanımak istersen, **أُولَئِكَ** 'ye bak; içindedirler.” Veya hükmün zahir ve bedihî olduğuna işarettir.

BEŞİNCİSİ: Felâh ve necat yollarını tayin etmeyen **الْمُفْلِحُونَ** kelimesindeki ıtlak, tamim içindir. Şöyle ki:

Kur’ân’a muhatap olan, matlûpları ve istekleri muhtelif pek çok tabakalardır ki, bir kısmı ateşten necat istiyorlar, bir kısmı Cennete girmek istiyorlar, bir kısmı rü’yete mazhar olmak istiyorlar. Ve bunlar gibi, o tabakaların pek çok dilekleri vardır. Kur’ân-ı Kerîm, **الْمُفْلِحُونَ** kelimesini âmm ve mutlak bırakmıştır ki, herkes istediğini takip etsin.

1. Onlar. (Bakara Suresi: 5.)

2. Onlar. (Bakara Suresi: 5.)

3. Dünya ve ahirette saadet ve kurtuluşa erenler. (Bakara Suresi: 5.)

âmm: genel, herkese ait.

âyine: ayna, mirat.

bedihi: delil ve ispata muhtaç olamayacak derecede açık ve ortada olan.

ehl-i felâh: kurtuluş ehli, felâha, esenlik ve selâmete erenler.

felâh: kurtuluş, selâmet, on-

ma.

hakikat: gerçek, esas.

hüküm: karar, emir, bir konu, iş veya kimse hakkında verilen karar.

ıtlak: genelleştirme, umumî hâle getirme.

kezalik: keza, bu da öyle, böylece.

lisan-ı hâl: hâl dili, bir şeyin durumu ve görünüşü ile bir mana ifade etmesi.

matlûp: talep edilen, istenilen şey.

mazhar: nail olma, şereflenme.

muhatap: kendisine hitap olunan, söz söylenilen kimse.

muhtelif: çeşitli.

mutlak: herhangi bir kayda bağlı olmayan, kayıtsız, şartsız.

müflih: selâmete çıkan, iflâh olan, kurtuluşa eren, felâh bulan.

münasip: uygun.

necat: kurtuluş, kurtulma, halâs, selâmet.

rü’yet: Allah’ı ve tecellilerini kalp gözü ile seyretme, manevî âlemi görme.

sıfat: hâl, keyfiyet, nitelik, vasıf.

tabaka: topluluk, sınıf, zümre.

tabaka: topluluk, sınıf, zümre.

tamim: umumileştirme, yayma, herkese duyurma.

tasvir: bir şeyi yazıyla veya başka ifade tarzlarıyla anlatma.

tayin: belirleme, yerini belli etme; gösterme, sınırını çizme, belirtme.

temessül: bir şekil ve surete girme, cisimlenme.

temyiz: inceleyip seçme, ayırtetme.

zahir: açık, görünür.

zamid: ismin yerini tutan kelime-ler.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَاَنذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ¹

Bu cümlelerin mâkabliyle cihet-i nazm:

Arkadaş! Cenab-ı Hakkın sıfât-ı ezeliye âleminde, biri celâlî, diğeri cemalî iki türlü tecellisi vardır.

Celâl ile cemalin sıfât-ı ef'al âleminde tecellisinden lütuf ve kahr, hüsün ve heybet tezahür eder.

Ef'al âlemine tecelli edince, tahliye (تَحْلِيَّة) ile tahliye (تَخْلِيَّة) (tezyin ile tenzih) doğar.

Âsâr ve a'mal âleminde âlem-i ahirete intiba edince, lütuf, Cennet ve nur olarak; kahr ve Cehennem ve nâr olarak tecelli eder.

Sonra âlem-i zikre in'ikâs edince, biri hamd, diğeri tesbih olmak üzere iki kısma ayrılır.

Sonra âlem-i kelâmda tecelli edince, kelâmın emir ve nehye taksimine sebep olur.

Sonra âlem-i irşada intikal edince, irşadı terhip ve terhip, tebşir ve inzara taksim eder.

Sonra vicdana tecelli edince, reca ve havf husule gelir.

Sonra irşadın iktizasındandır ki, havf ile reca arasında ki muvazene, devamla muhafaza edilsin ki; reca ile doğru yollara sülûk edilsin, havf ile de eğri yollara gidilmesin. Ne Allah'ın rahmetinden me'yus, ne de azabından emin olunsun!

âlem: kendine has değişik özel-likleri bulunan yer, diyar.

âlem-i ahiret: ahiret âlemi.

âlem-i irşat: irşat âlemi, doğru yolu gösterme ve oraya sevk âlemi.

âlem-i kelâm: söz söylemenin manevî atmosferi.

âlem-i zikir: zikir âlemi, Allah'ı anma uslubu, manevî atmosferi, havası.

âsâr: eserler.

âsâr ve a'mal âlemi: eserler ve ameller, işler dünyası, diyar.

Celâl: sonsuz büyüklük, haşmet, ululuk, yücelik.

celâlî: Cenab-ı Hakkın haşmet, büyüklük ve kahrını gösteren; Allah'ın Celal ismine ait olan.

cemal: güzellik, Cenab-ı Hakkın lütuf ve ihsanı ile tecellisi.

cemalî: Allah'ın lütuf ve ihsanı ile tecelli ettiği isme ait.

Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.

cihet-i nazm: dizme ve düzenleme yönü.

ef'al: fiiller, işler, ameller.

emin: emniyet sahibi, korkusuz.

hamd: Allah'ı övme.

havf: korku, korkma.

heybet: huşû, korku, haşyet.

husul: olma, meydana gelme.

hüsün: iyilik, hoşluk.

iktiza: gerektirme.

in'ikâs: aksetme, yansıma.

intiba: aksetme, tecelli etme, yansıma; basılma, damgalanma.

intikal: bir yerden başka bir yere geçme, yer değiştirme, göçme.

inzar: uyarma, uyar.

irşat: doğru yolu gösterme, galletten uyandırma.

kahr: şiddetli azap verme.

kelâm: söz, lâfız, lâkırdı.

lütuf: güzellik, hoşluk, iyilik, ihsan; iyi muamele, iyilik, iyi, yumuşak, dostça davranış.

mâkabî: öndeki, üstteki.

me'yus: ye'se düşmüş, ümitsiz, kederli.

muhafaza: koruma.

muvazene: denge.

nehiy: yasaklama, dinin yasakladığı işler.

nur: aydınlık, parıltı, ışık.

rahmet: Allah'ın kullarını esirgemesi, onlara maddî ve manevî nimetler vermesi.

reca: umma, ümit hâli.

sıfat-ı ef'al: Allah'ın yaratma ile ilgili olan hayat verme öldürme, rızık verme gibi sıfatları, özellikle-ri.

1. İnkâr edenlere gelince, sen onları inkârlarının akıbetinden sakındırsan da birdir, sakındırmasan da. (Bakara Suresi: 6.)

sıfat-ı ezeliye: Cenab-ı Hakkın ezelden beri zatıyla beraber var olan özellikleri, Allah'ın şiddet (celâl) ve cezalandırma tecellisiyle ilgili ve lütuf, ihsan, af, bereket, rahmet, kollama, koruma vb. güzellik sıfatları; Allah'ın yaratma ile ilgili olan hayat verme öldürme, rızık verme gibi bütün sıfatları öncesiz ve ken-

dindendir.

sülûk: bir yola girme, bir yol tutup o yolda devam etme.

tahliye: süsleme, donatma, bezeme.

tebşir: müjde verme, müjdeleme.

tecelli: belirme, bilinme, görünme.

tenzih: kusur kondurmama, kabahat ve kusuru yok etme.

tergip: rağbet verme, isteklendirme.

terhip: korkutma.

tesbih: Allah'ı bütün kusur ve noksanlıklardan uzak bilme ve ilân etme.

tezahür: ortaya çıkma.

tezyin: süsleme.

vicdan: iyiyi kötünden, hayrı şerden ayırtmaya yardımcı olan ahlâkî duygu.

İşte, böylece teselsül eden şu hikmetten dolayı, Kur'an-ı Kerim, aleddevam, tergipten sonra terhip; ve ebrarı methettikten sonra fuccarı zemmetmiştir.

Sual: Bu cümle ile

¹ **انَّ الْاَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ۝ وَاِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ** cümlesi arasında ne gibi bir fark vardır ki, orada atıf var, burada yoktur.

Cevap: Atfın hüsnü, münasebetin hüsnüne bakar. Hüsn-i münasebet, her iki cümleden takip edilen garaz ve maksadın bir olmasına mütevakıftır. Hâlbuki, oradaki maksat, burada yoktur. Burada birinci cümledeki maksat, Kur'an'ın methine incirar eden mü'minlerin methidir. İkinci cümleden maksat, yalnız tahvif ve terhip için, kâfirlerin zemmidir. Bu ise, Kur'an'ın methiyle alâkadar değildir.

Sonra bu cümlelerin ihtiva ettiği eczanın nazmında tezahür eden letaif cihetine bakalım:

² **انَّ** ile ³ **الَّذِينَ**, mevkilere göre ifade ettikleri nüktelerden maada, belâgatçe kıymetli sayılan iki nüktelyi daha tazammun etmişlerdir ki, Kur'an pek çok yerlerinde **انَّ** ile **الَّذِينَ** 'yi mükerreren zikretmiştir.

Tahkiki ifade eden **انَّ** 'deki nükte şöyle tasvir edilebilir ki: **انَّ** herhangi bir cümlede bulunursa, o cümlelerin damını deler, hakikate nüfuz eder ve o davayı veya hükmü

hüküm: emir, bir konu hakkında verilen karar.

hüsn-i münasebet: güzel alâka, iyi ilişki, güzel uygunluk.

hüsün: tamamlık, eksiksizlik, uygunluk.

ihativa: içine alma, kapsama.

incirar: bir neticeye doğru çekilerek sona erme, çekilip bir sona erme.

kâfir: Allah'ı ve İslamiyeti inkar eden, dinsiz.

kıymet: değer.

letaif: güzelliikler, incelikler.

maada: başka, gayri, -den başka.

maksat: kastedilen şey; gaye.

medih: övme.

mekvi: yer, makam.

mü'min: iman eden, inanan.

mükerreren: mükerrer olarak, tekrar olarak, tekrar be tekrar.

münasebet: ilgi, ilişki; münasiplik, uygun olma.

mütevakıf: bir şeye bağlı olan, ancak onunla olabilen.

nazım: sıra, tertip, düzen.

nüfuz: içe geçme, işleme.

nükte: bir söz veya ibareden hususî bir dikkatle çıkan gizli mana.

sual: soru.

tahkik: inceleme, araştırma.

tahvif: korkutma, korkuya düşürme, ürkütme.

tasvir: bir şeyi yazıyla veya başka ifade tarzlarıyla anlatma.

tazammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.

tergip: rağbet verme, isteklendirme.

terhip: korkutma.

teselsül: arda arda gelme, birbirini takip etme, zincirleme.

tezahür: görünme, belirme, ortaya çıkma.

zem: yerme, kınama, ayıplama.

zikir: anma, bildirme.

1. İhlâs ile kulluk edenler, nimetlerle dolu Cennet içindedir. • Günaha dalan kâfirler ise Cehennem ateşindedir. (İnfitar Suresi: 13-14.)

2. Muhakkak ki. (Bakara Suresi: 6.)

3. Onlar ki. (Bakara Suresi: 6.)

alâkadar: ilgili, ilişki.

aleddevam: devamlı olarak, daimî suretle, boyuna, sürekli olarak.

arz: söyleme, ifade etme.

atıf: bir şeyin oluşunu diğer bir şeye bağlama, yükleme, isnat etme.

belâgat: sözün düzgün, ku-

sursuz, yerinde ve hâlin ve makamın icabına göre söylenmesini öğreten ilmin adı, edebiyat kaideleri ile ilgili ilim.

cihet: yön, sebep, vesile.

dam: tuzak, ağ, hile.

dava: takip edilen fikir, iddia.

ebrar: hayır sahipleri, iyiler,

dindarlar, sözü özü doğru olanlar.

ecza: cüzler, parçalar, kısımlar.

fuccar: günahkârlar, fena huylular.

hakikat: gerçek.

hikmet: kâinattaki ve yaratılıştaki ilâhî gaye.

aşağıya indirir, hakikate yapıştırmakla o hükmün hayalî veya zannî veya mevzu veya hurafe hükümlerden olmadığını ve ancak hakaik-ı sabiteden olduğunu ispat eder.

Bu cümlede ¹ اِنَّ 'nin hususî nüktesi: Bu ayetin muhatabı olan Hazret-i Muhammed'e (a.s.m.) şek ve inkâr bulunmadığı hâlde şek ve inkârı ref etmek şe'ninde olan اِنَّ ile karşılanması, onların iman etmesi için Peygamberin (a.s.m.) şiddet-i hırsına işarettir.

² اَلَّذِيْنَ kelimesi ise, göze görünmezden evvel akla görünen garip ve yeni hakikatlere bir vasıta-i işarettir. Bunun içindir ki, hakikatleri tebdil ve tecdit eden ve inkılâpları tasvir için kullanılan işaret ve vasıtalarından en çok kullanılan اَلَّذِيْنَ ve emsalidir.

Kur'ân'ın tecellisiyle çok neviler silindi, hakikatler yıkıldı. Onlara bedel, yeni yeni neviler, hakikatler teşekkül etti. Evet, Zaman-ı Cahiliyete bak: O zamanda bütün neviler millî rabıtalara üzerine teşekkül ettiği gibi, içtimâî hakikatler de taassub-i kavmî üzerine bina edilmişti. Kur'ân'ın tecellisiyle o rabıtalara kesildi, o hakikatler tahrip edildi. Onlara bedel, dinî rabıtalara üzerine yeni nevir ve hakikatler ihdas edildi.

Evet, şems-i Kur'ân'ın tulûu ile, bazı kalpler, onun ziyasıyla tenevvür etti. Ve mü'minlerin nev'ini temyiz ve tayin eden bir hakikat-i nuraniye meydana geldi.

ayet: Kur'ân'ın her bir cümlesi.
bedel: bir şeyin yerine verilen ve yerini tutan, değiştirilen şey.
bina: kurma, dayandırma.
emsal: eş, benzer.
evvel: önce.
garip: hayret verici.
hakaik-ı sabite: değişmez hakikatler, gerçekler.
hakikat: gerçek, asıl, esas.
hakikat-i nuraniye: nurlu, parlak hakikat.
hayalî: hayalle ilgili, gerçek olmayan.
hüküm: emir, bir konu hakkında verilen karar.
hurafe: sonradan uydurulan söz, batıl inanış.
hususî: özel.
içtimâî: topluluğa ait, toplumla ilgili, toplumsal.
ihdas: yeniden bir şey yapma, ortaya koyma.
inkâr: reddetme, inanmama, kabul ve tasdik etmeme.
inkılâp: bir halden başka bir hale geçme, değişme, dönüşme.
ispat: delil ve şahit göstererek doğruyu ortaya koyma, doğruyu delillerle gösterme.
mevzu: uydurma, düzme, sahil olmayan.
millî: kavmî.
mü'min: iman eden, inanan.
muhatap: kendisine hitap olunan, söz söylenilen kimse.
nevi: çeşit, tür.
nükte: ince manalı, ancak dikkatle anlaşılabilen mana veya söz.
rabıta: münasebet, alâka, bağ.
ref: kaldırma, giderme.
şe'n: durum, özellik, yapı.
şek: şüphe, zan, tereddüt.
şems-i Kur'ân: Kur'ân güneşi.
şiddet-i hırs: arzu ve isteklerin şiddeti, aşınlığı.

1. Muhakkak ki. (Bakara Suresi: 6.)

2. Onlar ki. (Bakara Suresi: 6.)

taassub-ı kavmiye: kavimle ilgili taassup; kendi kavmini, ırkını üstün tutma.
tahrip: harap etme, yıkma, bozma.
tasvir: bir şeyi yazıyla veya başka ifade tarzlarıyla anlatma.
tayin: belirleme, yerini belli etme.
tebdil: değiştirme, dönüştür-

me.
tecdit: yenileme, tazeleme.
tecelli: belirme, bilinme, görünme.
temyiz: inceleyip seçme, ayırtetme.
tenevvür: nurlanma, parlaması, aydınlanma.
teşekkül: şekillenme, şekil alma, meydana gelme.
tulû: doğma, doğuş.

vasıta: alet, araç.
vasıta-i işaret: işaret sebebi, araç.
Zaman-ı Cahiliyet: cahiliyet zamanı, cahiliye dönemi, İslâm'dan önceki cahiliyet devri.
zannî: zanna ait, zanna bağlı, zanla ilgili.
ziya: ışık, aydınlık, nur, parlaklık.

Kezalik, o keskin ziya karşısında, mezbeleye benzeyen bazı pis kalpler de yanıp kömür oldular. Ve o kâfirlerin nev'ini ilân eden zehirli bir hakikat-i küfriye husule geldi. İşte bu hakikat-i küfriyeye işaret için ¹ **الَّذِينَ** zikredilmiştir.

Maahaza, her iki **الَّذِينَ** arasında tam bir münasebet vardır. Çünkü, her birisi birbirine zıt olan bir hakikate işarettir.

Ve keza, harf-i tarif olan **الْ** 'in ifade ettiği beş manayı **الَّذِينَ** de ifade ediyor. O manaların en meşhuru ahittir.

Yani, gerek **الْ** 'den, gerek **الَّذِينَ** 'den, mahut ve malûm bir şey kastedilir. Binaenaleyh, Ebu Cehil, Ebu Leheb, Ümeyye İbni Halef vesaire gibi mahut ve meşhur büyük kâfirlere **الَّذِينَ** ile işaret edilmiş olduğu ihtimali pek kavidir. Bu ihtimale binaen, şu ayet gayptan ihbar eden ayetlerden biri olur. Çünkü, onlar küfür üzerine ölmüşlerdir. Ve aynı zamanda, i'caz-ı manevînin dört nev'inden bir nev'i, şu gaybî ihbarlardan tezahür eder.

Sual: Kur'ân, zaruriyat-ı diniyedendir. Zaruriyatta ihtilâf olamaz. Hâlbuki, müfessirlerce verilen ayrı ayrı manaların bir kısmı, birbirine muhaliftir?

Cevap: Azizim! Kur'ân'ın her bir kelâmı, üç kaziyeyi müstemildir:

1. Onlar ki. (Bakara Suresi: 6.)

ahit: söz verme.
ayet: Kur'ân'ın her bir cümlesi.
aziz: izzetli, muhterem, saygın.
binaen: -den dolayı, bu sebepten.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
gaybi: gaypla ilgili, bilinmeyenle ilgili.
gayptan: görünmeyen âlem.

hakikat: asıl, esas.
hakikat-i küfriye: küfrün hakikati, imansızlığın, dinsizliğin esası, iç yüzü.
harf-i tarif: Arapçada, isimlerin başına gelen "elif" ve "lâm" harfleri.
husul: olma, meydana gelme.
i'caz-ı manevî: manen mu'cize oluş.
ihbar: haber verme, bildirme.
ihtilâf: ayrılık, bir konuda

farklı görüş ve düşünüş, fikir ayrılığı.
ihhtimal: olabilirlik.
ilân: yayma, duyurma, bildirme.
kâfir: Allah'ı ve İslâmiyeti inkâr eden, dinsiz.
kasıt: hedef almak, niyet etmek.
kavi: kuvvetli, güçlü.
kaziye: iddiayı ispat etmek maksadıyla ileri sürülen me-

sele.

kelâm: söz, ibare, fıkra.

keza: böylece, aynı şekilde.

kezalik: keza, bu da öyle, böylece.

küfür: imansızlık, dinsizlik.

maahaza: bununla birlikte, böyle olmakla beraber.

mahut: belli olan, bilinen.

malûm: bilinen, belli, belirsiz olmayan.

mezbele: süprüntü yeri, süprüntülük, süprüntü dökülen yer, çöplük.

müfessir: Kur'ân-ı Kerim'in metnini tefsir, şerh ve izah eden İslâm âlimi.

muhalif: farklı, değişik, aykırı.

münasebet: vesile, rabita, bağ.

müstemil: şümûlüne alan, içine alan.

nevi: çeşit.

sair: diğer, başka, öteki.

sual: soru.

tezahür: görünme, belirme, ortaya çıkma.

zaruriyat: mecburî işler, ister istemez olan işler, zorunlu işler.

zaruriyat-ı diniye: dince yapılması mecburî olan işler.

zikir: anma, bildirme.

zya: ışık, aydınlık, nur.

Birincisi: Bu, Allah'ın kelâmıdır.

İkincisi: Allahça murat olan mana, haktır.

Üçüncüsü: Mana-i murat, budur.

Eğer Kur'ân'ın o kelâmı, başka bir manaya ihtimali olmayan muhkemattan olursa veya Kur'ân'ın başka bir yerinde beyan edilmiş ise, birinci ve ikinci kaziyeleri aynen kabul etmek lâzımdır ve inkârları da küfürdür. Şayet Kur'ân'ın o kelâmı, başka bir manaya ihtimali olan bir nas veya zahir olursa, üçüncü kaziyeyi kabul etmek lâzım olmadığı gibi, inkârı da küfür değildir. İşte, müfessirlerin, ihtilâfları, ancak ve ancak şu kısma aittir.

İHTAR: Mütevatir hadisler de, bu hususta, ayetler gibidir.

Yalnız, birinci kaziye, teemmül yeridir. Çünkü ¹ **هَذَا**

ile işaret edilen hadisin hakikaten hadis olup olmadığına tereddüt yeri vardır.

Sual: Küfür, cehildir. Hâlbuki, kâfirler Hazret-i Muhammed'i (a.s.m.) evlâtları kadar tanıyorlardı?

Cevap: Küfür, iki kısımdır:

- Bir kısmı, bilmediği için inkâr eder.
- İkincisi, bildiği hâlde inkâr eder. Bu da birkaç şubedir:

Birincisi, bilir, lâkin kabul etmez.

İkincisi, yakini var, lâkin itikadı yoktur.

Üçüncüsü, tasdiki var, lâkin vicdanî iz'anı yoktur.

ayet: Kur'ân'ın her bir cümlesi.

beyan: açıklama, bildirme, izah.

cehil: bilgisizlik, cehalet, cahillik.

evlât: çocuklar.

hadis: Hz. Muhammed'e (a.s.m.) ait söz, emir, fiil veya Hz. Peygamberin onayladığı başkasına ait söz, iş veya davranış.

hakikaten: doğrusu, gerçekten.

ihtar: dikkatini çekme, hatırlatma, uyarı.

ihtilâf: ayrılık, bir konuda farklı görüş ve düşünüş, fikir ayrılığı.

ihtimal: belki, olabilir.

inkâr: reddetme, inanmama, kabul ve tasdik etmeme.

itikâd: Allah'a inanma, Allah'a olan bağlılık, kesin inanış; iman.

iz'an: basiret, anlayış, kavrayış, akıl, zekâ.

kâfir: Allah'ı ve İslâmiyeti inkâr eden, dinsiz.

kaziye: iddiayı ispat etmek mak-

1. Bu.

sadıyla ileri sürülen mesele.

kaziye: önerme, teklif, hüküm.

kelâm: söz, lâfız, konuşma.

küfür: Allah'ın varlığına, birliğine inanmama, müşriklik, imansızlık.

mana-i murat: istenen mana, arzu edilen mana, ifade edilen istenen mana.

müfessir: Kur'ân-ı Kerim'in metnini tefsir, şerh ve izah

eden İslâm âlimi.

muhkemat: hüküm ihtiva eden ayetler, tevil ihtimali bulunmayan Kur'ân ayetleri.

murat: maksat, meram.

mütevatir: yalan söylemekte birleşmeleri aklın kabul etmeyeceği bir topluluğun verdiği haber.

nas: kesin delil ve hüküm getiren ayet veya hadis.

sual: soru.

şube: bölüm, kısım, takım.

tasdik: doğrulama, onaylama.

teemmül: inceden inceye, etraflıca düşünme.

tereddüt: kararsızlık, şüphe-de kalma.

vicdanî: vicdanla, kalbî his ile ilgili, vicdana ait.

yakin: açık seçik ve kesin bilgi.

zahir: açık, aşikâr.

Sual: Şeytanın kalbinde marifet var mıdır?

Cevap: Yoktur. Çünkü sanat-ı fitriyesi iktizasınca, kalbi daima idlâl ile telkin için, fikri daima küfrü tasavvur etmekle meşgul olduğundan, kalbinde veya fikrinde boş bir yer marifet için kalmıyor.

Sual: Küfür, kalbe ait bir sıfattır. Kalpte o sıfat bulunmadığı takdirde, zünnar bağlanmasından veya ona kıyas edilen şapkanın giyilmesinden ne için küfür hâsıl olsun?

Cevap: Gizli olan umura, şeriat emarelere göre hükmeder. Hatta illet olmayan esbab-ı zahiriyyi, illet yerine kabul eder.

Binaenaleyh itmam-ı rükûa mâni olan bir kısım zünnarların bağlanması ve secdenin ikmaline mani olan bazı şapkaların giyilmesi ubudiyetten istiğna ve küfre teşebbüh etmeye emarelerdir. Gizli olan o sıfat-ı küfriyenin yok olduğuna kat'iyetle hükmedilemediğinden, bu gibi emarelere göre hükmedilir.

Sual: İnzar yapılmadıkça teklif nasıl yapılır?

Cevap: İnzar yapılmadığı takdirde teklif de yapılmazsa, adem-i tecziyelerine bir hüccet olur. Zira, "Biz ne yapalım. Ne tebligat yapıldı ve ne tekliften haberimiz var" diye mücazattan kurtuluşlarına bir medar olur.

adem-i tecziye: cezalandırma, ceza vermeme.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
emare: alâmet, belirti, nişan.
esbab-ı zahiriye: görünürdeki sebepler.
hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.
hüccet: delil.
hüküm: verilen karar.
idlâl: dalâlete düşürme, doğru yoldan çıkarma, saptırma, azdırma.

ikmal: tamamlama, bitirme.
iktiza: lâzım gelme, gerekme.
illet: sebep.
inzar: uyarma, uyarı.
istiğna: ihtiyaçsızlık, gerek duymazlık.
itmam-ı rükû: namazın farzlarından biri olan rükûun tamamlanması.
kat'iyet: kat'îlik, kesinlik.
kıyas: benzetme yolu, örneklemeye.
küfür: Allah'ın varlığına, birliğine inanmama, müşriklik,

imansızlık.
mâni: meneden, engel olan.
marifet: tasavvufi bilgi, ilham dayanan vasıtasız bilgi.
medar: dayanak noktası, sebep, vesile.
mücazat: bir suçla karşı verilen ceza.
sanat-ı fitriye: yaratılıştaki sanat.
secde: namazda, alınla beraber burnu yere koyma şeklindeki ibadet vaziyeti.
şeriat: Allah tarafından pey-

gamber vasıtasıyla bildirilen, ilâhî emir ve yasaklara dayanan hükümlerin hepsi.

sıfat: hâl, keyfiyet, nitelik, vasıf.

sıfat-ı küfriye: küfür sıfatı, imansızlığın özelliği.

sual: soru.

tasavvur: bir şeyi zihinde şekillendirme, tasarlama, kurma.

tebligat: tebliğler, bildiriler, bildirimeler.

teklif: birinden eziyetli, zahmetli fakat diğeri hakkında yararlı bir iş isteme.

telkin: fikir aşılama, zihinde yer ettirme.

teşebbüh: benzeme, andırma.

ubudiyet: kulluk.

umur: işler, hususlar, maddeler, şeyler.

zünnar: papazların bellerine bağladıkları ucu haçlı, ipten örme kuşak, papaz kuşağı.

Sual: Cenab-ı Hakkın onların küfür ve temerrütlerinin yaptığı ihbar, onların imana gelmelerini imtina derecesine çıkarıyor. Mümteni ve muhal bir şey teklif edilir mi?

Cevap: Cenab-ı Hakkın ihbarı, ilmi ve iradesi, sebepten kat-ı nazarla, yalnız küfürlerine taallûk etmez; ancak ihtiyarlarıyla küfürlerine birlikte taallûk eder. Bu ise ihtiyarlarını nefyetmez ki, teklif-i bilmuhal olsun. Bu bahsin tafsilâtı gelecektir.

Sual: İman etmeyeceklerini ifade eden ¹ لَا يُؤْمِنُونَ ve emsali ayetlere onları iman etmeye davet etmekten, adem-i imana iman çıkıyor. Bu ise, muhal-i aklîdir?

Cevap: Onlara teklif edilen iman, icmalîdir, tafsilî değildir. Her bir ayete, her bir hükme ayrı ayrı, birer birer “İman ediniz!” diye teklif yapılmıyor ki, bu mahzur lâzım gelsin.

Sonra, küfürlerini sîga-i mazi ile zikretmek, hakkın izhar ve ispatından evvel onların hakkın tebeyyününden sonra küfrü kucaklayıp kabul etmelerine işarettir. Bunun içindir ki, onlara karşı inzarın adem-i inzar gibi faydasız kaldığına ² سَوَاءٌ kelimesiyle işaret yapılmıştır.

Sonra, fevkaniyeti ifade eden ³ عَلَيْهِمْ ⁴ عَلَى , onların yüzleri yere yapışmış gibi başlarını kaldırıp amirlerinin sözünü dinleyemediklerine işarettir.

adem-i iman: iman etmeme, imansızlık.
amir: emreden, emir sahibi.
ayet: Kur’ân’ın her bir cümlesi.
bahis: konu.
Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.
emsal: eş, benzer.
evvel: önce.
fevkaniyet: üstte, üst tarafta olmak.
hüküm: karar, emir, hâkimiyet.
icmalî: kısaca, topluca, tafsilsiz, toplu, kısa.
ihbar: haber verme, bildirme.
ihtiyar: irade, tercih.
iman: hak dini kabul etme, Islâm dinini kabul etme, Islâmın gerekli olan esaslarına inanma, Allah’a inanma.
imtina: bir fiilden kaçınma, çekinme, geri durma.
inzar: uyarma, uyarı.
irade: dileme, isteme, bir şeyi yapma yapmama konusunda için olan iktidar, güç.
ispat: delil göstererek iddiayı sağlamlaştırma.
izhar: gösterme, açığa vurma.
kat-ı nazar: bakışı kesme, bakmama, alâkayı kesme.
küfür: Allah’ın varlığına, birliğine inanmama, müşriklik, imansızlık.

1. İman etmezler. (Bakara Suresi: 6.)
2. Birdir, aynıdır, müsavidir. (Bakara Suresi: 6.)
3. Onlar üzerinde. (Bakara Suresi: 6.)
4. Üzerinde.

mahzur: sakınılacak, çekinilecek şey; engel, sakınca.
muhal: imkânsız, olması mümkün olmayan.
muhal-i aklî: aklen mümkün olmayan.
mümteni: imkânsız, olamaz.
nefiy: inkâr etme, olumsuzlama.

sual: soru.
taallûk: alâkalı, münasebetli olma.
tafsilât: tafsiller, açıklamalar, izahlar.
tafsilî: detaylı, açıklamalı olan.
teklif: Allah’ın, insanları emir ve yasalarına uygun hareket

etmekle vazifelendirmesi.
teklif-i bilmuhal: yapılması mümkün olmayan bir şeyi yüklemek, teklif etmek.
temerrüt: inatçılık, hakkı kabulde direnme.
zikretmek: anmak, bildirmek.

Ve keza, manaya bir zarar ve bir halel iras etmeyen ve terkine tercih edilen ¹ عَلَيْهِمْ 'in zikri, Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâma nazaran, inzarın adem-i inzar gibi olmadığına işarettir. Zira, inzarda ecrüsevap vardır.

² أَمَّا تَنْذِرُهُمْ ³ أَمَّا ⁴ سَوَاءٌ cümlesindeki hemze ile ³ أَم müsavatı ifade ettiğinden ⁴ سَوَاءٌ kelimesine te'kittir. Yahut, ³ أَم kelimesinden müsavatın bir manası, hemze ile ³ أَم 'den ikinci manası irade edilir. Çünkü, müsavatın medarı ya adem-i faidedir veya mucibin adem-i vücududur.

Sual: İstifham şekliyle müsavatı ifade etmekte ne mana vardır?

Cevap: Yapmış olduğu fiilinde bir faydası olmayan muhatabın fiilinin faydasız olduğuna lâtif ve mukniâne bir vecihle ikaz edilmesi, ancak istifhamla olur ki; muhatab, fiilini düşündükten sonra, kötü neticesini nazara alarak kalbi mutmain olsun.

Sual: سَوَاءٌ kelimesi inzar ve adem-i inzardan mecaz ise, aralarındaki alâka nedir?

Cevap: İstifhamın müsavatı tazammun etmesidir. Zira istifham eden adamın bilgisine göre, vücut ile adem mütesavidir. Maahaza, bu gibi istifhamlara verilen cevaplar, alekser şu müsavat-ı zımniye ile verilir.

1. Onlar üzerinde. (Bakara Suresi: 6.)

2. Onları uyarsan da, uyarmasan da... (Bakara Suresi: 6.)

3. Eşittir, birdir. (Bakara Suresi: 6.)

4. Birdir, aynıdır, müsavidir. (Bakara Suresi: 6.)

adem: yokluk.

adem-i fayda: faydasızlık.

adem-i inzar: korkutmamak, uyarmamak.

alâka: ilgi, ilişki. bağ.

alekser: ekseriya, çoğunlukla, çok kez, çok vakit.

aleyhissalâtü vesselâm: salât ve selâm onun üzerine ol-

sun.

fiil: iş, oluş, davranış, hareket.

halel: bozukluk, eksiklik.

hemze: elif, sessiz elif harfi.

ikaz: dikkat çekme, uyarma, uyandırma.

inzar: uyarma, uyarı.

irade: dileme, isteme, bir şeyi yapip yapmama konusunda

için olan iktidar, güç.

iras: verme, verilme, sebep olma.

istifham: soru sorup anlama, sorup anlama.

keza: böylece, aynı şekilde.

lâtif: güzel, hoş.

maahaza: bununla birlikte, böyle olmakla beraber.

mecaz: gerçek olmayan, gerçeğin zıddı.

medar: dayanak noktası, sebep, vesile.

mucip: icap eden, gerektiren.

muhatab: kendisine hitap olunan.

mukni: ikna eden, inandıran, inandırıcı, kandıran.

müsavat: müsavilik, eşitlik, her bakımdan aynı derecede olma.

müsavat-ı zımniye: açıktan söylenmeyip dolayısıyla ifade edilen bir eşitlik.

mütesavi: birbirine müsavı olan, eşit olan.

mutmain: gönlü hoş, içi rahat, emin, şüphesi olmayan, zihnini bir şeye yatırıp rahatlamış.

nazar: itibar.

nazaran: nispeten, kıyaslayarak, göre.

sual: soru.

tazammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.

te'kit: kuvvetlendirme, sağlamlaştırma.

vecih: uygun, lâıyk, münasip.

vücut: varlık.

zikir: anma, bildirme.

Sual: Mazi sîgasıyla inzardan yapılan tabir neye işarettir?

Cevap: İkinci ve üçüncü inzarlara lüzum kalmadığına işarettir. Yani, yaptığı inzar fayda vermedi, bundan sonra da faydasız kalır.

Sual: İnzar etmemekte faydanın bulunmaması zahirdir. ^١ **أَمْ لَمْ تَنْذِرْهُمْ** kaydında ne fayda vardır?

Cevap: Sükût etmek, bazen muhatabın insafa gelip matlûp işe muvafakatine sebep olur.

Sual: Kur'ân-ı Kerîm, başka makamlarda terhipten sonra tergip de yaptığı hâlde, burada tergibi terk etmiştir. Esbabı nedir?

Cevap: Küfür makamına, ancak terhip ve tahvif münasiptir. Hem de küfür gibi mazarratları defetmek, Cenneti kazanmak gibi menfaatlerin celbinden daha evlâ ve daha tesirlidir. Maahaza, buradaki terhip, tergibi de andırıyor. Çünkü, inzar ve adem-i inzarı gören hayal, ziddiyet münasebetiyle, derhal tebşir ve adem-i tebşire intikal eder.

Azizim! Her bir hükmün başka şeylere hizmet eden çok manaları olduğu ve her bir hükümden takip edilen gizli maksatlar bulunduğu ve bu kelâmın da Hazret-i Muhammed'e (a.s.m.) işaret eden manaları olduğu gibi, küfürü takbih etmek maksadıyla, büyük bir ölçüde tenkiratta bulunmuştur.

adem-i inzar: korkutmamak, uyarmamak.
adem-i tebşir: müjdelememe.
aziz: izzetli, muhterem, saygın.
celp: elde etme, kendine çekme.
def: ortadan kaldırma, yok etme, giderme.
esbap: nedenler, sebepler, vasıtalar.
evlâ: daha uygun, daha lâıyk, daha iyi.
faide: fayda, menfaat, kâr, kazanç.
hüküm: emir, bir konu hakkında verilen karar.
intikal: bir yerden başka bir yere geçme, yer değiştirme.
inzar: uyarma, uyarı.
kayıt: hareketlerini sınırlandırma, tahdit.
kelâm: söz, ibare, fıkra.
küfür: imansızlık, dinsizlik.
maahaza: bununla birlikte, böyle olmakla beraber.
makam: yer, mevki.

1. Uyarmasan da aynıdır. (Bakara Suresi: 6.)

maksat: kastedilen şey; gaye.
matlûp: talep edilen, istenilen şey.
mazarrat: zararlar, ziyanlar, zarar vermeler.
mazi: bir işin geçmiş zaman-da yapıldığını bildiren fiil kipi.
menfaat: fayda.
muhatap: kendisine hitap olunan.
münasebet: vesile, -dan dolayı.

münasip: yakışır, yaraşır, lâıyk.
muvafakat: müsaade etme, kabul etme.
sigâ: kip, kalıp.
sual: soru.
sükût: susma, sessiz kalma.
tabir: ifade, söz.
tahvif: korkutma, korkuya düşürme, ürkütme.
takbih: çirkin görme, ayıplama, kınama.

tebşir: müjde verme, müjdeleme.
tenkir: bir ismi harf-i tarifsiz kullanarak belirsiz yapma.
tenkirat: kötüleme, hoş görmeme ve yasaklama.
tergip: rağbet verme, isteklendirme.
terhip: korkutma.
zahir: açık, belli, meydanda.
ziddiyet: birbirine muhalif, zıt olma hâli.

Ezcümle, Peygamber Aleyhissalâtü Vesselâmın görmekte olduğu zahmetlerin tahfifine ve göstermekte olduğu hırs ve şiddetin tehvinine medar olmak için, mana-i harfî kabilinden bazen imalarda bulunmuş ve eski resul-lerin hâllerini nazara alarak, onlara iktida ile teselli yollarını göstermiş ise de, “Bu, bir kanun-i fitrîdir; tahammül ve inkıyat lâzımdır” diye, lisan-ı hâl ile ilân etmiştir.

Bu ayet, ¹ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ cümlesine kadar, bütün eczasıyla, küfrü takbih ve tenfirle nehyeder. Ve ehl-i küfrü, tehdit ve tahvil ile küfürden terhip eder. Ve keza, bütün kelimatıyla, “Küfrün, büyük bir musibet olmakla beraber, lezzeti yok, elemi var; nimeti yok, nikmeti var” diye ilân eder. Ve keza, bütün cümleleriyle, küfrün her şeyden zararlı olduğunu tasrih eder.

Evet, onlar iman etmediklerinden ve cevher-i ruhu ifsat ve bütün elemeleri içine alan küfür musibetine maruz kaldıklarından ² لَمْ يُؤْمِنُوا 'ya bedel ³ كَفَرُوا tabiriyle işaret edilmiştir.

Ve keza, ⁴ لَا يَتْرُكُونَ الْكُفْرَ kelimesine bedel ⁵ لَا يُؤْمِنُونَ tabiriyle, onların, büyük musibete maruz kaldıkları gibi, pırlanta gibi cevher-i imaniyeyi de kaybettiklerine işaret tir.

Ve keza, ⁶ خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ cümlesiyle, kalp ile vicdan, nur-i iman sayesinde hakaik-ı İlâhiyenin tecellisine mazhar olmakla, menba-ı kemalât, hayattar ve ziyadar

içinde bulunulan durum ve şart- ların bütünü.

hayattar: canlı, yaşayan.

hırs: aşırı istek, şiddetli arzu, fazla isteme.

ifsat: fesada uğratma, bozma, karışıklık çıkarma.

iktida: tâbi olma, uyma.

ima: işaret ile anlatma, üstü kapalı ifade etme.

iman: inanma, itikat.

inkıyat: boyun eğme, bağlanma, teslim olma.

kabil: bu türlü, bu çeşit, bu cins.

kanun-i fitrî: yaratılıştan var olan kanun, fitrî kanun.

kelimat: kelimeler, sözler.

keza: böylece, aynı şekilde.

küfür: imansızlık, dinsizlik.

lisan-ı hâl: hâl dili, bir şeyin durumu ve görünüşü ile bir mana ifade etmesi.

mana-i harfî: bir şeyin kendisini değil de sanatkârını, ustasını, sahibini bilip tanıtan mana.

maruz: bir şeyin etkisi ve tesiri altında bulunma.

mazhar: nail olma, şereflenme.

medar: sebep, vesile.

menba-ı kemalât: mükemmellik kaynağı.

musibet: felâket, belâ.

nazar: düşünme, fikir, mülâhaza, niyet.

nehiy: yasaklama.

nikmet: şiddetli ceza, eza vere- rek cezalandırma, ölç alma.

nimet: hayırlı hâl, faydalı şey.

nur-i iman: iman nuru, Allah'ın varlığına, yaratıcılığına inanmada- ki gönül, kalp ve fikir aydınlığı.

pırlanta: kıymetli elmas.

resul: Allah'ın elçisi, peygamber.

tabir: ifade, söz.

tahammül: zor ve güç durumlara karşı koyabilme, katlanma.

tahfif: hafifletme, yükünü azalt- ma.

tahvil: korkutma, korkuya dü- şürme, ürkütme.

takbih: çirkin görme, ayıplama, kınama.

tasrih: açıkça ifade ederek şüp- he ve tereddütleri silme.

tecelli: belirme, bilinme, görün- me.

tehdit: korkutma, gözdağı ver- me.

tehvin: azaltma, azaltılma; hafif- letme, hafifletilme.

tenfir: nefret ettirme, iğrendirme, tiksindirme.

terhip: korkutma.

vicdan: iyiye kötünden, hayır şer- den ayırt etme duygusu.

zahmet: sıkıntı, eziyet.

ziyadar: ziyalı, ıslıklı, parlak, ay- dınlık.

1. Onlar için pek büyük bir azap vardır. (Bakara Suresi: 7.)

2. İman etmeyenler.

3. İnkâr edenler. (Bakara Suresi: 6.)

4. Küfrü terk etmezler.

5. İman etmezler. (Bakara Suresi: 6.)

6. Allah onların kalplerini mühürlenmiştir. (Bakara Suresi: 7.)

aleyhissalâtü vesselâm: sa- lâât ve selâm onun üzerine ol- sun' anlamında Hz. Muham- med'e dua.

bedel: bir şeyin yerini tutan.

cevher-i imaniye: iman cev- heri; iman hakikati.

cevher-i ruh: ruh cevheri, ru- hun hakikati.

ecza: cüzler, parçalar, kısım- lar.

ehl-i küfür: Allah'ın varlığına ve birliğine inananmayanlar, dinsizler, imansızlar.

elem: dert, üzüntü, ızdırap.

ezcümle: bu cümleden ola- rak.

hakaik-ı İlâhiye: Allah'ın zât ve sıfatlarına ait gerçekler, lâhî hakikatler, gerçekler.

hâl: durum, vaziyet, keyfiyet;

oldukları hâlde, küfrün ihtiyar edilmesiyle zulmetli, ıssız haşerat-ı muzırta yuvasına inkılâp ettikleri için mühürlenmiş, kilitlenmiş ki; o korkunç yuvadaki akreplerden veya yılanlardan içtinap edilmesine işaret edilmiştir.

Ve keza, ¹ وَعَلَى سَمْعِهِمْ kelimesiyle, küfür sebebiyle, ku-lağa ait pek büyük bir nimeti kaybettiklerine işaret edilmiştir.

Hatta, kulaktaki zar, nur-i iman ile ışımlandığı zaman, kâinattan gelen manevî nidaları işitir, lisan-ı hâl ile yapılan zikirleri, tesbihatları fehmeder. Hatta, o nur-i iman sayesinde, rüzgârların terennümatını, bulutların naaralarını, denizlerin dalgalarının nağamatını ve hakeza, yağmur, kuş ve saire gibi her neviden Rabbanî kelâmları ve ulvî tesbihatı işitir. Sanki, kâinat İlâhî bir musiki dairesidir. Türli türli avazlarla, çeşit çeşit terennümatla kalplere hüznüleri ve Rabbanî aşkı intıba ettirmekle, kalpleri, ruhları nuranî âlemlere götürür, pek garip misalî levhaları göstermekle, o ruhları ve kalpleri lezzetlere, zevklerle gark eder.

Fakat, o kulak, küfürle tıkandığı zaman, o leziz, manevî, yüksek savtlardan mahrum kalır; ve o lezzetleri iras eden avazlar, matem seslerine inkılâp eder. Kalpte, o ulvî hüznüleri yerine, ahababın fıkdanıyla ebedî yetimlikler, malikin ademiyle nihayetsiz vahşetler ve sonsuz gurbetler hâsıl olur.

adem: yokluk.
ahbab: dostlar.
âlem: kendine has değişik özel-likleri bulunan yer, diyar.
avaz: ses.
ebedi: sonu olmayan, daimî, sürekli.
fehîm: anlama, anlayış, kavrayış.
fıkdan: yokluk, bulunmazlık, noksanlık, eksiklik.
garip: tuhaf, hayret verici.
gark: boğulma; tamamen içerisine dalma.
gurbet: gariplik, yabancılık.
hakeza: böylece, bunun gibi.
haşerat-ı muzırta: zararlı böcekler, haşereler.
hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.
içtinap: çekinme, sakınma, uzak durma.
ihtiyar: irade, tercih.
ilâhî: Allah'la ilgili, Cenab-ı Hakka dair.
inkılâp: bir hâlden başka bir hâle geçme, değişme, dönüşme.
intıba: şekli sureti görünme.
iras: verme, verilme, sebep olma.
kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.
kelâm: söz, konuşma.
keza: böylece, aynı şekilde.
küfür: imansızlık, dinsizlik.
levha: manzara, görünüş.
leziz: lezzetli, tatlı.
lisan-ı hâl: hâl dili, bir şeyin durumu ve görünüşü ile bir mana ifade etmesi.
mahrum: bir şeye sahip olamayan, yoksun.
malik: sahip.
manevî: manaya ait, maddî olmayan.
matem: ölen, kaybedilen şeyin ardından üzülmeye ve ağlama.
misalî: misale ait, nümuneye ait.
musiki: duygu ve düşünceleri, sesle ifade etme sanatı, müzik.
naara: gür, yüksek sesle bağırma, haykırma, kabadayı tavrıyla bağırma.
nağamat: nağmeler, güzel sesler, ahenkler, ezgiler.
nevi: çeşit.
nida: ses, seslenme, çağırma.
nihayetsiz: sonsuz, sınırsız.
nimet: Allah'ın bağışladığı maddî

1. Kulaklarını da [mühürlemiştir]... (Bakara Suresi: 7.)

ve manevî lütuf ve ikramlar.	biliyetinin kaynağı, nefis.	ruhanî.
nuranî: nurlu, ışıklı, parlak, münevver.	sair: diğer, başka, gayri, öteki.	vahşet: ürkütücü ve korkunç olan şey.
nur-i iman: iman nuru, Allah'ın varlığına, yaratıcılığına inanmadaki gönül, kalp ve fikir aydınlığı.	savt: ses, seda.	yetim: tek, yalnız, kimsesiz.
Rabbani: terbiye ve idare eden Cenab-ı Hakk'a ait.	terennümat: nağme ile söyleme, kulağa hoş gelen şarkılar.	zikir: tesbih ile çeşitli şekillerde Esma-i Hüsnayı söyleme, belli zamanlarda belli duaları belli miktarda ve belli şekilde okuma.
Ruh: insandaki canlılığın ve diriliğin, iradeyle ilgili ve irade dışı hareketlerin ve idrak ka-	tesbihat: tesbihler, Cenab-ı Hakkın bütün noksan sıfatlardan uzak ve bütün kemal sıfatlara sahip olduğunu ifade eden sözler.	zulmet: karanlık, Allah'ın nurundan mahrum olma hâli.
ulvî: yüksek, yüce; manevî,		

Bu sırra binaendir ki, şeriatça bazı savtlar helâl, bazıları da haram kılınmıştır.

Evet, ulvî hüznüleri, Rabbanî aşkları iras eden sesler helâldir. Yetimâne hüznüleri, nefsanî şehavatı tahrik eden sesler haramdır. Şeriatın tayin etmediği kısım ise, senin ruhuna, vicdanına yaptığı tesire göre hüküm alır.

¹ **وَعَلَىٰ أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ** : Bu cümle ile rü'yete, yani göze

ait büyük bir nimet-i basariyenin küfürle kaybolduğuna işaret edilmiştir. Zira, gözün nuru, nur-i imanla ışıklanırsa ve kavileşirse, bütün kâinat gül ve reyhanlarla müzeyyen bir Cennet şeklinde görünür. Gözün göz bebeği de, bal arısı gibi, bütün kâinat safhalarında menkuş gül ve çiçek gibi delillerinden, bürhanlarından alacağı ibret, fikret, ünsiyet gibi usare ve şıralarından vicdanda o tatlı imanlı balları yapar.

Eğer o göz küfür zulmetiyle kör olursa, dünya, genişliğiyle beraber, bir hapisane şekline girer; bütün hakaik-ı keviye, nazarından gizlenir; kâinat ondan tevahhuş eder; kalbi ahzan ve ekdar ile dolar.

² **وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ** cümlesiyle, küfür şeceresinin ahire-

te ait zakkum gibi semeresine işaret edilmiştir. ³ **لَا يُؤْمِنُونَ**

kelimesi ise, inzar ile adem-i inzar arasındaki müsavata nassederek, ⁴ **سَوَاءٌ** kelimesine te'kittir.

1. Gözleri üzerinde de hakkı görmelerine mani bir perde vardır. (Bakara Suresi: 7.)

2. Onlar için pek büyük bir azap vardır. (Bakara Suresi: 7.)

3. İman etmezler. (Bakara Suresi: 6.)

4. Birdir, müsavidir. (Bakara Suresi: 6.)

adem-i inzar: korkutmamak, uyarılmamak.

ahiret: ebedi hayat, ikinci hayat.

ahzan: hüznüleri, kederler, sıkıntılar, tasalar.

binaen: -den dolayı, bu sebepten.

bürhan: delil, ispat, hüccet.

ekdar: kederler, hasaretler, gamlar, tasalar, kaygılar.

fikret: düşünme, tefekkür, teemmül, fikir, düşünülen şey.

hakaik-ı keviye: yaradılışa, varlıklara ait olan hakikatler.

haram: İslâmiyetçe yasaklanan işler.

helâl: Allah'ın müsaade ettiği şey, günah olmayan şey.

hüküm: emir, bir konu hakkında verilen karar.

ibret: bir olaydan, kötü bir durumdan ders alma, ders çıkarma.

inzar: uyarma, uyarı.

iras: verme, verilme, sebep

olma.

kavi: kuvvetli, güçlü, dayanıklı, metin, muhkem.

küfür: imansızlık, dinsizlik.

menkuş: nakşolunmuş, işlenmiş, nakış yapılmış, boya ile süslenmiş.

müsavat: müsavilik, eşitlik, her bakımdan aynı derecede olma.

müzeyyen: ziynetlendirilmiş, süslenmiş, süslü, bezenmiş, donanmış.

nas: kesin delil, açık hüküm, hüccet, bürhan.

nassetmek: delil getirmek, açıklamak.

nazar: düşünme, fikir, mülâhaza, niyet.

nefsanî: nefisle ilgili, nefsin arzularına ait.

nimet-i basariye: görme ile ilgili nimet, Cenab-ı Hakkın ihsan ettiği görme, göz nimeti.

nur: hayat.

nur-i iman: iman nuru, Allah'ın varlığına, yaratıcılığına inanmadaki gönül, kalp ve fikir aydınlığı.

Rabbani: terbiye ve idare eden Cenab-ı Hakka ait.

reyhan: fesleğen.

rü'yete: görme, gözle görme.

ruh: insandaki canlılığın ve diriliğin, iradeyle ilgili ve irade dışı hareketlerin ve idrak kabiliyetinin kaynağı, nefis.

safha: devre, merhale.

savt: ses, sadâ.

şecere: ağaç.

şehavat: şehvetler.

semere: meyve, yemiş.

şeriat: Allah tarafından peygamber vasıtasıyla bildirilen, ilâhî emir ve yasaklara dayanan hükümlerin hepsi.

sır: gizli hakikat.

şıra: satın alma, satın alma.

tahrik: hareket ettirme, hareketle geçirme.

tayin: belirleme.

tesir: etki.

tevahhuş: korkulu bir şekilde emin olmayarak bakma.

ulvî: yüksek, yüce, manevî, ruhanî.

ünsiyet: alışkanlık, ülfet, dostluk.

usare: sıkılan meyveden çıkan su.

vicdan: iyiyi kötüden, hayrı şerden ayırt etmeye yardımcı olan ahlâkî duygu.

yetimâne: yetime yakışacak yolda, yetime yakışacak şekilde, yetim olarak.

zakkum: Cehennemde yetişen bir ağaç.

zulmet: karanlık, Allah'ın nurundan mahrum olma hâli.

خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ
غِشَاوَةً وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ¹

Mukaddeme

Bu ayetin üzerinde durmak icap ediyor. Ehl-i İtizal, Ehl-i Cebir, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat gibi ehl-i kelâmın şu ayet-i azîmenin altında yaptıkları muharebe-i ilmiyele-rini dinleyelim. Zira, bu gibi fikrî harpler, ehl-i nazarı dik-kate davet eder. Binaenaleyh, onların bu ayette takip et-tikleri cihetleri kontrol lâzımdır.

Evet, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaatin sırat-ı müstakim üze-rine olduğunu, ötekilerin ya ifrata veya tefrite maruz kal-dıklarını ispat için, bazı münasebetlerin zikri lâzımdır.

• *Birincisi*: Tahakkuk etmiş hakaiktendir ki, *tesir-i hakikî yalnız ve yalnız Allah'ındır*. Öyle ise, Ehl-i İtizalin abde verdiği tesir-i hakikî hilâf-ı hakikattir.

• *İkincisi*: Allah, Hakîm'dir. Öyle ise, *sevap ve ikap abes değildir; ancak istihkaka göredir*. Öyle ise, ıztırar ve cebir yoktur.

• *Üçüncüsü*: Her şeyin biri mülk, diğeri melekût, ya-ni biri dış, diğeri iç olmak üzere iki ciheti vardır.

Mülk ciheti, bazı şeylerde güzeldir, bazı şeylerde de çirkin görünür—âyinenin arka yüzü gibi.

abd: kul.

abes: lüzumsuz ve gayesiz iş.

ayet: Kur'ân'ın her bir cümlesi.

ayet-i azîme: büyük ve azametli ayet.

âyine: ayna, mir'at.

binaenaleyh: bundan dolayı, bu-nun üzerine.

cebir: zor, zorlama, baskı yapma.

cihet: görüş, görüş açısı, yön..

Ehl-i Cebir: Cebriye, Cebriye fırka-sından olan.

Ehl-i İtizal: Mutezileden olan.

ehl-i kelâm: kelâmcılar.

ehl-i nazar: meselelere dikkatle bakan, inceleyen.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat: Hz. Muhammed'in (a.s.m.) söz ve ha-reketlerine kesin ve sağlam delil-lerle uyan, Sahabe ve onlara tâbi olanların mezhebi ve o mezhebe uyan.

fikrî: fikir cinsinden, fikirle alâka-lı, fikre ait.

hakaik: hakikatler, doğrular, ger-çekler.

Hakîm: her şeyi bir maksatla uy-gun ve hikmetle yaratan, hikmet sahibi Allah.

harp: şiddetli mücadele.

hilâf-ı hakikat: gerçeğe ve haki-kate zıt, aykırı.

icap: gerekme hâli, gerekli olma.

ifrat: aşırılık, pek ileri gitme, had-dini aşma.

ikap: ahiret azabı, günahkârların öldükten sonra uğrayacağı azap.

1. İnkârlarında ısrar ettikleri için Allah onların kalplerini de, kulaklarını da mühürlemiştir. Göz-lerinin üzerinde de, hakkı görmelerine mâni bir perde vardır. Ahirette ise onların hakkı pek büyük bir azaptır. (Bakara Suresi: 7.)

ispat: delil göstererek iddiayı sağlamaştırma.

istihkak: hak etme, hak ka-zanma, hakkı olma.

ıztırar: mecburiyet, zorunlu-luk, çaresizlik, ihtiyaç.

maruz: bir şeyin etkisi ve te-siri altında bulunma.

melekût: bir şeyin iç yüzü, hakikati, aslı.

muharebe-i ilmiye: ilmî tar-tışma, bilgi ile mücadele et-me.

mukaddeme: başlangıç.

mülk: görünen âlem.

Mülk: görünen âlem.

münasebet: ilgi, alâka, yakın-lık.

sırat-ı müstakim: hak yol, Al-lah'ın gösterdiği hidayet yolu.

tahakkuk: gerçekleşme, ol-ma; delil ile ispat edilme, ke-sinleşme.

tefrit: ortalamanın altında kalma, tersine aşırılık, ifratın zıddı.

tesir-i hakikî: gerçek tesir, etki.

zikir: anma, bildirme.

*Melekût ciheti ise, her şeyde güzeldir ve şeffaftır—âyi-
nenin dış yüzü gibi. Öyle ise, çirkin görünen şeyin yara-
tılışı, çirkin değildir, güzeldir; ve aynı zamanda o gibi çir-
kinlerin yaratılışı, mehasini ikmal içindir. Öyle ise, çirki-
nin de bir nevi güzelliği vardır. Binaenaleyh, bu hususta
Ehl-i İtizalin “Çirkin şeylerin halkı Allah’a ait değildir”
dedikleri safsataya mahal kalmadı.*

• *Dördüncüsü: Meselâ darp ve katle terettüp eden
elem ve ölüm gibi “hâsıl-ı bilmastar” ile tabir edilen şey,
mahlûk ve sabit olmakla beraber, camittir. İlm-i sarfta
malûmdur ki, camitlerden ism-i fail gibi sıfatlar yapıla-
maz; ancak kisbî, nisbî, itibarî olan mana-i mastariden
yapılabilir. Öyle ise, ölümün halkı katl değildir. Öyle ise,
Ehl-i İtizalin hatalarına hata nazarıyla bakılmalıdır.*

• *Beşincisi: İnsanın katl gibi zahîrî ve ihtiyarî olan fı-
illeri, nefsin meyelânına intiha eder. Cüz-i ihtiyarî deni-
len şu nefis meyelânı üzerine münazaalar deveran eder.*

• *Altıncısı: Âdetullah üzerine, irade-i külliye-i İlâhi-
ye, abdin irade-i cüz’iyesine bakar. Yani, bunun bir fiile
taallûkundan sonra o taallûk eder. Öyle ise cebir yoktur.*

• *Yedincisi: İlim, malûma tâbidir. Bu kaziye göre,
malûm, ilme tâbi değildir; çünkü devir lâzım gelir. Öyle
ise, bir insan, amelen yaptığı bir fiilin esbabını kadere
havale etmekle, taallûl ve bahaneler gösteremez.*

abd: kul.
âdetullah: Allah’ın âdetleri.
amel: iş, faaliyet.
âyine: ayna, mir’at.
binaenaleyh: bundan dolayı,
bunun üzerine.
camit: ruhsuz, cansız.
cebir: zorla icra olunan, rızası
olmadan zorla yaptırılan.
cihet: yön.
cüz-i ihtiyarî: Cenab-ı Hak ta-
rafından insana verilen arzu
serbestliği; dilediği gibi hare-
ket edebilme kuvveti; cüz’î

irade.
darp: vurmak, vuruş, çarpma.
deveran: dönüp dolaşma,
dönme, dolaşım.
Ehl-i İtizal: Mutezileden olan.
elem: dert, üzüntü, kaygı, ta-
sa.
esbap: gerekçelerini.
fiil: iş, oluş, davranış, hareket.
hâsıl-ı bilmastar: gerçek tesir
sahibinden meydana gelen fi-
il. (ateş ederek bir adamı öl-
dürmede, ateş etmek mastar,
adamin ölmesi hâsıl-ı bilmas-

tardır.
havale etme: bırakma, gön-
derme.
ihtiyarî: irade ile, kendi isteği
ile seçerek ve hareket ede-
rek.
ikmal: mükemmelleştirme,
olgunlaştırma, kemale erdir-
me.
ilim: herhangi bir şey hakkın-
daki bilgi.
ilm-i sarf: Arap dilbilgisi ve
gramer ilmi.
intiha: nihayet bulma, sona

erme.

irade-i cüz’iye: cüz’î irade, insan-
da bulunan sınırlı irade, bir şeyi
yapmak veya yapmamak konu-
sunda Allah tarafından insanın
elinde bırakılmış istek.

irade-i külliye-i İlâhiye: Allah’ın
küllî iradesi, Cenab-ı Hakkın dile-
diğini yapabilme özelliğinde olan
ve her şeyi kuşatan gücü, kudre-
ti.

ism-i fail: fiili, işi, eylemi yapan,
özne.

itibarî: gerçek olmayan, varsayı-
lan.

kader: Cenab-ı Hakkın olmuş ve
olacak her şeyi olmadan önce bil-
mesi, bir programa ve plâna bağ-
laması.

katl: öldürme.

kaziye: karar, hüküm, önerme.

kisbî: kesb ile alâkalı, kesb ile il-
gili.

mahal: yer.

mahlûk: yaratık, Allah tarafından
yaratılmış olan.

malûm: bilginin ait olduğu varlık,
bilinen, bilindir olan.

mana-i mastar: mastar anlamı,
çeşitli kiplerin türetildiği asıl keli-
me anlamı, türetilmiş kelime,
kaynak.

mehasin: güzellikler, iyilikler.

melekût: bir şeyin iç yüzü, haki-
kati, aslı.

meselâ: misal olarak, şunun gibi,
söz gelişi, faraza.

meyelân: meyletme, bir tarafa
eğilme.

münazaa: düşmanlık, husumet.

nazar: düşünme, fikir, mülâhaza,
niyet.

nefis: insandaki bedenî canlılık;
yeme, içme, şehvet gibi biyolojik
ihtiyaçlara duyulan tabi-
î istek.

nevi: çeşit, tür.

nisbî: nispetle olan, kıyaslama ile
olan, göreceli, izafî.

sabit: durağan, değişmeyen; is-
patlanmış.

safsata: boş, temelsiz, asılsız söz.

sıfat: hâl, keyfiyet, nitelik, vasıf.
taallûk: alâkalı, münasebetli ol-
ma.

taallûl: mazeret, bahane, sebep
gösterme.

tâbi: uyma, bağlı olma.

tabir: terim.

terettüp: ait olma, icap etme, ge-
rekme.

zahîrî: görünüşte olan; zahire, dı-
şa ait olan.

• *Sekizincisi*: Ölüm gibi “hâsıl-ı bilmastar” denilen şey, kesb gibi bir mastara mütevakkıftır. Yani, âdetullah üzerine, o hâsıl-ı bilmastarın vücuduna şart kılınmıştır. Kesb denilen mastarda çekirdek ve ukde-i hayatiye, meyelândır. Bu düğümün açılmasıyla, meseledeki düğüm de açılır.

• *Dokuzuncusu*: Cenab-ı Hakkın ef’alinde, tercih edici bir garaza, bir illete ihtiyaç yoktur; ancak tercih edici, Cenab-ı Hakkın ihtiyarındır.

• *Onuncusu*: Bir emrin, behemehâl bir müessirin tesiriyle vücuda gelmesi lâzımdır ki, tereccüh bilâmüreccih lâzım gelmesin. Amma, itibarî emirlerde tahsis edici bir şey bulunmasa bile, muhal lâzım gelmez.

• *On birincisi*: Bir şey, vücudu vacip olmadıkça vücuda gelmez. Evet, irade-i cüz’iyenin taallûkuyla irade-i külliye’nin taallûku bir şeyde içtima ettikleri zaman, o şeyin vücudu vacip olur ve derhal vücuda gelir.

• *On İkincisi*: Bir şeyi bilmekle, mahiyetini bilmek lâzım gelmez. Ve bir şeyi bilmemekle, o şeyin adem-i vücudu lâzım gelmez. Binaenaleyh, cüz-i ihtiyarînin mahiyetinin tabir edilememesi, vücudunun kat’iyetine münafi değildir.

Nazar-ı dikkatinize arz ettiğim şu esasları tam manaşıyla anladıktan sonra, şu maruzatımı da dinleyiniz.

âdetullah: Allah’ın âdetleri.

amma: ama, lâkin, ancak.

arz: sunma, bildirme.

behemehâl: mutlaka, elbette, ne yapıp edip.

bilâmüreccih: tercih etmeksizin, tercihsiz.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.

cüz-i ihtiyarî: Cenab-ı Hak tarafından insana verilen arzu serbestliği; dilediği gibi hareket edebilme kuvveti; cüz’î irade.

ef’al: fiiller, işler.

emr: iş, oluş, faaliyet.

garaz: kötü kasıt, düşmanca niyet, kin.

hâsıl-ı bilmastar: gerçek tesir sahibinden meydana gelen fiil. (ateş ederek bir adamı öldürmede, ateş etmek mastar, adamın ölmesi hâsıl-ı bilmastardır.

içtima: toplanma, bir araya gelme.

ihtiyar: irade, tercih.

illet: sebep.

irade-i cüz’iye: cüz’î irade, insanda bulunan sınırlı irade, bir şeyi yapmak veya yapmamak konusunda Allah tarafından insanın elinde bırakılmış istek.

irade-i külliye: küllî irade, Cenab-ı Hakkın her şeye hâkim olan ve her şeyi içine alan iradesi; Cenab-ı Hakkın, her istediğini yapabilme

gücü, kudreti ve her şeye şamil olan emri ve iradesi.

itibarî: gerçekte olmayan, varsayılan.

kat’iyet: kat’îlik, kesinlik.

kesb: çalışarak elde etme, çalışarak kazanma.

mahiyet: bir şeyin aslı, esası, niteliği.

maruzat: arz edilenler, sunulanlar.

mastar: kaynak, bir şeyin çıktığı yer; fiil (iş, hareket, oluş bildiren kelime) kökü.

mesele: konu.

meyelân: meyletme, bir tarafa eğilme.

müessir: tesir eden, tesirini gösteren, eser ve iz bırakan.

muhal: imkânsız, olması mümkün olmayan.

münafi: zıt, muhalif, uymaz, aykırı.

mütevakkıf: bir şeye bağlı olan, ancak onunla olabilen.

nazar-ı dikkat: dikkatli bakma, dikkatli bakış.

taallûk: alâkalı, münasebetli

olma.

tabir: ifade.

tahsis: has kılma, ayırma.

tercih: bir şeyi diğerlerinden daha üstün tutma, yeğleme.

tereccüh: üstünlük, üstün gelme.

tesir: etki.

ukde-i hayatiye: hayatla ilgili düğüm, hayat düğümü.

vacip: zorunlu, yapılması gerekli olan.

vücut: varlık.

Biz Ehl-i Sünnet ve ve'l-Cemaat, Ehl-i İtizale karşı diyoruz ki: *Abd, kesb denilen mastardan neş'et eden hâsıl-ı bilmastar olan esere hâlık değildir. Abdin elinde ancak ve ancak kesb vardır. Zira Allah'tan başka müessir-i hakikî yoktur. Zaten tevhid de öyle ister.*

Sonra, Ehl-i Cebre döner, söyleriz ki: *Abd, bir ağaç gibi, bütün bütün ıztırar ve cebir altında değildir. Elinde küçük bir ihtiyar vardır. Çünkü, Cenab-ı Hak, Hakîm'dir; cebir gibi zulümleri intaç eden şeylerden münezzehtir.*

Sual: Cüz-i ihtiyarî denilen şey nedir? Ne kadar etrafı kazılırsa, altından cebir çıkıyor. Bu, nasıl bir şeydir?

Cevap: Birincisi: Fıtrat ile vicdan, ihtiyarî emirleri ıztırarî emirlerden tefrik eden gizli bir şeyin vücuduna şahadet ediyorlar. Tayin ve tabirine olan acz, vücuduna halel getirmez.

İkincisi: Abdin bir fiile olan meyelânı, Eş'arîlerin mezhebi gibi, mevcut bir emir ise de, o meyelânı bir fiilden diğer bir fiile çevirmekle yapılan tasarruf, itibarî bir emir olup, abdin elindedir.

Eğer, Matüridîlerin mezhebi gibi, o meyelânın bizzat bir emr-i itibarî olduğuna hükmedilirse, o emr-i itibarînin sübut ve tayini, kendisinin bir illet-i tamme olduğunu istilzam etmez ki, irade-i külliyyeye ihtiyaç kalmasın. Çünkü, çok defalar, meyelânın vukuunda fiil vaki olmaz.

Hülâsa: Âdetullahın cereyanı üzerine, hâsıl-ı bilmastarın vücudu, mastara mütevakıftır. Mastarın esası ise,

abd: kul.

acz: zayıflık, güçsüzlük.

âdetullah: Allah'ın tabiata koyduğu yaratılışa ait kanunlar.

bizzat: doğrudan doğruya.

cebir: zor, zorlama, baskı yapma.

Cenab-ı Hak: Allah.

cüz-i ihtiyarî: Cenab-ı Hak tarafından insana verilen arzu serbestliği; dilediği gibi hareket edebilme kuvveti; cüz'î irade.

Ehl-i Cebir: Cebriye, Cebriye fırkasından olan.

Ehl-i İtizale: Mutezileden olan.

Ehl-i Sünnet vel'-Cemaat: Hz. Muhammed'in (a.s.m.) söz ve hareketlerine kesin ve sağlam delillerle uyan, Sahabe ve onlara tâbi olanların mezhebi ve o mezhebe uyan.

emr-i itibarî: gerçekte var olmadığı hâlde var sayılan iş, olgu.

Eş'arî: Eş'arî mezhebine mensup olan.

fiil: iş, hareket.

fıtrat: yaratılış, tabiat, mizaç, huy.

Hakîm: her şeyi bir maksatla uygun ve hikmetle yaratan, hikmet sahibi Allah.

halel: bozukluk, eksiklik.

hâlık: yoktan yaratan, her şeyi yoktan var eden.

hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.

hâsıl-ı bilmastar: gerçek tesir sahibinden meydana gelen fiil. (ateş ederek bir adamı öldürmede, ateş etmek mastar, adamın ölmesi hâsıl-ı bilmastardır.

hüküm: verilen karar.

hülâsa: kısaca, sözün kısısı.

ihtiyar: irade, tercih.

ihtiyarî: irade ile, kendi isteği ile seçerek ve hareket ederek.

illet-i tamme: her hangi bir şeyin var olması için lâzım gelen sebeplerin tamamı.

intaç: netice verme, sonuç doğurma, sonuçlanma, sebep olma.

irade-i külliye: küllî irade, Cenab-ı Hakkın her şeye hâkim olan ve her şeyi içine alan iradesi; Cenab-ı Hakkın, her istediğini yapabilme gücü, kudreti ve her şeye şamil olan emri ve iradesi.

istilzam: gerektirme.

itibarî: gerçek olmayan, varsayılan.

ıztırar: mecburiyet, zorunluluk, çaresizlik, ihtiyaç.

ıztırarî: mecburî, zorunlu.

kesb: çalışarak elde etme, çalışarak kazanma.

mastar: fiil (iş, hareket, oluş bildiren kelime) kökü.

meyelân: meyletme, bir tarafa eğilme.

mezhep: dinde tutulan yol, dinde anlayış ve ibadet yolu.

müessir-i hakikî: hakikî tesir sahibi, hakikî tesir edici.

münezzeh: arınmış, tenzih edilmiş, uzak.

mütevakkıf: bir şeye bağlı olan, ancak onunla olabilen.

neş'et: meydana gelme, ileri gelme, hâsıl olma, oluşma.

şahadet: şahit olma, şahitlik, tanıklık.

sual: soru.

sübut: sabit olma, ispatlanma.

tabir: yorum, yorumlama.

tasarruf: idare etme, kullanma.

tayin: belirleme, yerini belli etme.

tefrik: birbirinden ayırma, seçme, ayırdetme, ayrı tutma.

tevhid: Allah'ın bir olduğuna inanma, birleme.

vaki: vuku bulan, olan.

vicdan: iyiyi kötüden, hayrı şerden ayırt etmeye yardımcı olan ahlâkî duygu.

vuku: olma, meydana gelme, ortaya çıkma, oluş.

zulüm: haksızlık, eziyet, cefa, işkence.

abd: kul.

abluka: bir ülkenin veya bir yerin dışarı ile olan her türlü bağlantısını kuvvet kullanarak kesme, kuşatma.

cevaz: caiz olma, izin, ruhsat, yapılmasına teşvik olunmayan, ancak mâni de olunmayan iş.

esbap: sebepler, vasıtalar.

farz: bir netice elde etmek için gerçek olarak kabul edilen bir tahminde bulunma.

fiil: iş, hareket.

hâsıl-ı bilmastar: gerçek tesir sahibinden meydana gelen fiil. (ateş ederek bir adamı öldürmede, ateş etmek mastar, adamın ölmesi hâsıl-ı bilmastardır.

ihtiyar: irade, tercih.

ihtiyar: irade, tercih.

ikap: ahiret azabı, günahkârların öldükten sonra uğrayacağı azap.

ilim: bilgi, marifet.

ilm-i ezeli: ezeli ilim, Cenab-ı Hakkın sonsuz ezeli ilmi.

irade-i Ezeliye: zaman ve mekânla sınırlı olmayan Cenab-ı Hakkın iradesi.

irade-i külliye: küllî irade, Cenab-ı Hakkın her şeye hâkim olan ve her şeyi içine alan iradesi; Cenab-ı Hakkın, her istediğini yapabilme gücü, kudreti ve her şeye şamil olan emri ve iradesi.

isnat: dayandırma.

isnat: dayanma, dayandırma.

izah: açıklama, ayrıntıları ile anlatma.

kader: Cenab-ı Hakkın takdir ve tayin etmesi.

keyfiyet: bir şeyin nasıl olduğu, hâl, durum, vaziyet, husus, vasıf, nitelik, kalite, iç yüz.

kudret: Allah'ın bütün varlığı çevreleyen ezeli kuvveti.

madum: yok olan, mevcut olmayan, bulunmayan.

mahal: yer.

malûm: bilinen, bilinen olan.

mâni: engel.

meyelândır. Meyelân veya meyelândaki tasarruf, mevcuttan değildir ki, bir müessire ihtiyacı olsun; madum da değildir ki, hâsıl-ı bilmastar gibi mevcut olan bir şeyin vücuduna şart kılınmasına veya sevap ve ikaba sebep olmasına cevaz olmasın.

Sual: İlm-i ezelinin veya irade-i ezeliyenin bir fiile taallûkları, ihtiyara mahal bırakmıyor?

Cevap: *Birincisi:* Abdin ihtiyarından neş'et eden bir fiile ilm-i ezelinin taallûku, o ihtiyara münafi ve mâni değildir. Çünkü müessir, ilim değildir, kudrettir; ilim, malûma tâbidir.

İkincisi: İlm-i ezeli, muhit olduğu için, müsebbebatla esbabı birlikte abluka eder, içine alır. Yoksa ilm-i ezeli, zannedildiği gibi, uzun bir silsilenin başı değildir ki, esbaptan tegafül ile, yalnız müsebbebat o mebdée isnat edilsin.

Üçüncüsü: Malûm nasıl bir keyfiyet üzerine olursa, ilim öylece taallûk eder. Öyle ise, malûmun mekayisi ve esbabı, kadere isnat edilemez.

Dördüncüsü: Zannedildiği gibi, irade-i külliyyenin bir defa müsebbebe, bir defa da sebebe ayrı ayrı taallûku yoktur; ancak müsebbeple sebebe bir taallûku vardır.

Bu mezheplerin nokta-i nazarlarını bir misalle izah edelim:

Bir adam, bir aletle bir şahsı öldürse; sebebin madum olduğunu farz edersek, müsebbebin keyfiyeti nasıl olur?

mebde: kaynak, başlangıç.

mekayis: mikyaslar, ölçüler, mukayeseler.

mevcudat: mevcutlar, var olan her şey, mahlûklar, yaratılmış şeylerin tamamı, kâinat.

meyelân: meyletme, bir tarafa eğilme, eğilim.

mezhep: dinde tutulan yol, dinde anlayış ve ibadet yolu.

misal: örnek, numune.

müessir: işleyen, hükümünü yürüten, hükmü geçen.

müessir: tesir eden, tesirini gösteren, eser ve iz bırakan.

muhit: ihata eden, etrafını çeviren, kuşatan, saran.

münafi: zıt, muhalif, uymaz, aykırı.

müsebbebat: bir sebeple olanlar, sebeple meydana çıkanlar, neticeler.

müsebbep: sebep olarak ortaya konulmuş olan, sebep olunarak meydana getirilen.

neş'et: meydana gelme, oluşma, çıkma.

nokta-i nazar: görüş açısı, bakış açısı; görüş, fikir.

silsile: birbirini takip eden şeylerin meydana getirdiği sıra.

sual: soru.

taallûk: alâkalı, münasebetli olma.

tâbi: boyun eğen, uyan, itaat eden, itaatte bulunan, bağlanan.

tasarruf: idare etme, kullanma.

tegafül: gaflet gösterme.

Ehl-i Cebrin nokta-i nazarları, “Ölecekti.” Çünkü, onlarca taallûk ikidir ve sebeple müsebbep arasında inkıta caizdir.

Ehl-i İtizalce, “Ölmeyecekti.” Çünkü, onlarca muradın iradeden tahallüfü caizdir.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaatçe, bu misalde sükût ve tevakkuflâzımdır. Çünkü, irade-i külliyyenin sebeple müsebbebe bir taallûku vardır. Bu itibarla, sebebin ademi farz edilirse, müsebbebin de farz-ı ademi lâzım gelir; çünkü, taallûk birdir.

Cebir ve İtizal, ifrat ve tefrittir.

İkinci Bir Mukaddeme

Ehl-i tabiat, esbaba hakikî bir tesir veriyor.

Mecusiler, biri şerre, diğeri hayra olmak üzere iki hâlâ itikat ediyorlar.

Ehl-i İtizal de, “Ef'al-i ihtiyariyenin hâlıkı abddir” diyor.

Bu üç mezhebin esası, batıl bir vehm-i mahz, bir hata ve huduttan tecavüzdür. Bu vehmi izale için birkaç meseleyi dinlemek lâzımdır.

• *Birincisi:* İnsanın dinlemesi, konuşması, düşünmesi cüz'î olduğu için, teakup suretiyle eşyaya taallûk ettiği gibi, himmeti de cüz'idir; nöbetle eşya ile meşgul olabilir.

abd: kul.

adem: bulunmama, olmama.
batıl: dinde yeri olmayan, dî-nî hükümlere zıt.

caiz: yapılması veya yapılma-sında sakınca olmayan, uygun.

cebir: zor, zorlama, baskı yapma.

cüz'i: kıymetsiz, önemsiz, teferruat.

cüz'i: küçük, az.

ef'al-i ihtiyariye: kişinin kendi isteğiyle yaptığı işler, kişi-

nin kendi ihtiyarî fiilleri.

Ehl-i Cebir: Cebriye, Cebriye firkasından olan.

Ehl-i İtizal: Mutezileden olan.

Ehl-i Sünnet vel'-Cemaat: Hz. Muhammed'in (a.s.m.) söz ve hareketlerine kesin ve sağlam delillerle uyan, Sahabe ve onlara tâbi olanların mezhebi ve o mezhebe uyan.

ehl-i tabiat: tabiatperestler, tabiata tapanlar.

esbab: sebepler, vasıtalar.

farz: bir netice elde etmek

için gerçek olarak kabul edilen bir tahminde bulunma.

farz-ı adem: yokluğu kabul etmek, farz etmek.

hakikî: gerçek.

hâlık: yaratan.

himmet: çalışma, çabalama, gayret gösterme, emek sarf etme.

hudut: sınırlar.

ifrat: aşırılık, pek ileri gitme, haddini aşma.

inkıta: kesilme, devam etmeme, sona erme.

irade: dileme, isteme, bir şeyi yapıp yapmama konusunda için olan iktidar, güç.

irade-i külliye: küllî irade, Cenab-ı Hakkin her şeye hâkim olan ve her şeyi içine alan iradesi; Cenab-ı Hakkin, her istediğini yapabilme gücü, kudreti ve her şeye samil olan emri ve iradesi.

itibar: farz etme.

itikat: inanç, iman.

İtizal: Ehl-i Sünnet ve inançların-dan ayrılan takım ve onun mezhebi, Mutezile.

izale: zevale erdirmeye, yok etmeye.

Mecusi: ateşe tapan, Zerdüşt dinini benimseyen, bu dinle ilgili olan, Zerdüştî.

mesele: konu.

mezhep: dinde tutulan yol, dinde anlayış ve ibadet yolu.

misal: benzer, örnek.

mukaddeme: başlangıç, giriş.

müsebbep: sebep olarak ortaya konulmuş olan, sebep olunarak meydana getirilen.

nokta-i nazar: görüş açısı, bakış açısı, görüş, fikir.

şer: kötülük.

sükût: susma, sessiz kalma.

suret: biçim, tarz.

taallûk: alâkalı, münasebetli olma.

tahallûf: uygun gelmeme, uygun olmama, aykırı olma.

teakup: birbirini takip etme, bir-biri arkasından gitme.

tecavüz: sınırını aşma.

tefrit: ortalamanın altında kalma, tersine aşırılık, ifratın zıddı.

tesir: etki.

tevakkufl: duraklama, durma.

vehim: zan, şüphe, yanlış ve esassız düşünce.

vehm-i mahz: tam vehim; vehmin tam kendisi.

- *İkincisi*: İnsanın kıymetini tayin eden, mahiyetidir.

Mahiyetin değeri ise, himmeti nispetindedir. Himmeti ise, hedef ittihaz ettiği maksadın derece-i ehemmiyetine bakar.

- *Üçüncüsü*: İnsan hangi bir şeye teveccüh ederse,

onunla bağlanır ve onda fânî olur. Bu sırra binaendir ki, insanlar, hasis ve cüz'î şeyleri büyük adamlara isnat etmezler, ancak esbaba ve vesaile atfederler. Sanki, hasis işlerle iştigal onların vakarına münasip olmadığı gibi, cüz'î şeyler de onların azîm himmetlerini işgal etmeye lâ-yık değildir.

- *Dördüncüsü*: İnsan, bir şeyin ahvalini muhakeme

ettiği zaman, o şeyin rabitalarını, esbabını, esaslarını evvelâ kendi nefsinde, sonra ebna-i cinsinde, sonra etraf-taki mümkünatta taharri eder. Hatta hiçbir surette mümkünata müşabeheti olmayan Cenab-ı Hakkı düşünecek olursa, kuvve-i vahimesi ile bir insanın mekayisini, esasatını, ahvalini mikyas yaparak, Cenab-ı Hakkı düşünmeye başlar. Hâlbuki, Cenab-ı Hakka bu gibi mikyaslarla bakılamaz; zira, sıfatı inhisar altında değildir.

- *Beşinci*: Cenab-ı Hakkın kudret, ilim, iradesi,

şemsin ziyası gibi bütün mevcudata âmm ve şamil olup, hiçbir şeyle muvazene edilemez; Arş-ı Azama taallük ettikleri gibi, zerrelere de taallük ederler. Cenab-ı Hak, şems ve kameri halk ettiği gibi, sineğin gözünü de O

ahval: hâller, durumlar, oluşlar.

âmm: genel, umumî.

Arş-ı Azam: en büyük arş, Allah'ın katı, Cenab-ı Hakkın kudret ve saltanatının en büyük dairesi.

azîm: büyük.

binaen: -den dolayı, bu sebepten.

Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.

cüz'î: kıymetsiz, önemsiz, teferuat.

derece-i ehemmiyet: ehemmiyet derecesi, önem sırası.

ebna-i cins: kendi cinsinden olanlar.

esasat: esaslar, temel şartlar.

esbap: sebepler, vasıtalar.

etraf: taraflar, yanlar, uçlar, kıyılar.

evvelâ: öncelikle.

fânî: kendini yok edecek derecede bir şeye bağlanmak.

halk: yaratma, yaratış.

hasis:

hasis: ufak, değersiz, adi, alçak, bayağı.

himmet: çalışma, çabalama, gayret gösterme, emek sarf etme.

ilim: bilme, bilgi.

inhisar: hasredilme, tahsis olunma.

irade: dileme, isteme, bir şeyi yap-pip yapmama konusunda için olan iktidar, güç.

işgal: meşgul etme; tutma.

isnat: dayanma, dayandırma.

iştigal: bir işle uğraşma, meşgul olma.

ittihaz: edinme, kabul etme.

kamer: Ay.

kıymet: değer.

kudret: Allah'ın bütün varlığı çevreleyen ezeli kuvveti.

kuvve-i vahime: vehim ve hayal duygusu, kuruntu hassası.

mahiyet: bir şeyin aslı, esası, niteliği.

maksat: gaye.

mekayis: mikyaslar, ölçüler, mukayeseler.

mevcudat: mevcutlar, var olan her şey, mahlûklar.

mikyas: nispet, derece, ölçü.

muhakeme: akıl yürütüp doğru netice elde edebilme, tartma, değerlendirme, yargılama.

mümkinat: yaratılanlar, mümkün olanlar, imkân dâhilindekiler, olabilir şeyler.

münasip: uygun.

müşabehet: benzeme, benzeyiş, andırma.

muvazene: ölçü, kıyas, mukayese.

nefis: insandaki bedenî canlı-

lık; yeme, içme, şehvet gibi biyolojik ihtiyaçlara duyulan

tabi-

î istek.

nispet: kıyaslama, kıyas, ölçü, oran.

rabita: yakınlık duyma, münasebet, ilgi, alâka, bağ.

şamil: içine alan, kapsayıcı.

şems: güneş.

sıfat: hâl, keyfiyet, nitelik, vasıf.

sır: gizli hakikat.

suret: biçim, şekil, tarz.

taallük: alâkalı, münasebetli olma.

taharri: arama, araştırma.

tayin: belirleme, yerini belli etme.

teveccüh: yönelme, sevgi, ilgi.

vakar: ağırlık, onuru koruma, haysiyet ve şerefi koruma, onurlu olma.

vesail: vesileler, sebepler.

zerre: en küçük parça, molekül, atom.

ziya: ılık, aydınlık, nur.

halk etmiştir. Cenab-ı Hak, kâinatta vazettiği yüksek nizam gibi, hurdebinî hayvanların bağırsaklarında da pek ince ve lâtif bir nizam vazetmiştir; semadaki ecramı bir-biriyle rapteden cazibe-i umumî kanunu gibi, cevahir-i ferdi de, yani zerratı da o kanunun bir misliyle nazmetmiştir. Sanki bu zerrat âlemi, o semavî âleme küçük bir misaldir. Hülâsa, aczin müdahalesi ile, kudret mertebeleri ayrılır. Aczi mümteni olan kudretçe, büyük-küçük biridir.

- *Altıncısı*: Kudret-i ezeliye, en evvel eşyanın mele-kût, yani iç yüzüne taallûk eder. Bu yüz ise, alelumum güzel ve şeffaftır. Evet, şems ve kamerin yüzleri parlak olduğu gibi, gecenin ve bulutların da iç yüzleri ziyadardır.

- *Yedincisi*: Beşerin zihni ve fikri, Cenab-ı Hakkın azametine bir mikyas, kemalâtına bir mizan, evsafının muhakemesine bir vasıta bulmak vüs'atında değildir; ancak cemî masnuatından ve mecmu-i âsârından ve bütün ef'alinden tahassul ve tecelli eden bir vecihle bakılabilir. Evet, zerre, mir'at olur, fakat mikyas olamaz.

Bu meselelerden tebarüz ettiği vecihle, Cenab-ı Hakkın mümkünata kıyas edilmesi ve mümkünatın onun şuunatına mikyas yapılması, en büyük cehalet ve hamakattir. Çünkü aralarındaki fark yerden göğe kadardır.

Evet, vacibi mümkinine kıyas etmekten pek garip ve gülünç şeyler çıkar. Meselâ, ehl-i tabiat, o aldâtıcı kıyas ile,

acz: zayıflık, güçsüzlük.
alelumum: herkese ait, herkes hakkında.
âlem: kendine has değişik özellikleri bulunan yer, diyar.
azamet: büyüklük, cahillik, ilimden yoksun olma.
cemî: çokluk bildiren kelime, çoğul.
Cenab-ı Hak: Allah; doğru,

gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.
ecram: kütleler, cirmeler.
ef'al: fiiller, işler, ameller.
ehl-i tabiat: tabiatperestler, tabiata tapanlar.
evsaf: vasıflar, nitelikler, özellikler.
evvel: önce.
garip: tuhaf, şaşılacak.
halk: yaratma, yaratış.
hamakat: ahmaklık, beyinsizlik, budalalık.

hülâsa: kısaca, sözün kısası.
hurdebinî: gözle görülmeyecek derecede küçük, mikroskobik.
kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.
kamer: Ay.
kemalât: kemaller, olgunluklar, mükemmellikler.
kıyas: karşılaştırma, oranlama.
kudret: güç, kuvvet, takat, ıktidar.

kudret-i ezeliye: Allah'ın bütün varlığı çevreleyen ezeli kuvveti.
lâtif: yumuşak, hoş, güzel, nazik, narin.
masnuat: sanatla yapılmış şeyler.
mecmu-i âsâr: eserlerin tamamı, eserlerin bütünü.
melekût: bir şeyin iç yüzü, haki-kati, aslı.
mertebe: derece, basamak.
meselâ: misal olarak, şunun gibi, söz gelişi, faraza.
meşale: konu.
mikyas: nispet, derece, ölçü.
mir'at: âyine, ayna.
misal: benzer, örnek.
mizan: ölçü.
müdahale: kanşma, el atma, araya girme, sokulma.
muhakeme: düşünme, akıl yürütme, akıl yürütüp doğru bir netice elde edebilme, bir konuyu akıl süzgecinden geçirme, tartma, değerlendirme.
mümkün: mümkün, olabilir, imkân dahilinde, kabil.
mümkinat: yaratılanlar, mümkün olanlar, imkân dâhilindekiler, olabilir şeyler.
mümteni: imkansız, olamaz.
nizam: düzen, düzgünlük; kaide, kanun.
rapt: bağlama, bağlanma, illeştirme.
şeffaf: kapalı veya saklı olmayan, açık.
sema: gökyüzü, gök.
semavi: semaya mensup, semaya ait, gökten gelen, gök ile ilgili.
şems: güneş.
şuunat: şunlar, keyfiyetler, hâller; işler.
taallûk: alâkalı, münasebeti olma.
tahassul: hâsıl olma, sonuç olarak çıkma.
tebarüz: belli olma, görünme, bariz hale gelme.
tecelli: belirme, bilinme, görünme.
vacip: varlığı zorunlu olan ve başkasının varlığına bağlı olmayan.
vasıta: sebep, vesile.
vaz etmek: koymak, yerleştirmek, var etmek.
vecih: cihet, yön.
vüs'at: fırsat, imkân.
zerrat: zerreler, çok ufak parçalar, moleküller, atomlar.
zerre: en küçük parça, molekül, atom.
zihin: bilinç, dimağ.
ziyadar: ziyalı, ıslıklı, parlak, aydınlık.

tesir-i hakikîyi esbaba; Ehl-i İtizal, halk-ı ef'ali abde; Mecusîler, şerri ikinci bir hâlîka isnat etmeye mecbur olmuşlardır. Güya, zuumlarınca, Cenab-ı Hak, azamet-i kibriya ve tenezzühü dolayısıyla, bu gibi hasis ve çirkin şeylere tenezzül etmez. Demek, akılları vehimlerine esir olanlar, bu gibi gülünç şeyleri doğururlar.

İHTAR: Mü'minlerden de, vesvese cihetiyle bu vehme maruz kalanlar vardır; dikkat etmek lâzımdır.

abd: kul.

ayet: Kur'an'ın her bir cümlesi.

azamet-i kibriya: haşmetin, azamet, celâlin büyüklüğü.

cevahir: cevherler, elmaslar, kıymetli taşlar.

cevher: elmas, değerli taş.

cihet: şekil, yön, tarz.

cürüm: kabahat, kusur, hata, günah, kanun hilâfına hareket.

cüz-i ihtiyari: Cenab-ı Hak tarafından insana verilen arzu serbestliği; dilediği gibi hareket edebilme kuvveti; cüz'î irade.

dalâlet: dinsizlik, inançsızlık.

Ehl-i İtizal: Mutezileden olan.

esbap: sebepler, vasıtalar.

esir: tutsak.

güya: sanki.

hâlik: yaratan.

halk-ı ef'al: işleri, fiilleri yaratma; hayvan ve insanların, kendi fiillerinin hakikî müessiri olduğunu iddia eden Mutezile fırkasına has bir tabirdir.

hasis: adi, alçak, bayağı.

hatim: mühürleme, mühürlenme.

hazine: para, altın gibi kıymetli şeylerin saklandığı sağlam yer.

icap: gerekme hali, gerekli olma.

ifsad: fesada uğratma, bozma, karışıklık çıkarma.

ihtar: dikkatini çekme, hatırlatma, uyarı.

irtibat: bağlantı, münasebet.

isnat: dayanma, dayandırma.

kabil: bu türlü, bu çeşit, bu cins.

maruz: bir şeyin etkisi ve tesiri altında bulunma.

Mecusî: ateşe tapan, Zerdüşt dinini benimseyen, bu dinle ilgili olan, Zerdüştî.

Mü'min: iman eden, inanan.

münasebet: ilgi, alâka, yakınlık.

mutazarrır: zarar gören, ziyana uğrayan, zarar görmüş, ziyana uğramış.

nazım: sıra, tertip, düzen.

sari: sirayet eden, bulayıcı, salgın.

ser: kötülük, fenalık.

Bu ayetin kelimeleri arasında nazmı icap eden münasebetlere gelelim:

1 ختم 'nin 2 لَا يُؤْمِنُونَ ile irtibatı ve onun arkasında zik-

redilmesi, cezanın cürme terettübü kabilindendir. Yani, onlar vakta ki cüz-i ihtiyarilerini ifsat etmekle imana gelmediler, kalplerinin hatmiyle tecziye edildiler.

ختم

tabiri, onların dalâletlerini tasvir eden temsilî bir üslûba işarettir. Şöyle ki:

Kalp gözü, sanki cevahire bir hazine olmak üzere, Cenab-ı Hak tarafından yapılan bir binadır. Vakta ki sû-i ihtiyarlarıyla ifsada uğradı ve cevherlere yapılan yerler, yılanlar ve akreplerle doldu; kapısı hatmedildi ki, o sari hastalıktan başkaları mutazarrır olmasın.

1. Mühürledi, mühür vurdu. (Bakara Suresi: 7.)

2. İman etmezler. (Bakara Suresi: 6.)

sû-i ihtiyar: kötü seçim, seçmenin fenalığı.

tabir: ifade, söz.

tasvir: bir şeyi yazıyla veya başka ifade tarzlarıyla anlatma.

tecziye: cezalandırma, ceza verme.

temsil: misal getirme, özellik- le öğüt alınsın diye mesel anlatma.

tenezzüh: kusur ve noksandan uzak olma, kusurlardan temizlenme.

tenezzül: kendine aykırın düşen bir işi veya durumu kabul etme, alçalma.

terettüp: ait olma, icap etme, gerekme.

tesir-i hakiki: gerçek tesir, etki.

üslûp: ifade yolu, kendine

has ifade veya yazı tarzı.

vakta ki: ne vakit ki, ne zaman ki, o zaman ki, olduğu vakit.

vehim: zan, şüphe.

vesvese: şüphe, kuruntu, kalbe gelen asılsız kötü ve sinsi düşünce.

zikir: anma, bildirme.

zu'm: batıl inanç, yanlış kanaat.

الله : Zamir-i mütekellimin yerine ism-i zahirin gelme-

si, tekellümden gaybete iltifattır. Ve bu iltifatta lâtif bir nükte vardır. Şöyle ki:

¹ **لَا يُؤْمِنُونَ** 'den sonra ² **بِالله** mukadder ve menvî (mak-

sut) olduğuna nazaran, sanki nur-i marifet onların kalplerinin kapılarına geldiği zaman kalplerini açıp kabul etmediklerinden, Allah da gadaba gelerek kalplerini hatmetti.

³ **عَلَى** : ⁴ **خَتَمَ** fiil-i müteaddî olduğu hâlde **عَلَى** ile zikredil-

mesi, hatmedilen kalbin dünyaya bakan kapısı değil, ancak ahirete nazır olan kapısı seddedilmiş olduğuna işaretti.

Ve keza, hatmin alâmet-i manasını ifade eden *vesm*'i (damga) tazammun ettiğine işarettir. Sanki, o hatim, o mühür, kalplerinin üstünde sabit bir damgadır ve silinmez bir alâmettir ki, daima melâikeye görünür.

Sual: Bu ayette kalbin sem' ve basara takdimindeki hikmet nedir?

Cevap: Kalp imanının mahalli olduğu gibi, en evvel Sâniî arayan ve isteyen ve Sâniînin vücudunu delâiliyle ilân eden, kalp ile vicdandır. Zira kalp, hayat malzemesini düşünürken, en büyük bir acze maruz kaldığını hisseder etmez, derhal bir nokta-i istinad; kezalik, emellerinin tenmiyesi (nemalandırmak) için bir çare ararken, derhal

hatim: mühürleme, mühürlenme.

hatmedilme: mühürlenme.

hikmet: ilahî gaye, gizli sebep.

ilân: yayma, duyurma, bildirme.

iltifat: sözün akışını değiştirme; bir bahis sırasında, beklenmedik zamanda sözü ilgili birine yöneltme sanatı.

ism-i zahir: açık olan, açıkta olan, görünen isim.

keza: böylece, aynı şekilde.

kezalik: keza, bu da öyle, böylece.

lâtif: tatlı, şirin.

mahalli: bir yere mahsus, bir yere has olan.

maksut: istenilen şey, istek, arzu, gaye.

maruz: bir şeyin etkisi ve tesiri altında bulunma.

melâike: melek, melekler.

menvi: kastedilen, niyet, maksat, meram.

mukadder: takdir edilmiş.

nazaran: nispeten, kıyaslayarak, göre.

nazır: nazar eden, bakan.

nema: çoğalma, artma.

nokta-i istinat: dayanak noktası, güvenme ve itimat noktası.

nükte: ince manalı, ancak dikkatle anlaşılabilen mana veya söz.

nur-i marifet: Allah'ı tanımanın, bilmenin sebep olduğu nur, aydınlık.

sabit: durağan, değişmeyen.

Sâni: her şeyi sanatlı olarak yaratan Allah.

sem: işitme.

set: mâni, perde, engel.

sual: soru.

takdim: arz etme, sunma.

tazammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.

tekellüm: söyleme, konuşma, lâf etme; gr. hâzırda bulunan kişi ile konuşma.

tenmiye: artırma, bereketlendirme.

vesm: dağlama, damgalama.

vicdan: iyiyi kötüden, hayrı şerden ayırt etmeye yardımcı olan ahlâkî duygu.

zamir-i mütekellim: mütekellim zamirî, konuşanın yerini tutan zamir.

zikir: anma, bildirme.

1. İman etmezler. (Bakara Suresi: 6.)

2. Allah'a.

3. Üzerine. (Bakara Suresi: 7.)

4. Mühür vurdu. (Bakara Suresi: 7.)

acz: zayıflık, güçsüzlük.

ahiret: öbür dünya, ikinci hayat.

alâmet: belirti, işaret, iz.

alâmet-i mana: mana belirtisi, anlam işareti.

ayet: Kur'an'ın her bir cümlesi.

basar: görme.

damga: bir şeyin üzerine işaret veya alâmet koymak.

delâil: deliller.

emel: istek, arzu, talep, beklenti.

evvel: önce.

fiil-i müteaddî: geçişli, etken

fiil, nesne isteyen fiil.

gadap: kızgınlık, hiddet, öfke.

gaybet: bir şeyin diğer bir şey içinde kaybolması; gramerde

3. şahıs.

hâlde: şimdiki zamanda, durumda, vaziyette, keyfiyette, tavırda.

bir nokta-i istimdadı aramaya başlar. Bu noktalar ise, imanla elde edilebilir. Demek, kalbin sem' ve basara hakk-ı takaddümü vardır.

İhtar: Kalpten maksat, sanevberî (çam kozalağı gibi) bir et parçası değildir. Ancak bir lâtife-i Rabbaniyedir ki; mazhar-ı hissiyatı vicdan, ma'kes-i efkân dimağdır. Binaenaleyh, o lâtife-i Rabbaniyeyi tazammun eden o et parçasına kalp tabirinden şöyle bir letafet çıkıyor ki: O lâtife-i Rabbaniyenin insanın maneviyatına yaptığı hizmet, cism-i sanevberînin cesede yaptığı hizmet gibidir. Evet, nasıl ki bütün aktâr-ı bedene mâû'l-hayatı neşreden o cism-i sanevberî, bir makine-i hayattır ve maddî hayat onun işlemesiyle kaimdir; sekteye uğradığı zaman, ceset de sukuta uğrar. Kezalik, o lâtife-i Rabbaniye, a'mal ve ahval ve maneviyatın heyet-i mecmuasını hakikî bir nur-i hayat ile canlandırır, ışıktandırır. Nur-i imanın sönmesiyle, mahiyeti meyyit-i gayr-i müteharrik gibi bir heykel-den ibaret kalır.

a'mal: ameller, işler.
ahval: hâller, durumlar, oluşlar.
aktar-ı beden: bedenin her tarafı.
basar: göz.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
cem: cümle, hep, bütün.
ceset: vücut, beden.
cism-i sanevberî: çam kozalağı şeklindeki cisim.
dimağ: akıl, şuur.
hakiki: gerçek.
hakk-ı takaddüm: önde bulunma hakkı.
heyet-i mecmua: bir şeyin teferuatına ve cüzlerine bakılmaksızın bütününe gösterdiği hâl ve manzara.
hikmet: gaye, maksat.
hizmet-i cism-i sanevberî: koni biçimindeki cismin çalışması, hizmeti.
ibaret: meydana gelen, oluşan.
ihtar: hatırlatma, bir konuda hatırlatma yapma.
iman: inanma, itikat.
kâim: ayakta duran, ayakta bulunan, ayağa kalkan.
kezalik: keza, bu da öyle, böylece.
lâtife-i Rabbaniye: doğrudan doğruya bâkî olan Allah ile bağı kuran Rabbanî duygu.
letafet: lâtiflik, hoşluk, incelik.
maddî: madde ile alakalı, cisma-nî.
mahiyet: bir şeyin aslı, esası, neden ibaret olduğu.
makes-i efkâr: fikirlerin aksetmesi, düşüncenin yansıması.
makine-i hayat: hayatı döndüren ilâhî makine, sistem, düzen.
maksat: kastedilen şey; gaye.
maneviyat: mana alemine ait

¹ **وَعَلَى سَمْعِهِم** 'de **عَلَى** 'nın tekrarı, kalp ile sem'e vurulan hatemlerin her birisi müstakil bir nevi delâile ait olduğu-na işarettir.

Evet, kalbin hatmi, delâil-i kalbiye ve vicdaniyeye aittir. Sem'in hatmi, delâil-i nakliye ve hariciyeye aittir. Ve keza, her iki hatmin bir cinsten olmadığına bir remizdir.

Sual: Kalp ile basarın cem sîgasıyla, sem'in müfret suretinde zikirlerinde ne gibi bir hikmet vardır?

1. Kulaklarına da [mühür vurdu.]. (Bakara Suresi: 7.)

olanlar, hisse ve inanca ait şeyler.
mâû'l-hayat: hayat suyu, kan.
mazhar-ı hissiyat: duygulara sahip olma, sezilere kavuşma, sezilere nail olma.
meyyit-i gayr-i müteharrik: hareketsiz ölü.
müfret: gr. tekil.
neşir: dağıtma, yayma, saçma, serpmeye.

nokta-i istimdad: yardım ve medet isteme noktası.
nur-i hayat: hayat ışığı, hayat nuru.
nur-i iman: iman nuru, Allah'ın varlığına, yaratıcılığına inanmadaki gönül, kalp ve fikir aydınlığı.
sanevberî: kozalak şeklinde, koni biçiminde.
sekte: bozukluk, bozulma.
sem': kulak.

şiga: gr. kip, kalıp.
sual: soru.
sükût: bozulma vazifesini normal yapamama.
suret: biçim, tarz.
tabir: ifade, söz.
tazammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.
vicdan: iyiyi kötüden, hayrı şerden ayırt etmeye yardımcı olan ahlâkî duygu.
zikir: anma, bildirme.

Cevap: Kalp ile basarın taallûk ettikleri şeyler mütehalif, yolları mütebayın, delilleri mütefavit, talim ve telkin edicileri mütenevvidir. Sem' ise, kalp ve basarın hilâfına, mastardır. İştiren ferttir. Cemaatin iştittikleri, ferttir. İştiren fert, fert olur. Bunun için müfret olarak iki cem'in arasına düşmüştür.

Sual: Kalpten sonra tercihen sem'in zikredilmesi neye binaendir?

Cevap: Melekât ve malûmat-ı kalbiye, alelekser kulak penceresinden kalbe girerler. Bu itibarla, sem', kalbe yakındır; ve aynı zamanda, cihat-ı sitteden malûmat aldığı cihetle, kalbe benziyor. Zira, göz yalnız ön ciheti görür; bunlar ise her tarafı görürler.

¹ وَعَلَىٰ أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ 'de üslûbun tağyiriyle, cümle-i fiiliyeye tercihen, cümle-i ismiyenin ihtiyar edilmesi, basarla görünen delillerin sabit olduklarına; kalp veya sem' ile alınan deliller ise, müteceddit ve gayr-i sabit olduklarına işaret eder.

Sual: ² خَتَم ile ³ غِشَاوَةٌ arasında ne fark vardır ki, خَتَم Allah'a isnat edilmiştir, غِشَاوَةٌ isnatsız bırakılmıştır?

Cevap: خَتَم Allah tarafından onların kesblerine bir cezadır; غِشَاوَةٌ ise Allah tarafından olmayıp, onların meksubudur.

1. Gözleri üzerinde de hakkı görmelerine mani bir perde vardır. (Bakara Suresi: 7.)

2. Mühürledi. (Bakara Suresi: 7.)

3. Hakkı görmelerine mani bir perde. (Bakara Suresi: 7.)

alelekser: ekseriya, çoğunlukla, çok kez, çok vakit.

basar: göz.

binaen: -den dolayı, bu sebepten.

cem: cümle, hep, bütün.

cihat-ı sitte: altı cihet, altı taraf. (sağ-sol, ön-arka ve alt-üst.).

cihet: yön.

cümle-i fiiliye: fiil cümlesi.

cümle-i ismiye: isim cümlesi.

delil: bir davayı ispata yarayan şey, bürhan.

delil: bir davayı, meseleyi ispata yarayan şey, bürhan, beyyine.

gayr-i sabit: durgun ve hare-

ketsiz olmayan, doğruluğu ispat edilmemiş.

hilâfına: zıddına, tersine, aksine.

ihtiyar: irade, tercih.

isnat: dayanma, dayandırma.

itibar: önem ve değer vermek dikkate almak.

kesb: çalışarak elde etme, ça-

lışarak kazanma.

malûmat: bilgi.

malûmat-ı kalbiye: kalbe ait bilgiler, kalbe gelen bilgiler, kalp yoluyla bilinenler.

mastar: fiil (iş, hareket, oluş bildiren kelime) kökü.

meksub: kazanılmış, kesb olunmuş.

melekât: melekeler; tecrübe, çok tekrar ve fazla uğraşmakla elde edilen iktidar, yapabilirlik ve maharetler.

müfret: yalnız, tek.

mütebayın: birbirine uymayan, birbirinden ayrı, zıt.

müteceddit: teceddüt eden, yenilenen, yenileşen.

mütefavit: birbirinden farklı, çeşitli olan.

mütehalif: birbirine uymayan, değişken.

mütenevvi: aynı cinsten olmayan, nev' nev', çeşit çeşit.

sabit: durağan, değişmeyen.

sem': isitmek.

taallûk: alâkalı, münasebetli olma.

tağyir: başkalaştırma, değiştirme.

talim: eğitim, yetiştirme, öğretme.

telkin: fikir aşılama, zihinde yer ettirme.

tercihen: tercih ederek, seçme hakkını kullanarak.

üslûp: ifade yolu, kendine has ifade veya yazı tarzı.

zikir: anma, bildirme.

Ve keza, mebde itibarıyla rü'yette bir ıztırar vardır; semâ'da, tahatturda ihtiyar vardır. Evet, gözün açılmasıyla eşyayı görmemek mümkün değildir; fakat, mesmuatı dinlemekte veya hatıratı tahattur etmekte bu ıztırar yoktur. ¹ غشاوة tabiri, gözün yalnız ön cihette hâkim ve nazır olduğuna işarettir ki, eğer bir perde ile o cihetten alâkası kesilse, bütün bütün kör kalır.

Tenkiri ifade eden غشاوة 'deki *tenvin*, onların gözleri üstündeki perde malûm olmayan bir perde olup, ondan sakınmak onlar için mümkün olmadığına işarettir.

Car ve mecrurun غشاوة üzerine takdim edilmesi, en evvel nazar-ı dikkati onların gözlerine çevirtmekle, kalplerindeki sırları göstermek içindir. Zira, göz kalbin âyine-sidir.

² وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

Bu cümlelerin mâkabliyle cihet-i münasebeti fludur ki:

Evvelki cümledeki kelimatla şecere-i küfriyenin dünya-ya ait acı semerelerine işaret edilmiştir. Bu cümle ile o mel'un şecerinin ahirette vereceği semeresi Zakkum-i Cehennemden ibaret olduğuna işaret yapılmıştır.

Sual: Üslûbun mecra-i tabiîsi ³ وَعَلَيْهِمْ عِقَابٌ شَدِيدٌ

cümlesi iken, üslûbun muktezası olan şu cümlelerin terkiyle وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ cümlesi ihtiyar edilmiştir. Hâlbuki bu

ahiret: öbür dünya, ikinci hayat.
alâka: ilgi, ilişki. bağ.
âyine: ayna, mir'at.
car: çarşaf, örtü.
cihet: yan, yön, taraf.
cihet-i münasebet: münasebet sebebi, alâka yönü, alâka vesilesi.
evvel: önce.
hakim: gören.
hatırat: yaşanmış olayların zihinde bıraktığı izler, hatıralar.
ıztırar: mecburiyet, zorunluluk, çaresizlik, ihtiyaç.
ibaret: meydana gelen, oluşan.
ihtiyar: irade, tercih.
kelimat: kelimeler, sözler.
keza: böylece, aynı şekilde.
mâkabl: öndeki, üstteki.
malûm: bilinen, biliniyor olan.
mebde: evvel, baş, başlama, başlangıç.
mecra-i tabiî: normal ve tabiî akış yeri, bir şeyin tabiî yollardan geçişi.
mecrur: Arapçada harf-i cer veya izafet (isim tamlaması) hâllerinde, son harfi esre yani i sesi ile okunan kelimelerin hâli.
mel'un: lânetlenmiş, kötülenmiş.
mesmuat: işitilen, duyulan, haber alınan şeyler.
mukteza: iktiza etme, gerekme.
nazar-ı dikkat: dikkatli bakma,

1. Hakkı görmelerine mani bir perde. (Bakara Suresi: 7.)
2. Onların hakkı pek büyük bir azaptır. (Bakara Suresi: 7.)
3. Onlara şiddetli bir ikap vardır.

dikkatli bakış.

nazır: nezaret eden, bakan, gözetken.

rü'yet: görme, bakma, görüşme, seyretme, görüş.

sem: işitme.

semere: meyve, yemiş.

sır: manevî hakikat ve marifetler.

sual: soru.

şecere: ağaç.

şecere-i küfriye: küfre ait ağaç; küfür ve inkâr ağacı; küfür silsilesi.

tabir: ifade, söz.

tahattur: hatırlama, hatıra getirme.

takdim: öne geçirme, öne alma, önde tutma.

tenkir: bir ismi harf-i tarifsiz

kullanarak belirsiz yapma.

tenvin: Arapça bir kelimenin sonunu nun gibi okutmak üzere konulan işaret; kelimenin sonuna iki üstün (en), iki esre.

üslûp: tarz, yol, biçim, usul, stil.

Zakkum-i Cehennem: Cehennem zakkumu.

cümledeki kelimeler, nimet ve lezzetler hakkında kullanılan kelimelerdir?

Cevap: Şu güzel kelimeleri havi olan şu cümlelerin onlara karşı zikredilmesi, bir tehekkümdür (istihza) bir tevbih'tir, yüzlerine gülmektir. Yani, onların menfaatleri, lezzetleri ve büyük nimetleri ancak ikaptır. Menfaat ve faydayı ifade eden ¹ وَلَهُمْ 'deki ل, lisan-ı hâl ile "Amelinizin faydalı olan ücretini alınız" diye yüzlerine gülüyor. "Tatlı" manasını tazammun eden ² عَذَابُ lâfzı, onların küfür ve musibetleriyle istilzaz ettiklerini tezkir ile, sanki lisan-ı hâl ile "Tatlı amelinizin acısını çekin" diye tevbih ediyor. Alekser büyük nimetlere sıfat olan ³ عَظِيم kelimesi Cennette nimet-i azîm sahiplerinin hâllerini o kâfirlere tezkir ettirmekle, kaybettikleri o nimet-i azîmeye bedel, elîm elemelere düştüklerini ihtar ediyor. Sonra عَظِيم kelimesi, tazimi ifade eden عَذَاب 'deki tenvine te'kittir.

Sual: Bir kâfirin masiyet-i küfriyesi, mahduttur, kısa bir zamanı işgal ediyor. Ebedî ve gayr-i mütenahi bir ceza ile tecziyesi, adalet-i İlâhiyeye uygun olmadığı gibi, hikmet-i ezeliyeye de muvafık değildir. Merhamet-i İlâhiye müsaade etmez?

Cevap: O kâfirin cezası gayr-i mütenahi olduğu teslim edildiği takdirde, kısa bir zamanda irtikâp edilen o

istilzaz: hoşla gitme, lezzet alma.
işgal: tutma.
kâfir: Allah'ı ve İslâmîyeti inkâr eden, dinsiz.
küfür: nimeti inkâr etme.
lâfız: söz, kelime.
lisan-ı hâl: hâl dili, bir şeyin durumu ve görünüşü ile bir mana ifade etmesi.
mahdud: sınırlı, belirli.
masiyet-i küfriye: küfre ait asilik, imansızlıktan kaynaklanan itaatsizlik.
menfaat: fayda.
merhamet-i İlâhiye: Allah'ın merhameti.
müsaade: izin.
musibet: uğursuz, pis.
muvafık: uygun, münasip.
nimet: iyilik, lütuf, ihsan, bağış.
nimet-i azîme: büyük nimet.
sıfat: hâl, keyfiyet, nitelik, vasıf.
sual: soru.
takdir: -Kıymet verme, ölçme, ölçmeye vurma, değer biçme. tercih, seçme.
tazammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.
tazim: hürmet, ululama, saygı gösterme.
te'kit: kuvvetlendirme, pekiştirme.
tecziye: cezalandırma, ceza verme.
tehekküm: istihza, alay, eğlenme.
tenvin: Arapça bir kelimenin sonunu nun gibi okutmak üzere konulan işaret; kelimenin sonuna iki üstün (en), iki esre.
tevbih: azarlama, paylama.
tezkir: hatırlatma, hatıra getirme.
zikir: anma, bildirme.

1. Onların hakkı. (Bakara Suresi: 7.)

2. Bir azap. (Bakara Suresi: 7.)

3. Pek büyük. (Bakara Suresi: 7.)

adalet-i İlâhiye: Allah'ın adaleti, İlâhî adalet.
alekser: ekseriya, çoğunlukla, çok kez, çok vakit.
amel: fiil, iş, emek; dinin emirlerini yerine getirme işi.
bedel: karşılık.
ebedi: sonu olmayan, daimî, sürekli.
elem: dert, üzüntü, maddî-

manevî ızdırap.

elim: şiddetli.

gayr-i mütenahi: sonsuz, sonu olmayan, nihayetsiz.

hâl: durum, vaziyet.

havi: içine alan, kapsayan, kuşatan.

hikmet-i ezeliye: Cenab-ı Hakkın sonsuz ilmi ve maksadı.

ihtar: dikkat çekme, hatırlatma, uyarı.

ikap: azap, eziyet, eza, cezalandırma, ceza.

irtikâp: kötü, fena ve günah teşkil edecek bir iş yapma, kötü iş işleme.

istihza: alaya alma, birisiyle eğlenme, inceden inceye dokundurarak alay etme.

masiyet-i küfriyenin gayr-i mütenahi bir cinayet olduğu altı cihetle sabittir:

Birincisi: Küfür üzerine ölen bir kâfir, ebedî bir ömürle yaşayacak olursa, o gayr-i mütenahi ömrünü behemhâl küfürle geçireceği şüphesizdir. Çünkü, kâfirin cevher-i ruhu bozulmuştur. Bu itibarla, o bozulmuş olan kalbin gayr-i mütenahi bir cinayete istidadı vardır. Binaenaleyh, ebedî cezası, adalete muhalif değildir.

İkincisi: O kâfirin masiyeti, mütenahi bir zamanda ise de, gayr-i mütenahi olan umum kâinatın vahdaniyete olan şahadetlerine gayr-i mütenahi bir cinayettir.

Üçüncüsü: Küfür, gayr-i mütenahi nimetlere küfran olduğundan, gayr-i mütenahi bir cinayettir.

Dördüncüsü: Küfür, gayr-i mütenahi olan zat ve sıfat-ı İlâhiyeye cinayettir.

Beşincisi: İnsanın vicdanı, zahiren mütenahi ise de, bâtınen ebade bakıyor ve ebedi istiyor. Bu itibarla, gayr-i mütenahi hükmünde olan o vicdan, küfürle mülevves olarak mahvolur gider.

Altıncısı: Zıt zıddına muânit ise de, çok hususlarda mümasil olur. Binaenaleyh, iman, lezaiz-i ebediyeyi ismar ettiği gibi; küfür de âlâm-ı elîmeyi ve ebediyeyi ahirette intaç etmesi şe'nindendir.

Bu altı cihetten çıkan netice ve gayr-i mütenahi olan bir ceza, gayr-i mütenahi bir cinayete karşı ayn-ı adalettir.

adalet: her hak sahibine hakkının tam ve eksiksiz verilmesi, hakka niyet, âdillik.

ahiret: öbür dünya, ikinci hayat.

âlâm-ı elîme: çok acı ve acıklı elemeler.

ayn-ı adalet: adaletin aslı, adaletin tâ kendisi.

bâtınen: dâhilen, iç yüzünde, içinden olarak.

behemhâl: mutlaka, elbette, ne yapıp edip.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

cevher-i ruh: ruh cevheri, ruhun hakikati.

cihet: yön.

cinayet: cana kıyma, katl veya bu derecede ağır bir suç.

ebed: sonsuzluk, daimîlik.

ebedi: sonu olmayan, daimî, sürekli.

ebediye: ebade mensup, zevalsiz, sonu olmayan, sürekli, hiç son bulmayacak şekilde süren.

gayr-i mütenahi: sonsuz, sonu olmayan, nihayetsiz.

hükmünde: değerinde, yerinde. iman: inanma, inanç, itikat, tasdik.

intaç: netice verme, sonuçlandırma.

ismar: netice verme, sonuç verme.

istidat: kabiliyet, yetenek.

itibar: önem ve değer vermek dikkate almak.

kâfir: Allah'ı ve İslâmiyeti inkâr eden, dinsiz.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

küfran: iyilik bilmeme, görülen

iyiliği unutma, nankörlük.

küfür: Allah'ın varlığına, birliğine inanmama, müsrîklik, imansızlık.

lezaiz-i ebediye: ebedî ve sonsuz lezzetler, ahiret nimetleri.

mahv: batma, bitme, yok olma.

masiyet: âsîlik, itaatsizlik. isyan.

masiyet-i küfriye: küfre ait âsîlik, imansızlıktan kaynaklanan itaatsizlik.

muannit: inatçı, ayak direyen.

muhalif: zıt, karşıt, aykırı.

mülevves: kirlî, pis, murdar.

mümasil: benzeyen, benzer, andiran.

mütenahi: nihayet bulan, nihayete eren, biten, sona eren.

nimet: iyilik, lütuf, ihsan, bağış.

sabit: durağan, değişmeyen; ispatlanmış.

şahadet: şahit olma, şahitlik, tanıklık.

şehâd: hâl, keyfiyet, durum, özellik, yapı, istidat.

sıfat-ı İlâhiye: Allah'ın sıfatları.

umum: bütün.

vahdaniyet: Allah'ın birliği ve varlığı, Allah'ın bir oluşu.

vicdan: iyiyi kötüden, hayrı şerden ayırt etmeye yardımcı olan ahlâkî duygu.

zahiren: görünüşte.

zat: azamet ve ululuk sahibi olan.

Sual: Kâfirin o cezasının adalete uygun olduğunu teslim ettik. Fakat, azapları intaç eden şerlerden hikmet-i ezeliyenin ganî olduğuna ne diyorsun?

Cevap: Kavaid-i esasiyedendir ki, *ara sıra vukua gelen şerr-i kalil için hayr-ı kesîr terk edilmez; terk edildiği takdirde, şerr-i kesîr olur.* Binaenaleyh, hakaik-ı nisbiyenin sübutunu izhar etmek, hikmet-i ezeliyenin iktizasındandır. Bu gibi hakaikin tezahürü, ancak şerrin vücuduyla olur. Şerden, haddi tecavüz etmemek için, terhip ve tahvif lâzımdır. Terhibin vicdan üzerine tesiri terhibi tasdik etmekle olur. Terhibin tasdiki ise, haricî bir azabın vücuduna mütevakkıftır. Zira vicdan; akıl ve vehim gibi, haricî ve ebedî hakikat hükmüne geçmiş bir azaptan yapılan terhiple müteessir olur. Öyle ise, dünyada olduğu gibi, ahirette de ateşin vücudundan yapılan terhip, tahvif, ayn-ı hikmettir.

Sual: Pekâlâ, o ebedî ceza hikmete muvafıktır; kabul ettik. Amma, merhamet ve şefkat-i İlâhiyeye ne diyor-sun?

Cevap: Azizim! O kâfir hakkında iki ihtimal var. O kâfir ya ademe gidecektir veya daimî bir azap içinde mevcut kalacaktır. Vücudun —velev Cehennemde olsun— ademden daha hayırlı olduğu vicdanî bir hükümdür. Zira, *adem, şerr-i mahz olduğu gibi, bütün musibet ve masiyetlerin de merciidir; vücut ise, velev Cehennem de olsa, hayr-ı mahzdır.*

adalet: her hak sahibine hakkının tam ve eksiksiz verilmesi, hakkaniyet, âdillik.
adem: yokluk.
ahiret: öbür dünya, ikinci hayat.
amma: ama, lakin, ancak.
ayn-ı hikmet: tamamen faydalı ve gayeli, hikmetin tâ kendisi.
azap: günahlara karşı çekilecek ceza, eziyet, işkence.
aziz: izzetli, muhterem, saygın.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
daimî: sürekli, devamlı.
ebedî: sonu olmayan, daimî, sürekli.
Gani: bütün varlıklara sahip, zengin olan Allah.
hadd-i tecavüz: sınırı aşma, aşırılık.
hakaik: hakikatler, doğrular, gerçekler.
hakaik-ı nisbiye: benzer hakikatler.
hakikat: gerçek, esas.

haricî: dışı ait, dışarı ile ilgili.
hayr-ı kesîr: çok hayır, içinde pek çok hayır ve fayda bulunan.
hayr-ı mahz: mutlak hayır, hayrın ta kendisi.
hikmet: ilahî gaye, gizli sebeptir.
hikmet-i Ezeliye: Cenab-ı Hakkın sonsuz ilmi ve maksadı.
hükmüne: yerine, değerine.
hüküm: emir, bir konu hakkında verilen karar.

ihhtimal: olabilirlik.
iktiza: gerektirme, lüzumlu kılma.
intaç: netice verme, sonuçlandırma.
izhar: açığa vurma, meydana çıkarma, aşikâr etme.
kâfir: Allah'ı ve İslâmiyeti inkâr eden, dinsiz.
kavaid-i esasiye: temel kaideler.
masiyet: günah, kötü şey.
merci: merkez, kaynak.
mevcut: varlık, var olan.
musibet: felâket, belâ.
müteessir: teessüre kapılan, hüznü, kederli, mahzun.
mütevakkıf: varlığı bir şeye bağlı olma.
muvafık: uygun, münasip.
şefkat-i İlâhiye: Cenab-ı Hakkın merhameti ve şefkati.
şer: kötülük.
şerr-i kalil: az miktardaki günah, kötülük; zararı az miktarda olan.
şerr-i kesîr: büyük kötülük, çok olan fenalık; daha büyük günah.
şerr-i mahz: tamamen kötülük, iyi tarafı hiç olmayan; zararı, fenalığı yüzde yüz olan şer ve musibet.
sual: soru.
sübut: açık olma, meydana çıkma.
tahvif: korkutma, korkuya düşürme, ürkütme.
tasdik: doğrulama, onaylama.
terhip: korkutma.
tezahür: görünme, belirme, ortaya çıkma.
vehim: zan, şüphe.
velev: olsa da bile, hatta, ister.
vicdan: iyiyi kötünden, hayrı şerden ayırt etmeye yardımcı olan ahlâkî duygu.
vücut: var olma, var oluş, varlık.
vuku: olma, gerçekleşme, meydana gelme.

Maahaza, kâfirin meskeni Cehennemdir ve ebedî olarak orada kalacaktır. Fakat, kâfir kendi ameliyle bu duruma kesb-i istihkak etmiş ise de, amelinin cezasını çektiikten sonra, ateşle bir nevi ülfet peyda eder ve evvelki şiddetlerden azade olur. O kâfirlerin dünyada yaptıkları a'mal-i hayriyelerine mükâfaten, şu merhamet-i İlâhiye-ye mazhar olduklarına dair işaret-i hadisiye vardır.

Maahaza, cinayetin lekesini izale veya hacaletini tahfif veyahut icra-i adalete iştiyak için cezayı hüsn-i rıza ile kabul etmek, ruhun fitrî olan şe'nidir.

Evet, dünyada, çok namus sahipleri, cinayetlerinin hicabından kurtulmak için, kendilerine cezanın tatbikini istemişlerdir ve isteyenler de vardır.

a'mal-i hayriye: hayırlı işler, hayırlı ameller.

amel: iş, uygulama, yapma.

atıf: bir kelime veya cümle, önceki kelime veya cümleye bağlanması.

ayet: Kur'an'ın her bir cümlesi.

azade: bağlardan kurtulmuş, hür, serbest.

belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; bir şeyde saklı bulunan derin anlam.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

cinayet: cana kıyma, katl veya bu derecede ağır bir suç.

dair: alâkalı, ilgili.

ebedî: sonu olmayan, daimî, sürekli.

evvel: önce.

fitrî: tabii, doğal.

garaz: hedef, gaye, istek, meyil, maksat.

hacalet: utanma, utanç.

hicap: utanma, utanma duygusu, mahcubiyet.

hüküm: verilen karar.

hülâsa: kısaca, özet.

hüsn-i rıza: gönül rızası.

icap: gerekme hali, gerekli olma.

icra-i adalet: adaletin yerine getirilmesi.

iktiza: lazım gelme, gerekme.

işarat-ı hadisiye: Peygamber Efendimizin (a.s.m.) sözlerinin işaret ettiği manalar, vermiş olduğu işaretler.

istîrak: katılma.

iştiyak: göreceği gelme, özleme.

ittihat: birleşme, birlik oluşturma.

izale: zevale erdirmeye, yok etme.

kâfir: Allah'ı ve İslâmiyeti inkâr eden, dinsiz.

kesb-i istihkak: hak etme, hak kazanma.

kezalik: keza, bu da öyle, böylece.

kıssa: ibret verici hikâye.

maahaza: bununla birlikte, böyle olmakla beraber.

mâkabî: öndeki, üstteki.

۱ وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ

Bu ayetin mâkabliyle vech-i nazmı:

Nasıl ki bir hükümde iki müfredin iştiraki veya bir maksatta iki cümle, ittihadı, atfı icap ettirir; kezalik, bir hedefi, bir garazı takip eden iki kıssanın da atıfları, belâgatin iktizasındandır. Binaenaleyh, on iki ayetin hü-lâsasını tazammun eden münafıkların kıssası, kâfirler hakkında geçen iki ayetin mealine atfedilmiştir.

1. İnsanlardan bir kısmı da, mü'min olmadıkları hâlde, "Allah'a ve ahiret gününe inandık" derler. (Bakara Suresi: 8.)

maksat: kastedilen şey; gaye.

mazhar: nail olma, şereflenme.

meal:

mesken: mana, anlam, mefhum.

merhamet-i İlâhiye: Allah'ın merhameti.

mesken: oturlan, ikamet olunan yer.

müfret: tekil, teklik.

mükâfaten: mükâfat olarak, karşılık olarak, ödül olarak.

münafık: nifak sokan, arabozcu; kalbinde küfrü gizlediği halde Müslüman görünen.

namus: ar, edep, hayâ, ırz.

nevi: çeşit, tür.

peyda: meydana gelme, açığa çıkma.

ruh: insandaki canlılığın ve diriliğin, iradeyle ilgili ve irade dışı hareketlerin ve idrak kabiliyetinin kaynağı, nefis.

şe'n: durum, özellik, yapı.

tahfif: hafifletme, yükünü azaltma.

tatbik: yerine getirme, uygulama.

tazammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.

ülfet: alışma, kaynaşma, dostluk.

vech-i nazım: nazım yönü, nazım tarafı.

Evet, vakta ki en evvel Kur'an'ın senasıyla başlandı; sonra mü'minlerin methine intikal etti, sonra kâfirlerin zemmine incirar etti, sonra insanların kısımlarını ikmal etmek için münafıkların kıssası zikredildi.

Sual: Kâfirlerin zemmi hakkında yalnız iki ayetle iktifa edilmiştir. On iki ayetin hülâsasıyla münafıklar hakkın-da yapılan itnap neye binaendir.

Elcevap: Münafıklar hakkında itnabı, yani tatvili icap ettiren birkaç nükte vardır:

Birincisi: Düşman, meçhul olduğu zaman daha zararlı olur, kandırıcı olursa daha habis olur, aldatıcı olursa fesadı daha şedit olur, dâhilî olursa zararı daha azîm olur. Çünkü, dâhilî düşman kuvveti dağıtır, cesareti azaltır; harici düşman ise, bilakis asabiyeti şiddetlendirir, salâbeti arttırır.

Nifakın cinayeti, İslâm üzerine pek büyüktür. Âlem-i İslâmı zelzeleye maruz bırakan nifaktır. Bunun içindir ki, Kur'an-ı Azîmüştan ehl-i nifaka fazlaca teşniat ve takbihatta bulunmuştur.

İkincisi: Münafık olan, mü'minlerle ihtilât ede ede, yavaş yavaş ünsiyet kesbeder, imanla ülfet peyda eder; gerek Kur'an'dan, gerek mü'minlerden nifakın kötülüğü hakkındaki sözleri işite işite, pis hâletten nefret eder. En nihayet, lisanından Kelime-i Tevhidin kalbine damlamasına zemin hazırlamak için itnap yapılmıştır.

âlem-i İslâm: İslâm âlemi, İslâm dünyası.
asabiyet: aşırı taraftarlık.
ayet: Kur'an'ın her bir cümlesi.
azîm: büyük.
bilakis: aksine, tersine.
binaen: -den dolayı, bu sebepten.
cinayet: cana kıyma, katl veya bu derecede ağır bir suç.
dâhilî: içe ait, içe dönük, iç ile ilgili.
ehl-i nifak: iki yüzlü kimseler,

münafıklar, ara bozucular.
evvel: önce.
fesat: fenalık, kötülük, arabo-zanlılık.
habis: fesatçı, hilekâr, alçak, kötü, pis, soysuz.
hâlet: hâl, durum.
harici: dışa ait, dışarı ile ilgili.
hülâsa: kısaca, özet.
icap: gerekme hâli, gerekli olma.
ihtilât: karışıp görüşme, beraber yaşama.
ikmal: tamamlama, bitirme,

eksik, ve noksan bırakmama.
iktifa: yeterli bulma, kâfi görme.
iman: inanç, itikat.
incirar: bir neticeye doğru çekilerek sona erme, çekilip bir sona erme.
intikal: geçme, bulaşma, sırayet etme.
itnap: sözün uzun tutulması, uzatılması; daha kısa anlatımı mümkün olduğu hâlde uzun anlatımı tercih etme.
kâfir: Allah'ı ve İslâmiyeti in-

kâr eden, dinsiz.

Kelime-i Tevhid: tevhid-i ilâhiyi ifade eden lâ ilâhe illallah Muhammedün Resulullah cümlesi.

kesb: kazanma.

kıssa: ibret verici hikâye.

Kur'an-ı Azîmüştan: şan ve şerefi yüce olan Kur'an.

lisan: konuşma dili.

maruz: bir şeyin etkisi ve tesiri altında bulunma.

meçhul: bilinmeyen, hakkında bilgi olmayan.

medih: övme.

mü'min: iman eden, inanan.

münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.

nifak: ikiyüzlülük, münafıklık.

nihayet: en sonunda.

nükte: ince manalı, ancak dikkatle anlaşılabilen mana veya söz.

peyda: meydana gelme, açığa çıkma.

salâbet: Metanet, manevî kuvvet, dayanma, sebat.

şedit: tesirli.

sena: methetme, övme.

sual: soru.

takbihat: takbihler, ayıplamalar, çirkin görmeler.

tatvil: uzatma, uzatılma.

teşniat: çirkin bulmalar, ayıplamalar, kötölemeler.

ülfet: alışma, kaynaşma, dostluk.

ünsiyet: alışkanlık, ülfet, dostluk.

vakta ki: ne vakit ki, ne zaman ki, o zaman ki, olduğu vakit.

zelzele: ırgalama, sarsma.

zern: yerme, kınama, ayıplama.

zemin: yer.

zikir: anma, bildirme.

Üçüncüsü: İstihza, hud'a, ikiyüzlülük, hile, kizb, riya gibi kötü ahlâklar münafıkta var; kâfirden o derece yoktur. Bu cihetten, münafıklar hakkında itnap yapılmıştır.

Dördüncüsü: Alelekser münafıklar ehl-i kitaptan oldukları için, şeytanî bir zekâ sahipleri olup, daha hilekâr, daha desiseci olurlar. İşte bu durumdaki münafıklar hakkında itnap, yani tatvil-i kelâm ayn-ı belâgattir.

Bu ayetin kelimeleri arasındaki münasebetlere gelelim:

¹ مِنَ النَّاسِ car ve mecruru ² مَنْ kelimesine haber olduğu takdirde şöyle bir sual varir olur ki: *Münafıkların nâstan oldukları bedihîdir. Bu hüküm, malûmu ilâm etmekten ibaret kalır?*

Elcevap: Malûmdur ki, bir hüküm bedihî olduğu zaman, o hükmün lâzımı kastedilir. Burada kastedilen, o hükmün lâzımı olan taaccüptür. Sanki, Kur'ân-ı Azîmüş-şan zımnen, "Münafıkların nâstan oldukları acip bir şeydir" diyerek, halkı taaccüp etmeye davet etmiştir. Zira, insan mükerremdir. Mükerrem olan insan, nifaka tenez-zül etmez.

Sual: Madem ki مِنَ النَّاسِ haberdir; ne için مَنْ üzeri-ne takaddüm etmiştir?

Elcevap: Madem ki o hükümden taaccüp kastedilmiş-tir; taaccüb-i inşâînin şe'ni, kelâmın evvelinde bulunmak-tır.

acip: tuhaf, hayrette bırakan.
alelekser: ekseriya, çoğunlukla, çok kez, çok vakit.
ayet: Kur'ân'ın her bir cümlesi.
ayn-ı belâgat: belâgatin tâ kendisi; yerinde, muhatabına uygun, makamın münasip güzel söz söylemenin tâ kendisi.
bedihî: delilsiz, açık olan, besbel-li, aşikâr.
car: çeken sürükleyen.
cihet: yön.
desise: hile, oyun, aldatmaca.
ehl-i kitap: Kur'ân-ı Kerîm'de genellikle Yahudîler ve Hristiyanlar için kullanılan tabir.
evvel: önce gelen, önceki.
hile: aldatmaya, kandırmaya yönelik tertip, düzen, desise.
hilekâr: hileci, hilebaz.
hud'a: hile, oyun, aldatma, dü-zen, mekir, dek, dalavere.
hüküm: verilen karar.
ibaret: meydana gelen, oluşan.
ilâm: bildirme.
istihza: alaya alma, birisiyle eğ-lenme, inceden inceye dokundu-rarak alay etme.
itham: suç isnat etme, suçlama.
itnap: sözün uzun tutulması, uzatılması; daha kısa anlatımı müm-kün olduğu hâlde uzun anlatımı tercih etme.
kâfir: Allah'ı ve İslâmîyeti inkâr eden, dinsiz.
kasıt: hedef almak, niyet etmek.
kelâm: söz, lâfız.
kelâm: yalan söyleme, yalan, uy-durma.
Kur'ân-ı Azîmüşşan: şan ve şere-fi yüce olan Kur'ân.
madem: ...den dolayı, böyle ise.

1. İnsanlardan bir kısmı. (Bakara Suresi: 8.)
2. Öyleleri vardır ki.

malûm: bilinen, bilinir olan.
mecrur: çekilmiş, sürüklendi-miş.
mükerrem: aziz, saygıdeğer, muhterem.
münafık: nifak sokan, ara bo-zucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.
münasebet: münasiplik, iki şey arasındaki uygunluk.
nâs: insanlar.

nifak: ikiyüzlülük, münafıklık.
riya: özü sözü bir olmamak, inandığı gibi hareket etmeyiş, iki yüzlülük.
şe'n: durum, özellik, yapı.
seytani: şeytana ait, şeytana has, şeytanla ilgili.
sual: soru.
taaccüb-i inşai: gr. kesin bir olay ya da fiili göstermeden hayret ve şaşkınlığı ifade

eden söz.
taaccüp: şaşma, hayret etme, şaşakalma.
takaddüm: önce gelme.
tatvil-i kelâm: sözü uzatma.
tenez-zül: inme, alçalma.
varit: akla gelen.
zımnen: açıktan olmayarak, dolayısıyla, üstü kapalı ola-rak, kapalı bir şekilde.

Sonra, *nâs* tabirinden birkaç letaif çıkıyor:

Birincisi: Kur'ân'ın, münafıkların şahıslarını tayin etmeyerek umumî bir sıfatla onlara işaret etmesi, Resul-i Ekrem'in (a.s.m.) siyasetine daha münasıptır. Zira münafıkların şahıslarının tayiniyle kabahatleri yüzlerine vurulsaydı, mü'minler nefsin desisesiyle vesveseye düşerlerdi. Hâlbuki, vesvese havfa, havf riya, riya nifaka münecer olur.

Ve keza, eğer Kur'ân onları tayinle takbih etseydi, "Resul-i Ekrem (a.s.m.) mütereddittir, etbana emniyeti yoktur" denilecekti.

Ve keza, bazen kötülük ifşa edilmezse, tedricen zail olması ihtimali vardır. Fakat, teşhir edildiği takdirde, kötülüğü yapan kimsenin hiddetini tahrik eder, fenalığı daha fazla yapmasına bais olur.

Ve keza, *nâs* gibi umumî bir sıfatın nifaka münafi olması, hususî sıfatların daha ziyade münafi olmasına delâlet eder. Zira, insan mükerrerdir. Bu gibi rezaleti işlemek, insaniyetin şanından değildir.

Ve keza, *nâs* tabiri, nifakın bir taife veya bir tabakaya mahsus olmayıp, hangi taife olursa olsun, insan nev'inde bulunmasıdır.

Ve keza, *nâs* tabiri, nifak bütün insanların haysiyet ve şereflerini ihlâl eden bir rezalet olduğundan, enzar-ı ammeyi nifakın aleyhine çevirtmekle izale ve adem-i intişarına çalışmaları lüzumuna işarettir.

adem-i intişar: intişar etme-me, yayılmama.
aleyh: karşı, karşı.
bais: sebep olan.
delâlet: alâmet, işaret, iz.
desise: hile, oyun, aldatmaca.
enzar-ı amme: bir mesele hakkında halkın fikri, düşüncesi, genel görüş, kamuoyu, effkâr-ı umumiye.
etba: birinin sözüne, işine, mesleğine uyanlar.
havf: korku, korkma.
haysiyet: şeref, onur, itibar.

hiddet: öfke, kızgınlık.
hususî: özel.
ifşa: duyurma, gizli bir şeyi yayma.
ihlâl: bozma, zarar verme.
ihhtimal: olabilirlik.
insaniyet: insanlık, insanlık mahiyeti.
izale: zevale erdirmeye, yok etme.
kabahat: kusur, suç.
keza: böylece, aynı şekilde.
letaif: güzellikler, incelikler.
mü'min: iman eden, inanan.

mükerrer: aziz, saygıdeğer, muhterem.
münafi: zıt, aykırı.
münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.
münasip: uygun.
münecer: varıp sona eren, neticelenen.
mütereddit: tereddüt eden, kararsız.
nâs: insanlar.
nefis: kişinin kendisi, iyiliğe de kötülüğe de meyli olan

duygu.

nevi: tür, çeşit.

nifak: ikiyüzlülük, münafıklık.

Resul-i Ekrem: çok cömert, kerim olan peygamber, Hz. Muhammed (a.s.m.).

rezalet: arsızlık, utanmazlık, hayâsızlık.

riya: özü sözü bir olmamak, inandığı gibi hareket etmeyi, iki yüzlülük.

şan: şöret, ün.

şeref: onur, haysiyet.

sıfat: hâl, keyfiyet, nitelik, vasıf.

siyaset: idare etme, yönetme, politika.

tabir: ifade.

tahrik: bir kimseyi kötü bir iş yapması için ileri sürme, kışkırtma.

taife: kavim, kabile.

takbih: çirkin görme, ayıplama, kınama.

tayin: belirleme, yerini belli etme.

tedricen: tedricle, yavaş yavaş, azar azar, derece derece.

teşhir: ilân etme, herkese duyurma, gösterme.

umumi: genel.

vesvese: şüphe, kuruntu, kalbe gelen asılsız kötü ve sinsî düşünceler.

zail: sona eren, yok olan.

ziyade: çok, fazla.

Sual: ¹ يَقُولُ ile ² اٰمَنَّا 'nın mercileri bir iken, birisinin

müfret, diğerinin cem sîgasıyla zikirlerinde ne hikmet vardır?

Elcevap: Zarif bir letafete işaretir ki, imanın mevsufu cem ise de telâffuz eden müfrettir.

³ يَقُولُ اٰمَنَّا cümlesi onların iman davalarını hikâyedir.

Bu cümlede davalarının reddine iki cihetle işaret edildiği gibi, davalarının takviyesine de iki vecihle ima edilmiştir. Şöyle ki:

⁴ يَقُولُ kelimesi, madde cihetiyle onların iman davasının

ayn-ı itikat olmayıp, ancak kuru bir sözden ibaret olduğuna işaretir. Kezalik, muzari sîgasıyla zikirinde, onları aleddevam yaptıkları müdafaaya sevk eden vicdanî bir sebep değildir; ancak halka karşı bir riyakârlık olduğuna işaretir.

Davalarının takviyesine yapılan işaretler ise, ⁵ اٰمَنَّا fiil-i

mazinin hey'etinden, “Biz ehl-i kitap cemaatleri, eskiden beri mü'miniz, Şimdi imandan geri kalmamıza imkân yoktur” gibi takviye edici bir delil tereşşuh ettiği gibi; cem'e raci olan ⁶ نَا zamirinden de, “Bizler bir fert gibi değiliz, ancak muhteşem bir cemaatiz. Yalana tenezzül etmeyiz” gibi ikinci bir takviye daha çıkıyor.

aleddevam: devamlı olarak, daimî suretle, boyuna, sürekli olarak.

ayn-ı itikat: gönülden inanmanın tâ kendisi.

cem sîgası: çoğul kip, fiil çekimin-den meydana gelen.

cem: çoğul.

cemaat: bir mezhebe veya bir dine bağlı olanların oluşturduğu topluluk, hey'et.

cihet: yön.

dava: takip edilen fikir, iddia.

delil: iz, nişan, emare.

ehl-i kitap: Kur'ân-ı Kerim'de genellikle Yahudîler ve Hristiyanlar için kullanılan tabir.

fiil-i mâzî: bir işin geçmiş zaman-da işlendiğini bildiren sîga, kip.

hey'et: şekil, görünüş, yapı.

hikmet: gizli sebep, gaye.

ibaret: meydana gelen, oluşan.

ima: dolaylı, üstü kapalı ifade etme.

imkân: mümkün olma, olabilirlik.

kezalik: keza, bu da öyle, böylece.

letafet: incelik.

merci: merkez, kaynak.

mevsuf: vasıflanmış, nitelenmiş.

mü'min: iman eden, inanan.

müdafa: savunma, koruma.

1. Derler. (Bakara Suresi: 8.)

2. İnandık. (Bakara Suresi: 8.)

3. “İnandık” derler. (Bakara Suresi: 8.)

4. Biz.

müfret: yalnız, tek.

muhteşem: haşmetli, yüce.

muzari sîgası: geniş zaman kipi.

raci: dair, ait, alâkası olan.

riyakâr: rîya eden, iki yüzlü, sahtekâr.

sevk: ulaştırma, yöneltme.

sual: soru.

takviye: kuvvetlendirme, sağlamlaştırma, teyit ve tasdik etme.

telâffuz: söyleyiş, söyleniş.

tenezzül: inme, alçalma.

tereşşuh: sızma, sızıntı yapma.

vecih: cihet, yön.

vicdanî: vicdanla, kalbî his ile ilgili, vicdana ait.

zamir: ismin yerini tutan kelimeler.

zarif: inceliği, lâtifliği ile hoşgiden.

zikir: anma, bildirme.

1 بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْآخِرِ

Kur'ân-ı Kerîm, hikâye ettiği şeyleri ya aynıyla alır; veya mealinin ahzıyla veyahut ibaresinin telhisiyle bir tasarruf yapar.

Birinci ihtimale göre, onların erkân-ı imaniyeden yalnız bu iki rûknü izhar etmeleri, rûkûnlerin en mühimlerini izhar etmekle sadâkatlerini göstermeye işarettir. Ve aynı zamanda, onlardan en ziyade kabule şayan, zuumlarınca bu iki rûkündür.

İkinci ihtimale nazaran, Cenab-ı Hakkın, imanın rûkûnleri içinde kutup sayılan bu iki rûknü tahsis etmesi, onların kuvvetle iddia ettikleri iman, dine iman olmadığına işarettir. Çünkü, bu iki rûknün de muktezasına amel ve itikat etmemişlerdir. ب 'nin tekrarı, her iki rûkne olan imanın bir cihetten olmadığına işarettir. Çünkü, Allah'a iman Allah'ın vücut ve vahdetine imandır; yevm-i ahirete iman ise, o günün hak olduğuna ve muhakkak geleceğine imandır.

2 وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ

Sual: ³ اَمَّا 'ya müşabih olan ⁴ وَمَا اٰمَنُوْا 'ya tercihen ⁵ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ olarak cümle-i ismiye ile denilmesinde ne hikmet var?

Elcevap: Birincisi: Her iki اَمَّا arasında görünen zahiri tenakuzdan içtinap etmek içindir.

mühim: lüzumlu, gerekli.
mukteza: iktiza etme, gerekme.
müşabih: birbirine benzeyen, aralarında benzerlik bulunan şeylerden her biri.
nazaran: nispeten, kıyaslayarak, göre.
rûkûn: bir şeyi meydana getiren unsurlardan her biri, esas.
sadâkat: bağlılık, doğruluk.
şayan: değer, lâıyk, münasip.
sual: soru.
tahsis: has kılma, ayırma.
tasarruf: idareli kullanma, tutum.
telhis: kısaltma, kısaca ifade etme, özetleme.
tenakuz: çelişme, iki sözün birbirine uymaması, insanın bir sözünün öteki sözünü çürütmesi, zıddiyet, çelişki.
tercihen: öncelikli olarak, tercih ederek, üstün tutarak.
vahdet: bir ve tek olma.
vücut: varlık.
yevm-i ahiret: ahiret günü.
zahiri: görünüşte olan; zahire, dışa ait olan.
ziyade: fazla, fazlasıyla.
zuum: batıl inanç, yanlış kanaat.

1. Allah'a ve ahiret gününe... (Bakara Suresi: 8.)
2. Mü'min olmadıkları hâlde. (Bakara Suresi: 8.)
3. İnandık. (Bakara Suresi: 8.)
4. İnanmadılar.

ahz: alma, alınma.

amel: iş, uygulama, yapma.

Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.

cihet: yön.

cümle-i ismiye: isim cümlesi.

erkân-ı imaniye: imana ait esaslar.

hikmet: gizli sebep, gaye.

ibare: bir fikri anlatan bir veya birkaç cümlecik yazı.

içtinap: çekinme, sakınma, uzak durma.

iddia: bir fikri ısrarla savun-

ma, dava etme.

ihimal: olabilirlik.

iman: inanç, itikat.

itikat: kesin inanma, iman.

izhar: gösterme, açığa vurma.

kutup: merkez nokta.

meal: anlama, mana, mefhum, mazmun, kavram.

İkincisi: ¹ اَمَّا ihbar değildir, inşadır. İnşa nefiyle tekzip edilemediğinden, ² وَمَا اَمْنُوا denilmemiştir.

Üçüncüsü: اَمَّا cümlesinden zımnen istifade edilen ³ نَحْنُ مُؤْمِنُونَ cümlesine nefiy ve tekzibi irca için ⁴ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ denilmiştir.

Dördüncüsü: Onların adem-i imanlarının devamına delâlet etmek için cümle-i ismiye ihtiyar edilmiştir.

Sual: Nefyi ifade eden مَا cümleinin evvelinde bulunduğu hâlde cümleden istifade edilen devamı nefyetmeye delâlet etmediğinde hikmet nedir?

Elcevap: Nefiy, kesif bir harfin medlûlüdür; devam ise, cümle-i ismiyenin hey'et-i hafifesinden istifade edilen bir manadır. Binaenaleyh, kesif kesife, yani nefiy imana daha kariptir.

Sual: وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ 'deki haber üzerine harf-i cer olan ب 'nin duhulü neye işarettir?

Elcevap: Onların zahiren imanları varsa da, hakikatte imana ehil ve lâıyk insanlar olup, mü'minîn sınıfından addedilmediklerine delâlet için مَا 'nın haberi üzerine ب dâhil olmuştur.

adem-i iman: imanın yokluğu, iman etmeme, inanmama.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
cümle-i ismiye: isim cümlesi.
dâhil: içinde, içeri girmiş.
dehalet: sığınmak, aman dileme, medet, yardım isteyiş, birinin himaye ve merhametine sığınma.
delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.
duhul: içeri girme, dâhil oluş.
ehil: sahip, malik, yetki sahibi olan.
evvel: önce.
hakikat: gerçek.
harf-i cer: cer harfî; Arapçada başına geldiği kelimenin sonunu esre ile ("i" diye) okutan harf.
hey'et-i hafife: mananın hafif olduğunu gösteren cümle yapısı; basit cümle yapısı.

1. İnandık. (Bakara Suresi: 8.)
2. İnanimadılar.
3. Biz mü'minleriz.
4. Mü'min olmadıkları hâlde. (Bakara Suresi: 8.)

hikmet: gaye, maksat.	lanma.	ma.
ihbar: haber verme, bildirme.	karip: yakın, yakın olan, uzak olmayan.	sual: soru.
ihtiyar: irade, tercih.	kesif: gr. kalın harf.	tekzip: yalanlama, yalan olduğunu söyleme.
inşa: yapma, bina etme, kurma.	medlûl: delâlet olunan, işaret edilen, gösterilen.	zahiren: görünüşte.
irca: geri çevirme, geri döndürme.	mü'min: iman eden, inanan.	zımnen: açıktan olmayarak, dolayısıyla, üstü kapalı olarak, kapalı bir şekilde.
istifade: faydalanma, yarar-	nefiy: inkâr etme, olumsuzla-	

يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ
وَمَا يَشْعُرُونَ * فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا
وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ¹

Bu ayet, bütün cümleleriyle nifaka hücum ederek, münafıkları tevbih, takbih, tehdit, ta'yip etmekle, evvelce² dedikleri kavli ne maksada ve ne illete binaen söylediklerini ve nifakın en birinci cinayeti olan hıdâ' ve hilelerini beyan etmektedir.

Evvelâ, nifakın birinci cinayeti olan hıdâa ait³ يُخَادِعُونَ⁴ 'den 'ye kadar yedi cümleye terettüp eden müteselsil neticeleri nazara almak lâzımdır:

- **Birincisi:** Allah'ı kandırmak gibi muhal bir şeyin talebinde bulundukları için, tahmik edilmişlerdir.
- **İkincisi:** Menfaat niyetiyle kendilerine zarar dokundurdukları için, tesfih edilmişlerdir.
- **Üçüncüsü:** Menfaati mazarrattan tefrik edemedikleri için, techil edilmişlerdir.
- **Dördüncüsü:** Tıynetleri pis, sıhhatlerinin madeni hasta, hayat menbaları ölmüş, v.s. gibi rezaletleriyle, terzil edilmişlerdir.

1. Allah'ı ve mü'minleri güya aldatmaktadır. Hâlbuki onlar yalnız kendilerini aldatırlar da farkında bile olmazlar. • Onların kalplerinde nifak hastalığı vardır. Ayetler pespeşe inip İslâm inkişaf ettikçe Allah da onların o hastalıklarını artırmıştır. Ayetlerimizi yalanlayıp durmaları yüzünden onlara pek acı bir azap vardır. (Bakara Suresi: 9-10.)

2. İman ettik. (Bakara Suresi: 8.)

3. Aldatmaktadır. (Bakara Suresi: 9.)

4. Yalan söylüyorlar. (Bakara Suresi: 10.)

ayet: Kur'an'ın her bir cümlesi.

beyan: açıklama, bildirme, izah.

binaen: -den dolayı, bu sebepten.

cinayet: cana kıyma, katl veya bu derecede ağır bir suç.

evvelâ: öncelikle.

evvelce: daha önce.

hıdâ: aldatma, kandırma.

hile: aldatmaya yönelik dü-

zen, desise.

illet: sebep.

kavil: karar, sözleşme.

maden: asıl, esas, kaynak.

maksat: gaye.

mazarrat: zararlar, ziyanlar,

zarar vermeler.

menba: kaynak.

menfaat: fayda.

menfaat: faydalanılan, yararlanılan şeyler.

muhal: imkânsız, olması mümkün olmayan.

münafık: nifak soğan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.

müteselsil: teselsül eden, birbirinin ardı sıra, zincirleme giden.

nazar: bakış, fikir.

nifak: ikiyüzlülük, münafıklık.

rezalet: arsızlık, utanmazlık, hayâsızlık.

sıhhat: sağlam, sağlıklı olma; sahihlik, sözün yanlış ve eksik olmaması.

ta'yip: ayıplama.

tahmik: ahmak deme, ahmak olduğunu söyleme.

takbih: çirkin görme, ayıplama, kinama.

talep: isteme, dileme, istek, arzu.

techil: cehaletle, cahillikle suçlama.

tefrik: birbirinden ayırma, ayrı tutma.

tehdit: korkutma, gözdağı verme.

terettüp: sonuç olarak çıkma.

terzil: rezil etme, itibarını düşürme.

tesfih: akılsız, beyinsiz.

tevbih: azarlama, paylama.

tıynet: yaratılış, tabiat, maya, mi-zaç, huylar, karakter.

• **Beşincisi:** Şifanın talebiyle marazlarını ziyade ettikleri için, tezlil edilmişlerdir.

• **Altıncısı:** Elemden maada bir şey intaç etmeyen kavi bir azapla tehdit edilmişlerdir.

• **Yedincisi:** İnsanlarca alâmetlerin en çirkini olan kizb ile teşhir edilmişlerdir.

Sonra, bu yedi cümlemin arasındaki intizam ve irtibatın şöyle bir tasvirle dinlenmesi lâzımdır:

Bir şahıs bir şahsı nasihatle fena bir şeyden men etmek üzere şöyle tevcih-i kelâmda bulunur: “Ey kişi! Akıl varsa, şu yapmak istediğin şey muhaldir, hem nefesine zarardır. Hem iyiyi, kötüyü tefrik edecek bir hissin yok mudur? Anlaşılan hakikati hurafe, tatlıyı acı gösteren seciyende bir hastalık vardır. Şüphesiz, o hastalıktan kurtulup, şifayab olmak istiyorsun. Fakat, senin bu hâlin o hastalığı izale değil, tezyit ediyor. Eğer bu hâlinle bir lezzet, bir zevk istersen, en şedit bir elemi intaç eden bir azap eline geçer. En nihayet, sarhoşluktan ayılıp kötü hâlinden vazgeçmediğin takdirde, fesadın başkalarına geçmemek üzere hortumun üzerine bir damganın vurulmasıyla seni teşhir ve ilân etmek lâzımdır.

Kezalik, Cenab-ı Hak münafıkları nifaktan zecir ve men için, kötü hâllerini şöylece nakletmekle yüzlerine vuruyor.

¹ **يُخَادِعُونَ اللَّهَ** : Yani, *hile ile Allah’ı kandırmak istiyorlar*. Zira, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm Allah’ın

alâmet: iz, belirti, işaret, nişan.
aleyhissalâtü vesselâm: salât ve selâm onun üzerine olsun.
azap: büyük sıkıntı, şiddetli acı.
Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.
elem: dert, üzüntü, maddî-manevî ızdırıp.
fenâ: çirkin, kötü.
fesat: bozukluk, kanşıklık, nifak.
hakikat: gerçek, doğru.
hâl: tavir, davranış, tutum.
hile: aldatmaya yönelik düzen, desise.
hurafe: manasız söz.
ilân: yayma, duyurma, bildirme.
intaç: netice verme, sonuçlandırma.
intizam: düzenlilik, düzgünlük.
irtibat: bağ, münasebet.
izale: zevale erdirmeye, yok etmeye.
kavi: şiddetli, zorlu.
kezalik: keza, bu da öyle, böylece.
kizb: yalan söyleme, yalan, uydurma.
maada: başka, gayri, -den başka.
maraz: hastalık.
men: yasak etme, engelleme.
muhâl: imkânsız, olması mümkün olmayan.
münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.
nakil: anlatma, söyleme, hikâye etme; aktarma.
nasihat: öğüt; doğruya, iyiye, güzelle sevk etmek için yapılan konuşma.
nefis: insandaki bedenî canlılık;

1. Bakara Suresi: 9.

yeme, içme, şehvet gibi biyolojik ihtiyaçlara duyulan tabîî istek.
nifak: ikiyüzlülük, münafıklık.
nihayet: en sonunda.
Resul-i Ekrem: çok cömert, kerim olan peygamber, Hz. Muhammed (a.s.m.).
seciye: karakter, huy, tabiat.
şedit: şiddetli.
şifa: bedenî ve ruhî bir hastalığın son bulması, sağlığına

kavuşma.
şifayab: şifa bulan, iyileşen.
talep: isteme, dileme, istek, arzu.
tasvir: bir şeyi yazıyla veya başka ifade tarzlarıyla anlatma.
tefrik: birbirinden ayırma, seçme, ayırdetme, ayrı tutma.
tehdit: korkutma, gözdağı verme.

teşhir: ilân etme, herkese duyurma, gösterme.
tevcih-i kelâm: sözü yöneltme.
tezil: aşağılama, küçük düşürme, horlama; küçük ve hor görme.
tezyit: arttırma, çoğaltma.
zecir: önleme, yasak etme, yasaklama.
ziyade: ilâve, ekleme.

elçisidir; ona yapılan hile Allah'a racidir. Allah'a yapılan hile ise, muhaldır; muhali talep etmek, hamakattır. Böyle hayvancasına hamakat, taaccübü muciptir.

¹ وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ : Yani, onlar nefislerine hile yapıyorlar. Zira fiillerinde nef' değil, zarar vardır. Bu zarar da nefislerine racidir. Nefislerine zarar veren, ancak süfeha kısmıdır.

² وَمَا يَشْعُرُونَ : Yani, nef' ve zararı tefrik edecek bir hisse malik değillerdir. Bu ise cehaletin en edna ve en aşığı bir derekesine düştüklerine işaretler.

³ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ : Yani, nifak ve hasetten kalplerinde, ruhlarında öyle bir maraz vardır ki, o maraz, hakkı batıl, hakikati hurafe telâkki etmeye sebeptir. Zaten fasit bir kalpten, bozuk bir ruhtan böyle rezaletlerin çıkması bedihîdir.

⁴ فَرَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا : Yani, eğer onlar yaptıkları fenalıkla, gayz ve hasetlerini izale için bir deva, bir ilâc talebinde iseler, o zannettikleri ilâc, kalplerini, ruhlarını bozan bir zehirdir. Zehirle kendi tedavisine çalışan, elbette zelildir. Evet, kırık ve yaralı bir elle intikamını almak isteyen, yarasının artmasına hizmet eden bir miskindir.

⁵ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ : Yani, eğer onlar bir zevk, bir lezzet talebinde iseler, şu nifaklarında pek çok maasi olduğu

haset: kıskançlık, kıskanma, çekemezlik.

hile: aldatmaya yönelik düzen, desise.

hurafe: dinin aslına uymayan, sonradan dinî bilgiler arasına karışmış olan uydurma, batıl inanış.

izale: zevale erdirmeye, yok etmeye.

maasi: isyankârlıklar, günahlar, suçlar.

malik: sahip.

maraz: hastalık.

miskin: elinden iş gelmez, beceriksiz.

mucip: icap eden, gerektiren.

muhâl: imkânsız, olması mümkün olmayan.

nef: menfaat, kâr, fayda, çıkar.

nefis: kişinin kendisi, iyiliğe de kötülüğe de meyli olan duygu.

nifak: ikiyüzlülük, münafıklık.

raci: dair, ait, alâkası olan.

rezalet: arsızlık, utanmazlık, hayâsızlık.

süfeha: beynsizler, akılsızlar.

taaccüb: şaşma, hayret etmeye, şaşakalma.

talep: isteme, dileme, istek, arzu.

tedavi: hastalığı iyileştirme için yapılan bakım.

tefrik: birbirinden ayırma, seçme, ayırdetme, ayrı tutma.

telâkki: kabul etmeye, bir görüşle bakma.

zelil: hor, alçak, adî, bayağı.

1. Bakara Suresi: 9.

2. Bakara Suresi: 9.

3. Bakara Suresi: 10.

4. Bakara Suresi: 10.

5. Bakara Suresi: 10.

batıl: boş, beyhude, yalan, çürük, hurafe.

bedihî: delilsiz, açık olan, besbellî, aşikâr.

cehalet: cahillik, ilimden yoksun olma, ilâhî hakikatlerden habersiz olma.

dereke: aşağı inen basamak, aşağı mertebe.

deva: ilaç, çare.

edna: en açığı, en basit, en küçük.

fasit: fesat çıkaran, bozgunculuk yapan.

fena: çirkin, kötü.

fiil: iş, oluş, davranış, hareket.

gayz: hiddet, öfke, kızma, kızgınlık başlangıcı, hınç.

hakikat: gerçek, doğru.

hamakat: ahmaklık, beynsizlik, budalalık.

ahiret: öbür dünya, ikinci hayat.
alâmet: belirti, işaret, iz.
amden: kasıtlı olarak, bilerek ve isteyerek.
amel: fiil, iş.
azap: eziyet, işkence; büyük sıkıntı, şiddetli acı.
bab: kısım, bölüm, bahis.
bedel: bir şeyin yerini tutan, karşılık.
beyan: açıklama, bildirme, izah.
beynennâs: halk arasında, insanlar arasında.
dalâlet: dinsizlik, inançsızlık.
ecza: cüzler, parçalar, kısımlar.
elem: dert, üzüntü, maddî-manevî ızdırıp.
fiil: iş, oluş, davranış, hareket.
gaye: maksat, meram, hedef, sonuç.
hilâfına: zıddına, tersine, aksine.
hile: aldatmaya yönelik düzen, desise.
hud'a: aldatma, oyun, hile, düzen.
icap: gerekme hâli, lâzım, gerekli, lüzum.
iktiza: lâzım gelme, gerekme.
intaç: netice verme, sonuçlandırma.
intizam: düzenlilik, düzgünlük.
irtibat: bağlantı, münasebet.
istilzam: gerekli görme, lüzumlu görme.
istimrar: sürme, sürüp gitme, uzayıp gitme.
itimat: dayanma, güvenme, emniyet etme.
keza: böylece, aynı şekilde.
kizb: yalan söyleme, yalan, uydurma.
makam: yer, mevki.
maraz: hastalık.
maruz: bir şeyin etkisi ve tesiri altında bulunma.
mezkûr: zikredilen, adı geçen, anılan.
muhal: imkânsız, olması mümkün olmayan.
muhaliyet: imkânsızlık, imkânsız oluş.
mukabele: karşılık verme, karşılama.
mukabele-i bilmişil: misliyle mukabele etme, karşılaştığı muamelelerin aynısını sahibine iade etme.
münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.
müşakelet: benzeyiş, şeklindeki benzeyiş, cinsî benzeyiş.
müşareket: bir işin ortaklaşa ya-

gibi, muvakkat bir lezzet bile yoktur. O nifak, ancak dünyada şedit bir elemi, ahirette de en şedit bir azabı intaç edecek bir dalâlettir.

¹ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ : Yani, yaptıkları kizbden pişman

olup, nedamet etmedikleri takdirde, beynennâs, yalancılıkla teşhir ve bir alâmetle tevsimleri lâzımdır ki, başkalar onlara itimat edip marazlarına maruz kalmassınlar.

Mezkûr cümlelerin eczalar› arasında bulunan irtibat ve intizam›n beyan›na gelelim.

Münafıkların yaptıkları hileden takip edilen gayenin muhal olduğuna ve o muhaliyeti göz önüne getirip çirkin bir şekilde gösterilmesine tasrih edilmek üzere

² يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا cümlesinde, münafıkların amelinden —müşareket babından— muzari sîgasıyla “hud’a” ünvanıyla tabir edilmiştir.

Ve keza makamın iktizası hilâfına ³ النَّبِيِّ 'ye bedel ⁴ اللَّهُ ve ⁵ وَالَّذِينَ آمَنُوا zikredilmiştir. Çünkü

⁶ يُخَادِعُونَ 'nin maddesinden nefret çıkar, sîgasından de-

vam ve istimrar çıkar, babından müşareket çıkar. Müşareket ise, müşakeleti, yani mukabele-i bilmişli icap eder. Müşakelet ise, onların seyyielerine karşı seyyie ile mukabele edileceğini istilzam eder. Demek onların devamla yaptıkları şu kötü fiil, nefisleri titreten bir nefreti intaç

1. Bakara Suresi: 10.

2. Hile ile Allah'ı ve mü'minleri kandırmaya çalışıyorlar. (Bakara Suresi: 9.)

3. Peygamber.

4. Mü'minler.

5. İman edenler ki. (Bakara Suresi: 9.)

6. Aldatıyorlar. (Bakara Suresi: 9.)

pıldığını bildiren fiil, işteşlik.

muvakkat: geçici.

muzari sîgası: geniş zaman kipi.

nedamet: pişmanlık.

nefis: kişinin kendisi, iyiliğe

de kötülüğe de meyli olan

duygu.

nifak: ikiyüzlülük, münafıklık.

şedit: şiddetli.

seyyie: fenalık, kötülük, çirkinlik.

tabir: ifade.

tasrih: açıkça ifade ederek

şüphe ve tereddütleri silme.

teşhir: ilân etme, herkese duyurma, gösterme.

tevsim: damgalanma, mü-

hürlenme.

ünvan: ad, isim, lâkap.

zikir: anma, bildirme.

ettiği gibi, takip ettikleri garazın da akim kaldığına delâlet eder.

الله kelimesinin tasrihinden de garazlarının muhal ol-

duğuna delâlet vardır. Çünkü, Resul-i Ekrem'e (a.s.m.) yapılan hud'a Allah'a racidir. Allah ile pençeleşmek isteyen, düşer.

¹ **وَالَّذِينَ آمَنُوا** : ² **الَّذِينَ** 'nin iphamını izale etmek için sı-

la olarak iman sıfatının ihtiyar edilmesi, onların iman cihetiyle kendilerini sevdirecek mü'minlerden addetmek istemiş olduklarına işarettir. Ve keza, nur-i imanla akılları münevver olan mü'minlerin dirayetinden hilelerinin gizli kalmamasına bir imadır.

³ **وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ** : Bu cümledeki hasr, kemal-i

sefahatlerine işarettir. Zira, mü'minlere zarar verdirmek için yaptıkları muamele, makuse olup, onlar baltayı nefislerine vurmakla, sanki o hud'ayı bizzat nefislerine yapmakla sefahatlerini ilân etmişlerdir. ⁴ **يَخْدَعُونَ** 'nin ⁵ **يَضُرُّونَ**

'ye tercihi, yine onların sefahatlerine işarettir. Çünkü, ashab-ı ukul arasında kasten nefisine zarar veren vardır; fakat, amden kendisiyle hud'a eden yoktur; meğer ki insan suretinden çıkmış ola.

⁶ **أَنْفُسَهُمْ** : Bu ünvan onların pek aziz ve sevgili olan

nefislerini memnun etmek üzere bir hazz-ı nefsanî kazanmak niyetiyle yaptıkları nifak, aksülamel kabîlinden, bir zakkum-i ismar olduğuna alâmettir.

1. İman edenler ki. (Bakara Suresi: 9.)

2. O kimseler ki. (Bakara Suresi: 9.)

3. Onlar ancak kendi kendilerini aldatıyorlar. (Bakara Suresi: 9.)

4. Aldatıyorlar. (Bakara Suresi: 9.)

5. Zarar veriyorlar.

6. Kendi kendileri. (Bakara Suresi: 9.)

addetmek: saymak, sayılmak, itibar etmek.

akim: neticesiz, sonu yok, başarısız.

aksülamel: tepki, reaksiyon.

alâmet: belirti, işaret, iz.

amden: isteyerek ve bilerek, kasten.

ashab-ı akıl: akıl sahipleri; akıllı kimseler.

aziz: değerli.

bizzat: doğrudan doğruya.

cihet: yön.

delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.

dirayet: zekâ, anlayış, incelemeleri kavrayış.

garaz: hedef, gaye, istek, me-

yil, maksat.

hasr: umumîlikten çıkarma, sınır-lama.

hazz-ı nefis: cismen, beden, duyuyla bir şeyden lezzet alıp, haz duyma.

hile: aldatmaya yönelik düzen, desise.

hud'a: aldatma, oyun, hile, dü-zen.

ihtiyar: irade, tercih.

ilân: yayma, duyurma, bildirme.

ima: işaretle anlatma, üstü kapalı ifade etme.

iman: inanç, itikat.

ipham: gizleme, gizli ve üstü ka-palı bırakma, belirsiz olma, mu-ayyen olmama.

izale: zevale erdirmeye, yok etme.

kabil: bu türlü, bu çeşit, bu cins.

kasten: bile bile, isteyerek, kasıt-lı olarak.

kemal-i sefalet: tam bir sefillik, maddî-manevî yoksulluk, hakir-lik.

keza: böylece, aynı şekilde.

makuse: başka bir şeyin zıddı, zıt, ters.

mü'min: iman eden, inanan.

muamele: davranma, davranış.

muhal: imkânsız, olması müm-kün olmayan.

münevver: nurlanmış, nurlandı-rılmış, parlatılmış, aydınlatılmış.

nefis: kişinin kendisi, insandaki bedenî canlılık; yeme, içme, şeh-vet gibi biyolojik ihtiyaçlara du-yulan tabii istek.

nifak: ara bozukluğu.

niyet: maksat, bir işi yapmayı ön-ceden düşünme. meram. kalbin bir şeye karar vermesi, bir işin ne için yapılacağını bilmesi.

nur-i iman: iman nuru, Allah'ın varlığına, yaratıcılığına inanmada-ki gönül, kalp ve fikir aydınlığı.

raci: münasebeti, nispet ve ilgisi olan, dokunan, dair.

Resul-i Ekrem: çok cömert, ke-rim olan peygamber, Hz. Muham-med (a.s.m.).

sefalet: sefillik, süffilik, hakirlik, aşağılık, düşkünlük.

sıfat: hâl, keyfiyet, nitelik, vasıf.

sıla: bağ-fil.

suret: biçim, şekil, tarz.

tasrih: açıkça ifade ederek şüphe ve tereddütleri silme.

ünvan: ad, isim, lâkap.

zakkum-i ismar: zehirli meyve-ler, Cehennem meyveleri.

Sual: Bu cümledeki hasırdan anlaşılır ki, onların hud'a ve nifakları, İslâmiyete ve âlem-i İslâma zarar vermemiştir. Hâlbuki, âlem-i İslâmın unsurları, onların öldürücü zehir gibi intişar eden nifak şubelerinden gördüğü zararları hiçbir şeyden görmemiştir?

Elcevap: Âlem-i İslâm'da görünen zararlar, ancak onların bozulmuş tabiatlarından tefessüh etmiş fitratlarından, taaffün etmiş vicdanlarından neş'et ve intişar etmiştir. Yoksa onların arzu ve ihtiyarlarıyla yaptıkları hud'a ve hilelerin neticesi değildir. Çünkü, onların hileleri Cenab-ı Hakka, Peygamber-i Zîşana (a.s.m.), cemaat-i Müslimîne yapılan bir muameledir. Allah o muameleye âlimdir, Peygamber-i Zîşan da vahiyle vâkıftır. Cemaat-i Müslimîn'de, imanî bir şiddet-i zekâ sayesinde, o gibi hileler, tesettür edip gizli kalmaz. Demek, onların âlem-i İslâma vurdukları balta, dönüp kendi başlarını parçalamıştır. Çünkü aldanan cemaat-i Müslimîn değildir; ancak aldanan, aldatandır.

âlem-i İslâm: İslâm âlemi, İslâm dünyası.

alim: her şeyi hakkıyla bilen Allah.

cehalet: cahillik, ilimden yoksun olma, ilahî hakikatlerden habersiz olma.

cemaat-i Müslimîn: Müslüman topluluğu, Müslüman cemaati.

cemadat: cansız varlıklar.

Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.

dâhil: içinde, içeri girmiş.

fezleke: özet, netice.

fitrat: yaratılış, tabiat, mizaç, huy.

hasır: umumîlikten çıkarma, sınır-lama.

hile: aldatmaya yönelik düzen, desise.

hiss-i hayvanî: canlıya ait his, canlılık hissi, hayvana ait his.

hud'a: aldatma, oyun, hile, düzen.

ihtiyar: irade, tercih.

ihtiyar: irade, tercih.

ilân: yayma, duyurma, bildirme.

imani: imana dair olan, imanla ilgili.

intişar: yayılma, yaygınlaşma, neşrolunma.

keza: böylece, aynı şekilde.

mahrum: bir şeye sahip olamayan, yoksun.

muamele: davranma, davranış.

وَمَا يَشْعُرُونَ¹ : Yani, onlar yaptıkları hilenin nefislerine

raci olduğunu hissetmiyorlar. Bu fezleke onların cehaletini ilân ediyor. Çünkü, ukalâdan değildirler. Çünkü, onların bu işi, ukalâ işi değildir. Ve keza, hayvan sınıfına da benzemiyorlar. Çünkü, hayvanlar zararlı olan şeyleri hissettikleri zaman çekinirler. Demek bunlar hiss-i hayvanîden de mahrumdurlar. Öyle ise, bunlar ihtiyarları ve şurları olmayan cemadat nev'ine dâhildirler.

1. Farkında bile olmazlar. (Bakara Suresi: 9.)

nefis: hayat, ruh, can.

neş'et: meydana gelme, oluşma, çıkma.

nevi: türlü, çeşit.

nifak: ikiyüzlülük, münafıklık.

Peygamber-i Zîşan: şan ve şeref sahibi olan Peygamber; Hz. Muhammed (a.s.m.).

raci: dair, ait, alâkası olan.

şiddet-i zekâ: kuvvetli zekâ, güçlü kavrayış.

sual: soru.

şube: bölüm, kısım, takım.

şuur: bilinç.

taaffün: kokma, kokuşma.

tabiat: yaratılış, huy, karakter, seciye, mizaç.

tefessüh: çürüme, çürüyüp dağılma, bozulma, kokuşma.

tesettür: gizlenme, saklanma.

ukalâ: akıllılar, akıllı olanlar.

unsur: madde, esas, kök.

vahiy: Cenab-ı Hakkın dilediği hükümleri, sırları ve hakikatleri peygamberlere bildirmesi.

vâkıf: bir şeyi elde eden, bir işten haberli olan.

vicdan: iyiyi kötüden, hayrı şerden ayırt etmeye yardımcı olan ahlâkî duygu.

¹ **فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ** : *Bu cümlelerin, mâkabliyle vech-i*

irtibatı: Vakta ki onlar şuur hissini istihdam ederek muhakeme-i aklıye ile amel etmediler; anlaşıldı ki, ruhlarında bir maraz vardır. Ve lâakal onun zararlı bir maraz olduğunu bilmeleri lâzımdır ki, o marazdan sâdır olan hükümlere itimat etmesinler. Çünkü, o maraz, hakikatleri tağyir etmekle, acıyı tatlı, çirkini güzel göstermek şanındadır.

Zarfiyeti ifade eden ² **فِي** kelimesinden anlaşılır ki, onların marazları kalbin sathında değildir. Ancak kalbin melekûtunda, yani iç yüzünde kâin bir marazdır. ³ **قَلْبٌ**

ünvanından anlaşılır ki, kalbin sathında bulunan bir hastalık, bütün a'mal-i bedeniyeyi sekteye uğrattığı gibi, kalbin iç yüzü de nifakla hastalandığı zaman, ef'al-i ruhiye tamamen istikamet üzerine hareket edemez. Çünkü, hayatın mihveri ve makinesi ancak kalptir.

⁴ **فِي قُلُوبِهِمْ** kelâmının ⁵ **مَرَضٌ** kelimesi üzerine takdimi iki cihetle hasrı ifade eder:

Biri, maraz başka uzuvlarda değil, ancak kalplerdedir.

Diğeri, o kalpler de ancak münafıkların kalpleri olup, başkaların kalpleri değildir.

Bu iki hasırdan tariz suretiyle anlaşılır ki; nur-i imanın, insanın bütün ef'al ve âsârına sıhhat ve istikameti vermek, şanındandır.

mâkabı: öndeki, üstteki.

maraz: hastalık.

melekût: bir şeyin iç yüzü, hakikatî, aslı.

mihver: eksen, yörünge.

muhakeme-i aklıye: aklî muhakeme, karar vermek için akılla iyi düşünme, hüküm verme.

münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.

nifak: ikiyüzlülük, münafıklık.

nur-i iman: iman nuru, Allah'ın varlığına, yaratıcılığına inanmadaki gönül, kalp ve fikir aydınlığı.

sâdır olan: çıkan, meydana gelen, zuhur eden.

şan: âdet, tabiat, huy.

sath: üstten görünen kısım.

sekte: bozukluk, bozulma.

sıhhat: sahihlik, doğruluk, gerçelik.

suret: biçim, şekil, tarz.

şuur: bilinç; bir şeyin inceliklerini iyice idrak etme, anlayış.

tağyir: başkalaştırma, değiştirme.

takdim: arz etme, sunma.

tariz: kinayeli söz söyleme sanatı.

ünvan: şöhet, ad, isim.

uzuv: bir canlıyı meydana getiren parçacıklardan her biri, organ.

vakta ki: ne vakit ki, ne zaman ki, o zaman ki, olduğu vakit.

vech-i irtibat: bağlılık yönü, arasındaki ilişki bağı.

zarfiyet: kelimenin zarf olması hâli, bir kelimenin zarf olarak kullanılması.

1. Kalplerinde hastalık vardır. (Bakara Suresi: 10.)

2. İçinde. (Bakara Suresi: 10.)

3. Kalp. (Bakara Suresi: 10.)

4. Kalplerinde. (Bakara Suresi: 10.)

5. Hastalık. (Bakara Suresi: 10.)

a'mal-i bedeniyeye: bedenini yaptığı işler, bedenle yapılan işler.

amel: iş, uygulama, yapma.

âsâr: eserler, ürünler.

cihet: yön.

ef'al: fiiller, işler.

ef'al-i ruhiye: ruha ait işler.

hakikat: gerçek, esas.

hasr: umumilikten çıkarma, sınırlama.

hüküm: verilen karar.

istihdam: bir hizmette kullanma, çalıştırma.

istikamet: doğruluk, dürüstlük.

itimat: dayanma, güvenme.

kâin: olan, olmuş.

kelâm: söz, ibare, fıkra.

lâakal: en azından, hiç olmazsa.

Ve yine anlaşılır ki, fesat kalptedir. Bir şeyin esası, kalbi bozuk olursa, teferruatını tamir etmek, bir faydayı teşkil etmez.

Ve yine anlaşılır ki, fıtrattan hakikat çıkar. Fıtrat, hakikatlere merci bir mastardır. Fesat ve harap ise arızî bir marazdır. Çünkü, eşyada asıl, sıhhattir. Maraz ise arızîdir. Binaenaleyh, onlar “Nifak ve fesadımız fıtrîdir. İhtiyarî olmadığından, mucib-i ceza değildir” diye itirazda bulunamazlar.

Tenkiri, meçhuliyeti ifade eden *tenvin* ise, o maraz pek gizli olduğundan, ne görünmesi ve ne de tedavisi mümkün olmadığına işarettir.

Beflinci cümleyi teflki eden ¹ فَرَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا 'nin mâkabliyle vech-i irtibat ile eczası arasındaki ci-het-i intizama gelince:

Evet, vakti ki münafıklar yaptıkları amelden bir maraz olduğu kanaatiyle içtinap etmediler, bilakis o amellerini istihsan ederek o marazın fazlaca talebinde bulundular; Cenab-ı Hak da talepleri üzerine, onların marazlarını artırdı.

Sual: ² فَرَادَ 'deki ف mâkablinin mâba'dine sebep olduğunu ifade eder. Hâlbuki, burada marazın vücudu, marazın ziyadesine sebep değildir?

Elcevap: Vakti ki onlar marazlarını teşhis edip tedavisi talebinde bulunmadılar, sanki ihmallik yüzünden

amel: fiil, iş.
arızî: sonradan çıkan.
bilakis: aksine, tersine.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.
cihet-i intizam: intizam yönü, düzgünlük, tertip tarafı, ciyeti.
ecza: cüzler, parçalar, kısımlar.
esas: asıl, temel, dip, kök.
fesat: bozukluk, karışıklık, nifak.
fıtrat: yaratılış, tabiat, mizaç, huy.
fıtrî: tabîi, yaratılıştaki, doğuştan olan.
hakikat: gerçek, asıl, esas.
içtinap: çekinme, sakınma, uzak durma.
ihmal: boşlama, önemsememe.
ihtiyari: irade ile, kendi isteği ile seçerek ve hareket ederek.
istihsan: güzel bulma, beğenme.
itiraz: kabul etmediğini belirtip karşı çıkma.
kanaat: inanma, görüş, fikir.
mâba'di: bundan sonraki, sonrası.
mâkabli: öndeki, üstteki.
maraz: hastalık.
master: fiil (iş, hareket, oluş bildiren kelimeler) kökü.
meçhuliyet: bilinmezlik, meçhullük.
merci: merkez, kaynak.
mucib-i ceza: ceza gerektiren.

1. Allah hastalıklarını artırdı. (Bakara Suresi: 10.)
2. Artırdı. (Bakara Suresi: 10.)

münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.
nifak: ikiyüzlülük, münafıklık.
sıhhat: sahilik, doğruluk, gerçeklik.
sual: soru.
talep: isteme, dileme, istek, arzu.
tamir: onarma, düzeltme.

tedavi: hastalığı iyileştirme için yapılan bakım.
tefferruat: ayrıntılar, dallar, bölümler.
tenkir: bir ismi harf-i tarifsiz kullanarak belirsiz yapma.
tenvin: Arapça bir kelimenin sonunu nun gibi okutmak üzere konulan işaret; kelimenin sonuna iki üstün (en), iki

esre.
teşhis: tanıma, fark etme, seçme, ayırma, ne olduğunu anlama.
teşkil: oluşturma, şekillendirme.
vakta ki: ne vakit ki, ne zaman ki, o zaman ki, olduğu vakit.
ziyade: Artma, çoğalma.

ziyadesini talep etmişlerdir. Cenab-ı Hak da, mü'minlerin zaferiyle, onların ümitlerini ye'se çevirmiştir ve Müslümanların galebesiyle onların husumetlerini haset ve kinle kalbetmiştir. Sonra da onların maruz kaldıkları o yeis ve kinden doğan korku, zaafiyet ve zillet marazlarını onların kalplerine istilâ ettirmekle, marazlarını ziyadeleştirdi.

Sual: Kur'ân-ı Kerîm'in bu cümlede maraz kelimesini mef'ul değil, temyiz şeklinde kullanması neye işarettir?

Elcevap: Münafıkların bâtinî ve kalbî olan marazları sanki zahire çıkmış ve bütün amellerine ve fiillerine sirayet etmekle, onların vücutları tamamıyla maraz kesilmiş olduğunu ifade etmek için ¹ مَرَضٌ kelimesi temyiz olarak kullanılmıştır.

Evet, مَرَضٌ kelimesi, mef'ul olduğu takdirde bu manayı ifade etmez. Çünkü, o vakit ziyadelik yalnız maraza taallûk eder.

Altıncı cümleyi tefkil eden وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ² 'in vech-i irtibat ise:

Menfaati ifade eden ل 'dan anlaşılır ki, münafıkların menfaati ya dünyada elîm bir azaptır, veyahut ahirette şedit bir elemidir. Bunlar ise menfaat değildir. Öyle ise menfaatleri muhaldir.

1. Hastalık. (Bakara Suresi: 10.)

2. Onlar için acıklı bir azap vardır. (Bakara Suresi: 10.)

ahiret: öbür dünya, ikinci hayat.
amel: fiil, iş.
azap: büyük sıkıntı, şiddetli acı.
bâtınî: içe ait, dâhilî.
Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.
elem: dert, üzüntü, maddî-

manevî ızdırap.
elîm: şiddetli, çok dert ve keder veren.
fiil: iş, oluş, davranış, hareket.
galebe: galip gelme, üstünlük.
haset: kıskançlık, kıskanma, çekemezlik.
husumet: düşmanlık.
istilâ: ele geçirme, kaplama, yayılma.

kalbetmek: çevirmek, döndermek.
kalbî: samimî, içten, gönülden.
kin: gizli düşmanlık, garaz.
kin: gizli düşmanlık, garaz.
maraz: hastalık.
maruz: bir şeyin etkisi ve tesiri altında bulunma.
mef'ul: gr. failin yaptığı iş, failin fiilinin etkilediği şey.

menfaat: fayda, kâr, gelir, ihtiyaç karşılığı olan şey.
mü'min: iman eden, inanan.
muhâl: imkânsız, olması mümkün olmayan.
münafık: nifak soğan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.
şedit: şiddetli.
sirayet: yayılma, dağılma.
sual: soru.
taallûk: alâkalı, münasebeti olma.
talep: isteme, dileme, istek, arzu.
temyiz: ayırma, dikkatle ayırma, inceleyip seçme.
teşkil: oluşturma, şekillendirme.
vech-i irtibat: bağlılık yönü, aradaki ilişki sebebi.
yeis: ümitsizlik.
zaafiyet: zayıflık.
zahir: açık, aşikâr.
zillet: hakirlik, horluk, alçaklık, aşağılık, bayağılık, adilik.
ziyade: çok, fazla, artık.

Sual: Elîm, müteellim manasınadır. Müteellim ise şah-sın sıfatıdır. Binaenaleyh, azabın elîm ile vasıflandırılma-sında ne hikmet vardır?

Elcevap: Azap onların vücutlarını öyle kaplar ve ceset-lerini öyle ihata eder ve bâtınlarına öyle nüfuz eder ki, sanki onların vücutları bir azap külçesi kesilir. Onların ce-setlerinden azaptan maada bir şey görünmez olur. Hat-ta o azap külçesinden fışkıran ahlâr, fizarlar, teellümler sanki nefs-i azaptan neş'et ederler. Yani çağırın, bağı-ran, müteellim olan ayn-ı azap olduğu sanılır.

Yedinci cümleyi teflîkil eden **بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ** ¹ **'un vech-i irtibat>:**

Münafıkların azaplarının mezkûr cinayetleri arasında yalnız kizb ile vasıflandırılması, kizbin şiddet-i kubuh ve çirkinliğine işarettir. Bu işaret dahi, kizbin ne kadar tesir-li bir zehir olduğuna bir şahid-i sadıktır.

Zira kizb küfrün esasıdır, kizb nifakın birinci âlâmetidir, kizb kudret-i İlâhiyeye bir iftiradır, kizb hikmet-i Rabbani-yeye zıttır. Ahlâk-ı âliyeyi tahrip eden kizbdır, âlem-i İslâ-mı zehirlediren ancak kizbdır, âlem-i beşerin ahvalini fesada veren kizbdır, nev-i beşeri kemalâtтан geri bıra-kan kizbdır, Müseylime-i Kezzab ile emsalini âlemde re-zil ve rüsua eden kizbdır.

İşte bu sebeplerden dolayıdır ki, bütün cinayetler için-de tel'ine, tehdide tahsis edilen, kizbdır.

1. Ayetlerimizi yalanlayıp durmaları yüzünden. (Bakara Suresi: 10.)

ahlâk-ı âliye: yüksek ahlâk, yüce ahlâk, üstün ahlâk.
ahval: durum vaziyet.
âlâmet: belirti, işaret, iz.
âlem: dünya, cihan.
âlem-i beşer: insanlık âlemi.
âlem-i İslâm: İslâm âlemi, İslâm dünyası.
ayn-ı azap: azabın aynısı, sıkıntı-nın tıpkısı.
azap: eziyet, işkence; büyük sı-kıntı, şiddetli acı.
bâtın: görünmeyen taraf, iç kı-sım.
binaenaleyh: bundan dolayı, bu-nun üzerine.
cinayet: cana kıyma, katl veya bu derecede ağır bir suç.
elîm: şiddetli, çok dert ve keder veren.
emsal: eşler, benzerler.
esas: asıl, temel, dip, kök.
fesat: karışıklık, nifak.
fizar: ağlayıp inleme, sesli ağla-ma.
hikmet: gaye, maksat.
hikmet-i Rabbaniye: Cenab-ı Hakkın terbiye ve idaresinin ga-yeli ve maksatlı olması.
iftira: aslı olmadan birine suç yüklemek, olmayan bir suçu baş-kasına yüklemek.
ihata: kuşatma, içine alma.
kemâlât: kemaller, olgunluklar, mükemmellikler.
kizb: yalan söyleme, yalan, uy-durma.
kudret-i İlâhiye: Allah'ın kudreti, Allah'ın kudretiyle yaptığı işler, fi-iller, tasarruflar.
küfür: imansızlık, dinsizlik.
külçe: küme, yığın hâldeki şey.
maada: başka, gayri, -den başka.
mezkûr: zikredilen, adı geçen, anılan.
münafık: nifak sokan, ara bozu-cu; kalbinde küfür gizlediği halde

Müslüman görünen.
müteellim: acılı, ağırlı, acı du-yan.
nefs-i azap: azabın kendisi.
neş'et: meydana gelme, oluş-ma, çıkma.
nev-i beşer: insanoglu, insan-lar.
nifak: ikiyüzlülük, münafıklık.
nüfuz: geçerli olma, işleme.
rezil: maskara.
rüsua: rezil, itibarsız, haysi-

yetsiz, kepaze, hor, hakir, ayıplı.
şahid-i sadık: doğru sözlü şah-it.
şiddet-i kubuh: çirkinliğin derecesi, şiddeti.
sıfat: vasıf, nitelik.
sual: soru.
tahrip: harap etme, yıkma, bozma.
tahsis: has kılma, ayırma.
teellüm: elemilenme, tasalan-

ma, dertlenme, üzüntü duy-ma.
tehdit: korkutma, gözdağı verme.
tel'in: lanet okuma, lânetle-me.
teşkil: oluşturma, şekillendir-me.
vasıflandırmak: nitelendir-mek.
vech-i irtibat: bağlilik yönü, aradaki ilişki bağı.

Bu ayet insanları, bilhassa Müslümanları dikkate davet eder.

Sual: Bir maslahata binaen kizbin caiz olduğu söylenilmektedir. Öyle midir?

Cevap: Evet, kat'î ve zarurî bir maslahat için, mesağ-ı şer'î vardır. Fakat, hakikate bakılırsa, maslahat dedikleri şey batıl bir özürdür. Zira, usul-i şeriatta takarrür ettiği vecihle, mazbut ve miktarı muayyen olmayan bir şey, hükümlere illet ve medar olamaz. Çünkü miktarı bir had altına alınmadığından, suistimale uğrar.

Maahaza, bir şeyin zararı menfaatine galebe ederse, o şey mensuh ve gayr-i muteber olur; maslahat, o şeyi terk etmekte olur.

Evet, âlemde görünen bu kadar inkılâplar ve karışıklıklar, zararın özür telâkki edilen maslahata galebe etmesine bir şahittir. Fakat, kinaye veya tariz suretiyle, yani gayr-i sarih kelimeyle söylenilen yalan, kizbden sayılmaz.

Hülâsa, yol ikidir: Ya sükût etmektir; çünkü, söylenilen her sözün doğru olması lâzımdır. Veya sıdktır; çünkü, İslâmiyetin esası sıdktır, imanın hassası sıdktır, bütün kemalâta isal edici sıdktır, ahlâk-ı âliyenin hayatı sıdktır, terakkiyatın mihveri sıdktır, âlem-i İslâmın nizamı sıdktır, nev-i beşeri Kâbe-i kemalâta isal eden sıdktır, Ashab-ı Kiramı bütün insanlara tefevvuk ettiren sıdktır, Muhammed-i Haşimî Aleyhissalâtü Vesselâmı meratib-i beşeriyenin en yükseğine çıkaran sıdktır.

ahlâk-ı âliye: yüksek ahlâk, yüce ahlâk, üstün ahlâk.
âlem: dünya, cihan.
âlem-i İslâm: İslâm âlemi, İslâm dünyası.
aleyhissalâtü vesselâm: salât ve selâm onun üzerine olsun.
Ashab-ı Kiram: Hz. Muhammed'in (a.s.m.) Ashabı, Sahabeleri, arkadaşları.
ayet: Kur'an'ın her bir cümlesi.
batıl: hükümsüz olan, hukukî

netice doğurmayan.
bilhassa: özellikle.
binaen: -den dolayı, bu sebepten.
caiz: yapılması veya yapılmasında sakınca olmayan, uygun.
galebe: galip gelme, üstünlük.
gayr-i muteber: itibar görmeyen, değersiz, geçersiz olan.
gayr-i sarih: açık olmayan.
had: sınır.

hakikat: gerçek, asıl, esas.
hassa: bir şeye mahsus olan özellik, nitelik.
hüküm: verilen karar.
hülâsa: kısaca, özet.
illet: sebep.
inkılâp: bir hâlden diğer bir hale geçme, değişme, dönüşme.
isal: ulaştırma, vardırma, yetiştirme, eristirme.
Kâbe-i kemalât: mükemmelikler Kâbesi, güzelliklerin merkezi.

kat'î: kesin, şüpheyi ve tereddüde mahal bırakmayan.
kemalât: kemaller, olgunluklar, mükemmellikler.
kinaye: maksadı, kapalı bir şekilde ve dolaylı olarak anlatan söz.
kizb: yalan söyleme, yalan, uydurma.
maahaza: bununla birlikte, böyle olmakla beraber.
maslahat: fayda, maksat.
mazbut: belli, belirtilmiş.
medar: dayanak noktası, sebep, vesile.
menfaat: fayda, kâr, kazanç.
mensuh: hükmü kaldırılmış, nes-holunmuş, hükümsüz bırakılmış.
meratib-i beşeriye: insanlık mertebeleri, insan sınıfları.
mesağ-ı şer'î: şeriatin verdiği izin.
mihver: eksen, yörunge.
muayyen: sınırlanan, sınırlanmış.
Muhammed'ül-Haşimî: Haşimî-oğullarından olan Hz. Muhammed (a.s.m.).
nev-i beşer: insanoglu, insanlar.
nizam: düzen.
özür: engel.
sıdk: doğruluk, gerçeklik, hakikat.
sual: soru.
suistimal: bir şeyi kötüye kullanma.
sükût: susma, sessiz kalma.
suret: biçim, şekil, tarz.
takarrür: karar bulma, karar kılma, yerleşme.
tariz: kinayeli söz söyleme sanatı.
tefevvuk: üstün olma, üstünlük.
telâkki: anlama, anlayış, görüş.
terakkiyat: ilerlemeler, gelişmeler, yükselişler.
usul-i şariat: fıkıh usulü denilen, Kur'an ve hadislerden nasıl hüküm çıkarıldığından bahseden ilim.
vecih: cihet, yön.
zarurî: zorunlu.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ * أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَكِنْ لَا يَشْعُرُونَ¹

Bu ayetin evvelki ayetle vech-i irtibat>:

Vakta ki münafıkların nifakından neş'et eden cinayetlerinin birincisini teşkil eden nefislerine zulmetmekle hukukullahı tecavüzleri olan cinayet zikredildikten sonra, mezkûr cinayetlerinin ikincisini teşkil eden hukuk-i ibada tecavüz etmekle aralarına fesat ilka etmek cinayetleri da-hi mevki-i münasipte zikredilmiştir.

Sonra, ²وَإِذَا قِيلَ cümlesi, münafıkların kıssasına ve hi-kâyesine dâhil olduğu cihetle, ³وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ⁴ 'deki 'يَقُولُ'⁵ 'ye bağlıdır, mana ve mealce 'يُخَادِعُونَ'⁶ 'ye nazır-dır, haddizatında dahi 'يَكْذِبُونَ'⁶ 'ye merbuttur.

Üslûbun tağyiri ise, yani kazıye-i hamliye yerine kazı-ye-i şartiye'nin iradı, ⁶وَإِذَا قِيلَ ile 'يَكْذِبُونَ' arasında birkaç cümle'nin mukadder olduğuna bir emaredir.

Takdir-i kelâm şöyle olsa gerektir: Yalan söyledikleri zaman, fitneyi ika ediyorlar. Fitneyi ika ettikleri zaman, ifsat ediyorlar. Nasihat edildikleri vakit, kabul etmiyorlar. “Fesat yapmayın” denildiği zaman, “Biz ancak ıslaha ça-lışıyoruz” diyorlar.

ayet: Kur'ân'ın her bir cümlesi.
cihet: yön.
cinayet: cana kıyma, katl veya bu derecede ağır bir suç.
dâhil: içeri, iç.
emare: alâmet, belirti, nişan.
evvel: önce.
fesat: bozukluk, karışıklık, nifak.
fitne: karışıklık, bozgunculuk az-gınlık, baştan çıkarma, azdırma.
haddizatında: aslında, esasen.
hukuk-i ibad: kul hakkı, insanla-rın hukuku.
hukukullah: Allah'ın hukuku.
ıslah: iyi duruma getirme, iyileş-tirme, düzeltme.
ifsat: fesada uğratma, bozma, ka-rışıklık çıkarma.
ika: vuku buldurma, yapma, yap-tırma.
ilka: bırakma, atma, koyma.
irad: getirme, söyleme.
kazıye-i hamliye: yüklemli kazı-ye.
kazıye-i şartiye: şarta dayalı hü-küm.
kıssa: ibret verici hikâye.
meal: mana, anlam, mefhum.
merbut: bağlı, rabtedilmiş.
mevki-i münasip: uygun yer.
mezkûr: zikredilen, adı geçen, anılan.
mukadder: takdir edilmiş.
münafık: nifak sokan, ara bozu-cu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.
nasihat: öğüt, doğruya, iyiye, gü-zele sevk etmek için yapılan ko-nuşma.
nazar: nezaret eden, bakan, göze-ten.
nefis: kişinin kendisi, iyiliğe de kötülüğe de meyli olan duygu.
neş'et: meydana gelme, oluşma, çıkma.

1. Onlara “Yeryüzünde fesat çıkarmayın” dendiği zaman, “Biz ancak ıslah ediciyiz” derler. • Dikkat edin, asıl bozguncular onlardır; fakat farkında değildirlir. (Bakara Suresi: 11-12.)
2. Denildiği zaman. (Bakara Suresi: 11.)
3. İnsanlardan şöyle diyenler vardır. (Bakara Suresi: 8.)
4. Diyenler. (Bakara Suresi: 8.)
5. Aldatmaya çalışırlar. (Bakara Suresi: 9.)
6. Yalan söylerler. (Bakara Suresi: 10.)

nifak: ikiyüzlülük, münafıklık.
tağyir: başkalaştırma, değiştirme.
takdir-i kelâm: sözün kiyme-ti.
tecavüz: haddini aşma, söz

ve harekette ileri gitme.
teşkil: oluşturma, şekillendir-me.
üslûp: ifade yolu, kendine has ifade veya yazı tarzı.
vakta ki: ne vakit ki, ne za-

man ki, o zaman ki, olduğu vakit.
vech-i irtibat: bağlılık yönü, aradaki ilişki bağı.
zikir: anma, bildirme.
zulüm: haksızlık, eziyet.

Bu ayetin ihtiva ettiği mezkûr ve gayr-i mezkûr cümleler arasındaki vech-i irtibat:

Bir misalle izah edilecektir. Şöyle ki:

Bir insan tehlikeli bir yola sülûk ettiği zaman, en evvel “Senin bu yolun seni felâkete götürüyor; bu yoldan vazgeç” diye nasihat ederler. O insan vazgeçmediği takdirde, şiddetle zecir ve nehyedilir: “Ve aynı zamanda umum halkın nefret ve kahrına uğrarsın” diye tehdit edildiği gibi, “Ebna-i cinsine zulmetmiş olursun” diye şefkat-i cinsiye de davet edilir.

Eğer o insan sarhoşlar gibi inatçı ve kafasız ise, kendisine yapılan nasihat ve zecir ve nehiyleri müdafaa etmekle mukabele eder ve “Benim mesleğim haktır; ne senin hakk-ı itirazın var ve ne de benim senin nasihatlerine ihtiyacım var” diye serkeşliğe başlar.

Eğer o insan iki yüzlü ise, bir cihetten nasihat edenleri kandırır ve ilzama çalışır, diğer cihetten de “Ben ıslah edici bir insanım” diye mesleğini hak göstermeye devam eder. Ve aynı zamanda, “İslah benim hakikî bir sıfatım olup, bilahare hâsıl olmuş bir sıfat değildir” diye davasını te’kit ve teyit eder.

Bundan sonra, eğer o insan mesleğinde ısrar ile, nasihatleri kabul etmezse, anlaşılır ki, onun ıslahına hiçbir çare ve hiçbir deva yoktur. Yalnız, onun fesadı halka sirayet etmemek için, mesleğinin muzır ve fena olduğunu ilân etmek lâzımdır ki, herkes ondan tahaffuz etsin. Zira, o insan aklını çalıştırmıyor, şuurunu istihdam etmiyor ki, böyle zahir olan bir şeyi hissedebilsin.

ayet: Kur’ân’ın her bir cümlesi.
bilahare: sonra, sonradan, sonraları.
cihet: yön.
dava: takip edilen fikir, iddia.
deva: ilâç, çare, tedbir.
ebna-i cins: kendi cinsinden olanlar.
evvel: önce.
felâket: musibet, büyük dert, belâ.
fenâ: çirkin, kötü.
fesat: bozukluk, karışıklık, ni-

fak.
gayr-i mezkûr: zikredilmeyen.
hakikî: gerçek.
hakk-ı itiraz: itiraz etme hakkı.
hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.
ıslah: iyi duruma getirme, iyileştirme, düzeltme.
ihtiva: içine alma, kapsama.
ilân: yayma, duyurma, bildirme.
ilzam: susturma, cevap vere-

mez hâle getirme.
istihdam: bir hizmette kullanma, çalıştırma.
izah: açıklama, ayrıntıları ile anlatma.
kahr: zorlama, zorla bir iş gördürme.
meslek: tarz, davranış.
mezkûr: zikredilen, adı geçen, anılan.
misal: benzer, örnek.
mukabele: karşılık verme, karşılama.
muzır: zararlı, zarar veren.

müdafaa: savunma, koruma.
nasihat: öğüt, doğruya, iyiye, güzele sevk etmek için yapılan konuşma.
nehiy: yasaklama, menetme, bir işin yapılmaması konusunda tembihte bulunma.
serkeş: baş kaldıran, itaat etmeyen, asi.
sıfat: vasıf, nitelik.
sirayet: yayılma, dağılma.
sülûk: bir yola girme, bir yol tutma.
şefkat-i cinsiye: cinsine ait şefkat; aynı cinsten olanların birbirlerine karşı duydukları merhamet, sevgi, şefkat duygusu.
şuur: bir şeyin inceliklerini iyice idrak etme, anlayış.
tahaffuz: kendini muhafaza etme, koruma.
te’kit: kuvvetlendirme, sağlamlaştırma.
tehdit: korkutma, gözdağı verme.
teyit: doğrulama, doğru çıkarma, destekleme.
umum: bütün.
vech-i irtibat: bağlılık yönü, arasındaki ilişki bağı.
zahir: açık, belli, meydanda.
zecir: zorlama, mecbur etme.

İşte, bu misaldeki cümlelerin arasındaki münasebetlerle dikkat edilirse, mezkûr ayetin cümleleri arasında bulunan münasebet halkaları güzelce görünecektir. Evet, aralarında öyle fitrî bir nizam vardır ki; icaz ve ihtisarından, i'cazın yüksek sesleri işitilir.

Mezkûr ayetin her bir cümlesinin hey'etindeki vech-i intizam:

adalet: her hak sahibine hakkının tam ve eksiksiz verilmesi, hakka-niyet, âdillik.

aksi: ters, zıt.

ayet: Kur'ân'ın her bir cümlesi.

fail: fiili işleyen, yapan, tesir eden.

farz-ı kifaye: bir kısım Müslümanların yerine getirmesiyle, diğerlerinin üzerinden kalkan farzlar.

fenâ: çirkin, kötü.

fesat: karışıklık, nifak.

fitri: tabiî, doğal.

hey'et: şekil, biçim, yapı.

i'caz: mu'cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.

icaz: az sözle çok mana ifade etme.

idame: devamlı ve daimî kılma.

ihtilâl: bozulma, karışıklık, intizamsızlık.

ihtisar: kısaltma, özetlenme.

inkılâp: bir hâlden diğer bir hale geçme, değişme, dönüşme.

inzicar: çekilme, vaz geçme.

itaat: söz dinleme, boyun eğme, emre uygun hareket etme.

ittifak: ortak bir gayede anlaşma, birleşme.

ittihat: birleşme, birlik oluşturma.

kat'iyet: kat'îlik, kesinlik.

kıyas-ı istisnai: neticesi veya tersi bizzat kendi içerisinde zikredilen kıyas şekli. güneş doğmuşsa, gündüz olmuştur gibi.

lütuf: güzellik, hoşluk, iyilik, ih-san.

men: yasak etme, engelleme.

menfaat: fayda, kâr, kazanç.

mezkûr: zikredilen, adı geçen, anılan.

misal: benzer, örnek.

muvaakkat: belirli bir zamana mahsus, vakitli, süresiz, geçici.

münasebet: ilgi, alâka, yakınlık.

nasihat: öğüt; doğruya, iyiye, güzelle sevk etmek için yapılan konuşma.

nehiy: yasaklama, menetme, bir işin yapılmaması konusunda tembihte bulunma.

nizam: düzen.

Evet, kat'iyeti ifade eden ¹ **وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ** 'deki ² **إِذَا**, kötü ve fena şeyleri men ve nehyetmek lâzım ve vacip olduğuna işarettir.

Failin terkiyle, sîga-i meçhul ile zikredilen ³ **قِيلَ**, kötü bir şeyi nehyetmek farz-ı kifaye olduğuna işarettir.

Menfaat ve lütfu ifade eden ⁴ **لَهُمْ** 'deki **ل**, yapılacak nehiylerin tahkir ve tahakküm suretiyle değil, ancak nasihat tarzıyla lâzım olduğuna işarettir.

⁵ **لَا تُفْسِدُوا** şöyle bir kıyas-ı istisnaiyeye işarettir ki: “Böyle yapmayın! Aksi takdirde karışıklıklar meydana gelir, insanlar arasında itaat rabitası kesilir, adalet ihtilâle inkılâp eder, ittifak ve ittihadın ipleri kopar, fesat doğmaya başlar. Öyle ise böyle yapmayın ki, fesat olmasın.”

⁶ **فِي الْأَرْضِ**, nehyi te'kit, zecri idame ettiriyor. Çünkü, nasihat muvaqqat olduğu için, inzicarın devamı lâzımdır.

1. Onlara dendiği zaman. (Bakara Suresi: 11.)

2. Zaman. (Bakara Suresi: 11.)

3. Denildi. (Bakara Suresi: 11.)

4. Onlara. (Bakara Suresi: 11.)

5. Fesat çıkarmayın. (Bakara Suresi: 11.)

6. Yeryüzünde. (Bakara Suresi: 11.)

rabita: münasebet, alâka, bağ.

sîga-i meçhul: Arapçada edilgen fiil çekimi.

suret: biçim, şekil, tarz.

tahakküm: zorbalık etme, zorla hükmetme, hükmü altı-

na alma.

tahkir: hakaret etme, küçük görme, şeref ve haysiyetini incitme.

tarz: üslup, eda.

te'kit: kuvvetlendirme, sağlamlaştırma.

vacip: zorunlu, yapılması gerekli olan.

vech-i intizam: intizam yönü, düzgünlük yönü.

zecir: önleme, yasak etme, yasaklama.

zikir: anma, bildirme.

Bu da vicdanın heyecana getirilmesiyle olur. Bu dahi, ya şefkat-i cinsiyenin uyandırılmasıyla veya nefret-i umumiyeğe maruz kalmak korkusuyla olur. Evet, ¹ **فِي الْأَرْضِ** kelimesi her iki ciheti de temin eder. Zira, ² **أَرْضِ** kelimesi, lisan-ı hâliyle, “Sizin bu fesadınız nev-i beşere sirayet eder. Nev-i beşerin, bilhassa fakirlerin ve masumların sizlere kötülüğü nedir ki, onlara karşı böyle fenalıkta bulunuyorsunuz. Şefkat-i cinsiyeniz yok mudur? Niçin merhamet etmiyorsunuz? Evet, teslim ettik ki, sizin şefkat-i cinsiyeniz yoktur. Hiç olmazsa nefret-i umumiyeden korkunuz!” diye onları ikaz ediyor.

Sual: Onların maksatları umum insanlar değildir. Niçin onların fesadı bütün insanlara sirayet etsin?

Elcevap: Evet, siyah bir gözlüğü takan adam, her şeyi siyah ve çirkin görür. Kezalik, basiret gözü de nifakla perdelenirse ve kalp küfürle peçelenirse, bütün eşya çirkin ve kötü görünür ve bütün insanlara, belki kâinata karşı bir buğz ve bir adavete sebep olur.

Hem de, küçük bir dişlinin kırılmasıyla büyük bir makine müteessir olduğu gibi, bir şahsın nifakıyla heyet-i beşeriyenin intizamı müteessir olur. Zira adalet, intizam ve İslâmiyet ve itaatle olur. Maalesef, onların serptikleri zehirler tabakadan tabakaya intikal ede ede bu zillet ve sefaleti ismar etmiştir.

1. Yeryüzünde. (Bakara Suresi: 11.)

2. Yeryüzü.

adalet: her hak sahibine hakkının tam ve eksiksiz verilmesi, hakkaniyet, âdillik.
adavet: düşmanlık, husumet.
basiret: kalp gözüyle görme, doğru ve ölçülü görüş.
bilhassa: özellikle.
buğz: kin, nefret, sevmeme, husumet.
cihet: yön.

fesat: bozukluk, karşıklık, nifak.
he't-i beşeriye: insan toplulukları, sınıfları.
ikaz: dikkat çekme, uyarma, uyandırma.
intikal: bir yerden başka bir yere geçme, yer değiştirme, göçme.
intizam: düzenlilik, düzgün-

lük.
ismar: netice verme, sonuç verme.
itaat: söz dinleme, boyun eğme, emre uygun hareket etme.
kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.
kezalik: keza, bu da öyle,

böylece.

küfür: imansızlık, dinsizlik.

lisan-ı hâl: hâl dili, bir şeyin durumu ve görünüşü ile bir mana ifade etmesi.

maksat: maksat, meram, hedef; netice, sonuç.

maruz: bir şeyin etkisi ve tesiri altında bulunma.

masum: suçsuz, günahsız, saf, temiz.

müteessir: teessüre kapılan, hüznü, kederli, mahzun.

nefret-i amme: umumun, genel nefreti.

nev-i beşer: insanoğlu, insanlar.

nifak: ikiyüzlülük, münafıklık.

nifak: ikiyüzlülük, münafıklık.

peçe: örtü.

sefalet: sefillik, süflilik, hakirlik, aşağılık, düşkünlük.

sirayet: birinden diğerine geçme, bulaşma.

sirayet: yayılma, dağılma.

sual: soru.

şefkat-i cinsiye: cinse ait şefkat; aynı cinsten olanların birbirlerine karşı duydukları merhamet, sevgi, şefkat duygusu.

tabaka: nesil, kuşak.

temin: elde etme.

umum: bütün.

vicdan: his, duygu.

zillet: hakirlik, horluk, alçaklık, aşağılık, bayağılık, adillik.

¹ **قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ** : Yani, “Halkı ifsat etmeyin”

denildiği zaman, “Bizler ancak ıslah edici insanlarız” iddiasında bulundular. ² **إِنَّمَا** 'da iki hasiyet var:

Birincisi, dâhil olduğu hükmün hakikaten veya iddiaen malûm olması lâzımdır. Bu hasiyetten, nasihat edenleri tezyif etmeye ve cehaletlerine olan sebatlarını izhar etmeye bir remiz vardır. Yani, “Bizim ıslah edici olduğumuz malûmdur. Binaenaleyh, mesleğimizde sebat ederiz, nasihatlere kulak vermeyiz.”

İkinci hasiyet, hasırdır. Bu hasırdan dahi, onların salâhlarına hiçbir fesadın karışmamış olduğuna bir remiz vardır ki, bu remizden onların salâhlarına fesat karışıyor diye mü'minlere bir tariz vardır.

Sebat ve devamı ifade eden ism-i fail sîgasıyla ³ **مُصْلِحُونَ** 'un ⁴ **نُصْلِحُ** 'ya tercihen zikredilmesi, salâhlarının sabit ve daimî bir sıfat olduğundan, şimdiki hâlleri de ayn-ı salâh olduğuna işaretler.

Sonra, onlar bu kelâmlarında da münafıklık ediyorlar. Zira, bâtinen fesatlarını salâh addettikleri gibi, zahiren “Bu amelimiz mü'minlerin salâh ve menfaatleri içindir” diye müraîlik yapıyorlar.

addetmek: vasıflandırma, niteleme, sayma.
amel: fiil, iş.
ayn-ı salâh: iyiliğin kendisi, rahatlığın kendisi.
bâtinen: dâhilen, iç yüzünde, içinden olarak.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
cehalet: bilmezlik, cahillik, ilimden yoksun olma.
dâhil: içeri, iç.
daimî: sürekli, devamlı.
fesat: bozukluk, karışıklık, nifak.
hakikaten: doğrusu, gerçekten.
halk: topluluk, insan topluluğu, insanlar.
hasiyet: bir şeye has özellik, nite-lik.
hasır: umumîlikten çıkarma, sınır-lama.
hüküm: karar, emir.
ıslah: iyi duruma getirme, iyileş-tirme, düzeltme.
iddia: davaya kalkışma, dava et-me.
ıfsat: fesada uğratma, bozma, ka-rışıklık çıkarma.
ism-i fail: fiili, işi, eylemi yapan, özne.
izhar: gösterme, açığa vurma.
kelâm: söz, lâfız, lâkırdı.
malûm: bilinen, bilinen olan.
menfaat: fayda, kâr, kazanç.
meslek: tarz, davranış.
mü'min: iman eden, inanan.
münafık: nifak sokan, ara bozu-cu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.
mürai: riyakâr, iki yüzlü, başkala-rına gösteriş olsun diye hareket eden.

1. Bakara Suresi: 11.
2. Ancak. (Bakara Suresi: 11.)
3. Islah ediciler. (Bakara Suresi: 11.)
4. Islah ediyoruz.

nasihat: öğüt, doğruya, iyiye, güzele sevk etmek için yapı-lan konuşma.
remiz: işaret, bir manayı ifa-de eden veya bir manaya de-lâlet eden işaret ve şekil.
remiz: işaret; istediğini işaret-le ifade etme, ima.

sabit: durağan, değişmeyen.
salâh: iyi hâlli, faziletli olma.
sebat: sözünde durma, karar-lı olma, azimlilik.
sıfat: hâl, keyfiyet, nitelik, va-sıf.
sîga: kip, fiil çekiminden meydana gelen.

tariz: kinayeli söz söyleme sanatı.
tercihen: tercih ederek, iste-yerek, üstün tutarak.
tezyif: zayıf çıkarma, çürüt-me.
zahiren: görünüşte.
zikir: anma, bildirme.

آلَا أَنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَكِنْ لَا يَشْعُرُونَ¹

Bu ayetin mâkabliyle vech-i irtibat:

Evvəlki ayette münafıklardan hikâye edilen bazı manalar ve iddialar vardır. Meselâ münafıklar mesleklerini terviç ve teşvik etmişlerdir. Salâhı kendilerine ispat ve salâhın daimî bir sıfatları olduğunu iddia etmişlerdir. Ve amellerinin salâha münhasır olduğu ve salâhlarına hiçbir fesadın karışmamış olduğu ve bu hükmün malûm hükümlerden bulunduğu iddiasında bulunmuşlardır. Ve mü'minlere tarizde bulunarak, mü'minlerden kendilerine nasihat edenleri techil etmişlerdir.

Kur'ân-ı Kerîm dahi, münafıkların şu mezkûr iddialarını cerh ve akislerini ispat etmek üzere, şu cümlede bazı hükümler serd etmiştir.

Ezcümle: Fesat münafıklara isnat ve ispat edilmiştir. Ve onların, müfsitlerin hakikatiyle ittihat ettiklerine işaret edilmiştir. Ve fesadın münafıklara münhasır olduğuna ve bu hükmün sabit bir hakikat olduğuna işaretler yapılmıştır. Ve onların muzır olmalarıyla, halk ikaz edilmiştir. Ve onların hisleri nefyedilmekle techil edilmişlerdir.

Evet, fena bir şeye düşmemek için, kullanılmakta olan ikaz aleti denilen² آلا ile, onların davaları halkın nazarında tezyif ve iptal edilmiştir.

Tahkiki ifade eden³ إِنَّ ile, davalarında iddia ettikleri hakkaniyet ve malûmiyet reddedilmiştir.

isnat: dayandırma, mal etme, bir şeyi bir kimseye ait gösterme.

ispat: delil göstererek iddiayı sağlamlaştırma.

ittihat: birleşme, birlik oluşturma.

mâkabl: önceki, önce gelen.

malûm: bilinen, biliniş olan.

malûmiyet: bilinen ve belli olan şeyin hâl ve sıfatı.

meselâ: misal olarak, şunun gibi, söz gelişi, faraza.

meslek: tarz, davranış.

mezkûr: zikredilen, adı geçen, anılan.

muzır: zararlı, zarar veren.

mü'min: iman eden, inanan.

müfsit: fesat çıkaran, fesatçı, bozguncu.

münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.

münhasır: sınırlı, bir şeye veya kimseye mahsus.

nasihat: öğüt; doğruya, iyiye, güzele sevk etmek için yapılan konuşma.

nazar: bakış; düşünce, fikir.

nefiy: inkâr etme, olumsuzlama.

red: reddetme, kabul etmeme.

sabit: durağan, değişmeyen.

salâh: iyi hâlli, faziletli olma.

serd: ortaya koyma.

sıfat: hâl, keyfiyet, nitelik, vasıf.

tahkik: inceleme, araştırma.

tariz: kinayeli söz söyleme sanatı.

techil: cehaletle, cahillikle suçlama.

terviç: revaç verme, kıymet ve değerini arttırma.

tezyif: zayıf çıkarma, çürütme.

vech-i irtibat: ilgi, alaka yönü, bağlılık.

1. Dikkat edin, asıl bozguncular onlardır; fakat farkında değildirler. (Bakara Suresi: 12.)

2. Dikkat edin. (Bakara Suresi: 12.)

3. Muhakkak.

akis: zıt, ters, muhalif.

amel: fiil, iş.

ayet: Kur'ân'ın her bir cümlesi.

cerh: bir iddiayı, bir fikri çürütme.

daimî: sürekli, devamlı.

dava: takip edilen fikir, iddia.

evvel: önce.

ezcümle: bu cümleden olarak.

fena: çirkin, kötü.

fesat: bozukluk, karışıklık, nifak.

hakikat: asıl, esas, gerçek, doğru.

hakkaniyet: hak ve adalete uygunluk.

halk: topluluk, insan topluluğu, insanlar.

hüküm: verilen karar.

iddia: bir fikri ısrarla savunma, dava etme.

ikaz: dikkat çekme, uyarma, uyandırma.

iptal: boş, hükümsüz bırakma.

Hasrı ifade eden ¹ هُمْ , onların ² اِنَّمَا ve ³ نَحْنُ ile mü'minlere karşı yaptıkları tarizi cerh edici bir mukabeledir.

Cins ve hakikati ifade eden ⁴ الْمُفْسِدُونَ 'daki harf-i tariftan anlaşılır ki, onlar müfsitlerin hakikatiyle ittihat etmişlerdir.

Şuurdan mahrum olduklarını ifade eden ⁵ وَلَكِنْ لَا يَشْعُرُونَ cümlesi, onların zuumlarınınca davalarının malûmiyeti dolayısıyla nasihate ihtiyaçları olmadığına ve nasihat edenleri tezyif ettiklerine karşı bir müdafaadır.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ قَالُوا أَنْتُمِنُ كَمَا
آمَنَ السُّفَهَاءُ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَكِنْ لَا يَعْلَمُونَ ⁶

Yani: “Halkın imana geldikleri gibi, siz de imana geliniz” diye imana davet edildikleri zaman, ‘Süfefa takımının imana geldiği gibi, biz de mi imana geleceğiz?’ diye cevapta bulunurlar. Fakat, süfefa takımı ancak ve ancak onlardır; lâkin bilmiyorlar!”

cerh: reddetme, iptal etme.

cins: özellik.

dava: takip edilen fikir, iddia.

hakikat: gerçek, doğru, asıl, esas.

harf-i tarif: Arapçada, isimlerin başına gelen “elif” ve “lâm” harfleri.

hasr: umumîlikten çıkarma, sınır-lama.

ittihat: birleşme, birlik oluşturma.

mahrum: bir şeye sahip olamayan, yoksun.

malûmiyet: bilinen ve belli olan şeyin hâl ve sıfatı.

mukabele: karşılık verme, karşılama.

1. Onlar. (Bakara Suresi: 12.)

2. Ancak. (Bakara Suresi: 12.)

3. Biz. (Bakara Suresi: 12.)

4. Bozguncular. (Bakara Suresi: 12.)

5. Fakat farkında değildirlir. (Bakara Suresi: 12.)

6. Bakara Suresi: 13.

mü'min: iman eden, inanan.

müdafaa: savunma, koruma.

müfsit: fesat çıkaran, fesatçı, bozguncu.

nasihat: öğüt, doğruya, iyiye, güzele sevk etmek için yapılan konuşma.

süfefa: sefihler; akılsızlar, be-yinsizler.

suur: bilinç; bir şeyin inceliklerini iyice idrak etme, anlayış.

tariz: dokunaklı söz söyleme, dokundurma, üstü kapalı, ki-

naye ile söz söyleme, üstü kapalı şekilde tenkit etme, iğ-neleme, taş atma, taşlama.

tezyif: zayıfa çıkarma, çürütme.

zuum: batıl inanç, yanlış ka-naat.

Bu ayeti mâkabliyle rapt ve nazmeden cihetlere gelince:

Bu iki ayet, münafıkların cinayetlerini hikâye ettiği gibi, onlara hem nasihat, hem irşat vazifesini de görüyor. Binaenaleyh, bu iki ayetin arasındaki atıf, ya onların mü'minlere isnat ettikleri sefahat cinayetini kendilerinin arzda yaptıkları ifsat cinayetine atıftır; veyahut emr-i bilmarufu tazammun eden ikinci ayet, nehy-i ani'l-münkeri ifade eden birinci ayete atıftır.

Demek bu iki ayet arasındaki cihetü'l-vahdet, ya cinayetir veyahut irşattır.

Bu ayetteki cümlelerin arasındaki cihet-i irtibat ise:

Vakta ki ¹ **وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ امْنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ** cümlesiyle farz-ı kifaye olan nasihat vazifesi ifa edilmek üzere, kâmil insanlardan ibaret olan cumhur-i nâsa ittibaen, halis bir imana davet edildikleri zaman, onların enaniyet-i cahiliyeleri heyecana gelerek ² **قَالُوا أَنْتُمْ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ** deyip gurur ve inatlarında ısrar ettiler. Ve “Davamız hak- tır. Ve bizler hak üzereyiz” diye, batıl ve inatçıların âdeti gibi, batıl davalarını hak ve cehaletlerini ilim iddia ettiler. Çünkü onların, nifakla, kalpleri fesada uğramıştır. Şüphesiz fasit olan bir kalp, gururlu olur ve ifsadata meyleder.

Binaenaleyh, onlar kalplerinin fasit olmasından, temerrüt ve inat ediyorlar ve hedef ittihaz ettikleri ifsat

farz-ı kifaye: bir kısım Müslümanların yerine getirmesiyle, diğerlerinin üzerinden kalkan farzlar.

fasit: fesat çıkaran, bozgunculuk yapan.

fesat: karışıklık, nifak.

gurur: kibir, kendi yüksek ve değerli tutarak böbürlenme.

halis: samimî, her amelini yalnız Allah rızası için işleyen.

ibaret: meydana gelen, oluşan.

iddia: bir fikri ısrarla savunma.

ifa: bir işi yapma, yerine getirme.

ifsadat: ifsatlar, fesada uğratmalar, düzensizlik meydana getirmeler, bozmalar, kargaşalıklar.

ifsat: fesada uğratma, bozma, karışıklık çıkarma.

ilim: bilme, biliş, bilgi; bir şeyin doğrusunu bilme.

irşat: doğru yolu gösterme, gafletten uyandırma.

isnat: dayandırma, mal etme, bir şeyi bir kimseye ait gösterme.

ittibaen: ittiba ederek, tabi olarak, uyarak.

ittihaz: edinme, kabul etme.

kâmil: âlim, bilgin, geniş kültürlü.

mâkabl: öndeki, üstteki.

meyl: bir tarafa doğru eğilme, yönelme.

mü'min: iman eden, inanan.

münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği halde Müslüman görünen.

nasihat: öğüt; doğruya, iyiye, güzele sevk etmek için yapılan konuşma.

nifak: ikiyüzlülük, münafıklık.

rapt ve nazmetme: bağlanma ve düzene koyma.

sefahat: yasak şeylere, zevk ve eğlenceye aşırı derecede düşkünlük.

tazammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.

temerrüt: inat etme, karşı koyma, hakkı kabulde direnme, inatçılık, dikbaşlılık.

vakta ki: ne vakit ki, ne zaman ki, o zaman ki, olduğu vakit.

vazife: dinî mükellefiyet, yükümlülük.

1. “Halkın imana geldiği gibi siz de imana gelin” denildiği zaman. (Bakara Suresi: 13.)

2. “Süfaha takımının imana geldiği gibi biz de mi imana geleceğiz?” dediler. (Bakara Suresi: 13.)

âdet: görenek, usul, alışkanlık.

arz: yer, dünya.

atıf: bir kelime veya cümle- nin, önceki kelime veya cüm- leye bağlanması.

ayet: Kur'ân'ın her bir cümle- si.

batıl: dinde yeri olmayan, di- ni hükümlere zıt.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

cehalet: cahillik, ilimden yok- sun olma, ilahî hakikatlerden habersiz olma.

cihet: yön, sebep, vesile.

cihet-i irtibat: bağlantı yönü, bağlilik bakımından.

cihetü'l-vahdet: birlik yönü.

cinayet: cana kıyma, katl ve-

ya bu derecede ağır bir suç.

cumhur-i nâs: insanların ço- ğunluğu.

dava: takip edilen fikir, iddia.

emr-i bilmaruf ve nehy-i

ani'l-münker: iyiliği emretme ve kötülükten menetme, ça- kındırma.

enaniyet-i cahiliye: cahillik- ten kaynaklanan kibir, benlik.

iktizasıyla, yekdiğerlerine halkı idlâl etmeyi tavsiye ediyorlar. Ve gururlarının hükmüyle, diyanet ve imanı sefahat ve sefalet telâkki ediyorlar. Ve nifaklarının icabıyla, bu sözlerinde de münafıklık yapıyorlar. Zira bu sözlerinin zahirinden, “Biz divaneler değiliz. Nasıl sefihler gibi olacağız?” diye bir mana çıkar. Bâtınından ise, “Nasıl ekserîsi fukara ve nazarımızda sefih olan mü'minler gibi olacağız” diye diğér bir mana çıkıyor.

Sonra, Kur'ân-ı Kerîm, onların mü'minlere attıkları sefahat taşını, ¹ **أَلَا أَنَّهُمْ هُمُ السَّفَهَاءُ** cümlesiyle onlara iade etmekle, kendilerine yutturmuştur. Çünkü, inat ve cehaletleri bu dereceye vâsıl olanın hak ve müstahakı, beynennâs teşhir edilmekle, sefahatin kendisine münhasır olduğunu ilân etmektir.

Sonra ² **وَلَكِنْ لَا يَعْلَمُونَ** cümlesiyle, onların cehl-i mürekkeple cahil olduklarına işaret etmiştir ki; bu gibi cahillere nasihat tesir etmediğinden, onlardan tamamıyla i'raz etmek lâzımdır. Çünkü, nasihati dinleyen, ancak cehlini bilenlerdir. Bunlar cehillerini de bilmezler.

*Bu ayetin ihtiva ettiğ*ı* cümlelerin eczası arasında bulunan irtibata gelelim:*

³ **وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ امْنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ** ⁴ **إِذَا** kat'i-yeti ifade ettiğinden, emr-i maruf ile halkı irşat etmek lüzumuna işaretir.

ayet: Kur'ân'ın her bir cümlesi.
bâtın: görünmeyen taraf, iç kısım.
beynennâs: halk arasında, insanlar arasında.
cahil: Allah'ı tanımayan, ilâhî hakikatlerden habersiz, hak bilgisinden yoksun.
cehalet: cahillik, ilimden yoksun olma, ilâhî hakikatlerden habersiz olma.
cehil: bilgisizlik, cehalet, cahillik.
cehl-i mürekkep: bilmemekle beraber, bilmediğini de bilmemek, katmerli cahillik, kara cahillik.
divane: deli, akli başında olmayan.
diyanet: dinî emirlere riayet, dindarlık.
ecza: cüzler, parçalar, kısımlar.
ekser: en çok, daha ziyade.
emr-i maruf: iyiliğ*ı* emretme.
fukara: fakirler, yoksullar.
gurur: kibir, kendi yüksek ve değerli tutarak böbürlenme.
hüküm: verilen karar.
i'raz: çekinme, sakınma.
iade: karşılık verme, mukabele etme.
icap: gerekme hâli, gerekli olma.
idlâl: dalâlete düşürme, doğru yoldan çıkarma, saptırma, azdırma.
ihtiva: içine alma, kapsama.
iktiza: lâzım gelme, gerekme.
ilân: yayma, duyurma, bildirme.
irşat: doğru yolu gösterme, gafletten uyandırma.
irtibat: bağ, münasebet.
kat'iyet: kat'îlik, kesinlik.
mü'min: iman eden, inanan.
münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediğ*ı* hâlde Müslüman görünen.
münhasır: hasredilmiş, ayrılmış, bir şeye veya kimseye mahsus.
müstahak: lâyık olunan, hak edilen şey.

1. İyi bilin ki asıl süfêha takımı kendileridir. (Bakara Suresi: 13.)

2. Fakat bunu da bilmezler. (Bakara Suresi: 13.)

3. Onlara “Su imana gelen insanlar gibi siz de imana gelin” denildiğ*ı* zaman. (Bakara Suresi: 13.)

4. Zaman. (Bakara Suresi: 13.)

nasihat: öğüt; doğruya, iyiye, güzele sevk etmek için yapılan konuşma.
nazar: bakış, fikir.
nifak: ikiyüzlülük, münafıklık.
sefahat: faydayı zararı ayırt edememe, sefihlik; beynsiz-

lik, akılsızlık
sefalet: sefillik, süffillik, hakirlik, aşağılık, düşkünlük.
sefih: faydayı ve zararı ayırt etme yeteneğinden mahrum, beynsiz.
telâkki: anlama, anlayış.

tesir: etki.

teşhir: ilân etme, herkese duyurma.

vâsıl: ulaşan, erişen, kavuşan.

yekdiğer: bir diğér.

zahir: görünüşe göre, görünüş itibarıyla.

Sîga-i meçhul ile zikredilen ¹ قِيلَ nasihatın *alâ sebîli'l-kifaye* vacip olduğuna işaretler.

Ve ² أَخْلَصُوا فِي إِيْمَانِكُمْ gibi ihlâs lâfzını ihtiva eden bir cümleye bedel ³ آمِنُوا lâfzının zikredilmesi, ihlâsı olmayan imanın imandan addedilmemesine işaretler.

Ve ⁴ كَمَا آمَنَ النَّاسُ lâfzıyla, güzel bir misal, bir numune, bir örnek gösterilmiştir ki; onlara ittiba ederek, ihlâslı bir imana gelsinler.

⁵ نَاسُ lâfzında iki nükte vardır; ve o iki nükte, vicdanları emr-i marufa icbar eden amillerdendir.

Birincisi: نَاسُ ünvanı herkesi cumhur-i nâsa tâbi olma-ya davet eder. Çünkü, cumhura muhalefet öyle bir hatadır ki, o hatayı irtikâp etmek, kalbin, vicdanın şanından değildir.

İkincisi: كَمَا آمَنَ النَّاسُ tabirinden anlaşılıyor ki; imanı olmayanın nâstan addedilmemesi lâzımdır. Ancak, نَاسُ tabiri mü'minlere mahsustur. Bu da, ya imanın hasiyetiy-le insaniyetin hakikati mü'minlere münhasırdır; veya imansız olanlar insaniyetin mertebesinden sukut etmişlerdir.

1. Denildi. (Bakara Suresi: 13.)

2. İmanınızda ihlâslı, samimî olun.

3. İman edin. (Bakara Suresi: 13.)

4. Şu imana eden insanlar gibi. (Bakara Suresi: 13.)

5. İnsanlar. (Bakara Suresi: 13.)

amil: sebep, etken.

bedel: karşılık.

cumhur: kalabalık, ekseriyet, çoğunluk.

cumhur-i nâs: insanların çoğunluğu.

emr-i maruf: iyiliği emretme.

hakikat: gerçek, esas.

hasiyet: bir şeye has özellik, nitelik.

icbar: zorlama, zorla ve isteği dışında yaptırma.

ihlâs: bir işi, bir ameli, başka bir karşılık beklemeksizin, sırf

Allah rızası için yapma.

ihativa: içine alma, kapsama.

iman: inanç, itikat.

irtikâp: kötü, fena ve günah teşkil edecek bir iş yapma, kötü iş işleme.

ittiba: tâbi olma, uyma, itaat

etme.

lâfız: lâfız, kelime, söz.

lâfız: söz, kelime, ağızdan çıkan, manalı veya manasız söz.

mahsus: hususî, özel.

mertebe: rütbe, paye.

misal: benzer, örnek.

muhalefet: zıtlık, aykırılık, ayrılık.

mü'min: iman eden, inanan.

münhasır: hasredilmiş, ayrılmış, bir şeye veya kimseye mahsus.

nâs: insanlar.

nasihat: öğüt; doğruya, iyiye, güzele sevk etmek için yapılan konuşma.

numune: örnek, misal, örnek olarak gösterilen.

nükte: ince manalı, ancak dikkatle anlaşılabilen mana veya söz.

sebilü'l-kifaye: yeterlilik kabul etmek.

sîga-i meçhul: Arapçada edilgen fiil çekimi.

sukut: düşme, düşüş, aşağı inme.

şan: âdet, tabiat, huy.

tâbi: boyun eğen, uyan, itaat eden.

tabir: ifade, söz.

ünvan: ad, isim, lâkap.

vacip: zorunlu.

vicdan: iyiyi kötüden, hayrı şerden ayırt etmeye yardımcı olan ahlâkî duygu.

zikir: anma, bildirme.

¹ **قَالُوا أَنْتُمْ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ** : Yani, “Bizler nasihatleri

kabul etmiyoruz. Şu miskinlerin cemaatine nasıl gireceğiz. Bizim gibi ashab-ı câh ve mertebe onlara kıyas edilemez”

² **قَالُوا** nefislerini tezkiye, mesleklerini terviç, nasihatlen istîğna, mağrurâne dava şeklinde müdafaa etmelerine işarettir.

İnkârî bir istifhamı ifade eden ³ **أَنْتُمْ** kelimesi, onların cehalette gösterdikleri temerrüt ve inada işarettir. Sanki onlar, istifhamla nasihat edene soruyorlar ki: “Mesleğimizi terk etmemize senin vicdanın razı olup, insafın kabul eder mi?”

Sual: Onlar o sözlerinde kimleri muhatap etmişlerdir?

Elcevap: Evvelen nefislerine, saniyen ebna-i cinslerine, salisen nasihat edenlere tevcih-i hitap etmişlerdir.

Evet, birisine nasihat yapan adam, evvelâ nefisine müracaat eder, sonra arkadaşlarıyla konuşur. Sonra nasihat ettiğine döner, yaptığı müracaatların neticesini ona söyler.

Buna binaen, vakta ki münafıklar imana davet edildiler; onlar fesada uğramış kalplerine, tefessüh etmiş vicdanlarına müracaatta bulundular. İnkâr cevabını aldıkları için, kalplerindeki şeyi dışarıya verdiler. Sonra ifsat arkadaşlarına müracaat ettiler; yine inkâr cevabını alarak,

ashab-ı câh: itibar sahipleri, makam sahipleri.

binaen: -den dolayı, bu sebepten.

cehalet: cahillik, ilimden yoksun olma, ilâhî hakikatlerden habersiz olma.

cemaat: topluluk, aralarında çeşitli bağlar bulunan insanlar topluluğu.

dava: takip edilen fikir, iddia.

ebna-i cins: kendi cinsinden olanlar.

evvelâ: öncelikle.

evvelen: evvelâ, birinci, ilk olarak.

fesat: bozukluk, karışıklık, nifak.

ifsat: fesada uğratma, bozma, karışıklık çıkarma.

iman: inanma, inanç, itikat, tasdik.

inkâr: reddetme, inanmama, kabul ve tasdik etmeme.

inkârî: inkâr gibi, inkârî akla getiren.

insaf: hakkı teslim esasına dayanan ılımlı davranış, vicdana uygun davranış.

istifham: zihni işgal eden soru.

istîğna: ihtiyaçsızlık, gerek duymazlık.

kıyas: karşılaştırma, oranlama.

mağrurâne: gururlu bir şekilde, kendini beğenerek.

mertebe: rütbe, paye.

meslek: tarz, davranış.

miskin: fakir, yoksul, kendi kendini idare edemeyen, mal ve mülkü hiç olmayan kimse.

muhatap: kendisine hitap olunan.

müdafaa: savunma.

münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.

müracaat: başvurma, danışma; başvuru.

nasihat: öğüt; doğruya, iyiye, güzele sevk etmek için yapılan konuşma.

nefis: kişinin kendisi, iyiliğe de kötülüğe de meyli olan duygu.

razı: rıza gösteren, hoşnut olan.

salisen: üçüncü olarak.

saniyen: ikinci olarak.

sual: soru.

tefessüh: çürüme, çürüyüp dağılma, bozulma, kokuşma.

temerrüt: inatçılık, hakkı kabulde direnme.

terviç: revaç verme, kıymet ve değerini arttırma.

tevcih-i hitap: bir kimseye söz yöneltme.

tezkiye: nefsi temizleme, kötülüklerden arındırma.

vakta ki: ne vakit ki, ne zaman ki, o zaman ki, olduğu vakit.

vicdan: iyiyi kötüden, hayrı şerden ayırtmaya yardımcı olan ahlâki duygu.

gizli gizli konuşmalara başladılar. Sonra itizar şeklinde, nasihat edene dönerek şöyle bir safsatada bulunurlar: “Yahu, aramızda çok fark vardır. Biz onlara kıyas edilemeyiz. Çünkü biz zenginiz, onlar fakirdirler. Onlar, mecburiyet saikasıyla imana gelmişlerdir. Onların diyaneti ıztırâdir. Biz ise ashab-ı izzet ve servet insanlarız.”

Hülâsa: Onlar, gururlarının hükmüyle mürşidi insafa davet ettiler, hud’a ve hileleriyle ikiye bölünmüş bir konuşmada bulundular. Şöyle ki: “Ey mürşit! Bizleri süfeha zannetme. Bizler süfeha gibi olamayız. Ancak halis mü’minlerin yaptıkları gibi yapıyoruz” diye, mürşidi kandırmak istediler. Hâlbuki, kalplerinde “Bu fakir ve kıymetten sukut eden mü’minler gibi değiliz” gibi başka bir manayı izhar etmişlerdir.

Hülâsa, ¹ **أَنْوَثْنُ** lâfzında onların fesatlarına, ifsatlarına, gururlarına ve nifaklarına gizli birer remiz vardır.

² **كَمَا أَمِنَ السُّفَهَاءُ** : Yani, “Kâmil zannettiğiniz mü’minler, nazarımızda zelil ve fakir bir cemaattir. Onların her birisi, bir kavmin sefidirler.”

O kâmil mü’minlerin tecviz ettiği kıyasta birkaç işaret vardır:

• *Birincisi: Mecmaü'l-mesâkin, melceü'l-fukara, hakkı himaye, hakikati muhafaza, gururu men, tekebbürü defeden, yegâne İslâmiyettir. Evet, kemal ve şerefin mikyası İslâmiyettir.*

1. İman mı edeceğiz? (Bakara Suresi: 13.)

2. Süfeha takımının imana geldiği gibi. (Bakara Suresi: 13.)

cemaat: topluluk, aralarında çeşitli bağlar bulunan insanlar topluluğu.

def: ortadan kaldırma, yok etme, giderme.

fesat: bozukluk, kanşıklık, nifak.

gurur: kibir, kendi yüksek ve değerli tutarak böbürlenme.

hakikat: asıl, esas.

halis: her amelini, yalnız Allah rızası için işleyen.

hile: aldatmaya yönelik düzen, desise.

himaye: koruma, muhafaza etme.

hud'a: hile, oyun, aldatma, düzen, mekir, dek, dalavere.

hüküm: verilen karar.

hülâsa: kısaca, sözün kısısı.

ifsat: fesada uğratma, bozma, kanşıklık çıkarma.

iman: inanma, inanç, itikat, tasdik.

itizar: özür dileme, bir sebep göstererek affını dileme.

izhar: gösterme, açığa vurma.

kâmil: tam, olgun, eksiksiz, noksansız, mükemmel.

kavim: millet; aralarında dil,

âdet, örf, kültür birliği olan insan topluluğu.

kemal: olgunluk, mükemmellik, kusursuz, tam ve eksiksiz olma.

kıyas: karşılaştırma, bir şeyi başka bir şeye benzeterek hüküm verme.

kıymet: değer.

mecburiyet: mecbur olma, zarurilik durumu, zorunluluk.

mecmaü'l-fukara: fakirler topluluğu, bütün fakirler.

mecmaü'l-mesâkin: âcizlerin, miskinlerin, zavallı insanların toplandığı yer.

men: yasak etme, engelleme.

mikyâs: nispet, derece, ölçü.

muhafaza: koruma, saklama, hıfzetme.

mü'min: iman eden, inanan.

mürşit: irşat eden, doğru yolu gösteren, rehber, kılavuz.

nasihat: öğüt; doğruya, iyiye, güzele sevk etmek için yapılan konuşma.

nazar: bakış, nezdinde.

nifak: ikiye bölünmüşlük, münafıklık.

remiz: işaret; istediğini işaretlerle ifade etme, ima.

safsata: boş, temelsiz, asılsız söz.

saika: sevk eden, sürükleyen, sebeb olan.

sefi: rezil, adi, aşağılık, bayağı.

süfeha: sefihler; akılsızlar, beyinsizler.

sükût: değerden düşme, değerini yitirme.

şeref: onur, haysiyet.

tecviz: caiz görme, izin verme, cevaz verme.

tekebbür: kibirlenme, büyüklük satma.

yegâne: biricik, tek, yalnız.

zelil: hor, alçak, adi, bayağı.

• İkincisi: Nifakı intaç eden, garaz, gurur, tekebbürdür.

• Üçüncüsü: İslâmiyet, ehl-i dünya ve ashab-ı meratip ellerinde tahakküm ve tagallübe vesile olamaz. Ancak sair dinlerin hilâfına olarak, ehl-i fakr ve hacet elinde, ihkak-ı hak için, kırılmaz elmas bir kılıçtır. Bu hakikate tarîh güzel bir şahittir.

ahiret: öbür dünya, ikinci hayat.
âlem-i İslâm: İslâm âlemi, İslâm dünyası.

aleyh: ona karşı, onun üzerine.

ashab-ı meratip: mertebe, derece sahipleri; yüksek ve kâmil insanlar.

def: ortadan kaldırma, yok etme, giderme.

delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.

delil: iz, nişan, emare.

efkâr-ı amme: genelin, umurun, düşünceleri, umuma ait düşünce, kamuoyu.

ehl-i dünya: dünyaya bağlı, dünya adamı, ahireti düşünmeyen.

ehl-i fakr ve hacet: fakir ve ihtiyaç sahibi kimseler.

elmas: çok kıymetli bir mücevher.

garaz: kötü kasıt, düşmanca niyet, kin.

gurur: kibir, böbürlenme.

hakikat: gerçek, esas.

hasr: umumilikten çıkarma, sınır-lama.

hilâfına: zıddına, tersine, aksine.

iddia: bir fikri ısrarla savunma, dava etme.

ihkak-ı hak: haklıya hakkını verme, hakkı usulü dairesinde yerine getirme.

ikaz: aklını başına toplamaya, gözünü açtırma.

intaç: netice verme, sonuçlandırma.

isnat: dayandırma, mal etme, bir şeyi bir kimseye ait gösterme.

istîşat: şahit gösterme, birisinin şahitliğini isteme.

kesret: çokluk.

lezzet-i fâniye: fânî, geçici olan lezzet ve zevk.

lisan-ı hâl: hâl dili, bir şeyin durumu ve görünüşü ile bir mana ifade etmesi.

mü'min: iman eden, inanan.

nefis: kişinin kendisi, iyiliğe de kötülüğe de meyli olan duygu.

nifak: ikiyüzlülük, münafıklık.

red: kabul etmeme.

safsata: boş, temelsiz, asılsız söz.

¹ **آلَا إِنَّهُمْ هُمُ السَّفَهَاءُ** : Bilinmesi lâzımdır ki, Kur'ân-ı

Kerîm'in nifakın aleyhine kesretle yaptığı şiddetli tehditler ve takbihlerin sebebi, ancak ve ancak âlem-i İslâmın nifak şubelerinden gördüğü darbelerdir.

² **آلَا** , ikaz aleti olup, sefahatlerini teşhir ve efkâr-ı am-

meyi sefahatlerine istîşat etmek için zikredilmiştir.

Hakikati göstermek için bir âyine ve hakikate delâlet için bir delil vazifesini gören ³ **إِنَّ** lisan-ı hâliyle, “Hakikate bakınız. Onların zahirî safsatalarının aslı yoktur; aldanmayınız” diyor.

Hasrı ifade eden ⁴ **هُمْ** kelimesi, nefislerine iddia ettikleri

leri tezkiyeyi red ve mü'minlere isnat ettikleri sefahati defeder. Yani, bir lezzet-i fâniye için ahiretini terk eden sefihtir; bâkî bir mülkü hevesat-ı fâniyesinin terkiyle satın alan sefih değildir.

1. İyi bilin ki asıl süfaha takımı kendileridir. (Bakara Suresi: 13.)

2. İyi bilin. (Bakara Suresi: 13.)

3. Muhakkak. (Bakara Suresi: 13.)

4. Onlar. (Bakara Suresi: 13.)

sair: diğer, başka, öteki.

sefahat: faydayı zararı ayırt edememe, sefihlik.

sefih: faydayı ve zararı ayırt etme yeteneğinden mahrum, beyinsiz.

şube: bölüm, kısım, takım.

tagallüp: zorbalık, zorla hü-

küm sürme.

tahakküm: hüküm sürme.

takbih: çirkin görme, ayıplama, kınama.

tehdit: korkutma, gözdağı verme.

tekebbür: kibirlenme, büyüklük satma.

teşhir: ilân etme, herkese duyurma, gösterme.

tezkiye: nefsi temizleme, kötülüklerden arındırma.

vesile: bahane, sebep.

zahiri: görünüşte olan; zahire, dışa ait olan.

zikir: anma, bildirme.

¹ **السُّفَهَاءُ** 'daki *elif* ve *lâm*, (**أَلْ**) hükmün malûmiyeti-
ne ve kemaline işaretler. Yani, onların sefahati malûm-
dur. Ve sefahatin son sistemi onlardadır.

² **وَلَكِنْ لَا يَعْلَمُونَ** cümlesinde üç işaret vardır:

Birincisi: Hakkı batıldan, iman mesleğini nifak mesle-
ğinden temyiz etmek ancak ilim ve nazarla olur. Fakat,
yaptıkları fitne ve fesatları zahir olduğu için, edna bir şü-
uru olan, farkında olur. Buna binaen, Kur'ân-ı Kerîm bi-
rinci ayeti ³ **وَلَكِنْ لَا يَشْعُرُونَ** ile zeyillendirmiştir.

İkincisi: ⁴ **لَا يَعْلَمُونَ** gibi, ayetlerin sonunda zikredilen

⁷ **أَفَلَا يَعْقِلُونَ** ⁵ **أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ** ⁶ **أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ** gibi cümle-
leriyle, İslâmiyetin akıl, hikmet ve mantık üzerine mües-
ses olduğuna işaret etmiştir ki, İslâmiyeti her bir akl-ı se-
limin kabul etmesi, İslâmiyetin şarınıdandır.

Üçüncüsü: Onlardan i'raz etmek ve onlara itimat et-
memek lâzımdır. Çünkü, cehillerini bilmediklerinden, na-
sihatin onlara tesiri olmuyor.

1. Süfehalar. (Bakara Suresi: 13.)
2. Lâkin bunu da bilmezler. (Bakara Suresi: 13.)
3. Fakat, farkında değildirler. (Bakara Suresi: 12.)
4. Bilmezler.
5. Hiç akıl etmezler mi? (Yâsin Suresi: 68.)
6. Düşünmezler mi? (Nisâ Suresi: 82.)
7. Düşünmez misiniz? (En'am Suresi: 80.)

aklıselim: iyiyi ve kötüyü
fark eden sağlam akıl, sağdu-
yu.
ayet: Kur'ân'ın her bir cümle-
si.

bâki: ebedî, daimî, sürekli ve
kalıcı olan.
batıl: boş, beyhude, yalan,
çürük, hurafe.
binaen: -den dolayı, bu se-

bepten.
cehil: bilgisizlik, cehalet, ca-
hillik.
edna: az, pek az.
fesat: bozukluk, karışıklık, ni-

fak.
fitne: karışıklık, bozgunculuk.
hevesat-ı faniye: fani hevesler,
geçici istekler.
hikmet: ilahî gaye, yüksek bilgi.
hüküm: verilen karar.
i'raz: çekinme, sakınma.
ilim: bilme, bilis, bilgi; bir şeyin
doğrusunu bilme.
iman: inanç, itikat.
itimat: emniyet, güven.
kemal: olgunluk, mükemmellik,
kusursuz, tam ve eksiksiz olma.
malûm: bilinen, bilinir olan.
malûmiyet: bilinen ve belli olan
şeyin hâl ve sıfatı.
meslek: tarz, davranış.
müesses: tesis edilmiş, kurulmuş
olan, kurulu.
nasihat: öğüt; doğruya, iyiye, gü-
zele sevk etmek için yapılan ko-
nuşma.
nazar: düşünme, fikir, mülâhaza,
niyet.
nifak: ikiyüzlülük, münafıklık.
sefahat: faydayı zararı ayırt ede-
meme, sefihlik.
sefih: faydayı ve zararı ayırdetme
yeteneğinden mahrum, beyinsiz.
sistem: yol, yöntem, usul, metot.
şan: hâl, keyfiyet, durum, mahi-
yet.
şuur: bilinç; bir şeyin inceliklerini
iyice idrak etme, anlayış.
temyiz: ayırma, dikkatle ayırma.
zahir: açık, belli, meydanda.
zeyil: ek, ilâve.
zikir: anma, bildirme.

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ
قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزَوْنَ * اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ
وَيَمْدُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ¹

İstihza ve istihfaf gibi, münafıkların dördüncü cinayetlerini beyan eden şu ayetin fesat, ifsat, tesfih gibi sebkât eden cinayetlerine atfını iktiza eden aynı münasebetle bu ayetin mealıyla mâkablinin mealı arasında irtibat ve intizam hâsıl olmuştur.

Bu ayetin cümleleri arasındaki vech-i irtibata gelince:

İnsanın musibet ve elemelere karşı nokta-i istinad ve ihtiyaç ve emellerini tesviye için nokta-i istimdadi olan imanın üç hassası vardır:

- *Birincisi*, nokta-i istinadından neş'et eden izzet-i nefistir. İzzet-i nefsi olan, başkalara kendisini zelil göstermeye tenezzül etmez.

- *İkincisi*, şefkattir. Şefkati olan, kimseyi tahkir ve tezvil etmez.

- *Üçüncüsü*, hakikatlere ihtiram etmek ve yüksek şeylerin kıymetini bilmekle istihfaf etmemektir.

Kezalik, imanın zıddı olan nifakın da üç hassası vardır:

- *Birincisi*, zillettir.

- *İkincisi*, ifsadata meyletmektir.

- *Üçüncüsü*, başkalarını tahkir etmekle gururlanıp, zevk almaktır.

1. İman edenlere rastladıklarında "İnandık" derler. Şeytanlaşmış reisleri ve arkadaşlarıyla baş-baş kalınca da, "Aslında biz sizinle beraberiz; onlarla sadece alay ediyoruz" derler. • Alaylarına karşılık Allah onları maskaraya çevirir. Ve onlara mühlet verip azgınlıkları içinde bırakır da, şaşkın şaşkın bocalayıp dururlar. (Bakara Suresi: 14-15.)

nokta-i istimdad: yardım ve medet isteme noktası.

nokta-i istinat: dayanak noktası, güvenme ve itimat noktası.

sebkât: geçme, ceryan etme.

şefkat: karşılıksız sevgi besleme, içten ve karşılıksız merhamet.

tahkir: hakaret etme, küçük görme, şeref ve haysiyetini incitme.

tenezzül: gönül alçaklığı, alçak gönüllülük gösterme.

tesfih: sefih görme, sefih sayma, ahlâksızlık isnat etme.

tesviye: bir seviyeye getirme, aynı düzeye getirme.

tezvil: aşağılama, küçük düşürme, horlama; küçük ve hor görme.

vech-i irtibat: ilgi, âlaka yönü, bağlılık.

zelil: zillate uğramış, hakir, aşağı tutulmuş, aşağılanmış.

zillet: hor ve hakir görülme, alçalma.

atıf: bağlama.

ayet: Kur'an'ın her bir cümlesi.

beyan: açıklama, bildirme, izah.

cinayet: cana kıyma, katl veya bu derecede ağır bir suç.

elem: dert, üzüntü, maddî-manevî ızdırap.

emel: istek, arzu, talep, beklenti.

fesat: bozukluk, karışıklık, nifak.

hakikat: gerçek, doğru.

hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.

hassa: bir şeye mahsus olan özellik, nitelik.

ifsadat: ifsatlar, fesada uğratmalar, düzensizlik meydana getirmeler, bozmalar, kargaşalıklar.

ifsat: fesada uğratma, bozma, karışıklık çıkarma.

ihtiram: hürmet etme, saygı gösterme.

iktiza: lâzım gelme, gerekme.

iman: inanma, inanç, itikat, tasdik.

intizam: düzenlilik, düzgünlük.

irtibat: bağ, münasebet.

istihfaf: küçümseme, hafife alma, alay etme.

istihza: alaya alma, birisiyle eğlenme, inceden inceye dokundurarak alay etme.

izzet-i nefis: insanın vakar ve haysiyetini korumaya özen göstermesi, kendi değerini ve şahsiyetini aşağılamaksızın varlığına saygı duyması.

kezalik: keza, bu da öyle, böylece.

kıymet: değer.

mâkab: öndeki, üstteki.

meal: mana, anlam, mefhum.

meyil: taraftarlık.

musibet: felâket, belâ.

münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.

münasebet: ilgi, ilişki; münasiplik, uygun olma.

neş'et: meydana gelme, oluşma, çıkma.

nifak: ikiyüzlülük, münafıklık.

Binaenaleyh, iman izzet-i nefsi intaç ettiği gibi, nifak da onun aksine zilleti intaç eder. Zilleti olan, herkese karşı kendisini zelil gösterir; bu ise, riyadır. Riya ise müdahenedir. Müdahene dahi kizbdır. Kur'ân-ı Kerîm, şu silsileli kizbe ¹ **وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا** ile işaret etmiştir.

Yani, “Mü'minlere rast geldikleri zaman, ‘Biz de imana geldik’ diyorlar.”

Sonra, nifak, imanın hilâfına, kalpleri ifsat eder. Kalbin fesadı ise, yetimliği intaç eder. Yani, bozuk olan bir kalp, kendisini sahipsiz, maliksiz, yetim bilir. Bu hâletten korku neş'et eder. O korku, onu kaçıp gizlenmeye icbar eder. Kur'ân, şu hâllerine ² **وَإِذَا خَلَوْا** ile işaret etmiştir.

Yani, “Kaçıp halvetlere gittikleri zaman.”

Sonra, nifak, imanın aksine, akraba vesaireler arasındaki sıla-i rahmi kateder, keser; bu ise, şefkati izale eder. Şefkatin zevali ise, ifsadata sebep olur. İfsattan fitne çıkar, fitneden hıyanet doğar. Hıyanet dahi zaafiyeti muciptir. Zaafiyet de himaye edecek bir zahîre, bir arkaya iltica etmeye icbar eder. Kur'ân-ı Kerîm buna ³ **إِلَى شَيْطَانِهِمْ** ile işaret etmiştir. Yani, “Şeytanlarına kaçıp şeytanlarının himayelerine giriyorlar.”

Sonra, imanın hilâfına, nifakta tereddüt vardır. Yani, münafık olan kimse, kat'î bir hüküm sahibi değildir. Bu ise sebatsızlığı intaç eder; bu da mesleksizliği, bu dahi emniyetsizliği tevilit eder. Bu ise, kanunen maznunların

landırma.

izale: zevale erdirmе, yok etme.

izzet-i nefis: insanın vakar ve haysiyetini korumaya özen göstermesi, kendi değerini ve şahsiyetini aşağılamaksızın varlığına saygı duyması.

kanunen: kanuna göre, kanunca, kanuna uyarak, kanun yolu ile.

kat'i: kesin, şüpheye ve tereddüde mahal bırakmayan.

kizb: yalan söyleme, yalan, uydurma.

malik: sahip.

maznun: zan altında bulunan, kendisinden şüphe edilen.

meslek: gidiş, usul, yol.

mucip: icap eden, gerektiren.

mü'min: iman eden, inanan.

müdahene: fayda sağlamak, menfaat görmek amacıyla, bir kimseyi yüzüne karşı methetme, övme.

münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.

neş'et: meydana gelme, oluşma, çıkma.

nifak: ikiyüzlülük, münafıklık.

riya: özü sözü bir olmamak, inandığı gibi hareket etmeyiş, iki yüzlülük.

sebat: sabit durma, kararlılık.

sıla-i rahim: ana, baba ve akrabayı ziyaret etme.

silsile: birbirini takip eden şeylerin meydana getirdiği sıra.

şefkat: karşılıksız sevgi besleme, içten ve karşılıksız merhamet.

tereddüt: kararsızlık, şüphede kalma.

tevilit: doğurma, sebep olma.

vesaire: ve başkaları, bunun gibileri ve benzerleri, diğerleri.

yetim: tek, yalnız, kimsesiz.

zaafiyet: zayıflık, güçsüzlük, dermansızlık.

zahire: yardımcı.

zelil: zillete uğramış, hakir, aşağı tutulmuş, aşağılanmış.

zeval: zail olma, sona erme, yok olma.

zillet: hor ve hakir görülme, alçalma.

1. Bakara Suresi: 14.

2. Bakara Suresi: 14.

3. Bakara Suresi: 14.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

emniyet: inanma, güvenme.

fesat: bozukluk, karışıklık, nifak.

fitne: karışıklık, bozgunculuk.

hâl: durum, vaziyet.

hâlet: hâl, durum.

halvet: tenhaya çekilme; yalnız ve تنها kalma.

hiyanet: hainlik, kendine olan güveni kötüye kullanma.

hilâfına: zıddına, tersine, aksine.

himaye: koruma, muhafaza etme.

hüküm: verilen karar.

icbar: zorlama, zorla ve isteği dışında yaptırma.

ifsadat: ifsatlar, fesada uğrat-

malar, düzensizlik meydana getirmeler, bozmalar, kargaşalıklar.

ifsat: fesada uğratma, bozma, karışıklık çıkarma.

iltica: sığınma, güvenme, dayanma.

iman: inanma, inanç, itikat, tasdik.

intaç: netice verme, sonuç-

her gün ispat-ı vücut etmeleri gibi, daima şeytanlarına gidip küfürlerini, ahitlerini tazelemelerini icap ettirir. Kur'ân-ı Kerîm bu silsileye ¹ **قَالُوا أَنَا مَعَكُمْ** ile işaret etmiştir. Yani, “Bizler, sizinle beraberiz” diye ahitlerini tecdit ediyorlar.

Sonra, mü'minlere gidip geldiklerinden hâsıl olan şüpheyi izale etmek için, and dilemeye mecbur oldular. Ve, imanın hilâfına, hakikatlere adem-i hürmet ve istihfafta bulunarak kıymetli şeylere ihanet ettiler ki, kendilerine atfedilen ithihamları defetsinler. İşte, Kur'ân-ı Kerîm buna ² **قَالُوا «إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُنَ»** ile işaret etmiştir. Yani, “Bizim mü'minlerle olan ihtilâtımız, onlarla istihza içindir. Aramızda samimiyet yoktur; ancak yüzlerine gülüyoruz.”

Sonra, münafıkların şu gidiş ve söyleyişlerini dinleyen sâmiîn mü'minlerin de mukabelede bulunmalarını intizar etmekte bulunduğu, siyak-ı kelâmdan anlaşıldı. Bunun için, Kur'ân-ı Kerîm de mü'minlere bedel ³ **اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ** diye mukabelede bulunmuştur. Yani, “Cenab-ı Hak, onların istihzaları üzerine, eşedd-i ceza ile dünya ve ahiret-te tecziye eder ve edecektir.”

Cenab-ı Hakkın şu mukabelesi, mü'minlerin şerefine ve münafıkların yaptıkları istihzanın, Cenab-ı Hakkın tecziyesine karşı adem hükmünde kaldığına ve onların hamakatlerine işaretir.

adem: yokluk.

adem-i hürmet: hürmetin olmayışı, saygı göstermeme.

ahiret: öbür dünya, ikinci hayat.

ahit: sözleşme, anlaşma, mukavele, muamele.

atıf: bir şeyin oluşunu diğer bir şeye bağlama, yükleme, isnat etme.

bedel: karşılık.

Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.

def: ortadan kaldırma, yok etme, giderme.

eşedd-i ceza: cezanın şiddetlisi.

hakikat: gerçek, doğru.

hamakat: ahmaklık, beyinsizlik, budalalık.

hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.

hilâfına: zıddına, tersine, aksine.

hükmünde: değerinde, yerinde.

icap: gerekme hali, gerekli olma.

ihanet: hainlik, kötülük etme.

ihtilât: karışık görüşme, beraber yaşama.

iman: inanma, inanç, itikat, tasdik.

intizar: bekleme, gözleme.

ispat-ı vücut: varlığını gösterme.

istihfaf: küçümseme, hafife alma, alay etme.

istihza: alaya alma, birisiyle eğlenme, inceden inceye dokundu-

1. Bakara Suresi: 14.

2. “Biz onlarla ancak alay ediyoruz” derler. (Bakara Suresi: 14.)

3. Allah onları maskaraya çevirir. (Bakara Suresi: 15.)

arak alay etme.

ithiham: suç altında bulunma, töhmetli olma.

izale: zevale erdirmeye, yok etme.

küfür: imansızlık, dinsizlik.

mecbur: cebir görmüş, zor altında bulunan, bir işi yapmak zorunda kalmış.

mukabele: karşılık verme, karşılama.

mukabele: karşılık.

mü'min: iman eden, inanan.

münafık: nifak sokan, arabozcu; kalbinde küfrü gizlediği halde Müslüman görünen.

sâmiîn: dinleyenler, dinleyiciler.

silsile: birbirini takip eden şeylerin meydana getirdiği sıra.

siyak-ı kelâm: sözün söyleyiş şekli, ifade tarzı, gelişi.

şeref: onur, haysiyet.

tecdit: yenileme, tazeleme.

tecziye: cezalandırma, ceza verme.

Sonra, Kur'an-ı Kerîm **وَيَمْدُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ** ¹

cümlesiyle, cezalarını istihza suretiyle tasvir etmiştir. Yani, “Onlar dalâlet ve tuğyanı intaç eden esbaba sû-i ihtiyarlarıyla ve arzularıyla tevessül ettikleri için, sanki lisan-ı hâllerile dalâletin talebinde bulunmuşlardır. Cenab-ı Hak da onların talepleri üzerine istediklerine yardım etmiştir.”

Bu ayetin tazammun ettiği cümlelerin hey'etleri arasında intizam ciheti ise:

Dâhil olduğu hükmün kat'iyetini ifade eden

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا ² 'deki **إِذَا** ³ onların mü'minlere olan mülâkatlarını âmden ve kasten cezmettiklerine işaretler. Alekser yollarda rast gelmek manasını ifade eden **لَقُوا** ⁴

onların yollarda halk içinde mü'minlere mülâkatlarını taammüt ettiklerine işaretler. **الْمُؤْمِنُونَ** ⁵ kelimesine tercihen

الَّذِينَ آمَنُوا ⁶ kelimesinin zikri, onların mü'minlerle cihet-i irtibatları yalnız iman sıfatı hasebiyle olduğuna ve bütün sıfatlar içinde de en mümtaz ve medar-ı nazar, yalnız iman sıfatı olduğuna imadır.

قَالُوا ⁷ : Bu ünvan onların sözleriyle kalpleri bir olmadığına; ve söyledikleri sözler, mahza riya ve müdahene perdesi altında, yapılan ittihamları defetmek; ve mü'minlerden celb-i menafi ile, sırlarına vâkıf olmak azminde bulunduklarına işaretler.

cihet-i irtibat: irtibat sebepleri, tarafları; bağlanma yönü, aradaki benzerlik ve münasebet.

dâhil: içeri, iç.

dalâlet: dinsizlik, inançsızlık.

defetme: ortadan kaldırma, yok etme, giderme.

esbap: sebepler, vasıtalar.

halk: topluluk, insan topluluğu, insanlar.

haseb: dolayı, cihetince, gereğince.

hey'et: şekil, suret, görünüş.

hüküm: verilen karar.

ima: işaretle anlatma, üstü kapalı ifade etme.

iman: inanma, inanç, itikat, tasdik.

intaç: netice verme, sonuçlandırma.

intizam: düzenlilik, düzgünlük.

istihza: alaya alma, birisiyle eğlenme, inceden inceye dokundurarak alay etme.

ittiham: suç altında bulunma, töhmetli olma.

kasten: bile bile, isteyerek, kasıtlı olarak.

kat'iyet: kat'ilik, kesinlik.

lisan-ı hâl: hâl dili, bir şeyin durumu ve görünüşü ile bir mana ifade etmesi.

mahza: halis, katkısız, tam.

medar-ı nazar: göz önünde bulundurulması gereken.

mü'min: iman eden, inanan.

müdahene: fayda sağlamak, menfaat görmek amacıyla, bir kimseyi yüzüne karşı methetme, övme.

mülâkat: görüşme, konuşma.

mülâkat: görüşme, konuşma.

mümtaz: meziyetleriyle başkalarından ayrılan, seçkin.

riya: özü sözü bir olmamak, inandığı gibi hareket etmeyi, iki yüzlülük.

sıfat: hâl, keyfiyet, nitelik, vasıf.

sır: gizli hakikat.

sû-i ihtiyar: kötü seçim, seçmenin fenalığı.

suret: biçim, şekil, tarz.

taammüt: bir işi bilerek ve isteyerek yapma.

talep: isteme, dileme, istek, arzu.

tasvir: bir şeyi yazıyla veya başka ifade tarzlarıyla anlatma.

tazammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.

tercihen: tercih ederek, isteyerek, üstün tutarak.

tevessül: sarılma.

tuğyan: zulüm, haksızlık ve küfürde ileri gitme.

ünvan: ad, isim, lâkap.

vâkıf: bir şeyi elde eden, bir işten haberi olan.

zikir: anma, bildirme.

1. Bakara Suresi: 15.

2. İman edenlere rastladıkları zaman. (Bakara Suresi: 14.)

3. Zaman. (Bakara Suresi: 14.)

4. Rastladılar. (Bakara Suresi: 14.)

5. Mü'minler.

6. İman eden kimseler. (Bakara Suresi: 14.)

7. Dediler. (Bakara Suresi: 14.)

alekser: ekseriya, çoğunlukla, çok kez, çok vakit.

âmden: isteyerek ve bilerek, kasten.

âyet: Kur'an'ın her bir cümle-

si.

azim: kesin karar; sebat.

celb-i menafi: menfaatlerin celp edilmesi, getirilmesi.

Cenab-ı Hak: Allah; doğru,

gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.

cezim: kesme.

cihet: şekil, yön, tarz.

¹ **أَمَّا** : Makamın iktizasıyla bu kelimenin te'kitlerle

müekket olarak zikredilmesi lâzım iken, te'kitsiz zikri, kalplerinde tahrik edici bir şevkin ve bir aşkın bulunmasıyla, sözlerini şiddetsiz ve te'kitsiz, serseriyâne söylemiş olduklarına işarettir.

Ve keza, **أَمَّا** kelimesiyle nifaklarına örttükleri perde pek zayıf olduğundan, te'kit ve teşdit edildiği takdirde, yırtılması ihtimali olduğuna işarettir. Çünkü, te'kit ve teşdit şüpheyi dâidir. Şüphe ise, tahkikata baistir. Tahkikat yapıldığı takdirde, boyaları meydana çıkar. **أَمَّا** 'nın cümle-i fiiliye ile zikri ise, imanlarının sabit ve devamlı olduğunu mü'minlere inandırmak imkânı bulamadıklarına ve yalnız menfaatleri celp ve esrara muttali olmak maksadıyla mü'minlere müdahene ve tasannu yapmakla ihdas-ı iman ettiklerine işarettir.

² **وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ** : Evvelki ayetle bu ayetin birbirine olan atıfları, onların mesleksiz ve sebat-sız olduklarına işarettir.

³ **إِذَا** 'nın ifade ettiği cezmiyet, itiyat ettikleri fesat ve ifsat iktizasıyla, şeytanlarına gitmelerini zarurî bir vazife bildiklerine işarettir.

⁴ **خَلَوْا** tabiri, cinayetlerinden korktuklarından, tesettür ve gizlenmek istediklerine işarettir.

atıf: bir kelime veya cümle, önceki kelime veya cümleye bağlanması.

ayet: Kur'ân'ın her bir cümlesi.

bais: icap ettiren.

celp: elde etme, kendine çekme.

cezmiyet: kesin niyet ve karara ait.

cinayet: cana kıyma, katl veya bu derecede ağır bir suç.

cümle-i fiiliye: fiil cümlesi.

dâi: davet eden, sebep, illet.

esrar: sırlar, gizli hakikatler.

evvel: önce.

fesat: bozukluk, karışıklık, nifak.

ifsat: fesada uğratma, bozma, karışıklık çıkarma.

ihdas-ı iman: imanın yeniden kazandırılması, imana kavuşturma.

ihtimal: olabilirlik.

iktiza: lâzım gelme, gerekme, gerektirme, lüzumlu kılma.

itiyat: âdet edinme, alışkanlık hâline getirme, alışkanlık.

keza: böylece, aynı şekilde.

makam: yer, mevki.

menfaat: fayda, kâr, kazanç.

meslek: tutulan yol, sülûk edilen yer.

muttali: bir işten haberi olan, bilgili, haberdar.

mü'min: iman eden, inanan.

müdahene: dalkavukluk.

müekket: tekrar edilmiş, tembih edilmiş.

nifak: ikiyüzlülük, münafıklık.

1. İman ettik. (Bakara Suresi: 14.)

2. Şeytanlaşmış reisleri ve arkadaşlarıyla başbaşa kalınca da, "Aslında biz sizinle beraberiz" derler. (Bakara Suresi: 14.)

3. Zaman. (Bakara Suresi: 14.)

4. Başbaşa kaldılar. (Bakara Suresi: 14.)

sabit: durağan, değişmeyen.

sebat: sabit durma, kararlılık.

serseriyâne: serserice, serseri gibi.

şevk: şiddetli arzu, aşırı istek

ve heves.

tabir: ifade, söz.

tahkikat: araştırmalar, soruşturmalar.

tahrik: hareket ettirme, harekete geçirme.

tasannu: yapmacık.

te'kit: kuvvetlendirme, sağlamlaştırma; üstüne basa ba-

sa ifade etme.

tesettür: gizlenme, saklanma.

teşdit: harfi çift okuma.

vazife: görev.

zarurî: zorunlu.

zikir: anma, bildirme.

¹ **الِ** kelimesinin ² **خَلَوْا** kelimesiyle, daha uygun olan ³ **مَعَ** kelimesine tercihen zikredilmesi, iki şey içindir: *Birisi*, acz ve zaafları yüzünden iltica etmeye mecbur olmalarıdır; *ikincisi*, fitne ve ifsat iktizasıyla, mü'minlerin sırlarını kâfirlere isal etmektir. Bu iki manayı **مَعَ** ifade edemez.

⁴ **شَیَاطِينِهِمْ** : Bu ünvan, reislerinin şeytanlar gibi gizlenip vesveseleri ilka ettiklerine ve şeytanlar kadar muzır olduklarına ve şeytanlar gibi şerden maada bir şey tasavvur etmediklerine işarettir.

⁵ **قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ** : Yani, "Sizinle beraberiz." Bu cümle ile nefislerinin tezkiyesine, ahitlerinin tecdidine, mesleklerinde sabit kaldıklarına işaret etmişlerdir.

Yalnız, bu cümlelerin muhataplarında münafıkların münkirleri bulunmadığı hâlde, cümle te'kitleştirilmiştir.

⁶ **وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا** cümlesinin muhatapları hep münkir oldukları hâlde, cümle te'kitsiz bırakılmıştır. Bunun sebebi, birinci cümleyi, şevksiz, aşksız, ikinci cümleyi ise aşk ve şevkle söylediklerine işarettir. Şeytanlarına söyledikleri cümleyi ismiye şeklinde, mü'minlere karşı söylediklerini cümle-i fiiliye suretinde zikretmeleri, maksatlarının burada ahitlerine sabit ve devamlı kaldıklarını ispat ettiklerine, orada ise yalnız imana geldiklerini ihdas ettiklerine işarettir.

ispat: delil göstererek iddiayı sağlamlaştırma.

kâfir: Allah'ı ve İslâmiyeti inkâr eden, dinsiz.

maada: başka, gayri, -den başka.

maksat: kastedilen şey; gaye.

meslek: tarz, davranış.

muhatap: kendisine hitap olan.

muzır: zararlı, zarar veren.

mü'min: iman eden, inanan.

münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği halde Müslüman görünen.

münkir: inkâr eden, kabul etmeyen.

nefis: kişinin kendisi, iyiliğe de kötülüğe de meyli olan duygu.

reis: baş, başkan, amir, bir topluluğun en üst idarecisi.

sabit: durağan, değişmeyen.

sır: manevî hakikat ve marifetler.

suret: biçim, tarz.

şer: kötülük.

şevk: şiddetli arzu, aşırı istek ve heves.

tasavvur: bir şeyi zihinde şekillendirme, düşünme.

te'kit: kuvvetlendirme, sağlamlaştırma.

tecdit: yenileme, tazeleme.

tercihen: tercih ederek, isteyerek, üstün tutarak.

tezkiye: temizleme, arıtma.

ünvan: ad, isim, lâkap.

vesvese: şüphe, kuruntu, kalbe gelen asılsız kötü ve sinsî düşünceler.

zaaf: zayıflık, kuvvetsizlik, dermansızlık.

zikir: anma, bildirme.

1. Beraberken, birlikteyken. (Bakara Suresi: 14.)

2. Başbaşa kaldılar. (Bakara Suresi: 14.)

3. ... ile beraber, birlikte.

4. Şeytanları. (Bakara Suresi: 14.)

5. "Muhakkak sizinle beraberiz" derler. (Bakara Suresi: 14.)

6. İman edenlere rastgeldikleri zaman, "İman ettik" derler. (Bakara Suresi: 14.)

acz: zayıflık, güçsüzlük.

ahit: söz verme.

aşk: şiddetli sevgi, sevdâ, gönül verme.

cümle-i fiiliye :

cümle-i ismiye: isim cümlesi.

fitne: karışıklık, bozgunculuk.

ifsat: fesada uğratma, bozma, karışıklık çıkarma.

ihdas: yeniden bir şey yapma, ortaya koyma.

iktiza: lâzım gelme, gerekme.

ilka: telkin etme, ilham etme.

iltica: sığınma, güvenme, dayanma.

iman: inanç, itikat.

isal: ulaştırma, erişirme.

ismiye: ismî, isimle ilgili.

¹ **إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزَوُونَ** : Yani, “Bizler mü’minlere karşı

ancak istihza edici insanlarız.”

Bu cümlelerin evvelki cümleye atfedilmediğinin esbabı: İki kelime veya iki cümle arasında, ya kemal-i ittisal ve ittihat vardır; veya kemal-i inkıta ve infisal vardır. Bu iki surette birbirine atıfları caiz değildir. Ancak aralarında orta derecede bir inkıta ve bir ittisal olan yerlerde atıfları caizdir.

Bu cümle ise, ² **إِنَّا مَعَكُمْ** cümlesine bir cihetten te’kit tir, bir cihetten bedeldir. Bu iki surette, her iki cümle arasında kemal-i ittisal vardır. Diğer bir cihetten dahi, mukadder bir suale cevaptır. Bu surette de aralarında kemal-i inkıta vardır. Çünkü, alelekser sual, inşa; cevap, ihbar olur. İşte bunun için, aralarında atıf yapılmamıştır.

Sual: Bu cümlelerin **إِنَّا مَعَكُمْ** cümlesine te’kit veya bedel olduğunun tevcihi?..

Elcevap: **إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزَوُونَ** cümlesi, gerek hak ve hakikate, gerek ehl-i hak ve hidayete ihanete dairdir. Çünkü, bundan dalâlet ve ehl-i dalâlete tazim çıkıyor. Bu ise **إِنَّا مَعَكُمْ** cümlesinin mealidir. Demek, her iki cümle mahalleri birdir veya birbirini te’kittir.

Mukadder bir suale cevap olduğunun tevcihi ise:

Sanki onların şeytanları tarafından şöyle bir sual varit olmuştur ki: “Yahu, eğer siz bizimle beraber ve bizim

alelekser: ekseriya, çoğunlukla, çok kez, çok vakit.

atıf: bir kelime veya cümlelerin, önceki kelime veya cümleye bağlanması.

bedel: karşılık.

caiz: yapılması veya yapılmamasında sakınca olmayan, uygun.

cihet: yön.

dair: alâkalı, ilgili.

dalâlet: dinsizlik, inançsızlık.

ehl-i dalâlet: dalâlet ehli; yoldan çıkanlar, azgın ve sapkın kişiler.

ehl-i hak: hak ehli, iman, İslâmiyet ve hak yolunda olan, hak mezhepte olan.

esbab: nedenler, sebepler, vasıtalar.

hakikat: gerçek, doğru.

hidayet: doğru olan, hak olan.

1. Bakara Suresi: 14.

2. Muhakkak sizinle beraberiz. (Bakara Suresi: 14.)

iharet: hainlik, kötülük etme.

ihbar: haber verme, bildirme.

infisal: olduğu yerden ayrıma, yerini bırakıp gitme.

inkıta: kesilme, devam etme, sona erme.

inşa: yapma, bina etme, kurma.

istihza: alaya alma, birisiyle eğlenme, inceden inceye do-

kundurarak alay etme.

ittisal: bitişme, birleşme.

kemal-i inkıta: tam bir kesilme ve tükenme.

kemal-i ittisal: mükemmel, kusursuz ve tam bir bağlılık.

meal: mana, anlam, mefhum.

mukadder: takdir edilmiş.

mü'min: iman eden, inanan.

sual: soru.

suret: biçim, tarz.

tazim: hürmet, ululama, saygı gösterme.

te'kit: kuvvetlendirme, sağlamlaştırma; üstüne basma, tekrarlatma.

tevcih: yöneltme, çevirme; mana verme, yorumlama.

varit: gelen, ulaşan, erişen.

mesleğimizde olmuş olsaydınız, mü'minlere muvafakat etmezsiniz. Ya siz onların mezheplerine geçtiniz, veya hut sizin için muayyen bir mezhep yoktur?"

Bu suale karşı, ¹ **إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُنَ** diye, Müslümanlardan olmadıklarını sarahaten söyledikleri gibi, hasrı ifade eden ² **إِنَّمَا** ile, muayyen bir mezhebi olmayanlardan olmadıklarına işaret etmişlerdir. Ve keza, devamı ifade eden ism-i fail sîgasıyla ³ **مُسْتَهْزِؤُنَ** demeleri, mü'minlere karşı yaptıkları istihzanın, daimî bir sıfatları olup, bilahare arız olmuş sıfatları olmadığına işaretir.

⁴ **اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ** : Yani, "Allah onları istihza ediyor."

Bu cümlelerin evvelki cümlelere atfedilmeyerek atıfsız zikredilmesinin esbabı:

Eğer atfedilmiş olsaydı, ya **إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُنَ** cümlesine atfolurdu; bu ise, bu cümlelerin de ⁵ **إِنَّا مَعَكُمْ** cümlesine te'kit olmasını icap eder.

Veya **إِنَّا مَعَكُمْ** cümlesine atfolurdu; bu dahi, bu cümlelerin onların sözlerinden biri olduğunu iktiza eder.

Veya ⁶ **قَالُوا** 'ya atfolacaktı; o vakit, Allah'ın onlara olan istihzası halvet zamanıyla mukayyet olacaktı. Hâlbuki, Allah'ın istihzası daimîdir.

ism-i fail: fiili, işi, eylemi yapan, özne.

istihza: alaya alma, birisiyle eğlenme, inceden inceye dokundurarak alay etme.

keza: böylece, aynı şekilde.

meslek: gidiş, tutulan yol, sistem.

mezhep: dinde tutulan yol, dinde anlayış ve ibadet yolu.

muayyen: tayin edilmiş, belli, belirlili.

mukayyet: kayıtlı, sınırlı, bağlı.

muvafakat: razı olma, müsaade etme, kabul etme.

mü'min: iman eden, inanan.

sarahaten: açıkça, açıktan açığa.

sıfat: hâl, sıfat, keyfiyet, nitelik; -gr. isimleri, renk, sayı, koku, miktar, derece, yer, sıra vb. bakımlardan niteleyen, özelliklerini belirten kelime.

şîga: kip, kalıp.

sual: soru.

te'kit: kuvvetlendirme, sağlamlaştırma; üstüne basma, tekrarlama.

zikir: anma, bildirme.

1. Bizler mü'minlere karşı ancak alay edici insanlarız. (Bakara Suresi: 14.)

2. Ancak. (Bakara Suresi: 14.)

3. Alay ediciler. (Bakara Suresi: 14.)

4. Bakara Suresi: 15.

5. Muhakkak sizinle beraberiz. (Bakara Suresi: 14.)

6. Derler. (Bakara Suresi: 14.)

arız: sonradan meydana gelme.

atıf: bağlaç, bir kelime veya cümlelerin, önceki kelime veya cümleyle bağlanması.

bilahere: sonra, sonradan,

sonraları.

daimî: sürekli, devamlı.

esbap: nedenler, sebepler, vasıtalar.

evvel: önce.

halvet: tenhaya çekilme; yal-

nız ve tenha kalma.

hasr: umumîlikten çıkarma, sınırlama.

icap: gerekme hali, gerekli olma.

iktiza: lâzım gelme, gerekme.

Veyahut, ¹ **وَإِذَا لَقُوا** cümlesine atıf yapılacaktır; bu ise,

her iki taraftan, yani matuf ve matufü'n-aleyhten maksadın bir olduğunu istilzam eder. Hâlbuki, birinci cümle amellerini beyan eder, ikinci cümle cezaları hakkındadır.

Demek, mahzursuz, münasip bir *matufü'n-aleyh* bulunmadığından, müste'nife olarak, yani mâkabliyle bağlı olmayarak, mukadder bir suale cevap kılınmıştır.

Evet, münafıkların fenalığı ve kötülüğü öyle bir dereceye balığ olmuştur ki, hâllerine vâkıf olan her ruh, "Acaba böyle fena olanların cezası nedir? Ve cezaları verilmeyecek mi?" diye sormaya mecbur olur.

İşte, Kur'an-ı Kerîm, ² **اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ** cümlesiyle, şu

mukadder suale cevap vermiştir. Demek, bu cümlelerin isti'nafı atfından daha mühimdir.

Sonra, makamın iktizasıyla, onların istihzalarına karşı mü'minlerin mukabelede bulunmaları icap ederken, Cenab-ı Hakkın mukabelede bulunması, mü'minlerin teşvikine ve terahhumlarına işaret olduğu gibi; münafıkları da istihza etmekten zecir ve men etmek içindir. Zira, istinatları Allâmü'l-Guyûb'a olanlar, istihza edilemezler.

Sonra, Cenab-ı Hakkın tenkil ve tazibini istihza ile tabir etmek, şe'n-i ulûhiyete yakışmadığından, istihzanın lâzımı olan tahkir irade edilmiştir.

Allâmü'l-Guyûb: gaybı bilen, görünmeyen şeyleri bilen, Allah.
amel: iş, uygulama, yapma.
atıf: bağlama.
balığ: erişmiş, vâsıl olmuş, belli bir dereceyi bulmuş, yetişmiş.
beyan: açıklama, bildirme, izah.
Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.
fenâ: çirkin, kötü.
hâl: durum, vaziyet.
icap: gerekme hâli, lâzım, gerekli, lüzum.
iktiza: lâzım gelme, gerekme.
irade: dileme, isteme, bir şeyi yap-pip yapmama konusunda için olan iktidar, güç.
isti'naf: başlama, yeniden başlama, sözün başlangıcı.
istihza: alaya alma, birisiyle eğlenme, inceden inceye dokundurarak alay etme.
istilzam: gerektirme.
istinat: güvenme, itimat etme.
mahzur: sakınılacak, çekinilecek şey; engel, sakınca.
mâkabl: öndeki, üstteki.
makam: yer, mevki.
maksat: gaye.
matuf: ait olan, yöneltilmiş.
matufü'n-aleyh: bir bağlaç edatı ile kendisine bağlı olan kelime.
men: yasak etme, engelleme, mâni olma.
mukabele: karşılık verme, karşılama.
mukadder: takdir edilmiş.
mü'min: iman eden, inanan.

1. Beraberken, birlikteken. (Bakara Suresi: 14.)

2. Allah onları istihza eder, maskara eder. (Bakara Suresi: 15.)

münafık: nifak sokan, arabozcu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.

münasip: uygun.

müste'nife: yeniden başlayan.

ruh: dirilik kaynağı, hayatın temeli ve sebebi olan manevî varlık.

sual: soru.

şe'n-i ulûhiyet: Cenab-ı Hakk'a ait iş.

tabir: yorum, yorumlama.

tahkir: hakaret etme, küçük görme, şeref ve haysiyetini incitme.

tazip: azap çekirme, eziyet etme, sıkıntı verme.

tenkil: usandırmak için cezalandırma, başkalarına ders ve

ibret olacak şekilde ceza verme.

terahhum: merhamet etme, acıma.

teşvik: şevlendirme, heveslendirme.

vâkıf: bir şeyi elde eden, bir işten haberi olan.

zecir: önleme, yasak etme, yasaklama.

Sual: Münafıkların istihzası, devamı ifade eden ism-i fail sığasıyla olduğu hâlde, Cenab-ı Hakkın mukabil istihzası teceddüdü ifade eden fiil-i muzari sığasıyla yapıldığında hikmet nedir?

Elcevap: Tazip ve tahkirler tebeddül ve teceddüt ettikçe, tesirleri çoğalır. Zira, bir tarzda devam eden bir elemin tesiri, gittikçe azalır, tazelandıkçe tesiri çok olur. Bu manayı ifade eden, ancak fiil-i muzaridir; ism-i fail ise yalnız devamı ifade eder.

¹ وَيَمْدُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ : Yani, “Dalâletin esbabına tevessül etmeleriyle, dalâletin talebinde bulunmuşlardır. Allah da onlara dalâlet vermiştir.”

Allah tarafından yardımın yapılmasını ifade eden ² يَمْدُ kelimesi, abdin hâlık-ı ef'al olduğunu iddia eden İtizal Mezhebinin reddine işaretir.

Ve onların lisan-ı hâl ile istedikleri üzerine, Allah'ın onlara yardım ettiğine delâlet eden ³ يَمْدُ'nün tazammun ettiği ⁴ طُغْيَانُ cümlesi, abdin elinde bir şey yok, hep Allah'tan olduğunu iddia eden Mezheb-i Cebrin reddine işaretir. Zira, onlar sû-i ihtiyarlarıyla ve arzularıyla dalâleti istemişlerdir; Allah da onlara istediklerini vermiştir.

⁴ طُغْيَانُ kelimesinin ⁵ هُمْ zamirine izafesi, tuğyan cinayeti onların ihtiyarlarıyla husule gelip, cebirle alâkadar

iddia: davaya kalkışma.

ihtiyar: irade, tercih.

ism-i fail: fiili, işi, eylemi yapan, özne.

istihza: alaya alma, birisiyle eğlenme, inceden inceye dokundurarak alay etme.

İtizal: Ehl-i Sünnet ve inançlarından ayrılan takım ve onun mezhebi, Mutezile.

izafe: isnat etmek, dayandırmak. **lisan-ı hâl:** hâl dili, bir şeyin durumu ve görünüşü ile bir mana ifade etmesi.

mezhep: dinde tutulan yol, dinde anlayış ve ibadet yolu.

Mezhep-i Cebir: Cebriye mezhebi, cüz'î iradeyi inkâr edenlerin batıl mezhebi.

mukabil: karşılık olarak, karşılığında.

münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.

red: reddetme, geri verme.

sığa: kip, kalıp.

sual: soru.

sû-i ihtiyar: kötü seçim, seçmenin fenalığı.

tahkir: hakaret etme, küçük görme, şeref ve haysiyetini incitme.

talep: isteme, dileme, istek, arzu.

tarz: biçim, şekil.

tazammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.

tazip: azap çekirme, eziyet etme, sıkıntı verme.

tebeddül: başkalaşma, değişme.

teceddüt: tazelenme, yenilenme, yeni hale gelme.

tevessül: başvurma, girişme.

tuğyan: zulüm, haksızlık ve küfürde ileri gitme.

zahir: ismin yerini tutan kelimeler.

1. Bakara Suresi: 15.

2. Mühlet verir. (Bakara Suresi: 15.)

3. Mühlet isterler.

4. Sapıklık, azgınlık. (Bakara Suresi: 15.)

5. Onlar

abd: kul.

alâkadar: ilgili, ilişkili.

cebir: zor, zorlama, baskı yapma.

Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi

yüce Allah.

cinayet: cana kıyma, katl veya bu derecede ağır bir suç.

dalâlet: dinsizlik, inançsızlık.

delâlet: alâmet, işaret, iz.

elem: dert, üzüntü, maddî-manevî ızdırıp.

esbab: sebepler, vasıtalар.

fiil-i muzari: geniş zaman fiili.

hâlık-ı ef'al: fiillerin ve hareketlerin yaratıcısı.

hikmet: ilâhî gaye, gizli sebep.

olmadığından, “Bizler Allah’ın cebriyle bu tuğyanı yapıyoruz” diye mazeretlerinin reddine işarettir. ¹ طَغْيَانُ ünvanı ise, onların zararı, tufan gibi, bütün mehasin ve kemalâtı tahrip ettiğine imadır.

² يَعْْمَهُونَ : Yani, “Tuğyan ve dalâletlerinde mütehayyir ve mütereddît şahıslardır. Onların ne meslekleri var ve ne de muayyen bir maksatları vardır.”

أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ فَمَا رَبِحَتْ
تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ³

Yani, “Onlar hidayeti verip dalâleti satın alan birtakım kafasızlardır ki; ticaretlerinden bir fayda göremedikleri gibi, o zarardan kurtulmak için yol da bulamıyorlar.”

Bu ayetin mâkabliyle cihet-i irtibatına gelince:

Bu ayet, geçen tafsillere bir fezleke, bir hülâsadır. Ve o tafsilleri yüksek ve müessir bir üslûpla tasvir etmiştir. Lâkin muhataplarının saff-ı evvelinde ve tabaka-i ulâsındakiler, kışın Yemen cihetine, yazın da Şam cihetlerine giderek yaptıkları ticaretin kâr ve zararını lezzet ve elemiini gördüklerinden, tasvir için ticaret üslûbu intihap edilmiştir. Şöyle ki:

ayet: Kur’ân’ın her bir cümlesi.
cebir: zor, zorlama, baskı yapma.
cihet: yön.
cihet-i irtibat: irtibat sebepleri, tarafları; bağlanma yönü, aradaki benzeyiş ve münasebet.
dalâlet: dinsizlik, inançsızlık.
elem: dert, üzüntü, maddî-manevî ızdırap.
fezleke: özet, netice.
hidayet: doğru inanç ve yaşayış üzere olmak.
hülâsa: kısaca, sözün kısıası.
ima: dolaylı, üstü kapalı ifade etme.
intihap: seçme.
kemalât: kemaller, olgunluklar, mükemmellikler.
mâkabl: öndeki, üstteki.
maksat: maksat, meram, hedef, netice, sonuç.
mazeret: bahane, özür, engel.

1. Sapıklık, azgınlık. (Bakara Suresi: 15.)
2. Şaşkın şaşkın bocalayıp dururlar. (Bakara Suresi: 15.)
3. Bakara Suresi: 16.

mehasin: güzellikler, iyilikler.
muayyen: belirli.
muhatap: kendisine hitap olunan.
müessir: tesirli.
mütehayyir: hayrete düşen, şaşırان.
mütereddît: tereddüt eden, kararsız.

saff-ı evvel: birinci saf, başlangıç safı.
tabaka-i ulâ: birinci tabaka.
tafsil: etraflıca bildirme, ayrıntılı anlatma.
tahrip: harap etme, yıkma, bozma.
tasvir: bir şeyi yazıyla veya başka ifade tarzlarıyla anlat-

ma.
tufan: çok şiddetli yağmur ve sel.
tuğyan: zulüm, haksızlık ve küfürde ileri gitme.
ünvan: şöhret, ad, isim.
üslûp: tarz, yol, biçim, usul, stil.

Nev-i beşerin dünyaya gönderilmesi daimî bir tavattun için değildir. Ancak sermayeleri olan istidat ve kabiliyetlerini tenmiye ve inkişaf ettirmek üzere ticaret için gelmişlerdir. Fakat, münafıklar bu ticaretlerinde sermayelerini yatırıp âleme rezil oldular.

Sonra, bu ayetin cümleleri arasında cihet-i nazım ve intizam ise:

Bu ayetin cümleleri arasında, ticaret üslûplarındaki tertipler gibi, gayet fitrî, selis ve muntazam bir tertip vardır. Şöyle bir tüccara yüksek bir sermaye verilir; o da o sermaye ile zararlı ve zehirli şeyleri alır satarsa, o tüccar, alış verişinin sonunda ne bir fayda görür ve ne de bir kâr görür. Bilakis, hasaret içinde boğulmakla beraber, kaçmak için yolu da kaybeder. İşte münafıkların yaptıkları muamele de aynen buna benziyor.

Sonra, mezkûr ayetteki cümlelerin hey'etleri ise:

¹ **أُولَئِكَ** kelimesi, uzaklarda bulunan şeyleri ihzar ederek mahsus ve meşhut olarak göstermek için kullanılan bir işaret aletidir.

Sual: Münafıkların **أُولَئِكَ** ile ihzarlarında ne fayda vardır?

Elcevap: Onların mezkûr cinayetlerini işiten sâmiin kalbinde hâsıl olan nefret ve adavet öyle bir dereceye balığ olmuş ki, onları gözüyle göreceği ve yüzlerine tüküreceği gelir ki, yüzlerine tükürmekle kalbi rahat olsun.

1. İşte onlar. (Bakara Suresi: 16.)

adavet: düşmanlık, husumet.
âlem: insanlar, halk.
ayet: Kur'ân'ın her bir cümlesi.
balığ: erişmiş, vâsıl olmuş, belli bir dereceyi bulmuş, yetmişmiş.
bilakis: aksine, tersine.
cihet-i nazım: bağlılık ve irtibat yönü.
cinayet: cana kıyma, katl veya bu derecede ağır bir suç.

daimî: sürekli, devamlı.
fitrî: tabiî, yaratılıştaki, doğuştan olan.
gayet: son derece.
hasaret: hasar, zarar, ziyan.
hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.
hey'et: şekil, suret, görünüş.
ihzar: hazır etme, hazırlama; mahkemeye davet olunma.
inkişaf: gelişme.
intizam: düzenlilik, düzgün-

lük.
istidat: kabiliyet, yetenek.
kabiliyet: iktidar, liyakat.
mahsus: hususî, özel.
meşhut: gözle görülen, müşahade olunan.
mezkûr: zikredilen, adı geçen, anılan.
muamele: davranma, davranış.
muntazam: nizamlı, intizamlı, düzenli ve düzgün biçimde.

münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.
nev-i beşer: insanoğlu, insanlar.
rezil: maskara.
sâmi: işiten, dinleyen.
selis: kolay, yumuşak.
sermaye: varlık, servet.
sual: soru.
tavattun: yerleşme, vatan tutma, yurt edinme.
tenmiye: artırma, bereketlendirme.
tertip: dizme, sıralama, düzene koyma.
tüccar: ticaret yapan, ticaretle uğraşan kimse, tacir.
üslûp: tarz, yol, biçim, usul, stil.

İşte bunun için onlar ¹ **أُولَئِكَ** dürbünüyle ihzar edilmiştir ki, sâmi yüzlerine tükürsün.

Sual: Münafıkların, mahsus ve meşhut olmadıkları hâlde **أُولَئِكَ** ile mahsus olarak gösterilmeleri ne suretle olur? Ve ne gibi bir faydası vardır?

Elcevap: Münafıkların mezkûr cinayetlerle ve acip sıfatlarla ittisafları, onları öyle tecessüm ettirmiştir ki, hâyalce mahsus ve meşhut ve hazır görünmektedirler. Onlara isnat edilen hükmün illeti de anlaşılır. Evet, hidayeti verip dalâleti almak gibi bir hükme, elbette bir illet ve bir sebep lâzımdır. O illet ise, onların sebkât eden cinayetleri ve sıfatlarıdır. İşte, Kur'ân-ı Kerîm onları o sıfatlarla muttasıf olarak **أُولَئِكَ** ile ihzar etmiştir ki, bu ayette onlara yükletilen hükmün illet ve sebebi sâmicce malûm olsun.

Sual: Uzaklık ciheti de ifade eden **أُولَئِكَ** ile münafıkları uzak göstermekten maksat nedir?

Elcevap: Onların tarik-ı haktan uzaklaşmalarına ve bir daha doğru yola rücuları mümkün olmadığına işaretler. Çünkü, gitmek onların elinde ise, gelmek onların elinde değildir.

Yeni in'ikad ve teşekkül etmeye başlayan hakikatler hakkında kullanılan ² **الَّذِينَ** ünvanı, hidayeti satıp dalâleti

acip: tuhaf, hayrette bırakan.

ayet: Kur'ân'ın her bir cümlesi.

cihet: yön, sebep, vesile.

cinayet: cana kıyma, katl veya bu derecede ağır bir suç.

dalâlet: dinsizlik, inançsızlık.

hakikat: asıl, esas.

hidayet: doğru inanç ve yaşayış üzere olmak.

hüküm: emir, bir konu hakkında verilen karar.

hüküm: verilen karar.

ihzar: hazır etme, hazırlama.

illet: sebep.

in'ikad: kurulma, teşkil edilme, toplanma.

1. İşte onlar. (Bakara Suresi: 16.)

2. Onlar ki. (Bakara Suresi: 16.)

isnat: dayandırma, mal etme, bir şeyi bir kimseye ait gösterme.

ittisaf: vasıflanma, özellik kazanma.

mahsus: hususî, özel.

maksat: gaye.

malûm: bilinen, bilinen olan.

meşhut: gözle görülen, müşahede olunan.

mezkûr: zikredilen, adı geçen, anılan.

muttasıf: vasıflandırılan, sıfatlanan.

münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.

rücu: dönme, geri dönme, vazgeçme.

sâmi: işiten, dinleyen.

sebkât: geçme, ceryan etme. **sıfat:** hâl, keyfiyet, nitelik, vasıf.

sual: soru.

suret: biçim, şekil, tarz.

tarik-ı hak: hak ve hakikat yolu.

tecessüm: görünme, belirme. **teşekkül:** oluşum.

ünvan: ad, isim, lâkap.

almak gibi şu pis muamelenin —bir nevi ticaret olmakla— zamanın insanları için esaslı bir meslek olmaya başlamış olduğuna işaretler.

¹ **اَشْتَرُوا** ünvanı ise, münafıkların “*Hidayeti terk edip dalâleti aldığımız, fıtratımızın iktizasıdır, ihtiyarımızla degildir*” diye yapacakları mazeretin reddine işaretler. Evet, sanki Kur’ân-ı Kerîm onlara diyor ki: “Cenab-ı Hak, re’sü’l-mal olarak size uzun bir ömür vermiştir ve ruhlarınızda da kemalât istidadatını bırakmıştır ve hidayet-i fıtriyenin çekirdeğini de vicdanınıza dikmiştir ki, saadeti alabilirsiniz. Hâlbuki, sizler saadete bedel lezaiz-i fâniye ve menafi-i dünyeviyeyi alıyorsanız, demek sû-i ihtiyarınızla dalâlet mesleğini hidayet mesleğine ihtiyar ve tercih etmekle, hidayet-i fıtriyenizi ifsat ve re’sü’l-malınızı da zayi ettiniz.”

² **الضَّلَالَةَ بِالْهُدَى** münafıkların iki hüsrana maruz kaldıklarına işaretler: *Birisi*, dalâlet hüsranıdır; *ikincisi*, hidayet gibi büyük bir nimeti kaybetmektir.

³ **فَمَا رِبَحْتَ تِجَارَتَهُمْ** : Yani, “*Ticaretlerinin kârı olmadı.*”

Sual: Münafıkların bu ticaretlerinde re’sü’l-malları da zayi olduğu hâlde yalnız kârlarının olmamasından bahsedilmesi neye işaretler?

Elcevap: Akıllı bir tüccarın, kârı olmayan bir alışverişe girişmemesi lâzım olduğuna ve kârı olmamasıyla

siri altında bulunma.

mazeret: bahane, özür, engel.

menafi-i dünyeviyeye: dünya menfaatleri.

meslek: gidiş, tutulan yol, sistem.

muamele: davranma, davranış.

münafık: nifak soğan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.

nevi: çeşit.

nimet: saadet, mutluluk.

re’sü’l-mal: ana para, sermaye.

saadet: mutluluk.

sual: soru.

sû-i ihtiyar: kötü seçim, seçmenin fenalığı.

ünvan: ad, isim, lâkap.

vicdan: iyiyi kötünden, hayır şerden ayırt etmeye yardımcı olan ahlâkî duygu.

zayi: elden çıkmış, zarar, ziyân.

1. Satın aldılar. (Bakara Suresi: 16.)

2. Hidayet karşılığında dalâlet. (Bakara Suresi: 16.)

3. Bakara Suresi: 16.

bahsetmek: söz etmek, anlatmak.

bedel: karşılık.

Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.

dalâlet: dinsizlik, inançsızlık.

fıtrat: yaratılış, tabiat, mizaç,

huy.

hidayet: doğru inanç ve yaşayış üzere olmak.

hidayet-i fıtriyeye: yaratılıştan olan hidayet, doğuştan verilen hidayet.

hüsrân: zarar, ziyân, kayıp.

ifsat: fesada uğratma, bozma, karışıklık çıkarma.

ihtiyar: irade, tercih.

iktiza: lâzım gelme, gerekme. **istidadat:** istidadlar, kabiliyetler, yetenekler.

kemalât: faziletler, kemaller, olgunluklar, mükemmellikler.

lezaiz-i fâniye: fânî, geçici lezzet ve zevkler.

maruz: bir şeyin etkisi ve te-

beraber, re'sül-malın da zayı olması ihtimali olan ticaretlere girişmemesi elzem ve evlâ olduğuna işarettir.

Sual: Rıbh fiili, hakikaten münafıkların fiili olduğu hâlde, bu cümlede ticarete isnat edilmiş olduğu neye işarettir?

Elcevap: Onların ne bu ticaretlerinde, ne eczasında, ne ahvalinde ve ne vesaitinde, ne cüz'î ve ne de küllî bir fayda bulunmadığına işarettir. Evet, bazı ticaretlerde matlûp kâr olmasa da, ahvalinde veya vesaitinde az çok bir fayda olabilir. Fakat, bu ticaret ise, şerr-i mahzdır, faydalardan tamamen mahrum bir zarardır.

¹ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ : Yani, re'sü'l-mallarını zayı etmekle hüsrana maruz kaldıkları gibi, yollarını da kaybetmişlerdir. Bu cümlede surenin başındaki ² هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ cümlesine gizli bir remiz vardır ki, Kur'an-ı Kerîm hidayeti vermemiş değildir; hidayeti vermiş de, bunlar kabul etmemişlerdir.

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ
اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ ۖ صُمُّ بَكْمٌ
عُمًى فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ۖ أَوْ كَصَيْبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ

ahval: hâller, durumlar.

cüz'î: küçük, az.

ecza: cüzler, parçalar, kısımlar.

elzem: daha (en, pek) lâzım, lüzumlu, gerekli.

evlâ: daha uygun, daha lâyük, daha iyi.

fiil: iş, hareket.

hakikaten: doğrusu, gerçekten.

hidayet: doğru inanç ve yaşayış üzere olmak.

hüsran: zarar, ziyân, kayıp.

ihtimal: olabilirlik.

isnat: dayandırma, mal etme, bir şeyi bir kimseye ait gösterme.

küllî: umumî, genel.

1. Bir daha da doğru yolu bulamamışlardır. (Bakara Suresi: 16.)

2. Takva sahipleri için hidayettir. (Bakara Suresi: 2.)

mahrum: bir şeye sahip olmayan, yoksun.

maruz: bir şeyin etkisi ve tesiri altında bulunma.

matlûp: talep edilen, istenilen şey.

münafık: nifak soğan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği

hâlde Müslüman görünen.

re'sü'l-mal: ana para, sermaye.

remiz: bir şeye delâlet eden şekil, alâmet, amblem, sembol.

rıbh: kâr, kazanç.

sual: soru.

sure: Kur'an-ı Kerîm'in ayrıldığı 114 bölümden her biri.

şerr-i mahz: tamamen kötülük, iyi tarafı hiç olmayan; zarar, fenalığı yüzde yüz olan şer ve musibet.

vesait: vasıtalar, sebepler.

zayı: yitik, zarar, ziyân.

وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿١٠﴾ يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ¹

Bu uzun ayetle hem mâkabli aras›nda, hem cümleleri aras›nda, hem cümlelerinin keyfiyetlerinde bulunan cihet-i irtibat ve intizam ise:

Kur’ân-ı Kerîm, evvelâ münafıkların hâllerini, saniyen cinayetlerini sarahaten kaydettiği gibi, muamelelerinin kötülüğünü akla kabul ettirdikten sonra hayale, vehme, hisse de gösterip, onlara da kabul ettirilmesini bu temsil ile temin etmiştir.

Evet, akli şeylerden fazla, temsillerle hayalî şeyleri kabule, hayal daha yakındır.

Ve keza, akla muhalif olan ve hem gayr-i me’lûf bulunan bir şeyin me’nus bir şekilde gösterilmesiyle, hayal çabuk kabul eder.

Ve keza, gaip bir şeyi hâzır göstermekle, akıl ile his arasında mutabakat hâsıl olur; his de kabul eder.

Hülâsa: Münafıkların kötülüğü şu temsille akla tasdik ettirildiği gibi, hayale, vehme, hisse de kabul ettirilmesi temin edilmiştir. Ve eyzan, münafıkların ayrı ayrı

akli: akla dayanan, akıl ile ilgili.
ayet: Kur’ân’ın her bir cümlesi.
cihet-i irtibat: irtibat sebepleri, tarafları; bağlanma yönü, aradaki benzeyiş ve münasebet.
cinayet: cana kıyma, katl veya bu derecede ağır bir suç.
evvelâ: öncelikle.
eyzan: yine, öyle, keza, bu dahi, öteki gibi.
gaip: görünmeyen, hazır olmayan, yok olan, kayıp.
gayr-i me’lûf: alışılmamış, ülfet edilmemiş.
hâl: tavrı, davranış, tutum.
hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.
hülâsa: kısaca, sözün kısısı.
intizam: düzenlilik, düzgünlük.
keyfiyet: bir şeyin nasıl olduğu, nitelik.
keza: böylece, aynı şekilde.
mâkabli: öndeki, üstteki.
me’nus: alışılmış, alışık, ünsiyet edilmiş.
muamele: davranma, davranış.
muhalif: zıt, karşıt, aykırı.
mutabakat: uyma, uygunluk, birbirini tutma.
münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.
saniyen: ikinci olarak.
sarahaten: açıkça, açıktan açığa.
tasdik: doğrulama, onaylama.
temin: elde etme.
temin: şüpheyi giderme, sağlamlaştırma.
temsil: misal getirme, özellikle öğüt alınsın diye mesel anlatma.
vehim: zan, şüphe, yanlış ve esassız düşünce.

1. O münafıkların hâli, karanlık bir gecede ateş yakan kimsenin durumu gibidir ki, ateş tam onların çevresini aydınlatmışken, Allah birden nurlarını alıp götürmüş ve onları karanlıklar içinde bırakmış; onlar da artık hiçbir şeyi göremez olmuşlardır. • Sağır, dilsiz ve kördürler; gece karanlığında bir ses işitmez, kimseye bir şey ıstıttıremez, bağırırsalar da yardıma gelen olmaz, yollarını bulamazlar. Çabaladıkça batır, o musibetten kurtulup geri dönemezler. • Yahut onların hâli, şiddetle boşanan karanlık, gök gürültüsü ve şimşekli bir yağmura tutulmuş yolcuların misaline benzer. Yıldırımın ölme korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıkarlar. Hâlbuki Allah o kafirleri kudretiyle çepeçevre kuşatmıştır. • Şimşegin çakması neredeyse gözlerini alır. Etraflarını aydınlatınca birkaç adım yürürler. Fakat üzerlerine karanlık çökünce oldukları yerde kalırlar. Eğer Allah dileseydi onlara verdiği ışıltı ve görme nimetlerini de alıverirdi. Muhakkak ki Allah her şeye hakkıyla kâdirdir. (Bakara Suresi: 17-20.)

cinayetleri ve muhtelif sıfatları arasında hakikî bir irtibatın bulunması şu temsille gösterilmiştir. Ve eyzan, münafıkların muamelelerini hayalin gözü önüne şu temsille getirmekten maksat, lisanın söylemediği ince cihetleri, bizzat hayal bakıp görsün ve alsın ki, bir itiraz kalmasın.

Sonra, bu temsilin cümlelerinin meali, heyet-i mecmuasıyla, münafıkların hikâyelerinin mealine muvafık geldiği gibi, ayrı ayrı da hikâyelerinin cümlelerine uygun gelir.

Evet, münafıkların hikâyesi böyledir: Zahiren imana gelmişlerdir. Sonra, kalben küfür ve inkâr etmişlerdir. Sonra, hayret ve tereddüt içinde kalmışlardır. Sonra, hakkı talep etmemişlerdir. Sonra, o dalâletten rücu kâdir olmamışlardır ki, hakkı arasınlar.

Temsilin meali ise: Evvelâ, ateş yakmışlardır. Sonra, o ateşi muhafaza edememişlerdir. Sonra, ateşleri sönmüştür. Sonra, zulmet içinde kalmışlardır. Sonra, her şey onlara görünmez olmuştur. Gece vakti ses seda olmadığından, sanki sağır olmuşlardır. Ateşleri söndüğünde, âmâ gibi olmuşlardır. Bir muhatap veya bir yardımcıları bulunmadığından, sanki lâl olmuşlardır. Ve o zulmetten çıkıp rücu kâdir olmadıklarından, sanki ruhsuz heykel keşilmişlerdir.

İşte temsildeki cümleler ile hikâyedeki cümleler arasında muvafakat tamamen tebarüz etmekle, aralarında bir muhalefet kalmadığı tebeyyün etti.

İHTAR: Temsildeki zulmet, hayret, ateş, hikâyedeki küfür, adem-i sebat ve fitnelere işaretir.

adem-i sebat: sebatlılık.
âmâ: kör, körlük.
bizzat: doğrudan doğruya.
cihet: yön.
cinayet: cana kıyma, katl veya bu derecede ağır bir suç.
dalâlet: dinsizlik, inançsızlık.
evvelâ: öncelikle.
eyzan: yine, öyle, keza, bu dahi, öteki gibi.
fitne: dinsizlik, canilik.
hakiki: gerçek.
heyet-i mecmua: bir şeyin bütünü, tamamı.
heykel: taş, tunç, kil ve alçı gibi maddelerden yontularak, kalıba dökülerek veya yoğrulup, pişirilerek yapılan insan, hayvan, v.s. şekli.
ihtar: hatırlatma, bir konuda hatırlatma yapma.
iman: inanma, itikat.
inkâr: reddetme, inanmama, kabul ve tasdik etmeme.
irtibat: bağ, münasebet.
itiraz: kabul etmediğini belirtip karşı çıkma.
kâdir: bir işi yapmaya gücü yeten, kuvvet sahibi olan.
kâfir: Allah'ı ve İslâmiyeti inkâr

eden, dinsiz.

kalben: kalp ile, kalpten.

kudret: Allah'ın bütün varlığı çevreleyen ezeli kuvveti.

küfür: imansızlık, dinsizlik.

lâl: dilsiz, konuşamayan, eb-kem.

lisan: konuşma dili.

maksat: kastedilen şey; gaye.

meal: mana, anlam, mefhum.

misal: benzer, örnek.

muamele: davranma, davranış.

muhafaza: koruma.

muhalefet: zıtlık, aykırılık, ayrılık.

muhatap: kendisine hitap olunan.

muhtelif: çeşitli.

musibet: felâket, belâ.

muvafakat: uyma, uyuşma, uygunluk.

muvafık: uygun, münasip.

münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.

nimet: lütuf, ihsan, bağış.

rücu: dönme, geri dönme, vazgeçme.

seda: ses, duyulan.

talap: isteme, dileme.

tebarüz: belli olma, görünme, bariz hale gelme.

tebeyyün: meydana çıkma, görünme, belli olma, anlaşılma.

temsil: misal getirme, özellikle öğüt alınıp diye mesel anlatma.

zahiren: görünüşte.

zulmet: karanlık, Allah'ın nurundan mahrum olma hâli.

Sual: Temsilde nurdan bahsedilmiştir. Münafıkların nuru nerede?

Elcevap: Kendisinde nur olmayan bir insan, muhitinde bulunan nurdan istifade eder. Muhitinde bulunmasa, kavminde; kavminde bulunmasa, nev'inde; nev'inde bulunmasa, fitratında; fitratında mümkün olmasa, dünya menfaatleri için lisanında vardır. Bu da olmasa, evvelce iman edip sonra irtidat edenlerin evvelki nurlarına işaret eder. Bu da olmasa, dünyaya ait, gördükleri istifadelerine işarettir—ateşin, fitnelerine işaret olduğu gibi. Bu da olmadığı takdirde, daire-i imkânda olan nurları, vücut daireesine indirilmiştir — ¹ **اَشْتَرُوا الضَّلَالََةَ بِالْهُدَى** 'daki hidayet gibi.

Sonra, cümlelerin arasındaki cihet-i irtibata gelince:

² **مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا** : Yani, “Onların meseli, ateş yakan adamın meseli gibidir.”

Bu cümlelerin mevki ve makama olan münasebeti şöyle tasvir edilebilir ki:

Ayette beyan edildiği şekil üzerine, ateş yakan adamın hâli, Ceziretü'l-Arab'da sakin Kur'an'ın muhataplarından birinci tabakadaki adamların hâllerine tetabuk ediyor. Zira, o tabakadaki adamlar, bu ateşi yakan adamın hâlini ya bizzat görmüşler veya işitmişlerdir. Ve o hâlin ne derece müessir ve feci olduğunu hissetmişlerdir. Zira, onlar çok defa güneşin zulmünden, gecenin zulmetine

lanma.

kavim: millet; aralarında dil, âdet, örf, kültür birliği olan insan topluluğu.

lisan: konuşma dili.

makam: yer, mevki.

menfaat: fayda, kâr, kazanç.

mesel: örnek, benzer, numune.

mevki: yer, makam.

muhatap: kendisine hitap olunan.

muhit: ihata eden, etrafını çeviren, kuşatan, saran.

müessir: tesirli.

münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.

münasebet: ilişki, alâka.

nevi: cins.

nur: aydınlık, parıltı, ışık.

sakin: bir yerde oturan, bir yerin ahalisinden olan.

sual: soru.

tabaka: derece, topluluk, sınıf, zümre.

tasvir: bir şeyi yazıyla veya başka ifade tarzlarıyla anlatma.

temsil: misal getirme, özellikle öğüt alınsın diye mesel anlatma.

tetabuk: birbirine uygun gelme, uyma.

vücut: varlık.

zulmet: karanlık.

zulüm: haksızlık, eziyet, cefa, işkence.

1. Hidayet karşılığında dalâleti satın aldılar. (Bakara Suresi: 16.)

2. Bakara Suresi: 17.

ayet: Kur'an'ın her bir cümlesi.

bahis: konu.

beyan: açıklama, bildirme, izah.

bizzat: doğrudan doğruya.

Ceziretü'l-Arab: Arap Yarımadası.

cihet-i irtibat: irtibat sebepleri, tarafları; bağlanma yönü,

aradaki benzeyiş ve münasebet.

daire-i imkân: imkân âlemi, kâinat ve varlıklar âlemine ait âlem.

evvel: önce.

evvelce: daha önce.

fecî: dehşetli, korkunç.

fitrat: yaratılış, tabiat, mizaç, huy.

fitne: karışıklık, bozgunculuk.

hâl: durum, vaziyet.

hidayet: doğru inanç ve sayış üzere olmak.

iman: inanma, inanç, itikat, tasdik.

irtidat: islâm dininden çıkma, islâm dinini terk ederek başka bir dini kabul etme.

istifade: faydalanma, yarar-

kaçarak, gecenin serinliğinde yollarına devam ettikleri sırada, şiddetli yağmurlara rast gelerek, çok zahmetlere düşmüşlerdir. Ve keza, çok defa yollarını kaybederek muzır hayvanlarla dolu mağaralara girmişlerdir. Ve arkadaşlarını görüp onlarla ferahlanmak ve eşyalarını görüp muhafaza etmek veya muzır hayvanları görüp onlardan tahaffuz etmek için, ateş yakmışlardır. Ateşin zıyasından istifade ederlerken, semavî bir afetle ateşleri söner. Ve reca ve ümitleri tamamen ye'se ve hüsrana inkılâp eder. İşte, Kur'ân-ı Kerîm onların bu durumuna

¹ فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ cümlesiyle işaret etmiştir. Yani, “Vakta ki o ateş etrafı ışıklandırdı; birdenbire, Cenab-ı Hak nurlarını söndürerek ziyalarını zulmete çevirdi.”

² فَلَمَّا 'da ف , kelâmın siyakı kelâmın şu şekilde oldu-

ğunu iktiza ettiğine işarettir ki, zıyasından istifade için ateş yaktilar. Ateş onları ziyalandırdı. Onlar da mutmain ve müferrah oldular. Sonra, bir hüsrana uğrayıp yere düştüler.

Sonra, cümle-i şartiyenin şart ve ceza denilen her iki cümlesi arasında, lüzumun vücudu lâzımken, iza'e ile nurun zehabı arasında hiçbir lüzum görünmüyor. Binaenaleyh, bu gizli lüzumu dışarıya çıkarıp göstermek için, bazı mukadder cümlelere ihtiyaç vardır. Şöyle ki:

Vakta ki, ateş onları ışıklandırdı; onlar da ışıklandılar. Fakat, ateşe ehemmiyet verip muhafaza etmediler. Ve o

afet: belâ, musibet, büyük felâket.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.

cümle-i şartiye: şart cümlesi.

ehemmiyet: önem, değer, kıymet.

hüsran: hayal kırıklığı.

iktiza: lazım gelme, gerekme.

inkılâp: bir hâlden diğer bir hâle geçme, değişme, dönüşme.

istifade: faydalanma, yararlanma.

iza'e: aydınlatma, ışıklandırma.

1. Bakara Suresi: 17.

2. Ne zaman ki. (Bakara Suresi: 17.)

kelâm: söz, ibare, fıkra.

keza: böylece, aynı şekilde.

muhafaza: koruma.

mukadder: takdir edilmiş.

mutmain: gönlü hoş, içi rahat, emin, şüphesi olmayan,

zihnini bir şeye yatıp rahatlamış.

muzır: zararlı, zarar veren.

müferrah: feraha kavuşmuş,

gönül huzuruna ermiş.

nur: aydınlık, parlaklık, ziya, ışık, şule.

rica: teselli, ümit.

semavî: semaya ait, gökten gelen.

siyak: sözün gelişi, ifade şekli ve tarzı.

tahaffuz: korunma, sakınma.

vakta ki: ne vakit ki, ne za-

man ki, o zaman ki, olduğu vakit.

yeis: ümitsizlik.

zahmet: sıkıntı, eziyet, meşakkat.

zehap: gitmek.

ziya: ışık, aydınlık, nur, parlaklık.

zulmet: karanlık.

nimetin kadrini bilip devam ettirmediler. O da söndü gitti. Evet, ziyayı muhafaza etmekten gaflet, adem-i devamını istilzam eder. Adem-i devam ise intıfasını, yani sönmesini istilzam eder. Nurlarının sönmesiyle uğradıkları hüsrandan sonra, ¹ **وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ** cümlesiyle, zulüma ta düşmek gibi ikinci bir hüsrana maruz kaldıklarına işaret edilmiştir.

² **لَا يَبْصُرُونَ** cümlesi ise, üçüncü bir hüsrana işaret eder. Çünkü, insan zulmete düşmekle yolunu kaybettiği zaman, arkadaşlarını ve eşyasını görmekle bir derece müteselli olur. Fakat, bunları da görmediği gibi, onun o karanlıkta durması ve yürümesi, bir musibet ve bir vahşettir.

³ **صُمُّ بَعْضُكُمْ عَمَىٰ فَهُمْ لَا يَرِجْعُونَ** : Yani, “Sağır, lâl, kör olup, dönemezler.”

Bir insan böyle bir belâya düştüğü zaman, dört cihetle ümitvar ve müteselli olabilir:

Birincisi: Köylü halkından veya geçen yolculardan bir ses gelir de, o ses vasıtasıyla yolunu bulup görmek ümidinde olur. Hâlbuki, gecesi sâkit ve sakin, sessiz ve sedasız bir gece olduğundan, o adamla bir sağırın arasında fark kalmaz. Bu cihetten, ümidinin kesik olduğuna işaretten, Kur’ân-ı Kerîm ⁴ **صَمٌّ** kelimesini demiştir.

İkincisi: Eğer çağırıp yardım isterse, belki bir işiten olur da onun kurtulmasına gelir diye bir ümit besleyebilir.

1. Onları karanlık içinde bıraktı. (Bakara Suresi: 17.)

2. Görmeyenler. (Bakara Suresi: 17.)

3. Bakara Suresi: 18.

4. Sağır. (Bakara Suresi: 18.)

adem-i devam: devamsızlık.

belâya: musibetler, afetler, belâlar, felâketler, gamlar, kederler.

cihet: yön, görüş açısı, sebep, vesile.

gaflet: ihmal, endişesizlik.

hüsrân: zarar, ziyân, kayıp.

intıfa: sönme; bir şeyin ortadan yok olması.

istilzam: gerekli görme, lüzumlu görme.

işareten: işaret ederek, belirtmek.

kadir: kıymet, değer.

lâl: dilsiz, konuşamayan, eb-

kem.

maruz: bir şeyin etkisi ve tesiri altında bulunma.

muhafaza: koruma.

musibet: felâket, belâ.

müteselli: teselli bulan, avunan.

nimet: hayırlı hâl, faydalı şey.

nur: aydınlık, ışıq.

rica: teselli.

sakin: sessiz.

sâkit: suskun.

seda: ses, duyulan.

ümitvar: ümitli, umutlu, uman, ümidi olan.

vahşet: ıssız yerlerde duyulan korku.

vasıta: sebep, vesile.

ziya: ışıq, aydınlık, nur, parlaklık.

zulmet: karanlık.

zulûmat: karanlıklar, dinsizlik, zulüm ve küfür.

Fakat, gecesi sağır olduğu için, dilli dilsiz birdir. Bu recasını da kesmek için ¹ **بِكُمْ** denilmiştir.

Üçüncüsü: Gideceği cihetin yolunu tahminen tayin etmek ve görmek için bir alâmet, bir ateş bir yıldız arar, müteselli olur. Hâlbuki, gecesi öyle zulmetlidir ki, gözlü gözsüz bir olur. O adamın bu emelini söndürmek için ² **عَمَى** denilmiştir.

Dördüncüsü: O belâdan kurtulup rücu etmek için var kuvvetiyle çalışmaktan maada bir çare kalmadığını görür görmez, kuvvetine güvenir ve ümitvar olur. Hâlbuki, zulmet her taraftan o adamı öyle ihata etmiştir ki, o adam bütün kuvvetiyle çalıştığı hâlde, kurtuluş imkânını bulamaz. Kendi sû-i ihtiyarıyla bataklığa giren ve bir daha çıkması mümkün olmayan bir hayvan gibi, o zulmet içinde kalır.

Evet, çok şeyler var ki, insan ihtiyarıyla girer, fakat çıkması mümteni olur. İnsan onu bırakır, fakat o insanı bırakmaz. İşte onların şu vaziyetlerine karşı ³ **فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ** denilmiştir ki, o musibetten kurtulup rûcularına bir çare kalmadığına ve son ümitlerinin de kesildiğine binaen, vahşet, yeis ve korkular içinde kaldıklarına işaretler.

Cümlelerin hey'etlerine gelince:

⁴ **مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا** cümlesi nüktelere bir define hükmündedir. Şöyle ki:

alâmet: belirti, işaret, iz.

belâ: musibet, sıkıntı.

binaen: -den dolayı, bu sebepten.

cihet: yan, yön, taraf.

define: kıymet ve değeri yüksek olan şey, hazine.

emel: istek, arzu, talep, beklenti.

hey'et: hâl, durum, keyfiyet.

hükümünde: değerinde, yerinde.

ihata: kuşatma, içine alma.

ihtiyar: irade, tercih.

imkân: mümkün olma, olabilirlik.

maada: başka, gayri, -den başka.

1. Dilsiz. (Bakara Suresi: 18.)

2. Kör. (Bakara Suresi: 18.)

3. Onlar geri de dönemezler. (Bakara Suresi: 18.)

4. Onların hâli, karanlık bir gecede ateş yakan kimsenin durumu gibidir. (Bakara Suresi: 17.)

musibet: felâket, belâ.

mümteni: imkânsız, olamaz.

müteselli: teselli bulan, avunan.

nükte: ince manalı, ancak dikkatle anlaşılabilen mana veya söz.

reca: ümit.

rücu: dönme, geri dönme.

sû-i ihtiyar: kötü seçim, seçmenin fenalığı.

tahminen: tahminî olarak, yaklaşık olarak, aşağı yukarı.

tayin: belirleme, gösterme, sınırını çizme.

ümitvar: ümitli, umutlu,

uman, ümidi olan.

vahşet: ıssızlık, tenhalık, yalnızlık.

vaziyet: durum.

yeis: ümitsizlikten meydana gelen üzüntü ve karamsarlık.

zulmet: karanlık.

Lisanlarda deveran eden ve beynennâs karip ve acip şeylerde kullanılan ve *hikmetü'l-avam* ve *felsefetü'l-umum* diye anılan ¹ مَثَلْ kelimesi, münafıkların vaziyetleri bir ağrube ve kıssaları bir acube olduğuna işarettir. Bu işareten, onların sıfatları üstünde nefretin, lisanları üstünde lânetin ilelebet darbimesel gibi deveran etmek şânında olduğuna bir remiz vardır.

Sual: Teşbihi ifade eden her iki *mesel* arasındaki ² لَمْ 'nin hazfı belâgatçe daha makbul olduğu hâlde, niçin burada hazfedilmemiştir?

Elcevap: Bu makamda edat-ı teşbihin zikri, hazfından daha belîğdir. Zira, sâmi teşbih edatını görür görmez teşbihle alâkadar olur; müşebbehü'n-bihte olan her noktayı müşebbehteki nazirine tatbik eder. Fakat, edat-ı teşbihin mahzufu takdirde, teşbihten gaflet ederek, her iki tarafı birbirine tatbik etmek, fikrine gelmemesi ihtimali vardır. İkinci *mesel* kelimesi ise; ateş yakan o adamın vaziyeti, efkâr-ı ammece bir darbimesel hükmüne geçmiş olduğuna işarettir.

Sual: Ateşi yakanlar bir cemaat iken, müfret işareti olan ² الَّذِي ile işaret edilmesi neye binaendir?

Elcevap: Ferdin yapacağı bir işe cemaatin iştirak etmesiyle ziyadeliik veya noksanlık hâsıl olmadığı takdirde, fert veya nevi, cüz veya küll bir olur. Maahaza, الَّذِي 'nin

efkâr-ı amme: genelini, umumun, düşünceleri, umuma ait düşünce, kamuoyu.
felsefetü'l-umum: umumun felsefesi, genel felsefe telâkkisi.
gaflet: gafillik, boş bulunma, ihtiyatsızlık, dikkatsizlik.
hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.
hazf: aradan çıkarma, yok etme, silme.
hikmetü'l-avam: halkın hikmeti, ilim anlayışı.
hükmüne: yerine, değerine.
ihtimal: olabirliklik.
ilelebet: ebede kadar, sonsuza değin.
iştirak: katılma.
karip: yakın, yakın olan, uzak olmayan.
kıssa: bastan geçen olay, macera.
külli: umumî, genel.
lânet: beddua.
lisan: dil.
lisan: konuşma dili.
maahaza: bununla birlikte, böyle olmakla beraber.
mahzuf: hazfedilmiş, silinmiş, yerinden kaldırılmış.
makam: yer, mevki.
makbul: kabul edilmiş olan, istenilen.
mesel: örnek, benzer, numune.
müfret: tekil, teklik.
münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.
müşebbeh: teşbih edilen, benzetilen.
müşebbehü'n-bih: kendisine benzetilen.
nazir: benzer, eş.
nevi: cins.
remiz: bir şeye delâlet eden şekil, alâmet, amblem, sembol.
sıfat: hâl, sıfat, keyfiyet, nitelik; -gr. isimleri, renk, sayı, koku, miktar, derece, yer, sıra vb. bakımlardan niteleyen, özelliklerini belirten kelime.
sual: soru.
şan: şan, şöhrat, ün.
tatbik: karşılaştırma, kıyaslama, mukayese etme.
teşbih: benzetme.
vaziyet: durum.
zikir: anma, bildirme.
ziyade: artma, çoğalma.

1. Durum, hâl. (Bakara Suresi: 17.)

2. O kimse ki. (Bakara Suresi: 17.)

acip: tuhaf, hayrette bırakan.
acube: çok hayret olunacak, pek acayip, pek garip olan.
ağrube: en garip.
alâkadar: ilgili, ilişki.
belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; bir şeyde saklı bulunan derin anlam.
belîğ: belâgatle anlatılan, düzgün ve sanatlı.
beynennâs: halk arasında, insanlar arasında.
binaen: -den dolayı, bu sebepten.
cemaat: topluluk, aralarında çeşitli bağlar bulunan insanlar topluluğu.
cüz: kısım, parça.
darbimesel: atasözü, vecize.
deveran: dönme, dönüp do-

laşma.

edat: bakımlardan ilişkisi olan kelime.

edat-ı teşbih: benzetme edatı; gr. tek başına bir mana, anlam ifade etmeyen, kullanılan kelimelerle sebep, sonuç, vasıta, benzerlik vb. bakımlardan ilişkisi olan kelime. (dahî, gibî, için, kadar gibî).

müfret işareti olması, onlardan her bir ferдин dehşeti temsil ve kabahati tasvir etmekte müstakil olduğuna işarettir.

¹ **اِسْتَوْقَدَ** 'deki **س**, ateş yakmalarının külfetle ve araştırmakla husule geldiğine işarettir.

Hem, ² **نُورِهِمْ** 'nin ifrat sîgasıyla olması, cem zamiri, bir cemaat için bir ferдин ateş yakması âdet olduğuna işarettir.

Hem, lâmba vesaire gibi alât-ı tenviriye arasından ³ **نَارٌ** 'ın intihap edilmesi, teklifin pek şiddetli bir nur olduğuna ve onların izhar ettikleri zahîrî nur altında fitne ateşini yaktıklarına işarettir.

İHTAR: Nekre olarak **نَارٌ** kelimesinin zikri, onların şiddet-i lüzumundan dolayı, herhangi bir ateş olursa olsun, yakmak ihtiyacında olduklarına işarettir.

⁴ **فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ** : Takibi ifade eden

فَلَمَّا 'daki **ف** onların yeisten sonra ümit ve reca zamanlarının geldiğine işarettir. **لَمَّا** ise, kıyas-ı istisnâî ile anılan, dâhil olduğu cümlelerden birinci cümlemin tahakkuk ve vücuda geldiğine delâlet etmekle, ikinci cümlemin de

âdet: görenek, usul, alışkanlık.
alât-ı tenviriye: aydınlatma aletleri, aygıtları.
cem: çoğul.
cemaat: topluluk, aralarında çeşitli bağlar bulunan insanlar topluluğu.
dâhil: içine girme, sokma.
delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.
fitne: karışıklık, bozgunculuk, azgınlık.
husul: olma, meydana gelme.
ifrat: aşırılık, pek ileri gitme, had-dini aşma.
ihtar: hatırlatma, uyarı.
intihap: seçme.
izhar: gösterme, açığa vurma.
kıyas-ı istisnâî:
külfet: zahmet, sıkıntı.
müfret: tekil, teklik.
müstakil: bağımsız, başkasına tâbi olmayan.
nur: aydınlık, parlıttı, parlaklık, ziya, ışık, şule.
nükte: ince manalı, ancak dikkatle anlaşılabilen mana veya söz.

1. Ateş yaktı. (Bakara Suresi: 17.)
2. Nurları. (Bakara Suresi: 17.)
3. Ateş. (Bakara Suresi: 17.)
4. Ateş tam onların çevresini aydınlatmışken, Allah birden nurlarını alıp götürdü. (Bakara Suresi: 17.)

sîga: kip, kalıp.

şiddet-i lüzum: ihtiyacın fazla olması.

tahakkuk: gerçekleşme, kesinleşme.

takip: peşinden yürüme, arkasından gitme, bir yol tutup gitme.

tasvir: bir şeyi yazıyla veya başka ifade tarzlarıyla anlatma.

teklif: birinden eziyetli, zahmetli fakat diğeri hakkında yararlı bir iş isteme.

temsil: benzetme.

vesaire: ve başkaları, bunun

gibi.

yeis: ümitsizlik.

zahiri: görünüşte olan; zahire, dışa ait olan.

zamid: ismin yerini tutan kelimeler.

zikir: anma, bildirme.

vücuda geldiğini intaç ettiğine ve onların teselli ve ümitlerinin tamamıyla kesilmiş olduğuna işarettir.

¹ أَضَاءَتْ kelimesi, onların ısınmaya değil, aydınlanmaya ihtiyaçları olduğuna işarettir ki, etrafında bulunan zararlı şeyleri görüp onlardan tahaffuz etsinler.

² مَا حَوْلَهُ , dehşetin her dört taraftan ihata eylediğine; ve ziya ile, cihat-ı sitteden hücum eden zararlardan tahaffuz etmek lüzumuna işarettir.

³ ذَهَبَ : Bu kelime ile أَضَاءَتْ kelimesi arasındaki lüzum meselesi geçmiştir; oraya bakılsın.

⁴ ذَهَبَ اللَّهُ : Zehabın Allah'a isnadı, iki cihetten reca ve ümitlerinin kesik olduğuna işarettir.

Birincisi: Afet semavî olduğundan, def'i mümkün değildir.

İkincisi: O afet, kusurlarının cezası olduğundan, Cenab-ı Hak'tan merhamet de reca edilemez. Çünkü, iptal-i hak için çalışan adam, Hak'tan yardım ve merhamet talep edemez.

⁵ بُنُورِهِمْ 'deki harf-i cer olan ب nur ve ziyanın bir daha avdet etmemesine işarettir. Çünkü, ⁶ ذَهَبَ اللَّهُ بُنُورِهِمْ 'in

1. Aydınlatı. (Bakara Suresi: 17.)

2. Çevresini. (Bakara Suresi: 17.)

3. Alıp götürdü. (Bakara Suresi: 17.)

4. Allah alıp götürdü. (Bakara Suresi: 17.)

5. Nurlarını. (Bakara Suresi: 17.)

6. Allah onların nurlarını götürmüştür. (Bakara Suresi: 17.)

afet: belâ, musibet, büyük felâket.

avdet: geri gelme, dönüş.

Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.

cihat-ı sitte: altı cihet, altı yön.

cihet: yön, sebep, vesile.

def: ortadan kaldırma, yok etme, giderme.

harf-i cer: cer harfi; Arapçada başına geldiği kelimenin so-

nunu esre ile ("i" diye) okutan harf.

ihata: kuşatma, içine alma.

intaç: netice verme, sonuçlandırma.

iptal-i hak: hakkın iptal edilmesi, hakkın geçersiz bırakıl-

ması, bozulması.

isnat: dayandırma, mal etme, bir şeyi bir kimseye ait gösterme.

nur: aydınlık, parıltı, parlaklık, ziya, ısı, şule.

rica: teselli, ümit.

semavi: Allah tarafından olan, ilâhî.

tahaffuz: kendini muhafaza etme, koruma.

talep: isteme, dileme.

teselli: avunma.

zehap: bir fikre veya zanna kapılma.

ziya: ısı, aydınlık, nur, parlaklık.

manası, “Allah onların nurlarını götürmüştür.” Malûm-
dur ki, Allah’ın aldığı bir şeyi kimse reddedemez.

¹ نُور ünvanı ise, sırat üstündeki hâllerini andırır. İhtisa-

sı ve hasrı ifade eden نُور’un ² هَم zamirine olan izafesi,
onların şiddet-i teessürlerine işarettir. Zira halkın ateşleri
yanarken, bir insanın ateşi sönse, o insan çok müteessir
olur.

³ وَ تَرَكَّهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ : Harf-i atf olan وَ onla-
rın iki zararı cem etmiş olduklarını ifade ediyor:

Birisi, ziyalarının selp edilip söndürülmesidir.

İkincisi ise, zulmetin onlara ilbas edilip giydirilmesidir.

⁴ تَرَكَ ünvanı ise, onlar ruhsuz bir ceset, işsiz bir kabuk

hükmünde olduklarından, bu gibilerin hâli onlardan alâ-
kayı kesip, bütün bütün terk edilmelerine delâlet eder.

⁵ فِي edatının ifade ettiği zarfiyetten anlaşılır ki, zulme-

tin şiddetinden, onların nazarında her şey ademe gitmiş,
yalnız zulmet kalmıştır. Onlar da dehşetlerinden o zulme-
ti kendilerine kabir yapmışlar ve içine girip gizlenmişler-
dir.

⁶ ظُلُمَاتٍ : Bu kelimenin cem sîgasıyla zikri ise, gece-

nin karanlığıyla beraber bulutların zulmetinden, onların
ruhlarında yeis ve havfın yerlerinde vahşet ve dehşet ve

adem: yokluk.

alâka: ilgi, ilişki. bağ.

atf: bağlaç.

cem sîgası: çokluk bildiren keli-
me çoğul kipi, kalıbı.

cem: toplama, bir araya getirme.

ceset: vücut, beden.

dehşet: korku ve ürküntü veren.

delâlet: delil olma, gösterme; alâ-

met, işaret.

edat: tek başına bir mana, anlam
ifade etmeyen, kullanıldığı keli-
melerle sebep, sonuç, vasıta,
benzerlik v.b.

hâl: durum, vaziyet.

harf-i atf: atf harfi; iki kelime
veya cümleyi birbirine bağlayan
harf.

hasr: umumilikten çıkarma, sınır-
lama.

havf: korku, korkma.

hükmünde: değerinde, yerinde.

ihtisas: kendine mahsus kılma.

ilbas: örtme, örtülme.

izafe: isnat etmek, dayandırmak.

kabir: mezar.

malûm: bilinen, bilinen olan.

müteessir: teessüre kapılan,
duygulanmış, etkilenmiş.

nur: aydınlık, parlaklık, zi-
ya, ışık, şule.

red: reddetme, kabul etmeme.

ruh: can.

selp: iptal etme.

sırat: İslâm akaidinde, Cehennem
üzerine çekilmiş olduğuna inanı-

1. Bir nur. (Bakara Suresi: 17.)

2. Onlar. (Bakara Suresi: 17.)

3. Onları karanlıklar içinde bırakmış; onlar artık görmezler. (Bakara Suresi: 17.)

4. Bıraktı, terk etti. (Bakara Suresi: 17.)

5. İçinde. (Bakara Suresi: 17.)

6. Karanlıklar (Bakara Suresi: 17.)

lan, kıldan ince kılıçtan kes-

kin, geceden karanlık gibi

mecazî ifadelerle vasıflandırıl-

an, mahiyetini tam olarak

kavrayamadığımız köprü, Si-

rat Köprüsü.

şiddet-i teessür: üzüntü ve

ıstırapın şiddeti.

ünvan: ad, isim, lâkap.

vahşet: ıssızlık, tenhalık, yal-

nızlık.

yeis: ümitsizlik.

zamid: ismin yerini tutan keli-

meler.

zarfiyet: kelimenin zarf ol-
ması hâli, bir kelimenin zarf
olarak kullanılması.

zikir: anma, bildirme.

ziya: ışık, aydınlık, nur, par-

laklık.

zulmet: karanlık.

zamanlarında sükûn ve sükûnetiyle hâsıl olan zulmetler gibi, türlü türlü zulmetler vücuda gelmişlerdir.

¹ **ظُلُمَاتٍ** kelimesindeki tenkir ise, o gibi zulmetlerin emsalini görmediklerinden, kendilerince meçhul ve ülfet edilmemiş birtakım zulmetler olduğuna işaretler.®

² **لَا يُبْصِرُونَ** cümlesi, musibetlerin en büyüğünü gösterir. Zira, gözü görmeyen adam pek çok belâlar çeker. Gözlerini kaybedenler pek gizli musibetlerin elemelerini daima çekiyorlar.

لَا يُبْصِرُونَ 'un sîga-i muzari ile zikri, onların vaziyetlerini tasvirle hayalin gözü önüne getirip ihzar eder ki, sâmi hayaliyle dehşetlerini görsün. Vicdanıyla ibret alsın.

لَا يُبْصِرُونَ 'un mef'ulsüz bırakılması, tamim içindir. Şöyle ki: Onlar, menfaatlerini görmüyorlar ki, celp ve muhafaza etsinler; tehlikeleri görmüyorlar ki, içtinap etsinler; arkadaşlarını görmüyorlar ki, bir parça ferahlansınlar. Sanki her birisi tek başıyla o zulmet içinde kalmışlardır.

³ **صُمُّ بَعْضِكُمْ عَمَّى فَهُمْ لَا يَرِجِعُونَ** : Yani, “Sağır, lâl, kör şahıslar gibi, o zulmetten çıkıp kurtulamazlar.”

Bu cümlede bulunan sıfat-ı erbaa münafıklarla ateş yakanlar arasında müşterek olup, her iki taraftan haber verir, vaziyetlerini bildirir, âyine gibi hâllerini gösterir.

1. Karanlıklar. (Bakara Suresi: 17.)

2. Görmeyenler. (Bakara Suresi: 17.)

3. Bakara Suresi: 18.

âyine: ayna, mir'at.
belâ: musibet, gam, keder, afet, sıkıntı.
celp: elde etme, kendine çekme.
elem: dert, üzüntü, maddî-manevî ızdırıp.
emsal: eş, benzer.
ferah: neşeli, açık, sıkıntısız.
haber: ilim, malûmat, bilgi.

hâl: durum, vaziyet.
hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.
ibret: bir durumdan veya olaydan ders alma, ders çıkarma.
içtinap: çekinme, sakınma, uzak durma.
ihzar: hazır etme, hazırlama.
lâl: dilsiz, konuşamayan, eb-

kem.
meçhul: bilinmeyen, hakkında bilgi olmayan.
mef'ul: tümleç.
menfaat: fayda, kâr, kazanç.
muhafaza: koruma, saklama, hifzetme.
musibet: felâket, belâ.
münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfür gizlediği

hâlde Müslüman görünen.

müşterek: ortak.

sâmi: dinleyen, işiten.

sıfat-ı erbaa: dört durum, dört özellik.

sîga-i muzari: geniş zaman; Arapçada şimdiki zamanı geniş zamanla birden ifade eden fiil kipî.

sükûn: durgun, suskun.

sükûnet: sakinlik, sessizlik.

tamim: umumileştirme, yayma, herkese duyurma.

tasvir: bir şeyi yazıyla veya başka ifade tarzlarıyla anlatma.

tenkir: bir ismi harf-i tarifsiz kullanılarak belirsiz yapma.

ülfet: alışma, kaynaşma, dostluk.

vaziyet: durum.

vicdan: iyiyi kötüden, hayrı şerden ayırt etmeye yardımcı olan ahlâkî duygu.

zikir: anma, bildirme.

zulmet: karanlık, Allah'ın nurundan mahrum olma hâli.

İşte, ateş yakanlara karşı işareti şöyledir: Böyle bir zulmete düşen, evvelâ kendini kurtaracak bir sese kulak verir. Etrafı dinler; lâkin gecenin sessiz ve lâl olması, o adamın sağırlığını intaç etmiştir. Sonra, yardımına gelecek bir adamı çağırmak ister; lâkin gecenin sâkit ve sağırlığı, onun lâl olmasına sebep olmuştur. Sonra, yolunu bulmak ümidiyle bir alâmet, bir nişan arar; fakat gecenin ziyasızlığı ve körlüğü, onun körlüğünü mucip olmuştur. Sonra, bu zulmetten kurtulmak için evvelki yerine avdet etmek ister; fakat kapılar bağlanmış, rücuâ imkân kalmamıştır. Bataklığa düşen adam gibi, titredikçe batır, battıkça zulmette kalır.

Münafıklara nazır ciheti ise: Evet, münafıklar küfür ve nifak zulmetine düştükleri zaman, onların dört cihetle kurtulmaları mümkün idi. Zira, o nifaktan başlarını kaldırıp hakkı dinlemek, Kur'ân'ın irşadına kulak vermekle necatları mümkün idi. Fakat nefislerinin şeytanî olan hevası, Kur'ân'ın sedasını kulaklarına işittirecek hevayı karıştırdığı için, Kur'ân'ın kendilerini irşat etmesine mâni olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm, bu cihetten onların ümitleri inkıta etmiş olduğuna işareten ¹ demiştir. Ve bu işaretten, sanki onların kulakları kesilmiş olup, kulakları kesik hayvanların kulaklarını andıran bir remiz vardır.

Saniyen: Başlarını aşağıya indirip, vicdanlarıyla müşavere ederek, doğru yolu ve hakkı sual etmekle necat cevabını almak imkânı varken, kalplerindeki inat, zebhedilen tavuk gibi, dillerini içeri tarafa çekerek, konuşmalarına ve nedametle tövbe etmelerine mâni olmuştur.

alâmet: belirti, işaret, iz.
avdet: geri gelme, dönüş.
cihet: şekil, yön, tarz.
evvel: önce.
evvelâ: öncelikle.
heva: alâka, ilgi, meyil, aşk, sevdâ.
heva: tutkunluk, düşkünlük.
imkân: mümkün olma, olabilirlik.
inkıta: kesilme, devam etmeme, sona erme.
intaç: netice verme, sonuçlandırma.
irşat: doğru yolu gösterme, doğru yola yöneltme, gafletten uyandırma, uyarma.
irşat: doğru yolu gösterme, gafletten uyandırma.
işareten: işaret ederek, belirtmek.
küfür: imansızlık, dinsizlik.
lâl: sakin, sessiz.
mâni: engel.
mucip: icap eden, gerektiren.
münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfür gizlediği hâlde Müslüman görünen.

1. Kör. (Bakara Suresi: 18.)

müşavere: istişare etme, bir konuda bilen ve güvenilen kimselerin görüşünü alma, danışma, meşveret.
nazır: bir yüzü bir tarafa bakan, yönelik.
necat: kurtuluş, kurtulma, halâs, selâmet.
nedamet: pişmanlık.
nefis: kişinin kendisi, iyiliğe de kötülüğe de meyli olan duygu.

nifak: ikiyüzlülük, münafıklık.
nişan: iz, belirti, alâmet.
remiz: bir şeye delâlet eden şekil, alâmet, amblem, sembol.
rücu: dönme, geri dönme.
sâkit: susan, ses çıkarmayan, sükût eden.
saniyen: ikinci olarak.
seda: ses, duyulan.
sual: sorma, soruşturma.
seytani: şeytana ait, şeytana

has, şeytanla ilgili.
tövbe: işlenmiş bir günahı pişmanlık duyup bir daha işlememek üzere söz verme.
vicdan: iyiyi kötüden, hayrı şerden ayırt etmeye yardımcı olan ahlâkî duygu.
zebih: boğazlama, kesme.
ziya: ışık, aydınlık, nur, parlaklık.
zulmet: karanlık, Allah'ın nurundan mahrum olma hâli.

Kur'ân-ı Kerîm bu kapının da kapalı olduğuna işareten

¹ **بَعْم** demiştir. Ve bu işareten, dilleri çekilip atılmış bedbaht kimseler olduklarına bir remiz vardır.

Salisen: İbret nazarıyla bakıp, dâhilî ve haricî delilleri görüp, hakka rücuları mümkün iken, gafletleri gözlerini perdelemiş, körlük de gözlerinin kapaklarını kapatmakla yine necattan mahrum kalmışlardır. Kur'ân-ı Kerîm bu na işareten ² **عَمَى** demiştir. Yani, şeytanlara bir yuva inşa edilmek üzere, gözleri örtülmüş. Ateşî mahlûklar gibi, şeytanların başlarını andıran bir vaziyeti hayale arz ediyorlar.

Rabian: Pis ve çirkin vaziyetlerine bakıp, nadim olarak tövbe etmeleri mümkün olduğu hâlde, nefislerinin hevasına tâbi olarak, hem bozuk fıtratlarının iktizasını destekleyerek, şeytanlarının iğvasıyla yaptıkları o çirkin hâlleri, gözlerine güzel görüldüğünden, terk edemediler. İşte, Kur'ân-ı Kerîm buna da ³ **فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ** demekle, onların son ümitlerinin de suya düştüğüne ve kum deryasına ihtiyarlarıyla giren ve bir daha çıkamayan bedbaht insanlar olduklarına işaret etmiştir.

1. Dilsiz. (Bakara Suresi: 18.)

2. Sağır. (Bakara Suresi: 18.)

3. Artık geri de dönmeyiz. (Bakara Suresi: 18.)

arz: sunma.

ateş-i mahlûk: ateşte yaşayan yaratık.

bedbaht: bahtsız, tâlî'siz, zavallı.

dâhilî: içe ait, içe dönük, iç ile ilgili.

delil: iz, nişan, emare.

fıtrat: yaratılış, tabiat, mizaç, huy.

gaflet: dikkatsizlik, endişesizlik, Allah'tan uzaklaşıp nefsin arzulanına dalmak.

hakka: gerçek.

haricî: dışı ait, dışarı ile ilgili.

heva: tutkunluk, düşkünlük.

ibret: bir durumdan veya olaydan ders alma, ders çıkarma.

iğva: ayartma, azdırma, sap-

tırma, doğru yoldan çıkarma, baştan çıkarma.

ihtiyar: irade, tercih.

iktiza: lâzım gelme, gerekme.

inşa: yapma, bina etme, kurma.

işareten: işaret eder şekilde, gösterecek biçimde.

kum deryası: çöl.

mahrum: bir şeye sahip ola-

mayan, yoksun.

nadim: pişman olan, nedamet duyan; pişman.

nazar: bakış; düşünce, fikir.

necat: kurtuluş, kurtulma, halâs, selâmet.

nefis: kişinin kendisi, iyiliğe de kötülüğe de meyli olan duygu.

rabian: dördüncü olarak.

remiz: işaret, bir manayı ifade eden veya bir manaya delâlet eden işaret ve şekil.

rücu: dönme, geri dönme.

salisen: üçüncü olarak.

tâbi: boyun eğen, uyan, itaat eden, itaatte bulunan, bağlanan.

tövbe: işlenmiş bir günahın pişmanlık duyup bir daha işlemek üzere söz verme.

vaziyet: durum.

İkinci Bir Temsil

أَوْ كَصَيْبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ
أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُحِيطٌ
بَالْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾ يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا أَضَاءَ
لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ
بِسْمِعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ¹

“Yahut münafıkların meseli, semadan yağan şiddetli, fırtınalı yağmura tutulan yolcuların meseli gibidir. O yağmurun şiddetini arttıran zulmetler, gürültüler, şimşekler yağmurun içinde vardır. Şimşeklerin çakmasıyla ölmek korkusundan parmaklarını kulaklarına sokarlar. Cenab-ı Hak kudretiyle kâfirleri ihata etmiştir. Kâfirlerden küfürlerinin cezasından kurtulan yoktur. Çakan şiddetli şimşekler, hemen hemen gözleri kör edecek şanındandır. Onlar, şimşekler çıktığı ve etraf aydınlandığı zaman yürürler, karanlık çöktüğü vakit dururlar. Eğer Cenab-ı Hak murat etse idi, onların kulaklarının ve gözlerinin nurlarını götürürdü. Cenab-ı Hak her şeye kâdirdir.”

Bu ayette beyan edilecek üç nokta vardır:

Birincisi, bu ayetin mâkabliyle vech-i irtibatı;

İkincisi, cümleleri arasındaki cihet-i intizam;

Üçüncüsü, cümlelerin hey'etlerinde, eczalarında, kelimelerindeki nizamdır.

1. Bakara Suresi: 19-20.

ayet: Kur'an'ın her bir cümlesi.

beyan: açıklama, bildirme, izah.

cihet-i intizam: intizam yönü, düzgünlük, tertip tarafı, ciheti.

ecza: cüzler, parçalar, kısımlar.

etraf: taraflar, yanlar, uçlar, kıyıları.

hey'et: şekil, biçim, görünüş.

ihata: kuşatma, içine alma.

kâdir: güç yetiren, kudreti olan.

kâfir: Allah'ı ve İslâmiyeti inkâr eden, dinsiz.

kudret: Allah'ın bütün varlığı çevreleyen ezeli kuvveti.

küfür: imansızlık, dinsizlik.

mâkabli: öndeki, üstteki.

mesel: örnek, benzer, numune.

murat: maksat, meram.

münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.

nizam: düzgünlük, tertip.

nokta: yön, cihet.

nur: aydınlık, parıltı, parlaklık, ziya, ışık, şule.

sema: gökyüzü, gök.

şan: âdet, tabiat, huy.

vech-i irtibat: bağlantı ilişkisi yönü.

zulmet: karanlık.

Evet, bu ayetin cümleleri arasındaki nizam ve irtibat aynen saniye, dakika, saatleri sayan miller arasındaki irtibat gibidir.

Evvelâ, bu ayeti evvelki ayetlerle rapteden cihet:

Kur'ân-ı Kerîm, münafıkların vaziyetini tasvir için itnap ve tatvil ile, yani uzun ibareleri havi misal ve temsilleri tekrar etmiştir. Bu da münafıkların vaziyetine terettüp eden dehşet ve hayretin iki kısma ayrıldığından ileri gelmiştir.

Zira, birinci temsilin hülâsasına göre, *münafık olan kimse, kendisini vücut sahrasında ve arkadaşlarından ayrılmış tek başına kaldığını ve kâinat cemiyetinden tard edilmiş sahipsiz kaldığını bildiği gibi, her şeyi de madum bilir. Ve vahşetle ihata edilmiş sükûn ve sükûnet içinde bütün mahlûkata ecnebi nazarıyla bakar. Münafığın şu bakışıyla mü'minin bakışı arasında dağlar kadar fark vardır. Zira, mü'min olan zat, nur-i iman ile bütün mevcudatı kendisine dost ve aşına bilir; ve kâinatla, tevahhus etmek değil, tam bir ünsiyeti ve muarefesi vardır.*

İkinci temsilin hülâsasına göre, *münafık olan adam âlemi musibetleriyle öldürücü, belâlarıyla boğucu, dehşetli hâdisatıyla tehdit edici, şedaidiyle sıkıcı bir şekilde görür. Bütün dünyayı, envaıyla beraber kendisine adavet etmekte ittifak ettiklerini zanneder. İşte o münafığın bu zannına göre, âlemde ona menfaat verecek hiçbir şey yoktur. Bütün eşya ve mevcudat onun aleyhindedirler.*

adavet: düşmanlık, husumet.
âlem: bütün yaratılmışlar.
âlem: dünya, cihan.
aleyh: karşı, karşıt.
aşına: bildik, tanıdık.
ayet: Kur'ân'ın her bir cümlesi.
belâ: musibet, gam, keder, afet, sıkıntı.
cemiyet: topluluk, birlik.
cihet: yön.
dehşet: büyük korku hâli, korkma, ürkme.
dehşetli: ürkütücü, sıkıntı ve-

rici.
ecnebi: yabancı.
enva: çeşitler, türler, neviler.
evvel: önce gelen, önceki.
evvelâ: öncelikle.
hâdisat: hâdiseler, olaylar.
havi: içine alan, kapsayan, kuşatan.
hayret: şaşkınlık.
hülâsa: kısaca, özet.
ibare: metin, cümle veya bir kaç cümleden oluşan söz grubu.
ihata: kuşatma, içine alma.

irtibat: bağ, münasebet.
itnap: sözün uzun tutulması, uzatılması; daha kısa anlatımı mümkün olduğu hâlde uzun anlatımı tercih etme.
ittifak: fikir birliği, söz birliği.
kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.
madum: yok olan, mevcut olmayan.
mahlûkat: yaratıklar, Allah tarafından yaratılanlar.
menfaat: fayda.

mevcudat: mevcutlar, var olan her şey, mahlûklar.
misal: eş, benzer.
muarefe: karşılıklı görüşme, tanışma; birbirini bilip tanıma.
musibet: felâket, belâ.
mü'min: iman eden, inanan.
münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.
nazar: bakış, düşünce, fikir.
nizam: düzgünlük, tertip.
nur-i iman: iman nuru, Allah'ın varlığına, yaratıcılığına inanmadaki gönül, kalp ve fikir aydınlığı.
rapt: bağlama, bağlanma, illeştirme.
sahra: büyük çöl, geniş saha.
sükûn: sessizlik.
sükûnet: sakinlik, sessizlik.
şedait: eziyetli, zahmetli, meşakatli, sıkıntılı durumlar, hâller.
tard: kovma, çıkarma, uzaklaştırma, sürme.
tasvir: bir şeyi yazıyla veya başka ifade tarzlarıyla anlatma.
tatvil: uzatma, uzatılma.
tehdit: tehlike.
temsil: misal getirme, özellikle öğüt alınsın diye mesel anlatma.
terettüp: ait olma, icap etme, gerekme.
tevahhus: korkulu bir şekilde emin olmayarak bakma.
ünsiyet: alışkanlık, ülfet, dostluk.
vahşet: ıssızlık, tenhalık, yalnızlık.
vaziyet: durum.
vücut: varlık.
zan: sanma, kesin olarak bilmek-sizin kuvvetli ihtimalle hükmetme.
zat: kişi, şahıs, fert.

Hâlbuki, mü'min olan zat, nur-i imanın iktizasıyla, kâinatın yaptığı tesbihleri ve tebşirleri manen işitir, ferahnak olur.

Ve keza, Kur'ân-ı Kerîm'in temsil hususunda yaptığı tekrar, münafıkların iki kısma ayrılmış olduğuna işaretir:

Birisi, süflî ve âmî olan tabakadır. Bu tabakanın hâline uygun, birinci temsildir.

İkincisi, kibirli, gururlu, güya yüksek tabakadır. Buna münasip, ikinci temsildir.

Demek, temsillerin tekrarı, kasemlerin taaddüdüne işarettir.

Sual: Şu ikinci temsilin, münafıkların nazarına göre, bu makamla münasebeti nedir?

Elcevap: Kur'ân-ı Kerîm'in muhataplarından tabaka-i ulâda veya saff-ı evvelde olanlar, daima sahralarda gezen çöl adamlarıdır. Bunlar, bilumum bu hâdiseyi ya görmüşler veya ebna-i cinslerinden işitmişlerdir.

Hem, böyle ateş yakmak meselesi, efkâr-ı amme ile alâkadardır. Ve bu hâdiseler onlara bir darbimesel kadar tesir eder.

Sonra, ikinci temsilin birinci temsille münasebeti pek aşîkârdır. Zira, o ona ikmal edici bir tetimmedir. Hatta çok noktalarda da ittihatları vardır.

alâkadâr: ilgili, ilişki.
âmi: bilgisiz, cahil.
aşîkâr: açık, belli, meydanda.
bilumum: bütün, tamamı, hep, genel olarak.
darbimesel: atasözü, vecize.
ebna-i cins: kendi cinsinden olanlar.
efkâr-ı amme: genelin, umumun, düşünceleri, umuma ait düşünce, kamuoyu.
ferahnak: neşeli, sevinçli.
gurur: kibir, kendi yüksek ve değerli tutarak böbürlenme.
güya: sanki, sözde.
hâdis: olay.
ikmal: tamamlama, bitirme.
iktiza: lâzım gelme, gerekme.
ittihat: aynı fikir ve görüşte olma, fikir birliği etme.
kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.
kasem: yemin, and, ahdetme.
keza: böylece, aynı şekilde.
kibir: büyüklük satma; kendini başkalarından üstün görme ve

gösterme.
makam: yer.
manen: mana bakımından, manaca.
mesele: konu.
muhatap: kendisine hitap olunan.
mü'min: iman eden, inanan.
münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.
münasebet: ilgi, ilişki, bağ.
münasip: uygun.
nazar: bakış, fikir.

nur-i iman: iman nuru, Allah'ın varlığına, yaratıcılığına inanmadaki gönül, kalp ve fikir aydınlığı.
saff-ı evvel: birinci saf, başlangıç safı.
sahra: büyük çöl, geniş saha.
sual: soru.
süflî: aşağıda bulunan, aşağıda olan.
taaddüt: birden çok olma, çoğalma, sayısı artma.
tabaka: topluluk, sınıf, zümre.
tabaka-i ulâ: birinci tabaka.

tebşir: müjde verme, müjdeleme.
temsil: misal getirme, özellikle öğüt alınsın diye mesel anlatma.
tesbih: Allah'ı bütün kusur ve noksan sıfatlardan uzak tutma, Cenab-ı Hakk'ı şanına layık ifadelerle anma.
tesir: etki.
tetimme: bir konuyu veya eseri tamamlamak için eklenen kısım, ek.
zat: kişi, şahıs, fert.

Sonra, bu ikinci temsilin münafıkların hâline beş cihetten münasebeti vardır:

Birincisi: Her iki taraf da öyle hayrete düşmüşlerdir ki, kendilerine kurtuluş yolları tamamen kapanmış, necat vesileleri kaybolmuştur.

İkincisi: Her iki taraf da korku şiddetinden bütün mevcudatın kendilerine düşman olduklarını zannederler, bir dakika bile ölüm tehlikesinden emin olmazlar.

Üçüncüsü: Her iki taraf da dehşetin şiddetinden akıllarını kaybetmiş deliler gibi olurlar. Hatta kılıçların parıltısını görüp, gözlerini yummakla veya tüfeklerin seslerini işitip, kulaklarını tıkamakla ölümden tahaffuz etmek isteyen veya güneşin gurubunu istemediğinden, saatinin zemberiğini kısaltan ahmaklar gibi bir vaziyet gösterirler. Hâlbuki, kulaklarını tıkamak veya gözlerini yummakla gök gürültüsünden veya şimşek çakmasından kurtulamazlar.

Dördüncüsü: Güneş, yağmur, su, ziya, çiçeklere isabet ederse hayat verirler, nebatata olursa terbiye ve tenmiye ettirirler, pis şeylere isabet ederlerse kabih kokuları ihdas ederler, emvat ve ölümlere bakarlarsa ufunet tevlit ederler. Kezalik, rahmet ve nimet dahi, kendilerine lâayık olan mevkilere isabet etmezler de, onları intizar edip kıymetlerini bilmeyen mevkilere isabet ederlerse, zahmetlere ve nikmetlere inkılâp ederler.

cihet: yön.
dehşet: büyük korku hâli, korkma, ürkme.
emin: emniyet sahibi, korkusuz.
emvat: ölümler.
gurup: batma, batış.
ihdas: yeniden bir şey yapma, ortaya koyma.
inkılâp: bir hâlden diğer bir hâle geçme, değişme, dönüşme.
intizar: bekleme, gözleme.
kabih: kötü, çirkin, fena, yakıcı

sıksız, ayıp.
kezalik: keza, bu da öyle, böylece, hakeza.
kıymet: değer.
mevcudat: mevcutlar, var olan her şey, mahlûklar.
mevki: yer, mekân.
münafık: nifak soğan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.
münasebet: ilgi, ilişki, münasebet.
nebatat: bitkiler.
necat: kurtuluş, kurtulma,

halâs, selâmet.
nikmet: şiddetli ceza, eza vererek cezalandırma, ölç alma.
nimet: iyilik, lütuf, ihsan, bağış.
rahmet: lütuf, nimet, faydalı yağmur için söylenir.
rahmet: yağmur, faydalı yağmur.
tahaffuz: korunma, sakınma.
temsîl: benzetme, misal getirme.
tenmiye: büyütme, yetiştirme.

terbiye: besleyip büyütme, yetiştirme.
tevlit: sebep olma, vücuda getirme.
vaziyet: durum.
vesile: bahane, sebep.
zahmet: sıkıntı, eziyet, meşakkat.
ziya: ışıq, aydınlık, nur, parlaklık.

Beşincisi: İkinci temsilin mealiyle münafıkların kıssasının meali arasında, eczalarına bakılmaksızın münasebet olduğu gibi, her iki tarafın eczaları arasında da münasebetler vardır. Ezcümle, ¹ **صَيْبٌ** nebatata hayat verdiği gibi, İslâmiyet de ervaha hayat veriyor. Şimşek, gök gürültüsü, vaat, vaîd, yani hayırlı ve zararlı, Allah'ın emirlerine; zulûmat da küfrün şüphelerine, nifakın şeklerine işarettir.

Sonra, bu temsilin cümleleri arasındaki münasebetler:

Kur'ân-ı Kerîm, ² **أَوْ كَصَيْبٍ مِنَ السَّمَاءِ** cümlesiyle, “Münafıklar ıssız, korkunç ve şiddetli bir sahrada, karanlıklı bir gecede, her bir katresi bir mermi gibi şiddetli bir yağmura tutulan yolcular gibidir” dediği zaman, sâmi derhal ayıldı, suale geldi ve dedi:

“Yağmurlar mergup ve matlûp bir rahmet iken, niçin onlara korkunç bir musibete dönüşmüştür?”

Kur'ân-ı Kerîm bu suale karşı o yağmurun dehşetini tasvir etmekle, ³ **فِيهِ ظُلُمَاتٌ** demiştir. Ve ⁴ **ظُلُمَاتٌ** 'in cem'iyile, bulutların zulmetine ve yağmurun kesafetinden hâsıl olan zulmete; ve o zulmet ihatalı ve kesretli olduğundan, sanki gecedeki bulut gibi, bulutun yağdırdığı siyah siyah katrelerin zulmetine zarf olduğunu bildirmiştir.

cem: toplama, bir araya getirme.
dehşet: büyük tehlike karşısında korkma ve şaşırıp kalma.
ecza: cüzler, parçalar, kısımlar.
ervah: ruhlar, canlar, hayatın cevherleri.
ezcümle: bu cümleden olarak.
hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.
ihatalı: kuşatıcı.
katre: damla.
kesafet: kalınlık, yoğunluk, kesiflik, koyuluk, sıklık.
kesretli: çokluğu olan, çok fazla.
kıssa: anlatılan olay, hikâye.
küfür: imansızlık, dinsizlik.
matlûp: talep edilen, istenilen şey.
meal: mana, anlam, mefhum.
musibet: felaket, bela.
münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.

1. Şiddetli yağmur. (Bakara Suresi: 19.)
2. Bakara Suresi: 19.
3. İçinde karanlıklar vardır. (Bakara Suresi: 19.)
4. Karanlıklar. (Bakara Suresi: 19.)

münasebet: ilgi, ilişki, münasebet.
nebatat: bitkiler.
nifak: ikiyüzlülük, münafıklık.
rahmet: yağmur, faydalı yağmur.
sahra: büyük çöl, geniş saha.
sâmi: dinleyen, dinleyici.

sual: sorma, soruşturma.
sek: şüphe, zan, tereddüt.
tasvir: bir şeyi yazıyla veya başka ifade tarzlarıyla anlatma.
temsil: misal getirme, özellikle öğüt alınsın diye mesel anlatma.

vaat: hayır ve şer konusunda söz verme uyarma, tehdit; geleceğe ait verilen söz.
vait: cezasını söyleyerek fenalıktan sakındırma.
zarf: kap, kılıf, mahfaza.
zulmet: karanlık.
zulûmat: karanlıklar.

Sonra, zulmetli, yağmurlu geceler, alelekser gürültülü olurlar. Sâmi yine suale geldi ve dedi: “Acaba onların da bu gecelerinde gürültü var mıdır?”

Kur’ân-ı Kerîm buna da cevaben ¹ **وَرَعَدٌ** diye, vaziye-

tin dehşet ve korkulu olduğuna işaret etmiştir. Sanki, mevcudatın bir zahîr padişahı olan sema, onları felâketlere ve helâketlere sevk etmek için, zemini sarsan gürültüsüyle, her tarafı dehşetlere veren şimşeklerinin sesleriyle çağırıp bağıyor. İşte böyle bir vaziyet karşısında, böyle dehşetli bir musibete uğrayan bir adam, kendi sükûtu içinde kâinatın her tarafından zararlı hareketlerin, korkunç sayhaların kendisine gelmekte olduğunu tahayyül eder. Maahaza, ra’d sesini işittiği vakit, onun sayhalarını kendine karşı pek şiddetli naaralar olduğunu zanneder.

Sonra ra’d ve berk arasında bir refakat-i zikriye bulunduğu, birisinden bahsedildiği zaman, ötekisi de, vevle tufeylî bir surette olsun, yani davetsiz olarak zihnine gelir, ondan da bahsedilir.

İşte bu münasebetle, Kur’ân-ı Kerîm, ² **وَبَرْقٌ** ’dan sonra demiştir. Ve tenkiriyle, berkin pek garip ve acip olduğuna işaret etmiştir.

Evet, berkin çakmasıyla zulûmat âlemi ölür. Her tarafı dolduran o zulûmat, birdenbire ortadan kaldırılır, adem deryasına atılır. Ve anî olarak berkin ölümüyle de, zulûmat âlemi tekrar dirilir, o vâsi meydanı tekrar kaplar.

bulunma.
sâmi: dinleyen, dinleyici.
sayha: çağrı, cıgılık, feryat.
sema: gökyüzü, gök.
sevk: yöneltme, gönderme.
sual: sorma, soruşturma.
suret: biçim, şekil, tarz.
sükût: susma, sessiz kalma.
tahayyül: hayale getirme, hayalinde canlandırma.
tenkir: bir ismi harf-i tarifsiz kulanarak belirsiz yapma.
tufeylî: sonradan eklenen.
vâsi: büyük.
vaziyet: durum.
velev: olsa da bile, hatta, ister.
zahîrî: görünüşte olan; zahire, dışa ait olan.
zemin: yeryüzü.
zulmet: karanlık.
zulûmat: karanlıklar.

1. Gök gürültüsü. (Bakara Suresi: 19.)

2. Şimşek. (Bakara Suresi: 19.)

acip: tuhaf, hayrette bırakan.
adem: yokluk.
alelekser: ekseriya, çoğunlukla, çok kez, çok vakit.
âlem: kendine has değişik özellikleri bulunan yer, diyar.
bahis: konu.
berk: şimşek.
cevaben: cevap olarak, karşılık şeklinde.
dehşet: büyük korku hâli,

korkma, ürkme.
dehşetli: ürkütücü, korkunç.
derya: deniz.
felâket: musibet, büyük dert, bela.
garip: hayret verici.
helâket: yıkılma, mahvolma.
kâinat: dünya.
maahaza: bununla birlikte, böyle olmakla beraber.
mevcudat: mevcutlar, var

olan her şey, mahlûklar.
musibet: felâket, belâ.
münasebet: vesile, -dan dolayı.
naara: gür, yüksek sesle bağırma, haykırma, kabadayı tavnıyla bağırma.
ra’d: gök gürlemesi, gök gürültüsü.
refakat-i zikriye: zikir, tesbih arkadaşlığı; birlikte zikirde

Sanki berk söndüğü zaman, âlemi tamamen dumanıyla dolduran hakikî, meçhul bir zulmet ateşi vücuda gelir ki, gören adam sathî bir nazarla değil, nazar-ı im'an ile dikkat edip baksın ve kudretin âsâr-ı azametini görsün.

Sonra sâmi, “Münafıklar şu musibetin çıkmaz sokağına girdiklerinde ne gibi bir tedbirde bulundular?” diye kendi kendine düşünmeye başlarken, Kur'an-ı Kerîm düşünmeye ihtiyaç bırakmadan

¹ يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ

diye, onlara bir melce, bir kurtuluş çaresi kalmadığına işaret etmiştir. Hatta boğulan adam denizin ortasında bir ot parçasına iltica ettiği gibi, bunlar da şaşkınlıklarından parmaklarının ucunu değil, parmaklarının tamamını kulaklarına sokuyorlar. Sanki onların musibetleri dehşet kırbacıyla kendi ellerine vuruyor, onlar da acısından parmaklarını ceplerine değil, şaşkınlıklarından kulaklarına sokuyorlar.

Hülâsa, saikanın isabetinden kurtulmak zannıyla yaptıkları şu eblehâne hareketlerden, onların ne oldukları anlaşılır.

Sonra, sâmiin zihnine gelir ki: “Acaba bu musibet umumî midir, yoksa onlara mı mahsustur?”

Buna karşı Kur'an-ı Kerîm, ² وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ de-
miştir. Yani bu musibet, onların nimetlere karşı yaptıkları küfranın cezasıdır. Allah onları bu musibetle tecziye

1. Şimşeklerin çakmasıyla ölmek korkusundan parmaklarını kulaklarına sokarlar. (Bakara Suresi: 19.)

2. Allah, kâfirleri kuşatmıştır. (Bakara Suresi: 19.)

âlem: dünya, cihan.

âsâr-ı azamet: büyüklük izleri, büyüklük işaretleri.

berk: şimşek.

dehşet: büyük tehlike karşısında korkma ve şaşırıp kalma.

eblehâne: akılsızcasına, ahmakçasına, aptalca.

hülâsa: kısaca, sözün kısası.

iltica: sığınma, güvenme, dayanma.

kudret: Allah'ın bütün varlığı çevreleyen ezeli kuvveti.

küfran: iyilik bilmeme, görülen iyiliği unutma, nankörlük.

mahsus: has, ait, özel.

meçhul: bilinmeyen, hakkın-da bilgi olmayan.

melce: sığınılacak yer.

musibet: felâket, belâ.

münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.

nazar-ı iman: imanlı bakış, inanarak bakma.

nimet: lütuf, ihsan, bağış.

saika: sevk eden, götüren, sürükleyen, sebep olan, se-

bep.

sâmi: dinleyen, dinleyici.

sathî: yüzeysel, derine inmeyen, üstün körü.

tecziye: cezalandırma, ceza verme.

tedbir: önlem, yol, çare.

umumî: herkese ait, genel.

zulmet: karanlık.

eder. Çünkü onlar cumhur için vazedilen kanun-i İlâhiyeden huruç etmişlerdir.

Sonra sâmi, “*Ra’dın şiddetine mukabil, berkin onlara bir faydası olmadı mı?*” diye nefsiyle konuşurken; Kur’ân-ı Kerîm, ¹ **يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ** cümlesiyle berkin onlara bir faydası değil, bilakis “*Işığıyla onların gözlerini hemen kör edecek kadar bir şiddet göstermektedir*” diye sâmie cevap vermiştir. Âdeta ra’d kulaklarına, berk de gözlerine ilân-ı husumet etmişlerdir.

Sâmi baktı ki, ra’d ve berk vesaire gibi kâinatın eczası, müttefikân onların aleyhinde olup, onları itlâf etmek için birbirine yardım ediyorlar. Bunlara karşı onların ne yapacaklarını düşünmeye başladı. Kur’ân-ı Kerîm, ² **كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا** cümlesiyle, onların hayret dairesinde, tereddüt içinde, şaşkın bir vaziyette, yollarını görüp yola devam etmek için cüz’î bir fırsat beklemekte olduklarına ve berkin ziyasıyla yol göründüğü zaman devamından ümitsiz mezbuhane bir harekete geçerek bir iki adım attıklarına; fakat, zulmet birdenbire istilâ ettiğinde, yerlerinde incimat etmiş gibi bir vaziyette kaldıklarına işaretle cevap vermiştir.

Sâmi bu vaziyeti görünce suale geldi ve dedi: “*Bu kadar tazipler altında ezilmektense, birdenbire ölüp gitmeleri veyahut bütün bütün sağır ve kör olmaları daha iyi değil midir?*” diye sordu.

1. Bakara Suresi: 20.

2. Onlar, şimşekler çıktığı ve etraf aydınlandığı zaman yürürler, karanlık çöktüğü vakit dururlar. (Bakara Suresi: 20.)

âdeta: sanki.
aleyh: karşı, karşı.
berk: şimşek.
bilakis: aksine, tersine.
cumhur: halk, ahali, umum topluluk.
cüz’î: az bir parça.
ecza: cüzler, parçalar, kısımlar.
huruç: çıkma, dışarı çıkma, çı-

kış.
ilân-ı husumet: düşmanlığını bildirme.
incimat: cansızlaşma.
istilâ: kaplama, yayılma.
itlâf: telef etme, öldürme, yok etme.
kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

kanun-i İlâhî: İlâhî irade, İlâhî kanun.
mezbuhane: son ümit ve son kuvvetle çırpınış.
mukabil: karşılık.
müttefikân: ittifak ederek, hep beraber, birlikte.
nefis: kişinin kendisi, iyiliğe de kötülüğe de meyli olan duygu.

ra’d: gök gürlemesi, gök gürültüsü.

sâmi: dinleyen, dinleyici.

sual: sorma, soruşturma.

şiddet: sertlik, katılık, peklik.

tazip: azap çekirme, eziyet etme, sıkıntı verme.

tereddüt: karar verememe, şüphe hede kalma.

vazedilen: teşvik ve korkutma yoluyla iyiliğe yöneltme, öğüt verme, nasihat etme.

vaziyet: durum.

vesaire: ve başkaları, bunun gibileri.

ziya: ışık, aydınlık, nur, parlaklık.

zulmet: karanlık.

âsâr-ı kudret: Allah'ın kudret eseri.

ayet: Kur'ân'ın her bir cümlesi.

azamet: büyüklük.

azap: eziyet, işkence; büyük sıkıntı, şiddetli acı.

bedbaht: bahtsız, tâlî'siz, zavallı.

berk: şimşek.

bilhassa: özellikle.

Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.

gayr-i süflî: üst tabaka, zenginler, bilginler.

gazap: kızgınlık, hiddet, öfke.

hariç: bir şeyin dışı, dışarı, dışta kalan.

hey'et: hâl, durum, keyfiyet.

heybet: saygı ile birlikte korku hissinin veren hâl, büyüklük.

ıztırap: kuvvetli acı, aşırı elem, azap.

ihtiva: içine alma, içinde bulundurma.

ima: dolaylı, üstü kapalı ifade etme.

istihkak: hak etme, hak kazanma, hakkı olma.

kahr: üstün gelerek mahvetme, üstün gelerek helâk etme, batırma, ezmeye.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

kanun-ı ilâhî: ilâhî irade, ilâhî kanun.

kıssa: ibret verici hikâye.

kudret: güç, kuvvet, iktidar.

kudret-i ilâhiye: Allah'ın kudreti, Allah'ın kudretiyle yaptığı işler, fiiller, tasarruflar.

malûm: bilinen, bilinen olan.

meşiet-i ilâhiye: Cenab-ı Hakka ait, Onun bilgisi, arzusu, isteği ve iradesi altında olan; Allah'ın varlıklar üzerindeki iradesi.

mezkûr: zikredilen, adı geçen, anılan.

mu'cize: benzerini yapmaktan insanların âciz kaldığı şey.

musibet: felâket, belâ.

münafık: nifak soğan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.

münasebet: ilgi, ilişki, münasebet.

münasip: uygun.

münkasım: taksim edilmiş, kısımlara ayrılmış, bölünmüş.

müsellem: doğruluğu, gerçekliği herkes tarafından kabul edilen.

müşabehet: benzeme, benzeyiş.

ra'd: gök gürlemesi, gök gürültüsü.

remiz: işaret, bir manayı ifade eden veya bir manaya delâlet eden işaret ve şekil.

sâmi: dinleyen, dinleyici.

sehap: bulut.

Kur'ân-ı Kerîm ¹ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ

cümlesiyle, “Onların ölümle azaptan ve ıztıraptan kurtulmaya istihkakları yoktur. Bunun için meşiet-i ilâhiye onların ölümüne taallûk etmemiştir. Taallûk etseydi, gözlerini kör, kulaklarını sağır etmeye taallûk ederdi. Buna da taallûk etmiyor. Çünkü, kanun-i ilâhiyeden hariç kalan bu gibi bedbahtların gözleri, kulakları daima sağ kalsın ki, azapları işitmekten ve akrepleri görmekten zevk alsınlar, yani titresinler” diye sâmie cevap vermiştir.

Sonra, bu kıssanın ihtiva ettiği azamet ve kudret-i ilâhiye ile Cenab-ı Hakkın umum kâinatta tasarruf sahibi olduğu —ve bilhassa âsâr-ı kudretinden ra'd, berk, sehap mu'cizelerinin görünmesiyle— sâmice tahakkuk edince, “Kâinat, heybetinin bir tecellisi ve bu musibetler de gazabının bir kahrı olan Zâtın kudreti ne kadar büyüktür; ² سُبْحَانَ اللَّهِ!” diye tesbihata başlamıştır. Kur'ân-ı Ke-

rîm de onu tasdiklen ³ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ demiştir.

Mezkûr ayetin ihtiva ettiği cümlelerin hey'etlerindeki münasebetlere gelince:

⁴ أَوْ كَصَيْبٍ 'deki ⁵ أَوْ, süflî ve gayr-i süflî münafıkların

iki kısma münkasım olduklarına işaretler. Ve her iki temsilen birbirine münasip olduğuna ve münafıkların hâline uygun bulunduğu remizdir. Ve aralarında müşabehetin bulunması malûm ve müsellem olduğuna imadır.

1. Bakara Suresi: 20.

2. Allah her türlü kusur ve noksandan münezzehdir.

3. Süphesiz Allah her şeye kâdirdir. (Bakara Suresi: 20.)

4. Şiddetli bir yağmur. (Bakara Suresi: 19.)

5. Yahut. (Bakara Suresi: 19.)

süflî: aşağılık, alçak, bayağı, adı.

taallûk: alâkalı, münasebetli olma.

tahakkuk: gerçekleşme, olma; delil ile ispat edilme, kesinleşme.

tasarruf: faaliyet, icraat.

tasdik: doğrulama, onaylama.

tecelli: belirme, bilinme, görünme.

temsil: benzetme, misal getirme.

tesbihat: tesbihler, Cenab-ı Hakkın bütün noksan sıfatlardan uzak ve bütün kemal sıfatlara sahip olduğunu ifade eden sözler.

umum: bütün.

zat: azamet ve ululuk sahibi.

Ve keza, ¹ **أَوْ** kelimesi, huruf-i atıftan terakkiyi ifade eden ² **بَلْ** kelimesinin manasını mutazammındır. Çünkü, ikinci temsil birinci temsilden daha şedittir.

³ **كَصِيبٍ** 'deki **ك**, münafıkları yağmura teşbih etmek içindir. Hâlbuki, birbirine mübaşih değildir, aralarında mutabakat yoktur. Öyle ise, *müşebbehü'n-bih* olacak şey, mukadderdir. Zikredilmemesi, lâfzın icaz ve ihtisarı içindir. Lâfzındaki icaz da, mananın itnabı, yani uzatılması içindir. Mananın bu uzatılması da, sâmiin vüs'at-i hayaline havale edilir ki, makama münasip cümleleri tayin etsin. Meselâ, **أَوْ كَالَّذِينَ سَافَرُوا فِي صَحْرَاءَ خَالِيَةٍ وَلَيْلَةٍ** gibi, münafıklara *müşebbehü'n-bih* olmaya uygun ve uzun bir cümleyi takdir edebilir. Yani, “Münafıklar hâlî bir sahrada, zulmetli bir gecede sefer ederlerken, yağmur musibetine tutulan yolcular gibidir.”

İHTAR: Herkesin bildiği ⁴ **مَطَرٌ** kelimesine, me'lûf olmayan

⁵ **صَيْبٌ** kelimesinin tercihen zikredilmesi, o yağmurun katrelerinin güya birer musibet olup, onların ruh ve canlarına mermi gibi kasten atıldığına işarettir.

Sonra, yağmurun çıplak olan sema cihetinden yağdığı herkesçe malûm olduğu hâlde ⁶ **مِنَ السَّمَاءِ** kaydıyla

kayıt: deftere yazılan şey.
keza: böylece, aynı şekilde.
lâf: ifade, söz.
lâfız: söz, kelime, ağızdan çıkan, manalı veya manasız söz.
makam: yer, mevki.
malûm: bilinen, bilinen olan.
me'lûf: alışılmış, ülfet edilmiş.
meselâ: misal olarak, şunun gibi, söz gelişi, faraza.
mukadder: takdir edilmiş.
musibet: felâket, belâ.
mutabakat: uyma, uygunluk, birbirini tutma.
mutazammın: içine alan, kapsayan, havi.
münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.
münasip: uygun.
müşabih: birbirine benzeyen, aralarında benzerlik bulunan şeylerden her biri.
müşebbehü'n-bih: kendisine benzetilen.
ruh: can.
sahra: büyük çöl, geniş saha.
sâmi: dinleyen, dinleyici.
sefer: yolculuk, seyahat.
sema: gökyüzü, gök.
şedit: şiddetli.
takdir: ilâhî takdir, kader.
tayin: belirleme, gösterme, sınırını çizme.
temsil: benzetme, misal getirme.
terakki: artma.
tercihen: seçerek, belirleyerek.
teşbih: benzetme.
vüs'at-i hayal: hayalin genişliği.
zikir: anma, bildirme.
zulmet: karanlık.

1. Yahut. (Bakara Suresi: 19.)

2. Hatta.

3. Şiddetli bir yağmur. (Bakara Suresi: 19.)

4. Yağmur.

5. Şiddetli yağmur. (Bakara Suresi: 19.)

6. Gökten. (Bakara Suresi: 19.)

cihet: yan, yön, taraf.

güya: sanki.

hâlî: tenha, boş, ıssız.

havale: bir şeyi başkasının üstüne bırakma.

huruf-i atıf: bağlaç, mana бүтүнлүгүнү sağlamak için

cümle ve kelime aralarında kullanılan harf.

icaz: az sözle çok mana ifade etme.

ihzar: dikkat çekme, hatırlatma, uyarı.

ihzar: kısaltma, özetleme.

itnap: sözün uzun tutulması, uzatılması; daha kısa anlatımı mümkün olduğu hâlde uzun anlatımı tercih etme.

kasten: bile bile, isteyerek, kasıtlı olarak.

katre: damla.

takyit edilmesi, ıtlak içindir. Yani, *sema* kaydıyla yapılan tahsis, tamim içindir. Evet, semanın kaydından anlaşılır ki, o yağmur bütün semanın ufkunu tutmuş, umumî bir şekilde yağıyor; hiçbir yer o yağmurdan hâlî kalmıyor.

Evet, ¹ مَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ cümlelerinde dahi ² دَابَّةٍ 'nin ³ فِي الْأَرْضِ ile, ⁴ طَائِرٍ 'in ⁵ يَطِيرُ (ilâahir) ile takyitleri, ıtlak ve tamim içindir.

Müfessir ünvanını taşıyan bazı adamlar, yağmur vesaire gibi yağan şeylerin semanın cirminden yağdığına zahip olmuşlar ve kocaman bir denizin de semada bulunduğunu ilâve etmişler. Onları bu zehaba sevk eden, Kur'ân-ı Kerîm'in birkaç yerinde ⁶ مِنَ السَّمَاءِ kelimesinin bulunmasıdır. Hâlbuki, ashab-ı tahkik ve erbab-ı belâgat-çe en uygun mana, ⁷ مِنْ ile ⁸ سَمَاءِ arasında ⁹ جِهَةً lâfzının takdiriyle, yağmurların sema cirminden değil, sema cihetinden nazil olduğuna hükmetmektir. Maahaza, sema kelimesinin yukarıda bulunan her şeye ıtlak edilebileceğine binaen, buluta da sema denilebilir ve bulut da sema kelimesinin şümulüne dâhildir. Bu makamın tahkiki şöyle izah edilebilir:

Eğer kudret-i İlâhiyenin azametine bakılırsa, cihetler hep birdir. Hangi cihetten ve hangi şeyden olursa olsun, yağmurun yağması mümkündür.

ashab-ı tahkik: gerçeği ilmen araştıranlar.
azamet: büyüklük.
binaen: -den dolayı, bu sebepten.
cihet: yön.
cirim: büyüklük, hacim.
dâhil: içeri, iç.
erbab-ı belâgat: söz ve ifade uzmanları, edebiyatçılar.
hâlî: boş, bir şeyden uzak, müstesna.
hüküm: verilen karar.
ıtlak: genelleştirme, umumî hâle getirme.
ilâahir: sona kadar, sonuna kadar.
izah: açıklama, ayrıntıları ile anlatma.
kayıt: yazıya geçirme, deftere yazma.
kudret-i İlâhiye: Allah'ın kudreti, Allah'ın kudretiyle yaptığı işler, fiiller, tasarruflar.
lâfız: söz, kelime, ağızdan çıkan, manalı veya manasız söz.
maahaza: bununla birlikte, böyle olmakla beraber.
makam: yer, mevki.
müfessir: Kur'ân-ı Kerîm'in metnini tefsir, şerh ve izah eden İslâm âlimi.
nazil: nüzul eden, inen.
sema: gökyüzü, gök.
sevk: yöneltme, gönderme.
şümul: içine alma, kaplama, ihata etme.
tahkik: doğru, gerçek.
tahsis: has kılma, ayırma.
takdir: ilâhî takdir, kader.
takyit: kayıt ve şarta bağlama.
tamim: umumileştirme, yayma, herkese duyurma.
ufuk: gökle yerin veya denizin birleşmiş gibi görüldüğü yerler,

1. Yerde hareket eden hiçbir hayvan ve havada kanat çırpın hiçbir kuş yoktur ki... (En'am Suresi: 38.)
2. Yerde yürüyen canlı. (En'am Suresi: 38.)
3. Yerde. (En'am Suresi: 38.)
4. Kuş. (En'am Suresi: 38.)
5. Uçan. (En'am Suresi: 38.)
6. Gökten. (Bakara Suresi: 20.)
7. ...den, ...dan.
8. Gök.
9. Yön.

göz erimi, çevren, ufuk.
umumî: genel.
ünvan: ad, isim, lâkap.

vesaire: ve başkaları, bunun gibileri.
zehir: bir fikre veya zanna kapılma.
zahip: bir zanna kapılan, bir fikre uyan.

Eğer hikmet-i İlâhiyeye bakılırsa, yağmurun nüzulü ancak küre-i havaiyede münteşir ve küre-i havaiyenin onda bir cüz'ünü teşkil eden buhar-ı mâînin tekâsüfünden husule geliyor. Zira, *hikmet-i İlâhiye bütün eşyada en güzel bir nizam teşkil etmiştir. Bu nizam, eşyadaki muvazene-i umumiyenin muhafazasına hizmet eder. Bu muvazenenin muhafazası da en yakın ve en kolay ve en kısa yolları tercih etmekle olur.*

Yağmur yağması hakkında en kısa yol şöyle tarif edilebilir: Tabaka-i havaiyede münteşir buhar-ı mâînin zerrelere irade-i İlâhiye emrettiği vakit, o zerrelere her taraftan "Lebbeyk!" diyerek toplanmaya başlarlar ve bulut şeklini alıp, irade-i İlâhiyeye emirber olarak hazır dururlar. Yine irade-i İlâhiyenin emriyle bir kısım zerrelere şiddet-i tazyik ve tekâsüfle beraber tebâür ederek, katrelere inkılâp ederler. Sonra kanunların mümessilleri ve nizamın ma'kesleri denilen melâikelerden, o katrelere münasip yaratılan melâikeler vasıtasıyla, o katreler müzahemetsiz, müsademesiz nüzul ederler ve yere düşerler. Lâkin cevvi havada muvazenenin muhafazası için yağın katrelerden boş kalan yerler, denizlerden ve yerlerden kalkan buharlarla doldurulur.

İHTAR: Semada büyük bir denizin bulunduğuna edilen zehap, mecazın hakikat zannedildiğinden ileri gelmiştir. Evet, cevvi hava, denizin rengini andırır. Ve küre-i havaiyede, münteşir bahr-i muhitten fazla su vardır. Binaenaleyh, cevvi havayı denize teşbih etmek, baid değildir. Fakat, mana-i hakikî ile bakılırsa hatadır.

bahr-i muhit: okyanus.
baid: uzak, ırak.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
buhar-ı mâî: su buharı.
cevvi hava: hava boşluğu.
cüz: kısım, parça, bölük.
emirber: emir eri.
hakikat: gerçek.
hikmet-i İlâhiye: Allah'ın hikmeti, mahlûkatın yaratılışında Allah'ın gayeleri.
husul: olma, meydana gelme.
ihtar: dikkat çekme, hatırlat-

ma, uyan.
inkılâp: birhalden diğer bir hale geçme, değişme, dönüşme.
irade-i İlâhiye: Allah'ın iradesi, Cenab-ı Hakkın dilediğini yapabilme gücü, kudreti.
katre: damla.
küre-i havaiye: hava küre, atmosfer.
lebbeyk: Buyurun, emredin, efendim.
mana-i hakikî: gerçek, doğru, asıl, mana.

mecaz: bir kelimenin gerçek manasında kullanılmayıp, ilgi, alâka ve benzerlik bağı bulunan başka bir manada kullanılması.
melâike: melek, melekler.
muhafaza: koruma, saklama, hifzetme.
muvazene: denge, ölçü, kıyas, mukayese.
muvazene-i umumiye: genel ölçü, denge, uygunluk.
mümessil: temsil eden, temsilci.

münasip: uygun.
münteşir: yayılan, yayılmış, açılmış; dağınık.
müsademe: çarpışma, tokuşma, vuruşma, birbirine çarpma.
müzahemet: zahmet, sıkıntı verme.
nizam: düzen, düzgünlük; kaide, kanun.
nizamat: nizamlar, düzenler.
nüzul: inme, iniş, gökten dünyaya geliş.
sema: gökyüzü, gök.
şiddet-i tazyik: baskının şiddeti, derecesi; aşırı, şiddetli baskı.
tabaka-i havaiye: hava tabakası, atmosfer.
tarif: etrafiyla anlatma, anlatılma, etrafiyla bildirme, bildirilme.
tebâür: soğuma, soğuşma.
tekâsüf: kesifleşme, yoğunlaşma, sıklaşma, koyulaşma.
teşbih: benzetme.
teşkil: oluşturma, şekillendirme.
vasıta: aracı.
zan: sanma, kesin olarak bilmek-sizin kuvvetli ihtimalle hükmetme.
zehap: bir fikre veya zanna kapılma.
zerre: en küçük parça, molekül, atom.
zira: çünkü, şundan dolayı.

Sual: ¹ وَيَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ ayet-i ke-

rîmesinin zahirine göre, yağmurun nüzulü doludan müteşekkil semada bulunan dağlardandır. Bunun izahı nasıldır?

Elcevap: Bir kelâmın, belâgate uygun, akla muvafık, mantığa mutabık olmadığı hâlde, mana-i zahirîsine yapışıp, zahirinden ayrılmaması, o kelâm için bir cümudiyet ve bir sönüklüktür. Zira, Cennetin yemek kaplarının vasıfları hakkında ² قَوَارِيرَ مِنْ فِضَّةٍ cümlesi, bir istiare-i bediyyeyi tazammun ettiği gibi, ³ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ cümlesi dahi bir istiare-i bediyyeyi ihtiva etmektedir. Şöyle ki:

Cennetin kapları ne şişeden ve ne de gümüşten olduklarından, bu cümlelerin mana-i zahirîsine hamli caiz değildir. Çünkü, o kaplara gümüşten yapılmış şişeler denilemez. Zira, her iki unsur arasında mutabakat yoktur. Ancak, قَوَارِيرَ مِنْ فِضَّةٍ cümlesinden, mana-i mecazî ile, hem şişenin şeffaflığı, hem gümüşün beyazlığı kastedilmiştir. Yani, o kaplar şişe gibi şeffaf, gümüş gibi beyazdırlar.

Kezalik, مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ cümlesi de iki istiareyi tazammun etmiş. Bu istiareler sâmiin şairâne bir hayaline müessestir. Bu hayal de âlem-i süflî ile âlem-i ulvî arasında bir nevi müşabehet ve mümaseleti mülâhaza etmeye mebnidir. Yani, âlem-i süflî denilen arz, mevasim-i erbaada,

âlem-i süflî: süflî âlem, alt ve aşağıdaki âlem.

âlem-i ulvî: yüce âlem.

arz: yer, dünya.

ayet-i kerime: Kur'an'ın ayeti; azamet ve şerefi olan ayet.

belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; bir şeyde saklı bulunan derin anlam.

caiz: geçerli, kabul edilebilir, uygun.

cümudiyet: donukluk, sertlik, katılık.

hamli: isnat etme, atuf, yükleme.

ihtiva: içine alma, kapsama.

istiare: bir kelimeyi konulduğu manada kullanmanın da caiz olmasıyla beraber, başka bir manada kullanma sanatı.

istiare-i bedia: daha önce eşine, benzerine rastlanmamış şekilde bir kelime veya cümleyi asıl manası dışında başka bir manada kullanma sanatı.

izah: açıklama, ayrıntılar ile anlatma.

kasıt: hedef almak, niyet etmek.

kelâm: söz, konuşma.

kelâm: söz, lâfız.

kezalik: keza, bu da öyle, böylece.

mana-i mecazî: mecazî mana, bir kelimenin veya lâfzın gerçek anlamının dışında başka bir anlamda kullanıldığındaki mana.

mana-i zahirî: zahire ait mana, açık mana, görünen mana.

mebni: den dolayı, ... den ötürü, sebebiyle, binaen.

mevasim-i erbaa: dört mevsim.

mutabakat: uyuma, uygunluk, birbirini tutma.

mutabık: uygun.

muvafık: uygun, munasip.

1. Gökteki dağ gibi bulutlardan Allah dolu taneleri indirir... (Nur Suresi: 43.)

2. Gümüş gibi parlak cam kaplar. (İnsan Suresi: 16.)

3. İçinde dolu bulunan dağ gibi bulutlar. (Nur Suresi: 43.)

müesses: tesis edilmiş, kurulmuş olan, kurulu.

mülâhaza: düşünme, tefekkür, düşünce.

mümaselet: benzeme, benzeyiş.

müşabehet: benzeme, benzeyiş.

müteşekkil: meydana gel-

miş, kurulmuş.

nevi: çeşit.

nüzul: inme, iniş, gökten dünyaya geliş.

sâmi: dinleyen, dinleyici.

sema: gökyüzü, gök.

sual: soru.

şairâne: şairce, şair gibi, şaire yakışacak şekilde.

seffaf: saydam.

şeffafiyet: şeffaflık, şeffaf olma hâli, saydamlık.

tazammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.

unsur: madde, esas, kök.

vâsîf: özellik.

zahir: görünüşe göre, görünüş itibarıyla.

bilhassa bahar mevsiminde nasıl türlü türlü şekillere girer ve envaen ziynetli, nakışlı elbiseleri giyer, ayrı ayrı manzaraları gösterir; âlem-i ulvî olan semavat dahi, bilhassa bulutlarıyla pek garip ve acip keyfiyetlere suretlere, renklere girer çıkar. Âdeta her iki âlem birbirine rekabet ederler. Bu iki âlem arasında şöylece bir müşabehet ve mümaseletin düşünülmesi de aralarında bir müsabaka ve rekabeti tahayyül etmekten neş'et eder. Şöyle ki:

Arz ve sema, güzellik müsabakasına girmek için, lâzım gelen ziynetlerini takınıp hazırlandıkları zaman, arz, kış mevsiminde kardan mamul beyaz elbiselerini giyer, oturur. Bahar mevsimi gelince, o beyaz elbiseyi üzerinden çıkarır, zümrüt gibi yeşil halılarını sahralarına serer, yem-yeşil gömleklerini dağlarına giydirir, o dağların şahikalarının başlarına beyaz sarıklarını sarar ve bu güzel inkılâp ve manzaralarıyla, kudret-i İlâhiyenin mu'cizelerini hikmet-i İlâhiyenin nazarına arz eder. Buna karşı cev-v-i sema dahi, azamet-i İlâhiyeyi izhar etmek için, koca koca dağları, tepeleri, dereleri ve pek çok garip ve acip şeylerin şekillerini ve sanki beyaz, siyah, kırmızı boyalarla boyanmış pamuk yığınlarını andıran bulut kabilelerini ileri sürer, nazar-ı hikmete takdim eder.

İşte bu iki âlem arasındaki hayalî müşabehetten dolayı, bilhassa yaz mevsimindeki bulutlar Araplar tarafından dağlara, gemilere, bostanlara, derelere, deve kabilelerine yapılan teşbihler, üslûplar, nazar-ı belâgatte pek güzel görünür.

acip: tuhaf, hayrette bırakan.
âdeta: sanki.
âlem: kendine has değişik özellikleri bulunan yer, diyar.
âlem-i ulvî: yüce âlem.
arz: sunma; yer, dünya.
azamet-i İlâhiye: Allah'ın büyüklüğü.
bilhassa: özellikle.
cev-v-i sema: gökyüzü, hava
âlemi, uzay boşluğu.
envaen: tür olarak, çeşit olarak.
garip: tuhaf, hayret verici.

hikmet-i İlâhiye: Allah'ın hikmeti, mahlûkâtın yaratılışında Allah'ın gayeleri.
inkılâp: bir hâlden diğer bir hale geçme, değişme, dönüşme.
izhar: açığa vurma, meydana çıkarma, aşikâr etme.
kafile: birlikte yolculuk eden topluluk; zümre, fırka.
keyfiyet: durum, nitelik.
kudret-i İlâhiye: Allah'ın kudreti, Allah'ın kudretiyle yaptığı işler, fiiller, tasarruflar.

mamul: imal edilmiş, yapılmış, işlenmiş.
mu'cize: benzerini yapmaktan insanların âciz kaldığı şey.
mümaselet: benzeme, benzeyiş.
müşabaka: yarışma.
müşabehet: benzeme, benzeyiş.
nakış: işleme, süsleme.
nazar: bakış.
nazar-ı belâgat: sözdeki derin anlamı araştırarak bakış; edibâne bakış.

nazar-ı hikmet: varlıklardaki yaratılış mana ve sırlarını araştırmak için bakış.
neş'et: meydana gelme, oluşma, çıkma.
rekabet: aynı amacı güden kimseler arasındaki çekişme, yarışma, yarış.
sahra: kır, ova.
sema: gökyüzü, gök.
semavat: semalar, gökler.
suret: biçim, şekil, tarz.
şahika: dağ tepesi, dağ doruğu; zirve, doruk.
tahayyül: hayale getirme, hayalinde canlandırma.
takdim: arz etme, sunma.
teşbih: benzetme.
üslûp: tarz, yol, biçim, usul, stil.
ziynet: süs.
zümrüt: zümrüt renginde, yeşil.

adem-i abesiyet: abes olmayış, lüzumsuz olmayış.
âlem-i süflî: süflî âlem, alt ve aşağıdaki âlem.
âlem-i ulvî: yüce âlem.
ayet: Kur'ân'ın her bir cümlesi.
ayet-i kerîme: Kur'ân'ın ayeti; azamet ve şerefi olan ayet.
belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; sözün güzel olmakla beraber yerinde, hâl ve makama uygun olması.
binaen: -den dolayı, bu sebepten.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
cirm-i sema: cisim ve hacim olarak gökyüzü.
dehşet: büyük korku hâli, korkma, ürme.
güya: sanki.
hikmet: kâinattaki ve yaratılıştaki ilâhî gaye.
iktisat: israfsızlık, israftan kaçınma.
inzal: indirme, indirilme.
inzimam: birbiri ile alâkalı oluş.
kâr-ı akıl: aklın kabul edeceği iş, akıllıca iş, akıl işi, akla uygun.
katre: damla.
kaziye: önerme, teklif, hüküm.
kesret: çokluk, bolluk, fazlalık, ziyadelik.
makbul: kabul edilmiş olan, alınan, reddedilmeyen.
makuse: başka bir şeyin zıddı, zıt, ters.
mana-i belîğâne: etkili, güzel, yerterince anlamlı.
mazruf: iç, asıl, muhteva.
mesafe: uzaklık, ara.
musibet: felâket, belâ.
mutabık: birbirine uyan, uygun.
münasebet: ilgi, ilişki; münasiplik, uygun olma.
müşabehet: benzeme, benzeyiş.
raci: bir şahıstan kinaye olan zamir, şahıs zamirlerinin gösterdiği.

Binaenaleyh, âlem-i ulvî ile âlem-i süflî arasındaki ve dolayısıyla bulutlar ile dağlar arasındaki müşabehet ve münasebete binaen, ¹ وَيَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ

ayet-i kerîmesinin mana-i belîğânesi, “Dağların büyüklüğünde, dolunun renginde bulunan semadaki bulutlardan yağmurları inzal ediyoruz” demektir.

Bu güzel ve belâgatçe makbul, akıl ve mantığa mutabık mana dururken, ayetin zahirine yapışıp, beş yüz senelik mesafeden iki dakikalık bir zaman zarfında yağmurun cirm-i semadan yeryüzüne indirmek gibi sakat bir manaya zahip olmak, kâr-ı akıl değildir. Hem, hikmet ve iktisat ve adem-i abesiyet, bu yanlış zehabı reddeder.

Yolcuların gecesinin korkunç olduğunu göstermek için zikredilen ² فِيهِ ظُلُمَاتٌ 'deki ³ فِيهِ 'nin takdimi o musibetleri gecenin şiddet-i zulmetinden dehşet alanlarca güya çok gecelerin zulmetleri toplanıp o gecenin zulmetine inzimam etmiş olduklarına işaretler.

Sual: ⁴ صَيْبٍ 'deki zamirin ⁴ فِيهِ 'e raci olmasından, yağmurun zarf, zulmetin mazruf olduğu anlaşılır. Hâlbuki, kaziye makusedir; yağmur zulmetin içindedir?

Elcevap: Yağmurun kesretinden dehşet alan yolcuların zannıyla, güya şu boşluk yağmurla dolu bir havuzdur. Ve o zulmetin zerrelere de o yağmurun katrelerinin arasına dağılmıştır. İşte böyle bir zanna binaen, yağmur zarf, zulmet mazruf olabilir.

1. Nur Suresi: 43.
2. İçinde karanlıklar vardır. (Bakara Suresi: 19.)
3. İçinde. (Bakara Suresi: 19.)
4. Karanlıklar.

sakat: bozuk, hatalı.

sema: gökyüzü, gök.

sual: soru.

şiddet-i zulmet: koyu karanlık, "zifir-i karanlık".

takdim: arz etme, sunma.

zahip: bir zanna kapılan, bir fikre uyan.

zahir: görünen, görünücü.

zamir: ismin yerini tutan kelimeler.

zarf: bir fiilin, bir sıfatın veya başka bir zarfın manasına yer, zaman, nitelik, nicelik, bakımlarından tamamlayan kelimeler; belirteç.

zarfında: süresince.

zehap: bir fikre veya zanna kapılma.

zerre: en küçük parça, molekül, atom.

zikir: anma, bildirme.

zulmet: karanlık.

¹ ظُلُمَاتٌ kelimesinin cem sîgasıyla zikri ise, bulutların

hem karanlıklarından, hem kesafetlerinden, hem karanlık ve kesafet âmm olduğundan, hem yağmurun katrele-
rinin kesafetlerinden hâsıl olan müteaddit zulmetlere işa-
rettir.

Tenkiri ve meçhuliyeti ifade eden ظُلُمَاتٌ 'deki *tenvin*,
yolcularca hakikatleri meçhul birtakım zulmetler olduğuna
işarettir. Demek, o *tenvin*, yolcuların ilmine perde
olarak bir zulmeti daha ilâve etmiştir. O hâlde *tenvin*,
yolcuların gözlerine perde olan zulûmata bir te'kittir.

² وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ : Yani, gök gürültüsüyle şimşek, Cenab-ı

Hakkın azametine ve kudretine delâlet eden pek aşikâr
iki ayettir ki, âlem-i gayptan bulutların idare ve tedvirle-
rine müekkel ve nizam ve intizam kanunlarının mümes-
silleri ve memurları olan meleklerin yed-i salâhiyetlerine
verilmiştir.

Sonra, müsebbebatın esbapla zahirde bağlı olduğuna
binaen, bulutlar havada münteşir olan buhar-ı mâiden
izn-i İlâhî ile teşekkül ederler. Bu bulutların, hikmet-i
Rabbaniye ile, bir kısmı menfi elektriği hamildir, bir kıs-
mı da müspet elektriği hamildir. Bu kısımlar birbirine
yaklaşıp aralarında müsademe hâsıl olduğunda, irade-i
Hâlık ile, berk tevellüt eder. Bulutların bir kısmı hücum,
bir kısmı firar ettikleri zaman, aralarında havasız kalan
yerleri doldurmak için emr-i Rabbanî ile tabakat-ı havaiye

idare: döndürme, çevirme, yö-
netme.

intizam: düzenlilik, düzgünlük.

irade-i Hâlık: yaratanın iradesi,
dilemesi.

izn-i İlâhî: Allah'ın izni.

katre: damla.

kesafet: kalınlık, yoğunluk.

kudret: Allah'ın bütün varlığı çev-
releyen ezeli kuvveti.

meçhul: bilinmeyen, hakkında
bilgi olmayan.

meçhuliyet: bilinmezlik, meçhul-
lük.

menfi elektrik: negatif elektrik.

müekkel: vekil tayin edilmiş,
müvekkel.

mümessil: temsil eden, temsilci.

münteşir: yayılan, yayılmış, açıl-
mış, dağınık.

müsademe: çarpışma, tokuşma,
vurusma, birbirine çarpma.

müsebbebat: bir sebeple olanlar,
sebeple meydana çıkanlar, neti-
celer.

müspet elektrik: pozitif elektrik.

müteaddit: çeşitli, bir çok.

nizam: düzgünlük, tertip.

salâhiyet: yetki, bir işi yapmaya
veya işe karışmaya hakkı bulun-
ma.

tabaka-i havaiye: hava tabakası,
atmosfer.

tedvir: çekip çevirme, idare et-
me.

te'kit: gr. pekiştirme.

tenkir: belirsiz kılma.

tenvin: Arapça bir kelimenin so-
nunu nun gibi okutmak üzere ko-
nulan işaret; kelimenin sonuna iki
üstün (en), iki esre.

teşekkül: kurulma, oluşma, şekil-
lenme.

tevellüt: doğma, doğum.

yed-i salâhiyet: yetki eli.

zahir: görünüşe göre, görünüş iti-
baryla.

zikir: anma, bildirme.

zulmet: karanlık.

zulûmat: karanlıklar.

1. Karanlıklar. (Bakara Suresi: 19.)

2. Gök gürültüsü ve şimşek. (Bakara Suresi: 19.)

âlem-i gayp: gayp âlemi, gö-
rünmeyen, fakat varlığı kesin
olan ve mahiyeti Allah tara-
findan bilinen başka dünya-
lar.

âmm: genel, umumî, her yeri
kaplayan.

aşikâr: açık, belli, meydanda.

ayet: Kur'an'ın her bir cümle-
si.

azamet: büyüklük, ululuk,

yücelik.

berk: şimşek.

binaen: -den dolayı, bu se-
bepten.

buhar-ı mâi: su buharı.

cem sîgası: çoğul kipi, kalıbı.

Cenab-ı Hak: Allah; doğru,
gerçek, Hakkın tâ kendisi

olan, şeref ve azamet sahibi
yüce Allah.

delâlet: delil olma, gösterme;

alâmet, işaret.

emr-i Rabbanî: Allah'ın emri.

esbap: sebepler, vasıtalar.

firar: kaçma, gizlice gitme.

hakikat: gerçek, doğru.

hamil: yüklü.

hâsıl: meydana gelme, orta-
ya çıkma.

hikmet-i Rabbaniye: Cenab-ı
Hakkın terbiye ve idaresinin
gayeli ve maksatlı olması.

hareket ve heyecana geldiğinde ra'd sedası, yani gök gürültüsü meydana gelir. Fakat bu hâllerin cereyanı bir nizam ve bir kanun altında olur ki, o nizamı ve o kanunu temsil eden ra'd ve berk meleklere aittir.

Sual: Ra'd ve berkin ¹ ظُلُمَاتٍ kelimesine atıflarından

anlaşılır ki, bunların zarfı yağmurdur. Hâlbuki zarfları bu-
luttur, yağmur değildir.

Elcevap: Dehşetinden bayılmış olan sâmicce, o yağmu-
run her şeyi ihata etmiş olduğu zannedildiğine göre, ra'd
ve berk de yağmurun içine aldığı şeylere dâhildir.

Sual: Zulûmatın aksine, ra'd ve berkin müfret sîgası-
yla zikirleri neye işarettir?

Elcevap: Yolcuların en çok nazar-ı hayretlerini celp
eden, semavatın bağırmasıyla mevcudatı anî olarak ışık-
landırmasıdır. Bunlar ise mana-i mastarîdir. Mana-i mas-
tarî müfret olur, fert ile ifade edilir. Ve keza, ra'd olsun,
berk olsun, semavî ayetlerden efradı pek çok birer nevi-
dirler. Burada onlardan maksat neveleridir, efratları değil-
dir. Onun için müfret olarak zikredilmişlerdir.

Sual: Ra'd ve berkteki tenvin neye işarettir?

Elcevap: Ya mahzuf bir sîfata ıvazdılar; takdir-i ke-
lâm, ra'd-ı kasıf (pek gürleyen), berk-i hatîf (göz kamaş-
tıran) demektir. Yahut ra'd ve berkin nekre ve meçhuli-
yetlerini ifade içindir. Çünkü yolcular gözlerini yummuş,
kulaklarını tıkamış olduklarından, ra'd ve berki olduğu

anî: birdenbire.

atîf: bir şeyin oluşunu diğer bir
şeye bağlama, yükleme, isnat et-
me.

ayet: delil.

berk: şimşek.

berk-i hatîf: göz kamaştıran şim-
sek.

celp: elde etme, kendine çekme.

dâhil: içinde, içeri girmiş.

dehşet: büyük korku hâli, kork-
ma, ürkme.

efrat: fertler.

hâl: durum, vaziyet.

ihata: kuşatma, içine alma.

ıvaz: karşılık, bedel.

keza: böylece, aynı şekilde.

mahzuf: eski yazıda noktasız
harflerle yazılmış olan manzum
veya mensur söz.

maksat: kastedilen şey; gaye.

mana-i mastarî: fiil köküne ait
mana, anlam.

meçhuliyet: bilinmezlik, meçhul-
lük.

mevcudat: mevcutlar, var olan
her şey, mahlûklar.

müfret: tekil, teklik; yalnız, tek.

1. Karanlıklar. (Bakara Suresi: 19.)

nazar-ı heybet: saygı, huşu
ve korkulu bakış.

nekre: belirsiz isim.

nevi: çeşit.

nizam: düzen, düzgünlük;
kaide, kanun.

ra'd: gök gürlemesi, gök gü-
rültüsü.

ra'd-ı kasıf: çok kuvvetli gök
gürültüsü.

sâmi: dinleyen, dinleyici.

seda: ses, duyulan.

semavat: semalar, gökler.

semavi: semaya ait, gökten
gelen.

sıfat: vasıf, nitelik.

sîga: kip, fiilin çekiminden
meydana gelen; şahıs, zaman
ve vasfı değiştiren hâl.

sual: soru.

takdir-i kelâm: sözün kıyme-
ti.

temsil: birinin, bir topluluğun
adına hareket etme.

tenvin: Arapça bir kelimenin
sonunu nun gibi okutmak
üzere konulan işaret; kelime-
nin sonuna iki üstün (en), iki
esre.

zarf: bir fiilin, bir sıfatın veya
başka bir zarfın manasına
yer, zaman, nitelik, nicelik,
bakımlarından tamamlayan
kelimeler; belirteç.

zikir: anma, bildirme.

zulûmat: karanlıklar.

gibi görmüş ve tamamıyla işitmiş değillerdir ki, onları hakkıyla bilsinler.

¹ **يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ** : Bu cümle müste'nifedir, yani mâkabliyle bağlı değildir. Ancak mukadder bir suale cevaptır. Şöyle ki:

Vakta ki sâmi şu ikinci kıssa-i temsiliyeyi işitti; şüphesiz musibetin keyfiyetini anlamak için şiddetli bir meyli uyandı. Vakta ki, Kur'ân-ı Kerîm'in tasvirinden malûmat aldı; musibettede olan yolcuların da hâllerini ve o musibete karşı ne yaptıklarını anlamak istedi. Kur'ân-ı Kerîm ² **يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ** demekle, onları kurtaracak bir melce kalmadığına ve necat bulmak hülyasıyla denizde ellerini otlara uzatan boğulanlar gibi, semavî top ve mancınıklardan kurtulmak için kulaklarını tıkamaktan maada çareleri kalmadığına işaret etmiştir.

Sual: Makamın iktizası hilâfına, ³ **يَدْخُلُونَ** 'nin yerine

⁴ **يَجْعَلُونَ** 'nin kullanılması neye binaendir?

Elcevap: Yolcular necatlarını intaç edecek hakikî sebepleri arayıp bulmaktan me'yus olduktan sonra kulaklarını tıkamak gibi ca'li ve zannî şeylere müracaat etmek mecburiyetinde kaldıklarına işaret ettir.

1. Şimşeklerin çakmasıyla ölmek korkusundan parmaklarını kulaklarına sokarlar. (Bakara Suresi: 19.)
2. Parmaklarını kulaklarına sokarlar. (Bakara Suresi: 19.)
3. İdhal ederler.
4. Koyuyorlar. (Bakara Suresi: 19.)

binaen: -den dolayı, bu sebepten.	sine.	cak misal, hikaye.
ca'li: sahte, yapmacıklı, düzme.	hülya: hayal.	maada: başka, gayri, -den başka.
hakiki: gerçek.	iktiza: lâzım gelme, gerekme.	mâkabl: öndeki, önündeki.
hâl: durum, vaziyet.	intaç: netice verme, sonuçlandırma.	makam: yer, mevki.
hilâfına: zıddına, tersine, aksine.	keyfiyet: durum, nitelik.	malûmat: bilgi.
	kıssa-i temsiliye: ibret alınacak	mancınık: eskiden kale ku-

şatmalarında ağır taşlar fırlatmak için kullanılan, bir ucunda bir kepçe, öbür ucunda da bir karşı ağırlık bulunan kaldıraç biçimindeki eski bir savaş aleti.

me'yus: yeise düşmüş, ümitsiz, kederli.

mecburiyet: mecbur olma, zarurilik durumu, zorunluluk.

melce: sığınılacak yer.

meyil: ilgi, alâka, istek.

mukadder: takdir edilmiş.

musibet: felâket, belâ.

musibettede: musibet görmüş, felâkete uğramış, belâya, kazaya uğrayan.

müracaat: başvurma, danışma; başvuru.

müste'nife: yeniden başlayan.

necat: kurtuluş, kurtulma.

sâmi: dinleyen, dinleyici.

semavi: semaya ait, gökten gelen.

sual: soru.

tasvir: bir şeyi yazıyla veya başka ifade tarzlarıyla anlatma.

vakta ki: ne vakit ki, ne zaman ki, o zaman ki, olduğu vakit.

zannî: zanna ait, zanna bağlı, zanla ilgili.

Sual: Geçen vak'aları zaman-ı hâle ihzar için kullanılan muzari sîgasıyla ¹ **يَجْعَلُونَ** 'nin zikri neye işarettir?

Elcevap: Hayretleri arttıran şu makamın sâmie verdiği dehşetten dolayı yolcuların hâdisesini —velev hayalî olsun— görmek arzusunda bulunan sâmiin arzusunu tatmin için, sîga-i muzari ile, geçen o vak'a zaman-ı hâle getirilerek sâmiin hayaline tasvir edilmiştir. Ve keza, muzari sîgası ikide bir kesilip tazelenmekle beraber, istimrarı ve devamı iktiza eder. Ve bunun istimrarından bulutun gürültüsünün de devamına ima vardır.

² **أَصَابِعُهُمْ** : Kulaklara sokulabilen ancak parmak uçları iken, burada parmak manasına olan **أَصَابِع** 'ın kullanılması, onların hayret ve dehşetlerinden dolayı son derece şaşkınlıklarına işarettir.

³ **فِي أَذَانِهِمْ** : Bu kelâm, ra'dın sedasından onların uğradıkları öyle bir şiddet-i havfa işarettir ki, eğer ra'd onların kulaklarının penceresinden içeri girecek olursa, derhal ruhları ağızlarının kapısından dışarı kaçacaktır. Ve keza, bu kayıtta çok güzel ve lâtif bir ima vardır ki; vakta ki onlar, kendilerine edilen nasihatleri ve nida-i hakkı, kulaklarını açıp içerisine almadılar; semavat cihetinden, kulaklarının cephesi ra'd ve berkin top ve mancınıklarına tutuldu. Onlar, o zaman hayır için tıkadıkları kulaklarını, şimdi de şer ve azap için tıkamaya mecbur oldular.

arzu: istek.
azap: ceza.
berk: şimşek.
dehşet: büyük korku hâli, korkma, ürkme.
hâdis: olay.
ihzar: hazır etme, hazırlama.
iktiza: lâzım gelme, gerekme.
ima: dolaylı, üstü kapalı ifade etme.
istimrar: sürme, sürüp gitme, uzayıp gitme.
kelâm: söz, konuşma.
keza: böylece, aynı şekilde.
lâtif: tatlı, şirin.
makam: yer, mevki.
mancınık: eskiden kale kuşatmalarında ağır taşlar fırlatmak için kullanılan, bir ucunda bir kepçe, öbür ucunda da bir karşı ağırlık bulunan kaldıraç biçimindeki eski bir savaş aleti.
muzari: geniş zaman.
nasihat: öğüt; doğruya, iyiye, güzele sevk etmek için yapılan konuşma.
nida-i hak: hak söz, ilâhî hitap.
ra'd: gök gürlemesi, gök gürültüsü.
ruh: can.

1. Koyuyorlar. (Bakara Suresi: 19.)
2. Parmaklarını. (Bakara Suresi: 19.)
3. Kulaklarına. (Bakara Suresi: 19.)

sâmi: dinleyen, dinleyici.

seda: ses, duyulan.

semavat: semalar, gökler.

sîga: kip, fiilin çekiminden meydana gelen; şahıs, zaman ve vasfı değiştiren hâl.

sîga-i muzari: geniş zaman kipi.

sual: soru.

ser: Allah'ın emri, ilâhî emir ve yasaklar.

şiddet-i havf: korkunun şiddeti, korkunun fazla olması; aşırı korku.

tasvir: bir şeyi yazıyla veya başka ifade tarzlarıyla anlatma.

tatmin: doyurma, ihtiyacını

karşılama.

vakia: olay, hâdis.

vakta ki: ne vakit ki, ne zaman ki, o zaman ki, olduğu vakit.

velev: olsa da bile, hatta, ister.

zaman-ı hâl: şimdiki zaman.

zikir: anma, bildirme.

¹ **الْجُزْءُ مِنْ جِنْسِ الْعَمَلِ** Evet, sirkat elle yapıldığından, el kesilir. Fena sözler ağızla söylendiğinden, ağza vurulur. Öyleler de, nedamet için sağ elini ağzına ve hacalet için sol elini gözlerine korlar.

² **مِنْ الصَّوَاعِقِ** : Bu makamda ra'd ve berkin yolculara zarar vermekte müttehit olduklarına işareten, yalnız berkin sıfatı olan saikanın zikriyle iktifa edilerek, ra'dın sıfatı terk edilmiştir. Fakat saika, şiddetli bir savtla yakıcı bir ateşten ibaret olduğu cihetle, ra'dın gürültüsünü de tazammun etmiş bulunuyor. Bu itibarla, ra'dın sıfatı da zikredilmiş demektir.

³ **حَذَرَ الْمَوْتِ** :Yani yolcuların saikalara karşı parmaklarıyla yaptıkları o gülünç müdafaaları mal, evlât, eşya, ve saire gibi şeylerin korkusundan değildir, ancak canlarını Cehenneme teslim edecek olan ölümün korkusundandır. Çünkü musibetin bıçağı kemiğe dayanmıştır. Onlar sevdikleri şeylerden hiçbirisine kederlenmezler, merak etmezler; ancak ölümü ve hıfz-ı hayatı düşünürler.

⁴ **وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ** : Bu cümlede bulunan kelimelerin birbiriyle münasebetlerine ve ifade ettikleri nüktelere gelince:

و, aralarında münasebet bulunan iki şeyi birbirine atfeden bir alettir. Burada ise, mâkabliyle mâba'di arasında bir münasebet görünmüyor. Fakat birinci temsil ile

1. Ceza, yapılan işin cinsine göre verilir.

2. Şimşeklerin çıkmasından. (Bakara Suresi: 19.)

3. Ölmekten korkarlar. (Bakara Suresi: 19.)

4. Allah, kâfirleri kuşatmıştır. (Bakara Suresi: 19.)

atuf: bağlamak, yüklemek.

berk: şimşek.

cihet: yön.

fenâ: çirkin, kötü.

hacalet: utanma, utanç.

ibaret: meydana gelen, oluşan.

iktifa: yeterli bulma, kâfi gör-

me.

işareten: işaret ederek, belirterek.

itibar: farz etme.

mâba'd: bundan sonraki, sonrası.

mâkab: öndeki, üstteki.

makam: yer, mevki.

münasebet: ilgi, ilişki, bağ.

müttehit: ittihat eden, birleşen, birlik olmuş.

nedamet: pişmanlık.

nükte: ince manalı, düşündürücü söz.

ra'd: gök gürlemesi, gök gürültüsü.

saika: sevk eden, sürükleyen, sebeb olan.

savt: ses, sadâ.

sıfat: hâl, keyfiyet, nitelik, vasıf.

sirkat: hırsızlık, çalma.

tazammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.

temsil: örnek, misal.

zikir: anma, anılma, adını anma, hatıra getirme, iyilikle anma.

ikinci temsilin arasındaki münasebete bakarak şöyle silsileli bir kaç cümleyi ihtar ediyor: Onlar şenlikli olan yerlerden firar ettiler. Şehirlilikten nefret ettiler. Gecenin istirahat zamanı olduğuna dair kanuna muhalefet ettiler. Hem, nasihatlere itaat etmeyerek sanki necatları çöllerde imiş gibi sahralara düştüler. En nihayet haybet ve hüsrana uğrayarak her taraftan Allah'ın belâsına maruz kaldılar.

الله : Bu kelime-i mübareke ise, onların son ümit ve re-

calarının kesildiğine işarettir. Çünkü musibettede olan bir adam, evvel ve ahir Allah'ın merhametine iltica etmekle müteselli olur. Hâlbuki, Allah'ın kahır ve gazabına müstahak olanın, elbette ve elbette necatından ümidi ve recası kesilir.

¹ محیط kelimesi, onları ihata eden musibetlerin Al-

lah'ın âsâr-ı azameti olduğuna işarettir. Yani, gökler, bulutlar, yağmurlar, geceler onlara cihat-ı sitteden hücum ettikleri gibi, Allah'ın da gazap ve belıyyatı onları her taraftan ihata etmiştir.

Ve keza, Allah'ın bütün kâinatı ihata eden ilim ve kudreti ve bütün zerrata şamil olan emirleri göz önüne getirilirse, محیط kelimesinden şöyle bir ihtar fıskırmaya başlar: “Ey kâfirler! Semavat ve arzın dışarisına çıkamazsınız. Dâhilde ise, her nereye kaçacak olursanız olunuz, Allah ilim ve kudretiyle her yerde hâzır ve nazırdır.”

ahir: sonra.
arz: yer, dünya.
âsâr-ı azamet: büyüklük izleri, büyüklük işaretleri.
belâ: musibet, sıkıntı.
belıyyat: belâlar, felâketler, kederler, tasalar.
cihat-ı sitte: altı cihet, altı taraf. (sağ-sol, ön-arka ve alt-üst.).
dâhil: içeri, iç.
dair: alâkalı, ilgili.
evvel: önce.
firar: izinsiz veya nizamsız olarak ortadan kaybolma, savuşmak.
gazap: kızgınlık, hiddet, öfke.
haybet: mahrumiyet, mahrumluk.
hüsrân: ümit edilenin elde edilememesinden duyulan elem, mahrumiyet acısı.
ihata: kuşatma, içine alma.
ihtar: dikkat çekme, hatırlatma, uyarı.
ilim: bilgi, marifet.
iltica: sığınma, barınma.
istirahat: dinlenme, rahatlatma.
itaat: söz dinleme, boyun eğme, emre uygun hareket etme.
kâfir: Allah'ın ve İslâmiyeti inkâr eden, dinsiz.

1. Kuşatan. (Bakara Suresi: 19.)

kahır: büyük eziyet, cefa, zulüm.
kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.
kelime-i mübareke: mübarek kelime.
keza: böylece, aynı şekilde.
kudret: güç, kuvvet, iktidar.
maruz: uğramak, etkilenmek.
merhamet: acıamak, şefkat göstermek, korumak, esirge-

mek.
muhalefet: karşı olanlar.
musibet: felâket, belâ.
musibettede: musibet görmüş, felâkete uğramış, belâya, kazaya uğrayan.
münasebet: ilgi, ilişki, bağ.
müstahak: lâyık olunan, hak edilen şey.
müteselli: teselli bulan, avunan.
nasihat: öğüt; doğruya, iyiye,

güzele sevk etmek için yapılan konuşma.
nazır: nezaret eden, bakan, gözetken.
necat: kurtuluş, kurtulma.
nihayet: en sonunda.
reca: umma, ümit etme, ümit hâli, dileme.
semavat: semalar, gökler.
silsile: seri, dizi.
şamil: içine alan, kapsayıcı.
zerrat: zerreler, atomlar.

¹ بِالْكَافِرِينَ : Bu kelimeyi ² مُحِيطٌ lâfzına bağlayan ب

harf-i cerri, Allah'ın gazabından kaçan kâfirler, yine Allah'ın gazabına rast gelip musibet oklarına hedef olduklarına işaretler.

³ كَافِرِينَ ünvanı ise üç işareti taşıyor:

Birincisi: Temsil içerisinde mümesselleri, yani münafıkları göstermekle, sâmiin temsille meşgul olup mümes-selden ve maksattan gafil olmamasını temin etmek içindir.

İkincisi: Temsil ile mümessellerin, yani yolcuların durumuyla münafıkların durumu arasında son sistemde bulunan müşabehetin kuvvetinden dolayı, birbirinin sıfatını ve yekdiğerinin lâkabını ve soyadını taşıdıklarına işaretler.

Üçüncüsü: Kâfirlerin kalpleri gibi, münafıkların da kalpleri zulmet ve azap içinde bulunduğuna işaretler. Zira, yaptıkları cinayet ve kusurlarından dolayı vicdanları dahi onları tazip etmekten geri kalmıyor. Evet, bizzat yaptığı cinayetin cezasını gören bir adamın vicdanı müsterih olmaz.

⁴ يَكَادُ الْبَرَقُ يَخْطِفُ أَبْصَارَهُمْ : Bu cümledeki kelimele-

rin işgal ettikleri yerlerle münasebetleri ve her birinin taşıdığı işaretleri ise:

1. Kâfirleri. (Bakara Suresi: 19.)

2. Kuşatan. (Bakara Suresi: 19.)

3. Kâfirler. (Bakara Suresi: 19.)

4. Çakan şiddetli şimşekler hemen hemen onların gözlerini kör edecek derecededir. (Bakara Suresi: 20.)

azap: eziyet, işkence; büyük sıkıntı, şiddetli acı.

bizzat: kendisi, şahsen.

cinayet: cana kıyma, katl veya bu derecede ağır bir suç.

gafil: gafletle bulunan, ihmal eden.

gazap: kızgınlık, hiddet, öfke.

harf-i cer: cer harfi; Arapçada başına geldiği kelimenin sonunu esre ile ("i" diye) okutan harf.

işgal: yer alan, yer tutan.

kâfir: Allah'ı ve İslamiyeti in-

kar eden, dinsiz.

lâfız: söz.

lâkap: ünvan.

maksat: kast, amaç, düşünce.

meşgul: uğraşma, ilgilenme.

musibet: felâket, belâ.

mümessel: temsil edilmiş, ör-

nek verilmiş, misal olarak söylenmiş, misal getirilmiş.

münafık: nifak sokan, iki yüzlülük eden, ara bozucu.

münasebet: ilgi, ilişki, bağ.

müsterih: rahat, emin.

müşabehet: benzeme, benzeyiş, andırma.

sıfât: vasıflar, nitelikler.

tazip: azap çekirme, eziyet etme, sıkıntı verme.

temin: sağlama.

temsil: örnek, misal.

ünvan: şöret, ad, isim.

vicdan: insanın içindeki, iyiyi kötünden ayırabilen, iyilik etmekten lezzet duyan ve kötülükten elem alan manevî his.

zulmet: karanlık.

Evvelâ, bu cümle müste'nifedir. Yani, mâkabliyle bağ-
lı değildir. İsti'nafı ise mukadder bir suale cevaptır.

Sual: Berk, zulmetleri dağıtan ziyadar bir ateştir. On-
lar, onun zıyasından istifade etmediler mi?

Elcevap: Bir fayda ve bir menfaat görmeleri şöyle dur-
sun, berkin zararından ve belâsından korktular diye,
Kur'ân-ı Kerîm bu cümle ile o mukadder suale cevap
vermiştir.

Kurbiyeti ve yakınlığı ifade eden ¹ يَكَادُ kelimesinin bu
cümlede delâlet ettiği mana şöyledir: Gözlerini hatfedec-
ek, yani kaptıracak ve kör edecek esbap mevcut oldu-
ğuna rağmen, her nasılsa bir mâniden dolayı henüz kör
olmamışlardır. Kaptırmak manasını ifade eden ² يَخْطَفُ
kelimesinde pek güzel ve lâtif bir belâgat vardır. Şöyle ki:

Eşyanın suretlerini alıp getirmek için gözün gönderdi-
ği ziya, esna-i râhta eşyaya yetişmezden evvel, birdenbi-
re şimşek çakar. O şimşek, kapıcı bir kuş gibi, gözdeki o
ziyayı alır götürür. Veya gözün şuaı eşyanın şekillerini
alıp getirirken, gecenin gözü hükmünde olan şimşek, ke-
mal-i sür'atle hücum ederek, gözün elinden o şekilleri
alır götürür. Sanki zulmeti kaldırmakla eşyayı gösteren
şimşek, o bedbahtların eşyayı görmelerine razı olmadı-
ğından, onların gözlerinin şuaından o şekilleri alıp götü-
rüyor.

bedbaht: bahtsız, tâli'siz, zavallı.
belâ: musibet, sıkıntı.
belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve
tesirli ifade; sözün güzel olmakla
beraber yerinde, hâl ve makama
uygun olması.
berk: şimşek.
delâlet: delil olma, gösterme; ala-
met, işaret.
esbap: sebepler, vasıtalar.
esna-i rah: yol esnası, yolculuk
anı.
evvel: önce.
evvelâ: öncelikle.
hatfetmek: kamaştırmak.

1. Hemen hemen, neredeyse. (Bakara Suresi: 20.)

2. Kapaçak. (Bakara Suresi: 20.)

hükmünde: değerinde, yerin-
de.
isti'naf: yeniden başlama,
baştan başlama.
istifade: faydalanma, yarar-
lanma.
kemal-i sür'at: tam sür'at,
mükemmel hız.
Kur'ân-ı Kerîm: Kur'ân; Hz.
Muhammed'e vahiyile indiril-

len en son ilâhî kitap.
kurbiyet: yakınlık, yakın ol-
ma, yakınlık kazanma.
lâtif: hoş.
mâkabl: öndeki, üstteki.
mana: anlam.
mâni: engel, mania, set.
menfaat: fayda.
mukadder: takdir edilmiş.
müste'nife: yeniden başla-

yan.
razi: hoşnut olma, kabul et-
me.
sual: soru.
suret: nüsha, kopya.
sua: ışın, ışık huzmeleri.
ziya: ışık, aydınlık, nur.
ziyadar: ziyalı, ışıklı, parlak,
aydınlık.
zulmet: karanlık.

¹ عَيْن kelimesine tercihen zikredilen ² أَبْصَارَهُمْ ünvanı,

Kur'an'ın beyan ettiği kat'ı bürhanlara karşı körlük gösteren münafıkların basiret ve kalplerindeki kötü niyetlerini ve amellerini yâd ettirmekle teşhir etmek içindir. Zira, göz kalbin âyinesidir; kalbin muzmeratı gözde görünür.

³ كَلَّمَ أَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا

Bu ayeti teflkil eden kelimelerin iflaretleri:

Evvelâ, bu cümle yine müste'nife olup, mâkabliyle alâ-kadar değildir. Ancak sâmiin hatırına gelen şu suali cevaplandırıyor:

Sual: Onların musibeti tebeddül ve taaddüt ettikçe, acaba her iki hâlette hâlleri nasıl oluyor?

Elcevap: “Şimşeğin ziyasıyla yolları görüldüğü zaman yürürler, zulmet çöktüğü zaman dururlar” diye, Kur'an-ı Kerîm şu cümleyle sâmiin o şüphesini izale etmiştir.

Sual: ⁴ كَلَّمَ istiğrak ve istimrarı, yani umumiyet ve devamı ifade eden bir edattır. ⁵ إِذَا ise, ne umumiyeti ve ne devamı ifade etmez. Bu itibarla, şimşeğin ziyalandırmasında كَلَّمَ'nın, zulmetin çöktüğünde إِذَا'nın kullanılması neye binaendir?

1. Gözler.

2. Onların gözleri, basireti. (Bakara Suresi: 20.)

3. Onlar, şimşekler çıktığı ve etraf aydınlandığı zaman yürürler, karanlık çöktüğü vakit dururlar. (Bakara Suresi: 20.)

4. Her defasında. (Bakara Suresi: 20.)

5. Zaman. (Bakara Suresi: 20.)

alâkadar: ilgili, ilişkili, münasebetli, bağlı.

amel: iş, uygulama, yapma.

ayet: Kur'an cümlesi.

âyine: ayna.

basiret: kalp gözüyle görme,

doğru ve ölçülü görüş.

beyan: anlatma, açıklama.

binaen: -den dolayı, bu sebepten.

bürhan: delil, ispat, hüccet.

evvelâ: öncelikle.

hâlet: hâl, suret, keyfiyet.

istiğrak: gark olma, dalma, bir şeyin içine gömülme, bir şeyle kaplanma.

istimrar: sürme, sürüp gitme, uzayıp gitme.

itibar: bakımdan, sebepten.

izale: yok etme, ortadan kaldırma.

kat'i: kesin, şüpheyi ve tereddüde mahal bırakmayan.

Kur'an-ı Kerim: Kur'an; Hz. Muhammed'e vahiyyle indirilen en son ilâhî kitap.

mâkab: öndeki, üstteki.

musibet: felâket, belâ.

muzmerat: açığa vurulmamış, örtülü, gizli şeyler, saklılar.

müste'nife: yeniden başlayan.

niyet: düşünce, kasıt.

sual: soru.

taaddüt: birden çok olma, çoğalma, sayısı artma.

tebeddül: başkalaşma, değişme.

tercihen: tercih ederek, öncelikli olarak.

teşhir: ilân etme, herkese duyurma, gösterme.

teşkil: oluşturma, şekillendirme.

umumiyet: genellik.

ünvan: şöhet, ad, isim.

yâd: anma.

zikir: anma, bildirme.

ziya: ışık, aydınlık, nur.

zulmet: karanlık.

Elcevap: Onların ziyaya fazlaca hırs ve ihtiyaçları olduğu için, en az bir ziyayı bile fırsat bilip kaçırtmak istemediklerine işareten, ziya üzerinde ¹ كَلَّمَا istimal edilmiştir.

Sebebiyet ve menfaate delâlet eden ² ل اَضَاءَ لَهُمْ 'deki ل harfinden anlaşılır ki, bayılmak üzere olan bir musibettede, nefesine ait şeylerden maada hiçbir şeyi düşünmez. Hatta kudret-i İlâhiyenin binlerle hikmetler için kâinata neşrettiği ziyanın menfaati tamamen kendisine ait olduğunu ve kendisi için gönderildiğini zanneder.

Ziyanın adem-i devamı yüzünden sür'atli bir yürüyüşle yollarına devam etmeleri mukteza-i hâl ve makam iken, sür'atsiz adî bir yürüyüşü ifade eden ³ مَشَوْا tabiri, musibetin şiddetinden neş'et eden zaafiyet yüzünden, sür'at-i seyre kâdir olamadıklarına işaretler.

Sual: İnsanlar yerde yürüdükleri gibi, onların da yürümeleri yerde olmalıdır. Hâlbuki, ⁴ فِيهِ 'deki zamirin ziyaya raci olması cihetiyle, onların yürümeleri ziyada olduğu anlaşılır.

Elcevap: Onların ziya haricinde yürümeleri mümkün olmadığı için, sanki mesafeleri ve medar-ı hareketleri yalnız ziyaya münhasırdır.

adem-i devam: devamsızlık.
adi: basit, bayağı, sıradan.
cihet: yön, sebep, vesile.
delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.
hariç: dışında.
hırs: açgözlülük, kanaatsizlik.
hikmet: ilâhî gaye, yüksek bilgi, fayda.
istimal: kullanma.
işareten: işaret ederek, belirterek.
kâdir: bir işi yapmaya gücü yeten, kuvvet sahibi olan.
kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.
kudret-i İlâhiye: Allah'ın kudreti, Allah'ın kudretiyle yaptığı işler, fiiller, tasarruflar.
maada: başka, gayri, -den başka.
makam: yer, mevki.
medar-ı hareket: hareket sebep olma, hareket etme.
menfaat: fayda.

1. Her defasında. (Bakara Suresi: 20.)
2. Kendilerine ışık verdi. (Bakara Suresi: 20.)
3. Yürürler. (Bakara Suresi: 20.)
4. İçinde. (Bakara Suresi: 20.)

mesafe: uzaklık, ara.

mukteza-i hâl: hâlin gerektirdiği şekilde, hâlin gereği, duruma göre, icabına göre.

musibet: felâket, belâ.

musibettede: musibet görmüş, felâkete uğramış, belâya, kazaya uğrayan.

münhasır: mahsus, ait, yönellik.

nefis: kendi, şahıs.

neş'et: meydana gelme, oluşma, çıkma.

neşir: yayım, yayın.

raci: dair, ait, alâkası olan.

sebebiyet: sebep olma.

sual: soru.

sür'at: çabucak, hızlı.

sür'at-i seyr: hızlı seyir, hızlı yol alma.

tabir: ifade, deyim.

zaafiyet: zayıflık, güçsüzlük, dermansızlık.

ziya: ışık, aydınlık, nur.

¹ **وَإِذَا** 'daki **و** yolcuların evvelce gördükleri zulmet musibetini tazelemek için ikinci bir zulmet daha atıf ve ilâve edildiğine işarettir. **إِذَا** 'nın ifade ettiği cüz'iyet ve killet ise, yolcuların zulmete karşı besledikleri nefret ve gösterdikleri körlük şiddetinden, fikren zulmeti düşünmediklerine; ancak, aleddevam, ziya için bir fırsat beklerlerken, birdenbire zulmetin hücumuna maruz kaldıklarına işarettir.

² **أَظْلَمَ** 'nin berke olan isnadı, berkin ziyasından sonra hücum eden zulmetin başka zulmetlerden şedit olduğuna işarettir. Ve keza, musibettede olan yolcuların tahayyüllerine göre güya berkin ziyasından sonra şu boşluğu dolduran zulmetler hep berk ateşinin sönmesinden meydana gelen dumanlar olduğuna da hayalî bir imadır.

Zarar için kullanılan ³ **عَلَيْهِمْ** 'deki ⁴ **عَلَى** kelimesi, zulmet musibetinin tesadüfî olmayıp, ancak onların ceza-i amel-leri olduğuna işarettir. Ve musibettede olan yolcuların, şu boşluğu dolduran zulmetler bütün insanlar içerisinde onları kasıt ve onlara zarar vermek için gönderilmiş olduklarını tahayyül ettiklerine bir remizdir.

Zulmet çöktüğü vakit, sükûnetle durup depreşmemeleri icap ederken, “Ayağa kalktılar” manasını ifade eden **قَامُوا** tabiri, musibetin şiddetinden ve musibetle çok uğraştıklarından, rükû vaziyetini andıran, bellerinde bir

musibettede: musibet görmüş, felâkete uğramış, belâya, kazaya uğrayan.

remiz: işaret, bir manayı ifade eden veya bir manaya delâlet eden işaret ve şekil.

rükû: namazda eğilme; vücudun belden yukarı olan kısmını, baş dik durumda iken yere paralel şekilde öne doğru eğme hareketi.

sükûnet: durgunluk; huzur, sakinlik.

şedit: şiddetli.

tabir: ifade; deyim.

tahayyül: hayale getirme, hayalinde canlandırma.

tesadüfî: tesadüfle ilgili, rastgele, tesadüf olarak.

vaziyet: durum.

ziya: ışık, aydınlık, nur.

zulmet: karanlık.

1. Ve ...inde, ...ği zaman. (Bakara Suresi: 20.)

2. Karanlık çöktü. (Bakara Suresi: 20.)

3. Onların üzerine. (Bakara Suresi: 20.)

4. Üzerine.

aleddevam: devamlı olarak, daimî suretle, boyuna, sürekli olarak.

atıf: bağlama.

berk: şimşek.

ceza-i amel: yapılan işin karşılığı.

cüz'iyet: azlık, cüz'î oluş, küçüklük.

evvelce: daha önce.

fikren: fikir ile, düşünerek, zihnen.

güya: sanki.

hayalî: hayalle ilgili, gerçek olmayan.

icap: gerekme hâli, gerekli olma.

ima: dolaylı, üstü kapalı ifade

etme.

isnat: dayandırma.

kasıt: niyet, düşünce.

keza: böylece, aynı şekilde.

killet: azlık, miktarca azlık, eksiklik.

mana: anlam.

maruz: uğramak, etkilenmek.

musibet: felâket, belâ.

takavvüs peyda olduğuna ve zulmetin anî hücumundan tiksinerak ayağa kalkıp kaçanlar gibi bellerini doğrulttuklarına işarettir.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ¹

Bu cümledeki kelimelerin iflaretlerine gelince:

Evvelki cümlelerde gözlerini kör, kulaklarını sağır etmek şanında olan esbap zikredildikten sonra, bu cümlede müsebbebatı meşiet-i İlâhiye ile bağlar. Sonra, evvelki cümlelere atfeden و harfi, esbabın perdesi altında tasarruf eden ve bütün esbap ve illetler üzerinde murakabe eden bu kudretin, ancak nazar-ı hikmet olduğuna işarettir.

² لَوْ: Bu kelimenin tazammun ettiği kıyas-ı istisnâî şöy-

le tasvir edilebilir: Meşiet-i İlâhiyenin olmaması, zehap, sem' ve basar'ın olmamasına illettir. Zehap, sem' ve basarın olmaması da, meşietin olmadığını bildirmeye bir delil ve bir illettir. Ve keza, meşiet-i İlâhiyeden maada bütün esbap tekemmül etmiş de olsa, ancak meşiet-i İlâhiyenin taallûkuyla göz ve kulaklarının işi bitmiş olacağına işarettir.

³ شَاءَ tabiri, müsebbebatı esbapla bağlayan meşiet ve

irade-i İlâhiye olduğuna delâlet eder. Öyle ise tesir Kudret'indir; esbap ise, Kudret'in nazar-ı zahirîde umur-i hasise ile mübaşeretini görünmemesi için vazedilmiş perdelendir.

atuf: bağlamak, yüklemek.

basar: görme.

delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

esbap: sebepler, vasıtalar.

illet: sebep, gaye.

irade-i İlâhiye: Allah'ın iradesi, Cenab-ı Hakkın dilediğini yapabilme gücü, kudreti.

keza: böylece, aynı şekilde.

kıyas-ı istisnâî: neticesi veya tersi bizzat kendi içerisinde zikredilen kıyas şekli. güneş doğmuşsa, gündüz olmuştur gibi.

kudret: güç, kuvvet, iktidar; Allah'ın bütün varlığı çevreleyen ezeli kuvveti.

maada: başka, gayri, -den başka.

meşiet: dileme, irade, istek.

meşiet-i İlâhiye: Cenab-ı Hakka ait, Onun bilgisi, arzusu, isteği ve iradesi altında olan; Allah'ın varlıklar üzerindeki iradesi.

murakabe: kontrol, denetleme.

mübaşeret: bir işe başlama, girişme, tutuşma, bulaşma, temas.

müsebbebat: bir sebeple olanlar, sebeple meydana çıkanlar, neticeler.

nazar-ı hikmet: hikmet nazarı, bilgi bakışı, bir şeyin gaye ve faydalarını düşünerek bakma.

nazar-ı zahirî: zahirî bakış, dış görünüşe ehemmiyet vererek

1. Eğer Allah murat etse idi, onların kulaklarının gözlerinin nurlarını götürürdü. (Bakara Suresi: 20.)

2. Eğer. (Bakara Suresi: 20.)

3. Dileseydi. (Bakara Suresi: 20.)

yapma.

peyda: meydana gelme, açığa çıkma.

sem: işitme.

şan: şöret, ün.

taallûk: münasebet, rabıta.

tabir: ifade; deyim.

takavvüs: kavisleşme, yay

gibi eğri olma, yay biçimine girme.

tasarruf: idare, kullanım.

tasvir: betimleme, başka bir ifade ile anlatma.

tazammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.

tekemmül: olgunlaşma, ke-

male erme, mükemmelleşme.

umur-ı hasise: ufak ve değersiz işler.

vazetme: koyma, konulma.

zehap: gitme, bir fikre kapılma.

zikir: anma, bildirme.

الله Lâfza-i Celâlinin sarahatle zikri, halkı fazlaca esba-

ba ehemmiyet vermekten zecir ve men etmekle, esbabın perdesi altında tasarruf eden Yed-i Kudreti görmeye fikirleri davet eder.

¹ شاء fiilinin bir mef'ul ile takyit edilmeyerek mutlak bı-

rakılması, meşiet ve irade-i İlâhiyenin kâinatın ahvalinden müteessir olmadığına ve mevcudatın sıfât-ı İlâhiyeye tesirleri bulunmadığına işarettir. Yani, beşerin iradesi ve sair sıfatları, mevcudatın hüsün ve kubuh, büyüklük ve küçüklük gibi ahvalinden müteessir olduğu gibi, sıfât-ı İlâhiye müteessir olmaz; sıfât-ı İlâhiyeye göre hepsi müsa-vidir.

“Götürmek” manasını ifade eden ذَهَبَ 'den anlaşılı-

yor ki, esbap müsebbebat üzere musallat ve müstevli değildir. Yani, esbabın irtifai zamanında esbapla bağlı ve kaim olan müsebbebatın adem deryasına düşmesi ihtimali yoktur. Ancak esbabın arkasında hazır bulunan Yed-i Kudret, o müsebbebatı hıfzeder; ve hikmet-i İlâhiye, muvazene ve nizam kanunu mucibince, başka mevkilere gönderir, ihmal etmez.

Evet, hararet suyu kaynatmakla suyun bünyesini tahrip ettiği zaman, o tahrip neticesi vücuda gelen buhar ademe gitmez. Belki, nizam-ı havaiye mucibince muayyen bir mecraya sevk edilir ve muayyen bir mevkie çıkar, emr-i İlâhiye intizaren, orada durur.

1. Dileseydi.(Bakara Suresi: 20.)

adem: yokluk, hiçlik.
ahval: hâller, durumlar.
beşer: insan, insanlık.
derya: deniz.
ehemmiyet: önem, değer, kıymet.
emr-i İlâhî: Allah'ın emri.
esbap: sebepler, vasıtalar.
fiil: iş, oluş, davranış, hareket.
hararet: sıcaklık.
hıfz: saklama, koruma, muhafaza etme.

hikmet-i İlâhiye: Allah'ın hikmeti, mahlûkatın yaratılışında Allah'ın gayeleri.
hüsün: güzellik.
ihmal: boşlama, önemseme-me.
ihtimal: olabirlik, olasılık.
intizaren: bekleyerek, gözleyerek.
irade: dileme, isteme, bir şeyi yapma veya yapmama konusunda karar verebilme ve bu

kararı yerine getirme gücü.
irade-i İlâhiye: Allah'ın iradesi, Cenab-ı Hak'ın dilediğini yapabilme gücü, kudreti.
irtifa: yükseklik.
kaim: yerine geçmek.
kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.
kubuh: çirkinlik.
Lâfza-i Celâl: Allah lâfzı, kelimesi.

mana: anlam.
mecra: kanal.
men: yasak etme, engelleme.
meşiet: dileme, irade, istek.
mevcudat: mevcutlar, var olan her şey, mahlûklar.
mevki: yer, makam.
muayyen: belirli.
mucibince: gereğince.
musallat: çok fazla rahatsız eden, fazlasıyla üzerine giden ve sataşan.
mutlak: salıverilmiş, başıboş bırakılmış.
muvazene: iki şeyin eşit olma hâli, denklik, denge.
müsavi: eşit.
müsebbebat: bir sebeple olanlar, sebeple meydana çıkanlar, neticeler.
müstevli: istilâ eden, her tarafı kaplayan, yayılan.
müteessir: teessüre kapılan, hüznü, kederli, mahzun.
nizam: düzen, düzgünlük; kaide, kanun.
nizam-ı hevaiye: nefis ve heva ya yönelik düzenler, tanzimler.
sarahat: sarıhlık, açıklık, belirlilik.
sevk: yöneltme, gönderme.
sıfât-ı İlâhiye: Allah'ın sıfatları.
tahrip: harap etme, yıkma, bozma.
takyit: kayıt ve şarta bağlama.
tasarruf: idare etme, kullanma.
Yed-i Kudret: kudret eli, her şeyi tutan Allah'ın kudret eli.
zecir: önleme, yasak etme, yasaklama.
zikir: anma, bildirme.

Ve keza, ¹ ذَهَبَ tabirinden anlaşılır ki, havâss-i hamse

denilen duygular, sağır, kör, camit tabiattan neş'et etmiş değildirler; ancak, o duygular, Cenab-ı Hak'tan ihsan edilen hediyelerdir. Yalnız, göz, kulak tabirleri, adı birer isimdirler.

Ve keza ذَهَبَ 'nin harf-i cer olan ب ile beraber gelmesinden anlaşılıyor ki, müsebbebat esbaptan ayrıldığı zaman başıboş bırakılmaz, yine bir nizam altına alınır. Çünkü, ذَهَبَ بِهِ “beraberce götürmek” manasını ifade eder. Beraber götürülen bir şey sahihsiz, başıboş bırakılmaz.

İHTAR: Sem'in müfret olarak, basarın cem olarak zikirleri, işitilen bir, görülen çok olduğuna işarettir. Evet, söylenilen sözler birer birer kulağa girer, öyle işitilir; fakat, çok şeyler bir defa bakmakla göze görünür.

² اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ

Bu cümledeki nükteler ve iflaretler:

Evvelâ, bu cümle münafıkları ve yolcuları istilâ eden dehşetin hakikat olduğuna bir fezleke ve bir hülâsadır. Ve bu hülâsadan anlaşılır ki, yolcuların ahvali münafıkların ahvalini tamamıyla temsil ettiği ve her bir hâlleri yolcuların hâllerinde görüldüğü gibi, her bir zerrede ve her bir hâlde kudret-i İlâhiyenin de tasarrufu görünür.

adî: basit, bayağı, sıradan.

ahval: hâller, durumlar.

basar: görme.

camit: ruhsuz, cansız.

cem: çoğul.

Cenab-ı Hak: hakkın ta kendisi

olan şeref ve azamet sahibi Allah.

defa: kat, misli.

dehşet: büyük tehlike karşısında korkma ve şaşırıp kalma.

esbap: sebepler, vasıtalar.

evvelâ: öncelikle.

fezleke: hülâsa, netice, muhtasar, özet.

hakikat: gerçek, doğru.

harf-i cer: cer harfi; Arapçada başına geldiği kelimenin sonunu esre ile ("i" diye) okutan harf.

havâss-i hamse: beş duygu.

hülâsa: kısaca, özet.

ihsan: bağışlama, ikram etme, lü-

1. Götürmek.

2. Süphesiz Allah her şeye kâdirdir. (Bakara Suresi: 20.)

tuf.

ihtar: dikkat çekme, hatırlatma, uyarı.

istilâ: ele geçirme, kaplama, yayılma.

keza: böylece, aynı şekilde.

kudret-i İlâhiye: Allah'ın kudreti, Allah'ın kudretiyle yaptığı işler, fiiller, tasarruflar.

mana: anlam.

müfret: tekil, teklik.

münafık: nifak sokan, iki yüz-

lülük eden, ara bozucu.

müsebbabat: bir sebeple olanlar, sebeple meydana çıkanlar, neticeler.

neş'et: meydana gelme, oluşma, çıkma.

nizam: düzen, düzgünlük; kaide, kanun.

nükte: ince manalı, ancak dikkatle anlaşılabilen mana

veya söz.

sem: işitme.

tabiat: kâinatın düzenini devam ettiren kanun.

tabir: ifade, deyim.

tasarruf: idare etme, kullanma.

temsil: örnek, misal.

zerre: en küçük parça, molekül, atom.

zikir: anma, bildirme.

Tahkiki ifade eden ¹ **أَنَّ** dâhil olduğu hükmün sabit ve

sarsılmaz hakikatlerden olduğuna delâlet ettiği gibi, meselenin azametini ve vüs'atini ve dikkatini ve nev-i beşerin bu gibi meselelerde âciz, zayıf ve kâsır olduğunu remzen gösteriyor. Çünkü, bu gibi yakînî meselelerde tereddütü intaç eden, ancak vehimlerdir. Vehimleri tevlit eden, zaafiyet, acz, kusurdur. Bunlar ise, insanın tıynetiyle yoğrulmuş sıfatlardır.

² **لَافِظِ** Lâfza-i Celâlinin burada sarahaten zikredilmesi, bu

cümledeki hükmü ispat eden delile işarettir. Çünkü bütün mevcudat taht-ı tasarrufunda ve daire-i şümulünde bulunan kudret, sair sıfatlar gibi, ulûhiyetin lâzımesidir.

³ **عَلَى** kelimesinden anlaşılır ki, ademden eşyayı çıkaran

Kudret, o eşyayı mühmel ve başıboş bırakmaz. Ancak hikmetin murakabesi ve nezareti altında terbiye eder ve ettirir.

⁴ **كُلِّ** edatından anlaşılır ki, esbabın bütün eserleri ve

hâsıl-ı bilmastar denilen ef'al-i ihtiyariyeye terettüp eden eserler, tamamen Kudrete bağlıdır. Mevcuda ve mevcudata şey ve eşya denilmesi, meşiet-i İlâhiyenin taallûkundan neş'et ettiğine nazaran, ⁴ **شَيْءٍ** tabirinden anlaşılır ki, eşya vücuda geldikten sonra da Sâni'den âlakası kesilmez. Vücudun tekerrüründen ibaret olan bekaları için, daima Sânia muhtaçtırlar.

hikmet: İlâhî gaye, yüksek bilgi, fayda.

hüküm: karar, emir.

ibaret: meydana gelen, oluşan.

intaç: netice verme, sonuçlandırma.

ispat: kanıtlama, doğrulama.

kâsır: kısa.

kudret: güç, kuvvet, iktidar; Allah'ın bütün varlığı çevreleyen ezeli kuvveti.

kusur: eksiklik, noksan.

Lâfza-i Celâl: Allah lâfzı, kelimesi. **lâzime:** lâzım olan.

mesel: örnek, numune, misal.

meşiet-i İlâhiye: Cenab-ı Hakka ait, Onun bilgisi, arzusu, isteği ve iradesi altında olan; Allah'ın varlıklar üzerindeki iradesi.

mevcudat: mevcutlar, var olan her şey, mahluklar.

muhtaç: gerek duyan.

murakabe: kontrol, denetleme.

mühmel: ihmal edilmiş, bırakılmış; önemsiz.

nazaran: nispeten, kıyaslayarak, göre.

neş'et: meydana gelme, oluşma, çıkma.

nev-i beşer: insanoglu, insanlar.

nezaret: gözetme, bakma.

remzen: remiz ile, işaret ederek, işaretle.

sabit: durağan, değişmeyen; ispatlanmış.

Sâni: her şeyi sanatlı olarak yaratan Allah.

sarahaten: açıkça, açıktan açıkça.

sıfat: vasıf, nitelik.

taallûk: âlakalı, münasebetli olma.

tabir: ifade, deyim.

tahkik: inceleme, araştırma.

taht-ı tasarruf: idare altında.

tekerrür: tekrarlanma.

terbiye: besleyip büyütme, yetiştirme, eğitime.

tereddüt: kararsızlık, şüphede kalma.

terettüp: ait olma, icap etme, gerekme.

tevlit: doğurma, sebep olma.

tıynet: yaratılış, tabiat, maya, mizaç, huy, karakter.

ulûhiyet: ilâhlık, Allah'ın hâkimiyeti ile kâinattaki her şeyi kendisine ibadet ve itaat ettirmesi.

vehim: zan, şüphe, yanlış ve esasız düşünce.

vüs'at: genişlik, bolluk.

yakini: şüphe edilmeyecek derecede kesin olan şeyler.

zaafiyet: zayıflık, güçsüzlük, dermansızlık.

zikir: anma, bildirme.

1. Şüphesiz ki.

2. Üzerine, üzerinde.

3. Hepsi, tümü.

4. Nesne, şey.

acz: zayıflık, güçsüzlük.

adem: yokluk, hiçlik.

âlâka: ilgi, ilişki, bağ.

azamet: büyüklük, ululuk, yücelik.

beka: bâkîlik, ebedîlik, sonsuzluk.

dâhil: içeri, iç.

daire-i şümul: kapsam daire-si.

delâlet: delil olma, gösterme; âlâmet, işaret.

delil: kanıt, tanık, burhan.

ef'al-i ihtiyariye: kişinin kendi isteğiyle yaptığı işler, kişinin kendi ihtiyarî fiilleri.

esbab: sebepler, vasıtalar.

hakikat: gerçek, doğru.

hâsıl-ı bilmastar: gerçek tesir sahibinden meydana gelen fiil. (ateş ederek bir adamı öldürmede, ateş etmek mastar, adamın ölmesi hâsıl-ı bilmastardır.

¹ قَادِرٌ kelimesine bedel, sübut ve devamı ifade eden

² قَدِيرٌ sîgasından anlaşılır ki, kudret, makdurat nispetin-

de olmayıp, kudretin daire-i tasarrufu pek geniştir. Hem, kudret zatiyedir; tagayyürü kabul etmez. Hem, aynı zamanda kudret lâzımedir; ziyade ve noksan olmaz. Hem, kudret Rezzak, Gaffar, Muhyî, Mümîd gibi sıfât-ı fiiliyenin merci ve mizanıdır.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ

³ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

Yani: “Ey insanlar! Sizi ve sizden evvelkileri yaratan Rabbinize ibadet ediniz ki, takva mertebesine vâsıl olasınız. Ve yine Rabbinize ibadet ediniz ki, arzı size döşek, semayı binanıza dam yapmış ve semadan suları indirmiş ki, sizlere rızık olmak üzere, yerden meyve ve sair gıdaları çıkartsın. Öyle ise, Allah’a misil ve şerik yapmayınız. Bilirsiniz ki, Allah’tan başka ma’bud ve hâlıkınız yoktur.”

arz: yer, dünya.
bedel: yerine, adına, namına.
daire-i tasarruf: tasarruf sahası.
evvel: önce.
Gaffar: kulların günahlarını çok affeden, örten, bağışlayan, bağışlaması bol olan Allah.
kudret: güç, kuvvet, iktidar.
lâzime: lâzım olan.
mabut: kendisine ibadet olunan, tapınılan, kulluk edilen.
makdurat: elden gelenler.
merci: merkez, kaynak, müracaat edilecek yer.
mertebe: derece, basamak.
misil: benzer, eş.
mizan: terazi, ölçü.
Muhyî: ölüleri diriltten, hayat veren Allah.
Mümîd: diriltip can verdiğini vakti gelince öldüren Cenab-ı Hak.
nispet: oran, değer.
Rab: “Yaratıklarını besleyen, yetiştiren; verdiği nimetlerle ıslah ve terbiye eden” anlamında Al-

1. Dilediğini dilediği gibi yapmaya gücü yeten.
2. Dilediğini dilediği gibi yapmakta sonsuz, daimî ve eksilmeyen kudret sahibi olan.
3. Bakara Suresi: 21-22.

lah’ın bir ismi.

Rezzak: bütün yaratılmışların rızıkını veren ve ihtiyaçlarını karşılayan Allah.

rızık: Allah tarafından her canlı için ayrılmış ve takdir edilmiş olan nimet, yiyecek içecek ve giyecek ile ilgili şeyler.

sema: gökyüzü, gök.

sıfât-ı fiiliye: Cenab-ı Hakka

mahsus fiilî sıfatlar.

sîga: kip, fiilin çekiminden meydana gelen; şahıs, zaman ve vasfı değiştiren hâl.

sübut: sabit olma, ispatlanma.

şerik: ortak.

tagayyür: değişme, başkalaş-

ma.

takva: Allah korkusuyla dinin yasak ettiği şeylerden kaçınma, Allah’ın emirlerini tutup azabından korunma.

vâsıl: erişme, ulaşma, kavuşma.

zatiye: zat ile, kişi ile alâkalı.

ziyade: çok, fazla.

Mukaddeme

*Akaidî ve imanî hükümleri kavi ve sabit kılmakla me-
leke hâline getiren, ancak ibadettir. Evet, Allah'ın emir-
lerini yapmaktan ve nehiyelerinden sakınmaktan ibaret
olan ibadetle, vicdanî ve aklî olan imanî hükümler terbi-
ye ve takviye edilmezse, eserleri ve tesirleri zayıf kalır.
Bu hâle, âlem-i İslâmın hâl-i hazırdaki vaziyeti şahittir.*

*Ve keza, ibadet dünya ve ahiret saadetlerine vesile ol-
duğu gibi, meaş ve meade, yani dünya ve ahiret işlerini
tanzime sebeptir ve şahsî ve nev'î kemalâta vasıta ve
Hâlık ile abd arasında pek yüksek bir nispet ve şerefli bir
rabıta'dır.*

*İbadetin dünya saadetine vesile oldu€unu izah
eden cihetler:*

Birisi: İnsan, bütün hayvanlardan mümtaz ve müs-
tesna olarak, acip ve lâtif bir mizaçla yaratılmıştır. O mi-
zaç yüzünden, insanda çeşit çeşit meyiller, arzular mey-
dana gelmiştir. Meselâ, insan en müntehap şeyleri ister,
en güzel şeylere meyleder, ziynetli şeyleri arzu eder, in-
saniyete lâyük bir maişet ve bir şerefle yaşamak ister.

Şu meyillerin iktizası üzerine, yiyecek, giyecek ve sair
hacetlerini istediği gibi, güzel bir şekilde tedarikinde çok
sanatlara ihtiyacı vardır. O sanatlara vukufu olmadığın-
dan, ebna-i cinsiyile teşrik-i mesai etmeye mecbur olur
ki; her birisi, semere-i sa'yiyle arkadaşına mübadele

abd: kul.

acip: tuhaf, hayrette bırakan.

ahiret: dünya hayatından

sonra başlayıp ebediyen de-
vam edecek olan ikinci hayat.

akait: İslâmın imanla ilgili
esasları ve hükümleri.

aklî: akla dayanan, akıl ile ilg-
lil.

âlem-i İslâm: İslâm âlemi, İs-
lâm dünyası.

arz: sunma.

arzu: istek, heves, niyet.

cihet: yan, yön, taraf.

ebna-i cins: aynı cinsten

olanlar.

hacet: ihtiyaç.

hâle: durum, vaziyet.

Hâlık: yaratıcı; Allah.

hâl-i hazır: şimdiki zaman,
hâl.

hüküm: karar, emir, buyruk.

ibaret: meydana gelen, olu-
şan.

iktiza: gerektirme, lüzumlu
kılma.

imanî: imana dair olan, iman-
la ilgili.

insaniyet: insanlık, bütün in-
sanlar.

izah: açıklama, ayrıntıları ile
anlatma.

kavi: kuvvetli, güçlü.

kemalât: kemaller, olgunluk-
lar, mükemmellikler.

keza: böylece, aynı şekilde.

lâtif: hoş.

lâyık: yakışan, yaraşır, yakışır.

maişet: geçim, geçinme.

mead: ebedî hayat, ahiret ha-
yatı için gerekli maddeler.

meaş: dünya hayatı için ge-

rekli maddeler.

meleke: bir şeyi çok kez tekrarla-
yarak ve tecrübe ederek meydana
gelen bilgi ve maharet.

mesai: çalışma.

meselâ: örneğin.

meyil: bir tarafa doğru eğilme,
yönelme.

mizaç: huy, tabiat, fitrat.

mukaddeme: başlangıç.

mübadele: değiş-tokuş, karşılıklı
olarak değiştirme.

mümtaz: ayrıcalıklı, seçkin.

müntehap: seçkin, güzide, müm-
taz.

müstesna: istisna olan, hariç.

nehiy: yasaklama, menetme, bir
işin yapılmaması konusunda
tembihte bulunma.

nev'i: cinse ait, türle ilgili.

nispet: ilgi, bağ, münasebet.

rabıta: ilişki, bağ.

saadet: mutluluk.

sabit: durağan, değişmeyen; is-
patlanmış.

semere-i sa'y: çalışmanın seme-
resi, gayretin meyvesi; çalışma
sonucu elde edilen kâr, fayda.

şahsî: şahsa, kişiye ait, hususî.

şeref: onur, haysiyet.

takviye: kuvvetlendirme, sağ-
lamlaştırma, teyit ve tasdik etme.

tedarik: sağlama, temin etme,
karşılama.

terbiye: besleyip büyütmeye, yetiş-
tirme, eğitme.

teşrik-i mesai: mesailerini birleştir-
me, birlikte çalışma, işbirliği yap-
ma, bir işi beraber yapma.

vasıta: vesile, neden, aracı.

vaziyet: durum.

vesile: yol, vasıta, sebep.

vicdanî: vicdanla, kalbî his ile ilgi-
li, vicdana ait.

vukuf: anlama, bilme, haberli ol-
ma.

zîynet: süs, bezek.

adalet: her hak sahibine hakkının tam ve eksiksiz verilmesi, hakka-niyet, âdillik.

ahkâm-ı imaniye: imanin hükümleri, imanin temel şartları.

akait: İslâmın imanla ilgili esasları ve hükümleri.

alâka: ilgi, ilişki, bağ.

azamet: büyüklük, ululuk, yücelik.

bâtinen: dâhilen, iç yüzünde, içinden olarak.

cemaat-i insaniye: insan topluluğu, bir yere toplanmış insanlar.

Cenab-ı Hak: hakkın ta kendisi olan şeref ve azamet sahibi Allah.

cüz-i ihtiyarî: Cenab-ı Hak tarafından insana verilen arzu serbestliği; dilediği gibi hareket edebilme kuvveti; cüz'î irade.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

derece-i münasebet: alâka derecesi, ilgi ölçüsü.

hâkimiyet: hâkim oluş, hükmediş, egemenlik.

Hâlik: yaratıcı; Allah.

hüküm: karar, emir.

icra: yürütme, bir işi yerine getirme.

idrak: akıl erdirmeye, anlama, kavrama kabiliyeti.

imani: imana dair olan, imanla ilgili.

imtiyaz: fark, ayrıcalık, üstünlük.

inkıyat: boyun eğme, bağlanma, teslim olma.

inkışaf: ortaya çıkma, gelişme.

istifade: faydalanma, yararlanma.

itaat: söz dinleme, boyun eğme, emre uygun hareket etme.

kuvve-i aklıye: akıl duygusu, akıl hasleti.

kuvve-i gadabiye: hiddet, öfke duygusu.

kuvve-i şehveye: cinsî istek duygusu, dünya zevklerine istek duygusu; yeme, içme, konuşma, uyuma istek ve hissi gibi kabiliyetler.

külli: umumî, genel.

maddî: madde ile alakalı.

manevî: manaya ait, maddî olmayan.

merci: merkez, kaynak, müracaat edilecek yer.

suretiyle yardımda bulunsun ve bu sayede ihtiyaçlarını tesviye edebilsinler.

Fakat, insandaki kuvve-i şehveye, kuvve-i gadabiye, kuvve-i aklıye, Sâni tarafından tahdit edilmediğinden ve insanın cüz-i ihtiyarîsiyle terakkisini temin etmek için bu kuvvetler başıboş bırakıldığından, muamelâtta zulüm ve tecavüzler vukua gelir.

Bu tecavüzleri önlemek için, cemaat-i insaniye, çalışmalarının semerelerini mübadele etmekte adalete muhtaçtır. Lâkin her ferdin akli, adaleti idrakten âciz olduğundan, küllî bir akla ihtiyaç vardır ki, fertler o küllî akıldan istifade etsinler. Öyle küllî bir akıl da ancak kanun şeklinde olur. Öyle bir kanun, ancak şeriattır.

Sonra, o şeriatın tesirini, icrasını, tatbikini temin edecek bir merci, bir sahip lâzımdır. O merci ve o sahip de ancak peygamberdir. Peygamber olan zatın da zahiren ve bâtinen halka olan hâkimiyetini devam ettirmek için, maddî ve manevî bir ulviyete ve bir imtiyaza ihtiyacı olduğu gibi, Hâlik ile olan derece-i münasebet ve alâkasını göstermek için de bir delile ihtiyacı vardır. Böyle bir delil de ancak mu'cizelerdir.

Sonra, Cenab-ı Hakkın emirlerine ve nehiyelerine itaat ve inkıyadı tesis ve temin etmek için, Sâniin azametini zihinlerde tespit etmeye ihtiyaç vardır. Bu tespit de ancak akaitle, yani ahkâm-ı imaniyenin tecellisiyle olur. İmanî hükümlerin takviye ve inkışaf ettirilmesi, ancak tekrar ile teceddüt eden ibadetle olur.

muamelât: muameleler, işlemler, alışverişler.

mu'cize: benzerini yapmaktan insanların âciz kaldığı şey.

muhtaç: gerek duyan.

mübadele: değiş-tokuş, karşılıklı olarak değiştirme.

nehiy: yasaklama, menetme, bir işin yapılmaması konusunda tembihte bulunma.

Peygamber: Hazret-i Muhammed.

Sâni: her şeyi sanatlı olarak yaratan Allah.

semere: meyve, güzel netice.

seriat: İslâm dini ve prensipleri.

tahdit: hudutlandırma, sınır-lama.

takviye: kuvvetlendirme, sağlama, teyit ve tasdik etme.

tatbik: uydurma, uygulama.

tecavüz: haddini aşma, söz ve harekette ileri gitme.

teceddüt: tazelenme, yenilenme.

tecelli: açılıp belirme, açıkça

ortaya çıkma, aydınlanma.

temin: sağlama.

terakki: yükselme, ilerleme.

tesis: kurma, meydana getirme.

tesviye: bir seviyeye getirme, aynı düzeye getirme.

ulviyet: ulvilik, yücelik, yükseklik, ululuk.

vuku: olma, gerçekleşme, meydana gelme.

zahiren: görünüşte.

zulüm: haksızlık, eziyet, işkence.

İkincisi: İbadet fikirleri Sâni-i Hakîm'e çevirttirmek içindir. Abdin Sâni-i Hakîm'e olan teveccühü, itaat ve inkiyatını intaç eder. İtaat ve inkiyat ise abdi intizam-ı ek-mel altına idhal eder. Abdin intizam altına girmesiyle ve nizama ittiba etmesiyle hikmetin sırrı tahakkuk eder. Hikmet ise, kâinat sahifelerinde parlayan sanat nakışla-ryla tebarüz eder.

Üçüncüsü: İnsan, santral gibi, bütün hilkatin nizam-larına ve fıtratın kanunlarına ve kâinattaki nevamis-i İlâ-hiye'nin şualarına bir merkezdir. Binaenaleyh, insanın o kanunlara intisap ve irtibat etmesi ve o namusların etek-lerine yapışıp temessük etmesi lâzımdır ki, umumî ce-reyanı temin etsin ve tabakat-ı âlemde deveran eden dolapların hareketlerine muhalefetle o dolapların çarkla-rı altında ezilmesin. Bu da ancak evamir ve nevahîden ibaret olan ibadetle olur.

Dördüncüsü: Emirleri imtisal, nehiylerden içtinap etmek sayesinde, bir fert hey'et-i içtimaiyede çok merte-belerle nispet peyda eder ve alâkadar olur. Bilhassa ah-kâm-ı diniye ve mesalih-i umumiye hususunda, bir fert bir nevi hükmüne geçer. Yani, pek çok hukuklar, haysi-yetler, irşatlar, talimler, ıslahlar gibi vazifeler bir şahsa yüklenir. Eğer evamiri imtisal, nevahîden içtinap eden o şahıs olmasa, o vazifeler tamamen payimal olur.

Beşincisi: İnsan İslâmiyet sayesinde, ibadet saikasıyla bütün Müslümanlara karşı sabit bir münasebet peyda eder ve kavi bir irtibat ve bağlılık elde eder. Bunlar ise sarsılmaz bir uhuvvete, hakikî bir muhabbete sebep olur.

abd: kul.
ahkâm-ı diniye: dine ait hü-kümler, dinle ilgili hükümler.
alâkadar: ilgili, ilişki.
bilhassa: özellikle.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
deveran: dönme, dönüp do-laşma.
fıtrat: yaratılış, tabiat, mizaç, huy.
haysiyet: şeref, onur, itibar.
heyet-i içtimaiye: sosyal toplum.

hikmet: ilâhî gaye, yüksek bilgi, fayda.
hilkat: yaratılma, yaratılış.
hükmüne: yerine, değerine.
ıslah: iyi duruma getirme, iyi-leştirme, düzeltme.
ibaret: meydana gelen, olu-şan.
İçtinap: çekinme, sakınma, uzak durma.
imtisal: emre tamamen uy-ma, gerekeni yapma, alınan emre boyun eğme.
inkiyat: bağlanma, kendini

teslim etme, kayıt altına gir-me.
intaç: netice verme, sonu-çlandırma.
intisap: mensup olma, bağ-lanma, girme.
intizam: düzenlilik, düzgün-lük.
intizam-ı ekmel: mükemmel sistem, düzen.
irşat: doğru yolu gösterme, gafletten uyandırma.
irtibat: bağ, münasebet.
itaat: söz dinleme, boyun eğ-

me, emre uygun hareket etme.
ithal: dâhil etmek.
ittiba: tâbi olma, uyma, itaat et-me.
kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.
kavi: kuvvetli, güçlü.
mertebe: derece, basamak.
mesalih-i umumiye: umuma, herkese ait maslahatlar, faydalar.
muhabbet: sevgi, sevrme.
muhalefet: uygun olmama, aykı-rılık, zıtlık, ayrılık, muhaliflik.
münasebet: ilgi, ilişki, bağ.
namus: kanun, nizam.
nehiy: yasaklama, emir kipinin olumsuz.
nevahî: yasaklanmış şeyler, ya-saklar.
nevamis-i ilâhiye: Cenab-ı Hak-kın koymuş olduğu kanunlar, şe-riatlar.
nevi: çeşit.
nispet: ilgi, bağ, münasebet.
nizam: düzen, düzgünlük; kaide, kanun.
payimal: ayak altında kalmış, ayak altına alınmış, çiğnenmiş.
peyda: kurma, sağlama.
sabit: durağan, değişmeyen; is-patlanmış.
sahife: sayfa.
saika: sevk eden, götüren, sürük-leyen, sebep olan, sebep.
Sâni-i Hakîm: hikmet sahibi olan, her şeyi sanatla ve hikmetle ya-ratan Allah.
sır: gizlenen gerçek, saklanan bil-gi.
şua: ışın, ılık huzmeleri.
tabakat-ı âlem: âlem tabakaları, dünyanın farklı farklı katmanları.
tahakkuk: gerçekleşme, olma; delil ile ispat edilme, kesinleşme.
talim: eğitim, yetiştirme, öğret-me.
tebarüz: belli olma, görünme, ba-riz hale gelme.
temessük: yapışma, sarılma, sıkı-ca tutunma.
temin: sağlama.
teveccüh: yönelme, sevgi, ilgi.
uhuvvet: kardeşlik.
umumi: genel.
vazife: görev.

Zaten hey'et-i içtimaiyenin kemaline ve terakkisine ilk ve en birinci basamaklar uhuvvet ile muhabbettir.

İbadetin şahsî kemalâta sebep olduğunun izahı:

İnsan cismen küçük, zayıf ve âciz olmakla beraber, hayvanattan addedildiği hâlde, pek yüksek bir ruhu taşıyor; ve pek büyük bir istidada maliktir; ve hasredilmeyecek derecede meyilleri vardır; ve gayr-i mütenahi emeller sahibidir; ve addedilemez fikirleri vardır; ve gayr-i mahdut şehveye ve gadabiye gibi kuvveleri vardır. Ve öyle acaip bir yaratılışı vardır ki, sanki bütün enva ve âlemlere fihriste olarak yaratılmıştır.

İşte, böyle bir insanın, o yüksek ruhunu inbisat ettiren ibadettir; istidatlarını inkişaf ettiren ibadettir; meyillerini temyiz ve tenzih ettiren ibadettir; emellerini tahakkuk ettiren ibadettir; fikirlerini tevsi ve intizam altına alan ibadettir; şehveye ve gadabiye kuvvelerini had altına alan ibadettir; zahîr ve bâtinî uzuvlarını ve duygularını kirleten tabiat paslarını izale eden ibadettir. İnsanı mukadder olan kemalâtına yetiştiren ibadettir. Abd ile Ma'bud arasında en yüksek ve en lâtif olan nispet, ancak ibadettir. Evet, kemalât-ı beşeriyenin en yükseği şu nispet ve münasebettir.

İHTAR: İbadetin ruhu ihlâstur. İhlâs ise, yapılan ibadetin yalnız emredildiği için yapılmasıdır. Eğer başka bir hikmet ve bir fayda ibadete illet gösterilse, o ibadet batıldır. Faydalar, hikmetler yalnız müreccih olabilirler, illet olamazlar.

abd: kul.

acayip: çok tuhaf ve anlaşılmaz şeyler.

add: saymak, öyle kabul etmek.

âlem: dünya, cihan.

batıl: boş, beyhude, yalan, çürük, hurafe.

bâtınî: içe ait, dâhilî, görünmeyen, gizli.

cismen: cisim itibarıyla, cisim olarak, vücutça, bedence.

emel: amaç, arzu, istek.

enva: çeşitler, türler, neviler.

faide: fayda.

fihriste: katalog, liste.

gadabiye: gazap ve öfke ile ilgili.

gadap: kızgınlık, hiddet, öfke.

gayr-i mahdut: hudutsuz, sınırsız, sonsuz.

gayr-i mütenahi: sonsuz, sonu olmayan, nihayetsiz.

had: sınır.

hasr: yalnız bir şeye veya kişiye mahsus kılma.

hayvanat: hayvanlar.

hey'et-i içtimaiye: sosyal bünye, toplumsal yapı.

hikmet: ilâhî gaye, yüksek bilgi, fayda.

ihlâs: samimiyet, bir ameli başka bir karşılık beklemeksizin, sırf Allah rızası için yapma.

ihtar: dikkat çekme, hatırlatma, uyarı.

illet: sebep, gaye, hedef, bir şeye yol açan, bir şeyi gerektiren durum.

inbisat: yayılma, açılma, genişleme.

inkişaf: ortaya çıkma, gelişme.

intizam: düzenlilik, düzgünlük.

istidat: kabiliyet, yetenek.

izah: açıklama, ayrıntılar ile anlatma.

izale: giderme, ortadan kaldırma.

kemal: olgunluk, fazilet.

kemalât: kemaller, olgunluklar, mükemmellikler.

kemalât-ı beşeriye: insanlara ait kemalât, insanların keşif, buluş ve hünerleri, insanların fazilet ve erdemleri.

kuvve: kabiliyet, meleke, evsaf.

lâtif: yumuşak, tatlı, hoş.

Ma'bud: kendisine ibadet edilen, tapınılan, kulluk edilen Allah.

malik: sahip.

meyl: iptilâ, tutkunluk, aşk.

muhabbet: ülfet, sevgi, sevmeye, dostluk.

mukadder: takdir edilen, programlanan, tayin edilen.

münasebet: ilgi, alâka, yakınlık.

müreccih: tercih eden, üstün tutan.

nispet: ilgi, bağ, münasebet.

şahsî: şahsa, kişiye ait, hususî.

şehvî: şehvetle ilgili, hayvanî ve nefsanî duygularla alâkalı, onlara ait.

tabiat: kâinatın düzenini devam ettiren kanun.

tahakkuk: gerçekleşme, olma; delil ile ispat edilme, kesinleşme.

temyiz: inceleyip seçme, ayırtma.

tenzih: Allah'ı şanına lâyık ol-

mayan şeylerden, her türlü eksik ve noksandan uzak ve yüce tutma, münezzeh sayma.

terakki: yükselme, ilerleme.

tevsi: bollatırma, genişletme.

uhuvvet: kardeşlik.

uzuv: bir canlıyı meydana getiren parçacıklardan her biri, organ.

zahîrî: görünürde.

zaif: zayıf.

Kur'ân-ı Kerîm vakta ki ¹ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا emriyle insanları ibadete davet etti, sanki lisan-ı hâl ile, “Niçin ibadet yapalım? İleti nedir?” diye sorulan suali, Kur'ân-ı Kerîm, ² رَبِّكُمْ الَّذِي خَلَقَكُمْ cümleleriyle cevaplandırmak üzere Sâniin vücud-i vahdetine dair bürhanları zikretmeye başladı.

Mukaddeme

Ateşin dumana olan delâleti gibi, müessirden esere yapılan istidlâle *bürhan-ı limmî* denildiği gibi; dumanın ateşe olan delâleti gibi, eserden müessire olan istidlâle de *bürhan-ı innî* denir. Bürhan-ı innî, şüphelerden daha salimdir.

Bu ayetin, Sâniin vücut ve vahdetine işaret eden delillerinden biri de, *inayet delili*'dir. Bu delil, kâinatı ve kâinatın eczasını ve envaini ihtilâlden, ihtilâftan, dağılmaktan kurtarıp, bütün hususatını intizam altına almakla kâinata hayat veren nizamdan ibarettir. Bütün maslahatların, hikmetlerin, faydaların, menfaatlerin menşei bu nizamdır. Menfaatlerden, maslahatlardan bahseden bütün âyât-ı Kur'âniye, bu nizam üzerine yürüyor ve bu nizamın tecellisine mazhurdur. Binaenaleyh, bütün mesalihin, fevaidin ve menafiin mercii olan ve kâinata hayat veren

ihtilâl: bozulma, karışıklık, intizamsızlık.

ilâahir: sona kadar, sonuna kadar.

illet: sebep, gaye.

inayet: yardım, ihsan, lütuf.

intizam: düzen, düzenlilik.

istidlâl: akıl yürütme, delil getirme.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

Kur'ân-ı Kerîm: Kur'ân; Hz. Muhammed'e vahiy ile indirilen en son ilâhî kitap.

lisan-ı hâl: hâl dili, bir şeyin durumu ve görünüşü ile bir mana ifade etmesi.

maslahat: uygun iş, faydalı iş.

menafi: menfaatler, faydalar, yararlar, çıkarlar.

menfaat: fayda.

mense: esas, kaynak.

merci: merkez, kaynak, müracaat edilecek yer.

mesalih: maslahatlar, faydalar.

mukaddeme: başlangıç.

müessir: eser sahibi; tesir eden; işleyen, hükmünü yürüten.

nizam: düzen, düzgünlük; kaide, kanun.

salim: korkusuz, emin, endişesiz.

Sâni: her şeyi sanatlı olarak yaratan Allah.

sual: soru.

tecelli: belirme, bilinme, görünme.

vahdet: bir ve tek olma.

vakta ki: ne vakit ki, ne zaman ki, o zaman ki, olduğu vakit.

vücut-i vahdet: bir oluş, tek varlık; varlığı tek ve bir olan.

vücut: var olma, varlık.

1. Ey insanlar! İbadet ediniz!.. (Bakara Suresi: 21.)

2. Sizi yaratan Rabbinize... (Bakara Suresi: 22.)

âyât-ı Kur'âniye: Kur'ân'ın ayetleri.

ayet: Kur'ân cümlesi.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

bürhan: delil, ispat, hüccet.

bürhan-ı innî: hâdiselerden kanunlarına, neticelerinden sebeplerine ve eserden müessire olan delil. (dumanın ateşe delil olması gibi) kâi-

natta görülen eserlerden eser sahibinin varlığına getirilen delil.

bürhan-ı limmî: tümünden gelim; eser sahibinden esere getirilen delil.

dair: alakalı, ilgili.

delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

ecza: cüzler, parçalar, kısımlar.

lar.

enva: çeşitler, türler, neviler.

fevait: faydalar.

hikmet: ilâhî gaye, yüksek bilgi, fayda.

hususat: hususlar.

ibaret: meydana gelen, oluşan.

ihtilâf: ayrılık, bir konuda farklı görüş ve düşünüş, fikir ayrılığı.

bir nizam, elbette ve elbette bir nâzımın vücuduna delâlet ettiği gibi, o nâzımın kasıt ve hikmetine de delâlet etmekle, kör tesadüfün vehimlerini nefyeder.

Ey insan!

Eğer senin fikrin, nazarın şu yüksek nizamı bulmaktan âciz ise ve istikra-i tam ile, yani umumî bir araştırmayla da o nizamı elde etmeye kâdir değilsen, insanların telâhuk-i efkâr denilen fikirlerinin birleşmesinden doğan ve nev-i beşerin havâssı (duyguları) hükmünde olan fününla kâinata bak ve sahifelerini oku ki, akılları hayrette bırakan o yüksek nizamı göresin.

Evet, kâinatın her bir nev'ine dair bir fen teşekkül etmiş veya etmektedir. Fen ise kavaid-i külliyyeden ibarettir. Kaidenin külliyeti ise, nizamın yüksekliğine ve güzelliğine delâlet eder. Zira, nizamı olmayanın külliyeti olamaz.

Meselâ, “Her âlimin başında beyaz bir amâme var.” Külliyetle söylenilen şu hüküm, ulema nev'inde intizamın bulunmasına bakar.

Öyle ise, umumî bir teftiş neticesinde, fünün-i kevnî-yeden her birisi, kaidelerinin külliyeti ile, kâinatta yüksek bir nizamın bulunmasına bir delildir. Ve her bir fen, nuru bir bürhan olup, mevcudatın silsilelerinde salkımlar gibi asılıp sallanan maslahat semerelerini ve ahvalin değişmesinde gizli olan faydaları göstermekle, Sâniin kasıt ve hikmetini ilân ediyorlar. Âdeta, vehim şeytanlarını tard etmek için, her bir fen birer necm-i sakıptır. Yani, batıl vehimleri delip yakan birer yıldızdır.

âdeta: sanki.

ahval: hâller, durumlar.

âlim: ilim ile uğraşan, ilim adamı.

amâme: imâme, sancak, başa sancak.

batıl: boş, beyhude, yalan, çürük, hurafe.

bürhan: delil, ispat, hüccet.

dair: alakalı, ilgili.

delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.

delil: kanıt, tanık, burhan.

fen: tecrübi, ispatla meydana gelmiş ilimlere verilen genel ad.

fünün: fenler.

fünün-i kevnîye: kâinatla ilgili fen ilimleri, kâinattaki fizikî, kimyevî ve hayatî kaidelere dair fenler.

havas: hasseler, duygular.

hikmet: ilahî gaye, yüksek bilgi, fayda.

hükmünde: değerinde, yerinde.

hüküm: dinî kaide, kural.

ibaret: meydana gelen, oluşan.

ilân: yayma, duyurma, bildirme.

intizam: düzen, düzenlilik.

istikra-i tamme: tam ve etrafı bir araştırma, detaylı inceleme.

kâdir: bir işi yapmaya gücü yeten, kuvvet sahibi olan.

kaide: kural, esas, düstur.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

kasıt: niyet, düşünce.

kavaid-i külliye: genel kaideler, herkesi ilgilendiren, herkesin uyacağı kaideler.

külliyyet: bütünlük, umumilik.

maslahat: uygun iş, faydalı iş.

meselâ: örneğin.

mevcudat: mevcutlar, var olan her şey, mahluklar.

nazar: bakış, dikkat.

nazım: düzenleyen, tanzim eden, düzene koyan.

necm-i sakıp: parlak yıldız, karanlığı yırtarak geçen parlak yıldız.

nefiy: inkâr etme, olumsuzlama.

nev-i beşer: insanoglu, insanlar.

nevi: tür, çeşit.

nizam: düzen, düzgünlük, kaide, kanun.

sahife: sayfa.

Sâni: her şeyi sanatlı olarak yaratan Allah.

semere: meyve, güzel netice.

silsile: birbirini takip eden şeylerin meydana getirdiği sıra.

teftiş: kontrol etme, muayene.

telâhuk-i efkâr: fikirlerin birbiri peşine gelip birleşmesi, katlaşması, birbirine eklenmesi.

tesadüf: rastlantı.

teşekkül: şekillenme, şekil alma, meydana gelme.

ulema: âlimler, bilginler, ilim sahipleri.

umumî: genel.

vehim: zan, şüphe, yanlış ve esassız düşünce.

Ey arkadaş!

O nizamı bulmak için umum kâinatı araştırmaktansa, şu misale dikkat et; matlûbun hâsıl olur.

Gözle görünmeyen bir mikrop, bir hayvancık, küçük-lüğüyüyle beraber pek ince ve garip bir makine-i İlâhiyeyi havidir. O makine, mümkünattan olduğundan, vücut ve ademi, mütesavidir; illetsiz vücuda gelmesi muhaldir. O makinenin bir illetten vücuda geldiği zarurîdir. O illet ise, esbab-ı tabiiye değildir. Çünkü, o makinedeki ince nizam, bir ilim ve şuurun eseridir; esbab-ı tabiiye ise ilimsiz, şuursuz, camit şeylerdir. Akılları hayrette bırakan o ince makinenin esbab-ı tabiiyeden neş'et ettiğini iddia eden adam, esbabın her bir zerresine Eflâtun'un şuuru-nu, Calinos'un hikmetini itâ etmekle beraber; o zerrat arasında bir muhaberenin de mevcut olmasını itikat etmelidir. Bu ise, öyle bir safsata ve öyle bir hurafedir ki, meşhur Sofestaîyi bile utandırıyor.

Maahaza, esbab-ı maddiyede esas ittihaz edilen kuvve-i cazibe ile kuvve-i dafia'nın, inkısama kabiliyeti olmayan bir cüzde birlikte içtimaları iltizam edilmiştir. Hâlbuki, bunlar birbirlerine zıt olduklarından, içtimaları caiz değildir. Fakat, cazibe ve dafia kanunlarından maksat, âdâtullah ile tabir edilen kavanin-i İlâhiye ise ve tabiat ile tesmiye edilen şeriat-ı fitriye ise caizdir; lâkin, kanunluktan tabiata, vücut-i zihnîden vücut-i haricîye, umur-i itibariyeden umur-i hakikiyeye, alet olmaktan müessir olmaya çıkmamak şartıyla makbuldür. Aksi takdirde caiz değildir.

adem: yokluk, hiçlik.

âdetullah: Allah'ın tabiata koyduğu yaratılışa ait kanunlar.

aksi: ters, zıt.

caiz: yapılması veya yapılmasında sakınca olmayan, uygun.

camit: ruhsuz, cansız madde.

cazibe: cezp edicilik, çekicilik.

cüz: kısım, parça.

dafia: def eden, kovan.

esbab-ı maddiye: maddî sebepler.

esbab-ı tabiiye: tabii, olağan sebepler.

esbab: sebepler, vasıtalar.

garip: tuhaf, hayret verici.

hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.

havi: içine alan, kapsayan, kuşatan.

hikmet: ilahî gaye, yüksek bilgi, fayda.

hurafe: dinin aslına uymayan, sonradan dinî bilgiler arasına karışmış olan uydurma, batıl inanış.

içtima: toplanma, bir araya gelme.

iddia: bir fikri ısrarla savunma.

illet: sebep, gaye.

iltizam: birinin tarafını tutma, tarafgirlik.

inkısam: bölünme, parçalanma.

itâ etmek: vermek.

itikat: inanç, iman.

ittihaz: edinme, kabul etme.

kabiliyet: beceriklilik, yete-

nek.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

kavanin-i İlâhiye: İlâhî kanunlar, prensipler, Cenab-ı Allah'ın kâinatı takattaki kanunları.

kuvve-i cazibe: çekme kuvveti, cezp etme kuvveti, çekicilik.

kuvve-i dafia: defetme kuvveti, savma kuvveti, iticilik, itici güç.

mahaza: bununla birlikte, böyle olmakla beraber.

makbul: kabul edilmiş, geçerli.

makine-i İlâhiye: Allah'ın makinesi.

maksat: kasıt, amaç, düşünce.

matlûp: talep edilen, istenilen şey.

misal: benzer, örnek.

muhabere: haberleşme.

muhâl: imkânsız, olması mümkün olmayan.

müessir: tesir eden, tesirini gösteren, eser ve iz bırakan.

mümkinat: yaratılanlar, mümkün olanlar, imkân dâhilindekiler, olabilir şeyler.

mütesavi: birbirine müsavi olan, eşit olan.

neş'et: meydana gelme, oluşma, çıkma.

nizam: düzen, düzgünlük, kaide, kanun.

safsata: boş, temelsiz, asılsız söz.

Sofestaî: eski Yunan felsefesinde hiçbir şeyin mutlak hakikatinin olmadığı, her şeyin ölçüsünün insanın bilgisine dayalı olduğu inancını savunarak değerleri ve ahlâkı sorgulayarak tahrip etmeye çalışan kimse.

şeriat-ı fitriye: kâinata düzeni ve ahengi sağlayan, bütün varlıkların uymak zorunda olduğu kanun ve kuralların tamamı.

şuur: akıl, bilinç.

şuursuz: idraksiz, bilgisiz.

tabiat: kâinatın düzenini devam ettiren kanun.

tabir: ifade; deyim.

tesmiye: isimlendirme, ad verme.

umum: bütün, herkes.

umur-i hakiki: hakikî emirler, gerçek işler.

umur-i itibar: itibar edilecek emirler, uyulacak kanunlar.

vücut-i haricî: haricî vücut, varlığı ortaya çıkan, dışında varlığı bilinen, nesnel.

vücut-i zihnî: sadece zihinde bir varlığa sahip olup, dışında aslı olmayan.

vücut: var olma, varlık.

zarurî: zorunlu.

zerre: en küçük parça, molekül, atom.

Ey arkadaş!

Misal olarak gösterdiğim o küçük hurdebini hayvancığının, yani mikrobun büyük fabrikasındaki nizam ve intizamı aklınla gördüğün takdirde, başını kaldır, kâinata bak. Emin ol ki, kâinatın vuzuh ve zuhuru nispetinde, o yüksek nizamı kâinatın sahifelerinde pek zahir ve okunaklı bir şekilde görüp okuyacaksın.

Ey arkadaş!

Kâinatın sahifelerinde “*delilü'l-inaye*” ile anılan nizamı ait ayetleri okuyamadı isen, sıfat-ı Kelâmdan gelen Kur’ân-ı Azîmüşşan’ın ayetlerine bak ki; insanları tefekküre davet eden bütün ayetleri, şu *delilü'l-inaye*’yi tavsiye ediyorlar. Ve nimetleri ve faydaları sayan ayetler dahi, *delilü'l-inaye* denilen o yüksek nizamın semerelerinden bahsediyorlar. Ezcümle, bahsinde bulunduğumuz şu ayet, **الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فَرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَّكُمْ** cümleleriyle, o nizamın faydalarını ve nimetlerini koparıp insanlara veriyorlar.

Delil-i ihtirâi: Mezkûr ayetin Sâniin vücut ve vahdetine işaret eden delillerinden biri de

الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ cümlesiyle işaret ettiği *delil-i ihtirâi*’dir. Delil-i ihtirâinin hülâsası şöyle izah edilebilir:

ayet: Kur’ân cümlesi.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

delil-i ihtirâ: Cenab-ı Hakkın yeniden icat ederek yarattığı şeylerden meydana gelen, kendi zatına mahsus delil.

delil-i inayet: Allah’ın inayetine delili, kâinattaki eşyanın menfaat ve faydalarını bildiren ayetler, deliller.

emin: inanma, güvenme.

ezcümle: bu cümleden olarak.

hurdebini: gözle görülmeyecek derecede küçük, mikroskobik.

hülâsa: bir şeyin özü, esası, temel kısmı.

hülâsa: kısaca, özet.

intizam: düzen, düzenlilik.

izah: açıklama, ayrıntıları ile anlatma.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

Kur’ân-ı Azîmüşşan: şan ve şere-

1. O Rabbiniz ki, yeryüzünü size bir döşek, gökyüzünü bir kubbe yaptı. Gökten de size bir su indirip, onunla türlü meyvelerden ve mahsullerden size rızık çıkardı. (Bakara Suresi: 22.)

2. O Rabbiniz ki, sizi ve sizden öncekileri yaratmıştır. (Bakara Suresi: 21.)

fi yüce olan Kur’ân.

mezkûr: zikredilen, adı geçen, anılan.

misal: benzer, örnek.

nimet: lütuf, ihsan, bağış.

nispet: oran, ölçü.

nizam: düzen, düzgünlük; kaide, kanun.

sahife: sayfa.

Sâni: her şeyi sanatlı olarak yaratan Allah.

semere: meyve, güzel netice.

sıfat-ı Kelâm: Kelâm sıfatı; Cenab-ı Hakkın kendi zatına mahsus olarak konuşma sıfatı.

tefekkür: derin düşünme; eşyanın hakikatini, yaratıcının

sırlarını kavramak ve ibret almak için zihnen ve kalben düşünme.

vahdet: bir ve tek olma.

vuzuh: vazıh olma hali, açıklık.

vücut: var olma, varlık.

zahir: açık, aşikâr.

zuhur: açıklık, görünme.

Cenab-ı Hak, hususî eserlerine menşe ve kendisine lâ-yık kemalâtına me haz olmak üzere, her ferde ve her nev'e has ve müstakil bir vücut vermiştir. Ezel cihetine sonsuz olarak uzanıp giden hiçbir nevi yoktur. Çünkü, bütün enva, *imkân*'dan *vücup* dairesine çıkmamışlardır. Ve teselsülün de batıl olduğu meydandadır. Ve âlemde görünen şu tagayyür ve tebeddül ile, bir kısım eşyanın hudusu, yani yeni vücuda geldiği de gözle görünüyor. Bir kısmının da hudusu zaruret-i aklîye ile sabittir. Demek, hiçbir şeyin ezeliyeti cihetine gidilemez.

Ve keza, *ilmü'l-hayvanat* ve *ilmü'n-nebatatta* ispat edildiği gibi, envanın sayısı iki yüz bine balıdır. Bu nevi-ler için birer *âdem* ve birer *evvel baba* lâzımdır. Bu evvel babaların ve âdemlerin daire-i vücutta olmayıp, ancak mümkünattan olduklarına nazaran, behemehâl vasıtasız, kudret-i İlâhiyeden vücuda geldikleri zarurîdir. Çünkü, bu nevilerin teselsülü, yani sonsuz uzanıp gitmeleri batıldır. Ve bazı nevilerin başka nevilerden husule gelmeleri tevehhümü de batıldır. Çünkü, iki neviden doğan nevi, alelekser ya akimdir veya nesli inkıtaa uğrar; tenasül ile bir silsilenin başı olamaz.

Hülâsa, beşeriyet ve sair hayvanatın teşkil ettikleri silsilelerin mebdî, en başta bir babada kesildiği gibi, en nihayeti de son bir oğulda kesilip bitecektir.

Evet, şuursuz, ihtiyarsız, camit, basit olan esbab-ı tabiiyenin bütün akılları hayrette bırakan o enva silsilelerinin icadına kabiliyeti olduğu, daire-i imkândan hariçtir.

adem: yokluk, hiçlik.
akim: neticesiz, sonu yok, başarısız.
alelekser: ekseriya, çoğunlukla, çok kez, çok vakit.
âlem: dünya, cihan.
balı: ulaşmış, erişmiş.
batıl: boş, beyhude, yalan, çürük, hurafe; dinde yeri olmayan, dinî hükümlere zıt.
behemehâl: mutlaka, elbette, ne yapıp edip.
beşeriyet: beşerlik, insanlık.
camit: ruhsuz, cansız madde.

daire-i imkân: mümkün olan, şartların hâkim olduğu âlem.
daire-i vücup: tebeddül ve tegayyür etmeyen, varlığı tercihe bağlı olmayan ve mümkünat âleminin ötesinde ki âlem, daire.
ekser: pek çok.
enva: çeşitler, türler, neviler.
esbab-ı tabiiye: tabii, olağan sebepler.
evvel baba: ilk ata, bir türün ilk bireyi.
ezel: başlangıcı olmayan geç-

miş zaman, öncesizlik.
ezeliyet: geçmiş ve gelecek zamanı birden içine alıp, zamanla sınırlı olmamak.
hariç: dışında.
hayvanat: hayvanlar.
hudus: sonradan meydana gelme, yok iken var edilme.
hususî: özel.
hülâsa: kısaca, özet.
icat: vücuda getirme, getirilme, yoktan var etme, ibda.
ihtiyarsız: irade ve istem dışı.
ilmü'l-hayvanat: hayvanları

konu alan ilimler, zooloji.

ilmü'n-nebatat: bitkileri konu alan ilim, botanik.

imkân: olabilirlik, olanak.

inkıta: kesilme, arkası gelmeme, devam etmeme, devamlı olma.

ispat: kanıtlama, doğrulama.

kabiliyet: istidat, yetenek.

kemalât: kemaller, olgunluklar, mükemmellikler.

keza: böylece, aynı şekilde.

kudret-i İlâhiye: Allah'ın kudreti, Allah'ın kudretiyle yaptığı işler, fiiller, tasarruflar.

lâyık: yakışan, yaraşır, yakışır.

mebdî: başlangıç.

mehaz: menba, kaynak.

menşe: esas, kaynak.

mümkinat: yaratılanlar, mümkün olanlar, imkân dahilindekiler, olabilir şeyler.

müstakil: tek kişi, tek olarak.

nazaran: nispeten, kıyaslayarak, göre.

nesil: soy, zürriyet.

nevi: tür, çeşit.

nihayet: son.

sabit: ispat edilmiş, ispatlanmış.

silsile: birbirini takip eden şeylerin meydana getirdiği sıra.

silsile: seri, dizi.

şuursuz: idraksız, bilgisiz.

tagayyür: değişme, başkalaşma.

tebeddül: başkalaşma, değişme.

tenasül: üreme, birbirinden doğup üreme, nesil yetiştirerek çoğalma.

teselsül: arda arda gelme, birbirini takip etme, zincirleme.

teşkil: oluşturma, şekillendirme.

tevehhüm: vehmine kapılmak, öyle zannetmek.

vasıta: vesile, neden, aracı.

vücup: vacip ve lüzumlu olma, varlığı gerekli olma, gerekme.

vücut: beden, ceset.

zaruret-i aklîye: akla göre mutlaka olması gereken şeyler.

zarurî: zorunlu.

Ve keza, kudret mu'cizelerinden birer nakş-ı garip ve birer sanat-ı acip taşıyan o envaın ihtiva ettikleri efradın da, ihtira ve yaratılışlarını o esbaba isnat etmek, yalnız bir muhalin değil, muhalâtın en hurafesidir.

Binaenaleyh, o silsileleri teşkil eden enva ile efrat, hudus ve imkân lisaniyla Hâlık'larının vücub-i vücuduna kat'î bir şahadetle şahadet ediyorlar.

Sual: Bütün silsilelerin Hâlık'ın vücub-i vücuduna kat'î şahadetleri göz önünde olduğu hâlde, bazı insanların madde ile maddenin hareketinin ezeliyeti cihetine zahip olmakla dalâlete düştüklerinin esbabı nedendir?

Cevap: Kasıt ve dikkatle değil, sathî ve dikkatsiz bir nazarla, muhal ve batıla mümkün nazarıyla bakılabilir.

Meselâ, bir bayram akşamı, gökte ay ve hilâli arayanlar içinde ihtiyar bir zat da bulunur. Bu zat, gökteki hilâli görmek için bütün kasıt ve dikkatiyle nazarını göğe tevcih edip hilâli araştırmakla meşgul iken, gözünün kirpiklerinden uzanan ve gözünün hadekası üzerine eğilen beyaz bir kıl nasılsa gözüne ilişir. O zat, derhal, "Hilâli gördüm" der; "İşte bu gördüğüm aydır" diye hükmeder.

İşte, sathî ve dikkatsiz nazarlar, bu gibi hatalara düştükleri gibi; yüksek bir cevhere ve mükerrem bir mahiyete malik olan insan, kasıt ve dikkatiyle daima hak ve hakikati ararken, bazen sathî ve dikkatsiz bir nazarla batıla bakar. O batıl da ihtiyarsız, talepsiz, davetsiz, fikrine gelir. Fikri de, çarnaçar alır saklar, yavaş yavaş kabul ve tasdikine de mazhar olur. Fakat, onun o batılı kabul ve

batıl: dinde yeri olmayan, dinî hükümlere zıt.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

cevher: değer, kıymet.

çarnaçar: ister istemez, mecburiyetle.

dalâlet: iman ve Islâmiyetten ayrılma, azmak.

efrat: fertler.

enva: çeşitler, türler, neviler.

esbap: sebepler, vasıtalar.

ezeliyet: geçmiş ve gelecek zamanı birden içine alıp, zamanla sınırlı olmamak.

hadeka: gözbebeği.

hakikat: gerçek, doğru.

Hâlık: yoktan yaratan, her şeyi yoktan var eden, yaratıcı; Allah.

hilâl: yeni ay.

hudus: sonradan çıkma, sonradan meydana gelme, sonradan peyda olma, yok iken vücuda gelme.

hurafe: dinin aslına uymayan, sonradan dinî bilgiler arasına karışmış olan uydurma, batıl inanış.

ihтира: yeni bir şey bulma, benzeri görülmemiş bir şey icat etme, vücuda getirme.

ihativa: içine alma, içinde bulundurma.

ihtiyar: irade, tercih.

imkân: olabilirlik, olanak.

isnat: dayanma, dayandırma.

kasıt: niyet, düşünce.

kat'î: kesin, şüpheye ve tereddüde mahal bırakmayan.

keza: böylece, aynı şekilde.

kudret: Allah'ın bütün varlığı çevreleyen ezeli kuvveti.

lisan: dil.

mahiyet: durum, vaziyet.

malik: sahip.

meselâ: örneğin.

meşgul: uğraşma, ilgilenme.

mu'cize: benzerini yapmaktan insanların âciz kaldığı şey.

muhal: imkânsız, olması

mümkün olmayan.

muhalât: muhaller, olması mümkün olmayanlar.

nakş-ı garip: garip nakış, bambaşka hayret verici nakış.

nazar: bakış, dikkat.

sanat-ı acibe: hayret verici sanat, şaşırtıcı sanat.

sathî: yüzeysel, derine inmeyen, üstün körü.

sathî: yüzeysel.

silsile: birbirini takip eden şeylerin meydana getirdiği sı-

ra.

sual: soru.

şahadet: şahit olma, şahitlik, tanıklık.

talep: isteme, dileme.

teşkil: oluşturma, şekillendirme.

tevcih: yöneltme, çevirme.

vücub-i vücüt: Allah'ın varlığının gerekliliği, yokluğunun düşünülememesi.

zahip: bir zanna kapılan, bir fikre uyan.

zat: kişi, şahıs.

tasdiki, bütün hikmetlerin mercii olan nizam-ı âlemden gaflet etmesinden ve madde ile hareketinin ezeliyete zıt olduğuna körlük gösterdiğinden ileri gelmiştir ki, şu garip nakışları ve acip sanat eserlerini esbab-ı camideye isnat etmek mecburiyetiyle o dalâletlere düşmüşlerdir.

Hüseyin-i Cîsrî'nin dediği gibi, âsâr-ı medeniyetle müzeyyen ve bütün ziynetlere müstemil bir eve giren bir adam, ev sahibini göremediğinden, o ziyneti, o esasatı tesadüfe ve tabiata isnat etmeye mecbur olmuştur.

Kezalik, nizam-ı âlemdeki bütün hikmetlerin, faydaların tam bir ihtiyara ve şamil bir ilme ve kâmil bir kudrete yaptıkları şahadetten gaflet eden gafiller, sathî nazarlarınca, tesir-i hakikîyi esbab-ı camideye vermeye mecbur kalmışlardır.

Ey arkadaşı!

Cenab-ı Hakkın pek ince âsâr-ı sanatından ve pek yüksek acaib-i kudretinden sarf-ı nazar ederek, yalnız *tabiat* denilen şu âsâr ve esbaptan, en zahir olan in'ikâs ve irtisam keyfiyetine bak. Meselâ, bir aynayı semaya karşı tuttuğun zaman, semayı irtifayla, nakışlarıyla, yıldızlarıyla celp edip, aynada in'ikâs ve irtisam ettiren illet-i müessirenin, aynanın yüzündeki hasiyet olduğuna kanaat hâsıl edebilir misin? Hâşâ! Veyahut hakikatte bir emr-i vehmîden ibaret olan cazibe-i umumiyenin, arz ile yıldızları şu boşlukta muntazam tahrik ve tedbirine illet-i müessire olarak telâkki ve kabul edebilir misin? Hâşâ! Bunlar ancak şart ve sebep olabilirler, illet-i müessire olmazlar.

acaib-i kudret: İlâhî kudretin insanı hayrette bırakan harika işleri.
acip: tuhaf, hayrette bırakan.
arz: sunma, bildirme.
âsâr: eserler.
âsâr-ı medeniyet: medeniyet eserleri.
âsâr-ı sanat: Sanat eserleri.
cazibe-i umumiye: umumî bir cazibe, genel çekim gücü.
celp: çekme, çekiş, kendine çekmek.
Cenab-ı Hak: hakkın ta ken-

disi olan şeref ve azamet sahibi Allah.
dalâlet: azgınlık, sapıklık.
emr-i vehmî: gerçekte var olmayan, ama var olduğu sanılan iş.
esasat: esaslar, kökler, temeller.
esbab-ı camide: suursuz ve ruhsuz olan sebep ve vasıtalar.
esbap: sebepler, vasıtalar.
ezeliyet: geçmiş ve gelecek zamanı birden içine alıp, za-

manla sınırlı olmamak.
gafil: gaflette bulunma, endişesiz, nefesine uyarak Allah'ın emirlerini unutan.
gaflet: gafililik, boş bulunma, ihtiyatsızlık, dikkatsizlik.
garip: tuhaf, hayret verici.
hakikat: gerçek, doğru.
hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.
hasiyet: bir şeye has özellik, nitelik.
hâşâ: asla, kat'iyen, hiç bir vakit.

hikmet: İlâhî gaye, yüksek bilgi, fayda.
ibaret: meydana gelen, oluşan.
ihhtiyar: irade, tercih.
illet-i müessire: tesir edici sebep, etkileyici neden.
in'ikâs: aksetme, yansıma.
irtifa: yükseklik.
irtisam: resmolma, resimleme.
isnat: dayandırma.
kâmil: olgun, noksansız, mükemmel.
kanaat: inanma.
keyfiyet: bir şeyin nasıl olduğu, hâl, durum, iç yüz.
kezalik: keza, bu da öyle, böylece.
kudret: güç, kuvvet, iktidar.
mazhar: nail olma, şereflenme.
mecburiyet: mecbur olma, zarurîlik durumu, zorunluluk.
merci: merkez, kaynak, müracaat edilecek yer.
meselâ: örneğin.
muntazam: nizamlı, intizamlı, düzenli ve düzgün biçimde.
müstemil: şumulüne alan, içine alan.
müzeyyen: ziynetlendirilmiş, süslü.
nakış: işleme, süsleme.
nizam-ı âlem: Cenab-ı Hakkın kâinata koymuş olduğu düzen, dünya düzeni.
sarf-ı nazar: bakıstan uzak tutma, gözden kaçırma.
sathi: yüzeysel.
sema: gökyüzü, gök.
şahadet: şahit olma, şahitlik; açık âlâmet, işaret.
şamil: içine alan, kapsayıcı.
şart: koşul.
tabiat: kâinatın düzenini devam ettiren kanun.
tahrik: kıskırtma, kandırma.
tasdik: doğrulama, onaylama.
tedbir: idare etme; önlem, çare.
telâkki: kabul etme, bir görüşle bakma.
tesadüf: rastlantı.
tesir-i hakikî: gerçek tesir, etki.
zahir: açık, aşikâr.
ziynet: süs.

âdetullah: Allah'ın tabiata koyduğu yaratılışa ait kanunlar.

âlem-i şahadet: gözle gördüğümüz, şahit olduğumuz âlem, kâinat.

amma: ama, lâkin, ancak.

batıl: dinde yeri olmayan, dinî hükümlere zıt.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

bizzat: kendisi, şahsen.

cari: geçerli, yürürlükte, muteber.

çarnaçar: ister istemez, mecburiyetle.

düstur: kanun, kural, esas.

eblehâne: akılsızcasına, ahmakçasına, aptalca.

eczâ: cüzler, parçalar, kısımlar.

ef'al: fiiller, işler.

ef'al-i ihtiyariye: kişinin kendi isteğiyle yaptığı işler, kişinin kendi ihtiyarî fiilleri.

farz: kesin yapılması gerekli olan; İslâmiyette kesin olarak yapılması gereken emir.

fırka: topluluk, grup, cemaat.

gayr-i kastî: kastî olmayan, isteyerek bile bile yapılmayan.

hakikî: gerçek.

hikemiyat: hikmetler, hikmet ve felsefeye ait söz ve düşünceler.

hikmet: ilâhî gaye, yüksek bilgi, fayda.

hikâat: yaratılma, yaratılış.

hükema: filozoflar.

hülâsa: kısaca, özet.

ibaret: meydana gelen, oluşan, müteşekkil.

idman: beden terbiyesi, beden eğitimi, jimnastik, antrenman.

iftihâr: gurur, övünme.

ihtimal: olabilirlik, olasılık.

ika: dayanma, istinat etme.

ikna: bir fikrî, düşüncüyü aklı delillerle kabul ettirme, inandırma.

ilâhî: Allah'la ilgili, Cenab-ı Hakka dair.

illet: hastalık; sebep, gaye.

inkâr: reddetme, saklama, gizleme.

intizam: düzen, düzenlilik.

itibarî: gerçek olmayan, varsayılan.

kaide: kural, esas, düstur.

kail: inanmış, aklı yatmış, kabul etmiş.

kasten: bile bile, isteyerek, kasıtlı olarak.

kezalik: keza, bu da öyle, böylece.

kudret: güç, kuvvet, iktidar.

kuva: kuvvetler, güçler, takatlar.

makul: akılcıca hareket eden.

Hülâsa: İnsan sathî ve gayr-i kastî bir nazarla batıl ve muhal bir şeye baktığı zaman, hakikî illetini bulamadığı takdirde, çarnaçar sıhhatine veya inkârına kail olmakla kabul etmesi ihtimali vardır. Fakat, talip ve müşteri sıfatıyla kasten ve bizzat dikkatle bakacak olursa, onların hikemiyat dedikleri o batıl meselelerden hiçbirisini de kabul etmez; ancak bütün siyâsîlerin hikmetini ve hükemanın akıllarını zerrelere farz etmekle, eblehâne kabul eder.

Sual: Onların daima iftiharla bahsettikleri *tabiat*, *nevamis* ve *kuva* nedir ki, kendilerini onlarla iknaa çalışıyorlar?

Cevap: *Tabiat* dedikleri şey bir matbaadır, tâbî' değildir; tâbî' ancak kudrettir. Kanundur, kuvvet değildir; kuvvet ancak kudrettedir.

Yahut, nasıl ki bildiğimiz şeriat, insanlardan sudûr eden ef'al-i ihtiyariyeyi bir nizam ve bir intizam altına alıp tahdit eden kaidelerin hülâsasıdır veya devletin işlerini tanzim eden nizamların, düsturların, kanunların mecmuasıdır; kezalik, *tabiat* denilen şey de âlem-i şahadetin uzuvlarından ve eczalarından sudûr eden ef'al arasında bir nizam ve bir intizamı ika eden ilâhî bir şeriat-ı fitriyedir. Binaenaleyh, şeriat ile devlet nizamı makul ve itibarî emirler'den oldukları gibi; tabiat dahi itibarî bir emir olup, hilkatte, yani yaratılıştaki cari olan âdetullahtan ibarettir.

Amma tabiatın bir *mevucud-i haricî* olduğunu tevehhüm etmek, bir fırka askerinin, idman ve talim esnasında

mesele: konu.

mevucud-i haricî: dışta varlığı bulunan bir şey, hayalî veya vehmî olmayan, maddî vücudu bulunan eşya.

muhal: imkânsız, olması mümkün olmayan.

müşteri: bir şeyi satın alan veya satın almaya talip olan kimse, alıcı.

nevamis: kanunlar, şeriatlar.

nizam: düzen, düzgünlük; kaide, kanun.

sathî: yüzeysel, derine inme-

yen, üstün körü.

sıfat: vasfî, nitelik.

sual: soru.

sudûr: sâdır olma, meydana çıkma, olma.

şeriat: İslâm dini ve prensipleri.

şeriat-ı fitriye: kâinata düzeni ve ahengi sağlayan, bütün varlıkların uymak zorunda olduğu kanun ve kuralların tamamı.

tâbî: boyun eğen, uyan, itaat eden.

tabiat: kainatın düzenini devam ettiren kanun.

tahdit: hudutlandırma, sınırlandırma.

talim: eğitim, yetiştirme, öğretim.

talip: talep eden, isteyen, istekli.

tanzim: düzenleme, sıralama, tertipleme.

tevehhüm: vehmine kapılmak, öyle zannetmek.

zerre: en küçük parça, molekül, atom.

yaptıkları o muntazam hareketlerini gören bir vahşînin, “Aralarındaki o nizamı idare edip birbiriyle bağlayan ip gibi bir şey mevcuttur” diye vahşîce ettiği vehme benzer. Binaenaleyh, vicdanı ve aklı vahşî olan bir adam, sathî ve tebeî bir nazarla devam ve istimrarını muhafaza eden tabiatın müessir bir mevcud-i haricî olduğuna ihtimal verebilir.

Hülâsa, *tabiat Allah’ın sanatı ve şeriat-ı fitriyesidir; nevamis ise onun meseleleridir, kuva dahi o meselelerin hükümleridir.*

Tevhide geçiyoruz:

Kur’ân-ı Kerîm, Sâniin vahdetine dair delillerden hiçbir şey terk etmemiştir. Bilhassa, “Arz ve semada Allah’tan başka ilâhlar olmuş olsa idiler, şu görünen intizam fesada uğrardı” manasında olan,

¹ **لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلَ اللَّهِ فَسَدَتَا** ayetinin tazammun ettiği “bürhanü’t-temânü” Sâniin vahit ve müstakil olduğuna kâfi bir delildir. Ve istiklâliyet, ulûhiyetin zatî bir hassası ve zarurî bir lâzımı olduğuna nurlu bir bürhandır.

Ey arkadaş!

Bahsinde bulunduğumuz ayetin evvelinde bulunan ² **عَبُدُوا** emri, İbni Abbas’ın tefsirine nazaran, insanları tevhide davet eden bir emirdir. Ve aynı zamanda, bu ayet, heyet-i mecmuasıyla tevhide işaret eden pek lâtif ve güzel bir bürhanı tazammun etmiştir. Şöyle ki:

1. Enbiya Suresi: 22.

2. İbadet ediniz... (Bakara Suresi: 21.)

arz: yer, dünya.
ayet: Kur’ân cümlesi.
bilhassa: özellikle.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
bürhan: delil, ispat, hüccet.
bürhanü’t-temânü: Allah’ın ortağı, şeriki olamayacağını; bunun, ulûhiyetin bir gereği olduğunu ispat eden delil.
dair: alâkalı, ilgili.

delil: kanıt, tanık, bürhan.
evvel: önce.
fesat: bozukluk, karışıklık, nifak.
hassa: özellik.
heyet-i mecmua: bir şeyin teferruatına ve cüzlerine bakılmaksızın bütününe gösterdiği hâl ve manzara.
hülâsa: kısaca, özet.
ihtimal: olabilirlik, olasılık.

intizam: düzen, düzenlilik.
istiklâliyet: bağımsızlık.
istimrar: sürme, sürüp gitme, uzayıp gitme.
kâfi: yeterli.
Kur’ân-ı Kerîm: Kur’ân; Hz. Muhammed’e vahiy ile indirilen en son ilâhî kitap.
kuva: kuvvetler, güçler, takatler.
lâtif: yumuşak, hoş, güzel,

nazik, narin.

mana: anlam.

mesele: konu.

mevcud-i haricî: dışta varlığı bulunan bir şey, hayalî veya vehmî olmayan, maddî vücudu bulunan esya.

muhafaza: koruma, saklama, hıfzetme.

muntazam: nizamlı, intizamlı, düzenli ve düzgün biçimde.

müessir: tesir eden, tesirini gösteren, eser ve iz bırakan.

müstakil: başlı başına, kendi başına, kendi kendine, ayrıca, bağımsız.

nazar: nispeten, kıyaslayarak, göre.

nevamis: kanunlar, şeriatlar.

Sâni: her şeyi sanatlı olarak yaratan Allah.

sathî: yüzeysel, derine inmeyen, üstün körü.

sema: gökyüzü, gök.

şeriat-ı fitriye: kâinatta düzeni ve ahengi sağlayan, bütün varlıkların uymak zorunda olduğu kanun ve kuralların tamamı.

tabiat: kâinatın düzenini devam ettiren kanun.

tazammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.

tebeî: kastî olmayan, tâbi olarak başkasının vücudu ile devam eden.

tefsir: yorum, şerh.

tevhid: Allah’ın bir olduğuna inanma, birleme.

ulûhiyet: ilâhlık, Allah’ın hâkimiyeti ile kâinattaki her şeyi kendisine ibadet ve itaat ettirmesi.

vahdet: birlik ve teklik.

vahit: zatında ve sıfatlarında tek ve yegâne olan.

vehim: zan, süphe, yanlış ve esassız düşünce.

vicdan: insanın içindeki, iyiyi kötüyden ayırabilen, iyilik etmekten lezzet duyan ve kötülükten elem alan manevî his.

zarurî: zorunlu.

zatî: zata ait, zatın kendisinden olan, kendisiyle ilgili, kendine ait.

alâmet: iz, belirti, işaret, nişan.
âlem: dünya, cihan.
arz: yer, dünya.
âsâr-ı âlem: âlemin eserleri.
ayet: Kur'ân cümlesi.
beyit: iki mısradan oluşan şiir.
bürhan: delil, ispat, hüccet.
cemal: güzellik.
Cenab-ı Hak: hakkın ta kendisi olan şeref ve azamet sahibi Allah.
delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.
delil: kanıt, tanık, bürhan.
etraf-ı âlem: kâinatın çevresi, uçları, kıyıları.
garip: tuhaf, hayret verici.
gayr-i mütenahi: sonsuz, sonu olmayan, nihayetsiz.
havi: içine alan, kapsayan, kuşatan.
hayvanat: hayvanlar.
hüsün: ilâhî güzellik.
icap: gerekme hâli, gerekli olma.
icat: vücuda getirme, getirilme, yoktan var etme, ibda.
ihsan: bağışlama, ikram etme, lütuf.
ilân: yayma, duyurma, bildirme.
in'am: nimet verme, nimetlendirme, ihsan etme.
istidat: kabiliyet, yetenek.
kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.
kat'î: kesin, şüpheye ve tereddüde mahal bırakmayan.
kemal: olgunluk, fazilet.
kemalât: kemaller, olgunluklar, mükemmellikler.
keza: böylece, aynı şekilde.
killet: azlık, eksiklik.
maddiyat: para, mal, zevk vb. ile ilgili şeyler.
mahiyet: durum, vaziyet.
mana: anlam.
masnuat: sanatla yapılmış şeyler.
medar-ı maişet: geçim kaynağı, geçim sebebi, geçim vasıtası.
mihver: takip edilen hat; merkez.
muavenet: yardım, yardımlaşma.
mucip: icap eden, gerektiren.
muktebes: iktibas edilmiş, alıntı yapılmış, alınmış, aktarılmış.
muttasıf: vasıflandırılan, sıfatlanın.
münasebet: ilgi, ilişki, bağ.
münezzeh: arınmış, tenzih edilmiş, uzak.
müşabehet: benzeme, benzeş.
nazzam-ı vahid: bir nizam verici,

Nev-i beşer ile sair hayvanatın medar-ı maişetleri olan semeratın tevliidi için, arz ile sema arasındaki muavenet ve münasebetleri ve âsâr-ı âlemin birbirine müşabehetleri ve etraf-ı âlemin birbiriyle kucaklaşmaları; ve birbirinin elini tutup ihtiyaçlarını temin etmeleri ve yekdiğerinin sualine cevap verip yardımına koşmaları ve tamamıyla bir nokta-i vahideye bakmaları ve bir Nazzam-ı Vahid'in mihveri üstünde hareket etmeleri gibi hâlleri havi olan böyle garip bir makine, sahip ve sâniinin bir olduğunu kat'î bir şahadetle ilân etmekle, “Her bir şeyde, Sâniin vahdetine delâlet eden bir ayet ve bir alâmet vardır” manasında olan şu beyitle taninendaz oluyolar:

۱ **وَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَهُ آيَةٌ تَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ وَاحِدٌ**

Ey arkadaşı!

Sâni-i Zülcelâl, Vahid ve Vacibü'l-Vücut olduğu gibi, bütün sıfât-ı kemaliye ile de muttasıftır. Zira, âlemde ve masnuatta bulunan kemalât, tamamıyla Sâniin kemalinden tecelli eden gölgeden muktebestir. Öyle ise, Sâni'de bulunan cemal, kemal, hüsün, umum kâinatta bulunan umum cemallerden, kemallerden, hüsünlerden gayr-i mütenahi derecelerle yüksektir. Zira, ihsan in'am edenin servetinden doğar ve servetine delildir. İcat, icat edenin vücuduna delâlet eder; icap mucibin vücuduna bürhandır. Verilen hüsün, verenin hüsnüne delildir.

Ve keza, Sâni-i Zülcelâl bütün nevakıstan pak ve münezzehtir. Çünkü, noksaniyet maddiyatın mahiyetlerindeki istidadın killetinden ileri gelir. Hâlbuki, Cenab-ı Hak maddiyattan değildir.

1. Arap şairi İbnü'l-Mu'tez'in bir mısraı.

bir düzenleyici.
nevakıs: noksanlar, eksikler.
nev-i beşer: insanoğlu, insanlar.
noksaniyet: eksiklik, noksanlık.
nokta-i vahide: tek nokta.
pak: temiz.
Sâni: her şeyi sanatlı olarak yaratan Allah.
Sâni-i Zülcelâl: sonsuz büyüklük sahibi ve her şeyi sa-

natla yaratan Allah.
sema: gökyüzü, gök.
semerat: semereler.
sıfat-ı kemaliye: olgunluk belirtisi olan vasıflar.
sual: soru.
şahadet: şahit olma, şahitlik; açık alâmet, işaret.
taninendaz: cınlayan.
tecelli: belirme, bilinme, görünme.
temin: sağlama.

tevlit: doğurma, sebep olma.
umum: bütün, hepsi.
Vacibü'l-Vücut: varlığı zarurî ve zatî olan; varlığı başkasının varlığına bağlı değil, kendinden olup ezeli ve ebedî olan Allah.
vahdet: birlik ve teklik.
vahit: zatında ve sıfatlarında tek ve yegane olan.
yekdiğer: bir diğeri.

Ve keza, Sâni-i Kadim-i Ezeli kâinatın ihtiva ettiği eşyanın cismaniyet, cihetiyet, tagayyür, temekkün gibi istilzam ettikleri levazım ve evsaktan berî ve münezzehtir. Kur'ân-ı Kerîm, şu iki hakikate “Allah’a misil yapmayın” manasına olan ¹ **فَلَا تَجْعَلُوا لِلّٰهِ أَنْدَادًا** ayetiyle işaret etmiştir.

Delil-i imkânî: Bu ayetin, Sâniin vücuduna işaret eden delillerinden birisi de *delil-i imkânî*’dir ki,

² **وَاللّٰهُ الْغَنِيُّ وَانْتُمْ الْفُقَرَاءُ** ayetiyle işaret edilmiştir.

Bu delilin hülâsası: Kâinatın ihtiva ettiği zerrelere her birisinin gerek zatında, gerek sıfâtında, gerek ahvalinde ve gerek vücudunda gayr-i mütenahi imkânlar, ihtimaller, müşkülâtlar, yollar, kanunlar varken, birdenbire o zerre, gayr-i mütenahi yollardan muayyen bir yola sülûk eder; ve gayr-i mahdud hâllerden bir vaziyete girer; ve gayr-i ma’dut sıfatlardan bir sıfatla vasıflanır; ve doğru bir kanun üzerine mukadder bir maksada harekete başlar; ve vazife olarak uhdesine verilen herhangi bir hikmet ve bir maslahatı derhal intaç eder ki, o hikmet ve o maslahatın husule gelmesi, ancak o zerrenin o çeşit hareketiyle olabilir. Acaba, o kadar yollar ve ihtimaller arasında o zerrenin macerası, lisan-ı hâliyle, Sâniin kasıt ve hikmetine delâlet etmez mi?

İşte, her bir zerre, müstakilen kendi başıyla, Sâniin vücuduna delâlet ettiği gibi; küçük büyük herhangi bir teşekküle girerse veya hangi bir mürekkebe cüz olursa, girdiği ve cüz olduğu o makamlarda kazandığı nispete göre, Sâniine olan delâletini muhafaza eder.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

kasıt: niyet, düşünce.

keza: böylece, aynı şekilde.

Kur'ân-ı Kerîm: Kur'ân; Hz. Muhammed’e vahiy ile indirilen en son ilâhî kitap.

levazım: lâzım olan şeyler, geçinmek ve yaşamak için gereken şeyler, gereçler.

lisan-ı hâl: hâl dili, bir şeyin durumu ve görünüşü ile bir mana ifade etmesi.

macera: olup biten, cereyan eden, baştan geçen şey.

makam: yer, mevki.

maksat: kasıt, amaç, düşünce.

mana: anlam.

maslahat: uygun iş, faydalı iş.

misil: benzer, eş.

muayyen: belirli.

muhafaza: koruma.

mukadder: takdir edilmiş.

münezzeh: arınmış, tenzih edilmiş, uzak.

mürekkep: bileşik.

müstakilen: kendi başına, bağımsız olarak.

müşkülât: müşküller, güçlükler, zorluklar.

nispet: oran, ölçü.

Sâni: her şeyi sanatlı olarak yaratan Allah.

Sâni-i Kadim: sanatkârlığı ezeli olan Cenab-ı Allah.

sıfat: vasıf, nitelik.

sülûk: bir yola girme, bir yol tutup o yolda terakki mertebelerine devam etme.

tagayyür: değişme, baskalaşma.

temekkün: mekân tutma, yerleşme, yer tutma.

teşekkül: kurulma, oluşma, şekillenme.

uhde: sorumluluk.

vazife: görev.

vaziyet: durum.

zerre: en küçük parça, molekül, atom.

1. Bakara Suresi: 22.

2. Allah Gani’dir; muhtaç olan sizsiniz. (Muhammed Suresi: 38.)

ahval: hâller, durumlar.

ayet: Kur’ân cümlesi.

berî: salim, kurtulmuş.

cihetiyet: belli bir yönde oluş, belli bir tarafta yer alış.

cüz: kısım, parça, bölük.

delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

delil-i imkânî: imkâna ait olan delil.

evsaf: vasıflar, nitelikler, özellikler.

ezeli: ezel ile ilgili, öncesiz, başlangıçsız.

gayr-i ma’dut: sayısız, sınırsız.

gayr-i mahdud: hudutsuz, sınırsız, sonsuz.

gayr-i mütenahi: sonsuz, sınırsız olmayan, nihayetsiz.

hakikat: gerçek, doğru.

hâl: durum, vaziyet.

hikmet: ilâhî gaye, yüksek bilgi, fayda.

hülâsa: kısaca, özet.

ihtimal: olabirlik, olasılık.

ihativa: içine alma, kapsama.

imkân: olabirlik, olanak.

intaç: netice verme, sonuçlandırma.

istilzam: gerekli görme, lüzumlu görme.

Bu ayetin mâkabliyle cihet-i irtibat'na gelince:

Vakta ki Kur'ân-ı Kerîm, birincisi müttakî mü'minler, ikincisi inatlı kâfirler, üçüncüsü iki yüzlü münafıklar olmak üzere, insanları üç kısma ayırdı ve aralarında taksimat ve teşkilât yaptı ve her bir kısmın sıfâtını ve akıbetini beyan etti; sonra ¹ **يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا** ayetiyle, her üç kısma tevcih-i hitap ederek, onları ibadete emir ve davet etti.

Demek, bu ayetin evvelki ayetlere terettübü ve onları takip etmesi, hane ve binanın mühendisin krokisine, amelin ilme, kazanın kadere terettübü ve birbirini takip etmeleri gibidir.

Evet, evvelki ayetlerde yapılan teşkilât ve taksimat, kroki ve plândan sonra, bu ayette ibadet binasının yapılmasına emredilmiştir. Ve o ayetlerde verilen bilgi ve malûmattan sonra, bu ayette amel ve ibadete emredilmiştir. Ve onlarda yazılan sıfât ve istihkaklara göre, burada emir ve nehiyler ile hükümler verilmiştir. Ve keza, evvelki ayetlerde insanların taksimatı, ahval ve sıfâtı zikredildikten sonra, makamın iktizasıyla, bu ayet onları takip etmiştir.

Vakta ki Kur'ân-ı Kerîm, insanların her üç fırkasından bahsetti ve her bir fırkanın sıfâtını ve akıbetini söyledi; sâmiin arzusu ve makamın iktizası üzerine, Kur'ân-ı Kerîm, gayptan hitaba intikal ederek, onlara karşı şu hitapta bulundu.

ahval: hâller, durumlar.
akıbet: nihayet, son, bitim.
amel: fiil, iş, emek.
arzu: istek, heves, niyet.
ayet: Kur'ân cümlesi.
beyan: bildirme, açıklama, söyleme.
cihet-i irtibat: irtibat sebepleri, tarafları; bağlanma yönü, aradaki benzeyiş ve münasebet.
evvel: önce.
fırka: topluluk, grup, cemaat.
gayptan: gaybı bilen.
hane: ev.
hitap: söylemde bulunmak, konuşmak.
hüküm: emir, buyruk.
iktiza: gerek, lüzum.
intikal: bir yerden başka bir yere geçme, yer değiştirme, göçme.
istihkak: hak etme, hak kazanma, hakkı olma.

1. Ey insanlar ibadet ediniz. (Bakara Suresi: 21.)

kader: İlâhî hüküm; Cenab-ı Hakkın takdir ve tayin etmesi.
kâfir: Allah'ı ve İslâmiyeti inkâr eden, dinsiz.
keza: böylece, aynı şekilde.
Kur'ân-ı Kerîm: Kur'ân; Hz. Muhammed'e vahiy ile indirilen en son İlâhî kitap.
mâkabli: öndeki, üstteki.
makam: yer, mevki.
malûmat: bilinen şeyler, bili-

nenler.
mü'min: iman eden, inanan.
münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.
müttakî: kendisini Allah'ın sevmediği fena şeylerden koruyan; haramdan ve günah-tan çekinen, takva sahibi, din-dar.
nehiy: yasaklama, menetme, bir işin yapılmaması konu-

sunda tembihte bulunma.
sâmiin: dinleyenler, dinleyiciler.
sıfat: vasıf, nitelik.
taksimat: taksimler, bölme-ler.
terettüp: sıralanma, sırasında olma, sırası gelme.
teşkilât: yapılar, kuruluşlar.
tevcih-i hitap: sözü birine yöneltme, birine söz söyle-me.

Evet, bazı adamlar hakkında gaibâne konuşanların bilahare konuşmalarını hitaba çevirmelerinde şöylece bir nükte-i umumiye vardır:

Meselâ, bir şahsın iyiliğinden veya fenalığından bahsedilirken, gerek konuşanda, gerek dinleyende ya tahsin veya tel'in için bir meyil uyanır. Sonra gitgide o meyil öyle kesb-i şiddet eder ki, sahibini o şahısla görüştürüp şifahen konuşmaya kuvvetli bir arzu uyandırır. Burada, sâ-milerin o meyillerini tatmin etmekle, makamın iktizası üzerine, Kur'ân-ı Kerîm onları sâ-milerin huzuruna götürüp kendilerine hitapla tevcih-i kelâm etmiştir.

Bu ayette, gayptan hitap edilen iltifat ve intikalde hususî bir nükte de vardır ki, ibadetle yapılan tekliften hâsıl olan meşakkat, hitab-ı İlâhiyeden neş'et eden zevk ve lezzetle karşılanır ve insanlara ağır gelmez.

Ve keza, hitap suretiyle ibadeti teklif etmek, abd ile Hâlık arasında vasıta olmadığına işarettir.

Ey arkadaş!

Bu ayetin cümlelerini birbiriyle nazmeden münasebetler ise:

¹ **يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا** cümlesinde, emir ve hitap, geçen

her üç fırkayı teşkil eden mü'min, kâfir ve münafıkların mazi, hâl ve istikbalde vücuda gelmiş veya gelecek bütün efradını ihtiva eden tabakalara hitaptır.

1. Ey insanlar ibadet ediniz. (Bakara Suresi: 21.)

abd: kul.
arzu: istek, heves, niyet.
ayet: Kur'ân cümlesi.
bilahare: sonra, sonradan, sonraları.
efrat: fertler.
fırka: topluluk, grup, cemaat.
gaibâne: görünmeden, hazırda görünmeksizin.
gayp: gizli olan, görünmeyen şeyler ve alemler.
hâl: şimdiki zaman.

Hâlık: yaratıcı, Allah.
hâsıl: elde edilenlerin hepsi.
hitab-ı İlâhiye: Allah'ın kendi zatına mahsus olan hitabı.
hitap: söylemde bulunmak, konuşmak.
hususî: özel.
ihativa: içine alma, kapsama.
iktiza: gerektirme, lüzumlu kılma.
iltifat: güzel sözler söyleyerek birini samimî olarak okşa-

ma.
intikal: bir yerden başka bir yere geçme, yer değiştirme, göçme.
istikbal: gelecek zaman.
kâfir: Allah'ı ve İslâmiyeti inkâr eden, dinsiz.
kesb-i şiddet: şiddet kazanma, güç ve kuvvet elde etme.
keza: böylece, aynı şekilde.
Kur'ân-ı Kerîm: Kur'ân; Hz. Muhammed'e vahiyile indirilen

en son İlâhî kitap.
makam: yer, mevki.
mazi: geçmiş zaman.
meselâ: örneğin.
meşakkat: zahmet, sıkıntı, güçlük, zorluk.
meyil: bir tarafa doğru eğilme, sarma, eğiklik, eğim.
mü'min: iman eden, inanan.
münasebet: ilgi, ilişki, bağ.
nazmetme: sıra, tertip, düzene koyma.
neş'et: meydana gelme, oluşma, çıkma.
nükte: ince manalı, düşündürücü söz.
nükte-i umumiye: umuma ait, herkesle ilgili nükte.
sâmi: dinleyen, dinleyici.
şifahen: şifahî, ağızdan, sözle, yazılı olmayarak.
tahsin: afezin deme, alkışlama.
tatmin: doyurma, ihtiyacı karşılama.
teklif: öneri.
tel'in: lânet okuma, lânetleme.
teşkil: oluşturma, şekillendirme.
tevcih-i kelâm: sözü yöneltme.
vasıta: vesile, neden, aracı.

Binaenaleyh, ¹ **اعبدوا** vav'ının merciinde dâhil olan

kâmil mü'minlere göre, **اعبدوا** ibadete devam ve sebat etmeye emirdir. Orta derecedeki mü'minlere nazaran, ibadetin arttırılmasına emirdir. Kâfirlere göre, ibadetin şartı olan iman ve tevhid ile ibadetin yapılmasına emirdir. Münafıklara nazaran, ihlâsa emirdir.

Binaenaleyh, **اعبدوا** 'nun ifade ettiği *ibadet* kelimesi, mükellefîne göre müşterek-i manevî hükmündedir.

² **ربكم**: Yani, “Sizi terbiye eden ve büyüten Odur ve sizin mürebbîniz Odur. Öyle ise siz de Ona ibadet etmekle abt olunuz!”

Ey arkadaşı!

Vakta ki Kur'ân-ı Kerîm, ibadeti emretti. İbadet ise, üç şeyden sonra olabilir.

Birincisi: Ma'bud'un mevcut olmasıdır.

İkincisi: Ma'bud'un vahit olmasıdır.

Üçüncüsü: Ma'bud'un ibadete istihkakı bulunmasıdır.

Kur'ân-ı Kerîm, o üç mukadder suale işaret etmekle beraber, şartlarının delillerini de zikrederken, Ma'bud'un vücuduna dair olan delilleri iki kısma ayırmıştır.

Birisi: Hariçten alınan delillerdir ki, buna *afakî* denilir.

İkincisi: İnsanların nefislerinden alınan bürhanlardır; buna *enfüsî* tesmiye edilir. Enfüsî olan kısmını da, biri nefsî, diğeri usulî olmak üzere iki kısma taksim etmiştir.

abd: kul.

afakî: dışa dönük, bir şeyin kendisinden dışındaki âlem.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

bürhan: delil, ispat, hüccet.

dâhil: içinde, içeri girmiş.

dair: alâkalı, ilgili.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

enfüsî: bir şeyin kendisine, iç yapısına, bünyesine ait olan.

ihlâs: samimiyet, bir ameli başka bir karşılık beklemezsizin, sırf Allah rızası için yapma.

iman: inanç, itikat.

istihkak: hak etme, hak kazanma, hakkı olma.

kâfir: Allah'ı ve İslâmiyeti inkâr eden, dinsiz.

kâmil: olgun, noksansız, mükemmel.

Kur'ân-ı Kerîm: Kur'ân; Hz. Muhammed'e vahiy ile indirilen en son ilâhî kitap.

Ma'bud: kendisine ibadet edilen,

1. İbadet ediniz. (Bakara Suresi: 21.)

2. O Rabbinizdir. (Bakara Suresi: 21.)

tapınılan, kulluk edilen Allah.

merci: merkez, kaynak, müracaat edilecek yer.

mukadder: takdir edilmiş.

mükellefîn: mükellefler, bir şeyi yapmak, bir şeyi ödemek zorunda bulunanlar.

mü'min: iman eden, inanan.

münafık: nifak soğan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.

mürebbî: terbiye eden, besleyip büyüten Allah.

müşterek-i manevî: manevî ortaklık.

nazaran: nispeten, kıyaslayarak, göre.

nefis: bir şeyin kendisi, şahsı.

nefsî: bir şeyin bizzat kendisiyle ilgili olan.

sebat: sabit durma, kararlılık.

sual: soru.

taksim: bölme, paylaşırma.

terbiye: besleyip büyütmeye, yetiştirme, eğitme.

tesmiye: isimlendirme, ad verme.

tevhid: Allah'ın bir olduğuna inanma, birleme.

usulî: asıllar, kökler, geçmiş atalar ile ilgili olan.

vahit: zatında ve sıfatlarında tek ve yegane olan.

Demek, Ma'bud'un vücuduna üç türlü delil vardır: afa-kî, nefsi, usulî.

Evvelâ, en zahir ve en yakın olan nefsi delile ¹ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ ² cümlesiyle, usulî delile de ³ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ cümlesiyle işaret etmiştir. Sonra, ibadet insanların hilkat ve yaratılışına talik edilmiştir.

İbadetin hilkat-i beşere terettübü iki şeyden ileri geliyor: Ya insanlar ilk yaratılışında ibadete istidatlı ve takva-ya kabiliyetli olarak yaratılmışlardır; ve o istidadı ve o kabiliyeti onlarda gören, onların ibadet ve takva vazifelerini göreceklerini kaviyyen ümit eder. Veyahut insanların hilkatinden ve memur oldukları vazifeden ve teveccüh ettikleri kemalden maksat, ibadetin kemali olan takvadır.

³ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ : Şu cümle, her iki noktaya da tatbik edilebilir. Yani, "İstidat ve kabiliyetinizde ekilen veya vazife ve hilkatinizden kastedilen takvanın kuvveden fiile çıkarılması lâzımdır."

Sonra, Kur'ân-ı Kerîm'de Ma'bud'un vücuduna ait afakî delillerin en karibine ⁴ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا cümlesiyle işaret edilmiştir. Ve bu işarettten, arzın bu şekle getirilmesiyle nev-i beşere ve sair hayvanata kabil-i sükna olarak hazır bulundurulması, ancak Allah'ın ca'liyle (yapmasıyla) olup, tabiatın ve esbabın tesiriyle olmadığına bir remiz vardır. Çünkü, tesir-i hakikînin esbaba verilmesi bir nevi şirkir.

kuvve: niyet, fikir, düşünce, ta-savvur.

Ma'bud: kendisine ibadet edilen, tapınılan, kulluk edilen Allah.

maksat: kasıt, amaç, düşünce.

nefsi: nefisten kaynaklanan şeylerle ilgili, nefisle alâkalı.

nev-i beşer: insanoğlu, insanlar.

nevi: tür, çeşit.

remiz: işaret, bir manayı ifade eden veya bir manaya delâlet eden işaret ve şekil.

şirk: Allah'a ortak koşma, Allah'tan başka yaratıcının bulunduğu inanma.

tabiat: kâinatın düzenini devam ettiren kanun.

takva: Allah korkusuyla dinin yasak ettiği şeylerden kaçınma, Allah'ın emirlerini tutup azabından korunma.

talik: başka bir zamana bırakma, erteleme.

tatbik: yerine getirme, uygulama.

terettüp: ait olma, icap etme, gerekme.

tesir: etki.

tesir-i hakikî: gerçek tesir, etki.

teveccüh: yönelme, sevgi, ilgi.

vazife: görev.

vücut: varlık, var olma.

zahir: açık, aşikâr.

1. Ki, sizi (O) yaratmıştır. (Bakara Suresi: 21.)

2. Sizden öncekileri de... (Bakara Suresi: 21.)

3. Tâ ki takva mertebesine ulaşasınız. (Bakara Suresi: 21.)

4. Yeryüzünü size döşek yaptı. (Bakara Suresi: 22.)

afakî: dışa dönük.

arz: yer, dünya.

ca'l: yapma, meydana getirme.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

esbap: sebepler, vasıtalar.

evvelâ: öncelikle.

fiil: iş, oluş, davranış, hareket.

hayvanat: hayvanlar.

hilkat: yaratılma, yaratılış.

hilkat-i beşer: insanın yaratılışı.

istidat: kabiliyet, yetenek.

kabil-i sükna: oturmaya elverişli, oturulabilir.

kabiliyet: istidat, yetenek.

karip: yakın, yakın olan, uzak olmayan.

kasıt: niyet, düşünce.

kaviyyen: kesin olarak, kesinlikle, kuvvetle, kat'î olarak, şüphesiz.

kemal: olgunluk, fazilet.

kuvve: kuvvet, güç.

¹ **وَالسَّمَاءَ بَنَاءً** cümlesiyle, Sâniin vücuduna olan afakî delillerden en basit ve en yükseğine işaret edilmiştir.

Sonra, mürekkebat ve mevalidin vücud-i Sânia vech-i delâletlerine, ² **وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً** (ilâahir) cümlesiyle işaret edilmiştir.

Sonra, geçen delillerin her birisi alelinfırat, yani birer birer Sâniin vücuduna delâlet ettiği gibi, heyet-i mecmuası da Sâniin vahdetine işaretir.

Sonra, nimetlerin menşei ve menbaı olan âlemin nizamına işaret eden o cümlelerin suret-i tertibi ³ **رِزْقًا لَّكُمْ** 'ün delâletiyle beraber, Ma'bud'un ibadete müstahak olduğuna delâlet eder. Çünkü, ibadet şükürdür; şükür Mün'im'e edilir. Yani, nimetleri veren Zata şükretmek vaciptir.

Sonra **رِزْقًا لَّكُمْ** cümlesinden, arz ve arzdan çıkan mevalit, yani arzın semereleri insanlara hadim oldukları gibi, insanlar da onların Sâniine hadim olmaları lâzım olduğuna bir remiz vardır.

⁴ **فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا** cümlesi ise, geçen cümlelerin her birisiyle alâkardır. Yani, Rabbinize ibadet yaptığınızda şerik yapmayınız. Zira, Rabbiniz ancak Allah'tır. Sizi, nev'inizle beraber halk eden Odur ve arzı size mesken olarak hazırlayan Odur. Semayı, sizin binanıza dam olarak yaratan Odur ve sizin rızık maişetinizi tedarik için

afakî: dışa dönük.
alâkadar: ilgili, ilişkili, münasebetli, bağlı.
alelinfırat: birer birer, teker teker.
âlem: dünya, cihan.
arz: yer, dünya.
dam: tavan.
delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.
delil: kanıt, tanık, bürhan.
hadim: hademe, hizmetçi, hizmet eden, işe yarayan.
halk: yaratma, yoktan var etme.
heyet-i mecmua: bir şeyin teferuatına ve cüzlerine bakılmaksızın bütünüünün gösterdiği hâl ve manzara.
ilâahir: sona kadar, sonuna kadar.
Ma'bud: kendisine ibadet edilen, tapınılan, kulluk edilen Allah.
maişet: geçim, geçinme.
menba: kaynak.
menşe: esas, kaynak.
mesken: oturulan, ikamet olunan yer.
mevalit: mevlitler, doğumlar, doğuşlar.
mün'im: nimet veren, ikram eden, Allah.
mürekkebat: mürekkep şeyler, bileşikler, kanşımalar.
müstahak: lâyık olunan, hak edilen şey.
nevi: tür, çeşit.
nimet: lütuf, ihsan, bağış.
nizam: düzen, düzgünlük; kaide, kanun.
remiz: işaret, bir manayı ifade eden veya bir manaya delâlet

1. Gökyüzünü kubbe yaptı. (Bakara Suresi: 22.)

2. Gökten bir su indirdi. (Bakara Suresi: 22.)

3. Size rızık çıkardı. (Bakara Suresi: 22.)

4. Öyle ise bile Allah'a eş ve ortak koşmayın. (Bakara Suresi: 22.)

eden işaret ve şekil.

rızık: Allah tarafından her canlı için ayrılmış ve takdir edilmiş olan nimet, yiyecek içecek ve giyecek ile ilgili şeyler.

Sâni: her şeyi sanatlı olarak yaratan Allah.

sema: gökyüzü, gök.

semere: meyve, güzel netice.

suret-i tertip: sıralama şeklinde, dizgi biçimi.

şerik: ortak.

şükür: teşekkür.

tedarik: sağlama, temin etme, karşılama.

vacip: dinî bakımdan yapılması şart olan, kesinlik bakımından farzdan sonra gelen.

vahdet: birlik ve teklik.

vech-i delâlet: delâlet ciheti, delil olma yönü, sebebi.

vücud-i Sâni: her şeyi sanatla yaratan Allah'ın varlığı.

suları gönderen Odur. Hülâsa, bütün nimetler Onundur; öyle ise bütün şükürler ve ibadetler de ancak Onadır.

Arkadaş!

Bu ayetin tazammun ettiği cümlelerin keyfiyet ve nüktelerine gelelim.

Evvelâ, Kur'ân-ı Kerîm'de kesretle zikredilen ¹ **يَا أَيُّهَا** ile edilen hitap ve nida, üç vecihle ve üç edatla te'kit edilmiştir.

Birisi, ikazı ifade eden ve ikaz için kullanılan ² **يَا** harfidir.

İkincisi, alâmetleri aramakla bir şeyi bulmak için kullanılan **أَيُّ** kelimesidir ki, Türkçede “hangi” kelimesiyle tercüme edilir.

Üçüncüsü, gafletten ayıltmak için kullanılan **هَـ** harfidir.

Bu te'kitlerden anlaşılır ki, burada şu tarzla yapılan nida ve hitap, çok faydalara ve nüktelere işaretler. Ezcümle:

- *Birincisi*, insanlara ibadetlerin teklifinden hâsıl olan meşakkatin, hitab-ı İlâhîye mazhariyetten neş'et eden zevk ve lezzetle tahfif edilmesidir.

1. Ey...

2. Ey!

alâmet: belirti, işaret, iz.
ayet: Kur'ân cümlesi.
evvelâ: öncelikle.
ezcümle: bu cümleden olarak.
gaflet: gafilik, boş bulunma, ihtiyatsızlık, dikkatsizlik.
hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.
hitab-ı İlâhî: Allah'ın kendi

zatına mahsus olarak hitabı; Kur'ân-ı Kerîm.
hitap: söylemde bulunmak, konuşmak.
hülâsa: kısaca, özet.
ikaz: uyarı.
kesret: çokluk.
keyfiyet: bir şeyin nasıl olduğu, hal, durum, iç yüz.
Kur'ân-ı Kerîm: Kur'ân; Hz.

Muhammed'e vahiyle indirilen en son ilâhî kitap.
mazhariyet: nail olma, şeref lenme.
meşakkat: zahmet, sıkıntı, güçlük, zorluk.
neş'et: meydana gelme, oluşma, çıkma.
nida: ses, seslenme, çağırma.
nimet: lütuf, ihsan, bağış.

nükte: ince manalı, ancak dikkatle anlaşılabilen mana veya söz.
şükür: teşekkür.
tahfif: hafifletme, yükünü azaltma.
tarz: biçim, şekil.
tazammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.
te'kit: kuvvetlendirme, sağlamlaştırma.
teklif: öneri.
vecih: cihet, yön.
zikir: anma, bildirme.

• *İkincisi*, insanın gaibâne olan aşağı mertebesinden, huzurun yüksek makamına çıkması, ancak ibadet vasıtasıyla olduğuna işarettir.

• *Üçüncüsü*, muhatabın üç cihetten ibadete mükellef olduğuna işarettir: Kalbiyle teslim ve inkıyada, aklıyla iman ve tevhide, kalıbıyla amel ve ibadete mükelleftir.

• *Dördüncüsü*, muhatabın mü'min, kâfir, münafık olmak üzere üç kısma ayrılmış olduğuna işarettir.

• *Beşincisi*, insanların yüksek, orta, avam tabakaları-na hitaben şamil olduğuna işarettir.

• *Altıncısı*, insanlar arasında yapılan nida ve hitaplar-da âdet edinmiş olan şeylere işarettir ki; insan, evvelâ gördüğü adamı çağırır ve durdurur, sonra kim olduğunu anlamak için alâmetlerine dikkat eder, sonra maksadını anlatır.

Hülâsa: Mezkûr hitap, geçen üç cihetten te'kit edilmiş şu nüktelere işarettir.

يَا ile nida edilen insanlar; gafil, gaip, hâzır, cahil, meşgul, dost, düşman gibi çok muhtelif tabakalara şamildir. Bu muhtelif tabakalara göre يَا 'nın ifadesi değişir.

Meselâ, gafile karşı tembihi ifade eder; gaibe ihzarı, cahile tarifi, dosta teşviki, düşmana tevbih ve takrii gibi, her tabakaya münasip bir ifadesi vardır.

âdet: her vakit yapılan.

alâmet: belirti, işaret, iz.

amel: fiil, iş, emek.

avam: halkın büyük kısmı, umum, herkes; "havas"ın zıddı.

cahil: okur yazar olmayan, okumamış, öğrenmemiş.

cihet: yan, yön, taraf.

evvelâ: öncelikle.

gafil: gaflette bulunan, endişesiz, nefesine uyarak Allah'ın emirlerini unutan.

gaibâne: görmeyerek, görünmeyerek, arkadan, yüz yüze olmayarak.

gaip: görünmeyen, hazır olmayan, yok olan, kayıp.

hitaben: hitap ederek, söyleyerek.

hitap: söylevde bulunmak, konuşmak.

hülâsa: kısaca, özet.

ihzar: hazır etme, hazırlama.

iman: inanç, itikat.

inkıyat: boyun eğme, bağlanma, teslim olma.

kâfir: Allah'ı ve Islâmiyeti inkâr eden, dinsiz.

makam: yer, mevki.

mertebe: derece, basamak.

meselâ: örneğin.

meşgul: bir işle uğraşan, ilgilenen.

mezkûr: zikredilen, adı geçen, anılan.

muhatap: kendisine hitap

olunan, söz söylenen kimse.

muhtelif: farklı.

mükellef: sorumlu ve yükümlü olan.

mü'min: iman eden, inanan.

münafık: nifak sokan, arazucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.

münasip: uygun, yerinde.

nida: ses, seslenme, çağırma.

nükte: ince manalı, ancak dikkatle anlaşılabilen mana veya söz.

samil: içine alan, kapsayıcı.

tabaka: topluluk, sınıf, zümre.

te'kit: azarlama, paylama.

tarif: etrafiyla anlatma, anlatılma, etrafiyla bildirme, bildirilme.

te'kit: kuvvetlendirme, sağlamlaştırma.

tembih: uyarma, ikaz.

teşvik: seyvendirme, isteklendirme.

tevbih: azarlama, paylama.

tevhid:

¹ نَاسٌ aslında nisyandan alınmış bir ism-i faildir, vasfi-

yeti aslıyesi mülâhazasıyla insanlara bir itaba işarettir. Yani, “Ey insanlar! Ne için misak-ı ezeliyi unuttunuz?” Fakat, bir cihetten de insanlara bir mazeret yolunu gösteriyor. Yani, “Sizin o misakı terk etmeniz amden değil, belki sehiy ve nisyandan ileri gelmiştir.”

² اَعْبُدُوا nidaya cevaptır. Mü'min, kâfir, münafık olan

geçen tabakalar nida ile çağrıldıklarından, اَعْبُدُوا emri devam, itaat, ihlâs, tevhid gibi her tabakaya münasip bir manayı ifade eder.

³ رَبِّكُمْ : Rab ünvanı اَعْبُدُوا ile teklif edilen ibadete bir

illet ve bir sebebe işarettir. Yani, “Sizin terbiyeniz Rabbinizin elinde olduğundan, daima Ona muhtaçsınız. Ve terbiyenize lâzım olan bütün levazımatı veren Odur. Onun, o nimetlerine şükür lâzımdır. Şükür ise ancak ibadettir.”

⁴ الَّذِي خَلَقَكُمْ ⁵ الَّذِي esma-i müphemeden olduğu

için, merci ve medlûlü ancak sıla denilen dâhil olduğu cümle ile malûm olur. Meselâ, ⁶ الَّذِي جَاءَكَ denildiği zaman, gelen adamın yalnız sana gelmekle malûmiyeti var, başka cihetten malûmiyeti yoktur. Binaenaleyh, burada رَبِّ kelimesinin الَّذِي ile vasıflandırılması,

amden: isteyerek ve bilerek, kas-

binaenaleyh: bundan dolayı, bu-

nun üzerine.

dâhil: içinde, içeri girmiş.

esma-i müphem: belirsiz, kapa-

lı isimler.

ihlâs: samimiyet, bir ameli başka

bir karşılık beklemezsizin, sırf Al-

lah rızası için yapma.

illet: sebep, gaye.

ism-i fail: fiili, işi, eylemi yapan,

özne.

isnat: dayanma, dayandırma.

itaat: söz dinleme, boyun eğme,

emre uygun hareket etme.

itap: azarlama, rencide etme.

kâfir: Allah'ı ve İslâmiyeti inkâr

eden, dinsiz.

levazımat: lüzumlu maddeler, ih-

tiyaç maddeleri, lâzım olan şey-

ler.

malûm: bilinen, bilinen olan.

malûmiyet: malûmluk, bilinme,

belli olma.

mana: anlam.

mazeret: elde olmayarak mey-

dana gelmiş, makul sebep, özür.

medlûl: bir kelime veya bir işa-

retten anlaşılan, bir kelime veya

ibarenin gösterdiği şey, mana.

merci: merkez, kaynak, müraca-

at edilecek yer.

meselâ: örneğin.

misak: anlaşma, sözleşme, ye-

minleşme, yemin, and, peyman.

misak-ı ezeliye: ezeli sözleşme;

Allah'ın ruhları yarattığı zaman,

onlara, “Ben sizin Rabbiniz değil

miyim?” dediğinde onların, “Evet,

Rabbimizsin” diye cevap verme-

leri hâdisesi.

muhtaç: gerek duyan.

mülâhaza: dikkatle ve teferru-

atıyla, inceden inceye düşünme.

mü'min: iman eden, inanan.

münafık: nifak sokan, arabozucu;

kalbinde küfrü gizlediği hâlde

Müslüman görünen.

münasip: uygun, yerinde.

nida: ses, seslenme, çağırma.

nimet: lütuf, ihsan, bağış.

nisyan: unutmak, unutulmuş, aklı

gelmemeye.

1. İnsanlar.

2. İbadet ediniz. (Bakara Suresi: 21.)

3. Rabbinize.

4. O Rabbiniz ki, sizi yaratmıştır. (Bakara Suresi: 21.)

5. O ki.

6. O kişi ki, size geldi.

Rab: “Yaratıklarını besleyen, yetiştiren; verdiği nimetlerle islah ve terbiye eden” anlamında Allah'ın bir ismi.

sehiy: hata, yanlışlık, yanıl-

ma, kusur.

sıla: bağ-fil.

şükür: teşekkür.

tasvir: betimleme, başka bir ifade ile anlatma.

teklif: öneri.

terbiye: besleyip büyütmeye, yetiştirme, eğitme.

tevhid: Allah'ın bir olduğuna

inanma, birleme.

ünvan: ad, isim.

vasfiyet-i aslı: aslı özellik, temel hususiyet.

vasıflandırma: durum ve özellikleriyle anlatılması, ifa-

de edilmesi.

Cenab-ı Hakkın marifeti hakikatiyle olmayıp, ancak ef'al ve âsârıyla olduğuna işarettir.

İcat, inşa veya başka bir kelimeye tercihen yaratılışın güzel şeklini ifade eden ¹ خَلَقَ tabiri, insanlardaki istidadın sedat ve istikametçe ibadete elverişli olduğuna işarettir.

Ve keza, ibadet yaratılışın ücreti ve neticesidir. Bu itibarla, sevap ibadetin ücreti olmayıp, ancak Cenab-ı Hakkın kereminden olduğuna işarettir.

² وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ merci ve medlûlünün adem-i malûmiyetine delâlet eden الَّذِينَ evvelki insanların ölümle mahvolup gittiklerine ve onların ahvalini bildirecek bir bilgi olmadığına ve yalnız sizin gibi bir kısım mahlûklar onların yerlerine gelmekle, o mahvolan insanların tarifleri mümkün olduğuna işarettir.

³ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ kelimesi, ümit ve recayı ifade ediyor. Fakat, bu mana hakikatiyle Cenab-ı Hak hakkında istimal edilemez. Binaenaleyh, ya mecazen istimal edilecektir veya muhataplara veyahut sâmi ve müşahitlere isnat edilecektir.

• Mana-i mecazî ile Cenab-ı Hak hakkında isnat edilmesi şöyle tasvir edilir:

Nasıl ki bir insan, bir iş için bir adamı teçhiz ettiği zaman, o işin o adamdan yapılmasını ümit eder; kezalik,

olma.

istimal: kullanma.

itibar: bakımdan, sebepten.

kerem: cömertlik, lütuf, ihsan, bağış.

keza: böylece, aynı şekilde.

kezalik: keza, bu da öyle, böylece, hakeza.

mahlûk: yaratık, Allah tarafından yaratılmış olan.

mahv: yok etme, ortadan kaldırma.

mana: anlam.

mana-i mecazî: mecazî mana, bir kelimenin veya lâfzın gerçek anlamının dışında başka bir anlamda kullanıldığındaki mana.

marifet: bilme, derin bilgi.

mecazen: mecaz olarak, gerçek değil de mecaz yoluyla.

medlûl: delâlet olunan, işaret edilen, gösterilen.

merci: merkez, kaynak, müracaat edilecek yer.

muhatap: kendisine hitap olunan, söz söylenilen kimse.

müşahit: müşahede eden, gören, gözleyen, seyreden.

reca: umma, ümit etme, ümit hâli, dileme.

sâmi: dinleyen, dinleyici.

sedat: doğruluk, hak.

tabir: ifade, deyim.

tarif: bir şeyi bütün vasıflarını içine alacak şekilde anlatma.

tasvir etme: anlatma, izah etme, tanımlama.

teçhiz: cihazlama, donatma.

tercihen: tercih ederek, öncelikli olarak.

1. Yarattı. (Bakara Suresi: 21.)

2. Sizden öncekileri de... (Bakara Suresi: 21.)

3. Tâ ki, takvaya erişesiniz. (Bakara Suresi: 21.)

adem-i malûmiyet: bilinmemek.

ahval: hâller, durumlar.

âsâr: eserler.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

Cenab-ı Hak: hakkın ta kendisi olan şeref ve azamet sahibi Allah.

delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.

ef'al: fiiller, işler, ameller.

evvel: önce.

hakikat: gerçek, doğru.

icat: vücuda getirme, getirilme, yoktan var etme, ibda.

inşa: vücuda getirme, yaratma.

isnat: dayanma, dayandırma.

istidat: yaratılıştan olan ve zamanla geliştirilen kabiliyet;

bir şeyin kazanılmasına olan fitrî meyil.

istikamet: doğruluk; inanç, düşünce, niyet, tutum ve davranışta Allah'ın rızasına

uygun olarak doğru yol üzere

bilâteşbih, Cenab-ı Hak insanlara kemal için bir istidat, teklif için bir kabiliyet ve bir ihtiyar vermiştir. Bu itibarla, “Cenab-ı Hak, insanlardan o işlerin yapılmasını intizar etmektedir” denilebilir. Bu teşbih ve istiaredede, hilkat-i beşerdeki hikmetin takva olduğuna ve ibadetin de neticesi takva olduğuna ve takvanın da en büyük mertebe olduğuna işaret vardır.

• *Reca manasının muhataplara atfedilmesi şöyle izah edilir:*

Ey muhatap olan insanlar! Havf ve reca ortasında bulunmakla, takvayı reca ederek Rabbinize ibadet ediniz. Bu itibarla, insan ibadetine itimat etmemelidir ve daima ibadetinin artmasına çalışmalıdır.

• *Reca manası, sâmi ve müşahitlere göre olursa, şöyle tevîl edilecektir:*

Ey müşahitler! Aslanın pençesini gören adam, o pençenin iktizası olan parçalamayı aslandan ümit ve reca ettiği gibi; siz de, insanları ibadet teşhizatıyla mücehhez olduklarını gördüğünüzden, onlardan takvayı reca ve intizar edebilirsiniz. Ve keza, ibadetin fıtrî bir iktiza neticesi olduğuna işaretir.

atıf: bağlamak, yüklemek.

bilâteşbih: benzetmeksizin.

fıtrî: tabîî, yaratılıştaki, doğuştan olan.

havf: korku, korkma.

hikmet: ilâhî gaye, yüksek bilgi, fayda.

hilkat-i beşer: insanın yaratılışı.

ibadet: Allah'ın emrettiklerini yerine getirme, Allah'a karşı kulluk görevini yerine getirme.

ihtiyar: irade, tercih.

iktiza: gerek, lüzum.

intizar: bekleme, gözleme.

istiare: bir kelimeyi konulduğu manada kullanmanın da caiz olmasıyla beraber, başka bir manada kullanma sanatı.

istidat: yaratılıştan olan ve zamanla geliştirilen kabiliyet; bir şeyin kazanılmasına olan fıtrî meyil.

itibar: bakımdan, sebepten.

itimat: dayanma, güvenme, emniyet etme.

izah: açıklama, ayrıntıları ile an-

¹ **تَقْوَى** : Takva, tabakat-ı mezkûrenin ibadetlerine

terettüp ettiğinden, takvanın bütün kısımlarına, mertebelerine de şamildir. Meselâ, şirkten takva, kebairden,

1. Takvaya erişesiniz. (Bakara Suresi: 21.)

latma.

kabiliyet: istidat, yetenek.

kebair: büyük günahlar, cezası büyük olan günahlar.

kemal: olgunluk, fazilet.

keza: böylece, aynı şekilde.

mana: anlam.

mertebe: derece, basamak.

meselâ: örneğin.

muhatap: kendisine hitap

olunan, söz söylenen kimse.

mücehhez: teçhiz edilmiş,

noksanları tamamlanmış, donatılmış, donanmış.

müşahit: müşahede eden, gören, gözleyen, seyreden.

reca: umma, ümit etme, ümit hâli, dileme.

sâmi: dinleyen, dinleyici.

şamil: içine alan, kapsayıcı.

şirk: Allah'a ortak koşma, Allah'tan başka yaratıcının bulunduğuna inanma.

tabakat-ı mezkûre: zikredilen

tabakalar, sözü geçen tabakalar.

takva: Allah korkusuyla dinin yasak ettiği şeylerden kaçınma, Allah'ın emirlerini tutup azabından korunma.

teçhizat: donanım.

teklif: öneri.

terettüp: sonuç olarak çıkma.

teşbih: benzetme.

tevîl: yorumlama, yorum.

masivaullahtan kalbini hıfzetmekle takva, ikaptan içtinap etmekle takva, gazaptan tahaffuz etmekle takva. Demek ¹ تَتَّقُونَ kelimesi bu gibi mertebeleri tazammun eder.

Ve keza, ibadetin ancak ihlâsla ibadet olduğuna ve ibadetin mahzan vesile olmayıp maksud-i bizzat olduğuna ve ibadetin sevap ve ikap için yapılmaması lüzumuna işaretler.

² الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً : Kur'ân-ı

Kerîm, bu cümle ile beyan ettiği kudret-i İlâhiyenin azametiyle insanları ibadete teşvik edip heyecana getiriyor. Şöyle ki:

Ey insanlar! Arz ve semayı sizlere mutî ve hizmetkâr yapan Zat, yaptığı şu iyiliğe karşı, ibadete müstahaktır; ibadetini ediniz!

Ve keza, insanların faziletine ve yüksek bir kıymete malik olduğuna ve indallah mükerrem bulunduğu bir imadır. Sanki beşere emrediyor:

Ey beşer, yüksek ve alçak bütün ecramı sizin istifadenize tahsis etmekle sizlere bu kadar izaz ve ikramlarda bulunan Cenab-ı Hakka ibadet ediniz! Ve sizlere yaptığı keramete karşı liyakatinizi izhar ediniz.

Ve keza, esbap ve tabiata tesirin verilmesini reddediyor. Şöyle ki:

lah katında.

istifade: faydalanma, yararlanma.

izaz: ağırlama, ikram etme.

izhar: gösterme, açığa vurma.

keramet: Allah'ın velî kullarında görülen olağanüstü hâller veya tabiatüstü hâdiseler.

keza: böylece, aynı şekilde.

kıymet: değer.

kudret-i İlâhiye: Allah'ın kudreti, Allah'ın kudretiyle yaptığı işler, fiiller, tasarruflar.

Kur'ân-ı Kerim: Kur'ân; Hz. Muhammed'e vahiy ile indirilen en son ilâhî kitap.

liyakat: lâyık olma, ehliyet.

mahza: halis, katkısız, tam.

maksud-i bizzat: kendi maksadı, şahsî gaye, şahsî amaç.

malik: sahip.

masivaullah: Cenab-ı Haktan başka mevcudatın tamamı.

mertebe: derece, basamak.

muti: itaat eden, boyun eğen.

mükerrem: ikram edilmiş, saygı gösterilmiş.

müstahak: istihkakı olan, hak kazanmış, lâyık.

sema: gökyüzü, gök.

tabiat: kâinatın düzenini devam ettiren kanun.

tahaffuz: korunma, sakınma.

tahsis: has kılma, ayırma.

takva: Allah korkusuyla dinin yasak ettiği şeylerden kaçınma, Allah'ın emirlerini tutup azabından korunma.

tazammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.

tesir: etki.

vesile: yol, vasıta, sebep.

zat: azamet ve ululuk sahibi olan Allah.

1. Takvaya erişesiniz. (Bakara Suresi: 21.)

2. O Rabbiniz ki, yeryüzünü size bir döşek, gökyüzünü bir kubbe yaptı. (Bakara Suresi: 22.)

arz: yer, dünya.

azamet: büyüklük, ululuk, yücelik.

beşer: insan, insanlık, âdemoğlu.

beyan: anlatma, açıklama.

Cenab-ı Hak: hakkın ta kendisi olan şeref ve azamet sahibi Allah.

ecram: kütleler, cansız cisimler, gezegenler.

esbap: sebepler, vasıtalar.

fazilet: kişiyi ahlâklı, iyi hareket etmeye yöneltten manevî kuvvet, erdem.

gazap: dargınlık, kızgınlık, da-nılma, kızma, hiddet, öfke.

hıfz: saklama, koruma, muhafaza etme.

hizmetkâr: hizmet yapan kimse, hizmetçi.

içtinap: çekinme, sakınma,

uzak durma.

ihlâs: samimiyet, bir ameli başka bir karşılık beklemek-sizin, sırf Allah rızası için yapma.

ikap: azap, eziyet, eza, ceza-landırma, ceza.

ikram: bağış, ihsan.

ima: dolaylı, üstü kapalı ifade etme.

indallah: Allah'ın indinde, Al-

Ey insan! Şu gördüğünüz yerler, gökler, sıfatlarıyla beraber, bir Hâlık'ın halkıyla, kastiyle, tahsisiyle ve bir Nâzım'ın nazmıyla husule gelip bu intizamı bulmuşlardır. Kör tabiatın bu kadar büyük şeylerde yeri olmadığı gibi, en küçük şeylerde de yeri yoktur.

Ve keza, sıfatlar da mümkünattan oldukları cihetle, Sânia delâlet ettiklerine işarettir. Zira cisimleri teşkil eden zerrelere büyüklük-küçüklük, çirkinlik-güzellik gibi gayr-i mütenahi ahval ve keyfiyetleri kabul etmekte müsavidirler. Yani bir zerrenin, bin keyfiyeti kabul etmeye kabiliyeti vardır ve bir hâlet binlerce zerrelere hâl olabilir. Binaenaleyh, güzellik gibi bir sıfat binlerce zerrelere ve dolayısıyla cisimlere sıfat olabildiği hâlde, o kadar imkânât ve ihtimaller içinde muayyen bir cisme tayin edildiği zaman, herhâlde bir kasıt ile, bir hikmet altında, bir Zâtın irade ve tahsisiyle, binlerce cisimler arasında o cisim o sıfata mevsuf kılınmıştır.

¹ لَكُمْ : Bu ihtisas için değildir, ancak sebebiyeti ifa-

de ediyor. Yani arzın tefrişine sebep, yani vesile insandır. Bu misafirhanedeki ziyafet onun namına verildi. Fakat istifade, insanlara mahsus ve münhasır değildir. Öyle ise insanların ihtiyacından, istifadesinden fazla kalana abes denilemez.

² فَرِاشًا : Bu tabir, garip bir nükte-i belâgate işarettir.

Çünkü, arzın sıkletinden dolayı suya batıp kaybolması tabiatının icabatından olduğu hâlde, Cenab-ı Hak merhametiyle bir kısmını dışarıda bırakarak, insanlar için bir

abes: boş saçma, lüzumsuz ve gayesiz iş.
ahval: hâller, durumlar.
arz: yer, dünya.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
cihet: yön, sebep, vesile.
delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.
garip: tuhaf, hayret verici.
gayr-i mütenahi: sonsuz, sonu olmayan, nihayetsiz.
hâl: durum, vaziyet.
hâlet: hâl, durum.
Hâlık: yoktan yaratan, her şeyi yoktan var eden, yaratıcı; Allah.
halk: yaratma, yoktan var etme.
hikmet: ilâhî gaye, yüksek bilgi, fayda.
husul: hâsıl olma, meydana gelme, peyda olma.
icabat: icaplar, gerekenler, lâzım gelenler; bir iş için gerekli olanlar.
ihtimal: olabilirlik, olasılık.
imkânât: imkânları olabilirlikler, olması ve olmaması ihtimal dâhilinde olanlar.
intizam: düzen, düzenlilik.
irade: dileme, isteme, bir şeyi yapıp yapmama konusunda için olan iktidar, güç.
istifade: faydalanma, yararlanma.
kabiliyet: istidat, yetenek.
kasıt: niyet, düşünce.
keyfiyet: durum, nitelik.
keza: böylece, aynı şekilde.
merhamet: acımak, şefkat göstermek, korumak, esirgemek.
mevsuf: vasıflanan, bir sıfatla tavsif edilen, vasıflanmış, nitelenmiş.
muayyen: belirli.
mümkinat: yaratılanlar, mümkün olanlar, imkân dâhilindekiler, olabilir şeyler.
münhasır: hasredilmiş, ayrılmış, bir şeye veya kimseye mahsus.
mûsavi: eşit.
nam: ad, isim.
nazım: tertip etme, düzene, koy-

1. Sizin için.

2. Döşek.

ma, dizme.

Nazım: kâinattaki her şeyi düzenleyen ve tanzim eden Allah.

nükte-i belâgat: düzgün, kusursuz ve yerinde söylenen sözlerdeki ince ve zarif mana; çok ince manalar ihtiva edip, yerinde ve kusursuz söylenen söz.
Sâni: her şeyi sanatlı olarak

yaratan Allah.

sebebiyet: sebep olma, icap ettirme, gerektirme.

sıfat: vasıf, nitelik.

sıklet: ağırlık, yük.

tabiat: kâinatın düzenini devam ettiren kanun.

tabir: ifade; deyim.

tahsis: has kılma, ayırma.

tayin: gösterme, sınırını çizme, belirtme.

tefriş: serme, yayma, döşeme, düzenleme.

teşkil: oluşturma, şekillendirme.

vesile: bahane, sebep.

zat: azamet ve ululuk sahibi olan. Allah.

zerre: en küçük parça, molekül, atom.

ziyafet: ikram için verilen yemek, yemekli davet, şölen.

mesken ve nimetlerine bir mâide, yani bir sofrâ olmak üzere tefrîş etmiştir.

Ve keza, ¹ **فَرَّاشًا** tabirinden anlaşılıyor ki, arz, bir hane- nin tabanı gibi, insan ve hayvanlara ferş ve bast edilmiş- tir. Öyle ise, arzdeki nebatat ve hayvanat, hanedeki ef- rad-ı aile ile erzak vesaire gibi levazım-ı beytiye hükmün- dedir.

Ve keza, **فَرَّاشًا** tabirinden anlaşılıyor ki, arz, taş gibi katı ve sert değildir ki, kabil-i sükna olmasın ve su gibi mayı de değildir ki, ziraat ve istifadeye kabil olmasın. Belki orta bir vaziyette yapılmıştır ki, hem mesken, hem mezraa olsun. Bu iki faydanın taht-ı temine alınması, el- bette ve elbette bir maksat, bir hikmet ve bir nizamla ola- bilir.

² **وَالسَّمَاءَ بَنَاءً** : Semanın, insanlara bir sakf, bir dam gibi yapılması, yıldızların o damda asılı kandiller gibi ol- malarını istilzam eder ki, teşbih tamam olsun. Öyle ise gayr-i mütenahi şu boşlukta dağınık bir şekilde yıldızların bulunması, akılları hayrette bırakan nizam ve intizamlı vaziyetleri kör tesadüfe isnat edilemez.

Sual: İnsan, arza nispeten bir zerredir. Arz da, kâina- ta nazaran bir zerredir. Ve keza, insanın bir ferdi, nev'ine nispeten bir zerredir; nev'i de, sair ortakları bulunan en- va içinde bir zerre gibidir. Ve keza, aklın düşünebildiği

levazım-ı beytiye: eve ait şeyler, evin ihtiyaçları.

mâide: yemek sofrası, üzerinde nimetler bulunan kurulmuş sofrâ.

maksat: kasıt, amaç, düşünce.

mayı: su gibi akan, su hâlinde bu- lunan şey, sıvı.

mesken: oturlan, ikamet olunan yer.

mezraa: ziraat yapılacak yer, tar- la, ekilecek yer.

nazaran: nispeten, kıyaslayarak, göre.

nebatat: bitkiler.

nevi: tür, çeşit.

nimet: lütuf, ihsan, bağış.

nispeten: nispetle, kıyaslayarak.

nizam: düzen, düzgünlük; kaide, kanun.

sakf: tavan, çatı, dam.

sema: gökyüzü, gök.

sual: soru.

tabir: ifade, deyim.

taht-ı temin: karşılama, güven altına alma.

tefrîş: serme, yayma, döşeme, düzenleme.

tesadüf: rastlantı.

teşbih: benzetme.

vaziyet: durum.

zerre: en küçük parça, molekül, atom.

ziraat: ekincilik, çiftçilik, tarım.

1. Döşek.

2. Gökyüzünü kubbe yaptı. (Bakara Suresi: 22.)

arz: yer, dünya.

bast: yayma, yayılma, açma, serme, döşeme.

dam: tavan.

efrad-ı aile: aileyi teşkil eden fertler.

enva: çeşitler, türler, neviler.

erzak: yiyecek, içecek, azık- lar.

ferş: döşeme, yayma, serme.

gayr-i mütenahi: sonsuz, so- nu olmayan, nihayetsiz.

hayvânât: hayvanlar.

hikmet: ilâhî gaye, yüksek bilgi, fayda.

hüküm: yerine geçme, sayıl- ma.

intizam: düzen, düzenlilik.

isnat: dayandırma.

istifade: faydalanma, yarar-

lanma.

istilzam: gerektirme.

kabil: mümkün, ihtimal da- iresinde.

kabil-i sükna: oturmaya el- verişli, oturulabilir.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütûn âlem- ler.

keza: böylece, aynı şekilde.

gayeler, faydalar, hikmet-i ezeliye ve ilm-i İlâhîdeki faydalara nispeten bir zerreden daha aşığıdır. Binaenaleyh, böyle bir âlemin insanın istifadesi için yaratılmış olduğu akla giremez?

Cevap: Evet, zahire bakılırsa insan bir zerre hükmündedir. Fakat insanın taşıdığı ruha, kafasına taktığı akla, kalbinde beslediği istidatlara nazaran, bu âlem-i şahadet dardır; istiap edemez. Ancak o ruhun arzularını ve o aklın fikirlerini ve o istidatların meyillerini tatmin ve temin edecek, âlem-i ahirettir.

Ve keza, istifade hususunda müzaheme, mümana ve tecezzi yoktur; bir küll ile cüz'iyatı gibidir. Nasıl ki bir küllî, bütün cüz'iyatında mevcut olduğu hâlde, ne o küllîde tecezzi ve inkısam olur ve ne de cüz'iyatında müzaheme ve müdafaa olur. Küre-i arzdan da binlerce müstefit olsa, ne aralarında bir müzaheme olur ve ne küre-i arzda bir noksanîyet peyda olur. Yalnız insanın indallah kerameti olduğu için, âlem-i şahadetin yaratılışında, insan ille-i gaiye menzilesinde gösterilmiştir. Ve insanın hatırı için bütün envaa bir umumî ziyafet verilmiştir. Bu ise, bütün âlemin faydaları insana münhasır olup, başkalarına hiçbir faydası yoktur demek değildir.

وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَآخَرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ

İnzalın, Cenab-ı Hakka olan isnadından anlaşılıyor ki, yağmurun katreleri başboş değildir; ancak bir hikmet

1. Ve gökten de size bir su indirip onunla türlü meyvelerden ve mahsullerden size rızık ve sair gıdaları çıkardı. (Bakara Suresi: 22.)

âlem: dünya, cihan.
âlem-i ahiret: ahiret âlemi.
âlem-i şahadet: gözle gördüğümüz, şahit olduğumuz âlem, kâinat.
arzu: istek, heves, niyet.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
Cenab-ı Hak: hakkın ta kendisi olan şeref ve azamet sahibi Allah.
cüz'iyat: ehemmiyetsiz, değersiz, ufak tefek şeyler.
enva: çeşitler, türler, neviler.
hikmet: ilâhî gaye, yüksek bilgi, fayda.
hikmet-i ezeliye: başlangıcı olmayan, ezelden beri var olan hikmet; Allah'ın hikmeti.
husus: mevzu, konu.
hüküm: yerine geçme, sayılma.
ille-i gaiye: gerçekleştirilmesi, meydana gelmesi için çaba harcanan şey, amaç, ideal.
ilm-i ilâhî: Allah'ın ilmi.
indallah: Allah'ın indinde, Allah katında.
inkısam: bölünme, parçalanma.
inzal: Allah'ın emirlerinin peygamberlere indirilmesi.
isnat: dayandırma.
istiap: içine alma, içine sığdırma, kapsama.
istidat: yaratılıştan olan ve zamanla geliştirilen kabiliyet; bir şeyin kazanılmasına olan fitrî meyil.
istifade: faydalanma, yararlanma.
katre: damla.
keramet: ermişçesine yapılan iş, hareket veya söylenen söz, fikir.
keza: böylece, aynı şekilde.
küll: bütün.
küllî: bütün olan, tümel.
küre-i arz: yer küre, dünya.

menzile: mertebe.
meyil: yöneliş, istek.
müdafaa: savunma, koruma.
mümana: karşılıklı men edişme, izin vermeme, menetme, engelleme.
münhasır: mahsus, ait, yönellik.
müstefit: istifade eden, faydalanan, kazanan.
müzaheme: zahmet, sıkıntı

verme.
nazaran: nispeten, kıyaslayarak, göre.
nispeten: nispetle, kıyaslayarak.
noksaniyet: eksiklik, noksanlık.
peydâ: meydana gelme, açığa çıkma.
tatmin: doyurma, ihtiyacını karşılama.

tecezzi: parçalara ayrılma, bölünme, ufalanma, cüzlere ayrılma.
temin: sağlama.
umumî: genel.
zahir: görünüşe göre, görünüş itibarıyla.
zerre: en küçük parça, molekül, atom.
ziyafet: ikram için verilen yemek, yemelik davet, şölen.

altında ve bir mizan-ı kastî ile inerler. Çünkü, o mesafe-i baideden gelmekle beraber, rüzgâr ve hava da müsademelerine yardımcı olduğu hâlde, katrelerin aralarında müsademe olmuyor. Öyle ise o katreler başıboş olmayıp, gemleri onları temsil eden meleklerin elindedir.

¹ **مِنَ السَّمَاءِ** : Sema kelimesinin zikri geçtiğine nazar, makam, zamirin yeri olduğu hâlde ism-i zahir ile zikredilmesi, yağmurların sema cirminden değil, sema cihtinden geldiğine işarettir. Çünkü, sebkât eden sema kelimesinden maksat, cirim değil, cihtettir.

² **مَاءٌ** : Semadan gelen karlar, dolular, sular olduğu hâlde, yalnız suların zikredilmesi, en büyük istifadeyi temin eden, su olduğuna işarettir. **مَاءٌ** kelimesinde tenkiri ifade eden *tenvin* ise, yağmur suyunun acip bir su olup, nizamı garip, imtizacat-ı kimyeviyesi size meçhul olduğuna işarettir.

³ **فَاَخْرَجَ** 'deki **ف** müddet ve mühlet olmaksızın takibini ifade eder. Buna binaen, semeratın ihracı, yağmurun inzali akabinde bir müddet ara vermeden husule gelmesi lâzımdır. Hâlbuki ihraç ile inzal arasında hayli bir zaman vardır. Öyle ise ⁴ **اَخْرَجَ** , ⁵ **اَنْزَلَ** 'ye atıf değildir. Ancak, inzali takip eden fiillerin silsilesi ortadan kaldırılarak o fiillerin neticesi hükmünde olan **اَخْرَجَ** , **اَنْزَلَ** 'ye atfedilmiştir. Takdir-i kelâm şöyle olsa gerekir:

olmayıp ismin bizzat kendisi.

istifade: faydalanma, yararlanma.

katre: damla.

makam: yer, mevki.

maksat: kastedilen şey; gaye.

meçhul: bilinmeyen, hakkında bilgi olmayan.

mesafe-i baid: uzak mesafe, aralık.

mizan-ı kastî: bir kasıt ve irade-den kaynaklanan düzen ve intizam.

müddet: süre, zaman.

mühlet: belli süre, belirlenmiş zaman, tayin edilmiş vakit.

müsademe: çarpışma, çatışma, vuruşma.

nazaran: nispeten, kıyaslayarak, göre.

nizam: düzen, düzgünlük; kaide, kanun.

sebkât: geçme, ilerleme.

sema: gökyüzü, gök.

semerat: semereler, meyveler.

silsile: birbirini takip eden şeylerin meydana getirdiği sıra.

takdir-i kelâm: sözün kıymeti.

takip: peşinden yürüme, arkasından gitme.

temin: sağlama.

temsil: adına hareket etme, o gibi davranma.

tenkir: bir ismi harf-i tarifsiz kullanılarak belirsiz yapma.

tenvin: Arapça bir kelimenin sonunu nun gibi okutmak üzere konulan işaret; kelimenin sonuna iki üstün (en), iki esre.

zahir: ismin yerini tutan kelimeler.

zikir: anma, bildirme.

1. Semadan, gökten. (Bakara Suresi: 22.)

2. Bir su. (Bakara Suresi: 22.)

3. Onunla çıkardı. (Bakara Suresi: 22.)

4. Çıkardı.

5. İndirdi.

acip: tuhaf, hayrette bırakan.

akabinde: arkası sıra, peşi sıra, peşinden.

atıf: bağlamak, yüklemek.

atıf: bir kelime veya cümle- nin, önceki kelime veya cüm- leye bağlanması.

binaen: -den dolayı, bu se-

bepten.

cihet: yan, yön, taraf.

cirim: vücut, ten, cüsse, ha- cim, büyüklük.

fiil: iş, oluş, davranış, hareket.

garip: tuhaf, hayret verici.

husul: olma, meydana gelme.

hükmünde: değerinde, yerin-

de.

ihraç: üretme, dışarı çıkarma.

imtizacat-ı kimyeviye: kim- yevî kaynaşmalar, ayrı mad- delerin tamamen birbirine karışıp kaynaşması.

inzal: indirme, indirilme.

ism-i zahir: açık isim, zahir

وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاهْتَزَّتْ الْأَرْضُ وَرَبَّتْ وَاخْضَرَّتْ
وَأَنْبَتَتْ فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ¹

Bu itibarla, inzali takip eden² اهْتَزَّتْ fiilidir. ف 'nin de asıl mevkii, اهْتَزَّت 'dir.

³ به 'deki ب harfi, sebebiyetle karışık ilsak manasına-
dır. Yani, su, semeratin husulüne sebep olduğu gibi, se-
merata mûlsak, karışık, yapışık olduğundan da, semera-
tın taravet ve tazeliğini muhafazaya vesiledir.

⁴ مِنْ 'taki مِنْ 'den, beyanla karışık iptidayı ifade
eder. Bu itibarla⁵ أَخْرَج 'ye mef'ul olamaz, ancak sâmi-
in fehmine göre tayin edilen mef'ulü mukadderdir.
مِنْ الثَّمَرَاتِ ise, o mef'ule beyandır. Takdir-i kelâm⁶
فَأَخْرَجَ بِهِ ﴿أَنْوَاعًا﴾ مِنَ الثَّمَرَاتِ şeklindedir.

Nekre olarak⁷ رِزْقًا 'nın zikredilmesi, bu rızkın nereden
ve neyle husule geldiği size meçhul olduğuna işaretir.

⁸ لَكُمْ 'deki ل , ecliyet ve sebebiyet içindir. Yani, “Siz
rızkın gelmesine sebepsiniz, ama istifadesi size mahsus
ve münhasır değildir ve başkalar da tebean istifadeye şe-
riktirler.”

beyan: anlatma, açıklama.
ecliyet: cihetiyet, sebebiyet, se-
bep oluş.
fehîm: anlama, anlayış, kavrayış.
fiil: iş, oluş, davranış, hareket.
husul: olma, meydana gelme.
ilsak: yapıştırma, bitleştirme, kat-
ma.
inzal: indirme, indirilme.
iptida: baş, başlangıç.
istifade: faydalanma, yararlan-
ma.
itibar: bakımdan, sebepten.
mana: anlam.
meçhul: bilinmeyen, hakkında
bilgi olmayan.
mef'ul: tümleç.
mekî: yer, makam.
muhafaza: koruma.
mukadder: takdir edilmiş.
mûlsak: ilsak edilmiş, bitleştirilmiş,
kavuşturulmuş.
münhasır: mahsus, ait, yönelik.
nekre: belirsiz isim.
rızık: Allah tarafından her canlı
için ayrılmış ve takdir edilmiş
olan nimet, yiyecek içecek ve gi-
yecek ile ilgili şeyler.
sâmi: dinleyen, dinleyici.
sebebiyet: sebep olma, icap et-
tirme, gerektirme.

1. Semadan bir su indirdi de yeryüzü harekete geldi, kabardı; nebatatını yeşertti, bitirdi ve onunla meyvelerden bir rızık çıkardı.
2. Harekete geldi.
3. Onunla.
4. Meyvelerden. (Bakara Suresi: 22.)
5. Çıkardı.
6. Onunla çeşit çeşit meyveler çıkardı.
7. Rızık olarak. (Bakara Suresi: 22.)
8. Sizin için. (Bakara Suresi: 22.)

semerat: semereler, meyve-
ler.
şerik: ortak.
takdir-i kelâm: sözün kiyme-

ti.
taravet: tazelik, körpelik.
tayin: belirleme, gösterme,
sınırları çizme.

tebean: tâbi olarak, uyarak,
uyumak suretiyle.
vesile: bahane, sebep.
zikir: anma, bildirme.

Ve keza, Cenab-ı Hak, sizlere nimetlerini tahsis ettiği gibi; sizin de şükürünüzü ona tahsis etmeniz lâzım geldiği-ne işaretir.

¹ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا : Başta bulunan ف , geçen dört

fıkraya bakıyor. Yani, “Odur Ma’bud; şerik yapmayınız. Odur Kadîr-i Mutlak; şerikini itikat etmeyiniz. Odur Mün’im; şüküründe şerik yapmayınız. Odur Hâlık; başka bir hâlık tahayyül etmeyiniz.”

² تَجْعَلُوا : Bu tabirin ³ تَعْتَقِدُوا tabirine tercihi, onların

Allah’a isnat ettikleri şeriklerin ve misillerin aslı ve hakikati olmadığı için, o uydurma şeriklerin itikat edilecek şeyler olmadığına, ancak uydurma, ca’lî şeyler oldukları-na işaretir.

⁴ لِلَّهِ : Lâfza-i Celâlin ⁵ أَنْدَادًا üzerine takdimi, Allah’ın

daima hâzır olduğunu düşünmek lüzumuna; ve nehyin menşei şerikin Allah için yapılışı olduğuna işaretir.

أَنْدَادًا : Endâd, نَدٍ ’din cem’idir. نَدٍ ise, misil manasına-

dır. Hâlbuki, Cenab-ı Hakka yapılan misil, onun zıddı olur. Bir şey, hem zıt, hem misil olamaz ve bir şeyin zıddı, ona misil olamaz. Öyle ise mislin bulunması, mislin muhaliyetini istilzam eder.

أَنْدَادًا ’ın sîga-i cem ile zikri, müşriklerin cehaletine

işaretir. Yani, “Hiçbir cihetten bir benzeri olmayan Cenab-ı Hakka nasıl bir sürü misil ve zıt yapıyorsunuz?”

1. Öyleyse bile bile Allah’a eşler ve ortaklar koşmayın. (Bakara Suresi: 22.)

2. Yapmayınız.. (Bakara Suresi: 22.)

3. İnanmayınız.

4. Allah’a. (Bakara Suresi: 22.)

5. Eşler, ortaklar. (Bakara Suresi: 22.)

ca’lî: sahte, yapmacıklık, düzme.

cehalet: cahillik, ilimden yoksun olma, ilâhî hakikatlerden habersiz olma.

cem: çoğul.

Cenab-ı Hak: hakkın ta ken-

disi olan şeref ve azamet sahibi Allah.

endâd: misiller, şerikler, eşler.

hakikat: gerçek, doğru.

Hâlık: yaratıcı; herşeyin yoktan var eden, yaratan Allah.

isnat: dayandırma.

istilzam: gerekli görme, lüzumlu görme.

itikat: bir inanca, bir fikre bağlanma, inanma, iman.

Kadîr-i Mutlak: hiç bir kayıt ve şarta tâbi olmaksızın her şeye gücü yeten sonsuz kud-

ret sahibi, Allah.

keza: böylece, aynı şekilde.

Lâfza-i Celâl: Allah lâfzı, kelimesi.

Ma’bud: kendisine ibadet edilen, tapınılan, kulluk edilen Allah.

mana: anlam.

menşe: esas, kaynak.

misil: benzer, eş, nazır, tıpkısı.

muhaliyet: imkânsızlık, imkânsız oluş.

Mün’im: nimet veren, ikram eden, Allah.

müşrik: Allah’a şirk koşan, ortak tutan.

nehiy: yasaklama, dinin yasakladığı işler.

nimet: lütuf, ihsan, bağış.

şerik: ortak.

şükür: teşekkür.

tabir: ifade; deyim.

tahayyül: hayale getirme, hayalinde canlandırma, zihinde canlandırma, tasavvur etme.

tahsis: has kılma, ayırma.

takdim: arz etme, sunma.

zikir: anma, bildirme.

Ve keza, bütün enva-ı şirkin reddine işarettir. Yani, “Ne zatında ve ne sıfâtında ve ne ef’alinde şeriki, şebihî yoktur.”

Ve keza, Vesenî, Sâbiî, Ehl-i Teslis, ehl-i tabiat gibi fırak-ı dâllenin tevehhüm ettikleri şeriklerin tabakalarına işarettir.

İhtar: Vesenî mezhebinin menşei, yıldızları ilâh itikat etmek, hulûlû tahayyül etmek, cismaniyeti tevehhüm etmek gibi gülünç şeylerdir.

¹ **وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ** : Bu cümle ile ayetlerin sonunda zikre-

dilen emsalî cümleler, İslâmiyetin menşei ilim, esasî akıl olduğuna işaret eder. Binaenaleyh, İslâmiyetin, hakikati kabul ve safsatalı evhamı reddetmek, şarınıdandır.

² **تَعْلَمُونَ** 'ye bir mef’ulün terki, çok mef’ullerin takdiri-

ne sebep olmuştur. Demek, icaz ve ihtisarı yapmakla, itnap ve uzatmaktan kaçarken, daha ziyade itnaba, tatvile sebep olmuştur. Yani, “Allah’tan başka ma’budunuz olmadığını, hâlıkınızın bulunmadığını, başka bir Kadîr-i Mutlak olmadığını ve mün’iminizin bulunmadığını bilirsiniz.” Keza bilirsiniz ki, “Onların uydurdukları âlihe ve esnam, bir şeye kâdir olmayıp, onlar da mahlûk ve mec’ul şeylerdir.”

âlihe: batıl ilâhlar, tanrılar.

ayet: Kur’ân cümlesi.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

efal: fiiller, işler, ameller.

ehl-i tabiat: tabiatperestler, tabiata tapanlar.

Ehl-i Teslis: teslis ehli, Allah’ın üç (baba, oğul, kutsal ruh) olduğuna inananlar; Hristiyanlar.

emsal: örnekler, benzerler.

enva-ı şirk: Allah’a ortak koşmanın neveleri, çeşitleri.

esnam: putlar, sanemler.

evham: vehimler, zanlar, kuruntular.

fırak-ı dâlle: sapık gruplar, dalâlet fırkaları, ehl-i sünnetten ayrılan gruplar, hak yoldan ayrılmış gruplar.

hakikat: gerçek, doğru.

hâlık: yoktan yaratan, her şeyi yoktan var eden.

hulûl: tenasuha inananlara göre bir ruhun bedenden ayrıldıktan sonra başka bir bedene girmesi, tenasuh, reenkarasyon.

icaz: az sözle çok mana ifade etme.

ihzar: dikkat çekme, hatırlatma, uyarı.

ihtisar: kısaltma, özetleme.

ilâh: tanrı, ma’bud.

ilim: bilgi, marifet.

itikat: bir inanca, bir fikre bağlanma, inanma.

itnap: gereksiz sözlerle konuyu uzatma.

kâdir: bir işi yapmaya gücü ye-

1. Bildiğiniz hâlde, bile bile. (Bakara Suresi: 22.)

2. Bilirsiniz. (Bakara Suresi: 22.)

ten, kuvvet sahibi olan.

Kadîr-i Mutlak: hiç bir kayıt ve şarta tâbi olmaksızın her şeye gücü yeten sonsuz kudret sahibi, Allah.

keza: böylece, aynı şekilde.

Ma’bud: kendisine ibadet edilen, tapınılan, kulluk edilen Allah.

mahlûk: yaratık, Allah tarafından yaratılmış olan.

mec’ul: meydan çıkarılmış, yapılmış olan.

menşe: esas, kaynak.

mün’im: nimet veren, ikram eden, Allah.

Sâbiî: yıldızda tapan insanlar.

safsata: boş, temelsiz, asılsız söz.

şan: şan, şöhret, ün.

şebih: benzer, tıpkı.

şerik: ortak, hissedar.

tabaka: derece, kat.

tahayyül: hayale getirme, hayalinde canlandırma.

tatvil: uzatma, uzatılma.

tevehhüm: vehmine kapılmak, öyle zannetmek.

Vesenî: putperest, puta tapan.

zikir: anma, bildirme.

ziyade: çok, fazla.

Nübüvvet Hakkında

Mukaddeme

وَأَنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ
وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١﴾ فَإِنْ لَمْ
تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ
أُعدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿١﴾

Gayet kısa bir meal: Yani, “Abdimiz üzerine inzal ettiğimiz Kur’ân’da bir şüpheniz varsa, Kur’ân’ın mislinden bir sure yapınız; hem de Allah’tan başka, işlerinizde kendilerine müracaat ettiğiniz şuheda ve muinlerinizi de çağırınız, yardım etsinler. Eğer sözünüzde sadık iseniz, hepiniz beraber çalışınız, Kur’ân’ın mislinden bir sure getiriniz. Eğer bir misil getiremediğiniz takdirde —zaten getiremezsiniz ya— öyle bir ateşten sakınınız ki, odunu insanlar ile taşlardır.”

Kitabın evvelinde beyan edildiği gibi, Kur’ân-ı Kerim’in takip ettiği esas maksat dördtür. Birinci maksadı olan *tevhid*, evvelki ayetle beyan edilmiştir. Bu âyetle de, ikinci maksat olan *nübüvvet* beyan ve izah edilmiştir. Yalnız bir şey var ki, bu ayet, nübüvvet-i Muhammediyenin (a.s.m.) ispatı hakkındadır, nübüvvet-i mutlaka hakkında

1. Bakara Suresi: 23-24.

abd: kul.

ayet: Kur’ân cümlesi.

beyan: anlatma, açıklama.

evvel: önce.

gayet: son derece, oldukça.

inzal: indirme, indirilme.

izah: açıklama, ayrıntıları ile anlatma.

Kur’ân-ı Kerim: Kur’ân; Hz. Muhammed’e vahiyle indirilen en son ilâhî kitap.

maksat: kasıt, amaç, düşün-

ce.

meal: mana, anlam, mefhum.

misil: benzer, eş, nazır, tıpkısı.

muin: yardımcı, muavin.

mukaddeme: başlangıç.

nübüvvet: nebîlik, peygamberlik, Allah elçiliği.

nübüvvet-i Muhammediye: Hz. Muhammed’in (a.s.m.) peygamberliği.

nübüvvet-i mutlaka: muhakkak peygamberlik, Al-

lah’ın elçiliğinin kesin oluşu.

sadık: doğru, gerçek; sözünde, vaadinde, işinde doğru olan.

sure: Kur’ân-ı Kerim’in ayrıldığı 114 bölümden her biri.

shuheda: şahitler.

tevhid: Allah’ın bir olduğuna inanma, birleme.

değildir. Hâlbuki maksat, mutlak nübüvvettir. Fakat, küllî cüz’de dâhildir; cüz’ünün ispatıyla küllî de ispat edilmiş olur. Bu ayet, Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmın nübüvvetini en büyük mu’cizesi olan i’caz-ı Kur’ân’dan bahisle ispat ediyor. O Zatın (a.s.m.) nübüvvetine dair delâil başka risalelerimizde beyan edilmiştir; burada yalnız bir kısmını hülâsaten Altı Mesele zımında beyan edeceğiz.

BİRİNCİ MESELE

Enbiya-i salifinde nübüvvete medar ve esas tutulan noktalar ve onların ümmetleriyle olan muameleleri hakkında —yalnız zaman ve mekânın tesiriyle bazı hususat müstesna olmak şartıyla— yapılacak tam bir teftiş ve kontrol neticesinde, Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmda daha ekmel, daha yükseği bulunmakta olduğu tahakkuk eder. Binaenaleyh, nübüvvet mertebesine nail olanların heyet-i mecmuası, mu’cizeleriyle ve sair ahvalleriyle, lisan-ı hâl ve kâl ile, nev-i beşerin sinn-i kemal geldiğinde “üstadü’l-beşer” ünvanını taşıyan Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmın sıdk-ı nübüvvetine ilân-ı şahadet etmişlerdir. O Hazret de (a.s.m.) bütün mu’cizeleriyle Sâniin vücut ve vahdetini nurlu bir bürhan olarak âleme ilân etmiştir.

İKİNCİ MESELE

O Zatın (a.s.m.) evvel ve ahir bütün ahval ve harekâtı nazar-ı dikkatten geçirilirse, her bir hareketi, her bir

ahir: sonra.
ahval: haller, durumlar.
âlem: dünya, cihan.
aleyhissalâtü vesselâm: Salât ve selâm onun üzerine olsun.
ayet: Kur’ân cümlesi.
bahis: bahseden, araştıran, anlatan.
beyan: anlatma, açıklama.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
bürhan: delil, ispat, hüccet.
cüz’i: bütüne ait olmayan, özel.
dâhil: içinde, içeri girmiş.
dair: alâkalı, ilgili.
delâil: deliller, bürhanlar, ispat vasıtaları.
ekmel: daha (en, pek) mükemmel, en olgun, kusursuz ve eksiksiz olan.
enbiya-i salifin: geçmiş peygamberler.
evvel: önce.
harekât: hareketler, devinimler.
hazret: saygı, ululama, yüceltme, övme maksadıyla kullanılan tabir.
heyet-i mecmua: bir şeyin teferuatına ve cüzlerine bakılmaksızın bütünüünün gösterdiği hâl ve manzara.
hususat: hususlar.
hülâsaten: hülâsa olarak, kısaca, özet olarak muhtasarın.
i’caz-ı Kur’ân: Kur’ân’ın mu’cizeliği.
ilân: yayma, duyurma, bildirme.
ilân-ı şahadet: şahitliğin ilân edilmesi, duyurulması.
ispat: kanıtlama, doğrulama.
küllî: bütüne ait olan, umumî, genel.
lisan-ı hâl: hâl dili, bir şeyin durumu ve görünüşü ile bir mana ifade etmesi.
maksat: kasıt, amaç, düşünce.

medar: sebep, vesile.
mertebe: derece, basamak.
muamele: davranma, davranış.
mu’cize: benzerini yapmaktan insanların aciz kaldığı şey.
nazar-ı dikkat: dikkatli bakma, dikkatli bakış.
nev-i beşer: insanlığı, insanlar.
nübüvvet: nebîlik, peygamberlik, Allah elçiliği.

Sâni: her şeyi sanatlı olarak yaratan Allah.
sıdk-ı nübüvvet: peygamberliğin doğruluğu.
sinn-i kemal: olgunluk, yetkinlik yaşı.
şart: koşul.
tahakkuk: gerçekleşme, olma; delil ile ispat edilme, kesinleşme.
teftiş: kontrol etme, muayene.
tesir: etki.

ümme: hak dine davet etmek için Allah tarafından kendilerine peygamber gönderilen ve bu peygambere inanıp bağlanan cemaat, topluluk.
ünvan: ad, isim, lâkap.
üstadü’l-beşer: beşerin, bütün insanlığın ustası, hocası; Hz. Muhammed (a.s.m.).
vahdet: birlik ve teklik.
vücut: var olma, varlık.
zımın: içinde, dâhilinde, hâlinde.

hâli harikulâde değilse de, onun sıdkına delâlet eder. Ez-cümle: “Gar” meselesinde, Ebu Bekri’s-Sıddık ile beraber halâs ve kurtuluş ümidi tamamıyla kesildiği bir anda

¹ لَا تَخَفْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا “Korkma, Allah bizimle beraberdir”

diye Ebu Bekri’s-Sıddık’a verdiği teselli ve tavk-ı beşerin fevkinde bir ciddiyetle, bir metanetle, bir şecaatle, havf-sız, tereddütsüz gösterdiği vaziyet, elbette sıdkına ve nokta-i istinad olan Hâlîk’ına itimat ettiğine güneş gibi bir bürhandır. Kezalik, saadet-i dâreyn için tesis ettiği esaslarda isabet etmiş olduğu ve izhar ettiği kavaidin hakikatle muttasıl ve hakkaniyetle yapışık olduğu, bütün âlemce mazhar-ı kabul ve tasdik olmuş ve olmaktadır.

İHTAR: O Zatın (a.s.m.) ahval ve harekâtı birer birer, yani tek tek onun sıdk ve hakkaniyetini gösterirse, heyet-i mecmuası onun sıdk-ı nübüvvetine öyle bir delil olur ki, şeytanları bile tasdike mecbur eder.

ÜÇÜNCÜ MESELE

O Zatın (a.s.m.) sıdk-ı nübüvvetini yazıp tasdik eden birkaç sahife vardır. Şimdi o sayfeleri okuyacağız.

Birinci Sahife: O Hazretin zatıdır. Fakat, bu sahifeyi mütalâadan evvel “Dört Nükte”ye dikkat lâzımdır:

• **BİRİNCİ NÜKTE:** لَيْسَ الْكَحْلُ كَالْتَّكْحُلِ Yani, fıtrî ka-

ra gözlülük, sun’î (yapma) kara gözlülük gibi değildir. Yani, yapma ve sun’î olan bir şey, ne kadar güzel ve ne

1. “Üzülmeye, mahzun olma, Allah bizimle beraberdir” mealindeki Tevbe Suresi 40. ayetten muktebes.

ahval: hâller, durumlar.
âlem: dünya, cihan.
bürhan: delil, ispat, hüccet.
ciddiyet: ciddilik.
delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.
delil: kanıt, tanık, bürhan.
evvel: önce.
ezcümle: bu cümleden olarak.
fevkinde: üstünde.

fıtrî: tabiî, yaratılıştaki, doğuştan olan.
gar: mağara, in.
hakikat: gerçek, doğru.
hakkaniyet: hak ve adalete uygunluk, hak ve doğruluktan ayrılmama.
halâs: kurtarma.
Hâlîk: yoktan yaratan, her şeyi yoktan var eden, yaratıcı; Allah.

harekât: hareketler, devinimler.
harikulâde: olağanüstü.
havf: korku, korkma.
hazret: saygı, ululama, yüceltme, övme maksadıyla kullanılan tabir.
heyet-i mecmua: bir şeyin teferruatına ve cüzlerine bakılmaksızın bütünüünün gösterdiği hâl ve manzara.

ihhtar: dikkat çekme, hatırlatma, uyarı.
itimat: dayanma, güvenme.
izhar: gösterme, açığa vurma.
kavaid: kaideler, usuller, kurallar, prensipler.
kezalik: keza, bu da öyle, böylece.
mazhar-ı kabul: kabule lâyık görülme, kabul edilme.
mesale: konu.
metanet: metin olma, dayanıklılık; gayret.
muttasıl: bitişik.
mütalâa: dikkatli okuma, tetkik etme.
nokta-i istinat: dayanak noktası, güvenme ve itimat noktası.
saadet-i dâreyn: iki cihan saadeti, dünya ve ahiret mutluluğu.
sahife: sayfa.
sıdk: doğruluk.
sıdk-ı nübüvvet: peygamberliğin doğruluğu.
sun’î: yapmacık, uydurma, sahte.
şecaat: yiğitlik, yüreklilik, cesurluk, korkusuzluk, kahramanlık, hamaset.
tasdik: doğrulama, onaylama.
tavk-ı beşer: insan gücü, insanın güç ve kudretinin son haddi.
tereddüt: karar verememe, şüphede kalma.
teselli: avutma, acısını dindirme.
tesis: kurma, meydana getirme.
vaziyet: durum.
zat: şahsiyet.

kadar kâmil olursa olsun, fıtrî ve tabîî olan şeylerin mer-
tebesine yetişemez ve onun yerine kaim olamaz. Herhâl-
de sun'iliğin yanlışlıkları, onun ahvalinden, etvarından
belli olacaktır.

• **İkinci Nükte:** Ahlâk-ı âliye'yi ve yüksek huyları haki-
kate yapıştıran ve o ahlâkı dâimâ yaşattıran, ciddiyet ile
sıdktır. Eğer sıdk kalkıp araya kizb girse, rüzgârlara
oyuncak olan yapraklar gibi, o adam da insanlara oyun-
cak olur.

• **Üçüncü Nükte:** Mütenasip olan eşya arasında meyil
ve cezbe vardır. Yani, birbirine temayül ederler ve yekdi-
ğerini celp ederler; aralarında, ittihat olur. Fakat birbiri-
ne zıt olan eşyanın aralarında nefret vardır, çekememez-
lik olur.

• **Dördüncü Nükte:** Cemaatte olan kuvvet fertte yoktur.
Meselâ, çok iplerin heyet-i mecmuasının teşkil ettiği ur-
gandaki kuvvet, ipler birbirinden ayrı olduğu zaman bu-
lunmaz.

Bu nükteler göz önüne getirilmekle, o Hazretin sahi-
fesi okunmalıdır.

Evet, o Zatın bütün âsârı, sîretleri, tarihçe-i hayatı, ve
sair ahvalı, onun pek büyük, azîm ve ahlâk sahibi oldu-
ğuna şahadet ediyorlar. Hatta düşmanları bile onun ah-
lâkça pek yüksekliğinden dolayı kendisini “Muhamme-
dü'l-Emin” ile lâkaplandırmışlardır.

ahlâk-ı âliye: yüksek ahlâk, yüce
ahlâk, üstün ahlâk.
ahval: haller, durumlar.
âsâr: eserler.
azîm: büyük, yüce, ulu.
celp: çekme, çekiş, kendine çek-
mek.
cemaat: topluluk.
cezbe: çekme, çekim; heyecan,
coşkunluk.
ciddiyet: ciddîlik.
etvar: hâl ve hareketler, işler,
tarzlar, tavırlar.
fıtrî: tabîî, yaratılıştaki, doğuştan
olan.
hakikat: gerçek, doğru.
hazret: saygı, ululama, yüceltme,

övme maksadıyla kullanılan
tabir.
heyet-i mecmua: bir şeyin
teferruatına ve cüzlerine ba-
kılmaksızın bütününün gös-
terdiği hâl ve manzara.
huy: yaratılıştan olan karak-
ter, mizaç.
ittihat: birleşme, birlik oluş-
turma.
kaim: yerine geçmek.
kâmil: olgun, noksansız, mü-
kemmel.
kizb: yalan söyleme, yalan,

uydurma.
lâkap: ünvan.
mertebe: derece.
meselâ: örneğin.
meyil: yöneliş, istek.
Muhammedü'l-Emin: her ba-
kımından güvenilir olan Pey-
gamberimiz (a.s.m.).
mütenasip: uygun olan, her
bakımdan birbirine denk, öl-
çülü, orantılı.
sahife: sayfa.
sıdk: doğruluk.
sîret: iç yüz, manevî durum,

ahlâk ve karakter.
sun'î: tabîî olmayan, yapma.
şahadet: şahit olma, şahitlik;
açık alâmet, işaret.
tabîî: tabiatı gereği olan, nor-
mal, alışılmış, olağan.
tarihçe-i hayat: hayat hikâ-
yesi.
temayül: bir tarafa doğru
eğilme, meyletme, yönelme.
teşkil: oluşturma, şekillendir-
me.
yekdiğer: bir diğer.
zat: şahsiyet.

Malûmdur ki, bir zatta içtima eden ahlâk-ı âliyenin imtizacından izzet-i nefis, haysiyet, şeref, vakar gibi, hasis, alçak şeylere tenezzül etmeye müsaade etmeyen yüksek hâller husule gelir. Evet, melâike, ulûv-i şanlarından şeytanları reddeder, kabul etmezler.

Kezalik, bir zatta içtima eden ahlâk-ı âliye, kizb, hile gibi alçak hâlleri reddeder. Evet, yalnız şecaatle iştihar eden bir zat, kolay kolay yalana tenezzül etmez. Bütün ahlâk-ı âliyeyi cem eden bir Zat, nasıl yalana ve hileye tenezzül eder; imkânı var mıdır?

Hülâsa: Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm, kendi kendine güneş gibi bir bürhandır.

Ve keza, o Zâtın (a.s.m.) dört yaşından kırk yaşına kadar geçirmiş olduğu gençlik devresinde, bir hilesi, bir hıyaneti görülmemiş ve bir yalanı işitilmemiştir. Eğer o zâtın yaratılışında, tabiatında bir fenalık, bir kötülük hissi ve meyli olmuş olsaydı, behemehâl gençlik saikasıyla dışarıya verecekti. Hâlbuki, bütün yaşını, ömrünü kemal-i istikametle, metanetle, iffetle, bir ıttirat ve intizam üzerine geçirmiş, düşmanları bile hileye işaret eden bir hâlini görmemişlerdir.

Ve keza, yaş kırka bâliğ olduğunda, iyi olsun, kötü olsun ve nasıl bir ahlâk olursa olsun, rûsuh peyda eder, meleke hâline gelir; daha terki mümkün olmaz. Bu Zâtın tam kırk yaşının başında iken yaptığı o inkılâb-ı azîmi âleme kabul ve tasdik ettiren ve âlemi celp ve cezbettiren, o Zâtın (a.s.m.) evvel ve ahir herkesçe malûm olan

ahlâk-ı âliye: yüksek ahlâk, yüce ahlâk, üstün ahlâk.
âlem: dünya, cihan.
aleyhissalâtü vesselâm: Salât ve selâm onun üzerine olsun.
bâliğ: ulaşmış, erişmiş.
behemehâl: mutlaka, elbette, ne yapıp edip.
bürhan: delil, ispat, hüccet.
celp: çekme, çekiş, kendine çekmek.
cem: toplama, bir araya getirme.

cezp: kendine doğru çekme, çekilme.
hasis: adî, ufak, değersiz, kötü huy, fena tabiat.
haysiyet: şeref, onur, itibar.
hıyanet: hainlik, kendine olan güveni kötüye kullanma.
hile: aldatmaya yönelik düzen, desise.
husul: hâsıl olma, meydana gelme, peyda olma.
hülâsa: kısaca, özet.
ıttirat: düzgün tarzda olma.
içtima: toplanma, bir araya

gelme.
iffet: helâle razı olup haramdan kaçınma.
imtizac: uyusma, uygunluk, bağdaşma.
inkılâb-ı azîm: büyük inkılâp, büyük ve köklü değişiklik.
intizam: düzen, düzenlilik.
iştihar: meşhur olma, şöhrat bulma, tanınma.
izzet-i nefsi: insanın vakar ve haysiyetini korumaya özen göstermesi, kendi değerini ve şahsiyetini aşağılamaksızın

varlığına saygı duyması.

kemal-i istikamet: tam doğruluk, istikamet mükemmel oluşu.

keza: böylece, aynı şekilde.

kezalik: keza, bu da öyle, böylece.

kizb: yalan söyleme, yalan, uydurma.

malûm: bilinen, biliniyor olan.

melâike: melekler.

meleke: bir şeyi çok kez tekrarlayarak ve tecrübe ederek meydana gelen bilgi ve maharet.

metanet: metin olma, dayanıklılık; gayret.

müsaade: izin, icazet, ruhsat.

peyda: meydana gelme, açığa çıkma.

rûsuh: maharet, meleke.

saika: sevk, yönelme, sebep.

secaat: yiğitlik, yüreklilik, cesurluk, korkusuzluk, kahramanlık, hamaset.

şeref: manevî büyüklük, yücelik, onur.

tabiat: yaratılış, huy, karakter, seçiye, mizaç.

tasdik: doğrulama, onaylama.

tenezzül: inme, alçalma.

ulûv-i şan: şanı yüce, şerefi büyük.

vakar: ağırbaşlılık, heybetli oluş, ciddiyet.

sıdk ve emaneti idi. Demek o zatın (a.s.m.) sıdk ve emaneti, dava-i nübüvvetine en büyük bir bürhan olmuştur.

DÖRDÜNCÜ MESELE

İkinci Sahifeyi okuyacağız. Bu sahife mazi, yani Zaman-ı Saadetten evvelki zamandır. Şu sahifenin havi olduğu enbiya-i salifinin ahval ve kıssaları, o Zatın sıdk-ı nübüvvetine birer bürhandır. Yalnız, Dört Nükteye dikkat lâzımdır.

• **Birinci Nükte:** İnsan bir fennin esaslarını ve o fennin hayatına taallük eden noktaları bilmekle yerli yerince kullanmasına vâkıf olduktan sonra davasını o esaslara bina etmesi, o fende mahir ve mütehasıs olduğuna delildir.

• **İkinci Nükte:** Fitrat-ı beşeriyenin iktizasındandır ki, adî bir insan da olsa, hatta çocuk da olsa, hatta küçük bir kavim içinde de bulunsa, pek kıymetsiz bir dava hususunda cumhura muhalefet edip yalan söylemeye cesaret edemez. Acaba, pek büyük bir haysiyet sahibi, âlemşümül bir davada, pek inatlı ve kesretli bir kavim içinde, ümmî, yani okur yazar sınıfından olmadığı hâlde, aklın tek başına idrakten âciz olduğu bazı şeylerden bahsedip kemal-i ciddiyetle âleme neşir ve ilân etmesi, onun sıdkına delil olduğu gibi, o meselenin Allah'tan olduğuna da bir bürhan olmaz mı?

adi: sıradan, her zamanki.

ahir: sonra.

ahval: hâller, durumlar.

âlem: dünya, cihan.

âlemşümül: cihani saran, bütün dünyaya yayılan.

bina: kurma, dayandırma.

bürhan: delil, ispat, hüccet.

cumhur: halk, ahali, umum topluluk.

dava: takip edilen fikir, iddia.

dava-i nübüvvet: peygamberlik dava etmek. peygamber olduğunı ilân etmek.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

emanet: güvenilirlik.

enbiya-i salifin: geçmiş peygamberler.

evvel: önce.

fen: tatbiki bilgi, teknik.

fitrat-ı beşariye: insanın yaratılışı, insanın tabiatı.

havi: içine alan, kapsayan, kuşatan.

haysiyet: itibar.

husus: mevzu, konu.

idrak: akıl erdirmeye, anlama, kavrama kabiliyeti.

iktiza: gerek, lüzum.

ilân: yayma, duyurma, bildirme.

kavim: millet; aralarında dil, âdet, örf, kültür birliği olan insan topluluğu.

kemal-i ciddiyet: ciddiyetin

son derecesi, tam bir ciddiyet.

kesretli: çokluğu olan, çok fazla.

kıssa: ibret verici hikâye.

kıymet: değer.

mahir: maharetli, becerikli.

malûm: bilinen, bilinir olan.

mazi: geçmiş zaman.

mesale: konu.

muhalefet: zıtlık, ayrıklık, ayrılık.

mütehasıs: bir ilim dalında veya bir meslekte derin bilgi

sahibi olan, uzman.

neşir: yayım, yayın.

nükte: ince manalı, düşündürücü söz.

sahife: sayfa.

sıdk: doğruluk.

taallük: alâkalı, münasebetli olma.

ümmî: okuma yazması olmayan, okumamış.

vâkıf: bilgilenme, bilme.

Zaman-ı Saadet: Asr-ı Saadet dönemi.

zat: şahsiyet.

• **Üçüncü Nükte:** Malûmdur ki; medenî insanlarca malûm ve me'lûf pek çok ilimler, sıfatlar, fiiller vardır ki, bedevîlerce meçhul olur ve o gibi şeylerden haberleri yoktur. Binaenaleyh, bilhassa geçmiş zamanlardaki bedevîlerin ahvalinden bahsetmek isteyen bir adam, hayalen o zamanlara, o çöllere gidip, onlarla görüşmelidir. Zira onların ahvalini, ezberden, onları görmeden muhakeme etmekle, istediği malûmatı elde edemez.

• **Dördüncü Nükte:** Ümmî bir adam, bir fennin ulemasıyla münakaşaya girişerek, beyne'l-ulema ittifaklı olan meseleleri tasdik ve ihtilâflı olanları da tashih ederse, o adamın bu harika olan hâli, onun pek yüksekliğine ve onun ilminin de vehbî olduğuna delâlet etmez mi?

Bu Dört Nükteyi göz önüne getir, Muhammed-i Arabî Aleyhissalâtü Vesselâma bak ki:

O Zat, herkesçe müsellemler ümmiliğiyle beraber, geçmiş enbiya ile kavimlerinin ahvallerini görmüş ve müşahede etmiş gibi Kur'ân'ın lisanıyla söylemiştir. Ve onların ahvalini, sırlarını beyan ederek âleme neşir ve ilân etmiştir. Bilhassa naklettiği onların kıssaları, bütün zekilerin nazar-ı dikkatini celp eden dava-i nübüvvetini ispat içindir. Ve naklettiği esasları, beyne'l-enbiya ittifaklı olan kısmı tasdik, ihtilâflı olanı da tashih edip davasına mukaddeme yapmıştır. Sanki o Zat, vahy-i İlâhînin ma'kesi olan masum ruhuyla zaman ve mekânı tayyederek, o zamanın en derin derelerine girmiş ve gördüğü gibi söylemiştir.

ahval: hâller, durumlar.
âlem: dünya, cihan.
aleyhissalâtü vesselâm: Salât ve selâm onun üzerine olsun.
bedevî: iptidâî tarzda yaşayan, medenî olmayan.
beyan: anlatma, açıklama.
beyne'l-ulema: âlimler arasında.
bilhassa: özellikle.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

celp: çekme, çekiş, kendine çekmek.
dava: iddia.
dava-i nübüvvet: peygamberlik dava etmek, peygamber olduğunı ilân etmek.
delâlet: delil olma, gösterme; alamet, işaret.
enbiya: nebiler, peygamberler.
fen: tatbiki bilgi, teknik.
fiil: iş, hareket.
hârîka: olağanüstü.
hayalen: hayalî bir şekilde.

ihtilâf: ayrılık, bir konuda farklı görüş ve düşünüş, fikir ayrılığı.
ihtilâf: farklı olma, ayrı oluş.
ilân: yayma, duyurma, bildirme.
ilim: bilgi, marifet.
ispat: kanıtlama, doğrulama.
ittifak: fikir birliği, söz birliği.
kavim: millet; aralarında dil, âdet, örf, kültür birliği olan insan topluluğu.
kıssa: ibret verici hikâye.
lisan: dil.

ma'kes: akseden yer, yansıma yeri.
malûm: bilinen, bilinen olan.
malûmat: bilgiler, bilinen şeyler.
masum: suçsuz, günahsız, saf, temiz.
me'lûf: alışılmış, ülfet edilmiş.
meçhul: bilinmeyen, hakkında bilgi olmayan.
medenî: uygar, modern.
mekân: yer, mahal.
mesele: konu.
muhakeme: akıl yürütüp doğru netice elde edebilme, tartma, değerlendirme, yargılama.
Muhammed-i Arabî: Arapların içinden çıkan Peygamberimiz Muhammed (a.s.m.).
mukaddeme: başlangıç.
münakaşa: tartışma.
müsellemler: doğruluğu, gerçekliği herkes tarafından kabul edilen.
müşahade: bir şeyi gözle görme, seyretme.
nakil: anlatma, söyleme, hikâye etme.
nazar-ı dikkat: dikkatli bakma, dikkatli bakış.
neşir: yayım, yayın.
nükte: ince manalı, düşündürücü söz.
sıfat: vasıf, nitelik.
tasdik: doğrulama, onaylama.
tashih: düzeltme, yanlışını giderme.
tayyetme: atlama, aşma.
ulema: âlimler, bilginler, ilim sahipleri.
ümmî: okuma yazması olmayan, okumamış.
vahy-i İlâhî: İlâhî vahiy, Allah tarafından vahiy ile gelen, emir ve yasaklar.
vehbî: doğuştan, çalışmakla kazanılmayıp Allah'ın.
zat: şahsiyet.

Binaenaleyh, o Zatın bu hâli, onun bir mu'cizesi olup, nübüvvetine delil olduğu gibi, evvelki enbiyanın da nübüvvet delilleri manevî bir delil hükmünde olup, o Zatın nübüvvetini ispat eder.

BEŞİNCİ MESELE

Asr-ı Saadete ve bilhassa Ceziretü'l-Arab meselesine dairdir. Bunda da Dört Nükte vardır.

• **BİRİNCİ NÜKTE:** Âlemce malûmdur ki, az bir kavmin âdetlerinden hakir, ehemmiyetsiz bir âdeti kaldırmak, veya zelil, miskin bir taifenin cüz'î zayıf huylarını ref etmek, büyük bir hükümdara, uzun bir zamanda bile çok zahmetlere bağlıdır. Acaba, hâkim olmamakla beraber, az bir zamanda nihayet derecede âdetlerine mutaassıp, inatçı ve kesretli bir kavimde rüşuh ve kuvvet peyda etmiş olan âdetleri ref ve kalplerde istikrar peyda eden ve zamanlarca devam ve istimrar eden ahlâklarını terk ettiren, hem yerlerine gayet yüksek âdetleri, güzel ahlâkları tesis eden bir zat, harikulâde olmaz mı?

• **İKİNCİ NÜKTE:** Yine âlemce malûmdur ki, devlet bir şahs-ı manevîdir; çocuk gibi, teşekkülü, büyümesi tedricîdir.

Ve keza, yeni teşekkül eden bir devletin, bir milletin ruhuna kadar nüfuz eden eski bir devlete galebe etmesi, yine tedricîdir, zamana mütevakkıftır. Acaba, Muhammed-i Arabî Aleyhissalâtü Vesselâmın bütün esasat-ı âliyyeyi havi olan ve maddî-manevî bütün terakkiyat ve

âdet: görenek, usul, alışkanlık.
âlem: dünya, cihan.
aleyhissalâtü vesselâm: Salât ve selâm onun üzerine olsun.
Asr-ı Saadet: Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (a.s.m.) peygamber olarak dünyada bulunduğu devir.
bilhassa: özellikle.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
Ceziretü'l-Arab: Arap Yarımadası.
cüz'î: küçük, az.
dair: alâkalı, ilgili.
delil: kanıt, tanık, bürhan.
ehemmiyetsiz: önemsiz.
enbiya: nebîler, peygamberler.
evvel: önce.
galebe: galip gelme, üstünlük.
gayet: son derece.
hâkim: hükmeden.
hakir: aşağı, adi, itibarsız.
harikulâde: olağanüstü.
havi: içine alan, kapsayan, kuşatan.
huy: yaratılıştan olan karakter, mizaç.
hükümünde: değerinde, yerinde.
hükümdar: padişah, hüküm sahibi, en yüksek reis, imparator.
ispat: kanıtlama, doğrulama.
istikrar: kararlılık.
istimrar: sürme, sürüp gitme, uzayıp gitme.
kavim: millet; aralarında dil, âdet, örf, kültür birliği olan insan topluluğu.
kesretli: çokluğu olan, çok fazla.
keza: böylece, aynı şekilde.
maddi: madde ile alâkalı.

malûm: bilinen, belli, belirsiz olmayan.
manevi: manaya ait, maddî olmayan.
mesale: konu.
miskin: âciz, uyusuk.
mu'cize: benzerini yapmaktan insanların âciz kaldığı şey.
Muhammed-i Arabî: Arapların içinden çıkan Peygamberimiz Muhammed (a.s.m.).
mutaassıp: taassubu olan, kendi tarafını aşırılıkla tutan.
mütevakkıf: bir şeye bağlı

olan, ancak onunla olabilen.
nihayet: son.
nübüvvet: nebîlik, peygamberlik, Allah elçiliği.
nüfuz: söz geçirme, hüküm sahibi olma.
peyda: kurma, sağlama.
ref: kaldırma, giderme.
rüşuh: maharet, meleke.
şahs-ı manevî: manevî şahıs, belli bir kişi olmayıp bir cemaatten meydana gelen manevî şahıs.
taife: takım, guruh.

tedricî: tedricle olan, yavaş yavaş, derece derece yapılan.
terakkiyat: ilerlemeler, gelişmeler, yükselişler.
tesis: kurma, meydana getirme.
teşekkül: kurulma, oluşma, şekillenme.
zahmet: sıkıntı, eziyet, meşakkat.
zafif: zayıf.
zat: şahsiyet.
zelil: zillete uğramış, hakir, aşağılanmış.

medeniyet-i İslâmiyenin kapısını açan, kısa bir zamanda def'aten teşkil ettiği bir devletle dünyanın bütün devletlerine galebe edip maddî-manevî hâkimiyetini muhafaza ve ibka ettiren, harikulâdeliği değil midir?

• **Üçüncü Nükte:** Evet, kahır ve cebirle zahirî bir hâkimiyet, sathî bir tahakküm, kısa bir zamanda ibka edilebilir. Fakat, bütün kalplere, fikirlere, ruhlara icra-i tesir ederek, zahiren ve bâtinen beğendirmek şartıyla vicdanlar üzerine hâkimiyetini muhafaza ve ibka etmek, en büyük harika olmakla, ancak nübüvvetin hassalarından olabilir.

• **Dördüncü Nükte:** Evet, tehditlerle, korkularla, hilelerle efkâr-ı ammeyi başka bir mecraya çevirtmek mümkün olur. Fakat, tesiri cüz'îdir, sathîdir, muvakkat olur; muhakeme-i aklıyeyi az bir zamanda kapatabilir. Amma, irşadıyla kalplerin derinliklerine kadar nüfuz etmek, hissiyatın en incelerini heyecana getirmek, istidatların inkişafına yol açmak, ahlâk-ı âliyeyi tesis ve alçak huyları imha ve izale etmek, cevher-i insaniyetten perdeyi kaldırıp hakikati teşhir etmek, hürriyet-i kelâma serbestî vermek, ancak şua-i hakikatten muktebes harikulâde bir mu'cizedir.

Evet, Asr-ı Saadetten evvelki zamanlarda kalp katılığı ve merhametsizlik öyle bir hadde baliğ olmuştu ki, kocaya vermekten ar ederek kızlarını diri diri toprağa gömerlerdi. Asr-ı Saadette İslâmiyetin doğurduğu merhamet,

ahlâk-ı âliye: yüksek ahlâk, yüce ahlâk, üstün ahlâk.
amma: ama, lakin, ancak.
Asr-ı Saadet: Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (a.s.m.) peygamber olarak dünyada bulunduğu devir.
baliğ: ulaşmış, erişmiş.
bâtinen: dâhilen, iç yüzünde, içinden olarak.
cebir: zor, zorlama, baskı yapma.
cevher-i insaniyet: insanlık cevheri, insanlık hasletleri,

özellikleri.
cüz'î: küçük, az.
def'aten: birdenbire, bir defada, âni olarak.
efkâr-ı amme: genelin, ummun, düşünceleri, umuma ait düşünce, kamuoyu.
evvel: önce.
galebe: galip gelme, üstünlük.
had: sınır.
hakikat: gerçek, doğru.
hâkimiyet: hâkim oluş, hükmediş, egemenlik.

harika: olağanüstü.
harikulâde: olağanüstü.
hassa: özellik.
hissiyat: hisler, duygular.
ibka: devamlı kılma, süreklilik.
imha: ortadan kaldırma, mahvetme.
inkişaf: ortaya çıkma, gelişme.
irşat: doğru yolu gösterme, gafletten uyandırma.
istidat: kabiliyet, yetenek.
izale: yok etme, ortadan kal-

dırma.

kahır: büyük eziyet, cefa, zulüm.

maddi: madde ile alakalı.

manevi: manaya ait, maddî olmayan.

mecra: kanal.

medeniyet-i İslâmiye: İslâm medeniyeti.

merhamet: acımak, şefkat göstermek, korumak, esirgemek.

mu'cize: benzerini yapmaktan insanların âciz kaldığı şey.

muhafaza: koruma.

muhakeme-i aklıye: aklî muhakeme, karar vermek için akılla iyi düşünme, hüküm verme.

muktebes: iktibas edilmiş, alıntı yapılmış.

muvakkat: geçici.

nübüvvet: nebilik, peygamberlik, Allah elçiliği.

nüfuz: geçerli olma, işleme.

sathî: yüzeysel, derine inmeyen, üstün körü.

serbestî: serbestlik.

şart: koşul.

tahakküm: hüküm sürme.

tehdit: korkutma, gözdağı verme.

tesis: kurma, meydana getirme.

teşhir: ilân etme, herkese duyurma, gösterme.

teşkil: oluşturma, şekillendirme.

vicdan: insanın içindeki, iyiyi kötünden ayırabilen, iyilik etmekten lezzet duyan ve kötülükten elem alan manevî his.

zahiren: görünüşte.

zahiri: görünen, görünürdeki, görünüşteki.

şefkat, insaniyet sayesinde, evvelce kızlarını gömerlerken müteessir olmayanlar, İslâmiyet dairesine girdikten sonra karıncaya bile ayak basmaz oldular. Acaba böyle ruhî, kalbî, vicdanî bir inkılâp, hiçbir kanuna tatbik edilebilir mi?

Bu nükteleri ceyb-i kalbine soktuktan sonra, bu noktalara da dikkat et:

1. Tarih-i âlemin şahadetiyle sabittir ki, parmakla gösterilen en büyük bir dâhî, ancak umumî bir istidadı ihya ve umumî bir hasleti ikaz ve umumî bir hissi inkişaf ettirebilir. Eğer böyle bir hissi de ikaz edememiş ise, sa'yi hep heba olur.

2. Tarih bize gösteriyor ki, en büyük bir insan, hamiyet-i milliye, hiss-i uhuvvet, hiss-i muhabbet, hiss-i hürriyet gibi hissiyat-ı umumiyeden bir veya iki veyahut üç hissi ikaz etmeye muvaffak olur. Acaba evvelki zamanların cehalet, şekavet, zulüm zulmetleri altında gizli kalan binlerce hissiyat-ı âliyeyi, Ceziretü'l-Arab memleketinde, bedevî ve dağınık bir kavim içinde inkişaf ettirmek, harikulâde değil midir? Evet, şems-i hakikatin ziyasındandır.

Bu noktaları aklına sokamayanın, Ceziretü'l-Arab'ı biz gözüne sokarız.

Ey muannit! Ceziretü'l-Arab'a git, en büyük feylesoflardan yüz taneyi de intihap et, beraber götür. Onlar da orada ahlâkın ve maneviyatın inkişafı hususunda çalışsınlar. Muhammed-i Arabî'nin o vahşetler zamanında o vahşî bedevilere verdiği cilâyı, senin o feylesofların şu

bedevî: iptidâî tarzda yaşayan, medenî olmayan.

cehalet: bilmezlik, cahillik, ilimden yoksun olma.

Ceziretü'l-Arab: Arap Yarımadası.

cilâ: parlaklık.

dâhî: son derece zeki, anlayışlı, deha sahibi.

evvel: önce.

evvelce: daha önce.

feylesof: felsefe ile uğraşan, filozof.

hamiyet-i milliye: millî duygu ve hislerin muhafaza edilmesi için yapılan çaba.

harikulâde: olağanüstü.

haslet: huy, özellik.

heba: boş, beyhude, faydasız.

hiss-i uhuvvet: kardeşlik duygusu.

husus: mevzu, konu.

ihya: canlandırma, diriltme, hayat verme.

ikaz: dikkat çekme, uyarma, uyandırma.

inkılâp: değişme, dönüşme.

inkişaf: ortaya çıkma, gelişme.

insaniyet: insanlık, insanlık mahiyeti.

intihap: seçme.

istidat: kabiliyet, yetenek.

kalbî: kalple ilgili, kalbe ait.

kavim: millet; aralarında dil, âdet, örf, kültür birliği olan insan topluluğu.

maneviyat: mana âlemine ait olanlar, hisse ve inanca ait şeyler.

muannit: inatçı, ayak direyen.

Muhammed-i Arabî: Arapların içinden çıkan Peygamberimiz Muhammed (a.s.m.).

muvaffak: başarmış, başarılı.

müteessir: üzgün.

nükte: ince manalı, düşündürücü söz.

ruhi: ruha ait, ruhla ilgili.

sabit: ispat edilmiş, ispatlanmış.

sa'y: iş, çalışma, çabalama.

şahadet: şahit olma, şahitlik, tanıklık.

şefkat: karşılıksız sevgi besleme, içten ve karşılıksız merhamet.

şekavet: şakilik, eşkıyalık, haydutluk.

sems-i hakikat: hakikat gü-

neşi, gerçeğin parlaklığı.

tarih-i âlem: dünya tarihi.

tatbik: uydurma, uygulama.

umumî: genel.

vahşet: ürkütücü ve korkunç olan şey.

vahşî: merhametsiz, duygusuz; medenileşmemiş, barbar.

vicdanî: vicdanla, kalbî his ile ilgili, vicdana ait.

ziya: ışık, aydınlık, nur.

zulmet: karanlık.

zulüm: haksızlık, eziyet, işkence.

medeniyet ve terakkiyat devrinde yüzde bir nispetinde verebilirler mi? Çünkü o Zatın yaptığı o cîlâ, İlâhî, sabit, lâyetegayyer bir cîlâdır ve onun büyük mu'cizelerinden biridir.

Ve keza, bir işte muvaffakiyet isteyen adam, Allah'ın âdetlerine karşı saffet ve muvafakatini muhafaza etsin ve fıtratın kanunlarına kesb-i muarefe etsin ve hey'et-i içtimaiye rabitalarına münasebet peyda etsin. Aksi takdirde, fıtrat adem-i muvafakatle cevap verecektir.

Ve keza, hey'et-i içtimaiyede umumî cereyana muhalefet etmemek lâzımdır. Muhalefet edildiği takdirde, dolabın üstünden düşer, altında kalır. Binaenaleyh, o cereyanlarda, tevfik-i İlâhînin müsaadesine mazhariyeti dolaşısıyla, o dolabın üstünde Muhammed-i Arabî Aleyhissalâtü Vesselâmın hak ile mütemessik olduğu sabit olur.

Evet, Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmın getirdiği şeriatın hakaikı, fıtratın kanunlarındaki muvazaneyi muhafaza etmiştir. İçtimaiyatın rabitalarına lâzım gelen münasebetleri ihlâl etmemiştir. Zaman uzadıkça, aralarında ittisal peyda olmuştur. Bundan anlaşılır ki, İslâmiyet nev-i beşer için fıtrî bir dindir ve içtimaiyatı tezelzülünden vikaye eden yegâne bir amildir.

Bu Nükteler ile şu Noktaları nazara al, Muhammed-i Haşimî Aleyhissalâtü Vesselâma bak:

O Zat, ümmiliğiyle beraber, bir kuvvete malik değildi. Ne onun ve ne de ecdadının bir hâkimiyetleri sebkât etmemişti; bir hâkimiyete, bir saltanata meyilleri yoktu.

adem-i muvafakat: razı olmama, uyusmamak.
âdet: görenek, usul, alışkanlık.
aleyhissalâtü vesselâm: Salât ve selâm onun üzerine olsun.
amil: sebep, etken.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
cereyan: geçiş, gidiş.
cilâ: parlaklık.
ecdad: dedeler, büyük babalar, atalar.

fıtrat: yaratılış, tabiat, mizaç, huy.
fıtrî: tabiî, yaratılıştaki, doğuştan olan.
hakaik: hakikatler, doğrular, gerçekler.
hâkimiyet: hâkim oluş, hükmediş, egemenlik.
hey'et-i içtimaiye: sosyal toplum.
ictimaiyat: toplum bilimi, sosyoloji.
ihlâl: bozma, zarar verme.
ilâhî: Allah'la ilgili, Cenab-ı

Hakka dair.
ittisal: bitişme, birleşme.
kesb-i muarefe: bir konuya çalışarak aşına olma, ihtisas sahibi olmak, birbirini tanımak ve alışmak.
keza: böylece, aynı şekilde.
lâyetegayyer: değişmez, bozulmaz, aynı hâlde kalır.
malik: sahip.
mazhariyet: nail olma, şeref lenme.
medeniyet: medenilik, şehirlilik, uygarlık.

meyl: bir tarafa doğru eğilme, yönelme.
mu'cize: benzerini yapmaktan insanların âciz kaldığı şey.
muhafaza: koruma.
muhalefet: uygun olmama, ayrılık; zıtlık.
Muhammed-i Arabî: Arapların içinden çıkan Peygamberimiz Muhammed (a.s.m.).
Muhammedü'l-Haşimî: Haşimî-oğullarından olan Hz. Muhammed (a.s.m.).
muvafakat: müsaade etme, kabul etme.
muvaffakiyet: başarı.
muvazene: denge, ölçü.
münasebet: ilgi, ilişki, bağ.
müsaade: izin, icazet, ruhsat.
mütemessik: temessük eden, bir şeyi sınıksız tutan ve ona yapışan.
nazar: dikkat.
nev-i beşer: insanlığı, insanlar.
nispet: oran.
peyda: kurma, sağlama.
rabita: ilişki, bağ.
sabit: durağan, değişmeyen; ispatlanmış.
saffet: saflık, halislik, temizlik, paklık.
saltanat: sultanlık, padişahlık, hükümdarlık.
sebkât: geçme, ilerleme.
şeriat: İslâm dini ve prensipleri.
terakkiyat: ilerlemeler, gelişmeler.
tevfik-i İlâhî: Cenab-ı Hakkın insanı doğru yola lütfu ile sevk etmesi, başarıyı kılması.
tezelzül: sarsılma, sallanma, ırgalanma.
umumi: genel.
ümmî: okuma yazması olmayan, okumamış.
vikaye: koruma, sahip çıkma.
yegâne: biricik, tek, yalnız.
zat: şahsiyet.

âdât: âdetler, görenekler, alışkanlıklar, gelenekler.
âdet: görenek, usul, alışkanlık.
âlem: dünya, cihan.
asa-i Mûsa: Hz. Mûsa'nın (a.s.) asası; Hz. Mûsa'nın yere atıldığında büyük bir ejderhaya (yılan) dönüşebilen, sihirbazları mağlûp eden ve taş vurulduğunda Cenab-ı Hakkın izniyle su fışkırtan ve kendisine mu'cize olarak verilmiş değneği.
cehil: cahillik, bilgisizlik.
cevher-i insaniyet: insanlık cevheri, insanlık hasletleri, özellikleri.
delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.
devlet-i İslâmiye: İslâm devleti.
efkâr-ı amme: genelin, umurun, düşünceleri, umuma ait düşünce, kamuoyu.
evc-i medeniyet: medeniyetin en üst derecesi.
fen: tatbiki bilgi, teknik.
fesat: bozukluk, karışıklık, nifak.
galebe: galip gelme, üstünlük.
garp: batı.
hakikat: gerçek, doğru.
hissiyat: hisler, duygular.
ihtilâl: isyan, ayaklanma, baş kaldırma.
istikbal: gelecek zaman.
istilâ: ele geçirme, kaplama, yayılma.
itminan: inanma, güvenme, gönül rahatlığı içinde tereddütsüz kabul etme.
izhar: gösterme, açığa vurma.
kasavet: katılık.
kelâm: söz, konuşma.
kemal-i vûsuk: inanmanın son derecesi, tam bir itimat.
macera: baştan geçen tehlikeli ve heyecanlı olay, serüven.
maharet: mahirlik, ustalık.

Böyle bir vaziyette iken, mühim bir makamda, tehlikeli bir mevkide, kemal-i vûsuk ve itminanla büyük bir işe teşebbüs etti; bütün efkâr-ı ammeye galebe çaldı, bütün ruhlara kendisini sevdirdi, bütün tabiatların üstüne çıktı, kalplerden bütün vahşet âdetlerini, çirkin ahlâkları kaldırarak pek yüksek âdât ve güzel ahlâkı tesis etti; vahşetin çöllerinde sönmüş olan kalplerdeki kasaveti ince hissiyatla tebdil ettirdi ve cevher-i insaniyeti izhar etti. Onları, o vahşet köşelerinden çıkararak, evc-i medeniyete yükseltti ve onları o zamana, o âleme muallim yaptı. Ve onlara öyle bir devlet teşkil etti ki, sahirlerin sihirlerini yutan asa-i Mûsa gibi, başka zalim devletleri yuttu; ve nev-i beşeri istilâ eden zulüm, fesat, ihtilâl, şekavet rabı-talarını yaktı, yıktı ve az bir zamanda devlet-i İslâmiyeyi şarktan garba kadar tevsî ettirdi. Acaba, o Zatın şu macerası, onun mesleği hak ve hakikat olduğuna delâlet etmez mi?

ALTINCI MESELE

Bu Mesele istikbal sahifesine bakar. Bu sahifede dahi Dört Nükte vardır.

- **Birinci Nükte:** Bir insan, ne kadar yüksek olursa olsun, ancak dört beş fende mütehasıs ve meleke sahibi olabilir.
- **İkinci Nükte:** Bazen olur ki, iki adamın söyledikleri bir söz, bir kelâm, mütefavit olur; birisinin cehline, sathîliğine, ötekisinin ilmine, maharetine delâlet eder. Şöyle ki:

makam: yer, mevki.

meleke: bir şeyi çok kez tekrarlayarak ve tecrübe ederek meydana gelen bilgi ve maharet.

mesele: konu.

meslek: gidiş, usul, yol.

mevki: yer, makam.

muallim: ders veren, öğretmen.

mühim: önemli, ehemmiyetli.

mütefavit: birbirinden farklı, çeşitli olan.

mütehasıs: bir ilim dalında veya bir meslekte derin bilgi sahibi olan, uzman.

nev-i beşer: insanoglu, insanlar.

rabıta: ilişki, bağ.

sahife: sayfa.

sahir: sihir yapan, sihirbaz, büyücü.

sathî: yüzeysel, derine inmeyen, üstün körü.

sark: doğu.

sekavet: şakilik, eşkıyalık, haydutluk.

tebdil: değiştirme, dönüştürme.

tesis: kurma, meydana getirme.

teşebbüs: girişim.

teşkil: oluşturma, şekillendirme.

tevsi: genişletme.

vahşet: yabanilik, vahşilik.

vaziyet: durum.

zalim: merhametsiz, gaddar.

zat: şahsiyet.

zulüm: haksızlık, eziyet, işkence.

Bir adam, düşünmeden, gayr-i muntazam bir surette söyler; ötekisi o sözün evvel ve ahirine bakar, siyak ve sibakını düşünür ve o sözün başka sözlerle münasebetlerini tasavvur eder ve münasip bir mevkide, münbit bir yerde zer' eder. İşte bu adamın şu tarz-ı hareketinden, derece-i ilim ve marifeti anlaşılır. Kur'ân-ı Kerîm'in fenlerden bahsederken aldığı fezlekeler, bu kabîl kelâmlardandır.

• **Üçüncü Nükte:** Bu zamanda vesait, alât ve edevat, sanayiî tekemmülüyle çocukların oyuncakları gibi adileşmiş olan çok şeyler vardır ki, eğer onlar bundan iki üç asır evvel vücuda gelmiş olsaydılar, harikalardan addedilecekti. Kezalik, kelâmlarda, sözlerde de zamanın tesiri vardır. Meselâ, bir zamanda kıymetli bir sözün başka bir zamanda kıymeti kalmaz. Binaenaleyh, şu kadar uzun zamanlar, asırlar boyunca gençliğini, güzelliğini, tatlılığını, garabetini muhafaza eden Kur'ân, elbette ve elbette harikadır.

• **Dördüncü Nükte:** İrşadın tam ve nafi olmasının birinci şartı, cemaatin istidadına göre olması lâzımdır. Cemaat avamdır. Avam ise, hakaiķı çıplak olarak göremez, ancak onlarca malûm ve me'lûf üslûp ve elbise altında görebilirler. Bunun içindir ki, Kur'ân-ı Kerîm, yüksek hakaiķı müteşabihat denilen teşbihler, misaller, istiarelerle tasvir edip, cumhura, yani avam-ı nâsın fehimlerine yakınlaştırmıştır. Ve keza, tekemmül etmeyen avam-ı nâsın tehlikeli galatlara düşmemesi için, hiss-i zahiri ile gördükleri ve itikat ettikleri güneş, arz gibi meselelerde icmal ve

istiare: bir kelimeyi konulduğu manada kullanmanın da caiz olmasıyla beraber, başka bir manada kullanma sanatı.

istidat: kabiliyet, yetenek.

itikât: inanç, iman.

kabil: türlü, gibi.

kelâm: söz, konuşma.

keza: böylece, aynı şekilde.

kezalik: keza, bu da öyle, böylece.

kıymet: değer.

Kur'ân-ı Kerîm: Kur'ân; Hz. Muhammed'e vahiy ile indirilen en son lâhî kitap.

malûm: bilinen, bilinen olan.

marifet: bilme, derin bilgi.

me'lûf: alışılmış, ülfet edilmiş.

meselâ: örneğin.

mesele: konu.

mevki: yer, makam.

misal: benzer, örnek.

muhafaza: koruma.

münasebet: ilgi, alâka, yakınlık.

münasip: uygun.

münbit: verimli, bereketli, ekilmiş olan bir şeyi iyi yetiştiren.

müteşabihat: zahiri ifadesinin dışında anlam taşıyan teşbihli ifade.

nafi: faydalı.

sanayi: ham maddeleri işleyerek mamul madde hâline sokmak için uygulanan fiil ve vasıtaların bütünü, endüstri.

sibak: bir şeyin öncesi, geçmiş, başlangıcı.

siyak: sözün gelişi, ifade şekli ve tarzı.

suret: biçim, tarz, görünüş.

şart: koşul.

tarz-ı hareket: davranış şekli.

tasavvur: bir şeyi zihinde şekillendirme, düşünme.

tasvir: betimleme, başka bir ifade ile anlatma.

tekemmül: olgunlaşma, kemale erme, mükemmelleşme.

teşbih: benzetme.

üslûp: tarz, yol, biçim, usul, stil.

vesait: vasıtalar.

zer: tohum ekme, tohum saçma.

addetmek: saymak, öyle kabul etmek.

adi: sıradan, her zamanki.

ahir: son.

alât: aletler, vasıtalar, aygıtlar.

arz: yer, dünya.

asır: yüzyıl.

avam: halkın büyük kısmı, umum, herkes; "havas"ın zıddı.

avam-ı nâs: insanların ilmi, irfanı kıt, okuma yazması az, fikren zayıf olanları.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

cemaat: topluluk, aralarında çeşitli bağlar bulunan insanlar topluluğu.

cumhur: halk, ahali, umum topluluk.

derece-i ilim: bilme derecesi.

edevasat: bir işi yapmaya vasıta olan şeyler, aletler.

evvel: önce.

fehîm: zeki, anlayışlı, akıllı, kavrayışlı.

fen: tatbiki bilgi, teknik.

fezleke: hülsâ, netice, muhtasar, özet.

galat: yanlış, yanlışla, hata, bozulma.

garabet: gariplik, tuhaflık.

gayr-i muntazam: intizam dışı, tertipli olmayan, tertipsiz, düzensiz.

hakaik: hakikatler, doğrular, gerçekler.

harika: olağanüstü.

icmal: öz, özet.

irşat: doğru yolu gösterme, gafletten uyandırma.

ipham etmiş ise de, yine hakikatlere işareten, bazı emareler, karineler vazetmiştir.

Bu Nükteleri aklına koyduktan sonra, şu gelen fezlekeye dikkat et:

Şeriat-ı İslâmiye, akli bürhanlar üzerine müessesdir. Bu şeriat, ulûm-i esasiyenin hayatî noktalarını tamamıyla tammun etmiş olan ulûm ve fûnundan mülâhhasdır. Evet, tehzibü'r-ruh, riyazetü'l-kalp, terbiyetü'l-ıvıdan, tedbirü'l-ceset, tedvirü'l-menzil, siyasetü'l-medeniye, nizamatü'l-âlem, hukuk, muamelât, adab-ı içtimaiye, vesaire vesaire gibi ulûm ve fûnunun ihtiva ettikleri esasatın fihristesi, şeriat-ı İslâmiyedir.

Ve aynı zamanda, lüzum görülen meselelerde, ihtiyaca göre izahatta bulunmuştur. Lüzumlu olmayan yerlerde veya zihinlerin istidadı olmayan meselelerde veyahut zamanın kabiliyeti olmayan noktalarda, bir fezleke ile icmal etmiştir. Yani, esasları vazetmiş, fakat o esaslardan alınacak hükümleri veya esasata bina edilecek fûruatı akıllara havale etmiştir. Böyle bir şeriatın ihtiva ettiği fenlerin üçte biri bile şu zaman-ı terakkide, en medenî yerlerde, en zeki bir insanda bulunamaz.

Binaenaleyh, vicdanı insafla müzeyyen olan zat, bu şeriatın hakikatinin bütün zamanlarda, bilhassa eski zamanda, takat-i beşeriyeden harîç bir hakikat olduğunu tasdik eder.

Evet, zahiren İslâmiyet dairesine girmeyen düşman feylesofları bile, bu hakikati tasdik etmişlerdir. Ezcümle,

adab-ı içtimaiye: sosyal hayata, toplum hayatına ait kurallar, terbiyeler.

akli: akla dayanan, akıl ile ilgili.

bilhassa: özellikle.

bina: kurma, dayandırma.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

bürhan: delil, ispat, hüccet.

emare: alâmet, belirti, nişan.

esasat: esaslar, kökler, temeller.

ezcümle: bu cümleden olarak.

fen: tatbiki bilgi, teknik.

feylesof: felsefe ile uğraşan, filozof.

fezleke: hülâsa, netice, muhtasar, özet.

fihriste: katalog, liste.

fûnun: fenler.

fûruat: ayrıntılar, esastan olmayan meseleler.

hakikat: gerçek, doğru.

harîç: dışında.

havale: ismarlama, bırakma.

hayatî: çok mühim, çok önem taşıyan.

hükûm: karar, emir.

icmal: öz, özet.

ihtiva: içine alma, kapsama.

ipham: gizleme, gizli ve üstü kapalı bırakma, belirsiz olma.

istidat: kabiliyet, yetenek.

işareten: işaret ederek, belirterek.

izahat: izahlar, açıklamalar.

kabiliyet: istidat, yetenek.

karine: işaret, ipucu, iz, delil.

medenî: uygar, modern.

mesele: konu.

muamelât: muameleler, işlemler.

müesses: tesis edilmiş, kurulmuş olan, kurulu.

mülâhhas: kısaltılmış, özetlenmiş, özeti çıkarılmış.

müzeyyen: ziynetlendirilmiş, süslü.

nizamatü'l-âlem: dünya işlerinin düzenleri, dünya işleri-

nin düzenlenmeleri.

riyazetü'l-kalp: kalp terbiyesi, kalbi kötü arzu ve isteklerden uzak tutma.

seriat: İslâm dini ve prensipleri.

seriat-ı İslâmiye: İslâm şeriati.

takat-ı beşeriye: insana ait güç ve kuvvet.

tasdik: doğrulama, onaylama.

tazammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.

tedvirü'l-menzil: ev idaresi.

ulûm: ilimler.

vazetme: sunma, açıklama.

vazetmek: koymak, konulmak.

vesaire: ve başkaları, bunun gibileri.

vicdan: din, inanç.

zahiren: görünüşte.

zaman-ı terakkî: ilerleme, yükselme zamanı, yükselme devri.

zat: şahsiyet.

zihin: bilinç, dimağ.

Amerikalı feylesof Carlyle, Alman edib-i şehîri Goethe'den naklen, Kur'ân'ın hakaikına dikkat ettikten sonra, "Acaba İslâmiyet içinde âlem-i medeniyetin tekemmülü mümkün müdür?" diye sormuştur. Yine bu suale cevaben demiştir ki: "Evet! Muhakkikler, şimdi o daireden istifade ediyorlar." Yine Carlyle demiştir ki: "Hakaik-ı Kur'âniye tulû ettiği zaman, ateş gibi, bütün dinleri yuttu. Zaten bu onun hakkı idi. Çünkü, Nasarâ ve Yahudilerin hurafelerinden bir şey çıkmadı." İşte bu feylesof, ² **فَاتُوا بِسُورَةٍ مِّنْ مِّثْلِهِ ۖ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا وَلَن تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ** (ilâ-ahir) olan ayet-i kerîminin mealini tasdik etmiştir. (HAŞİYE)

Sual: Gerek Kur'ân-ı Kerîm olsun, gerek tefsiri olan hadis-i şerif olsun, her fenden, her ilimden birer fezleke almışlardır. Bir kitap veya bir şahsın yalnız fezlekeleri ihata etmekle harika olması lâzım gelmez. Bir şahıs, pek çok fezlekeleri ihata edebilir?

Cevap: Bahsettiğimiz fezleke, sellemehüselâm fezlekeler değildir. Ancak, hüsn-i isabetle münasip bir mevki-de ve münbit bir yerde işitilmemiş çok işaretleri tazammun etmekle istimal ve zer' edilen fezlekelerdir. Kur'ân veya hadisin aldıkları fezlekelerdir. Bu kabîl fezlekeler, tam bir meleke ve ittîlâdan sonra hâsıl olabilir ki, her bir fezleke, mehazı olan fen veya ilmin hükmünde olur; bu ise, bir şahısta olamaz.

HAŞİYE: Kırk sene sonra neşrolan Risale-i Nur'da Carlyle, Goethe ve Bismarck gibi kırk meşhur feylesofların tasdikleri beyan edilmiş; inşaallah bu kitabın zeylinde dahi yazılacak.

1. Haydi onun benzeri olan bir sure getirin. (Bakara Suresi: 23.)

2. Eğer bunu yapamazsanız –ki aslâ yapamayacaksınız– Cehennem ateşinden sakının. (Bakara Suresi: 24.)

âlem-i medeniyet: medeniyet dünyası.
ayet-i kerîme: Kur'ân'ın ayeti; azamet ve şerefi olan ayet.
beyan: anlatma, açıklama
cevaben: cevap olarak, karşılık şeklinde.
edib-i şehir: tanınmış edip, ünlü edebiyatçı.

fen: tatbiki bilgi, teknik.
feylesof: felsefe ile uğraşan, filozof.
fezleke: hülâsa, netice, muhtasar, özet.
hadis: Peygamberimizin sözü.
hadis-i şerif: Peygamberimizden aktarılan sözlerin genel adı.

hakaik: hakikatler, doğrular, gerçekler.
hakaik-ı Kur'âniye: Kur'ân ait olan ve ondan gelen gerçekler.
harika: olağanüstü.
hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.
haşiye: dipnot

hurafe: sonradan uydurulan söz, batıl inanış.
hükmünde: değerinde, yerinde.
ittîlâ: öğrenme, tanıma, bilme.
ihata: kuşatma, içine alma.
ilâahir: sona kadar, sonuna kadar.
ilim: bilme, biliş, bilgi; bir şeyin doğrusunu bilme.
inşaallah: Allah izin verirse.
istifade: faydalanma, yararlanma.
istimal: kullanma.
kabîl: tür, gibi.
Kur'ân-ı Kerîm: Kur'ân; Hz. Muhammed'e vahiy ile indirilen en son ilâhî kitap.
meal: mana, anlam, mefhum.
mehaz: menba, kaynak.
meleke: bir şeyi çok kez tekrarlayarak ve tecrübe ederek meydana gelen bilgi ve maharet.
mevki: yer, mekân.
muhakkik: tahkik eden, gerçeği araştırıp bulan, bir şeyin iç yüzünü inceleyerek vakıf olan.
münasip: uygun.
münbit: verimli, bereketli, ekilmiş olan bir şeyi iyi yetiştiren.
naklen: nakil yoluyla.
Nasarâ: Hristiyanlar.
sellemehü's-selâm: aldırış etmeden, çekinmeden, ulu orta, destursuz.
sual: soru.
tasdik: doğrulama, onaylama.
tazammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.
tefsir: Yorum, şerh.
tekemmül: olgunlaşma, kemalleme, mükemmelleşme.
tulû: doğma, doğuş.
zer: tohum ekme, tohum saçma.
zeyil: ek, bir eserin devamı olarak yazılan kısım

Aziz arkadaş!

Bu meselelerde yazılan muhakemelerin neticesi olarak şu gelen kaideleri de koynuna koy; sana lâzım olur.

1. Bir şahıs çok fenlerde ihtisas sahibi olamaz.
2. İki şahıstan sudûr eden bir söz, istidatlarına göre tefavüt eder. Yani birisine göre altın, ötekisine nazaran kömür kıymetinde olur.
3. Fünun, fikirlerin birleşmesinden hâsıl olup, zamanın geçmesiyle tekâmül eder.
4. Eski zamanda nazârî olup, bu zamanda bedihî olmuş olan çok meseleler vardır.
5. Zaman-ı mazi bu zamana kıyas edilemez; aralarında çok fark vardır.
6. Sahra ve çöl adamları, basit ve saf insanlar olduğundan, medenîlerin medeniyet perdesi altında gizleyebildikleri hile ve desiseleri bilmezler ve gizleyemezler; her işleri merdanedir, kalpleri ve lisanları birdir.
7. Çok ilim ve fenler vardır ki, âdetlerin telkiniyle, vukuatın talimiyle ve zamanla, muhitin yardımıyla husule gelirler.
8. Beşerin nazarı, istikbale nüfuz edemez, hususî keyfiyat ve ahvali göremez.
9. Beşer için bir ömr-i tabiî olduğu gibi, yaptığı kanunlar için de bir ömr-i tabiî vardır; onun nihayeti olduğu gibi, bunun da nihayeti vardır.

âdet: görenek, usul, alışkanlık.
ahval: hâller, durumlar.
aziz: izzetli, muhterem, saygın.
bedihî: delilsiz, açık olan, besbel-li, aşikâr.
beşer: insan, insanlık.
desise: hile, oyun, aldatmaca.
fen: hüner, marifet, sanat, ilim.
fünun: fenler.
hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.
hile: aldatmaya yönelik düzen, desise.
husul: olma, meydana gelme.
hususî: özel.
ihtisas: bir ilim veya sanat dalı üzerinde derinleşme, bir sahada geniş bilgi sahibi olma, uzmanlık.
ilim: bilgi, marifet.
istidat: kabiliyet, yetenek.
istikbal: gelecek zaman.
kaide: kural, esas, düstur.
keyfiyat: nitelikler.
kıyas: karşılaştırma, bir şeyi baş-

ka bir şeye benzeterek hüküm verme.
lisan: dil.
medenî: uygar, modern.
medeniyet: medenîlik, şehirlilik, uygarlık.
merdane: mertçesine.
mesele: konu.
muhakeme: bir dava ile ilgili tarafların hâkim huzuruna çıkmaları, duruşma.
muhit: yöre, çevre.
nazar: bakış, dikkat.
nazaran: nispeten, kıyaslaya-

rak, göre.
nazarî: uygulanmamış, uygulamaya dayalı olmayan, yalnız görüş hâlinde bulunan, teorik.
nihayet: son.
nüfuz: söz geçirme, hüküm sahibi olma.
ömr-i tabiî: tabiî olan, Allah tarafından belirlenen, takdir edilen hayat müddeti.
saf: halis, temiz kalpli, hilekâr olmayan.
sahra: büyük çöl, geniş saha.

sudûr: sâdır olma, meydana çıkma, olma.
talim: eğitim, yetiştirme, öğretme.
tefavüt: farklılık, iki şey arasındaki fark.
tekâmül: kemal bulma, kemale erme, olgunlaşma.
telkin: öğüt verme, fikir verme.
vukuat: vuku bulan şeyler, hâdiseler, olaylar.
zaman-ı mazi: geçmiş zaman.

10. İnsanların sıfatlarında, tabiatlarında, ahvalinde zaman ve mekânın çok tesiri vardır.

11. Eski zamanlarda harika addedilen çok şeyler vardır ki, mebadi ve vesaitin tekâmülüyle adı şeyler hükmüne geçmişlerdir.

12. Def'aten bir fennin icadına ve ikmal edilmesine, bir zekâ-i harika olsa bile, muktedir olamaz. O fen, ancak çocuk gibi tedricen kemale erer.

Aziz kardeşim!

Bu kaideleri birer birer sayıp kafana koyduktan sonra, zamanın hayal ve hülyalarından, muhitin evham ve hurafelerinden tecerrüt et, çıplak ol, bu asrın sahilinden dal, Ceziretü'l-Arab yarımadasına çık, o yarımadaının mahsulâtından olan insanların kılık ve kıyafetlerine gir, fikirlerini başına tak, pek geniş olan o sahraya bak. Göreceksin ki: Bir insan; tek başına, ne muini var ve ne yardım edeni, ne saltanatı var ve ne definesi; meydana çıkmış, bütün dünyaya karşı mübareze ediyor. Ve umum insanlara hücum etmeye hazırlanmıştır. Ve omuzlarına küre-i arzdan daha büyük bir hakikat almıştır. Elinde de, insanların saadetini temin eden bir şeriat tutmuştur ki, libasa benzemiyor, cilt ve deri gibi yapışık olup, istidad-ı beşerin inkişafı nispetinde tevessü ve inkişaf etmekle, saadet-i dâreyni intaç ve nev-i beşerin ahvalini tanzim eder.

“O şeriatın kanunları, kaideleri nereden gelmiş ve nereye kadar devam eder gider?” diye sorulduğu zaman,

addetmek: saymak, öyle kabul etmek.
adi: sıradan, her zamanki.
ahval: hâller, durumlar.
asır: yüzyıl, asır.
aziz: izzetli, muhterem, saygın.
Ceziretü'l-Arab: Arap Yarımadası.
def'aten: birdenbire, bir defada, âni olarak.
define: kıymet ve değeri yüksek olan şey, hazine.
evham: vehimler, zanlar, ku-

runtular.
fen: tatbiki bilgi, teknik; hüner, marifet, sanat, ilim.
hakikat: gerçek, doğru.
harika: olağanüstü.
icad: sonradan uydurulan söz, batıl inanış.
hükümüne: yerine, değerine.
hülya: hayal.
icat: vücuda getirilme, yoktan var edilme.
ikmal: tamamlama, bitirme.
inkişaf: ortaya çıkma, gelişme.

intaç: netice verme, sonuçlandırma.
istidad-ı beşer: insanın kabiliyeti, insandaki potansiyel kabiliyet, insanın yaratılışında var olan, geliştirilmeye müsait kuvve, yapabilme gücü.
kaide: kural, esas, düstur.
kemal: olgunluk, yetkinlik, tamlik; kusursuz, tam ve eksiksiz olma; erginlik, mükemmellik.
küre-i arz: yer küre, dünya.
libas: kıyafet, giysi.

mahsulât: meydana gelen, elde edilen şeyler, meyveler, ürünler.
mebadi: temel prensipler, ilk unsurlar.
muhit: yöre, çevre.
muin: yardımcı, muavin.
muktedir: iktidarlı, gücü yeten.
mübareze: çatışma, kavga.
nev-i beşer: insanoglu, insanlar.
nispet: oran, ölçü.
saadet: mutluluk.
saadet-i dâreyn: iki cihan saadeti, dünya ve ahiret mutluluğu.
sahra: büyük çöl, geniş saha.
sıfat: vasıf, nitelik.
şeriat: İslâm dini ve prensipleri.
tabiat: yaratılış, huy, karakter, seciye, mizaç.
tanzim: düzenleme, sıralama, tertipleme.
tecerrüt: soyunma, soyutlanma, uzak olma.
tedricen: tedricle, yavaş yavaş.
tekâmül: kemal bulma, kemale erme, olgunlaşma.
temin etme: sağlama.
tevessü: genişleme, yayılma.
umum: bütün, herkes.
vesait: vasitalar.

yine o şeriat, lisan-ı i'cazıyla cevaben diyecektir ki: “Biz, kelâm-ı ezeliiden ayrıldık, nev-i beşerin fikriyle beraber ebede kadar devam edip gideceğiz. Fakat nev-i beşer dünyadan kat-ı alâka ettikten sonra, biz de sureten, tek-lif cihetiyle insanlardan ayrılacağız; fakat maneviyatımız ve esrarımızla nev-i beşerin arkadaşlığına devam edip, onların ruhlarını gıdalandırarak, onlara delil olmaktan ayrılmayacağız.”

Ey arkadaş!

Bu gördüğün garip, acip sahifenin baştan nihayete kadar ihtiva ettiği hâller, inkılâplar, vaziyetler, ¹ **فَاتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ** 'deki emr-i tacizîyi nev-i beşere tek-rar tekrar ilân ediyorlar.

Aziz kardeşim!

Bir kapı daha açıldı; oraya bakalım.

² **وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا** (ilâahir) olan ayet-i kerîme-

nin işaret ettiği gibi, cemaatin istidadına göre irşadın yapılması lüzumundan ve Şâriin cumhuru irşat etmekte ta-kip ettiği maksattan gafletleri ve cehilleri dolayısıyla, ba-zı insanlar, Kur'ân hakkında çok şek ve şüphelere maruz kalmışlardır. O şek ve şüphelerin menşei üç emirdir:

1. Diyorlar ki: “Kur'ân'da “mütesabihat ve müşkülât” denilen, hakikî manaları anlaşılmayan bazı şeylerin bu-lunması, i'cazına münafidir. Zira, Kur'ân'ın i'cazı belâgat

acip: tuhaf, hayrette bırakan.
ayet-i kerîme: Kur'ân'ın ayeti; azamet ve şerefi olan ayet.
aziz: izzetli, muhterem, saygın.
belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; bir şeyde saklı bulunan derin anlam.
cehil: bilgisizlik, cehalet, cahillik.
cevaben: cevap olarak, karşılık şeklinde.
cihet: yön.
cumhur: halk, ahali, umum topluluk.
delil: kanıt, tanık, bürhan.
ebed: sonsuzluk, daimilik.
esrar: sırlar, gizli hakikatler.
gaflet: gafillik, boş bulunma, ihtiyatsızlık, dikkatsizlik.
garip: tuhaf, hayret verici.
hakiki: gerçek.
i'caz: mu'cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.
ihtiva: içine alma, kapsama.
ilâahir: sona kadar, sonuna kadar.
ilân: yayma, duyurma, bildirme.
inkılâp: değişme, dönüşme.
irşat: doğru yolu gösterme, gafletten uyandırma.
istidat: kabiliyet, yetenek.
kat-ı alâka: ilgiyi kesme.
kelâm-ı ezeli: ezeli söz, varlığına başlangıç olmayan Allah'ın sözü; Kur'ân-ı Kerim ayetleri.
lisan-ı i'caz: mu'cize ve mu'cize

1. Haydi onun benzeri olan bir sure getirin. (Bakara Suresi: 23.)

2. Eğer indirdiğimiz Kur'ân'dan bir şüpheniz varsa. (Bakara Suresi: 23.)

oluş diliyle, anlatımıyla.

maksat: gaye.

mana: anlam.

maneviyat: mana âleminde ait olanlar, hisse ve inanca ait şeyler.

maruz: uğramak, etkilenmek.

menşe: esas, kaynak.

münafi: zıt, aykırı.

müşkülât: müşküller, güçlük-

ler, zorluklar.

mütesabihat: Kur'ân-ı Ke-rîm'in manası açık olmayan ayetleri, mütesabih ayetler, mecazî manaya elverişli ayetler.

nev-i beşer: insanoglu, insanlar.

nihayet: son.

sahife: sayfa.

sureten: suret olarak, görünüştü itibarıyla.

Şâri: gerçek kanun ve kural koyucu olan Allah.

sek: şüphe, zan, tereddüt.

seriat: İslâm dini ve prensipleri.

teklif: öneri.

vaziyet: durum.

üzerine müessesistir; belâgat da, ancak ifadenin zuhur ve vuzuhuna mebnidir.”

2. Diyorlar ki: “Yaratılışa ait meseleler, müphem ve mutlak bırakılmıştır. Ve keza, kâinata dair fûnundan pek az bahsedilmiştir. Bu ise, talim ve irşat mesleğine münafidir.”

3. Diyorlar ki: “Kur’ân’ın bazı ayetleri, zahiren aklî delillere muhaliftir. Bundan, o ayetlerin hilâf-ı vaki oldukları zihne geliyor. Bu ise, Kur’ân’ın sıdkına muhaliftir.”

O heriflerin zuumlarınınca, Kur’ân’a bir nakisa ve şek ve şüphelere sebep addettikleri şu üç emir, Kur’ân-ı Kerîm’e bir nakisa teşkil etmez; ancak Kur’ân’ın i’cazını bir kat daha ispat etmeye ve irşat hususunda Kur’ân’ın en belîğ bir ifade ile en yüksek bir üslûbu ihtiyar etmesine sadık şahit ve kat’î delildir. Demek, kabahat onların fehimlerindedir, hâşâ, Kur’ân-ı Kerîm’de değildir.

Evet, ¹ **وَكَمْ مِنْ عَائِبٍ قَوْلًا صَحِيحًا وَافَتْهُ مِنَ الْفَهْمِ السَّقِيمِ**.

Şairin dediği gibi, *fehimleri hasta olduğundan, sağlam sözleri ta’yip ediyorlar*. Veya ayı gibi, elleri üzüm salkımına yetişemediğinden, “Ekşidir” diyorlar. Bunların da fehimleri Kur’ân’ın o yüksek i’cazına yetişemediğinden, ta’yip ediyorlar.

• “Kur’ân-ı Kerîm’de müteşabihat vardır” dedikleri birinci şüphelerine cevap:

Evet, Kur’ân-ı Kerîm umumî bir muallim ve bir mürşittir; halka-i dersinde oturan, nev-i beşerdir. Nev-i beşerin

mebni: den dolayı, ... den ötürü, sebebiyle, binaen.

mesele: konu.

meslek: gidiş, usul, yol.

muallim: ders veren, öğretmen.

muhalif: zıt, aykırı.

mutlak: kesin.

müesses: tesis edilen, kurulan, kurulmuş olan.

münafi: zıt, aykırı.

müphem: mahiyeti belli değil, belirsiz.

mürşit: irşat eden, doğru yolu gösteren, rehber, kılavuz.

müteşabihat: Kur’ân-ı Kerîm’in manası açık olmayan ayetleri, müteşabih ayetler, mecazî manaya elverişli ayetler.

nakisa: eksiklik, noksanlık, kusur.

nakisa: eksiklik, noksanlık, kusur.

nev-i beşer: insanoğlu, insanlar.

sıdk: doğruluk.

şek: şüphe, zan, tereddüt.

ta’yip: ayıplama.

talim: eğitim, yetiştirme, öğretme.

teşkil: oluşturma, şekillendirme.

umumi: genel.

üslûp: tarz, yol, biçim, usul, stil.

vuzuh: kolay anlaşılabilirlik, ifade açıklığı.

zahiren: görünüşte.

zuhur: ortaya çıkma.

zuum: şüphe, sanmak.

1. El-Mütenebbî, Divan, 4:246.

addetmek: saymak, öyle kabul etmek.

aklî: akla dayanan, akıl ile ilgili.

ayet: Kur’ân cümlesi.

belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; bir şeyde saklı bulunan derin anlam.

belîğ: belâgatle, düzgün ve sanatlı olarak meramını anlatan.

dair: alâkalı, ilgili.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

fehîm: zeki, anlayışlı, akıllı, kavrayışlı.

fûnun: fenler.

halka-i ders: birçok kişinin hocadan ders almak için oluşturduğu halka.

hâşâ: asla, kat’iyen, hiç bir vakit.

hilâf-ı vaki: gerçeğe zıt, vuku buluna aykırı.

i’caz: mu’cizelik, insanların

benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.

ihtiyar: seçme, tercih etme.

irşat: doğru yolu gösterme, gafletten uyandırma.

ispat: kanıtlama, doğrulama.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

kat’î: kesin, şüpheye ve tereddüde mahal bırakmayan.

keza: böylece, aynı şekilde.

akliyat: aklın konusu olan şeyler.
aksi: ters, zıt.
avam: kültürlü, yüksek tabakadan olmayan; cahil halk tabakası; okur-yazar olmayan.
avam-ı nâs: insanların ilmi, irfanı kıt, okuma yazması az, fikren zayıf olanları.
ayet: Kur'an cümlesi.
belâgat: hâl ve durumun gereğine uygun söz söyleme, güzel söyleme ve anlatma sanatı.
binaen: -den dolayı, bu sebepten.

Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.
cihetiyet: belli bir yönde oluş, belli bir tarafta yer alış.
ekal: daha az, en az, pek az, en küçük.
ekser: pek çok.
ekseri: pek çok.
elfaz: lâfızlar, kelimeler.
fehîm: anlama, anlayış, kavrayış.
hakaik: hakikatler, doğrular, gerçekler.
hakikat: gerçek, doğru.
havas: ilerlemiş, ileri kimseler, önde gelenler, üst tabaka, seçkinler, zenginler sınıfı.
hisse: pay, nasip.
hissiyat: duygular.
hitabat: güzel ve düzgün söz söylemeler, hatiplikler.
ibare: bir fikri anlatan bir veya birkaç cümlecik yazı.
ifade edilmek: anlatılmak.
ihtiram: hürmet, saygı.
ihtiyar edilmek: seçilmek.
iktizasınca: gereğince.
ince hakikatler: önemli ve hassas meseleler, gerçekler.
irşat: doğru yolu gösterme, doğru yola yöneltme, gafletten uyandırma, uyarma.
itikat: inanç, iman.
kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

ekserîsi avamdır. Mürşidin nazarında ekal, eksere tâbidir. Yani, umumî irşadını ekallın hatırı için tahsis edemez. Maahaza, avama yapılan konuşmalardan havas hisselelerini alırlar. Aksi hâlde, avam, yüksek konuşmaları anlamadığından, mahrum kalır.

Ve keza, avam-ı nâs, ülfet ettikleri üslûplardan ve ifadelerin çeşitlerinden ve daima hayallerinde bulunan elifaz, maani ve ibarelerden fikirlerini ayıramadıklarından, çıplak hakikatleri ve akliyatı fehmedemezler. Ancak, o yüksek hakaikın, onların ülfet ettikleri ifadelerle anlatılması lâzımdır. Fakat, Kur'an'ın böyle ifadelerinin hakikat olduğuna itikat etmemelidirler ki, cismiyet ve cihetiyet gibi muhal şeylere zahip olmasınlar. Ancak o gibi ifadelere hakaika geçmek için bir vesile nazarıyla bakılmalıdır.

Meselâ, Cenab-ı Hakkın kâinatta olan tasarrufunun keyfiyeti, ancak bir sultanın taht-ı saltanatında yaptığı tasarrufla tasvir edilebilir. Buna binaendir ki,

¹ **الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى** ayetinde kinaye tariki ihtiyar

edilmiştir. Hissiyatı bu merkezde olan avam-ı nâsa yapılan irşatlarda, belâgat ve irşadın iktizasınca, avamın fehimlerine mûraat, hissiyatına ihtiram, fikirlerine ve akıllarına göre yürümek lâzımdır. Nasıl ki bir çocukla konuşan, kendisini çocuklaştırır ve çocuklar gibi çat pat ederek konuşur ki, çocuk anlayabilsin. Avam-ı nâsın fehimlerine göre ifade edilen Kur'an-ı Kerim'in ince hakikatleri,

التَّنَزُّلاتِ الْإِلَهِيَّةِ إِلَى عَقُولِ الْبَشَرِ ile anılmaktadır. Yani,

insanların fehimlerine göre Cenab-ı Hakkın hitabatında

1. O Rahman ki, hükümranlığı Arşı kaplamıştır. (Taha Suresi: 5.)

keyfiyet: bir şeyin nasıl olduğu, hal, durum, iç yüz.
keza: böylece, aynı şekilde.
kinaye: dolaylı anlatım, dolaşısıyla anlatım.
maahaza: bununla birlikte, böyle olmakla beraber.
maani: manalar, anlamlar.
mahrum: yoksun.
merkezde olmak: bir noktada olmak.
meselâ: örneğin.

muhâl: imkânsız, olması mümkün olmayan.
mûraat: uymak; riayet etmek.
mürşit: irşat eden, doğru yolu gösteren, rehber, kılavuz.
nazar: bakış, dikkat.
tâbi: bağlı, uyma.
tahsis: has kılma, ayırma.
taht-ı saltanat: idaresi ve kuvveti altında.
tarik: yol, tarz.

tasarruf: idare etme, kullanma.
tasvir: betimleme, başka bir ifade ile anlatma.
umumi: genel.
ülfet: alışma, kaynaşma, dostluk.
üslûp: tarz, yol, biçim, usul, stil.
vesile: bahane, sebep.
zahip: bir zanna kapılan, bir fikre uyan.

yaptığı bu tenezzülât-ı İlâhiye, insanların zihinlerini hakiketten tenfir edip kaçırılmamak için İlâhî bir okşamadır. Bunun için, müteşabihat denilen Kur’ân-ı Kerîm’in üslûpları, hakikatlere geçmek için ve en derin incelikleri görmek için, avam-ı nâsın gözüne bir dürbün veya numaralı birer gözlüktür. Bu sırra binaendir ki; büleğa, büyük bir ölçüde ince hakikatleri tasavvur ve dağınık manaları tasvir ve ifade için istiare ve teşbihlere müracaat ediyorlar. Müteşabihat dahi ince ve müşkül istiarelerin bir kısmıdır. Zira, müteşabihat, ince hakikatlere suretlerdir.

• “Kur’ân’da müşkülât vardır” dedikleri birinci şüphe-
nin ikinci kısmına cevap:

İşkâl dedikleri şey ya üslûbun pek yüksek ve muhtasar olmasıyla mananın çok derin ve inceliğinden ileri gelir—Kur’ân’ın müşkülâtı bu kabildendir— veya ibarede karışık ve düğümlü noktaların bulunmasından neş’et eder—Kur’ân-ı Kerîm bu kısım müşkülâtı müberra ve münezzehtir. Acaba cumhurun zihninden uzak ve pek derin hakikatleri kolay ve kısa bir suretle avam-ı nâsın fehimlerine yakınlaştırmak ayn-ı belâgat değil midir? Belâgat, mukteza-i hâli mûraattan ibaret değil midir? Hey gözlerin kör olsun herif!

• “Yaratılıştta ve maddiyata dair meselelerde, Kur’ân müphem geçmiştir” dedikleri ikinci şüphelerine cevap.
Şöyle ki:

Şecere-i âlemde, meylü’l-istikmal vardır. Yani, kâinatın, bir ağaç gibi, bütün zerratı ve eczası kemale meyleder ve kemale doğru yürümektedirler. O umumî

kabil: soy, nevi, sınıf, cins, tür.
kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.
kemal: olgunluk, fazilet.
maddiyat: maddî ve cismanî şeyler, gözle görülüp elle tutulur cinsten şeyler.
mana: anlam.
mesele: konu.
meyil: bir tarafa doğru eğilme, yönelme.
meylül’l-istikmal: olgunluğa ermeyi isteme arzusu; bir şeyin olgunluğa, kemale erme isteği ve arzusu. kemale erme kabiliyet ve arzusu.
muhtasar: kısaltılmış, özet.
mukteza-i hâl: hâlin gerektirdiği şekilde, hâlin gereği, duruma göre, icabına göre.
müberra: temize çıkmış, aklanmış; müstesna, azade.
münezzeh: arınmış, tenzih edilmiş, uzak.
müphem: mahiyeti belli değil, belirsiz.
mûraat: gözetme, riayet etme.
müracaat: başvurma, danışma.
müşkül: güç, zor, çetin.
müşkülât: müşküller, güçlükler, zorluklar, çetinlikler.
müteşabihat: Kur’ân-ı Kerîm’in manası açık olmayan ayetleri, müteşabih ayetler, mecazî manaya elverişli ayetler.
neş’et: meydana gelme, oluşma, çıkma.
sır: gizli mana, çıkan anlam.
suret: nüsha, kopya.
şecere-i âlem: kâinat ağacı; ağaca benzeyen kâinat.
tasavvur: bir şeyi zihinde şekillendirme, düşünme.
tasvir: betimleme, başka bir ifade ile anlatma.
tenezzülât-ı İlâhiye: Cenab-ı Hakkın kullarının anlayış seviyelerine göre konuşması ve derin hakikatleri, anlayabilecekleri ifadelerle beyan etmesi.
tenfir: nefret ettirme, iğrendirme, tiksindirme.
teşbih: benzetme.
üslûp: tarz, yol, biçim, usul, stil.
zerrat: zerreler, atomlar.
zihin: hafıza, bellek.

avam-ı nâs: insanların ilmi, irfanı kıt, okuma yazması az, fikren zayıf olanları.

ayn-ı belâgat: belâgatin ta kendisi; yerinde, muhatabına uygun, makamın münasip güzel söz söylemenin ta kendisi.

belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; bir şeyde saklı bulunan derin anlam.

binaen: -den dolayı, bu sebepten.

büleğa: belîğ olanlar, belâgat

sahipleri, düzgün ve tertipli olarak meramını iyi bir tarzda anlatanlar.

cumhur: halk, ahali, umum topluluk.

dair: alakalı, ilgili.

dürbün: uzak gören, uzağı gösteren.

ecza: cüzler, parçalar, kısımlar.

fehîm: zeki, anlayışlı, akıllı, kavrayışlı.

hakaik: hakikatler, doğrular, gerçekler.

hakikat: gerçek, doğru.

ibare: metin, cümle veya bir kaç cümleden oluşan söz grubu.

ibaret: meydana gelen, oluşan, müteşekkîl.

ilâhî: Allah’la ilgili, Cenab-ı Hakka dair.

istiare: bir kelimeyi konulduğu manada kullanmanın da caiz olmasıyla beraber, başka bir manada kullanma sanatı.

ışkâl: müşküllük, güçlük, zorluk.

arz: yer, dünya.
asır: yüzyıl.
azamet: büyüklük, ululuk, yücelik.
binaen: -den dolayı, bu sebepten.
cereyan: bir tarafa doğru akış, akıntı, akım
cezbe: çekme, çekim; heyecan, coşkunluk
evvel: önce.
faide: fayda.
fen: tatbiki bilgi, teknik.
feza: kâinatta, yıldızlar arasındaki boşluk, uzay
fünun: fenler.
fünun-i cedide: yeni fenler, ilimler.
fünun-i hâzıra: günümüz fen ilimleri, zamanımız fenleri.
garip: tuhaf, hayret verici.
gayr: başka.
haşiye: dipnot
hayvanat: hayvanlar.
hükümde: değerinde, yerinde.
ıçtima: toplanma, bir araya gelme.
ihtar: dikkat çekme, hatırlatma, uyarı
intaç: netice verme, sonuçlandırma.
katre: damla.
kuvve-i cazibe: çekme kuvveti, cezp etme kuvveti, çekicilik.
maahaza: bununla birlikte, böyle olmakla beraber.
mahsul: ürün.
Manzume-i Şemsiye: güneş ile ona bağlı olan seyyareler, güneş sistemi.
mezcup: deli, divane, mecnun.
meselâ: örneğin.
mesele: konu.
Mevlevî: Mevlevîlik tarikatine mensup kimse
meylül'istikmal: olgunluğa ermeyi isteme arzusu; bir şeyin olgunluğa, kemale erme istek ve arzusu.
meylül't-terakki: ilerleme meyli, yükselme isteği, ilerleme arzusu.
meyvedar: meyveli, yemişli
mihver: eksen, yödürge
muhallif: zıt, aykırı.
muhterem: saygı değer, hürmete layık, saygın
mukaddeme: başlangıç.
muntazam: nizamlı, intizamlı, düzenli ve düzgün biçimde
müellif: eser telif eden, yazar
mürettep: tertip olunmuş, dizilmiş, sıralanmış.

meylül'istikmalden ayrı olarak, insanda da meylül't-terakki vardır. Bu meylül't-terakki çekirdek gibidir; neşvüneması pek çok tecrübeler vasıtasıyla olur ve çok fikirlerin mahsulü olan neticelerin içtimasıyla teşekkül ve teves-sü' etmekle fünunu intaç eder. Bu fünun da, mürettebedir. Yani, her ikinci fen, birincisinin neticesidir. Birincisi olmasa, o olamaz. Birincisinin ona mukaddeme ve ulûm-i mütearife hükmünde olması şarttır.

Buna binaen, bundan on asır evvel gelen insanlara fünun-i hâzırayı ders vermek veya garip meselelerden bahsetmek, onların zihinlerini şaşırtmaktan ve o insanları safatalara atmaktan gayri bir fayda vermezdi.

Meselâ, Kur'ân-ı Kerîm, "Ey insanlar! Şemsin sükûnuna, arzın hareketine ^(HAŞİYE) ve bir katre su içinde binlerce hayvanatın bulunduğu dikkat ediniz ki, azamet-i İlâhiyeyi anlayasınız" demiş olsaydı, bütün o zamanların insanlarını tekzibe sevk etmiş olurdu. Çünkü, hiss-i zahiriye muhaliftir. Maahaza, on asırdan beri gelip geçen insanları şaşırtmak, yalnız fünun-i cedidenin zuhurundan

HAŞİYE: Hasta hâlimde, nevm ile yakaza arasında ihtar edilen bir nüktedir.

Şemsin, yerinde, Mevlevîvari yaptığı semavî hareketi, kuvve-i cazibeyi tevhit etmek içindir. Kuvve-i cazibe de Manzume-i Şemsiye ile anılan güneşe bağlı yıldızları düşmek tehlikesinden kurtarmak içindir. Demek şemsin mihverinde dairevari cereyan ve hareketi olmasa yıldızlar düşerler.

Said Nursi

Muhterem Müellif, diğer bir risalesinde şöyle diyor:

"Evet güneş bir meyvedardır, silkinir tâ düşmesin seyyar olan yemişleri; "Eğer sükûnuyla sükûnet eylese, cezbe kaçır; ağlar fezada muntazam meczupları."

Mütercim

mütearife: ispat istemeyecek kadar gerçekliği açık olan, bilinen, aksiyon.
mütercim: tercüme eden, bir dilden başka bir dile çeviren, tercüman, çevirmen.
neşvünema: yayılıp gelişme, büyüüp gelişme; büyüme, boy atma, yetişme, gelişme.
nervm: uyku, hâb
nükte: ince manalı, ancak dikkatle anlaşılabilen mana veya söz
risale: kitap, kitapçık.

safsata: gerçek dışı fikri karşı tarafa kabul ettirmek için başvuru, görünüşte doğru gibi görüldüğü hâlde gerçekte yanlış olan kıyas.
semavi: semaya ait, gökten gelen
sevk: yöneltme, gönderme.
sükûn: sakinlik, durgunluk, hareketsizlik.
sükûnet: durgunluk, dinginlik, hareketsizlik
sems: güneş
tecrübe: deneyim, sinama, sı-

nav, imtihan.
tekzip: yalanlama, yalan olduğunu söyleme.
teşekkül: kurulma, oluşma, şekillenme.
tevessü: genişleme, yayılma.
tevhit: doğurma, sebep olma
ulûm-i mütearife: herkesin bildiği ve tanıdığı ilimler.
vasıta: vesile, neden.
yakaza: uyku ile uyanıklık arası.
zihin: hafıza, bellek.
zuhur: ortaya çıkma.

sonra gelen insanları memnun etmek, makam-ı irşada muhalif olduğu gibi, ruh-i belâgatle da kabil-i telif değildir.

Sual: “Keşfiyat-ı fenniye ve fûnun-i hâzıra eski insanlara meçhul ve gayr-i me’lûf olduğundan, onları onlara ders vermek hatadır” diyorsun. Bilhassa ahirete ait ahval gibi müstakbeldeki nazariyat da böyle değil midir? Onlar da bize meçhul ve gayr-i me’lûfturlar. Onlardan bahsetmek niçin hata olmuyor?”

Cevap: Müstakbeldeki nazariyat, bilhassa ahirete ait ahvale hiçbir cihetle hiss-i zahiri taallûk etmemiştir ki, o hissin hilâfını söylemek şaşırtma olsun. Binaenaleyh, o gibi şeyler daire-i imkândadırlar. Öyle ise, onlara itikat ve onlarla itminan peyda etmek mümkündür. Öyle ise, o gibi şeylerin hakk-ı sarihi, onları tasrih etmektir. Lâkin keşfiyat-ı fenniye, eski insanlara göre, imkân ve ihtimal dairelerinden çıkıp, muhal ve imtina derecesine girmişlerdir. Çünkü gözleriyle gördükleri şeyler, onlarca bedahet derecesine girmekle, onun hilâfı onlarca muhaldir. Öyle ise, onların hissiyatına hürmeten, o gibi meselelerde belâgatın iktizası, ipham ve ıtlaktır ki, onlara bir şaşırtma olmasın. Fakat Kur’ân-ı Kerîm, irşadını noksan bırakmamıştır. Bu zamanın fencilerini de istifadeden mahrum etmek üzere, çok karine ve emarelerin vaz’ıyla, hakikatlere işaretler yapmıştır. **(HAŞİYE)**

HAŞİYE: Mu’cizat-ı Kur’âniye Risale-i Nuriyesi tamamıyla bu hakikati ispat etmiş. **Mütercim**

ahiret: öbür dünya, öteki dünya, kıyametten sonra kurulacak olan âlem.
ahval: hâller, durumlar.
bedahet: açıklık, aşikâr, ispat ihtiyacı olmayacak derecede açıklık.
belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; bir şeyde saklı bulunan derin anlam.
bilhassa: özellikle.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
daire-i imkân: imkân âlemi,

kâinat ve varlıklar âlemine ait âlem.
emare: alâmet, belirti, nişan.
fûnun-i hâzıra: günümüz fen ilimleri, zamanımız fenleri.
hakikat: gerçek, doğru
hakk-ı sarih: açık ve ortada olan doğru.
haşiye: dipnot
hilâf: ters, karşı, zıt, aykırı.
hissiyat: hisler, duygular.
hürmeten: hürmet olsun diye; hürmet, saygı ve ikram maksadıyla.

ihimal: olabilirlik, olasılık.
iktiza: gerek, lüzum.
imkân: olabilirlik, olanak.
imtina: bir fiilden kaçınma, çekinme, geri durma.
irşat: doğru yolu gösterme, gafletten uyandırma.
ispat: kanıtlama, doğrulama.
istifade: faydalanma, yararlanma.
itikat: inanç, iman.
itminan: inanma, güvenme, gönül rahatlığı içinde tereddütsüz kabul etme.

kabil-i telif: uzlaştırılabilir ve bağdaştırılabilir olan, münasiplik.
karine: karışık veya belirsiz bir şeyin anlaşılmasına, çözülmesine yarayan hâl, ipucu.
keşfiyat-ı fenniye: fen ilmine ait keşifler, buluşlar.
mahrum: yoksun.
makam-ı irşat: irşat makamı, doğru yolu gösterme yeri.
meçhul: bilinmeyen, hakkında bilgi olmayan.
mesele: konu.
Mu’cizat-ı Kur’âniye: Kur’ân’ın mu’cizeleri.
muhâl: imkânsız, olması mümkün olmayan, olmaz, olmayacak.
muhalif: zıt, aykırı.
müstakbel: gelecek zaman.
mutercim: tercüme eden, bir dilden başka bir dile çeviren, tercüman, çevirmen.
nazariyat: nazariyeler, ilmî görüşler, düşünceler, teoriler.
peyda: kurma, sağlama.
ruh-i belâgat: sözü güzel ve yerli yerinde kullanma ruhu, belâgat ruhu.
sual: soru.
taallûk: alâkalı, münasebetli olma.
tasrih: açıkça ifade ederek şüpheyi tereddütleri silme.
vaz: sunma, açıklama.

adalet: her hak sahibine hakkının tam ve eksiksiz verilmesi, düzenli ve dengeli oluş.

aşikâr: açık, belli, meydanda.

ayet: Kur'ân cümlesi.

ayn-ı belâgat: belâğatin ta kendisi; yerinde, muhatabına uygun, makamın münasip güzel söz söylemenin tâ kendisi.

azamet: büyüklük, ululuk, yücelik.

bahis: konu.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.

cumhur-i nâs: insanların çoğunluğu.

delâil-i aklîye: akıl ile bulunan deliller, akla ait deliller, akılla anlaşılabilen deliller.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

düstur: kanun, kural, esas.

efkâr: düşünceler, fikirler, görüşler.

fen: tatbiki bilgi, teknik.

haşır: kıyametten sonra bütün insanların bir yere toplanmaları, Allah'ın, ölüleri diriltip mahsere çıkarması, kıyamet.

hazım: anlama, gerçeğine varma.

i'caz: mu'cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.

ihtiyar: seçme, tercih etme.

irşat: doğru yolu gösterme, gafletten uyandırma.

isal: ulaştırma, erişirme.

ispat: kanıtlama, doğrulama.

ispat-ı Sâni: her şeyi sanatlı yaratan Cenab-ı Hakkın varlığının delillerle ortaya konulması, ispatlanması.

istidlâl: ayartmaya, yoldan çıkarmaya çalışma.

izah: açıklama, ayrıntıları ile anlatma.

kafa: akıl, zekâ, anlayış.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

kasten: bile bile, isteyerek, kasıtlı olarak.

kastî: bile bile yapılan.

keşfiyat: keşifler, Allah'ın ilham etmesiyle gösterilen gaypla ilgili sırlar.

keşfiyat-ı fenniye: fen ilmine ait keşifler, buluşlar.

keyfiyet: bir şeyin nasıl olduğu,

Ey insafsız! Seni insafa davet ediyorum. Bir kere

¹ **كَلِمَ النَّاسِ عَلَى قَدَرِ عُقُولِهِمْ** olan meşhur düsturu nazara al-

makla, zamanlarıyla muhitlerinin müsaadesizliğini düşünerek, telâhuk eden binlerce efkârın neticelerinden doğan şu keşfiyat-ı fenniye'yi o zamanlardaki insanların kafa mideleri alıp hazmedemediklerine dikkat edersen anlayacaksın ki, Kur'ân-ı Kerîm'in o gibi meselelerde ihtiyar ettiği ipham ve ıtlak yolu, ayn-ı belâgat olduğu gibi, yüksek i'cazını da ispata aşikâr bir delil olduğunu gözün kör değilse göreceksin.

• “Kur'ân'da, delâil-i aklîyeye ve fennin keşfiyatına muhalif bazı ayetler vardır” dedikleri üçüncü şüphelerine cevap:

Kur'ân-ı Kerîm'de takip edilen maksad-ı aslî; *ispat-ı Sâni, nübüvvet, haşır, adâlet ile ibadet* esaslarına cumhur-i nâsı irşat ve isal etmektir.

Binaenaleyh, Kur'ân-ı Kerîm'in kâinattan yaptığı bahis tebeîdir, kastî değildir; yani “ligayrihi”dir, “lizatîhi” değildir. Yani, Kur'ân-ı Kerîm Cenab-ı Hakkın vücut, vahdet ve azametinde istidlâl suretiyle kâinattan bahsetmiştir, yoksa kâinatın bizzat keyfiyetini izah etmek için değildir. Çünkü, Kur'ân-ı Kerîm, coğrafya, kozmoğrafya gibi kasten kâinatın keyfiyetinden mana-i ismî ile bahseden bir fen, bir kitap değildir; ancak kâinat sahifesinde yazılan sanat-ı İlâhiyenin nakışları ve yaratılan kudretin mu'cizeleri ve kozmoğrafyacılara hayrette bırakan nizam

1. İnsanlara akılları seviyesinde konuş.

hâl, durum, iç yüz.

kozmoğrafya: astronominin, matematik ve fiziğin yalnız temel kavramlarından yararlanarak en belli başlı olayları ele alan dalı.

kudret: Allah'ın bütün varlığı çevreleyen ezeli kuvveti.

maksad-ı aslî: asıl maksat ,

hakiki maksat, asıl gaye.

mana-i ismî: bir şeyin kendi başına taşıdığı anlam.

mesele: konu.

mu'cize: benzerini yapmaktan insanların âciz kaldığı şey.

muhalif: zıt, aykırı.

muhit: yöre, çevre.

müsaade: izin; elverişli, uygun olma durumu.

nazar: bakış, dikkat.

nizam: düzen, düzgünlük;

kaide, kanun.

nübüvvet: nebîlik, peygamberlik, Allah elçiliği.

sahife: sayfa.

sanat-ı İlâhiye: İlâhî sanat, Allah'ın sanatı; Cenab-ı Hakkın sanat ile yaratması.

tebeî: kastî olmayan, tâbi olarak başkasının vücudu ile devam eden.

telâhuk: birbirine katılma, birbirini arkasına gelip birleşme.

vahdet: bir ve tek olma.

vücut: var olma, varlık.

ve intizamla, mana-i harfî ile Sâni ve nizam-ı hakikîye istidlâl keyfiyetini öğretmek için nazil olan bir kitaptır. Binaenaleyh, sanat, kasıt, nizam, kâinatın her zerresinde bulunur; matlûp hâsıl olur. Teşekkülü nasıl olursa olsun, bizim matlûbumuza taallûku yoktur.

Febinaen alâ zâlik, madem ki Kur'ân'ın kâinattan bahsi istidlâl içindir; ve delilin de müddeadan evvel malûm olması şarttır; ve delilin muhataplarca vuzuhu müstahsendir; bazı ayetlerin, onların hissiyatına ve edebî malûmatlarına imale etmesi ve benzetmesi, mukteza-i belâgat ve irşat olmaz mı? Fakat, bu ayetlerin, hissiyatlarına imale etmesi meselesi, o hissiyata kasten delâlet etmek için değildir, ancak kinaye kabîlinden, o hissiyatı okşamak içindir. Maahaza, hakikate ehl-i tahkiki isal için, karine ve emareler vaz edilmiştir. Meselâ, eğer Kur'ân-ı Kerîm, makam-ı istidlâlde şöylece demiş olsaydı ki: “Ey insanlar! Güneşin zahirî hareketiyle hakikî sükûnuna ve arzın zahirî sükûnuyla hakikî hareketine ve yıldızlar arasında cazibe-i umumiyenin garibelerine ve elektriğin acibelerine ve yetmiş unsur arasında hâsıl olan imtizacata ve bir avuç su içinde binler mikrobun bulunmasına dikkat ediniz ki; bu gibi harika şeylerden, Cenab-ı Hakkın her şeye kâdir olduğunu anlayasınız” deseydi, delil müddeadan binlerce derece daha hafî, daha müşkül olurdu. Hâlbuki, delilin müddeadan daha hafî olması, makam-ı istidlâle uymaz. Maahaza, onların hissiyatına imale edilen ayetler, kinaye kabîlinden olup, ifade ettikleri zahirî manaları sıdk veya kizbe medar olamaz.

acibe: alışılmış surette olmayan, çok harika.
arz: yer, dünya.
ayet: Kur'ân cümlesi.
bahis: konu yapan.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
cazibe-i umumiye: umumî bir cazibe, genel çekim gücü.
Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.
delâlet: delil olma, gösterme;

alâmet, işaret.
delil: kanıt, tanık, bürhan.
edebi: edebiyatla ilgili, edebiyata ait.
ehl-i tahkik: gerçeği araştıranlar, gerçeğin peşinden gidenler.
emare: alâmet, belirtî, nişan.
febinaen alâ zâlik: buna binaen, bundan dolayı, böyle olduğu için.
garibe: evvelce görülmemiş, tuhaf, şaşılacak şey, ender görülen, işitilmemiş şey.

hafî: gizli, açıktan olmayan.
hakikat: gerçek, doğru.
hakiki: gerçek.
harika: olağanüstü.
hâsıl: elde edilenlerin hepsi, meydana gelme.
hissiyat: hisler, duygular.
imale: bir tarafa meylettirme, bir tarafa eğme.
intizacat: uyumalar, bağdaşmalar, bir arada bulunmalar.
intizam: düzenlilik, düzgünlük.

irşat: doğru yolu gösterme, gafletten uyandırma.
isal: ulaştırma, eristirme.
istidlâl: delil getirmek, bir delile dayanarak netice çıkarmak.
kabil: tür, gibi.
kâdir: bir işi yapmaya gücü yeten, kuvvet sahibi olan.
karine: karışık veya belirsiz bir şeyin anlaşılmasına, çözülmesine yarayan hâl, ipucu.
kasıt: niyet, düşünce.
kasten: bile bile, isteyerek, kasıtlı olarak.
keyfiyet: bir şeyin nasıl olduğu, hâl, durum, iç yüz.
kinaye: maksadı, kapalı bir şekilde ve dolaylı olarak anlatan söz.
kizb: yalan, uydurma.
maahaza: bununla birlikte, böyle olmakla beraber.
madem: değil mi ki.
makam-ı istidlâl: delile dayalı netice çıkarılan yer, delil ile anlamayı sağlayan makam, delil getirme makamı.
malûm: bilinen, bilinen olan.
malûmat: bilgiler, bilinenler.
mana: anlam.
mana-i harfî: bir şeyin kendisini değil de sanatkârını, ustasını, sahibini bilip tanıtan mana.
matlûp: talep edilen, istenilen, aranan şey.
medar: sebep, vesile.
mesele: konu.
muhataba: kendisine hitap edilen.
mukteza-i belâgat: belâgatin gereği.
müddea: iddia edilen şey, tez, sav.
müstahsen: istihsan edilmiş, herkesin güzel bulup beğendiği, beğenilmiş, güzel, makbul.
müşkül: güç, zor, çetin.
nazil: nüzul eden, inen.
nizam: düzen, düzgünlük; kaide, kanun.
nizam-ı hakikî: gerçek nizam, doğru düzen.
Sâni: her şeyi sanatlı olarak yaratan Allah.
sıdk: doğruluk.
sükûn: sakinlik, durgunluk, hareketsizlik.
şart: koşul.
taallûk: münasebet, rabıta.
teşekkül: kurulma, oluşma, şekillenme.
unsur: madde, esas, kök.
vaz: sunma, açıklama.
vuzuh: kolay anlaşılabilirlik, ifade açıklığı.
zahirî: görünüşte olan; zahire, dışa ait olan.
zerre: en küçük parça, molekül, atom.

Evet, görmüyor musun ¹ قَالَ 'deki ا , hiffeti ifade edi-

yor. Aslı و olsun ی olsun, ne olursa olsun, bize taallük etmez.

addetmek: saymak, öyle kabul etmek.

âhadi: tek, yalnız; birlere ait.

aleyhissalâtü vesselâm: Salât ve selâm onun üzerine olsun.

âli: yüce, yüksek, ulu.

basar: görme, görme kabiliyeti.

basiret: kalp gözüyle görme, doğru ve ölçülü görüş.

beşir: müjde getiren, müjdeci.

beyan: bildirme, açıklama, söyleme.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

celî: parlak, açık, aşikâr, meydan-da.

celîl: celâl sahibi, büyük, ulu.

delîl: kanıt, tanık, bürhan.

ekser: pek çok.

gani: zengin, varlıklı, ihtiyacı olmayan, doygun.

hakikat: gerçek, doğru.

harika: olağanüstü.

havale: ismarlama, bırakma.

heyet-i mecmua: bir şeyin teferuatına ve cüzlerine bakılmaksızın bütününe gösterdiği hâl ve manzara.

hiffet: hafiflik.

hülâsa: kısaca, özet.

ibare: bir fikri anlatan bir veya birkaç cümlecek yazı.

i'caz: mu'cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.

icmalen: kısaltarak, kısaca, özetle.

izah: açıklama, ayrıntılar ile anlatma.

izhar: gösterme, açığa vurma.

kasem: yemin, and.

Kur'ân-ı Mu'cizülbeyan: Açıklamalarıyla, akılları "benzerini yapmak"tan âciz bırakan Kur'ân-ı Kerîm.

lâfız: söz, kelime.

madem: değil mi ki.

mağlâta: mugalâta, zihin karıştırarak saçma söz, boş ve manasız söz, karşısındakini yanıltmak için söylenen boş lâkırdı.

malûm: bilinen, biliniyor olan.

meslek-i âli: yüce meslek, yüksek yol.

mezkûr: zikredilen, adı geçen, anılan.

mu'cize: benzerini yapmaktan insanların âciz kaldığı şey.

muhakkikin-i ulema: hakikatleri

Hülâsa: Madem ki Kur'ân, bütün zamanlardaki bütün insanlara nazil olmuştur; şu şüphe addettikleri umur-i selâse, Kur'ân'a nakisa değil, Kur'ân'ın yüksek i'cazına delillerdir.

Evet, Kur'ân-ı Mu'cizülbeyan'ı talim eden Cenab-ı Hakka kasem ederim ki, o Beşir ve Nezirin (a.s.m.) basar ve basireti, hakikati hayalden tefrik edememekten münezzehtir, celîldir, celîdir; veya insanları kandırarak mağlâtalara düşürtmekten, meslek-i âlileri ganîdir, âlîdir, temizdir, tahirdir.

YEDİNCİ MESELE

Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmın izhar ettiği mahsus ve zahîrî ve insanlarca meşhur ve malûm olan harika ve mu'cizelerinin ekserîsi tarih ve siyer kitaplarında mezkûrdur ve aynı zamanda, muhakkikîn-i ulema tarafından izah ve beyan edilmişlerdir. Binaenaleyh, tafsilâtını o kitaplara havale ile, yalnız o harikaların nevilerini icmalen izah edeceğiz.

Evet, Peygamber Aleyhissalâtü Vesselâmın zahîrî harikalarının her birisi âhadî olup, mütevatir değilse de, o âhadîlerin heyet-i mecmuası ve çok nevileri, mütevatir-i bilmanadır. Yani, lâfız ve ibareleri mütevatir değilse de,

1. Dedi.

araştıran Müslüman âlimler.

münezzeh: arınmış, tenzih edilmiş, uzak.

mütevâtir: tevatür yoluyla duyulan, ağızdan ağıza dolaşan, rivayet şeklinde dolaşan, halk arasında söylenerek gelen.

mütevâtir-i bilmana: nakledilen bir haberin, başka ifade ve kelimelerle, başka başka şekilde ifade edilerek tevatür

hâlin gelmesi.

nakisa: noksan, eksik.

nazil: nüzul eden, inen.

nevi: çeşit.

nezir: insanları doğru yola sevk etmek uyararak korkutan, uyarar.

Peygamber: Hazret-i Muhammed (a.s.m.).

siyer: Hz. Muhammed'in (a.s.m.) hayatının bütün safhalarını anlatan, Peygamberi-

mizin vasıflarını nakleden eserler.

taallük: alâkalı, münasebetli olma.

tafsilât: tafsiller, açıklamalar, izahlar.

tahir: temiz, pak.

tefrîk: birbirinden ayırma, ayırma tutma.

umur-i selâse:

zahîrî: görünüşte olan; zahire, dışa ait olan.

manaları çok insanlar tarafından nakledilmiştir. O harikaların nevileri üçtür:

Birincisi: “İrhasat” ile anılmaktadır ki; Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmin nübüvvetinden evvel zuhur eden harikalarlardır. Mecusî milletinın taptığı ateşin sönmesi, Sava Denizinin sularının çekilmesi, Kisra sara-yının yıkılması ve gaipten yapılan tebşirler gibi şeylerdir. Sanki, o Hazretin (a.s.m.) zaman-ı velâdeti, hassas ve keramet sahibi imiş gibi, o zatın kudüm ve gelmesini şu gibi hâdiselerle tebşiratta bulunmuştur.

İkinci Nevi: İhbarat-ı gaybiyedir ki, bilahare vukua gelecek pek çok garip şeylerden bahsetmiştir. Ezcümle, Kisra ve Kayserin definelerinin İslâm eline geçmesi, Rumların mağlûp edilmesi, Mekke’nin fethi, Kostantiniye’nin alınması gibi hâdisattan haber vermiştir. Sanki o Zatın cesedinden tecerrüt eden ruhu, zaman ve mekânın kayıtlarını kırarak istikbalin her tarafına uçup gezmiş ve gördüğü vukuatı söylemiştir ve söylediği gibi de vukua gelmiştir.

Üçüncü Nevi: Hissî harikalar ki, muaraza zamanlarında kendisinden talep edilen mu’cizelerdir: Taşın konuşması, ağacın yürümesi, ayın iki parçaya bölünmesi, parmaklarından su akması gibi. Tefsir-i Keşşaf’ın müellifi Zemahşerî’nin dediğine göre, o Hazretin bu nevi harikaları bine baliğ olmuştur ve bir kısmı da mütevatir-i bilmanadır. Hatta Kur’ân’ı inkâr edenlerden bir kısmı, inşikak-ı kamer manasında tasarruf etmemişlerdir.

aleyhissalâtü vesselâm: Salât ve selâm onun üzerine olsun.
baliğ: ulaşmış, erişmiş.
bilahare: sonra, sonradan, sonraları.
ceset: vücut, beden.
define: kıymet ve değeri yüksek olan şey, hazine.
evvel: önce.
ezcümle: bu cümleden olarak.
fethi: kuşatma, ele geçirme, zaptetme.

gaip: görünmeyen âlem.
garip: tuhaf, hayret verici.
haber: bilgi, bilgilendirme.
hâdisat: hadiseler, olaylar.
hâdis: olay.
hassas: duygusal, alıngan.
hazret: saygı, ululama, yüceltme, övme maksadıyla kullanılan tabir.
hissi: hisli, duygulu.
ihbarat-ı gaybiye: geçmiş veya gelecek zamana ait verilen haberler.
inkâr: reddetme, saklama,

gizleme.
inşikak-ı kamer: ayın ikiye bölünmesi, ayın yanılması; Hz. Peygamberin müşriklere karşı göstermiş olduğu ayın yanıp ikiye ayrılma mu’cizesi.
irhasat: Hz. Muhammed’in (a.s.m.) peygamberliğinden evvel meydana gelen ve peygamber olacağına işaret harika hâller, belirtiler.
istikbal: gelecek zaman.
Kayser: Eski Roma ve Bizans imparatorlarının lâkabı.

keramet: Allah’ın velî kullarında görülen olağanüstü hâller veya tabiatüstü hâdiseler.

Kisra: Hüsrev’den muharref veya galat olan bu isim Sasaniler sülâlesinden olan eski İran padişahlarına ve bilhassa Nuşirevan’dan sonrakilere verilmiş olup, Rum imparatorlarına Kayser, Çin hükümdarlarına fağfur ve hakan denildiği gibi, bunlara da Kisra denilirdi.

Kostantiniye: İstanbul için kullanılmış isimlerden biri.

kudüm: uzak bir yoldan, uzak bir yerden gelme; vusul.

mağlûp: boyun eğme, yenilme, yenilmiş olma.

mana: anlam.

Mecusî: ateşe tapan, Zerdüşt dinini benimseyen, bu dinle ilgili olan, Zerdüştî.

muaraza: sözle karşılıklı mücadele, söz mücadelesi.

mu’cize: benzerini yapmaktan insanların aciz kaldığı şey.

müellif: eser telif eden, kitap yazan.

mütevatir-i bilmana: nakledilen bir haberin, başka ifade ve kelimelerle, başka başka şekilde ifade edilerek tevatür hâlin gelmesi.

nakil: Hz. Peygamberden gelen hadisleri rivayet zincirleri ile aktarma.

nevi: tür, çeşit.

nev’i: türle ilgili, cinsle alakalı.

nübüvvet: nebilik, peygamberlik, Allah elçiliği.

talap: isteme, dileme.

tasarruf: idare, kullanım.

tebşir: müjde verme, müjdeleme.

tebşirat: müjdeler, müjdelemeler, müjde vermeler.

tecerrüt: soyunma, soyutlanma, uzak olma.

vuku: olma, meydana gelme.

vukuat: vuku bulan şeyler, hadiseler, olaylar.

zat: şahsiyet.

zuhur: ortaya çıkma.

Sual: İnşikak-ı kamer bütün insanlarca kesb-i şöhret etmesi lâzım bir mu'cize iken âlemce o kadar şöhret bulunmamıştır. Esbabı nedir?

Cevap: Matlâların ihtilâfı ve havanın bulutlu olmasının ihtimali ve o zamanda rasathanelerin bulunmaması ve vaktin uyku gibi gaflet zamanı olması ve inşikakın anî olması gibi esbaptan dolayı, herkesçe o vak'anın görünmesi ve malûm olması lâzım gelmez. Maahaza, Hicaz matlâyıyla matlâları bir olan yerlerde, o gece yollarda bulunan kervan ve kafilelerden naklen, inşikakın vukua geldiği hakkında çok rivayetler vardır.

Diyarbakır'da Van Valisi Cevdet Beyin evinde, 19 Şubat 1330 tarihinde, Cuma gecesi bu tefsirin ilk Arabî nüshasını tebyiz ederken, şu şekli-garip, tevafukan vaki olmuştur. Ve o gece vukua gelen Bitlis'in sukutuy-la, müellif Bediüzzaman'ın esaretine rast gelir.

Sanki şu şekli-garibin, şu mu'cizeler ve harikalar bahsinde o gece husule gelmesi, müellifin Ruslara esir düştüğüne ve beraberinde bulunan bazı talebelerinin şehit olarak kanlarının dökülmesine harika bir işaretir.

Said'in Küçük Kardeşi,
Yirmi Senelik Talebesi
Abdülmecid

Ve keza, bu nakış, başı kesilmiş bir yılının, kuyruğunu müellif Bediüzzaman'a sarmış olduğuna ve müellifin yaralı olarak otuz saat ölüme muntazırın su arkının içinde kaldığı yere benziyor ve o vaziyeti andırıyor.

Eski Said'in Ehemmiyetli Talebesi

Hamza (*)

âlem: dünya, cihan.

Arabi: Arapça.

ehemmiyetli: önemli.

esaret: esirlik, harp esirliği, tut-saklık.

esbap: sebepler, vasıtalar.

esir: tutsak.

gaflet: gafillik, boş bulunma, ihtiyatsızlık, dikkatsizlik.

garip: tuhaf, hayret verici.

harika: olağanüstü vasıflar taşıyan ve hayranlık hissi uyandıran.

ihtilâf: farklı olma, ayrı oluş.

ihtimal: olabilirlik, olasılık.

inşikak: bölünme, çatlama, yanılma.

inşikak-ı kamer: ayın ikiye bölünmesi, ayın yarılması; Hz. Peygamberin müşriklere karşı göstermiş olduğu ayın yanlıp ikiye ayrılma mu'cizesi.

kafile: aynı yöne giden taşıt veya yolcu topluluğu.

kervan: uzak yerlere yolcu ve ticarî eşya taşıyan kabile, deve, katır, v.b. yük hayvanı katarı, ticaret kafilesi.

kesb-i şöhret: şöhret kazanma, ün yapma.

keza: böylece, aynı şekilde.

maahaza: bununla birlikte, böyle olmakla beraber.

malûm: bilinen, bilinen olan.

matlâ: tulû edecek, doğacak yer.

(*) Bu resim ilk asıl nüshadan aynen alınmıştır. (M.S., 1993.)

mu'cize: benzerini yapmak-tan insanların âciz kaldığı şey.

muntazırın: bekleyerek, intizar ederek.

müellif: eser telif eden, yazar.

nakış: işleme, süsleme.

naklen: anlatma veya hikâye yoluyla.

nûsha: suret.

rasathane: gözlem evi, rasat yapılan yer.

rivayet: açıklama, nakledilen sözler ve olaylar.

sual: soru.

sükût: işgal, düşüş.

sehit: Allah'ın ve yüce dininin adını yüceltme uğrunda canını feda ederek savaşta vurulup ölen Müslüman.

şekl-i garip: garip şekil, şaşılacak, bambaşka biçim, şekil; bambaşka bir çeşit, bambaşka bir suret.

talebe: öğrenci.

tebyiz: müsveddeyi temize çekme, beyaza çekme.

tefsir: açıklama, izah.

tevafukan: tevafuk olarak, uygun gelerek, raslayarak.

vaki: meydana gelme, ortaya çıkma.

vaziyet: durum.

vuku: olma, gerçekleşme, meydana gelme.

Üçüncü nevi mu'cizelerin reisi ve en büyüğü, Kur'ân-ı Azimüşşandır ki, yedi vecihle mu'cize olduğuna mezkûr ayetle işaret edilmiştir.

Arkadaş! Şu meseleleri az çok fehmettin.

fiimdi, bu ayetin mâkabliyle olan cihet-i irtibat'na bakalım:

Evet, İbni Abbas'ın (r.a.) ¹ **يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا** ayetin-deki ibadeti tevhidle tefsir ettiğine nazaran, evvelki ayet ispat-ı tevhid hakkındadır; bu ayet de ispat-ı nübüvvet hakkındadır.

Nübüvvet-i Muhammediye (a.s.m.) ise, tevhidin en büyük bir delilidir. Demek ki, bu iki ayet arasında cihet-i irtibat, aralarındaki dâlliyet ve medlûliyet alâkasıdır. Yani, biri delil, diğeri medlûldür.

Nübüvvetin ispatı, ancak mu'cizelerle olur. En büyük mu'cizesi ise, Kur'ân-ı Kerîm'dir. Evet, Kur'ân'ın mu'cize olduğu, âlem-i İslâmca kabul ve tasdik edilmiş bir hakikattir.

Amma muhakkikîn-i ulema tarafından, Kur'ân'ın vücuh-i i'cazı hakkında ihtilâf vaki olmuştur. Yani, i'cazını intaç eden cihetler çoktur. Her bir muhakkik, bir ciheti tercih ve ihtiyar etmiştir; aralarında muhalefet, müsademe yoktur.

1. Ey insanlar ibadet ediniz. (Bakara Suresi: 21.)

alâka: ilgi, ilişki, yakınlık.
âlem-i İslâm: İslâm âlemi, İslâm dünyası.
amma: ama, lâkin, ancak.
ayet: Kur'ân cümlesi.
cihet: yön.
cihet-i irtibat: irtibat sebepleri, tarafları; bağlanma yönü, aradaki benzeyiş ve münasebet.
dâl: sapkınlar, doğru ve Hak yoldan uzaklaşanlar.

delil: kanıt, tanık, bürhan.
evvel: önce.
fehîm: anlama, anlayış, kavrayış.
hakikat: gerçek, doğru.
i'caz: mu'cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.
ihtilâf: ayrılık, bir konuda farklı görüş ve düşünüş, fikir ayrılığı.
ihtiyar etme: seçme, tercih

etme.
intaç: netice verme, sonuçlandırma.
ispat: kanıtlama, doğrulama.
mâkabl: geçmişteki, geçmiş bir şeyin kendinden önce olan.
medlûl: delil olarak gösterilen.
medlûliyet: işaret ve delil olma hâli.
mesele: konu.

mezkûr: zikredilen, adı geçen, anılan.
mu'cize: benzerini yapmaktan insanların âciz kaldığı şey.
muhakkik: tahkik eden, gerçeği araştırıp bulan, bir şeyin iç yüzünü inceleyerek vakıf olan.
muhakkikîn-i ulema: hakikatleri araştıran Müslüman âlimler.
muhalefet: zıtlık, ayrılık, ayrılık.
müsademe: çarpışma, çatışma, vuruşma.
nazaran: nispeten, kıyaslayarak, göre.
nevi: gibi, cins.
nübüvvet: nebîlik, peygamberlik, Allah elçiliği.
nübüvvet-i Muhammediye: Hz. Muhammed'in (a.s.m.) peygamberliği.
reis: başkan.
tasdik: doğrulama, onaylama.
tefsir: Yorum, serh.
tevhid: Allah'ın bir olduğuna inanma, birleme.
vaki: meydana gelme, ortaya çıkma.
vecih: cihet, yön.
vücuh-i i'caz: mu'cize olmanın yolları, i'caz neveleri ve vecihleri.

İ'cazın vecihleri,

1. Gaipten, istikbalden haber vermesi;
2. Ayetlerinde tenakuz, tehalüf, hata bulunmaması;
3. Nazım ile nesir arasında, ediplerce gayr-i malûm bir üslûbu ihtiyar etmesi;
4. Okur yazar olmayan bir zattan sudûr etmesi;
5. Takat-i beşeriye fevkinde ulûm ve hakaikî ihata etmesi gibi pek çok şeylerdir.

Lâkin i'cazının en yüksek vechi, nazmındaki belâgat-ten doğmuştur. Evet, Kur'ân'ın bu nevi i'cazı, beşerin takatinden hariç bir derecededir. Bu hakikati tafsilen anlayıp kanaat hâsıl etmek isteyen, bu tefsiri ve emsali eserleri ve Yirmi Beşinci Sözü zeyilleriyle beraber mütalâa etsin.

Fakat, icmalî bir malûmatı elde etmek isteyenler de, belâgatin imamları bulunan Abdülkahir-i Cürcanî, Zemaşşerî, Sekkakî, Cahız'ın bu kısım i'caz hakkında üç tarikle beyan ettikleri malûmattan miktar-ı kâfi malûmat elde edebilir.

BİRİNCİ TARİK: Arap kavmi maarifsiz, bedevî bir millet idi. Muhitleri de, onlar gibi bedevî bir muhit idi. Divanları şiir idi. Yani, medar-ı iftihar olan hâllerini şiirle kayıt ve muhafaza ederlerdi. İlimleri belâgat idi, medar-ı iftiharları fesahat idi. Sair kavimlerden fazla bir zekâyâ malik idiler. Başka insanlara nispeten cevval fikirleri vardı.

ayet: Kur'ân cümlesi.

bedevî: iptidai tarzda yaşayan, medenî olmayan.

belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; bir şeyde saklı bulunan derin anlam.

beşer: insan, insanlık.

beyan: anlatma, açıklama.

cevval: daim, hareket hâlinde olan, koşan dolaşan.

divan: Klasik Türk edebiyatı (Divan edebiyatı) şairlerinin şiirlerinin toplandığı kitap.

edip: edebiyatçı, edebiyatla meşgul olan.

emsal: örnekler, benzerler.

fesahat: dilin doğru, düzgün, açık ve akıcı şekilde kullanılması.

fevkinde: üstünde.

gaip: görünmeyen âlem.

haber: bilgi, bilgilendirme.

hakaik: hakikatler, doğrular, gerçekler.

hakikat: gerçek, doğru.

hâl: durum, vaziyet.

hariç: dışında.

hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.

i'caz: mu'cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.

icmalî: kısaca, topluca, tafsilsiz, toplu, kısa.

ihata: kuşatma, içine alma.

ihtiyar: seçme, tercih etme.

ilim: bilgi, marifet.

imam: önder, rehber.

istikbal: gelecek zaman.

kanaat: inanç.

kavim: millet; aralarında dil, âdet, örf, kültür birliği olan insan topluluğu.

maarif: eğitim.

malik: sahip.

malûmat: bilgiler, bilinen şeyler.

medar-ı iftihar: iftihar sebebi, övünme sebebi.

miktar-ı kâfi: Kâfi miktar; yeter derecede.

muhafaza: koruma, saklama, hifzetme.

muhit: yöre, çevre.

mütalâa: dikkatli okuma, tetkik etme.

nazım: sıra, tertip, düzen; ter-

tip etme, düzene, koyma, dizme.

nesir: manzum olmayan söz veya yazı, düz yazı.

nevi: çeşit.

nispeten: nispetle, kıyaslayarak.

tafsilen: tafsilli bir şekilde, uzun uzadıya, ayrıntılı olarak.

takat: bir şeyi yapabilme, başarabilme gücü, güç, kuvvet, derman.

takat-i beşer: insanın gücü, takatı.

tarik: yol.

tefsir: Yorum, şerh.

tehalüf: birbirine zıt olma, muhalif olma.

tenakuz: çelişme, iki sözün birbirine uymaması, insanın bir sözünün öteki sözünü çürütmesi, zıddiyet, çelişki.

ulûm: ilimler.

üslûp: tarz, yol, biçim, usul, stil.

vecih: cihet, yön.

zat: kişi, şahıs.

zeyil: ek, ilâve.

İşte Arap kavmi böyle bir vaziyette iken ve zihinleri de bahar çiçekleri gibi yeni yeni açılmaya başlarken, birden-bire Kur'ân-ı Azîmüşşan, yüksek belâgatiyle, harika fesahatiyle, Mele-i Âlâdan yeryüzüne indi. Arapların me-dar-ı iftiharları ve timsal-i belâgatleri olan ve bilhassa Kâ-be duvarında teşhir edilmek üzere altın suyuyla yazılmış *Muallâkat-ı Seb'a* ünvanıyla anılan en meşhur ediplerin en belîğ ve en fasih eserlerini iftihar listesinden sildirtti.

Maahaza, Hazret-i Muhammed (a.s.m.), Kur'ân'la muarazaya ve Kur'ân'a bir nazire yapılmasına onları şidetle davet etmekten geri durmuyordu, damarlarına dokunduruyordu, techil ve terzil ediyordu. O Hazretin yaptığı böyle şiddetli hücumlara karşı, o ümera-i belâgat ve hükâm-ı fesahat ünvanıyla anılan Arap edipleri, bir kelimeyle dahi mukabelede bulunamadılar. Hâlbuki, kibir ve azametleri, enaniyetleri ve göklere kadar çıkan gururları iktizasınca, gece gündüz çalışıp Kur'ân'a bir nazire yapmalı idiler ki, âleme karşı rezil ü rüsva olmasınlar.

Demek, bu meselenin uhdesinden gelediklerinden, yani Kur'ân'ın bir benzerini yapmaktan âciz kaldıklarından sükûta mecbur olmuşlardır. İşte onların bu ıztırâî sükûtları, aczlerini meydana çıkardı. Ve bunların aczlerinden de, i'caz-ı Kur'ân'ın güneşi tulû etmiştir.

İkinci Tarik: Kelâmların hasiyetlerini, kıymetlerini, me-ziyetlerini bilip, altınlarını bakırından tefrik eden bütün ehl-i tahkikten, tetkikten, tenkitten, dost ve düşmanlar tarafından, Kur'ân-ı Kerîm, sure sure, ayet ayet, kelime

ni başkalarından üstün görme ve gösterme.

maahaza: bununla birlikte, böyle olmakla beraber.

Mele-i Âlâ: yüce âlem; Cenab-ı Hakka daha yakın olan büyük meleklerin toplandığı âlem.

melele: konu.

meziyet: bir şeyi başkalarından ayıran vasıf, üstünlük ve değerlik vasfı.

Muallâkat-ı Seb'a: yedi askı; Kur'ân nazil olmadan önce, meşhur Arap şairlerinin en beğenilmiş şiirlerinden, Kâbe'nin duvarına asılmış olanları.

muaraza: birbirine karşı gelme, söz ile karşılıklı mücadele.

mukabele: karşılık.

nazire: bir şairin manzum bir eserine, diğer bir şair tarafından aynı vezin ve kafiyede olmak üzere yazılan benzer şiir.

rezil ü rüsva: kusur ve ayıpları meydana çıkarılmış, toplum içinde ayıplanacak bir duruma düşmüş, kepaze olmuş insan.

sure: Kur'ân-ı Kerîm'in ayrıldığı 114 bölümden her biri.

sükût: susma, sessiz kalma.

tarik: yol.

techil: cehaletle, cahillikle suçlama.

tefrik: birbirinden ayırma, ayrı tutma.

tenkit: eleştirme.

terzil: rezil etme, itibarını düşürme.

teşhir: ilân etme, herkese duyurma, gösterme.

tetkik: dikkatle araştırma, inceleme.

tulû: doğma, doğuş.

uhde: sorumluluk.

ümera-i belâgat: belâgat liderleri.

ünvan: ad, isim, lâkap; şöret, ad, isim.

vaziyet: durum.

zihin: hafıza, bellek.

acz: zayıflık, güçsüzlük.

âlem: dünya, cihan.

ayet: Kur'ân cümlesi.

azamet: büyüklük, ululuk, yücelik.

belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; bir şeyde saklı bulunan derin anlam.

belîğ: belâgatle, düzgün ve sanatlı olarak meramını anlatan.

bilhassa: özellikle.

edip: edebiyatçı, edebiyatla meşgul olan.

ehl-i tahkik: gerçeği araştıranlar, gerçeğin peşinden gidenler.

enaniyet: kendini beğenme, bencilik, egoistlik.

fasih: aşikâr, sarih, açık.

fesahat: dilin doğru, düzgün, açık ve akıcı şekilde kullanılması.

gurur: kibir, kendi yüksek ve değerli tutarak böbürlenme.

harika: olağanüstü.

hasiyet: bir şeye has özellik, nitelik.

hazret: saygı, ululama, yüceltme, övme maksadıyla kullanılan tabir.

ıztırârı: mecburî, zorunlu.

i'caz-ı Kur'ân: Kur'ân'ın mu'cizeliği.

iftihar: gurur, övünme.

iktiza: gerek, lüzum.

kavim: millet; aralarında dil, âdet, örf, kültür birliği olan insan topluluğu.

kelâm: söz, konuşma.

kıymet: değer.

kibir: büyüklük satma; kendi-

kelime mihenk taşına vurularak, altından maada bir bakır eseri görülmemiştir. Bu ağır imtihandan sonra, Kur'an-ı Azîmüşşan'ın ihtiva ettiği mezâyâ, letaif, hakâikin hiçbir beşer kelâmında bulunmadığına şahadet etmişlerdir. Onların sıdk-ı şahadetleri şöylece ispat edilebilir:

Kur'an'ın insan âleminde yaptığı büyük inkılâp ve tebeddül ve şark ve garbı içine alan tesis ettiği din, diyanet ve zamanın geçmesiyle gençlik ve şebabiyetini ve teker-rür ettikçe halâvetini muhafaza etmesi gibi harika hâlleri, ¹ **İNْ هُوَ الْآ وَحْيٌ يُوحَى** ayetini okuyup ilân ediyorlar.

ÜÇÜNCÜ TARIK: Belâgat imamlarından meşhur Cahız'ın tahkikatına göre, Arap edip ve belîğlerin Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmın davasını kalemle iptal etmeye, tarife gelmez derecede ihtiyaçları vardı. Ve o Hazrete karşı olan kin, adavet ve inatlarıyla beraber, en kolay, en yakın, en selim olan kalem ve yazıyla muarazayı terk; ve en uzun, en müşkül, en tehlikeli ve şüpheli seyf ve harple mukabeleye mecburen iltica ettiler. Suret-i kat'iyede bundan anlaşıldı ki, Kur'an'ın benzerini yapmaktan âciz kalmışlardır. Zira, her iki yolun arasında ki farkı bilmeyenlerden değildiler.

Binaenaleyh, birinci yol iptal-i dava için daha müsait iken, onu terk edip, hem malları, hem canları tehlikeye atan başka bir yola sülûk eden, ya sefihtir —hâlbuki Müslüman olduktan sonra siyaset-i âlemi eline alanlara sefih denilemez— veya birinci yola sülûktan kendilerini

adavet: düşmanlık, husumet.
âlem: dünya, cihan.
aleyhissalâtü vesselâm: Salât ve selâm onun üzerine olsun.
ayet: Kur'an cümlesi.
belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; bir şeyde saklı bulunan derin anlam.
belîğ: belâgatle, düzgün ve sanatlı olarak meramını anlatan.
beşer: insan, insanlık.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
dava: takip edilen fikir, iddia.
diyanet: dinî emirlere riayet, din-darlık.
garb: Batı, Batı ülkeleri.
hakaik: hakikatler, doğrular, gerçekler.
halâvet: tatlılık, şirinlik.
harika: olağanüstü.
harp: savaş.
hazret: saygı, ululama, yüceltme, övrme maksadıyla kullanılan tabir.
ihtiva: içine alma, kapsama.
ilân: yayma, duyurma, bildirme.
iltica: sığınma, barınma.
imam: önder, rehber.
inkılâp: değişme, dönüşme.
iptal: boş, hükümsüz bırakma.
ispat: kanıtlama, doğrulama.
kelâm: söz, konuşma.
kin: gizli düşmanlık, garaz.
Kur'an-ı Azîmüşşan: şan ve şerefi yüce olan Kur'an.
letaif: manevî duygular.
maada: başka, gayri, -den başka.
mejburen: ister istemez, cebirle, zorunlu olarak, zorla, zoraki.
mezâyâ: meziyetler, üstünlük vasıfları.
mihenk: bir insanın kıymetini, ahlâkını anlamaya yarayan vasi-ta, ölçü.
muaraza: kavga, çekişme.

1. O ancak kendisine vahyolunanı söyler. (Necm Suresi: 4.)

muhafaza: koruma.

mukabele: karşılık.

müsait: uygun, münasip.

müşkül: güç, zor, çetin.

sefi: faydayı zararı ayırdetme yeteneğinden mahrum olan; beyinsiz, akılsız.

selim: tehlikesiz, zararsız.

seyf: kılıç.

sıdk-ı şahadet: şahitliğin doğru olması.

siyaset-i âlem: dünya siyaseti.

suret-i kat'ie: kesin bir şekilde.

sülûk: bir yola girme, bir yol tutup o yolda terakki mertebelerine devam etme.

şahadet: şahit olma, şahitlik, açık âlâmet, işaret.

şark: doğu.

sebabiyet: gençlik, tazelik, yi-

ğitlik.

tahkikat: araştırmalar, soruşturmalar.

tarif: bir şeyi bütün vasıflarını içine alacak şekilde anlatma.

tarik: yol.

tebeddül: başkalaşma, değiş-

me.

tekerrür: tekrarlanma.

tesis: kurma, meydana getirme.

âciz görmüşlerdir. Onun için kalem yerine seyfe müracaat etmişlerdir.

Sual: Kur'ân'a bir nazire yapmak mümkünattan imiş, fakat nasılsa yapılmamıştır?

Cevap: Mümkünattan olmuş olsaydı, damarlarına dokundurulanlar, behemehâl muarazayı arzu ederlerdi. Ve muaraza arzusunda bulunmuş olsaydılar, muaraza yapacaklardı. Çünkü, iptal-i dava için muarazaya ihtiyaçları pek şedit idi. Muaraza etmiş olsaydılar, gizli kalmazdı; tezahür ederdi. Çünkü, tezahürüne rağbet çok olduğu gibi, esbap dahi çok idi. Tezahür etseydi, âlemde şöhret bulurdu. Şöhret bulmuş olsaydı, Müseylime'nin hezeyanları gibi, behemehâl, tarihte bulunacaktı. Madem ki tarihte bulunmamıştır; demek yapılmamıştır. Madem yapılmamıştır; demek Kur'ân mu'cizedir.

Sual: Müseylime, füseha-i Araptan olduğu hâlde, sözleri niçin âleme maskara olmuştur?

Cevap: Çünkü onun sözleri, bin derece fevkinde bulunan sözlere karşı mukabeleye çıktığından, çirkin ve gülünç olmuştur. Evet, güzel bir adam, Hazret-i Yusuf (a.s.) ile beraber güzellik imtihanına girerse, elbette çirkin ve gülünç olur.

Sual: Kur'ân-ı Kerim hakkında şek ve şüpheleri olanlar, Kur'ân'ın bazı terkip ve kelimeleri güya nahiv ilminin kaidelerine muhalefet etmiş gibi, şüphe ika etmişlerdir?

âlem: dünya, cihan.

arzu: isteme.

behemehâl: mutlaka, elbette, ne yapıp edip.

esbap: sebepler, vasıtalar.

fevkinde: üstünde.

füseha-i Arap: açık ve güzel konuşan Arap edipleri.

güya: sanki.

hezeyan: saçmalama, herze.

ika: vuku buldurma, yapma, yaptıрма.

ilim: bilme, biliş, bilgi; bir şeyin doğrusunu bilme.

imtihan: deneme, sinama.

kaide: kural, esas, düstur.

madem: değil mi ki.

maskara: gülünç, gülünecek.

muaraza: birbirine karşı gelme, söz ile karşılıklı mücadele.

mu'cize: benzerini yapmaktan insanların aciz kaldığı şey.

muhalefet: uygun olmama, aynılık; zıtlık.

mukabele: karşılık.

mümkinat: yaratılanlar, mümkün olanlar, imkân dahi-

lindekiler, olabilir şeyler.

müracaat: başvurma, danışma; başvuru.

nahiv: söz dizimi, cümle bilimi; sentaks.

nazire: bir şairin manzum bir eserine, diğer bir şair tarafından aynı vezin ve kafiyeyle olmak üzere yazılan benzer şiir.

rağbet: aşırı istekli olma hâli.

seyf: kılıç.

sual: soru.

şedit: şiddetli.

şek: şüphe, zan, tereddüt.

terkip: bir kaç şeyi birleştirerek yeni bir şey meydana getirme.
tezahür: görünme, belirme, ortaya çıkma.

Cevap: Bu gibi heriflerin, ilm-i nahvin kaidelerinden haberleri yoktur. Sekkakî'nin dediği gibi, efsah-ı füseha olan Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtu Vesselâm, Kur'ân-ı Kerîm'i uzun uzun zamanlarda tekrar tekrar okuduğu hâlde, o hataların farkında olmamış da, bu cahil herifler mi farkında olmuşlardır? Bu, hangi akla girer ve hangi kafaya sığar? Sekkakî, *Miftah*'ının sonunda, bu gibi cahilleri iyi taşlamıştır.

Evet, bir şairin dediği gibi,

لَوْ كُلُّ كَلْبٍ عَوَى الْقَمَتَهُ حَجْرًا لَمْ يَبْقَ فِي هَذِهِ الْكُرَّةِ أَحْبَارٌ

“Her üren kelbin ağzına bir taş atacak olsan, dünyada taş kalmaz.”

Bu ayeti mâkabliyle rapteden ikinci vecih ise:

Evvelki ayet vakta ki ibadeti emretti; sanki, “İbadetin keyfiyeti nasıldır?” diye, sâmiin zihnine bir sual geldi. “Kur'ân'ın talim ettiği gibi,” diye cevap verildi. Tekrar, “Kur'ân'ın Allah'ın kelâmı olduğunu nasıl bileceğiz?” diye ikinci bir suale daha kapı açıldı; bu suale cevaben

¹ وَأَنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا (ilâahir) ayetiyle cevap verildi.

Demek, her iki ayetin arasındaki cihet-i irtibat, bir sual-cevap ve bir alışveriştir.

Arkadaş!

Bu ayetin ihtiva ettiği cümlelerin arasına girelim, bakalım; aralarında ne gibi münasebetler vardır.

1. Eğer indirdiğimiz Kur'ân'dan bir şüpheniz varsa. (Bakara Suresi: 23.)

aleyhissalâtu vesselâm: Salât ve selâm onun üzerine olsun.
ayet: Kur'ân cümlesi.
cahil: bilgisiz, bilmeyen, habersiz.
cevaben: cevap olarak, karşılık

şeklinde.
cihet-i irtibat: irtibat sebepleri, tarafları; bağlanma yönü, aradaki benzeyiş ve münasebet.
efsah-ı füseha: fasihlerin en fasihi, fâşih ve güzel konuşanların en fasihi ve güzel konuşanı.
evvel: önce.
ihtiva: içine alma, kapsama.
ilâahir: sona kadar, sonuna kadar.
ilm-i nahiv: gramer ilmi, dil bilgisi.
kaide: kural, esas, düstur.
kelâm: söz, konuşma.
kelp: köpek.
keyfiyet: bir şeyin nasıl olduğu, hal, durum, iç yüz.
mâkabli: geçmişteki, geçmiş bir şeyin kendinden önce olan.
münasebet: ilgi, ilişki, münasebet.

sebet.
rapt: bağlama, bağlanma, iliş-tirme.
sâmiin: dinleyenler, dinleyiciler.
sual: soru.
talim: eğitim, yetiştirme, öğretme.
vakta ki: ne vakit ki, ne zaman ki, o zaman ki, olduğu vakit.
vecih: cihet, yön.

Evet, ¹ **وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا** cümlesi, mukadder bir

suale cevaptır. Çünkü, Kur'an evvelki ayette ibadeti emrettiği vakit, "Acaba ibadete olan bu emrin Allah'ın emri olup olmadığını nasıl anlayacağız ki, imtisal edelim?" diye bir soru, sâmiin hatırına geldi. Bu suale cevaben denildi ki: "Eğer Kur'an'ın ve dolayısıyla bu emrin Allah'ın emri olduğunda şüphemiz varsa, kendinizi tecrübe ediniz ve şüphemizi izale ediniz."

Ve eyzan, vakta ki Kur'an, surenin evvelinde ² **لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ** cümlesiyle kendisini sena etti, sonra mü'minlerin methine, sonra kâfir ve münafıkların zemmine intikal etti, sonra ibadet ve tevhidi emrettikten sonra surenin başına dönerek, **لَا رَيْبَ فِيهِ** cümlesini te'kid-

den ³ **وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ** (ilâahir) cümlesini zikretti. Yani, "Kur'an şek ve şüphelere mahal değildir. Sizin şüpheleriniz ancak kalplerinizin hastalığından ve tabiatınızın sakametinden neş'et ediyor." Evet, gözleri hasta olan, güneşin ziyasını inkâr eder; ağzı acı olan, tatlı suya acı der.

⁴ **فَاتُوا بِسُورَةٍ مِّنْ مِّثْلِهِ** Yani "Kur'an'ın mislinden bir sure getiriniz!"

Arkadaş! Bu cümleyi **وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ** cümlesiyle bağlayan **إِنْ**, edat-ı şarttır. Şart edatları, daima —hararetle ateş gibi— biri sebep, diğeri müsebbep iki cümleye dâhil

kâfir: Allah'ı ve İslâmiyeti inkâr eden, dinsiz.
mahal: yer.
medih: övme.
misil: benzer, eş, nazır, tıpkısı.
mukadder: takdir edilmiş.
mü'min: iman eden, inanan.
müsebbep: sebep olarak ortaya konulmuş olan, sebep olunarak meydana getirilen.
neş'et: meydana gelme, oluşma, çıkma.
sakamet: eksiklik, noksanlık; zıyan, noksan, zarar.
sâmiin: dinleyenler, dinleyiciler.
sena: methetme, övme.
sual: soru.
sure: Kur'an-ı Kerim'in ayrıldığı 114 bölümden her biri.
şek: şüphe, zan, tereddüt.
tabiat: yaratılış, huy, karakter, seciye, mizaç.
tecrübe: deney.
tevhid: Allah'ın bir olduğuna inanma, birleme.
vakta ki: ne vakit ki, ne zaman ki, o zaman ki, olduğu vakit.
zem: yerme, kınama, ayıplama.
zikir: anma, bildirme.
ziya: ılık, aydınlık, nur.

1. Eğer indirdiğimiz Kur'an'dan bir şüphemiz varsa. (Bakara Suresi: 23.)
2. Onda şüphe yoktur. O, takva sahipleri için bir hidayettir. (Bakara Suresi: 2.)
3. Bir şüphemiz varsa... (Bakara Suresi: 23.)
4. Haydi onun benzeri olan bir sure getirin. (Bakara Suresi: 23.)

ayet: Kur'an cümlesi.

cevaben: cevap olarak, karşılık şeklinde.

dâhil: giren, katılan.

edat: tek başına bir mana, anlam ifade etmeyen, kullanıldığı kelimelerle sebep, sonuç, vasıta, benzerlik v.b.

evvel: başlangıç; önce.

eyzan: yine, öyle, keza, bu dahi, öteki gibi.

hararet: sıcaklık.

ilâahir: sona kadar, sonuna kadar.

imtisal: emre tamamen uyma, gerekeni yapma, alınan

emre boyun eğme.

inkâr: reddetme, saklama, gizleme.

intikal: bir yerden başka bir yere geçme, yer değiştirme, göçme.

izale: yok etme, ortadan kaldırma.

olurlar. İlm-i nahivce, birisine *fi'lü's-şart*, ikincisine *ceza-ü's-şart* denir.

Bu iki cümle arasında, hararetle ateş arasında olduğu gibi, *lüzum* lâzımdır. Hâlbuki, bu iki cümle arasında *lüzum* görünmüyor. Binaenaleyh, ayetin ihtisarı dolayısıyla, ortadan kaldırılan cümlelere müracaat lâzımdır. Mukadder cümleler ise, ¹ **تَشَبُّثُوا وَجَبَ التَّشَبُّثُ تَعَلَّمُوا وَجَرَبُوا** emirleridir. Bunlar, sırayla, ikincisi birincisine lâzımdır. Yani, ityan (delil getirmek) tecrübeye lâzımdır; tecrübe taallüme, taallüm vücut-i teşebbüse, vücut-i teşebbüs de teşebbüse, teşebbüs de *rayb*'e lâzımdır. Demek, bu kadar lüzumların takdiri lâzımdır ki, “Kur’ân’ın bir mislini getiriniz!” ile “Kur’ân’da şüphemiz varsa” arasında *lüzum* tezahür edebilsin.

² **وَأَدْعُ شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ**

Bu cümlelerin, üç vecihle mâkabliyle irtibat vardır.

Birinci Vecih: “Kur’ân’a muaraza etmekten zahir olan acimiz, bütün insanların aczini istilzam etmez. Biz yapamadık, amma başkaları yapabilirler,” diye zihinlerine gelen vesveseyi defetmek için, Kur’ân-ı Kerîm, bu âyetin lisânıyla, “Büyüklerinizi, reislerinizi de çağırınız, size yardım etsinler” diye onları ilzam etmiştir.

İkinci Vecih: “Eğer biz muaraza teşebbüsünde bulunsak, bizi destekleyen, müdafaa eden yoktur” diye ileri sürdükleri zuumlarını da reddetmiştir ki; “Herhangi bir

acz: zayıflık, güçsüzlük.

amma: ama, lâkin, ancak.

ayet: Kur’ân cümlesi.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

cezaü's-şart: şart cümlesinin birinci kısma cevap olan ikinci kısmı.

defetmek: kovma, uzaklaştırma.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

fi'lü's-şart: şart fiili.

hararet: sıcaklık.

ihtisar: kısaltma, özetleme.

ilm-i nahiv: gramer ilmi, dil bilgisi.

ilzam: susturma, cevap veremez

1. Müteşebbis olunuz. Çünkü, üzerinize borç olmuştur. Öğreniniz ve tecrübe ediniz.

2. Allah’tan başka şahitlerinizi de çağırınız. (Bakara Suresi: 23.)

hâle getirme.

irtibat: bağ, münasebet.

istilzam: gerektirme.

ityân: delil getirme, kanıt.

lisan: dil.

mâkabli: geçmişteki, geçmiş, bir şeyin kendinden önce olan.

misil: benzer, eş.

muaraza: birbirine karşı gelme, söz ile karşılıklı mücadele.

le.

mukadder: takdir edilmiş.

müdafaa: savunma, koruma.

müracaat: başvurma, danışma.

rayb: şüphe, şek, güman.

reddetme: kabul etmeme.

reis: başkan.

taallüm: öğrenme, belleme.

takdir: değerlendirme.

tecrübe: deney.

teşebbüs: girişim.

tezahür: görünme, belirme, ortaya çıkma.

vecih: cihet, yön.

vesvese: şüphe, kuruntu, kalbe gelen asılsız kötü ve sinsî düşünce.

zahir: açık, âşikar.

zuum: batıl inanç, yanlış kanaat.

meslek olursa olsun, mutaassıpları çoktur; muaraza ettiğiniz takdirde, sizi müdafaa eden çok olur” diye onları iskât etmiştir.

Üçüncü Vecih: Kur’ân-ı Kerîm, sanki onlara istihza-en diyor ki: “Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm, bütün insanlara nübüvvetini tasdik ettirmek için Allah’ından yardım istedi. Allah’ı da Kur’ân’ına sikke-i i’cazı basarak, pek çok insanlara tasdik ettirdi. Sizin âlihelerinizden bir faydanız varsa, siz de onları çağırınız, size yardım etsinler.”

¹ **فَانْ لَمْ تَفْعَلُوا** Yani, “Tecrübeden sonra bakınız; muaraza kâdir olmadığınız takdirde, acziniz zahir olur ve muarazayı da yapmış olmazsınız.”

² **وَلَنْ تَفْعَلُوا** Yani, “Mazide yapamadığınız gibi, bundan sonra da kat’iyetle yapamayacaksınız.” Binaenaleyh, “Bizim mazide yapamamamız, istikbalde beşerin yapamamasını istilzam etmez” diye izhar ettikleri o bahaneyi de, **وَلَنْ تَفْعَلُوا** ile defetmiştir; ve aynı zamanda, üç vecihle i’caza işaret yapmıştır.

Birinci Vecih: Gaipten haber vermiştir ve ihbar ettiği gibi de muaraza vaki olmamıştır. Bakınız, milyonlarca Arabî kitap vardır ve bütün müellifler, dost olsun düşman olsun, Kur’ân’ın üslûbunu taklit etmeye fevkalâde müştak oldukları hâlde, hiçbir müellif, hiçbir kitabında Kur’ân-ı Kerîm’in üslûbunu taklit etmeye muvaffak

mazi: geçmiş zaman.
meslek: gidiş, usul, yol.
muaraza: birbirine karşı gelme, söz ile karşılıklı mücadele.
mutaassıp: taassubu olan, kendi tarafını aşînlıkla tutan.
muvaffak: başarmış, başarılı.
müdafaa: savunma, koruma.
müellif: eser telif eden, yazar.
müştak: arzulu, fazla istekli, iştiyak gösteren.
nübüvvet: nebîlik, peygamberlik, Allah elçiliği.
sikke-i i’caz: mu’cizelik işareti, sikkesi, damgası.
taklit: benzemeye veya benzetmeye çalışma.
tasdik: doğrulama, onaylama.
tecrübe: deney.
üslûp: tarz, yol, biçim, usul, stil.
vaki: meydana gelme, ortaya çıkma.
vecih: cihet, yön.
zahir: açık, âşikar.

1. Bakara Suresi: 24.

2. Bakara Suresi: 24.

acz: zayıflık, güçsüzlük.
aleyhissalâtü vesselâm: Salât ve selâm onun üzerine olsun.
âlihe: batıl ilâhlar, tanrılar.
Arabi: Arapça.
bahane: vesile, sebep.
beşer: insan, insanlık.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

def: kovma, uzaklaştırma.
fevkalâde: son derece, ziyadesiyle.
gaip: görünmeyen âlem.
haber: bilgi, bilgilendirme.
ıskat: düşürme, hükümsüz bırakma.
i’caz: mu’cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.

ihbar: haber verme, bildirme.
istihzaen: alay ederek, eğlenerek.
istikbal: gelecek zaman.
istilzam: gerekli görme, lüzumlu görme.
izhar: gösterme, açığa vurma.
kâdir: kudret ve kuvvet sahibi, gücü yeten.
kat’iyet: kat’îlik, kesinlik.

olamamıştır. Sanki Kur'an-ı Mu'cizülbeyan

نَوْعٌ مُنْحَصِرٌ فِي الشَّخْصِ , yani “Bir şahısta inhisar etmiş bir nevi”dir. Binaenaleyh, Kur'an-ı Kerim, ya bütün kitapların altındadır —bu gülünç bir sözdür— veya bütün kitapların fevkinde, fevkalküll bir nadiredir.

İkinci Vecih: Böyle büyük bir davada ve müşkül bir makamda, onların asaplarını tahrik, izzet-i nefislerini kırmak suretiyle, “Yapamayacaksınız!” diye kat'iyetle verdiği hüküm, onun emin, mutmain, itimatlı olduğuna bir delildir.

Üçüncü Vecih: Sanki Kur'an-ı Kerim diyor ki: “Sizler, fesahatin ümerası ve herkesten ziyade fesahate muhtaç olduğunuz hâlde, muarazaya kâdir olamadınız; beşer de Kur'an'ın muarazasına kâdir olamaz.”

Ve keza, Kur'an'ın neticesi olan İslâmiyete bir nazirenin yapılmasına zaman-ı mazi kâdir olmadığı gibi, istikbal zamanı da onun mislinden âciz kalacağına bir işaret tir.

¹ فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ

Yani, “Kâfirlere hazırlanan bir ateşten sakınınız ki, odunu insanlar ile taşlardır.”

² فَاتَّقُوا cümlesi ³ إِنْ لَمْ تَفْعَلُوا cümlesine cezaü's-şart ol

duğu cihetle, aralarında lüzum'un bulunması lâzımdır. Hâlbuki muarazanın yapılmaması, ateşten sakınmayı

asap: sinirler, sinir sistemi.

beşer: insan, insanlık.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

cezaü's-şart: şart cümlesinin birinci kısma cevap olan ikinci kısmı.

cihet: yön, sebep, vesile.

dava: takip edilen fikir, iddia.

delil: kanıt, tanık, burhan.

emin: inanılır, güvenilir.

fesahat: sözün; kelime, mana, ahenk ve sıralama yönlerinden kusursuz olması.

fevkalküll: hepsinin üstünde.

fevkinde: üstünde.

hüküm: karar, emir.

inhisar: yalnız bir şeye ait kılma, tekelleşme.

istikbal: gelecek zaman.

itimat: emniyet, güven.

izzet-i nefis: insanın vakar ve haysiyetini korumaya özen göstermesi, kendi değerini ve şahsiyetini aşağılamaksızın varlığına saygı duyması.

kâdir: bir işi yapmaya gücü yeten, kuvvet sahibi olan.

kâfir: Allah'ı ve İslamiyeti inkar eden, dinsiz.

kat'iyet: kat'îlik, kesinlik.

1. Bakara Suresi: 24.

2. Sakının... (Bakara Suresi: 24.)

3. Eğer bunu yapamazsanız... (Bakara Suresi: 24.)

keza: böylece, aynı şekilde.
Kur'an-ı Mu'cizülbeyan: açıklamalarıyla, akılları benzerini yapmaktan âciz bırakan Kur'an-ı Kerim.

makam: yer, mevki.

misil: benzer, eş.

muaraza: birbirine karşı gelme, söz ile karşılıklı mücadele.

muhtaç: gerek duyan.

mutmain: gönlü hoş, içi rahat, emin, şüphesi olmayan, zihnini bir şeye yatırıp rahatlamış.

müşkül: güç, zor, çetin.

nadire: seyrek, az, ender bulunan, eşi-benzeri az bulunan, bulunmaz.

nazire: örnek, karşılık, misil,

bir şeye benzetilerek yapılan şey.

nevi: çeşit, tür.

suret: biçim, şekil, tarz.

tahrik: kışkırtma, kandırma.

ümera: emirler, beyler.

vecih: cihet, yön.

zaman-ı mazi: geçmiş zaman.

ziyade: çok, fazla.

istilzam etmez. Binaenaleyh, ihtisar için ortadan kaldırılan cümlelere müracaat etmekle, bu *lüzûm*'u arayıp bulacağız. Şöyle ki:

1. Muarazanın yapılmamasından, Kur'ân'ın i'cazı lâzım gelir.

2. Kur'ân'ın i'cazından, Allah'ın kelâmı olduğu lâzım gelir.

3. Allah'ın kelâmı olduğundan, emirlerine imtisal lâzım gelir.

4. Emirlerine imtisalden, ibadetin yapılması lâzım gelir.

5. İbadetin yapılması, ateşe girmemeye vesiledir.

İşte bu cümlelerin arasında bulunan *lüzum*'ların silsile-sinden, ¹ فَاتَّقُوا ile ² إِنْ لَمْ تَفْعَلُوا arasındaki o gizli *lüzum* tezahür eder. Ve bu yapılan icaz ve ihtisardan, i'cazın bir şuai meydana gelir.

³ أَلَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ : Kur'ân-ı Kerîm, onları ⁴ فَاتَّقُوا النَّارَ cümlesiyle tehdit ettikten sonra, ⁵ نَارَ kelimesinin bu cümle ile vasıflandırılmasıyla da o tehdidi te'kit ve teşdit etmiştir. Zira, odunu insanlar ile taşlar olan bir ateşin heybeti, dehşeti ve havfı daha şedittir.

Ve keza, bu cümle ile sanemlere ibadet yapanları zecir ve men etmeye işaret yapılmıştır. Şöyle ki:

1. Sakının.... (Bakara Suresi: 24.)
2. Eğer bunu yapamazsanız... (Bakara Suresi: 24.)
3. Yakıtı insanlar ve taşlar olan Cehennem ateşi. (Bakara Suresi: 24.)
4. Cehennem ateşinden sakının. (Bakara Suresi: 24.)
5. Ateş.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
dehşet: büyük korku hâli, korkma, ürkme.
havf: korku, korkma.
heybet: huşu, korku, haşyet.
icaz: az sözle çok mana ifade

etme.

i'caz: mu'cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.
ihtisar: kısaltma, özetleme.
imtisal: emre tamamen uy-ma, gerekeni yapma, alınan

emre boyun eğme.

istilzam: gerekli görme, lüzumlu görme.
kelâm: söz, lafız.
keza: böylece, aynı şekilde.
menetmek: yasak etme, engelleme.

muaraza: birbirine karşı gelme, söz ile karşılıklı mücadele.
müracaat: başvurma, danışma.
sanem: put, Allah'tan başka tapılan şey.
silsile: seri, dizi.
şedit: şiddetli.
şua: ışın, ılık hüzmeleri.
tehdit: korkutma, gözdağı verme.
te'kit: kuvvetlendirme, sağlamlaştırma.
teşdit: şiddetlendirme.
tezahür: görünme, belirme, ortaya çıkma.
vesile: yol, vasıta, sebep.
zecir: önleme, yasak etme, yasaklama.

“Ey insanlar! Allah’ın emirlerine imtisal etmeyip, bil-hassa taşlara ve camit şeylere ibadet yaparsanız, muhakkak biliniz ki, tapanlarla taptıkları şeyleri yiyip yutacak bir ateşe gireceksiniz!”

¹ **إِنْ لَمْ تَفْعَلُوا** ² **فَاتَّقُوا** ile ³ **أَعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ** : Bu cümle,

cümleleri arasındaki lüzumu izah eder ve kararlaştırır. Yani, şu ateş azabı Kur’ân’a imtisal etmeyen kâfirlere hazırlanmıştır. Hem bu ateş, tufan ve sair musibetler gibi, iyi-kötü bütün insanlara şamil musibetlerden değildir. Ancak bu musibeti celbeden, küfürdür. Bu belâdan kurtuluş çaresi, ancak Kur’ân-ı Kerîm’e imtisaldır.

Mazi sîgasıyla zikredilen ⁴ **أَعِدَّتْ** kelimesi, Cehennem el’an mahlûk ve mevcut olup, Ehl-i İtizalin bilahare vücuda geleceğine zehapları gibi olmadığına işarettir.

Ey arkadaş!

Ateş unsuru, kâinatın bütün kısımlarını istilâ etmiş pek büyük bir unsurdur. Bir damar gibi, kâinatın yaratılışından başlayarak her tarafa dal budak salıp gelen şu şecere-i nâriyeye nazar-ı hikmetle dikkat edilirse, bu şecere-nin başında, yani sonunda büyük bir meyvenin bulunduğu anlaşılır. Evet, toprağın içinde büyük ve uzun bir damarı gören adam, o damarın başında kavun gibi bir meyvenin bulunduğunu zannetmesi gibi, âlemin her tarafında damarları bulunan şu şecere-i nâriyenin de Cehennem gibi bir meyvesinin bulunduğu bilhads, yani sūr’at-i intikal ile hükmedebilir.

âlem: dünya, cihan.

azap: eziyet, işkence; büyük sıkıntı, şiddetli acı.

belâ: musibet, sıkıntı.

bilâhere: sonra, sonradan, sonraları.

bilhads: hads ile, sezme ile.

bilhassa: özellikle.

camit: ruhsuz, cansız.

celp: çekme, çekiş, kendine çekmek.

Ehl-i İtizal: Mutezileden olan.

elan: şimdi, şimdiki hâlde; henüz, hâlâ, daha, bu ana kadar, şu anda.

hükmetme: karar vermek.

imtisal: emre tamamen uyma, gerekeni yapma, alınan emre boyun eğme.

istilâ: ele geçirme, kaplama, yayılma.

izah: açıklama, ayrıntıları ile anlatma.

kâfir: Allah’ı ve İslâmiyeti inkâr eden, dinsiz.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

küfür: imansızlık, dinsizlik.

mahlûk: yaratık, Allah tarafından yaratılmış olan.

mazi: geçmiş zaman.

musibet: felâket, belâ.

nazar: bakış, dikkat.

1. Kâfirler için hazırlanmıştır. (Bakara Suresi: 24.)

2. Sakının... (Bakara Suresi: 24.)

3. Eğer bunu yapamazsanız... (Bakara Suresi: 24.)

4. Hazırlanmıştır. (Bakara Suresi: 24.)

sair: diğer, başka, öteki.

sığa: kip, fiilin çekiminden meydana gelen; şahıs, zaman ve vasfı değiştiren hâl.

sūr’at-i intikal: geçiş hızı; bir konu münasebetiyle başka bir konuyu hatırlama ve anlama hızı; leb demeden leblebi-

yi anlama.

şamil: içine alan, kapsayıcı.

şecere: ağaç.

şecere-i nâriye: ateş, cehennem ağacı.

tufan: çok şiddetli yağmur ve sel.

unsur: madde, esas, birleşik

bir şeyi meydana getiren elementlerden her biri.

zan: sanma, kesin olarak bilmeksizin kuvvetli ihtimalle hükmetme.

zehap: bir fikre veya zanna kapılma.

zikir: anma, bildirme.

Sual: Cehennem şimdi mevcut olduğu takdirde, yeri nerededir?

Cevap: Biz Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat, el'an Cehennem'in vücuduna itikat ediyoruz, amma yerini tayin edemiyoruz.

Sual: Bazı hadislerin zahirine göre, Cehennem tahte'l-arzdır, yani yerin altındadır. Ve keza, bir hadise nazaran, Cehennem ateşinin dünya ateşinden iki yüz derece fazla harareti vardır. Bu noktaların izahı?

Cevap: Kürenin tahtı, merkezinden ibarettir. Buna binaen, arzın tahtı merkezidir. Nazariyat-ı hikemiyece sabit olduğu vecihle, arzın merkezinde, harareti iki yüz bin dereceye balığ bir ateş vardır. Çünkü, her otuz üç zıra' derinliğinde, tahminen bir derece, hararet artar. Buna binaen, merkeze kadar iki yüz bin dereceli bir hararet meydana gelir. İşte bu nazariyeye mezkûr hadisin meali mutabık gelir. Buna binaen, "Küre-i arzın merkezinde bulunan iki yüz bin derece hararetlili bir ateş, Cehenneme bir çekirdek hükmünde olup, kıyamette, kabuğu hükmünde bulunan tabaka-i türabiyeyi çatlatıp, bütün dehşetiyle çıkar, tevessü etmeye başlar ve tam teşhizatıyla Cehennem meydana gelir" denilebilir.

Ve keza, bir hadise nazaran, "zemherir" namında, бүrutetle yakan bir ateş vardır. ¹ Bu hadis de o nazariyeye mutabıktır. Zira, merkez-i arzdan sathına kadar derece derece artan veya tenakus eden ateş, zemherir de dâhil

küre-i arz: yer küre, dünya.
meal: mana, anlam, mefhum.
merkez-i arz: arzın merkezi, dünyanın merkezi, iç tarafı.
mezkûr: zikredilen, adı geçen, anılan.
mutabık: birbirine uyan, uygun.
nam: ad, isim.
nazaran: nispeten, kıyaslayarak, göre.
nazariye: teori.
sabit: durağan, değişmeyen, ispatlanmış.
sath: bir şeyin dış tarafı, dış yüzü.
sual: soru.
tahminen: tahmini olarak, yaklaşık olarak, aşağı yukarı.
taht: alt.
tahte'l-arz: yer altı, yerin alt tabakaları.
tayin: belirleme, gösterme, sınırını çizme.
teşhizat: donanım.
tenakus: eksilme, azalma.
tevessü: genişleme, yayılma.
vecih: cihet, yön.
zahir: görünüşe göre, görünüş itibarıyla.
zemherir: kışın en soğuk zamanı, şiddetli, soğuk kara kış.
zıra': arşın, yaklaşık bir metrelik uzunluk.

1. Buharî, Bed'u'l-Hulk: 10, Mevakit: 9; Tirmizî, Cehennem: 9, İbni Mâce, Züht: 38; Müsned, 2:238, 277, 503.

amma: ama, lakin, ancak.
arz: yer, dünya.
balığ: ulaşmış, erişmiş.
binaen: -den dolayı, bu sebepten.
bürudet: soğukluk, soğuk olma.
dâhil: içeri, iç.
dehşet: büyük korku hâli, korkma, ürkme.
Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat: İs-

lâmî ilk günkü safiyetiyle kabul ederek dinden olmayan şeyleri karıştırmayıp, Hz. Peygamberin sünnetinden ve yolundan ayrılmayanlar.
el'an: şimdi, şimdiki hâlde; henüz, hâlâ, daha, bu ana kadar, şu anda.
hadis: Peygamberimizin sözü.
hararet: sıcaklık.
hükmünde: değerinde, yerin-

de.
ibaret: meydana gelen, oluşan.
itikat: inanç, iman.
izah: açıklama, ayrıntıları ile anlatma.
keza: böylece, aynı şekilde.
kıyamet: bütün kâinatın Allah tarafından tayin edilen bir vakitte yıkılıp mahvolması.
küre: dünya, yeryüzü.

olmak üzere, ateşin bütün mertebelerine şamildir. Hikmet-i tabiiyede takarrür ettiği gibi, ateş bazen öyle bir dereceye gelir ki, yakınında bulunan şeylerden hararetle-ri tamamen celp ve cezp etmekle, onları bürudet ile yakar ve suyu incimat ettirir.

Sual: Mezkûr hadise göre, Cehennem arzın merkezindedir. ¹ Hâlbuki, arz Cehenneme nispeten bir yumurta kadardır. O kocaman Cehennem, arzın karnında nasıl yerleşir?

Cevap: Evet, âlem-i mülk, yani âlem-i şahadet, yani bu görmekte olduğumuz âleme göre, Cehennem arzın içindedir diye, Cehennemi küçük gösteriyoruz. Amma âlem-i ahirete nazaran, Cehennem öyle azamet peyda eder ki, binlerce arzları içine alır, doymaz. Bu âlem-i şahadet, bir perde gibi, onun tevessüüne mâni olmuştur. Binaenaleyh, arzın içindeki Cehennemden maksat, Cehennemin kalbi ve Cehennemin çekirdeğidir.

Ve keza, Cehennemin arzın altında bulunması, arzın karnında veya arz ile muttasıl, yapışık olmasını istilzam etmez. Zira şems, kamer, yıldız, arz gibi küreler, hep şecere-i hilkatın meyveleridir. Malûmdur ki, meyvenin altı, bütün dalların aralarına şümulü vardır. Binaenaleyh, Allah'ın mülkü pek geniştir; şecere-i hilkatın dalları da, her tarafa uzanıp gitmiştir. Cehennem nereye giderse, yeri vardır.

Ve keza, bir hadise göre *Cehennem matvûdir, yani bükülmüştür, yani tam açık değildir.* Demek Cehennemin,

âlem: dünya, cihan.

âlem-i ahiret: ahiret âlemi.

âlem-i mülk: mülk âlemi, görünen âlem.

âlem-i şahadet: gözle gördüğümüz, şahit olduğumuz âlem, kâinat.

amma: ama, lâkin, ancak.

arz: yer, dünya.

azamet: büyüklük, ululuk, yücelik.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

bürudet: soğukluk, soğuk olma.

1. Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 1:281; Hâkim, Müstedrek, 4:568.

celp: çekme, çekiş, kendine çekmek.

cezp: kendine doğru çekme, çekilme.

hâdis: olay.

hararet: sıcaklık.

hikmet-i tabiiye: fizik bilgisi.

incimat: donma, buz hâline girme.

istilzam: gerektirme.

kamer: ay.

keza: böylece, aynı şekilde.

küre: gezegen.

maksat: gaye.

malûm: bilinen, biliniş olan.

mâni: engel, mania, set.

matvi: bir şeyin içine sarılmış, sarılı.

mertebe: derece.

mezkûr: zikredilen, adı geçen, anılan.

muttasıl: bitişik.

nazaran: nispeten, kıyaslayarak, göre.

nispeten: nispetle, kıyaslayarak.

peyda: kurma, sağlama.

sual: soru.

şamil: içine alan, kapsayıcı.

şecere-i hilkat: yaratılış ağacı.

şems: güneş.

şümul: içine alma, kapsam.

takarrür: yerleşme, kararlı hale gelme.

tevessü: genişleme, yayılma.

bir yumurta gibi, arzın merkezinde mevcut ve bilahare tezahür edeceği, mümkünattandır.

İHTAR: Cehennemim şimdi mevcut olmadığına Mutezileleri sevk eden, bu hadis olsa gerektir.

Arkadaş!

Bu ayetin cümlelerini yoklayalım, bakalım; o zarflar nasıl sadeplerdir, içlerinde ne gibi cevherler vardır?

Evvel, ¹ **وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا** cümlesinin ba-

şındaki **و** harf-i atıftır. Malûm ya, bir şeyin diğer bir şeye atfı, aralarında bir münasebetin bulunmasına mütevakıftır. Hâlbuki, ² **وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ** ile ³ **يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا** cümleleri arasında münasebet görünmüyor. Bunların aralarındaki münasebet, ancak iki sual ve cevabın takdiriyle tezahür eder. Şöyle ki:

Evvelki ayette ibadete emredildiğinde, “İbadet nasıldır?” diye varit olan suale cevaben, “Kur’ân’ın talim ettiği gibi” denildi. “Kur’ân Allah’ın kelâmı mıdır?” diye edilen ikinci suale cevaben **وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ** (ilâahir) denildi. İşte, her iki cümle arasında bu suretle münasebet tezahür eder ve harf-i atfın da muktezası yerine gelir.

Sual: **إِنْ** şek ve tereddüdü ifade eder. **إِذَا** ise, cezim ve kat’iyete delâlet eder. Onların şek ve raybları, Kur’ân

1. Eğer kulumuz Muhammed’e indirdiğimiz Kur’ân’dan bir şüpheniz varsa... (Bakara Suresi: 23.)

2. Bir şüpheniz varsa... (Bakara Suresi: 23.)

3. Ey insanlar ibadet ediniz! (Bakara Suresi: 21.)

arz: yer, dünya.

atıf: bağlamak, yüklemek.

ayet: Kur’ân cümlesi.

bilahare: sonra, sonradan, sonraları.

cevaben: cevap olarak, karşılık şeklinde.

cevher: değer, kıymet.

delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.

evvel: önce.

hadis: Peygamberimizin sözü.

harf-i atıf: atıf harfi; iki kelime veya cümleyi birbirine bağlayan harf.

ibadet: Allah’ın emrettiklerini

yerine getirme, Allah’a karşı kulluk vazifesini yapma.

ihtar: dikkat çekme, hatırlatma, uyarı.

ilâahir: sona kadar, sonuna kadar.

kat’iyet: kat’îlik, kesinlik.

kelâm: söz, lafız.

malûm: bilinen, bilinen olan.

mukteza: gereği.

mümkinat: yaratılanlar, mümkün olanlar, imkân dâhilindekiler, olabilir şeyler.

münasebet: ilgi, ilişki, bağ.

mütevakıf: bir şeye bağlı olan, ancak onunla olabilen.

rayb: şüphe, şek, güman.

sade: sedef, inci kabuğu.

sevk: yöneltme.

sual: soru.

suret: biçim, şekil, tarz.

şek: şüphe, zan, tereddüt.

takdir: kıymet verme, ölçme.

talim: eğitim, yetiştirme, öğretme.

tereddüt: kararsızlık, şüphede kalma.

tezahür: görünme, belirme, ortaya çıkma.

varit: akla gelen.

zarf: kap, kılıf, mahfaza.

hakkında kat'îdir. Binaenaleyh makamın iktizası hilâfına, **اِنْ** kelimesinin **اِذَا** kelimesine tercihen zikrinde ne gibi bir işaret vardır?

Cevap: Evet, onların şek ve rayblarını izale edecek esbabın zuhurundan dolayı, o gibi şüphelerin vücuduna kat'iyetle hükmedilemeyeceğine, ancak o şeklerin vücuduna yine şek ve şüphe ile hükmedilebileceğine işaretler.

İHTAR: **اِنْ** kelimesinin ifade ettiği şek ve tereddüt, üslûbun iktizasına göredir; hâşâ, Mütেকellim'e ait değildir.

1 **اِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ** ile **2** **اِنْ اَرَبْتُمْ** cümleleri bir manayı ifade ettikleri ve ikinci cümle birinci cümleden kısa olması üslûba daha uygun olduğu hâlde, birinci cümlelerin ikinci cümleye tercihen zikri, onların rayblarının menşei, hasta tabiatlarıyla, kötü vücutları olduğuna işaretler.

Sual: Onlar rayblara zarf ve mahal oldukları hâlde, onları mazruf, raybı onlara zarf göstermek neye binaendir?

Cevap: Evet, kalplerindeki raybın zulmeti bütün bedenlerine, kalıplarına intişar ve istilâ etmiş olduğundan, kendilerinin rayb içinde bulundukları sanılmakta olduğuna işaretler?

Nekre olarak **3** **رَيْبٍ** kelimesinin zikri, tamim içindir.

Yani, hangi raybınız varsa, cevap birdir; her bir raybınıza karşı mahsus bir cevap lâzım değildir. Hangi çareye

binaen: den dolayı, -den ötürü, - için, -dayanarak, yapılarak, bu sebepten.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

esbab: sebepler, vasıtalara.

hâşâ: asla, kat'iyen, hiç bir vakit.

hilâfına: zıddına, tersine, aksine.

hüküm: bir dâvanın veya bir meselenin tetkik edilmesinden sonra varılan karar.

ihtar: dikkat çekme, hatırlatma, uyarı.

iktiza: gerek, lüzum.

intişar: yayılma, dağılma, neşrolunma.

istilâ: ele geçirme, kaplama, yayılma.

izale: yok etme, ortadan kaldırma.

1. Bir şüpheniz varsa... (Bakara Suresi: 23.)

2. Şüphe ediyorsanız.

3. Şüphe. (Bakara Suresi: 23.)

ma.

kat'i: kesin, şüpheye ve tereddüde mahal bırakmayan.

kat'iyet: kat'îlik, kesinlik.

mahal: yer.

makam: yer, mevki.

mana: anlam.

mazruf: iç, asıl, muhteva.

menşe: esas, kaynak.

mütেকellim: söyleyen, konu-

şan, birinci şahıs.

nekre: belirsiz isim.

rayb: şüphe, şek, güman.

sual: soru.

şek: şüphe, zan, tereddüt.

tabiat: yaratılış, huy, karakter, seciye, mizaç.

tamim: umumileştirme, yayma, herkese duyurma.

tercihen: tercih ederek, ön-

celikli olarak.

tereddüt: kararsızlık, şüphe, de kalma.

üslûp: tarz, yol, biçim, usul, stil.

vücut: beden, varlık.

zarf: kap, kılıf, mahfaza.

zikir: anma, bildirme.

zuhur: ortaya çıkma.

zulmet: karanlık.

başvurursanız, alacağınız cevap, Kur'ân'ın i'cazıdır. Evet, bir çeşme başında su içip tatlılığını anlayan bir adam, bütün o çeşmeden teşaub eden arkları tecrübe etmeye hakkı yoktur; zira, menbaı birdir. Kezalik, bir surenin muarazasından âciz kalan adamın, bütün Kur'ân'ı tecrübeye hakkı yoktur; çünkü, Kâtip birdir.

¹ **فِي شَيْءٍ** , beyanı ifade ettiğinden, **مِنْ** 'daki **مَّا** sinin takdirini ister. Takdir-i kelâm,
² **وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ فِي شَيْءٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا** olsa gerektir.

³ **نَزَّلْنَا** tabirinden anlaşılır ki, onların şüphelerinin menşei nüzul sıfatı olup, kat'î cevapları da, ispat-ı nüzuldür. Tedricen, yani ayet ayet, sure sure, hâdiselere göre nüzulü ifade eden tef'il babından **نَزَّلْنَا** kelimesinin, def'aten nüzule delâlet eden if'al babından ⁴ **أَنْزَلْنَا** kelimesine tercihen zikredilmesi, onların, davalarında “Niçin Kur'ân def'aten nazil olmamıştır?” diye delil getirdiklerine işaretir.

⁵ **عَبْدًا** : Abd lâfzının nebî veya Muhammed (a.s.m.) lâfızlarına cihet-i tercihi, abd tabiri Peygamber Aleyhissalâtü Vesselâmın azametına ve ibadetin ulüvv-i derecesine işaret olduğu gibi, ⁶ **عَبْدُوا** emrini te'kittir ve Resul-i Ekrem hakkında varit olan vehimleri defetmektir ki, o zat

i'caz: mu'cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.

ispat-ı nüzul: Kur'ân'ın Allah katından indirildiğinin delillerle ortaya konulması.

kat'i: kesin, şüpheyi ve tereddüde mahal bırakmayan.

kâtip: yazar, yazıcı.

kezalik: keza, bu da öyle, böylece.

lâfız: söz, kelime, ağızdan çıkan, manalı veya manasız söz.

menba: kaynak.

menşe: esas, kaynak.

muaraza: birbirine karşı gelme, söz ile karşılıklı mücadele.

nazil: nüzul eden, inen.

nebî: Allah'ın elçisi, habercisi; peygamber, resul.

nüzul: inme, iniş, gökten dünyaya geliş.

Peygamber: Hazret-i Muhammed (a.s.m.).

Resul-i Ekrem: çok cömert, kerim olan peygamber, Hz. Muhammed (a.s.m.).

sıfat: vasıf, nitelik.

sure: Kur'ân-ı Kerim'in ayrıldığı 114 bölümden her biri.

tabir: ifade.

tabir: ifade, deyim.

takdir: kıymet verme, ölçme.

takdir-i kelâm: sözün kıymeti.

tecrübe: deneme, sınama.

tedricen: tedricle, yavaş yavaş.

tef'il: fal açtırma, fala baktırma.

te'kit: kuvvetlendirme, sağlamlaştırma.

tercihen: tercih ederek, öncelikli olarak.

teşaub: şubelenme, şubelere ayrılma.

ulüvv-i derece: yüksek derece, yüce mertebe.

varit: gelen, ulaşan, erişen.

vehim: zan, şüphe, yanlış ve esassız düşünce.

zat: kişi, şahıs.

zikir: anma, bildirme.

1. Birşey hakkında.

2. Eğer indirdiğimiz şey hakkında bir şüpheniz varsa...

3. Ayet ayet, sure sure indirdik. (Bakara Suresi: 23.)

4. Bir defada indirdik.

5. Kulumuza. (Bakara Suresi: 23.)

6. İbadet ediniz. (Bakara Suresi: 21.)

abd: kul.

aleyhissalâtü vesselâm: salât ve selâm onun üzerine olsun.

ayet: Kur'ân cümlesi.

azamet: büyüklük, ululuk, yücelik.

bab: Arapçada fiillerin çekim şekillerinden her biri.

beyan: anlatma, açıklama.

cihet-i tercih: üstün tutma yönü, tercih sebebi.

dava: takip edilen fikir, iddia.

defaten: birdenbire, bir defa-

da, anî olarak.

defetmek: kovmak, uzaklaştırmak.

delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

hâdis: olay.

bütün insanlardan ziyade ibadet yapmış ve Kur'ân'ı okumuştur.

¹ **فَاتُوا** : Bu emir, taciz içindir. Yani, emirden maksat,

muhataptan bir şey talep değildir, ancak başlarına vurmakla muarazaya, tecrübeye davet etmektir ki, aczleri meydana çıksın.

² **بِسُورَةٍ...** (ilâahir): Bu tabirden anlaşılır ki, onların il-

zamları, aczleri son hadde baliğ olmuştur. Zira, dokuz dereceye baliğ olan tahaddinin, yani muarazaya davet etmenin tabirleri, tabakaları vardır.

1. Yüksek nazmıyla, ihbarat-ı gaybiyesiyle, ihtiva ettiği ulûmu ve âlî hakaikıyla beraber tam bir Kur'ân'ın mislini ümmî bir şahıstan getiriniz.

2. Eğer böylece mislini getirmek takatinizin fevkinde ise, belîğ bir nazımla uydurma şeylerden olsun, getiriniz.

3. Eğer buna da kudretiniz olmazsa, on sure kadar bir mislini yapınız.

4. Bu da mümkün olmadı ise, uzun bir surenin mislini yapınız.

5. Eğer bu da size kolay değilse, kısa bir surenin misli olsun.

6. Eğer ümmî bir şahıstan imkân bulamadı iseniz, âlim ve kâtip bir adamdan olsun.

acz: zayıflık, güçsüzlük.

âli: yüce, yüksek, ulu.

âlim: ilim ile uğraşan, ilim adamı.

baliğ: ulaşmış, erişmiş.

belîğ: belâgatle, düzgün ve sanatlı olarak meramını anlatan.

fevkinde: üstünde.

hadde: sınıra, dereceye.

hakaik: hakikatler, doğrular, gerçekler.

ihbarat-ı gaybiye: geçmiş veya gelecek zamana ait verilen haberler.

ihtiva: içine alma, içinde bulundurma.

ilâahir: sona kadar, sonuna kadar.

1. Getiriniz. (Bakara Suresi: 23.)

2. Bir sureyi... (Bakara Suresi: 23.)

ilzam: susturma, cevap vermez hâle getirme.

imkân: olabilirlik, olanak.

kâtip: yazar, yazıcı.

kudret: güç, kuvvet, iktidar.

maksat: kasıt, amaç, düşünce.

misil: benzer, eş.

muaraza: birbirine karşı gelme, söz ile karşılıklı mücadele.

le.

muhatap: kendisine hitap olunan, söz söylenilen kimse.

nazım: düzenleme, tanzim;

sıra, tertip, düzen.

sure: Kur'ân-ı Kerim'in ayrıldığı 114 bölümden her biri.

tabir: ifade; deyim.

taciz: âciz bırakma; güçsüzlüğünü gösterme.

tahaddi: meydan okuma.

takat: bir şeyi yapabilme, başarabilme gücü, güç, kuvvet, derman.

talep: isteme, dileme.

tecrübe: deneme, sinama.

ulûm: ilimler.

ümmî: okuma yazması olmayan, okumamış.

ziyade: çok, fazla.

7. Bu da olmadığı takdirde, birbirinize yardım etmek suretiyle yapınız.

8. Buna da imkân bulunamadığı takdirde, bütün ins ve cinlerden yardım isteyiniz ve bütün efkârın neticelerinden istimdat ediniz.

Neticeleri, tamamen yanınızda bulunan kütüb-i Arabiye de mevcuttur. Bütün kütüb-i Arabiye ile Kur'ân arasında bir mukayese yapılırsa, Kur'ân, mukayeseye gelmez. Çünkü hiçbirine benzemiyor. Öyle ise Kur'ân, ya hepsinden aşağıdır veya hepsinden yukarıdır. Birinci ihtimal, batıl ve muhaldır. Öyle ise hepsinden yukarı, fevkalküll bir kitaptır. On üç asırdan beri misli vücuda gelmemiştir, bundan sonra da vücuda gelemeyecektir, vesselâm.

9. “Bizim şahitlerimiz yoktur. Eğer muarazaya girişsek, bizi destekleyecek kimse yoktur,” diye gösterdikleri o bahaneyi de defetmek için, “Şuhedanıza da müsaade edilmiştir; onları da çağırın, size yardım etsinler.”

İşte bu tabakalara dikkat edilirse, muarazanın şu mertebelerine işareten, Kur'ân-ı Kerîm'in yaptığı icaz ile gösterdiği i'caza bir şua görünür.

Arkadaş!

Kur'ân-ı Kerîm'den en kısa bir sureye muaraza etmekten beşerin aczi, mezkûr izahat ile sabit oldu. Amma, i'cazın limmiyet ciheti kaldı. Yani, beşerin aczini intaç eden illet ve sebep nedir?

acz: zayıflık, güçsüzlük.
amma: ama, lakin, ancak.
asır: yüzyıl, asır.
bahane: vesile, sebep.
batıl: boş, beyhude, yalan, çürük, hurafe.
beşer: insan, insanlık.
cihet: yan, yön, taraf.
cin: gözle görünmez, lâtif cisimlerden ibaret bir yaratık.
def: kovma, uzaklaştırma.
efkâr: düşünceler, fikirler, görüşler.
fevkalküll: hepsinin üstünde.

i'caz: mu'cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.
icaz: sözü kısa söyleme, kısa fakat yeterli ifade etme.
ihtimal: olabilirlik, olasılık.
illet: sebep, gaye.
imkân: olabilirlik, olanak.
ins: insan, beşer, âdemoğlu.
intaç: netice verme, sonuçlandırma.
istimdat: medet dileme, imdat isteme, yardıma çağırma.
işareten: işaret ederek, belir-

terek.
izahat: izahlar, açıklamalar.
kütüb-i Arabiye: Arapça kitaplar.
limmî: nazarî, akla dayanan.
mertebe: derece.
mezkûr: zikredilen, adı geçen, anılan.
misil: benzer, eş.
muaraza: sözle karşılıklı mücadele, söz mücadelesi.
muhâl: imkânsız, olması mümkün olmayan.
mukayese: benzeterek ve

karşılaştırarak değerlendirme, kıyaslama.
müsaade: izin.
sabit: durağan, değişmeyen; ispatlanmış.
sure: Kur'ân-ı Kerîm'in ayrıldığı 114 bölümden her biri.
suret: biçim, şekil, tarz.
şua: ışın, ılık huzmeleri.
şuheda: şahitler, tanıklar.
vesselâm: işte o kadar, son söz budur, artık bitti.

Evet, Kur'ân ile muaraza ve mübarezeyle çıkan insanların kuvveti, Cenab-ı Hak tarafından körleştirilerek, muarazayı yapabilecek kabiliyetten sukut ettirilmiştir. Fakat, Abdülkahir-i Cürcanî, Zemahşerî, Sekkakî gibi belâgat imamlarınca, beşerin kuvveti Kur'ân'ın yüksek üslûp ve nazmına yetişemediğinden, aczi tezahür etmiştir. Bir de, Sekkakî demiştir ki: “İ'caz zevkîdir; tarif ve tabir edilemez. ¹ مَنْ لَمْ يَذُقْ لَمْ يَدْرِ” Yani, *fikriyle i'cazı zevk etmeyen, tarif ile vâkıf olamaz; bal gibidir.*”

Lâkin, Abdülkahir'in iltizam ettiği veche göre, i'cazı tarif ve tabir etmek mümkündür. Biz de bu vecchi kabul ediyoruz.

Sual: “Taife, necim, nevbet” kelimeleri “sure” kelimesinin vazifesini ifa edebilirler. “Sure” kelimesinin onlara tercihen zikrinde ne vardır?

Cevap: Onları, şüphelerinin menşei ile ilzam ve boğmaktır. Şöyle ki:

Onları şüpheye düşürten, güya Kur'ân'ın def'aten nazil olmamasıdır. Demek Kur'ân def'aten nazil olmuş olsaydı, Allah'ın kelâmı olduğundan şüpheleri olmazdı. Lâkin parça parça nazil olduğundan, şüphelerine bais olmuştur ki, “Bu, beşerin kelâmıdır, parça parça yapılışı kolaydır, biz de yapabiliriz” diye şüpheye düştüler. Kur'ân-ı Kerîm de, onların kolay zannettikleri yolu, ² بِسُورَةٍ tabiriyle ihtar ve “Haydi mislini getiriniz de, sizin

acz: zayıflık, güçsüzlük.

bais: sebep olan.

belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; bir şeyde saklı bulunan derin anlam.

beşer: insan, insanlık.

def'aten: birdenbire, bir defada, âni olarak.

güya: sanki.

i'caz: mu'cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.

ifa: bir işi yapma, yerine getirme.

ihtar: dikkat çekme, hatırlatma, uyarı.

iltizam: birinin tarafını tutma, taraftarlık.

ilzam: susturma, cevap veremez hâle getirme.

imam: önder, rehber.

kabiliyet: istidat, yetenek.

kelâm: söz, lâfız.

menşe: esas, kaynak.

misil: benzer, eş.

muaraza: sözle karşılıklı mücadele, söz mücadelesi.

mübareze: çatışma, kavgâ.

nazım: sıra, tertip, düzen.

nazil: nüzul eden, inen.

necim: yıldız, Kur'ân-ı Kerîm'in isimlerinden.

nevbet: sıra ile, nöbetleşe görülen iş.

1. Tatmayan bilmez.

2. Bir sureyi... (Bakara Suresi: 23.)

Sekkakî: 1160-1299) Tanınmış bir dil ve belâgat âlimi olup 555'te (1160) Harizm'de doğdu. Sekkakî lâkabını son derece güzel hakkâklık yapmasından dolayı almıştır. Sekkakî, Hanefî fakihleri arasında yer alır ve bu sahada iki hocası Hayatî ve Harisî vardır. Sekkakî 626 (1299) yılında öldü. Sekkakî'nin en önemli

eseri, Miftahü'l-Ulûm'dur.

sual: soru.

sure: Kur'ân-ı Kerîm'in ayrıldığı 114 bölümden her biri.

sükût: değerden düşme, değerini yitirme; susma.

tabir: ifade.

taife: bölük, takım, grup, fırka.

tarif: bir şeyi bütün vasıflarını içine alacak şekilde anlatma.

tercihen: tercih ederek, öncelikli olarak.

tezahür: görünme, belirme, ortaya çıkma.

üslûp: tarz, yol, biçim, usul, stil.

vâkıf: bilgilenme, bilme.

veche: yan, taraf, yön.

vecih: tarz, üslûp.

zevkî: zevkle ilgili, zevke ait.

zikir: anma, bildirme.

kolay zannettiğiniz parça parça şeklinde olsun” diye, onları kolay addettikleri yolda boğmuştur.

Ve keza, Zemahşerî'nin beyanı vechiyle, Kur'ân-ı Kerîm'in surelere taksim edilmiş bir şekilde nazil olmasında çok faydalar vardır. Evet, çok garip letaifi havi olduğu için, şu üslûb-i garip ihtiyar edilmiştir.

مِنْ مِثْلِهِ 'deki zamir, ya Kur'ân'a racidir, yani “Kur'ân'ın mislini getiriniz”; veya Hazret-i Muhammed'e (a.s.m.) aittir, yani “Bir sureyi o Zatın (a.s.m.) misli olan ümmî bir şahıstan getiriniz.”

Lâkin birinci ihtimale göre ibarenin hakkı **مِثْلُ سُورَةٍ مِنْهُ**¹ iken, iktizanın hilâfına **بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ**² denilmiştir. Bunun esbabı: Çünkü, birinci ihtimalde, ikinci ihtimalin de mü-lâhazası ve riayeti lâzımdır. Zira, yalnız Kur'ân'ın mislini getirmekle mesele bitmiş olmuyor. Ancak ümmî bir şahıstan getirilmesi lâzımdır ve muarazanın tamamıyetine şarttır. İşte bunun için, hem **مِنْ مِثْلِهِ** 'deki zamirin Kur'ân'a raci olması lâzımdır, hem ibarenin tebdili lâzımdır ki, her iki ihtimal mer'î olsun.

Ve keza, muarazanın tamamıyeti, yalnız bir surenin mislini getirmekle olmuyor. Ancak Kur'ân'ın tamamına misil olacak bir mecmudan, bir kitaptan alınan bir surenin mislini getirmek şart olduğuna işaret etti.

1. Ondan bir surenin benzeri.

2. Onun benzeri olan bir sure. (Bakara Suresi: 23.)

addetmek: saymak, öyle kabul etmek.
beyan: anlatma, açıklama.
esbap: sebepler, vasıtalar.
garip: tuhaf, hayret verici.
havi: içine alan, kapsayan, kuşatan.
hilâfına: zıddına, tersine, aksine.
ibare: metin, cümle veya bir

kaç cümleden oluşan söz grubu.
ihimal: olabilirlik, olasılık.
ihiyar: seçme, tercih etme.
iktiza: gerektirme, lüzumlu kılma.
keza: böylece, aynı şekilde.
letaif: güzellikler, incelikler.
mecmu: toplam, tüm.
mer'î: riayet edilen, saygı

gösterilen.
mesele: konu.
misil: benzer, eş.
muaraza: sözle karşılıklı mücadele, söz mücadelesi.
mülâhaza: düşünme, tefekkür, düşünce.
nazil: nüzul eden, inen.
raci: dair, ait, alâkası olan; münasebeti, nispet ve ilgisi

olan.

riayet: uyma, gözetme.

sure: Kur'ân-ı Kerîm'in ayrıldığı 114 bölümden her biri.

şart: koşul.

taksim: bölme, paylaşırma.

tamamıyet: eksiksizlik, noksan-sızlık.

tebdil: değiştirme, dönüştürme.

ümmî: okuma yazması olmayan, okumamış.

üslûb-i garip: hayret verici ifade tarzı, tuhaf üslûp.

vecih: tarz, üslûp.

zamir: ismin yerini tutan kelimeler.

Ve keza, nüzulde Kur'ân'ın emsali olan kütüb-i sema-viye zihinleri çevirir ki, aralarında yapılacak muvazene ile Kur'ân'ın ulviyeti anlaşılın.

¹ **وَادْعُوا** : Bu tabirin *istiane* veya *istimdat* kelimelerine

cihet-i tercihi, *davet* kelimesinin kullanım yerlerinden anlaşıldığı veçhile, onları belâlardan, zahmetlerden kurtarıp yardım edenler hazır bulunup, yalnız çağırımları lâzımdır, fazla bir zahmete ihtiyaç olmadığına işarettir. *İstiane* ve *istimdat* kelimeleri ise, yardımcılarının hazır bulunduklarına delâlet etmezler.

² **شُهَدَاءَ** : Bu tabir, üç manaya tatbik edilebilir:

Birincisi: Büyük ediplerdir. Bu manaya göre, onların muaraza manasında, “Bizim kuvvetimiz muarazaya kâfi değilse de, büyük edip ve hocalarımızın muarazaya kudretleri vardır” diye söyledikleri yalanı da, Kur'ân-ı Kerîm,

وَادْعُوا emriyle kesip atmıştır.

İkincisi: Muarazayı destekleyip şahadet edenlerdir. Bu ihtimale nazaran, onların, “Biz muarazaya girişsek, bizi destekleyen, şahadet eden yoktur” diye gösterdikleri bahaneyi de, Kur'ân-ı Kerîm, müsaade vermek suretiyle, “Haydi şahitlerinizi de çağırınız, sizi takviye etsinler” diye o bahaneyi de yalana çıkartmıştır.

Üçüncüsü: Âlihe manasıdır. Bu manaya nazaran, sanki Kur'ân-ı Kerîm onlara karşı, “Yahu, bu kadar tap-tığınız ilâhlarınız varken, böyle dar ve sıkıntılı bir vaktinizde niçin onlardan yardım istemiyorsunuz? Onları

âlihe: batıl ilâhlar, tanrılar.

bahane: vesile, sebep.

belâ: musibet, sıkıntı.

cihet-i tercih: üstün tutma yönü, tercih sebebi.

delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.

edip: edebiyatçı, edebiyatla meşgul olan.

emsal: örnekler, benzerler.

ihtimal: olabilirlik, olasılık.

ilâh: tanrı, ma'bud.

istiane: yardım isteme, yardım dileme.

1. Çağırınız. (Bakara Suresi: 23.

2. Şahitler (yardımcılar).

istimdat: aman dileme, merhamet ve yardımına sığınma. **keza:** yeterli.

keza: böylece, aynı şekilde.

kudret: güç, kuvvet, iktidar.

kütüb-i semaviye: semavî kitaplar, vahye dayanan, Al-

lah'ın gönderdiği kutsal kitaplar; Tevrat, Zebur, İncil ve

Kur'ân-ı Kerîm.

mana: anlam.

muaraza: sözle karşılıklı mücadele, söz mücadelesi.

muvazene: denge, ölçü.

müsaade: izin.

nazaran: nispeten, kıyaslayarak, göre.

nüzul: inme, iniş, gökten dünyaya geliş.

suret: biçim, şekil, tarz.

şahadet: şahit olma, şahitlik, tanıklık.

tabir: ifade.

takviye: kuvvetlendirme, sağlamlaştırma, teyit ve tasdik etme.

tatbik: uydurma, uygulama.

ulviyet: ulvîlik, yücelik, yükseklilik.

zahmet: sıkıntı, eziyet, zorluk.

zihin: hafıza, bellek.

çağırınız ki, bu muaraza belâsından sizi kurtarsınlar” diye, bu cümle ile onlara tehekküm etmiş, yüzlerine gül-müştür.

¹ شَهِدَاءُ : İhtisası ifade eden şu izafe, شَهِدَاءُ kelime-sinin her üç manasına da bakar. Şöyle ki:

1. Madem ki büyük edip ve hocalarınız vardır; tabîi aranızda irtibat, hürmet ve muhabbet vardır ve yanınız-da hazır olup, gaip de değillerdir. Eğer onların bu deh-şetli muarazaya kudretleri olsaydı, herhâlde yardım ede-ceklerdi. Demek, onlar da sizler gibi âcizdirler; kusurları-na bakmayınız!

2. Muarazada sizleri destekleyecek, şahadet edecek her kim olursa olsun, kabul ederiz; çağırınız. Amma, on-lar böyle bedihü'l-butlan bir davada yalan şahadete cesa-ret edemezler.

3. Ma'bud itti haz ettiğiniz âliheleriniz nasıl size yardım etmiyorlar? Onları da çağırınız bakalım. Fakat onlarda can yok, şuurları da olmadığı gibi, hiçbir şeye de kâdir değillerdir; onları da mazur görünüz!

² مِنْ دُونِ اللَّهِ Yani, “Allah'tan maada.” Bu kayıt, şuhe-danın birinci manasına göre, tamimi ifade eder. Yani, “Allah'tan maada dünyada ne kadar erbab-ı fesahat var-sa, çağırınız.” Şuhedanın ikinci manasına nazaran, acz-lerine işaretler. Çünkü, bir meselede âciz ve mağlûp olan, yemin eder, şahitleri gösterir. Bu, âcizler için bir usuldür.

1. Bütün yardımcılarınız [şahitleriniz]. (Bakara Suresi: 23.)

2. Allah'tan başka. (Bakara Suresi: 23.)

acz: zayıflık, güçsüzlük.
âlihe: batıl ilâhlar, tanrılar.
amma: ama, lakin, ancak.
bedihü'l-butlan: batıl, haksız bir hüküm veya görüş olduğu herkesçe bilinen.
belâ: musibet, sıkıntı.
dava: iddia.
dehşetli: ürkütücü, korkunç.
erbab-ı fesahat: kusursuz ve güzel söz söyleyenler, edip-

ler.
gaip: görünmeyen, hazır ol-mayan, yok olan, kayıp.
hürmet: saygı.
ihtisas: bilgi, hüner, marifet.
irtibat: bağ, münasebet.
ittihaz: edinme, kabul etme.
izafe: yakıştırma, bağlama.
kâdir: bir işi yapmaya gücü yeten, kuvvet sahibi olan.
kudret: güç, kuvvet, iktidar.

kusur: eksiklik, noksan.
maada: den başka.
ma'bud: kendisine ibadet olunan, tapınılan, kulluk edi-len.
madem: değil mi ki.
mağlûp: boyun eğme, yenil-me, yenilmiş olma.
mana: anlam.
mazur: özür, özrü olan.
mesele: konu.

muaraza: sözle karşılıklı mücade-le, söz mücadelesi.

muhabbet: sevgi, sevmeye.

nazaran: nispeten, kıyaslayarak, göre.

şahadet: şahit olma, şahitlik, ta-nıklık.

şuheda: şahitler, tanıklar.

şuur: akıl, bilinç.

tabîi: elbette, şüphesiz.

tamim: umumileştirme, umumî-leştirilme, herkese duyurma, yay-ma.

tehekküm: istihza, alay, eğlen-me.

usul: metot, düzen.

Şuhedanın üçüncü manasına göre, onların Resul-i Ekrem ile muarazaları, âdeta şîrk ile tevhid veya cemadat ile Hâlık-ı Arz ve Semavat arasında bir muaraza olduğu-na işarettir.

¹ **اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ** : Bu cümle, “Biz istersek, Kur’ân’ın mislini yaparız” diye evvelce sarf ettikleri sözlerine işarettir.

Ve keza, onların yalancı olduklarına bir tarizdir. Yani, “Sıdk erbabı değilsiniz, ancak safsatacı adamlarsınız. Evet, siz hakkı talep ederken rayb, şüphe kuyusuna düşmediniz, ancak rayb, şek ve şüphelere koşarken içine düşmüş kafasız adamlarsınız.”

İHTAR: **اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ** cümlesinin cezaü’ş-şartı, mâkabli-nin hülâsasıdır. Takdir-i kelâm:

اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ تَفْعَلُوا Yani, “Sözünüzde sadık olsaydınız, yapacaktınız.”

² **فَاِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ**

Arkadaş!

اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ تَفْعَلُوا cümlesi, onların aleyhine bir kıyas-ı istisnaîyi tazammun etmiştir. O kıyasın suret-i teşekkülü: “Eğer sadık olsaydınız, yapacaktınız; lâkin

âdeta: sanki.

aleyh: karşı, karşıt.

cemadat: cansız varlıklar.

cezaü’ş-şart: şart cümlesinin birinci kısma cevap olan ikinci kısmı.

erbab: kişiler, iyi insanlar.

evvelce: daha önce.

Hâlık-ı Arz ve Semavat: yeri ve göğü yaratan, yoktan var eden, Allah.

hülâsa: özet.

ihtar: dikkat çekme, hatırlatma, uyarı.

keza: böylece, aynı şekilde.

kıyas: karşılaştırma, bir şeyi başka bir şeye benzeterek hüküm verme.

kıyas-ı istisnaî: neticesi veya tersi bizzat kendi içerisinde zikredilen kıyas şekli. güneş doğmuşsa, gündüz olmuştur gibi.

mâkabli: geçmişteki, geçmiş, bir şeyin kendinden önce olan.

mana: anlam.

misil: benzer, eş.

muaraza: sözle karşılıklı mücadele, söz mücadelesi.

rayb: şüphe, şek, güman.

1. Eğer iddianızda doğru iseniz. (Bakara Suresi: 23.)

2. Eğer bunu yapamazsanız –ki asla yapamayacaksınız– yakıtı insanlar ve taşlar olan Cehennem ateşinden sakının. (Bakara Suresi: 24.)

Resul-i Ekrem: çok cömert, kerim olan peygamber, Hz. Muhammed (a.s.m.).

sadık: doğru, gerçek; sözünde, vaadinde, işinde doğru olan.

safsata: boş, temelsiz, asılsız söz.

sarf: harcama.

sıdk: doğruluk.

suret-i teşekkül: meydana gelme şekli, şekillenme biçimi.

şek: şüphe, zan, tereddüt.

şîrk: Allah’a ortak koşma, Allah’tan başka yaratıcının bulunduğuna inanma.

shuheda: şahitler, tanıklar.

takdir-i kelâm: sözün kıymeti.

talep: isteme, dileme.

tariz: kinayeli söz söyleme sanatı.

tazammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.

tevhid: Allah’ın bir olduğuna inanma, birleme.

yapamadınız. Öyle ise sadık değilsiniz.” Fakat, Kur’ân-ı Kerîm, mukaddeme-i istisnaiye yerinde, yani “*Lâkin yapamadığınız*”a bedel, ¹ **فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا** (ilâahir) cümlesini,

şekki ifade eden **إِنْ** ile söylemiştir. Bunun esbabı ise, onların “Yapacağız” diye ettikleri zannı bir derece okşamak içindir.

Ve keza, o kıyasın neticesi olan “Sadık değilsiniz” yerine de, o neticenin üçüncü derecede lâzımının illeti olan ² **فَاتَّقُوا النَّارَ** söylemiştir. Takdir-i kelâm: “Eğer sadık olsaydınız, yapacaktınız; lâkin yapamadınız. Öyle ise sadık değilsiniz. Öyle ise hasmınız olan Resul-i Ekrem sadıktır. Öyle ise Kur’ân mu’cizedir. Öyle ise iman ve tasdikiniz lâzımdır ki, ateşe düşmeyesiniz.” **فَاتَّقُوا النَّارَ** Bu emr-i İlâhî, onlara yapılan tehditleri dehşetlendiriyor.

³ **إِنْ لَمْ تَفْعَلُوا** cümlesindeki ⁴ **تَفْعَلُوا** kelimesi, fiil-i muzaridir. Bu fiil, zaman-ı hâl ile istikbal arasında müşterektir. *Huruf-i şartiye*’den olan **إِنْ** zaman-ı hâlden istikbal dağlarına atıyor. *Huruf-i cazime*’den olan **لَمْ** istikbalden mazi derelerine fırlatıyor. Zavallı **تَفْعَلُوا** her iki edatın ellerinde top gibi oyuncak olmuştur. Bu edatların bu vaziyetleri zihinleri hem maziye, hem istikbale gönderiyor ki, maziyi süslendiren belîğ hitabeleri altın ile yazılan muallâkatları

ları; Arapçada başına geldikleri muzarı fiilinin sorunu cezimleyen “lem”, “lemmaa...” gibi edatlar.

huruf-i şartiye: şart edatları, Türkçedeki “eğer ve “şayet” kelimelerinin karşılığı olarak kullanılan edatlar.

ilâahir: sona kadar, sonuna kadar.

illet: hastalık; sebep, gaye.

iman: inanç, itikat.

istikbal: gelecek zaman.

keza: böylece, aynı şekilde.

kıyas: karşılaştırma, bir şeyi başka bir şeye benzeterek hüküm verme.

mazi: geçmiş zaman.

muallâkat: İslâmdan önceki Arap şairlerinin beğenilip Kâbe duvarına asılmış olan meşhur şiirleri.

mu’cize: benzerini yapmaktan insanların âciz kaldığı şey.

mukaddeme-i istisnaiye: içinde istisna edatı olan önceki kaziyeye.

müşterek: ortak.

Resul-i Ekrem: çok cömert, kerim olan peygamber, Hz. Muhammed (a.s.m.).

sadık: doğru, gerçek; sözünde, vaadinde, işinde doğru olan.

şek: şüphe, zan, tereddüt.

takdir-i kelâm: sözün kıymeti.

tasdik: doğrulama, onaylama.

tehdit: korkutma, gözdağı verme.

vaziyet: durum.

zaman-ı hâl: şimdiki zaman.

zan: sanma, kesin olarak bilmek-sizin kuvvetli ihtimalle hükmetme.

zihin: hafıza, bellek.

1. Eğer yapamazsanız.. (Bakara Suresi: 24.)

2. Cehennem ateşinden sakının. (Bakara Suresi: 24.)

3. Eğer bunu yapamazsanız. (Bakara Suresi: 24.)

4. Yaparsınız.

bedel: yerine, adına, namına.

belîğ: belâgatle, düzgün ve sanatlı olarak meramını anlatan.

dehşet: büyük tehlike karşısında korkma ve şaşırıp kalma.

edat: tek başına bir mana,

anlam ifade etmeyen, kullanıldığı kelimelerle sebep, sonuç, vasıta, benzerlik v.b.

emr-i ilâhî: ilâhî iş; Allah’ın emri.

esbab: sebepler, vasıtalar.

fiil: iş, hareket.

fiil-i muzari: Arapçada şimdiki

ki zaman ve gelecek zamanı ifade eden fiil kipi, geniş zaman.

hasım: muhalif, karşı taraf, düşman.

hitabe: konuşma, hitap, nutuk.

huruf-i cazime: cezim edat-

Kur'an'ın yakınına bile gelemediklerini görsünler. O sahifeyi gördükten sonra, istikbal sahifesini de ona, kıyas etsinler. ¹ تَفْعَلُوا 'nun ² تَأْتُوا kelimesine tercihinde iki nükte vardır:

Birisi: Kur'an'ın i'cazı, onların aczindendir. Aczleri ise, eserden olmayıp, fiilden olduğuna işarettir. Yani aczlerinin menşei, Kur'an'ın misli değildir, o misli yapmaktır.

İkincisi ise: İlm-i sarfta ل،ع،ف bütün fiillerin terazisi olduğu gibi, üslûplarda da uzun hikâyeleri, işleri, vakıaları, kıssaları bir lâfızla ifade eden bir fezlekedir. Sanki kinaye kabîlinden cümleleri tabir eden bir zamirdir.

³ وَلَنْ تَفْعَلُوا 'daki لَنْ huruf-i nâsibe'den olup, dâhil olduğu fiili istikbale naklede, müekket veya müebbet olarak istikbalde nefyeder. Demek bu cümlelerin kaili, pek büyük bir itminan ve ciddiyetle, şek ve şüphe etmeyerek bu hükmü vermiştir. Bundan anlaşılır ki, o zatın işlerinde hile yoktur.

Sual: ⁴ فَاتَّقُوا İttika ile tecennüp, ikisi de bir manayı ifade ederler. İttikanın tecennübe cihet-i tercihi nedir?

Cevap: Evet, ittika imana tâbidir. Yani, ittika iman olduktan sonra husule gelir. Tecennüpte bu tebaiyet yoktur. Binaenaleyh, ittika kelimesi imanı andırır ve ittika

acz: zayıflık, güçsüzlük.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
ciddiyet: ciddîlik.
cihet-i tercih: üstün tutma yönü, tercih sebebi.
dâhil: içinde, içeri girmiş.
fezleke: hülâsa, netice, muhtasar, özet.
fiil: iş, hareket.
hile: aldatmaya yönelik düzen, desise.
husul: hâsıl olma, meydana gelme, peydâ olma.
hüküm: karar, emir.
i'caz: mu'cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.
ilm-i sarf: Arap dil bilgisi ve gramer ilmi.
iman: inanç, itikat.
istikbal: gelecek zaman.
itminan: emin olma.
ittika: günahlardan ve bütün kötülüklerden kendini çekme.
kabil: tür, gibi.
kail: söyleyen, diyen, rivayet eden.
kıssa: ibret verici hikâye.
kıyas: karşılaştırma, bir şeyi başka bir şeye benzeterek hüküm verme.
kinaye: maksadı, kapalı bir şekilde ve dolaylı olarak anlatan söz.
lâfız: söz, kelime.
mana: anlam.
menşe: esas, kaynak.
misil: benzer, eş.
müebbet: sonsuza kadar devam eden, sonsuza kadar, sonsuz, ebedî.

1. Yaparsınız. (Bakara Suresi: 24.)
2. Getirin.
3. Ki asla yapamayacaksınız. (Bakara Suresi: 24.)
4. Sakının. (Bakara Suresi: 24.)

müekket: sağlamlaştırılmış, kuvvetlendirilmiş, tahkim edilmiş.
nakil: bir şeyi başka bir yere götürme, taşıma.
nefiy: sürgün etme, cezalandırarak başka bir yerde ikamet etmeye mecbur etme.

nükte: ince manalı, düşündürücü söz.
sahife: sayfa.
sual: soru.
şek: şüphe, zan, tereddüt.
tâbi: bağlı, uyma.
tabir: yorum, yorumlama.
tebaiyet: tâbîlik, tâbi olma, uyma.

tecennüp: çekinme, sakınma.
terazi: muvazene, denge.
üslûp: tarz, yol, biçim, usul, stil.
vakia: olay.
zamir: ismin yerini tutan kelimeler.

lâfzıyla imana ima ve işaret edilebilir; fakat, *tecennüp* kelimesi bu işi göremez. Bunun içindir ki, ¹ **إِنْ لَمْ تَفْعَلُوا** 'nun hakikî cezası olan ² **أَمِنُوا** 'nın yerinde ³ **تَجَنَّبُوا** 'ya tercihen ⁴ **فَاتَّقُوا** ihtiyar ve ikame edilmiştir.

⁵ **النَّارُ** : Nârın **آل** ile tarifi, nârın ma'hudiyet ve malûmiyetine işarettir. Çünkü, enbiya-i izamdan işitilmek suretiyle, zihinlerde malûmiyeti takarrür etmiştir.

Sual: ⁶ **الَّتِي** esma-i mevsûledendir. Sıla, dâhil olduğu cümlelerin evvelce malûm olduğunu iktiza eder. Hâlbuki sılası olan ⁷ **وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ** evvelce muhataplara malûm değilmiş.

Cevap: ⁸ **نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ** ayeti bu ayetten evvel nazil olduğuna nazaran, muhataplar ondan kesb-i malûmat ettiklerine binaen, burada **النَّارُ** ile **الَّتِي** arasında tavsif muamelesi yapılmıştır.

وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ : Bu kayıtlardan maksat, tehdittir. Tehditlerin te'kit ve teşdit edildiğine binaen, burada ⁹ **النَّاسُ** kelimesiyle te'kit edilmiştir; ¹⁰ **حِجَارَةُ** lâfzıyla da teşdit ve tevbih edilmiştir. Şöyle ki:

1. Eğer bunu yapamazsanız. (Bakara Suresi: 24.)

2. Kendinizi emniyete alın.

3. Kaçının.

4. Sakının. (Bakara Suresi: 24.)

5. Cehennem ateşi (Bakara Suresi: 24.)

6. Öyle ki. (Bakara Suresi: 24.)

7. Yakıtı insanlar ve taşlar olan [Cehennem ateşi]. (Bakara Suresi: 24.)

8. Yakıtı insanlar ve taşlar olan ateş. (Tahrim Suresi: 6.)

9. İnsanlar. (Bakara Suresi: 24.)

10. Taşlar. (Bakara Suresi: 24.)

ayet: Kur'ân cümlesi.

binaen: -den dolayı, bu sebepten.

ceza: karşılık

dâhil: içinde, içeri girmiş.

enbiya-i izam: büyük pey-

gamberler.

esma-i mevsûle: o şey ki, o kimse ki" manalarını anlatan

"mâ, men, ellezi" gibi kelimeler.

evvel: önce.

evvelce: daha önce.

hakiki: gerçek.

ihhtiyar: irade, tercih.

ikame: yerine koyma.

iktiza: gerektirme, lüzumlu kılma.

ima: dolaylı, üstü kapalı ifade etme.

iman: inanç, itikat.

kesb-i malûmat: bilgilere sahip olmak, bilgiler kazanmak.

ma'hudiyet: ahdedilmiş, kararlaştırılmış olma.

maksat: gaye.

malûm: bilinen, bilinen olan.

malûmiyet: malûmluk, bilinme, belli olma.

muamele: işlem.

muhatap: kendisine hitap olunan, söz söylenilen kimse.

nâr: ateş; Cehennem.

nazaran: nispeten, kıyaslayarak, göre.

nazil: nüzul eden, inen.

sıla: bağ-fiil.

sual: soru.

takarrür: yerleşme, kararlı hale gelme.

tavsif: vasıflandırma, niteleme.

tecennüp: çekinme, sakınma.

tehdit: korkutma, gözdağı verme.

te'kit: kuvvetlendirme, sağlamlaştırma.

tercihen: tercih ederek, öncelikli olarak.

teşdit: şiddetlendirme.

tevbih: azarlama, paylama.

“Menfaat, necat ümidiyle taştan mamul ma’bud ittihaz ettiğiniz sanemler size tazip aleti, yani sizi yandırıp yakan ateşe odun olmuşlardır. Zavallılar! Niçin bunu düşünümüyorsunuz?”

Sual: ¹ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ cümlede, makamın iktizası hilâfına ² لَكُمْ yerine ³ لِلْكَافِرِينَ denilmesi neye binaendir?

Cevap: Evet, Kur’ân-ı Kerîm’in takip ettiği usul, alelekser, ayetlerin sonunda küllî kaideleri, fezlekeleri söylediğine göre, Kur’ân-ı Kerîm, onların Cehennemlik olduklarını ispat eden delilin ikinci mukaddemesine işaret etmek üzere, ism-i zahiri zamir yerine, yani لِلْكَافِرِينَ cümlesini ⁴ لَكُمْ yerine ikame ile tamim yapmıştır.

Takdir-i kelâm:

أُعِدَّتْ لَكُمْ لَأَنَّكُمْ مِنَ الْكَافِرِينَ وَالنَّارُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ

Yani, “Siz Cehennemliksiniz. Zira kâfirlerdensiniz. Cehennem de kâfirler içindir.”

alelekser: ekseriya, çoğunlukla, çok kez, çok vakit.
ayet: Kur’ân cümlesi.
binaen: -den dolayı, bu sebepten.
delil: kanıt, tanık, burhan.
fezleke: özet, netice.
hilâfına: zıddına, tersine, aksine.
ikame: yerine koyma.
iktiza: gerek, lüzum.
ism-i zahir: Esmâ-yı Hüsnadan Cenab-ı Hakkın varlığının eserleriyle ve delilleriyle aşikâr ve görünen olduğu ifade eden ismi.
ispat: kanıtlama, doğrulama.
ittihaz: edinme, kabul etme.
kaide: kural, esas, düstur.

1. Kâfirler için hazırlanmıştır. (Bakara Suresi: 24.)
2. Sizin için.
3. Kâfirler için. (Bakara Suresi: 24.)
4. Onlara.

küllî: umumî, genel.
ma’bud: kendisine ibadet olunan, tapınılan, kulluk edilen.
makam: yer, mevki.
mamul: imal edilmiş, yapılmış, işlenmiş.
menfaat: fayda.

mukaddeme: başlangıç.
necat: kurtuluş, kurtulma.
sanem: put, Allah’tan başka tapınılan şey.
sual: soru.
takdir-i kelâm: sözün kıymeti.
tamim: umumileştirme, yay-

ma, herkese duyurma.
tazip: azap çekirme, eziyet etme, sıkıntı verme.
usul: metot, metodoloji, esaslar, kaideler.
zahir: ismin yerini tutan kelimeler.

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ
تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا
قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأَتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ
فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ¹

Yani, “İman eden ve iyi işler işleyen mü’minlere beşaret ver ki: Altında nehirler akan Cennetler onlarındır. O Cennetlerden bir meyve yedikleri zaman, ‘Bu, bundan evvel yediğimiz meyvedir’ derler. Birbirine benzer bir surette rızıkları getirilip verilir. Ve o Cennetlerde onlar için temiz kadınlar vardır. Ve onlar, O Cennetlerde de dâimi bir şekilde kalacaklardır.”

Arkadaş!

Bu ayetin, evvelâ mâkabliyle olan irtibâtından bahsedeceğiz. Şöyle ki:

Bu ayetin geçen ayetler ile mütefavit çok irtibatları vardır. Yani, mezkûr cümlelere doğru bu ayetten uzanıp giden muhtelif hatlar vardır. Bakınız, Kur’ân-ı Kerîm’in bu ayetle işaret ettiği netice, imanla amel-i salihin semeresi, surenin başında mü’minlere yaptığı methüsenaya bakıyor.

Ve yine, surenin başında kâfir ve münafıklara yaptığı zem ve tahkirlerden sonra, tuttukları yolun onları ebedî

1. Bakara Suresi: 25.

amel-i salih: Allah rızasına uygun hayırlı iş, dine uygun hareket, davranış.
ayet: Kur’ân cümlesi.
beşaret: müjde.
daimî: sürekli, devamlı.
ebedî: sonu olmayan, daimî, sürekli.
evvel: önce.
evvelâ: öncelikle.
iman: inanç, itikat.
irtibat: bağ, münasebet.

mâkab: geçmişteki, geçmiş, bir şeyin kendinden önce olan.
methüsenâ: övgü ve yüceltme.
mezkûr: zikredilen, adı geçen, anılan.
muhtelif: farklı.
mü’min: iman eden, inanan.
münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.

mütefavit: birbirinden farklı, çeşitli olan, aralarında fark bulunan, farklı.
rızık: gıda, yiyecek, besin.
semere: meyve, güzel netice.
sure: Kur’ân-ı Kerîm’in ayrıldığı 114 bölümden her biri.
tahkir: hakaret etme, küçük görme, şeref ve haysiyetini incitme.
zem: yerme, kınama, ayıplama.

ayet: Kur'ân cümlesi.
bais: sebep olan.
beşaret: müjde.
beyan: anlatma, açıklama.
evvelce: daha önce.
hasret: özlem.
hüküm: karar, emir.
i'caz: mu'cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.
ilâahir: sona kadar, sonuna kadar.
iman: inanç, itikat.
inzar: sakındırma, sonunun kötü olacağını haber vererek çekindirme.
ispat: kanıtlama, doğrulama.
itaat: söz dinleme, boyun eğme, emre uygun hareket etme.
lezaiz: lezzetler.
lisan-ı Kur'ân: Kur'ân'ın dili.
meşakkat: zahmet, sıkıntı, güçlük, zorluk.
mü'min: iman eden, inanan.
münasebet: ilgi, ilişki, bağ.
nefis: kötü vasıfları kendisinde toplayan hayırlı işlerden alıkoyan güç.
neş'et: meydana gelme, oluşma, çıkma.
nîmet: lütuf, ihsan, bağış.
nübüvvet: nebîlik, peygamberlik, Allah elçiliği.
nübüvvet-i Muhammediye: Hz. Muhammed'in (a.s.m.) peygamberliği.
rağbet: istek, arzu, meyil.
rahmet: Allah'ın kullarını esirgemesi, onlara maddî ve manevî nimetler vermesi.
rükün: esas, kaide, prensip.
saadet-i ebediye: sonu olmayan, sonsuz mutluluk.
semere: meyve, güzel netice.
sevk: yöneltme, gönderme.
şekavet: şakilik, eşkıyalık, haydutluk.

bir şekavete sevk edeceğini beyan etmiştir. Bu ayetle, tasrih ettiği saadet-i ebediyenin nurunu göstererek onların bu büyük nimetleri kaybettiklerinden çektikleri hasretleri tezyit ve arttırmıştır.

Ve yine, ¹ **يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا** ile emrettiği bir kısım

dünya lezzetlerinin terkine bais olan ibadetten neş'et eden zahmet ve meşakkatlere karşı, bu ayetle Cennetin kapısını açarak, Cennetin lezaizini göstermekle mü'minlerin kalplerini tatmin ve temin etmiştir.

Ve yine, teklifin esası ve imanın birinci rükünü olan Tevhidi, evvelce ispat etmiştir. Bu ayette dahi Tevhidin semeresini ve rahmetin ünvanını Cennet ve saadet-i ebediye ile göstermiştir.

Ve yine, yukarıda nübüvvet-i Muhammediye (a.s.m.) ² **وَأَن كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ** (ilâahir) ayetiyle işaret edilen i'caz ile ispat edilmiştir. Burada da, tebşir ve inzar gibi nübüvvet vazifelerine lisan-ı Kur'ân ile işaret edilmiştir.

Ve yine, yukarıda i'ad ve inzar, yani tahvif ve tehditler yapılmıştır. Burada da vaatler, rağbetler, beşaretler yapılmıştır. Bunların arasındaki münasebet, tezadî bir münasebettir.

Ve yine, nefsin ve vicdan aklın hükümlerine itaatlerini devam ettiren terhip ve terhip, yani ümit ve korku hisleri lâzımdır. Bu hislerin vücut bulup devam etmeleri, ancak terhip ve terhip, yani ümitlendirmek ve korkutmakla olur. Terhip ve terhibin devamı ancak vicdanda

1. Ey insanlar, ibadet ediniz. (Bakara Suresi: 21.)

2. Eğer bir şüpheniz varsa. (Bakara Suresi: 23.)

tahvif: korkutma, korkuya düşürme, ürkütme.
tasrih: açıkça ifade ederek şüphe ve tereddütleri silme.
tatmin: insanın kalbinin manevî olarak doyması, huzur ve sükûnete ermesi.
tebşir: müjde verme, müjdeleme.
tehdit: korkutma, gözdağı verme.

teklif: öneri.
temin: şüpheyi giderme, güven verme, imanı sağlama.
tergip: rağbet verme, isteklendirme.
terhip: korkutma.
tevhid: Allah'ın bir olduğuna inanma, birleme.
tezat: zıtlık, aykırılık.
tezyit: arttırma, çoğaltma.
ünvan: şöhrat, ad, isim.

vaat: söz verme, ahit.
vazife: görev.
vicdan: insanın içindeki, iyiyi kötüden ayırabilen, iyilik etmekten lezzet duyan ve kötülükten elem alan manevî his.
vücut: var olma, var oluş, varlık.
zahmet: sıkıntı, eziyet, meşakkat.

mevcut tahrik edici bir amirin vücuduyla olur. İşte bu ayetle, tergip hissi uyandırılmıştır. Evvelki ayetler ile de, terhip hissi tahrik edilmiştir. Bu itibarla, aralarında teza-dî bir münasebet vardır.

Ve yine, geçen ayetlerde ahiretin bir şıkkına, yani Cehenneme işaret yapılmıştır. Bu ayette, ikinci şıkkı olan Cennetten haber verilmiştir. Bu itibarla, ahiretin her iki şıkkı da zikredilmiş bulunuyor.

Ey arkadaşı!

Cennet ve Cehennem, şecere-i hilkatten ebede doğru uzanıp giden iki daldan tezahür eden iki semeredir ve kâinatın teselsülen gelmekte olan silsilelerinin iki neticesidir ve ebede doğru akıp giden kâinat seylinin iki mahzeni ve iki havuzudur.

Evet, Cenab-ı Hak, gayr-i mütenahi hikmetler için, bu âlemi imtihana sahne yaptı. Yine sonsuz hikmetler için tagayyürata, tahavvülâta, inkılâplara mahal olmasını irade etti. Ve yine, sonsuz gayeler için hayır ile şerri, nef' ile zararı, hüsün ile kubhu, hülâsa iyilikle kötülüğü, karışık bir şekilde, Cennet ve Cehenneme tohum olmak üzere, kâinatın şu mezraasına serpti.

Evet, madem ki bu âlem nev-i beşerin imtihan meydanıdır ve müsabaka yeridir; iyilikle kötülüğün birbirinden tefrik edilemeyecek derecede muhtelit ve karışık olmaları lâzımdır ki, insanların dereceleri tezahür etsin. İmtihan ve tecrübe zamanları bittikten sonra, kötü insanlar,

ahiret: öbür dünya, öteki dünya, kıyametten sonra kurulacak olan âlem.
âlem: dünya, cihan; bütün yaratılmışlar.
amir: emredici, sevk edici.
ayet: Kur'ân cümlesi.
ebed: sonsuzluk, daimîlik.
evvel: önce.
gayr-i mütenahi: sonsuz, sonu olmayan, nihayetsiz.
haber: bilgi, bilgilendirme.
hikmet: ilâhî gaye, yüksek bilgi.

hülâsa: kısaca, sözün kısası.
hüsün: güzellik.
imtihan: deneme, sinama.
inkılâp: bir hâlden diğer hâle geçme, hâl değiştirme, değişim, dönüşüm.
irade: dileme, isteme, bir şeyi yapıp yapmama konusunda için olan iktidar, güç.
itibar: bakımdan, sebepten.
kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.
kubuh: çirkinlik.

madem: değil mi ki.
mahal: yer.
mahzen: kaynak, hazine ve define deposu.
mezraa: tarla, ekilecek yer.
muhtelit: karışmış, birbiri içine girmiş.
münasebet: ilgi, ilişki, bağ.
müsabaka: yarışma.
nef: menfaat, kâr, fayda, çıkar.
nev-i beşer: insanoğlu, insanlar.
sahne: izleyicilerin kolaylıkla

görebilmeleri için genellikle yerden belli bir ölçüde yüksek yapılar, oyun, müzik gibi her türlü gösteri yapmaya uygun yer.
semere: meyve, güzel netice.
seyl: akış; akıp giden şey.
silsile: seri, dizi.
şecere-i hilkat: yaratılış ağacı.
şer: kötülük.
şık: madde, şekil, tarz.
tahavvülât: tahavvüller, değişimler.
tahrik: kışkırtma, kandırma.
tecrübe: deneme, sinama.
tefrik: birbirinden ayırma, ayrı tutma.
tagayyürat: tagayyürler, değişimler, başkalaşmalar.
tergip: rağbet verme, isteklendirme.
terhip: korkutma.
teselsül: zincirleme, silsile hâlinde birbirini takip etme.
tezahür: görünme, belirme, ortaya çıkma.
tezat: zıtlık, aykırılık.
zikir: anma, bildirme.

¹ **وَأَمَّا تَزُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ** “Ey mücrimler! Bir tarafa çe-

kiliniz” diye olan tûy ürpertici saikavari, şiddetli emr-i İlâhîye maruz kalacakları gibi; iyi insanlar da,

² **فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ** “Daimî kalmak üzere Cennete giriniz”

diye olan Cenab-ı Hakkın mün’imâne, şefikâne, lütufkârâne emirlerine mazhar olacaklardır.

İnsanlar bu iki kısma ayrıldıktan sonra, kâinat da tasfiye ameliyatına uğrayacak. Kötülüğü, şerri, zararı tevhit eden maddelerin bir tarafa çekilmesiyle Cehennemin, iyiliği, hayrı, nef’i doğuran maddelerin de diğer tarafa çekilmesiyle Cennetin teşhizatları ikmal edilecektir.

Mukaddeme

Bu ayet, mâkabliyle beraber kıyamete, haşre işaret eder. Binaenaleyh, bu meselede nazara alınacak Dört Nokta vardır.

Birincisi, âlemin imkân-ı harabiyeti ile ölümüdür.

İkincisi, harabiyetin vukua gelmesidir.

Üçüncüsü, tamir ve ihyasıdır.

Dördüncüsü, tamirinin imkânı ve vukuudur.

Evvelâ: Harabiyet-i âlem imkân dairesinde olup olmadığından bahsedeceğiz.

âlem: dünya, cihan.

ameliyat: operasyon.

ayet: Kur’ân cümlesi.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.

daimî: sürekli, devamlı.

emr-i İlâhî: Allah’ın emri.

evvelâ: öncelikle.

harabiyet-i âlem: âlemin yıkılması.

haşir: kıyametten sonra bütün insanların bir yere toplanmaları, Allah’ın, ölüleri diriltip mahşere çıkarması, kıyamet.

iHYA: canlandırma, diriltme, hayat verme.

ikmal: tamamlama, bitirme.

imkân: olabilirlik, olanak.

imkân-ı harabiyet: harap olma ihtimali, yıkılabilirlik.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

kıyamet: bütün kâinatın Allah tarafından tayin edilen bir vakitte yıkılıp mahvolması.

1. Yasin Suresi: 59.

2. Zümer Suresi: 73.

lütufkâr: lütuf edici.

mâkabı: geçmişteki, geçmiş, bir şeyin kendinden önce olan.

maruz: uğramak, etkilenmek.

mazhar: nail olma, şereflenme.

mesele: konu.

mukaddeme: giriş, başlangıç, ön söz.

mücrim: cürüm işlemiş, suçlu.

mün’imâne: nimet vericisine; nimet verene, ikram edene yakışır şekilde.

nazar: bakış, dikkat.

nef: menfaat, kâr, fayda, çıkar.

saikavari: şiddetli korkutarak.

şefikâne: şefkatli, merhametli bir şekilde, merhametli olarak, acıyarak, esirgeyerek.

ser: kötülük.

tamir: onarma, düzeltme.

tasfiye: saflaştırma, arıtma, temizleme.

teşhizat: donanım.

tevhit: doğurma, sebep olma.

vuku: olma, meydana gelme.

Evet, âlemde tekâmül kanunu vardır. Bu kanuna tâbi olan, neşvünema kanununa dâhildir. Bu kanuna dâhil olanın bir ömr-i tabîisi vardır. Ömr-i tabîisi olanın, ecel-i fitrîsi vardır; ecelin pençesinden kurtulamaz.

Evet, kâinatın ihtiva ettiği envain ve bu envain ihata ettiği efradın kısm-ı ekserîsi bu kanunlara tâbidirler.

Binaenaleyh, âlem-i sağır denilen insan, ölümden ve harabiyetten kurtulamadığı gibi; insan-ı kebir denilen âlemin de, ölümden necatı yoktur.

Ve keza, kâinatın bir ağacı ölümden, dağılmaktan hâlâs olmadığı gibi, şecere-i hilkatten olan kâinat silsilesinin de harabiyetten kurtuluşu yoktur.

Evet, eğer kâinat, ömr-i fitrîsinden evvel haricî bir tahribata veya Sâniî tarafından bir hedm ve kıyamete maruz kalmazsa bile, fennî bir hesapla, kâinatın öyle bir günü gelecektir ki, **اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ۝ وَاِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ ۝**¹ ve **اِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ ۝**² gibi ayetlere mâsadak olacaktır ve insan-ı kebir denilen koca kâinat, şu boşluğu sekeratının bağırtilarıyla dolduracaktır.

İkinci Nokta: Harabiyet-i âlemin vukua geleceğidir.

Evet, bütün semavî dinler âlemin harap olacağında müttefiktirler. Hem, her bir fitrat-ı selime, âlemin öleceğine şahadet eder. Ve kâinatta gözle görünen şu kadar nev'î, ferdî, yevmî, şehri, senevî tagayyürat, tahavvülât,

insan-ı kebir: büyük insan, kâinat.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

keza: böylece, aynı şekilde.

kısm-ı ekser: büyük çoğunluk, büyük kısım.

kıyamet: bütün kâinatın Allah tarafından tayin edilen bir vakitte yıkılıp mahvolması.

maruz: uğramak, etkilenmek.

mâsadak: doğrulayıcı, tasdik etmek.

müttefik: fikirce beraber olan.

necat: kurtuluş, kurtulma.

neşvünema: yayılıp gelişme, büyüyüp gelişme; büyüme, boy atma, yetişme, gelişme.

nev'i: türe, cinse ait.

ömr-i fitrî: Cenab-ı Hakkın yaratıkları için takdir ettiği yaşama süresi, yaratılıştan belirlenen ömür süresi.

ömr-i tabîi: tabîi olan, Allah tarafından belirlenen, takdir edilen hayat müddeti.

Sâni: her şeyi sanatlı olarak yaratan Allah.

sekerat: ölmek üzere olan bir canlının kendinden geçmesi.

semavi: semaya ait, gökten gelen.

senevi: seneye mensup, sene ile ilgili.

silsile: seri, dizi.

şahadet: şahit olma, şahitlik; açık alamet, işaret.

şecere-i hilkat: yaratılış ağacı.

şehri: aylık, aya mensup, ayla ilgili.

tâbi: bağlı, uyan; uymak, bağlanmak.

tagayyürat: tagayyürler, değişmeler, başkalaşmalar.

tahavvülât: tahavvüller, değişmeler.

tahribat: tahripler, yıkip bozmalar.

tekâmül: basamak basamak, derece derece meydana gelen gelişme.

vuku: olma, meydana gelme.

yevmî: günlük, gündelik, her gün.

1. Güneş dörülüp toplandığında. • Ve yıldızlar döküldüğünde. (Tekvir Suresi: 1-2.)

2. Gök yanıldığında. (İnşakak Suresi: 1.)

âlem: dünya, cihan.

âlem-i sağır: küçük âlem; insan bedeni.

ayet: Kur'an cümlesi.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

dâhil: içinde, içeri girmiş.

ecel: her canlının Allah tarafından takdir edilen ölüm vakti.

ecel-i fitrî: her mahlûkun yaratılış itibarıyla Cenab-ı Allah (c.c.) tarafından tayin olunan vasatî ömrü.

efrat: fertler.

enva: çeşitler, türler, neviler.

evvel: önce.

fenni: içine mensup, fenle ilgili olan.

ferdi: şahsî, bireysel.

fitrat-ı selime: bozulmamış yaratılış, sağlam huy, tabiat.

halâs: kurtarma.

harabiyet: haraplık, yıkılma, yıkılış; parçalanış, dağılış.

harabiyet-i âlem: âlemin yıkılması.

haricî: dışa ait, dış dünya ile ilgili.

hedm: yıkma, harap etme, parçalama.

ihata: kuşatma, içine alma.

ihativa: içine alma, kapsama.

inkılâpların, yalnız işaretleriyle değil, sarahatleriyle kıya-
metin geleceği sabittir. Eğer bu icmal ile kanaat hâsıl
edemediysen, bir parça izahat verelim.

Arkadaş!

Kâinat dediğimiz şu apartman-ı İlâhî, öyle ulvî, yük-
sek, derin, ince nizamlara tâbî ve öyle acip, garip rabıta-
lara bağlıdır ki, eğer bir duvarı veya bir taşı, “Yerinden
çık!” emrine hedef olsa, derhal âlem ölüm hastalığına
düşer, sekerata başlar. Yıldızlar arasında müsademeler,
ecram arasında muharebeler vukua gelir; şu gayr-i müte-
nahi boşluk, pek şiddetli sayhalar, pek dehşetli saikalar,
pek korkunç sesler, sedalar, gürültüler ve gümbürtülerle
dolar.

Evet, insan-ı kebirin ölümü, küçük bir ölüm değildir.
Sekerata başladığı zaman, milyarlarca kürelerin çarpış-
masından husule gelen fırtınanın ne tasavvuru ve ne ta-
rifi ve ne de görülmesi imkân dairesinde değildir.

İşte bu şiddetli ölümle, hilkat bayılır, kâinat yayılır, hil-
katin yağı ayrıntı birbirinden ayrılır. Cehennem, madde-
siyle aşiretiyle bir tarafa çekilir; Cennet de letafetiyle, le-
zaiziyle ve bütün güzel unsurlarıyla tecelli ve incilâ eder.

Sual: Kâinat ilk yaratılışında ebede elverişli olarak sa-
bit bir şekilde yaratılsaydı, böyle tagayyüatlı, inkılâplı,
mâil-i inhidam bir surette yaratılıp, bilahare tahripten
sonra ebediyete kabil, metin bir şekilde yapılmasından
daha iyi ve daha kısa olmaz mı idi?

acip: tuhaf, hayrette bırakan.
âlem: dünya, cihan.
apartman-ı ilâhî: İlâhî apartman,
Allah'ın kurduğu bina.
aşiret: göçebe hâlinde yaşayan,
çoğunlukla bir soydan gelen in-
sanlar, kabile, oymak.
bilahare: sonra, sonradan, sonra-
ları.
dehşetli: ürkütücü, korkunç.
ebed: sonsuzluk, daimîlik.
ebediyet: sonsuzluk.
ecram: gezegenler.
garip: tuhaf, hayret verici.
gayr-i mütenahi: sonsuz, sonu
olmayan, nihayetsiz.
hâsıl: elde edilenlerin hepsi.
hilkat: yaratılma, yaratılış.
husul: olma, meydana gelme.
icmal: kısa anlatma, özetleme,
ayrıntılara girmeme.
imkân: olabilirlik, olanak.
incilâ: cilâlanma, parlama.
inkılâp: değişme, dönüşme.
insan-ı kebir: büyük insan, kâi-
nat.
izahat: izahlar, açıklamalar.
kabil: yetişebilir, istidatlı.
kâinat: evren; yaratılmış olan
şeylerin tamamı, bütün âlemler.
kanaat: görüş, fikir.
kıyamet: bütün kâinatın Allah ta-
rafından tayin edilen bir vakitte

ykılıp mahvolması.
letafet: lâtiflik, hoşluk, ince-
lik.
lezaiz: zevkler, lezzetler.
mâil-i inhidam: yıkılmaya
meyilli, yıkılmak üzere olan.
metin: sağlam ve dayanıklı.
muharebe: savaşma, savaş.
müsademe: çarpışma, çatış-
ma, vuruşma.
nizam: düzen, tertip; düzgün-
lük.
rabıta: ilişki, bağ.
sabit: durağan, değişmeyen;

ispatlanmış.
saika: sevk eden, götüren,
sürükleyen, sebep olan, se-
bep.
sarahat: sarihlik, açıklık, be-
lirlilik.
sayha: çağrı, çığlık, feryat.
seda: ses.
sekerat: ölmek üzere olan bir
canlının kendinden geçmesi.
sual: soru.
suret: biçim, şekil, tarz.
tâbî: bağlı, uyma.
tagayyürat: tagayyürler, de-

ğişmeler, başkalaşmalar.
tahrip: harap etme, yıkma,
bozma.
tarîf: bir şeyi bütün vasıflarını
içine alacak şekilde anlatma.
tasavvur: bir şeyi zihinde şe-
killendirme, düşünme.
tecelli: açılıp belirme, açıkça
ortaya çıkma, aydınlanma.
ulvi: yüksek, yüce.
unsur: madde, esas, birleşik
bir şeyi meydana getiren ele-
manlardan her biri.
vuku: olma, meydana gelme.

Cevap: Vakta ki Cenab-ı Hak, hikmet-i ezeliye ile inayet-i ezeliyenin iktizasınca, insanların kabiliyetlerinin tezahürünü ve istidatlarının neşvünemasını irade etmekle, nev-i beşeri imtihan ve tecrübeye tâbi tuttu; zararları menfaatlara kattı, şerleri hayırların içine attı, güzellikleri çirkinliklerle cem etti, hepsini birbirine karıştırarak kâinatın hamuru ile beraber yaratılış teknesinde yoğurduktan sonra, kâinatı tagayyür, tebeddül, tekâmül kanunlarına tâbi tuttu.

Vakta ki imtihan perdesi kapanır ve tecrübe zamanı nihayet bulur ve kâinat tarlasının vakt-i hasadı hulûl eder; Sâni-i Hakîm, inayetiyle, birbiriyle karışık yoğurduğu zıtları tasfiye eder, içlerinden tagayyürü doğuran esbabı ayırır ve ihtilâf maddelerini tefrik eder. Sonra, Cehennem ebede elverişli olarak metin ve kavi bir cisimle teşekkül ederek, ¹ **وَأَمَّا زُورًا** hitabına hedef olur; Cennet ise, esasatıyla beraber ebedî ve muhkem bir şekilde tecelli eder ve muncelî olur.

Evet gerek Cehennem, gerek Cenneti teşkil eden ecza ve maddeler arasında münasebet vardır, zıddiyet yoktur. Münasebet, intizamın şartıdır; nizam da, devamı sebeptir. Ve keza, bu iki menzilin halkı da ebedî oldukları için, vücutlarını teşkil eden ecza tagayyüre maruz değildir. Çünkü, dünyadaki cisimlerinin terkip ve tahlilleri arasında muvazene yoktur. Yani cisim bünyelerine girenlerin çıkanların arasında nispet yoktur. Onun için inhilâl le yüz tutarlar. Fakat ahiretteki cisimlerin yapılışı öyle

keza: böylece, aynı şekilde.
maruz: uğramak, etkilenmek.
menfaat: fayda.
menzil: yer, konak.
metin: sağlam ve dayanıklı.
muhkem: sağlam, dayanıklı.
muvazene: denge, ölçü.
münasebet: ilgi, ilişki, bağ.
munceli: parlayan, parlak.
neşvünema: yayılıp gelişme, büyüme, boy atma, yetişme, gelişme.
nev-i beşer: insanoğlu, insanlar.
nihayet: son.
nispet: oran, değer.
nizam: düzen, düzgünlük; kaide, kanun.
nizam: düzen, tertip; düzgünlük.
Sâni-i Hakîm: hikmet sahibi olan, her şeyi sanatla ve hikmetle yaratan Allah.
şart: koşul.
şer: kötülük.
tâbi: bağlı, uyan; uymak, bağlanmak.
tagayyür: değişme, baskalaşma.
tahlil: unsurlarına ayırma, çözümlenme, analiz.
tasfiye: saflaştırma, antma, temizleme.
tebeddül: baskalaşma, değişme.
tecelli: belirme, bilinme, görünme.
tecrübe: deneme, sınama.
tefrik: birbirinden ayırma, seçme, ayırdetme, ayrı tutma.
tekâmül: basamak basamak, derece derece meydana gelen değişme.
terkip: bir kaç şeyi birleştirerek yeni bir şey meydana getirme.
teşkil: şekillenme, meydana gelme.
teşkil: oluşturma, şekillendirme.
tezahür: görünme, belirme, ortaya çıkma.
vakta ki: ne vakit ki, ne zaman ki, o zaman ki, olduğu vakit.
vakt-i hasat: hasat vakti, ürün kaldırma zamanı, ekin biçme işi.
zıddiyet: birbirine muhalif, zıt olma hâli.

1. Aynlın. (Yasin Suresi: 59.)

ahiret: dünya hayatından sonra başlayıp ebediyen devam edecek olan ikinci hayat.
bünye: beden, vücut.
cem: toplama, biriktirme.
ebed: sonsuzluk, daimîlik.
ebedi: sonu olmayan, daimî, sürekli.
ecza: cüzler, parçalar, kısımlar.
esbab: sebepler, vasıtalar.
hikmet-i ezeliye: başlangıcı

olmayan, ezelden beri var olan hikmet; Allah'ın hikmeti.
hitap: söylevde bulunmak, konuşmak.
hulûl: girme, içine sokulma.
ihtilâf: ayrılık, aykırılık.
iktiza: gerek, lüzum.
imtihan: deneme, sınama.
inayet: yardım, ihsan, lütuf.
inayet-i ezeliye: zaman ve mekânla sınırlı olmayan Cenab-ı Hak'ın yardımı, inayeti.

inhilâl: dağılma, çözülme, parçalanma, bozulma.
intizam: düzen, düzenlilik.
irade: dileme, isteme, bir şeyi yapıp yapmama konusunda için olan iktidar, güç.
istidat: kabiliyet, yetenek.
kabiliyet: istidat, yetenek.
kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.
kavi: kuvvetli, güçlü.

değildir; eczaları arasında tam manasıyla muvazene vardır ki, inhilâle mahal kalmaz.

Üçüncü ve Dördüncü Noktalar: Yani dünyanın ikinci tamiriyle haşrin vukuudur.

Evet, tevhid ve nübüvvetin ispatları yalnız delil-i naklî ile sahih değildir; çünkü devir lâzım gelir.

Evet, Kur'an ve hadisten ibaret olan naklî delillerin sıhhati nübüvvetin sıhhat ve sıdkına bağlıdır. Eğer nübüvvet de delil-i naklî ile ispat edilirse, muhal lâzım gelir. Bunun için, Kur'an-ı Kerim, tevhid ile nübüvveti delâil-i akliye ile ispat etmiştir. Amma haşir meselesinin hem aklî, hem naklî delillerle ispatı sahihtir.

Delil-i aklî ile ispatı ¹ **وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ** ayet-i kerîme-

sinin bahsinde beyan edilmiştir. Hülâsası: Vücutlarında şek ve şüphe olmayan nizam, rahmet ve nimet, ancak ve ancak haşrin gelmesiyle ve ikinci bir hayatın tahakkuku ile nizam, rahmet, nimet olabilirler. Eğer haşir gelmezse ve ikinci bir hayat tahakkuk etmezse, bunları esma'ül-ezdattan addetmek lâzım gelir.

Delil-i naklî ise: Kur'an-ı Mu'cizülbeyan ile bütün enbiya, haşrin geleceğine ittifak etmişlerdir.

Aklî ve naklî deliller ise: Fahreddinü'r-Râzî'nin tefsirinde, bu kabîl delilleri bildiren ayetleri beyan edilmiştir. Hülâsa, bilhassa hayvanat ve nebatatta daima vukua gelen haşirlere dikkat edip teemmül eden adam, elde edeceği

addetmek: saymak, öyle kabul etmek.

aklî: akla dayanan, akıl ile ilgil.

amma: ama, lâkin, ancak.

ayet: Kur'an cümlesi.

ayet-i kerîme: Kur'an'ın ayeti, azamet ve şerefi olan ayet.

beyan: anlatma, açıklama.

bilhassa: özellikle.

delâil-i akliye: akıl ile bulunan deliller, akla ait deliller, akılla anlaşılabilen deliller.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

delil-i aklî: akıl yolu ile bulunan delil, nakil yolu ile olmadan, düşünülerek bulunan delil.

delil-i naklî: Kur'an, hadis-i şerif veya diğer mukaddes kitaplarda varit olan haberler ile olan delil.

ecza: cüzler, parçalar, kısımlar.

enbiya: nebîler, peygamberler.

esma'ül-ezdat: karşıt, zıt isimler, birbirine zıt olan şeylerin isimleri.

hadis: Peygamberimizin sözü.

haşir: kıyametten sonra bütün insanların bir yere toplanmaları, Allah'ın ölüleri diriltip mahşere çıkarması.

hayvanat: hayvanlar.

hülâsa: kısaca, özet.

ibaret: meydana gelen, oluşan, müteşekkîl.

inhilâl: dağılma, çözülme, parçalanma, bozulma.

ispat: kanıtlanma, doğrulama.

ittifak: fikir birliği, söz birliği.

kabîl: tür, gibi.

Kur'an-ı Mu'cizülbeyan: açıklamalarıyla, akılları benzerini yaptıktan âciz bırakan Kur'an-ı Kerim.

mahal: yer.

1. Onlar ahirete kesin olarak iman etmiş kimselerdir. (Bakara Suresi: 4.)

mana: anlam.

mesale: konu.

muhal: imkânsız, olması mümkün olmayan.

muvazene: denge, ölçü.

naklî: nakil ve rivayete dayanan, anlatıma dayanan, nakil ile öğrenilen; akla dayanmayan.

nebatat: bitkiler.

nimet: lütuf, ihsan, bağış.

nizam: düzen, düzgünlük;

kaide, kanun.

nübüvvet: nebîlik, peygamberlik, Allah elçiliği.

rahmet: Allah'ın kullarını esirgemesi, onlara maddî ve manevî nimetler vermesi.

sahih: doğru, kusursuz, tam, sağlam.

sıdk: doğruluk.

sıhhat: sahihlik, sözün yanlış ve eksik olmaması.

sek: şüphe, zan, tereddüt.

tahakkuk: gerçekleşme, olma; delil ile ispat edilme, kesinleşme.

temir: onarma, düzeltme.

teemmül: iyice, etraflıca düşünme, inceden inceye düşünme, hesaplama.

tefsir: yorum, şerh.

tevhid: Allah'ın bir olduğuna inanma, birleme.

vuku: olma, meydana gelme.

vücut: var olma, varlık.

müteferrik emarelerle haşrin vukuuna hads ile, yani bir sūr'at-i intikal ile hükmedecektir.

Şimdi bu ayetin cümlelerini birbirine bağlayan mü-nasebetlere gelelim.

Evet, bu ayetin cevherlerini nazmeden ve cümlelerinin silsilesine medar-ı bahis olan nokta, saadettir. Şöyle ki:

Saadet-i ebediye iki kısımdır.

• *Birinci ve en birinci kısmı, Allah'ın rızasına, lütfuna, tecellisine, kurbiyetine mazhar olmaktır.*

• *İkinci kısmı ise, saadet-i cismaniyedir.* Bunun esasla-rı mesken, ekl, nikâh olmak üzere üçtür. Ve bu üç esasın derecelerine göre, saadet-i cismaniye tebeddül eder. Ve bu kısım saadeti ikmal ve itmam eden, hulûd ve devam-dır. Çünkü, saadet devam etmezse, zıddına inkılâp eder.

Birinci kısım saadetin aksamı tafsilden müstağnidir ve-ya gayr-i kabilidir.

İkinci kısım saadetin aksamı ise:

Evet, meskenin en lâtif, en cazibedar şekli, etraf-ı er-baası türlü türlü gül ve çiçeklerle müzeyyen, bağ ve bah-çelerle muhat, altında sular, nehirler akan kasır ve köşk-lerdir.

Evet, camit kalpleri aşk ve şevkle ihya eden, sönmüş olan ruhları şen ve şâd eden, şairlere sermaye olarak şa-irâne teşbihleri, temsilleri, üslûpları ilham eden, sular ile hadrevat ve nebatattır.

aksam: parçalar, bölümler, kısımlar.

aşk: şiddetli sevgi, sevdâ, gö-nül verme.

ayet: Kur'an cümlesi.

camit: ruhsuz, cansız madde.

cazibedar: çekici, cazibeli.

cevher: değer, kıymet.

ekl: bir şey yeme, yenilme.

emare: alâmet, belirti, nişan.

etraf-ı erbaa: dört yan, dört

yön; doğu, batı, kuzey, güney.

gayr-i kabil: mümkün olma-yan, imkânsız, gerçekleşmesi

mümkün olmayan.

hadrevat: yeşillikler, yeşillik.

hads: kanaat, tahmin, zan.

haşir: kıyametten sonra bü-tün insanların bir yere toplan-maları, Allah'ın ölüleri diriltip mahşere çıkarması.

hulûd: ebedilik, bâkîlik, sü-reklilik, ölmezlik.

hüküm: bir davanın veya bir meselenin tetkik edilmesin-den sonra varılan karar.

ihya: canlandırma, diriltme, hayat verme.

ikmal: tamamlama, bitirme.

ilham: içe, gönüle doğma, kalbe gelme, gönle doğan şey.

inkılâp: değişme, dönüşme.

itmam: tamamlama, bitirme.

kasır: saray, köşk.

kurbiyet: yakınlık, yakın ol-ma, yakınlık kazanma.

lâtif: hoş.

lütuf: güzellik, hoşluk, iyilik, ihsan.

mazhar: nail olma, şereflen-me.

medar-ı bahis: söz konusu, bah-setmeye sebep olan, vesile olan.

mesken: oturlan, ikamet olunan yer.

muhat: ihata edilmiş, kuşatılmış, etrafı çevrilmiş.

münasebet: ilgi, ilişki, bağ.

müstağni: minnetsiz, ihtiyacı ol-mayan, muhtaç bulunmayan.

müteferrik: çeşitli.

müzeyyen: ziynetlendirilmiş, süslü.

nazım: tertip etme, düzene, koy-ma, dizme.

nebatat: bitkiler.

nikâh: evlenme.

rıza: razı olma, hoşnutluk.

saadet: mutluluk.

saadet-i cismaniye: maddî mut-luluk, cisimle, bedenle alınan lez-zetlerden duyulan mutluluk.

saadet-i ebediye: sonu olmayan, sonsuz mutluluk.

sermaye: ana para.

silsile: seri, dizi.

sūr'at-i intikal: hemen kavrama, anlama hızı.

şad: sevinçli, neşeli, memnun, mutlu, bahtiyar.

şairâne: şairce, şair gibi, şaire ya-kıncak şekilde.

şevk: şiddetli arzu, aşırı istek ve heves.

tafsil: etraflıca bildirme, ayrıntılı anlatma.

tebeddül: başkalaşma, değişme.

tecelli: belirme, bilinme, görün-me.

temsil: örnek, misal.

teşbih: benzetme.

üslûp: tarz, yol, biçim, usul, stil.

vuku: olma, meydana gelme.

Saadetin ikinci esası olan ekl ise: Me'külât (yiyecek) kuvvet verdiği cihetle, en iyisi, en lezizi, me'lûf olan kı-sımdır; yani, insana garip, vahşî olmayan şeylerdir. Çün-kü, ülfetle o nimetin derece-i kıymeti bilinir; lezzet ver-diği cihetle de, lezzetin en büyük lezzeti, teceddüt ve te-beddülündedir.

Ve keza, ekl lezzetini ikmal eden esbaptan biri de, o rızkın kendi amelinin ücreti olduğunu bilmektir. İkinci bir sebep de o rızkın menbainın daima göz önünde hazır bu-lunmasıdır ki, kalbi mutmain olsun, rızık için telâş etme-sin.

Saadetin esaslarından nikâh ise: Evet, insanın en faz-la ihtiyacını tatmin eden, kalbine mukabil bir kalbin mev-cut bulunmasıdır ki; her iki taraf, sevgilerini, aşklarını, şevklerini mübadele etsinler ve lezaizde birbirine ortak, gam ve kederli şeylerde de yekdiğerine muavin ve yar-dımcı olsunlar.

Evet, bir işte mütehayyir kalan veya bir şeye dalarak tefekkür eden adam —velev zihnen olsun— ister ki, bi-risi gelsin, kendisiyle o hayreti, o tefekkürü paylaşsın.

Kalplerin en lâtifî, en şefiki kısım-ı sani ile tabir edilen kadın kalbidir. Fakat kadın ile ruhî imtizacı (geçim) ikmal eden, kalbî ünsiyet ve ülfeti itmam eden, sûrî ve zahirî olan arkadaşlığı samimîleştiren, kadının iffetiyle ahlâk-ı seyyieden temiz ve pak bulunması ve çirkin arızalardan hâlî olmasıdır.

ahlâk-ı seyyie: çirkin ahlâk, kötü huylar.
amel: fiil, iş, emek.
arıza: bozukluk, sakatlık.
derece-i kıymet: kıymet derece-si.
ekl: bir şey yeme, yenilme.
esbap: sebepler, vasıtalar.
gam: keder, üzüntü.
garip: tuhaf, hayret verici.
hâlî: boş, bir şeyden uzak, müs-tesna.
iffet: helâle razı olup haramdan kaçınma.
ikmal: tamamlama, bitirme.
imtizaç: uyuşma, uygunluk, bağ-daşma.
itmam: tamamlama, bitirme.
kalbî: kalple ilgili, kalbe ait.
keder: kaygı, acı, hüzn.
keza: böylece, aynı şekilde.
kısım-ı sani: ikinci kısım.
lâtif: yumuşak, tatlı, hoş.
lezaiz: zevkler, lezzetler.
leziz: lezzetli, tatlı.
me'lûf: alışılmış, ülfet edilmiş.
me'külât: yiyecekler.
menba: kaynak.
muavin: yardımcı.
mukabil: karşılık.
mutmain: gönlü hoş, içi rahat, ermin, şüphesi olmayan, zihnini bir şeye yatırıp rahatlamış.
mübadele: değiş-tokuş, karşılıklı

olarak değiştirme.
mütehayyir: hayrete düşen, şaşırان.
nikâh: evlenme.
nimet: lütuf, ihsan, bağış.
pak: temiz.
rızık: Allah tarafından her canlı için ayrılmış ve takdir edilmiş olan nimet, yiyecek içecek ve giyecek ile ilgili şey-ler.
ruhî: ruha ait, ruhla ilgili.
saadet: mutluluk.
samimî: içten, candan, gönül-

den.
sûrî: görünüşte olan, şekli.
şefik: şefkatli, merhametli, acıyıp esirgeyen.
sevık: keyif, neşe, sevinç.
tabir: demek, ifade etmek.
tatmin: insanın kalbinin ma-nevî olarak doyması, huzur ve sükûnete ermesi.
tebeddül: başkalaşma, değış-me.
teceddüt: tazelenme, yenilenme.
tefekkür: derin düşünme; eş-

yanın hakikatini, yaratıcının sırlarını kavramak ve ibret al-mak için zihnen ve kalben düşünme.
ülfet: alışma, kaynaşma, iyi geçinme, gönüllerin birleşme-si.
ünsiyet: alışkanlık, ülfet, dostluk.
velev: olsa da bile, hatta, is-ter.
zahirî: görünüşte olan; zahire, dışa ait olan.
zihnen: zihin olarak, zihince.

Sual: Yiyecek, içecek şahsî vücudu ibka etmek içindir.

Çünkü, vücuttan eriyip ayrılan şeylerin yerini doldurup tamir etmek, yemek ve gıda ile olur. Nikâh da nev'in bekası içindir. Hâlbuki, ahirete eşhas ebedî olduğundan, vücutlarında eriyip ayrılan bir şey yoktur ki gıdaya ihtiyaç olsun ve ahirete tenasül yoktur ki, nikâha lüzum olsun?

Cevap: Yemek, içmek ve nikâhın faydaları yalnız bekaya ve tenasüle münhasır değildir. Evet, şu elemli, kederli âlemde onlarda pek büyük lezzet ve faydalar olsun da, lezzetler yeri olan âlem-i saadette niçin daha nezih lezzet ve faydaları olmasın?

Sual: Bu âlemde lezzet elemnin def'inden hâsıl olur. Hâlbuki ahirette elem yoktur?

Cevap: Elemin def'i lezzetin sebeplerinden biridir; yoksa, lezzet ona münhasır değildir. Ve keza, âlem-i ebedînin bu âleme benzetilmesi, kıyas-ı maalfârıktır. Yani, aralarında çok farklar bulunduğundan, birbirine benzemez. Cennet ile Horhor Bahçesinin **(HAŞİYE)** arasında ne nispet varsa, Cennetin lezzetleriyle dünyanın lezzetleri arasında da aynı o nispet vardır. Cennetin Horhor Bahçesinden dereceleri ne kadar çok yüksek ise, uhrevî lezzetler de dünya lezzetlerine göre öyledir.

Her iki âlem arasında bu büyük tefavüte İbni Abbas,

لَيْسَ فِي الْجَنَّةِ إِلَّا أَسْمَائُهَا cümlesiyle işaret etmiştir. Yani,

HAŞİYE: Horhor, Van'da müellifin medresesinin adıdır.

ahiret: öbür dünya, öteki dünya, kıyametten sonra kurulacak olan âlem.

âlem: dünya, cihan.

âlem-i ebedî: ebedî âlem, sonsuz âlem.

âlem-i saadet: saadet âlemi, mutluluk dünyası.

beka: bâkîlik, ebedîlik, sonu olmama, bulunduğu hâlde kalma.

def: kovma, uzaklaştırma.

ebedî: sonu olmayan, daimî, sürekli.

elem: dert, üzüntü, kaygı, tasma.

eşhas: şahıslar, kimseler.

hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.

haşiye: dipnot.

ibka: devamlı kılma, sürekli kılma.

keder: tasma, kaygı, gam, acı, hüzn.

keza: böylece, aynı şekilde.

kıyas-ı maalfârık: birbirine benzemeyen şeyler arasında yapılan geçersiz kıyas.

münhasır: hasredilmiş, ayrılmış, bir şeye veya kimseye mahsus.

nevi: tür, çeşit.

nezih: güzel, kibar.

nikâh: evlenme.

nispet: ilgi, bağ, münasebet.

sual: soru.

şahsî: şahsa, kişiye ait, hususî.

tamir: onarma, düzeltme.

tefavüt: farklılık, iki şey arasındaki fark.

tenasül: üreme, birbirinden

doğup üreme, nesil yetiştirerek çoğalma.
uhrevî: ahirete dair, ahirete ait.

“Cennette dünya meyvelerinin yalnız isimleri vardır.”
Yani, isimleri birdir, fakat lezzetleri ayırdır.

Cennette lezzetin devamı meselesi ise: Evet, lezzetin hakikî lezzet olması, zeval görmeyip devam etmesindedir. Zira elemin zevali lezzet olduğu gibi, lezzetin zevali de elemdir, hatta zevalinin tasavvuru bile elemdir. Evet, bütün mecazî âşıkların eninleri, bağırıp çağırmaları, bu kısım elemdendir, ve bütün divanlarıyla yaptıkları ağlamalar, vaveylâlar, hep mahbupların firak ve zevallerinin tasavvurundan neş’et eden elemdendir.

Evet, pek çok muvakkat lezzetler var ki, zevalleri daimî elemeleri intaç ettiği gibi; çok elemelerin zevali de, lezzetlere bais olur. Lezzet ve nimet ise, devam etmek şartıyla lezzet ve nimet sayılabilir.

Hülâsa: İnsan ebed için yaratılmıştır. Onun hakikî lezzetleri ancak marifetullah, muhabbetullah, ilim gibi umur-i ebediyededir.

Bu ayetin cümleleri arasındaki rabitaları gördük.

Şimdi cümlelerin işgal ettikleri yerlerle münasebetlerine bakacağız.

Evet, ¹ **وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ**. Bu cümlenin, bu mevki ile münasebeti:

Evet, Cenab-ı Hak, ibadeti teklif etti ve nübüvveti ispat etti ve Peygamberimizi (a.s.m.) tebliğ-i umura me-mur yaptı ve dünyevî bazı lezzetlere cevaz vermeyen ve

ayet: Kur’ân cümlesi.

bais: sebep olan.

cevaz: caiz olma, izin, ruhsat, yapılmasına teşvik olunmayan, ancak mâni de olunmayan iş.

daimi: sürekli, devamlı.

divan: eskiden yaşamış şairlerin şiirlerinin toplandığı kitap.

dünyevî: dünyaya ait.

ebed: sonsuzluk, daimîlik.

elem: dert, üzüntü, kaygı, tasa.

enin: inilti, inleme, inleyiş.

firak: ayrılık, hicran.

hakikî: gerçek.

hülâsa: kısaca, sözün kısısı.

ilim: bilgi, marifet.

intaç: netice verme, sonuçlandırma.

ispat: delil göstererek iddiayı sağlamlaştırma.

işgal: yer alan, yer tutan.

lezziz: lezzetli, tatlı.

1. İman eden ve güzel işler yapanları müjdele. (Bakara Suresi: 25.)

mahbup: sevgili, sevilen, muhabbet edilen.

marifetullah: Allah’ı tanıma, anlama, bilme.

mecazi: mecazla ilgili, mecaza ait, kelimenin kendisi için bulunduğu gerçek anlamının dışında.

mesele: konu.

mevki: yer, makam.

muhabbetullah: Allah sevgisi, Cenab-ı Hakka karşı duyulan sevgi.

lan sevgi.

muvakkat: geçici.

münasebet: ilgi, ilişki, bağ.

neş’et: meydana gelme, oluşma, çıkma.

nimet: lütuf, ihsan, bağış.

nübüvvet: nebilik, peygamberlik, Allah elçiliği.

Peygamber: Hazret-i Muhammed (a.s.m.).

rabata: ilişki, bağ.

sart: koşul.

tasavvur: bir şeyi zihinde şekillendirme, düşünme.

tebliğ-i umur: emirleri bildirme, yapılacak işlerin bildirilmesi.

teklif: öneri.

umur-i ebediye: ebedî emirler, sonsuz ve sürekli işler.

vaveylâ: çığlık, feryat.

zeval: sona erme, bitme, yok olma.

meşakkatleri tazammun eden ibadete mü'minlerin imti-sallerini temin etmek için, mü'minlere vaat buyurulan tebşirleri tebliğ etmeyi Resul-i Ekrem'e (a.s.m.) emretti. Çünkü, o Hazret (a.s.m.) inzar ve tahvife (korkutma) me-mur olduğu gibi, Allah'ın rızasını, lütfunu, kurbiyetini ve saadet-i ebediye gibi tebşiratını da tebliğe memurdur.

¹ **أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي** : İnsanın ihtiyacat-ı zaruriyesi

içinde en evvel lâzım olan, mekân ve meskendir. Mekân-ın en güzeli, nebatat ve eşcara müstemil olan yerlerdir; ve en lâtifi, nebatları arasında suların mecrası olan bah-çelerdir; ve en kâmil kısmı, ağaçlarının arasından akan nehirlerinin çoklukla bulunmasıdır. Kur'ân-ı Kerîm bu kısma ² **تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ** cümlesiyle işaret etmiştir.

Meskenden sonra insanın en fazla muhtaç olduğu, cismanî lezzetlerden yiyecek, içecektir. Bu kısma da ³ **نَهْرٌ، جَنَّةٌ** kelimeleriyle işaret edilmiştir.

Sonra rızkın en ekmeli, me'lûf olan kısım ki, dere-ce-i kıymeti bilinsin. Meyvelerin lezzeti, teceddüt ve te-beddülündedir.

Lezzetin en safîsi, hazır ve yakın olanıdır ve en lezizi amelinin ücreti olduğunu bilmektir. Kur'ân-ı Kerîm, bu kısma da,

⁴ **كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ** cümlesiyle işaret etmiştir.

1. Onlar için altından nehirler akan Cennetler vardır. (Bakara Suresi: 25.)

2. Altından nehirler akar. (Bakara Suresi: 25.)

3. Nehir, Cennet.

4. O Cennetlerden rızık olarak bir meyve yediklerinde, "Bu daha önce yediğimiz rızıktandır" derler. (Bakara Suresi: 25.)

amel: fiil, iş, emek.

cismanî: bedene mensup, vücutla alakalı.

derece-i kıymet: kıymet de-recesi.

ekmel: daha (en, pek) mü-kemmel, en olgun, kusursuz

ve eksiksiz olan.

eşcar: ağaçlar.

evvel: önce.

hazret: saygı, ululama, yü-celtme, övme maksadiyla kullanılan tabir.

ihtiyacat-ı zaruriye: zarurî

ihtiyaçlar, zorunlu, temel ihti-yaçlar.

imtisal: emre tamamen uy-ma, gerekeni yapma, alınan emre boyun eğme.

inzar: uyarma, uyarı.

kâmil: olgun, noksansız, mü-

kemmel.

kurbîyet: yakınlık, (Allah)'a yakın olma.

lâtîf: hoş.

leziz: lezzetli, tatlı.

lütuf: güzellik, hoşluk, iyilik, ih-san.

me'lûf: alışılmış, ülfet edilmiş.

mecra: kanal.

mekân: yer, mahal.

mesken: oturlan, ikamet olunan yer.

meşakkat: zahmet, sıkıntı, güç-lük, zorluk.

muhtaç: gerek duyan.

mü'min: iman eden, inanan.

müstemil: şümulüne alan, saran, kavrayan, içine alan.

nebat: topraktan biten, yetişen her türlü şey, bitki.

nebatat: bitkiler.

Resul-i Ekrem: çok cömert, ke-rîm olan peygamber, Hz. Muham-med (a.s.m.).

rıza: razı olma, hoşnutluk.

rızık: Allah tarafından her canlı için ayrılmış ve takdir edilmiş olan nimet, yiyecek içecek ve gi-yecek ile ilgili şeyler.

saadet-i ebediye: sonu olmayan, sonsuz mutluluk.

safî: saf olan, duru, katıksız, katı-sıksız.

tahvif: korkutma, korkuya dü-şürme, ürkütme.

tazammun: ihtiva etme, içine al-ma, içinde bulundurma.

tebeddül: başkalaşma, değişme, başka hale getirme, başka şekil alma.

tebliğ: dinî bir emrin kullara bildi-rilmesi.

tebşir: müjde verme, müjdeleme.

tebşirat: müjdeler, müjdeleme-ler, müjde vermeler.

teceddüt: tazelenme, yenilenme.

temin: sağlama.

vaat: söz verme, üstüne alma, bir şey vereceğini veya yapacağını pesin olarak söyleme, ahit, taah-hüt.

¹ مِنْ قَبْلُ Yani, “Bundan önce yediğimiz meyvelerdir

veya dünyada yediğimiz meyvelerdir.” Çünkü Cennetin meyveleri, birbirine benzediği gibi, dünya meyvelerine de zahiren benzerler.

² وَأَتُوا بِهِ مَتَشَابِهًا Yani, “Rızıkları birbirine müteşabih

olarak getirilir.” Hadiste de varit olduğuna göre, Cennetin meyveleri renkçe birdir, amma tatları, taamları bir değildir. Bu cümlede, meçhul sığasıyla zikredilen ³ أَتُوا kelimesinden anlaşıldığı gibi, rızkın insana götürülmesi büyük bir şeref ve keramete delâlet ettiğinden, büyük bir lezzeti intaç ediyor.

⁴ وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ : Mesken ve me’kelden sonra

insanın en ziyade muhtaç olduğu, eşidir. Bu ihtiyacının Cennette temin edilmiş olduğuna bu cümle ile işaret edilmiştir.

Evet, insan, bir refikaya veya bir refike muhtaçtır ki, tarafeyn aralarında hayatlarına lâzım olan şeyleri muavenet suretiyle yapabilsinler ve rahmetten neş’et eden muhabbet iktizasıyla yekdiğerinin zahmetlerini tahfif etsinler ve gamlı, kederli zamanlarını ferah ve sürura tebdil edebilsinler. Zaten dünyada insanların tam ünsiyeti, ancak refikasıyla olur.

amma: ama, lakin, ancak.

delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.

ferah: gönül açıklığı, sevinç, sevinme.

gam: keder, üzüntü.

hadis: Peygamberimizin sözü.

ihtiyar: irade, tercih.

iktiza: gerek, lüzum.

intaç: netice verme, sonuçlandırma.

keder: kaygı, acı, hüzn.

keramet: Allah’ın velî kullarında görülen olağanüstü hâller veya tabiatüstü hâdiseler.

meçhul: bilinmeyen, hakkında bilgi olmayan.

me’kel: yemek yenecek yer, geçim yeri.

mesken: oturlan, ikamet olunan yer.

muavenet: yardım, yardımlaşma.

muhabbet: sevgi, aşk derecesinde sevmek.

muhtaç: gerek duyan.

müteşabih: birbirlerinden ayırt edilemeyecek tarzda nitelik bakımından birbirine benzeyen.

neş’et: meydana gelme, oluşma, çıkma.

rahmet: Allah’ın kullarını esirgemesi, onlara maddî ve manevî nimetler vermesi.

refik: koca, eş.

refika: kadın eş, karı, zevce.

rızık: Allah tarafından her canlı için ayrılmış ve takdir edilmiş olan nimet, yiyecek içecek ve giyecek ile ilgili şeyler.

şıga: kip, fiilin çekiminden meydana gelen; şahıs, zaman ve vasfı değiştiren hâl.

1. Bakara Suresi: 25.

2. Bakara Suresi: 25.

3. Getirilir.

4. Orada onlar için tertemiz eşler vardır. (Bakara Suresi: 25.)

suret: biçim, şekil, tarz.

sûrur: sevinç, mutluluk.

şeref: manevî büyüklük, yücelik, onur.

taam: yemek, yiyecek.

tahfif: hafifletme, yükünü azaltma.

tarafeyn: iki taraf.

tebdil: değiştirme, dönüştürme.

temin: sağlama.

ünsiyet: alışkanlık, ülfet, dostluk.

varit: vücut eden, gelen, ulaşan, vâsil olan, erişen.

yekdiğer: birbirini, bir taraf,

öbür tarafı, birbirine.

zahiren: görünüşte.

zahmet: sıkıntı, eziyet, meşakkat.

zikir: anma, anılma, adını anma, hatıra getirme, iyilikle anma.

ziyade: çok, fazla.

¹ **وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ** : İnsan bir nimete veya bir lezzete

mazhar olduğu zaman, en evvel fikrini bozan, vesvese veren, o nimetin veya o lezzetin devam edip etmeyeceği düşüncesidir. Bu vesveseli düşünceye mahal kalmamak üzere, Kur'ân-ı Kerîm, bu cümle ile onların ezvacıyla lezaiziyle beraber Cennette aleddevam kalacaklarını tebşir etmekle, o kederli düşünceden kurtarmıştır.

Bu ayetteki cümlelerin sadeplerinde bulunan cevherleri göstereceğiz:

² **وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ** cümlesinin başında

bulunan **و**, harf-i atıftır. Atfın her iki tarafı arasında münasebet lâzımdır. Hâlbuki burada tebşir ile mâkabli arasında münasebet görünmüyor. Ancak, mâkablinde inzar vardır. Öyle ise bu tebşir, o mâkablinde tereşşuh eden inzara atıftır.

³ **بَشِّرْ** : Beşaret tabiri, Cennetin Cenab-ı Hakkın fazl-ı

kereminden bir hediye-i İlâhiye olup, amelin ücreti mukabilinde vacip bir hak olmadığına işarettir. Çünkü hak ve ücretin verilmesi, beşaretle tabir edilemez. Buna binaen, yapılan ibadet Cennet için olmamalıdır. Tebşirin sığa-i emir kıyafetiyle zikri, tebliğin takdirine işarettir. Çünkü, Resul-i Ekrem (a.s.m.) tebliğe memurdur, tebşire mükellef değildir. Takdir-i kelâm, “Müjdeleyerek tebliğ et” demektir.

çekindirme.

keder: tasa, kaygı, gam, acı, hü-zün.

lezaiz: zevkler, lezzetler.

mahal: yer.

mâkabli: geçmişteki, geçmiş, bir şeyin kendinden önce olan.

mazhar: nail olma, şereflenme.

mukabil: karşılık.

mükellef: sorumlu ve yükümlü olan.

münasebet: ilgi, ilişki, bağ.

nimet: iyilik, lütuf, ihsan, bağış.

Resul-i Ekrem: çok cömert, kerim olan peygamber, Hz. Muhammed (a.s.m.).

sadefer: sedef, inci kabuğu.

sığa-i emir: emir kipi.

tabir: ifade.

takdir: değerlendirme.

takdir-i kelâm: sözün kıymeti.

tebliğ: dinî bir emrin kullara bildirilmesi.

tebşir: müjde verme, müjdeleme.

tereşşuh: sızıntı, damla.

vacip: dinî bakımdan yapılması şart olan, kesinlik bakımından farzdan sonra gelen.

vesvese: şüphe, kuruntu, kalbe gelen asılsız kötü ve sinsî düşünce.

zikir: anma, bildirme.

1. Onlar orada ebedî olarak kalacaklardır. (Bakara Suresi: 25.)

2. İman eden ve güzel işler yapanları müjdele. (Bakara Suresi: 25.)

3. Müjdele.

aleddevam: devamlı olarak, daimî suretle, boyuna, sürekli olarak.

amel: fiil, iş, emek.

atıf: bir kelime veya cümle-nin, önceki kelime veya cümle-ye bağlanması.

ayet: Kur'ân cümlesi.

beşaret: müjde, müjdelemek.

binaen: -den dolayı, bu sebepten.

Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.

cevher: değer, kıymet.

evvel: önce.

ezvac: hanımlar, eşler.

fazl-ı kerem: ihsan ve iyilik, lütuf ve nimet.

harf-i atıf: atıf harfi, iki kelime veya cümleyi birbirine bağlayan harf.

hediye-i İlâhiye: İlâhi armağan, Allah'tan gelen hediye.

inzar: sakındırma, sonunun kötü olacağını haber vererek

Sual: ¹ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا . Bu sıla ve mevsûle tabiri,

ism-i fail sîgası olan ² الْمُؤْمِنِينَ 'den daha uzun olduğu hâlde, neye işarettir?

Cevap: Surenin başında tafsilen zikredilen

³ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ (ilâahir) olan sıla ve mevsûle, işarettir ki, orada yapılan tafsil, burada yapılan icmale beyan olsun.

Sual: Surenin başında ⁴ الَّذِينَ 'nin sıla denilen dâhil

olduğu cümle, muzari sîgasıyla zikredildiği hâlde, burada mazi sîgasıyla zikredilmiştir. Esbabı nedir?

Cevap: Orada makam, iman ve amele teşvik ve me-dih makamıdır; buna münasip, muzari sîgasıdır. Burada makam, mükâfat ve ücreti vermek makamıdır; buna da münasip, mazi sîgasıdır. Çünkü, ücret hizmetten sonra verilir.

⁵ وَعَمِلُوا : Bu و , harf-i atıftır. Atfın tarafeyni arasında

münasebet lâzım olduğu gibi, mugayeret de lâzımdır. Bu-rada aralarında bulunan mugayeret, Mezheb-i İtızalin hi-lâfına, amelin imana dâhil olmadığına ve amelsiz imanın da kâfi gelmediğine delâlet ettiği gibi; **عَمَلٌ** tabiri de, teb-şir edilenin ücret gibi olduğuna işarettir.

amel: fiil, iş, emek.

atıf: bir kelime veya cümlenin, önceki kelime veya cümleye bağlanması.

beyan: anlatma, açıklama.

dâhil: içinde, içeri girmiş.

delâlet: delil olma, gösterme; alâ-met, işaret.

esbap: sebepler, vasıtalar.

harf-i atıf: atıf harfî; iki kelime veya cümleyi birbirine bağlayan harf.

hilâfına: zıddına, tersine, aksine.

hizmet: uğraşma, çalışma.

icmal: kısa anlatma, özetleme, ayrıntılara girmeme.

ilâahir: sona kadar, sonuna ka-dar.

iman: inanç, itikat.

ism-i fail: fiili, işi, eylemi yapan, özne.

kâfi: yeterli.

makam: üzerinde durulan husus.

mazi: geçmiş zaman.

medih: övmek.

mevsûle: bitştirilmiş.

mugayeret: uygun olmama, ay-kınlık, uyumsuzluk, karşıt olma.

muzari sîgası: Arapçada şimdiki, gelecek ve geniş zamanı beraber ifade eden kip.

muzari: geniş zaman.

mükâfat: ödül.

1. İman eden ve güzel işler yapanlar. (Bakara Suresi: 25.)

2. Mü'minler.

3. İman edenler. (Bakara Suresi: 25.)

4. Öyle ki...

5. Güzel işler yapanlar. (Bakara Suresi: 25.)

münasebet: ilgi, ilişki, bağ.

münasip: uygun.

sıla: ulaşma, varma, kavuş-ma, iki şeyin birbiriyle birleş-mesi.

sîga: kip, fiilin çekiminden meydana gelen; şahıs, zaman

ve vasfı değiştiren hâl.

sîga: kip, kök, kalıp.

sual: soru.

sure: Kur'ân-ı Kerîm'in ayrıldı-ğı 114 bölümden her biri.

tabir: ifade.

tafsil: etraflıca bildirme, uzun

uzadıya anlatma, açıklama.

tafsilen: tafsilli bir şekilde, uzun uzadıya, ayrıntılı olarak.

tarafeyn: iki taraf.

tebşir: müjde verme, müjde-leme.

zikir: anma, bildirme.

¹ **الصَّالِحَاتِ** : Bu kelime, bir şeyle takyit ve tahsis edil-
meyerek, mutlak ve müphem bırakılmıştır. Mısır Müftü-
sü Şeyh Muhammed Abduh'un telâkkisine göre, "İyi
şeyler manasında olan **صَالِحَاتِ** kelimesi, beynennâs
meşhur ve malûm olduğundan, mutlak bırakılmıştır."

Ben de diyorum ki: Surenin başına itimaden, burada
müphem bırakılmıştır. Çünkü, sure başında zikredilen
² **يُقيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ** ayeti buradaki
صَالِحَاتِ 'yi beyandır.

³ **أَنْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ** : Bu ayetten mak-
sat, mükâfattan neş'et eden neşeli lezzet ve sürurdur. Bu
maksadın takviyesine işaret eden kayıtlar:

1. ⁴ **أَنْ** 'nin te'kidi.
2. **لِ** 'in ihtisası.
3. ⁵ **لَهُمْ** 'ün takdimi.
4. Cennetin cem'iyile tenkiri.
5. Cereyanın zikri.
6. ⁶ **تَحْتِ** ile beraber ⁷ **مِنْ** 'in zikri.
7. ⁸ **نَهْرٌ** tabiriyle tarifiedir.

itimaden: itimat ederek, dayana-
rak, güvenerek.
maksat: kastedilen, istenilen şey,
varılmak istenen nokta, niyet,
meram.
malûm: bilinen, bilinir olan.
mana: anlam.
mutlak: herhangi bir kayda bağlı
olmayan, kayıtsız, şartsız.
mükâfat: ödül.
müphem: örtülü, kapalı, anlaşılmaz.
neş'et: meydana gelme, ileri gel-
me, hasıl olma, oluşma.
sure: Kur'an-ı Kerim'in ayrıldığı
114 bölümden her biri.
sürur: sevinç, mutluluk.
tabir: ifade.
tahsis: has kılma, ayırma.
takdim: arz etme, sunma.
takviye: kuvvetlendirme, sağ-
lamlaştırma.
takyit: kayıt ve şarta bağlama.
tarif: bir şeyi bütün vasıflarını içi-
ne alacak şekilde anlatma.
te'kit: kuvvetlendirme, sağlam-
laştırma.
telâkki: anlama, anlayış, görüş.
tenkir: belirsiz kılma.
zikir: anma, bildirme.

-
1. Güzel ve iyi işler. (Bakara Suresi: 25.)
 2. Namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda bağış-
ta bulunurlar. (Bakara Suresi: 3.)
 3. Onlar için altından nehirler akan Cennetler vardır. (Bakara Suresi: 25.)
 4. Muhakkak.
 5. Onlar için.
 6. Alt.
 7. -den, -dan.
 8. Irmak, nehir.

ayet: Kur'an cümlesi.

beyan: anlatma, açıklama.

beynennâs: halk arasında, in-

sanlar arasında.

cem: toplama, bir araya getir-
me.

cereyan: olma, meydana gel-
me.

iẖtisas: hissetme, duyma.

Bu kayıtların o maksadın tahakkukuna çalışıklarına bir parça izahat vereceğiz. Şöyle ki:

Pek büyük bir şey tebşir edildiği zaman, akıl tereddüt eder, inanamaz. İnandırmak için te'kide ihtiyaç olur.

Ve keza, neşe ve sürur makamları, evhamdan hâlî olmalıdır. Çünkü edna bir vehimle, sürur zail olur. Buna binaen, burada o büyük tebşirat, ¹ **أَنَّ** ile te'kit edilmiştir ki; hem akıl inansın, hem o süruru izale edecek hiçbir evham kalmasın.

Ve keza, bu tebşiratın yalnız bir vaatten ibaret olmayıp, bir hakikat olduğuna işaretir.

İhtisası ifade eden ² **لَهُمْ** 'deki **ل** tebşir edilen şeyin onlara mahsus ve onların mülkü ve onların fazlî istihkakları olduğuna delâlet eder ki, lezzetleri tamam, sürurları müzdâd olsun. Ve illâ, bir padişah bir fakiri misafir ederse, madem o misafirlik ve o sohbet ebedî değildir, kıymeti yoktur.

لَهُمْ 'ün takdimi hasrı ifade ettiğinden, beynennâs, Cennetin onlara tahsis kılındığına ve dolayısıyla ehl-i nârın da perişan hâllerini onların gözleri önüne götürmeye sebep olduğuna delâlet eder. Ve bu itibarla, Cennetin lezzeti artar ve kıymeti tezahür eder.

Cennet'in cem'i, Cennetlerin taaddüdüne ve amellere göre Cennetin mertebelerine işaretir.

amel: fiil, iş, emek.

beynennâs: halk arasında, insanlar arasında.

binaen: -den dolayı, bu sebepten.

cem: çoğul.

delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.

ebedî: sonu olmayan, daimî, sürekli.

edna: pek aşağı, en bayağı, çok alçak.

evham: vehimler, zanlar, kuruntular.

fazl: iyilik, fazilet, erdem, lütuf.

hakikat: gerçek, doğru.

hâl: durum, vaziyet.

hasr: yalnız bir şeye veya kişiye mahsus kılma.

ibaret: meydana gelen, oluşan, müteşekkil.

ihtisas: hisler, duygular.

illâ: ille, mutlaka, muhakkak, ne olursa olsun.

istihkak: hak etme, hak kazanma, hakkı olma.

itibar: bakımdan, sebepten.

izahat: izahlar, açıklamalar.

izale: yok etme, ortadan kaldırma.

keza: böylece, aynı şekilde.

1. Muhakkak.

2. Onlar için.

kıymet: değer.

madem: değil mi ki.

makam: üzerinde durulan husus.

maksat: kastedilen şey; gaye.

mertebe: derece, basamak.

müzdâd: ziyadeleşmiş, artmış, çoğalmış, fazlaşmış.

sürur: sevinç, mutluluk.

taaddüt: birden çok olma,

çoğalma, sayısı artma.

tahakkuk: gerçekleşme, meydana gelme, olma.

tahsis: has kılma, ayırma.

takdim: arz etme, sunma.

tebşir: müjde verme, müjdeleme.

tebşirat: müjdeler, müjdelemeler, müjde vermeler.

te'kit: kuvvetlendirme, sağ-

lamlaştırma.

tereddüt: kararsızlık, şüphede kalma.

tezahür: zuhur etme, ortaya çıkma, meydana çıkma, belirme, görünme.

vaat: söz verme, ahit.

vehim: zan, şüphə, yanlış ve esassız düşünce.

zail: sona eren, yok olan.

Ve keza, Cennetin her bir cüz'ü, Cennet gibi bir Cennet olduğuna ve her bir mü'mine düşen kısım, büyüklüğüne nazaran tam bir Cennet gibi görüldüğüne işaretler.

Cennetin tenkiri ise, güzelliğinin kabil-i tarif ve tavsif olmadığına veya sâmilelerin iştiha ve istihsanlarının fevkalâdeliğine işaretler.

¹ **تَجْرِي** : Bahçelerin en güzeli, içinde suyu bulunanlar-

dır. Bunların da en güzeli, içlerinden suları akanlardır. Bunların da en iyisi, akıntısı devamlı olanlardır. İşte, cereyanın sîga-i muzari kıyafetinde zikredilmesi, o cereyanları tasvir etmekle, devamlı olduğuna işaretler.

² **مِنْ تَحْتِهَا** : Hadrevat (yeşillik) ve nebatat içinde cere-

yan eden suların en iyisi, nebean suretiyle bahçenin içinden çıkmakla yüksek köşklerin altından kendine mahsus terennümatıyla geçen, eşcar ve nebatata dağılan sular-
dır; **مِنْ تَحْتِهَا** kelimesi, bu kısım sulara işaretler.

³ **الْأَنْهَارُ** : Suların çokluğu, bahçelere daha ziyade men-

faat, revnak ve güzellik verir.

Kezalik, küçük küçük arklardan tecemmu eden nehirler daha güzel manzaralar teşkil eder. Bilhassa suları ber-
rak, zülâl, tatlı, soğuk olursa, fevkalâde bir kıymet, bir lezzet veriyor. İşte **الْأَنْهَارُ** kelimesi, cem'iyile, tarifiyle, maddesiyle bu çeşit sulara işaret eder.

1. Akar. (Bakara Suresi: 25.)

2. Altından. (Bakara Suresi: 25.)

3. Nehirler, ırmaklar. (Bakara Suresi: 25.)

berrek: nurlu, pek parlak, du-
ru, açık.
bilhassa: özellikle.
cem: toplama, biriktirme.
cereyan: akış, akıntı.
cereyan: geçiş, gidiş.
cüz: kısım, parça, bölük.
eşcar: ağaçlar.
fevkalâde: olağanüstü.

hadrevat: yeşillikler, yeşillik.
istihsan: güzel bulma, beğen-
me.
iştiha: istek, fazla istek, arzu.
kabil-i tarif: tarif edilebilir, ta-
rifi mümkün.
keza: böylece, aynı şekilde.
kezalik: keza, bu da öyle,
böylece.

kıymet: değer.
menfaat: fayda.
mü'min: iman eden, inanan.
nazaran: nispeten, kıyaslaya-
rak, göre.
nebat: topraktan biten, yeti-
şen her türlü şey, bitki.
nebatat: bitkiler.
nebean: yerden çıkma, kay-

nama, fişkıma.

revnak: parlaklık, göz alıcılık.

sâmi: işiten, duyan.

sîga-i muzari: şimdiki ve geniş
zaman kipi.

tarif: etrafiyla anlatma, anlatılma,
etrafiyla bildirme, bildirilme.

tasvir: betimleme, başka bir ifa-
de ile anlatma.

tavsif: vasıflandırma, niteleme.

tecemmu: bir araya gelme, birik-
me.

tenkir: belirsiz kılma.

terennümat: terennümler.

teşkil: oluşturma, şekillendirme.

ziyade: çok, fazla.

zülâl: saf, hafif, soğuk ve tatlı su.

كَلَّمَا رَزَقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رَزَقُوا قَالُوا هَذَا الَّذِي رَزَقْنَا مِنْ قَبْلُ¹

Bu büyük cümle, çok küçük küçük cümleleri tazammun etmiştir. Evet, bu cümle, mâkabliyle bağlı değildir, müste'nifedir; vazifesi mukadder bir suali cevaplandırmaktır. Mukadder sual ise, sekiz sualin memzuç ve macunudur. Şöyle ki:

Vakta ki iman edenler ve amel-i salih işleyenler Cennet gibi yüksek bir meskenle tebşir edildiler; birdenbire sâmiin zihnine geldi:

“Acaba o meskende rızık olacak bir şey var mıdır? Varsa, o rızık nereden hâsıl olur ve nereden gelir? O rızıklar, o Cennetten hâsıl olduğu takdirde, nesinden neş'et ediyor? Semeratından meydana gelirlerse, dünya semeratına benzerler mi? Benzediği takdirde, birbirine de benzerler mi? Birbirine mübaşih olurlarsa, tatları bir midir, yoksa ayrı ayrı mıdır? Tatları muhtelif olduğu takdirde, koparıldıkları zaman yerleri boş mu kalır, yoksa derhal dolar mı? Tebeddül ettikleri takdirde devamlı mıdır? Devamlı iseler, onları yiyenler sevinirler mi? Sevindikleri zaman ne derler?”

Arkadaş!

Bu sualleri avucuna koy. Ben de bu cümleleri açar, içlerine bakarım. Sen de dikkat et. Bakalım mutabık olacak mıdır?

1. O Cennetlerden rızık olarak bir meyve yediklerinde, “Bu daha önce yediğimiz rızıktandır” derler. (Bakara Suresi: 25.)

amel-i salih: Allah rızasına uygun hayırlı iş, dine uygun hareket, davranış.
hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.
iman: inanç, itikat.
macun: hamur kıvamında olan.
mâkabl: geçmişteki, geçmiş, bir şeyin kendinden önce olan.

mesken: oturulan, ikamet olunan yer.
muhtelif: farklı.
mukadder: takdir olunmuş, kıymeti biçilmiş.
mutabık: birbirine uyan, uygun.
müste'nife: yeniden başlanan.
müşabih: birbirine benzeyen, aralarında benzerlik bulunan

şeylerden her biri.
neş'et: meydana gelme, oluşma, çıkma.
rızık: Allah tarafından her canlı için ayrılmış ve takdir edilmiş olan nimet, yiyecek içecek ve giyecek ile ilgili şeyler.
sâmi: dinleyen, dinleyici.
semerat: semereler, meyveler.

sual: soru.
tazammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.
tebeddül: baskalaşma, değişme.
tebşir: müjde verme, müjdeleme.
vakta ki: ne vakit ki, ne zaman ki, o zaman ki, olduğu vakit.
vazife: görev.

¹ **كَلَّمَ** kelimesi, devam ve tahkike delâlet eder.

² **رَزَقُوا** sîga-i mazisiyle vukuunun tahakkukuna delâlet ettiği gibi, maddesiyle de dünyadaki rızıklarını ihtar eder. Ve bina-i meçhul sîgasıyla zikri, o rızıkta meşakkatin bulunmamasına ve onların, ağalar ve beyler gibi, rızıkları ayaklarına geldiğine delâlet eder.

³ **مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ** denilmektense ⁴ **مِنْ ثَمَرَتِهَا** denilmiş olsaydı, daha muhtasar ve daha güzel olurdu. Fakat, mezkûr suallerden iki suale cevap olduğundan ⁵ **مِنْهَا** ayrı ⁶ **مِنْ ثَمَرَةٍ** ayrı söylemek icap etmiştir. **مِنْ ثَمَرَةٍ** 'deki tenkir tamimi ifade ettiği cihetle, Cennetin bütün semerele-ri rızık olmaya şayan olduğuna işarettir.

⁷ **رَزَقًا** kelimesinin tenkiri ise açlığı gidermek için yedi-ğiniz, gördüğünüz rızık olmadığına işarettir.

⁸ **قَالُوا** tefâul babının manası olan şirketi andırıyor. Ya-ni, “O rızık acip keyfiyetinden ettikleri taaccüp ve istiğ-rabı birbirine söylemeye başladılar.”

⁹ **هَذَا الَّذِي رَزَقْنَا مِنْ قَبْلُ** : Bu cümlede müphem bırakı-lıp, beyan edilmeyen “rızık” kelimesinin dört manaya ihtimali vardır:

1. Her defasında. (Bakara Suresi: 25.)
2. Rızık olarak verildiğinde. (Bakara Suresi: 25.)
3. Ondan bir meyve. (Bakara Suresi: 25.)
4. Meyvelerinden.
5. Ondan. (Bakara Suresi: 25.)
6. Bir meyve. (Bakara Suresi: 25.)
7. Rızık olarak. (Bakara Suresi: 25.)
8. Derler. (Bakara Suresi: 25.)
9. Bu daha önce yediğimiz rızıktandır. (Bakara Suresi: 25.)

acip: tuhaf, hayrette bırakan. **cihet:** sebep, vesile, mucip, **icap:** gerekme hâli, gerekli ol-
beyan: anlatma, açıklama. **bahane.** **ma.**
bina-i meçhul: fiilde failin, **delâlet:** delil olma, gösterme; **ihtar:** dikkat çekme, hatırlat-
öznenin meçhul olması hâli. **alâmet, işaret.** **ma, uyarı.**

ihimal: olabilirlik, olasılık.
istiğrap: garip bulmak, şaşırarak ve hayret etmek.
keyfiyet: bir şeyin nasıl olduğu, hal, durum, iç yüz.
mana: anlam.
meşakkat: zahmet, sıkıntı, güç-lük, zorluk.
mezkûr: zikredilen, adı geçen, anılan.
muhtasar: kısaltılmış, özet.
müphem: örtülü, kapalı, anlaşıl-maz.
rızık: Allah tarafından her canlı için ayrılmış ve takdir edilmiş olan nimet, yiyecek içecek ve gi-yecek ile ilgili şeyler.
semere: netice, sonuç.
sîga: kip, fiilin çekiminden mey-dana gelen; şahıs, zaman ve vasfı değiştiren hâl.
sîga-i mazi: geçmiş zamanda ola-nı anlatma biçimi.
sual: soru.
şayan: değer, lâyık, münasip.
şirket: ortaklık.
taaccüp: şaşma, hayret etme, şa-şakalma.
tahakkuk: gerçekleşme, kesin-leşme.
tahkik: inceleme, araştırma.
tamim: umumileştirme, yayma, herkese duyurma.
tenkir: bir ismi harf-i tarifsiz kul-lanarak belirsiz yapma.
vuku: olma, meydana gelme.
zikir: anma, bildirme.

Birincisi: Rızıktan maksat, amel-i salihdir. Yani, “Bu dâr-ı dünyada rızık olarak bize nasip kılınan, amel-i salih; yani şimdi yediğimiz rızıklar, dünyada yaptığımız amel-i salihin neticesidir.” Yani, amel ile ceza arasında o kadar ittisal (bağlılık) vardır ki, sanki dünyadaki amel, ahirette tecessüm edip sevap kesilmiştir. Onların sevinçleri bu noktadan hâsıl olmuştur.

İkincisi: Rızıktan maksat, dünyanın taam ve yemekleridir. Yani “Dünyada rızık olarak bize verilen taamlar, bunlardır. Amma zevkleri, tatları arasında dağlar kadar fark vardır.” İşte, onların istiğrapları bu noktadandır.

Üçüncüsü: Bu semereler, biraz evvel yediğimiz semereler gibidir; amma suretleri bir, manaları, tatları ayrıdır. Demek, sureten, şeklen bir olduklarından, ülfet lezzetini veriyor; tatlarının ayrı olmasıyla da teceddüt lezzeti hâsıl oluyor. İşte sevinçleri bu noktadandır.

Dördüncüsü: Hemen şimdi yediğimiz meyveler, bu dallardaki meyvelerdir. Demek, bir meyve koparıldığı zaman, yeri boş kalmıyor, derhal yerine bir meyve peydâ olur. İşte bundandır ki, Cennetin meyvelerinde noksaniyet olmuyor.

1 وَأَتُوا بِهِ مَتَشَابِهًا : Bu cümle, itiraziye. Yani, yeni bir hükmü ifade etmek için zikrine lüzum olmadığı hâlde, **2** هَذَا الَّذِي رَزَقْنَا مِنْ قَبْلُ cümlesindeki hükmü tasdik ve illetini beyan etmek üzere, evvelki cümleye bir zeyil ve bir

ahiret: dünya hayatından sonra başlayıp ebediyen devam edecek olan ikinci hayat.

amel: fiil, iş, emek.

amel-i salih: Allah rızasına uygun hayırlı iş, dine uygun hareket, davranış.

amma: ama, lâkin, ancak.

beyan: anlatma, açıklama.

dâr-ı dünya: dünya kapısı, dünya.

evvel: önce.

hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.

hüküm: emir, bir konu hakkında verilen karar.

illet: sebep, gaye.

istiğrap: garip bulmak, şaşırarak ve hayret etmek.

itiraziye: cümlelerin esasından olmayıp yalnız tali bir husus hakkında söylenen ibare.

ittisal: birbirine dokunma, yakınlık, temas.

1. Rızıkları dünyadaki benzer şekilde kendilerine sunulur. (Bakara Suresi: 25.)

2. Bu daha önce yediğimiz rızıktandır. (Bakara Suresi: 25.)

maksat: kasıt, amaç, düşünce.

mana: anlam.

nasip: elde etme, edinme, kısmet olma.

noksaniyet: eksiklik, noksanlık.

peyda: hazır, mevcut.

rızık: Allah tarafından her canlı için ayrılmış ve takdir

edilmiş olan nimet, yiyecek içecek ve yiyecek ile ilgili şeyler.

semere: meyve, güzel netice.

suret: biçim, görünüş.

sureten: suret olarak, görünüş itibarıyla.

seklen: şekil olarak, şekilce, şekil bakımından.

taam: yemek, yiyecek.

tasdik: doğrulama, onaylama.

teceddüt: tazelenme, yenilenme.

tecessüm: cisimleşme, cisim hâline gelme.

ülfet: alışma, kaynaşma, dostluk.

zeyil: ek, ilâve.

zikir: anma, bildirme.

fezleke olarak zikredilmiştir. Bina-i meçhul sîgasıyla ¹ **أَتُوا**

'nün zikredilmesi, ehl-i Cennetin işleri, hademeleri tarafından görülmekte olduğuna işarettir.

² **مُتَشَابِهًا** Yani, zahiren ve şeklen bir olduğundan, ülfet lezzetini veriyor; bâtinen ve taamen de ayrı olduğu cihetle, teceddüt lezzetini veriyor. Bu itibarla **مُتَشَابِهًا** kelimesi, her iki lezzeti ima ediyor.

³ **لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرَى**, ⁴ **وَلَهُمْ فِيهَا أَنْهَارٌ مَّطَهَّرَةٌ** : Bu cümle, (ilâahir) cümlesine atıftır. Atfın tarafeyni arasında lâzım olan münasebetin iktizasınca takdir-i kelâm şöyle olsa gerektir: “Onlar, kendi cisimleri için bir meskene muhtaç oldukları gibi, kadınları için de bir meskene muhtaçtırlar.”

⁵ **لَهُمْ** kelimesi ihtisası ifade ettiği cihetle, o ezvacın, onların mülkü ve onlara mahsus olduklarına delâlet ettiği gibi, dünya kadınlarından başka ⁶ **حُورٍ عِينٍ** ile tabir edilen bir kısım kadınlar da onlar için yaratılmış olduğunu imaen gösteriyor.

⁷ **فِيهَا** Cennet, o kadınlara zarf ve mesken olduğundan anlaşılır ki, o kadınlar, o yüksek Cennete lâyıktırlar ve aynı zamanda, Cennet derecelerinin yüksekliği nispetinde onların hüsnüleri de yükseliyor. Ve keza, Cennetin de onlarla müzeyyen olduğuna gizli bir ima vardır.

ezvac: hanımlar, eşler.

fezleke: özet, netice.

hademe: hizmetçiler, hizmet görenler, hadimler.

hüsün: ilâhî güzellik.

iẖtisas: hisler, duygular.

iktiza: gerek, lüzum.

ilâahir: sona kadar, sonuna kadar.

ima: işaretle anlatma, üstü kapalı ifade etme.

imaen: ima yoluyla, ima ederek, sezdirerek, işaretle.

itibar: bakımdan, sebepten.

keza: böylece, aynı şekilde.

lâyık: uygun, yakışır, münasip.

mesken: oturlan, ikamet olunan yer.

muhtaç: gerek duyan.

münasebet: ilgi, ilişki, bağ.

müzeyyen: ziynetlendirilmiş, süslü.

nispet: oran, ölçü.

sîga: kip, fiilin çekiminden meydana gelen; şahıs, zaman ve vasfı değiştiren hâl.

şeklen: şekil olarak, şekilce, şekil bakımından.

taam: yemek, yiyecek.

tabir: demek, ifade etmek.

takdir-i kelâm: sözün kıymeti.

tarafeyn: iki taraf.

teceddüt: tazelenme, yenilenme.

ülfet: alışma, kaynaşma, dostluk.

zahiren: görünüşte.

zarf: kap, kılıf, mahfaza.

zikir: anma, bildirme.

1. Sunulur. (Bakara Suresi: 25.)

2. Benzer şekilde. (Bakara Suresi: 25.)

3. Orada onlar için tertemiz kadınlar vardır. (Bakara Suresi: 25.)

4. Onlar için altından ırmaklar akan Cennetler vardır. (Bakara Suresi: 25.)

5. Onlar için. (Bakara Suresi: 25.)

6. İri gözlü hüriler.

7. Orada. (Bakara Suresi: 25.)

atuf: bir kelime veya cümle- nin, önceki kelime veya cüm- leye bağlanması.

bâtinen: dâhilen, iç yüzünde, içinden olarak.

bina-i meçhul: fiilde failin, öznenin meçhul olması hâli.

cihet: sebep, vesile, mucip,

bahane.

delâlet: delil olma, gösterme;

alâmet, işaret.

ehl-i Cennet: Cennet ehli, Cennetlikler, Cennette bulu- nanlar veya oraya girmeye hak kazananlar.

¹ **مُطَهَّرَةٌ** tef'il babından ism-i mef'ul olduğundan, her-

hâlde tathir edici bir fail vardır. O fail de, ancak Yed-i Kudrettir. Binaenaleyh, Yed-i Kudretin tathir ve tenzih ettiği kadınların tavsifleri, kabil değildir.

Ve keza **مُطَهَّرَةٌ** kelimesi müteaddî olduğuna nazaran, o kadınların taharetleri kendilerinden olmayıp, başkasından onlara sirayet etmiş olduğu anlaşılır. Binaenaleyh, dünya kadınları da Cennete girdikten sonra, bir tetahhur ve tasfiye ve tasaykul ameliyatıyla güzellikte hurilerin de-recelerine çıkacaklarına delâlet eder.

² **وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ** Yani, “Onlar da, ezvaçları da, Cennet de, Cennetin lezaizi de hep ebedidirler.”

إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا بَعُوضَةٌ فَمَا فَوْقَهَا
فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ
كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَا ذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا
وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ ﴿٢٥﴾

1. Tertemiz. (Bakara Suresi: 25.)

2. Bakara Suresi: 25.

ameliyat: operasyon.
binaenaleyh: bundan dolayı, bu-
nun üzerine.
delâlet: delil olma, gösterme; alâ-

met, işaret.
ebedi: sonu olmayan, daimî, sürekli.
ezvaç: hanımlar, eşler.
fail: işi yapan, fiili işleyen, ya-
pan, eden işleyen.
huri: Cennet kızı, Cennet gü-
zeli.
ism-i mef'ul: sıfat fiil.
kabil: mümkün, ihtimal da-

iresinde.
keza: böylece, aynı şekilde.
lezaiz: zevkler, lezzetler.
müteaddi: geçişli fiil.
nazaran: göre, bakımından,
bakarak, bakılırsa.
sirayet: bulaşma, geçme.
taharet: temizlik, paklık.
tasaykul: pürüzsüzlük.
tasfiye: saflaştırma, arıtma,

temizleme.
tathir: temizlenme, paklama.
tavsif: vasıflandırma, nitele-
me.
tef'il babı: tef'il kalıbı.
tenzih: kusur kondurmama,
kabahat ve kusuru yok etme.
tetahhur: temizlenme.
Yed-i Kudret: kudret eli, her
şeyi tutan Allah'ın kudret eli.

يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ
أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ¹

Gayet kısacık bir meali:

Yani, “Cenab-ı Hak, kullarını irşat ve ikaz etmek üzere, sivrisinek gibi hakir, kıymetsiz bir hayvanla veya bir mahlûkla misal getirmeyi, kâfirlerin keyfi için terk etmez. İmanı olanlar, onun Rablerinden hak olduğunu bilirler. Amma kâfirler, ‘Allah bu gibi hakir misallerden neyi irade etmiştir’ diyorlar. Allah, onunla çoklarını dalâlete atar ve çoklarını da hidayete götürür. Fakat fasıklar-dan maada dalâlete attığı yoktur. Fasıklar da ol adamlardır ki, Allah’ın taatinden huruçla, misak-ı ezeliden sonra ahitlerini bozarlar ve Allah’ın akrabalar arasında veya mü’minler beyninde emrettiği hatt-ı muvasalayı keserler. Yeryüzünde işleri ifsatır. Dünya ve ahirette zarar ve hüsrana maruz kalan, ancak onlardır.”

Bu ayetin de, sair arkadaşları gibi, mevzuubahis olacak vücut-i irtibatı ve cihat-ı nazmiyesi üçtür. Maahaza, bu ayetin meali, hem mâkabline, hem mâba’dine, hem Kur’ân’ın tamamına bakıyor.

Mâba’dine olan vech-i irtibatı:

Evet, vakta ki Kur’ân-ı Azîmüştan sinekten, ankebuttan misal getirdi, karınca ile bal arısından bahsetti; müşrikler, münafıklar, Yahudiler itiraz için fırsat bularak ahmakane dediler ki: “Allah, azametiyle beraber böyle

karan yerine getirme gücü.
irşat: doğru yolu gösterme, galletten uyandırma.
itiraz: direnme, karşı koyma.
kâfir: Allah’ı ve İslâmiyeti inkâr eden, dinsiz.
keyif: arzu, heves, istek.
kıymet: değer.
Kur’ân-ı Azîmüştan: şan ve şerefi yüce olan Kur’ân.
maada: başka, gayri, -den başka.
maahaza: bununla birlikte, böyle olmakla beraber.
mâba’d: sonraki, alttaki, sonrası, arkası.
mahlûk: yaratık, Allah tarafından yaratılmış olan.
mâkabl: geçmişteki, geçmiş, bir şeyin kendinden önce olan.
maruz: uğramak, etkilenmek.
meal: mana, anlam, mefhum.
mevzuubahis: kendisinden bahsedilen, bahis konusu.
misak-ı ezeliye: ezeli sözleşme; Allah’ın ruhları yarattığı zaman, onlara, “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” dediğinde onların, “Evet, Rabbimizsin” diye cevap vermeleri hâdisesi.
misal: benzer, örnek.
mü’min: iman eden, inanan.
münafık: nifak sokan, ara bozucu; kalbinde küfrü gizlediği hâlde Müslüman görünen.
müşrik: Allah’a şirk koşan, ortak tutan.
Rab: yaratıklarını besleyen, yetiştiren; verdiği nimetlerle ıslah ve terbiye eden Allah.
sair: diğer, başka, öteki.
taat: ibadet etme, Allah’ın emirlerini yerine getirme, Allah’tan korkup yasaklarından kaçınma.
vakta ki: ne vakit ki, ne zaman ki, o zaman ki, olduğu vakit.
vech-i irtibat: bağlilik yönü, aradaki ilişki sebebi.
vücut-i irtibat: bağıntı yönleri,

1. Bakara Suresi: 26-27.

ahiret: dünya hayatından sonra başlayıp ebediyen devam edecek olan ikinci hayat.
ahit: yemin, and.
ahmakane: ahmakçasına, akılsızca.
amma: ama, lâkin, ancak.
ankebut: örümcek.
ayet: Kur’ân cümlesi.
azamet: büyüklük, ululuk, yücelik.
beyn: arasında.

cihat-ı nazmiye: nazma ait yönler, taraflar, nazım cihetleri.
dalâlet: azgınlık, sapıklık.
fasık: Allah’ın emirlerine aykırı hareket edip fesat çıkaran, kötülüğü ve günah işlemeyi âdet hâline getiren.
gayet: son derece.
hakir: aşağı, adî, itibarsız.
hatt-ı muvasala: biriyile mü-nasebet kurabilme yolu.

hidayet: doğru inanç ve yasa-yış üzere olmak.
huruç: çıkma, dışarı çıkma, çıkış.
hüsrân: hayal kırıklığı.
ifsat: fesada uğratma, bozma, karışıklık çıkarma.
ikaz: uyarı.
iman: inanç, itikat.
irade: dileme, isteme, bir şeyi yapma veya yapmama konusunda karar verebilme ve bu

hasis, hakir şeylerden bahsetmeye tenezzül eder mi? Hâlbuki ashab-ı kemal, bu gibi kıymetsiz şeylerden bahsetmeye tenezzül etmezler, hayâ ederler.”

Kur’ân-ı Kerîm, bu ayetle ağızlarını vurarak kapattı.

Mâkabline cihet-i nazım ve irtibatı:

Evet, Kur’ân’ın ihtiva ettiği sıfât ve mezâyânın hiçbir kelâmı, hiçbir kitapta, hiçbir şahısta bulunmadığı sure başında ispat edildiği gibi, Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmın nübüvveti de Kur’ân’ın i’cazıyla ispat edildi. Kur’ân’ın i’cazı dahi tahaddi ile, yani muhalifleri muaraza, mübareze meydanına davet etmekle ispat edildi. Çünkü muarazaya yapılan davet, sükût ile cevaplandırıldı. Böyle cihanşümül bir inkılâbı söndürmek için yapılan davet üzerine mübareze meydanına gitmeyip, sükût etmek, elbette eser-i aczdır. Kur’ân-ı Kerîm’in bu ispatlarına karşı kâfirler habt olup ağızlarını açamadıkları gibi, nabızları bile felce uğradı. Yalnız, Kur’ân her hususta hadd-i kemale baliğ olduğundan, uzaktan uzağa bazı ufak itiraz taşlarını atmışlardır.

adi: sıradan, her zamanki.
aleyhissalâtü vesselâm: Salât ve selâm onun üzerine olsun.
ashab-ı kemal: kâmil insanlar, kemal sahipleri, olgun ve mükemmel kimseler.
ayet: Kur’ân cümlesi.
bahis: konu.
baliğ: ulaşmış, erişmiş.
beynennâs: halk arasında, insanlar arasında.
cihanşümül: dünya çapında, dünya ölçüsünde.
cihet-i nazım: bağlılık ve irtibat yönü.
eser-i acz: acz eseri, âcizliğin sonucu.
ezcümle: bu cümleden olarak.
habt olma: bir bahiste biri tarafından susturulma, ağız kapanma.
hadd-i kemal: olgunluk haddi, kemalât haddi.
hakir: aşağı, adi, itibarsız.
halt: münasebetsiz söz söyleme, uygunsuz fiil veya davranış.
hasis: adi, alçak, bayağı.
hayâ: utanma, sıklıma.
i’caz: mu’cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.
ihtiva: içine alma, kapsama.
inkılâp: değişme, dönüşme.
irtibat: bağ, münasebet.
ispat: kanıtlama, doğrulama.
itiraz: direnme, karşı koyma.
kâfir: Allah’ı ve İslamiyeti inkâr eden, dinsiz.
kelâm: söz, konuşma, nutuk.
kemal: olgunluk, fazilet.
kıymet: değer.
mâkabl: geçmişteki, geçmiş, bir şeyin kendinden önce olan.

Ezcümle, ¹ **كَمَثَلِ الذِّی اسْتَوْقَدَ نَارًا** ve ² **اَوْكَصِيْبٍ مِنَ السَّمَاءِ**

gibi adi, kıymetsiz misallerden Kur’ân’ın getirdiği temsiller, yüksek kelâmların kemaline yakışmaz. “Bu gibi temsiller, beynennâs yapılan mükâlemelere, konuşmalara benziyorlar” diye mugâlâta ile halt etmişlerdir. Kur’ân-ı Kerîm, onların o haltlarını bu ayetle başlarına vurmuştur.

1. (O münafıkların hâli), karanlık bir gecede ateş yakan kimsenin durumu gibidir. (Bakara Suresi: 17.)

2. Yahut onların hâli, şiddetle boşanan bir yağmura tutulmuş yolcuların misaline benzer. (Bakara Suresi: 19.)

mezâyâ: meziyetler, üstünlük vasıfları.

misal: örnek, numune.

muaraza: sözle karşılıklı mücadele, söz mücadelesi.

mugâlâta: safsata, ağır kalabalığı.

muhalif: muhalefet eden, bir

fiil ve düşünceye karşı düşüncede bulunan.

mübareze: cenk, savaş.

mükâleme: konuşma.

nabız: damar, atardamar, bilek atardamarı.

nübüvvet: nebîlik, peygamberlik, Allah elçiliği.

sıfat: vasıf, nitelik.

sure: Kur’ân-ı Kerîm’in ayrıldığı 114 bölümden her biri.

sükût: susma, sessiz kalma.

tahaddi: meydan okuma.

temsîl: benzetme, misal getirme.

tenezzül: inme, alçalma.

Arkadaş!

Acele etme, burada bir parça durmak icap eder. Onların pek vâhî ve zayıf şüpheleri vardır. Bu şüpheler, müteselsil bazı vehimlerden neş'et etmiştir. O vehimler de, bazı mugalâtalardan husule gelmişlerdir. Onların, Kur'an'ın kemalini tenzil etmek için, Kur'an'ın temsillerini insanların temsillerine kıyas etmeleri, "kıyas-ı maal-fârik"tır; aralarında dünyalar kadar fark vardır.

Onları mugalâta ile bu kıyasa sevk eden noktalar:

1. Onlar, her şeye me'lûflarına baktıkları nazarla bakıyorlar.

2. Onlar, insanın zihninin, fikrinin, lisanının, sem'inin cüz'î olduklarını ve cüz'î olduklarından, kasten ve bizzat iki şeye beraber taallûk edemediklerini nazara almışlardır.

3. Himmetin yüksek ve alçak kısımlarını tefrik eden mikyasin, iştigal ve ihtimamdan ibaret olduğunu düşünmüşlerdir. Yani, yüksek şeylere ihtimam edenin himmeti yüksektir, alçak işlerde iştigal edenin himmeti alçaktır.

4. Kıymet ve azametın, himmet nispetinde olduğunu zannetmişlerdir. Hatta küçük veya alçak bir şeyi, yüksek ve büyük şahıslara isnat etmezler. Güya azim insanlar, kıymeti olmayan şeylere tenezzül etmezler; ve zayıf, küçük bir şey, o büyük himmet ve azameti tahammül edemez.

azamet: büyüklük, ululuk, yücelik.
azim: büyük.
bizzat: kendisi, şahsen.
cüz'î: küçük, az.
güya: sanki.
himmet: çalışma, çabalama, gayret gösterme, emek sarf etme.
husul: hâsıl olma, meydana gelme, peyda olma.
ibaret: meydana gelen, oluşan.
icap: gerekme hâli, gerekli ol-

ma.
ihitimam: dikkat ve özen gösterme.
isnat: dayanma, dayandırma.
iştigal: bir işle uğraşma, meşgul olma.
kasten: bile bile, isteyerek, kasıtlı olarak.
kemal: olgunluk, fazilet.
kıyas: karşılaştırma, bir şeyi başka bir şeye benzeterek hüküm verme.
kıyas-ı maalfârik: birbirine benzemeyen şeyler arasında

yapılan geçersiz kıyas.
kıymet: değer.
lisan: dil.
me'lûf: alışılmış, ülfet edilmiş.
mikyas: nispet, derece, ölçü.
mugalâta: safsata, ağız kalabalığı.
müteselsil: teselsül eden, birbirinin ardı sıra, zincirleme giden.
nazar: bakış; dikkat.
neş'et: meydana gelme, oluşma, çıkma.
nispet: oran, ölçü.

sem: isitme.
sevk: yöneltme, gönderme.
taallûk: alâkalı, münasebetli olma.
tahammül: yüklenme, yüke katlanma.
tefrik: birbirinden ayırma, ayrı tutma.
temsîl: örnek, misal.
tenezzül: kendine aykırı düşen bir işi veya durumu kabul etme, alçalma.
tenzil: kıymetten düşürme, değerini indirme.
vâhî: boş, faydasız, zararsız, ehemmiyetsiz şey.
vehim: zan, şüphe, yanlış ve esassız düşünce.
zaif: zayıf.

ahval: hâller, durumlar.
âsâr: eserler.
ayet: Kur'an cümlesi.
azamet: büyüklük, ululuk, yücelik.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
celâl: sonsuz büyüklük, haşmet, ululuk, yücelik ve haşmet sahibi olan Allah.
Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.
cihet: yön, sebep, vesile.
cüz'i: küçük, az.
delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.
elfaz: lâfızlar, kelimeler.
eşcar: ağaçlar.
hakeza: böylece, bunun gibi.
hakir: aşağı, adî, itibarsız.
hâl: durum, vaziyet.
Hâlik: yoktan yaratan, her şeyi yoktan var eden, yaratıcı; Allah.
hâli: hal ve vaziyet ile ilgili.
haşiye: dipnot.
ıstılâh: deyim, tabir.
ihtiyar: yaşlı.
ilâgayri'n-nihaye: sonsuza dek, sonsuza kadar, ebedî olarak.
irade: dileme, isteme, bir şeyi yap-pıp yapmama konusunda için olan iktidar, güç.
istinaden: istinat ederek, dayanarak.
kâffe-i kelimat: kelimelerin hepsi, bütünü.
kâfi: yeterli.
katre: damla.
kelimat: kelimeler, sözler.
kelime-i hâliye: hâl ile ilgili kelime, tavrıyla ifade edilen kelime, durumun anlattığı mana.
kıyas: karşılaştırma, bir şeyi başka bir şeye benzeterek hüküm verme.
kitab-ı kebir-i kâinat: büyük kâinat kitabı.
kudret: güç, kuvvet, iktidar.
kudsi: mukaddes, yüce.
küllî: bütüne ait olan, umumî, genel.
lâfız: söz, kelime.
lisan: dil.
lisan-ı hâl: hâl dili, bir şeyin durumu ve görünüşü ile bir mana ifade etmesi.
lisan-ı kâl: söz ile anlatılan mana, konuşma dili.
mana: anlam.
meal: mana, anlam, mefhum.
mecmu: toplam, tüm.
mikyâs: ölçek.
mizan: ölçü, denge.
muhit: ihata eden, kuşatıcı.
mübâlâğa: bir işi, bir şeyi çok büyütmeye, abartma.
mürekkep: yazı yazmak, desen

İşte o boş kafalılar, bu noktalara istinaden, Cenab-ı Hakkı da insanlara kıyas ederek diyorlar ki: "Allah, celâl ve azametiyle insanların konuştukları gibi nasıl insanlarla tekellüm etmeye tenezzül eder? Ve bu cüz'i ve hakir şeylerden nasıl bahseder? Azametine yakışır mı?"

Acaba o süfaha takımı, Allah'ın iradesi, ilmi kudreti gibi sair sıfatlarının da küllî, umumî, şamil, muhit olduklarını bilmezler mi? Ve yine bilmezler mi ki, Cenab-ı Hakkın azametine mikyas, ancak mecmu âsârıdır; yalnız bir eser mikyas olamaz! Ve yine bilmezler mi ki, Cenab-ı Hakkın tecellisine mizan olacak, kâffe-i kelimatıdır ki, eşcar kalem, denizler mürekkep olsa, o kelimatı yazıp bitiremezler. **(HAŞİYE)** Meselâ, şems akıl, ihtiyar ve irade

HAŞİYE: Bu mealdeki ayette bir mübalâğa, bir müzayede görünür. Fakat, hakikate, vakia bakılırsa, ziyadeli yoktur. Çünkü, kelime, bir manayı ifade eden şeye denir. Amma nahvîlerin lâfız ile takyit ve tahsis ettikleri, onlara mahsus bir ıstılâhtır. Evet, biri kâl, diğeri hâl olmak üzere iki lisan vardır. Lisan-ı kâlin kelimatı elfaz ise, lisan-ı hâlin kelimatı da ahvaldir. Binanaleyh, kudsi şairin ¹ **وَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَهُ آيَةٌ تَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ وَاحِدٌ** dediği gibi,

"*Kitab-ı kebir-i kâinatı yaratılan herhangi bir şey Hâlik'in azametine delâlet eden bir kelime-i hâliyedir.*" Eşcar ile denizler, kâinat kitabında mevcut kelimat-ı hâliyelerin yazılmasına kâfi geldiği takdirde, o denizlerin katreleri, o ağaçların zerreleri birer hâlî kelime olduğundan, onların da yazılması için mürekkep, kalem lâzımdır. Öyle ise, onlar için de onlar kadar başka eşcar ve denizler lâzımdır. Ve hakeza, herbir birincinin katreleri ve kelimatı yazıldıktan sonra, ona da onun kadar ikinci bir takım eşcar ve denizler lâzımdır. Hâl böylece ilâgayri'n-nihaye teselsül eder gider. Cenab-ı Hakkın kelimatı, yani Cenab-ı Hakkın azametine delâlet eden kelimat-ı hâliyesi bitmez. Demek hakikatte ² **أَنْ تَفْهَمَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا**

ayetin ifade ettiği manada hiçbir cihetle mübalâğa, müzayede yoktur, belki tenakus vardır.

Mütercim Abdülmecid

1. Meşhur Arap şairlerinden İbnü'l-Mu'tez.

2. [Denizler mürekkep olsa,] hatta bir o kadarını daha getirip ilâve etsek, Rabbimin sözleri tükenmeden o denizler tükenirdi. (Kehf Suresi: 109.)

çizmek veya basmak için kullanılan, türlü renklerde sıvı madde.
müzayede: artırma, ziyadeleştirme.
nahvi: nahiv ilmiyle alâkalı, sentaksal ilgili.
sair: diğer, başka, öteki.
süfaha: sefiyeler.
şamil: içine alan, kapsayıcı.

sems: güneş.
tahsis: has kılma, ayırma.
takyit: kayıt ve şarta bağlama.
tecelli: ilâhî kudret ve sırların insanlarda ve neshelerde görünmesi, Cenab-ı Hakkın güzel isimlerinin kâinatı ve insanlarda zahir olması.
tekellüm: söyleme, konuş-

ma.
tenezzül: kendine aykırı düşen bir işi veya durumu kabul etme, alçalma.
teselsül: zincirleme, silsile hâlinde birbirini takip etme.
vakia: olay.
zerre: en küçük parça, molekül, atom.
ziyade: fazlalık.

sahibi farz edilse, zıyasını bütün âleme neşrettiği bir sırada pis, mülevves bir zerre de onun zıyasından istifade ettiği vakit, şemse karşı “Niçin bu pis, bu mülevves zerre ile meşgul oldu ve niçin ona zıyasını verdi?” diye itiraz edilebilir mi? Hâşâ! Şemsin azametine bir nakisa gelir mi? Yok.

Binaenaleyh, gayet büyük olan bu âlemi, büyük bir sanatla ve büyük bir ihtimamla halk ettiği gibi; cevher-i fert ile tabir edilen zerre de Onun destgâh-ı kudretinden çıkan bir eser-i sanattır. Çünkü o büyük Kudretin nazarında cevahir-i fert, yani zerrelerle nücum-i seyyare, yani gezici yıldızlar müsavidirler. Zira o büyük Allah'ın kudreti, ilmi, iradesi, kelâmı, zatî sıfatlarıdır; Zat-ı Akdes'e lâzımdırlar. Onlara teceddüt yok, ziyade ve noksan olmaya kabiliyet yok, tagayyürleri yok ki, mertebeleri olsun. Maahaza, acz bu sıfatların zıddı olduğundan, onların içine girip oturamaz.

Binaenaleyh, kudret-i İlâhiyede zerre ile şems arasında fark yoktur. Meselâ, terazinin her iki gözünde iki güneş veya iki zerre bulunduğu farz edilse, aralarında müsavat ve muvazene bulunduğundan, hariçten bir kuvvet bir gözüne basarsa, öteki göz havaya kalkar. İster o gözde zerre olsun, ister güneş olsun, o kuvvete göre farkları yoktur, ikisi de birdir.

Kezalik, mümkün olan bir şeyin tarafeyni, yani vücut ve ademi arasında terazinin gözleri gibi müsavat olduğundan, Kudret-i Ezeliye hangi tarafa basarsa, öteki

acz: zayıflık, güçsüzlük.

adem: yokluk, olmama.

âlem: dünya, cihan.

azamet: büyüklük, ululuk, yücelik.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

cevahir-i fert: atomlar, zerreler.

cevher-i fert: ferdin cevheri; zerre, en küçük cisim, atom.

destgâh-ı kudret: kudret tezgâhi.

eser-i sanat: sanat eseri, sa-

nat değeri olan eser.

farz: var kabul etme, var sayma.

gayet: son derece.

halk: yaratma, yoktan var etme.

hariç: dışında.

hâşâ: asla, kat'iyen, hiç bir vakit.

ihhtimam: dikkat ve özen gösterme.

irade: dileme, isteme, bir şeyi yapıp yapmama konusunda için olan iktidar, güç.

istifade: faydalanma, yararlanma.

itiraz: direnme, karşı koyma.

kabiliyet: istidat, yetenek.

kelâm: söz, lâfız.

kezalik: keza, bu da öyle, böylece.

Kudret: Allah'ın bütün varlığı çevreleyen ezeli kuvveti.

Kudret-i Ezeliye: ezeli kudret, Cenab-ı Hakkın zaman ve mekânla kayıtlı olmayan kudreti.

kudret-i İlâhiye: Allah'ın

kudreti, Allah'ın kudretiyle yaptığı işler, fiiller, tasarruflar.

maahaza: bununla birlikte, böyle olmakla beraber.

meretebe: derece, basamak.

meselâ: örneğin.

meşgul: bir işle uğraşan, ilgilenen.

muavazene: denge, ölçü.

mülevves: kirli, pis, murdar.

müsavat: müsavilik, eşitlik, her bakımdan aynı derecede olma.

müsavi: eşit.

nakıs: noksan, eksik.

nazar: bakış; düşünce, fikir.

nücum-i seyyare: hareket hâlinde olan, sabit olmayan yıldızlar.

sıfat: vasıf, nitelik.

şems: güneş.

tabir: demek, ifade etmek.

tagayyür: hâlden hâle geçme, değişme, başkalaşma.

tarafeyn: iki taraf.

tecaddüt: tazelenme, yenilenme.

vücut: var olma, varlık.

Zat-ı Akdes: en mukaddes zat, her türlü kusur ve noksandan uzak ve pak olan zat; Allah.

zâtı: zata ait, zâtın kendisinden olan.

zerre: en küçük parça, molekül, atom.

ziya: ışık, aydınlık, nur.

ziyade: çok, fazla.

taraf heba gibi havaya kalkar; güneş, sinek, zerre, bu hususta hepsi de birdir.

Hülâsa: Zerre gibi küçük şeyler veya adı fiiller, Hâlık'ın halkıyla vücuda geldikleri için, onun daire-i ilminde dâhil oldukları bedihîdir. Bu itibarla, onlardan bahsetmekte, bilbedahe, müşâhhat (münakaşa etmek) yoktur. Kur'an-ı Kerîm, ¹ **الَّا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ** ayetiyle bu sırra işaret etmiştir. Yani, *halk eden Hâlık, mahlûkunu bilmez mi? Ve bilmemesinin imkânı var mı? Öyle ise, mahlûkundan niçin bahsetmesin ve niçin mahlûkuyla konuşmasın?*

İkinci Mugalâta: Onlar, “Kur'an'ın üslûpları ve şivesi altında bir insanın timsali görünür,” diyorlar. “Çünkü, Kur'an'da bahsedilen adı işler ve hakir şeyler, insanların arasında yapılan muhavere ve konuşmalar gibidir.”

Bu cahil herifler bilmezler mi ki, söylenilen bir kelâm, bir cihetten mütekellimine bakarsa, birkaç cihetten muhatabına bakar. Çünkü, muhatabın ahvalini nazara almak lâzımdır ki, söylenilen söz o ahvalin iktizası üzerine söylensin. Binaenaleyh, Kur'an'ın muhatabı beşerdir. Kur'an'ın maksadı da tefhimdir, yani beşerin bilmediği şeyleri bildirmektir. Buna binaendir ki, belâgatın iktizası üzerine Kur'an, beşerin hissiyatıyla memzuç olan üslûplarını giyer ve şivesiyle söyler ki, beşerin fehmi söylenilen sözden tevahhuş edip ürkmesin. Evet, yüksek bir insan, bir çocukla konuştuğu zaman çocukların şivesiyle

adi: sıradan, her zamanki.

ahval: hâller, durumlar.

ayet: Kur'an cümlesi.

bahis: konu.

bedihi: delilsiz, açık olan, besbeli, aşikâr.

belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; sözün güzel olmakla beraber yerinde, hâl ve makama uygun olması.

beşer: insan, insanlık.

bilbedahe: açıktan, aşikâr olarak.

binaen: -den dolayı, bu sebepten.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

cahil: bilgisiz, bilmeyen, habersiz.

cihet: yan, yön, taraf.

dâhil: içinde, içeri girmiş.

daire-i ilim: ilim dairesi.

fehîm: anlama, anlayış, kavrayış.

fiil: iş, hareket.

hakir: aşağı, adı, itibarsız.

Hâlık: yoktan yaratan, her şeyi yoktan var eden, yaratıcı; Allah.

halk: yaratma, yoktan var etme.

1. Mülk Suresi: 14.

heba: ince toz.

hissiyat: hisler, duygular.

husus: mevzu, konu.

hülâsa: kısaca, özet.

iktiza: gerek, lüzum.

itibar: bakımdan, sebepten.

kelâm: söz, konuşma.

mahlûk: yaratık, Allah tarafından yaratılmış olan.

memzuç: bitişik, kaşık, karışmış, birbirine mezc olmuş.

mugalâta: delilsiz veya uy-

durma delillere dayandırılan münakaşa.

muhatap: kendisine hitap olunan, söz söylenilen kimse.

muhavere: konuşma, sohbet etme.

münakaşa: tartışma.

müşahhat: kavga etme, niza, çekişme.

mütekellimin: konuşanlar.

nazar: bakış, dikkat.

sır: gizli mana, çıkan anlam.

şive: söyleyiş, telâffuz; tarz, tavır, üslûp.

tefhim: bildirmek, bildirilme, tebliğ.

tevahhuş: korkulu bir şekilde emin olmayarak bakma.

timsal: resim, suret, şekil.

üslûp: tarz, yol, biçim, usul, stil.

zerre: en küçük parça, molekül, atom.

konusursa, çocuğun zihnini okşamış olur. Çocuğun fehmi, onun çat pat söylediği sözlerle ünsiyet peyda eder, söylediklerini dinler ve anlar. Aksi hâlde, o insanla o çocuk arasında bir malûmat alışverişi olamaz. Allah ile beşer arasındaki ahz ve itâlar da böyledir. Eğer Cenab-ı Hak beşere itâ edeceği malûmatı beşerin terazisiyle tartıp vermezse, beşer kat'iyen ne bakar ve ne de alır. Çünkü, beşer ancak almışmış olduğu terazisinin dilinden anlar, bu fennî terazilerin dilinden anlamaz.

Sual: Hakikaten, eşyanın hakareti hissetti kudretin azametine, kelâmın nezahet ve nezaketine münafidir?

Cevap: Bazı şeylerde veya işlerde görünen hakaret, çirkinlik, eşyanın mülk cihetine aittir. Yani dış yüzüne nazırdır ve bizim nazarımızda öyle görünür. Ve bunun için, eşya ile Yed-i Kudret arasına perde olarak esbab-ı zahiriye vazedilmiştir ki, sathî nazarımızda Yed-i Kudretin o gibi eşya ile mübaşeretini görünmesin. Fakat melekût ciheti, yani iç yüzü ise şeffaf ve yüksektir. Kudretin taallûk ettiği bu cihette hiçbir şey kudretin taallûkundan hariç değildir.

Evet, azamet-i ilâhiye esbab-ı zahiriyenin vaz'ını iktiza ettiği gibi, vahdet ve izzet-i ilâhiye de kudretin bütün eşyaya şümulünü ve kelâmın her şeye ihtasını iktiza ederler.

Maahaza, bir zerre üstünde zerrelerle yazılan bir Kur'ân, sahife-i semada yıldızlarla yazılacak Kur'ân'dan hüsünde (güzellik) aşağı değildir.

ahz: alma, alınma.
aksi: ters, zıt.
azamet: büyüklük, ululuk, yücelik.
azamet-i ilâhiye: Allah'ın büyüklüğü.
beşer: insan, insanlık.
Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.
cihet: yan, yön, taraf.
esbab-ı zahiriye: görünürdeki sebepler.

fehîm: anlama, anlayış, kavrayış.
fennî: fenne mensup, fenle ilgili olan.
hakaret: küçüklük, horluk.
hakikaten: doğrusu, gerçekten.
hariç: dışında.
hisset: alçaklık.
ihata: kuşatma, içine alma.
iktiza: gerek, lüzum.
itâ: verme, bahsetme, ihsan etme.
itâ: verme, bahsetme, ihsan

etme.
izzet-i ilâhiye: Cenab-ı Hakkın sonsuz izzeti, yüce şerefi.
kat'iyen: kat'î olarak, kesin olarak, kesinlikle.
kelâm: söz, lâfız.
kudret: Allah'ın bütün varlığı çevreleyen ezeli kuvveti.
maahaza: bununla birlikte, böyle olmakla beraber.
malûmat: bilgiler, bilinen şeyler.
melekût: bir şeyin iç yüzü, hakikati, aslı.

mübaşeret: bir işe başlama, girişme, tutuşma, bulaşma, temas.
mülk: sahip olunan, üzerinde tasarruf hakkı bulunan her şey.
münafî: zıt, aykırı.
nazar: bakış, dikkat.
nazır: nazar eden, bakan.
nezahet: nezihlik, temizlik, paklık.
peyda: kurma, sağlama.
sahife-i semaviye: gök sayfası.
sathî: yüzeysel.
sual: soru.
şeffaf: saydam.
şümul: içine alma, kapsam.
taallûk: alâkalı, münasebeti olma.
terazi: muvazene, denge.
ünsiyet: alışkanlık, ülfet, dostluk.
vahdet: birlik ve teklik.
vaz: sunma, açıklama.
Yed-i Kudret: kudret eli, her şeyi tutan Allah'ın kudret eli.
zerre: en küçük parça, molekül, atom.

Ve keza, **(HAŞİYE 1)** bir sivrisineğin yaratılışı, sanatça filin hilkatinden dūn değildir. Kelâm sıfatı da aynen kudret sıfatı gibidir. Bir çocukla konuşup söz anlatmak, bir feylesofla konuşmaktan aşağı değildir.

Sual: Şu temsillerde görünen hakaret-i zahiriye neye aittir?

Cevap: O gibi hâller temsil getirene ait değildir, ancak mümessel-i leh'e aittir. Yani, kime ve ne şeye temsil getirilmişse, ona aittir.

Zaten kelâmın güzelliği, belâgati, mümessel-i lehe mu-tabakatı nispetindedir. Evet, bir padişah, bir çobana çobanlara mahsus bir aba, bir palto ve kelbine de bir kemik verirse, "Padişah iyi yapmadı" diye kimse itiraz etmez. Çünkü her şeyi lâıyığına vermiştir.

Binaenaleyh, *mümessel-i leh* ne kadar hakir olursa, temsili de o kadar hakir olur; ve ne kadar büyük olursa, temsili de o kadar büyük olur. Evet, sanemler pek adî, hakir olduklarından, Cenab-ı Hak, sineği **(HAŞİYE 2)** onlara

HAŞİYE 1: Sivrisineğin başında mızrak gibi hortum vardır. Filin başına konar, hortumunu filin hortumuna batırır; fil kaçmaya başlar, hiçbir suretle elinden kurtulamaz. Demek, Cenab-ı Hak sivrisineği file galip ve hâkim kılmıştır. Binaenaleyh, hilkatçe dūn ise de, cesaret hususunda faiktir.

Mütercim Abdülmecid

HAŞİYE 2: Bir Arabînin tıptığı bir sanemi varmış. Bir gün ibadete gitmiş. Bakmış ki, bir tilki sanemin başına bevletmiş. Bu hâli görünce, **1** *أَرَبٌ يُّوْلُ الثَّعْلَبَانِ بِرَأْسِهِ* demekle, sanemi kırmış atmış. Demek sanemlerin hakaretinden, yalnız sinekler değil, tilkiler de başlarına çıkar, telvis eder.

Mütercim Abdülmecid

aba: yünden yapılmış kaba ku-maş.

adi: bayağı, aşağı, değersiz.

Arabi: Arap kavmine mensup.

belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; sözün güzel olmakla beraber yerinde, hâl ve makama uygun olması.

bevl: idrar, sidik, çiş.

binaenaleyh: bundan dolayı, bu-nun üzerine.

Cenab-ı Hak: Allah; doğru, ger-çek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.

dūn: altta, aşağıda.

faik: üstün, seçkin, ileri, yüksek.

feylesof: felsefe ile uğraşan, filo-zof.

hakaret: küçüklük, horluk.

hakaret-i zahiriye: görünürdeki değersizlik, dışarıdan bakılınca göze çarpan küçük, önemsiz ve

1. Başına tilkinin bevl ettiği bir şey rab olur mu?

değersiz olma durumu.

hâkim: hükmeden.

hakir: aşağı, adi, itibarsız.

haşıye: dipnot.

hilkat: doğuştan gelen vasıf, yaratılıştan olan.

husus: mevzu, konu.

itiraz: direnme, karşı koyma.

kelâm: Allah'ın zatından, sı-fatlarından ve fiillerinden ve İslâm inanç esaslarından bah-seden ilim.

kelp: köpek.

keza: böylece, aynı şekilde.

Kudret: Allah'ın bütün varlığı çevreleyen ezeli kuvveti.

lâyık: uygun, yakışır, muna-sip.

mızrak: uzun saplı, ucu sivri demirli harp aleti, kargı.

mutabakat: uyma, uygunluk, birbirini tutma.

mümessel-i leh: hakkında temsil getirilen.

mütercim: tercüme eden, bir dilden başka bir dile çeviren, tercüman, çevirmen.

nispet: oran, değer.

sanem: put, Allah'tan başka tapınılan şey.

sıfat: vasıf, nitelik.

sual: soru.

suret: biçim, şekil, tarz.

telvis: buluşturma, kirletme,

pisletme.

temsil: örnek, misal.

musallat kılınıştır. Ve ibadetleri de o kadar çirkindir ki, **نَسَجُ الْعُنْكُوتِ** ile, yani örümceğin ağıyla tabir edilmiştir.

Üçüncü Mugalâta: Onlar diyorlar ki: “Hakikati izhar etmekte, aczi ima eden bu gibi temsîlâta ne ihtiyaç vardır?”

Elcevap: Kur’ân’ı inzal etmekten maksat, cumhur-i nâsı irşat etmektir. Cumhur ise avamdır. Avam-ı nâs, çıplak olan hakaikı göremez, ülfet peyda etmedikleri akliyat-ı mahzayı ve mücerredatı fehimleri alamaz. Bunun için, Cenab-ı Hak, lütuf ve ihsanıyla, hakikatleri onların ülfet ettikleri bir libasla, bir şive ile göstermiştir ki, tevahhuş edip ürkmesinler. Bu bahis, müteşabihat bahsinde geçmiştir.

Bu ayetin cümleleri arasında irtibata geelim:

Evet, **إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا**¹

cümlesi onların irad ettikleri aşağıdaki müteselsil itirazları reddediyor.

1. Allah’ın beşerle konuşmasında ve onlara kahır ve itap etmekte ve onlardan şikâyet etmekte ne hikmet vardır? Hâlbuki, bu gibi şeylerden anlaşılır ki, âlemde insanın da başka bir tasarrufu, bir tesiri vardır.

2. İnsanlar arasında cereyan eden konuşmalar gibi temsillerin getirilmesi. Zira, bu, Kur’ân’ın beşer kelâmı olduğuna âlâmettir.

1. Şüphesiz ki Allah sivrisinekle veya ondan daha küçüğüyle misal vermekten çekinmez. (Bakara Suresi: 26.)

acz: zayıflık, güçsüzlük.
akliyat-ı mahza: sadece akıl yolu ile bulunabilen, tutarlı, mantıklı düşünce ve fikirler.
âlâmet: belirti, işaret, iz.
âlem: dünya, cihan.
avam: halkın büyük kısmı, umum, herkes; “havas”ın zıddı.
avam-ı nâs: insanların ilmi, irfanı kit, okuma yazması az,

fikren zayıf olanları.
ayet: Kur’ân cümlesi.
bahis: konu.
beşer: insan, insanlık.
cereyan: olma, meydana gelme.
cumhur: halk, ahali, umum topluluk.
cumhur-i nâs: insanların çoğunluğu.
fehîm: zeki, anlayışlı, akıllı,

kavrayışlı.
hakaik: hakikatler, doğrular, gerçekler.
hakikat: gerçek, doğru.
hikmet: ilâhî gaye, gizli sebep.
ihsan: bağışlama, ikram etme, lütuf.
ima: dolaylı, üstü kapalı ifade etme.
inzal: Allah’ın emirlerinin

peygamberlere indirilmesi.

irad: getirme, söyleme.

irşat: doğru yolu gösterme, gafletten uyandırma.

irtibat: bağ, münasebet.

itap: azarlama, rencide etme.

itiraz: direnme, karşı koyma.

izhar: gösterme, açığa vurma.

kahır: büyük eziyet, cefa, zulüm.

kelâm: söz, konuşma.

libas: kıyafet, giysi.

lütuf: güzellik, hoşluk, iyilik, ihsan.

maksat: kastedilen şey; gaye.

mugalâta: delilsiz veya uydurma delillere dayandırılan münakaşa.

musallat: fazlasıyla üzerine giden, rahatsız eden, aşırı derecede sataşan, sık sık rahatsızlık veren.

mücerredat: soyut kavramlar.

müteselsil: teselsül eden, birbirinin ardından gelen, zincirleme giden, zincirleme.

müteşabihat: Kur’ân-ı Kerim’in manası açık olmayan ayetleri, müteşabih ayetler, mecazî manaya elverişli ayetler.

peyda: kurma, sağlama.

şive: söyleyiş, telâffuz.

tabir: demek, ifade etmek.

tasarruf: idare, kullanım.

temsîl: örnek, misal.

temsîlât: temsiller, örnekler.

tevahhuş: yalnızlaşma, vahşileşme, yabancılaşıma.

ülfet: alışma, kaynaşma, dostluk.

3. Kelâmın arkasında, üslûpların arasında insanın tim-sali görünür.

4. Hakaik, temsilâtla tasvir ediliyor. Bu ise, hakikati iz-har etmekten âciz olduğuna delâlet eder.

5. Getirilen temsiller, adî temsillerdir. Bu ise, mütekel-limin zihni inhisar altında olduğuna emaredir.

6. Hakir ve kıymetsiz şeylerden temsiller getiriliyor. Bu da mütekellimin zayıf olduğuna delildir.

7. Getirilen temsillere mecburiyet olmadığından, terki zikrinden evlâdır.

8. Bilhassa, ehl-i izzetin hayâ ederek tenezzül etme-dikleri şeylerden temsil getirilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm, bu itiraz silsilesini,
¹ **إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا...** (ilâahir) cümlesiyle,
bir darbede kırmış ve yıkmıştır.

1. Eşyanın iç yüzleri yüksek ve şeffaf olduğundan, bu yüzlerden bahsetmek azamet ve celâle münafî olmadığı gibi; ulûhiyetin iktizası üzerine, dış yüzleri çirkin görü-nenlerin bahsedilmekten, zikredilmekten hariç tutulma-ları, ulûhiyet kanununa muhaliftir. Çünkü bir hâkim, teb'asından Çingeneleri hukuk-i medeniyeden ihraç et-mez.

2. Belâgat ve hikmetin iktizası üzerine, hakir manala-rı ifade için hakir temsillerin zikrinde bir muhalefet yok-tur.

adi: sıradan, her zamanki.

azamet: büyüklük, ululuk, yüce-lilik.

belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; sözün güzel olmakla beraber yerinde, hâl ve makama uygun olması.

bilhassa: özellikle.

celâl: sonsuz büyüklük, haşmet, ululuk, yücelik.

darbe: vuruş, vurma, çarpma.

delâlet: delil olma, gösterme; alâ-met, işaret.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

ehl-i izzet: izzetli, değerli olanlar, şeref sahipleri.

emare: alâmet, belirti, nişan.

evlâ: daha uygun, daha lâyük, da-ha iyi.

hakaik: hakikatler, doğrular, ger-çekler.

hakikat: gerçek, doğru.

hâkim: memleketi idare eden, hükümdar.

hakir: itibarsız, değersiz.

hariç: dışında.

hayâ: Allah korkusu ile günahtan kaçınma.

hikmet: ilâhî gaye, gizli sebep.

hukuk-i medeniye: medenî hu-kuk.

ihraç: dışarı çıkarma, atma.

iktiza: gerek, lüzum.

ilâahir: sona kadar, sonuna ka-dar.

inhisar: yalnız bir şeye ait kılma,

1. Şüphesiz ki Allah sivrisinekle veya ondan daha küçüğüyle misal vermekten çekinmez. (Ba-kara Suresi: 26.)

tekellesme.

itiraz: direnme, karşı koyma.

kelâm: söz, lâfız.

kiymet: değer.

mana: anlam.

mecburiyet: mecbur olma, zorunluluk durumu, zorunluluk.

muhalefet: uygun olmama, ayrılık, zıtlık.

muhaliif: zıt, aykırı.

münafî: zıt, aykırı.

mütekellim: söyleyen, konu-şan, birinci şahıs.

silsile: seri, dizi.

şeffaf: saydam.

tasvir: betimleme, başka bir ifade ile anlatma.

tebaa: uyruk, bir devletin ida-resi altında bulunanlar.

temsîl: örnek, misal.

temsîlât: temsiller, örnekler.

tenezzül: kendine aykırı dü-

şen bir işi veya durumu kabul etme, alçalma.

timsal: resim, suret, şekil.

ulûhiyet: ilâhlık, Allah'ın hâ-kimiyeti ile kâinattaki her şe-yi kendisine ibadet ve itaat ettirmesi.

üslûp: tarz, yol, biçim, usul, stil.

zihin: hafıza, bellek.

zikir: anma, bildirme.

3. Adî temsillerde bir beis yoktur; terbiye ve irşat öyle ister.

4. İnayet-i İlâhiyenin iktizası üzerine, hakaik temsilât-la tasvir edilir.

5. Rububiyet ve terbiyenin iktizasına binaen, insanları kendi aralarında cereyan eden muhavereleri, üslûpları, şiveleriyle irşat etmek lâzımdır.

6. Hikmet ve nizamın iktizası üzerine, Cenab-ı Hakkın insanlarla konuşması zarurîdir.

Hülâsa: Cenab-ı Hak, insanlara cüz'î, ihtiyarî vermekle, onları âlem-i ef'ale master yaptı. O âlem-i ef'ali bir nizam altına almak üzere kelâmını, yani Kur'ân'ını da o âlem-i ef'ale gönderdi. Binaenaleyh, tanzif ve tanzim için yapılan İlâhî bir program, itirazlara mahal olamaz.

فَمَا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ¹

Bu cümleyi evvelki cümle ile bağlayan alâkaya gelince:

Evvelki cümledeki hükmü ispat için bu cümle, bir delilin yolunu gösteriyor ve zihne gelen vehimleri de defediyor. Şöyle ki:

Her kim inayet-i ezeliye ile rububiyet-i İlâhiyeyi göz önüne getirip Allah canibinden kudretin azameti altında bakarsa, *bauda* ve emsaliyle getirilen temsillerin belâgat kanunlarına muvafık ve Cenab-ı Hak'tan hak olduğunu

rek.

iktiza: gerek, lüzum.

ilâhî: Allah'la ilgili, Cenab-ı Hakka dair.

inayet-i ezeliye: zaman ve mekânla sınırlı olmayan Cenab-ı Hakkın yardımı, inayeti.

inayet-i İlâhiye: Allah'ın yardımı.

irşat: doğru yolu gösterme, gafletten uyandırma.

ispat: kanıtlama, doğrulama.

itiraz: direnme, karşı koyma.

kelâm: söz, lâfız.

kudret: güç, kuvvet, iktidar.

mahal: yer.

master: bir şeyin çıktığı yer, kaynak, temel.

muhavere: konuşma, sohbet etme.

muvaafık: yerinde, uygun, uyar, münasip.

nizam: düzen, düzgünlük; kaide, kanun.

resul: elçi, Allah'ın elçisi, haberci, peygamber.

rububiyet: Cenab-ı Hakkın her zaman, her yerde, her mahlûka muhtaç olduğu şeyleri vermesi, onu terbiye etmesi ve idaresi altında bulundurma vasfı.

rububiyet-i İlâhiye: Allah'ın terbiye ediciliği.

şive: söyleyiş, telâffuz.

tanzif: temizleme.

tanzim: düzenleme, sıralama, tertipleme.

tasvir: betimleme, başka bir ifade ile anlatma.

temsîl: örnek, misal.

temsilât: temsiller, örnekler.

terbiye: besleyip büyütmek, yetiştirme, eğitime.

üslûp: tarz, yol, biçim, usul, stil.

vehim: zan, şüphe, yanlış ve esaslı düşünce.

zarurî: mecburî, zorunlu, ister istemez.

1. İman edenler, onun Rablerinden gelen hak olduğunu bilirler. (Bakara Suresi: 26.)

adî: sıradan, her zamanki.

alâka: ilgi, ilişki, yakınlık.

âlem-i ef'al: fiiller âlemi, ameller âlemi.

azamet: büyüklük, ululuk, yücelik.

bauda: sıvrisinek.

beis: sakınca, mahzur.

belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; sözün güzel olmakla beraber yerinde, hâl ve makama uygun olması.

binaen: -den dolayı, bu sebepten.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

canip: yan, yön, cihet, taraf.

Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.

cereyan: olma, meydana gelme.

cüz'î: küçük, az.

def: kovma, uzaklaştırma.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

emsal: benzerler.

evvel: önce.

hakaik: hakikatler, doğrular, gerçekler.

hikmet: ilâhî gaye, gizli sebep.

hüküm: emir, bir konu hakkında verilen karar.

hülâsa: özet.

ihtiyarî: kendi isteğiyle, seçe-

tasdik eder. Fakat, her kim nefsinin emri altında mümkinatı nazara alarak bakarsa, şüphesiz vehimler onu havalandırır, dalâletin bataklığına atar.

Bu iki taife insanların meseli, iki şahsın meseline benzer ki: Onlardan birisi yukarıya, diğeri aşağıya gider. Her ikisi de pek çok su arklarını görürler. Yukarıya giden şahıs, doğru çeşmenin başına gider, suyun menbaini bulur; tatlı, temiz bir su olduğunu anlar. Sonra o çeşmeden teşaub edip dağılan bütün arkların temiz ve tatlı olduklarına hükmeder ve hangi arka tesadüf ederse, tatlı ve temiz olduğunda tereddüt etmez. İşte bu itibarla, kendisine vehimler tasallut etmezler. Aşağıya giden öteki şahıs ise, arklara bakar. Suyun menbaini göremediğinden, her rast geldiği ark suyunun tatlı olup olmadığını anlamak için delilleri, emareleri aramaya mecbur olur. Bundan dolayı vehimlere maruz kalır. Edna bir vehim o kafasız yoldan çıkarır.

Yahut, o iki taifenin misali, ellerinde bir âyine bulunan iki şahsın misaline benzer ki; birisi âyinenin şeffaf yüzüne bakar, içinde kendisini gördüğü gibi çok şeyleri de görebilir, öteki adam ise âyinenin renkli yüzüne bakar, bir şey anlayamaz.

Hülâsa: Allah'ın sun'una, ef'aline, kelâmına, temsîlâtına, üslûplarına, inayet ve rububiyetini mülâhaza etmekle beraber, Allah'ın canibinden bakmak lâzımdır. Bu bakış da ancak nur-i imanla olur. Bu itibarla, vehimler olsa bile, ancak örümcek ağının kıymet ve kuvvetinde olur.

âyine: ayna.

canip: yan, yön, cihet, taraf.

dalâlet: azgınlık, sapıklık.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

edna: en açığı, en basit, en küçük.

ef'al: fiiller, işler.

emare: alâmet, belirti, nişan.

hüküm: karar vermek, öyle olduğuna inanmak.

hülâsa: kısaca, özet.

inayet: yardım, ihsan, lütuf.

itibar: bakımdan, sebepten.

kelâm: ilâhî söz.

kıymet: değer.

maruz: uğramak, etkilenmek.

menba: kaynak.

mesel: örnek, benzer, numune.

misal: benzer, örnek.

mülâhaza: dikkatle ve teferuatıyla, inceden inceye düşünme.

mümkinat: yaratılanlar, mümkün olanlar, imkân dâhilindekiler, olabilir şeyler.

nazar: dikkat.

nefis: kötü vasıfları kendisinde toplayan hayırlı işlerden

alıkoyan güç.

nur-i iman: iman nuru, Allah'ın varlığına, yaratıcılığına inanmadaki gönül, kalp ve fikir aydınlığı.

rububiyet: Cenab-ı Hakkın her zaman, her yerde, her mahlûka muhtaç olduğu şeyleri vermesi, onu terbiye etmesi ve idaresi altında bulundurma vasfı.

sun: iş, eser.

şeffaf: saydam.

taife: takım, grup.

tasallut: son derece rahatsız etme, musallat olma.

tasdik: doğrulama, onaylama.

temsîlât: temsiller, örnekler.

tereddüt: kararsızlık, şüphe de kalma.

tesadüf: rast gelme.

teşaub: şubelenme, şubelere ayrılma.

üslûp: tarz, yol, biçim, usul, stil.

vehim: zan, şüphe, yanlış ve esassız düşünce.

Eğer mümkinat cihetinden cüz'î fikriyle müşteri nazarıyla bakarsa, zayıf bir vehim bile onun nazarında bir dağ gibi olur. Cudi Dağını gözün rü'yetinden meneden sineğin kanadı gibi zayıf, küçük bir vehim de, hakikati onun gözünün görmesinden setreder.

¹ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا... ilâahir...

Bu cümlelerin evvelki cümle ile cihet-i irtibatı:

Evet, temsîlât-ı Kur'âniyedeki hikmeti fehmetmek için Allah canibinden nur-i imanla bakmak lâzım olduğuna evvelki cümle ile işaret edilmiştir. Bu cümlede ise, mezkûr temsîlâtta hikmetin adem-i fehmini intaç eden ve aynı zamanda evham ve bahaneler yuvasına giden yol gösterilmiştir. Şöyle ki:

Alçak nefis tarafından her şeyi karanlıklı gösteren küfür zulmetiyle temsîlât-ı Kur'âniyeye bakan olursa, tabîî o temsîlâtın hikmetini anlayamaz, evhama kapılır. Kalbindeki marazın yardımıyla, her vehim onun nazarında bir dev kesilir; tarik-ı hakkı kaybeder, tereddütlere maruz kalır. Sonra istifhama, yani sorup sual etmeye başlar, içinden çıkamaz. En nihayet, iş inkâra dayanır; inkârın içinde kalır. Kur'ân-ı Kerîm, ihtisar ve kinaye tarikiyle, onların inkârı tazammun eden istifhamlarına

² مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا cümlesiyle işaret etmiştir. Ve bu

1. Amma, kâfirler ise... (Bakara Suresi: 26.)

2. Allah bu gibi hakir misalle neyi kastetmiştir? (Bakara Suresi: 26.)

adem-i fehîm: anlayıştan yoksun olma, anlayışsızlık.

bahane: asıl sebebi gizlemek için ileri sürülen uydurma sebep.

canîp: yan, yön, cihet, taraf.
cihet: yön.

cihet-i irtibat: irtibat sebepleri, tarafları; bağlanma yönü, aradaki benzeyiş ve münase-

bet.

cüz'î: küçük, az.

dev: masallardaki korkunç, iri ve kuvvetli olan hayali yaratık.

evham: vehimler, zanlar, kuruntular.

evvel: önce.

fehmetmek: anlamak, kavramak, idrak etmek.

hakikat: gerçek, doğru.

hikmet: ilâhî gaye, gizli sebep.

ihtisar: kısaltma, özetleme.

ilâahir: sona kadar, sonuna kadar.

inkâr: Allah'ın varlığına, birliğine inanmama, kabul ve tasdik etmeme.

intaç: netice verme, sonuç-

landırma.

istifham: soru sorup anlama, sorup anlama.

istifham: zihni işgal eden soru.

kinaye: maksadı, kapalı bir şekilde ve dolaylı olarak anlatan söz.

küfür: imansızlık, dinsizlik.

maraz: hastalık.

maruz: uğramak, etkilenmek.

men: yasak etme, engelleme.

mezkûr: zikredilen, adı geçen, anılan.

mümkinat: yaratılanlar, mümkün olanlar, imkân dâhilindekiler, olabilir şeyler.

müşteri: bir şeyi satın alan veya satın almaya talip olan kimse, alıcı.

nazar: bakış, dikkat.

nihayet: en sonunda.

nur-i iman: iman nuru, Allah'ın varlığına, yaratıcılığına inanmadaki gönül, kalp ve fikir aydınlığı.

rü'yet: görme, bakma, seyretme.

setr: örtme, kapama, gizleme.

sual: soru.

tabîî: elbette, şüphesiz.

tarik: yol.

tarik-ı hak: hak ve hakikat yolu.

tazammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.

temsîlât: temsiller, örnekler.

temsîlât-ı Kur'âniye: Kur'ân'ın verdiği temsiller, misaller.

tereddüt: kararsızlık, şüphede kalma.

vehim: zan, şüphe, yanlış ve esassız düşünce.

zulmet: karanlık.

akıbet: nihayet, son.
bedihi: delil ve ispata muhtaç olamayacak derecede açık ve ortada olan, aşikâr.
binaen: -den dolayı, bu sebepten.
cebir: zor, zorlama, baskı yapma.
cumhur-i avam: avamın cumhuru, halkın çoğunluğu.
dalâlet: azgınlık, sapıklık.
evvel: önce.
hırs: aşırı istek, şiddetli arzu, fazla isteme.
hidayet: doğru inanç ve yaşayış üzere olmak.
icaz: az sözle çok mana ifade etme.
i'caz: mu'cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.
ihtisar: kısaltma, özetleme.
ikaz: uyarı.
ilâahir: sona kadar, sonuna kadar.
ille-i gaiye: gerçekleştirilmesi, meydana gelmesi için çaba harcanan şey, amaç, ideal.
illet: sebep.
inkışaf: ortaya çıkma, gelişme.
irşat: doğru yolu gösterme, gafletten uyandırma.
istidat: kabiliyet, yetenek.
istifham: zihni işgal eden soru.
ittihaz: edinme, kabul etme.
kelâm: söz, lâfız.
küfür: imansızlık, dinsizlik.
menzile: mertebe.
mezkûr: zikredilen, adı geçen, anılan.
mutabakat: uyum.
mülevves: kirli, pis; karışık, düzensiz.
nazarî: nazar ile ilgili, bakışla ilgili.
neşvünema: yayılıp gelişme, büyüüp gelişme; büyüme, boy atma, yetişme, gelişme.
nur-i iman: iman nuru, Allah'ın varlığına, yaratıcılığına inanmadaki gönül, kalp ve fikir aydınlığı.
sual: soru.
tefekür: derin düşünme; eşyanın hakikatini, yaratıcının sırlarını

işaret içindir ki, evvelki cümlede mezkûr ¹ يَعْلَمُونَ 'ye mutabakat için, burada ² لَا يَعْلَمُونَ 'nin zikri lâzım iken, ³ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا (ilâahir) denilmiştir.

⁴ يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا : Bu cümle, onların temsilâtının sebebini, ille-i gaiyesini anlamak üzere, ⁵ مَاذَا ile

yaptıkları istifhama cevaptır. Fakat, Kur'ân-ı Kerîm, usul ittihaz ettiği icaz ve ihtisara binaen, temsilâtın akıbetini, yani temsilâta terettüp eden dalâlet ve hidayeti, ille-i gaiye menzilesinde göstermiştir.

Evet, dalâlet ve hidayet, temsilâta illet olamaz. Eğer illet olsa cebir olur. Ancak, temsilâtın sebep ve ille-i gaiyesi, cumhur-i avamı ikaz ve irşattır. Sanki onlar, “Niçin böyle oldu? Niçin i'caz bedihi olmadı? Niçin Allah'ın kelâmı olduğu zarurî olmadı? Niçin bu temsilât yüzünden vehimlere meydan verildi?” diye birçok sualleri ortaya çıkardılar. Kur'ân-ı Kerîm, يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا cümlesiyle o sual kümesini dağıttı. Şöyle ki:

O temsilâtı nur-i iman ile tefekkür edenin nur-i imanı inkışaf eder, kuvvet bulur; küfür zulmetiyle ve tenkit hırsıyla bakanın da zulmeti ziyadeleşir ve gözü kör olur. Çünkü, nazarîdir, bedihi değildir.

Evet, bu temsilât, temiz ve yüksek ruhları, mülevves ve alçak ruhlardan tefrik içindir. Bu da, yüksek istidatları neşvünemalandırmakla pis istidatlardan temyiz içindir.

1. Bilirler. (Bakara Suresi: 26.)

2. Bilmezler.

3. Allah bu gibi hakir misalle neyi kastetmiştir? (Bakara Suresi: 26.)

4. Allah, bu misalle birçoğunu saptırır, birçoğunu da onunla doğru yola iletir. (Bakara Suresi: 26.)

5. Neyi? (Bakara Suresi: 26.)

kavramak ve ibret almak için zihnen ve kalben düşünme.

tefrik: birbirinden ayırma, seçme, ayırtma, ayrı tutma.

temsilât: temsiller, örnekler.

temyiz: inceleyip seçme,

ayırtma.

tenkit: eleştirme.

terettüp: sıralanma, sırasında olma, sırası gelme.

usul: metot, düzen.

vehim: zan, şüphe, yanlış ve

esassız düşünce.

zarurî: mecburî, zorunlu, ister istemez.

zikir: anma, bildirme.

ziyade: Artma, çoğalma.

zulmet: karanlık, Allah'ın nurundan mahrum olma hâli.

Bu dahi, sağlam fıtratları mücahedeyle bozuk ve hasta fıtratlardan ayırmak içindir. Bunu da imtihan-ı beşer istilzam ediyor. Bunu dahi sırr-ı teklif iktiza etmiştir. Teklif ise saadet-i beşer içindir. Saadet ise tekemmülden sonradır.

Sual: Diyorsun ki, “Teklif, saadet içindir.” Hâlbuki, ekser-i nâsın şekavetine sebep, tekliftir. Teklif olmasaydı, bu kadar tefavüt-i şekavet de olmazdı?”

Cevap: Cenab-ı Hak, verdiği cüz-i ihtiyarî ile ef'al-i ihtiyariye âlemini kesbiyle teşkil etmeye insanı mükellef kıldığı gibi; ruh-i beşerde vedia olarak ekilen gayr-i mütenahi tohumları sulamak ve neşvünemalandırmak için de beşeri teklif ile mükellef kılmıştır. Eğer teklif olmasaydı, ruhlardaki o tohumlar neşvünema bulamazdı.

Evet, nev-i beşerin ahvaline dikkatle bakılırsa, görülür ki; ruhun manen terakkisini, vicdanın tekâmülünü, akıl ve fikrin inkişaf ve terakkisini telkih eden, yani aşıl原因an şeriatlardır, vücut veren tekliftir, hayat veren peygamberlerin gönderilmesidir, ilham eden dinlerdir. Eğer bu noktalar olmasaydı, insan hayvan olarak kalacaktı ve insan-daki bu kadar kemalât-ı vicdaniye ve ahlâk-ı hasene tamamen yok olurlardı.

Fakat, insanların bir kısmı, arzu ve ihtiyarıyla teklifi kabul etmiştir. Bu kısım, saadet-i şahsiyeyi elde ettiği gibi, nev'in saadetine de sebep olmuştur.

ahlâk-ı hasene: güzel ahlâk, güzel huy.
ahval: hâller, durumlar.
âlem: dünya, cihan.
arzu: istek, heves, niyet.
beşer: insan, insanlık.
cüz-i ihtiyarî: Cenab-ı Hak tarafından insana verilen arzu serbestliği; dilediği gibi hareket edebilme kuvveti; cüz'î irade.
ef'al-i ihtiyariye: kişinin kendi isteğiyle yaptığı işler, kişinin kendi ihtiyarî fiilleri.

ekser-i nâs: insanların çoğu.
fıtrat: yaratılış, tabiat, mizaç, huy.
gayr-i mütenahi: sonsuz, sonu olmayan, nihayetsiz.
ihtiyar: irade, tercih.
iktiza: gerek, lüzum.
ilham: içe, gönüle doğma, kalbe gelme, gönle doğan şey.
imtihan-ı beşer: insanın imtihanı.
inkişaf: gelişme.
istilzam: gerektirme.

kemalât-ı vicdaniye: vicdana ait kemalât, vicdanî ve ruhî olgunluk ve mükemmellikler.
kesb: çalışarak elde etme, çalışarak kazanma.
manen: mana bakımından, manaca.
mücahede: savaşma, mücadele, uğraşma, çaba, gayret.
mükellef: sorumlu ve yükümlü olan, bir şeyi yapmaya mecbur olan, vazifeli.
neşvünema: yayılıp gelişme, büyüyüp gelişme; büyüme,

boy atma, yetiştirme, gelişme.

nev-i beşer: insanoglu, insanlar.

nevi: çeşit, tür.

ruh-i beşer: insan ruhu.

saadet: mutluluk.

saadet-i beşer: insanın mutluluğu, insanın saadeti.

saadet-i şahsiye: bir kişinin kendi mutluluğu.

sırr-ı teklif: teklif sırrı, insanların dünyaya gelip Allah tarafından vazifelendirilmelerinin sırrı.

sual: soru.

şekavet: sıkıntı ve işkence altın-da kalmak, kötü duruma düşme.

şeriat: Allah'ın emri, ilâhî kanun.

tekâmül: kemal bulma, kemale erme, olgunlaşma.

tekemmül: olgunlaşma, kemale erme, mükemmelleşme.

teklif: Allah'ın, insanları emir ve yasaklarına uygun hareket et-mekle vazifelen-dirmesi.

telkih: aşılama, aşı yapma.

terakkî: ilerleme, gelişme.

teşkil: oluşturma, şekillendirme.

vedia: emanet, saklanılmak ve korunmak üzere bırakılan şey.

vicdan: insanın içindeki, iyiyi kötüden ayırabilen, iyilik etmekten lezzet duyan ve kötülükten elem alan manevî his.

vücut: var olma, varlık.

Amma insanların büyük bir kısmı, ihtiyarıyla küfrü kabul ve tekâlif-i İlâhiyeyi reddetmişlerse de, teklifin bazı nevilerinden süzülen terbiyevî, ahlâkî vesaire güzel şeyleri aldıklarından, teklifin o nevilerini zımnen ve ıztıreden kabul etmiş bulunurlar. İşte bu itibarla, kâfirin her sıfatı ve her hâli kâfir değildir.

Sual: İnsanlardan büyük bir kısmın şekaveti meydana iken, yalnız küçük bir kısmın saadeti nasıl nev'in saadetine sebep olur ki, "Şeriat rahmettir" diyorsunuz? Hâlbuki nev'in saadeti, ya bütün efradın veya kısm-ı ekserisinin saadetiyle olabilir.

Cevap: Altına yüz yumurta bırakılan tavuk, o yumurtadan yirmisini civciv çıkarıp seksenini ifsat etse, bu tavuk, yumurta nev'ine hizmet etmiş olur. Çünkü, bir civciv, bin yumurtanın annesi olabilir.

Veya yüz tane çekirdek toprağa ekilse ve suyla sulanıp, bilahare yirmisi neşvünema bulup hurma ağacı olsa ve sekseni çürüyüp mahvolursa, yirmi çekirdeğin sümbül lenip ağaç olmasına sebep olan su, elbette çekirdek nev'ine hizmet etmiş olur.

Veyahut, bir maden ateşte eritilse, beşte biri atın, mütebakisi toprak çıksa, elbette ateş o madenin kemaline, saadetine sebep olur.

Binaenaleyh, teklif de insanların beşte birini kurtarsa, o beşte birin saadet-i nev'iyyeye sebep ve amil olduğuna kat'iyetle hükmedilebilir.

ahlâkî: ahlâkla ilgili, ahlâka ait.
amil: sebep, etken.
amma: ama, lâkin, ancak.
bilahare: sonra, sonradan, sonraları.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
efrat: fertler.
hizmet: görev yapma, vazife alma.
hizmet: görev, vazife.
hüküm: karar vermek, öyle olduğuna inanmak.
ıztırar: mecburiyet, zorunluluk, çaresizlik, ihtiyaç.
ifsat: fesada uğratma, bozma, karışıklık çıkarma.
ihtiyarı: irade ile, kendi isteği ile seçerek ve hareket ederek.
itibar: bakımdan, sebepten.
kâfir: Allah'ı ve Islâmiyeti inkâr eden, dinsiz.

kat'iyet: kat'îlik, kesinlik.
kemal: olgunluk, mükemmellik, kusursuz, tam ve eksiksiz olma.
kısm-ı ekserî: çoğu kısmı, büyük çoğunluğu.
küfür: Allah'ın varlığına, birliğine inanmama, müşriklik, imansızlık.
maden: öz, cevher.
mahvolma: yok olma, ortadan kalkma, batma.
mütebaki: geri kalan kısım.
neşvünema: yayılıp gelişme, büyüyüp gelişme; büyüme, boy atma, yetişme, gelişme.
nevi: çeşit, tür.
nevi: çeşit.
rahmet: şefkat etmek, merhamet etmek, esirgemek.
saadet: mutluluk.
saadet-i nev'iye: türün mutluluğu.
sıfat: vasıf, nitelik.
sual: soru.
şekavet: şakilik, eşkıyalık, haydutluk.
şeriat: Islâm dini ve prensip-

leri.
tekâlif-i İlâhiye: ilâhî teklif, Allah'ın yüklediği sorumluluklar.
teklif: Allah'ın, insanları emir ve yasaklarına uygun hareket etmekle vazifelendirmesi.
terbiye: besleyip büyüme, yetiştirme, eğitme.
vesaire: ve başkaları, bunun gibileri.
zımnen: açıktan olmayarak, dolayısıyla, üstü kapalı olarak, kapalı bir şekilde.

Maahaza, yüksek hissiyat ile güzel ahlâkın neşvüneması, ancak mücahede ve içtihatla olur. Evet, sağ el daima çalıştığı için, sol elden daha kuvvetlidir. Ve bir hükûmet, mücahede ettikçe, cesareti artar, terk ettiği zaman cesareti azalır ve binnetice cesaret de hükûmet de söner, mahvolur.

Ve keza, her şeyin ve her işin tekâmülü, zıtlarının mukabele ve rekabet etmeleriyle olur. Meselâ, hidayetin tekâmülüne dalâlet yardım ettiği gibi, imanın tekâmülüne de küfür yardım eder. Çünkü, küfür ve dalâletin ne derece pis ve zararlı olduklarını gören bir mü'minin imanı ve hidayeti birden bine çıkar. Bu iki cihet, teklifin eser ve semeresidir. Ve bu iki cihet itibarıyla, teklif saadet-i nev'iyenin yegâne amilidir.

1 وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ

Bu cümlelerin mâkabliyle münasebeti:

Evet, Kur'an-ı Kerîm, ² وَمَا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا cümlesinde dalâlete atılanlar kimler olduğunu beyan etmeyip, müphem bıraktığından, sâmi korktu. “Acaba o dalâlete atılanlar kimlerdir? Sebep nedir? Kur'an'ın nurundan zulmet nasıl geliyor?” diye sorduğu bu üç sual şu cümle ile cevaplandırılmıştır ki: “Onlar, fasıklardır. Dalâlete atılmaları, fışklarının cezasıdır. Fışk sebebiyle, fasıklar hakkında, nur nâra, ziya zulmete inkılâp eder.” Evet, şemsin ziyasıyla pis maddeler taaffün eder, kokar, berbat olur.

1. Aslında Allah bu misalle sadece fasıkları saptırır. (Bakara Suresi: 26.)

2. Onunla çoklarını dalâlete atar. (Bakara Suresi: 26.)

amil: sebep, etken.
berbat: fena, kötü.
beyan: anlatma, açıklama.
binnetice: neticede, netice olarak.
cihet: yön, sebep, vesile.
dalâlet: iman ve İslâmiyetten ayrılmak, azmak.
eser: tesir, etki.
fasık: Allah'ın emirlerine ay-

kın hareket edip fesat çıkaran, kötülüğü ve günah işlemeyi âdet hâline getiren.
fışk: hak yoldan veya hak yoldan çıkma, Allah'a karşı isyan etme.
hidayet: doğru inanç ve yayaşış üzere olmak.
hissiyat: hisler, duygular.
icthât: din âlimlerinin şer'î

esaslar dâhilinde Kur'an ve sünnete uygun şekilde bir konuda fikir ortaya koymaları, hüküm vermeleri.
iman: inanç, itikat.
inkılâp: değişme, dönüşme.
keza: böylece, aynı şekilde.
küfür: Allah'ın varlığına, birliğine inanmama, müşriklik, imansızlık.

maahaza: bununla birlikte, böyle olmakla beraber.
mahvolma: yok olma, ortadan kalkma, batma.
mâkabl: geçmişteki, geçmiş, bir şeyin kendinden önce olan.
meselâ: örneğin.
mukabele: karşılama, karşı gelme.
mücahede: savaşıma, mücadele, uğraşıma, çaba, gayret.
mü'min: iman eden, inanan.
münasebet: ilgi, ilişki, bağ.
müphem: mahiyeti belli değil, belirsiz.
nâr: ateş; Cehennem.
neşvünema: yayılıp gelişme, büyüme, gelişme, boy atma, yetişme, gelişme.
rekabet: rakip olma hâli, birbirini çekememe.
sâmi: işiten, duyan.
semere: meyve, güzel netice.
sual: soru.
şems: güneş.
taaffün: kokma, kokuşma.
tekâmül: kemal bulma, kemal erme, olgunlaşma.
teklif: Allah'ın, insanları emir ve yasaklarına uygun hareket etmele vazifelendirmesi.
yegâne: biricik, tek, yalnız.
ziya: ışık, aydınlık, nur.
zulmet: karanlık, Allah'ın nurundan mahrum olma hâli.

الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ
أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ¹

Bu cümlelerin evvelki cümle ile vech-i nazmı:

ahit: sözleşme, antlaşma, mukavele, muamele.

amil: sebep, etken.

beyan: anlatma, açıklama.

Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.

delâil: deliller, bürhanlar, ispat vasıtaları.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

esbap: sebepler, vasıtalar.

evvel: önce.

fısk: hak yoldan veya hak yolundan çıkma, Allah'a karşı isyan etme.

fitraten: fitrî olarak, yaratılıştan, yaratılış itibarıyla.

gazap: dargınlık, kızgınlık, darılma, kızma, hiddet, öfke.

had: sınır.

hayat-ı ebediye: ebedî ve sonsuz hayat, ahiret hayatı.

hayat-ı içtimaiye: sosyal hayat, toplum hayatı.

hayat-ı nefsiye ve ruhiye: ruha özgü hayat ve her nefsin kendi hayatı.

ırz: şan ve şeref, namus, iffet.

ifrat: aşırılık, pek ileri gitme, haddini aşma.

intaç: netice verme, sonuçlandırma.

intizam: düzgün olma, düzgün dizilme, düzgünlük, tertipli olma.

isyan: başkaldırma, itaatsizlik, emre karşı gelme.

keza: böylece, aynı şekilde.

kuvve-i aklıye: akıl duygusu, akıl hasleti.

kuvve-i gadabiye: hiddet, öfke duygusu.

kuvve-i sheviye: cinsî istek duygusu, dünya zevklerine istek duygusu; yeme, içme, konuşma, uyuma istek ve hissi gibi kabiliyetler.

mahvolma: yok olma, ortadan kalkma, batma.

maraz: hastalık.

masum: suçsuz, günahsız, saf, temiz.

menşe: esas, kaynak.

muhalefet: uygun olmama, aykırılık, zıtlık, ayrılık, muhaliflik.

namus: edep, hayâ, ahlâk, doğruluk gibi faziletlerin sonucu olan ve yüksek değer taşıyan haslet.

Evet, bu cümleyle, fısk şerh ve beyan edilmiştir. Şöyle ki:

Fısk, haktan udûl, ayrılmak, haddi tecavüz, hayat-ı ebediyeden çıkıp terk etmektir. Fıskın menşei, kuvve-i aklıye, kuvve-i gadabiye, kuvve-i sheviye denilen üç kuvvetin ifrat ve tefritinden neş'et eder.

Evet, *ifrat veya tefrit, delillere karşı bir isyandır. Yani, sahife-i âlemde yaratılan delâil, uhûd-i İlâhiye hükmündedir. O delâile muhalefet eden, Cenab-ı Hak'la fitraten yapmış olduğu ahidini bozmuş olur.*

Ve keza, *ifrat ve tefrit, hayat-ı nefsiye ve ruhiyenin maraz ve hastalığını intaç eden esbaptandır. Buna, fıskın birinci sıfatı olan* ² *يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ* *cümlesiyle işaret edilmiştir.*

Ve keza, *ifrat ve tefrit, hayat-ı içtimaiyeye karşı isyan ateşini yakan iki amildir. Evet, bu amiller, hayat-ı içtimaiyeyi nizam ve intizam altına alan rabitaları, kanunları keser atar. Evet, şehvet veya gazap, haddini aşarsa, ırz ve namuslar payimal olur, masumlar mahvolur. Buna da,*

1. O fasıklar ki, Allah'a verdikleri sözü bozar, Allah'ın akrabalar ve mü'minler arasında riayet edilmesini emrettiği bağları keser ve yeryüzünde fesat çıkarırlar. (Bakara Suresi: 27.)

2. Allah'a verdikleri sözü bozarlar. (Bakara Suresi: 27.)

neş'et: meydana gelme, oluşma, çıkma.

nizam: düzen, tertip; düzgünlük.

payimal: ayak altında kalmış, ayak altına alınmış, çiğnenmiş.

rabita: ilişki, bağ.

sahife-i âlem: âlem sayfası.

sıfat: vasıf, nitelik.

şehvet: ruh sahibi erkek ve dişi varlıkların birbirlerine karşı olan tabîî istek ve meyilleri, cinsel arzu, cinsî istek.

şerh: açıklama, izah etme, yorumlama.

tecavüz: sınırını aşma.

tefrit: ortalamanın altında kalma, tersine aşırılık, ifratın zıddı.

udûl: vazgeçme, dönme.

uhûd-i İlâhiye: Allah'ın ahitleri, antlaşmaları.

vech-i nazım: nazım yönü, nazım tarafı.

fıskın ikinci sıfatı olan ¹ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ cümlesiyle işaret edilmiştir.

Ve keza, dünya nizamının bozulmasını intaç edip fesat ve ihtilâle sebebiyet veren iki ihtilâlcidirler. Buna dahi, fıskın üçüncü sıfatı olan ² وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ cümlesiyle işaret edilmiştir.

Evet, fasık olan kimsenin kuvve-i aklıye ve fikriyesi itidali kaybedip safatalara düşerse, itikadata ait rabıtaları kesmekle, hayat-ı ebediyesini yırtar atar.

Ve keza, kuvve-i gadabiyesi hadd-i vasatı tecavüz ederse, hayat-ı içtimaiyenin hem yüzünü, hem astarını yırtar, altüst eder.

Ve keza, kuvve-i şehviyesi haddi aşarsa, heva-i nefse tâbi olur, kalbinden şefkat-i cinsiye zail olur; kendisi berbat olacağı gibi, başkalarını da berbat edecektir. Bu itibarla, fasıklar, hem nev'inin zararına, hem arzın fesadına çalışmış olur.

³ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ : Bu cümle, evvelki cümlelerin neticesi ve aynı zamanda te'kididir. Şöyle ki:

Evvelki cümlede ahdi bozmak, sıla-i rahmi kesmek, arzda fesat yapmak gibi fasıkın cinayetlerini korkunç bir şekilde söyledikten sonra, bu cümlede evvelki tehdit ve korkuyu te'kit için, fasıkın cinayetlerinin netice ve cezasını şöyle beyan etmiştir: “O fasıklar, ahiretlerini verip

hayat-ı içtimaiye: sosyal hayat, toplum hayatı.

heva-i nefis: nefsin hevası, nefsin zararlı ve günah olan istekleri.

ihtilâl: isyan, ayaklanma, baş kaldırma.

intaç: netice verme, sonuçlandırma.

itibar: bakımdan, sebepten.

itidal: aşırı olmama, orta hâlde olma, ölçülülük.

itikadat: inanışlar, inançlar, bağlanışlar.

keza: böylece, aynı şekilde.

kuvve-i aklıye: akıl duygusu, akıl hasleti.

kuvve-i gadabiyeye: hiddet, öfke duygusu.

kuvve-i şehviye: cinsî istek duygusu, dünya zevklerine istek duygusu; yeme, içme, konuşma, uyuma istek ve hissi gibi kabiliyetler.

nevi: çeşit, tür.

nizam: düzen, düzgünlük; kaide, kanun.

rabıta: ilişki, bağ.

safsata: gerçek dışı fikri karşı tarafta kabul ettirmek için başvuru, görünüşte doğru gibi görüldüğü hâlde gerçekte yanlış olan kıyas.

sebebiyet: sebep olma, icap ettirme, gerektirme.

sıfat: vasıf, nitelik.

sıla-i rahim: ana, baba ve akrabayı ziyaret etme.

şefkat-i cinsiye: cinsle ait şefkat; aynı cinsten olanların birbirlerine karşı duydukları merhamet, sevgi, şefkat duygusu.

tâbi: uymak, bağlanmak.

tecavüz: sınırını aşma.

tehdit: korkutma, gözdağı verme.

te'kit: kuvvetlendirme, sağlamlaştırma.

zail: sone eren, yok olan.

1. Allah'ın akrabalar ve mü'minler arasında riayet edilmesini emrettiği bağları keserler. (Bakara Suresi: 27.)

2. Ve yeryüzünde fesat çıkarırlar. (Bakara Suresi: 27.)

3. Zarar ve hüsrana maruz kalanlar, ancak onlardır. (Bakara Suresi: 27.)

ahiret: dünya hayatından sonra başlayıp ebediyen devam edecek olan ikinci hayat.

ahit: yemin, and.

arz: yer, dünya.

berbat: fena, kötü.

beyan: anlatma, açıklama.

cinayet: cana kıyma, katl ve-

ya bu derecede ağır bir suç.

evvel: önce.

fasık: Allah'ın emirlerine aykırı hareket edip fesat çıkaran, kötülüğü ve günah işlemeyi âdet hâline getiren.

fesat: bozukluk, karışıklık, nifak.

fısk: hak yoldan veya hak yolundan çıkma, Allah'a karşı isyan etme.

fikriye: fikir cinsinden, fikirle alâkalı, fikre ait.

hadd-i vasat: orta derece.

hayat-ı ebediye: ebedî ve sonsuz hayat, ahiret hayatı.

dünyayı aldıkları gibi, hidayeti dalâletle tebdil eden kafa-sız adamlardır.”

Şimdi üçüncü vazifeye geldik. Yani bu ayetin ihtiva ettiği cümlelerin hey’etlerinden bahsedeceğiz:

Evvelâ bunu bilmek lâzımdır ki: Kur’ân-ı Kerîm’in ayetleri ve ayetlerin cümleleri ve cümlelerin hey’etleri, saniye, dakika, saatleri sayan saatin milleri gibidirler. Mil-lerin her ikincisi birincisine yardım ettiği gibi; bir ayet bir maksadı takip ettiği zaman, cümleleri de o maksadın etrafında dolaşırlar. Cümlelerin hey’etleri dahi, cümlelerin izini takip ediyorlar. Vaziyetleri öyle bir noktaya gelir ki, hâlleri lisan-ı hâl ile şu beyti okuyor:

عِبَارَاتُنَا شَتَّى وَحُسْنُكَ وَاحِدٌ ۞ وَكُلُّ إِلَى ذَاكَ الْجَمَالِ يُشِيرُ

Yani, “Söylediğimiz sözler ayrı ayrı ise de, senin hüs-nün birdir. Bütün sözlerimiz, o hüsn-i cemale işaret ediyorlar.”

Bunun içindir ki, Kur’ân-ı Kerîm’in selâseti ve yüksek belâgati ve nakşındaki inceliği tabaka-i i’caza vâsıl olmuştur.

¹ إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوضَةٌ فَمَا فَوْقَهَا : Bu

cümledeki kelimelerin nüktelerinden bahsedeceğiz:

إِنَّ kelimesi, hem hükümün hakikate bağlı olduğuna, hem hükümde vaki olan tereddüt ve inkârların def’ine delâlet eder. Öyle ise, bu إِنَّ ayetin başında zikredilen müteselsil tereddütlere işarettir.

ayet: Kur’ân cümlesi.

belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; sözün güzel olmakla beraber yerinde, hâl ve makama uygun olması.

beyit: iki mısradan oluşan şiir.

dalâlet: iman ve İslâmiyetten ayrılmak, azmak.

def: kovma, uzaklaştırma.

delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.

evvelâ: öncelikle.

hakikat: gerçek, doğru.

hey’et: hâl, durum, keyfiyet.

hidayet: doğru inanç ve yaşayış üzere olmak.

hüküm: emir, bir konu hakkında verilen karar.

hüsn-i cemel: yüz güzelliği, kişi-

1. Şüphesiz ki Allah sivrisinekle veya ondan daha küçüğüyle misal getirmekten çekinmez. (Bakara Suresi: 26.)

nin kendi güzelliği.

hüsün: güzellik.

ihtiva: içine alma, kapsama.

inkâr: reddetme, saklama, gizleme.

lisan-ı hâl: hâl dili, bir şeyin durumu ve görünüşü ile bir mana ifade etmesi.

maksat: kasıt, amaç, düşünce.

müteselsil: teselsül eden, bir-

birinin ardı sıra, zincirleme gi-den.

nakış: işleme, sanat, incelik.

nükte: ince manalı, düşündürücü söz.

selâset: sözün akıcı olma hâli, ifadedeki ahenk, açıklık, kolaylık ve akıcılık.

tabaka-i i’caz: mu’cizelik sırası, mu’cizelik kuşağı, mu’cize katmanları.

tebdil: değiştirme, dönüştürme.

tereddüt: kararsızlık, şüphe-de kalma.

vaki: meydana gelme, ortaya çıkma.

vasıl: erişme, ulaşma, kavuşma.

vazife: görev.

vaziyet: durum.

zikir: anma, bildirme.

الله kelimesi, bundan önce zikredilen Cenab-ı Hak ile

mümkinat arasında yaptıkları kıyastaki hatayı zihnın gözüne sokuyor. Yani “Nasıl Allah diyorsunuz ve nasıl Allah’ı mümkünata kıyas ediyorsunuz, Allah ünvanını taşıyan Zat, mümkünata kıyas edilebilir mi?”

Sual: ¹ لَا يَسْتَحْيِي Hayâ, nefsin sıkılmasıyla yüzde pey-

da olan kızartıdan ibaret olduğundan, Cenab-ı Hak hakkında bu kelimenin kullanılması muhaldır. Muhali nefyetmekte fayda yoktur. Binaenaleyh, لَا يَسْتَحْيِي yerinde

² لَا يَتْرُك denilmiş olsaydı, muhaliyete mahal kalmazdı.

Cevap: ³ بَعُوضَةٌ ile yapılan temsili iktiza eden ve hü-

nünü takdir eden hikmet, belâgat vesaire gibi esbaba karşı temsili terk etmek isteyen, hayâdan maada tek bir esbap yoktur. Hayâ da Cenab-ı Hak hakkında muhaldır. Öyle ise, o temsili terk etmeye asla sebep bulunmadığına işareten لَا يَسْتَحْيِي kelimesi لَا يَتْرُك kelimesine tercih edilmiştir. Çünkü لَا يَتْرُك kelimesi, bu manayı ifade ede-

mez. Yahut ⁴ يَسْتَحْيِي ’nin zikri, onların ahmakçasına söyledikleri أَمَّا يَسْتَحْيِي رَبِّ مُحَمَّدٍ أَنْ يُمَثِّلَ بِهِذِهِ الْمُحَقَّرَاتِ , yani, “Muhammed’in Rabbi bu hakir şeylerden temsil

hüküm verme.

maada: başka, gayri, -den başka.

mahal: yer.

mana: anlam.

muhâl: imkânsız, olması mümkün olmayan.

muhaliyet: imkânsızlık, imkânsız oluş.

mümkinat: yaratılanlar, mümkün olanlar, imkân dâhilindekiler, olabilir şeyler.

nefis: kötü vasıfları kendisinde toplayan hayırlı işlerden alıkoyan güç.

nefiy: inkâr etme, olumsuzlama.

peyda: meydana gelme, açığa çıkma.

sual: soru.

takdir: değerlendirme.

temsîl: örnek, misal.

ünvan: şöhret, ad, isim.

vesaire: ve başkaları, bunun gibileri.

zikir: anma, bildirme.

1. Çekinmez. (Bakara Suresi: 26.)

2. Terk etmek.

3. Sivrisinek. (Bakara Suresi: 26.)

4. Çekinme.

belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; sözün güzel olmakla beraber yerinde, hâl ve makama uygun olması.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi

olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.

esbap: sebepler, vasıtalar.

hakir: aşağı, adî, itibarsız.

hayâ: Allah korkusu ile gûnahtan kaçınma.

hikmet: İlâhî gaye, gizli sebep, fayda.

hüsün: güzellik.

ibaret: meydana gelen, oluşan.

iktiza: gerek, lüzum.

işareten: işaret ederek, belirtmek.

kıyas: karşılaştırma, bir şeyi başka bir şeye benzeterek

getirmeye hayâ etmez mi?” diye söyledikleri sözlerinde-
ki ¹ يَسْتَحْيِي kelimesine müşakelet ve müşabehet içindir.

Kur’ân-ı Kerîm, belâgatçe kıymetli olan
² مُشَاكَلَةٌ فِي الصُّحْبَةِ üslûbuna binaen, onların kullandıkları
rı يَسْتَحْيِي kelimesini aynen kullanmıştır. Onların bu söz-
lerine müşakelet ve müşabehet nokta-i nazarından
³ أَنْ يَضْرِبَ ⁴ مِنَ الْمَثَلِ الْحَقِيرِ denilmesi, müşabeheti
saklamak için daha münasip olurdu. Fakat bu münase-
betin nazara alınmaması, lâtif bir üslûba işaretir ki: Tem-
siller mühür veya imzalar gibi tasdik ve ispat içindir. Na-
sıl ki yazılan bir şey mühürlenmekle tasdik edilmiş olur;
aynen bunun gibi, söylenilen bir söz de, bir misalle tas-
dik ve ispat edilmiş olur.

Yahut أَنْ يَضْرِبَ ile paranın darbına ima edilmiştir. Ya-
ni, temsillerin darbu ve darbimeseller, sikkenin darbu ka-
dar kelâma kıymet veriyor. Yani, nasıl ki sikke gümüş ve
altına kıymet veriyor, darbimeseller de kelâmlara o nis-
pette kıymet ve itibar veriyor. Ve bu işaretle, vehimleri
defetmek için temsillerin güzel bir vasıta olduklarına ve
temsillerin bid’a olmayıp belâgat sahasında işlek ve gü-
zel bir cadde olduğuna ima edilmiştir.

Evet, durub-i emsal, malûm kaidelerdendir. Daha kısa
ve daha muhtasar olan ⁵ أَنْ يَضْرِبَ mastarı üzerine
'nin fiil sîgasıyla tercihen zikredilmesi, itirazlarının

belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; sözün güzel olmakla beraber yerinde, hâl ve makama uygun olması.
bid’a: dinin aslına uymayan adet ve uygulamalar.
binaen: -den dolayı, bu sebepten.
darbimesel: atasözü, vecize.
darp: maden üzerine para damgası vurma, damgalama.
def: kovma, uzaklaştırma.
durub-i emsal: meşhur sözler, darbimeseller, ata sözleri.
fiil: iş, oluş, davranış, hareket.
hayâ: Allah korkusu ile günahtan kaçınma.
ima: dolaylı, üstü kapalı ifade etme.
ispat: kanıtlama, doğrulama.
itibar: değer.
itiraz: direnme, karşı koyma.
kaide: kural, esas, düstur.
kelâm: söz, konuşma.
kıymet: değer.
lâtif: hoş.
malûm: bilinen, bilinen olan.
menşe: esas, kaynak.
misal: örnek.
muhtasar: kısaltılmış, özet.
mühür: evlenirken, erkek tarafından verilen nikâh bedelleri, mehirler.
münasebet: ilgi, ilişki, bağ.
münasip: uygun.
müşabehet: benzeme, benzeş.

1. Çekinme.
2. Konuşurken muhatapın kendi kullandığı kelime ve manaları kullanarak söz söyleme.
3. Misal getirmek, örnek vermek. (Bakara Suresi: 26.)
4. Değersiz ve sıradan bir misal, örnek.
5. Misal.

müşakelet: benzeyiş, şekil-
deki benzeyiş, cinsî benzeyiş.
nazar: bakış, dikkat.
nispet: oran, ölçü.
nokta-i nazar: görüş açısı,
bakış açısı; görüş, fikir.
siga: kip, fiilin çekiminden
meydana gelen; şahıs, zaman
ve vasfı değiştiren hâl.
sikke: madenî para, akçe.
tasdik: doğrulama, onayla-
ma.
temsîl: örnek, misal.
tercihen: tercih ederek, ön-
celikli olarak.
üslûp: tarz, yol, biçim, usul,
stil.
vasıta: vesile, neden, aracı.
vehim: zan, şüphe, yanlış ve
esassız düşünce.
zikretme: anma, bildirme.

menşei bizzat temsil olmayıp ¹ **بَعُوضَةً** 'nin hakareti olduğuna işaretler. Çünkü temsiller haddizatında kıymetli olup, itirazlara mahal değildirler. Zira ² **أَنْ يَضْرِبَ** fiildir. Fiil, müstakil ve sabit olmadığından, sanki lâtiftir. Mütakellimin kastı onda durmuyor, mef'ule geçiyor. Master olan ³ **ضَرَبَ** ise isimdir. İsim, müstakil ve sabit olduğu için, sanki kesiftir. Mütakellimin kastını cezbedip, mef'ule vermemesi ihtimali vardır. Binaenaleyh, **إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ** ⁴ **مَثَلًا** denilmiş olsaydı, ⁵ **ضَرَبَ** mahalli **أَسْتَحْيَا** olurdu. Hâlbuki istihsanın mahalli **بَعُوضَةً** 'dir.

⁶ **مَثَلًا** : Bundan murat, temsilin hasiyeti olan aklı bir şeyi hissî bir şeyle ve aslı olmayan mevhum bir şeyi muhakkak ve mevcut olan bir şeyle ve gaip olan bir şeyi hâzır bir şeyle tasvir etmektir.

مَثَلًا 'deki tenkirden anlaşılır ki, burada medar-ı nazar, bizzat meselin zatıdır, sıfatları değildir. Sıfatları ise makamın iktizasına veya mümessel-i lehin hâline havale edilmiştir.

مَا tamimi ifade ettiğinden, kaidenin umumî olduğuna işaretler ki, cevap yalnız onların itiraz ettikleri şeye münhasır kalmasın.

itiraz: direnme, karşı koyma.
kaide: kural, esas, düstur.
kasıt: niyet, düşünce.
kesif: sık, tok, kalın, kaba, yoğun.
lâtif: yumuşak, tatlı, hoş.
mahal: yer.
mahalli: bir yere mahsus, bir yere has olan.
master: şahıs veya zaman göstermeyen, fakat olumlu ve olumsuz fiile (işe, oluşa) delâlet eden kelime.
medar-ı nazar: göz önünde bulundurulması gereken.
mef'ul: işlenmiş, yapılmış.
menşe: esas, kaynak.
mesel: örnek.
mevhum: hakikatte olmayan, vehim ve hayal ürünü olan.
murat: maksat, meram, ulaşmak istenen şey.
mümessel-i leh: hakkında temsil getirilen.
münhasır: sınırlı, bir şeye veya kimseye mahsus.
müstakil: başlı başına, bağımsız.
mütakellim: söyleyen, konuşan, birinci şahıs.
sabit: durağan, değişmeyen.
tamim: umumileştirme, yayma, herkese duyurma.
tasvir: betimleme, başka bir ifade ile anlatma.
temsil: örnek, misal.
tenkir: bir ismi harf-i tarifsiz kullananak belirsiz yapma.
umumî: genel.
zat: kendi, nefsi, şahsı.

1. Sivrisinek. (Bakara Suresi: 26.)
2. Misal getirmek, örnek vermek. (Bakara Suresi: 26.)
3. Misal.
4. Şüphesiz ki Allah misal getirmekten çekinmez. (Bakara Suresi: 26.)
5. Çekinmek.
6. Misal, örnek. (Bakara Suresi: 26.)

aklı: akla dayanan, akıl ile ilgili.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
bizzat: kendisi, şahsen.
cezp: kendine doğru çekme, çekilme.
fiil: iş, oluş, davranış, hareket.
gaip: görünmeyen, hazır olmayan, yok olan, kayıp.
hadd-i zatında: esasen, aslında.
hakaret: küçüklük, horluk.
hasiyet: bir şeye has özellik, nitelik.
havale: ısmarlama, bırakma.
hissî: hisle ilgili, hisse ait, duyguya ait.
ihhtimal: olabirlik, olasılık.
iktiza: gerek, lüzum.
istihsa: utanma, hayâ etme.

¹ **بَعُوضَةً** : Pek çok küçük ve hakir şeyler ve hayvanlar

bulunduğu hâlde, **بَعُوضَةً** 'nin tahsisi, indelbüleğa temsil için istimali çok olduğuna binaendir.

² **فَمَا فَوْقَهَا** Yani, kıymet ve belâgatçe baudanın (sivrisinek) mâfevki veya küçüklükte baudanın mâdunu; veya hut hem kıymette, hem küçüklükte baudanın mâdunu olan şeyler. Fakat, **مَا فَوْقَهَا** tabiri, küçük şeyin belâgatçe daha garip, hilkatçe daha acip olduğuna işaretir.

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا³

Bu cümlelerin evvelki cümleden teferru ve teşaub ettiğini ifade eden **ف** bu cümleyi her iki şıkkiyla intaç eden zımnî ve gizli bir delile işaretir. Tasviri şöyle olsa gerektir:

Cenab-ı Hak, temsili terk etmez. Zira, belâgatin iktiza ettiği bir temsildir; belâgatin iktiza ettiği şey terk edilmez. Öyle ise, Cenab-ı Hak bu temsili terk etmez.

Binaenaleyh, insafı olan, o temsilin belîğ, hak ve Allah'tan olduğunu bilir. İnatla bakan adam ise, hikmetini bilmez, tereddüde düşer, sorar, sual eder, en nihayet istihkâr ile inkâra girer.

acip: tuhaf, hayrette bırakan.

bauda: sivri sinek, sinek.

belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; sözün güzel olmakla beraber yerinde, hâl ve makama uygun olması.

belîğ: belâgatle anlatılan, düzgün ve sanatlı.

binaen: -den dolayı, bu sebepten.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

evvel: önce.

garip: tuhaf, hayret verici.

hakir: aşağı, adî, itibarsız.

hikmet: ilâhî gaye, gizli sebep, fayda.

hilkat: yaratılma, yaratılış.

iktiza: gerek, lüzum.

indelbüleğa: edebiyatçıların, belâgatçilerin yanında; onlara göre.

inkâr: reddetme, saklama, gizleme.

1. Sivrisinek. (Bakara Suresi: 26.)

2. Çok daha fevkinde, üstünde olan. (Bakara Suresi: 26.)

3. İman edenler, onun Rablerinden gelen hak olduğunu bilirler. Inkâr edenler ise, "Allah bu misalle ne demek istedi?" diyorlar. (Bakara Suresi: 26.)

intaç: netice verme, sonuçlandırma.

istihkâr: hakir görme, hor görme, küçümseme, kıymet vermemeye.

istimal: kullanma.

kıymet: değer.

mâdun: aşağı, alt, aşağı derece.

mâfevk: üst, üstün, üstte bulunan.

nihayet: en sonunda.

sual: soru.

sık: madde, şekil, tarz.

tabir: ifade, söz.

tahsis: has kılma, ayırma.

tasvir: betimleme, başka bir ifade ile anlatma.

teferru: birçok kollara bölünme, şubelere ayrılma.

temsil: örnek, misal.

tereddüt: kararsızlık, şüphe de kalma.

teşaub: şubelenme, şubelere ayrılma.

zımnî: üstü kapalı, dolayısıyla anlatılan.

Hülâsa: Mü'min insaflı olduğu için Allah'tan olduğunu tasdik eder. Kâfir olan adam inatçı olduğundan, "Bunda ne fayda var?" der.

¹ **أَمَّا** : Bu **أَمَّا** şart edatıdır. Dâhil olduğu her iki cümleyi birincisi melzum, ikincisi lâzım; veya evvelkisi şart, ötekisi meşrut olmak üzere ikincisini birinci ile bağlar.

Evet, bu **أَمَّا** iki cümle arasında lüzumu tesis etmek için vazedilmiştir. Binaenaleyh, burada ² **فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ** cümlesinin ³ **الَّذِينَ آمَنُوا** cümlesine lâzım ve zarurî olduğuna delâlet eder. Yani imanı olanın şe'ni, onun hak olduğunu bilmektir.

Kendisinden daha kısa olan ⁴ **الْمُؤْمِنُونَ** kelimesine bedel **الَّذِينَ آمَنُوا** denilmesi, onun hak olduğunu bilmek iman sebebiyle olduğuna; ve keza, onun hak olduğunu bilmek iman olduğuna işarettir.

Belâgat nokta-i nazarından makama daha münasip olan ⁵ **أَنَّهُ الْبَلِغُ** cümlesine tercihen ⁶ **أَنَّهُ الْحَقُّ** denilmesi onların itirazlarından kastettikleri son neticeye işarettir. Çünkü onların maksatları, Allah'tan olduğunu nefyetmektir.

¹ **أَمَّا** : Hakkaniyetin o temsile hasredilmesinden anlaşılır ki, takbih edilmeyip istihsan edilen yalnız

kâfir: Allah'ı ve İslâmiyeti inkâr eden, dinsiz.
kasıt: niyet, düşünce.
keza: böylece, aynı şekilde.
makam: yer, mevki.
melzum: lüzumlu kılınmış, bir şeyden meydana gelen, bir şeyin icabı olan, birbirinden ayrılması gereken.
mü'min: iman eden, inanan.
münasip: uygun.
nefiy: inkâr etme, olumsuzlama.
nokta-i nazar: görüş açısı, bakış açısı; görüş, fikir.
şart: koşul.
şe'n: iş, durum, özellik, yapı.
takbih: çirkin görme, ayıplama, kınama.
tasdik: doğrulama, onaylama.
temsil: örnek, misal.
tercihen: tercih ederek, öncelikli olarak.
tesis: kurma, meydana getirme.
vazetme: sunma, açıklama.
zarurî: zorunlu.

1. Ama, fakat. (Bakara Suresi: 26.)
2. Onun hak olduğunu bilirlir. (Bakara Suresi: 26.)
3. İman edenler. (Bakara Suresi: 26.)
4. Mü'minler.
5. O belîğdir.
6. O hak'tır. (Bakara Suresi: 26.)

bedel: yerine, adına, namına.
belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; sözün güzel olmakla beraber yerinde, hâl ve makama uygun olması.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

dâhil: içinde, içeri girmiş.
delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.
faide: fayda.
hakkaniyet: hak ve adalete uygunluk, hak ve doğruluktan ayrılmama.

hasr: yalnız bir şeye veya kişiye mahsus kılma.
hülâsa: kısaca, sözün kıyası.
iman: inanç, itikat.
istihsan: güzel bulma, beğenme.
itiraz: direnme, karşı koyma.

belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; sözün güzel olmakla beraber yerinde, hâl ve makama uygun olması.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

evvel: önce.

gayr: başka, diğer.

hakikat: gerçek, doğru.

hakir: aşağı, adî, itibarsız.

hâl: durum, vaziyet.

hâli: boş, bir şeyden uzak, müstesna.

icaz: az sözle çok mana ifade etme.

icmal: kısa anlatma, özetleme, ayrıntılara girmeme.

ihtisar: kısaltma, özetleme.

inkâr: reddetme, saklama, gizleme.

istifham: soru sorma sanatı, söze kuvvet vermek için başvuru olan soru şeklinde ifade.

istihkâr: hakir görme, hor görme, küçümseme, kıymet vermeme.

itiraz: direnme, karşı koyma.

ittihaz: edinme, kabul etme.

kemal: olgunluk, fazilet.

kinaye: maksadı, kapalı bir şekilde ve dolaylı olarak anlatan söz.

küfür: Allah'ın varlığına, birliğine inanmama, müşriklik, imansızlık.

mâkabl: geçmişteki, geçmiş, bir şeyin kendinden önce olan.

mukadder: takdir edilmiş.

mutabakat: uyma, uygunluk, birini tutma.

münasip: uygun.

nazil: nüzul eden, inen.

neş'et: meydana gelme, oluşma, çıkma.

nüzul: yukarıdan aşağıya inme, iniş.

peyda: meydana gelme, açığa çıkma.

Rab: besleyen, yetiştiren, verdiği nimetlerle mahlûkatı ıslah ve terbiye eden Allah.

rûsuh: maharet, meleke.

selâmet: salımlık, eminlik, kurtuluş, korku ve endişeden uzak olma.

¹ **بَعُوضَةً** temsilidir. **بَعُوضَةً** 'nin gayrisi ve **بَعُوضَةً** 'den da-

ha iyisi, ayıplardan hâlî olsa bile, belâgatçe **بَعُوضَةً** 'nin yerini tutamaz. Çünkü, yalnız ayıplardan selâmet kemale delil olamaz.

² **مِنْ رَبِّهِمْ** : O temsilin, Rablerinden nazil olduğunu ifade eden bu kayıt, onlar itirazlarına hedef ittihaz ettikleri o temsilin nüzulü olduğuna işaretler.

³ **وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا** : Bu ⁴ **أَمَّا** , evvelki **أَمَّا** gibi, mâkablle-
rindeki icmalî tafsil etmekle, tahkik ve te'kidî ifade ediyor.

⁵ **الَّذِينَ كَفَرُوا** 'nun ⁶ **الْكَافِرُونَ** kelimesine tercihen zikredilmesi, onların bu inkârı, kalplerinde rûsuh peyda eden küfürden neş'et ettiğine ve onun için onları yine küfre götürdüğüne işaretler.

Evvelki cümledeki ⁷ **يَعْلَمُونَ** 'nin mutabakatı için burada

⁸ **فَلَا يَعْلَمُونَ** denmesi münasip iken, onun yerine zikredi-

len ⁹ **فَيَقُولُونَ** icaz ve ihtisar için mukadder olan hâllerden kinayedir.

Takdir-i kelâm: “Küfrü olan adam, hakikati bilmez, tereddüde düşer, inkâra girer, istifham şeklinde istihkâr eder, hakir görür.”

1. Sivrisinek. (Bakara Suresi: 26.)

2. Rablerinden. (Bakara Suresi: 26.)

3. Inkâr edenler ise. (Bakara Suresi: 26.)

4. Ama, fakat. (Bakara Suresi: 26.)

5. Küfürde olanlar, inkâr edenler. (Bakara Suresi: 26.)

6. Kâfirler.

7. Bilirler. (Bakara Suresi: 26.)

8. Bilmezler ki.

9. Derler ki. (Bakara Suresi: 26.)

tafsil: etraflıca bildirme, ayrıntılı anlatma.

tahkik: inceleme, araştırma.

takdir-i kelâm: sözün kiyme-

ti.

te'kit: kuvvetlendirme, sağ-

lamlştırma.

temsil: örnek, misal.

tercihen: tercih ederek, öncelikli olarak.

tereddüt: kararsızlık, şüphe-de kalma.

Ve keza, kendileri dalâlette oldukları gibi, ağızlarıyla halkı da dalâlete sürüklediklerine işarettir.

¹ **يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا** : Bu cümleden evvelki cümlede ² **الَّذِينَ آمَنُوا** mukaddem olduğuna nazaran, burada ona münasip olan ³ **يَهْدِي بِهِ** 'nin takdimi lâzımken ⁴ **يُضِلُّ بِهِ** takdim edilmiştir. Çünkü, bu kelâmdan maksat, inkâr edenlerin itirazlarını reddetmektir. Buna binaen, **يُضِلُّ بِهِ** kesb-i ehemmiyet ettiğinden, takdim hakkını kazanmıştır.

Sual: Dalâlet yerine ⁵ **يُضِلُّ**, hidayet yerine ⁶ **يَهْدِي**; yani, mastardan fiile olan udûlden maksat nedir?

Cevap: Fiil-i muzari teceddüt ve istimrara delâlet ettiğinden, yirmi üç sene devam eden nüzul-i Kur'ân'ın parça parça teceddüdü nispetinde, onların zulmet-i küfriyelerine kat kat zulmetlerin ilâvesine sebebiyet verdiği, mü'minlerin de nüzulün teceddüdü nispetinde nur-i imanlarının derece derece yükselmesine bais olduğuna işarettir.

Ve keza, bu cümle ⁷ **مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ** (ilâahir) cümlesiyle işaret edilen istifhama cevap olduğu için, her iki fırkanın vaziyetlerini beyan etmek icap etmiştir. Ve bu icaba binaen, mastara tercihen fiil zikredilmiştir. Yani, bir fırkanın vaziyeti dalâlet ötekisinin de hidayettir.

icap: gerekme hâli, gerekli olma.
icap: gerekme hâli, lâzım, gerekli, lüzum.
ilâahir: sona kadar, sonuna kadar.
inkâr: reddetme, saklama, gizleme.
istifham: soru sorma sanatı, söze kuvvet vermek için başvuru soru şeklinde ifade.
istimrar: sürme, sürüp gitme, uzayıp gitme.
itiraz:
kelâm: söz, lâfız.
kesb-i ehemmiyet: önem kazanma.
keza: böylece, aynı şekilde.
maksat: gaye.
mastar: şahıs veya zaman göstermeyen, fakat olumlu ve olumsuz fiile (işe, oluşa) delâlet eden kelime.
mukaddem: önde bulunan.
mü'min: iman eden, inanan.
münasip: uygun.
nazaran: nispeten, kıyaslayarak, göre.
nispet: oran, ölçü.
nur-i iman: iman nuru, Allah'ın varlığına, yaratıcılığına inanmadaki gönül, kalp ve fikir aydınlığı.
nüzul: Kur'ân'ın vahiy yoluyla Hz. Muhammed'e indirilmesi.
nüzul-i Kur'ân: Cenab-ı Hak'ın kelâmı olan Kur'ân-ı Kerim'in indirilmesi, insanlığa ihsan edilmesi ve gönderilmesi.
red: kabul etmeme.
sebebiyet: sebep olma.
sual: soru.
takdim: arz etme, sunma.
teceddüt: tazelenme, yenilenme, yeni hale gelme.
tercihen: tercih ederek, öncelikli olarak.
udûl: vazgeçme, dönme.
vaziyet: durum.
zulmet: karanlık.
zulmet-i küfür: küfür karanlığı, küfürden gelen karanlık.

1. Onunla birçoğunu saptırır; birçoğunu da doğru yola iletir. (Bakara Suresi: 26.)
2. İman edenler. (Bakara Suresi: 26.)
3. Onunla doğru yola iletir. (Bakara Suresi: 26.)
4. Onunla saptırır. (Bakara Suresi: 26.)
5. Saptırır.
6. Doğru yola iletir.
7. Allah ne demek istedi? (Bakara Suresi: 26.)

bais: sebep olan.

beyan: anlatma, açıklama.

binaen: -den dolayı, bu sebepten.

dalâlet: iman ve İslâmiyetten

ayrılmak, azmak.

fırka: topluluk, grup, cemaat.

fiil: bir oluş, iş, hareket bildiren kelimeler.

fiil-i muzari: Arapçada şimdi-

ki zaman ve gelecek zamanı ifade eden fiil kipi, geniş zaman.

hidayet: doğru inanç ve yayaşış üzere olmak.

¹ كَثِيرًا : Evvelki كَثِيرًا 'den kemiyet ve adetçe çokluk

irade edilmiştir. İkinci كَثِيرًا 'den keyfiyet ve kıymetçe çokluk kastedilmiştir. Ve aynı zamanda Kur'ân'ın nev-i beşere rahmet olduğunun sırrına işaretir.

Evet, insanların az bir kısmının fazilet ve hidayetlerini çok görmek ve göstermek, Kur'ân'ın beşere karşı merhametli ve lütufkâr olduğunu gösterir.

Ve keza, bir fazilet sahibi, bin faziletsiz mukabildir. Bu itibarla, fazileti taşıyan, az olsa da çok görünür.

² وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ : Evvelki cümlede mutlak ve

müphem olarak zikredilen كَثِيرًا 'den hâsıl olan vesveseleri, korkuları, tereddütleri bu cümle ile şöyle defetmiştir ki: “Dalâlete gidenler, fasıklardır. Dalâletlerinin menşei de fısktır. Fıskın sebebi ise, kisbleridir. Suç onlarda olup, Kur'ân'da değildir. Dalâleti halk etmek, yaptıklarının cezası içindir.”

Yine bilinmesi lâzımdır ki, bu cümlelerin her birisi mâkablini şerh ve beyan eder; mâba'di de onu tefsir eder. Demek, her cümle mâkabline delil, mâba'dine neticedir. İki silsile ile bunu izah edeceğiz.

1. Allah, o temsilden hayâ etmez. Çünkü O, temsili terk etmez. Hem, o temsil belîğdir. Hem, o temsil hak'tır. Hem, o temsil Allah'ın kelâmıdır. Bunu da, mü'min olan kimseler bilir.

1. Birçoğunu. (Bakara Suresi: 26.)

2. Aslında onunla sadece fasıkları saptırır. (Bakara Suresi: 26.)

belîğ: belâgatle anlatılan, düzgün ve sanatlı.

beşer: insan, insanlık.

beyan: anlatma, açıklama.

dalâlet: iman ve İslâmiyetten ayrılma, azmak.

def: ortadan kaldırma, yok etme, giderme.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

evvel: önce.

fasık: Allah'ın emirlerine aykırı hareket edip fesat çıkaran, kötü-lüğü ve günah işlemeyi âdet hâline getiren.

fazilet: kişiyi ahlâklı, iyi hareket etmeye yönelten manevi kuvvet, erdem.

fısk: hak yoldan veya hak yolundan çıkma, Allah'a karşı isyan etme.

hâsıl: elde edilenlerin hepsi, meydana gelme.

hayâ: utanma, sıkılma.

hidayet: doğru inanç ve yaşayış üzere olmak.

irade: dileme, isteme, bir şeyi yapma yapmama konusunda için olan iktidar, güç.

itibar: bakımdan, sebepten.

izah: açıklama, ayrıntıları ile anlatma.

kasıt: niyet, düşünce.

kelâm: söz, lâfız.

kemiyet: az veya çok oluş.

keyfiyet: bir şeyin nasıl olduğu, hâl, durum, iç yüz.

keza: böylece, aynı şekilde.

kıymet: değer.

kisb: çalışıp, kazanma.

lütufkâr: lütuf edici.

mâba'd: bundan sonraki, sonrası.

mâkabl: geçmişteki, geçmiş, bir şeyin kendinden önce olan.

menşe: esas, kaynak.

merhamet: acımak, şefkat göstermek, korumak, esirgemek.

mukabil: karşılık.

mutlak: kesin.

mü'min: iman eden, inanan.

müphem: mahiyeti belli değil, belirsiz.

nev-i beşer: insanoğlu, insanlar.

rahmet: Allah'ın kullarını esirgemesi, onlara maddî ve manevî nimetler vermesi.

silsile: seri, dizi.

şerh: açıklama, izah etme, yorumlama.

tefsir: Yorum, şerh.

temsil: örnek, misal.

tereddüt: kararsızlık, şüphe-de kalma.

vesvese: şüphe, kuruntu, kalbe gelen asılsız kötü ve sinsi düşünce.

2. Allah, münkirlerin dedikleri gibi o temsilden hayâ etmez. O münkirler, “O temsilin terki lâzımdır” diyorlar. Zira, o temsilin hikmetini bilmezler. Hem, “Bunda ne fayda var?” derler. Hem, inkâr ediyorlar; zira, hakir görüyorlar. Hem işitmeleriyle dalâlete girdiler; zira, Kur’ân onları dalâlete attı. Hem, onlar fısıkla kabuklarından çıktılar, hem Allah’a olan ahitlerini bozdular, hem sıla-i rahmi kestiler, hem arzda Allah’ın nizam ve intizamını ifsat ettiler. Binaenaleyh, hâsir ve zararlı onlardır. Dünyada vicdan, kalp ve ruhun azabıyla ahirette de Allah’ın gaza-bıyla ebedî bir azap içinde kalan onlardır.

الَّذِينَ يَنْقُذُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ
بِهِ أَنْ يُوْصَلَ وَيَفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ¹

Evvelâ bilinmesi lâzımdır ki; Kur’ân-ı Kerîm’in i’caz ve nazmında şek ve şüpheleri ika eden fasıkların, bilhassa bu makamda, bu cümlede mezkûr sıfatlarla tavsifleri, pek yüksek ve lâtif bir münasebeti taşıyor.

Evet, sanki Kur’ân-ı Kerîm diyor ki: “Kur’ân-ı ekber denilen kâinatın nizamında Kudret-i Ezelîyenin i’cazını göremeyen veya görmek istemeyen o fasıkların Kur’ân-ı Kerîm’in de nazım ve i’cazında tereddütleri ve kör gözleriyle i’cazını göremeyip inkâr etmeleri, baid ve garip değildir. Zira, onlar kâinattaki nizam ve intizamı, tesadüfe ve tahavvülât-ı garibeyi ve inkılâbat-ı acibeyi abesiyete ve tesadüfe isnat ettiklerinden, bozulmuş olan ruhlarının gözünden o nizam tesettür edip görünmediği gibi;

hikmet: ilâhî gaye, gizli sebep, fayda.

icaz: az sözle çok mana ifade etme.

i’caz: mu’cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.

ifsat: fesada uğratma, bozma, karışıklık çıkarma.

ika: vuku buldurma, yapma, yapırma.

inkâr: reddetme, saklama, gizleme.

inkılâbat-ı acibe: hayret verici değişimler, şaşırtıcı dönüşümler.

intizam: düzenlilik, düzgünlük.

isnat: dayanma, dayandırma.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

Kudret-i Ezelîye: ezele ait kudret, başı-sonu olmayan sonsuz ilâhî kudret, kuvvet.

Kur’ân-ı ekber-i âlem: En büyük âlem kitabı olan Kur’ân-ı Kerîm.

lâtif: hoş.

makam: yer, mevki.

mezkûr: zikredilen, adı geçen, anılan.

münasebet: ilgi, ilişki, bağ.

münkir: inkâr eden, kabul etmeyen.

nazım: sıra, tertip, düzen.

nizam: düzen, düzgünlük; kaide, kanun.

sıfat: vasıf, nitelik.

sıla-i rahim: ana, baba ve akrabayı ziyaret etme.

şek: şüphe, zan, tereddüt.

tahavvülât-ı garibe: garip ve şaşılacak değişiklikler.

tavsif: vasıflandırma, niteleme.

temsil: örnek, misal.

tereddüt: kararsızlık, şüpheye kalma.

tesadüf: rastlantı.

tesettür: örtünme, kapanma.

vicdan: insanın içindeki, iyiyi kötünden ayırayabilen, iyilik etmekten lezzet duyan ve kötülüktan elem alan manevî his.

1. O fasıklar ki, Allah’a verdikleri sözü bozar, Allah’ın akrabalar ve mü’minler arasında riayet edilmesini emrettiği bağları keser ve yeryüzünde fesat çıkarırlar. (Bakara Suresi: 27.)

abesiyet: faydasız, boş, lüzumsuz ve gayesiz oluş.
ahiret: dünya hayatından sonra başlayıp ebediyen devam edecek olan ikinci hayat.
ahit: yemin, and.
arz: yer, dünya.
azap: eziyet, işkence; büyük sıkıntı, şiddetli acı.
baid: beklenmedik, umulmadık.

bilhassa: özellikle.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
dalâlet: iman ve İslâmiyetten ayrılmak, azmak.
ebedi: sonu olmayan, daimî, sürekli.
evvelâ: öncelikle.
fasık: Allah’ın emirlerine aykırı hareket edip fesat çıkaran, kötülüğü ve günah işle-

meyi âdet hâline getiren.
fısk: hak yoldan veya hak yolundan çıkma, Allah’a karşı işyan etme.
garip: tuhaf, hayret verici.
gazap: kızgınlık, hiddet, öfke.
hakir: aşağı, adî, itibarsız.
hâsir: hasarete uğrayan, hasar gören, zarara, ziyana uğrayan.
hayâ: utanma, sıkılma.

acip: tuhaf, hayrette bırakan.
ahit: yemin, and.
akim: neticesiz, sonu yok, başansız.

ayet: Kur'an cümlesi.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

Cenab-ı Hak: Allah; doğru, gerçek, Hakkın tâ kendisi olan, şeref ve azamet sahibi yüce Allah.

cüz: kısım, parça.

cüz: parça.

cüz-i ihtiyarî: Cenab-ı Hak tarafından insana verilen arzu serbestliği; dilediği gibi hareket edebilme kuvveti; cüz'î irade.

delâil-i nakliye: nakle dayanan deliller.

ebed: sonsuzluk, daimîlik.

enbiya: nebiler, peygamberler.

enva: çeşitler, türler, neviler.

ezel: başlangıcı olmayan geçmiş zaman, öncesizlik, ebedin zıddı.

fıtrat: yaratılış, tabiat, mizaç, huy.

hikmet: ilâhî gaye, gizli sebep, fayda.

hüküm: emir, buyruk.

ifa: bir işi yapma, yerine getirme.

ihlâl: bozma, zarar verme.

iman: inanç, itikat.

inayet: yardım, ihsan, lütuf.

inkâr: reddetme, saklama, gizleme.

intizam: düzgün olma, düzgün dizilme, düzgünlük, tertipli olma.

istidat: kabiliyet, yetenek.

kabih: kötü, çirkin, fena, yakışık-sız, ayıp.

kabiliyet: istidat, yetenek.

lâyık: yakışan, yaraşır, yakışır.

mana: anlam.

meşiet: dileme, irade, istek.

mu'ciz: insanı aynısını veya benzerini yapmaktan âciz bırakan iş.
mukaddeme: giriş, başlangıç, ön söz.

muvasala: vâsıl olma, ulaşma, kavuşma, varma, varış, 2. bir yerleşim merkezini bir diğer yerleşim merkezine bağlayan yollar.

mü'min: iman eden, inanan.

münasip: uygun, yerinde.

nakz: bozma, çözme, kırma, yı-kma.

nakz-ı ahit: sözünden cayma, sözünde durmama, anlaşmayı bozma, anlaşmanın hükümlerine uy-mama.

nazım: sıra, tertip, düzen.

nev-i beşer: insanoğlu, insanlar.

nizam: düzen, düzgünlük; kaide, kanun.

nizam-ı umumî: her şeyi ve her-kesi içine alan nizam, herkesi ilgilendiren düzen, her tarafı kapla-yan ölçü ve düzen.

nuranî: nurlu, ışıklı, parlak, mü-nevver.

pis fıtratlarıyla da, Kur'an'ın mu'ciz olan nazmını karışık, mukaddemelerini akim, semerelerini acı gördüler."

¹ **يَنْقُذُونَ** : Örülmüş kalın bir şeridi açıp dağıtmak ma-

nasını ifade eden **نَقَضَ** tabiri, yüksek bir üslûba işaretler.

Sanki, Cenab-ı Hakkın ahdi, meşiet, hikmet, inayetin ip-leriyle örülmüş nuranî bir şerittir ki, ezelden ebede kadar uzanmıştır. Bu nuranî şerit, kâinata nizam-ı umumî şek-linde tecelli ederek, silsilelerini kâinatın envaına dağıtır-ken, en acip silsilesini nev-i beşere uzatmıştır ve ruh-i be-şerde pek çok istidat ve kabiliyetlerin tohumlarını ekmiş-tir. Fakat, o istidatların terbiyesini ve neticesini, cüz-i ih-tiyarînin eline vermiştir. O cüz-i ihtiyarînin yuları da şeri-atın ve delâil-i nakliyenin eline verilmiştir. Binaenaleyh, Cenab-ı Hakkın ahdini bozmamak ve ifa etmek, ancak o istidatları lâyük ve münasip yerlerine sarf etmekle olur. Ahdin nakzı ise, bozmak ve parçalamaktan ibarettir. Me-selâ, bazı enbiyayı iman ve tasdik, bazılarını inkâr ve tek-zip, bazı hükümleri kabul, bazılarını red, bazı ayetleri tahsin, bazılarını kabih ve çirkin görmek gibi. Zira, böy-lece yapılan nakz-ı ahit, nazmı, nizamı, intizamı ihlâl eder, bozar.

² **وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ** : Bu cümledeki emir, iki

kısımdır.

Birisi teşrîdîr ki, sıla-i rahim ile tabir edilen akraba ve mü'minler arasında şer'an emredilen muvasala hattıdır.

1. Bakara Suresi: 27.

2. Allah'ın akrabalar ve mü'minler arasında riayet edilmesini emrettiği bağlan keserler. (Bakara Suresi: 27.)

red: kabul etmeme.

ruh-i beşer: insan ruhu.

sarf: harcaması.

semere: meyve, güzel netice.

sıla-i rahim: ana, baba ve ak-rabayı ziyaret etme.

silsile: birbirini takip eden

şeylerin meydana getirdiği sı-ra.

ser'an: şeriata göre, şariat ba-

kimından, şariatça.

seriat: İslâm dini ve prensip-leri.

tabir: demek, ifade etmek, deyim.

tahsin: beğenme, güzel bul-

ma.

tasdik: doğrulama, onayla-

ma.

tecelli: belirme, bilinme, gö-

rünme.

tekzip: yalanlama, yalan ol-

duğunu söyleme.

terbiye: besleyip büyütme,

yetistirme, eğitime.

tesrii: dinî kural, dine uygun

olan ve dinin istediği uygula-

ma.

üslûp: tarz, yol, biçim, usul, stil.

Diğeri, emr-i tekvinîdir ki, fitrî kanunlar ile âdetullahın tazammun ettiği emirlerdir. Meselâ, ilmin itâsı manen ameli emrediyor, zekânın itâsı ilmi emrediyor; istidadın bulunması zekâyı, aklın verilmesi marifetullahı, kudretin verilmesi çalışmayı, cesaretin verilmesi cihadı manen ve tekvinen emrediyor.

İşte, o fasıklar, bu gibi şeylerin arasında şer'an ve tekvinen tesis edilen muvasala hattını kesiyorlar. Meselâ, akılları marifetullahı, zekâları ilme küs olduğu gibi; akrabalara ve mü'minlere dahi dargın olup, gidip gelmiyorlar.

¹ **وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ** : Evet, fıkla bozulan bir adam, bataklığa düşüp çıkamayan bir şahıs gibi çokların da o bataklığa düşmelerini istiyor ki, mâruz kaldığı o dehşetli hâlet bir parça hafif olsun. Çünkü, musibet umumî olursa, hafif olur.

Ve keza, bir şahsın kalbinde bir ihtilâl, bir fenalık hissi uyanırsa, yüksek hissiyatı, kemalâtı, sukut etmeye başlar. Kalbinde tahribata, fenalığa bir meyil, bir zevk peyda olur. Yavaş yavaş o meyil kalbinde büyür; sonra, o şahıs, bütün lezzetini, zevkini tahribatta, fenalıkta bulur. İşte o vakit, o şahıs, tam manasıyla arzda yırtıcı bir hayvan, ihtilâli çıkarıp büyüten bir belâ, fesadı durmayıp karıştıran bir afet kesilir.

Sual: Bir fasıkın fısıkiyla, arzın müteessir olması akıldan uzaktır?

1. Yeryüzünde fesat çıkarırlar. (Bakara Suresi: 27.)

âdetullah: Allah'ın tabiata koyduğu yaratılışa ait kanunlar.
afet: belâ, musibet, büyük felâket.
amel: iş, uygulama, yapma.
arz: yer, dünya.
belâ: musibet, sıkıntı.
cihad: düşmanla savaşma, Allah yolunda malla ve canla düşmana karşı savaşmak.

dehşetli: ürkütücü, korkunç.
emr-i tekvinî: yaratma emri, kâinatı var etme emri, işi.
fasık: Allah'ın emirlerine aykırı hareket edip fesat çıkaran, kötülüğü ve günah işlemeyi âdet hâline getiren.
fesat: bozukluk, karışıklık, nifak.
fisk: hak yoldan veya hak yolundan çıkma, Allah'a karşı is-

yan etme.
fitrî: tabiî, yaratılıştaki, doğuştan olan.
hâlet: hâl, durum.
hissiyat: hisler, duygular.
ihtilâl: bozulma, karışıklık, intizamsızlık.
ilim: bilgi, marifet.
istidat: kabiliyet, yetenek.
itâ: verme, bahsetme, ihsan etme.

kemalât: kemaller, olgunluklar, mükemmellikler.
keza: böylece, aynı şekilde.
kudret: Allah'ın bütün varlığı çevreleyen ezeli kuvveti.
mana: anlam.
manen: mana bakımından, manaca.
marifetullah: Allah'ı tanıma, anlama, bilme.
maruz: uğramak, etkilenmek.
meselâ: örneğin.
meyil: bir tarafa doğru eğilme, yönelme.
musibet: felâket, belâ.
muvasala: vâsil olma, ulaşma, kavuşma, varma, varış.
mü'min: iman eden, inanan.
müteessir: üzgün.
peyda: meydana gelme, açığa çıkma.
sual: soru.
sükût: değerden düşme, değerini yitirme; susma.
şer'an: şeriata göre, şeriat bakımından, şeriatça.
tahribat: tahripler, yıkıp bozma- lar.
tazammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.
tekvin: yaratma, vücuda getirme, yokluktan varlık âlemine çıkarma.
tesis: kurma, meydana getirme.
umumi: genel.

Cevap: Madem ki arzda nizam var; muvazene de olmalıdır; hatta nizam muvazeneye tâbidir. Binaenaleyh, bir makinenin dişleri arasına küçük bir şey düşerse, makine müteessir olur, belki faaliyeti de durur. Veya faraza iki dağ bir teraziyle tartılırken, terazi muvazi olduğu vakit, bir gözüne bir ceviz ilâve edilirse, muvazenesi bozulur. Dünyanın da manevî nizam makinesi böyledir. Mütemerrit bir fasıkın fıskı, arzın muvazene-i maneviyesinin bozulmasına vesile olabilir.

¹ **أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ** ² **أُولَئِكَ** Üç şeyi ifade ediyor: Birisi ihzar, ikincisi mahsusiyyet, üçüncüsü uzaklıktır. Demek, bu **أُولَئِكَ** gaip olan o fasıkları ihzar eder, mahsus bir şekilde gösterir.

Sual: Onların ihzarını icap eden sebep nedir?

Cevap: Sâmiin talep ve isteğidir. Evet, onların pis ahvalini işiten sâmi, onlara karşı hissettiği hiddet ve nefretini izale için, hüsrânla tecziye ve tavsiflerinde sanki onları karşısında hazır olarak görmek istiyor; tâ “Oh! Oh!” demekle kalbi rahat olsun. Müşahedeleri mümkün olmadığı hâlde **أُولَئِكَ** ile mahsus gösterilmeleri, güya pis ahvalleri, habis sıfatları ve şöhret ve kesretleri öyle bir hadde baliğdir ki, herkesin nazar-ı nefreti önünde onların o hâllerini tecessüm ettirerek mahsus bir şekilde gösterir. Ve bu işaretten hasarete mahkûm olduklarının sebebi de

ahval: hâller, durumlar.

arz: yer, dünya.

baliğ: ulaşmış, erişmiş.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

faaliyyet: durmadan çok çalışma, hareket, gayret. aktivite, etkinlik, canlılık.

faraza: farz edelim ki, öyle sayalım ki, söz gelişi.

fasık: Allah'ın emirlerine aykırı hareket edip fesat çıkaran, kötü-lüğü ve günah işlemeyi âdet hâline getiren.

fısk: hak yoldan veya hak yolundan çıkma, Allah'a karşı isyan etme.

gaip: görünmeyen, hazır olmayan, yok olan, kayıp.

güya: sanki.

habis: fesatçı, hilekâr, alçak, kötü, pis, soysuz.

hadde: sınıra, dereceye.

hâl: durum, vaziyet.

hasaret: hasar, zarar, ziyan.

hiddet: öfke, kızgınlık.

hüsrân: hayal kırıklığı.

icap: gerekme hâli, gerekli olma.

ihzar: hazır etme, hazırlama.

izale: yok etme, ortadan kaldırma.

kesret: çokluk.

madem: değil mi ki.

1. İşte onlar hüsrana düşmüş olanların ta kendileridir. (Bakara Suresi: 27.)

2. Onlar. (Bakara Suresi: 27.)

mahkûm: bir mahkemece hüküm giymiş, hükümlü.

mahsusiyyet: mahsusluk, hususî olma hâli.

manevî: manaya ait, maddî olmayan.

muvazene: denge, ölçü.

muvazene-i manevîye: manevî denge, manevî ölçü.

muvazi: paralel, birbirine denk.

müşahede: ilâhî güzellikleri ve sırları görme, seyretme.

müteessir: üzgün.

mütemerrit: temerrüt eden, inatçı, kötü fiilinde inatlaşan.

nazar-ı nefret: nefret bakışı.

nizam: düzen, düzgünlük; kaide, kanun.

sâmi: dinleyen, dinleyici.

sual: soru.

tâbi: boyun eğen, uyan, itaat

eden.

talap: isteme, dileme.

tavsif: vasıflandırma, niteleme.

tecessüm: cisimleşme, cisim hâline gelme.

tecziye: cezalandırma, ceza verme.

terazi: ağırlık ölçmekte kullanılan iki kefeli tartı.

vesile: bahane, sebep.

anlaşılmış olur. O fasıklara raci olan ¹ **أُولَئِكَ** 'nin ifade ettiği uzaklık ise; onların tarik-ı haktan uzaklıkları öyle bir dereceye baliğdir ki, bir daha tarik-ı hakka rücuları mümkün olmayıp, bu yüzden zemme, tahkire müstahak olduklarına işaretler.

Hasrı ifade eden **هَمَّ** hasaretin onlara münhasır olduğuna delâlet eder. Hatta mü'minlerin bazı dünya lezzetlerinde hasaretleri, hasaret sayılmaz ve yine mü'minlerden ehl-i ticaretin ticaretlerinde vaki olan zararları hasaret değildir.

² **الْخَاسِرُونَ** 'deki harf-i tarif, cinsi ve hakikati ifade eder. Yani, "Hüsrân görenlerin hakikatini, cinslerini görmek isteyen varsa, onlara baksın."

Ve keza, onların meslekleri mahz-ı hasarettir, başka hasaretlere benzemiyor.

الْخَاسِرُونَ hasaretin mutlak bırakılması, yani bir şeyle takyit edilmemesi, hasaretin bütün envaina şamil olduğuna işaretler: Meselâ, vefa-i ahitte nakz ile hasaret ettiler; sıla-i rahimde kat' ile, ıslahta ifsatla, imanda küfürle, saadet-i ebediyede şekavetle yaptıkları hasaretler gibi.

1. Onlar. (Bakara Suresi: 27.)

2. Hüsrana düşmüş olanlar. (Bakara Suresi: 27.)

baliğ: ulaşmış, erişmiş.
delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.
ehl-i ticaret: ticaretle yapanlar.
enva: çeşitler, türler, neviler.
fasık: Allah'ın emirlerine aykırı hareket edip fesat çıkaran, kötülüğü ve günah işlemeyi âdet haline getiren.

hakikat: gerçek, doğru.
harf-i tarif: Arapçada, isimlerin başına gelen "elif" ve "lâm" harfleri.
hasaret: hasar, zarar, ziyan.
hasr: yalnız bir şeye veya kişiye mahsus kılma.
hüsrân: hayal kırıklığı.
islah: iyi duruma getirme, iyileştirme, düzeltme.

ifsat: fesada uğratma, bozma, karışıklık çıkarma.
iman: inanç, itikat.
kat etmek: kesmek, bölmek; bir şeyi aşarak geçmek, yol almak.
keza: böylece, aynı şekilde.
küfür: Allah'ın varlığına, birliğine inanmama, müşriklik, imansızlık.

mahz-ı hasaret: zararın en büyüğü, kaybın en fazlası, ziyanın tâ kendisi.
meselâ: örneğin.
meslek: gidiş, tutulan yol, sistem.
mutlak: kesin.
mü'min: iman eden, inanan.
münhasır: sınırlı, bir şeye veya kimseye mahsus.
müstahak: hak eden, hak etmiş.
nakz: yapılan sözleşmeyi yok sayma, hükümsüz kılma.
raci: dair, ait, alâkası olan.
rücu: dönme, geri dönme.
saadet-i ebediye: sonu olmayan, sonsuz mutluluk.
sıla-i rahim: ana, baba ve akrabayı ziyaret etme.
şamil: içine alan, kapsayıcı.
şekavet: şakilik, eşkıyalık, haydutluk.
tahkir: hakaret etme, küçük görme, şeref ve haysiyetini incitme.
takyit: kayıt ve şarta bağlama.
tarif: bir şeyi bütün vasıflarını içine alacak şekilde anlatma.
tarik-ı hak: hak ve hakikat yolu.
vaki: meydana gelme, ortaya çıkma.
vefa-i ahit: vefa, sözünü yerine getirme.
zem: yermek, kınama, ayıplama.

كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمَيِّتُكُمْ ثُمَّ
يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ۝١

Yani: “Ne suretle Allah’ı inkâr ediyorsunuz? Hâlbuki, sizin hayatınız yoktu; O size hayatı verdi, sonra sizi öldürecektir. Sonra yine hayat verecektir; sonra Ona rücu edip gideceksiniz.”

Ayetlerin nazmına ait üç vecih, bu ayette de caridir.

Bu ayetin mâkabliyle irtibatı:

Evet, Kur’ân-ı Kerîm, vakta ki insanları ibadete ve Allah’a iman etmeye davet etti ve imanın itikat edilecek esaslarıyla yapılacak hükümlerini icmalen delillerine işareten zikretti; evvelce mücmelen işaret edilen delilleri tazzammun eden nimetlerin tadadıyla, bu ayette de zikretmeye avdet etti.

Evet, bu ayetle en büyük nimet olan hayata işaret edilmiştir.

İkinci ayetle beka nimetine işaret edilmiştir. Evet, semavat ve arzın tanzimatı, hayatın kemal ve saadetini temin eder.

Üçüncü ayetle beşerin kâinat üzerine tafdil ve tekrimi-ne işarettir.

Dördüncü ayetle beşere talim-i ilim nimetine işaret yapılmıştır.

arz: yer, dünya.
avdet: geri gelme, dönüş.
ayet: Kur’ân cümlesi.
beka: bâkîlik, ebedîlik, sonsuzluk.
beşer: insan, insanlık.
cari: geçerli, yürürlükte, muteber.
delil: kanıt, tanık, bürhan.
evvelce: daha önce.
hüküm: emir, buyruk.
icmalen: kısaltarak, kısaca, özetle.
iman: inanç, itikat.
inkâr: Allah’ın varlığına, birliğine inanmama, kabul ve tasdik etmeme.
irtibat: bağ, münasebet.
işareten: işaret ederek, belirte-

1. Bakara Suresi: 28.

rek.
itikât: kesin inanma, iman.
kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.
kemal: olgunluk, fazilet.
mâkabli: geçmişteki, geçmiş, bir şeyin kendinden önce olan.
mücmelen: kısa ve özlü bir şekilde, özet olarak.
nazım: sıra, tertip, düzen.

nimet: lütuf, ihsan, bağış.
rücu: dönme, geri dönme.
saadet: mutluluk.
semavat: semalar, gökler.
suret: biçim, şekil, tarz.
tadat: birer birer söyleme, tek tek zikretme, sayıp döke-me, sayım.
tafdil: birini ötekilerden üstün tutma, üstün sayma.
talim-i ilim: ilim talimi; ilim öğretme, ilim öğrenme.

tanzimat: tanzimler, nizam vermeler, düzenlemeler.
tazzammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.
tekrim: hürmet, saygı göster-me, ululama, yüceltme.
temin: sağlama.
vakta ki: ne vakit ki, ne zaman ki, o zaman ki, olduğu vakit.
vecih: cihet, yön.
zikir: anma, bildirme.

Bu nimetlerin suretine, yani nimet oldukları cihete bakılırsa, inayet-i İlâhiyeye delil oldukları gibi, ibadete de delildirler. Çünkü nimetleri verene şükür, vaciptir; küfrân-ı nimet, aklen de haramdır. Eğer o nimetlerin hakikatlerine bakılırsa, mebdde ve meadı ispat eden delillerdir.

Ve keza, bu ayet, geçen kâfir ve münafıkların bahsine de nazırdır. Onun için, taaccübü ifade etmekle inkârı tazammun eden ¹ **كَيْفَ** ile yapılan istifham, onların tehditlerine işaretler.

Şimdi, bu cümlelerin aralarındaki irtibat ve münasebetlerden bahsedeceğiz.

Evet, Kur'ân-ı Kerîm, evvelce gaibâne yaptığı hikâyeden sonra, burada hitaba başladı. Bu da belâgatçe malûm bir nükte içindir. Şöyle ki:

İnsan, bir adamın fenalığından, ayıplarından bahsederken, hiddeti, gazabı o kadar galebe eder ki, hayalen, hayalî bir ihzarla, hitap suretiyle kendisine tevcih-i kelâm etmeye başlar; veya iyiliklerinden bahsederken, şevki ve aşkı galeyana gelir, hemen hayalinin karşısına getirir, kendisine hitapla konuşmaya başlar. Bu, "iltifat" ile tesmiye edilen bir kaidedir. Bu kaidenin, lisan-ı Arapta büyük bir mevkii vardır. İşte Kur'ân-ı Kerîm, bu kaideyi takiben ² **كَيْفَ تَكْفُرُونَ** diyerek, sîga-i hitap ile onlara tevcih-i kelâm etmiştir. Sonra, vakta ki bu makamda takip edilen maksat, iman, ibadet etmek ve küfrân-ı nimet etmemek, küfrü reddetmek gibi, geçen usul ve esasları

iltifat: güzel sözler söyleyerek birini samimî olarak okşama.

îman: inanç, itikat.

inayet-i İlâhiye: Allah'ın yardımı.

inkâr: reddetme, saklama, gizleme.

irtibat: bağ, münasebet.

ispat: kanıtlama, doğrulama.

istifham: zihni işgal eden soru.

kâfir: Allah'ı ve İslâmiyeti inkâr eden, dinsiz.

kaide: kural, esas, düstur.

keza: böylece, aynı şekilde.

Kur'ân-ı Kerîm: Kur'ân; Hz. Muhammed'e vahiy ile indirilen en son ilâhî kitap.

küfrân-ı nimet: nimete karşı nankörlük etme, Cenab-ı Hakkın ihsan ettiği nimetleri bilmemek, hürmetsizlikte bulunmak, nimetlere şükürsüzlük.

küfür: Allah'ın varlığına, birliğine inanmama, müşriklik, imansızlık.

lisan-ı Arap: Arap dili.

makam: yer, mevki.

maksat: kasıt, amaç, düşünce.

malûm: bilinen, bilindir olan.

mead: dönülecek yer.

mebdde: başlangıç.

mevkî: yer, makam.

münasebet: ilgi, ilişki, bağ.

nazır: bir yüzü bir tarafa bakan, yönelik.

nîmet: lütuf, ihsan, bağış.

nükte: ince manalı, ancak dikkatle anlaşılabilen mana veya söz.

sîga-i hitap: Arapçada öznesi gerek erkek ve gerekse kadın için "sen" veya "siz" şeklindeki zamirler olan fiil kipleri.

suret: biçim, şekil, tarz.

şevk: keyif, neşe, sevinç.

şükür: teşekkür.

taaccüb: şaşma, hayret etme, şaşkalma.

takiben: takip ederek, takip suretiyle.

tazammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.

tehdit: korkutma, gözdağı verme.

tesmiye: isimlendirme, ad verme.

tevcih-i kelâm: sözü yöneltme.

usul: metot, düzen.

vacip: dinî bakımdan yapılması şart olan, kesinlik bakımından farzdan sonra gelen.

vakta ki: ne vakit ki, ne zaman ki, o zaman ki, olduğu vakit.

1. Nasıl?

2. Nasıl inkâr ediyorsunuz? (Bakara Suresi: 28.)

aklen: akıl ile, akıl yolu ile, akıl gereğince.

ayet: Kur'ân cümlesi.

bahis: konu yapan.

belâgat: sözün düzgün, kusursuz, yerinde ve hâlin ve makamın icabına göre söylenmesini öğreten ilmin adı, edebiyat kaideleri ile ilgili ilim.

cihet: yön.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

evvelce: daha önce.

gaibâne: görünmeden, hazırda görünmeksizin.

galebe: galip gelme, üstünlük.

galeyan: coşma, çalkalanma, azgınlık.

gazap: kızgınlık, hiddet, öfke.

hakikat: gerçek, doğru.

haram: İslâmiyetçe yasaklanan işler.

hayalen: hayalî bir şekilde.

hayalî: hayalle ilgili, gerçek olmayan.

hiddet: öfke, kızgınlık.

hitap: söylevde bulunmak, konuşmak.

ihzar: hazır etme, hazırlama.

ispat için lâzım olan delilleri zikretmektir. Ve delillerin en vazihı, ahval-i beşer silsilesinden istifade edilen delillerdir ve nimetlerin en büyüğü, o silsilenin ukde ve düğümle-rindedir. Kur'ân-ı Kerîm,

¹ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

olan ayet-i kerîme ile, beş düğümlü, mürettep o silsile-i acibeye işaret etmiştir. Biz de o beş düğümü, beş mese-lede hal ve beyan edeceğiz.

BİRİNCİ MESELE

² كُنْتُمْ أَمْوَاتًا cümlesi ukdeyi, yani birinci düğümü açıyor.

Söyle ki:

İnsanın cesedini teşkil eden zerreler, âlemin zerratı içinde camit, dağınık bir şekildeyken, bakarsın ki, mah-sus bir kanunla, muayyen bir nizamla intizam altına alı-narak, *âlem-i anasıra* gönderilir.

Âlem-i anasırda sâkit, sakin, gizli bir vaziyetteyken, birdenbire kafil kafil, muayyen bir düsturla, yevmî bir intizamla, bir kasıt ve hikmet altında *âlem-i mevalide* in-tikal eder.

Âlem-i mevalidde de, sükût içindeyken, birdenbire acip, garip bir tarzla *nufteye* inkılâp eder.

Sonra, müteselsil inkılâplarla *alaka* olur, sonra *mudga* olur, sonra *et*, *kemik* olur.

Bu inkılâpların her birisi, evvelkisine nispeten daha mükemmelse de, lâhikına göre mevattır, yani hayatsız-dır.

acip: tuhaf, hayrette bırakan.
ahval-i beşer: beşerin hâlleri, in-sanın durumları.
alâka: kan pıhtısı.
âlem: dünya, cihan.
âlem-i anasır: unsurlar âlemi. (toprak, hava, su, ateş.).
âlem-i mevalide: doğuşlar âlemi, doğum âlemi.
ayet-i kerîme: Kur'ân'ın ayeti; azamet ve şerefi olan ayet.
beyan: anlatma, açıklama.
camit: ruhsuz, sert, katı madde.
ceset: vücut, beden.
delil: kanıt, tanık, bürhan.
düstur: kanun, kural, esas.
evvel: önce.
garip: tuhaf, hayret verici.
hâl: çözme, çözüme ulaştırma.
hikmet: lâhî gaye, gizli sebep, fayda.
inkılâp: değişme, dönüşme.
intikal: bir yerden başka bir yere geçme, yer değiştirme, göçme.
intizam: düzenlilik, düzgünlük.
ispat: kanıtlama, doğrulama.
istifade: faydalanma, yararlan-ma.
kafile: takım, bölük.
kasıt: niyet, düşünce.
lâhik: sonunda gelen, sonradan katılan.
mesele: konu.
mevat: cansız şeyler.
muayyen: belirli.
mudga: bir çiğnem et parçası.
mürettep: tertip olunmuş, dizil-miş, sıralanmış.
müteselsil: teselsül eden, birbiri-nin ardı sıra, zincirleme giden.
nimet: lütf, ihsan, bağış.

1. Hâlbuki sizin hayatınız yoktu; O size hayatı verdi. Sonra sizi öldürecek, sonra yine hayat verecektir. Sonra Ona rücu edip gideceksiniz. (Bakara Suresi: 28.)

2. Hayatınız yoktu. (Bakara Suresi: 28.)

nispeten: nispetle, kıyaslaya-rak.

nizam: düzen, düzgünlük; kaide, kanun.

nufte: döl suyu, meni.

sakin: hareket etmeyen, ha-reketsiz olan, durgun.

sâkit: susan, ses çıkarmayan, sukut eden.

silsile: seri, dizi.

silsile-i beşer: insanlık zincir-leme sırası.

sükût: sessizlik.

tarz: biçim, şekil.

teşkil: oluşturma, şekillendir-me.

ukde: halledilmesi zor mese-le, karışık ve zor iş.

vazih: açık, aşikâr; kolay an-laşılır.

vaziyet: durum.

yevmî: günlük, gündelik, her gün.

zerrat: zerreler, atomlar.

zerre: en küçük parça, mole-kül, atom.

zikir: anma, bildirme.

Sual: Mevt, hayatın zevalidir. Hâlbuki, o zerrelerde hayat yoktur ki, zevali mevt olsun?

Cevap: Mevtin o zerrelere itlak edilmesi, mecazdır. Sebebi ise üçüncü, dördüncü düğümleri zihne kabul ettirmek üzere, zihin için bir hazırlamadır.

İKİNCİ MESELE

¹ **فَاحْيَاكُمْ** düğümünü açıyor.

Evet, hayat Kudret-i Ezeliyenin en büyük ve en ince ve en acip bir mu'cizesidir ve bütün nimetlerden üstündür ve mebde ve meadın bürhanlarından en zahir bürhandır.

Evet, hayat nevilerinin en ednası nebat hayatıdır. Hayat-ı nebatîyenin başlangıcı, çekirdekte ve habbede hayat düğümünün uyanıp açılmasıdır. Bunun keyfiyeti o kadar zahir, o kadar umumî, o kadar me'lûf iken, zaman-ı Âdem'den şimdiye kadar, hikmet-i beşerden ve felsefesinden gizli kalmıştır. İşte hayatın ne derece ince olduğu anlaşıldı.

Ve keza, hayatı olmayan bir cisim, en büyük bir dağ da olsa tektir, yetimdir, mekânından başka bir şeyle münasebeti yoktur. Lâkin bal arısı gibi küçük bir cisim, hayata mazhar olduğu zaman, bütün kâinatla münasebet olur ve her şeyle alışveriş yapar; hatta diyebilir ki, "Kâinat benim mülkümdür, benim yerimdir." Kâinatın her tarafına gider, havâssiyle tasarruf eder, bütün eşya ile kesb-i muarefe eder.

1. O size hayatı verdi. (Bakara Suresi: 28.)

acip: tuhaf, hayrette bırakan.
bürhan: delil, ispat, hüccet.
edna: en aşağı, en basit, en küçük.
habbe: tane.
havas: hasseler, duyular.
hayat-ı nebatîye: bitkilerin hayatı.
hikmet-i beşer: insanların anlayışı, bilgi ve becerisi.
iltak: genelleştirme, umumî hâle getirme.

kâinat: yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler, varlıklar.
kesb-i muarefe: aşinalık kazanma.
keyfiyet: bir şeyin nasıl olduğu, nitelik.
keza: böylece, aynı şekilde.
Kudret-i Ezeliye: ezele ait kudret, başı-sonu olmayan sonsuz lâhî kudret, kuvvet.
mazhar: nail olma, şereflen-

me.
me'lûf: alışılmış, ülfet edilmiş.
mead: ahiret, dönülecek yer.
mebde: başlangıç.
mecaz: bir kelimenin gerçek manasında kullanılmayıp, ilgi, alâka ve benzerlik bağı bulunan başka bir manada kullanılması.
mekân: yer, mahal.
mesale: konu.
mevt: ölüm.

mu'cize: benzerini yapmaktan insanların âciz kaldığı şey.
mülk: sahip olunan, üzerinde tasarruf hakkı bulunan şey, gelir getiren taşınmaz mal.
münasebet: ilgi, ilişki, bağ.
münasebettar: ilgili, alâkalı.
nebat: topraktan biten, yetişen her türlü şey, bitki.
nevi: çeşit.
nimet: lütuf, ihsan, bağış.
sual: soru.
tasarruf: idare etme, kullanma.
umumi: genel.
yetim: tek, yalnız, kimsesiz.
zahir: açık, aşikâr.
zaman-ı Âdem: Hz. Âdem zamanı, insanlığın ilk devresi.
zerre: en küçük parça, molekül, atom.
zeval: sona erme, bitme, yok olma.
zihin: bilinc, dimağ.

Bilhassa hayat-ı insaniye tabakasına çıkan hayat, aklın nuruyla âlemleri gezmiş olur. Âlem-i cismanîde tasarruf ettiği gibi, âlem-i ruhanîde gezer, âlem-i misale seyahat eder. Kendisi o âlemleri ziyarete gittiği gibi, o âlemler de, onun ruhunun âyinesinde temessül etmekle, iade-i ziyaret etmiş gibi olurlar. Hatta, insan, “Âlem, Allah’ın fazlıyla benim için halk olunmuştur” diyebilir. Hayat-ı insaniye her birisi çok tabakalara şamil olarak, hayat-ı maddiye, hayat-ı ruhaniye, hayat-ı maneviye, hayat-ı cismaniye gibi nevilere ayrılır, inbisat eder.

Demek, ziya renk ve cisimlerin görünmesine sebep olduğu gibi, hayat da mevcudatın kaşifi ve sebeb-i zuhurudur. Evet, hayat bir zerreyi bir küre gibi yapar. Ashab-ı hayatın her birisi, “Âlem benimdir” diyebilir, aralarında müzaheme ve münakaşa da olmaz. Müzaheme ve münakaşa yalnız nev-i beşerde olur. İşte hayatın ne büyük bir nimet olduğu anlaşıldı.

Ve keza, camit, dağınık bazı zerrelere birdenbire bir vaziyetten çıkıp, makul bir sebep olmadığı hâlde, diğer bir vaziyete girmesi, Sâniin vücuduna zahir bir delildir. Hatta, hayat hakikatlerin en eşrefi, en temizidir, hiçbir cihetle hisseti yoktur, çirkin bir lekesi yok. Hayatın dışı da, içi de, her iki yüzü de lâtiftir. Hatta en küçük ve hasis bir hayvanın hayatı bile yüksektir. Bunun içindir ki, hayat ile Kudret arasında zahirî bir sebep tavassut etmiyor. Hayata bizzat Kudretin mübaşeretini, izzete münafi değildir. Hâlbuki umur-i hasiseye Kudretin zahiren mübaşeretini görünmemek için esbab-ı zahire vazedilmiştir.

âlem: varlık sınıflarından her biri, bütün kânat.

âlem-i cismanî: maddî varlıklarla ilgili âlem.

âlem-i misal: görüntüler âlemi, dünyadaki işlerin görüntülandığı ve gözlemlendiği, ruhların bulunduğu âlem.

âlem-i ruhanî: ruhlara ait âlem, ruhlar dünyası.

ashab-ı hayat: hayat sahibi, canlı.

âyine: ayna.

bilhassa: özellikle.

bizzat: kendisi, şahsen.

camit: ruhsuz, cansız madde.

cihet: yön, sebep, vesile.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

esbab-ı zahire: zahirî, görünen, görünürdeki sebepler.

eşref: en şerefli, daha şerefli, en iyi, en güzel.

fazl: alicenaplık, ihsan, cömertlik.

hakikat: gerçek, doğru.

halk: yaratma, yoktan var etme.

hasis: ufak, değersiz.

hayat-ı cismaniye: cisme, bedene ait hayat.

hayat-ı insaniye: insan hayatı, insana ait olan hayat.

hayat-ı maddiye: maddî, cisimli hayat.

hayat-ı maneviye: manevî hayat.

hayat-ı ruhanî: ruhanî hayat, ruhlara ilgili hayat.

hisset: cimrilik, pintilik.

iade-i ziyaret: yapılanın aynı karşılık verme.

inbisat: yayılma, genişleme.

izzet: değer, itibar, şeref, yücelik.

kâşif: keşfeden, bulan, meydana

çıkaran; bilinmeyen bir yeri veya şeyi ortaya çıkaran.

keza: böylece, aynı şekilde.

Kudret: Allah’ın bütün varlığı çevreleyen ezeli kuvveti.

lâtif: yumuşak, tatlı, hoş.

makul: akla yakın, akla uygun, aklın kabul edeceği.

mevcudat: mevcutlar, var olan her şey, mahlûklar.

mübaşeret: bir işe başlama, girişme, tutuşma, bulaşma, temas.

münafi: zıt, aykırı.

münakaşa: tartışma.

müzaheme: zahmet, sıkıntı verme.

nev-i beşer: insanoğlu, insanlar.

nevi: çeşit.

nimet: lütuf, ihsan, bağış.

Sâni: her şeyi sanatlı olarak yaratan Allah.

sebeb-i zuhur: görünme sebebi, belirme nedeni.

şamil: içine alan, kapsayıcı.

tabaka: derece, kat.

tasarruf: idare etme, kullan-

ma.

tavassut: vasıta olma, aracı olma.

temessül: bir şekil ve surete girme, cisimlenme.

umür-i hasise: ufak ve değersiz işler.

vazetme: sunma, açıklama.

vaziyet: durum.

zahir: açık, görünür.

zahiren: görünüşte.

zerre: en küçük parça, molekül, atom.

ziya: ışıık, aydınlık, nur.

Demek hayatta hisset yoktur. İşte bundan anlaşıldı ki, hayat Saniin vücuduna en zahir bir delildir.

Ve keza, en basit bir cismin geçirmiş olduğu inkılâbat ve tahavvülâta dikkatle bakılırsa görünür ki, âlem-i zerrattaki zerreler, *âlem-i anasıra* intikal edince başka suretlere girerler, *âlem-i mevalidde* başka suretlere dönerler, *nuftede* başka vaziyet alırlar; sonra *alaka* olur, sonra *mudga* olur, sonra bir insan suretini giyer, ortaya çıkarlar. Bu kadar inkılâbat-ı acibe esnasında zerreler öyle muntazam harekât ve muayyen düsturlar üzerine cereyan ederler ki, sanki bir zerre, meselâ âlem-i zerratta iken vazifelendirilmiş ve Abdülmecid'in gözünde yer alıp vazife görmek üzere yola çıkarılmıştır. Bu hâli, bu vaziyeti, bu intizamı gören bir zihin, bilâtereddüt hükmeder ki, o zerreler, bir kasıtle ve bir hikmet altında gönderilir. İşte, zerratin hayata mazhariyeti için geçirdiği bu kadar acip ve garip tavırlar, insana ikinci bir hayatın bu hayattan daha kolay ve daha sehil olduğuna da bir kanaat getirir.

İşte, hayatın mebdde ve meada delil olduğu bu hakikatlerden anlaşıldı. ¹ **فَاحْيَاكُمْ** cümlesi, ² **ثُمَّ يُحْيِيكُمْ** cümlesine bir delil gibidir; hepsi de birlikte, ³ **كَيْفَ** 'den istifade edilen inkâra delildir.

ÜÇÜNCÜ MESELE

⁴ **ثُمَّ يُمَيِّتُكُمْ** ukdesini açar.

Evet, mevtin de hayat gibi mahlûk olduğuna, mevtin idam ve adem-i mahz olmadığına delâlet eder. Mevt,

Sl.

hisset: cimrilik, pintilik.

hikmet: İlâhî gaye, gizli sebep, fayda.

hüküm: karar vermek, öyle olduğuna inanmak.

idam: yok etme.

inkâr: reddetme, tanımama, kabul ve tasdik etmeme, inanmama.

inkılâbat: inkılâplar, değişmeler.

inkılâbat-ı acibe: hayret verici değişimler, şaşırtıcı dönüşümler.

intikal: bir yerden başka bir yere geçme, yer değiştirme, göçme.

intizam: düzen, düzenlilik.

istifade: faydalanma, yararlanma.

kanaat: inanma.

kasıt: niyet, düşünce.

keza: böylece, aynı şekilde.

mahlûk: yaratık, Allah tarafından yaratılmış olan.

mazhariyet: görünme ve tezahür yeri olma; nail olma, şereflenme.

mead: ahiret, dönülecek yer.

mebdde: başlangıç.

meselâ: örneğin.

mesele: konu.

mevt: ölüm.

muayyen: belirli.

mudga: bir çiğnem et parçası.

muntazam: derli-toplu, düzenli.

nutfe: temiz, duru, saf su, döl suyu.

sehil: sade.

suret: biçim, şekil, tarz.

tahavvülât: tahavvüller, değişmeler.

tereddüt: kararsızlık, şüphede kalma.

ukde: halledilmesi zor mesele, karışık ve zor iş.

vazife: görev.

vaziyet: durum.

zahir: açık, görünür.

zerrat: zerreler, atomlar.

zerre: en küçük parça, molekül, atom.

zihin: bilinç, dimağ.

1. O size hayatı verdi. (Bakara Suresi: 28.)

2. Sonra yine hayat verecektir. (Bakara Suresi: 28.)

3. Nasıl? (Bakara Suresi: 28.)

4. Sonra sizi öldürecektir. (Bakara Suresi: 28.)

acip: tuhaf, hayrette bırakan. **âlemi, doğum âlemi.**

adem-i mahz: tam bir yokluk, varlıktan hissesi olmayan.

alâka: kan pıhtısı.

âlem-i anasır: unsurlar âlemi.

(toprak, hava, su, ateş.).

âlem-i mevalide: doğuşlar

âlemi, doğum âlemi.

âlem-i zerrat: zerreler âlemi, atomlar, moleküller âlemi.

bilâ: ...siz, ...siz.

cereyan: olma, meydana gelme.

delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

düstur: kanun, kural, esas.

garip: tuhaf, hayret verici.

hakikat: gerçek, doğru.

harekât: hareketler, devinimler.

hayat-ı Sâni: Sâniin, yapan ve yaratanın hayat sahibi olma-

ancak ruhun ceset kafesinden çıkmasıyla tebdil-i mekân etmesinden ibarettir.

Ve keza, nev-i beşerde mevcut emarat ve işaret-ı keşîreden kat'iyetle anlaşılır ki, insan öldükten sonra bir şeyi bâkî kalır. O şeyi de ancak ruhtur. Demek ruhun bekası, hassa-i zatiyedir. Bu hassa-i zatiyenin bir fertte mevcut olması, nev'in tamamında mevcut olmasını istilzam etmekle, mucibe-i cüz'iyenin mucibe-i külliye hükümünde olduğuna bir misal teşkil ediyor. Binaenaleyh, mevt hayat gibi bir mu'cize-i kudrettir. Yoksa, hayat şartları bulunmadığından ademin dairesine girmiş değildir.

Sual: Ölüm nasıl nimet olur ve ne suretle nimetlerin sırasına dâhil edilmiştir?

Cevap: Evvelâ: Ölüm, saadet-i ebediyeye mukaddemedir; bu itibarla nimet sayılabilir. Çünkü, nimetin mukaddemesi de nimettir. Nitekim vacibin mukaddemesi vacip, haramın mukaddemesi haramdır.

Saniyen: Ölüm, muzır hayvanlarla dolu bir hapisten geniş bir sahraya çıkmak gibidir. Binaenaleyh, ruh ceset kafesinden çıkarsa necat bulur.

Salisen: Ölüm olmasaydı, küre-i arz nev-i beşeri istiapi edemezdi ve nev-i beşer müthiş perişaniyetlere maruz kalırdı.

Rabian: İhtiyarlık yüzünden öyle bir dereceye gelenler var ki, tekâlif-i hayatiyeye kâdir olamaz, daima ölümünü isterler.

İşte bunun için, ölüm nimettir.

adem: yokluk, hiçlik.
bâki: daimî, sonsuz.
beka: bâkîlik, ebedîlik, sonsuzluk.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
ceset: vücut, beden.
dâhil: içine girme, sokma.
emarat: emareler, alâmetler, nişanlar.
evvelâ: öncelikle.
haram: İslâmiyetçe yasaklanan işler.
hasse-i zatiye: kendine ve özüne ait olan nitelik.
hükümünde: değerinde, yerinde.
ibaret: meydana gelen, oluşan.
istiapi: içine alma, içine sığdırma, kapsama.
istilzam: gerekli görme, lüzumlu görme.
işarat-ı kesîre: çokça işaretler, belirtiler.
itibar: bakımdan, sebepten.
kâdir: bir işi yapmaya gücü yeten, kuvvet sahibi olan.
kat'iyet: kat'îlik, kesinlik.
keza: böylece, aynı şekilde.
küre-i arz: yer küre, dünya.
maruz: uğramak, etkilenmek.
mesale: konu.

mevt: ölüm.
misal: örnek.
mucibe-i cüz'iyeye: şaşılacak küçük şey.
mucibe-i külliye: olumlu ve umumî olan hüküm.
mu'cize-i kudret: Cenab-ı Hakkın kudretinin mu'cizesi.
mukaddeme: başlangıç.
muzır: zararlı, zarar veren.
müthiş: dehşet veren, ürküten, dehşetli, korkunç.
necat: kurtuluş, kurtulma.
nev-i beşer: insanlığı, insan-

lar.
nevi: tür, çeşit.
nimet: lütuf, ihsan, bağış.
perişaniyet: perişanlık, kanışık ve dağınık olma, acınacak hâlde bulunma.
rabian: dördüncü olarak.
ruh: dirilik kaynağı, hayatın temeli ve sebebi olan manevî varlık.
saadet-i ebediye: sonu olmayan, sonsuz mutluluk.
sahra: büyük çöl, geniş saha.
salisen: üçüncü olarak.

saniyen: ikinci olarak.
sual: soru.
suret: biçim, şekil, tarz.
şart: koşul.
tebdil-i mekân: yer değişikliği.
tekâlif-i hayatiye: hayatla ilgili sorumluluklar, hayatın gerekleri, külfetleri.
teşkil: oluşturma, şekillendirme.
vacip: dinî bakımdan yapılması şart olan, kesinlik bakımından farzdan sonra gelen.

DÖRDÜNCÜ MESELE

¹ **ثُمَّ يُحْيِيكُمْ** ukdesinin beyanındadır.

Evet, bu hayat ikinci hayattır ki, ölümden sonra, haşirden evvel vukua gelir. Demek, hayat-ı uhreviye bu ikinci hayatla başlar. Binaenaleyh, bu ² **يُحْيِيكُمْ** 'deki hitap, yalnız insanlara ait değildir, bilcümle kâinata racidir. Çünkü bu hayat-ı uhreviye, bütün kâinatın neticesidir. Eğer bu hayat olmasa, kâinatta hakikat denilen her şey zıddına inkılâp eder. Meselâ, nimet nikmet olur, akıl belâ olur, şefkat yılan olur.

BEŞİNCİ MESELE

³ **ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ** 'un ukdesi hakkındadır.

Evet, Cenab-ı Hak, âlem-i kevn ve fesat denilen şu âlemde hüsn-kubuh, nef'-zarar gibi zıtları, çok hikmetlere binaen karışık bir tarzda yaratmıştır. Hem de izhar-ı izzet için vesait ve esbabı vazetmiştir.

Haşır ve kıyamette kâinat tasfiye ameliyatını gördüğü zaman, zıtlar birbirinden ayrılır ve esbap ile vesait de ortadan kalkar. Ortadaki perde ve hicap kalktıktan sonra, herkes Sâniini görür ve hakikî Malikini bilir.

1. Sonra yine hayat verecektir. (Bakara Suresi: 28.)
2. Hayat verecektir. (Bakara Suresi: 28.)
3. Sonra Ona rücu edip gideceksiniz. (Bakara Suresi: 28.)

âlem: dünya, cihan.
âlem-i kevn: varlık âlemi; kâinat.
ameliyat: operasyon.
belâ: musibet, sıkıntı.
beyan: anlatma, açıklama.
bilcümle: bütün, hepsi.
binaen: -den dolayı, bu sebepten.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
esbap: sebepler, vasıtalar.
evvel: önce.
fesat: bozukluk, karışıklık, nifak.
hakikat: gerçek, doğru.
hakikî: gerçek.
haşır: kıyametten sonra bütün insanların bir yere toplanmaları, Allah'ın ölüleri diriltip mahşere çıkarması.
hayat-ı uhreviye: uhrevî hayat, ahirete ait olan hayat.
hicap: engel, ayıran perde.
hikmet: ilâhî gaye, gizli sebep, fayda.
hitap: söylevde bulunmak,

konusmak.
hüsün: güzellik.
inkılâp: değişme, dönüşme.
izhar-ı izzet: yüceliğin, itibarın, üstünlüğün ortaya konulması, gösterilmesi.
kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.
kıyamet: bütün kâinatın Allah tarafından tayin edilen bir vakitte yıkılıp mahvolması.
kubuh: çirkinlik.
malik: sahip.
meselâ: örneğin.
mesale: konu.
nef: menfaat, kâr, fayda, çıkar.
nikmet: şiddetli ceza, eza verecek cezalandırma, öğ alma.
nimet: lütuf, ihsan, bağış.
raci: dair, ait, alâkası olan.
Sâni: her şeyi sanatlı olarak yaratan Allah.
şefkat: karşılıksız sevgi besleme, içten ve karşılıksız merhamet.
tarz: biçim, şekil.
tasfiye: saflaştırma, antma, temizleme.
ukde: halledilmesi zor mesele, karışık ve zor iş.
vaz: sunma, açıklama.
vesait: vasıtalar.
vuku: olma, gerçekleşme, meydana gelme.

Tefimme

Mezkûr ayetteki cümlelerin arasındaki irtibatın
hülâsasına bir zeyildir.

Cenab-ı Hak, vakta ki onların küfrünü istifham ifade eden ¹ كَيْفَ ile reddetti ve halkı da taaccübe davet etti ve ondan sonra gelen dört büyük inkılâbı gösteren dört cümle ile bürhan getirerek ispat etti. O inkılâpların her birisi, çok tavırlara, vaziyetlere ve mertebelere şamil olduğu gibi, kendinden sonra gelen inkılâpları hazırlayıcı birer mukaddeme oldu.

Birinci inkılâba ² وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا cümlesiyle işaret edilmiştir. Yani, bir insanın cesedini teşkil eden zerrelerin âlem-i zerratta geçirmiş olduğu vaziyetlerden son vaziyetine işaret eder ki, ³ فَأَحْيَاكُمْ cümlesiyle işaret edilen ikinci inkılâba mukaddeme olur. Hakaik-ı kevnîyenin en acibi olan şu ikinci inkılâp da çok mertebelere, çok tavırlara şamildir ki; son tavrı, vaziyeti, ⁴ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ cümlesiyle işaret edilen üçüncü inkılâba mukaddeme olur. Bu inkılâp dahi pek çok berzahî tavırlara şamil olup, son vaziyeti ⁵ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ cümlesiyle işaret edilen dördüncü inkılâpta tamamlanır. Bu dördüncü inkılâp dahi birçok kabrî ve haşrî vaziyetlere şamil olup, en son vaziyeti ⁶ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ cümlesiyle hitam bulur.

acip: tuhaf, hayrette bırakan.

âlem-i zerrat: zerreler âlemi,

atomlar, moleküller âlemi.

ayet: Kur'ân cümlesi.

berzahî: kabir hayatıyla ilgili, berzah âlemi ile ilgili.

bürhan: delil, ispat, hüccet.

ceset: vücut, beden.

hakaik-ı kevnîye: yaratılışa, varlıklara ait olan hakikatler.

haşrî: haşre ait, haşirle ilgili, öldükten sonraki dirilişe ve toplanmaya dair.

hitam: son, nihayet.

hülâsa: özet.

inkılâp: değişme, dönüşme.

irtibat: bağ, münasebet.

ispat: kanıtlama, doğrulama.

istifham: soru sorup anlama, sorup anlama.

1. Nasıl? (Bakara Suresi: 28.)

2. Hâlbuki hayatınız yoktu. (Bakara Suresi: 28.)

3. O size hayat verdi. (Bakara Suresi: 28.)

4. Sonra sizi öldürecektir. (Bakara Suresi: 28.)

5. Sonra yine hayat verecektir. (Bakara Suresi: 28.)

6. Sonra Ona rücu edip gideceksiniz. (Bakara Suresi: 28.)

küfür: imansızlık, dinsizlik.

mertebe: derece, basamak.

mezkûr: zikredilen, adı geçen, anılan.

mukaddeme: başlangıç.

şamil: içine alan, kapsayıcı.

taaccüp: şaşma, hayret etme,

şaşakalma.

teşkil: oluşturma, şekillendirme.

tetimme: bir konuyu veya eseri tamamlamak için eklenen kısım, ek.

vakta ki: ne vakit ki, ne za-

man ki, o zaman ki, olduğu vakit.

vaziyet: durum.

zerre: en küçük parça, molekül, atom.

zeyil: ek, bir eserin devamı olarak yazılan kısım.

Demek bir zîhayatın cesedi, birinci inkılâbın birinci vaziyetinden başlamak üzere daima teceddüt eder, tazele-
nir. Yani bir libastan, bir kıyafetten çıkar, daha güzel bir
libasa, bir kıyafete girer ve hakeza, böylece saadet-i ebe-
diyeye mazhar oluncaya kadar devam eder. Binaenalâ-
hâzâ, bir zîhayatın şu müteselsil vaziyetlerine bakan bir
adam, nasıl inkâra cesaret edebilir?

Şimdi mezkûr ayetteki cümlelerin hey'etlerinden bahsedeceğiz.

Birinci cümle: **كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ** ¹.

Bu cümle ile yapılan istifham, o kâfirlerin zihinlerini, gözlerini yaptıkları kötülüğe, fenalığa çevirtir; tâ ki, biz-
zat şekavetlerini görsünler. Belki insafa gelip ikrar eder-
ler.

تَكْفُرُونَ ² 'deki hitap, Cenab-ı Hakkın şiddet-i gazabı-
na işarettir. Çünkü gaipten hitaba yapılan iltifat, ya şid-
det-i hiddete veya kesret-i muhabbete işarettir. **تَكْفُرُونَ**
'ye bedel **لَا تُؤْمِنُونَ** ³ 'nin zikredilmemesi, onların şiddet-i
inatlarına işarettir. Çünkü onların, hakkaniyeti delâille
sabit olan imanı terk ve butlanı bürhanlarla sabit olan
küfrü kabul ettiler.

1. Nasıl Allah'ı inkâr ediyorsunuz? (Bakara Suresi: 28.)

2. Inkâr ediyorsunuz. (Bakara Suresi: 28.)

3. İman etmiyorsunuz.

ayet: Kur'ân cümlesi.

bedel: bir şeyin yerini tutan, karşılık.

binaen: -den dolayı, bu sebepten.

binaenalâhâzâ: bundan dolayı, buna binaen, bunun üzerine.

bizzat: kendisi, şahsen.

butlan: batıl, hükümsüz olma hâli.

bürhan: delil, ispat, hüccet.

Cenab-ı Hak: hakkın ta kendisi olan şeref ve azamet sahibi Allah.

ceset: vücut, beden.

delâil: deliller, bürhanlar, ispat vasıtaları.

gaip: görünmeyen, hazır olmayan, yok olan, kayıp.

hakeza: böylece, bunun gibi.

hakkaniyet: hak ve adalete uygunluk, hak ve doğruluk-tan ayrılmama.

hey'et: şekil, suret.

hitap: söylevde bulunmak, konuşmak.

ikrar: saklamayıp açıktan söyleme. inancını, fikrini açığa vurma.

iltifat: güzel sözler söyleyerek birini samimi olarak okşama.

iman: inanma, itikat.

inkâr: Allah'ın varlığına, birliğine inanmama, kabul ve tasdik etmeme.

inkılâp: değişme, dönüşme.

istifham: anlamak için sorma.

kâfir: Allah'ı ve İslâmiyeti inkâr eden, dinsiz.

kesret-i muhabbet: çok sevgi, bolca dostluk.

kıyafet: kılık; bir şeyin dış görünüşü.

küfür: Allah'ın varlığına, birliğine inanmama, müşriklik, imansızlık.

libas: kıyafet, elbise, giyilecek şey, giysi.

mazhar: nail olma, şereflenme.

mezkûr: zikredilen, adı geçen, anılan.

müteselsil: teselsül eden, birbiri-nin ardından gelen, zincirleme gi-den, zincirleme.

saadet-i ebediye: sonu olmayan, sonsuz mutluluk.

sabit: ispat edilmiş, ispatlanmış.

şekavet: şakillik, eşkıyalık, haydutluk.

şiddet-i gazap: kızgınlık şiddeti, çok sert öfke.

şiddet-i hiddet: hiddetin sertliği, kızgınlık derecesi.

şiddet-i inat: inat derecesi, pek fazla ayak direme.

teceddüt: tazelenme, yenilenme.

vaziyet: durum.

zîhayat: hayat sahibi.

zihin: bilinc, dimağ.

zikir: anma, anılma, adını anma, hatıra getirme, iyilikle anma.

ahval: hâller, durumlar.
âlim: çok okumuş, bilen, bilgili, bilgin.
amil: sebep, etken.
amil: yapan, işleyen; yapan, yapıcı.
belâgat: söz ve yazıda sanatlı ve tesirli ifade; sözün güzel olmakla beraber yerinde, hâl ve makama uygun olması.
binaen: -den dolayı, bu sebepten.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
cahil: bilgisiz, bilmeyen, habersiz.
cehil: bilgisizlik, cehalet, cahillik.
dâhil: içine girme, sokma.
delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.
delil: kanıt, tanık, bürhan.
etvar: hâl ve hareketler, işler, tarzlar, tavırlar.
evvel: önce.
fail: işi yapan, fiili işleyen, yapan, eden işleyen.
haber: Arapça dil bilgisinde, isim cümlelerinde yüklem vazifesi gören kelime veya kelime grubu.
hâl: durum, vaziyet.
hâliyet: hâl oluş, hâli, durumu beyan ediş.
icbar: zorlama, zorla ve isteği dışında yaptıрма.
ikna: bir fikri, düşüncüyü akli delillerle kabul ettirme, inandırma.
ikrar: saklamayıp açıktan söyleme, inancını, fikrini açığa vurma.
inkâr: Allah'ın varlığına, birliğine inanmama, kabul ve tasdik etmeme.
itibar: bakımdan, sebepten.
izale: giderme, ortadan kaldırma.
kâfir: Allah'ı ve İslâmiyeti inkâr eden, dinsiz.
kaide: kural, esas, düstur.
mâba'd: sonraki, alttaki, sonrası, arkası.
mâkabl: geçmişteki, geçmiş, bir şeyin kendinden önce olan.
mazi: geçmiş zaman.
memat: ölüm, vefat, irtihal, ahirete göç etme.
mevt: ölüm.
mukarin: bitişik, yaklaşmış.
müstakbel: gelecek zaman.
rücu: dönme, geri dönme, vazgeçme.
Sânî: her şeyi sanatlı olarak yara-

¹ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا : Bu cümledeki و , vav-ı hâliye'dir. Yani, mâba'dinin mâkabline hâl olduğuna delâlet eder. Demek, كُنْتُمْ أَمْوَاتًا , ² تَكْفُرُونَ 'nin failine hâldir. Hâlin, zevilhâlin amiliyle beraber olması şarttır. Hâlbuki burada dört cümle vardır. Bunlardan ikisi mazi, ikisi müstakbel olduklarından, zevilhâlin amili olan تَكْفُرُونَ ile zamanca mukarin değildir. Binaenaleyh و 'ın hâliyeti, bir mukaddere işarettir. Takdir-i kelâm: ³ وَتَعْلَمُونَ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ أَمْوَاتًا . Bu itibarla, تَكْفُرُونَ 'nin failine ⁴ تَعْلَمُونَ cümlesi hâl olur. Öteki cümleler أَنَّ 'ye haber olurlar.

Sual: Onlar, birinci ölüm ile bir hayatı bilirlerse de, Allah'tan olduğunu bilmezler, inkâr ederler. İkinci hayatla Allah'a rücuu zaten inkâr ederler?

Cevap: Cehli izale edecek deliller zahir iken o veçhile cehil denilmemesi, belâgatin kaidelerinden biridir. Buna binaen, birinci mevt ile birinci hayatın etvar ve ahvaline yapılan dikkat, Sâniî ikrar ve tasdik etmeye icbar eder. Ve aynı zamanda evvelki hayat ve mematın Allah'tan olduğunu bilmek, ikinci bir hayatın olacağına da zihni ikna ve icbar eder. Hâl böyle iken, cahil telâkki ettiğin o kâfirler, âlimler sırasına dâhildirler.

1. Hâlbuki hayatınız yoktu. (Bakara Suresi: 28.)
2. İnkâr ediyorsunuz. (Bakara Suresi: 28.)
3. Ölümler olduğunuzu bildiği hâlde.
4. Bildiğiniz hâlde.

tan Allah.
sual: soru.
şart: koşul.
takdir-i kelâm: sözün kıymeti.
tasdik: doğrulama, onaylama.
telâkki: kabul etme, bir görüşle bakma.

vav-ı hâliye: Arapçada başına geldiği cümleyi kendinden önceki fiilin özne veya nesnesine hâl yapan, onlardan birisinin fiil işlenirken içinde bulunduğu durumunu belirten "vav" harfi.
zahir: açık, görünür.
zevilhâl: hâl sahibi, Arapça

gramerde, cümlede fiilin, fail mefulünün (özne ve tümlecinin) fiil işlenirken içinde bulunduğu durumunu belirten bir kelime veya cümle gelebilir. İşte bu şekilde durumları belirtilen fail veya mefulilere zevilhâl denir.
zihin: bilinç, dimağ.

¹ **كُنْتُمْ** 'deki hitaptan, onların âlem-i zerratta dahi bir nevi vücut ve taayyünleri olduğu anlaşıyor. Yoksa o zerrat, tesadüfle rastgele muayyen cisimleri teşkil edemez.

² **أَمْوَاتًا** tabiri ³ **لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَذْكُورًا** 'nin mealine imadır.

⁴ **فَاحْيَاكُمْ** : Bu **ف** takip ve ittisali ifade eder. Yani, mâ-kabliyle mâba'dinin arasında mesafe olmayacaktır. Hâlbuki, burada mevt ile hayat arasında uzun bir mesafe vardır. Evet, fakat bu **ف** Sâniî ispat eden delillerin men-şesine işaretler ki, o zerratin hiçbir vasıta ve esbap olmaksızın cemadiyetten hayvaniyete def'aten intikal etmesi, zihni Sâniî ikrar etmeye mecbur eder.

Ve keza, o zerrat, mevat hâlindeyken vaziyetleri sabit olmadığından, şe'nleri ve iktizaları, fasılasız takiptir.

Sual: ⁵ **أَحْيَاكُمْ** 'ün yerine niçin ⁶ **صَرِّتُمْ أَحْيَاءَ** denilme-miştir?

Cevap: **أَحْيَاكُمْ** hayatın Cenab-ı Hak tarafından itâ edildiğine sarahaten delâlet eder. **صَرِّتُمْ أَحْيَاءَ** 'de o delâ-let yoktur; yalnız "Hayat sahibi oldunuz" manasına delâ-let eder.

⁷ **ثُمَّ يُحْيِيكُمْ** : Bunun yerine ⁸ **تَمُوتُونَ** zikredilmemesi, mevtin, kaderin takdiriyle Kudretin büyük bir tasarrufu

söyleme. inancını, fikrini açığa vurma.

iktiza: gerek, lüzum.

ima: işaretle anlatma, üstü kapa-lı ifade etme.

intikal: bir yerden başka bir yere geçme, yer değiştirme.

ispat: kanıtlama, doğrulama.

itâ: verme, bahşetme, ihsan et-me.

ittisal: bitişme, birleşme.

kader: ilâhî hüküm; Cenab-ı Hak-kın takdir ve tayin etmesi.

keza: böylece, aynı şekilde.

Kudret: Allah'ın bütün varlığı çevreleyen ezeli kuvveti.

mâba'd: sonraki, alttaki, sonrası, arkası.

mâkabl: geçmişteki, geçmiş, bir şeyin kendinden önce olan.

mana: anlam.

meal: mana, anlam, mefhum.

menşe: esas, kaynak.

mesafe: uzaklık, ara.

mevad: bir cismin cevherleri.

mevt: ölüm.

muayyen: belirli.

nevi: çeşit.

sabit: durağan, değişmeyen.

Sâni: her şeyi sanatlı olarak yara-tan Allah.

sarahaten: açıkça, açıktan açığa.

sual: soru.

şe'n: hâl, keyfiyet, durum, özellik, yapı, istidat.

taayyün: meydana çıkma, belli olma, belirlenme.

tabir: ifade, deyim.

takdir: Allah'ın takdiri, Allah'ın il-miyle belli bir düzen vermesi.

tasarruf: Allah'ın izni dairesinde eşya ve varlıklar üzerinde mane-vî tesirler gösterme.

tesadüf: rastlantı.

teşkil: oluşturma, şekillendirme.

vasıta: vesile, neden, aracı.

vaziyet: durum.

vücut: beden, varlık.

zerrat: zerreler, atomlar.

zihin: bilinc, dimağ.

1. İdiniz.(Bakara Suresi: 28.)

2. Hayatı olmayanlar, cansızlar. (Bakara Suresi: 28.)

3. Adı anılmaya değmez birşey. (İnsan Suresi: 1.)

4. O size hayatı verdi. (Bakara Suresi: 28.)

5. Hayat verdi. (Bakara Suresi: 28.)

6. Diri oldunuz, hayat buldunuz.

7. Sonra sizi öldürecektir. (Bakara Suresi: 28.)

8. Ölürsünüz.

âlem-i zerrat: zerreler âlemi, atomlar, moleküller âlemi.

cemadiyet: cansızlık, donuk-luk.

def'aten: birdenbire, bir defa-

da, anî olarak.

delâlet: delil olma, gösterme;

alâmet, işaret.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

esbap: sebepler, vasıtalar.

fasıla: aralık, ara.

hayvaniyet: hayvanlık.

hitap: söylevde bulunmak,

konuşmak.

ikrar: saklamayıp açıktan

olduğuna işarettir. Evet, ömr-i tabiîsini bitirip sonra ölenler pek azdır; kısm-ı azamı ömr-i tabiîsi esnasında ölürlər.

Demek, mevt tabiî bir netice değildir, ancak cesedin inhilâliyle dağılmasından ibarettir; yoksa, ruhun fenâsıyla değildir. Mevtle ceset dağılır, ruh bâkî kalır. ¹ ثُمَّ يَمُوتُكُمْ

mâkabliyle mâba'di arasında bu'd-i mesafeyi ifade eden ² ثُمَّ imate ile ikinci ihya arasında kocaman âlem-i berza-hın fâsıla olduğuna işarettir.

³ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ : Bu ثُمَّ ise ikinci ihya ile rücu arasında mevcut büyük bir perde ve hicabın bulunduğuna işaret-tir.

⁴ تُرْجَعُونَ Yani, “Esbap perdesinin keşfiyle, vesaitin tardıyla Allah’a rücu edeceksiniz.”

Sual: Allah’a rücu etmek, Allah’tan gelmeyi iktiza eder. Bunun için, bir kısım insanlar Allah ile insan arasında ittisali tevehhüm etmişlerdir ve bazı sofiler de şüpheye düşmüşlerdir?

Cevap: Dünyada insanın vücut ve bekası olduğu gibi, ahirette de vücut ve bekası vardır. Dünyadaki vücut vasıtasız Dest-i Kudretten çıkar. Dünyada terkip, tahlil, tasarruf, tahavvül ile karışık beka meselesi, sabıkan zikredilen hikmet üzerine, esbap, vesait, ilel meseleye müdahale

ahiret: dünya hayatından sonra başlayıp ebediyen devam edecek olan ikinci hayat.

âlem-i berzah: ruhların kıyamete kadar kalacakları âlem; kabir âlemi.

bâkî: daimî, sonsuz.

beka: bâkîlik, ebedîlik, sonsuzluk.

bu'd-i mesafe: mesafe uzaklığı.

ceset: vücut, beden.

dest-i Kudret: Allah'ın ezeli gücünün eli.

esbap: sebepler, vasıtalar.

fâsıla: aralık, ara.

fenâ: yokluk, son bulma, geçicilik.

hicap: perde, örtü.

hikmet: ilâhî gaye, yüksek bilgi, fayda.

ibaret: meydana gelen, oluşan, müteşekkil.

ihya: canlandırma, diriltme, hayat verme.

iktiza: gerektirme, lüzumlu kılma.

ilel: illetler, hastalıklar, sakatlıklar.

imate: ölüm hâline koyma, yok etme.

inhilâl: dağılma, çözülme, parçalanma, bozulma.

ittisali: bitişme, birleşme.

keşif: bulma, meydana çıkarma.

kısm-ı azam: büyük kısım, ekseriyet, çoğunluk.

mâba'd: sonraki, alttaki, sonrası, arkası.

mâkab: geçmişteki, geçmiş, bir şeyin kendinden önce olan.

mesele: konu.

mevt: ölüm.

müdahale: karışma, araya girme, sokulma.

ömr-i tabiî: tabiî olan, Allah tarafından belirlenen, takdir edilen hayat müddeti.

ruh: dirilik kaynağı, hayatın temeli ve sebebi olan manevî varlık.

1. Sonra sizi öldürecektir. (Bakara Suresi: 28.)

2. Sonra.

3. Sonra Ona rücu edip gideceksiniz. (Bakara Suresi: 28.)

4. Rücu edip gitmek. (Bakara Suresi: 28.)

rücu: dönme, geri dönme.

sabıkan: evvelce, bundan önce.

sofi: tasavvuf felsefesine tâbi olan, tasavvuf erbabı, mutasavvıf.

sual: soru.

tabiî: tabiatı gereği olan, nor-

mal, alışılmış, olağan.

tahavvül: değişme, dönüşme, başkalaşma.

tahlil: zor bir meseleyi halletme, değerlendirme.

tard: kovma, çıkarma, uzaklaştırma, sürme.

tasarruf: idare, kullanım.

terkip: bir kaç şeyi birleştirerek yeni bir şey meydana getirme.

tevehhüm: vehmine kapılmak, öyle zannetmek.

vasıta: aracı.

vesait: vasıtalar.

vücut: beden, varlık.

edip araya girerler. Ahirette ise vücut ve beka, her ikisi de levazımatıyla, terkiyatıyla bizzat Dest-i Kudretten çıkarlar ve herkes hakikî Malikini bilir. İşte bunu anlayan, rücuun ne demek olduğunu anlar.

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّيْنَهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ¹

Bu ayetin sabık ayetle cihet-i irtibatı:

Evvelki ayette küfür ile küfran, delâil-i enfüsiye ile inkâr edilmiştir. Bu ayette delâil-i afakiyeye işaret edilmiştir.

Ve keza, evvelki ayette vücut ve hayat nimetlerine işaret edilmiş; bu ayette beka nimetine işaret edilmiştir.

Ve keza, evvelki ayette Sâniin vücuduna delil olmakla haşre bir mukaddeme olduğuna işaret edilmiş; bu ayette ise, ahiretin tahkikiyle şüphelerin izalesine işaret edilmiştir.

Evet, sanki onlar diyorlar ki: “İnsana bu kadar kıymet ve ehemmiyet verilmesi nereden ve neye binaendir. Ve Allah’ın yanında mevkii nedir ki, onun için kıyameti koparıyor?”

Onlara cevaben, Kur’ân-ı Kerîm bu ayetin işaretiyle diyor ki: “İnsanın pek yüksek bir kıymeti olmasaydı,

tün insanların bir yere toplanmaları, Allah’ın ölüleri diriltip mahşere çıkarması.

inkâr: Allah’ın varlığına, birliğine inanmama, kabul ve tasdik etmeme.

izale: yok etme, ortadan kaldırma.

keza: böylece, aynı şekilde.

kıyamet: bütün kâinatın Allah tarafından tayin edilen bir vakitte yıkılıp mahvolması.

kıymet: değer.

küfran: iyilik bilmeme, görülen iyiliği unutmama, nankörlük.

küfür: imansızlık, dinsizlik.

levazımat: lüzumlu maddeler, ihtiyaç maddeleri.

malik: sahip.

mevki: yer, makam.

mukaddeme: başlangıç.

nimet: lütuf, ihsan, bağış.

rücu: dönme, geri dönme.

sabık: geçen, önceki.

Sâni: her şeyi sanatlı olarak yaratan Allah.

tahkik: inceleme, araştırma.

terkiyat: terkipler; bir kaç şeyin karıştırılmasıyla meydana gelen şeyler.

vücut: beden, varlık.

1. Yeryüzünde ne varsa hepsini sizin için O yarattı. Bundan başka semaya da iradesini yöneltti ve gökleri yedi tabaka olarak tanzim etti. O her şeyi hakkıyla bilendir. (Bakara Suresi: 29.)

ahiret: dünya hayatından sonra başlayıp ebediyen devam edecek olan ikinci hayat.
ayet: Kur’ân cümlesi.
beka: bâkîlik, ebedîlik, sonsuzluk.
binaen: -den dolayı, bu sebepten.
bizzat: kendisi, şahsen.
cevaben: cevap olarak, karşı-

lık şeklinde.

cihet-i irtibat: irtibat sebepleri, tarafları; bağlanma yönü, aradaki benzerlik ve münasebet.

delâil-i afakiye: afaka ait deliller, kâinattaki deliller.

delâil-i enfüsiye: enfûsî deliller, vücudun gerek maddî ve gerek manevî yapısında olan

imana ait hükümleri ispat eden deliller.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

Dest-i Kudret: Allah’ın ezeli gücünün eli.

ehemmiyet: önem, değer, kıymet.

evvel: önce.

hakiki: gerçek.

haşir: kıyametten sonra bü-

semavat ve arz onun istifadesine mutî ve musahhar olmazdı.

Ve keza, insan ehemmiyetsiz olsaydı, mahlûkat onun için halk edilmezdi. Eğer insan ehemmiyetsiz ve kıymet-siz olsa idi, o vakit insan, mahlûkat için halk olunacaktı.

Ve keza, insanın Hâlıkı yanında mevkii pek büyük olduğu içindir ki, âlem-i dünyayı kendisi için değil, beşer için; beşeri de ibadeti için halk etmiştir.”

Hülâsa: İnsan mümtaz ve müstesnadır, hayvanlar gibi değildir. Onun için, insan ¹ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ cevherine bir sadef olmuştur.

Bu ayetteki cümlelerin nüktelerine geçiyoruz.

Ey arkadaş!

Birinci cümlede ² جَمِيعًا , ikinci cümlede ³ ثُمَّ , üçüncü cümlede ⁴ سَعٍ kelimeleri için tahkikat lâzımdır. O tahki-katı, Altı Noktada izah edeceğiz.

Birinci Nokta: Aşağıda, beyan edildiği gibi, hayatın öyle bir hasiyeti vardır ki, hayat cüz'ü küll, cüz'îyi küllî, ferdi nevi, mukayyedi mutlak, bir şahsı bir âlem gibi kı-lar. Binaenaleyh, tek bir insan, “Dünya benim evimdir, dünyadaki enva benim kavmimdir ve benim aşiretimdir ve bütün eşya ile muarefem ve münasebetim vardır” di-yebilir.

âlem: dünya, cihan.

âlem-i dünya: dünya âlemi.

arz: yer, dünya.

aşiret: göçebe hâlinde yaşayan, çoğunlukla bir soydan gelen in-sanlar, kabile, oymak.

ayet: Kur'an cümlesi.

beşer: insan, insanlık.

beyan: anlatma, açıklama.

binaenaleyh: bundan dolayı, bu-nun üzerine.

cevher: değer, kıymet.

cüz: parça.

ehemmiyetsiz: önemsiz.

enva: çeşitler, türler, neviler.

Hâlık: yoktan yaratan, her şeyi yoktan var eden, yaratıcı; Allah.

halk: yaratma, yoktan var etme.

hasiyet: bir şeye has özellik, nite-lik.

hülâsa: kısaca, özet.

istifade: faydalanma, yararlan-ma.

izah: açıklama, ayrıntılar ile an-latma.

kavim: millet; aralarında dil, âdet, örf, kültür birliği olan insan toplu-luğu.

keza: böylece, aynı şekilde.

kıymet: değer.

küll: bütün.

mahlûkat: yaratıklar, Allah tara-

1. Sonra Ona rücu edip gideceksiniz. (Bakara Suresi: 28.)

2. Hepiniz. (Bakara Suresi: 29.)

3. Sonra. (Bakara Suresi: 29.)

4. Yedi. (Bakara Suresi: 29.)

findan yaratılanlar.

mevki: yer, makam.

muarefe: karşılıklı görüşme,

tanışma; birbirini bilip tanıma.

mukayyet: kayıtlı, sınırlı,

bağlı.

musahhar: boyun eğdirmе,

emrine verme, bağlama.

mutî: itaat eden, boyun eğen.

mutlak: herhangi bir kayda bağlı olmayan, kayıtsız, şart-sız.

mümtaz: ayrıcalıklı, seçkin.

münasebet: ilgi, ilişki, bağ.

müstesna: benzerlerinden

üstün olan, seçkin, mümtaz.

nevi: tür, çeşit.

nükte: ince manalı, ancak dikkatle anlaşılabilen mana veya söz.

sadef: sedef, inci kabuğu.

semavat: semalar, gökler.

tahkikat: araştırmalar, soruş-turmalar.

İkinci Nokta: Bilirsin ki, âlemde sabit bir nizam vardır, muhkem bir irtibat vardır ve daimî düsturlar, esaslı kanunlar vardır. Bu itibarla, âlem bir saat veya muntazam bir makine gibidir. Her bir çarkın, her bir vidanın, her bir çivinin makinenin nizam ve intizamında bir hissesi ve makinenin netice ve faydalarında bir tesiri olduğu gibi, ehl-i hayat için ve bilhassa beşer için de bir faydası var.

Üçüncü Nokta: Aşağıda işiteceğin gibi, istifade müzahemet ve münakaşa yoktur. Nasıl ki, Zeyd diyebilir ki, “Şems benim lâmbamdır, dünya benim evimdir,” Ömer de öyle diyebilir ve aralarında münakaşa da olmaz. Evet, Zeyd, meselâ dünyada tek farz edilirse, istifadesi nasılsa, bütün insanlar içindeyken istifadesi yine öyledir; ne fazla olur, ne noksan. Yalnız “gareyn”e ait olan kısım müstesnadır. Zira, yiyecek, içecek vesaire şeylerde münakaşa olur.

Dördüncü Nokta: Âlem için tek bir yüz, bir cihet değil, pek çok umumî ve muhtelif vecihler vardır. Ve faydaları temin eden kesretle umumî ve mütedâhil, yani birbiri içinde cihetler vardır. Ve istifade yollarının da envaen türlü türlü tarikleri vardır. Meselâ, senin güzel bir bahçen vardır. O bahçe bir cihetten senin istifadene tahsis edildiği gibi, diğer bir cihetten de halkı faydalandırır. Meselâ, o bahçenin hüsnüne, güzelliğine her bakan, bir zevk alır, bir inşirah peyda eder; bunda bir mâni yoktur.

Kezalik, insanın beş zahirî, beş bâtinî olmak üzere on tane hassesi, yani duygusu vardır. İnsan, bu duygularıyla

âlem: dünya, cihan.
bâtînî: içe ait, dâhilî.
beşer: insan, insanlık.
bilhassa: özellikle.
cihet: yön, sebep, vesile.
daimî: sürekli, devamlı.
düstur: kanun, kural, esas.
ehl-i hayat: yaşayanlar, canlılar.
enva: çeşitler, türler, neviler.
farz: var kabul etme, var sayma.
gareyn: alt ve üst çene, yani ağız.

hassa: hisler, duygular.
hisse: pay, nasip.
hüsün: güzellik.
inşirah: ferahlama, göğsün açılıp sevinç ve huzura kavuşturulması, rahatlatma.
intizam: düzen, düzenlilik.
irtibat: bağ, münasebet.
istifade: faydalanma, yararlanma.
itibar: bakımdan, sebepten.
kesret: çokluk.
kezalik: keza, bu da öyle, böylece.

mâni: engel, mania, set.
meselâ: örneğin.
muhkem: sağlam, dayanıklı.
muhtelif: türlü türlü, çeşitli.
muntazam: nizamlı, intizamlı, düzenli ve düzgün biçimde.
münakaşa: tartışma.
müstesna: istisna olan, kaide dışı.
mütedâhil: tedahül eden, birbiri içine geçen.
müzahemet: zahmet, sıkıntı verme.
nizam: düzen, düzgünlük;

kaide, kanun.
peyda: meydana gelme, açığa çıkma.
sabit: durağan, değişmeyen, ispatlanmış.
sems: güneş.
tahsis: has kılma, ayırma.
tarik: yol.
temin: sağlamlaştırma, sağlama.
umumî: genel.
vecih: cihet, yön.
zahiri: görünüşte olan; zahire, dışı ait olan.
Zeyd: eski fetva metinlerinde erkeği temsil etmek için kullanılan isimlerden biri.

ve keza cismiyle, ruhuyla, kalbiyle dünyanın her bir cüz'ünden istifade edebilir; mâni yoktur.

Beşinci Nokta: Bu ayetle diğer bazı ayetlerden anlaşılıyor ki, bu büyük dünya, insan için yaratılmıştır ve yaratılışında insanın istifadesi ille-i gaiye olarak nazara alınmıştır. Hâlbuki, arzdan pek büyük olan Zühal'in, meselâ, beşeri faydalandıran yalnız ziyneti ve zayıf bir ziyasıdır. Bu cüz'î fayda için ne suretle beşer ona ille-i gaiye olur?

Elcevap: Bir faydayı takip eden adam, bütün fikrini, hayalini o faydaya hasreder ve ondan maada bir şeye bakmaz. Ve her şeye kendi hesabına bakar, kimseyi nazara almaz, hatta kendisini ille-i gaiye zanneder. Binaenaleyh, bu gibi adama karşı makam-ı imtinanda söylenilen o gibi kelâmlarda mübalâğa yoktur.

Evet, binlerce hikmetler için yaratılan Zühal'in her bir hikmetinde binlerce cihetler ve her bir cihetinde binlerce istifade edenler bulunduğu hâlde, "Hilkatinde o adamın istifadesi ille-i gaiyeden bir cüz olarak düşünülmüştür" denilirse, ne mânii var? Çünkü ille-i gaiye, daima basit bir şeyden ibaret değildir.

Altıncı Nokta: İmam-ı Ali'nin **وَتَزَعْمُ أَنَّكَ جِرْمٌ صَغِيرٌ**

وَفِيكَ أَنْطَوَى الْعَالَمُ الْأَكْبَرُ¹ emrettiği gibi, insan küçük bir cisim ise de, büyük âlemi içine alacak kadar büyüktür. Öyle ise, cüz'î istifadesi, küllî olur. Öyle ise, abesiyet yoktur.

1. Sen kendinin küçük bir cisim olduğunu sanıyorsun. Hâlbuki, büyük âlem olan kâinat sende saklıdır.

abesiyet: faydasız, boş, lüzumsuz ve gayesiz oluş.
âlem: dünya, cihan.
arz: yer, dünya.
ayet: Kur'ân cümlesi.
beşer: insan, insanlık.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
cihet: yön.
cüz: kısım, parça, bölüm.

cüz'î: küçük, az.

hasr: yalnız bir şeye mahsus kılma, vakfetme.

hikmet: ilâhî gaye, yüksek bilgi, fayda.

hilkat: yaratılma, yaratılış.

ibaret: meydana gelen, oluşan.

ille-i gaiye: gerçekleştirilmesi, meydana gelmesi için çaba harcanan şey, amaç, ideal.

istifade: faydalanma, yararlanma.

kelâm: söz, lâfız.

keza: böylece, aynı şekilde.

külli: çok, büyük, çok miktarda.

maada: başka, gayri, -den başka.

makam-ı imtinan: minnet makamı, nimetleri sayıp dökmek makamı, iyilikleri zikre-

rek şükür isteme yeri.

mâni: engel, mania, set.

meselâ: örneğin.

mübalâğa: bir işi, bir şeyi çok büyütme, abartma.

nazar: dikkat.

suret: biçim, şekil, tarz.

ziya: ışık, aydınlık, nur.

ziynet: süs.

Zühal: Satürn gezegeni.

İKİNCİ MESELE: ¹ ثَمَّ hakkındadır.

Ey arkadaş! Bu ayet, arzın semadan evvel yaratılmış olduğuna delâlet eder; ve ² وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ دَحِيهَا ayeti de semavatın arzdan evvel halk edildiğine dâldir; ve ³ كَانَتْ رَتْقًا فَفَتَقْنَا هُمَا ayeti ise, ikisinin bir maddeden beraber halk edilmiş ve sonra birbirinden ayırt edilmiş olduklarını gösteriyor.

Şeriatın nakliyatına nazaran, Cenab-ı Hak, bir cevhereyi, bir maddeyi yaratmıştır; sonra, o maddeye tecelli etmekle, bir kısmını buhar, bir kısmını da mayı kılmıştır. Sonra, mayi kısmı da, tecellisiyle tekâsüf edip, zebed (köpek) kesilmiştir. Sonra, arz veya yedi küre-i arziye o köpükten halk etmiştir. Bu itibarla, her bir arz için hava-i nesimîden bir sema hâsıl olmuştur. Sonra o madde-i buhariye bast etmekle, yedi kat semavatı tesviye edip, yıldızları içine zer' etmiştir. O yıldızlar tohumuna müstemil olan semavat, in'ikad etmiş, vücuda gelmiştir.

Hikmet-i cedidenin nazariyatı ise, şu merkezdedir ki: Görmekte olduğumuz, Manzume-i Şemsiye ile tabir edilen, güneş ile ona bağlı yıldızlar cemaati, basit bir cevhere imiş, sonra bir nevi buhara inkılâp etmiştir. Sonra, o buhardan mayi-i nârî hâsıl olmuştur. Sonra, o mayi-i nârî, bürudetle tasallüp etmiş, yani katılmış; sonra şiddet-i hareketiyle bazı büyük parçaları fırlatmıştır. O parçalar tekâsüf ederek, seyyarat olmuşlardır; şu arz da onlardan biridir.

ile ona bağlı olan seyyareler, güneş sistemi.

mayi: su gibi akan, su hâlinde bulunan şey, sıvı.

mayi-i nârî: akıcı ateş, sıvı ateş.

müstemil: şümulüne alan, saran, kavrayan, içine alan.

nakliyat: nakil ve rivayete dayanan bilgiler.

nazaran: göre, bakımından, bakarak, bakılırsa.

nazariyat: nazariyeler, ilmî görüşler, düşünceler, teoriler.

nev'i: gibi, cins.

sema: gökyüzü, gök.

semavat: semalar, gökler.

seyyarat: gezegenler.

şeriat: İslâm dini ve prensipleri.

şiddet-i hareket: hareketin şiddeti.

tabir: demek, ifade etmek.

tasallüp: sertleşme, katılma.

tecelli: belirme, bilinme, görünme.

tekâsüf: kesifleşme, yoğunlaşma, sıklaşma, koyulaşma.

tesviye: bir seviyeye getirme, aynı düzeye getirme.

zebed: köpük.

zer: tohum ekmek, tohum saçma.

1. Sonra. (Bakara Suresi: 29.)

2. Sonra da yeri yayıp döşedi. (Nazi Suresi: 30.)

3. Gökler ve yer bitişik iken Biz onları birbirinden ayırdık. (Enbiya Suresi: 30.)

arz: yer, dünya.

ayet: Kur'ân cümlesi.

bast: yayma, yayılma, açma, serme, döşeme.

bürudet: soğukluk.

cemaat: topluluk.

cevhere: bir, tek cevher.

delâlet: delil olma, gösterme;

alâmet, işaret.

evvel: önce.

halk: yaratma, yoktan var etme.

hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.

hava-i nesimi: hoş ve hafif lâtif esen rüzgâr, teneffüs edilebilir hava.

hikmet-i cedide: yeni fenler,

müspet ilimler.

in'ikad: kurulma, teşkil edilme, toplanma.

inkılâp: değişme, dönüşme.

itibar: bakımdan, sebepten.

küre-i arz: yer küre, dünya.

madde-i buhariye: buhar maddesi, buğu.

Manzume-i Şemsiye: güneş

Bu izahata tevfikten, şu iki meslek arasında mutabakat hâsıl olabilir. Şöyle ki:

“İkisi de birbirine bitişikti, sonra ayrı ettik” manasında olan ¹ **كَانَتْ رَتْقًا فَفَتَقْنَا هُمَا** ’nın ifadesine nazaran, Manzume-i Şemsiye ile arz, Dest-i Kudretin madde-i esîriyeden yoğurmuş olduğu bir hamur şeklindeymiş.

Madde-i esîriye, mevcudata nazaran akıcı bir su gibi, mevcudatın aralarına nüfuz etmiş bir maddedir.

² **وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ** ayeti, şu madde-i esîriyeye işaret eder ki, Cenab-ı Hakkın arşı, su hükmünde olan şu esîr maddesi üzerindeymiş. Esîr maddesi, yaratıldıktan sonra Sâniin ilk icatlarının tecellisine merkez olmuştur. Yani esîri halk ettikten sonra, cevahir-i ferde kalbetmiştir. Sonra, bir kısmını kesif kılmıştır ve bu kesif kısmından meskûn olmak üzere yedi küre yaratmıştır; arz, bunlardandır. İşte, arzın —hepsinden evvel tekâsûf ve tasallûp etmekle acele kabuk bağlayarak uzun zamanlardan beri menşe-i hayat olması itibarıyla— hilkat-i teşekkülü, semavattan evveldir. Fakat, arzın —bast edilmesiyle nev-i beşerin taayyüşüne elverişli bir vaziyete geldiği semavatın tesviye ve tanziminden sonra olduğu cihetle— hilkati semavatın sonra başlarsa da bidayette, mebdede ikisi beraber imişler. Binaenâlâhâzâ, o üç ayetin aralarında bulunan zahiri muhalefet, bu üç cihetle mutabakata inkılâp eder.

Arz: yüksekliği sebebiyle bütün cisimleri içine alan ve Allah'ın kudret ve hükmüyle istiva ettiği sey.

arz: yer, dünya.

ayet: Kur'ân cümlesi.

bast: yayma, yayılma, açma, serme, dökme.

bidayet: başlangıç.

binaenâlâhâzâ: bundan dolayı, buna binaen, bunun üzerine.

Cenab-ı Hak: hakkın ta kendisi olan şeref ve azamet sahibi Allah.

cevahir-i fert: atomlar, zerreler.

Dest-i Kudret: Allah'ın ezeli gücünün eli.

esîr: kâinattaki boşlukları dolduran, havadan hafif olup ısı ve ışığı nakleden cevher.

evvel: önce.

halk: yaratma, yoktan var etme.

hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.

hilkat-ı semavat: göklerin yaratılışı.

hilkat-i teşekkül: yaratılışın meydana gelmesi, şekillenip kurulması.

hükümünde: değerinde, yerinde.

icat: vücuda getirme, getirilme, yoktan var etme, ibda.

inkılâp: değişme, dönüşme.

izahat: izahlar, açıklamalar.

kalbetmek: bir hâlden diğer bir hale çevirmek, değiştirmek.

kesif: kaba, yoğun, şeffaf olmayan.

küre: gezegen.

madde-i esîriye: esir maddesi.

mana: anlam.

Manzume-i Şemsiye: güneş ile ona bağlı olan seyyareler, güneş sistemi.

mebde: kaynak, esas.

menşe-i hayat: hayatın esası, çıktığı kök.

meskûn: iskân edilmiş, oturlan, içinde insan oturan, ahalisi olan,

1. Gökler ve yer bitişik iken Biz onları birbirinden ayırdık. (Enbiya Suresi: 30.)

2. Arşı su üzerindeydi. (Hüd Suresi: 7.)

şenelmiş yer.

meslek: gidiş, tutulan yol, sistem.

mevcudat: mevcutlar, var olan her şey, mahlûklar.

muhalefet: uygun olmama, ayrılık, zıtlık.

mutabakat: uygunluk, uyuma, birbirini tutar olma, tutarlılık, muvafakat.

nazaran: nispeten, kıyaslayarak, göre.

rak, göre.

nev-i beşer: insanoglu, insanlar.

nüfuz: içe geçme, işleme.

Sâni: her şeyi sanatlı olarak yaratan Allah.

semavat: semalar, gökler.

tanzim: düzenleme, tertipleme.

tasallûp: sertleşme, katılaşma.

tecelli: açılıp belirme, açıkça ortaya çıkma, aydınlanma.

tekâsûf: kesifleşme, yoğunlaşma, sıklaşma, koyulaşma.

tesviye: bir seviyeye getirme, aynı düzeye getirme.

tevfikten: uygun olarak, uyarak, uygun düşürerek.

vaziyet: durum.

zahiri: görünen, görünürdeki, görünüşteki.

İkinci Bir Cevap

Ey arkadaş!

Kur'ân-ı Kerîm tarih, coğrafya muallimi değildir; ancak, âlemin nizam ve intizamından bahisle, Sâniin marifet ve azametini cumhur-i nâsa ders veren mürşit bir kaptır. Binaenaleyh, bunda iki makam vardır.

Birinci makam, nimetleri, ihsanları, merhametleri göstermekle delâil-i zahiriyyeyi beyan etmekten ibarettir. Bu itibarla, arz semavattan evveldir.

İkinci makam, azamet, izzet, kudret delillerini gösterir bir makamdır. Bu cihetle, semavat arzdan evveldir.

¹ ثُمَّ , mâba'dinin mâkablinden bir zaman sonra vücudunda geldiğine delâlet eder ki, buna "terâhî" denilir. Demek burada arz ile semavat arasında bir uzaklık vardır. Bu uzaklık, arzın semavattan evvel halk edildiğine göre zatîdir, aksi hâlde rütbe ve tefekkürîdir. Yani, semavatın hilkatî birinci ise de, tefekkürce rütbesi ikincidir; arzın hilkatî ikinci ise de, tefekkürü birincidir. Yani, evvelâ arzın tefekkürü, sonra semavatın tefekkürü lâzımdır. Buna göre ² ثُمَّ ile ³ اَعْلَمُوا وَتَفَكَّرُوا arasında mukadderdir.

Takdir-i kelâm, ⁴ ثُمَّ اَعْلَمُوا وَتَفَكَّرُوا اِنَّهُ اسْتَوٰى ... (ilâahir) 'dir.

1. Sonra. (Bakara Suresi: 29.)

2. Tesviye etti, düzenledi. (Bakara Suresi: 29.)

3. Bilin ve düşünün. (Bakara Suresi: 29.)

4. Sonra Onun düzenlediğini bilin ve düşünün.

âlem: dünya, cihan; bütün yaratılmışlar.

arz: yer, dünya.

azamet: büyüklük, ululuk, yücelik.

bahis: bahseden, araştıran, anlatan.

beyan: anlatma, açıklama.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

cihet: yön.

cumhur-i nâs: insanların çoğunluğu.

delâil-i zahiriye: açık olarak zahirde görünen deliller, maddî deliller.

delâlet: delil olma, gösterme, alâmet, işaret.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

evvel: önce.

evvelâ: öncelikle.

halk: yaratma, yoktan var etme.

hilkat: yaratılma, yaratılış.

ibaret: meydana gelen, oluşan, müteşekkil.

ihsan: bağışlama, ikram etme, lütuf.

intizam: düzenlilik, düzgünlük.

itibar: bakımdan, sebepten.

izzet: şeref, yücelik; kuvvet, kudret, üstünlük.

kudret: Allah'ın bütün varlığı çevreleyen ezeli kuvveti.

mâba'd: sonraki, alttaki, sonrası, arkası.

mâkabl: geçmişteki, geçmiş, bir şeyin kendinden önce olan.

marifet: kendine has ustalık, hüner, maharet, sanat.

merhamet: acımak, şefkat göstermek, korumak, esirgemek.

muallim: ders veren, öğretmen.

mukadder: takdir edilmiş.

mürşit: irşat eden, doğru yolu gösteren, rehber, kılavuz.

nimet: lütuf, ihsan, bağış.

nizam: düzen, düzgünlük; kaide, kanun.

rütbe: sıra, derece, mertebe, pa-

ye.

rütbebi: derece ile, sıra ile ilgili.

Sâni: her şeyi sanatlı olarak yaratan Allah.

semavat: semalar, gökler.

takdir-i kelâm: sözün kıymeti.

tefekkür: bir mesele hakkında zihni faaliyet gösterme, düşünme, fikir üretme, zihni yorma.

tefekkür: derin düşünme; şeyanın hakikatini, yaratıcının sırlarını kavramak ve ibret almak için zihnen ve kalben düşünme.

tefekkürî: tefekküre ait, düşünce ile ilgili.

terâhî: sonraya bırakma.

zâtî: zata ait, zatın kendisinden olan, kendisiyle ilgili, kendine ait.

ÜÇÜNCÜ MESELE: ¹ سَع kelimesi hakkındadır.

Ey arkadaş! Semavatın dokuz tabakadan ibaret olduğu, eski hikmetin hurafelerinden biridir. Onların o hurafevari fikirleri efkâr-ı ammeyi istilâ etmişti. Hatta bazı müfessirler, bazı ayetlerin zahirini onların mezheplerine meyllettirmişlerdir.

Hikmet-i cedide ise, feza denilen şu boşlukta yalnız yıldızların muallâk bir vaziyette durmakta olduklarına kaildir. Bunların mezhebinden semavatın inkârı çıkıyor. Ve bu iki hikmetin birisi ifrata varmışsa da, ötekisi tefritte kalmıştır.

Şeriat ise, Cenab-ı Hakkın yedi tabakadan ibaret semavatı halk etmiş olduğuna hâkimdir. Ve yıldızların da, balık gibi, o semalar denizlerinde yüzmekte olduklarına kaildir. Hadis ise, semanın ² مَوْجٌ مَكْفُوف 'den ibaret

bulunduğunu emrediyor. Şu hak olan mezhebin, “Altı Mukaddeme” ile tahkikatını yapacağız.

Birinci Mukaddeme: Şu geniş boşluğun esîr ile dolu olduğu fennen ve hikmeten sabittir.

İkinci Mukaddeme: Ecream-ı ulviyenin kanunlarını rap-teden ve ziya ve hararetin emsalini neşir ve nakleden fe-zayı doldurmuş bir madde mevcuttur.

Üçüncü Mukaddeme: Madde-i esîriyenin, yine esîr olarak kalmak şartıyla, sair maddeler gibi muhtelif teşek-külâtı ve ayrı ayrı nevileri vardır—buhar ile su ve buzun teşekkülâtları gibi.

ayet: Kur’ân cümlesi.

ecram-ı ulviye: yüksekteki küt-leler, yıldızlar ve gezegenler.

efkâr-ı amme: genelin, umurun, düşünceleri, umuma ait düşünce, kamuoyu.

emsal: örnekler, benzerler.

esir: kâinattaki boşlukları doldu-ran, havadan hafif olup ısı ve ışığı nakleden cevher.

fennen: fence, fenne uygun ola-rak, fen vasıtası ile.

feza: kâinatta, yıldızlar arasındaki boşluk, uzay.

hadis: Peygamberimizin sözü.

halk: yaratma, yoktan var etme.

hararet: sıcaklık.

hikmet: felsefe, yüksek bilgi

hikmeten: hikmetçe, hikmet ba-kımından.

hikmet-i cedide: yeni fenler, müspet ilimler.

hurafe: dinin aslına uymayan, sonradan dinî bilgiler arasına ka-rışmış olan uydurma, batıl inanış.

hurafevari: hurafeye benzer, hu-rafe gibi.

ibaret: meydana gelen, oluşan.

ifrat: aşırılık, pek ileri gitme, had-dini aşma.

inkâr: reddetme, inanmama, ka-bul ve tasdik etmeme.

istilâ: ele geçirme, kaplama, ya-yılma.

kail: inanmış, akli yatmış, kabul etmiş.

madde-i esîriye: esir maddesi.

1. Yedi. (Bakara Suresi: 29.)

2. Karar kılmış dalga. (Müsned, 2:370.)

mezhep: dinde tutulan yol,

dinde anlayış ve ibadet yolu.

muallâk: asılı, asılmış.

muhtelif: türlü türlü, çeşitli.

mukaddeme: başlangıç.

müfessir: Kur’ân-ı Kerim’in metnini tefsir, şerh ve izah eden İslâm âlimi.

nakil: bir şeyi başka bir yere götürme, taşıma.

neşir: dağıtma, yayma, saç-

ma, serpmeye.

nevi: çeşit.

rapt: bağlama, birlikte var et-me.

sabit: ispat edilmiş, ispatlan-mış.

sair: diğer, başka, öteki.

sema: gökyüzü, gök.

semavat: semalar, gökler.

sart: koşul.

seriat: İslâm dini ve prensip-

leri.

tahkikat: araştırmalar, soruş-turmalar.

tefrit: ortalamanın altında kalma, tersine aşırılık, ifratın zıddı.

teşekkülât: teşekküller, olu-şumlar, meydana gelişler.

vaziyet: durum.

zahir: dış yüz, görünüş.

ziya: ılık, aydınlık, nur.

Dördüncü Mukaddeme: Ecrâm-ı ulviyeye dikkat edilir-se, tabakaları arasında muhalefet görünür. Evet, yeni teşekküle ve in'ikada başlamış milyarlarca yıldızlardan ibaret Kehkeşan ile anılan tabaka-i esîriye sabit yıldızların tabakasına muhaliftir, bu da Manzume-i Şemsiyenin tabakasına. Ve hakeza, yedi tabakaya kadar birbirine muhalif tabakalar vardır.

Beşinci Mukaddeme: Araştırmalar neticesinde sabit olmuştur ki, bir maddede teşkil, tanzim, tesviyeler vaki olursa, birbirine muhalif tabakalar husule gelir. Bir maddenden kül, kömür, elmas meydana gelir; ateşten alev, duman husule gelir. Müvellidülmâ ile Müvellidülhumuza'nın imtizacından su, buz, buhar tevellüt eder.

Altıncı Mukaddeme: Şu müteaddit emarelerden anlaşıldı ki, semavat müteaddittir. Şeriat Sahibi de, "Yedidir" demiştir; öyle ise, yedidir. Maahaza, yedi, yetmiş, yedi yüz sayıları, Arap üslûplarında kesret için kullanılır.

Arkadaş!

Pek geniş bulunan Kur'ân-ı Kerîm'in hitaplarına, mânalarına, işaretlerine dikkat edilmekle, bir âmîden tut, bir velîye kadar, bütün tabakat-ı nâsa ve umum efkâr-ı ammeye olan mûraatları, okşamaları fevkalâde hayrete, taaccübe muciptir. Meselâ, ¹ سَبْعَ سَمَوَاتٍ kelimesinden, bazı insanlar hava-i nesimiyenin tabakalarını fehmetmiştir; öbür bazı da, arzımızla arkadaşları olan hayattar küreleri ihata eden nesimî küreleri fehmetmiştir; bir kısım da,

1. Yedi sema. (Bakara Suresi: 29.)

âmi: bilgisiz, cahil.
arz: yer, dünya.
ecrâm-ı ulviye: yüksekteki kütleler, yıldızlar ve gezegenler.
efkâr-ı amme: genel, umumun, düşünceleri, umuma ait düşünce, kamuoyu.
emare: âlâmet, belirti, nişan.
fehmetmek: anlamak, kavramak, idrak etmek.
fevkalâde: son derece, ziya-

desiyle.
hakeza: böylece, bunun gibi.
hayattar: canlı, yaşayan.
hitap: söylev.
husul: hâsıl olma, meydana gelme, peyda olma.
ibaret: meydana gelen, oluşan.
ihata: kuşatma, içine alma.
imtizac: bileşik hale gelme, kaynaşma.
in'ikad: kurulma, teşkil edil-

me, toplanma.
Kehkeşan: Samanyolu.
kesret: çokluk.
küre: gezegen.
maahaza: bununla birlikte, böyle olmakla beraber.
mana: anlam.
Manzume-i Şemsiye: güneş ile ona bağlı olan seyyareler, güneş sistemi.
meselâ: örneğin.
mucip: icap eden, gerektiren.

muhalefet: uygun olmama, ayrılık; zıtlık.
muhaliif: zıt, aykırı.
mukaddeme: başlangıç.
mûraat: gözetme, koruma, bakma, hifzetme, saklama.
mûteaddit: çeşitli, bir çok.
mûteaddit: çoğalan, çok, birçok, türlü türlü, çeşitli, birden fazla.
müvellidülhumuza: oksijen.
müvellidülmâ: hidrojen.
nesimî: teneffüs edilebilir hava tabakası.
sabit: ispat edilmiş, ispatlanmış; hareket etmeyen, hareketsiz, kılmıdanmayan, yerinde duran, durağan.
semavat: semalar, gökler.
şeriat: İslâm dini ve prensipleri.
taaccüp: şaşma, hayret etme, şaşakalma.
tabaka-i esiriye: esir tabakası, kâinattaki boşlukları dolduran, havadan hafif olup ısı ve ışığı nakleden cevherin bulunduğu kuşak.
tabakat-ı nâs: insan sınıfları, insan katmanları.
tanzim: düzenleme, sıralama, tertipleme.
tesviye: bir seviyeye getirme, aynı düzeye getirme.
teşekkül: şekillenme, şekil alma, meydana gelme.
teşkil: oluşturma, şekillendirme.
tevellüt: doğma, doğum.
umum: bütün, herkes.
üslûp: tarz, yol, biçim, usul, stil.
vaki: meydana gelme, ortaya çıkma.
veli: Allah'ın sevgisine, himayesine kavuşmuş, ermiş kimseler, Allah dostu, evliya.

seyyarat-ı seb'ayı fehmetmiştir; bir kısmı da, Manzume-i Şemsiye içinde esîrin yedi tabakasını fehmetmiştir; bir kısım da, şu bildiğimiz Manzume-i Şemsiye ile beraber altı tane daha manzume-i şemsiyeyi fehmetmiştir; bir kısım da, esîrin teşekkülâtı yedi tabakaya inkısam ettiğini fehmetmiştir. Hülâsa, her bir kısım insanlar, istidatlarına göre feyz-i Kur'ân'dan hisselerini almışlardır. Evet, "Kur'ân-ı Kerîm bütün şu mefhumlara şamildir" diyebiliriz.

Birinci Cümle: ¹ هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا

Bu cümlelerin Beş Vecihle mâkabliyle irtibatı vardır.

Birinci Vecih: Evvelki ayet vücut ile hayat nimetlerine işarettir; bu ayet beka ve bekanın esbap ve levazımına işarettir.

İkinci Vecih: Kur'ân-ı Kerîm, vakta ki evvelki ayetle beşer için mertebelerin en yükseği olan rücuu ispat etti; sâmiin zihnine şöyle bir sual geldi: "Şu zelil insanların bu yüksek mertebeye liyakatleri nereden gelmiştir?"

Kur'ân-ı Kerîm, bu cümle ile o suali şöylece cevaplandırmıştır: "Bütün dünya dest-i itaat ve teshirine verilen insanın, elbette Hâlık'ının yanında büyük bir mevkii vardır."

Üçüncü Vecih: Evvelki ayet beşer için haşir ve kıyame-tin vücuduna işaret etmesi, sâmicce güya "Beşerin ne kıy-meti vardır ki, onun saadeti için kıyamet kopacak?" diye

ayet: Kur'ân cümlesi.
beka: bâkîlik, ebedîlik, sonsuzluk.
beşer: insan, insanlık.
dest-i itaat: itaat eli, alınan emre göre hareket eden el.
esbap: sebepler, vasıtalar.
esir: kâinattaki boşlukları doldu-ran, havadan hafif olup ısı ve ışı-ğı nakleden cevher.
evvel: önce.
fehmetmek: anlamak, kavra-mak, idrak etmek.
feyz-i Kur'ân: Kur'ân'ın feyzi, Kur'ân'ın verdiği ilham, bereket ve ilim bolluğu.
güya: sanki.
Hâlık: yoktan yaratan, her şeyi yoktan var eden, yaratıcı; Allah.
haşir: kıyametten sonra bütün insanların bir yere toplanmaları, Allah'ın ölüleri diriltilip mahşere çı-karması.
hisse: pay, nasip, kısmet.
hülâsa: kısaca, özet.
inkısam: bölünme, parçalanma.
irtibat: bağ, münasebet.
ispat: kanıtlama, doğrulama.
istidat: yaratılıştan olan ve za-manla geliştirilen kabiliyet; bir şey-in kazanılmasına olan fitri meyil.
kıyamet: bütün kâinatın Allah ta-rafından tayin edilen bir vakitte yıkılıp mahvolması.
kıymet: değer.

1. Yeryüzünde ne varsa hepsini sizin için O yarattı. (Bakara Suresi: 29.)

levazimat: lüzumlu maddeler, ihtiyaç maddeleri.
liyakat: layık olma, değerlilik, yararlılık, uygunluk.
mâkablı: geçmişteki, geçmiş, bir şeyin kendinden önce olan.
Manzume-i Şemsiye: güneş ile ona bağlı olan seyyareler, güneş sistemi.
mefhum: bir sözün ifade etti-ği mana, sözden çıkarılan ma-

na; konsept, kavram.
mertebe: derece, basamak.
mekki: yer, makam.
nimet: lütuf, ihsan, bağış.
saadet: mutluluk.
sâmi: işiten, duyan.
seyyarat-ı seb'a: eski astro-nomide güneşin de içinde bu-lunduğu yedi gezegen.
sual: soru.
şamil: şümulü bulunan, içine alan, kaplayan, çevreleyen,

havi.
teshir: cezbetme, kendine bağlama, emri altına alma.
teşekkülât: teşekküller, olu-şumlar, meydana gelişler.
vakta ki: ne vakit ki, ne za-man ki, o zaman ki, olduğu vakit.
vecih: cihet, yön.
vücut: var olma, varlık.
zelil: zillete uğramış, hakir, aşağılanmış.

varit olan sual, bu ayetle, “Arz bütün müştemilâtıyla istifadesi için yaratılan ve bütün enva itaat ve emrine verilen insan, netice-i hilkattir. Elbette ve elbette, onun saadeti için kıyamet kopacaktır” diye cevaplandırılmıştır.

Dördüncü Vecih: Evvelki ayet, kıyamete esbap ve vesaitin ortadan kalkmasıyla, insanın mercii yalnız Cenab-ı Hakka münhasır kalacağına işaret etmiştir. Bu ayet ise, dünyada da insanın merci-i hakikîsi, Cenab-ı Hakka münhasır olduğunu söylüyor. Zira, esbap ve vesaitin arkasında Kudretin şuaı görünür. Tesir Onundur; esbap ise, perdedir.

Beşinci Vecih: Evvelki ayet, saadet-i ebediyeye işaret tir; bu ayet de, saadet-i ebediyenin insana verilmesini iktiza eden ve sebep olan Cenab-ı Hak’tan sebkat etmiş fazl ve in’ama işaret tir ki, kendisine arzın müştemilâtı ihsan edilmiş insanın, elbette saadet-i ebediyeye liyakati vardır.

¹ **ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ** : Bunun mâkabliyle cihet-i irtibatı dörttür.

Birinci Cihet: Arz ve sema “tev’em,” yani ikizdirler. Birbirinden ayrılmazlar; zikirde, fikirde daima beraber dolaşıyorlar. Bu cümleden evvelki cümlede arz zikredildiği gibi, bu cümlede de sema zikredilmiştir.

İkinci Cihet: Beşerin arzdan istifadesini ikmal ve itmam eden, ancak semavatın tanzimidir.

Üçüncü Cihet: Evvelki ayet ihsan ve fazl delillerine işaret etmiştir; bu ayet de, kudret ve azamete işaret ediyor.

1. Sonra semayı da tanzim etti. (Bakara Suresi: 29.)

arz: yer, dünya.
ayet: Kur’ân cümlesi.
azamet: büyüklük, ululuk, yücelik.
beşer: insan, insanlık.
Cenab-ı Hak: hakkın ta kendisi olan şeref ve azamet sahibi Allah.
cihet: yön.
cihet-i irtibat: irtibat sebepleri, tarafları; bağlanma yönü, aradaki benzeyiş ve münase-

bet.
delil: kanıt, tanık, bürhan.
enva: çeşitler, türler, neviler.
esbap: sebepler, vasıtalar.
evvel: önce.
fazl: iyi ahlâk, olgunluk, ilim ve ırfan sahibi oluş.
ihsan: bağışlama, ikram etme, lütuf.
ikmal: tamamlama, bitirme.
iktiza: gerek, lüzum.
in’am: nimet verme, nimet-

lendirme, ihsan etme.
istifade: faydalanma, yararlanma.
itaat: söz dinleme, boyun eğme, emre uygun hareket etme.
itmam: tamamlama, bitirme.
kıyamet: bütün kâinatın Allah tarafından tayin edilen bir vakitte yıkılıp mahvolması.
Kudret: Allah’ın bütün varlığı çevreleyen ezeli kuvveti.

liyakat: lâyk olma, ehliyet.
mâkab: geçmişteki, geçmiş, bir şeyin kendinden önce olan.
merci: dönülecek, sığınılacak yer.
merci-i hakiki: asıl dönülecek ve sığınılacak yer.
münhasır: mahsus, ait, yönelik.
müştemilât: şümulünde olan şeyler, içinde bulunanlar.
netice-i hilkat: yaratılışın neticesi, meyvesi.
saadet: mutluluk.
saadet-i ebediye: sonu olmayan, sonsuz mutluluk.
sebkat: geçme, ilerleme.
sema: gökyüzü, gök.
semavat: semalar, gökler.
sual: soru.
şua: ışın, ılık huzmeleri.
tanzim: düzenleme, tertipleme.
tesir: etki.
tev’em: ikiz.
varit: gelen, ulaşan, erişen.
vecih: cihet, yön.
vesait: vasıtalar.
zikir: anma, bildirme.

Dördüncü Cihet: Bu cümle, beşerin istifadesi yalnız arza münhasır olmadığına, sema dahi onun istifadesine teshir edildiğine işarettir.

¹ فَسَوَّيْنَنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ : Bu cümlelerin mâkabliyle irtibatı üç çeşittir.

1. ² كُنَّ ile ³ فَيَكُونُ arasındaki irtibat gibidir. Nasıl ki, memurun husulü ² كُنَّ emrine bağlıdır; semavatın tesviyesi de, ⁴ اِسْتَوَى 'ya bağlıdır.

2. Kudretin taallûkuyla iradenin taallûku arasındaki irtibat gibidir. Yani, ⁴ اِسْتَوَى iradenin taallûkuna; tesviye de kudretin taallûkuna benzer bir irtibattır.

3. Netice ile mukaddeme arasında bulunan irtibat gibidir. Çünkü semavatın tesviyesi, mukaddemesi olan ⁴ اِسْتَوَى 'ya terettüp eder.

⁵ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ : Bu cümle mâkabliyle iki vecihle merbuttur.

Birinci Vecih: Bu cümledeki ilm-i küllî, semavatın tanzim ve tesviyesine delil olduğu gibi, tanzim ve tesviyenin vücudu da ilm-i küllînin vücuduna delildir.

İkinci Vecih ise: Evvelki cümle kudret-i kâmileye, bu cümle ise küllî ve şümullü ilme delâlet eder.

arz: yer, dünya.
beşer: insan, insanlık.
cihet: yön.
delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.
delil: kanıt, tanık, bürhan.
evvel: önce.
husul: olma, meydana gelme.
ilm-i küllî: küllî ilim, her şeyi ihata eden, kuşatan ilim.
irade: dileme, isteme, bir şeyi yapma veya yapmama konusunda karar verebilme ve bu kararı yerine getirme gücü.
irtibat: bağ, münasebet.
istifade: faydalanma, yararlanma.
kudret: Allah'ın bütün varlığı çevreleyen ezeli kuvveti.
kudret-i kâmile: tam ve noksan-sız kudret, kuvvet.
külli: umumî, genel.

1. Gökleri yedi tabaka olarak tanzim etti. (Bakara Suresi: 29.)
2. Ol! (Yasin Suresi: 82.)
3. Olur. (Yasin Suresi: 82.)
4. Tesviye etti, düzenledi. (Bakara Suresi: 29.)
5. O her şeyi hakkıyla bilendir. (Bakara Suresi: 29.)

mâkabli: geçmişteki, geçmiş, bir şeyin kendinden önce olan.
merbut: bağlı, raptedilmiş.
mukaddeme: başlangıç.
münhasır: mahsus, ait, yönellik.

sema: gökyüzü, gök.
semavat: semalar, gökler.
taallûk: alâkalı, münasebetli olma.
taallûk: dünya ilgisi.
tanzim: düzenleme, sıralama, tertipleme.

terettüp: sonuç olarak çıkma.
teshir: cezbetme, kendine bağlama, emri altına alma.
tesviye: bir seviyeye getirme, aynı düzeye getirme.
vecih: cihet, yön.

Cümlelerin nüktelerini beyan edeceğiz:

¹ **هُوَ الَّذِي** (ilâahir): Bu cümle, mâkabıyla bağlı değildir.

Ancak, müste'nife olup, beş sual ile cevaplarına işaret etti ki, bundan önce beyan edildiğinden tekrarına lüzum yoktur.

هُوَ الَّذِي 'deki **هُوَ** müptedadır; **الَّذِي** sılasıyla beraber

haberdir. Bu cümlede müpteda ile haberin tarifleri tevhide işaret olduğu gibi, hasra da delâlet eder. Yani, "Müştemilât-ı arziyenin halkı Cenab-ı Hakka münhasır olduğu gibi, hâlık da yalnız Cenab-ı Hak'tır."

Bu hasr, ² **ثُمَّ إِلَيْهِ تَرْجِعُونَ** cümlesinde ³ **إِلَيْهِ** 'nin takdimiyle hâsıl olan hasra delildir. Yani, "Müştemilât-ı arziyenin halkı Cenab-ı Hakka münhasır olduğu için, kıyame-te merciyet de Cenab-ı Hakka münhasırdır."

الَّذِي sılasıyla beraber haberdir. Haberin aslı ve müstahakı, nekre olmaktır. Burada mârife olarak gelmesi, hükümün zahir ve malûm olduğuna işaret eder. Yani: "Cenab-ı Hakkın müştemilât-ı arziyenin hâlık olduğu, malûm ve zahirdir."

Menfaat için kullanılan ⁴ **لَكُمْ** 'deki **ل** eşyanın hilkaten mübah, helâl menfaatli olarak yaratılıp, bazı arızalardan dolayı haram olmuş olduklarına işaret eder. Meselâ, ağyarın malı ismet-i şer'îye için haram olmuştur. İnsanın eti hürmet ve keramet için, zehir zarar için, lâşe eti necaset için haram olmuşlardır.

1. Odur ki... (Bakara Suresi: 29.)

2. Sonra Ona döndürüleceksiniz. (Bakara Suresi: 29.)

3. Ona. (Bakara Suresi: 29.)

4. Sizin için. (Bakara Suresi: 29.)

ağyar: gayriler, yabancılar.

arıza: bozukluk, sakatlık.

beyan: anlatma, açıklama.

Cenab-ı Hak: hakkın ta kendisi olan şeref ve azamet sahibi Allah.

delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

haber: Arapça dil bilgisinde, isim cümlelerinde yüklem vazifesi gören kelime veya kelime grubu.

haber: ilim, malûmat, bilgi, Arapça dil bilgisinde, isim cümlelerinde yüklem vazifesi

gören kelime veya kelime grubu.

Hâlık: yoktan yaratan, her şeyi yoktan var eden, yaratıcı; Allah.

haram: İslâmiyetçe yasaklanan işler.

hasr: yalnız bir şeye veya ki-

şiyeye mahsus kılma.

helâl: Allah'ın müsaade ettiği şey, din bakımından günah olmayan şey.

hilkaten: yaratılıştan, doğuştan, fitraten.

hüküm: karar, emir.

hürmet: saygı.

ilâahir: sona kadar, sonuna kadar.

ismet-i şer'îye: İslâmî ahlâk ve namus ölçülerine riayet etme, haramdan ve kötülükten çekinme.

keramet: kerem, lütuf, ihsan, bağış.

kiyamet: bütün kâinatın Allah tarafından tayin edilen bir vakitte yıkılıp mahvolması.

lâşe: ölü hayvan, leş.

mâkabl: geçmişteki, geçmiş, bir şeyin kendinden önce olan.

malûm: bilinen, bilinir olan.

mârife: belli olan, bilinen, belirlenmiş.

menfaat: fayda.

merciyet: müracaat yeri olma, dönüş yeri olma, ana merkez yeri, kaynak.

meselâ: örneğin.

mübah: dinin emri ve yasağı altında bulunmayan, dine göre helâl, haram veya mekruh sayılmayan, işlenmesinde sevap ve günah olmayan şey.

münhasır: mahsus, ait, yönelik.

müpteda: isim cümlelerinde özne.

müste'nife: yeniden başlayan.

müştemilât-ı arziye: yeryüzünün eklentileri, kısımları, kapsadığı her şey.

necaset: pislik, murdarlık.

nekre: belirsiz isim, garip.

nükte: ince manalı, ancak dikkatle anlaşılabilen mana veya söz.

sual: soru.

tarif: bir şeyi bütün vasıflarını içine alacak şekilde anlatma.

tevhid: Allah'ın bir olduğuna inanma, birleme.

zahir: aşikâr, açık, görünür.

Ve keza, her bir şeyde bir fayda, bir menfaat olduğuna remizdir.

Ve keza, beşer için her şeyde bir menfaati bulunduğuna remizdir. Evet, hangi şey olursa olsun, beşere bir cihetten bir istifadeyi temin eder—velev ibret almak için olsun.

Ve keza, arzın karnında istikbal insanlarını intizar eden pek çok rahmetin hazine ve definelerinin bulunduğuna remizdir.

¹ مَا فِي الْأَرْضِ ² car ve mecrurunun ¹ لَكُمْ mi, beşere ait istifadelerin her gayeden evvel ve evlâ olduğuna işarettir.

Umumu ifade eden مَا her şeyde menfaatleri aramaya insanları terqip ve teşvik içindir.

’ninin عَلَى ’daki فِي الْأَرْضِ lerin arzın karnında olduğuna ve arzın karnındaki eşyanın taharrisine insanları teşci ettiğine işarettir.

Ve keza, arzın içindeki maden ve maddelerin istifade-i beşer için yaratılışı, arzın içinde henüz keşfedilemeyen anasır ve maddelerden, tekâlif-i hayatın zahmetlerinden müstakbelin insanlarını kurtaracak bazı gıdaî vesaire maddelerin vücudu mümkün olduğuna delâlet eder.

³ جَمِيعًا arzdaki bazı eşyanın abes ve faydasız olduklarına ait evhamı defetmek içindir.

abes: boş saçma, lüzumsuz ve gayesiz iş.

anasır: unsurlar, esaslar.

arz: yer, dünya.

beşer: insan, insanlık.

car: Arapça başına geldiği kelimelerin son harfine esre işaretinin konulmasına sebep olan edatlar.

cihet: yön.

def: ortadan kaldırma, yok etme, giderme.

define: kıymet ve değeri yüksek olan şey, hazine.

delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.

evham: vehimler, zanlar, kuruntular.

evlâ: daha uygun, daha lâyük, daha iyi.

evvel: önce.

faide: fayda.

gıdaî: gıda olabilen, gıda cinsinden.

hazine: zengin ve değerli kaynak.

ibret: bir durumdan veya olaydan ders alma, ders çıkarma.

intizar: bekleme, gözleme.

istifade: faydalanma, yararlanma.

istifade-i beşer: insanın istifadesi, faydası için.

istikbal: gelecek zaman.

keza: böylece, aynı şekilde.

maden: toprakta filiz denilen bitişimler hâlinde bulunan, toprak

1. Sizin için. (Bakara Suresi: 29.)

2. Yeryüzünde ne varsa. (Bakara Suresi: 29.)

3. Hepsini, tamamı. (Bakara Suresi: 29.)

altında çıkarıldıktan sonra anılarak kalıba dökülen madde.

mecrur: son harfi esre olan kelime.

menfaat: fayda, kâr, gelir, ihtiyaç karşılığı olan şey.

müstakbel: gelecek zaman.

rahmet: Allah'ın kullarını esirgemesi, onlara maddî ve mânevî nimetler vermesi.

remiz: işaret; istediğini işaretlerle ifade etme, ima.

taharri: arama, araştırma.

tekâlif-i hayat: hayatla ilgili sorumluluklar, hayatın gerekleri, külfetleri.

temin: şüpheyi giderme, sağlamlaştırma.

terqip: rağbet verme, isteklendirme.

teşci: cesaret verme, cesaretlendirme.

umum: bütün, herkes.

velev: olsa da bile, hatta, ister.

vesaire: ve baskaları, bunun gibileri.

zahmet: sıkıntı, eziyet, meşakkat.

¹ ثَمَّ استَوَى 'daki ² ثَمَّ arzın hilkatıyla semavatın tesviyesi arasındaki Cenab-ı Hakkın ef'al ve şununatının silsilesine işarettir.

Ve keza, beşere menfaat hususunda, semavatın tesviyesi arzın hilkatinden rütbece uzak olduğuna delâlet eder.

İcaz ve ihtisar için, ³ آَرَادَ أَنْ يُسَوِّيَ yerinde ⁴ استَوَى denilmiştir. استَوَى kelimesinin istimali, burada mecazdır; yani, hedefe kastını hasredip sağa sola bakmayanlar gibi, semavatın tesviyesini irade etmiştir.

⁵ إِلَى السَّمَاءِ : Bu semadan maksat, semavatın maddesi olan buhardır.

⁶ فَسَوَّيْنَهَا 'deki ف tefrî ifade ettiğine nazaran, tesviyenin istivaya bağlanması, ⁷ فَيَكُونُ 'nun ⁸ كُنْ emrine veya kudretin taallûku iradenin taallûkuna veya kazanın kade-re olan terettüplerine benziyor; ve takibi ifade ettiğine göre, mukadder bazı fiillere imadır.

Takdir-i kelâm, نَوَّعَهَا وَنَظَّمَهَا وَدَبَّرَ الْأَمْرَ بَيْنَهَا فَسَوَّيْنَهَا (ilâahir) 'den ibarettir. Yani: “Nevilere ayırdı, tanzim etti, aralarında lâzım gelen emirleri, tedbirleri yaptı, sonra ye-di tabakaya tesviye etti.”

1. Sonra semayı da tanzim etti. (Bakara Suresi: 29.)

2. Sonra. (Bakara Suresi: 29.)

3. Düzene koymayı irade etti.

4. Tesviye etti, düzenledi. (Bakara Suresi: 29.)

5. Semaya. (Bakara Suresi: 29.)

6. Onları düzenledi. (Bakara Suresi: 29.)

7. Oluverir. (Yasin Suresi: 29.)

8. Ol! (Yasin Suresi: 29.)

arz: yer, dünya.

beşer: insan, insanlık.

Cenab-ı Hak: hakkın ta kendisi olan şeref ve azamet sahibi Allah.

delâlet: delil olma, gösterme;

alâmet, işaret.

ef'al: fiiller, işler.

fiil: iş, hareket.

hasr: yalnız bir şeye mahsus

kılma, vakfetme.

hilkat: yaratılma, yaratılış.

husus: mevzu, konu.

ibaret: meydana gelen, olu-

şan.

icaz: az sözle çok mana ifade etme.

ihtisar: kısaltma, özetleme.

ilâahir: sona kadar, sonuna kadar.

ima: dolaylı, üstü kapalı ifade etme.

irade: dileme, isteme, bir şeyi yapma veya yapmama konusunda karar verebilme ve bu karar yerine getirme gücü.

istimal: kullanma.

istiva: birden çok şeyin birbirine denk olması, eşit olma, müsavilik.

kader: ilâhî hüküm; Cenab-ı Hakkın takdir ve tayin etmesi.

kasıt: niyet, düşünce.

keza: böylece, aynı şekilde.

kudret: Allah'ın bütün varlığı çevreleyen ezeli kuvveti.

mecaz: bir kelimenin gerçek manasında kullanılamayıp, ilgi, alâka ve benzerlik bağı bulunan başka bir manada kullanılması.

menfaat: fayda.

mukadder: Allah tarafından ezeldelikte takdir olunmuş.

nazar: göre, bakımından, bakarak, bakılırsa.

nevi: çeşit.

rütbe: sıra, derece, mertebe, pa-

ye.

semavat: semalar, gökler.

silsile: birbirini takip eden şeyle-

rin meydana getirdiği sıra.

şununat: şununlar, keyfiyetler, hâl-

ler; işler.

taallûk: ilişik, ilgi.

tabaka: kat, katman.

takdir-i kelâm: sözün kıymeti.

tanzim: düzenleme, sıralama, tertipleme.

tedbir: önlem, yol, çare.

tefrî: asıl meseleden türlü hü-

kümler ve dallar çıkarma, mese-

leyi dallandırıp budaklandırma.

terettüp: sıralanma, sırasında ol-

ma, sırası gelme.

tesviye: bir seviyeye getirme, ay-

nı düzeye getirme.

سَوًى Yani, “Muntazam, müstevî; envaî, eczaları mütesavi olarak yarattı.”

هَنْ : Bu zamirin cem'i semavat olacak maddenin nevilere münkasım olduğuna işaretler.

سَبْع tabiri, semavat tabakalarının kesretine işaretler ve bu tabakaların teşekkülât-ı arzîyenin edvar-ı seb'asıyla sıfât-ı seb'aya münasebettar olduğuna imadır.

سَمَوَات : Bu semaların bir kısmı, seyyarat balıklarına denizdir, bir kısmı da sabit yıldızlara mezraadır, bir kısmı da sema çiçekleri hükmünde olan “derarî yıldızlar” a bahçe ve bostandır.

وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ¹ : Bu و , atıf içindir. Hâlbuki, burada atfın tarafeyni arasında münasebet yoktur. Öyle ise, bu münasebeti bulmak için takdire ihtiyaç vardır. Şöyle ki:

وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ² ; Öyle ise, bu büyük ecrâmın hâlikı Odur.

وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ; öyle ise, o ecrâmdaki sanatı tanzim, tahkim eden Odur.

İlsakı ifade eden بَكْلٌ kelimesindeki ب ilmin, malûm-dan infikâk ve infisalının mümkün olmadığına işaretler.

atıf: bağlamak, yüklemek.

cem: çoğul.

derarî: parlak yıldızlar.

ecram: kütleler, cansız cisimler; gezegenler.

ecza: cüzler, parçalar, kısımlar.

edvar-ı seb'a: yedi devir, yedi dönem.

enva: çeşitler, türler, neviler.

Hâlik: yoktan yaratan, her şeyi yoktan var eden.

hükmünde: değerinde, yerinde.

ilim: bilgi, marifet.

ilsak: ulaştırma, kavuşturma.

ima: dolaylı, üstü kapalı ifade etme.

infikâk: ayrılma, ayrışma, ayrı düşme.

infisal: olduğu yerden ayrılma, yerini bırakıp gitme.

kesret: çokluk.

malûm: bilinen, bilinir olan.

mezraa: tarla, ekilecek yer.

muntazam: nizamlı, intizamlı, düzenli ve düzgün biçimde.

1. O her şeyi hakkıyla bilendir. (Bakara Suresi: 29.)

2. O her şeye hakkıyla kâdirdir.

münasebet: ilgi, ilişki, bağ.

münasebettar: ilgili, alâkalı.

münkasım: taksim edilmiş,

kısımlara ayrılmış, bölünmüş.

müstevî: düz, her tarafı aynı, bir.

mütesavi: birbirine müsavi olan, eşit olan.

nevi: çeşit.

sabit: hareket etmeyen yıldız.

sema: gökyüzü, gök.

semavat: semalar, gökler.

seyyarat: gezegenler.

sıfat-ı seb'a: yedi sıfat; Cenab-ı Hakkın hayat, ilim, sem', basar, irade, kudret, kelâm sıfatları.

tabaka: kat, katman.

tabir: ifade.

tahkim: kuvvetlendirme, sağlamlaştırma, muhkem hale

getirme.

takdir: Allah'ın takdiri, Allah'ın ilmiyle belli bir düzen vermesi.

tanzim: düzenleme, sıralama, tertipleme.

tarafeyn: iki taraf.

teşekkülât-ı arzîye: dünyanın şekillenmesi; ilk yaratılışı.

zamir: ismin yerini tutan kelimeler.

كُلّ tamimi ifade eden bir edattır. Burada ifade ettiği tamimden hiçbir şeyin, hiçbir ferдин tahsisi ve daire-i şumulünden ihracı yoktur. Bu itibarla

¹ مَا مِنْ عَامٍ إِلَّا وَقَدْ خَصَّ مِنْهُ الْبَعْضُ¹ olan kaide-i külliye-yi tahsis ediyor. Çünkü kendisi bu kaidenin şumulünden hariç kalmıştır.

² شَيْءٌ : Bu kelime vacip, mümkün, mümtenie şamildir.

³ عَلِيمٌ : Yani, zatı ile ilim arasında zarurî, lüzumî sübut vardır.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّىْ جَاعِلٌ فِى الْاَرْضِ خَلِيْفَةً قَالُوْۤا اَتَجْعَلُ فِيْهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيْهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ اِنِّىْۤ اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ⁴

Yani: Düşün o zamanı ki, Rabbin melâikeye hitaben, “Ben yerde bir halifeyi yaratacağım” dedi. Melâike de, “Yerde fesat yapacak, kan dökecek kimseleri mi yaratacaksın? Hâlbuki biz hamdinle Seni tesbih ve takdis ediyoruz” dediler. Rabbin de, “Sizin bilmediğinizi ben biliyorum” diye onlara cevap verdi.

olanlar, yaratılanlar.

mümteni: imkânsız, olamaz.

Rab: besleyen, yetiştiren, verdiği nimetlerle mahlûkatı ıslah ve terbiye eden Allah.

sübut: sabit olma, ispatlanma.

şamil: içine alan, kapsayıcı.

şumul: içine alma, kapsam.

tahsis: has kılma, ayırma.

takdis: Allah'ın hamde ve övülme-yeye lâyık olduğunu bildirme, Allah'ı her türlü kusur ve noksanlıklardan tenzih etme.

tamim: umumileştirme, yayma, herkese duyurma.

tesbih: Allah'ı bütün kusur ve noksan sıfatlardan uzak tutma, Cenab-ı Hakkı şanına lâyık ifadelerle anma.

vacip: dinî bakımdan yapılması şart olan, kesinlik bakımından farzdan sonra gelen.

zarurî: zorunlu.

zat: kendi.

1. Umumî hiçbir şey yoktur ki bazı hususî durumları olmasın.

2. Şey.

3. Hakkıyla bilir.

4. Bakara Suresi: 30.

daire-i şumul: kapsam daire-si.

fesat: bozukluk, karışıklık, nifak.

halife: vekil, birinin yerine geçen kimse, halef.

hamd: Allah'a karşı şükran ve memnuniyetini onu överek

bildirme.

hariç: dışında.

hitaben: hitap ederek, söyleyerek.

ihrac: dışarı çıkarma, atma.

ilim: bilgi, marifet.

itibar: bakımdan, sebepten.

kaide: kural, esas, düstur.

kaide-i külliye: genel kural, her şeyde geçerli olan yol, her şeyde tatbik edilebilen prensip ve nizamı, herkes tarafından benimsenmiş kaide.

lüzumî: gerekli, ihtiyaç olan.

melâike: melekler.

mümkün: mümkün, olabilir

Arkadaş!

Melâikenin vücudunu tasdik ve kabul etmek imanın rükünlerinden biridir. Birkaç makamda bu rükünü ispat ve izah edeceğiz.

BİRİNCİ MAKAM

Arzın, ecream-ı ulviye nispeten pek küçük ve süflî olduğu hâlde canlı mahlûkatla dolu olduğunu görüp âlemin de nizam ve intizamına dikkat eden insan, ecream-ı ulviyenin de, o yüksek burçlarında, hayatlı sakinleri olduğuna kat'î bir şekilde hükmeder.

Evet, o burçlarda melâikenin vücudunu kabul etmeyen adamın meseli, şöyle bir adamın meseline benzer: O adam, büyük bir şehre giderken, şehrin bir kenarında pek küçük bir binaya tesadüf eder. Bakar ki, insanlarla doludur. Ve arsalarına bakar ki, canlı mahlûkatla dolu. Ve gıdalarına bakar ki, nebatat, balık vesaire gibi hayat şartları yerindedir. Sonra bakar ki, pek uzakta milyonlarca apartmanlar, köşkler var; aralarında uzun uzun meydanlar, tenezzühgâhlar bulunur. Fakat, o küçük binadaki insanların hayat şartları, o büyük binalarda bulunmadığından, o yüksek, müzeyyen sarayları sakinlerden boş, hâlî olduğunu itikat eder.

Melâikenin vücudunu tasdik eden adamın meseli ise, şöyle bir şahsın meseli gibidir: O adam, o küçük hanenin insanlarla dolu olduğunu görür görmez, bilâtereddüt, o yüksek kasırların da hayat yeri ve onlarda da onlara

bilâtereddüt: tereddütsüz.

burç: kule.

ecram-ı ulviye: yüksekteki kütleler, yıldızlar ve gezegenler.

hüküm: karar vermek, öyle olduğuna inanmak.

iman: inanç, itikat.

intizam: düzenlilik, düzgünlük.

ispat: kanıtlama, doğrulama.

itikat: inanç, iman.

izah: açıklama, ayrıntıları ile anlatma.

kasır: saray, köşk.

kat'i: kesin, şüpheye ve tereddüde mahal bırakmayan.

mahlûkat: yaratıklar, Allah tarafından yaratılanlar.

melâike: melekler.

mesel: örnek, benzer, numune.

müzeyyen: ziynetlendirilmiş, süslü.

nebatat: bitkiler.

nispeten: nispetle, kıyaslayarak.

nizam: düzen, düzgünlük;

kaide, kanun.

rükün: esas, kaide, prensip.

sakin: bir yerde oturan.

süflî: aşağılık, bayağı, adi.

şart: koşul.

tasdik: doğrulama, onaylama.

tenezzühgâh: gezinti yeri, gam, keder ve sıkıntıyı gidecek yer.

tesadüf: rast gelme.

vesaire: ve başkaları, bunun gibileri.

âlem: dünya, cihan.
arz: yer, dünya.

münasip sakinler bulunduğuna hükmeder. Ve o yüksek kasırlara mahsus ve münasip hayat şartları vardır. Fakat oraların sakinleri pek uzak olduklarından görünmemele-ri, yok olduklarına delâlet etmez.

Binaenaleyh, arzın zevi'l-hayatla dolu olmasından kat'iyetle anlaşılıyor ki; bu geniş boşlukta durmakta olan semalarda, yıldızlarda burçlarda ve çok kısımlara münka- sım ve müştemil semavatta, şeriatın “melâike” ile tesmi- ye ettiği zihayatlar mevcuttur.

İkinci Makam

Bundan evvel ispat ve izah edildiği gibi, hayat mevcu- datın keşşafıdır, belki mevcudatın neticesidir. Binaena- leyh, bu geniş fezanın sakinlerden ve şu yüksek semava- tın sakinlerden hâlî olduklarının imkânı var mıdır?

Evet, bütün ukalâ, akıl ve nakil ve manevî bir icma ve ittifakla melâikenin mana ve hakikatlerine hükmetmişler- dir; fakat, tabirleri çeşit çeşittir. Meselâ: Meşaiyyun, en- va-ı mevcudatı idare eden ruhanî “mahiyet-i mücerrede” ile, İsrakiyyun ise, “ukul ve erbabü'l-enva” ile, dinler da- hi “melekü'l-cibal, melekü'l-bihar, melekü'l-emtar” gibi tabirlerle tabir etmişlerdir. Hatta, akılları kör gözlerinde bulunan maddiyyun taifesi de melâikenin manasını inkâr etmeye mecal bulamadıklarından, fitratın namuslarına nüfuz eden “kuva-i sariye” ile tabir etmişlerdir.

Sual: Kâinatın irtibatını, hayatını temin için hilkatte cereyan eden namuslar, kanunlar kâfi gelmez mi?

arz: yer, dünya.
binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
burç: güneş sisteminde yer alan on iki takım yıldızın her biri.
cereyan: olma, meydana gelme.
delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.
enva-ı mevcudat: varlıkların çeşitleri, türleri; çeşitli varlık- lar.
erbabü'l-enva: çeşitli tanrılar.

evvel: önce.
feza: kâinat, yıldızlar ara- sındaki boşluk, uzay.
fitrat: yaratılış, tabiat, mizaç, huy.
hakikat: gerçek, doğru.
hâlî: boş, bir şeyden uzak, müstesna.
hilkat: yaratılma, yaratılış.
hüküm: karar vermek, öyle olduğuna inanmak.
icma: fikir birliği etme, görüş birliğine varma.
idare: döndürme, çevirme,

yönetme.
inkâr: reddetme, inanmama, kabul ve tasdik etmeme.
irtibat: bağ, münasebet.
ispat: kanıtlama, doğrulama.
İsrakiyyun: gerçeklere ait bil- ginin ancak riyazet yoluyla nefsanî duygulardan arınan kalbe doğacağını, sezgi ve il- ham yoluyla marifetin elde edileceğini kabul eden felsefî akımın taraftarları.
ittifak: birleşme, fikir birliği etme.

izah: açıklama, ayrıntıları ile an- latma.

kâfi: yeterli.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

kasır: saray, köşk.

kat'iyet: kat'îlik, kesinlik.

keşşaf: keşfeden, gizli bir şeyi meydana çıkaran.

kuva-i sariye: akıcı ve gezici kuv- vetler.

maddiyyun: maddenin ezeli ve ebedî olduğuna, sonradan yaratıl- mamış bulunduğuna inanana, maddeye bağlı kalanlar, madde- ciler, materyalistler.

mahiyet-i mücerrede: soyut ma- hiyet, gerçek kimlik, yalın öz nite- lik.

mana: anlam.

manevî: manaya ait, maddî ol- mayan.

mecal: güç, kuvvet, iktidar, takat, tahammül.

melâike: melekler.

melekü'l-bihar: denizler meleği, denizlere nezaret eden melek.

melekü'l-cibal: dağlar meleği, dağlara nezaret eden melek.

melekü'l-emtar: yağmurla vazi- feli olan melek.

meselâ: örneğin.

Meşaiyyun: Meşailer; Peygam- berlere uymayıp sadece akıl ve fikirle gerçeği bulmaya çalışan sapkınlar; sadece akla uyup, vah- ye uymayan imansızlar.

mevcudat: mevcutlar, var olan her şey, mahlûklar.

münasip: uygun.

münkasım: taksim edilmiş, kı- sımlara ayrılmış, bölünmüş.

müştemil: şümülüne alan, içine alan.

nakil: Hz. Peygamberden gelen hadisleri rivayet zincirleri ile ak- tarma.

namus: kanun, nizam.

nüfuz: içe geçme, işleme.

ruhani: ruhtan ibaret olan melek.

sakin: bir yerde oturan.

sakin: oturan, ikamet eden.

sema: gökyüzü, gök.

semavat: semalar, gökler.

sual: soru.

şart: koşul.

şeriat: İslâm dini ve prensipleri.

tabir: ifade; deyim; yorum, yo- rumlama.

taife: takım, güruh.

temin: sağlamlaştırma, sağlama.

tesmiye: isimlendirme, ad ver- me.

ukalâ: akıllılar, akıllı olanlar.

ukul: akıllar, zihinler, uslar.

zevî'l-hayat: hayat sahipleri, can- lılar.

zihayat: hayat sahibi.

abd: kul.

âlem: varlık sınıflarından her biri.
âlem-i gayp: gayp âlemi, görünmeyen, fakat varlığı kesin olan ve mahiyeti Allah tarafından bilinen başka dünyalar.

âlem-i şahadet: gözle gördüğümüz, şahit olduğumuz âlem, kâinat.

beyan: anlatma, açıklama.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

camit: ruhsuz, cansız.

cüz: kısım, parça, bölüm.

ervah: ruhlar, canlar, hayatın cevherleri.

eşgal: işler, meşguliyetler.

hüküm: karar vermek, öyle olduğuna inanmak.

hülâsa: kısaca, sözün kısası.

hüviyet: kimlik.

icma: fikir birliği etme, görüş birliğine varma.

inkâr: reddetme, inanmama, kabul ve tasdik etmeme.

ittifak: ortak bir gayede anlaşma, birleşme.

izah: açıklama, ayrıntıları ile anlatma.

keza: böylece, aynı şekilde.

küllî: umumî, genel, bütün olan, tümel.

lâtif: yumuşak, tatlı, narin; cismanî olmayan, ruhanî.

ma'kes: akseden yer, yansıma yeri.

mana-i hakikat: asıl mana, mahiyetin gerçek yüzü.

mazhar: nail olma, şereflenme.

melâike: melekler.

mesele: konu.

muayyen: belirli.

muahalefet: zıtlık, aykırılık, ayrılık.

muhavere: konuşma, sohbet etme.

muhtelif: farklı.

muvafık: yerinde, uygun, uyar, münasip.

mükerrerem: aziz, saygıdeğer, muhterem.

münasebet: ilgi, ilişki, bağ.

münasip: uygun.

münhasır: mahsus, ait, yönelik.

münkasım: taksim edilmiş, kısimlara ayrılmış, bölünmüş.

müşahede: bir şeyi gözle görme, seyretme.

müşahhas: somut, gözle görülebilir, elle tutulabilir hâldeki.

müştemil: şümülüne alan, saran, kavrayan, içine alan.

Cevap: Senin dediğin o sari kanunlar, namuslar, itibarî ve vehmî emirlerdir. Muayyen vücutları, müşahhas hüviyetleri, ancak onları temsil eden ve onların ma'kesi bulunan ve onların yularlarını ele alan melâike ile sabit olur.

Ve keza, teşekkül-i ervaha münasebeti olmayan şu camit âlem-i şahadete vücudun münhasır olmadığına, akıl ve nakil müttefikan hükmetmişlerdir. Binaenaleyh, ervaha münasip ve muvafık çok âlemlere müştemil olan âlem-i gayp, melâike ile dolu ve âlem-i şahadetin hayatına mazhardır.

Hülâsa: Melâikenin mana-i hakikati, bu izah edilen emirlerden tebarüz etti. Binaenaleyh, melâikenin suretleri, eşgalleri arasında, ukul-i selimenin kabul ettiği ve cihle, şeriatın izah ve beyan ettiği şekildir ki, melekler mükerrerem abddirler, emirlere muhalefetleri yoktur ve muhtelif kısımlara münkasım ve lâtif ve nuranî cisimlerdir.

ÜÇÜNCÜ MAKAM

Arkadaş!

Melâike meselesi öyle meselelerdendir ki, bir cüz'ün sübutuyla küll sabit olur, bir ferdin vücuduyla nevi tahakkuk eder. Zira inkâr eden küllünü inkâr eder.

Binaenaleyh, zaman-ı Âdem'den şimdiye kadar, bütün din adamları her asırda icma ve ittifakla melâikenin vücuduna ve aralarında muhaverenin sübutuna ve müşahadelilerinin tahakkukuna ve onlardan edilen rivayetlerin nakline hükmettikleri hâlde, melâikenin hiçbirisinin

müttefikan: ittifak ederek, hep beraber, birlikte.

nakil: anlatma, söyleme, hikâye etme; Kur'an-ı Kerim, hadis-i şerif gibi İslâmın aslı kaynakları.

namus: kanun, nizam.

nevi: tür, çeşit.

nuranî: nurlu, ışıklı, parlak, münevver.

rivayet: açıklama, nakledilen sözler ve olaylar.

sabit: ispat edilmiş, ispatlanmış.

sari: sirayet eden, bulaşan, geçici olan.

suret: biçim, görünüş, kılık, kıyafet.

sübüt: sabit olma, ispatlanma.

seriat: Allah'ın emri, ilâhî kanun.

tahakkuk: gerçekleşme, meydana gelme, olma, kesinleşme.

tebarüz: belli olma, belirme, görünme, gözükme, bariz hale gelme.

temsil: benzetme, misal getirme.

teşekkül-i ervah: ruhların oluşumu.

ukul-i selime: salim kafalar, sıhhatli düşünceler.

vecih: cihet, yön.

vehmî: vehimle ilgili, aslında var olmadığı hâlde varmış gibi görülen her hangi bir şeye ait.

vücüt: beden, varlık.

zaman-ı Âdem: Hz. Âdem zamanı, insanlığın ilk devresi.

insanlara görünmediği veya vücutları hissedilmediği, elbette muhaldır.

Kezalik, beşerin akaidine karışıp hiçbir zamanda hiçbir inkılâpta itirazlara maruz kalmayarak devam eden melâike itikadının bir hakikate, bir asla dayanmaması ve mebadi-i zaruriyeden tevellüt etmemesi muhaldır. Herhâlde, beşerin bu umumî itikadı, mebadi-i zaruriyeden neş'et eden ve müşahadat-ı vakıadan hâsıl olan ve muhtelif emarelerden tevellüt eden hadsî bir hükmün neticesidir.

Evet, bu itikad-ı umumînin sebebi, kat'î bir surette manevî bir tevatür kuvvetini veren, pek çok defalar vukua gelen melâikenin müşahadelerinden hâsıl olan zarurî ve kat'î delil ve emarelerdir. Çünkü melâike meselesi, beşerin malûmat-ı yakiniyesindendir. Eğer bunda şüphe olursa, beşerin yakiniyatında emniyet kalmaz.

Hülâsa: Ruhanîlerden bir ferdin, bir zamanda vücudu tahakkuk etse, bu nev'in vücudu tahakkuk eder; nev'in vücudu tahakkuk etse, herhâlde şeriatın beyan ettiği gibi olacaktır.

Bu ayetin sabık ayetle dört vecihle irtibatı vardır.

Birinci Vecih: Bu ayetler, beşere verilen büyük nimetleri tatad ediyor. Birinci ayetle en büyük nimete işaret edilmiştir ki, beşer hilkatın neticesidir ve arzın müstemilâtı ona teshir edilmiştir; istediği gibi tasarruf eder. Bu ayetle de, beşerin arza hâkim ve halife kılınmış olduğuna işaret edilmiştir.

akait: akideler, inançlar, inanılan şeyler.
arz: yer, dünya.
ayet: Kur'an cümlesi.
beşer: insan, insanlık.
beyan: anlatma, açıklama.
defa: kere, kez, yol.
delil: kanıt, tanık, bürhan.
emare: alâmet, belirti, nişan.
emniyet: güven, güvenilir.
hadsî: zan ve tahminle ilgili.
hakikat: gerçek, doğru.
hâkim: hükmeden, üstün olan.

halife: vekil, birinin yerine geçen kimse, halef.
hâsıl: peyda olan, çıkan, meydana gelen, ortaya çıkan, beliren.
hilkat: yaratılma, yaratılış.
hüküm: karar vermek, öyle olduğuna inanmak.
inkılâp: değişme, dönüşme.
irtibat: bağ, münasebet.
itikad-ı umumî: herkese ait inanç, iman, genele ait iman.
itikad: inanç, iman.

itiraz: kabul etmediğini belirtip karşı çıkma.
kat'î: kesin, şüpheye ve tereddüde mahal bırakmayan.
kezalik: keza, bu da öyle, böylece.
malûmat-ı yakiniye: kesin bilgiler, doğruluğundan şüphe edilmeyen bilgiler, kesin olarak bilinen şeyler.
manevî: manaya ait, maddî olmayan.
maruz: uğramak, etkilenmek.
mebadi-i zaruriye: mutlaka

gerekli prensip ve esaslar.

melâike: melekler.

mesele: konu.

muhâl: imkânsız, olması mümkün olmayan.

muhtelif: farklı.

müşahadat-ı vakıa: vakıaların, olayların, meydana gelen hâdiselerin gözle görülenleri; müşahade edilen, görülen olaylar.

müşahade: bir şeyi gözle görme, seyretme.

müştemilât: şümülünde olan şeyler, içinde bulunanlar.

neş'et: meydana gelme, oluşma, çıkma.

nevi: tür, çeşit.

nimet: lütuf, ihsan, bağış.

ruhani: ruhtan ibaret olan melek.

sabık: geçen, önceki.

suret: biçim, şekil, tarz.

şeriat: Allah'ın emri, ilâhî kanun.

tadat: birer birer söyleme, tek tek zikretme, sayıp dökme, sayım.

tahakkuk: gerçekleşme, kesinleşme.

tasarruf: idare etme, kullanma.

teshir: cebzetme, kendine bağlama, emri altına alma.

tevatür: içinde yalan ihtimali bulunmayan ve birbirlerine kuvvet veren haberlerden oluşan büyük bir topluluğa ait haber.

tevellüt: doğma, doğum.

umumî: genel.

vecih: cihet, yön.

vuku: olma, meydana gelme.

vücut: beden, ceset.

yakiniyat: yakın ile, kesin olarak bilinen şeyler.

zarurî: zorunlu.

İkinci Vecih: ...

Üçüncü Vecih: Evvelki ayetle canlı mahlûkatın meskenleri olan arz ve semavata işaret edilmiştir. Bu ayetle de o meskenlerin sakinleri olan beşer ve melâikeye işaret edilmiştir.

Ve keza, o ayet hilkatin silsilesine, bu ayet ise zevi'l-ervahın silsilesine işaret etmişlerdir.

Dördüncü Vecih: Evvelki ayette hilkatten maksat beşer olduğu ve Hâlık'ın yanında beşerin bir mevki sahibi bulunduğu tasrih edildiğinde, sâmiin zihnine geldi ki: “Bu kadar fesat, şürur ve kötülüğü yapan beşere bu kadar kıymet neden verildi? Cenab-ı Hakka ibadet ve takdis için şu fesatçı beşerin vücuduna, hikmetin iktizası ve rızası var mıdır?” Sâmiin bu vesvesesini def' için şöyle bir işaretle bulundu ki: Beşerin o şürur ve fesatları, onda vedia bırakılan sırra mukabele edemez, affolur. Ve Cenab-ı Hak, onun ibadetine muhtaç değildir; ancak Allâmü'l-Guyûb'un ilmindeki bir hikmet içindir.

Cümlelerin arasındaki irtibata geldik.

¹ **وَإِذْ** : Bu kelime, ² **وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ** cümlesine atıftır.

Hâlbuki aralarında münasebet olmadığı gibi **إِذْ** diğer bir

إِذْ 'i iktiza eder. Binaenaleyh, böyle bir takdire lüzum

vardır: ³ **إِذْ خَلَقَ مَا خَلَقَ مُنْتَظِمًا وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ ...** (ilâahir).

Allâmü'l-Guyûb: gaybı bilen, görünmeyen şeyleri bilen, Allah.

arz: yer, dünya.

atıf: bir kelime veya cümlelerin, önceki kelime veya cümleye bağlanması.

ayet: Kur'ân cümlesi.

beşer: insan, insanlık.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

Cenab-ı Hak: hakkın ta kendisi olan şeref ve azamet sahibi Allah.

def: kovma, uzaklaştırma.

evvel: önce.

fesat: bozukluk, karışıklık, nifak.

Hâlık: yoktan yaratan, her şeyi yoktan var eden, yaratıcı; Allah.

hikmet: ilâhî gaye, yüksek bilgi, fayda.

hilkat: yaratılma, yaratılış.

iktiza: gerek, lüzum.

ilâahir: sona kadar, sonuna kadar.

ilim: bilgi, marifet.

irtibat: bağ, münasebet.

keza: böylece, aynı şekilde.

kıymet: değer.

mahlûkat: yaratıklar, Allah tarafından yaratılanlar.

maksat: kasıt, amaç, düşünce.

melâike: melekler.

mesken: oturlan, ikamet olunan yer.

1. Hani.

2. O her şeyi hakkıyla bilendir. (Bakara Suresi: 29.)

3. Hani yarattığını muntazam yaratmıştı ve Rabbin şöyle demişti: ...

mevki: yer, makam.

muhtaç: gerek duyan.

mukabele: karşılama, karşı gelme.

münasebet: ilgi, ilişki, bağ.

rıza: razı olma, hoşnutluk.

sakin: oturan, ikamet eden.

sâmi: işiten, duyan.

semavat: semalar, gökler.

silsile: birbirini takip eden şeylerin meydana getirdiği sıra.

şürur: şerler, kötülükler, fenalıklar.

takdis: yüceltme, mukaddes sayma, kudsî ve mübarek sayma.

tasrih: açıkça ifade ederek

şüphe ve tereddütleri silme.

vedia: emanet, saklanılmak ve korunmak üzere bırakılan şey.

vesvese: şüphe, kuruntu, kalbe gelen asılsız kötü ve sinsî düşünce.

zevi'l-ervah: ruh sahipleri, canlılar.

Bu takdirde, ikinci **اِنْ** birincisine atıf olur ve her iki cümle arasında da münasebet bulunur.

¹ **اِنِّىْ جَاعِلٌ فِى الْاَرْضِ خَلِيْفَةً** : Cenab-ı Hak, müşavere yolunu öğretmekle, beşerin hilâfetindeki hikmetin sırrını melâikeye istifsar ettirmek üzere bu cümleyi söyledi. Sâmiin zihni, üç noktayı nazara alarak harekete geçti:

1. Melâikeler ne dediler?

2. Taaccüple hikmeti sordular.

3. Cinnilere halife olmakla beraber, beşerde kuvve-i gadabiye ve şeheviye dahi ilâveten halk edilmiştir. Bunlar cinnilerden daha ziyade fesat yapacaklardır.

İşte Kur'an-ı Kerîm,

² **قَالُوا اَتَجْعَلُ فِيْهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيْهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ** cümlesiyle o üç noktaya işaret etmiştir.

Melâikenin sual-i taaccüp ve istifsarları bittikten sonra, sâmi, Cenab-ı Hak'tan verilecek cevabı beklerken, Kur'an-ı Kerîm, ³ **قَالَ اِنِّىْ اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ** cümlesiyle cevap vermiştir. Yani, “Eşya ve ahkâm, sizin malûmatınıza münhasır değildir. Adem-i ilminiz, onların vücuda gelmeyeceklerine sebep olamaz. Benim, beşerin hilkati hakkında bir hikmetim vardır. O hikmetin hatırası için, fesatlarını nazara almam” ferman etmiştir.

1. Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım. (Bakara Suresi: 30.)

2. Melâike de, “Yerde fesat yapacak, kan dökecek kimseleri mi yaratacaksın?” dediler. (Bakara Suresi: 30.)

3. Rabbin de, “Sizin bilmediğinizi Ben biliyorum” dedi. (Bakara Suresi: 30.)

adem-i ilim: cahillik, bilgisizlik, ilmin olmayışı.

ahkâm: dinî hükümler, emirler.

atıf: bir kelime veya cümle-
nin, önceki kelime veya cüm-
leye bağlanması.

beşer: insan, insanlık.

Cenab-ı Hak: hakkın ta kendi-
si olan şeref ve azamet sahibi
Allah.

cinnî: gözle görünmez, lâtif
cisimlerden ibaret bir yaratık.

ferman: emretmek, buyur-
mak.

fesat: bozukluk, karışıklık, ni-

fak.

halife: vekil, birinin yerine
geçen kimse, halef.

halk: yaratma, yoktan var et-
me.

hikmet: ilâhî gaye, yüksek
bilgi, fayda.

hilâfet: halifelik, Allah adına

ve yine Onun izniyle yaratılmışlar
üzerinde çeşitli tasarruflarda bu-
lunma.

hilkat: yaratılış.

ilâveten: ek olarak.

istifsar: ifade isteme, açıklama is-
teyerek sorma, sorup anlama.

kuvve-i gadabiye: hiddet, öfke
duygusu.

kuvve-i şeheviye: cinsî istek
duygusu, dünya zevklerine istek
duygusu; yeme, içme, konuşma,
uyuma istek ve hissi gibi kabili-
yetler.

malûmat: bilgiler, bilinen şeyler.

melâike: melekler.

münasebet: ilgi, ilişki, bağ.

münhasır: sınırlı, bir şeye veya
kimseye mahsus.

müşavere: istişare etme, bir ko-
nuda bilen ve güvenilen kimsele-
rin görüşünü alma, danışma,
meşveret.

nazar: dikkat.

sâmi: işiten, duyan.

sual-i taaccüp: hayret verici sual,
soru.

taaccüp: şaşma, hayret etme, şa-
şakalma.

takdir: değerlendirme.

zihin: bilinç, dimağ.

ziyade: çok, fazla.

Cümlelerin hey'et ve nüktelerine geldik.

¹ **وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ** (ilâahir): Atfı ifade eden bu **وَ**, münasebet-i atfiyenin iktizasına binaen,

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ (ilâahir) cümlesine matufü'n-aleyh olmak üzere

² **إِذْ خَلَقَ مَا خَلَقَ مُنْتَظِمًا** cümlesinin takdirine işarettir.

Ve keza, ³ **إِذْ** zaman-ı maziyi ifade ettiği cihetle, sanki

zihinleri, geçmiş zamanların silsilesine götürür veya o silsileyi bu zamana getirir, ihzar eder ki, zihinler o zamanlarda vukua gelmiş olan hâdiseleri görsünler.

⁴ **رَبُّكَ** : Bu tabir, melâikenin aleyhine bir hüccet ve bir

delildir. Yani, “Allah seni terbiye etmiştir, hadd-i kemale erıştirmiştir ve seni beşere mürşit kılmıştır ki, fesatlarını izale edesin. Demek nev-i beşerin en büyük hasenesi sensin ki, onların mefsedetlerini setrediyorsun.

⁵ **لِلْمَلَائِكَةِ** : Cenab-ı Hakkın müşavere şeklinde melâike

ke ile yaptığı muhavere, melâikenin beşerle fazla bir irtibat ve alâka ve münasebetleri olduğuna işarettir. Çünkü, melâikenin bir kısmı insanları hıfzediyor, bir kısmı kitabet işlerini görüyor. Demek, insanlarla alâkaları ziyade olduğundan, insanların ahvaline ehemmiyet veriyorlar.

⁶ **إِنِّي** melâikenin ⁷ **أَتَجَعَّلُ** ile yaptıkları istifhamdan an-

laşılan tereddütlerini reddetmekle, meselenin azamet ve ehemmiyetine işarettir.

ahval: hâller, durumlar.
alâka: ilgi, ilişki, yakınlık.
aleyh: ona karşı, onun üzerine.
atfî: bir kelime veya cümle, önceki kelime veya cümleye bağlanması.
azamet: büyüklük.
beşer: insan, insanlık.
binaen: -den dolayı, bu sebepten.
Cenab-ı Hak: hakkın ta kendisi olan şeref ve azamet sahibi Allah.
cihet: yön.
delil: kanıt, tanık, bürhan.
ehemmiyet: önem, değer, kıymet.
fesat: bozukluk, karışıklık, nifak.
hadd-i kemal: olgunluk haddi, kemalât haddi.
hâdis: olay.
hasene: iyilik, sevap.
hey'et: hâl, durum, keyfiyet.
hıfz: saklama, koruma, muhafaza etme.
hüccet: delil.
ihzar: hazir etme, hazırlama.
iktiza: gerek, lüzum.
ilâahir: sona kadar, sonuna kadar.
irtibat: bağ, münasebet.
istifham: soru sorup anlama, sorup anlama.
izale: yok etme, ortadan kaldırma.
keza: böylece, aynı şekilde.
kitabet: kâtiplik, yazma.
matufü'n-aleyh: bir bağlaç edatı ile kendisine bağlı olan kelime.
mefsedet: fesat, münafıklık, bozgunculuk.
melâike: melekler.
mesale: konu.
muhavere: konuşma, sohbet etme.
münasebet: ilgi, ilişki, bağ.
münasebet-i atfiye: bir kelime ve cümle, önceki kelime veya cümleye “ve” gibi bir edatla bağlama sebebi, alâkası.
mürşit: irşat eden, doğru yolu gösteren, rehber, kılavuz.
müşavere: istişare etme, bir konuda bilen ve güvenilen kimselerin görüşünü alma, danışma, meşveret.
nev-i beşer: insanoğlu, insanlar.
nükte: ince manalı, ancak dikkatle anlaşılabilen mana veya söz.

1. Rabbin şöyle demişti: ... (Bakara Suresi: 30.)
2. Hani yarattığını muntazam olarak yaratmıştı...
3. Hani. (Bakara Suresi: 30.)
4. Rabbin. (Bakara Suresi: 30.)
5. Meleklerle. (Bakara Suresi: 30.)
6. Muhakkak ki. (Bakara Suresi: 30.)
7. Yaratacak mısın? (Bakara Suresi: 30.)

red: kabul etmeme.

setretmek: örtmek, kapatmak, gizlemek.

silsile: birbirini takip eden şeylerin meydana getirdiği sıra.

tabir: ifade; deyim.

takdir: değerlendirme.

terbiye: besleyip büyütme, yetiştirme, eğitime.

tereddüt: kararsızlık, şüphe, kalma.

vuku: olma, gerçekleşme, meydana gelme.

zaman-ı mazi: geçmiş zaman.

zihin: bilinc, dimağ.

ziyade: çok, fazla.

MELÂİKEYE İMAN

gibi arzın cesedine nefih ve nüfuz ettiğine; ve beşerin ölüp inkıraz etmesiyle, arzın yıkılmasına işaretir.

¹ خَلِيفَةً : Bu tabir, arzın insanların hayatına elverişli şe-

raiti haiz olmazdan evvel, arzda idrakli bir mahlûkun bulunmuş olduğuna ve o mahlûkun hayatına o zamandaki arzın evvelki vaziyetleri muvafık ve müsait bulunduğuna

işaretir. خَلِيفَةً tabirinin bu manaya delâleti, mukteza-i

hikmettir. Amma meşhur olan manaya nazaran, o idrakli mahlûk, cinlerden bir nevi imiş; yaptıkları fesattan dolayı insanlarla mübadele edilmişlerdir.

² قَالُوا اتَّجَعَلْ فِيهَا مَنْ يَفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ : Bu cümle,

müste'nifedir. Bu isti'naftan anlaşılıyor ki, Cenab-ı Hakkın melâike ile olan hitabı, sâmiî şöyle bir suale mecbur etmiştir ki: “Acaba, melâikeler komşuluklarına gelecek insanları nasıl karşılayacaklardır? Hem, onlarla beraber olmaya ve komşu olmaya rızaları var mıdır? Hem, fikirleri nedir?” Kur'ân-ı Kerîm, ³ اتَّجَعَلْ cümlesiyle o suali cevaplandırmıştır.

⁴ قَالُوا اتَّجَعَلْ (ilâahir) cümlesi ⁵ اِذْ قَالَ cümlesine

ceza olduğuna nazaran, aralarında lüzum lâzımdır. Hâl-buki lüzum görünmüyor?

Elcevap: Melâike arzın müekkelleri bulundukları cihetle, arz, onların idaresinde olur. Bu itibarla, insanların

amma: ama, lâkin, ancak.

arz: yer, dünya.

beşer: insan, insanlık.

Cenab-ı Hak: hakkın ta kendisi olan şeref ve azamet sahibi Allah.

ceset: cisim.

cihet: yön.

cin: gözle görünmez, lâtif cisimlerden ibaret bir yaratık.

delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.

evvel: önce.

fesat: bozukluk, karışıklık, nifak.

haiz: bir şeye sahip olma, sahip, malik.

hitap: söylevde bulunmak, konuşmak.

idrak: akıl erdirmeye, anlama, kavrama kabiliyeti.

ilâahir: sona kadar, sonuna kadar.

inkıraz: sönme, yok olma, tükenme, bitme.

isti'naftan: evvelinden, yeniden başlamak.

itibar: bakımdan, sebepten.

mahlûk: yaratık, Allah tarafından yaratılmış olan.

mana: anlam.

melâike: melekler.

mukadder olan suallere cevap teşkil eden cümle.

mukteza-i hikmet: Cenab-ı Hakkın hikmetinin gereği, hikmet icabı.

1. Halife. (Bakara Suresi: 30.)

2. Melâike de, “Yerde fesat yapacak, kan dökecek kimseleri mi yaratacaksın?” dediler. (Bakara Suresi: 30.)

3. Yaratacak mısın? (Bakara Suresi: 30.)

4. “Yaratacak mısın?” dediler. (Bakara Suresi: 30.)

5. Hani, demişti... (Bakara Suresi: 30.)

muvafık: yerinde, uygun, uyar, münasip.

mübadele: değiş-tokuş, karışıklı olarak değiştirme.

müekkel: vekil tayin edilmiş, müekkel.

müsait: uygun, münasip.

müste'nife: önceki cümlelere bağlı olmayıp ilerideki, veya.

nazaran: nispeten, kıyaslayarak, göre.

nefi: can, ruh verme, canlandırma.

nevi: çeşit.

nüfuz: içe geçme, işleme.

rıza: razı olma, hoşnutluk.

sual: soru.

şerait: şartlar.

tabir: ifade; deyim.

vaziyet: durum.

arza halife kılınması hakkında melâikenin fikirlerini izhar etmek lüzumu vardır.

¹ **قَالُوا - قَالَ** tabirleri, mukavele ve muhavere şeklinde müşavere üslûbunu insanlara öğretmek içindir. Yoksa, Cenab-ı Hak, müşavereden münezzehtir. Melâikenin ² **أَتَجْعَلُ** ile yaptıkları istifhamdan maksat, **جَعَلَ** 'e itiraz **جَعَلَ** 'i inkâr etmek değildir. Çünkü, Cenab-ı Hakkın fiillerine itiraz etmeye ismetleri mânidir. Ancak, **جَعَلَ** 'nin sebebi mahfi olduğundan, taaccüple sebep ve hikmetini sormuşlardır. **جَعَلَ** tabirinden anlaşılıyor ki, insanın ahvali, vaziyetleri ne tabiatın iktizasıdır ve ne de fitratın icabıdır; ancak bir câilin ca'li iledir.

Sual: ³ **فِيهَا** mesafe pek kısa olduğu hâlde, ikinci **فِيهَا** 'nin zikrine ne ihtiyaç vardır?

Elcevap: Birinci **فِيهَا** ile, beşerin bir ruh gibi arza nüfuz etmesiyle arzı ihya etmesine, ikinci **فِيهَا** ise, beşerin fesadı dahi, Azrail gibi, arzın kalbine kadar pençesini sokup, arzı imatesine işaretler. Demek beşer, bir taraftan arzın şıfası için bir ilâc iken, diğer taraftan ölümünü intaç eden bir zehirdir.

kabul ve tasdik etmeme.
intaç: netice verme, sonuçlandırma.
ismet: günahsızlık, masumluk.
istifham: soru sorup anlama, sorup anlama.
itiraz: direnme, karşı koyma.
izhar: açığa vurma, meydana çıkarma, aşikâr etme.
mahfi: Gizli, saklı.
maksat: kast, amaç, düşünce.
mâni: engel.
melâike: melekler.
mesafe: uzaklık, ara.
muhavere: konuşma, sohbet etme.
mukavele: sözleşme, karşılıklı anlaşma.
münezzeh: arınmış, tenzih edilmiş, uzak.
müşavere: görüş alışverişi; istişare etme, bir konuda bilen ve güvenirilen kimselerin görüşünü alma, danışma, meşveret.
nüfuz: içe geçme, işleme.
ruh: dirilik kaynağı, hayatın temeli ve sebebi olan manevî varlık.
sual: soru.
şifa: bedenî ve ruhî bir hastalığın son bulması, sağlığına kavuşma.
taaccüp: şaşma, hayret etme, şaşakalma.
tabiat: kâinatın düzenini devam ettiren kanun.
tabir: ifade; deyim.
üslûp: tarz, yol, biçim, usul, stil.
vaziyet: durum.
zikir: anma, bildirme.

1. Dediler-dedi.
2. Yaratacak mısın? (Bakara Suresi: 30.)
3. Onda.

ahval: hâller, durumlar.
arz: yer, dünya.
beşer: insan, insanlık.
câil: yapan, işleyen, eden, kılan.
ca'l: yapma, meydana getirme.
Cenab-ı Hak: hakkın ta kendisi olan şeref ve azamet sa-

hibi Allah.
fesat: bozukluk, karışıklık, nifak.
fitrat: yaratılış, tabiat, mizaç, huy.
fiil: iş, oluş, davranış, hareket.
halife: vekil, birinin yerine geçen kimse, halef.
hikmet: lâhî gaye, yüksek

bilgi, fayda.
icap: gerekme hâli, gerekli olma.
ihya: canlandırma, diriltme, hayat verme.
iktiza: gerek, lüzum.
imate: öldürme, ölüme sebep olma.
inkâr: reddetme, inanmama,

¹ مَنْ , beşerden kinayedir. Kinayenin tasrihe sebep-i

tercihi, melâikenin maksadı, beşerin şahsiyeti olmayıp, ancak kendilerine sakil, ağır gelen bir mahlûkun Allah'a isyan etmesine işarettir.

² يَفْسَدُ : “Fesad”ın “isyan”a bedel zikri, isyanlarının ni-

zam-ı âlemin fesadına sebep olacağına işarettir. Devam ile teceddüdü ifade eden muzari sîgasıyla fesadın zikredilmesi, melâikenin asıl istemedikleri ve inkâr ettikleri, ancak isyanlarının devam ve isticrar ile vukua geleceğine ait olduğuna işarettir. Melâike, beşerin isyanlarının devam ve isticrarını, ya Cenab-ı Hakkın ilâmıyla bilmişlerdir veya Levh-i Mahfuza bakıp ondan almışlardır; ve yahut insanlardaki kuvve-i gadabiye ve şeheviyeden anlaşırlardır.

³ فِيهَا : Kuvve-i şeheviye ile arzda fesat hâsıl olur; kuv-

ve-i gadabiyenin tecavüzüyle katl ve kıtale mahal olur. Hâlbuki, arz takva üzerine tesis edilmiş bir mescit hükümündedir.

و ise, fesat ile sefk gibi iki rezileyi birbirlerine atıf ve cem eder. Çünkü, fesat sefk-i dimâe sebeptir.

⁴ يَسْفِكُ 'nün ⁵ يَقْتُلُ 'ye tercihen zikrinden anlaşılıyor

ki; sefk, zulmen yapılan katldır. Bu ise, fesada daha münasiptir. Çünkü, katlin ifade ettiği mana, katlin mübah

arz: yer, dünya.
atûf: bağlamak, yüklemek.
bedel: karşılık.
beşer: insan, insanlık.
cem: toplama, bir araya getirme.
Cenab-ı Hak: hakkın ta kendisi olan şeref ve azamet sahibi Allah.
fesat: bozukluk, karşıklık, nifak.
hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.
hükümünde: değerinde, yerinde.
ilâm: bildirme.
inkâr: reddetme, saklama, gizleme.
isticrar: sürme, sürüp gitme, uzayıp gitme.
isyan: başkaldırma, itaatsizlik, emre karşı gelme.
katl: öldürme, katletme.
kıtal: vuruşma, dövüşme, birbirini öldürme.
kinaye: maksadı, kapalı bir şekilde ve dolaylı olarak anlatan söz.
kuvve-i gadabiye: hiddet, öfke duygusu.
kuvve-i şeheviye: cinsî istek duygusu, dünya zevklerine istek duygusu; yeme, içme, konuşma, uyuma istek ve hissi gibi kabiliyetler.
Levh-i Mahfuz: korunmuş levha, Allah'ın ezeli ilmiyle kâinata olmuş ve olacak şeylerin yazılı olduğu levha.
mahal: yer.
mahlûk: yaratık, Allah tarafından yaratılmış olan.
mana: anlam.
melâike: melekler.
mescit: namaz kılınacak yer, cami, ibadet edilecek yer.
muzari: geniş zaman; Arapçada şimdiki zamanla geniş zamanı birden ifade eden fiil kipi.
mübah: işlenmesinde günah veya sevap olmayan şey.
münasip: uygun.
nizam-ı âlem: Cenab-ı Hakkın kâinata koymuş olduğu düzen, dünya düzeni.
rezile: fenâ, kötü huy.
sakil: sıkıntılı, sıkıntı veren.
sebeb-i tercih: tercih etme sebebi, üstün tutma nedeni.
sefk: kan dökme.
sefk-i dimâ: kan dökme, kan dö-kücülük.
şiga: kip, fiilin çekiminden mey-

1. Kimse. (Bakara Suresi: 30.)

2. Fesad çıkartıyor. (Bakara Suresi: 30.)

3. Onda. (Bakara Suresi: 30.)

4. Kan döker. (Bakara Suresi: 30.)

5. Öldürür.

dana gelen; şahıs, zaman ve vasfı değiştiren hâl.

şahsiyet: kişilik.

takva: Allah korkusuyla dinin yasak ettiği şeylerden kaçınma, Allah'ın emirlerini tutup azabından korunma.

tasrih: açık açık söyleme, ağızdan ağıza bildirme, açıkça anlatma.

tecavüz: sınırını aşma.

teceddüt: tazelenme, yenilenme.

tercihen: tercih ederek, ön-

celikli olarak.

tesis: kurma, meydana getirme.

vuku: olma, meydana gelme.

zikir: anma, bildirme.

zulmen: zulümle, haksızlıkla, zulmederek.

kısmına da şamildir —cihadda veya bir cemaati kurtarmak için yapılan katller gibi— ki, bu katl fesada münasip olmaz.

¹ **الدَّمَاءُ** : Sefk kelimesinin delâlet ettiği iraka-i demde-ki *dem*'i te'kittir.

² **وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ** : Beşerin ca'lindeki hikmeti soran melâikeye, sanki şöyle bir itiraz varit olmuştur: “Beşerin Allah’a yapacağı ibadet ve takdis, onun ca’line sebep-i kâfi gelmez mi ki, ca’linin hikmetini soruyorsunuz?” İşte “vav-ı hâliye” ile zikredilen ³ **وَنَحْنُ نُسَبِّحُ** (ilâahir) cümlesi, güya o itirazı ref etmeye işarettir. ⁴ **نَحْنُ** maasiden masum melâikenin cemaatlerinden kinayedir. Cümlelerin cümle-i ismiye şeklinde zikredilmesi, tesbihin melâikeye bir seciye olduğuna ve melâikenin tesbihata mülâzım ve müdavim olduklarına işarettir.

⁵ **نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ** : “Bizler, bütün ibadetlerin Sana mahsus olduğunu kâinata ilân ve cenab-ı ulûhiyetine lââyık olmayan şeylerden münezzeh olduğunu iman ve bütün evsaf, azamet ve celâl ile muttasıf olduğuna itikat ediyoruz.”

⁶ **وَنُقَدِّسُ لَكَ** : Bu **ل**, ya sıladır, bir manayı ifade etmez; veya ta'lil ve sebebiyet içindir. Birinci ihtimale göre,

fak.

güya: sanki.

hikmet: ilâhi gaye, yüksek bilgi, fayda.

ihtimal: olabirlik, olasılık.

ilâahir: sona kadar, sonuna kadar.

ilân: yayma, duyurma, bildirme.

iman: inanç, itikat.

itikak: inanç, iman.

itiraz: direnme, karşı koyma.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

katl: öldürme.

kinaye: maksadı, kapalı bir şekilde ve dolaylı olarak anlatan söz.

lâyık: yakışan, yaraşır, yakışır.

maasi: asilikler, isyanlar, itaatsizlikler.

mana: anlam.

masum: suçsuz, kabahatsiz, günahsız.

melâike: melekler.

muttasıf: vasıflandırılan, sıfatlanan.

müdavim: bir işte aralıksız çalışan, bir yere devam eden.

mülâzım: bir yere veya kimseye tutunup kalan, sanılıp ayrılmayan.

münasip: uygun.

münezzeh: arınmış, tenzih edilmiş, uzak.

ref: kaldırma, giderme.

sebeb-i kâfi: kâfi sebep; yeterli olan, yetecek kadar olan sebep.

sebebiyet: sebep olma.

seciye: karakter, huy, tabiat.

şamil: içine alan, kapsayıcı.

takdis: Allah'ın hamde ve övülmeğe lââyık olduğunu bildirme, Allah'ı her türlü kusur ve noksanlıklardan tenzih etme.

ta'lil: sebep, bahane gösterme, gösterilme.

tesbih: Allah'ı bütün kusur ve noksan sıfatlardan uzak tutma, Cenab-ı Hak'ı şanına lââyık ifadelerle anma.

tesbihat: tesbihler, Cenab-ı Hak'ın bütün noksan sıfatlardan uzak ve bütün kemal sıfatlara sahip olduğunu ifade eden sözler.

varit: vürut eden, gelen, ulaşan, vâsil olan, erişen.

vav-ı hâliye: Arapçada başına geldiği cümleyi kendinden önceki fiilin özne veya nesnesine hâl yapan, onlardan birisinin fiil işlenirken içinde bulunduğu durumunu belirten “vav” harfi.

zikir: anma, bildirme.

1. Kanlar. (Bakara Suresi: 30.)

2. Halbuki biz, hamdinle Seni tesbih ve takdis ediyoruz. (Bakara Suresi: 30.)

3. Biz tesbih ediyoruz. (Bakara Suresi: 30.)

4. Biz.

5. Hamdinle seni tesbih ediyoruz. (Bakara Suresi: 30.)

6. Ve Seni takdis ediyoruz. (Bakara Suresi: 30.)

azamet: büyüklük, ululuk, yücelik.

beşer: insan, insanlık.

ca'l: yapma, meydana getirme.

celâl: sonsuz büyüklük, haşmet, ululuk, yücelik ve haş-

met sahibi olan Allah.

cemaat: topluluk.

Cenab-ı Ulûhiyet: ibadet edilmeye ancak kendisi müstahak olan, şeref ve azamet sahibi olan yüce Allah'ın ilâhîlik makamı.

cihad: düşmanla savaşma, Allah yolunda malla ve canla düşmana karşı savaşmak.

cümle-i ismiye: isim cümlesi.

evsaf: vasıflar, nitelikler, özellikler.

fesat: bozukluk, karışıklık, ni-

تَقْدِيسُ takdirinde olur. Yani, “Seni takdis ve tathir edi-

yoruz” demektir. İkinci ihtimale nazaran, تَقْدِيسُ لِأَجْلِكَ

takdirinde olur. Yani, “Biz nefislerimizi, fillerimizi günahlardan temizlemekle beraber, kalplerimizi masivadan çeviriyoruz” demektir.

Bu يَسْفِكُ¹ ise, iki rezileyi cem ve birbirine atfeden

'deki و 'ın aksine ve inadına olarak, biri takdis, diğeri tesbih iki fazileti cem ve birbirine atfediyor.

قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ² : Bu cümle, melâikenin istif-

sarından sonra, “Acaba Cenab-ı Hak, istifsarlarına nasıl cevap verdi ve taaccüplerini ne ile izale etti ve beşerin onlara tercihindeki hikmet nedir?” diye sâmiin kalbine gelen suale icmalî bir cevaptır; tafsili sonra gelecektir.

قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ³ 'deki اِنَّ⁴ tahkiki ifade etmekle tereddüt ve

şüpheyi defetmek içindir. Bu ise müsellemlen olmayan nazârî hükümlerde olur. Hâlbuki, burada Allah'ın halkın bilmediklerini bilmesi müsellemlen ve bedihî bir hükümdür; hâşâ, melâikenin bu hükümde tereddütleri yoktur.

Binaenaleyh, burada bu اِنَّ Kur'ân-ı Kerîm'in icaz için ihtisaren icmal ettiği birkaç cümleye işaretir:

1. Beşerdeki maslahatlar ve beşerin hayr-ı kesîre nispeten mefsedetleri, şerr-i kalildir. Şerr-i kalil için hayr-ı kesîri terk etmek, hikmete muhaliftir.

atıf: bağlama.

bedihi: delilsiz, açık olan, besbelî, aşikâr.

beşer: insan, insanlık.

binaenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.

cem: toplama, bir araya getirme.

def: kovma, uzaklaştırma.

fazilet: kişiyi ahlâklî, iyi hareket etmeye yönelten manevî kuvvet, erdem.

fiil: iş, hareket.

hâşâ: asla, kat'iyen, hiç bir vakit.

hayr-ı kesir: çok hayır, içinde pek çok hayır ve fayda bulunan.

hikmet: ilâhî gaye, yüksek bilgi, fayda.

hükümünde: değerinde, yerinde.

hüküm: karar, emir.

icaz: az sözle çok mana ifade etme.

icmal: kısa anlatma, özetleme, ayrıntılara girmeme.

ihtimal: olabilirlik, olasılık.

ihtisaren: ihtisar suretiyle, kısaltarak, kısaca, kısa olarak, özetle.

istifsar: ifade isteme, açıklama isteyerek sorma, sorup anlama.

izale: yok etme, ortadan kaldırma.

masiva: Allah'tan başka bütün varlıklar.

maslahat: uygun iş, faydalı iş.

mefsedet: bozukluk, ahlâksızlık, fesatlık.

melâike: melekler.

muhalif: zıt, aykırı.

müsellemlen: doğruluğu, gerçekliği herkes tarafından kabul edilen.

nazaran: nispeten, kıyaslayarak, göre.

nazarî: uygulanmamış, uygulamaya dayalı olmayan, yalnız görüş hâlinde bulunan, teorik.

1. Fesat çıkarıyor. (Bakara Suresi: 30.)

2. Rabbin de, “Sizin bilmediğinizi Ben biliyorum” dedi. (Bakara Suresi: 30.)

3. Ben biliyorum. (Bakara Suresi: 30.)

4. Muhakkak ki.

nispeten: nispetle, kıyaslayarak.

rezile: fenâ, kötü huy.

sâmi: işiten, duyan.

sual: soru.

şerr-i kalil: az miktardaki günah, kötülük; zararı az miktarda olan.

taaccüp: şaşma, hayret etme,

şaşakalma.

tafsil: etraflıca bildirme, ayrıntılı anlatma.

tahkik: inceleme, araştırma.

takdir: değerlendirme.

takdis: Allah'ın hamde ve övülmeye lâyık olduğunu bildirme, Allah'ı her türlü kusur ve noksanlıklardan tenzih et-

me.

tathir: temizlenme, paklama.

tereddüt: karar verememe, şüphede kalma.

tesbih: Allah'ı bütün kusur ve noksan sıfatlardan uzak tutma, Cenab-ı Hak'ı şanına lâ-yık ifadelerle anma.

2. Beşerin hilâfete olan sırr-ı liyakati, melâikece meçhûl, Hâlıkça malûmdur.

3. Beşerin onlara tercih hakkını veren hikmet, melâikece meçhuldür.

4. ¹ **إِنَّ** 'nin ifade ettiği tahkik, bazen sarîh hükme değil, cümlelerin bir kaydından istifade edilen zımnî bir hükme raci olur. Burada ² **لَا تَعْلَمُونَ** kaydından istifade edilen hüküm-i zımnîye racidir. Yani, “Sizler, muhakkak bilmiyorsunuz.”

Ve keza Allah'ın ilmi lâzım, beşerin vücudu melzumdur. Bu cümlede ilm-i İlâhînin vücuduna delâlet eden ³ **أَعْلَمُ** 'den, beşerin vücuda geleceği tebarüz eder. Çünkü **أَعْلَمُ** 'nün delâletine göre, ilm-i İlâhî taallûk ve tahakkuk etmiştir. Öyle ise beşerin vücudu herhâlde olacaktır.

Melâikeye verilen o icmalî cevabın tahkiki hakkında ⁴ **إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ** ayetinden şöyle bir izahat alınabilir ki:

Cenab-ı Hak'ın ef'ali hikmetlerden, maslahatlardan hâlî değildir. Öyle ise, mevcudat, halkın malûmatında münhasır değildir. Öyle ise, melâikenin adem-i ilimleri, beşerin adem-i vücuduna delil olamaz.

Ve keza, Cenab-ı Hak, hayr-ı mahz olarak melâikeyi yaratmıştır, şerr-i mahz olarak da şeytanı yaratmıştır,

siz, toplu, kısa.

ilm-i ilâhî: Allah'ın ilmi.

istifade: faydalanma, yararlanma.

izahat: izahlar, açıklamalar.

keza: böylece, aynı şekilde.

malûm: bilinen, bilinir olan.

malûmat: bilgiler, bilinen şeyler.

maslahat: uygun iş, faydalı iş.

meçhul: bilinmeyen, hakkında bilgi olmayan.

melâike: melekler.

melzum: lüzumlu kılınmış, bir şeyden meydana gelen, bir şeyin icabı olan, birbirinden ayrılması gereken.

mevcudat: mevcutlar, var olan her şey, mahlûklar.

münhasır: mahsus, ait, yönelik.

raci: dair, ait, alâkası olan.

sarîh: açık, aşîkâr.

şerr-i mahz: tamamen kötülük, iyi tarafı hiç olmayan; zararı, fenalığı yüzde yüz olan şer ve musibet.

taallûk: alâkalı, münasebetli olma.

tahakkuk: gerçekleşme, olma; delil ile ispat edilme, kesinleşme.

tahkik: inceleme, araştırma.

tebarüz: belli olma, görünme, bariz hale gelme.

zımnî: üstü kapalı, dolayısıyla anlatılan.

1. Muhakkak ki.

2. Bilmiyorsunuz. (Bakara Suresi: 30.)

3. Biliyorum. (Bakara Suresi: 30.)

4. Muhakkak ki Allah her şeyi hakkıyla bilir, her işi hikmetle yapar. (Tevbe Suresi: 28.)

ayet: Kur'ân cümlesi.

beşer: insan, insanlık.

delâlet: delil olma, gösterme;

alâmet, işaret.

delil: kanıt, tanık, bürhan.

ef'al: fiiller, işler.

Hâlık: yoktan yaratan, her şeyi yoktan var eden, yaratıcı.

ci; Allah.

hâlî: boş, bir şeyden uzak,

müstesna.

hayr-ı mahz: mutlak hayır,

hayrın ta kendisi.

hikmet: ilâhî gaye, yüksek

bilgi, fayda.

hilâfet: halifelik, Allah adına

ve yine Onun izniyle yaratılmışlar üzerinde çeşitli tasarruflarda bulunma.

hüküm-i zımnî: bir ifade veya bir hâdisede açıkça değil zımnen ulaşılan hüküm, sonuç.

hüküm: karar, emir.

icmalî: kısaca, topluca, tafsil-

hayır ve şerden mahrum olarak behaim ve hayvanatı halk etmiştir. Hikmetin iktizasına göre, hayır ve şerre kâdir ve cami olarak, dördüncü kısmı teşkil eden beşerin yaratılması da lâzımdır ki, beşerin şeheviye ve gadabiye kuvvetleri kuvve-i akliyesine münkad ve mağlûp olursa, beşer mücahededinden dolayı melâikeye tefevvuk eder. Aksi hâlde, hayvanattan daha aşağı olur; çünkü, özü yoktur.

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ
 أَنْبِئُنِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣١﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ
 لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٣٢﴾ قَالَ يَا
 آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ
 لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ الْغَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ
 وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٣٣﴾

Cenab-ı Hak, bütün eşyanın isimlerini Âdem'e (a.s.) öğretti. Sonra o eşyayı melâikeye göstererek dedi ki: "Eğer iddianızda sadık iseniz, bunların isimlerini bana söyleyiniz."

1. Bakara Suresi: 31-33.

aksi: ters, zıt.
behaim: dört ayaklı hayvanlar, canavarlar.
beşer: insan, insanlık.
camî: toplayan, içine alan, kapsayan.
gadap: kızgınlık, hiddet, öfke.
halk: yaratma, yoktan var etme.
hayır: iyilik, güzellik.
hayvanat: hayvanlar.
iddia: davaya kalkışma, dava

etme.
iktiza: gerek, lüzum.
kâdir: bir işi yapmaya gücü yeten, kuvvet sahibi olan.
kuvve-i akliye: akıl duygusu, akıl hasleti.
mağlûp: boyun eğme, yenilme, yenilmiş olma.
mahrum: yoksun.
melâike: melekler.
mücahede: savaşıma, mücadele.

münkad: kesintiye uğrayan, kesilen, kesilmiş, kesik.
sadık: doğru, gerçek, hakikî, sahte olmayan.
şehevî: şehvetle ilgili, hayvanî ve nefsanî duygularla alakalı, onlara ait.
şer: kötülük.
tefevvuk: üstün olma, üstünlük.
teşkil: oluşturma, şekillendirme.

Melâike dediler ki: “Seni her nekaisten tenzih ve bütün sıfât-ı kemaliye ile muttasıf olduğunu ikrar ederiz. Senin bize öğrettiğin ilimden başka bir ilmimiz yoktur. Her şeyi bilici ve her kimseye liyakatine göre ilim ve irfan ihsan edici Sensin.”

Cenab-ı Hak dedi ki: “Yâ Âdem! Bunların isimlerini onlara söyle!”

Vakta ki Âdem, isimlerini onlara söyledi; Cenab-ı Hak dedi ki: “Size demedim mi, semavat ve arzın gaybını bilirim ve sizin Âdem hakkında lisanla izhar ettiğinizi ve kalben gizlediğinizi bilirim.”

Mukaddeme

Bu talim-i esma meselesi, ya Hazret-i Âdem Aleyhis-selâmın melâikenin inkârlarına karşı mu’cizesi olup, melâikeyi inkârdan ikrara icbar etmiştir; yahut melâikenin hilâfetine itiraz ettikleri nev-i beşerin, hilâfete liyakatini melâikeye kabul ettirmek için izhar ettiği bir mu’cizedir.

Ey arkadaş!

Her şeyin Kitab-ı Mübin’de mevcut olduğunu tasrih eden ¹ وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَاسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ayet-i kerîmesinin hükmüne göre, Kur’ân-ı Kerîm, zahiren ve bâtınen, nassen ve delâleten, remzen ve işareten her zamanda vücuda gelmiş veya gelecek her şeyi ifade ediyor. Buna binaen, gerek enbiyanın kıssa ve hikâyeleri, gerek

izhar: gösterme, açığa vurma.
kalben: kalp ile, kalpten; içten ve samimi olarak.
kıssa: anlatılan olay, hikâye.
Kitab-ı Mübin: Kur’ân-ı Kerîm.
liyakat: lâıyk olma, ehliyet.
melâike: melekler.
mesele: konu.
mu’cize: benzerini yapmaktan insanların âciz kaldığı şey.
mukaddeme: başlangıç.
muttasıf: vasıflandırılan, sıfatlanan.
nâs: insanlar.
nekais: eksiklikler, noksanlıklar; eksikler, noksanlar.
nev-i beşer: insanoğlu, insanlar.
remzen: remiz ile, işaret ederek, işaretle.
semavat: semalar, gökler.
sıfât-ı kemaliye: olgunluk belirtisi olan vasıflar.
talim-i esma: Cenab-ı Hak tarafından Hz. Âdem’e (a.s.) isimlerin öğretilmesi.
tasrih: açıkça ifade ederek süphe ve tereddütleri silme.
tenzih: Allah’ı şanına lâıyk olmayan şeylerden, her türlü eksik ve noksandan uzak ve yüce tutma, münezzeh sayma.
vakta ki: ne vakit ki, ne zaman ki, o zaman ki, olduğu vakit.
zahiren: görünüşte.

1. Yaş ve kuru ne varsa apaçık bir kitapta yazılmıştır.. (En’am Suresi: 59.)

arz: yer, dünya.
ayet-i kerîme: Kur’ân’ın ayeti; azamet ve şerefi olan ayet.
bâtınen: dâhilen, iç yüzünde, içinden olarak.
binaen: -den dolayı, bu sebepten.
Cenab-ı Hak: hakkın ta kendisi olan şeref ve azamet sahibi Allah.
delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.

enbiya: nebîler, peygamberler.
gayp: gizli olan, görünmeyen şeyler ve âlemler.
hilâfet: halifelik, Allah adına ve yine Onun izniyle yaratılmışlar üzerinde çeşitli tasarruflarda bulunma.
hükmüne: yerine, değerine.
icbar: zorlama, zorla ve isteği dışında yaptırma.
ihsan: bağışlama, ikram et-

me, lütuf.
ikrar: saklamayıp açıklan söyleme. inancını, fikrini açığa vurma.
ilim: bilgi, marifet.
inkâr: reddetme, inanmama, kabul ve tasdik etmeme.
irfan: bilme, biliş, anlayış, vukuf.
işareten: işaret ederek, belirtmek.
itiraz: direnme, karşı koyma.

mu'cizeleri hakkında Kur'an-ı Kerim'in işaretinden fehmettiğime göre ^(HAŞİYE) mu'cizat-ı enbiyadan iki gaye ve hikmet takip edilmiştir.

Birincisi: Nübüvvetlerini halka tasdik ve kabul ettirmek.

İkincisi: Terakkiyat-ı maddiye için lâzım olan örnekleri nev-i beşere göstererek, o mu'cizelerin benzerlerini meydana getirmek için, nev-i beşeri teşvik ve teşci etmektir. Sanki Kur'an-ı Kerim, enbiyanın kıssa ve hikâyeleriyle terakkiyatın esaslarına, temellerine parmakla işaret ederek, "Ey beşer! Şu gördüğün mu'cizeler, birtakım örnek ve numunelerdir. Telâhuk-i efkârınızla, çalışmalarıyla şu örneklerin emsalini yapacaksınız" diye ihtar etmiştir.

Evet, mazi istikbalin âyinesidir; istikbalde vücuda gelecek icatlar, mazide kurulan esas ve temeller üzerine bina edilir.

Evet, şu terakkiyat-ı hâzıra tamamıyla dinlerden alınan işaretlerden, vecizelerden hâsıl olan ilhamlar üzerine vücuda gelmişlerdir:

Evet;

1. İlk saat ve sefine, mu'cize eliyle beşere verilmiştir.

HAŞİYE: Eğer müellifin, tenzilin nazımından çıkardığı letaifte şüphen varsa, ben derim ki, İbnü'l-Fârid kitabından tefeül ederken şu beyit çıktı.

¹ كَانْ كَرَامَ الْكَاتِبِينَ تَنْزَلُوا عَلَى قَلْبِهِ وَحَيًّا بِمَا فِي صَحِيفَةٍ

Habib

1. Sanki yüce kâtipler (melekler) bir sahifede yazılı olan şeyleri vahiy olarak kalbine indirmişler.

âyine: ayna.

beşer: insan, insanlık.

beyit: iki mısradan oluşan şiir.

bina: kurma, dayandırma.

emsal: örnekler, benzerler.

enbiya: nebîler, peygamberler.

fehmetmek: anlamak, kavramak, idrak etmek.

hâsıl: meydana gelen, ortaya çıkan, beliren.

haşiye: dipnot.

hikmet: ilâhî gaye, yüksek bilgi, fayda.

icat: buluş, teknoloji.

ihtar: dikkat çekme, hatırlatma, uyarı.

ilham: belli bilgi vasıtalarına başvurmadan Allah tarafından insanın kalbine veya zihnine indirilen mana.

istikbal: gelecek zaman.

işaret: işaretler, haber vermeler.

kıssa: anlatılan olay, hikâye.

letaif: güzellikler, incelikler.

mazi: geçmiş zaman.

mu'cizat-ı enbiya: peygamberlerin mu'cizeleri.

mu'cize: benzerini yapmaktan insanların âciz kaldığı şey.

müellif: eser telif eden, yazar.

nazım: sıra, tertip, düzen.

nev-i beşer: insanlığı, insanlar.

numune: örnek.

nübüvvet: nebîlik, peygamberlik, Allah elçiliği.

sefine: gemi.

tasdik: doğrulama, onaylama.

tefe'ül: bir kitabı rastgele

açarak denk gelen yeri okuma ve o kısmı uğurlu sayma.

telâhuk-ı efkâr: fikirlerin birbiri peşine gelip birleşmesi,

katılaşması, birbirine eklenmesi.

tenzil: indirme, peyderpey,

yavaş yavaş indirme.

terakkiyat: ilerlemeler, gelişmeler, yükselişler.

terakkiyat-ı hâzıra: şimdiki gelişmeler.

terakkiyat-ı maddiye: maddî ilerlemeler, yükselmeler, gelişmeler.

teşci: gayrete getirme.

vecize: özdeyiş, ıcazlı söz, öz,

kısa fakat ifadece kuvvetli söz.

2. Kâinatın ihtiva ettiği bütün nevilerin isimlerini, sıfatlarını, hassalarını beyan zımında, beşerin telâhuk-i efkârıyla meydana gelen binlerce fûnun sayesinde, insan ¹ وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ayetiyle işaret edilen Hazret-i Âdem'in mu'cizesine mazhar olmuştur.

3. Bütün sanatların medarı olan demirin yumuşatılıp kullanılması sayesinde icat edilen bu kadar terakkiyatla, nev-i insan, ² وَآتَيْنَاهُ الْحَدِيدَ ayetiyle işaret edilen Hazret-i Davud'un (a.s.) mu'cizesine mazhardır.

4. Yine telâhuk-i efkâr ile icat edilen tayyare gibi terakkiyat-ı havaiye sayesinde, nev-i beşer, ³ غَدُوَهَا شَهْرٌ وَرَوَّاحُهَا شَهْرٌ ayetiyle sür'ati beyan edilen Hazret-i Süleyman'ın (a.s.) mu'cizesine yaklaşıyor.

5. Kıraç ve kumlu yerlerden suları çıkartan santrifüj aleti, ⁴ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ ayetiyle işaret edilen Hazret-i Mûsa'nın (a.s.) asısından ders almıştır.

6. Tecrübeler ve telâhuk-i efkâr sayesinde husule gelen terakkiyat-ı tıbbiye, Hazret-i İsa'nın (a.s.) mu'cizesinin ilhamatındandır.

Hakikaten şu mu'cizelerle bu terakkiyat arasında pek büyük münasebet ve muvafakat vardır. Evet, dikkat eden adam, bilâtereddüt, “O mu'cizeler bu terakkiyata birer mikyas ve numunelerdir” diye hükmeder.

1. Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti. (Bakara Suresi: 31.)

2. Ve demiri de onun için yumuşattık. (Sebe Suresi: 10.)

3. Sabahtan bir aylık, öğleden sonra da bir aylık yol giderdi. (Sebe Suresi: 12.)

4. Biz de ona “Asanı taşa vur!” demiştik (Bakara Suresi: 60.)

asa: değnek, sopa.

ayet: Kur'ân cümlesi.

beşer: insan, insanlık.

beyan: anlatma, açıklama.

bilâtereddüt: tereddütsüz.

fûnun: fenler.

hakikaten: doğrusu, gerçekten.

hassa: özellik.

husul: olma, meydana gelme.

hüküm: karar vermek, öyle olduğuna inanmak.

icat: meydana getirme, ortaya koyma.

ihtiva: içine alma, kapsama.

ilham: belli bilgi vasıtalarına

başvurmadan Allah tarafından insanın kalbine veya zihnine indirilen mana.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

mazhar: nail olma, şereflenme.

mikyas: nispet, derece, ölçü.

mu'cize: benzerini yapmaktan insanların âciz kaldığı şey.

muvafakat: müsaade etme, kabul etme.

münasebet: ilgi, ilişki, bağ.

nev-i beşer: insanoğlu, insanlar.

nev-i insan: insan türü, insanoğlu.

nevi: çeşit.

numune: örnek.

sıfat: vasıf, nitelik.

sür'at: çabuk olma, hızlilik.

tayyare: uçak.

tecrübe: deneme, sinama.

telâhuk-i efkâr: fikirlerin birbiri peşine gelip birleşmesi, katılması, birbirine eklenmesi.

terakkiyat: ilerlemeler, gelişmeler, yükselişler.

zımın: içinde, dâhilinde, hâlinde.

Ve keza, ¹ **يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا** ayet-i kerîmesinin de-

lâletine göre, Hazret-i İbrahim (a.s.) ateşe atıldığı zaman, ateşin harareti bürudete inkılâp etmesi, beşerin keşfettiği yakıcı olmayan bir madde, mertebe-i nâriyeye örnek ve mehazdır.

Ve keza, ² **لَوْلَا أَن رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ** ayet-i kerîmesinin —bir

kavle göre— işaret ettiği gibi, Hazret-i Yusuf'un (a.s.) Kenan'da bulunan babasının timsalini görür görmez Zeliha'dan geri çekilmesi; ve kervanları Mısır'dan avdet ettiğinde, Hazret-i Yakup'un (a.s.) ³ **إِنِّي لَا جِدُ رِيحَ يُوسُفَ**

yani, “Ben Yusuf’un kokusunu alıyorum” demesi; ve keza bir ifritin Hazret-i Süleyman’a (a.s.) “Gözünü açıp yummazdan evvel Belkıs’ın tahtını getiririm” demesine işaret eden ⁴ **أَنَا أَتَيْكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ** ayet-i kerîmesi, pek uzak mesafelerden celb-i savt, suret ve saire gibi beşerin keşfettiği veya edeceği icadata numuneler ve mehazlardır.

Ve keza, “Hazret-i Süleyman’a (a.s.) kuş dilini öğrettik” manasında ⁵ **عَلَّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ** olan ayet-i kerîme, beşerin keşfiyatından telefonların ve radyoların, papağan ve güvercin gibi alât ve hayvanların konuşmalarına ve mühim işlerde kullanılmasına mehazdır.

Ve keza, beşerin henüz keşfedemediği çok mu’cizeler vardır; istikbalde yavaş yavaş keşfine muvaffak olur.

alât: aletler, vasıtalar, aygıtlar.
avdet: geri gelme, dönüş.
ayet-i kerîme: Kur’ân’ın ayeti; azamet ve şerefi olan ayet.
beşer: insan, insanlık.
bürudet: soğukluk, soğuk olma.
celb-i savt: sesleri celp etme, sesleri bir yerden bir yere nakletme, radyo ile seslerin nakli gibi.
delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.
evvel: önce.
hakeza: böylece, bunun gibi.
hareket: sıcaklık.
ifrit: korkunç ve zararlı cin.
inkılâp: değişme, dönüşme.
istikbal: gelecek zaman.
kavil: söz.
kervan: uzak yerlere yolcu ve ticarî eşya taşıyan kabile, deve, katar, vb. yük hayvanı katarı, ticaret

1. Ey ateş, serin ve selâmetli ol. (Enbiya Suresi: 69.)
2. Rabbinin delillerini görmeseydi... (Yusuf Suresi: 24.)
3. Yusuf Suresi: 94.
4. Sen daha gözünü açıp kapamadan ben onu sana getiririm. (Neml Suresi: 40.)
5. Bize kuşların dili öğretildi. (Neml Suresi: 16.)

kafilesi.

keşfiyat: keşifler, Allah’ın ilham etmesiyle gösterilen gaypla ilgili sırlar.

keza: böylece, aynı şekilde.

mana: anlam.

mâni: engel, mania, set.

mehaz: menba, kaynak.

mesafe: uzaklık, ara.

mu’cize: benzerini yapmaktan insanların âciz kaldığı şey.

muvaffak: başarmış, başanlı.

mühim: önemli, ehemmiyetli.

numune: örnek.

suret: surat, yüz, çehre.

taht: hükümdarların oturduğu büyük koltuk, padişah koltuğu.

timsal: örnek, numune.

vasıta: vesile, neden, aracı.

Bu ayetin nazmında dahi emsali gibi Üç Vecih vardır.

Birinci Vecih: Evvelki ayetle irtibatıdır. Şöyle ki:

1. İnsanın hilkatı hakkında melâikenin itirazlarına, evvelki ayette umumî, fehmi kolay, ikna edici bir cevap verilmiştir; bu ayetle, avam ve havassı ikna eden tafsilât-ı bir cevap verilmiştir.

2. Evvelki ayette, beşerin hilâfet meselesi tasrih edilmiştir; bu ayette ise, nev-i beşerin melâikeye karşı gösterdiği mu'cize ile, dava-i hilâfeti ispat edilmiştir.

3. Evvelki ayette, beşerin melâikeye tereccüh etmesine işaret edilmiştir; bu ayette, tereccühünün illetine işaret edilmiştir.

4. Beşerin arzda hilâfet-i kübraya mazhar olmasına evvelki ayetle delâlet edilmiştir; burada ise, bütün tecelliyata mazhar bir nüsha-i camia olarak gösterilmiştir. Bu da, ayrı ayrı istidatlara malik ve ilim ve istifadelerinin yolları çok olduğundandır. Evet, beşer, zahir ve bâtın havâs ve duygularıyla, bilhassa derinliğine nihayet olmayan vicdaniyla kâinatı ihata etmiş bir kabiliyettedir.

İkinci Vecih: Cümlelerin birbiriyle irtibatlarıdır. Şöyle ki:

¹ **وَ عَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ** cümlesi, ² **إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ** cüm-

lesinin mazmununu tahkik ve icmalini tafsil ve iphamını tefsirdir.

1. Ve Âdem'e isimleri öğretti. (Bakara Suresi: 31.)

2. Sizin bilmediğinizi Ben biliyorum. (Bakara Suresi: 30.)

arz: yer, dünya.
avam: halkın büyük kısmı, umum, herkes; "havas"ın zıddı.
ayet: Kur'an cümlesi.
bâtın: iç, iç yüz, iç kısım.
beşer: insan, insanlık.
bilhassa: özellikle.
dava-i hilâfet: halifelik davası, iddiası.

delâlet: delil olma, gösterme; alâmet, işaret.
emsal: örnekler, benzerler.
evvel: önce.
fehîm: anlama, anlayış, kavrayış.
havâs: bilgi ve yaşayışça üstün olanlar, önde gelenler.
havâs: hisler, duygular.
hilâfet: halifelik, Allah adına

ve yine Onun izniyle yaratılmışlar üzerinde çeşitli tasarruflarda bulunma.
hilâfet-i kübra: en büyük halifelik.
hilkat: yaratılma, yaratılış.
icmal: öz, özet.
ihata: kuşatma, içine alma.
ikna: bir fikri, düşüncüyü aklî delillerle kabul ettirme, inan-

dırma.
ilim: bilgi, marifet.
illet: sebep.
ipham: kapalı oluş, belirsizlik.
irtibat: bağ, münasebet.
ispat: kanıtama, doğrulama.
istidat: kabiliyet, yetenek.
istifade: faydalanma, yararlanma.
itiraz: direnme, karşı koyma.
kabiliyet: istidat, yetenek.
kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.
malik: sahip.
mazhar: nail olma, şereflenme.
melâike: melekler.
mesele: konu.
mu'cize: benzerini yapmaktan insanların âciz kaldığı şey.
nazım: sıra, tertip, düzen.
nev-i beşer: insanoğlu, insanlar.
nihayet: son, sınır.
nüsha-i camia: birçok manayı içinde barındıran, birçok manayı içeren nüsha.
tafsil: etraflıca bildirme, ayrıntılı anlatma.
tafsilât: tafsiller, açıklamalar, izahlar.
tahkik: inceleme, araştırma.
tasrih: açıkça ifade ederek şüphe ve tereddütleri silme.
tecelliyat: tecelliler, görüntüler.
tefsir: yorum, serh.
tereccüh: üstünlük, üstün gelme.
umumi: genel.
vecih: cihet, yön.
vicdan: iyiyi kötüden, hayrı şerden ayırt etmeye yardımcı olan ahlâkî duygu.
zahir: dış yüz, görünüş.

Ve keza, Cenab-ı Hakkın arzında beşerin halife olması, Allah'ın hükümlerini icra ve kanunlarını tatbik etmesi içindir. Bu ise tam bir ilme mütevakkıftır.

Ve keza, birinci ayette kelâmın sevkıyatı iktizasınca şöyle bir takdir olacaktı: Âdem'i halk etti, tesviye etti, cesedine nefh-i ruh etti, terbiye etti, sonra esmayı talim etti ve hilâfete namzet kıldı.

Sonra, vakta ki Âdem'i melâikeye tercih etmekle rüçhan meselesinde ve hilâfet istihkakında ilm-i esma ile mümtaz kıldı, makamın iktizasını üzerine, eşyayı melâikeye arz ve onlardan muarazayı talep etti; sonra melâike, aczlerini hissetmekle, Cenab-ı Hakkın hikmetini ikrar ettiler. Kur'ân-ı Kerîm, buna işareten,

ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ¹
dedikten sonra, ² قَالُوا evvelce İblisin enaniyet ve kibrine

kanarak yaptıkları istifsardan pişman olarak,

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ³
dediler.

Sonra, vakta ki istidatlarının adem-i camiiyetinden dolayı melâikenin aczi zahir oldu; makamın iktizasını üzerine, Âdem'in iktidarının beyanı icap etti ki, muaraza tamam olsun. Bunun için, ⁴ قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ hitabıyla Âdem'e ferman etti.

acz: zayıflık, güçsüzlük.
arz: sunma, bildirme; yer, dünya.
ayet: Kur'ân cümlesi.
beşer: insan, insanlık.
beyan: anlatma, açıklama.
Cenab-ı Hak: hakkın ta kendisi olan şeref ve azamet sahibi Allah.
ceset: vücut, beden.
enaniyet: kendini beğenme, bencillik, egoistlik.
esma: adlar, isimler.
evvelce: daha önce.
ferman: emretmek, buyurmak.
halife: yeryüzünde bazı hususlarda Allah adına ve yine Allah'ın izniyle hareket eden.
halk: yaratma, yoktan var etme.
hikmet: ilâhî gaye, yüksek bilgi, fayda.
hilâfet: halifelik, Allah adına ve yine Onun izniyle yaratılmışlar üzerinde çeşitli tasarruflarda bulunma.
hitap: söylev.
hüküm: emir, buyruk.
iblis: şeytan.
icap: gerekme hâli, gerekli olma.
icra: yürütme, bir işi yerine getirme.
ikrar: tasdik ve kabul etme, doğrulama.
iktidar: güç yetme, bir işi gerçekleştirmek için gereken kuvvet.
iktiza: gerek, lüzum.
istidat: kabiliyet, yetenek.
istifsar: ifade isteme, açıklama isteyerek sorma, sorup anlama.
istihkak: hak etme, hak kazanma, hakkı olma.
işareten: işaret ederek, belirterek.
kelâm: söz, lâfız.
keza: böylece, aynı şekilde.
kibir: gurur.
makam: yer, mevki.
melâike: melekler.
mesale: konu.
muaraza: birbirine karşı gelme, söz ile karşılıklı mücadele.

1. Sonra eşyayı melâikeye göstererek dedi ki, "Eğer iddianızda doğru iseniz, bunların isimlerini bana söyleyiniz." (Bakara Suresi: 31.)
2. Dediler.
3. Seni her türlü kusur ve noksandan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Sen her şeyi hakkıyla bilir, her işi hikmetle yaparsın. (Bakara Suresi: 32.)
4. Cenab-ı Hak dedi ki: "Yâ Âdem, onlara bu varlıkların isimlerini bildir." (Bakara Suresi: 33.)

mümtaz: ayrıcalıklı, seçkin.
mütevakkıf: bir şeye bağlı olan, ancak onunla olabilen.
namzet: aday.
nefh-i ruh: ruhun üflenmesi.
rüçhan: üstünlük, üstün olma.

sevkıyat: sevk işi, gönderme işi.
takdir: değerlendirme.
talep: isteme, dileme.
talim: öğretme, yetiştirme.
tatbik: uydurma, uygulama.
terbiye: besleyip büyütmeye

yetiştirme, eğitme.
tesviye: bir seviyeye getirme, aynı düzeye getirme.
vakta ki: ne vakit ki, ne zaman ki, o zaman ki, olduğu vakit.
zahir: açık, belli, meydanda.

Sonra, vakta ki mesele tebeyyün etti ve hikmetin sırrı zahir oldu; geçen cevab-ı icmalînin bu tafsîlâtı netice kılınması makamın iktizasından olduğuna binaen,

قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا
1 تَبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ¹ Yani, “Sizin ketmettiğiniz şeyi bilirim.”

Şu mukavele ve mükâlemeden anlaşılıyor ki; İblisin enânîyeti, kibri, melâikeye sirayet etmiştir; ve yaptıkları istifsâra, bir tâîfenin itirâzı da karışmıştır.

Üçüncü Vecih: Cümlelerin hey’et ve nükteleri.

2 وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا² Yani, Cenab-ı Hak, Âdem’i (a.s.)

bütün kemalâtın mebadisini tazammun eden âlî bir fîtratla tasvir etmiştir ve bütün maâlînin tohumlarına mezraa olarak yüksek bir istidat ile halk etmiştir ve mevcudatı ihata eden ulvî bir vicdan ve ihatalı on duygu ile teşhiz etmiştir. Ve bu üç meziyet sayesinde, bütün hakaik-ı eşyayı öğretmeye hazırlanmıştır; sonra bütün esmayı kendisine öğretmiştir. Demek bu cümlelerin evvelindeki و şu mukadder olan üç cümleye işaretler:

3 عَلَّمَ³ : Bu kelimenin ihtiyar edilmesi, ilmin ulüvv-i kadrine ve kadrinin yüksek derecesine ve hilâfete mihver olduğuna işaretler.

1. Cenab-ı Hak dedi ki: “Size demedim mi, Ben göklerin ve yerin gizliliklerini de bilirim, sizin açığa vurduklarınızı ve gizlediklerinizi de bilirim.” (Bakara Suresi: 33.)

2. Ve Âdem’e bütün isimleri öğretti. (Bakara Suresi: 31.)

3. Öğretti. (Bakara Suresi: 31.)

âlî: yüce, yüksek, ulu.

binaen: -den dolayı, bu sebepten.

cevab-ı icmalî: kısa cevap, tafsîlâtı olmayan cevap.

enaniyet: kendini beğenme, bencillik, egoistlik.

esma: adlar, isimler.

evvel: önce.

fîtrat: yaratılış, tabiat, mizaç, huy.

hakaik-ı eşya: nesnelerin, şeylerin perde arkasındaki hakikatleri.

halk: yaratma, yoktan var etme.

hey’et: şekil, suret.

hikmet: ilâhî gaye, yüksek

bilgi, fayda.

hilâfet: halifelik, Allah adına ve yine Onun izniyle yaratılmışlar üzerinde çeşitli tasarruflarda bulunma.

ihata: kuşatma, içine alma.

ihatalı: kuşatıcı.

ihtiyar: seçme, tercih etme.

iktiza: gerek, lüzum.

ilim: bilgi, marifet.

istidat: kabiliyet, yetenek.

istifsar: ifade isteme, açıklama isteyerek sorma, sorup anlama.

itiraz: direnme, karşı koyma.

kadir: kıymet, değer, mertebe.

kemalât: kemaller, olgunluklar, mükemmellikler.

ketmetme: bir sözü, bir haberi saklama, gizleme.

kibir: gurur.

makam: yer, mevki.

mebadi: temel prensipler, ilk unsurlar.

melâike: melekler.

mesele: konu.

mevcudat: mevcutlar, var olan her şey, mahlûklar.

meziyet: kıymetli özellik.

mezraa: tarla, ekilecek yer.

mihver: eksen, yöre.

mukadder: takdir olunmuş, kıymeti biçilmiş.

mukavele: sözleşme, karşılıklı anlaşma.

mükâleme: konuşma.

nükte: ince manalı, ancak dikkatle anlaşılabilen mana veya söz.

sır: giz.

sirayet: birinden diğerine geçme, bulaşma.

tafsîlât: tafsiller, açıklamalar, izahlar.

taife: takım, güruh.

tasvir: betimleme, başka bir ifade ile anlatma.

tazammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.

tebeyyün: meydana çıkma, görünme, belli olma, anlaşılma.

teçhiz: cihazlama, donatma, hazırlama.

ulüvv-i kadir: seviyenin, mertebenin en yükseği.

ulvî: yüksek, yüce.

vakta ki: ne vakit ki, ne zaman ki, o zaman ki, olduğu vakit.

vecih: cihet, yön.

vicdan: iyiyi kötüden, hayrı şerden ayırt etmeye yardımcı olan ahlâkî duygu.

zahir: açık, aşikâr.

Ve keza esmanın tevkifine, yani Şâri tarafından bildirilmiş olduğuna remizdir. Zaten esma ile müsemmeyat arasında takip edilen münasebat-ı vaz'ıyye bunu teyit ediyor.

Ve keza, mu'cizenin, vasıtasız Allah'ın fiili olduğuna imadır. Fakat felâsifeye göre harikalar, ervah-ı harikanın fiilidir.

alâmet: belirti, işaret, iz.

arz: sunma, bildirme, gösterme.

ayn-ı müsemma: ismin anlamının tâ kendisi.

cihet: yön.

Ehl-i Sünnet: İslâmı ilk günkü safiyetiyle kabul ederek dinden olmayan şeyleri karıştırmayıp, Hz. Peygamberin sünnetinden ve yolundan ayrılmayanlar.

ervah-ı harika: harika ruhlar, üstün ruhlar.

esma: adlar, isimler.

felâsife: felsefe ile uğraşanlar, filozoflar.

fiil: iş, hareket.

harika: olağanüstü.

hasiyet: bir şeye has özellik, nitelik.

heyet-i mecmua: bir şeyin teferuatına ve cüzlerine bakılmaksızın bütünü'nün gösterdiği hâl ve manzara.

hilâfet: halifelik, Allah adına ve yine Onun izniyle yaratılmışlar üzerinde çeşitli tasarruflarda bulunma.

ima: dolaylı, üstü kapalı ifade etme.

imtiyaz: fark, ayrıcalık, üstünlük.

irade: emir, ferman.

kail: inanmış, akli yatmış, kabul etmiş.

keza: böylece, aynı şekilde.

kısm-ı azam: büyük kısım, ekseriyet, çoğunluk.

küre-i arz: yer küre, dünya.

lûgat: söz, kelime, sözcük.

medar-ı acz: aczin sebebi, âciz kalma sebebi, âciz kalınan nokta.

melâike: melekler.

mezhep: dinde tutulan yol, dinde anlayış ve ibadet yolu.

muaraza: birbirine karşı gelme, söz ile karşılıklı mücadele.

mu'cize: benzerini yapmaktan insanların âciz kaldığı şey.

münkasım: taksim edilmiş, kısımlara ayrılmış, bölünmüş.

müsemmeyat: isim verilenler, ad konulanlar.

أَدَمَ

1 : Hilâfeti irade edilen ve Âdem ismiyle tesmiye edilen küre-i arzın sahibi şahs-ı mahuttur. İsmnin tasrihi, teşrif ve teşhiri içindir.

الْأَسْمَاءُ

1 : İsim ve sıfat ve hasiyet gibi, eşyayı birbirinden ayırıp temyiz ve tayin eden alâmet ve nişanlardır; yahut insanlar arasında münkasım olan lûgatlerdir.

عَرَضَهُمْ

2 : Arz edilen eşya olduğu hâlde zamirin esmaya rücuundan ismin ayn-ı müsemma olduğuna kail olan Ehl-i Sünnetin mezhebine işaretir.

كَلَّمَا

3 : Âdem'in melâikeden cihet-i imtiyazı ve melâikenin muarazadan sebep ve medar-ı aczi, esmanın heyet-i mecmuası olduğuna işaretir. Yoksa esmanın bir kısmını, belki kısm-ı azamını melekler de bilirler.

1. İsimler. (Bakara Suresi: 31.)

2. Onlara gösterdi. (Bakara Suresi: 31.)

3. Hepsini. (Bakara Suresi: 31.)

nişan: iz, belirti, alâmet.

remiz: işaret; istediğini işaretle ifade etme, ima.

rücu: dönme, geri dönme.

sıfat: vasıf, nitelik.

şahs-ı mahut: bilinen ve sözü edilen, söz konusu olan şahıs kimse.

Şâri: İslâmın hakikî sahibi olan Allah.

olan Allah.

tasrih: açıkça ifade ederek şüphe ve tereddütleri silme.

tayin: belirleme, gösterme, sınırını çizme.

temyiz: inceleyip seçme, ayırtetme.

tesmiye: isimlendirme, ad verme.

teşhir: ilân etme, herkese duyurma, gösterme.

teşrif: şerefendirme, şeref verme.

tevkif: durdurma, durdurulma.

teyit: kuvvetlendirme, sağlamlaştırma; doğru çıkarma.

vasıta: vesile, neden, aracı.

ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ
إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ¹

² ثُمَّ : Terâhî ve bu'd-i mesafeyi ifade ettiği cihetle,

şöyle bir takdire işaretler: هُوَ أَكْرَمُ مِنْكُمْ وَاحِقٌ بِالْخِلَافَةِ .

Yani, “Âdem sizden daha kerîm ve hilâfete daha müstahak ve lâyıktır.”

³ عَرَضَهُمْ : Müşterilere gösterilmek üzere, kumaş top-

larının açılıp arz edildiği gibi, eşyanın envai da bast edilerek, enzar-ı melâikeye gösterilmiştir. Bu tabirden şöyle bir işaret çıkıyor ki: Mevcudat, müdrik ve âlimin malıdır. İlim ile alır, isimle ahzeder, suretlerinin temessülüyle temellük eder.

⁴ هُمْ , müzekker ve âkıl cemaatinden kinayedir. Bu-

rada müzekkerin müennese ve âkılın gayr-i âkıla tağlip ve teşmiliyle, mecazen enva-ı eşyaya irca edilmiştir. Bu itibarla, هُمْ kelimesinde bir mecaz iki tağlip vardır. Bu

mecaz ile o tağlipleri icbar eden esbap, ⁵ عَرَضْ kelimesinin işaret ettiği üsluptur. Çünkü melâikeye enva-ı eşyanın arzı manevî bir resmigeçit manzarasını andırıyor. Malûm ya, resmigeçitleri yapan, müzekker ve âkıl insanlardır. Bunun için, burada iki tağlibe ve dolayısıyla bir mecaza mecburiyet hâsıl olmuştur.

1. Sonra eşyayı meleklerle göstererek buyurdu: “Eğer halifelğine daha lâyük olduğunuz iddiasında doğru iseniz, bunların isimlerini bana söyleyiniz.” (Bakara Suresi: 31.)

2. Sonra. (Bakara Suresi: 31.)

3. Onlara gösterdi. (Bakara Suresi: 31.)

4. Onlara. (Bakara Suresi: 31.)

5. Gösterdi, sundu. (Bakara Suresi: 31.)

ahz: kabul etme.

âlim: ilim ile uğraşan, ilim adamı.

arz: sunma; yer, dünya.

bast: yayma, yayılma, açma, serme, döşeme.

bu'd-i mesafe: mesafe uzak-

lığı.

cemaat: topluluk.

cihet: yön.

enva: çeşitler, türler, neviler.

enzar-ı melâike: meleklerin bakışları.

esbap: sebepler, vasıtalar.

hâsıl: meydana gelme, ortaya çıkma.

hilâfet: halifelik, Allah adına ve yine Onun izniyle yaratılmışlar üzerinde çeşitli tasarruflarda bulunma.

icbar: zorlama, zorla ve isteği

dışında yaptıрма.

ilim: bilgi, marifet.

irca: geri çevirme, geri döndürme.

itibar: bakımdan, sebepten.

kerîm: kerem sahibi, ihsan edici, cömert, eli açık.

kinaye: maksadı, kapalı bir şekilde ve dolaylı olarak anlatan söz.

lâyık: uygun, yakışır, münasip.

malûm: bilinen, bilinen olan.

manevî: manaya ait, maddî olmayan.

mecaz: bir kelimenin gerçek manasında kullanılmayıp, ilgi, alâka ve benzerlik bağı bulunan başka bir manada kullanılması.

mecazen: mecaz olarak, gerçek değil de mecaz yoluyla.

mecburiyet: mecbur olma, zorunluluk durumu, zorunluluk.

melâike: melekler.

mevcudat: mevcutlar, var olan her şey, mahlûklar.

müdrik: idrak eden, anlayan, kavrayan, farkında olan, akli eren.

müennes: dişi cinsten kelime, itibarî veya söyleniş bakımından dişi olan kelime.

müstahak: hak eden, hak etmiş.

müşteri: bir şeyi satın alan veya satın almaya talip olan kimse, alıcı.

müzekker: erkek, er.

resmî geçit: resmî geçit merasimi, geçit töreni.

suret: nüsha, kopya.

tabir: ifade, deyim.

tağlip: ilgi ve ilişiginden dolayı, bir kelimeyi başka bir anlamı da içine alacak şekilde kullanma. (baba ile anneye ebeveyn; Mekte ve Medine'ye Haremeyn denilmesi gibi).

takdir: değerlendirme.

temellük: sahiplenme, kendine mal etme.

temessül: bir şekil ve surete girme, cisimlenme.

terâhî: geri durma, geri çekilme.

teşmil: genelleştirme, şümullen-dirme.

üslûp: tarz, yol, biçim, usul, stil.

عَلَى , arz edilenin Levh-i Âlâda nakşedilen suretler olduğuna işarettir.

(HAŞİYE) ¹ سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ
² وَأَخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

HAŞİYE: İntihabım olmayarak, ihtiyarsız bir tarzda, âdeta umum sözleşin ve Mektupların ahirlerinde şu ayet,

¹ سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ bana söylettirilmiş.

Şimdi anladım ki, tefsirim de, şu ayet ile hitam buluyor. Demek, inşaallah, bütün Sözler hakikî bir tefsir şu ayetin bahrinden birer cetveldir; en nihayet, yine o denize dökülüyorlar. Şu tefsirin hitamında, güya her Söz manen şu ayetten başlıyor. Demek o zamandan beri, yirmi senedir daha şu ayeti tefsir ediyorum, bitiremedim ki, tefsirin ikinci cildine yazayım.

SAİD NURSİ

Allah'ın avn ü inayetiyle ümidimin, iktidarımın fevkinde şu tercümeyi iyi kötü yaptım; noksanları çoktur, müellifçe ıslahları lâzımdır. Zaten, onun himmetiyle bu kadarını ancak yapabildim; yoksa nazm-ı Kur'an'daki icazlı olan i'cazı, kısa ve veciz olarak beyan eden bu tefsiri sönük, kör bir fikirle tercüme etmek, Abdülmecid'in işi değildir. Yine onun fart-ı şefkatinden himmeti yetiştirdi, ikmaline muvaffak oldum.

Müellifin Küçük Kardeşi ve Nur Talebesi Abdülmecid

âdeta: sanki.
ahir: sonu, son kısmı.
arz: sunma, bildirme.
avn: yardım.
ayet: Kur'an cümlesi.
bahir: deniz.
beyan: anlatma, açıklama.
cetvel: su kanalı, kanal.
fart-ı şefkat: şefkatte aşırılık, aşırı şefkat, acıma.
fevkinde: üstünde.
güya: sanki.
hakikî: gerçek.
haşiye: dipnot.
himmet: çalışma, çabalama, gayret gösterme.
himmet: manevî yardım, ihsan, lütuf.
hitam: son, nihayet.
ıslah: iyi duruma getirme, iyileştirme, düzeltme.
icaz: az sözle çok mana ifade etme.
i'caz: mu'cizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları

1. Seni her türlü noksandan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Sen herşeyi hakkıyla bilir, her işi hikmetle yaparsın. (Bakara Suresi: 32.)
2. Duaları şu sözlerle sona erer: "Ezelden ebade kadar her türlü hamd ve övgü, şükür ve minnet, Âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur." (Yunus Suresi: 10.)

seyi yapmak.

ihhtiyarsız: irade ve istem dışı.

ikmal: tamamlama, bitirme.

iktidar: güç yetme, bir işi gerçekleştirmek için gereken kuvvet.

inayet: yardım, ihsan, lütuf.

inşaallah: Allah izin verirse.

intihap: seçme.

Levh-i Âlâ: en yüksek ve yüce levha.

manen: mana bakımından, manaca.

muavffak: başarmış, başanlı.

müellif: eser telif eden, yazar.

naksetmek: işlemek, resmetmek.

nihayet: en sonunda.

suret: surat, yüz, çehre.

tarz: biçim, şekil.

tefsir: yorum, şerh.

umum: bütün, hepsi.

veciz: kısa ve özlü söz.

Ecnebi Feylesofların Kur'ân'ı Tasdiklerine Dair Şahadetleri

Bu feylesofların Kur'ân hakkındaki senalarının bir hülâsası küçük bir tarihçe-i hayatta ve Nur Çeşmesi mecmuasında yazılmıştır.

Prens Bismarck'ın (Bismark) beyanatı:

Sana Muasır Bir Vücut Olamadığımdan Müteessirim Ey Muhammed (a.s.m.)!

Muhtelif devirlerde, beşeriyeti idare etmek için taraf-ı Lâhutîden geldiği iddia olunan bütün münzel semavî kitapları tam ve etrafıyla tetkik ettimse de, tahrif olundukları için, hiçbirisinde aradığım hikmet ve tam isabeti göremedim. Bu kanunlar, değil bir cemiyet, bir hane halkının saadetini bile temin edecek mahiyetten pek uzaktır. Lâkin, Muhammedîlerin Kur'ân'ı bu kayıttan azadedir. Ben, Kur'ân'ı her cihetten tetkik ettim, her kelimesinde büyük hikmetler gördüm. Muhammedîlerin düşmanları, “Bu kitap Muhammed'in (a.s.m.) zade-i tab'ı” olduğunu iddia ediyorlarsa da, en mükemmel, hatta en mütekâmil bir dimağdan, böyle harikanın zuhurunu iddia etmek, hakikatlere göz kapayarak, kin ve garaza alet olmak manasını ifade eder ki, bu da ilim ve hikmetle kabil-i telif değildir.

azade: uzak, emin, korunmuş.
beşeriyet: beşerilik, insanlık.
beyanat: açıklamalar, izahlar.
cemiyet: topluluk, birlik.
cihet: yön.
dimâğ: akıl, şuur.
ecnebi: yabancı.
feylesof: felsefe ile uğraşan, filozof.
garaz: kötü kasıt, düşmanca niyet, kin.
hakikat: gerçek, doğru.
hane: ev.

harika: olağanüstü.
hikmet: ilâhî gaye, yüksek bilgi, fayda.
hülâsa: özet.
idare: yönetmek.
iddia: bir fikri ısrarla savunma, dava etmek.
ilim: bilgi, marifet.
kabil-i telif: uzlaşılabilir ve bağdaştırılabilir olan, münasiplik.
kin: gizli düşmanlık, garaz.
mahiyet: durum, vaziyet.
mana: anlam.

mecmua: dergi.
muasır: modern, çağdaş.
Muhammedi: Hz. Muhammed'in dinine mensup olanlar.
muhtelif: farklı.
münzel: gökten indirilmiş, nazil olunmuş.
müteessir: üzgün.
mütekâmil: tekâmül etmiş, kemale ermiş, olgunlaşmış, gelişmiş, olgun.
saadet: mutluluk.
semavi: semaya ait, gökten

gelen.
sena: överek bahsetme, övme, övüş, medih.
şahadet: şahit olma, şahitlik, tanıklık.
tahrif: bir metni ilâve ve çıkarmalarla, farklı manaya gelecek şekle sokma.
taraf-ı lâhutî: gaybî âlem.
tarihçe-i hayat: hayat hikâyesi.
temin: sağlama.
tetkik: dikkatle araştırma, inceleme.
vücut: beden, varlık.
zuhur: ortaya çıkma.

Ben şunu iddia ediyorum ki: Muhammed (a.s.m.) mümtaz bir kuvvettir. Destgâh-ı Kudretin böyle ikinci bir vücudu imkân sahasına getirmesi ihtimalden uzaktır.

Sana muasır bir vücut olamadığımdan dolayı müteessirim, ey Muhammed (a.s.m.)! Muallimi ve naşiri olduğun bu kitap, senin değildir; o Lâhutîdir. Bu kitabın Lâhutî olduğunu inkâr etmek, mevzu ilimlerin butlanını ile ri sürmek kadar gülünçtür. Bunun için, beşeriyet senin gibi mümtaz bir kudreti bir defa görmüş, bundan sonra göremeyecektir. Ben huzur-i mehabetinde kemal-i hürmetle eğilirim.

PRENS BISMARCK

En Temiz ve En Doğru Din Müslümanlıktır

Meşhur muharrir, müsteşrik, edebiyat-ı Arabiye mütehasssı ve Kur'ân-ı Kerîm'in mütercimi Doktor Maurice (Moris) şöyle diyor:

Bizans Hristiyanlarını içine düştükleri batıl itikatlar girîvesinden ancak Arabistan'ın Hira Dağında yükselen ses kurtarabilmiştir. İlâhî kelimeyi en ulvî makama yükselten ses, bu ses idi. Fakat, Rumlar bu sesi dinleyememişlerdi. Bu ses, insanlara en temiz ve en doğru dini talim ediyordu. O yüksek din ki, onun hakkında, Gundo Firey Hesin gibi muhakkik bir fazıl, şu sözleri pek haklı olarak söylüyor:

batıl: dinde yeri olmayan, dinî hükümlere zıt.
beşeriyet: beşerlik, insanlık.
butlân: batıl, hükümsüz olma hali.
defa: kere, kez, yol.
destgâh-ı Kudret: kudret tezgâhı.
fazıl: fazilet sahibi, ilim ve irfanı üstün.
girive: çıkmaz yol, çıkmaz sokak.
iddia: bir fikri ısrarla savunma, dava etme.
ihtimal: olabilirlik, olasılık.
ilâhî: Allah'la ilgili, Cenab-ı Hakka

dair.
imkân: olabilirlik, olanak.
inkâr: reddetme, inanmama, kabul ve tasdik etmeme.
itikat: inanç, iman.
kudret: güç, kuvvet, iktidar.
lâhutî: ulûhiyet âlemine mensup ve müteallik olan, ilâhî, Rabbanî.
makam: yer, mevki.
mevzu: uydurma, düzme, sahih olmayan.
muallim: ders veren, öğretmen.

muasır: aynı asırda yaşayanlardan her biri, aynı devirde yaşayan.
muhakkik: tahkik eden, gerçeği araştırıp bulan, bir şeyin iç yüzünü inceleyerek vakıf olan.
muharrir: yazar, yazar.
mümtaz: ayrıcalıklı, seçkin.
müsteşrik: şark topluluklarının tarihini, dinini, dilini, folklorunu, sanat ve edebiyatını araştırıp inceleyen uzman kimse, özellikle doğululara ait

ilimlerle uğraşan Batılı bilgin, şarkiyatçı, oryantalist.
müteessir: üzgün.
mütehassıs: bir ilim dalında veya bir meslekte derin bilgi sahibi olan, uzman.
mütercim: tercüme eden, bir dilden başka bir dile çeviren, tercüman, çevirmen.
naşir: eser, nesreden, yayınlayan, dağıtan.
talim: ders verme, öğretme.
ulvî: yüksek, yüce.
vücut: beden, varlık.

“Bu dinde mukaddes sular, şayan-ı teberrük eşya, esnam ve azizler, yahut a'mal-i salihadan mücerret imanı müfid tanıyan akideler, yahut sekerat-ı mevt esnasında nedametın bir fayda vereceğini ifade eden sözler, yahut başkaları tarafından vuku bulacak dua ve niyazların günahkârları kurtaracağına dair ifadeleri yoktur. Çünkü bu gibi akideler, onları kabul edenleri alçaltmıştır.”

Zamanlar Geçtikçe Kur'ân'ın Ulvî Sırları İnkışaf Ediyor

Doktor Maurice (Moris), Le Parle Française Roman (Lö Parle Franses Roman) ünvanlı gazetede Kur'ân'ın Fransızca mütercimlerinden Selman Runah'ın tenkidatına verdiği cevapta diyor ki:

Kur'ân nedir? Her tenkidin fevkinde bir fesahat ve belâgat mu'cizesidir. Kur'ân'ın, üç yüz elli milyon Müslümanın göğsünü haklı bir gururla kabartan meziyeti, onun her manayı hüsn-i ifade etmesi itibarıyla, münzel kitapların en mükemmeli ve ezeli olmasıdır. Hayır, daha ileri gidebiliriz:

Kur'ân, kudret-i ezeliyenin, inayet ile insana bahşettiği kütüb-i semaviyenin en güzelidir. Beşeriyetin refahı nokta-i nazarından Kur'ân'ın beyanatı, Yunan felsefesinin ifadatından pek ziyade ulvîdir. Kur'ân, Arz ve Sema'nın Hâlıkına hamd ve şükranla doludur. Kur'ân'ın her kelimesi, her şeyi yaratan ve her şeyi haiz olduğu kabiliyete göre sevk ve irşat eden Zat-ı Kibriya'nın azametinde mündemiçtir.

akide: iman, inanılan ve itikat edilen esas, inanç.

a'mal-i salih: salih ameller, Allah'ın rızasına uygun yapılmış iyi ve hayırlı işler.

arz: yer, dünya.

azamet: büyüklük, ululuk, yücelik.

aziz: izzetli, muhterem, saygın.

belâgat: sözün düzgün, kumsursuz, yerinde ve hâlin ve makamın icabına göre söylenmesini öğreten ilmin adı,

edebiyat kaideleri ile ilgili ilim.

beşeriyet: beşerilik, insanlık.

beyanat: açıklamalar, izahlar.

dair: alakalı, ilgili.

dua: Allah'a yalvarma, niyaz.

esnam: putlar, sanemler.

ezeli: ezel ile ilgili, öncesiz, başlangıcsız.

felsefe: hikmet bilgisi.

fesahat: güzel ve açık konuşabilme.

fevkinde: üstünde.

günahkâr: günahlı, günah iş-

lemiş.

haiz: bir şeye sahip olma, sahip, mâlik.

Hâlık: yoktan yaratan, her şeyi yoktan var eden, yaratıcı; Allah.

hamd: teşekkür, şükran.

ifadat: ifadeler.

iman: inanç, itikat.

inayet: yardım, ihsan, lütuf.

inkışaf: ortaya çıkma, gelişme.

irşat: doğru yolu gösterme, gafletten uyandırma.

kabiliyet: istidat, yetenek.

kudret-i ezeliye: ezele ait kudret, başı-sonu olmayan sonsuz lâhî kudret, kuvvet.

kütüb-i semaviye: semavî kitaplar, vahye dayanan, Allah'ın gönderdiği kutsal kitaplar; Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'ân-ı Kerim.

mana: anlam.

meziyet: kıymetli özellik.

mu'cize: benzerini yapmaktan insanların aciz kaldığı şey.

mukaddes: takdis edilmiş, kutsal, aziz, temiz.

mücerret: soyutlanmış olan, cisim halinde bulunmayan.

müfid: faydalı, yarar.

mündemiç: kapsayan, içine alan, içine yerleşen.

münzel: gökten indirilmiş, nazil olunmuş.

mütercim: tercüme eden, bir dilden başka bir dile çeviren, tercüman, çevirmen.

nedamet: pişmanlık.

niyaz: Allah'a yalvarma ve yakarma.

nokta-i nazar: görüş açısı, bakış açısı; görüş, fikir.

refah: bolluk, rahatlık.

sekerat-ı'l-mevt: ölüm sekerati, ölüm dalgınlığı; can çekişirken gelen baygınlık, dalgınlık.

sema: gökyüzü, gök.

sevk: yöneltme, gönderme.

şayan-ı teberrük: mübarek saymaya, uğurlu görmeye değer, lâ-yık.

şükran: iyiliğe karşı gösterilen iyi tavır, gönül borcu, minnettarlık.

tenkit: eleştirme.

ulvî: yüksek, yüce.

ünvan: ad, isim, lâkap.

vuku: olma, meydana gelme.

Zat-ı Kibriya: yüce zat, Cenab-ı Hakkın kudret ve azameti; her cihette büyüklüğü.

ziyade: çok, fazla.

Edebiyatla alâkadar olanlar için, Kur'ân bir kitab-ı edebidir. Lisan mütehasşısı için, Kur'ân bir elfaz hazinesidir. Şairler için, Kur'ân bir ahenk menbaıdır. Bundan başka, bu kitap, ahkâm ve fıkıh namına bir muhit-i maariftir.

Davud'un (a.s.) zamanından, Jan Talmus'un devrine kadar gönderilen kitapların hiçbirisi, Kur'ân-ı Kerîm'in ayetleriyle muvaffakiyetli bir şekilde rekabet edememiştir. Bundan dolayıdır ki, Müslümanların yüksek sınıfları, hayatın hakikatini kavramak nokta-i nazarından, ne kadar tenevvür ederlerse, o derece Kur'ân ile alâkadar oluyorlar ve ona o kadar tazim ve hürmet gösteriyorlar. Müslümanların Kur'ân'a hürmetleri daima tezayüt etmektedir.

İslâm muharrirleri, Kur'ân ayetlerini iktibasla yazılarını süslerler; ve o yazılar, o ayetlerden mülhem olurlar.

Müslümanlar, tahsil ve terbiye itibarıyla yükseldikçe, fikirlerini o nispette Kur'ân'a istinat ettiriyorlar.

Müslümanlar, kitaplarına aşkırtırlar ve onu kalplerinin bütün samimiyetiyle mukaddes tanırırlar. Hâlbuki, kütüb-i İlâhiyeye nail olan diğer milletler, ne kitaplarına ehemmiyet verirler ve ne de onlara hürmet gösterirler.

Müslümanların Kur'ân'a hürmetlerinin sebebi, bu kitap payidar oldukça, başka bir dinî rehber arz-ı ihtiyaç etmeyeceklerini anlamalarıdır. Filhakika, Kur'ân'ın fesahat,

ahenk: uygunluk, düzen.

ahkâm: dinî hükümler, emirler.

alâkadar: ilgili.

arz-ı ihtiyaç: ihtiyacı bildirme.

ayet: Kur'ân cümlesi.

edebiyat: duygu, düşünce, hayal ve olayları en güzel şekilde, sözlü veya yazılı olarak ifade etme sanatı, literatür.

ehemmiyet: önem, değer, kıymet.

elfaz: lafızlar, kelimeler.

fesahat: dilin doğru, düzgün, açık ve akıcı şekilde kullanılması.

fıkıh: şeriat ilmi, şeriatın usul ve hükümleri, amelî ve şer'î meselelerin bilgisi, fıkıh.

filhakika: hakikatte, esasında, hakikaten, gerçekten, doğrusu.

hakikat: gerçek, doğru.

hazine: zengin ve değerli kaynak.

hürmet: saygı.

iktibas: alıntı.

istinat: dayanak.

kitab-ı edep: edep kitabı, içinde ahlâk ile ilgili öğütler bulunan kitap.

lisan: dil.

menba: kaynak.

muharrir: yazar, yazar.

mukaddes: takdis edilmiş, kutsal, aziz, temiz.

muvaffakiyet: başarı.

mülhem: içine doğmuş, ilham olunmuş.

mütehasşis: bir ilim dalında veya bir meslekte derin bilgi sahibi olan, uzman.

nail: kavuşan, ulaşan, eren.

nispet: oran, ölçü.

nokta-i nazar: görüş açısı, bakış açısı; görüş, fikir.

payidar: iyice yerleşmiş, sü-

rekli, kalıcı, sabit, kaim, devamlı.

rekabet: aynı amacı güden kimseler arasındaki çekişme, yarışma, yarış.

tahsil: öğrenim, öğretim.

tazim: hürmet, ululama, saygı gösterme.

tenevvür: nurlanma, parlaması, aydınlanma.

terbiye: besleyip büyütme, yetiştirme, eğitme.

tezayüt: artma, çoğalma, ziyadeleşme.

belâgat ve nezahet itibarıyla mümtaziyeti, Müslümanları başka belâgat aramaktan varestedir.

Edebî dehaların ve yüksek şairlerin Kur'ân huzurunda eğildikleri bir vaki'dir. Kur'ân'ın her gün daha fazla tecelli etmekte olan güzellikleri, her gün daha fazla anlaşılan fakat bitmeyen esrarı, şiir ve nesirde üstat olan Müslümanları, üslûbunun nezahet ve ulviyeti huzurunda diz çökmeye mecbur etmektedir.

Müslümanlar, Kur'ân'ı tâ rûz-i haşre kadar payidar kalacak kıymet biçilmez bir hazine addeyleyler ve onunla pek haklı olarak iftihar ederler. Müslümanlar Kur'ân'ın en fasih sözlerle en rakik manalarla çoşan bir nehre benzetirler.

Şayet Monsieur Renaud (Mösyö Reno) İslâm âlemiyle temas etmek fırsatını elde edecek olursa, münevver ve terbiyeli Müslümanların Kur'ân'a karşı en yüksek hürmeti perverde ettiklerini; ve onun evamir-i ahlâkiyesine fevkalâde riayetkâr olduklarını; ve bunun haricine çıkmaya gayret ettiklerini görürdü. Yeni nesiller ve asrî mekteplerin mezunları da, Kur'ân'a ve Müslümanlığa karşı müstehziyâne bir cümlelerin sarfına tahammül etmemektedirler. Çünkü, Kur'ân, iki sıfatla bu ehliyeti hazirdir.

Bunların Birincisi: Bugün ellerde tedavül eden Kur'ân'ın, Hazret-i Muhammed'e (a.s.m.) vahyolunan kitabın aynı olmasıdır. Hâlbuki, İncil ile Tevrat hakkında birçok şüpheler ileri sürülmektedir.

add: saymak, öyle kabul etmek.
âlem: dünya.
asrî: zamana uygun, çağdaş, modern.
belâgat: sözün düzgün, kususuz, yerinde ve hâlin ve makamın icabına göre söylenmesini öğreten ilmin adı, edebiyat kaideleri ile ilgili ilim.
deha: olağanüstü zekâ sahibi kimse.
edebî: edebiyatla ilgili, edebi-

yata ait.
ehliyet: salâhiyet, yetki.
esrar: sırlar, gizli hakikatler.
fasih: âşikâr, sarih, açık.
fevkalâde: olağanüstü.
haiz: bir şeye sahip olma, sahip, mâlik.
hariç: bir şeyin dışı, dışarı, dışta kalan.
hazine: zengin ve değerli kaynak.
hürmet: saygı.
iftihar: gurur, övünme.
kiymet: değer.

mana: anlam.
mektep: okul.
mezun: bir okuldaki diploma-
lı, bir öğretim kuruluşunu bitirmiş.
mümtaziyet: seçkinlik.
münevver: bilgili, kültürlü kimse, aydın.
müstehziyâne: istihza edercesine, alay ederek, eğlenecek, alay yollu.
nesil: kuşak, nesil.
nesir: manzum olmayan söz veya yazı, düz yazı.

nezahet: nezhlik, temizlik, paklık.
payidar: iyice yerleşmiş, sürekli, kalıcı, sabit, kaim, devamlı.
perverde: beslenmiş, terbiye edilip yetiştirilmiş, eğitilmiş.
rakik: çok ince, nazik, narin, yufka.
riayetkâr: riayet eden, hürmetkâr, itaatkâr, sevgi ve saygı gösteren.
ruz-i haşr: haşir günü, kıyamet günü, dirilip toplanıp hesap görülecek gün.
sarf: kullanma.
sıfat: vasıf, nitelik.
tahammül: zora dayanma, sabretme, sabır gösterme.
tecilli: açılıp belirme, açıkça ortaya çıkma, aydınlanma.
tedâvül: elden ele dolaşma, kullanılma.
terbiye: iyi ahlâk, nezaket, görgü.
Tevrat: Hz. Mûsa'ya (a.s.) indirilmiş olan ilâhî kitap.
ulviyet: ulvilik, yücelik, yükseklik.
üslûp: tarz, yol, biçim, usul, stil.
üstâd: öğretici; muallim, öğretmen, usta, sanatkâr.
vahiy: Cenab-ı Hakkın dilediği hükümleri, sırları ve hakikatleri peygamberlere bildirmesi.
vakia: vuku bulan, olan, geçen şey; olmuş bir iş.
varestedir: kurtulmuş, beri, azade, serbest.

İkincisi: Müslümanlar Kur'ân'ı Arapçanın en kuvvetli muhafızı ve esasat-ı diniyenin amelî bir mahiyet alması-
nın en kuvvetli menbâi telâkki ederler. Binaenaleyh,
Monsieur Renaud (Mösyö Reno) eserini tashih edecek
olursa, bu tercümesiyle insanları tenvir hususunda insan-
lığa büyük bir muavenette bulunur ve batıl itikatların hu-
dutlarını tarümar etmeye hadim olur.

DOKTOR MAURICE

(Nur Çeşmesi'nde ve Risale-i Nur'da yazılan bu nevi
feylesoflardan kırk altıncısıdır.)

Zat-ı Kibriya Hakkındaki Ayetlerin Ulviyeti ve Kur'ân'ın Kudsî Nezaheti

*Mister John Davenport, "Hazret-i Muhammed
(a.s.m.) ve Kur'ân-ı Kerîm" ünvanlı eserinde Kur'ân-ı
Kerîm'den bahsederken şu sözleri söylüyor:*

Kur'ân'ın sayısız hususiyetleri içinde bilhassa ikisi fev-
kalâde mühimdir:

1. Zat-ı Kibriya'yı ifade eden âyâtın ahengindeki ulvi-
yettir. Kur'ân-ı Kerîm, beşerî zaafılardan herhangi birisi-
ni Zat-ı Kibriya'ya isnattan münezzehtir.

2. Kur'ân, başından sonuna kadar, gayr-i belîğ, gayr-i
ahlâkî yahut terbiyeye muhalif fikirlerden cümlelerden ve
hikâyelerden tamamen münezzehtir.

ahenk: uygunluk, düzen.
amel: iş, uygulama, yapma.
âyât: Kur'ân ayetleri.
ayet: Kur'ân cümlesi.
batıl: boş, beyhude, yalan, çürük,
hurafe.
beşerî: insanla ilgili, insana ait.
bilhassa: özellikle.
binaenaleyh: bundan dolayı, bu-
nun üzerine.
fevkalâde: olağanüstü.
feylesof: felsefe ile uğraşan, filo-
zof.
gayr-i ahlakî: ahlak dışı.
gayr-i belîğ: belîğ olmayan söz.
hâdim: hademe, hizmetçi, hizmet
eden, işe yarayan.
hudut: sınırlar.
husus: mevzu, konu.
hususiyet: hususîlik, ayıncı özel-
lik.
isnat: dayanma, dayandırma.
itikat: inanç, iman.
kudsî: mukaddes, yüce.
mahiyet: durum, vaziyet.
menba: kaynak.
muavenet: yardım, yardımlaşma.
muhâfız: koruyan, saklayan, mu-

hafaza eden, gözleyen, bekle-
yen.
muhalif: zıt, aykırı.
mühim: önemli, ehemmiyet-
li.
münezzeh: arınmış, tenzih
edilmiş, uzak.
nev'i: gibi, cins.
nezahet: nezihlik, temizlik,
paklık.

Risale-i Nur: Nur Risalesi, Be-
diüzzaman Said Nursi'nin
eserlerinin adı.
tarümar: karma karışık, dağ-
nık, perişan.
tashih: düzeltme, yanlışını gi-
derme.
telâkki: kabul etme, bir gö-
rüşle bakma.
tenvir: nurlandırma, aydınlat-

ma, ışıklandırma.
terbiye: besleyip büyütme,
yetistirme, eğitme.
ulviyet: ulvîlik, yücelik, yük-
seklik, ululuk.
ünvan: ad, isim, lâkap.
zaaf: zayıflık, kuvvetsizlik.
Zat-ı Kibriya: yüce zat, Ce-
nab-ı Hakkın kudret ve azi-
meti; her cihette büyüklüğü.

Hâlbuki, bütün bu nakisalar, Hristiyanların ellerindeki muharref Kitab-ı Mukaddeste mebzuliyetle vardır.

JOHN DAVENPORT

Kur'ân, Serâpâ Samimiyet ve Hakkaniyetle Doludur

Carlyle (Karlayl) şöyle diyor:

Kur'ân'ı bir kere dikkatle okursanız, Onun hususiyetlerini izhara başladığını görürsünüz. Kur'ân'ın güzelliği, diğer bütün edebî eserlerin güzelliklerinden kabil-i temyizdir. Kur'ân'ın başlıca hususiyetlerinden biri, onun asliyetidir. Benim fikir ve kanaatime göre, Kur'ân, serâpâ samimiyet ve hakkaniyetle doludur. Hazret-i Muhammed'in (a.s.m.) cihana tebliğ ettiği davet, hak ve hakikat tir.

CARLYLE

Müslümanlık Tecessüt ve Teslis Akidesini Reddeder

İngiltere'nin en meşhur ve en büyük müverrihlerinden Edward Gibbon (Edvord Gibon) "Roma İmparatorluğu'nun İnhitat ve Sukutu" adlı eserinde şöyle diyor:

Ganj Nehri ile Bahr-i Muhit-i Atlasî (Atlas Okyanusu) arasındaki memleketler, Kur'ân'ı bir kanun-i esasî ve

akide: iman, inanılan ve itikat edilen esas, inanç.
asliyet: asılla, temelle, kökle, başlangıçla ilgili oluş.
Bahr-i Muhit-i Atlasî: Atlas Okyanusu.
edebî: edebiyatla ilgili, edebiyata ait.
hakikat: gerçek, doğru.
hakkaniyet: hak ve adalete

uygunluk, hak ve doğruluk-tan ayrılmama.
hususiyet: hususilik, ayırıcı özellik.
inhitat: gerileme, çökme, inme, alçalma.
izhar: gösterme, açığa vurma.
kabil-i temyiz: temyiz mahkemesince görülebilecek olan davalar.

kanaat: inanç.
kanun-i esasî: ana prensipler, anayasa.
Kitab-ı Mukaddest: mukaddes kitap, kutsal olan kitap, Tevrat, Zebur ve İncil.
mebzuliyet: bolluk.
muharref: tahrif edilmiş, değiştirilmiş, asıl manasından uzaklaştırılmış.

müverrih: tarih yazarı, tarihçi.
nakisa: eksiklik, noksanlık, kusur.
samimiyet: samimilik, içtenlik.
serapa: baştan ayağa kadar, önden sona, tamamıyla, bütünüyle, bütün, hep.
sükût: işgal, düşüş.
tebliğ: dinî bir emrin kullara bildirilmesi.
tecessüt: ceset şekline girme, cecetleşme.
tesis: kurma, meydana getirme.

teşriî hayatın ruhu olarak tanımışlardır. Kur'ân'ın nazârında, satvetli bir hükümdarla zavallı bir fakir arasında fark yoktur. Kur'ân, bu gibi esaslar üzerinde öyle bir teşri vücuda getirmiştir ki, dünyada bir naziri yoktur.

Müslümanlığın esasatı, teslisiyet ve Allah'ın tecessüd-iyetini ve vahdet-i vücut akidesini reddetmektedir. Bu mutasavvıfâne akideler, üç kuvvetli ulûhiyetin mevcudiyetini ve Mesih'in Allah'ın oğlu —hâşâ!— olduğunu öğ-retmektedir. Fakat bu akideler, ancak mutaassıp Hristiyanları tatmin edebilir. Hâlbuki, Kur'ân bu gibi karışıklıklardan, iphamlardan azadedir.

Kur'ân, Allah'ın birliğine en kuvvetli delildir. Feylesofâne bir dimağa malik olan bir muvahhit, İslâmiyetin nokta-i nazarını kabul etmekte hiç tereddüt etmez. Müslümanlık, belki bugünkü inkişaf-ı fikrimizin seviyesinden daha yüksek bir dindir.

EDWARD GIBBON

Hâlıkın Hukukuyla Mahlûkatın Hukukunu En Mükemmel Surette Ancak Müslümanlık Tarif Etmıştır

Kur'ân'ın telkin ve Hazret-i Muhammed'in (a.s.m.) tebliğ ettiği esasattan mükemmel bir ahlâk mecellesi vücut bulur. Esasat-ı Kur'âniyenin muhtelif memleketlerde insanlığa ettiği iyiliği ve ettikten sonra da Allah'a

akide: iman, inanılan ve itikat edilen esas, inanç.

azade: bağlardan kurtulmuş, hür, serbest.

delil: kanıt, tanık, burhan.

dimağ: akıl, şuur.

esasat: esaslar, kökler, temeller.

feylesofâne: filozofça, akıllıca.

Hâlık: yoktan yaratan, her şeyi yoktan var eden, yaratıcı; Allah.

hâşâ: asla, katiyen, hiç bir vakit.

hükümdar: padişah, hüküm sahibi, en yüksek reis, imparator.

inkişaf-ı fikir: fikrin inkişafı, düşüncenin, fikrin gelişmesi.

mahlûkat: yaratıklar, Allah tarafından yaratılanlar.

malik: sahip.

mecelle: islâm hukukunun muamelât kısmının bir araya getirilmesi ve bunların zamanın şartlarına göre düzenlenmesiyle meydana gelen kanun kitabı.

mevcudiyet: mevcut olma, varlık.

muhtelif: farklı.

mutaassıp: bir meseleyi müdaafaada ifrata varan, körü körüne bir fikre bağlı olan, bağnaz.

mutasavvıfâne: tasavvuf ehline yakışır şekilde, sofuca.

muvahhit: tevhit eden, Cenab-ı Hakkın varlığına ve birliğine inanan, Allah'ı birleyen.

nazar: bakış, dikkat.

nazir: benzer, eş.

nokta-i nazar: görüş açısı, bakış açısı; görüş, fikir.

red: kabul etmeme.

satvet: şiddetli tesir eden, ezici kuvvet, güç.

suret: biçim, şekil, tarz.

tarif: etrafiyla anlatma, anlatılma, etrafiyla bildirme, bildirilme.

tatmin: insanın kalbinin manevî olarak doyması, huzur

ve sükûnete ermesi.

tebliğ: dinî bir emrin yaratılmışlara duyurulması; peygamberlerin Allah'ın emrini kullara bildirmeleri ve hakka davet etmeleri.

tecessüt: ceset şekline girme, cesetleşme.

telkin: fikir aşılama, öğüt verme, zihinde yer ettirme, kulağına koyma.

tereddüt: kararsızlık, şüphe-de kalma.

teslis: Hristiyanlıktaki Al-

lah'ın üç olduğu şeklindeki inanç; Hristiyanların Allah'ın baba, oğul ve mukaddes ruh olmak üzere üç varlıktan mürekkep olduğuna inanmaları.

teşri: kanun koyma, kanun yapma vazifesi ve kuvveti; yasama.

ulûhiyet: ilahlık, Allah'ın hakimiyeti ile kainattaki her şeyi kendisine ibadet ve itaat ettirmesi.

vücut: var olma, var oluş, varlık.

takarrüp etmek isteyen insanları Cenab-ı Hakka raptet-
tiğini inkâr etmek mümkün değildir.

Hâlıkın hukuku ile mahlûkun hukuku, ancak Müslü-
manlık tarafından mükemmel bir surette tarif olunmuş-
tur. Bunu yalnız Müslümanlar değil, Hristiyanlar da Mu-
sevîler de itiraf ediyorlar.

MARMADUKE PICKRHALL (MARMADÜK PIKTOL)

Kur'ân ile Kavanin-i Tabiîye Arasında Tam Bir Ahenk Vardır

Yeni keşfiyatın veyahut ilim ve irfanın yardımıyla hal-
lolunan, yahut halline uğraşılan mesail arasında bir me-
sele yoktur ki, İslâmiyetin esasatıyla taarruz etsin. Bizim,
Hristiyanlığı kavanin-i tabiîye ile telif için sarf ettiğimiz
mesaiye mukabil, Kur'ân-ı Kerîm ve Kur'ân'ın talimiyle
kavanin-i tabiîye arasında tam bir ahenk görülmektedir.
Kur'ân, her hürmete şayan olan eserdir.

LEVAZAUNE (LÖVAZON)

Kur'ân Bütün İyilik ve Fazilet Esaslarını Muhtevidir; İnsanı Her TürLü Dalâletlerden Korur

Kur'ân, insanlara hukukullahı tanıtmış, mahlûkatın
Hâlıktan ne bekleyeceğini, mahlûkatın Hâlıkla münase-
batını en sarîh şekilde öğretmiştir.

ahenk: uygunluk, düzen.

Cenab-ı Hak: hakkın ta ken-
disi olan şeref ve azamet sa-
hibi Allah.

dalâlet: azgınlık, sapıklık.

esasat: esaslar, kökler, te-
meller.

fazilet: kişiye ahlaklı, iyi hare-
ket etmeye yönelten manevi
kuvvet, erdem.

Hâlık: yoktan yaratan, her
şeyi yoktan var eden, yaratıcı;
Allah.

hall: çözme, karışık bir mese-

leyi şüphe edilmeyecek dere-
cede açıklama.

Hristiyanlık: Hz. İsa'nın teb-
liğ ettiği dinin adı, Hristiyan
dini, İsevilik, Nasraniyet.

hürmet: saygı.

ilim: bilgi, marifet.

inkâr: reddetme, inanmama,
kabul ve tasdik etmeme.

irfan: Allah'ı bilme ve tanıma,
marifetullah.

kavanin-i tabiîye: tabi-
î kanunlar, Cenab-ı Allah'ın
tabiatı vazettiği kanun ve

prensipier.

keşfiyat: keşifler, Allah'ın il-
ham etmesiyle gösterilen
gaybla ilgili sırlar.

mahlûk: yaratık, Allah tara-
fından yaratılmış olan.

mahlûkat: yaratıklar, Allah
tarafından yaratılanlar.

mesai: iş zamanı.

mesail: meseleler.

mesele: konu.

muhtevî: ihtiva eden, içine
alan, içinde bulunduran, kap-
sayan.

mukabil: karşılık.

Müsevi: Hz. Mûsa'nın (a.s.) din ve
şeriatına bağlı olan, kimse, Yahu-
di.

münasebat: münasebetler, ilgi-
ler, yakınlıklar, bağlar, ilişkiler,
uygunluklar.

rapt: bağlama, bağlanma, ilişti-
rme.

sarf: harcama.

sarîh: açık, âşikar.

suret: biçim, şekil, tarz.

şayan: yakışır, yaraşır, değer, lâ-
yık, münasip.

taarruz: saldıрма, sataşma, iliş-
me.

takarrüp: yakınlaşma, yaklaşma,
yanaşma.

talim: öğretme, yetiştirme.

tarîf: etrafiyla anlatma, anlatılma,
etrafiyla bildirme, bildirilme.

telif: kitap yazma, eser ortaya
koyma.

Kur'ân, ahlâk ve felsefenin bütün esasatını camidir. Fazilet ve rezilet, hayır ve şer, eşyanın mahiyet-i hakikiyesi, hülâsa her mevzu Kur'ân'da ifade olunmuştur. Hikmet ve felsefenin esası olan adalet ve müsavâtı öğreten ve başkalarına iyilik etmeyi, faziletkâr olmayı talim eden esaslar, bunların hepsi Kur'ân'da vardır.

Kur'ân, insanı iktisat ve itidale sevk eder, dalâletten korur; ahlâkî zaafının karanlığından çıkarır, teâlî-i ahlâk nuruna ulaştırır. İnsanın kusurlarını, hatalarını i'tilâ ve ke-male kalbeyler.

Müsteşrik Sedio

Kur'ân Öyle Bir Peygamber Sesidir ki, Onu Bütün Dünya Dinleyebilir. Bu Sesin Aksı, Saraylarda, Çöllerde, Şehirlerde, Devletlerde Çınlar

adalet: her hak sahibine hakkının tam ve eksiksiz verilmesi, hakka-niyet, âdillik.

ahlâkî: ahlakla ilgili, ahlaka ait.

aksi: yansıma.

cami: cem eden, toplayan, içine alan.

dalâlet: azgınlık, sapıklık.

esasat: esaslar, kökler, temeller.

evvelâ: öncelikle.

fazilet: kişiyi ahlaklı, iyi hareket etmeye yönelten manevi kuvvet, erdem.

faziletkâr: faziletli, erdemli.

felsefe: hikmet bilgisi.

hikmet: ilahî gaye, yüksek bilgi, fayda.

hülâsa: kısaca, sözün kısıası.

i'tilâ: yükselme, yücelme, yukarı çıkma.

iktisâd: tutum, lüzumundan fazla veya eksik harcamalardan kaçınma.

imar: yapma, tamir etme.

irad: söyleme.

itidal: aşırı olmama, orta hâlde olma, ölçülülük.

kemal: olgunluk, fazilet.

mahiyet-i hakikiye: hakikî özellik, gerçek mahiyet, doğru özellik, gerçek özellik.

mamafih: bununla beraber, böyle iken.

mecmua-i es'ar: şiirler mecmuası.

meviza: vaaz, nasihat, öğüt.

mevzu: konu.

Kur'ân şiir midir? Değildir. Fakat, onun şiir olup olmadığını tefrik etmek müşküldür. Kur'ân, şiirden daha yüksek bir şeydir. Mamafih, Kur'ân ne tarihtir, ne tercüme-i hâldir, ne de İsa'nın (a.s.) dağda irad ettiği mev'ize gibi bir mecmua-i eş'ardır. Hatta, Kur'ân ne Buda'nın telkinatı gibi bir mâba'de't-tabiiye yahut mantık kitabı, ne de Eflâtun'un herkese irad ettiği nasihatler gibidir. Bu, bir peygamberin sesidir. Öyle bir ses ki, onu bütün dünya dinleyebilir. Bu sesin aksı, saraylarda, çöllerde, şehirlerde, devletlerde çınlar. Bu sesin tebliğ ettiği din, evvelâ naşirlerini bulmuş, sonra teceddütperver ve imar

müsavât: müsavilik, eşitlik, her bakımdan aynı derecede olma.

müştârik: şark topluluklarının tarihini, dinini, dilini, folklorunu, sanat ve edebiyatını araştırıp inceleyen uzman kimse, özellikle doğululara ait ilimlerle uğraşan Batılı bilgin, şarkiyatçı, oryantalist.

müşkül: güçlük, zorluk.

nasihat: öğüt, doğruya, iyiye, güzele sevk etmek için yapılan konuşma.

naşir: eser neşreden, yayınlayan.

peygamber: haber getiren, haber ulaştırıcı, haberci.

rezil: alçak, bayağı, âdî.

sevk: ulaştırma, yöneltme.

şer: kötülük.

talim: eğitim, yetiştirme, öğretme.

teâlî-i ahlâk: a herkesin bilmesi, bir şeyin herkesçe bilmesi.

tebliğ: dinî bir emrin yaratılmışlara duyurulması; pey-

gamberlerin Allah'ın emrini kullara bildirmeleri ve hakka davet etmeleri.

teceddüdperver: yenilik taraftarı; yenilik, değişiklik yapmayı seven.

tefrik: birbirinden ayırma, ayır tutma.

telkinât: telkinler, fikir aşılama.

tercüme-i hâl: hâl tercümesi, bir kişinin hayatını anlatan eser, biyografi.

zaaf: zayıflık, yönelsiz.

edici bir kuvvet şeklinde tecelli etmiştir. Bu sayededir ki, Yunanistan ile Asya'nın birleşen ışığı Avrupa'nın zulûmatâbâd olan karanlıklarını yarmış; ve bu hâdis, Hristiyanlığın en karanlık devirlerini yaşadığı zaman vuku bulmuştur.

DR. JOHNSON

Kur'ân'ın Cihanşümül Hakikati: Kur'ân, Allah'ın Birliğine İnanmak Hakikat-i Kübrasını İlân Eder

İngilizce-Arapça, Arapça-İngilizce lûgatlerin muharriri Doktor City Youngest (Siti Yangest) Kur'ân hakkında şu sözleri söylüyor:

Kur'ân, insanların yed-i istifadesine geçen eserlerin en büyüklerinden biridir. Kur'ân'da büyük bir insanın hayal ve seciyesi en vazih şekilde görülmektedir. Carlyle, "Kur'ân'ın ulviyeti, onun cihanşümül hakikatindedir" dediği zaman, şüphesiz doğru söylemişti. Muhammed'in (a.s.m.) doğruluğu, faaliyeti, hakikati taharride samimiyeti, sarsılmayan azmi, imanı, kendisini dinlemek istemeyenlere ezeli hakikati dinletmek yolundaki sebatı; bana kalırsa, onun o cesur ve azimkâr Peygamberin hatem-i risalet olduğunun en kat'î ve en emin delilleridir.

Kur'ân, akait ve ahlâkın insanlara hidayet ve hayatta muvaffakiyet temin eden esasatın mükemmel mecellesidir. Bütün bu esasatın üssülesası, âlemin bütün mukadderatını yed-i kudretinde tutan Zat-ı Kibriya'ya imandır.

akait: İslâmın imanla ilgili esasları ve hükümleri.
âlem: dünya, cihan.
azim: niyetli, kesin kararlı.
azimkâr: azimli, gayretli.
cihanşümül: dünya çapında, dünya ölçüsünde.
delil: kanıt, tanık, burhan.
emin: inanılır, güvenilir.
esasat: esaslar, kökler, temeller.
ezeli: ezel ile ilgili, öncesiz, başlangıçsız.
hâdis: olay.

hakikat: gerçek, doğru.
hatem-i risalet: Peygamberliğin sonu.
hidayet: doğru inanç ve yayaşayış üzere olmak.
ilân: yayma, duyurma, bildirme.
iman: inanç, itikat.
kat'î: kesin, şüpheye ve tereddüde mahal bırakmayan.
lûgat: lûgatler, sözlükler.
mecelle: islâm hukukunun muamelât kısmının bir araya getirilmesi ve bunların zama-

nın şartlarına göre düzenlenmesiyle meydana gelen kânun kitabı.
muharrir: yazar, yazar.
mukadderat: Allah tarafından ezelde takdir olunmuş şeyler, ileride meydana gelecek haller ve olaylar, alın yazısı.
muvaffakiyet: başarı.
Peygamber: Hazret-i Muhammed.
sebat: sabit durma, kararlılık.
seciye: karakter, huy, tabiat.

taharri: arama, araştırma.
tecelli: belirme, bilinme, görüme.
temin: sağlama.
ulviyet: ulvîlik, yücelik, yükseklik, ululuk.
üssül-esas: hakikî sağlam temel.
vazih: açık, aşikar; kolay anlaşılır.
vuku: olma, gerçekleşme, meydana gelme.
yed-i istifade: istifade eli, yararlama, faydalanma eli.
yed-i kudret: kudret eli, her şeyi tutan Allah'ın kudret eli.
Zat-ı Kibriya: yüce zat, Cenab-ı Hakkın kudret ve azimeti; her cihette büyüklüğü.
zulûmatabad: karanlık gelecek zamanlar.

Allah'ın birliğine iman etmek hakikat-i kübrasını ilân ediyorken, Kur'ân, lisan-ı belâğatin en yükseğine ve nezahetin şahıkasına varır.

Kur'ân, Allah'ın iradesine itaati, Allah'a isyanın neticelerini izah ederken, insanların muhayyilesini elektrikle-yen en seyyal lisanı kullanır. Resul-i Kibriya'ya teselli vermek ve onu teşvik etmek, yahut halkı sair Peygamberlerin ahvalıyla, milletlerinin akıbetiyle korkutmak icap ettiği zaman, Kur'ân'ın lisanı en kat'î ciddiyeti almaktadır.

Madem ki Kur'ân'ın birbirine düşman kabileleri, yek-diğeriyle mücadele eden unsurları derli toplu bir millet hâline getirdiğini, onları eski fikirlerinden daha ileri bir seviyeye yükselttiğini görüyoruz; o hâlde belâgat-i Kur'âniyenin mükemmeliyetine hükmetmeliyiz. Çünkü, Kur'ân'ın bu belâgati vahşî kabileleri medenî bir millet hâline getirmiş, dünyanın eski tarihine yeni bir kuvvet ilâve etmiştir. Zaman ve mekân itibarıyla birbirinden çok uzak oldukları gibi, fikrî inkişaf itibarıyla da birbirinden çok farklı insanlara harikulâde bir hassasiyet ilham eden ve muhalefeti hayrete ve istihsana kalbeden Kur'ân, en şayan-ı hayret eser tanınmaya lâyıktır. Kur'ân, beşerin mukadderatıyla meşgul âlimler için tettebbua şayan en faydalı mevzu sayılır.

DOKTOR CİTY YOUNGEST

ahval: haller, durumlar.

akıbet: sonuç, netice.

âlim: ilim ile uğraşan, ilim adamı.

belâgat: sözün düzgün, kusursuz, yerinde ve hâlin ve makamın icabına göre söylenmesini öğreten ilmin adı, edebiyat kaideleri ile ilgili ilim.

belâgat-i Kur'âniye: Kur'ân'a ait belâgat, Kur'ân'ın kendine has olan belâgati.

beşer: insan, insanlık.

ciddiyet: ciddilik.

eser: telif, kitap, yayın.

fikrî: fikir cinsinden, fikirle alâkalı, fikre ait.

hakikat-i kübra: en büyük olan gerçek.

harikulâde: olağanüstü.

hassasiyet: hassaslık, dikkatlilik, ihtimamlılık.

hüküm: karar vermek, öyle olduğuna inanmak.

icap: gerekme hali, gerekli olma.

ilân: yayma, duyurma.

ilham: içe, gönüle doğma, kalbe gelme, gönle doğan şey.

iman: inanç, itikat.

inkışaf: gelişme.

irade: dileme, isteme, bir şeyi yapma veya yapmama konusunda karar verebilme ve bu kararı yerine getirme gücü.

istihsan: güzel bulma, beğenme.

isyan: başkaldırma, itaatsizlik, emre karşı gelme.

itaat: söz dinleme, boyun eğme, emre uygun hareket etme.

izah: açıklama, ayrıntıları ile anlatma.

kabile: iptidai ve göçebe insanlarda, aynı soydan sayılan ve bir başa itaat eden insan topluluğu, boy, aşiret, oymak, uruk.

kat'î: kesin, şüpheye ve tereddüde mahal bırakmayan.

lâyık: yakışan, yaraşır, yakışır.

lisan: dil.

lisan-ı belâgat: belâgat lisanı, güzel konuşma dili ve üslubu.

madem: değil mi ki.

medenî: şehir veya kasabada oturan, şehirli.

mekân: yer, mahal.

meşgul: ilgilenen, uğraşan.

mevzu: konu.

muhalefet: karşı olanlar.

muhayyile: hayal etme gücü.

mukadderat: Allah tarafın-

dan ezelde takdir olunmuş şeyler, ileride meydana gelecek haller ve olaylar, alın yazısı.

mücadele: bir gayeye ulaşmak için gösterilen ferdi veya toplu çaba.

mükemmeliyet: mükemmellik, kusursuzluk, eksiksizlik.

nezahet: incelik, rikkat.

seviye: yükseklik derecesi, seviye.

seyyal: akıcı, akan.

şahika: dağ tepesi, dağ doruğu; zirve, doruk.

şayan: değer, layık, münasip.

şayan-ı hayret: hayret edilecek, şaşılacak, şaşırmaya değer şey, hayret verici şey.

teselli: avutma, acısını dindirme.

tettebbu: etraflıca araştırma, iyice inceleme, bir şey hakkında geniş bilgi edinme.

unsur: madde, esas, kök.

vahşî: merhametsiz, duygusuz; medenileşmemiş, barbar.

Kur'ân'ın Lisanı Nezahet ve Belâgat İtibarıyla Nazirsizdir; Kur'ân, Bizatihi Muhteşem Bir Mu'cizedir.

*Kur'ân'ın mutaassıp münekkidi ve mütercimi Corselle
(Korsel) diyor ki:*

Kur'ân, Arapçanın en mükemmel ve pek mevsuk bir eseridir. Müslümanların itikadı veçhile, bir insan kalemi bu i'caz-kâr eseri vücuda getiremez. Kur'ân, bizatihi daimî bir mu'cizedir. Hem öyle bir mu'cize ki, ölüleri diriltmekten daha yüksektir. Bu mukaddes kitabın ta kendisi, menşeyinin semavî olduğunu ispata kâfidir. Muhammed (a.s.m.), bu mu'cizeye istinaden, bir peygamber olarak tanınmasını istemiştir.

Arabistan'ın çıplak ve kısır çöllerini aydınlatan, şair ve hatiplere meydan okuyan Kur'ân, bir ayetine bir nazire istemiş; hiçbir kimse bu tahaddiye karşı gelememişti. Burada yalnız bir misal irad ederek, bütün büyük adamların, Kur'ân'ın belâgatine baş eğdiklerini göstermek isterim.

Hazret-i Muhammed'in (a.s.m.) zamanında Arabistan şairlerinin şehriyarı, şair Lebid idi. Lebid, Muallâkattan birinin nâzımıdır. O zaman putperest olan Lebid, Kur'ân'ın belâgati karşısında lâl kalmış, bu belâgati en güzel sözlerle ifade etmişti. Kur'ân'ın belâgati karşısında hayran kalan Lebid, Müslümanlığı kabul etmiş, Kur'ân'ın ancak bir Peygamber lisanından duyulacağını söylemiştir.

ayet: Kur'ân cümlesi.

belâgat: sözün düzgün, kursesuz, yerinde ve hâlin ve makamın icabına göre söylenmesini öğreten ilmin adı, edebiyat kaideleri ile ilgili ilim.

bizatihi: kendiliğinden, kendisi, kendinden.

daimî: sürekli, devamlı.

hatip: hitap eden, topluluğa karşı konuşan, tutuk söyleyen.

i'caz-kâr: i'cazlı söz söyleyen.

irad: getirme, söyleme.

ispat: kanıtlama, doğrulama.

istinaden: istinat ederek, dayanarak.

itikat: inanç, iman.

kâfi: yeterli.

kısır: verimsiz, ürün vermeyen (toprak).

lâl: dilsiz, konuşamayan, eb-kem.

lisan: dil.

menşe: esas, kaynak.

mevsuk: vesikaya dayanan, sağlam, inanılır, güvenilir, itimat edilir.

misal: benzer, örnek.

Muallâkat: İslâm'dan önceki Arap şairlerinin beğenilip Kâbe duvarına asılmış olan mes-hur şiirleri.

mu'cize: benzerini yapmaktan insanların aciz kaldığı şey.

muhteşem: haşmetli, yüce.

mukaddes: takdis edilmiş, kutsal, aziz, temiz.

mutaassıp: bir şeyi savunmada aşırılık gösteren ve inat eden; dini meselelerde körü

körüne bir fikre bağlı olan ve başka bir fikri kabullenemeyen.

münekkit: tenkit eden, tenkitçi, eleştiren, eleştirici.

mütercim: tercüme eden, bir dil-den başka bir dile çeviren, tercüman, çevirmen.

nazım: manzume yazan, şâir.

nazir: benzer, eş.

nazire: örnek, karşılık, misil, bir şeye benzetilerek yapılan şey.

nezahet: incelik, rikkat.

peygamber: Allah'ın elçisi, Allah tarafından haber getirerek ilâhi emir ve yasakları insanlara tebliğ eden elçi, haberci, nebi, resul.

putperest: puta tapan, putu tanıdın.

semavi: semaya ait, gökten gelen.

şehriyar: en güçlü, iktidarlı.

tehaddi: meydan okuma.

Kur'an'ın lisanı belîğ ve harikulâde seyyaldır. Cenab-ı Hakkın şân ve celâletini, azamet sıfatlarını ifade eden ayetlerin ekserîsi, müstesna bir güzelliği haizdir. Kur'an'ı bîtarafâne tercümeye gayret ettimse de, kâriyerim, Kur'an'ın metnini sadâkatkârâne bir ifadeye muvaffak olamadığımı göreceklersiniz. Bu kusuruma rağmen kâriyer tercümemde bahis mevzuu ettiğim muhteşem ayetlerin birçoklarını okuyacaklardır.

Corselle

Kur'an Beşeriyete İlâhî Bir Lütüftür. Kur'an Muzaffer Cumhuriyetler Meydana Getirmiştir

Kur'an ayetlerini nüzul tarihine göre tercüme eden ve tertip eden İngiltere'nin en mutaassıp papazlarından Rodwell (Radvel), şu hakikatleri itiraf ediyor:

Kur'an, Arabistan'ın basit bedevîlerini öyle bir istihaleye uğratmıştır ki, bunların âdeta meşhur olduklarını zannedersiniz. Hristiyanların telâkkisine göre Kur'an'ın nazil olmuş bir kitap olduğunu söyleyecek olsak bile, Kur'an, putperestliği imha, Allah'ın vahdaniyet akidesini tesis, cinlere, perilere, taşlara ibadeti ilga, çocukları diri diri gömmek gibi vahşî âdetleri izale, bütün hurafeleri istisal, taaddüd-i zevcatı tahditle bütün Araplar için İlâhî lütuf ve nimet olmuştur.

âdet: görenek, usul, alışkanlık.

âdeta: sanki.

akide: iman, inanılan ve itikat edilen esas, inanç.

ayet: Kur'an cümlesi.

azamet: büyüklük, ululuk, yücelik.

bahis: konu.

bedevî: çölde ve iptidai tarzda yaşayan, medenî olmayan.

belîğ: belagatla, düzgün ve sanatlı olarak meramını anlatan.

beşeriyet: beşerilik, insanlık.

bîtarafâne: tarafsızca, herhangi bir tarafı, kimseyi ve yanı tutmaksızın.

celâlet: büyüklük, ululuk, heybetlilik.

Cenab-ı Hak: hakkın ta kendisi olan şeref ve azamet sahibi Allah.

cîn: gözle görünmez, lâtif cisimlerden ibaret bir yaratık.

ekser: en çok, daha ziyade.

haiz: bir şeye sahip olma, sahip, mâlik.

hakikat: gerçek, doğru.

harikulâde: olağanüstü.

hurafe: dinin aslına uymayan, sonradan dinî bilgiler arasına karışmış olan uydurma, bâtil inanış.

İlâhî: Allah'la ilgili, Cenab-ı Hakka dair.

ilgâ: lağvetme, kaldırma, bozma, iptal etme.

imha: ortadan kaldırma, mahvetme.

istihale: bir hâlden başka bir hâle geçiş, hâl değiştirme, tahavvül, inkılâp, başkalaşım, dönüşüm.

istisal: kökünden koparma, kökten koparıp çıkarma, temelden temizleme.

izale: yok etme, ortadan kaldırma.

kâri: okuyucu, okuyan.

lisan: dil.

lütuf: güzellik, hoşluk, iyilik, ihsan.

muhteşem: haşmetli, yüce.

mutaassıp: bir şeyi savunmada aşinlık gösteren ve inat eden; dinî meselelerde körü körüne bir fikre bağlı olan ve başka bir fikri kabullenemeyen.

muvaffak: başarmış, başarılı.

muzaffer: yenmiş, galip gelmiş.

müstesna: kaide dışı, kural dışı.

nazil: nüzul eden, inen.

nimet: lütuf, ihsan, bağış.

nüzul: Kur'an'ın vahiy yoluyla Hz. Muhammed'e indirilmesi.

papaz: Hristiyan din adamı, rahip.

peri: pek güzel olduğu kabul edilen bir cin taifesi ve bunların dışilerine verilen ad.

putperest: puta tapan, putu tanı edinen.

sadakatkar: sadakatli, vefalı, sadık.

seyyal: akışkan.

sıfat: vasıf, nitelik.

şân: şöret, ün.

taaddüd-i zevcat: birden fazla kadınla evlenme, birden fazla kadın alma, çok evlilik.

tahdit: hudutlandırma, sınır-lama.

telâkki: anlama, anlayış, görüş.

tertîp: sıra, dize, düzen.

tesis: kurma, meydana getirme.

vahdaniyet: Allah'ın birliği ve varlığı, Allah'ın bir oluşu.

vahşi: merhametsiz, duygusuz.

Kur'ân, bütün kâinatı yaratan, gizli ve aşikâr her şeyi bilen, kadîr-i mutlak sıfatıyla Zat-ı Kibriya'yı takdis ve tebcil ettiğinden, her sitayişe şayandır.

Kur'ân'ın ifadesi veciz ve mücmel olmakla beraber, en derin hakikati. en kuvvetli en mülhem hikmeti takrir eden elfaz ile söylemiştir.

Kur'ân, devamlı memleketler değilse de, muzaffer cumhuriyetler vücuda getirmeye hadim olacak esasları muhtevi olduğunu ispat etmiştir. Kur'ân'ın esaslarıyladır ki, fakir ve sefaletleri ancak cehaletleriyle kabil-i kıyas olan, susuz ve çıplak bir yarımadanın sekenesi, yeni bir dinin, hararetili ve samimî salikleri olmuşlar, devletler kurmuşlar, şehirler inşa etmişlerdir. Filhakika, Müslümanların heybetidir ki, Fesdad, Bağdat, Kurtuba, Delhi, bütün Hristiyan Avrupa'yı titreten bir azamet ve haşmet ihraz etmişlerdir.

Rodwell

Müslümanlık Dünyanın Kıvamı Olan Bir Dindir: Cihan Medeniyetinin İstinat Ettiği Temelleri Muhtevidir

Fransa'nın en maruf müsteşriklerinden Gaston Care (Gaston Kar), 1913 senesinde Le Figaro gazetesinde, yeryüzünden Müslümanlık kalkacak olursa, müsâlemetin muhafazasına imkân olup olmadığı hakkında makaleler silsilesi yazmış ve o zaman bu makaleler Şark gazeteleri

aşikâr: açık, belli, meydanda.
azamet: büyüklük, ululuk, yücelik.
cehalet: bilmezlik, cahillik, ilimden yoksun olma.
elfaz: lafızlar, kelimeler.
fakr: fakirlik, yoksulluk, muhtaçlık, züğürtlük.
filhakika: hakikatte, esasında, hakikaten, gerçekten, doğrusu.
hâdim: hademe, hizmetçi, hizmet eden, işe yarayan.
hakikat: gerçek, doğru.

hararet: ateşlilik, coşkunluk, heyecanlılık.
haşmet: ihtişam, heybet, büyüklük.
heybet: saygı ile birlikte korku hissini veren hal, büyüklük.
hikmet: ilahî gaye, yüksek bilgi, fayda.
ihraz: bir şey kazanma, kesp etme, elde etme.
imkân: olabirlik, olanak.
inşa: yapma, bina etme, kurma.

ispat: kanıtlama, doğrulama.
istinat: dayanak.
kabil-i kıyas: kıyaslanabilir, kıyaslanabilen, düşünülebi-
len, ölçülebi-
kadîr-i mutlak: hiç bir kayıt ve şarta tâbi olmaksızın her şeye gücü yeten sonsuz kudret sahibi, Allah.
kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.
kıvam: dayanak, temel.
maruf: herkesçe bilinen.

medeniyet: medenîlik, şehirlilik, uygarlık.

muhafaza: korunma.

muhtevi: ihtiva eden, içine alan, içinde bulunduran, kapsayan.

muzaffer: yenmiş, galip gelmiş.

mücmel: öz olarak anlatılmış, kısa ve az sözle ifade edilmiş, öz, özet.

mülhem: ilham olunmuş.

müsâlemet: herkesle barış içinde olma, sulh, barışıklık.

müsteşrik: şark topluluklarının tarihini, dinini, dilini, folklorunu, sanat ve edebiyatını araştırıp inceleyen uzman kimse, özellikle doğululara ait ilimlerle uğraşan Batılı bilgin, şarkiyatçı, oryantalist.

salık: bir yola giren, bir yolda giden, bir yolu takip eden.

samimi: içten, candan, gönülden.

sefalet: sefillik, süffilik, hakirlik, aşağılık, düşkünlük.

sekene: sakin olanlar, ikamet edenler, oturanlar.

sıfat: vasıf, nitelik.

silsile: birbirini takip eden şeylerin meydana getirdiği sıra.

sitayiş: övme, övüş, methetme, sena.

şark: doğu.

şayan: değer, layık, münasip.

takdis: yüceltme, mukaddes sayma, kudsi ve mübarek sayma.

takrir: anlatma, anlatış, sözle ifade.

tebcil: yüceltme, ululama, birisini tazim etme, saygı gösterme.

veciz: kısa ve özlü söz.

Zat-ı Kibriya: yüce zat, Cenab-ı Hakkin kudret ve azimeti; her cihette büyüklüğü.

tarafından tercüme olunmuştu. Fransız müsteşriki diyor ki:

“Yüz milyonlarca insanın dini olan Müslümanlık, bütün salıklarına nazaran, dünyanın kıvamı olan bir dindir. Bu akli dinin menbaı ve düsturu olan Kur’ân, cihan medeniyetinin istinat ettiği temelleri muhtevidir. O kadar ki, bu medeniyetin İslâmiyet tarafından neşrolunan esasların imtizacından vücut bulduğunu söyleyebiliriz. Filhakika bu âlî din, Avrupa’ya dünyanın imarkârâne inkişafı için lâzım olan en esaslı kaynakları temin etmiştir. İslâmiyetin bu faikiyetini teslim ederek, ona medyun olduğumuz şükranı tanımıyorsak da, hakikatin bu merkezde olduğunda şek ve şüphe yoktur.”

Fransız muharriri, daha sonra, Kur’ân’ın umumî müsalemeti muhafaza hususundaki hizmetini bahis mevzuu ederek diyor ki:

“İslâmiyet yeryüzünden kalkacak ve bu suretle hiçbir Müslüman kalmayacak olursa, barışı devam ettirmeye imkân kalır mı? Hayır, buna imkân yoktur!”

GASTON CARE

Kur’ân Bütün Dinî Kitaplara Faiktir

Alman âlimlerinden ve müsteşriklerinden Jochahim Du Ralph (Yohahim Du Ralf) Kur’ân’ın sıhhate verdiği ehemmiyetten bahsederken şu sözleri söylüyor:

akli: akla dayanan, akıl ile ilgili.
âli: yüce, yüksek, ulu.
âlim: ilim ile uğraşan, ilim adamı.
bahis: bahseden, araştıran, anlatan.
düstur: kanun, kural, esas.
ehemmiyet: önem, değer, kıymet.
faikiyet: üstünlük, başkalarından farklı ve üstün olma.
filhakika: hakikatte, esasında, hakikaten, gerçekten, doğrusu.

hakikat: gerçek, doğru.
hizmet: görev, vazife.
husus: mevzu, konu.
imkân: olabilirlik, olanak.
imtizac: bileşik hale gelme, kaynaşma.
inkişaf: gelişme.
istinat: dayanak.
kıvam: dayanak, temel.
medeniyet: medenîlik, şehirlilik, uygarlık.
medyun: borçlu, vereceği bulunan.
menba: kaynak.

muhafaza: koruma.
muharrir: yazan, yazar.
muhtevi: ihtiva eden, içine alan, içinde bulunduran, kapsayan.
müsâlemet: herkesle barış içinde olma, sulh, barışıklık.
müsteşrik: şark topluluklarının tarihini, dinini, dilini, folklorunu, sanat ve edebiyatını araştırıp inceleyen uzman kimse, özellikle doğululara ait ilimlerle uğraşan Batılı bilgin, sarkiyatçı, oryantalist.

nazaran: nispeten, kıyaslayarak, göre.
neşr: yayım, yayın.
salık: bir yola giren, bir yolda giden, bir yolu takip eden.
sıhhat: sağlık, esenlik.
suret: biçim, şekil, tarz.
şek: şüphe, zan, tereddüt.
şükran: teşekkür etme, iyilik bilme.
temin: sağlama.
umumi: genel.
vücut: var olma, var oluş, varlık.

İslâmiyetin şimdiye kadar Avrupa muharrirlerinden hiçbirinin nazar-ı dikkatini celb etmeyen bir safhasını bahis mevzuu etmek istiyorum. İslâmiyetin bu safhası, onun sıhhati muhafaza için vuku bulan emirleridir.

Evvelâ şunu itiraf etmek lâzımdır: Kur'ân, bu nokta-i nazardan bütün dinî kitaplara faiktir. Kur'ân'ın tarif ettiği basit, fakat mükemmel sıhhî kaideleri nazar-ı dikkate alırsak, bu mukaddes kitap sayesinde, bütün dünyanın bazı kısımlarıyla haşerat mahşeri olan Asya'nın, müthiş bir tehlike olmaktan kurtulduğunu görürüz. Müslümanlık nezafeti, temizliği, nezaheti bütün saliklerine farz etmekle, birçok tahripkâr mikropoları imha etmiştir.

Jochahim

Kur'ân Ayetleri İslâmiyetin Muhteşem Bünyesinde Altın Bir Kordon Gibi İşlenmiştir

Sembires Encyclopedia namıyla intişar eden İngilizce muhitü'l-maarifte, Müslümanlıktan şu suretle bahs olunmaktadır:

İslâm Peygamberinin seciyesini aydınlatan Kur'ân ayetleri, son derece mükemmel ve son derece müessirdir. Bu kısım ayetler, Müslümanlığın ahlâkî kaidelerini ifade eder. Fakat bu kaideler, bir-iki sureye münhasır değildir. Bu ayetler, İslâmiyetin muhteşem bünyasında, altından bir kordon gibi işlenmiştir. İnsafsızlık, yalancılık, hırs, israf, fuhuş, hıyanet, gıybet, bunların hepsi Kur'ân

kutsal, aziz, temiz.
müessir: tesirli.
münhasır: mahsus, ait, yönelik.
müthiş: dehşet veren, ürküten, dehşetli, korkunç.
nam: ad, isim.
nazar-ı dikkat: dikkatli bakma, dikkatli bakış.
nezafet: temizlik, paklık, taharet.
nezahet: incelik, rikkat.
nokta-i nazar: görüş açısı, bakış açısı; görüş, fikir.
safha: devre, merhale.
salık: bir yola giren, bir yolda giden, bir yolu takip eden.
seciye: karakter, huy, tabiat.
sıhhat: sağlık, esenlik.
sıhhî: sıhhatle ilgili, sağlıkla ilgili, sağlığa ait.
sure: Kur'ân-ı Kerim'in ayrıldığı 114 bölümden her biri.
suret: biçim, şekil, tarz.
tahripkâr: tahrip eden, tahrip edici, yıkan, yıkıcı.
tarif: bir şeyi bütün vasıflarını içine alacak şekilde anlatma.
vuku: olma, meydana gelme.

ahlâkî: ahlakla ilgili, ahlaka ait.
ayet: Kur'ân cümlesi.
bahis: konu.
bünyan: yapı, bina, duvar.
celp: çekme, çekiş, kendine çekmek.
evvelâ: öncelikle.
faik: üstün, seçkin, ileri, yüksek.
farz: kesin yapılması gerekli olan; İslâmiyette kesin olarak yapılması gereken emir.
fuhuş: kötülük, namusa aykırı

n hareket, zina, gayr-ı meşru cinsî münasebet.
gıybet: arkadan çekiştirmek, hazır olmayan birisinin aleyhinde konuşma.
haşerat: haşereler, küçük böcekler, zararlı küçük hayvan-cıklar.
hiyanet: hainlik, kendine olan güveni kötüye kullanma.
imha: ortadan kaldırma, mahvetme.
intişar: yayınlanma, neşrolma.

israf: gereksiz yere harcama, ihtiyaçtan fazlasını harcama, savurganlık.
kaide: kural, esas, düstur.
kordon: çoğu ipekten yapılmış kalın ip.
maşer: hasrolunacak, toplanacak yer.
muhafaza: koruma.
muharrir: yazan, yazar.
muhitü'l-maarif: ilim çevresi, ilim dünyası.
muhteşem: haşmetli, yüce.
mukaddes: takdis edilmiş,

akaid-i diniye: dinî inançlar, dinî inanışlar.

akli: akla dayanan, akıl ile ilgili.

akliye: akılcılık.

Cenab-ı Hak: hakkın ta kendisi olan şeref ve azamet sahibi Allah.

dimağ: akıl, şuur.

ehemmiyet: önem, değer, kıymet.

hakiki: gerçek.

hakperest: doğruluk ve haktan taviz vermeyen, doğruluktan ayrılmayan, bunları ciddî manada seven.

hasım: düşman, rakip.

hayâ: Allah korkusu ile günaha kaçınma.

hüsnüniyet: iyi niyet, temiz kalplilik.

ıslahat: düzeltmeler, iyileştirmeler.

idrak: akıl erdirmeye, anlama, kavrama kabiliyeti.

iffet: helâle razı olup haramdan kaçınma.

iktisâd: ekonomi.

İlâhî: Allah'la ilgili, Cenab-ı Hakka dair.

iman: inanç, itikat.

intişar: yayınlanma, neşrolma.

istikamet: doğruluk; inanç, düşünce, niyet, tutum ve davranışta Allah'ın rızasına uygun olarak doğru yol üzere olma.

itaa: söz dinleme, boyun eğme, emre uygun hareket etme.

itimât: emniyet, güven.

kâmil: olgun, noksanz, mükemmel.

mektep: okul.

mısdâk: bir şeyin doğru olduğunu ispata yarayan şey, kriter, ölçüt.

muasir: aynı asırda yaşayanlardan her biri, aynı devirde yaşayan.

muhakeme: akıl yürütüp doğru netice elde edebilme, tartma, değerlendirme, yargılama.

mutabik: birbirine uyan, uygun.

müfâd: mana, kavram, mefhum.

mü'min: iman eden, inanan.

müsamaha: göz yumma, hoş görme, görmezlikten gelme, tolerans.

nazar: bakış, dikkat.

pürnur: nur dolu, nur içinde, nur-

tarafından en şiddetli surette takbih olunmuş ve bunlar reziletin ta kendisi tanınmıştı.

Diğer taraftan, hüsnüniyet sahibi olmak, başkalarına iyilik etmek, iffet, hayâ, müsamaha, sabır ve tahammül, iktisat, doğruluk, istikamet, sulhperverlik, hakperestlik, her şeyden fazla Cenab-ı Hakka itimat ve tevekkül, Allah'a itaat Müslümanlık nazarında hakikî iman esasları ve hakikî bir mü'minin başlıca sıfatları olarak gösterilmiştir.

Resul-i Ekrem İdrak ve Şuur Timsalidir

Profesör Edward Monte, Hristiyanlığın İntişarı ve Hasım Olan Müslümanlar ünvanlı eserinin 17 ve 18'inci sahifelerinde diyor ki:

Rasyonalizm, yani “akliye” kelimesinin müfadinı ve tarihî ehemmiyetini tevsî edebilirsek, Müslümanlığın akli bir din olduğunu söyleyebiliriz. Akıl ve mantık mısdağıyla akaid-i diniyeyi muhakeme eden mektep, rasyonalizm kelimesinin İslâmiyete tamamıyla mutabik olduğunu teslim etmekte tereddüt etmez.

Resul-i Ekrem şuur ve idrak timsali olduğu, dimağının iman ışıkları ve kâmil bir yakınle pürnur olduğu muhakkaktır. Resul-i Ekrem, muasırlarını aynı heyecanla alevlemiş, bu sıfatlarla teşhiz etmiştir. Hazret-i Muhammed (a.s.m.) başarmak istediği ıslahatı, İlâhî bir vahiy olarak

lu, aydınlık.

rasyonalizm: akli temel alan, gerçeği akla uygunluk ölçüsüyle değerlendiren doktrin, akılcılık, usulculuk.

Resul-i Ekrem: çok cömert, kerîm olan peygamber, Hz. Muhammed (a.s.m.).

sabır: dayanma, katlanma, zorluklara dayanma gücü.

sahife: sayfa.

sıfat: vasıf, nitelik.

sulhperver: barış isteyen, barış seven, barışsever.

suret: biçim, şekil, tarz.

şuur: akıl, bilinç.

tahammül: yüklenme, bir yükü üstüne alma, yüke katlanma.

takdim: arz etme, sunma.

tarihi: tarihe ait, tarihle ilgili.

techiz: cihazlama, lüzumlu şeyleri tamamlama, donatma, hazırlama.

tereddüt: kararsızlık, şüphe, de kalma.

tevekkül: bir işi gerçekleştirmesi için gereken çalışmayı

ve çabayı gösterip sebeplere başvurduktan sonra işi Allah'a bırakma.

tevsi: bollastırma, genişletme.

timsal: örnek, nümune.

ünvan: şöhet, ad, isim.

vahiy: Cenab-ı Hakkın dilediği hükümleri, sırları ve hakikatleri peygamberlere bildirmesi.

yakın: kesin bilme, şüpheden sıynılarak son derece doğru ve kuvvetli bilme.

takdim etmiştir. Bu, İlâhî bir vahiydir. Hazret-i Muhammed'in (a.s.m.) dini ise, akıl kaidelerinin ilhamlarına tamamiyle muvafıktır.

Ehl-i İslâma göre İslâmiyetin esas akaidi şu suretle hü-lâsa olunabilir:

Allah birdir; Muhammed (a.s.m.) Onun Peygamberidir. Filhakika, İslâmiyetin esaslarını sükûnetle ve derin bir teemmülle tetkik ettiğimiz zaman, bunların, Allah'ın birliğine ve Muhammed'in (a.s.m.) risaletine, sonra haşır ve neşre ve itikada müntehî olduklarını görürüz. Bizzat dinin esasları tanınan bu iki akide, bütün dindar insanlarca akıl ve mantığa müstenit telâkki olunmakta ve bunlar Kur'an'ın akidelerinin hülâsası bulunmaktadır.

Kur'an'ın ifadesindeki sadelik ve berraklık, Müslümanlığın intişar ve i'tilâsını bilâtevakkuf temadi ettiren saik kuvvet olmuştur. Resul-i İslâm tarafından tebliğ olunan mukaddes talimatın cihanşümül terakkisine rağmen, Müslümanların ilham kaynağı ve en kuvvetli ilticağâhı Kur'an olmuştur. En takdiskâr ve kanaatbahş bir lisanla, başka bir kitab-ı münzelin tefevvuk edemeyeceği bir ifade ile takrir eden kitap, Kur'an'dır. Bu kadar mükemmel ve esrarengiz, her insanın tetkikine bu kadar açık olan bir din, muhakkak, insanları kendisine meclûp eden i'caz-kâr kudreti haizdir. Müslümanlığın bu kudreti haiz olduğunda şüphe yoktur.

EDWARD MONTE

akait: İslâmın imanla ilgili esasları ve hükümleri.

akide: iman esaslarını, imanın kuvvetle bağlı bulunduğu temelleri anlatan bir terim.

bilâtevakkuf: durmadan, tereddüt etmeden.

bizzat: kendisi, şahsen.

cihanşümül: dünya çapında, dünya ölçüsünde.

dindar: dinin emirlerini yerine getiren.

ehl-i İslâm: İslâm topluluğu, Müslümanlar.

esrarengiz: esrarlı, sırlı, gizli, gizemli.

filhakika: hakikatte, esasında, hakikaten, gerçekten, doğrusu.

haiz: bir şeye sahip olma, sahip, mâlik.

haşır: kıyametten sonra bütün insanların bir yere toplanmaları, Allah'ın ölüleri diriltip mahşere çıkarması.

hülâsa: kısaca, özet.

i'caz-kâr: i'cazlı söz söyleyen.

ilham: içe, gönüle doğma,

kalbe gelme, gönle doğan şey.

ilticağâh: iltica yeri, sığınacak yer, sığınak.

intişar: yayınlanma, neşrolma.

itikât: inanç, iman.

itilâ: yükselme, yücelme, yukarı çıkma.

kaide: kural, esas, düstur.

kanaatbahş: kanaat verici, inandırıcı.

kitab-ı münzel: inzal edilmiş, indirilmiş İlâhî kitap.

kudret: güç, kuvvet, iktidar.

lisan: dil.

meclûb: celp edilmiş, getirilmiş.

mukaddes: takdis edilmiş, kutsal, aziz, temiz.

muvafık: yerinde, uygun, uyar, münasip.

müntehî: nihayet bulmuş, sona ermiş.

müstenit: istinat eden, dayanan.

neşir: yayım, yayın.

resul-i İslâm: İslam Peygamberi, Hz. Muhammed.

risalet: elçilik, nebîlik, resullük, peygamber olarak gönderilme, peygamberlik.

saik: sebep olan, güdüleyen, âmil.

sükûnet: durgunluk, dinginlik, hareketsizlik.

takdiskâr: takdis eden, kutsal ve kusurlardan uzak olduğunu ifade eden.

takrir: anlatma, anlatış, sözle ifade.

talimat: talimler, eğitimler; bir iş hakkında hareket tarzını bildiren emirler.

tebliğ: dinî bir emrin yaratılışlarına duyurulması; peygamberlerin Allah'ın emrini kullara bildirmele-ri ve hakka davet etmeleri.

teemmül: inceden inceye, etraflıca düşünme.

tefevvuk: üstün olma, üstünlük.

telâkki: anlama, anlayış, görüş.

temadi: devam etme, sürüp gitme, sürme.

terakkî: yükselme, ilerleme.

tetkik: dikkatle araştırma, inceleme.

**BİRKAÇ DEFA BERAAT KAZANAN RİSALE-İ NUR'UN
BİRKAÇ VİLÂYETTE HAKSIZ MÜSADERESİNE DAİR,
NURUN YÜKSEK BİR TALEBESİNİN MAHKEMESİNDEKİ
MÜDAFAASINDAN BİR PARÇADIR.**

adalet: her hak sahibine hakkının tam ve eksiksiz verilmesi, hakka-niyet, âdillik.

âdil: adaletli olan, doğruluk gös-teren.

Âdil-i Mutlak: Mutlak adalet sa-hibi.

ahz-ı mevki: mevki alma, ma-kam elde etme.

âli: yüce, yüksek, ulu.

beraat: serbest kalma, suçsuz bulunma, aklanma.

bîçare: çaresiz, zavallı.

cem: toplama, bir araya getirme.

dair: alakalı, ilgili.

defa: kere, kez, yol.

derc: sokma, arasına sıkıştırma.

dünya-i fânî: geçici dünya, ölümlü dünya hayatı.

ebrar: hayır sahipleri, iyiler, din-darlar, sözü özü doğru olanlar.

esma-i ilâhiye: Allah'ın isimleri.

eşrar: şerhler, kötüler, hayırsız kimseler.

fevkalâde: son derece, ziyade-siyle.

gadir: zulüm, hainlik.

hakikî: gerçek.

Hâlik: yoktan yaratan, her şeyi yoktan var eden, yaratıcı; Allah.

haysiyet: şeref, onur, itibar.

huzur-i mehakim: mahkeme hu-zuru, duruşma anı.

hüküm: karar vermek, öyle oldu-ğuna inanmak.

hürmet: saygı.

hüsran: hayal kırıklığı.

icbar: zorlama, zorla ve isteği di-şında yaptırma.

ihkak: hakkı yerine getirme, hak yerine getirilme, hakkı alma.

ihlâl: bozma, zarar verme.

ihtiram: hürmet etme, saygı gös-terme.

ilhak: ilâve etme, ekleme, katma.

İslâmî: İslâm ile alakalı, İslama ait.

kâinat: evren; yaratılmış olan şeylerin tamamı, bütün âlemler.

kürsi-i muallâ: yüce kürsü, yüce makam, saygıdeğer makam.

lâyık: uygun, yakışır, münasip.

mağrur: gururlu; kendini beğen-miş, büyüklük taslayan.

mahkeme-i âdilâne: adaletle hükmeden mahkeme.

mazlum: zulüm görmüş, haksızlı-ğa uğramış.

melce: şüphilacak yer.

mesned-i re's: başvurma yeri, müracaat makamı.

mevki: yer, makam.

*(Bu müdafaa, bir takriz olarak buraya ilhakı münasip
görülerek derç edilmiştir.)*

DİYARBAKIR SULH CEZA MAHKEMESİ YÜKSEK MAKAMINA

Mahkeme-i âdilenizin huzuruna çıkmaktan fevkalâde memnunum.

Âdil mahkemeler; Kâinat Hâlikı'nın Hak isminin, Âdil isminin ve daha çok esma-i ilâhiyenin tecelligâhıdır. Hak namına hükmeden, Âdil-i Mutlak hesabına adalet eden ve hakikî, İslâmî bir adalet olan kürsî-i muallâ ne yüksektir, ne mübecceldir. Hak tanımaz mağrur zalimleri huzurunda serfûru ettiren, haksızları hakkı teslimine icbar eden âdil mahkemeler, en yüksek tebcile ve en âlî ihtirama se-zadırlar.

Zulüm ve gadirle hukuku ihlâl edilmiş, haysiyet ve şe-refi payimal edilmiş mazlumların huzurunda ahz-ı mevki ile tazallüm-i hâl eden bîçarelerin şu dünya-i fânîde ih-kak-ı hak için mesned-i re'sleri, mahkemelerdir. Şu hâl-de, ne şerefbahş bir taht-ı âlîdir ki; mazlumlara melce' ve penah, zalimlere de hüsran ve tebah oluyor.

İnsanların ebrarını da, eşrarını da cem' eden huzur-i mehakim, öyle korkulacak bir yer değildir; belki muhab-bete, hürmete lâyıktır.

muhabbet: sevgi, sevmek.

mübeccel: tebcil edilmiş, yü-celtilmiş, aziz kılınmış, saygı gösterilmiş, ululanmış.

müdafaa: savunma, koruma.

münasip: uygun.

müsadere: toplatma, elden alma.

nam: adına, yerine.

payimal: ayak altında kalmış, ayak altına alınmış, çiğnen-miş.

penah: hamî, koruyucu.

Risale-i Nur: Nur Risalesi, Be-

diüzaman Said Nursî'nin eserlerinin adı.

serfûru: baş eğme, söz dinle-me, itaat.

seza: münasip, uygun, yara-sır, şayan, şayeste.

şeref: onur, haysiyet.

şerefbahş: şerefendiren, şe-ref veren.

taht-ı âli: yüce that, yüksek makam.

takriz: övme yazısı, bir eser hakkında yazılan ve eserini başına konulan övgü yazısı.

talebe: öğrenci.

tazallüm-i hâl: hâlden şikâ-yet etme.

tebâh: tükenme.

tebcil: yüceltme, ululama, bi-risine tazim etme, saygı gös-terme.

tecelligâh: ilâhî kudretin gö-ründüğü yer.

vilayet: il.

zalim: zulmeden, acımasız ve haksız davranan.

zulüm: haksızlık, eziyet, iş-kence.

Sultanlarla köleleri, asilzadelerle âhad-i nâsı müsavi tutan şu makam, saltanattan da mübecceldir. Hususıyla, bütün âlem-i insaniyete devirlerin, asırların akışı boyunca adalet dersini veren İslâm mahkemeleri; akvam-ı sairenin engizisyonlarına mukabil, adalet nurunu bîçare beşerin kara sahifesine haşmetle aksettirmiştir. Adliye ve adalet tarihimiz, bunun binlerle misaline şahittir.

Ezcümle, bu mübarek, adaletli mahkemenin huzurunda iftiharla arz etmek isterim ki, meşhur İslâm seyyahı ve tarihçisi Evliya Çelebi, Seyahatname'sinde diyor ki:

“İlk İstanbul kadısı (hâkimi) olan Hızır Bey Çelebi'nin huzurunda, haşmetli padişah Fatih ile bir Rum mimarı arasında şöyle bir muhakeme cereyan eder:

“Büyük bir abidenin inşasında kullanılacak iki mermer sütunu Fatih, bir Rum mimarına teslim eder. Mimar da, Fatih'in arzusunun hilâfına olarak, bu sütunları üçer arşın kesip kısaltır. Fatih, cezaen Rum mimarının elini kes-tirir. Rum mimarı da, Fatih aleyhine dava açar. Bunun üzerine mahkemeye celp edilen Büyük Padişah, baş köşeye geçmek istemiş. Birdenbire hâkimin şu ihtarıyla karşılaşmış: ‘Oturma Beyim! Hasmınla mürafaa-i şer’î olacaksın; ayakta beraber dur!’

“Hızır Bey Çelebi, bu koca şanlı padişah-ı maznuna, haksız el kestirdiği için, kendisinin de kısasa tâbi olduğunu ve elinin kesileceğini bildirir.

abide: yadigâr kalacak eser, anıt.
adalet: her hak sahibine hakkının tam ve eksiksiz verilmesi, hakkaniyet, âdillik.
âhad-i nâs: sıradan insanlar, herhangi bir insan.
akvam-ı saire: diğer kavimler, diğer milletler.
âlem-i insaniyet: insanlık âlemi.
aleyh: ona karşı, onun üzerine.
arşın: yaklaşık 68 cm'ye eşit

olan uzunluk ölçüsü.
arz: sunma.
arzu: isteme.
asilzade: soylu bir soydan, sülâlesi ve ailesi görgülü, temiz ve asil olan.
beşer: insan, insanlık.
bîçare: çaresiz, zavallı.
celp: yazı ile çağırma.
cereyan: olma, meydana gelme.
cezaen: ceza olarak, yaptığı için karşılığı olarak.
dava: iddia, hak aramak

maksadıyla mahkemeye müracaat etme.
engizisyon: Hristiyanlıktan uzaklaşan veya dinî esaslara aykırı davranan kimseleri cezalandırmak için kurulan Katolik kilisesi mahkemeleri.
ezcümle: bu cümleden olarak.
hasım: düşman, rakip.
haşmet: ihtişam, heybet, büyüklük.
haşmetli: hükümdarlar için kullanılan bir unvan.

haşmetli: ihtişamlı, gösterişli, heybetli.
hilâfına: zıddına, tersine, aksine.
hususıyla: özellikle.
iftihar: gurur, övünme.
ihtar: dikkat çekme, hatırlatma, uyarı.
inşa: yapma, bina etme, kurma.
kadı: islâm ülkelerinde her türlü davalara şeriat ölçüleriyle hüküm verme işlerine bakan memur, hâkim.
kısas: bir suç işleyenin aynı şekilde cezalandırılması.
makam: yer, mevki.
misal: benzer, örnek.
muhakeme: duruşma.
mukabil: karşılık.
mübarek: feyizli, bereketli, kutlu.
mübeccel: tebci edilmiş, yüceltilmiş, aziz kılınmış, saygı gösterilmiş, ululanmış.
mürafaa-i şer’î: şer’î duruşma; şer’î mahkemede yüz yüze gelip muhakeme olma.
müsavi: eşit.
padişah-ı maznun: zan altında bulunan, kendisinden şüphelenilen, suçlu olduğu iddia edilen padişah.
shafe: sayfa.
saltanat: sultanlık, padişahlık, hükümdarlık.
seyyah: gezgin, gezici.
şan: şöhret, ün.
tâbi: boyun eğen, uyan, itaat eden.

“Fakat, mimar kisası istemediği için, Büyük Fatih, günde on altın tazminata mahkûm olur; ve hatta kisas-tan kurtulduğu için, bu tazminatı kendiliğinden yirmi altına çıkarır.”

İslâm mahkemesinin adaletinin şanlı misallerinden biri olan şu misal, bize en haşmetli hükümdarlarla en âciz fertlerin huzur-i mehakimde müsavi olduğunu gösteriyor.

İşte, ben de bugün Fatih kadar şanlı, kahraman İslâm hâkimi Hızır Bey Çelebi'nin makamının mümessili olan ve hakikî adalet-i Kur'âniyeyi esas tutan bir makamın yerinde bulunan bir mahkemenin huzurunda bulunuyorum. Bütün kalbimi huzur ve sürura kalbeden memnuniyetim budur.

Kahraman ecdadımızın bu kadar ulviyetinin sırrı, kalplerinde Allah korkusunun mevcudiyetiyle, Kur'ân nurunun ve nihayetsiz feyzinin ruhlarında yerleşmiş olması ve kudsî hakaika karşı sonsuz ve nihayetsiz derecede merbutiyetleridir. O mübarek ecdattan bize tevarüs eden, Allah ve Kur'ân için akıttıkları kudsî kanlarının hâlen eserleri bulunan bu yurtta ve aziz canlarını feda ettikleri şu memlekette, “Kur'ân'ın kudsî hakikatlerine hizmet ediyor, Kur'ân'ın tefsirini okuyor, evinde bulunduruyor” kaydıyla mahkemenin huzuruna sevk edildim.

Evete, muhakememiz şahsımla alâkadar olmaktan ziyade, Risale-i Nur'un muhakemesidir. Risale-i Nur ise, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan'ın semavî ve kudsî hakaikının terreşsuhatı olmak hasebiyle, o yüksek eserlerdeki kıymet

adalet-i Kur'âniye: Kur'an adaleti, Kur'an'ın hakı hukuku gözetmesi.

alâkadar: ilgili.

aziz: izzetli, muhterem, saygın.

ecdad: dedeler, büyük babalar, atalar.

fedâ: uğruna verme.

feyz: bolluk, bereket, verimlilik.

hakaik: hakikatler, doğrular, gerçekler.

hakikat: gerçek, doğru.

hakiki: gerçek.

hâlen: şimdiki hâlde, şu anda.

hasebiyle:

haşmetli: ihtişamlı, gösterişli, heybetli.

hizmet: görev, vazife.

huzur-i mahakim: mahkeme huzuru, duruşma anı.

hükümdar: padişah, hüküm sahibi.

bi, en yüksek reis. imparator.

kısas: bir suç işleyenin aynı şekilde cezalandırılması.

kıymet: değer.

kudsî: mukaddes, yüce.

Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan: Açıklamalarıyla, akılları “benzerini yapmak”tan âciz bırakan Kur'ân-ı Kerim.

mahkûm: hüküm verme.

makam: yer, mevki.

memnuniyet: memnunluk, sevinçli oluş.

merbutiyet: bağlılık, mensup

oluş, mensubiyet, eklilik.

mevcudiyet: mevcut olma, varlık.

misal: benzer, örnek.

mübarek: feyizli, bereketli.

mümessil: temsil eden, temsilci.

müsavi: eşit.

nihayetsiz: sonsuz, sınırsız.

Risale-i Nur: Nur Risalesi, Bediüzzaman Said Nursi'nin eserlerinin adı.

semavî: semaya ait, gökten gelen.

sevk: yöneltme, gönderme.

sûrur: sevinç, mutluluk.

şan: şöhret, ün.

şan: şöhret, ün.

tazminat: tazminler, zarar ödemeler.

tefsir: Yorum, şerh.

teressuhat: damlamalar, sıztılar.

tevarüs: birinden diğerine irsi olarak geçme.

ulviyet: ulvilik, yücelik, yükseklik.

ziyade: çok, fazla.

doğrudan doğruya Kur'an'a aittir. Şu hâlde, muhakeme de Kur'an'ın muhakemesidir. Ehl-i tevhidin kitabı olan Kelâmullah, bütün âyât ve beyyinatıyla Hâlık-ı Kâinat'ın vahdaniyetini ve ehadiyetini ilân ediyor.

Kur'an'ın ehl-i ukulü hayrette bırakan i'cazı, belâgat ve fesahati, nihayet derecedeki yüksek üslûbu, selâset-i beyanı, elhâsıl sonsuz bedayi ve camiiyeti ile ins ve cin-nin kıyamete kadar gelecek ihtiyacatına ekmeliyetle kâfi gelmesi, dünya ve ahiret saadetinin rehberi bulunması ve bütün asırlardaki tabakat-ı beşere hitap etmesi ve Kâinat Hâlık'ının marziyatını kullarına bildirecek âyât ve beyyinatı tefsir ve izah edecek mütehasıs ehl-i ilmin bulunması zarureti binaen, her asırda gelen binler müdakkik ehl-i ilim, yüz binlerle Kur'an tefsirlerini meydana getirmişler, bütün asırları Kur'an'ın nuruyla ışıklandırmışlardır.

İşte, Risale-i Nur da bu asırda Kur'an'ın feyziyle vücut bulan, beşerin tekemmülâtına uygun olarak Kur'an'ın gösterdiği mu'cizeli hakikatlerin bu tekâmül ile saha-i fiile konulduğunu bildiren ve asrın idrakine hitap eden gayet kudsi bir tefsirdir. Kur'an, baştan başa tevhid-i ilâhîyi ilân ediyor; Risale-i Nur da, iman-ı billâhî gösteren ve hakaik-ı imaniyeyi ders veren ayetleri tefsir ediyor.

İşte muhakemenin asıl mevzuu budur.

Otuz seneden beri gizli din düşmanlarının, komünistlerin ve masonların tahrikâtıyla Risale-i Nur Şakirtleri, birçok mahkemelere sevk edilmişler. Âdil mahkemeler de o

gayet: son derece.

hakaik-ı imaniye: imana ait hakikatler, imani gerçekler.

Hâlık: yoktan yaratan, her şeyi yoktan var eden, yaratıcı; Allah.

Hâlık-ı Kâinat: kâinatın ve onun içinde olan her şeyin yaratıcısı, Allah.

hitap: söylev verme, konuşma.

i'caz: mucizelik, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları şeyi yapmak.

idrak: akıl erdirmeye, anlama, kavrama kabiliyeti.

ihtiyacat: ihtiyaçlar, lüzumlu olan şeyler.

ilân: yayma, duyurma, bildirme.

iman-ı billâh: Allah'a inanma, Allah'ı, onun kâinatta tecelli eden bütün sıfat ve isimleriyle beraber kabul ederek Ona inanma.

ins: insan, beşer, Âdemoğlu.

izah: açıklama, ayrıntılı anlatma.

kâfi: yeterli.

Kelâmullah: Allah'ın kelâmı, Kur'an-ı Kerim.

kıyamet: bütün kâinatın Allah tarafından tayin edilen bir vakitte yıkılıp mahvolması.

kudsi: mukaddes, yüce.

marziyat: razı olunacak şeyler, Allah'ın rızasına dair olanlar, Allah'ın rızasına mazhar olacak hâl ve hareketler.

mevzu: konu.

mu'cize: benzerini yapmaktan insanların âciz kaldığı şey.

muhakeme: mahkeme olunma.

müdakkik: tetkik eden, inceden inceye araştıran.

mütehasıs: bir ilim dalında veya bir meslekte derin bilgi sahibi olan, uzman.

nihayet: son.

saha-i fi'l: iş yapma sahası, çalışma alanı.

selâset-i beyan: anlatımın açıklığı.

sevk: yöneltme, gönderme.

şakirt: talebe, öğrenci.

tabakat-ı beşer: insan tabakaları, insanların oluşturduğu sosyal sınıflar.

tahrikât: tahrikler.

tefsir: Yorum, serh.

tekâmül: kemal bulma, kemale erme, olgunlaşma.

tekemmülât: tekemmüller, kemâle ermeler, kemal bulmalar, olgunlaşmalar.

tevhid-i ilâhî: Allah'ın birliğine iman ve Ondan başka ilâh olmadığının tasdik etme.

üslûp: tarz, yol, biçim, usul, stil.

vahdaniyet: Allah'ın birliği ve varlığı, Allah'ın bir oluşu.

zaruret: muhtaçlık, şiddetli ihtiyaç içinde olma.

âdil: adaletli olan, doğruluk gösteren.

ahiret: öbür dünya, ikinci hayat.

ayat: Kur'an ayetleri.

ayet: Kur'an cümlesi.

bedayi: eşi benzeri olmayan güzellikler, mükemmel ve yeni şeyler.

belâgat: sözün düzgün, kusursuz, yerinde ve hâlin ve makamın icabına göre söylenmesini öğreten ilmin adı, edebiyat kaideleri ile ilgili

ilim.

beşer: insan, insanlık.

beyyinat: beyyineler, deliller.

binaen: -den dolayı, bu sebepten.

camiiyet: toplayıcı, ihtiva ve ihata edicilik.

cin: gözle görünmez, lâtif cisimlerden ibaret bir yaratık.

ehadiyet: Allah'ın her bir şeyde birliğinin tecelli etmesi, Allah'ın birliği.

ehl-i ilim: ilim sahipleri, ilim adamları.

ehl-i tevhid: tevhit ehli, Cenab-ı Hakkın birliğini bilip inanan ve sadece bir Allah'a bağlanıp ibadet eden kimse.

ehl-i ukul: akıllılar, akıl sahipleri.

ekmeliyet: mükemmellik, kusursuzluk, noksansızlık, eksiksizlik.

elhâsıl: hasılı, netice itibarıyla, kısaca.

fesahat: sözün; kelime, mana, ahenk ve sıralama yönlerinden kusursuz olması.

hain, gizli din ve Kur'ân düşmanlarının ettikleri iftiraları inceden inceye tetkik etmişler, “Bunlarda bir suç yok; kitaplar ise, faydalı kitaplardır” diyerek, çok mahkemeler beraatle neticelenmişlerdir.

Temyiz Mahkemesi de, üç defa mahkemelerin beraat kararını tasdik etmiş. Hüküm kazıye-i muhkeme hâline geldiği hâlde, memleketi umumî bir dinsizliğe sürüklemek için, perde arkasındaki din düşmanları, faaliyetlerini mütemadiyen tazelemişler, sükûn ve asayişe pek çok muhtaç olan memleketimizi bu cihetten zaafa uğratmak için adliyeleri, mahkemeleri daima hainâne tertiplerle meşgul etmişlerdir.

Evvelce şifahen dahi arz ettiğim vecihle, Selef-i Salihînin bıraktığı kudsî tefsirler iki kısımdır: Bir kısmı ahkâma dair tefsirlerdir, diğer bir kısmı da âyât-ı Kur'âniyenin hikmetlerini ve iman hakikatlerini tefsir ve izah ederler. Selef-i Salihînin bu türlü tefsirleri çoktur. Hususan Gavs-ı Azam Şah-ı Geylânî, İmam-ı Gazalî, Muhyiddin-i Arabî İmam-ı Rabbanî gibi zevat-ı kiramin eserleri, bu kısım tefsirlerdir. Bilhassa Mevlâna Celâleddin-i Rumî Hazretlerinin Mesnevî-i Şerif'i de bu tarz, bir nevi manevî tefsirdir. İşte, Risale-i Nur, bu tarz tefsirlerin en yükseği, en mümtazı ve en müstesnasıdır. İşte, madem bu tarz tefsirler mütedavildir, kimse ilişmiyor; Risale-i Nur'a da ilişmek lâzımdır. İlişenler Kur'ân'a ve ecdada düşmanlıklarından ilişirler.

ahkâm: dinî hükümler, emirler.
arz: sunma, bildirme.
asayiş: emniyet, kanun ve nizam hakimiyetinin sağlanması.
ayat-ı Kur'âniye: Kur'ân'ın ayetleri.
beraat: serbest kalma, suçsuz bulunma, aklanma.
bilhassa: özellikle.
cihet: yön.
dair: alakalı, ilgili.
defa: kere, kez, yol.
ecdad: dedeler, büyük babalar, atalar.
evvelce: daha önce.
Gavs-ı Azam: en büyük gavs, Abdülkadir-i Geylânî Hazretlerinin namı.
hain: hıyanet eden, arkadan vuran, iyiliği kötülükle karşılık veren.
hainâne: haincesine, hain bir kişiye yakışır şekil ve surette.
hakikat: gerçek, doğru.
hikmet: ilahî gaye, yüksek bilgi, fayda.
hususan: bilhassa, özellikle.
hüküm: verilen karar.
iftira: aslı olmadan birine suç yükleme, olmayan bir suçu başkasına yükleme.
iman: inanç, itikat.
izah: açıklama, ayrıntıları ile anlatma.
kazıye-i muhkeme: tam, sağlam

hüküm; temyiz tasdikinden geçmiş, değişmez hâle gelmiş mahkeme kararı.
kudsi: mukaddes, yüce.
madem: değil mi ki.
manevî: manaya ait, maddî olmayan.
meşgul: uğraşma, ilgilenme.
muhtâc: gerek duyan.
mümtaz: ayrıcalıklı, seçkin.
müstesna: istisna olan, kaide dışı.
mütedavil: tedavülde bulunan, tedavül eden, elden ele

geçen, gezen, kullanılan.
mütemadiyen: sürekli olarak, devamlı.
nev'i: gibi, cins.
Risale-i Nur: Nur Risalesi, Bediüzzaman Said Nursî'nin eserlerinin adı.
Selef-i Salihîn: Ehl-i Sünnet ve Cemaatin ilk rehberleri ve Ashap ile Tabiînin ileri gelenleri ile Tebe-i Tâbiînden olan Müslümanlar.
sükûn: rahat, huzur, asayiş.
şifahen: şifahî, ağızdan, sözle,

yazılı olmayarak.
tarz: biçim, şekil, suret.
tasdik: doğrulama, onaylama.
tefsir: Yorum, serh.
temyiz: bu incelemeyi yapan mahkeme, yargıtay.
tetkik: dikkatle araştırma, inceleme.
umumî: genel.
zaaf: zayıflık, kuvvetsizlik.
zevat-ı kiram: soylu, şerefli zatlar.

Risale-i Nur, erkân-ı imaniyeyi ve âyât-ı Kur'âniyeyi tefsir ederek, öyle bir tarzda beyan eder ki; hiçbir münkir, hiçbir dinsiz, o hakikatleri inkâr edemez. Hem riyazî bir kat'iyetle ispat eder, göze gösterir, aklı doyurur, letâifi kandırır; artık hiçbir imanî ve Kur'ânî hakikati inkâra mecal kalmaz. Bundan dolayıdır ki, dinsizler, komünistler, bu memlekette Risale-i Nur varken mel'unâne fikirlerini saha-i tatbiki koymadıklarından ve bir manevî bekçi gibi Risale-i Nur daima karşısına çıktığından Risale-i Nur'un her vecihle neşrine set çekmeyi gaye edinmişlerdir.

Risale-i Nur, tahkikî iman dersleri verir, şakirtlerini her türlü fenalıktan alıkoyar, kalblere doğruluk aşılar. Onu hakkıyla anlayan, artık fenalık yapamaz. Onun içindir ki, bugün memleketin her tarafındaki Risale-i Nur Talebeleri asayişin manevî muhafızı hükmündedirler. Şimdiye kadar hiçbir hakikî Nur Talebesinde asayişe münafi bir hareket görülmemiş, âdeta Nur Talebeleri zabitanın manevî yardımcısı olmuşlardır. Risale-i Nur Talebelerinin rıza-i İlahîden başka, a'mal-i uhreviye müteveccih olmaktan gayri düşünceleri yoktur. Şu hâlde, Risale-i Nur'a garazkâr tertipler hazırlayanlar, perde arkasındaki malûm din düşmanlarından başka kimse değildir.

Yukarıdaki maruzatımızda birçok mahkemelerin beraat kararlarının mevcudiyetini arz etmiştim. Elde edebildiğim tarih ve numaralarını beyan ederek, o âdil ve yüksek mahkemelere milyonlar Nur Şakirtleri namına minnettarlığımızı bildirmek isterim. Umum risalelerin beraat

âdeta: sanki.
âdil: adaletli olan, doğruluk gösteren.
a'mal-i uhreviye: ahirete ait iş, hareket ve ibadetler.
arz: sunma, bildirme.
asayiş: emniyet, kanun ve nizam hakimiyyetin sağlanması.
ayat-ı Kur'âniye: Kur'ân'ın ayetleri.
beraat: fazilet, erdem, olgunluk, meziyet.
beraat: serbest kalma, suçsuz bulunma, aklanma.

beyan: anlatma, açıklama.
erkân-ı imaniye: imana ait esaslar.
garazkâr: haset eden, kin güden, kötü kasıt sahibi.
gayr: ayrı, başka.
hakikat: gerçek, doğru.
hakiki: gerçek.
iman: inanç, itikat.
imani: imana dair olan, imanla ilgili.
inkâr: reddetme, inanmama, kabul ve tasdik etmeme.
ispat: kanıtlama, doğrulama.

kat'iyet: kat'ilik, kesinlik.
Kur'âni: Kur'an'a ait, Kur'an'dan gelen.
letaif: manevî duygular.
malûm: bilinen, bilinen olan.
manevî: manaya ait, maddî olmayan.
maruzat: takdim, sunuş.
mecal: güç, kuvvet, iktidar, takat, tahammül.
mel'unane: mel'unca, şiddetli kötülükte.
mevcudiyet: mevcut olma, varlık.

minnettar: bir iyiliğe karşı teşekkür duygusu içinde olan.
muhâfız: koruyan, saklayan, muhafaza eden, gözleyen, bekleyen.
münâfi: zıt, aykırı.
münkir: inkâr eden, kabul etmeyen.
müteveccih: dönük.
nam: ad, isim.
neşr: yayım, yayın.
Nur: Risale-i Nur.
rıza-i ilâhî: Allah'ın rızası, hoşnutluğu.
risale: kitap, kitapçık.
riyazî: hesaplama, matematikle ilgili, riyaziyeeye ait.
saha-i tatbik: uygulama sahası, pratik yapma alanı.
set: mani, perde, engel.
şakirt: talebe, öğrenci.
tahkiki: araştırma ve inceleme ile ilgili, inandığı şeylerin aslını, esasını bilerek inanma.
talebe: öğrenci.
tarz: biçim, şekil, suret.
tefsir: Yorum, şerh.
tertup: hile, komplö.
umum: bütün, herkes.
zabıta: şehir güvenliğini sağlamakla vazifeli bulunan idare, polis.

ve iadesi hakkında Denizli Ağır Ceza Mahkemesinin 15 Haziran 1944 tarihli beraat kararıyla İstanbul Eminönü Ağır Ceza Mahkemesinin 1953 tarih ve 1951/137 esas ve 27/952 kararıyla —ki, geçen celsede Sebilürreşad gazetesinin takdim ettiğim nüshasında bildirilen beraat kararıdır— ayrıca mahkeme-i âlinize suret-i mahsusada arz ve takdim ettiğim *Asa-yı Mûsa* dâhil umum Risale-i Nur Külliyyatının Mersin Ağır Ceza Mahkemesinin 17/1954 esas, 421/954 karar ve 9/4/954 tarihli beraat kararının mevcudiyetleri, mahkemelerin temininde olarak hiçbir elin Risale-i Nur’a işlmemesini tazammun ettiği hâlde mestur düşmanların hainâne faaliyetleriyle bu sefer de tahsisen *Asa-yı Mûsa* kastedilerek âdil ve yüksek mahkemeye gelmiş bulunuyoruz.

Risale-i Nur, iman-ı billâh ile tevhidi en yüksek derecede, aynelyakin ve hakkalyakin bir surette göze gösterip bütün letaifi azamî derecede doyurmasıyla imanı taklitlen kurtarıp, derece-i tahkike yükseltir. *Asa-yı Mûsa* da ise, bu ulvî ve kudsî iman dersi en parlak bir surette, hem görülmemiş ihtişamla ispat edildiğinden, yüz otuz cilde yaklaşan Risale-i Nur tefsirinin âdeta hülâsası hükmündedir.

Bütün semavî kitapların ve bütün peygamberlerin en büyük davası, Hâlık-ı Kâinat’ın ulûhiyet ve vahdaniyetini ilândır. Kur’ân, baştan başa tevhidi gösterir. İşte *Asa-yı Mûsa* da Müslümanlara ve umum beşeriyete Cenab-ı Hakkın birliğini ve delâil-i vahdaniyetini güneş gibi göstermesinden, en büyük bir mütefekkir ile bir dinsizi ve bir

âdeta: sanki.

âdil: adaletli olan, doğruluk gösteren.

arz: sunma.

aynelyakin: gözle görür derecede inanma; bir şeyi görerek ve seyrederek bilme.

azamî: en fazla, en çok, nihayet derecede.

beraat: serbest kalma, suçsuz bulunma, aklanma.

beşeriyet: beşerlik, insanlık.

celse: aralıksız yapılan toplantı, oturum.

Cenab-ı Hak: hakkın ta kendisi olan şeref ve azamet sahibi Allah.

dâhil: içinde, içeri girmiş.

delâil-i Vahdaniyet: Cenab-ı Allah’ın umum esyada birden görünen birlik tecellisinin delilleri.

derece-i tahkik: araştırma inceleme derecesi.

hainâne: haincesine, hain bir kişiye yakışır şekil ve surette.

hakkalyakin: şeriâtın hakikatini, derûnî hikmet, ilim ve marifetini bilme.

Hâlık-ı Kâinat: kâinatın ve onun içinde olan her şeyin yaratıcısı, Allah.

hülâsa: kısaca, özet.

ihtişam: debdebe, şanlı görünüş, büyük gösteriş.

ilân: yayma, duyurma, bildirme.

iman: inanç, itikat.

iman-ı billâh: Allah’a inanma, Allah’ı, onun kâinatta tecelli eden bütün sıfat ve isimleriyle beraber kabul ederek Ona inanma.

ispat: kanıtlama, doğrulama.

kasıt: niyet, düşünce.

kudsî: mukaddes, yüce.

letaif: manevî duygular.

mahkeme-i âli: yüce mahkeme, birinci derecedeki (üstün) mahkeme.

mestur: örtülü, örtülmüş, setlenmiş, kapalı, gizli, perdeli.

mevcudiyet: mevcut olma, varlık.

mütefekkir: insanlığın ve müslümanların problemlerini ve çarelerini çok düşünen âlim kişi.

nûsha: suret.

peygamber: Allah tarafından

haber getirerek ilahî emir ve yasakları insanlara tebliğ eden elçi, nebî.

Risale-i Nur Külliyyatı: Bediüzzaman Said Nursî’nin yüz otuz parça risaleden oluşan külliyyatı.

sefer: defa, kere.

semavî: semaya ait, gökten gelen; Allah tarafından olan, ilahî.

suret-i mahsusa: özel, hususî tarz.

tahsisen: tahsis suretiyle,

tahsis ederek, ayırarak.

takdim: arz etme, sunma.

taklit: benzeri, taklit etme.

tazammun: ihtiva etme, içine alma, içinde bulundurma.

tefsir: Yorum, şerh.

temin: sağlama.

tevhid: Allah’ın bir olduğuna inanma, birleme.

ulûhiyet: ilâhîlik, Allah’lık.

ulvî: yüce, değerli.

umum: bütün, herkes.

vahdaniyet: Allah’ın birliği ve varlığı, Allah’ın bir oluşu.

feylesofu hakaik-ı imaniyeyi tasdike mecbur ettiği gibi, en âmi bir adamın da en yüksek hakikatleri, en büyük bir sühuletle anlamasını temin eden, tevhidi gösteren, âyât-ı Kur'âniyenin en kudsî bir tefsiridir. Aynen ismi gibidir. Nasıl ki Mûsa Aleyhisselâm, elindeki asasıyla kara taşlardan, çorak vadilerden, ateş fışkıran çöllerden âb-ı hayatı fışkırttığı gibi, *Asa-yı Mûsa* da vahdaniyet-i İlâhiyeyi ispat etmesiyle dünya ve ahiret âlemlerini ziyadar edecek tevhid nurlarını fışkırtıyor, taş gibi kalpleri, mum gibi eritiyor; şavkı ile gönülleri teshir ediyor.

Hem madem mahkemelerin beraati mevcut ve vicdan hürriyeti var ve hiçbir memlekette ilim ile iştigal edenlere ilişilmiyor, şu hâlde ulûm-i evvelîn ve ahirîni cami olan Risale-i Nur'a da ilişilmemek lâzımdır.

Risale-i Nur yurdun asayişine, sükûn ve selâmetine hizmet ettiğine delil, milyonlar talebelerinin hiçbirisinde bir vak'anın görülmemiş olmasıyla beraber, hepsinin de namuskârâne faaliyetleriyle müstakim görülmeleridir. Risale-i Nur Külliyyatı, *Asa-yı Mûsa* ile birlikte kütüphane-i mesaimin hariminden alınmasıyla, her türlü suç unsurunun mevcudiyetini bizzat ref' eder. Zira, her münevver adam, kütüphanesinde her nevi kitabı bulundurur, okur tetkik eder. Mel'unâne fikirleri neşreden ve anarşistliği telkin eden kitaplar bile kütüphanelerde açıkça tetkike tâbidir.

Hülâsa: Risale-i Nur, Kur'ân'ın bu asırda en yüksek ve en kudsî bir tefsiridir. Hakikatleri semavîdir, Kur'ânîdir.

âb-ı hayat: hayat suyu; içene ebedî hayat verdiği inanan efsanevi su, bengisu.
ahir: sonu, son kısmı.
ahiret: öbür dünya, ikinci hayat.
âlem: dünya, cihan.
âmi: bilgisiz, cahil.
anarşist: hiç bir düzen ve otorite tanımayan, karışıklık ve bozgunculuktan yana olan.
asa: değnek, sopa.
asayiş: emniyet, kanun ve ni-

zam hakimiyetin sağlanması.
ayat-ı Kur'âniye: Kur'ân'ın ayetleri.
beraat: serbest kalma, suçsuz bulunma, aklanma.
bizzat: kendisi, şahsen.
camî: toplayan, içine alan, kapsayan.
çorak: verimsiz.
delil: kanıt, tanık, burhan.
faaliyet: iş, hareketlilik, çalışma.
feylesof: felsefe ile uğraşan, filozof.

hakaik-ı imaniye: imana ait hakikatler, imanî gerçekler.
hakikat: gerçek, doğru.
harim: herkesin giremeyeceği yer, herkesin dokunamayacağı şey.
hizmet: görev, vazife.
hülâsa: kısaca, özet.
ilim: bilgi, marifet.
iman: inanç, itikat.
ispat: kanıtlama, doğrulama.
iştigal: bir işle uğraşma, meşgul olma.
kudsî: mukaddes, yüce.

Kur'âni: Kur'ân'a uygun, Kur'ân'a ait.
kütüphane-i mesai: çalışma kütüphanesi, içinde çalışan kütüphane.
madem: değil mi ki.
mel'unâne: mel'unca, şiddetli kötülükte.
mevcudiyet: mevcut olma, varlık.
münevver: bilgili, kültürlü kimse, aydın.
müstakim: temiz, namuslu, doğru, ahlâklı, istikamet sahibi.
namuskârâne: namuslu olarak, haysiyetli, dürüst bir şekilde, namuslulukla.
neşir: yayım, yayın.
nev'î: gibi, cins.
ref: kaldırma, giderme.
Risale-i Nur Külliyyatı: Bediüzzaman Said Nursî'nin yüz otuz parça risaleden oluşan külliyyatı.
selâmet: salimlik, eminlik, kurtuluş, korku ve endişeden uzak olma.
semavî: semaya ait, gökten gelen.
sühulet: kolaylık.
sükûn: rahat, huzur, asayiş.
şevk: keyif, neşe, sevinç.
tâbi: bağlı, uyma.
talebe: öğrenci.
tasdik: doğrulama, onaylama.
tefsir: yorum, şerh.
telkin: fikir aşılama, zihinde yer ettirme.
temin: sağlama.
teshir: cezbetme, kendine bağlama, emri altına alma.
tetkik: dikkatle araştırma, inceleme.
tevhidi: tevhide dair, tevhitle ilgili.
ulûm-i evvelîn: önceki ilimler.
vadi: iki dağ arasında kalan çukurca arazi.
vahdaniyet-i İlâhiye: İlâhî birlik, Allah'ın bir, tek olması.
vak'a: hadise, olay.
vicdan: insanın içindeki, iyiyi kötünden ayırabilen, iyilik etmekten lezzet duyan ve kötülükten elem alan manevî his.
ziyadar: ziyalı, ıslıklı, parlak, aydınlık.

O hâlde Kur'ân okundukça, o da okunacaktır. Risale-i Nur, mücevherat-ı Kur'âniye hakikatlerinin sergisidir, pazarıdır. Bu ulvî pazarda herkes istediği gibi ticaret yapar. Uhrevî, manevî zenginliklere mazhariyeti temin eder.

Bu kadar maruzatımızla ifade etmek istedim ki: Maksadımız imanımızı kurtarmaktır, imana hizmettir, Kur'ân'a hizmettir. Ahirete müteveccih olan bir hâl ise, hiçbir günâ suç mevzuu olamaz. Mütemediyen şikayette bulunduğumuz o gizli din düşmanları, türlü türlü entrikalarla, tertiplerle, iz'açlarla bizleri bu kudsî vazifeden menetmeye uğaşmaktadırlar. Bizler ise bu kudsî yolda Kur'ân ve iman için her şeyimizi fedaya seve seve hazırız. Değil dünyevî ıztıraplar Cehennemi azaplar da verilse, bıçaklarla da doğransak, en müthiş ölümlere de maruz bırakılsak, asırlar boyunca milyonlar mübarek ecdamızın feda-i can ettikleri bu kudsî hakikate, bizim canımız da feda olsun. Bir değil, bin ruhum da olsa, Kur'ân için, iman için hepsini feda etmeye her zaman hazırım.

Şu aziz vatanın taşları, toprakları, abideleri, kubbeleri, camileri, minareleri, mezar taşları, türbeleri Kur'ân'ın tebliğ ettiği zembere-i tevhidi haykırıyorlar. İman ve Kur'ân'ın ezeli nurunu, atom zerratına kadar nüfuz edip ilân ettiği tevhid hakikatini, hiçbir kuvvet bu vatanın ve bu milletin sine-i pakinden söylemez.

Muhterem mahkemenizden, yüksek adaletinizden hakaik-ı Kur'âniyeyi ve vahdaniyet-i İlâhiyeyi haşmetle ilân eden ve tevhidi, azamî derecede gösteren Risale-i Nur

abide: yadigâr kalacak eser, anıt.
adalet: her hak sahibine hakkının tam ve eksiksiz verilmesi, hakkanîyet, âdillik.

ahiret: öbür dünya, öteki dünya, kıyametten sonra kurulacak olan âlem.

azamî: en fazla, en çok, nihayet derecede.

azap: eziyet, işkence; büyük sıkıntı, şiddetli acı.

aziz: izzetli, muhterem, saygın.

dünyevî: dünyaya ait.

ecdat: dedeler, büyük babalar, atalar.

entrika: bir çıkar sağlamak veya birine zarar vermek maksadıyla hazırlanan düzen, dalavere, hile, desise.

ezeli: ezel ile ilgili, öncesiz, başlangıçsız.

feda: gözden çıkarma, uğruna verme.

feda-i can: canını feda etme, canını verme.

hakaik-ı Kur'âniye: Kur'ân ait olan ve ondan gelen gerçekler.

hakikat: gerçek, doğru.

hâl: durum, vaziyet.

haşmet: ihtişam, heybet, büyüklük.

hizmet: görev, vazife.

ıztırap: üzüntü veren bir durum meydana getirdiği kuvvetli acı, aşın elem, azap, sıkıntı.

ilân: yayma, duyurma, bildirme.

iman: inanç, itikat.

iz'aç: rahatsız etme, can sıkma, baş ağrıma, bunaltma.

kudsî: mukaddes, yüce.

maksat: kastedilen şey; gaye.

manevî: manaya ait, maddî olmayan.

maruz: uğramak, etkilenmek.

maruzat: arz edilenler, sunulanlar.

mazhariyet: nail olma, şereflen-

me.

men: yasak etme, engelleme.

mevzu: konu.

mezar: kabir, ölünün gömüldüğü yer.

muhterem: saygı değer, hürmete layık, saygın.

mübarek: feyizli, bereketli, kutlu.

mücevherat-ı Kur'âniye: Kur'ân'a ait cevherler, Kur'ân-ı Kerim'in içinde bulunan manevî inciler.

mütemediyen: sürekli ola-

rak, devamlı.

müteveccih: dönük.

müthiş: dehşet veren, ürktüten, dehşetli, korkunç.

nüfuz: söz geçirme, hüküm sahibi olma.

Risale-i Nur Külliyyatı: Bediüzzaman Said Nursî'nin yüz otuz parça risaleden oluşan külliyyatı.

sine-i pak: temiz yürek.

tebliğ: dinî bir emrin kullara bildirilmesi.

temin: sağlama.

tertip: hile, komplo.

tevhid: Allah'ın bir olduğuna inanma, birleme.

türbe: mezar, kabir.

uhrevî: ahirete dair, ahirete ait.

ulvî: yüksek, yüce.

vahdaniyet-i İlâhiye: İlâhî birlik, Allah'ın bir, tek olması.

vazife: görev.

zembere-i Tevhid: tevhit zembemesi, birlik nağmesi; Allah'ın birliğinin nağmesi.

zerrat: zerreler, atomlar.

Külliyatının iadesine ve beraatine karar vermenizi rica ederim.

Risale-i Nur, Kur'ân'ın malıdır. Arşı ferşe bağlayan Kelâmullah ile mazi canibindeki milyarlar ehl-i iman, evliya ve enbiya alâkadar oldukları gibi, Risale-i Nur mahkemesiyle de manen alâkadırlar. Çok ihtiyarlamış arzın, dört yüz milyon Müslüman sekene, Risale-i Nurun beraatine ve serbestiyetine ve intişarına muntazırdılar.

Mazi tarafından perde-i gayp arkasına çekilen mübarek ecdadımızın nuranî kabileleri, ulvî makamlarından Risale-i Nur mahkemesine manen nazırdılar.

Müstakbel cephesinin feyizkâr nesilleri, beraat **(HAŞİYE)** kararını bekliyorlar.

Emekli Yüzbaşı Mehmed Kayalar

HAŞİYE: Bu müdafanın serdedildiği muhakeme, beraatle neticelenmiştir.

alâkadar: ilgili, ilişki.

Arş: yüksekliği sebebiyle bütün cisimleri içine alan ve Allah'ın kudret ve hükmüyle istiva ettiği şey.

arz: yer, dünya.

beraat: serbest kalma, suçsuz bulunma, aklanma.

canip: yan, yön, cihet, taraf.

ecdat: dedeler, büyük babalar, atalar.

ehl-i iman: inananlar, iman sahipleri.

enbiya: nebiler, peygamber-

ler.

evliya: veliler, Allah dostları.

ferş: yeryüzü, zemin, dünya.

feyizkâr: feyizli, bereketli, ışıklı.

haşiye: dipnot.

iade: geri verme.

intişar: yayınlanma, neşrolma.

kafîle: takım, bölük.

Kelâmullah: Allah'ın kelâmı, Kur'ân-ı Kerim.

makam: yer, mevki.

manen: mana bakımından,

manaca.

mazi: geçmiş zaman.

muhakeme: iki tarafı dinleyip hüküm verme, hakimın tarafları dinleyip hüküm vermesi, yargılama.

muntazır: bekleyen, gözeten.

mübarek: feyizli, bereketli, kutlu.

müdafaa: savunma, koruma.

müstakbel: gelecek zaman.

nesil: kuşak, nesil.

nuranî: nurlu, ışıklı, parlak, münevver.

perde-i gayp: gayp perdesi, gizli perde; insanların bilmeyip sadece Allah'ın bildiği gayp âlemdeki manevî perde.

Risale-i Nur: Nur Risalesi, Bediüzzaman Said Nursi'nin eserlerinin adı.

sekene: sakin olanlar, ikamet edenler, oturanlar.

serbestiyet: serbestlik, rahat ve serbest olma hâli.

serdetmek: serdetmek işi, ileri sürmek.

ulvî: yüksek, yüce.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
يَا اللَّهُ يَا رَحْمَنُ يَا رَحِيمُ يَا فَرْدُ يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ
يَا حَكَمُ يَا عَدْلُ يَا قُدُّوسُ¹

İsm-i Azamın hakkına, Kur'ân-ı Mu'cizülbeyan'ın hürmetine ve Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâmın şerefine, bu *İşaratü'l-İ'caz*'ı bastırانları ve mübarek yardımcılarını ve Risale-i Nur Talebelerini Cennetü'l-Firdevs'te saadet-i ebediyeye mazhar eyle, âmin. Ve hizmet-i imaniye ve Kur'âniyede daima muvaffak eyle, âmin. Ve defter-i hasenatlarına bu *İşaratü'l-İ'caz*'ın her bir harfine mukabil bin hasene yazdır, âmin. Ve Nurların neşrinde sebat ve devam ve ihlâs ihsan eyle, âmin, âmin, âmin.

Yâ Erhamerrâhimîn! Umum Risale-i Nur Şakirtlerini iki cihanda mes'ut eyle, âmin. İnsî ve cinnî şeytanların şerlerinden muhafaza eyle, âmin. Ve bu âciz ve bîçare Said'in kusurâtını affeyle, âmin, âmin, âmin.

Umum Nur Şakirtleri namına
SAİD NURSÎ

aleyhissalâtü vesselâm: Salât ve selâm onun üzerine olsun.

âmin: Yâ Rabbi! Öyle olsun, kabul eyle!" anlamında duanın sonunda söylenir.

bîçare: çaresiz, zavallı.

Cennetü'l-Firdevs: Firdevs Cenneti; altıncı Cennet tabakası.

cinnî: cin taifesinden olan.

defter-i hasenat: iyilikler, güzel-likler defteri, insanların yaptığı iyiliklerin yazıldığı manevî defter.

hasene: iyilik, sevap.

hizmet-i imaniye: imana ait hizmet, iman ve Kur'ân hakikatlerinin ikna edici ve ilmi delillerle anlaşılmasına hizmet etme.

hürmet: şeref, saygı.

ihlâs: samimiyet, bir ameli başka bir karşılık beklemeksizin, sırf Allah rızası için yapma.

ihsan: bağışlama, ikram etme, lütuf.

insî: insan cinsinden.

1. Ey Rahman, Rahim, Ferd, Hayy, Kayyum, Hakem, Adl ve Kuddüs olan Allah'ım!

İsm-i Âzam: Cenab-ı Hakkın bin bir isminden en büyük ve manaca diğer isimleri kuşatmış olanı.

Kur'ân-ı Mu'cizülbeyan: açıklamalarıyla, akılları "benzerini yapmak"tan aciz bırakan Kur'ân-ı Kerim.

kusurat: kusurlar, kabahatlar.

mazhar: nail olma, şereflenme.

mesut: saadetli, bahtlı, mut-

lu.

muhafaza: koruma.

mukabil: karşılık.

muvaffak: başarmış, başanlı.

mübarek: feyizli, bereketli, kutlu.

nam: adına, yerine.

neşr: yayım, yayın.

Nur: Risale-i Nur.

Resul-i Ekrem: çok cömert, kerim olan peygamber, Hz. Muhammed (a.s.m.).

Risale-i Nur: Nur Risalesi, Bediüzzaman Said Nursî'nin eserlerinin adı.

saadet-i ebediye: sonu olmayan, sonsuz mutluluk.

sebat: sabit durma, kararlılık.

şakirt: talebe, öğrenci.

şer: kötülük.

şeref: manevî büyüklük, yücelik, onur.

talebe: öğrenci.

umum: bütün, herkes.

Ekler

ŞAHİS BİLGİLERİ

YER BİLGİLERİ

AYET VE ARAPÇA METİN İNDEKSİ

HADİS İNDEKSİ

ŞAHİS İNDEKSİ

YER İNDEKSİ

GENEL İNDEKS

TARİHSEL GELİŞİM VE OLAYLAR İÇİNDE BEDİÜZZAMAN SAİD NURSÎ

ABDULLAH BİN SELAM (?-664): Peygamber Efendimiz (a.s.m.) tarafından Cennetle müjde-
lenen, Yahudi âlimleri arasında İslâmiyeti kabul eden ilklerden, diğer semavî kitapları dikkat-
le inceleyen ve en önemlisi de, Resulullahı ilk gördüğünde, “Şu simada yalan yok; şu yüzde
hile olamaz” (Mektubat, s. 92) diyerek imana gelen büyük Sahabedir. “Abadile-i Seb'a” şeklin-
de vasıflandırılıp meşhur olan yedi Abdullah'tan biridir. Muaviye'nin halife olduğu dönemde,
664 tarihinde Medine'de vefat etti.

ABDÜLKADİR GEYLÂNİ: Kadiriye tarikatının kurucusu. 470'te (1077) Gilân eyalet merkezi-
ne bağlı Neyf köyünde doğan Geylânî'nin babası, Ebu Salih Mûsa'nın dindar bir kimse olduğu
bilinmekle birlikte, devrin tanınmış sufilerinden Ebu Abdullah Savmaî'nin kızı olan annesi Üm-
mü'l-Hayr Emetül-Cebbar Fatıma'nın da kadın velilerden olduğu kabul edilir. Küçük yaşta an-
nesini kaybeden Abdülkadir, dedesi Savmaî'nin himayesinde büyür ve tahsiline devrin ilim ve
kültür merkezi olan Bağdat'ta devam eder. Orada, Ebu Galib bin Bakıllânî, Cafer es-Serrâc, Ebu
Talib bin Yusuf gibi âlimlerden hadis; Ebu Said Muharrimi, Ebu Hattab gibi hukukçulardan fı-
kık, Zekeriya-i Tebrizî gibi dilcilerden de dil ve edebiyat öğrenimi görür. Kısa zamanda usul ve
fürû ve mezhepler konusunda geniş bilgi sahibi olur ve Ebu'l-Hayr Muhammed bin Müslim
Debbas vasıtasıyla tasavvufa intisap eder. Bağdat'a gittiği zaman mensup olduğu Şafî mez-
hebini bırakarak mizacına daha uygun gelen Hanbeli mezhebine giren Abdülkadir-i Geylânî,
hayatının sonuna kadar her iki mezhebe göre fetva vermiş, ancak yaşadığı dönemde Hanbe-
lilerin imamı olmuş ve bundan dolayı kendisine “Muhyiddin” (dini ihya eden) ünvanı verilmiş-
tir.

ABDÜLKAHİR-İ CÜRCANİ (Ö. 471/1078-79): Arap dil bilgini ve edebiyat nazariyatçısı. Or-
taçağın önemli kültür merkezlerinden biri olan Cürcan'da doğan Cürcanî, Arap dil bilgisini,
meşhur âlim Ebu Ali Farisi'nin yeğeni ve talebesi Ebü'l-Hüseyn Muhammed bin Hasanü'l-Fa-
risî'den okudu. Dilin bütün inceliklerine vakıf olan Cürcanî, dili özellikle nahvî bir “Arap man-
tığ” niteliğinde ele alması sebebiyle şöhret buldu. Bu özelliğiyle “İmamü'n-nühat” (büyük dil
bilgini) diye tanınır ve “Belâgat Şeyhi” ünvanıyla anılır. Cürcanî'nin belâgat konusundaki gö-
rüşleri, Kur'ân'ın i'cazı etrafında geliştirilen tartışmalara dayanır. O, kelâm ilminin önemli ko-
nularından biri olan nübüvvet bahsini doğrudan ilgilendiren i'caz meselesi ile nazım görüşü-
nü dil açısından ele alıp incelemiştir. Eserleri: *Esrarü'l-Belâgat*; *Delâilü'l-l'caz*; *Risaletü's-Safiye*;
Avamilü'l-Mi'e; *Kitabül-Müktesid fi Şerhi'l-lzah*; *Tetimme fi'n-Nahv*; *Kitab-ı Tasrif*.

ABDÜLMECİD NURSİ (ÜNLÜKUL): Bediüzzaman'ın kardeşi, *İşaratü'l-l'caz* ve *Mesnevî-i Nuri-*
ye'yi Arapçadan Türkçeye çeviren mütercimdir. Abdülmecid, 1884 yılında Bitlis'in Hizan kaza-
sının İsparit nahiyesine bağlı Nurs köyünde doğdu. İlk eğitimini burada aldı. Nurs köyünden
sonra Arvas'ta eğitimine devam etti. Buradan ayrıldıktan sonra (1900) Van'a gitti. Van'da kal-
dığı on dört yıl, eğitim sürecinde ayrı bir öneme sahiptir. Buradaki Horhor Medresesinde ağa-
beyinin nezaretinde iki yüzü aşkın talebe ile birlikte eğitime devam etti. Özellikle Arap dili
ve edebiyatı dalında çok büyük bir aşama katetti. Nitekim bu sebepten dolayıdır ki, Bediüz-
zaman *İşaratü'l-l'caz* ve *Mesnevî-i Nuriye* eserlerinin Arapçadan tercüme edilmesi işini ona
vermiştir. Abdülmecid'i en çok sarsan olayların başında kuşkusuz, Bediüzzaman'ın ebedî isti-
rahatgâhında bile rahat bırakılmaması gelir. Vefatından birkaç ay geçtikten sonra, kendisine
zorla imzalatırılan bir yazıya dayanılarak Bediüzzaman'ın kabri açıldı ve naaşı bir gece Urfa'-
daki mezarından alındı. Abdülmecid'in, gözleri bağlı bir şekilde içinde bulunduğu bir uçakla

taşınan naaş, bilinmeyen bir yere götürülerek defnedildi. Bediüzzaman'ı hayatta iken rahat bırakmayanlar, vefatından sonra da rahat bırakmamışlardı. Bediüzzaman son buluşmalarında kardeşine, kendisinden yedi yıl sonra öleceğini söylemişti. Abdülmecid, Bediüzzaman'ın her söylediğinin gerçekleştiğini müşahade edenlerden biri idi ve buna bütün kalbi ile inanıyordu. Nitekim de öyle oldu. 11 Haziran 1967 Cuma günü vefat etti. Kaderin garip bir cilvesidir ki, oğlu Fuat da 23 yıl evvel 9 Haziran 1944 Cuma günü vefat etmişti.

ÂDEM (A.S.): Cenab-ı Allah'ın yarattığı ilk insan ve insanlığın atasıdır. Allah, Hz. Adem (a.s.) ve eşi Hz. Havva'yı ilk önce Cennete koymuştur. Fakat, daha sonra onun ve neslinin fitratlarına yerleştirilmiş olan bütün istidat ve kabiliyetlerinin açığa çıkabilmesi, Esmâ-i Hüsnâsının tamamını gösteren parlak birer ayna olabilmelerini temin etmek için vazifelendirerek imtihan dünyasına indirmiştir. Hz. Âdem (a.s.) ilk peygamber olarak görevlendirilmiş ve kendisine on sahifeden oluşan kitapçık verilmiştir. Allah'ın seçkin kıldığı kişiler arasında sayılmış olduğundan "safiyullah" ve insanlığın ilk atası olması sebebiyle de "ebü'l-beşer" ünvanıyla anılmaktadır. İlk insan ve ilk peygamber Hz. Adem (a.s.) bin yıl gibi uzun bir süre yaşamıştır.

ALİ (R.A.): Hz. Ali (r.a.). Hz. Peygamberin damadı, Hulefa-i Raşidîn'in dördüncüsüdür. Hicretten yaklaşık yirmi iki yıl önce (m. 600) doğduğu rivayet edilen Hz. Ali'nin babası Hz. Peygamberin amcası Ebu Talib, annesi de Fatıma bint Esed b. Haşim'dir. Hz. Muhammed'in peygamberliğine ilk iman eden çocuk olan Hz. Ali, Hicret sırasında Mekke'de kalmış, geceyi Hz. Peygamberin yatağında geçirerek onun evde olduğu kanaatini uyandırmıştır. Hicretin ikinci yılında Hz. Peygamberin (a.s.m.) kızı Fatıma ile evlenen Hz. Ali'nin bu evlilikten Hasan, Hüseyin ile Zeynep ve Ümmü Gülsüm adlı çocukları olmuştur. (Muhsin adlı çocukları ise henüz bebekken ölmüştür.) Esedullah (Allah'ın aslanı) ünvanıyla anılmıştır. Hz. Peygambere kâtiplik de yapan Hz. Ali, Hudeybiye Anlaşmasını yazmıştır. Mekke'nin fethinden sonra Kâbe'deki putları imha etme görevi ona verilmiştir. İlk üç halife döneminde de idarî görevlerde bulunan Hz. Ali, Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle birlikte seçimle halife olmuştur. Hz. Ali'nin hilâfeti döneminde İslâm tarihinin en üzücü olaylarından Cemel Vakası (Hz. Aişe önderliğindeki ordu ile yapılan savaş) ile Hz. Muaviye ile yapılan Siffin savaşları meydana geldi. Hicrî 19 veya 21 Ramazan'da (26 veya 28 Ocak 661'de) Kûfe'de, Haricî Abdurrahman b. Mülcem tarafından zehirli bir hançerle şehit edildi. Hz. Ali Kufe'ye (Necf) defnedilmiştir. Hz. Ali'nin, kendisine Hz. Peygamber (a.s.m.) tarafından verilen "Ebu Turab" lakabından başka "el-Murtaza" ve "Esedullâhi'l-Gâlib" gibi lakapları da vardır. Çocukluğunda puta tapmadığı için daha sonraları "Kerremallahu Vec-heh" dua cümlesiyle de anılmıştır.

AZRAİL (A.S.): Dört büyük melekten biri olup Cenab-ı Hak tarafından insanların ruhlarını almakla görevlendirilmiştir. Ölüm meleği de denilmektedir.

– B –

BAYRAM YÜKSEL: 1931 senesinde Bolvadin'e bağlı Kemerkaya köyünde dünyaya geldi. 1947 senesinde, 16 yaşında iken, Bediüzzaman Hazretlerinin hizmetine girdi. Bediüzzaman Hazretleri ve Nur Talebeleriyle birlikte Afyon Hapsinde bulundu. Kur'ân yazısı yazmayı haps-te Ceylân Çalışkan'dan öğrendi ve diğer Nur Talebeleriyle birlikte Risale-i Nur'u yazarak çoğalttı. Bayram Yüksel 1951 senesinde askere gitti. Acemiliğini İskenderun'da yaptı. Daha sonra çektiği kur'ada Kore çıktı. Bayram Yüksel bunun üzerine Bediüzzaman Hazretlerinin yanına gitti. Durumu anlatınca, Bediüzzaman Hazretleri çok memnun oldu ve "Ben zaten bir Nur Talebesini Kore ve Japonya'ya göndermek istiyordum. Bunun için seni veya Ceylân'ı düşünmüştüm. İnkâr-ı Ulûhiyetle mücadele için Kore'ye gitmek lâzım" dedi. Üstat Hazretleri

kendi Cevşen'ini Bayram Yüksel'e verdi ve "Biz inayet-i Rabbaniye altındayız, hiç merak etme. Cenab-ı Hak senin yardımcın olacaktır" dedi. Kendisine Hutbe-i Şamiye ile birlikte altı risale daha vererek Japon Başkumandanına götürmesini istedi. Savaş bittiğinde komutanlarına, Bediüzzaman Hazretlerinin verdiği risaleleri Japon Başkumandanına ulaştırması gerektiğini söyledi. Subaylar dışında kimsenin Japonya'ya gitmesine izin verilmemesine rağmen, bölük komutanı ve bazı üst rütbelilerin gayretleriyle o da Japonya'ya gitti. Japon Başkumandanının birkaç sene önce öldüğü haberini alınca emanetleri yetkililere teslim etti. 2002 yılında gerçekleştirilen Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumuna Kore'den katılan Prof. Dr. Cemil Le-e'nin, "Biz Bayram Yüksel'in Kore'de ayak bastığı topraklarda açan çiçekleriz" şeklindeki ifadesi, Kore'de o gün yapılan bu hizmetlerin bu gün nasıl meyveler verdiğinin anlamlı bir örneğidir. Bayram Yüksel savaş bittikten sonra Türkiye'ye döndü. Bediüzzaman Hazretleri kendisini bekliyordu ve onu tekrar hizmetine aldı. Üzerindeki askerlik elbisesini eskiyinceye kadar çıkarttırmadı. Bayram Yüksel ihlâslı, samimi ve fedakâr bir insandı. Bediüzzaman Hazretlerinin şahsî hizmetlerinde bulundu, onun suyunu taşıyıp yemeğini pişirdi. Üstadın ölümünden sonra bütün ömrü boyunca Risale-i Nur hizmetine devam etti. 19 Kasım 1997'de Avrupa hizmetleri için yaptığı bir seyahat esnasında trafik kazası geçirdi; Seyyidü'l-Mürselin'e (a.s.m.) ve Üstadına kavuştu. Kabri Barla Mezarlığında bulunmaktadır.

BELKIS: Sebe Melikesi; Hz. Süleyman devrinde yaşamış ve ona tâbi olmuştur. Belkis'la ilgili kıssa Kur'ân'da Neml Suresi, 20-44. ayetlerinde anlatılmaktadır.

BISMARCK: Bismarck, ordudan ayrılıp toprakla uğraşan Prusyalı eski bir subayın oğlu olarak dünyaya geldi (1815). Altı-on iki yaş arasını sıkı bir eğitim ve disiplinin uygulandığı yatılı okulda geçirdi. 1835 yılında hukuk eğitimini tamamladı. 1839 yılında annesinin ölümü üzerine Pomeranya'ya yerleşti. 1847 yılında Prusya eyalet meclisine seçildi. Daha sonra Frankfurt diyet meclisinde Prusya'yı temsil etti. Bir ara Petersburg ve Paris'te büyükelçilik yaptı. Berlin'e geri çağırıldıktan sonra devlet bakanı, ardından başbakan oldu. Dışişleri bakanlığını da beraber yürüttü. Alman imparatoru I. Wilhelm ile uyumlu çalışarak çok sayıda reform yaptı. Prusya ordusunu çok güçlü hale getirdi. İmparator ile başlayan etkili işbirliği yirmi altı yıl sürdü (1862-1888). Alman birliğinin kurulmasındaki en büyük rolü Otto von Bismarck üstlenmiştir. Önce Avusturya'yı sonra da Fransa'yı yenen Prusya orduları, Paris'e girdikten sonra Almanya'nın imparatorluk olduğu ilân edilmiş ve Versailles Sarayında düzenlenen bir törenle Wilhelm, "Kayzerlik tacı"nı giymiştir. Alman siyasî tarihi 1803'den beri bu devletin daima genişlemeye çalıştığını göstermekle beraber, Bismarck devri büyük Alman Birliğinin güçlü temeller üzerine kurulduğu dönemdir. Bismarck'ın yönetimden ayrılmasından sonra, ırkçılık kendini göstermeye başladı. Bismarck dönemi milletlerarası dengelerin çok titiz bir şekilde göz önüne alınmasına rağmen, ondan sonra yayılmacılık siyasetinin izlenmesi, Almanya'ya pahalıya mal oldu ve bu süreç Birinci Dünya Savaşı ile son buldu.

BUDA (BUDHA): Budizmin kurucusu ve ruhanî lideri Siddhartha Gautama'nın lakabıdır. Sanskritçede "uyanana" ya da "aydınlanan" anlamına gelmektedir. Budist inancına göre, Siddhartha Gautama'nın yolundan giderek aydınlanmayı gerçekleştiren kişilere de "buda" denilmektedir. Yine Budist inancına göre geçmiş ve gelecekte pek çok budanın var olduğu kabul edilmektedir. Budizmin kurucusu ve ruhanî lideri olan Siddhartha Gautama ise, M.Ö. 563 yılında, Hint-Nepal sınırındaki bölgede Shakyas kabilesinin yöneticisinin çocuğu olarak dünyaya geldi. Bir prens olan ve saray eğlenceleri içinde yaşayan Gautama, yirmi dokuz yaşında iken gerçek hayatın saray hayatından farklı olduğunu anladı. Eşini, oğlunu ve saray hayatının tüm lüksünü terk ederek yedi yıl süren çileli bir arayış dönemine girdi. Bu dönem boyunca yaşlılık,

hastalık, ölüm gibi insana acı veren durumlar karşısında ruh dinginliğini muhafaza etmenin, insanda bulunan negatif duygulardan kurtulmanın ve doğrulara ulaşmanın yollarını aradı. Bu dönem sonunda buda olarak adlandırılan mertebeye ulaştı. Hayatının geri kalan kısmında, edindiği bilgi ve tecrübeleri çevresindeki insanlara aktardı. Pek çok talebe yetiştiren Buda seksen yaşındayken öldü. Ölümünden sonra talebeleri ve dostları onun sözlerini ve öğrettiklerini yazılı hale getirdiler. Budizm önce Hindistan'a daha sonraki dönemlerde de Çin, Moğolistan, Mançurya, Batı Türkistan, Seylan, Taylanda, Burma, Kamboçya, Doğu Bengal, Singapur, Malezya, Tayvan, Kore ve Japonya gibi Asya ülkelerine yayılmıştır.

- C -

CARLYLE: Avrupa'nın dahi muhakkiklerindendir. İskoç asıllı tarihçi, yazar ve eleştirmen. 4 Aralık 1795 tarihinde Ecclefechan'da (Dumfriesshire, İskoçya) doğdu. Kalabalık bir aile çocuğu olup, annesi ve sekiz kardeşine olan aşırı bağlılığını ömrü boyunca devam ettirdi. Köy okulu-nu bitirdikten sonra Annan Akademisine gönderildi (1805). Bu okuldan sonra Edinburg Üniversitesi'ne gitti (1809). Bu sırada belli bir konu üzerinde yoğunlaşmamakla beraber çok sayıda eser okudu. Babası papaz olmasını istediye de buna ilgi göstermedi. Matematik eğitimi alarak 1814'te bu dersi vermeye başladı. Maddeciliğe ve rasyonalizme karşıydı. Siyasî ve kültürel tarihin akışını ancak olağanüstü kişilerin değiştirebileceğini savundu. İlâhî aydınlığı hedef aldı. 1837 yılında "Fransız Devrimi" adlı büyük eserini kaleme aldı. Yalnızca giysilere ve dış görünüşe önem verilen, riyakâr bir toplumda yaşamaktan müthiş bir derecede rahatsız oldu. Fransız Devrimi sonrası saray mensubu ve soyluların çılgınlık ve benciliklerini eleştirdi. Bu durum onu manevî değerler üzerinde daha fazla yoğunlaşmasını netice verdi. Gittikçe müthiş bir derecede kök salan ve toplumda şiddetli bölünmelere, sınıflar arasındaki farkın zenginden yana gelişmeyi netice veren, kapitalist sisteme şiddetle karşı çıktı. Chartism (1840), Kahramanlar (1841), Geçmiş ve Bugün (1843) adlı eserlerinde, "Bırakın yapsınlar" yaklaşımını eleştirdi. Burjuva sınıfının vurdumduymazlığı ile rejim karmaşasına eleştiriler yöneltti. Geleneksel iktisadî sisteme karşı çıktı. Bozulan ve gittikçe yok olan değerler üzerine eğilerek, bunların yaşatılması veya yeniden topluma kazandırılması gereği üzerinde durdu. O, İslâm dünyası ve Almanya'da, eski değerler üzerinde kurulacak yeni bir düzenle inkişaf edileceğine inandı. Ömrü boyunca arayış içinde olan ve çok sayıda eser okuyan Carlyle, kiliseyi ve Hristiyanlığı eleştirdiği gibi Hz. Muhammed'e olan hayranlığını da açıklamaktan ve eserlerinde belirtmekten çekinmedi. Hakka taraftar olup, İslâm Peygamberinin faziletlerini dile getirdi ve övgüler yağdırdı. Dinî taassubun hüküm sürdüğü ve İslâm beldelerinin tek tek işgal edildiği bir dönemde bir üniversite rektörünün Hz. Muhammed (a.s.m.), Kur'ân-ı Kerîm ve İslâmiyet hakkındaki övücü sözleri dikkate değerdir. Türkçe olarak yayınlandığını belirttiğimiz eserinin ilgili bölümlerinden bir kısmını Bediüzzaman Hazretleri de bazı eserlerine almış ve övücü ifadeler kullanmıştır. Ülke çapında bir üne kavuşup maddî sıkıntıları aştığı, feraha ulaştığı bir anda eşinin ölümü, hayatı üzerinde çok etkili oldu. Bundan sonra geçen on beş yıl boyunca kendini toparlamadı. 1881 yılında Londra'da öldü.

CAHİZ (777-869): İslâm düşünce tarihinin önemli isimlerinden biridir. Yazarlığı ve edipliği ile meşhur olmuştur. Arap edebiyatının en büyük yazarlarından birisi olarak kabul edilmektedir. İslâm medeniyetinin parlak dönemlerinden birinde yaşamış olup, bu kültür ve medeniyetin önemli temsilcilerinden biri olmuştur. Mutezile kelâmcılarından. Cahiz, 777 yılında Basra'da doğdu. İlme olan aşırı merakı, çocukluk ve gençlik çağında iyi bir eğitim almasına vesile oldu. Cahiz, Peygamber Efendimizin (a.s.m.), hiç kimseyi halife olarak belirlemediğini, Hulefa-i Raşidin'in hepsinin meşru halifeler olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca hiçbir halife

masum değildir. Kendisi, Cemel ve Siffin savaşlarında Hazreti Ali (r.a.) haklı, muhalifleri ise haksızdır görüşüne sahiptir.

CALİNOS (GALENOS KLAUDİOS) (131-201): Greklerin ünlü tabibi ve filozofudur. Asıl adı Galenos olup, İslâm dünyasında Calinus olarak tanınmıştır. Hipokrat ile birlikte çağının en ünlü hekimi olarak kabul edilmiştir. İnsan anatomisi ve fizyolojisi üzerinde çalışarak deney ve gözlemlerde bulunmuştur. Bir kısmı günümüze kadar ulaşan çok sayıda eser yazmıştır. Eserleri Arapçaya çevrilmiş olmasından ötürü Müslüman tıp âlimlerini etkilemiştir. Risale-i Nur'da sahip bulunduğu yüksek bilgiye atıfta bulunularak tabiatperestlerin iddialarının doğru olabilmesi için her bir zerreye "Eflatun'un şuurunu, Calinus'un hikmetini" (İşârâtü'l-İ'câz, s. 144.) vermek gerektiği belirtilmiştir. Galenos, 201 yılında Roma veya Bergama'da öldü. Vefatından sonra arkasında, uzun bir dönem boyunca başvuru kitabı olarak kabul görmüş çok sayıda eser bıraktı. Bıraktığı eser sayısı olarak dört yüz rakamı telâffuz edilmektedir. Günümüze kadar ulaşan eserlerinin dahi yüz kırk civarında olması ne kadar büyük eser külliyatı bıraktığını göstermektedir. Sadece tıp ile ilgili on dokuz eseri miras olarak bıraktı. Eserleri muhtelif dünya dillerine tercüme edilerek çok sayıda insanın istifadesine sunuldu. Eserlerinin özellikle Lâtince ve Arapça tercümeleri günümüze kadar ulaşmıştır. Bazı İslâm âlimleri, onun bıraktığı eserleri hakkında ayrıntılı bilgilere yer vermişler ve liste halinde aktarmışlardır. Bundan dolayıdır ki, İslâm dünyasında önemli bir etki ve iz bırakmıştır.

CEBRAİL (CİBRİL) (A.S.): Dört büyük melekten, Cibril, Cibril-i Emin, Ruh'ü'l-Emin, Ruh'ü'l-Kudüs isimleriyle de bilinen vahiy meleği. Allah tarafından peygamberlere vahiy götürmekle vazifeli melek.

CEVDET BEY: Bediüzzaman'ın dostu ve arkadaşı olan Van eski valisi Cevdet Bey (Paşa) yine uzun yıllar Van'da valilik yapan Tahir Paşa'nın oğludur. Osmanlı-Rus savaşı devam ettiği sırada Van valisi olan Cevdet bey Van ve çevresinde Ruslara ve Ermenilere karşı vatan savunmasında bulunmuştur.

CEYLÂN: Ceylan Çalışkan 1929'da Emirdağ'da doğdu. Babası Üstadın "Çalışkanlar Hanedanı" olarak andığı Mehmet Çalışkan'dır. Üstat 1944 yılında Emirdağ'a geldiğinde bütûn Çalışkan ailesi kendisine hizmete koştı. Ceylân Çalışkan çok küçük yaşlarda Üstada hem manevî bir evlât, hem de bir talebe oldu. Üstatla beraber 1948 yılında Afyon hapsine girdi. Üstat, Ceylân Çalışkan için övgülerle bahsetmektedir. Onun için, "Ceylân kabiliyetli bir genç. Dünya işini de yapar, ahiret işini de. Fakat onu dünyaya vermeyeceğim" diyen Bediüzzaman bir gün ona, "Ceylân, senin hayatın uhrevîdir. Eğer dünyevî olsa pek azdır!" demiştir. Ceylân Çalışkan 1963 yılında 34 yaşında İstanbul'da trafik kazası sonucu vefat etmiştir.

– D –

DAVUD (A.S.): Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen, İsrailoğullarına gönderilen ve kendisine kutsal kitapların ikincisi olan Zebur verilen peygamberdir. Zebur Hz. Davud'a (a.s.) İbrani diliyle, Ramazan ayında indirilmiştir. 150 sureden ibaret olup, içinde haram ve helâl gibi ahkâma dair meseleler yoktur. Daha çok tesbih, tehlil, zikir, nasihat ve öğütlerden ibarettir. Hz. Davut (a.s.) aynı zamanda İsrailoğullarının devlet başkanıydı. Kendi zamanında Kudüs'ü başşehir yapmış ve iktidarı merkezileştirmiştir. Hz. Davud (a.s.) nübüvvet ve saltanatı şahsında birleştiren ilk peygamber olmuştur. Hz. Davud (a.s.) zamanında İsrailoğullarının hükümranlığı Fırat Nehrin-den Kızıldeniz kıyılarına kadar yayılmıştır. Devleti yönetirken adaleti öncelikle kendisi icra etmiştir ve davalara bizzat bakarak neticelendirmiştir. Hz. Davud (a.s.) Hz. Süleyman'ın (a.s.)

babasıdır. Hz. Davud'a (a.s.) mu'cize olarak eliyle demiri hamur gibi yumuşatıp şekillendirmek özelliği verilmiştir. Bununla birlikte Hz. Davud, (a.s.) kendisine ihsan edilen güzel ve etkili se-siyle de bilinmektedir. O, Zebur-ı Şerif'i okurken bütün mahlûkâtın onunla birlikte Cenab-ı Hakki tesbihe başlayacak derecede kendinden geçtiği rivayetler arasındadır. Hz. Davud'un (a.s.) m.ö.1010 tarihinde vefat ettiği nakledilir. Kendisinden sonra maddî ve manevî saltanatı-nı, oğlu olan Hz. Süleyman (a.s.) devam ettirmiştir.

DOKTOR JOHNSON: Philadelphia'da Tohamas Jefferson Üniversitesi anatomi bölümünde yirmi iki yıl başkanlık yaptı. Bu görevinin yanında Daniel Baugh Enstitüsünün yöneticiliği, Te-retoloji (oluşumdaki biçimsizlik ve anormallikleri inceleyen bilim dalı) derneğinin başkanlığı gibi görevlerde de bulunan Prof. Johnson İnsan gelişimiyle ilgili çalışmalarda bulundu. İki yüz-den fazla eseri yayınlandı. Doktor Johnson, 1981 yılında Suudi Arabistan'da gerçekleştirilen Yedinci Suudi Tıp konferansına katıldı. Konferansta, insanın anne karnındaki gelişiminin Kur'ân'da tarif edildiğini duydu. İlk başta buna inanamayan ve kabullenmek istemeyen Dok-tor Johnson, ilgili Kur'ân ayetlerini okuyup, konferansta yapılan müzakereleri dinleyince ger-çeği kabullendi ve bu konuda şunları söyledi: "Bir bilim adamı olarak, sadece kesin olarak gör-düğüm şeylerle ilgilenebilirim. Embriyoloji ve gelişimsel biyolojiyi anlayabiliyorum. Kur'ân'dan bana tercüme edilen kelimeleri de anlatabiliyorum. Kendimi o çağa götürebilseydim, bugün bil-diklerimle ve tanımlayabildiklerimle, o zaman tarif edilmiş olan şeyleri tanımlayamazdım. Öy-leyse Kur'ân'da yazılan her şeyde İlâhî müdahalenin olduğu düşüncesi ile hiçbir çelişki göre-miyorum." Bilimin Kur'ân'da yazılanları ve Hazret-i Muhammed'in (a.s.m.) söylediklerini doğ-rulayıp doğrulamadığı sorulduğunda Doktor Johnson, "Evet, doğruluyor" cevabını vermiştir. Bundan sonra yaptığı araştırmalarda anne karnındaki ceninin dış gelişimi kadar, iç gelişimine de önem vermiş, öğrencilerine embriyolojiyi Kur'ân'a ait terimleri kullanarak öğretmeye baş-lamıştır. Bunun sebebi sorulduğunda ise, "Kur'ân'a ait ifadeler, tıp kitaplarındaki terimlerden daha doğru, açık ve öğrenmesi daha kolaydır" demiştir.

— E —

EBU BEKİR (R.A.): İlk Müslümanlardan olup, Hulefa-i Raşidîn'in birincisidir. Adı, Ebu Bekir Abdullah bin Ebî Kuhafe Osman b.amir el-Kureyşi et-Teymî'dir. Fil Vakasından üç yıl kadar sonra Mekke'de doğdu. Annesi Ümmü'l Hayr Selma bint Sahr, Mekke döneminde; babası Ebu Kuhafe, Mekke fethinden hemen sonra Müslüman olmuştur. Cahiliye döneminde Abdü'l-Kâ-be olan adının Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber tarafından Abdullah olarak değişt-i-rildiği rivayet edilir. Birçok lakabı vardır, ancak onun en meşhur lakabı Sıddık'tır. Bu lakap ken-disine Miraç olayını hiç tereddüt etmeden kabul ettiği için bizzat Resul-i Ekrem tarafından ve-rilmiş ve onunla şöhret bulmuştur. Mekke'de ilk dönemde onun vasıtasıyla birçok kimse Müs-lüman olmuştur. Ticaretle uğraşan Ebu Bekir Mekke döneminde Kureyşli müşriklerin işkence-lerine maruz kalan birçok Müslümanı büyük bedeller ödeyerek hürriyetine kavuşturmuştur. Hicrette Hz. Peygambere arkadaşlık etmiş, birlikte Medine'ye hicret etmişlerdir. Hz. Peygam-berin kumandanlığını yaptığı bütün savaşlara katılmış, Hudeybiye ve Veda Haccında bulun-muştur. Resulullahın vefatından sonra Müslümanlarca halifelğe seçilerek İslâm tarihinin ilk halifesi olmuştur. İki yıl kadar bu makamda Müslümanların başında kalmış ve Hicrî 13 yılında Medine'de vefat etmiştir. Hz. Ebu Bekir, Resul-i Ekrem'in yanına defnedilmiştir.

EBU CEHİL: "Cehalet babası" demek olan bu kelime, Hazret-i Resul-i Ekrem (a.s.m.) zama-nında, mu'cizeleri ve çok delilleri ve Peygamber Aleyhissalâtü Vesselâmı gördüğü halde iman etmeyen din düşmanı puta tapan gururlu bir müşrikin lakabıdır. Bedir Gazasında öldürüldü.

EBU LEHEB (?-624): Yüce Peygamberin (a.s.m.) amcası olmasına rağmen en azılı düşmanı oldu. Ölümüne kadar düşmanlığını devam ettirdi. İsmi zikredilmek suretiyle hakkında sure (Tebbet) nazil olan ilk müşrik oldu. Peygamber Efendimiz için yapılan suikast planı ve uygu-lama faaliyetleri içinde aktif rol aldı. Ebu Talib'in vefatından sonra Haşimilerin reisi oldu. Risa-le-i Nur'da, kendisi ve Ebu Cehil'in de aralarında bulunduğu Kureysli müşriklerin Peygamber Efendimize suikast girişimlerinden söz edilmektedir. Çiçek hastalığından dolayı ölünce kendi-lerine de bulaşır korkusuyla evlâtları tarafından terk edildi ve cenazesi parayla tutulan kişiler tarafından kaldırıldı. Künyesi Ebu Leheb Abdüluzza bin Abdülmuttalib bin Haşim şeklindedir.

EDWARD GIBBON (1737-1794): Meşhur İngiliz tarihçi ve yazardır. Zengin bir ailenin tek çocuğu olarak yaşamıştır. Roma İmparatorluğu tarihi üzerine yaptığı uzun süreli çalışmaları-yla şöhret olmuştur. "Roma İmparatorluğunun Gerileme ve Çöküş Tarihi" adını taşıyan eserini yirmi yıl süren çalışmanın ve araştırmanın sonunda tamamlamıştır. Hristiyanlık dini ile ilgili görüşleri ve akılcı yaklaşımı, Hristiyan din adamlarının büyük tepkisini çekmiştir. Doğu-Batı toplumları ile ilgili değerlendirmelerinde Doğunun daha ilerde olduğuna dikkat çekmiştir. Ri-sale-i Nur'da İslâm inancı ve Kur'ân-ı Kerim hakkında zikretmiş olduğu ifadelerine yer veril-miştir. Baba-oğul ve kutsal ruh akidesinin İslâmiyet tarafından reddedildiğini belirtmiş, yara-tıcının insan bedenine girip cisimleşmesini ifade eden "tecessüd" anlayışının kabul görmedi-ğini yazmıştır. Gibbon, zengin bir ailenin çocuğu olarak 1737 yılında Putney'de (Londra) doğ-du. Ailenin en büyük ve hayatta kalan tek çocuğu olarak yaşadı. Küçük yaşta geçirdiği has-talıktan dolayı düzenli bir şekilde okula gidemedi. Ancak, okula gidememesine rağmen za-manının önemli bir kısmını dedesine ait kütüphanede geçirdi. Çok sayıda kitap okudu. 1747 yılında annesinin ölmesinden sonra, bakımını teyzesi Catrine Porten üstlendi. Sağlığının düzel-mesi üzerine 1752 yılında Oxford Üniversitesine girerek eğitimini devam ettirdi.

EFLÂTUN (ÖL. M.Ö. 347): İslâm felsefesi üzerinde önemli etkileri olan İlk Çağ Yunan filozof-larından biridir. Kendisine omzunun veya alnının genişliğinden dolayı Platon denmiş ve tarih boyunca hep bu adla anılmıştır. Arapçada "p" sessizinin bulunmaması ve yan yana iki sessiz harfin telâffuzundaki güçlük sebebiyle adı, İslâmî literatürde Felâtun veya daha yaygın olan Eflâtun şeklini almıştır. Hocası Sokrat'ın demokrasi adına idam edilmesinin ızdırabını yaşayan Eflâtun'un felsefesini, bu sebeple sosyal düzen ve insanın saadeti meseleleri teşkil eder. Eflâ-tun'un en önemli hocası Sokrat olmakla beraber, Kritilos, Timaios, Arkitas, şair Homeros ve Hesiodos gibi şahsiyetler onun fikir ve ilham kaynaklarından bazılarıdır. Tarihe "Akademi" ola-rak geçen okulun da kurucusu olan Eflâtun'un en ünlü talebesi Aristo'dur. Eflâtun m.ö. 347 yı-lında, seksen yaşlarında iken ölmüş ve Akademi'nin bahçesine defnedilmiştir. Eserleri: Devlet, Devlet Adamı ve Kanunlar.

EŞ'ARÎ (EBU'L-HASAN, 873-936): Eş'ariye diye bilinen kelâm mezhebinin kurucusudur. Ehl-i Sünnet akidesinin gelişip yayılmasına olan önemli katkılarının dolayı "Nasirüddin" la-kabıyla da anılır. Ehl-i Sünnet itikadını ayetlere ve hadislerle göre izah ve şerh ederek tespit etmiştir. Ehl-i Sünnet mezhebi itikadına tercümanlık ederek İslâmiyete büyük hizmeti dokun-muştur. İtikada dair meydana koyduğu hakikatleri kabul edenlere Eş'arî; mezhebine ise Eş'ari-ye denilmektedir.

EVLİYA ÇELEBİ (1611-1682): Bir gezgin olan Evliya Çelebi elli yıla yakın bir süre Orta Avru-pa, Balkanlar, Anadolu, Kafkasya, Kırım, Arabistan ve Mısır'ı dolaşmış, bu esnada gördüklerini kaleme almıştır. On cilt olan Seyahatname'sinin giriş bölümünde, gezmeye duyduğu ilginin başlangıcını anlatırken, bir gece rüyasında Peygamberimizi (a.s.m.) gördüğünü, ona "Şefaat ya

Resulallah" diyecek yerde şaşırarak "Seyahat ya Resulallah" dediğini, Resulullahın da ona gönlünce gezip görme dileğinde bulunduğunu zikreder.

– F –

FAHREDDİN-İ RÂZÎ (1149-1209): Düşünceleri ve eserleriyle 12. yüzyılın müceddidi kabul edilen Fahreddin-i Râzî, bilim ve dinî hükümleri birbirine yaklaştırarak, bu konuda kendine has bir metod geliştirmiştir. Eserleri ile İslâm düşünce tarihinde derin izler bırakan Râzî, ne yazık ki ülkemizde yeterince tanınmamaktadır. 1149 tarihinde İran sınırları içindeki Rey şehrinde doğdu. İlk derslerini babasından aldı. Doğduğu şehirde ve Mergan'da devrin meşhur hocalarından dersler aldı. Belli bir olgunluğa geldiğine kanaat getirince Harezm'e Mutezilîlerle tartışmaya gitti. Ardından Buhara, Semerkand ve Gazne'de bulundu. Sonra Herat'a yerleşti. Burada kendisine tahsis edilen medresede dersler verdi. Keramîlerle bir tartışması yüzünden onların teşviki ile 1209 yılında zehirlenerek öldürüldü. Râzî'nin en meşhur olduğu ilim dalı Kelâm'dır. En önemli kitapları Muhassal, Erha'in fi-Usûl el-Din, Levâmî el-Beyyinât ve Mefâtih el-Gayb'dır.

FATİH SULTAN MEHMED: Yedinci Osmanlı padişahıdır. II. Murat'ın oğludur. Devrin meşhur âlimleri Molla Gürânî ve Molla Hüsrev'den dersler aldı. Bursa'da sıkı bir eğitim gördü. İslâm ilimlerinin yanı sıra Rumca ve Latince'yi de öğrendi. Babası II. Murat'ın vefatı üzerine 1451'de 19 yaşında iken tahta çıktı. 29 Mayıs 1453 tarihinde İstanbul'u fethederek Fatih ünvanını aldı. Fatih Sultan Mehmet, güçlü bir asker ve devlet adamı olmasının yanında, felsefe, güzel sanatlar, tarih, edebiyat, matematik ve astronomiye önem vermesiyle de tanınır. Avni mahlasıyla yazdığı şiirlerini bir divanda toplamıştır. Çok sayıda cami, medrese, saray, hastahane ve imaret yaptırmış, İstanbul'u bir Osmanlı şehri haline getirmiştir. Fatih Sultan Mehmet döneminde Osmanlı Devleti güçlü bir imparatorluk haline gelmiştir. Fatih, 1481 baharında doğuya yapacağı bir sefer hazırlığı içerisindeyken rahatsızlanarak vefat etmiş ve Fatih Külliyesindeki türbesine defnedildi.

– G –

GAVS-I ÂZAM ŞAH-I GEYLANÎ (K.S.): Bakınız ABDÜLKÂDİR-İ GEYLÂNÎ.

GOETHE (JOHANN WOLFGANG VON GOETHE) (1749-1832): İslâmiyete, Kur'ân'a hayranlığı ve yakınlığı ile tanınan Goethe, 1749 yılında Frankfurt'ta doğdu. Tanınmış bir ailenin çocuğu idi. Annesi Catherina Elisabeth Textor, belediye başkanı ve mahkeme reisinin kızı; babası, Johann Caspar Goethe ise, hukukçu olup Frankfurt şehir meclisinde İmparatorun müşaviri olarak görev yapıyordu. Babasının da teşvikiyle hukuk öğrenimini görmek amacıyla gittiği Leipzig'den, rahatsızlığı nedeniyle üç yıl sonra geri döndü. Yarım kalan öğrenimini Strassburg Üniversitesi'nde tamamladı. Öğrenciliği sırasında yaşadığı en önemli gelişmelerin başında, bulunduğu şehre meşhur yazar ve filozof olan Johann Gottfried Herder'in gelmesi ve onunla tanışması gelir. Bu görüşmelerinde Herder, ısrarla Kur'ân-ı Kerim'i incelemesini ve daha önce yayınlanan (1734) George Sale'nin yaptığı tercüme okumasını tavsiye eder. Hristiyanlık dininden çok, yapılmış bulunan tahrifatlara karşı cesaretle bir mücadele veren Goethe, ömrü boyunca hakikati arama sevdasından vazgeçmedi. Teslis akidesini reddedip İslâmın tevhid inancına gönül bağladı. İsviçre'nin Harz dağlarını dolaşırken baş başa kaldığı tabiatın haşmetinin perde arkasındaki İlâhî Kudretin etkisinde kaldı ve kainatın yaratıcısına olan sevgisi katlanarak iç dünyasında büyük değişiklikler meydana getirdi. Bu değişiklik şiirlerine de yansdı.

Özellikle bitki ve hayvanların yaratılışı, bu yaratılıştaki üstün İlâhî sanat onu bu alanda çalışmaya sevk etti. Morfoloji, biyoloji ve paleontoloji ilimleri alanında önemli çalışmalarda bulundu. Peygamber Efendimizin (a.s.m.) isminin anılmasına dahi tahammülün olmadığı bir zaman ve zeminde Goethe'in söyledikleri ve yazdıkları dikkate şayandır. Kur'ân-ı Kerim'in bir rahip tarafından yapılan tercümesine karşı Frankfurter Gelehrten Anzeige'de yayımladığı eleştirisinde şu ifadelere yer verdi: "Kur'ân'ın şümülünü kavramaya meyyal, çok keskin bir zekâyâ sahip, şair ruhlu bir Alman mütercimim, Şarkın mehtaplı berrak seması altında ve ilahi vahyin geldiği yere kuracağı çadırdı Kur'ân'ı bir peygamberin ruh hali içerisinde okuduktan sonra tercümeye başlaması en büyük arzumdur." Yetmiş yaşına gelen Goethe Kur'ân'ın semadan Peygambere indirilmiş bulunan bu mübarek geceyi (Kadir gecesi) neden saygıyla kutlamayalım diye sorar. Kendisini dinsizlikle itham edenlere karşı, gerçek Hıristiyanlığa kendisinin inanmadığını, gerçek Hıristiyan'ın kendisi olduğunu belirterek teslis inancını reddeder.

-H-

HABİB: Bakınız MOLLA HABİB.

HAMZA (MÜKÜSLÜ, EFENDİ, MOLLA): Müküs (Bahçesaray) Dicle Nehrinin kendisinden çıktığı Van'ın küçük bir kazasıdır. Hamza Efendi Müküs'e nispet edilerek anılır. Üstadın en eski talebelerinden olan Müküslü Hamza, 1920 yıllarında İşaratü'l-İ'caz tefsirinin kâtipliğini yapan, Arapça İşaratü'l-İ'caz'ın ilk baskılarında kitabın sonunda, Üstadın hayatını ilk kaleme alan zattır. İşaratü'l-İ'caz'ı ve Onuncu Sözü ilk defa neşreden yine Müküslü Hamza'dır. 1960 yılında vefat etmiştir.

HIZIR BEY ÇELEBİ: İstanbul'un ilk kadısıdır. Âlim ve şair bir zattı. Kaynaklarda 810 (1407) yılında, Eskişehir'in Sivrihisar kazasında doğduğu belirtilmektedir. Sivrihisar kadısı Emîr Celâled-dîn Arif'in oğlu olan Hızır Bey Çelebi, köklü bir şipahi ailesine mensuptu. Hızır Bey Çelebi'yi önce babası okuttu. Sonra Bursa'da Molla Yegan'a gönderdi. Çok kabiliyetli ve çalışkan olan Hızır Bey Çelebi çabuk ilerledi. Zamanındaki âlimlerin içerisinde şöhret kazandı. 851'de Bursa'da bir medreseye müderris oldu. Fatih çağının ünlü âlimleri olan Molla Kastalânî, Muslihiddîn, Hayalî, Hoca-zâde de hep onun Bursa'da yetiştirdiği talebelerdir. Fatih, Hızır Bey Çelebi'ye çok değer vermiştir. İstanbul fetholunduğu zaman onu İstanbul'un ilk Kadısı yapmış, oğulları Beyazıd ile Mustafa'nın Edirne'de yapılan sünnet düğününe onu da çağırması ve Hızır Bey Çelebi ziyafette tarihçi Şükrullah ile beraber Padişah'ın karşısında oturmuştur. Hızır Bey, ilminin genişliğine kıyasen çok az eser vermişse de, pek kıymetli talebeler yetiştirmesi, idâri işlerdeki doğruluk ve başarısı sebebiyle de anılmaya layık bir insan vasfını kazanmıştır. Hızır Bey Çelebi'nin üçü erkek, ikisi kız olan beş çocuğu içinde, Hoca Paşa diye anılan Tazarruat adlı eserin sahibi Sinan Paşa, Ya'kub Paşa ve Ahmed Paşa da tanınmış âlim ve edebiyatçı şahsiyetlerdir. Kızları da Sultan Hatun ile Fahrunnisâ Hatun'dur. Sultan Hatun, Hacı kadın diye de anılmıştır.

HÜSEYİN-İ CİSRÎ (1845-1909): Bediüzzaman Hazretlerinin "fikren biraderim" dediği Hüseyin, 1845 yılında Trablusşam'da doğdu. Bir yaşında babasını, on yaşında da annesini kaybetti. Amcası Şeyh Mustafa Cîsrî tarafından büyütüldü. On sekiz yaşına kadar Trablus'ta din ilimlerini tahsil etti. Buradan Beyrut'a geçerek Muhammed et-Trablusî'nin yanında ve onun teşvikleriyle felsefe ve teknik ilimlerle ilgilendi. Arap dili ve edebiyatı ile ilgilenme, din dışı adet ve gelenekleri yumuşak bir üslupla tenkit etme, çağdaş bilimlerle Batı dillerini öğrenme konularında, hocası Hüseyin el-Mersafî'den etkilendi. Din ilimlerinin yanı sıra, fen ilimlerine de ilgi duyan, siyasî ve ilmi yayınları yakından takip eden bir öğrenci olarak dikkatleri üzerine çekmiştir. Din ilimleriyle birlikte tabîi ve aklî ilimlerin de öğrenilmesi gerektiğine inanmış ve

bunun ısrarlı savunucusu olmuştur. Halveti tarikatına bağlanarak, zamanını eser çalışmalarına vermiştir. Din ilimleriyle müspet ilimlerin medreselerde bir arada okutulmasından yanadır. Ona göre Batının kalkınmasının temelinde eğitim vardır. Bu sebeple kadın ve çocukların eğitimi başta olmak üzere eğitime gerekli önem verilmelidir. Cısrı, yaşadığı dönemde İslâm âleminin önemli merkezlerinde tanınmış ve meşhur olmuştur. Ancak, kendisi şöhretten hoşlanmayan bir mizaca sahip olduğundan kendisine teklif edilen hiçbir görevi kabul etmemiştir.

– İ –

İBNİ ABBAS (Ö. 68)/M. 687-688): Hz. Peygamberin amcası Abbas bin Abdülmuttalip'in oğludur. Annesinin adı ilk Müslüman kadınlardan Ümmü'l-Fazl Lübaba'dır. Mekke'de doğmuştur. Tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite kabul edilen ve çok hadis rivayet edenler arasında yer alan Sahabîdir. 1160 tane hadis rivayet etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in inceliklerini anlayıp yorumlaması için Hz. Peygamberin özel olarak dua ettiği Abdullah bin Abbas'ın tefsir ilmindeki üstünlüğü daha ilk devirlerde, hemen herkes tarafından kabul edilmiştir. Ayetlerin nüzul sebeplerini, nasih ve mensuhunu çok iyi bildiği gibi Arap edebiyatına olan vukufu da mükemmeldi. Bu sebeple Ashap devrinden itibaren Rû'l-Ümme, Tercümânü'l-Kur'ân" unvanıyla anılarmıştı. Eserleri: *Tefsiru ibn Abbas, Garîbu'l-Kur'ân, Mesâilü'n-Nâfi b. el-Ezrak, el-Lugât fi'l-Kur'ân, Kasîdetü'l-Medih.*

İBNİ FARİD (1181/2-1235): Ömer, 1181 veya 1182 yılında Kahire'de doğdu. Babası "Farid" lâkabıyla anılmaktaydı. Çünkü, mahkemede çalışmakta olup kadınların eşlerinden almaları gereken miras ve nafakayı tespit etme görevini yerine getirmekteydi. Farid lâkabı bu yüzden kendisine verilmişti. Ömer de babasının bu lâkabından dolayı "ibn Farid" (Farid'in oğlu) olarak anılmaya başlandı ve bu lâkapla da meşhur oldu. Babası Ali, Eyyübî hükümdarlarının yakın ilgisini gördü ve kendisine bazı görevler tevdi edildi. Ancak kendisi bu görevleri kabul etmediği gibi, inzivaya çekilip ibadetle meşgul olmayı tercih etti. Ömer, ilk derslerini âlim ve dindar bir insan olan babasından aldı. Hadis ilmiyle ilgili dersleri ve Şafî fikhını Ebu Muhammed ibn Asakir'den öğrendi. Ayrıca, dil ve edebiyat derslerini aldı. Eğitimini devam ettirirken erken yaşlarda tasavvufa yöneldi ve kendini ibadet ve tefekküre verdi. Ömer ibn Farid, Sultanü'l-aşîkin ünvanıyla da tanındı. Yazdığı şiirlerinde tasavvuf ve İlâhî aşka dair duygularını dile getirdi. Vahdet-i vücüt anlayışında ve inancında olduğuna dair düşünceler ileri sürülmüşse de kendisi bu düşünceye yakın değildir. Şiirlerinde İlâhî aşkı yansıtmakta olup, Cenab-ı Hakkın mutlak cemali karşısında kendisinden geçerek her şeyde sevgiliyi görmüştür. Son yıllarını Kahire'de geçiren şair, ünlü Ezher Camiinde vaazlar verdi ve sohbetlerde bulundu. Ocak 1235'te vefat etti.

İBRAHİM (A.S.): Kur'ân-ı Kerîm'de adı çokça geçen bir peygamberdir. Onun dini, Kur'ân-ı Kerîm'de adı Hanif olarak adlandırılmıştır. Hz. İbrahim'e (a.s.) 10 sayfalık kitap nazil olmuştur. Hz. Peygamber Efendimizin de atasıdır. Urfa'da doğduğu rivayet edilmektedir. Hz. İbrahim, zamanının kralı Nemrut'u tevhit inancına davet etmiştir. Kabul etmeyen Nemrut, Hz. İbrahim'i ateşe attırarak, fakat mu'cize olarak ateş onu yakmamıştır. Her zaman Allah'ın dostluğunu istemesi ve sadece ondan medet beklemesi sebebiyle kendisine Habibullah veya Halilürrahman denilmiştir. Hz. İbrahim, yaşı bir hayli ilerlemiş olmasına rağmen çocuğu olmamıştı ve Allah'tan bir evlât istedi ve bu duası kabul edildi. İlk önce Hz. İsmail, daha sonra diğer eşinden Hz. İshak doğdu. Bu sırada Hz. İbrahim, oğlu İsmail'i kurban etme olayıyla imtihan edildi. Oğlu İsmail (a.s.) ile Kâbe'yi yeniden inşa eden Hz. İbrahim, Kudüs'ün el-Halil bölgesinde medfundur.

İMAM-I GAZALÎ: Asıl adı Hücetü'l-İslâm Ebu Hamid Muhammed b. Ahmet el Gazzalî'dir. Eş'ari kelâmcısı, Şafîî fakihî, mutasavvîf ve filozoflara yönelttiği eleştirilerle tanınan İslâm düşünürüdür. Hicrî 450'de (1058) Horasan'da, Meşhed'de (Tus) dünyaya geldi. Babasının mesleğinin yün tacirliği olmasından dolayı kendisine "Gazzalî" ve zamanında İslâma yöneltlen itirazlara cevap vererek itiraz edenleri susturduğu için de "Hücetü'l-İslâm" denilmiştir. Kelâm, fıkıh, hadis, felsefe, tasavvuf, mantık gibi ilimlerde yüksek bir mevkiye sahiptir. Bu sahalarda birçok önemli eserleri bulunmaktadır. Hicrî 505'te (1111) Tus'da vefat eden ve oraya defnedilen Gazalî'nin eserlerinden bazıları şunlardır: El-Münkız; İhya-ü Ulumi'd-Din; Kimya-yı Saadet; Tehafütü'l-Felasife; Kıtasü'l-Müstakim.

İMAM-I RABBANÎ: Hindistanlı büyük bir âlim olup, Hicrî ikinci bin yılının başında gelen (müceddid-i elf-i sani) ünvanına sahiptir. İnanç ve fikir açısından büyük karışıklıkların olduğu bir dönemde Hicrî 971'de (1563) Hindistan'ın Serhend kasabasında doğmuştur. Asıl adı Ahmet olan İmam-ı Rabbanî Hazretlerinin soyu Hz. Ömer'e (r.a.) dayandığından Farukî, memleketinden dolayı Sirhindî lâkaplarıyla tanınmaktadır. İlk eğitimini din âlimi olan babası Abdülehad'den almıştır. Daha sonra Silyakût şehrine giderek kadı Badeşani'den fıkıh, kelâm ve tefsir dersleri alarak eğitimini tamamlamış ve icazet almıştır. İmam-ı Rabbanî döneminde zararlı düşünce ve fikirler tarikat yoluyla verildiğinden onun mücadelesi de bu yolla olmuştur. Hayatı boyunca tekke ve medrese ehlini birleştirmek için büyük gayret sarf etmiştir. Tarikatları ve özellikle de Nakşî tarikatını, iman hakikatlerinin anlaşılmasına vasıta yapmak suretiyle gerçek kimliğine büründürmüştür. İmam-ı Rabbanî döneminin hastalıklarını üç sebebe bağlamaktadır. Bunlar; idarecilerin dinden uzaklaşmaları, âlimlerin menfaat ve korku sebebiyle Kur'ân ve sünnetten ayrılmaları ve tasavvuf ehlinin tarikatı şeriatı uzaklaştırmaları olarak sıralanmıştır. İmam Rabbanî 1624 yılında 63 yaşında iken memleketi Serhend'de vefat etmiştir.

İMRÜ'L-KAYS [İMRÜÜLKAYS İBN HUCR] (?-540): Cahiliye döneminin meşhur Arap şairlerindendir. Şiirleri Kabe'nin duvarlarına asılan Muallâka şairleri arasında yer almaktadır. Arap şiirini belli kurallara bağlayan ve kafiye düzeni için esaslar koyan şair olarak kabul edilmektedir. Risâle-i Nur'da, lisanın kişinin tasavvurlarını; aklın ise kalpten ve vicdandan geçen ince manaları ifade etmeye kâfi gelmediği bağlamında İmrüülkays'tan bahsedilmekte; belâğatın dâhilerinden kabul edilen Sekkâki'nin, İmrüülkays veya başka bir bedevinin ortaya koymuş oldukları belâğatın inceliklerini kavrayamadıkları ifade edilmektedir (İşaratü'l-l'caz, s. 46). İslâmiyetin zuhurundan evvel ölmüş olan şairin künyesi, Ebu Vehb Hunduc b. Hucr b. El-Haris Akilü'l-Mürar şeklindedir.

İSA (A.S.): Hz. İsa ulu'l-azm olan peygamberlerdendir. Hakikî Hıristiyanlık dininin peygamberi olan Hz. İsa'ya dört büyük kitabın üçüncüsü olan İncil-i Şerif nazil edilmiştir. Hz. Meryem'in oğlu olan Hz. İsa, Allah'ın yaratıcı kudretinin bir nişanesi olarak doğmuştur. Hz. İsa'nın bir ünvanı ve sıfatı Mesih'tir. Kur'ân-ı Kerim'de onun meziyetlerinden bahsedilmekte ve gösterdiği mucizelerden haber verilmektedir. Dört büyük semavî kitaptan biri olan İncil, kendisinin sonra Havariler tarafından yazılmıştır. Ancak sonraları tahrif edilmiş, asliyetini koruyamamıştır. Hz. İsa, Peygamber Efendimizden "ümmî peygamber" şeklinde bahsetmiştir. İncil'in çeşitli bölümlerinde Peygamberimizin geleceğinden haber verilmektedir. Düşmanları ve kendisine inanmayanlar tarafından öldürülmek istenen Hz. İsa Cenab-ı Hak tarafından göğe yükseltilmiş, kendisini öldürmek isteyenler ise yanlışlıkla Hz. İsa'ya çok benzeyen Yuda isminde birini çarmıha germişlerdir.

İSRAFİL (A.S.): Melâike-i Kiram olarak adlandırılan dört büyük melekten bir tanesidir. Kıyamet günü "sur"u üfürmekle vazifelidir. Hz. İsrâfil "sur"u iki kez üfleyecektir. İlk üflemesiyle kıyamet kopacak, ikinci üflemesinden sonra ise kıyamette ölenler diriltilecek ve haşır meydanına çağrılacaktır.

– K –

KAYSER: Roma ve Bizans imparatorları için kullanılan bir ünvandır. Kelimenin aslı Grekçe "kaisar" kelimesinden gelmektedir. Siyer, hadis ve tefsir kitaplarında bu kelime, Peygamberimiz zamanında yaşamış olan Bizans imparatoru Herakliyus için kullanılmaktadır. Kaynaklarda belirtildiğine göre Peygamberimiz (a.s.m.) Sahabelerinden Hz. Dıhye ile imparator Herakliyus'a verilmek üzere bir mektup göndermiş ve onu İslâma davet etmiştir. Herakliyus Peygamberimizin davetine meyil göstermiş fakat tebaasından çekindiği için İslâm dinine girmeyi kabul etmemiştir.

KİSRA (KİSRA II. HÜSREV PERVİZ) (?-628): Kisra, Araplar tarafından Sasani kralları için kullanılan bir unvandır. Bizans İmparatorları için "Kayser" unvanı kullanılırken, İran Sasani kralları için de bu unvan kullanılmıştır. "Kisra" olarak kendisinden söz edilen ve Peygamber Efendimizin İslâm'a davet mektubunu yırtan kral II. Hüsrev Perviz'dir. İslamiyet'in zuhur ettiği yıllarda Bizanslılarla yaptığı savaşlarda üstün gelmesi, Kitap Ehli olan Bizanslıların mağlup olmaları Mekke müşrikleri sevindirirken, Müslümanların üzülmelerine ve hakarete uğramalarına sebep olmuştur. Kur'ân-ı Kerim'in, Kisranın galibiyetinin mağlubiyete dönüşeceğini haber vermesi (Rum Suresi, 1-5) Müslümanları sevindirmiş, ileriki yıllarda gelen Bizans galibiyeti de Kur'ân-ı Kerim'in mucizesini gerçekleştirmiştir. Risale-i Nur'da, "Kisra" unvanıyla kastedilen kişi II. Hüsrev Perviz olmakla beraber, genel olarak Sasani hükümdarına da atıfta bulunulmaktadır.

– L –

LEBİD: İslâmiyet öncesi, cahiliye devrinde "Muallâka Şairleri"nden meşhur bir şair olan Lebid, genç yaşta kabilesi içinde ehemmiyetli bir konum elde etti. Muallâkat-ı Seb'a'da (Yedi Asık) yayınlanan kasidesi ile ün kazandı ve meşhur Arap şairlerinden birisi olarak tarihe geçti. Hicretten sonra Müslüman olup Hz. Peygamberden (a.s.m.) ilgi ve destek gördü. Kasidede olduğu kadar, hicviye ve mersiye de başarılı kabul edilen Lebid, canlı ve güçlü tasvirleriyle bilinmektedir.

– M –

MARMADUKE PICKTHALL (1875-1936): Pickthall, Nisan 1875'te Londra'da doğdu. Hristiyan bir ailenin evlâdı olarak dünyaya geldi. Babası din adamı olup Anglikan Kilisesi papazlarındandı. Bir aile dostu olan Thomas Dowling'in dâveti üzerine, önce Kahire'ye gidip Arapçayı öğrendi. Akabinde Filistin'e gitti. Bölgede karşılaştığı insanların kanaatkârlığı, fakir olmalarına rağmen hallerinden memnun olabilmeleri, hırs göstermemeleri ve ölümden korkmamaları, kendisini önemli ölçüde etkiledi. Pickthall, gördükleri ve o zamana kadar öğrendikleriyle hemen Müslüman olmak istediye de, özellikle Şam Camisi'nde görev yapmakta olan yaşlı imamın tavsiyesi üzerine hemen Müslüman olmadı. İmam, İslâm hakkında iyi bir araştırma yapmasını ve ondan sonra karar vermesini tavsiye etmekteydi. Bu sebepledir ki, hemen Müslüman olmamış ve uzun bir araştırmanın sonucu ve yirmi yıl gibi uzun bir zaman geçtikten sonra Müslüman olmuştur. Bu uzun zaman zarfındaki faaliyeti, İslâmı daha iyi öğrenme ve gönülden bağlanmayı netice vermiştir. Müslüman olduktan hemen sonra Muhammed adını aldı.

İslâmiyeti tanıdıktan yirmi yıl sonra Müslüman olan Pickthall, bu süre zarfında ince ayrıntılarına kadar bilgi sahibi oldu ve kendi iradesi ile yeni dine girdi. Daha önce Hristiyanlık hakkındaki teferruatlı bilgi sahibi olduğu gibi, bu dinin en ince ayrıntısına kadar yaşandığı bir ortamda yetiştirdi. İslâmiyet'i tanıyıp kabul ettikten sonra ise, iyi bir Müslüman oldu. Peygamber Efendimizin (a.s.m.) hayatı hakkında da çok iyi bir bilgi sahibi oldu. Pickthall, gurur ve kibrin en yoğun şekilde yaşandığı bir zamanda gelen Peygamber Efendimizin, ömrü boyunca mütevazılığını en mükemmel bir şekilde koruyup yaşadığını öğrendi. Çünkü, payelerin en büyüğü Cenab-ı Hakka kul olmaktır. Bu durum da en güzel şekilde Peygamber Efendimizin şahsında görülmekteydi. Her yönüyle mükemmel olan Peygamber Efendimize hayran kalan Pickthall; ümmetin bütün sıkıntılarını paylaşan, dertleriyle en fazla dertlenen ve çözüm bulan bir Peygamberi tanıma şerefine ulaştı. Pickthall'ın İslâm ve Peygamber hakkında sarf ettiği ifadeler Risale-i Nur'da da zikredilmiştir; "Kur'ân'ın telkin ve Hazret-i Muhammed'in tebliği ettiği esattan mükemmel bir ahlâk mecellesi vücud bulur. Esasat-ı Kur'âniyenin muhtelif memleketlerde insanlığa ettiği iyiliği ve ettikten sonra da Allah'a takarrüp etmek isteyen insanları Cenab-ı Hakka raptettiğini inkâr etmek mümkün değildir. Halıkın hukuku ile mahlûkun hukuku, ancak Müslümanlık tarafından mükemmel bir surette tarif olunmuştur. Bunu yalnız Müslümanlar değil, Hristiyanlar da Mûsevîler de itiraf ediyorlar." (İşaratü'l-İ'caz, s. 266.)

MATÜRİDÎ: İmam Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed el Matürîdî. Kelâmda Matürîdî kolunun reisi olan İmam-ı Matürîdî'nin hayatı hakkında fazla bir şey bilinmemektedir. Matürîdî, Semerkant şehrinin Matürîd köyündendir. Amelde Hanefî mezhebinden olanlar, itikatta (inanç akidelerinde) Matürîdî mezhebindedir. İmam Matürîdî ehl-i sünnet itikadına muhalif görüşleri eserleri ile reddederek ıslahına çalışmıştır. Eş'arî'nin muasırı olan İmam Matürîdî, Mutezilenin sünnet ehline ve düşüncelerine saldırıya geçtiği bir dönemde adını duyurmuştur. Hicrî 333 (Milâdî 944) yılında vefat etmiştir.

MEHMED MİHRİ: Aslen Kerküklü olan Mihri Helav Bediüzzaman Hazretlerinin Eski Said dönemindeki talebelerinden biridir. Bediüzzaman Hazretlerinden Horhor Medresesinde ders almıştır. Avukat olan Mihri Helav 1952 yılında İstanbul'da yapılan Gençlik Rehberi mahkemesinde Bediüzzaman Hazretlerini savunan üç avukattan birisidir. 1957 yılında vefat etmiştir.

MEHMED ŞEFİK: Seyyid Şefik 1884 yılında Bitlis'in Hizan kazasının Arvas köyünde doğdu. İsmi Risale-i Nur'larda, Seyyid Şefik, Seyyid Şefik Efendi, Seyyid Mehmet Şefik, Mehmet Şefik Eryuvası, Seyyid Şefik Arvasî diye anılır. Üstadın eski dostlarından ve ilk talebelerindendir. İşaratü'l-İcaz'ın kâtiplerindendir. Üstatla beraber 1943 yılında Denizli Hapishanesinde bulundu. Üstat Van'da kaldığı yıllarda Horhor Medresesinde Üstada talebe olmuştur. Uzun yıllar İstanbul Müftülüğünde Mushafı Tetkik Hey'etinde başkan olarak görev yaptı. On yedi yıl Sultanahmet Camiinde imamlık yaptı. Eyüp Camiinde ise kırk yıl vaizlik yaptı. 13 Mart 1970 tarihinde İstanbul'da vefat etti. Kabri Edirnekapı Şehitliğindedir.

MEHMET KAYALAR (1920-1994): Bugünkü Yunanistan'ın Selânik iline bağlı Kayalar beldesinde doğdu. Mehmet Kayalar Bediüzzaman'ı görmüş, onun sohbetine katılmış, bilhassa Diyarbakır'da Risale-i Nur hizmetinde bulunmuş bir Nur Talebesidir. Emekli yüzbaşı olan Mehmet Kayalar 1994'te Konya'da vefat etmiştir.

MESİH: Bakınız İSA (a.s.).

MEVLÂNA CELÂLEDDİN-İ RUMÎ: Celâleddin Muhammed Rumî. Hicrî 604, Milâdî 1207'de Horasan'ın Belh şehrinde doğdu. Ünvanı Mevlâna'dır. Babası "Sultanü'l-Ulema" olarak bilinen Muhammed Bahaeddin-i Veled'dir. Anadolu'ya hicret ettiğinde "Rumî" diye anıldı. Konya'ya

ailesiyle birlikte yerleşti. Hicrî 672 yılında Konya'da vefat etti. Eserlerinden bazıları: Mesnevi, Divan-ı Kebir; Fihi Mafih; Mecalis-i Seb'a; Mektubat'dır.

MOLLA HABİB: Doğubeyazıt'ta doğmuştur. Üstat Bediüzzaman Pasinler Cephesinde kendisine katiplik yapan Molla Habib'ten şöyle bahsetmektedir. "Meselâ, harp içinde, avcı hattında düşmanın top gülleleri arasında Kur'ân-ı Hakim'in tek bir ayetinin, tek bir harfinin, tek bir nüktesini tercih ederek, o güller içinde Habib katibine 'Defteri çıkar!' diyerek at üstünde o nükteyi yazdırmış. Demek Kur'ân'ın bir harfinin, bir nüktesini; düşmanın güllerine karşı terk etmemiş; ruhunun kurtulmasına tercih etmiştir." Molla Habib I. Dünya Savaşında şehit olmuştur.

MUHAMMED (A.S.M.): Fahr-i Âlem, Hâtemü'l-Enbiya, İmamü's-Sakaleyn, Muhammedü'l-Emîn, Rahmeten-li'l âlemîn, Seyyidü'l-Kevneyn gibi ünvanlarla anılan son peygamber Hz. Muhammed (a.s.m.) Milâdî 571 yılında, Nisan ayının yirmisinde, Kamerî aylardan Rebiülevvel ayının on ikinci gecesinde Mekke'de dünyaya geldi. Hz. Muhammed daha doğmadan babasını, 6 yaşında iken de annesini kaybetmiştir. Annesi ölünce dedesi Abdülmuttalib onu himayesi altına aldı. Dedesi de ölünce, bu sefer amcası Ebu Talib onun bakımını üstlendi. Hz. Muhammed (a.s.m.) 25 yaşında iken kendisinden 15 yaş büyük olan Hz. Hatice ile evlendi. Evlilikleri Milâdî 595 yılına rastlamaktadır. Daha sonra Hz. Peygamberin Hz. Hatice'den sırayla Kasım, Zeynep, Rukiyye, Ümmü Gülsüm, Fatıma ve Abdullah adında altı çocuğu oldu. Hz. Muhammed, Hatice-i Kübra dediği zevcesi hayatta olduğu müddetçe bir başka kadınla evlenmedi. Daha gençliğinde dürüstlük ve doğruluğu ile kendisine El-Emîn (güvenilir kimse) dedirten Hz. Muhammed her yönüyle örnek bir insan kişiliğini sergiliyordu. Hz. Muhammed kırk yaşında iken, Milâdî 610 yılında Hira Dağında kendisine peygamberlik vazifesi verildi. Kendisine ilk inananlar ise eşi Hz. Hatice, çocuklardan Hz. Ali, hür erkeklerden Hz. Ebu Bekir, azatlı kölelerden Hz. Zeyd, kölelerden Hz. Bilâl-i Habeşi (r.a.) oldu. Daha sonraları Hz. Osman, Talha bin Ubeydullah, Halid bin Said, Sa'd bin Ebi Vakkas Müslüman oldular. Bunlara en son Hz. Ömer eklendi. Hicretten bir buçuk sene önce, Recep ayının 27. gecesinde İsrâ ve Miraç mucizesi meydana geldi. 621 yılında Akabe mevkiinde Medinelilerle I. Akabe Biatı yapıldı. 622 yılında ise II. Akabe Biatı yapıldı. Mekkeli müşriklerin zulûmlerinin artması üzerine 622 yılında Mekke'den Medine'ye hicret edildi. Hicretin 2. senesi, Milâdî 13 Mart 624'te müşriklere karşı Bedir Savaşını kazandı. 625 yılında ise Uhud Savaşı meydana geldi. 627 yılında Hendek Savaşı kazanıldı. 630 yılında Mekke fethedildi. Mekke'nin çevresi ve Kabe putlardan temizlendi. Peygamberimiz ömrünün son yılında Arafat'ta 120.000 Sahabeye Veda Hutbesini verdi. Bu hutbe ilk insan hakları bildirisi olarak kabul edilir. Hz. Muhammed (a.s.m.) Hicretin 11. senesi Rebiülevvel ayının on ikisi, Pazartesi günü (Milâdî 8 Haziran 632) ruhunu Rahmana teslim etti.

MUHAMMED ABDUH (1845-1905): İslâm düşüncesinin yeniden canlanmasında önemli katkılarda bulunan, Mısır'ın tanınmış âlimlerinden, Bediüzzaman Hazretlerinin, "İttihad-ı İslâm'da seleflerim" dediği kişiler arasında ismi zikredilen (Divan-ı Harb-i Örfî, s. 29) Muhammed Abduh, 1845 yılında Aşağı Mısır'da, Bahire ilinin Mahalletü'n-Nasr köyünde doğdu. Zengin olmalarına rağmen, fedakârlıktan hiçbir zaman kaçınmayan, adil, dürüst olarak tanınan bir babanın; iffet ve takvası ile meşhur bir annenin çocuğuydu. Küçük yaşta Kur'ân-ı Kerim'i hıfzetti. Tanta'daki eğitimi sırasında zamanın şartlarına uygun eğitim vermedikleri gerekçesiyle okuldan bir süre ayrıldı. Fakat çok geçmeden yeniden okula döndü. Amcası Şeyh Derviş, geniş ufkuyla Abduh'un dini ilimlere karşı sevgi beslemesini sağladı. 1866'da İslâmî ilimlerin merkezi kabul edilen Ezher Üniversitesine kaydoldu. Ancak, üniversitenin o sıralardaki eğitim metodu kendisini tatmin etmedi. Bir ara dünyadan tamamen elini-eteğini çekip tasavvufa

ağırlık verdi. Ancak, amcası inzivaya çekilerek tasavvufa yönelmesine müsaade etmedi. Amcası dışında, hayat seyri üzerinde etkili olan bir başka kişi Cemaleddin Afganî'dir. Onunla tanışması (1872) hayatında âdeta bir dönüm noktası teşkil eder. Afganî'nin etkisinde kalmanın ötesinde, en önemli talebesi olarak tanındı. Afganî'nin de, Abduh'un münzevi bir hayat yaşamayı terk ettirip aktif hale gelmesinde önemli etkisi oldu. 1877 yılında okulunu tamamlayarak "âlim" unvanını aldı ve mezun oldu. Bir süre özel ders verdikten sonra Darü'l-Ulum'a müderris olarak atandı (1879). Bu görevi devam ederken Afganî'nin tesiriyle yayıncılık işine de girdi. Müderrisliği bir yıldan kısa sürdü ve vazifeden alınarak doğduğu mahalde ikamete mecbur edildi. Ancak, bir bakan tarafından geri çağırılarak el-Vaka'-i Misriye isimli gazetenin başyazarlığına getirildi (1880). İngiliz işgaline karşı çıkan ve ordu komutanlığını yapan Arabî'yi (Urabi) desteklediği gerekçesiyle sürgüne gönderildi. Evvela Suriye'ye yerleştirse de Afganî'nin daveti üzerine Paris'e gitti. Burada, "el-Urvetü'l-Vuska" adlı dergide, İslâmî uyanmaya dair yazılar yazdı. Halkı, İngiliz işgaline karşı mücadele vererek, millî şuurunu uyandırmaya çalıştı. İngilizler, derginin İslâm ülkelerine girişini yasaklayarak yayını engellediler. Bir süre sonra derginin yayını durdu. Abduh, 1885 yılında Beyrut'a gelerek eğitimle meşgul oldu. 1889 yılında Kahire'ye döndü. Kısa bir süre sonra da asliye hukuk mahkemesine hakim olarak atandı. Daha sonra temyiz mahkemesinde müşavir olarak çalıştı. Bu arada şeriat mahkemelerinin ıslahına dair eserini yazdı (1900). El-Ezher'in idare meclisine seçildi. Ezher'in gelişmesine katkıda bulunduğu gibi geniş bir muhite hitap edecek hale getirilmesinde de önemli katkılarda bulundu. Daha önce okutulmayan tarih, coğrafya, matematik ve felsefe gibi müspet bilimlerin okutulmalarını sağladı. Mısır'da en yüksek dinî makam olan müftülüğe atandıktan (1899) sonra vefatına kadar bu görevde kaldı. Görev yaptığı süre boyunca bu makama büyük bir saygınlık kazandı. Müftülüğü sırasında; Müslümanların faiz ve kârdan hisse alma, gayr-ı Müslim ülkelerde Müslüman olmayanlar tarafından kesilen hayvanların etlerini yeme, geleneksel kıyafetler dışındaki kıyafetlerle örtünme gibi konularda ruhsat vermesi çok ciddi tartışmalara neden oldu. Son dönemlerinde muhtelif eserler kaleme aldı. En büyük eseri olan Risaletü't-Tevhid'i yazdı. Bazı müsteşriklerin İslâma yönelttikleri ithamlara karşı müdafaa maksadıyla, "El-İslâm ve'l-Nasraniyye Ma'a'l-İlm ve'l-Medeniyye" adlı eserini neşretti. Çok önem verdiği Kur'ân-ı Kerîm tefsirini tamamlamak kendisine nasip olmadı. Bazı kısımlarını neşretmiş, vefatından sonra ünlü talebesi Raşid Rıza tarafından tamamlanarak yayınlanmıştır. Henüz tasarladığı çalışmaları tamamlayamadan, 1905 Temmuz'unda vefat etti. Cenazesi, hükümet yetkililerinin de hazır bulunduğu, büyük bir kalabalık kitle tarafından kaldırılarak, Kahire'deki El-Afifi mezarlığına defnedildi.

MUHYİDDİN-İ ARABİ: Adı, Ebu Bekir Muhammed b. Ali'dir. 1165'te Endülüs'ün Mürsiyye kasabasında dünyaya geldi. İbni Arabî ve Şeyh-i Ekber diye meşhur oldu. Küçük yaştan itibaren tahsile başlayarak pek çok âlimin derslerinde bulunup naklî ve akfî ilimleri öğrendi. Tefsir, fıkıh, hadis ve kıraat ilimlerinde büyük bir âlim oldu. Daha sonraları tasavvufa yönelerek zamanının âlimlerinden ve Seyyid Abdülkadir Geylânî'nin ruhaniyetinden feyz aldı. Zamanının ilminden ve feyzinden istifade edilen belli başlı büyük âlimlerinden oldu. 1194 Endülüs'ten ayrılarak Tunus'a ve oradan Fas'a gidip çeşitli ilim meclislerinde bulundu. Tekrar Endülüs'e dönüp Kurtuba'ya geldi. Sonra 1201'de tekrar Endülüs'ten Tunus'a geçti. Hac için yola çıkarak Mısır ve Kudüs'e uğradı. Hacdan sonra çeşitli yerleri dolaşarak Konya'ya gitti ve 1230 da Şam'a giderek oraya yerleşti. Tasavvuftaki yüksek derecesi sebebiyle sekr halinde iken tevhit (vahdet-i vücud) konusundaki sözleri yanlış anlaşılıp iftiraya uğradıysa da zamanının devlet adamları tarafından himaye edildi. 1240 senesinde 78 yaşında Şam'da vefat etti. Yavuz Sultan Selim Mısır Seferi sırasında Şamlılarca çöplük haline getirilen kabrinin yanında cami ve dergâh

yapılmasını emrederek onun kabrinin değerini bulmasını sağladı. Muhyiddin-i Arabî'nin pek çok kıymetli eseri vardır. Fütuhât-i Mekkiyye, Füsûsü'l Hikem, Muhtasar en meşhurlardır.

MÛSA (A.S.): İsrailoğullarına gönderilen ve kendisine büyük kitapların ilki olan Tevrat indirilen büyük peygamberlerdendir. Tevrat Hz. Mûsa'ya levhalar halinde indirilmiştir. Hz. Mûsa Mısır'da dünyaya gelmiştir. Soyu Hz. İbrahim'e dayanır. Kardeşi Hz. Harun kendisine yardımcı olarak peygamber olarak görevlendirilerek Firavuna gönderilmiş ve Firavunu tevhide davet etmiş, fakat kabul edilmeyince kendine iman eden İsrailoğulları ile birlikte Mısır'dan mukaddes topraklara gelmiş ve orada kendisine Tevrat levhaları indirilmiştir. Hz. Mûsa'nın zamanında kendinde zahir olan mu'cizelerinin en meşhurları asası ve yed-i beyzasıdır (beyaz el). Âsası ile vurduğu taşın on iki gözünden su çıkarmasıyla meşhurdur. Hz. Şuayb'ın kızıyla evlenen Hz. Mûsa mukaddes topraklara varamadan vefat etmiştir.

MÛSEYLİME-İ KEZZAB: Peygamberimiz Hz Muhammed ile aynı dönemde yaşamış olan Müseylime-i Kezzap Suudi Arabistan'ın Necid bölgesinde peygamberlik ilan eden ve yalancı peygamber olarak tarihe geçen şahıstır. Peygamberimiz hayattayken faaliyetlerde bulunan ve taraftar toplamaya çalışan Müseylime-i Kezzap muvaffak olamadı. Peygamberimizin vefatından sonra da iddiasından vazgeçmemesi üzerine. Hz Ebu Bekir'in hilâfeti döneminde Halid Bin Velid komutasındaki bir ordu Müseylime üzerine gönderildi. Yapılan savaşta Müseylime ve taraftarları mağlup edildi. Hz. Hamza'yı bir kargı ile şehid eden Vahşi yine aynı şekilde kargı ile Müseylime'yi öldürdü.

— R —

RODWELL: 1808 yılında İngiltere'de doğdu. Cambridge Üniversitesi Gonville&Caius Kolejinde öğrenim gördü. Burayı bitirdikten sonra 1831 yılında papaz oldu. Ardından 1836 yılında, Londra'daki Saffron Hill Kilisesine papaz olarak tayin edildi. Çeşitli Kiliselerde konferanslar verdi. 35 sene görev yaptıktan sonra piskopos olarak emekli oldu. Genç yaşlarda İbranice öğrenen ve okumaya başlayan Rodwell, oryantalizm çalışmalarını başlatan kişi olarak bilinmektedir. Rodwell Arapçanın temel ilkelerini öğrenmiş, Arapça-İngilizce Sözlüğün yazarı Joseph Catafago'dan büyük destek görmüştür. 1861 yılında yayınladığı Kur'ân'ın İngilizce tercümesi bulunmaktadır.

— S —

SA'D-I TAFTAZANÎ (1322-1395): Belâgat, mantık, matematik, kelâm, fıkıh ve diğer ilimlerde tanınmış bir âlim olup Şark ve İslâm dünyası medreselerinde okunan birçok kitabın müellifidir. Hicrî 722'de (1332) Horasan'da büyük bir kasaba olan Taftazan'da doğdu. Hicrî 797 (1395) yılında vefat etti. Taftazanî hem Şafii, hem de Hanefi fıkhı hakkında eserler vermiştir. Eserleri: Şerhü'l-Tasrifü'l-İzzi. (Sa'diya) 2. İrşad; Mutavval; Muhtasarü'l-Maani; Şerhü'l Kısım el-Salis mine'l-Miftah; Şerhü'l-Şemsiya; Makasid; Tahzibü'l-Mantık ve'l-Kelam; Şerhü'l-Akaid el-Nasafiya; Talvih ila Keşf hakaikü'l-Tankih; Miftah.

SEKKAKÎ: (1160-1299) Tanınmış bir dil ve belâgat âlimi olup 555'te (1160) Harizm'de doğdu. Sekkakî lakabını son derece güzel hakkâklık yapmasından dolayı almıştır. Sekkakî, Hanefi fakihleri arasında yer alır ve bu sahada iki hocası Hayati ve Harisi vardır. Sekkakî 626 (1299) yılında öldü. Sekkâkî'nin en önemli eseri, *Miftahü'l-Ulûm*'dur.

SUNGUR: 1929 yılında Eflânî'de doğdu. İlkokuldan sonra dine karşı takındığı tavırla bilinen Kastamonu Gököy Enstitüsüne kaydoldu. Çalışkan bir talebe olan Mustafa Sungur küçükken aldığı dinî eğitimin etkisiyle buradaki menfi ortamdan fazla etkilenmedi. 1945 senesinde, 16

yaşında iken evlendi. Risale-i Nur'ları 1946 senesinde Keçeci Mehmet Efendi ve Ahmet Fuat Efendi vasıtasıyla tanıdı. Bediüzzaman Hazretleriyle tanıştıktan sonra ona mektuplar yazmaya başladı. Mustafa Sungur mektuplarında çoğunlukla köy enstitüsünde edindiği izlenimlerden bahsediyordu. 1947 yılında Emirdağ'ında Üstadıyla ilk kez bizzat görüştü. 1948 yılında Afyon davası sebebiyle tutuklanan Bediüzzaman Hazretlerini Afyon'da tekrar ziyaret etti. Bu ziyaretten sonra Üstadına gönderdiği bir mektuptan dolayı mahkemeye çıkarıldı ve 6 ay ceza aldı. Bu cezadan dolayı memuriyetten çıkarıldı. Mustafa Sungur'un hiç çıkmamak üzere Nur hizmetinde bulunmaya başlaması ise şu şekildedir: Mustafa Sungur Afyon'da Bediüzzaman Hazretleri ile beraberken, İzmir taraflarında imamlık yapan babası Mehmet Efendi oğlunu şikâyet maksadıyla Bediüzzaman Hazretlerine gelir. Bunun üzerine Bediüzzaman Hazretleri Sungur'un babasıyla konuşur ve onu ikna eder. Mustafa Sungur bu hadiseden sonra devamlı olarak Nur hizmetinde bulunmaya başlar. Bediüzzaman Hazretlerinin vefatından sonra da kendisini tamamen Risale-i Nur hizmetine vakfeder. Bediüzzaman Hazretlerinin farklı yıllarda yazdığı vasiyetnamelerde ismi bulunan Mustafa Sungur 1954 yılından itibaren Bediüzzaman Hazretlerinin vefat ettiği 1960 yılına kadar doğrudan hizmetinde bulundu ve Risale-i Nur'u ve hizmet prensiplerini bizzat kendisinden ders aldı. Hizmetteki meşakkatlerden yılmayan ve sarsılmayan Nur Talebelerinden olan Mustafa Sungur, Kur'ân ve iman hizmeti uğrunda bir çok defa tutuklandı.

SÜLEYMAN (A.S.): Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen peygamberlerden olan Hz. Süleyman, İsrailoğullarına peygamber olarak gönderilmiştir. Hz. Davut'un oğlu olup onun saltanat ve peygamberliğine vâris kılınmıştır. Hz. Süleyman kırk sene hem peygamberlik yapmış, hem de devleti idare etmiştir. Beytül-Makdis'i (Mescid-i Aksa) yaptıran Hz. Süleyman'ın cinleri ve hayvanları emrinde çalıştırdığı ve insan, hayvan ve cinlerden oluşan muhteşem bir ordusunun bulunduğu bilinenler arasındadır. Hz. Süleyman'ın Saba Melikesi Belkis'i dinine davet etmesi üzerine Belkis, kavmiyle birlikte iman etmiştir.

– T –

TAHİRÎ MUTLU (1900-1977): Said Nursî Hazretlerinin sadık, has ve yakın talebelerindenidir. 1943 yılında Denizli, 1948'de Afyon cezaevinde Bediüzzaman'la birlikte hapsedildi. Risale-i Nur'un yazılmasında, matbaalarda basılıp neşredilmesinde çok yoğun ve ciddî çalışmaları oldu. Üstadına ve Risale-i Nur'a olan sadakatı sarsılmayan sebat ve azminden dolayı Bediüzzaman Hazretlerinin dualarına ve övgüsüne mazhar oldu. 77 yaşında iken Hakkın rahmetine kavuştu.

– Ü –

ÜMEYYE İBNİ HALEF: İslâmın ilk yıllarında, Müslümanlara, özellikle de kölesi olan ve İslâma giren Bilâl-ı Habeşî'ye büyük zulümler yapan Mekkeli müşriktir. Ümeyye, Mekke döneminde olduğu gibi, Medine'ye hicret döneminde de Müslümanlara düşmanlık beslemiş ve bu konuda her türlü zulmü ve haksızlığı yapmaktan geri durmamıştır.

– Y –

YAKUB (A.S.): Hz. İbrahim'in (a.s.) oğlu Hz. İshak'ın (a.s.) oğludur. Kenan bölgesine peygamber olarak gönderilmiştir. Hz. Yusuf'un (a.s.) babasıdır. Lakabı İsrail olduğundan onun soyundan gelenlere İsrailoğulları denilmiştir. Büyük oğlunun adı Yehud olduğundan bunlara Yahudi denilmiştir. Hz. Yakub (a.s.) uzun bir ayrılıktan sonra ömrünün son zamanlarını, Mısır azizi olan oğlu Hz. Yusuf'un (a.s.) yanına giderek Mısır'da geçirmiştir. Vefat ettikten sonra, babası

Hız. İşhak'ın (a.s.) şam yakınlarında bulunan kabrinin yanına defnedilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de Yusuf Suresinde, onun şekfatinden kaynaklanan hissiyatı en parlak hakikat olarak nazar-ı dikkate verilmiş ve kendisinden övgüyle bahsedilmiştir.

YUSUF (A.S.): Hız. Yusuf, Hız. Yakup'un en küçük oğludur. Hız. Yakup'un (a.s.) on iki oğlu vardı. En küçükleri ve en güzelleri Hız. Yusuf olması nedeniyle, babasının ona karşı daha fazla bir şekfati ve sevgisi vardı. Kardeşleri babalarının ona karşı aşırı şekfati ve sevgisini kıskanarak, bir yolunu bulup onu Kenan bölgesinde bir kuyuya attılar. O civardan geöen bir kervan tarafından kuyudan çıkartılan Hız. Yusuf (a.s.) Mısır'a götüürldü ve Mısır Azizine satıldı. Yaşının ilerlemesiyle güzelliğı artan ve bütün dikkatleri üzerine toplayan Hız. Yusuf (a.s.), Mısır Azizinin eşi Züleyha'nın iftirasına uğrayarak hapse atıldı. Bir müddet hapiste kaldı ve orada iken kendisine peygamberlik verildi. Hapiste kaldığı esnada gece gündüzün birbirinden fark edilememesi nedeniyle namaz vakitlerinin tayininde güçlük çekiyordu. İlk saat onun tarafından Mısır zindanlarında icat edilmişti. Mısır hükümdarının bir rüyasını güzel bir şekilde tabir ettiğı için zindandan çıkartılmasına emir verildi. Hız. Yusuf ise suçsuzluğunun ispat edilmesinden sonra bu davete icabet edeceğini bildirdi. Suçsuz olduğı 12 sene zindan hayatı sonunda böylece anlaşılmış oldu. Mısır Azizinin ölüümü sebebiyle iyice çıkmaza giren maliye işlerine, hükümdar tarafından görevlendirildi ve Züleyha ile nikâhı yapıldı. Mısır Azizliğı sırasında Kenan'da bulunan babası Hız. Yakup ve kardeşlerini Mısır'a getirtti ve oraya yerleşmelerini sağladı. Hız. Yusuf (a.s.) 120 yaşında iken vefat etti. Hız. Yusuf (a.s.) dünya saltanatına erişmiş; anne, baba ve kardeşlerine tekrar kavuşmuş olduğı saadetli bir durumda iken ölüümünü istemesi sebebiyle, Kur'ân-ı Kerim'de övgüyle ve siddikiyet ünvanıyla yad edilmiştir.

– Z –

ZEMAHŞERİ: Harezmi kasabalarından Zemahşer'de 1075 yılında dünyaya geldi. Adı, Ebu'l-Kasim Mahmud b. Ömer ez-Zemahşeri el-Harizmi'dir. Büyük bir müfessir, dilci ve kelâm âlimidir. İlk tahsilini doğduğı yerde yaptıktan sonra ilim ve medeniyet merkezi olan Buhara'ya gitmiştir. Burada muhtelif hocalardan fıkıh, tefsir, hadis, kelâm, mantık, felsefe ve Arapça dersleri aldı. Bu dönemde Harezmi ve Horasan'ın bir çok şehrine giderek bilgilerini artırdı. 1124 yılında Mekke'ye gelerek uzun bir süre kaldı. Eserlerinin bir çoğunu burada yazmıştır. Kendisine Mekke'de uzun süre kaldığından Carullah lâkabı verilerek "Carullah Zemahşeri" adıyla meşhur olmuş, ayrıca "Fahr-ı Harezmi" ünvanı da verilmiştir. Mekke'de uzun müddet kaldıktan sonra Harezmi'e dönmüş ve burada 1143 senesinde vefat etmiştir. Zemahşeri itikatta ateşli bir Mutezile, fıkihta ise Hanefidir. Zemahşeri İslâmî ilimler, nahiv ve edebiyatta çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Elli civarında eseri olduğı bildirilmektedir.

ZİYA SÖNMEZ: Ziya Sönmez 1876 yılında doğdu, 1949 yılında vefat etti Bediüzzaman Said Nursi'nin ilk avukatlarındandır. Denizli'de Bediüzzaman'ın avukatlığını üstlenmiştir ve Bediüzzaman'ın "Risale-i Nur'un avukatı Ziya yı bizim tarafımızdan hem çok teşekkür, hem tebrik ediniz. oktan beri ruhuma ihtar edilmiş ki, Ziya namında birisi, Risale-i Nur namına büyük bir hizmet edecek. Bu mesele gösterdi ki, o Ziya, bu Ziya dır. Bizleri ebede kadar minnettar eyledi" ifadeleri ile takdirlerine mazhar olmuştur.

ZÜBEYİR GÜNDÜZALP (1920-1971): Kafkas asıllı, Konya'nın Ermenek ilçesine yerleşmiş bir ailenin çocuğı olarak dünyaya geldi (1920). Asıl adı Ziver olup Üstad, Zübeyir bin Avvam Hazretlerine atfen ismini Zübeyir olarak değıştirmiş ve bu isimle tanınmıştır. İlköğretimini Ermenek'te yaptıktan sonra ortaokulu Silifke'de okuyup bitirdi (1939). Bu tarihten itibaren önce Ermenek'te sonra Konya'da posta-telgraf muhabere memuru olarak çalıştı. Konya'da bulundu-

ğu sıralarda Nurlarla tanıştı ve ömrünün sonuna kadar iman hizmetini en güzel şekilde ifa etti. Emirdağ'da Üstad'ı ziyaret edip (1946) yanında kalmak istediğini bildirdi. Memuriyetine devam etmesi, daha sonra yanına alınacağı cevabını aldı. 1948'de Afyon'da tutuklanarak Bediüzzaman'la birlikte altı ay hapis yattı. Bu tarihten itibaren Üstad'ın vefatına kadar hep yanında kaldı. Üstad'la hapis yatarken yanlışlıkla serbest bırakıldığında bu fırsattan yararlanıp özgürlüğüne kavuşma şansına sahipti, ancak o, yapılan yanlışlığa itiraz ederek tahliyeyi engelledi ve böylece Üstadından ayrılmadı. Nurcuların takibata uğradığı, kanunsuz bir şekilde tutuklandıkları, eziyet gördükleri hengâmda, Risale-i Nurları okuduğunu söyleyerek kendi kendini ihbar etti. Her halükârda iman hakikatlerini mahkumlara, savcılara, hâkimlere izah ediyordu. Çünkü, onun tespitlerine göre Risale-i Nur'ları okuyan hâkimler, yanlış hüküm vermezlerdi. Nitekim Risale-i Nur'lar ve Nurcular hakkında açılan yüzlerce dava, beraatla neticelendi. Zübeyir Gündüzalp'in hizmetteki yerini Bediüzzaman Hazretlerinin, "Zübeyir bana 'Merhum biraderzadem Abdurrahman yerine verilmiştir' diye manevî ihtar aldım. Hakiki fedakâr Zübeyir, en lüzumlu ve hizmete şiddetli ihtiyacın zamanında buraya imdada geldi..." ifadelerinde görmekteyiz. 27 Mayıs 1960 İhtilâlinin sona memleketi olan Ermenek'te mecburî ikamete tâbi tutuldu. Burada bir süre kaldıktan sonra, gizlice Ermenek'ten ayrılarak Ankara'ya gitti. Altı ay kadar Ankara'da kaldı ve 1961'de İstanbul'a geldi. 2 Nisan 1971 tarihinde İstanbul'da vefat etti. Üstad Hazretlerinin ahirete irtihalinden sonra "meşveret sistemi"ni tesis etti. Hizmeti meslek ve meşrep açısından şekillendirdi. Risale-i Nur Külliyyatının neşri, İttihat mecmuası, Yeni Asya gazetesi ve Yeni Asya Yayınevinin kurulması gibi yayın faaliyetlerini başlattı.

ZÜLEYHA: Züleyha'nın ilk hayatı hakkında fazla bir bilgi yoktur. Mevcut bilgiler Yusuf Aleyhisselâmın yanlarına gelmesi ile başlamaktadır. Bilindiği gibi, Yusuf Aleyhisselâm kendisini kıskanan kardeşleri tarafından Kenan Kuyusuna atılmış, gömleği alınarak bir kuzunun kanıyla bulanmış ve babaları Yakup Aleyhisselâma kardeşlerinin bir kurt tarafından parçalandığı söylenerek teslim edilmiştir. Sevgili oğlunun gömleğini alan Yakup Aleyhisselâm, "Süphanallah! Ne acip ve halim selim bir kurtmuş ki, oğlumu yemiş de gömleğini yırtmamış" diyerek yalanlarını yüzlerine vurmuştur. Kuyuya atılan Yusuf Aleyhisselâm, Kenan Kuyusu civarında konaklayan kervancılar tarafından bulunmuş ve Mısır'a götürülerek köle olarak satılmıştır. Yusuf Aleyhisselâm, maliye ve bir çeşit başbakanlık görevlerini yürüten ve "Mısır Azizi" ünvanı ile anılan Kıtîr tarafından satın alınmıştır. Dönemin Mısır Azizi olan Kıtîr, aynı zamanda Züleyha'nın da kocasıdır. Kıtîr Yusuf'u alarak evine götürmüş ve böylece Züleyha ile tanışmaları ve karşılaşmaları "köle-sahip" münasebetiyle başlamıştır. Züleyha'nın ismini belirtmeyen Kur'ân-ı Kerim, kıssa hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir (Yusuf Suresi). Sonuç olarak Hz. Yusuf yıllarca zindanda kaldı. Daha sonra Mısır kralının gördüğü rüyayı tabir etti. Akabinde zindandan çıkarılıp kral tarafından suçsuzluğu bir kez daha ortaya çıkarılan Yusuf Aleyhisselâm, vefat eden Kıtîr'in yerine Mısır Azizi oldu. Kral, kendisinin Peygamberliğini kabul edip iman etti. Ayrıca, kocası vefat eden Züleyha ile evlendirdi. Bu evlilikten iki erkek ve bir kız çocukları dünyaya geldi.

AMERİKA: Kuzey Amerika kıt'asında yerleşik, 50 eyaletten oluşan, teknoloji bakımından dünyanın en önde gelen ülkesi. Yaklaşık 200 yıllık tarihine rağmen, bütün dünyaya hükmetme gayreti içerisinde. 250 milyonluk nüfusu dünyanın bütün ırklarını barındırıyor. Bütün dinlerin mensuplarının bulunduğu Amerika Birleşik Devletleri (ve Avrupa) hakkında Bediüzzaman Hazretleri İslâmiyete hamile olduğundan ve yakında bir İslâm devleti doğuracağından bahseder. Başşehri Washington DC olan ABD ile Türkiye'nin dostluğu 1950 Kore Savaşından sonra daha da artarak devam etmektedir.

ARABİSTAN: Ceziretülarap, El-Cezire, Arap Yarımadası gibi isimlerle de anılan Arabistan, coğrafi konum itibarıyla Asya ve Afrika kıtalarının kesiştiği noktada yer almaktadır. Doğusunda Basra Körfezi, batısında Kızıldeniz, güneyinde ise Arap Denizi bulunmaktadır. Günümüz Arap Yarımadasında yer alan ülkeler ise şunlardır: Suudi Arabistan, Yemen Cumhuriyeti, Bahreyn, Kuveyt, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar. Arap Yarımadası 3.000.000 km2 den büyük topraklarıyla dünyanın en büyük yarımadalarından biri olarak kabul edilmektedir. Yarımada'nın nüfusu ise, 1989 yılı rakamlarına göre, yaklaşık 33 milyonu bulmaktadır. Arabistan Yarımadasının bir bölümü geniş çöl alanlarından ibarettir. Kuzeydeki yeşil alanlar, batıda kalan Hicaz ve güneybatıdaki Yemen toprakları ise sulak ve verimli alanlardır. Bölgede yaşayanların en önemli gıda ve geçim maddesi hurma olup kahve, muz, narenciye ve hububat gibi ürünler de yetişmektedir. Arabistan ekonomisinin en önemli gelir kaynaklarından birisi petroldür. Yarımada'da zengin petrol rezervleri vardır. İlk defa 1930'lu yıllarda Bahreyn'de bulunan petrol daha sonra yarımada'daki diğer ülkelerde de bulunmuş ve en önemli gelir kaynakları arasına girmiştir. Arap Yarımadası insanlık tarihi açısından da önemli bir yerdir. Hz. Adem, Hz. Hud, Hz. Salih, Hz. Şuayb, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail gibi peygamberler Arap Yarımadasında yaşamıştır. Kur'an'da bahsedilen kıssaların ve hadiselerin çoğu Arap Yarımadasında geçmiştir. Ayrıca son din olan İslamiyet de bu topraklarda zuhur etmiş, son peygamber olan Hazret-i Muhammed (a.s.m.), bu topraklarda yaşamıştır. İslam âlemi için çok önemli olan Mekke, Medine, Kâbe, Mescid-i Nebevî, Arafat Dağı, Uhud Dağı, Müzdelife, Mina gibi mekânlar yine Arabistan topraklarında bulunmaktadır.

ASYA: Dünyayı teşkil eden beş kıt'anın en büyüğü olan Asya kıt'ası, aynı zamanda insanlık tarihinin de başladığı yerdir. Bu eski kıt'ada medeniyetler kurulmuş, medeniyetler yıkılmıştır. En önemli yönü ise bütün dinlerin bu kıt'ada ortaya çıkmasıdır. Mukaddes mekânların ve şehirlerin yer aldığı ülkelerin hemen hemen hepsi Asya'da bulunmaktadır.

ATLAS OKYANUSU: Bakınız BAHR-İ MUHİT-İ ATLASÎ.

AVRUPA: Beş kıt'anın yüzölçümü bakımından en küçüğü. Ancak fikir, kültür, siyaset ve medeniyet mefhumları açısından en önde gelenidir. Özellikle yeni Türkiye Cumhuriyetinin fikir, kültür, siyaset ve ekonomisi bakımından çok önemlidir. 1900'ların ortalarından itibaren Türk insanı Avrupa'ya adım atmış ve giderek varlığını gösterir hale gelmiştir. Şu anda Müslümanlık, Avrupa'nın pek çok ülkesinde resmî din olarak tanınmakta; pek çok Avrupa kuruluşu ve önemli kişileri de İslâmiyetle yakından ilgilenmektedir. Bediüzzaman'ın, "Avrupa İslâma hamiledir" ifadesi de yerini bulmaktadır.

BAHR-İ MUHİT-İ ATLASİ: Atlantik Okyanusu ya da Atlas Okyanusu olarak da bilinir. Adını Yunan mitolojisindeki Atlas'tan alır. Büyük Okyanustan sonra dünyanın ikinci büyük okyanusudur. Yan denizleri ile birlikte (Akdeniz, Kuzey Denizi ve Baltık Denizi) yeryüzünün yaklaşık beşte birini (82.440.000 km'lik bir alanı) kaplayan okyanus, kuzeyden güneye "S" biçiminde uzanır ve Avrupa ile Afrika kıtalarını Amerika Kitasından ayırır. Kuzey Atlas Okyanusunun yüzey suları dünyanın en tuzlu okyanus sularıdır. Batıda Antil Denizi, Meksika, St. Lawrence, Hudson ve Baffin körfezleri; doğuda Akdeniz, Karadeniz, Kuzey Denizi ve Baltık Denizi Kuzey Atlas Okyanusunu oluşturur. Antartika'ya Horn Burnu ile Güney Afrika arasında 6.680 km'lik geniş bir cepheyle Güney Atlas Okyanusu bulunur.

BAĞDAT: Irak'ın başkentidir. Şehir Dicle Irmağının iki yakasında yer alır. Tarihte, Babiller ve Sasaniler gibi pek çok medeniyete başkentlik yaptı. İklimin mutedil ve ticarî yolların üzerinde olması şehri her zaman cazip kılmıştır. Bağdat Harun Reşit döneminde refahın doruğuna ulaştı. 1534 yılında Kanunî Sultan Süleyman tarafından Osmanlı topraklarına katıldı. 1. Dünya Savaşında İngilizlerin işgaline uğrayan Bağdat 1921'de kurulan bağımsız Irak Krallığının başkenti oldu. Krallığın 1958'de yıkılmasından sonra kurulan Irak Cumhuriyetinin de başkenti olan şehir, Saddam Hüseyin'in Amerika tarafından kanlı bir müdahale ile iktidardan indirilmesinden sonra kurulan Irak devletinin de başkentidir.

BİTLİS: Bitlis, Doğu Anadolu bölgesinin yukarı Fırat ve yukarı Murat bölgelerinin sınırları üzerinde, Doğu Anadolu'yu Güneydoğu Anadolu'ya bağlayan doğal geçit üzerinde bir vadi kendi olarak kurulmuştur. Kuzeyde Ağrı (Patnos) ve Muş (Bulanık, Malazgirt), batıda Muş (Hasköy, Korkut) ve Batman (Sason, Kozluk), güneyde Sirt (Baykan, Şirvan), doğuda ise Van (Gevaş, Erciş) ile komşudur. Deniz seviyesinden yüksekliği 1553 metre olan Bitlis'in alanı 6707 km²'dir. Bu alan il sınırları içerisinde kalan Van Gölünün göl alanı ile birlikte toplam 8583 km²'ye ulaşmaktadır. Denizden uzak ve dağlık bir bölgede yer alan Bitlis ilinde sert karasal iklim özellikleri görülür. Kışlar uzun, soğuk ve kar yağışlı, yazlar ise sıcak ve kuraktır. Van Gölü kıyısında gölün iklimi yumuşatması sonucu göl kıyı kesimi ile gölün etkisinden uzak bölgelerde kısmi farklılıklar görülür. Kar seviyesinin ilde diğer bölgelere göre yüksek olması ve yerde kalış süresinin uzunluğu kış sporları ve kış turizmi için önemli imkânlar sağlar. Bu itibarla kayak sporu ilde başarılı ve yaygın olarak yapılan spor dalıdır. Ayrıca il sınırları içindeki 215 km'lik Van Gölü kıyı şeridi ve üzerindeki kumsallar, kıyı turizmi açısından ayrı bir doğal kaynak oluşturur.

CEZİRETÜ'L-ARAB: Bakınız ARABİSTAN.

CUDİ DAĞI: Dinler tarihi ve İslâm dini açısından önemli bir yerdir. Kur'ân-ı Kerim'de, pek çok tarihçi ve yorumcunun eserlerinde Hazret-i Nuh'un gemisinin tufandan sonra Cudi Dağına oturduğu belirtilmektedir. Fakat bu dağın hangi dağ olduğu hususunda farklı yorumlar bulunmaktadır. En çok üzerinde durulan dağlardan ikisi Doğu Anadolu Bölgesindeki Ağrı Dağı ile Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Cudi Dağıdır. Ağrı Dağının çok sarp ve yaşamaya elverişli olmaması buna karşılık Cudi Dağının geminin inmesi ve insanların barınması için elverişli olması geminin Cudi Dağında olduğu görüşünü kuvvetlendirmektedir. Cudi Dağı, Türkiye Irak sınırına yaklaşık 15 km uzaklıkta elips biçiminde bir dağdır. Bulunduğu bölge kurak bir bölge olmasına karşın, yüksek kesimlerinde çam ve meşe ormanları vardır ve bu bölgeler çok yağış

almaktadır. Dağın üzerinde 2000 metreyi aşan dört doruk vardır. Bunlardan bir tanesi "Nuh Peygamber Ziyaret Tepesi" olarak adlandırılmaktadır.

– D –

DELHİ (YENİ DELHİ): Hindistan'ın başkenti, 321.883 şehir içi nüfusu ile yerleşim alanı olarak nüfusu 17.753.087 dir (1. Ocak 2006 verilerine göre).Yeni Delhi Hindistan'ın üçüncü büyük şehridir. Burası aslında Eski Delhi veya yalnızca Delhi ve Yeni Delhi olarak iki parçadan kurulur. Eski Delhi 19. yüzyılda Hindistan'da Müslümanların etkin olduğu dönemde devlet merkeziydi. Eski Delhi'de bu döneme ait pek çok cami, medrese, kale ve anıtsal yapı bulunmaktadır. Yeni Delhi ise 1911 yılında İngilizler tarafından kurulmuş bir kenttir. Geniş bulvarları, büyük merkez binaları ile modern bir görünüm sergiler.

DENİZLİ: Denizli sanayisi ve ticareti çok gelişmiş olup, Türkiye'nin en hızlı kalkınan merkezlerinden biridir. Said Nursî Hazretleri 1944 senesinde Denizli Hapishanesinde tutuklu olarak bulunmuştur. "Meyve Risalesi" adlı eserini burada telif etmiştir. Bediüzzaman Said Nursî 1944 tarihinde yanındaki beraber hüküm giydiği talebeleri ile birlikte beraat etmiştir.

DİYARBAKIR: Mezopotamya'nın kuzeyinde yer almaktadır.Yüzölçümü 15.355 km2, nüfusu 1.364.209 dur. Malatya, Elazığ, Bingöl, Muş, Siirt, Mardin, Urfa, Batman ve Adıyaman illeriyle çevrelenmiş olan Diyarbakır ili, bölgenin tüm özelliklerini taşır. Bağlı 13 ilçe merkezi bulunmaktadır. Diyarbakır kent merkezi 7 bin 500 yıllık bir geçmişe sahiptir. Tarihin her döneminde büyük uygarlıkların, kültürel ve ekonomik hareketlerin merkezi olarak kabul edilen kent, birbirini izleyen 26 değişik uygarlığa beslik etmiştir. M.Ö. 3000 yıllarında Hurriler'den başlayarak Osmanlılara kadar uzanan yoğun bir tarihî geçmişi olan Diyarbakır'da yaşayanlar, dönemlerine ait izlerle kenti ölümsüzleştirmişlerdir. Bu eserlerin başında, kuşbakışı bir kalkan balığını andıran biçimiyle kenti baştanbaşa kuşatan surlar gelir. Diyarbakır surları uzunluk bakımından Çin Seddinden sonra dünyada ikinci, ama eskilik bakımından birinci sırada kabul edilmektedir. Diyarbakır ilinde yüzey şekilleri oldukça sadedir. Çevresi yüksekliklerle kuşatılmıştır. Ortası çukur bir havza durumundadır. Diyarbakır'da sert bir kara iklimi egemendir. Yazları çok sıcak geçer. Ama, kış soğukları Doğu Anadolu da olduğu kadar şiddetli değildir.

– E –

ERZURUM: Erzurum, Doğu Anadolu bölgesinde bir ilimizdir. İl, kuzeyden Artvin-Rize, batıdan Gümüşhane-Erzincan, güneyden Bingöl-Muş, doğudan Ağrı-Kars illeri ile çevrilmiştir. Kent, Anadolu-Kafkasya-İran demiryolu bağlantısında olup Ortaçağ'dan beri, İran-Hind ve Ortaasya ticaretinin Akdeniz ülkelerine giden yol boyu üzerinde çok önemli bir konaklama ve canlı bir alış veriş "ticaret" merkezi oluşmuştur. Tiflis-Kars üzerinden gelen Kafkas yolu ve Tebriz-Dogubayezit'tan geçen Kuzey İran yolu; diğer taraftan Sivas üzerinden Diyarbakır-İrak-Suriye-Basra Körfezine ve Akdeniz kıyılarına giden yollar ile, yine Sivas üzerinden Ankara-İstanbul, Ankara-İzmir'e giden yollar burada birleşir. Kuzey Anadolu dağlarını Kop ve Zığana geçitleri üzerinden aşarak Trabzon'da Karadeniz'e ulaşan transit yolu da Erzurum'dan geçmektedir. Bu tarihî yollara ilâveten Erzurum "İspir" üzerinden Rize'ye, "Bingöl" üzerinden Diyarbakır iline bağlanmış durumdadır.

– F –

FESDAD: Hazret-i Ömer zamanında, Amr bin As tarafından Mısır fethedildikten sonra kurulan ilk Arap yerleşim merkezidir. Fetihten sonra Amr bin As bölgenin ilk camii olan Amr bin As Camiini yaptırdı. Bölge ilk başta askeri bir merkez olarak düşünülmüş fakat

daha sonra meskenlar, camiler, saray ve yönetim binaları inşa edilmesiyle yerleşim yeri haline gelmiştir. Fesdad, Emevi ve Abbasi halifeleri döneminde ve onları izleyen diğer hanedanlar zamanında Mısır'ın merkezi olmuştur. Zamanla canlı bir ticaret merkezi ve ince cam işçiliğinin yapıldığı zengin bir yer haline gelen Fesdad, 1168 yılında Frank ordularının eline geçmesi için ateşe verilmiş ve yakılmıştır. Ardından Selahaddin Eyyubi'nin Mısır'ı ele geçirmesinden sonra yeniden inşa edilmiş ve Kahire ile birleştirilmiştir. Nil Nehrinin doğu kıyısında bulunan Fesdad, bugünkü Kahire'nin güneyinde bulunan bir semti konumundadır. Eski Kahire olarak da anılmaktadır.

FRANSA: Fransa Cumhuriyeti Batı Avrupa'da, kuzeyde Lüksemburg, Belçika ve Marş Denizi; batıda Atlas Okyanusu ve Biskay Körfezi; güneyde İspanya ve Akdeniz; doğuda da İtalya, İsviçre ve Almanya ile çevrili bir ülkedir. Başkenti Paris, Yüzölçümü 547,030 km, nüfusu 59,551,227 (Temmuz 2001 verisi). Sahil şeridi 3,427 km olan ülkede ılıman bir iklim görülür. Ülkenin kuzeyinde kışları soğuk, yazları yağmurlu geçer. Güneyde ise Akdeniz iklimi hakimdir. Plato görünümü masifleri oluşturan yaşlı dağ kalıntıları; kuzey ve batıdaki tortul ovalar; güney ve güneydoğudaki genç dağlar ile bunların arasında uzanan dar ovalar hakimdir. En alçak noktası Rhone Nehri Deltası (2 m) en yüksek noktası Blanc Tepesi 4,807 m olan ülkenin % 33 toprakları tarıma uygundur. Kömür, demir, boksit, çinko, potas, kereste, balık doğal kaynakları arasındadır. Ülke nüfusunun hemen hemen tamamı Fransızca konuşmaktadır. Fransa nüfusunun % 3'ü Müslümandır.

— G —

GANJ NEHRİ: Hindularca kutsal sayılan büyük bir nehir. Ganj Nehri, dünyanın en büyük sıradagları olan Himalayalardan doğar, Kuzey Hindistan ovalarından geçer ve Bengal Körfezine dökülür. 2.700 km'lik uzunluğuyla Asya'nın 15'inci, dünyanın 39'uzuncu uzun nehridir. 975.900 m2'yi bulan su toplama havzası, Hindistan topraklarının yaklaşık dörtte birini oluşturur. Ganj Nehri, Nisan-Haziran ayları arasındaki sıcak günlerde Himalayalarda eriyen karların yanı sıra Muson rüzgârlarının Temmuz-Ekim ayları arasında taşıdığı yağmurlarla da beslenir. Çevresindeki verimli alanlar 300 milyon kadar insanı barındırır.

— H —

HİRA DAĞI: Mekke'de bulunan Hira Dağı (Cebel-i Nur). şehrin kuzeydoğusunda Kâbe'ye 5 km kadar bir mesafededir. Peygamber Efendimize Allah tarafından peygamberlik görevi verilmeden önce kendisi çeşitli zamanlarda bu dağda bulunan Hira Mağarasına çıkar ve orada tefekkürde bulunmuş (Hira Mağarası dağın sol üst yanındaki çıkıntıda bulunmaktadır). Kendisine ilk vahiy bu dağda iken gelmiş ve Cebrâil isimli vahiy meleğini ilk defa bu dağda gerçek haliyle görmüştür.

HORHOR MEDRESESİ: Bediüzzaman Hazretleri Urartulardan kalma tarihî Van Kalesi üzerinde bulunan ve Horhor olarak ifade edilen yeri 1897-1907 ve 1912-1914 yılları arasında medrese olarak kullandı ve talebe yetiştirdi.

HİCAZ: Bugün Suudi Arabistan yönetiminin elinde olan topraklar İslâmın beşiği olan topraklardır. Buranın özellikle Mekke ve Medine'yi içine alan orta bölgesi Hicaz olarak adlandırılır. Bu toprakların Osmanlı hakimiyetine geçmesi Kanunî'nin 1517'de hilâfeti almasıyla olmuştur. Tarihte de bazı küçük karışıklıklar dışında buralar sürekli hilâfet devletinin hakimiyetinde olmuştur. II. Abdülhamid Han da bir demiryolu hattı projesiyle mukaddes toprakları İstanbul'a

bağlamayı planlayarak uygulamaya geçmişti. Ancak I. Dünya Savaşı ile bu topraklar elimizden çıktı.

- İ -

İNGİLTERE: Avrupa'nın kuzeybatı kıyısında yer alan Britanya Adalar Topluluğu üzerinde, dört ülkeden oluşan bir devlettir. Bu adalar topluluğu, Büyük Britanya ve İrlanda Adalarıyla birlikte, 5000 küçük adadan meydana gelmiştir. Batısında İrlanda Denizi, doğusunda Kuzey Denizi, kuzeyi, güneybatısı ve kuzeybatısı Atlas Okyanusu ile çevrilidir. Bu Birleşik Krallığa Büyük Britanya, Kuzey İrlanda, İskoçya Krallığı ve Gall Prenslığı dahildir. Başkenti Londra olan İngilterenin toplam yüzölçümü 244,101 km ve nüfusu 60,094,648'dir. Dini Hristiyanlık olup mezhebi devlet kilisesine bağlı Anglikan mezhebidir. İngiltere tarihi, V. yüzyılda Britanya adasına Anglosaksonların ayak basmasıyla başlar. Büyük Britanya 19. yüzyıla damgasını vuran bir devlettir. Gerek sanayi inkılabı gerekse sömürgeleşme hareketlerindeki etkinliği onu tarihin son imparatorluğu yapmıştır. Tabii ki sömürgeleşme hareketlerindeki genişlemesinden ötürü üstünde "güneşin batmadığı imparatorluk" deyişini de hak etmiştir. 20. yüzyılda dünya savaşlarında oynadığı aktif rol nedeniyle ve de hemen sonrasında dünyayı saran ekonomik krizin de etkisiyle 19. yüzyıldaki gücünden ve de sömürgelerinden çok şey kaybetmiştir. Yine de Avrupa Ekonomik Topluluğunun kurulmasında oynadığı aktif politika nedeniyle halen daha Avrupa ve dünya arenasında etkili bir ülkedir.

İSTANBUL: İstanbul Türkiye'nin en çok nüfuslu ve sanayisi en çok gelişmiş kentidir. Büyük metropoller arasında gösterilen İstanbul'un tarihî ve coğrafi özellikleri dolayısıyla dünyanın en gözde şehirlerinden birisidir. İstanbul'da genel olarak Akdeniz iklimi koşulları görülür. Bu iklim, kıyı bölgelerle iç kesimlerde biraz ayrılıklar gösterir. İstanbul sırasıyla Roma imparatorluğu (324-395), Bizans imparatorluğu (395-1453), Osmanlı imparatorluğu (1453-1923) gibi büyük imparatorluklara sahiplik yapmıştır. Üstadın İstanbulla ilk buluşması 1907 yılında olmuştur. Doğuda Rus harbinde Ruslara esir düşen Said Nursî daha sonra Kosturma, Varşova-Almanya üzerinden İstanbul'a tekrar gelir. Bir süre Çamlıca Tepesinde ikamet buyurur. 1918'de Osmanlı İmparatorluğu döneminin ilim akademisi sayılan Darü'l-Hikmeti'l-İslâmiye üyeliğini yapar. Bundan sonra kısa aralıklarla Yûsâ Tepesinde, Sarıyer'in Fıstıklıbağlar'da ikamet eder. 1952 yılında Gençlik Rehberi mahkemesi dolayısıyla İstanbul'a tekrar gelmiştir.

- K -

KÂBE: Hicaz'da Mekke-i Mükەرreme'de Harem-i Şerif'in ortasında bulunan kutsal bina, yüzünde Allah'a adanmış ilk mabed, beytullah. Müslümanların namaza başlarken yöneldikleri cihet, kible. Müslümanların hacı olmak için Kurban Bayramında ziyaret ettikleri mekân.

KENAN: Sayda, Sûr, Beyrut, Filistin ve Suriyenin bir kısmının bulunduğu bölgeye Kenan Diyarı denilmektedir. Bölgenin diğer bir adı Fenikedir. Hazret-i Nuh'un torunu kenan bin Hâm burada yaşadığı için bölgeye Kenan Diyarı denilmiştir. Ayrıca Hazret-i Yakup bu bölgede yaşamış ve Kenan halkına peygamber olarak gönderilmiştir.

KURTUBA: İspanya'nın Endülüs eyaletinde bir şehirdir. İspanyolca karşılığı Cordoba olan şehir, Atlas Okyanusunun 200 km. Uzağında ve denizi seviyesinden 100 m. yükseklikte, Guadalquivir nehrinin kenarında yer alır. Nüfusu 2003 yılı itibarı ile 320.000 civarındadır. Çok eski tarihlerde, Kartacalılar tarafından kurulduğu sanılan Kordoba, Romalılar dönemiyle birlikte gelişti. Altıncı ve sekizinci yüzyıllar arasında Vizogotlar döneminde geriledi. 711'de Müslümanlarca fethedildikten sonra, Kurtuba, Endülüs'ün başşehri oldu. Şehir, Endülüs Emevîleri

döneminde hızla gelişti. Birinci Abdurrahman, şehrin gelişmesine önemli katkılarda bulundu. Rusâfe Sarayını yaptırdı. Kurtuba Ulucamiinin inşaatını başlattı. Gayesi, şehri İslâm dünyasının merkezi hâline getirmektir. İspanya'da Emevî döneminin zirvesini teşkil eden Üçüncü Abdurrahman dönemiyle birlikte, kültürel açıdan Avrupa'nın en büyük ve en gelişmiş şehri haline geldi. Şehir, Emeviler döneminde ihtişamının zirvesine yükseldi. Göz dolduran mimarisi, görneleri hayrette bırakan sanat zerafeti ve şöhreti bütün Avrupa'ya yayılmış olan kütüphanesi ile tam bir ilim şehri imajına sahipti. Uzun süre Endülüs Emevileri'nin egemenliğinde kalan şehirde en önemli mimari eser, Kurtuba Camisi'dir. Katolik İspanyollar'ın şehri yeniden ele geçirmesinden sonra kiliseye çevrilen ve günümüzde hala katedral olarak kullanılmakta olan yapı, yapılan bir miktar tahribata karşın hâla pek çok özelliğini korumaktadır.

– M –

MEKKE: Arabistan'da Kâbe'nin bulunduğu, Hz. Peygamberin (a.s.m.) doğduğu mukaddes şehir. Mekke-i Mükerreme diye de anılır.

MERSİN: Mersin orta Akdeniz bölgesinde bulunan bir sahil şehrimizdir. güneyinde Akdeniz, güneybatısında Antalya, batısında Karaman, kuzeyinde Karaman ve Konya, kuzeydoğusunda Niğde ve doğusunda Adana illeri bulunmaktadır. Mersin geçmişi m.ö. 5500 senelerine kadar uzanan tarihî bir şehirdir. Mersin, Hititler, Asurlar, Dorlar, Klikyalılar, Persler, Bizanslılar, Araplar, Selçuklular ve Memlûkluların hüküm sürdüğü yerlerden biridir. Mersin'in Osmanlı topraklarına katılması ise 1515 yılında Yavuz Sultan Selim'in eliyle olmuştur. 1933 yılında Mersin il merkezi olmak üzere ilçeleri ile birleştirilmiş ve İcel adı verilmiştir.

MISIR: Mısır Arap Cumhuriyeti Kuzey Afrika'nın en kalabalık ülkesidir. Nüfusun büyük bir bölümü Nil Nehri boyunca yerleşmiştir. Asya kıtasında yer alan bölümü Sina Yarımadası ile birlikte 1.020.000 km'lik bir yüzölçüme sahiptir. Batıda Libya, güneyde Sudan ve kuzeydoğuda Filistin ve İsrail'le kara sınırı bulunmaktadır. Mısır'ın kuzeyde Akdeniz'e, doğuda Kızıldeniz'e kıyısı bulunmaktadır. Mısır antik medeniyetiyle ünlü bir ülkedir ve dünyanın en çok ilgi çeken tarihsel anıtları yine buradadır. Gize Piramitleri, Karnak Tapınağı ve Krallar Vadisi en önemli tarihsel anıtlardır. Özellikle Şeyhülislâm merhum Mustafa Sabri Efendi, Mısır'da Risale-i Nur'a sahip çıkmış ve el-Ezher Üniversitesine tanıtmıştır.

– P –

PASINLER: Erzurum iline bağlı bir ilçedir. İlçe merkezi, Pasinler ovasının kuzeyinde yer alan Kargapazarı dağlarının eteklerinde kurulmuştur. Ekonomik bakımdan Erzurum'un en gelişmiş ilçelerindendir. Bu durumda rol oynayan iki temel faktör, ilçe topraklarının Erzurum'un diğer ilçelerine oranla daha verimli olması ve sulama imkânlarının fazla olması ile ilçenin Erzurum'u doğuya bağlayan kara ve demir yollarının bulunmasıdır.

– S –

SAVA GÖLÜ: İran'ın başkenti Tahran'ın 125 km güneybatısında bulunan Sava kasabasının sınırları içinde yer almaktadır. Sava kasabasının 58 km doğusunda olan Sava Gölü, geçmişte Havz-ı Sultan ismiyle de anılmıştır. Küçük bir denizi andıran gölün derinliği ortalama 10 m, boyu 45 km, eni ise 6 ile 10 km arasındadır. Suyu acı ve tuzludur. Karaçay ve Sava adında, gölü besleyen iki adet ırmak bulunmaktadır. Sava gölü, Mecusilerin kutsal kabul ettiği, geleneksel ayinlerini yaptıkları bir göldür. Gölün suyu Peygamber Efendimizin doğduğu gece, onun peygamberliğini haber veren bir işaret olarak, tamamen kurumuştur.

– Ş –

ŞAM: Suriye'nin başşehri olan Şam'ın eski adı Dımeşk'tır. Müslümanların fethetmesiyle birlikte uzun yıllar İslâm dini ve devletinin merkezi konumuna yükselmiş; Emevîler devrinde hilâfetin merkezi olmuştur. Üstat Bediüzzaman Said Nursî otuz beş yaşında iken buraya gelmiş ve Şam ulemasının da hazır bulunduğu on bin kişiye Emeviye Camiinde bir hutbe vermiştir. Bu hutbe büyük yankı uyandırmış, daha sonra tercüme edilerek Hutbe-i Şamiye adı altında Türkçe olarak yayınlanmıştır.

– V –

VAN: Türkiye'nin Doğu Anadolu bölgesinin Yukarı Murat-Van bölümündeki Van Gölü kapalı havzasındadır. Kuzeyden Ağrı'nın Doğubeyazıt, Diyadin ve Hamur ilçeleri; Güneyden Siirt'in Pervari; Şırnak'ın Beytüşşebap, Hakkari'nin merkez ve Yüksekova ilçeleri ile çevrilidir. Doğusunda ise İran devlet sınırı yer alır. Yüzölçümü 19.069 km² dir. Van merkez ilçesinin yüzölçümü 2.289 km², ilin gerçek alanı toplam 21.823 m²'dir. Van, Doğu Anadolu bölgesinin volkanik dağlarla kaplı çukur kesiminde bulunan Van Gölünün doğu kıyısına 5 km uzaklıkta hafif eğimli bir alan üzerine kuruludur. Ortalama yüksekliği 1725 m.'dir. Türkiye'nin en büyük gölü olan ve bir bölümü Van ilinde kalan Van Gölü, bu dağlık bölümün ortasında yüksek dağlarla çevrelenmiş bir çöküntü durumundadır.

– Y –

YEMEN: Orta Doğu, Arap Denizi, Aden Körfezi ve Kızıldeniz kıyısında, Umman ile Suudi Arabistan arasında yer alır. Yemen fiziksel coğrafya bakımından kıyılardan iç kesime doğru sıralanan üç ana bölgeye ayrılır. Dar kıyı ovası, Yemen platosu ve geniş çöllük alanlar. Kesin sınırlarla birbirinden ayrılmayan bu bölgeler arasında bazı geçiş kuşakları da yer alır. Eski çağlardan beri çeşitli kültür ve uygarlıkların buluşma noktası olan Yemen'de Akdeniz'den Hindistan'a kadar uzanan bir kuşağın izleri görülür.

YUNANİSTAN: Bir yarımada üzerine kurulu olan Yunanistan, doğuda Türkiye, kuzeyde Bulgaristan, kuzeybatıda ise Arnavutluk ile komşudur. Batısında İyon Denizi, güneyinde Akdeniz, doğusunda ise Ege Denizi ile çevrili olan Yunanistan, Ege Denizindeki adaların çoğuna sahiptir. Yunanistan idarî bakımdan 13 vilâyete ayrılmıştır. Yunanistan'ın etnik yapısında Rumların dışında Türkler, Arnavutlar ve Pomaklar yaşamaktadırlar. Yunanistan'ın başkenti Atina'dır.

İŞARATÜ'L-İ'CAZ AYET ve ARAPÇA METİN İNDEKSİ

Açıklama: Arapça metin indeksi, Arapça bilmeyenlerin de kolay bulmalarını temin bakımından, okunuş metinleri alfabetik sıraya konularak hazırlanmıştır.

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
- A -			
A'lemü.	Bakara Sure- si: 30.	417	أَعْلَمُ
Abdinâ.	Bakara Sure- si: 23.	305	عَبْدَنَا
Acile.		105	عَاجِلَهُ
Âcile.		105	آجَلَهُ
Âdeme.	Bakara Sure- si: 31.	426	آدَمَ
Ahlisû fi îmâniküm.		163	أَخْلَصُوا فِي إِيْمَانِكُمْ
Ahrace.		257, 258	أَخْرَجَ
Ahyâküm.	Bakara Sure- si: 28.	385	أَحْيَاكُمْ
Alâ.		48, 83, 101, 103, 104, 114, 129, 130, 221, 225	عَلَى
Alâ muhammedin aley- hisselâm.		60	عَلَى مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ
Aleyhim.	Fatiha Suresi: 7.	48, 114, 115, 221	عَلَيْهِمْ
Aleyke.		83	عَلَيْكَ
Allah.	Fatiha Suresi: 1; Bakara Su- resi: 7, 9, 19.	32, 129, 146, 147, 216, 223, 225	اللَّهُ
Allahü yestehziü bihim.	Bakara Sure- si: 15.	170, 175, 176	اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ
Allahü yestehziü bihim ve yemuddühüm fi tuğyani- him ya'mehûn.	Bakara Sure- si: 15.	168	اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Allahümme bihurmeti hâzi-hissureti ic'alnâ min ashâbissırâtil müstakîm, âmin.		54	اللَّهُمَّ بِحُرْمَةِ هَذِهِ السُّورَةِ اجْعَلْنَا مِنْ أَصْحَابِ الصِّرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ آمِينَ
Allahümme erine'l-hakka hakkan verzuknâ ittibâahü ve erine'l-batılın verzuknâ ictinâbehü. Âmin.		44	اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا الْحَقَّ حَقًّا وَارْزُقْنَا اتِّبَاعَهُ وَارْزُقْنَا الْبَاطِلَ بَاطِلًا وَارْزُقْنَا اجْتِنَابَهُ آمِينَ
Alleme'l-Kur'ân.	Rahman Sure- resi: 2.	28	عَلَّمَ الْقُرْآنَ
Alleme'hü'l-beyân.	Rahman Sure- resi: 4.	28	عَلَّمَهُ الْبَيَانَ
Âmennâ.	Bakara Sure- si: 8, 14.	140, 141, 142, 143, 172	أَمَّا
Âminû.	Bakara Sure- si: 13.	163	أَمِنُوا
Âminû.		315	أَمِنُوا
Arade.	Bakara Sure- si: 31.	427	عَرَضَ
Aradehüm.	Bakara Sure- si: 31.	426, 427	عَرَضَهُمْ
Ardı.		157	أَرْضِ
Azâbi.	Enbiya Sure- si: 46.	64	عَذَابِ
Azâbün.	Bakara Sure- si: 7.	133	عَذَابٌ
Azîm.	Bakara Sure- si: 7.	133	عَظِيمٌ
- B -			
Bâreze.		104	بَارِزٍ
Baûdaten.	Bakara Sure- si: 26.	363, 364, 366	بَعُوضَةً
Bi'l-âhireti.	Bakara Sure- si: 4.	100	بِالْآخِرَةِ
Bihi.		258	بِهِ

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Bilgayb.	Bakara Sure- si: 3.	73	بِالْغَيْبِ
Bilkâfirîn.	Bakara Sure- si: 19.	217	بِالْكَافِرِينَ
Billâh.		129	بِاللَّهِ
Billâhi ve bilyevmi'l-âhiri.	Bakara Sure- si: 8.	141	بِاللَّهِ وَبِالْيَوْمِ الْآخِرِ
Bimâ erâkellâh.	Nisâ Suresi: 105.	411	بِمَا أَرَىكَ اللَّهُ
Bimâ kânû yekzibûn.	Bakara Sure- si: 9.	146, 152	بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ
Binûrihim.	Bakara Sure- si: 17.	191	بِنُورِهِمْ
Bismihî sübhanehü.		18	بِاسْمِهِ سُبْحَانَهُ
Bismillâh.	Fatiha Sure- si: 1.	30, 31, 32	بِسْمِ اللَّهِ
Bismillâhirrahmanirrahîm.	Fatiha Sure- si: 1; Neml Suresi: 30.	55, 56	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
Bisuretin.	Bakara Sure- si: 23.	306, 308	بِسُورَةٍ
Bisuretin min mislihî.	Bakara Sure- si: 23.	309	بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ
Bükmün.	Bakara Sure- si: 18.	188, 195	بِكُمْ
- C -			
Ceale lekümü'l-arda firâşen.	Bakara Sure- si: 22.	245	جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ فِرَاشًا
Cemîan.	Bakara Sure- si: 29.	388, 400	جَمِيعًا
Cennet.	Bakara Sure- si: 25.	329	جَنَّةٍ
- D -			
Dâbbetin.	En'am Sure- si: 38.	206	دَابَّةٍ

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Dâllîn.	Fatiha Suresi: 7.	51	ضَالِّينَ
- D -			
Ebsârehüm.	Bakara Suresi: 20.	219	أَبْصَارَهُمْ
Ed-dalâlete bilhüdâ.	Bakara Suresi: 16.	181	الضَّلَالَةَ بِالْهُدَى
Edâe lehüm.	Bakara Suresi: 20.	220	أَضَاءَ لَهُمْ
Edâet.	Bakara Suresi: 17.	191	أَضَاءَتْ
Eddîn.	Fatiha Suresi: 4.	40	الدِّينِ
Eenzertehüm em lem tünzirhüm.	Bakara Suresi: 6.	115	ءَاَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ
Efelâ tetezekkerûn.	En'am Suresi: 80.	167	أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ
Efelâ ya'kılûn.	Yâsin Suresi: 68.	167	أَفَلَا يَعْقِلُونَ
Efelâ yetedebberûn.	Nisâ Suresi: 82.	167	أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ
El-âlemîn.	Fatiha Suresi: 2.	37	الْعَالَمِينَ
El-cezâü min cinsil amel.		215	الْجَزَاءُ مِنْ جَنْسِ الْعَمَلِ
El-enhâr.	Bakara Suresi: 25.	335	الْأَنْهَارُ
El-esmâe.	Bakara Suresi: 31.	426	الْأَسْمَاءِ
El-hâsirûn.	Bakara Suresi: 27.	373	الْخَاسِرُونَ
El-kâfirûn.		366	الْكَافِرُونَ
El-kitâb.	Bakara Suresi: 2.	64	الْكِتَابُ
El-mü'minîn.		332	الْمُؤْمِنِينَ

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
El-mü'minûn.		72, 146, 171, 365	الْمُؤْمِنُونَ
El-müflihûn.	Bakara Sure- si: 5.	107	الْمُفْلِحُونَ
El-müfsidûn.	Bakara Sure- si: 12.	160	الْمُفْسِدُونَ
Elâ innehüm hümlümüf- sidûne velâkin lâ yeş'urûn.	Bakara Sure- si: 12.	154, 159	الْمُفْسِدُونَ وَلَكِنْ لَا يَشْعُرُونَ أَلَا أَنَّهُمْ هُمُ
Elâ innehüm hümissüfe- hâû.	Bakara Sure- si: 13.	162, 166	أَلَا أَنَّهُمْ هُمُ السَّفَهَاءُ
Elâ ya'lemü men halâka ve hüvellâtüfülhabîr.	Mülk Suresi: 14.	346	أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ
Elhamdü.	Fatiha Sure- si: 2.	42	الْحَمْدُ
Elhamdülillâh.	Fatiha Sure- si: 2.	30, 31, 35, 47	الْحَمْدُ لِلَّهِ
Elhamdülillâhi kem lillâhi min felekin. Tegrinnücûmü bihî veşşemsü velkamer.		38	تَجْرِي النُّجُومُ بِهِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ الْحَمْدُ لِلَّهِ كَمَا لِلَّهِ مِنْ فَلَكَ ❁
Elif, lâ, mim.	Bakara Sure- si: 1.	57, 58, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67	آلَمْ
Elletî.	Bakara Sure- si: 24.	315	الَّتِي
Elletî ve küdhennâsü vel- hicâretü.	Bakara Sure- si: 24.	299	الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ
Ellezî câeke.		250	الَّذِي جَاءَكَ
Ellezî ceale lekümül arda firâşen vessemâe binâen...	Bakara Sure- si: 22.	226, 234, 253	الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً
Ellezî halâkaküm.	Bakara Sure- si: 21.	245, 250	الَّذِي خَلَقَكُمْ
Ellezî halâkaküm, vellezîne min kabliküm.	Bakara Sure- si: 21.	234	الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Ellezî.	Bakara Suresi: 17.	189, 250	الَّذِي
Ellezîne.	Fatiha Suresi: 7; Bakara Suresi: 3, 4, 6, 9, 16, 21, 25.	47, 48, 71, 72, 81, 82, 109, 110, 111, 147, 180, 251, 332	الَّذِينَ
Ellezîne âmenû.	Bakara Suresi: 14.	171, 365, 367	الَّذِينَ آمَنُوا
Ellezîne âmenû ve amilû.	Bakara Suresi: 25.	332	الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
Ellezîne en'amte aleyhim.	Fatiha Suresi: 7.	49	الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ
Ellezîne keferû.	Bakara Suresi: 26.	366	الَّذِينَ كَفَرُوا
Ellezîne yenkudûne ahdal-lâhi min ba'di misâkîhî ve yakteûne mâ emerallahû bihî en yûsale ve yûfsidûne fi'l-ardı.	Bakara Suresi: 27.	341, 358, 369	الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ
Ellezîne yû'minûn.	Bakara Suresi: 25.	332	الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ
Ellezîne yû'minûne bilgayb.	Bakara Suresi: 3.	71, 72	الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ
Em.		115	أَمْ
Em lem tünzirhüm.	Bakara Suresi: 6.	116	أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ
Emmâ yestehyî rabbi muhammedin en yümes-sile bihâzihilmuhakkarat.		361	أَمَّا يَسْتَخَيِّبُ رَبِّ مُحَمَّدٍ أَنْ يُمَثَّلَ بِهَذِهِ الْمُحَقَّرَاتِ
Emvâten.	Bakara Suresi: 28.	385	أَمْوَاتًا
En tenfede kelimâtü rabbî ve lev ci'nâ bimislihî med-edâ.	Kehf Suresi: 109.	344	أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
En yadrib.	Bakara Suresi: 26.	362, 363	أَنْ يَضْرِبَ
En'amte.	Fatiha Suresi: 7.	48, 51	أَنْعَمْتَ
Endâden.	Bakara Suresi: 22.	259	أَنْدَادًا
Ene âtîke bihî kable en yertedda ileyke tarfûke	Neml Suresi: 40.	422	أَنَا أَيْتِكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ
Enfüsehüm.	Bakara Suresi: 9.	147	أَنْفُسَهُمْ
Ennâr.	Bakara Suresi: 24.	315	النَّارَ
Ennâs.	Bakara Suresi: 24.	315	النَّاسُ
Enne lehüm cennâtin tecrî.	Bakara Suresi: 25.	329	أَنْ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي
Enne lehüm cennâtin tecrî min tahtile'l-enhâr.	Bakara Suresi: 25.	333	أَنْ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
Ennebiyyü.		146	النَّبِيِّ
Ennehül belîgu.		365	أَنَّهُ الْبَلِغُ
Ennehülhakku.	Bakara Suresi: 26.	365	أَنَّهُ الْحَقُّ
Enü'minü.	Bakara Suresi: 13.	164, 165	أَنْتُمْ
Enzele.		257	أَنْزَلَ
Enzelnâ.		305	أَنْزَلْنَا
Erabbü yebûlûsa'lebânü bire'sihî.		348	أَرْبَ يُولُ الثَّعْلَبَانِ بِرَأْسِهِ
Erâde en yüsevvî.		401	أَرَادَ أَنْ يَسُوَّى
Errahîm.	Fatiha Suresi: 1.	30, 33, 39	الرَّحِيمِ
Errahmani.	Fatiha Suresi: 1.	30, 33, 39	الرَّحْمَنِ

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Errahmanirrahîm.	Fatiha Suresi: 1-3.	33, 38, 47	الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ
Errahmânü ale'l-arşistevâ.	Taha Suresi: 5.	280	الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى
Errahmanü.	Rahman Suresi: 1.	28	الرَّحْمَنُ
Esâbiahüm.	Bakara Suresi: 19.	214	أَصَابَهُمْ
Essalihât.	Bakara Suresi: 25.	333	الصَّالِحَاتِ
Essıratel müstakîm.	Fatiha Suresi: 6.	45	الصِّرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ
Essüfehâü.	Bakara Suresi: 13.	167	السُّفَهَاءِ
Estâin.		31	أَسْتَعِينُ
Eşhedü enne hâzâ kelâ-mullah.		63	أَشْهَدُ أَنَّ هَذَا كَلَامُ اللَّهِ
Eteyemmenü.		31	أَتَيْمَنُ
Ettenezzülâtil ilâhiyyetü ilâ ukûlil beşer.		280	الَّتَنْزَلَاتِ الْإِلَهِيَّةِ إِلَى عُقُولِ الْبَشَرِ
Ev kellezîne sâferû fi sahrâe hâliyetin ve leyletin muzlimetin feasâbethüm musibetün yusîbü.	Bakara Suresi: 19.	205	أَوْ كَالَّذِينَ سَافَرُوا فِي صَحْرَاءَ خَالِيَةٍ وَلَيْلَةٍ مُظْلِمَةٍ فَاصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ يُصِيبُ
Ev kesayyib.	Bakara Suresi: 19.	204	أَوْ كَصَيْبٍ
Ev kesayyibin minesse-mâi.	Bakara Suresi: 19.	200, 342	أَوْ كَصَيْبٍ مِنَ السَّمَاءِ
Ev kesayyibin minesse-mâi fihi zulûmâtün ve ra'dün ve berkun yec'alüne esâbiahüm fi âzânihim mines-savâiki hazera'l-mevt. Val-lahü muhîtün bil-kâfirîn.	Bakara Suresi: 19.	183, 196	حَذَرَ الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ أَصَابَهُمْ فِي أَذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَوْ كَصَيْبٍ مِنَ السَّمَاءِ

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Ezleme.	Bakara Sure- si: 20.	221	أَظْلَمَ
Ezzekâtü kantaratül islâm.	Münzirî, Tergip ve Terhip, 1:517.	78	الزَّكَاةُ قَنْطَرَةُ الْإِسْلَامِ
- F -			
Fe'tû bisuretin min mislihi.	Bakara Sure- si: 23.	275, 278, 295	فَاتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ
Fe'tû.	Bakara Sure- si: 23.	306	فَاتُوا
Feahrace.	Bakara Sure- si: 22.	257	فَاخْرَجَ
Feahrace bihî (envâan) minessemerat.		258	فَاخْرَجَ بِهِ أَنْوَاعًا مِنَ الثَّمَرَاتِ
Feahyâküm.	Bakara Sure- si: 28.	377, 379, 382, 385	فَاحْيَاكُمْ
Febieyyi âlâi rabbikümâ tükezzibân.	Rahman Sure- si: 13, 16, 18, ...	55	فَبَايَ الْآءِ رَبِّكُمْ تُكَذِّبَانِ
Fedhulûhâ hâlidîn.	Zümer Sure- si: 73.	320	فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ
Feemmallezîne âmenû feya'lemûne ennehül hakku min rabbihim.	Bakara Sure- si: 26.	351	فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ
Feemmellezîne âmenû fe- ya'lemûne ennehül hakku min rabbihim ve emmelle- zîne keferû feyekülüne mâzâ eradellahü bihâza meselen.	Bakara Sure- si: 26.	364	فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا
Fehüm lâ yerciün.	Bakara Sure- si: 18.	188, 195	فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ
Fein lem te'âlû ve len te'âlû fettekunnâr.	Bakara Sure- si: 24.	275, 312	فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ
Fein lem te'âlû ve len te'âlû fettekunnârelletî ve küdühennâsü velhicâratü üddet lilâkâfirîn.	Bakara Sure- si: 24.	261	فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Fein lem tef'alû.	Bakara Sure- si: 24.	297, 313	فَإِنْ لَّمْ تَفْعَلُوا
Fekulnadrib biasâkel hâcer.	Bakara Sure- si: 60.	421	فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ
Felâ tec'alû lillâhi endâden.	Bakara Sure- si: 22.	259	فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا
Felâ tec'alû lillâhi endâden.	Bakara Sure- si: 22.	241, 246	فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا
Felâ ya'lemûn.		366	فَلَا يَعْلَمُونَ
Felemmâ.	Bakara Sure- si: 17.	186, 190	فَلَمَّا
Felemmâ edâet mâ havle- hü zeheballahü binûrihim.	Bakara Sure- si: 17.	186, 190	فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَاحَوْلُهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ
Femâ fevkahâ.	Bakara Sure- si: 26.	364	فَمَا فَوْقَهَا
Femâ rabihat ticâretühüm.	Bakara Sure- si: 16.	181	فَمَا رِبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ
Fenahmedühû musallîne alâ nebiyyihî muhammedinille- zî erselehü rahmeten lil âle- mîne ve ceale mu'cizetehül kübralcâmiati birumûzihâ ve işârâtihâ lihakaiki...		28	فَنَحْمَدُهُ مُصَلِّينَ عَلَى نَبِيِّهِ مُحَمَّدٍ الَّذِي أَرْسَلَهُ رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ وَجَعَلَ مُعْجَزَتَهُ الْكُبْرَى الْجَامِعَةَ يَرْمُوزُهَا وَإِشَارَاتِهَا لِحَقَائِقِ
Fesevvâhünne.	Bakara Sure- si: 29.	401	فَسَوِّيهِنَّ
Fesevvâhünne seb'a semâvât.	Bakara Sure- si: 29.	398	فَسَوِّيهِنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ
Fettekû.	Bakara Sure- si: 24.	298, 299, 300, 314, 315	فَاتَّقُوا
Fettekunnâr.	Bakara Sure- si: 24.	299, 313	فَاتَّقُوا النَّارَ
Fettekunnârelletî ve kûdü- hennâsü velhicâratü üiddet lilkâfirîn.	Bakara Sure- si: 24.	298	فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Feülâike meallezîne en'amellahü aleyhim mi- nennebiyyîne vessıddıkîne veşşühedâi vessâlihîn.	Nisâ Sure- si: 69.	49	فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصَّادِقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ
Feya'lemûne ennehül hakku.	Bakara Sure- si: 26.	365	فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ
Feyekülûn.	Bakara Sure- si: 26.	366	فَيَقُولُونَ
Feyekûn.	Yasin Suresi: 82.	398, 401	فَيَكُونُ
Fezâde.	Bakara Sure- si: 10.	150	فَرَادَ
Fezâdehümüllahü mer- adan.	Bakara Sure- si: 10.	145, 150	فَرَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا
Fî âzânihim.	Bakara Sure- si: 19.	214	فِي إِذَانِهِمْ
Fî kulûbihim meradün.	Bakara Sure- si: 10.	145, 149	فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ
Fî kulûbihim meradün fezâ- dehümüllahü meraden ve lehüm azâbün elîmün bi- mâ kânü yekzibûn.	Bakara Sure- si: 10.	143	فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَرَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ
Fî kulûbihim.	Bakara Sure- si: 10.	149	فِي قُلُوبِهِمْ
Fî şey'in.		305	فِي شَيْءٍ
Fi'l'ardı.	Bakara Sure- si: 11.	156, 157, 206, 400, 411	فِي الْأَرْضِ
Fîhi zulümât.	Bakara Sure- si: 19.	200, 210	فِيهِ ظُلُمَاتٌ
Fîhi.	Bakara Sure- si: 20.	220	فِيهِ
Firâşen.		254, 255	فِرَاشًا
- G -			
Gayril mağdûbi aleyhim.	Fatiha Sure- si: 7.	50	غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ
Gışâvetün.	Bakara Sure- si: 7.	131, 132	غِشَاوَةً

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Gudüvvühâ şehrun ve ravâhuhâ şeh.	Sebe Suresi: 12.	421	غُدُوْهَا شَهْرٌ وَرَوَّاحُهَا شَهْرٌ
- H -			
Hâdî.		68	هَادِي
Halâka.	Bakara Sure-si: 21.	251	خَلَقَ
Halâkal insân.	Rahman Suresi: 3.	28	خَلَقَ الْإِنْسَانَ
Halîfetün.	Bakara Sure-si: 30.	412	خَلِيفَةً
Hatem.	Bakara Sure-si: 7.	128, 129, 131	خَتَمَ
Hatemallahü alâ kulûbihim.	Bakara Sure-si: 7.	117	خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ
Hatemallahü alâ kulûbihim ve alâ sem'ihim ve alâ ebsârihim gışâvetün ve lehüm azâbün azîm.	Bakara Sure-si: 7.	120	خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةً وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ
Hâzâ kelâmullah.		61	هَذَا كَلَامُ اللَّهِ
Hâzâ kelâmullahil ezeliyyi.		60	هَذَا كَلَامُ اللَّهِ الْأَزَلِيِّ
Hâzellezî ruziknâ min kablü.	Bakara Sure-si: 25.	337, 338	هَذَا الَّذِي رَزَقْنَا مِنْ قَبْلُ
Hazeralmevt.	Bakara Sure-si: 19.	215	حَذَرَ الْمَوْتِ
Hicâretü.	Bakara Sure-si: 24.	315	حِجَارَةً
Hûrün İynün.		339	حُورٌ عِينٌ
Hüden ilimüttakîn.	Bakara Sure-si: 2.	67, 68, 182	هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ
Hüden.	Bakara Sure-si: 2.	68, 101, 104	هُدًى
Hüvel miskü mâ kerrartehü yetedavveu.		56	هُوَ الْمِسْكُ مَا كَرَّرْتَهُ يَتَضَوُّعٌ

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Hüvellezî.	Bakara Sure- si: 29.	399	هُوَ الَّذِي
Hüvellezî halâka leküm mâ fi'l-ardı cemîan.	Bakara Sure- si: 29.	396	هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا
Hüvellezî halâka leküm mâ fi'l-ardı cemîan sümme- vâ illessemâi fesevvâhünne seb'a semâvâtin ve hüve biküllî şey'in alîm.	Bakara Sure- si: 29.	387	هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّيْنَهَا سَبْعَ سَمَوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ
- ii -			
Işrîn, selâsîn.		37	عِشْرِينَ، ثَلَاثِينَ
İ'lemû ve tefekkerû.	Bakara Sure- si: 29.	393	اعْلَمُوا وَتَفَكَّرُوا
İbârâtünâ şettâ ve hüsnüke vâhid. Ve küllün ilâ zâkel- cemâli yüşîr.		64, 360	عِبَارَاتُنَا شَتَّىٰ وَحُسْنُكَ وَاحِدٌ وَكُلُّ إِلَىٰ ذَاكَ الْجَمَالِ يُشِيرُ
İhdinâ.	Fatiha Sure- si: 6.	43, 44, 47	اهْدِنَا
İhtezzet.		258	اهْتَزَّتْ
İlâ şeyâtînihim.	Bakara Sure- si: 14.	169	إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ
İllessemâi.	Bakara Sure- si: 29.	401	إِلَى السَّمَاءِ
İleyke.	Bakara Sure- si: 4.	83	إِلَيْكَ
İmâdüddîn.	Tirmizî, İman: 8; İbni Mâce, Fiten: 12; Müs- ned, 5:231, 237.	76	عِمَادُ الدِّينِ
İn hüve illâ vahyün yûhâ.	Necm Sure- si: 4.	292	إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ
İn küntüm fi rayb.	Bakara Sure- si: 23.	304	إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
İn küntüm sâdikîn.	Bakara Sure- si: 23.	312	إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ
İn küntüm sâdikîne tef'alû.		312	إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ تَفْعَلُوا
İn lem tef'alû.	Bakara Sure- si: 24.	298, 299, 300, 313, 315	إِنْ لَمْ تَفْعَلُوا
İnirtebtüm.		304	إِنْ ارْتَبْتُمْ
İnnâ a'taynâkel kevser.	Kevser Sure- si: 1.	31	إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ
İnnâ enzelnâ ileykel kitabe bilhakkı litahkûme bey-nennâsi bimâ erâkellah.	Nisâ Suresi: 105.	411	لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَىكَ اللَّهُ إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ
İnnâ meaküm.	Bakara Sure- si: 14.	174	إِنَّا مَعَكُمْ
İnnel ebrâre lefî naîm.	İnfitar Suresi: 13.	109	إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ
İnnellahe alâ külli şey'in kadîr.	Bakara Suresi: 20.	204, 224	إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ
İnnellahe alîmün hakîm.	Tevbe Suresi: 28.	417	إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ
İnnellahe lâ yestehyî en yadribe meselen mâ baû-daten femâ fevkahâ.	Bakara Sure- si: 26.	340, 349, 350, 360, 363	إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا بَعُوضَةٌ فَمَا فَوْقَهَا...
İnnellezîne keferû sevâün aleyhim eenzertehüm em lem tünzirhüm.	Bakara Sure- si: 6.	108	إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ
İnnemâ.	Bakara Sure- si: 14.	175	إِنَّمَا
İnnemâ nahnü müstehzûn.	Bakara Sure- si: 14.	174, 175	إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُنَ
İnnemâ tü'rafül eşyâü biezdâdihâ.		51	إِنَّمَا تُعَرَفُ الْأَشْيَاءُ بِأَضْدَادِهَا
İnnî a'lemü.	Bakara Sure- si: 30.	416	إِنِّي أَعْلَمُ

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Innî a'lemü mâ lâ ta'lemûn.	Bakara Sure- si: 30.	423	إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ
Innî câilün fi'l-ardı halîfeten.	Bakara Sure- si: 30.	409	إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً
Innî leecidü rîha yûsuf.	Yusuf Suresi: 94.	422	إِنِّي لَا جِدُ رِيحَ يُوسُفَ
İstevkade.	Bakara Sure- si: 17.	190	اِسْتَوْقَدَ
İstivâ.	Bakara Sure- si: 29.	398, 401	اِسْتَوَى
İşteravu.	Bakara Sure- si: 16.	181	اِشْتَرَوْا
İşteravüddalâlete bilhüdâ.	Bakara Sure- si: 16.	185	اِشْتَرَوْا الضَّالَّاتِ بِالْهُدَى
İyyake.	Fatiha Suresi: 5.	42, 43	إِيَّاكَ
İyyake na'büdü.	Fatiha Suresi: 5.	41, 42	إِيَّاكَ نَعْبُدُ
İz halâka mâ halâka muntezamen.		410	إِذْ خَلَقَ مَا خَلَقَ مُنْتَظَمًا
İz halâka mâ halâka munte- zamen ve iz kâle rabbüke.		408	إِذْ خَلَقَ مَا خَلَقَ مُنْتَظَمًا وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ
İzâ.	Bakara Sure- si: 20.	219	إِذَا
İzessemâü'n-şakkat.	İnşikak Sure- si: 1.	321	إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ
İzeşşemsü küvvirat.	Tekvir Suresi: 1.	321	إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ
- K -			
Kadîr.		226	قَدِيرٌ
Kâdir.		226	قَادِرٌ
Kâfirîn.	Bakara Sure- si: 19.	217	كَافِرِينَ

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Kâle elem ekul leküm innî a'lemü gaybessemavati ve'l-ardı ve a'lemü mâ tûb-dûne ve mâ küntüm tektümûn.	Bakara Sure- si: 33.	425	قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ
Kâle innî a'lemü mâ lâ ta'lemûn.	Bakara Sure- si: 30.	409, 416	قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ
Kâle yâ âdemü enbi'hüm biesmâihim.	Bakara Sure- si: 33.	424	قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ
Kâle yâ âdemü enbi'hüm biesmâihim felâ enbeehüm biesmâihim, kâle elem ekul leküm innî a'lemü gaybessemavati ve'l-ardı	Bakara Sure- si: 33.	418	قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَاهَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ...
Kâlû "İnnemâ nahnü müsteziûn."	Bakara Sure- si: 14.	170	قَالُوا «إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤْنَ»
Kâlû "Sübhâneke lâ ilme lenâ illâ mâ allemtena inneke entel alîmül hakîm."	Bakara Sure- si: 32.	418	قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا أَنْكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ
Kâlû enü'minü kemâ âmessüfehâû.	Bakara Sure- si: 13.	161, 164	قَالُوا أَنْوْمِنُ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ
Kâlû etec'alü.	Bakara Sure- si: 30.	412	قَالُوا أَتَجْعَلُ
Kâlû etec'alü fihâ men yüf-sidü fihâ ve yesfiküd-dimâe.	Bakara Sure- si: 30.	409, 412	قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ
Kâlû innâ meaküm.	Bakara Sure- si: 14.	170, 173	قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ
Kâlû innemâ nahnü muslimûn.	Bakara Sure- si: 11.	158	قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ
Kâlû.	Bakara Sure- si: 14.	171, 175	قَالُوا
Kâmû.	Bakara Sure- si: 20.	221	قَامُوا
Kânetâ ratkan fefetaknâ hümâ.	Enbiya Sure- si: 30.	391, 392	كَانَتَا رَتْقًا فَأَقْتَنَاهُمَا

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Kavârîra min fiddatin.	İnsan Suresi: 16.	208	قَوَارِيرَ مِنْ فِضَّةٍ
Keenne kirâme'l-kâtibîne tenezzelû alâ kalbihi vah- yen bimâ fî sahiyetin.	İbnü'l-Fârid	420	كَانَ كِرَامَ الْكَاتِبِينَ تَنَزَّلُوا عَلَى قَلْبِهِ وَحَيًّا بِمَا فِي صَحِيفَةٍ
Keferû.	Bakara Sure- si: 6.	117	كَفَرُوا
Kelliminnâse alâ kaderi ukûlihîm.		284	كَلَّمَ النَّاسَ عَلَى قَدَرِ عُقُولِهِمْ
Kemâ âmenennâs.	Bakara Sure- si: 13.	163	كَمَا آمَنَ النَّاسُ
Kemâ âmenessüfehâü.	Bakara Sure- si: 13.	165	كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ
Kemeselillezistevkade nâren.	Bakara Sure- si: 17.	342	كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا
Kesayyib.	Bakara Sure- si: 19.	205	كَصِيبٍ
Kesîrâ.	Bakara Sure- si: 26.	368	كَثِيرًا
Keyfe tekfûrûn.	Bakara Sure- si: 28.	375	كَيْفَ تَكْفُرُونَ
Keyfe tekfûrûne billâh.	Bakara Sure- si: 28.	383	كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ
Keyfe tekfûrûne billâhi ve küntüm emvâten feahyâ- küm sümme yümîtüküm, sümme yuhyîküm, sümme ileyhi türceûn.	Bakara Sure- si: 28.	374	كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ
Kitâb.		65	كِتَابٍ
Küllehâ.	Bakara Sure- si: 31.	426	كُلَّهَا
Küllemâ.	Bakara Sure- si: 20.	219, 220, 337	كُلَّمَا
Küllemâ edâe lehüm me- şev fihi ve izâ ezleme aley- him kâmû.	Bakara Sure- si: 20.	203, 219	كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Küllemâ ruzikû minhâ min semeratin rızkan kâlû hâ-zellezî ruziknâ min kablû.	Bakara Suresi: 25.	329, 336	كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ
Küllî.		225	كُلِّ
Kün.	Yasin Suresi: 82.	398, 401	كُنْ
Küntü kenzen mahfiyyen fehalâktül halka liya'rifûnû.	Keşfü'l-Hafâ, 2:132.	36	كُنْتُ كُنْزًا مَخْفِيًّا فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ لِيَعْرِفُونِي
Küntüm emvâten.	Bakara Suresi: 28.	376, 384	كُنْتُمْ أَمْوَاتًا
- L -			
Lâ raybe fihi.	Bakara Suresi: 2.	64, 65, 67, 295	لَا رَيْبَ فِيهِ
Lâ raybe fihi hüden ilmüt-takîn.	Bakara Suresi: 2.	295	لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ
Lâ ta'lemûn.	Bakara Suresi: 30.	417	لَا تَعْلَمُونَ
Lâ tehaf innellahe meanâ.	Tevbe Suresi: 40. (İktibas)	263	لَا تَخَفْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا
Lâ vallah.		95	لَا وَاللَّهِ
Lâ ya'lemûn.	Bakara Suresi: 13.	167	لَا يَعْلَمُونَ
Lâ yestahyî.	Bakara Suresi: 26.	361	لَا يَسْتَحْيِي
Lâ yetrükûnel küfra.		117	لَا يَتْرُكُونَ الْكُفْرَ
Lâ yû'minûn.	Bakara Suresi: 6.	114, 117, 128, 129, 383	لَا يُؤْمِنُونَ
Lâ yûbsirûn.	Bakara Suresi: 17.	187, 193	لَا يُبْصِرُونَ
Lâ yüfsidû.	Bakara Suresi: 11.	156	لَا تُفْسِدُوا

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Lealle.	Bakara Sure- si: 21.	251	لَعَلَّ
Lealleküm tettekun.	Bakara Sure- si: 21.	245, 251	لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ
Lehüm cennâtin tecrî.	Bakara Sure- si: 25.	339	لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي
Leku.	Bakara Sure- si: 14.	171	لَقُوا
Leküm.		254, 316	لَكُمْ
Lem yekün şey'en mezkûren.	İnsan Suresi: 1.	385	لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَذْكُورًا
Lem yû'minü.		117	لَمْ يُؤْمِنُوا
Len temessenennârü illâ eyyâmen ma'dûdeten.	Bakara Sure- si: 80.	100	لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَةً
Lev kâne fihimâ âlihetün illallahü lefesedetâ.	Enbiya Sure- si: 22.	239	لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا
Lev küllü kelbin avâ elkamtehü haceren lem yebkı fî hâzihilküreti ahcâr.		294	لَوْ كُلُّ كَلْبٍ عَوَى الْقَمْتَهُ حَجْرًا لَمْ يَبْقَ فِي هَذِهِ الْكُرَةِ أَحْجَارٌ
Lev lâ en raâ bürhâne rab- bihî.	Yusuf Suresi: 24.	422	لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ
Leyse filcenneti illâ esmâühâ.		327	لَيْسَ فِي الْجَنَّةِ إِلَّا أَسْمَائُهَا
Leyssel kehlü kettekehül.		263	لَيْسَ الْكَحْلُ كَالْتَّكْحُلِ
Lilkâfirîn.	Bakara Sure- si: 24.	316	لِلْكَافِرِينَ
Lillâh.	Fatiha Suresi: 2.	36, 259	لِلَّهِ

— M —

Mâ fevkahâ.	Bakara Sure- si: 26.	364	مَا فَوْقَهَا
Mâ fi'l-ardî.	Bakara Sure- si: 29.	400	مَا فِي الْأَرْضِ

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Mâ havlehü.	Bakara Suresi: 17.	191	مَا حَوْلَهُ
Mâ min âmin illâ vekad husse minhül ba'dü.		403	مَا مِنْ عَامٍ إِلَّا وَقَدْ خُصَّ مِنْهُ الْبَعْضُ
Mâ min dâbbetin fi'l-ardı ve lâ tâirin yetîrû bicenâheyhi.	En'am Suresi: 38.	206	مَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ
Mâen.	Bakara Suresi: 22.	257	مَاءٌ
Mağdûb.	Fatiha Suresi: 7.	51	مَغْضُوبٍ
Maliki yevmiddîn.	Fatiha Suresi: 3.	31, 39, 42, 47	مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ
Mâzâ erâdellah.	Bakara Suresi: 26.	367	مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ
Mâzâ eradellahü bihâza meselen.	Bakara Suresi: 26.	353, 354	مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا
Men lem yezuk lem yedri.		308	مَنْ لَمْ يَذُقْ لَمْ يَدْرِ
Meradün.	Bakara Suresi: 10.	149, 151	مَرَضٌ
Meselü.	Bakara Suresi: 17.	189	مَثَلٌ
Meselühüm kemeselillezistevkade nâren.	Bakara Suresi: 17.	185, 188	مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا
Meselühüm kemeselillezistevkade nâren felemmâ edâet mâ havlehü zehebelahü binûrihim ve terakehüm fi zulûmâtin lâ yübsirûn.	Bakara Suresi: 17.	182	مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ
Messe.	Enbiya Suresi: 46.	64	مَسٌّ
Meşev.	Bakara Suresi: 20.	220	مَشَوْا
Metar.		205	مَطَرٌ

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Mevcün mekfûf.	Müşned, 2:370.	394	مَوْجٌ مَّكَفُوفٌ
Min cibâlin fi hâ min beredin.	Nur Suresi: 43.	208	مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ
Min dũnillah.	Bakara Sure- si: 23.	311	مِنْ دُونِ اللَّهِ
Min kablike.	Bakara Sure- si: 4.	86, 87, 88, 89	مِنْ قَبْلِكَ
Min mislihî.	Bakara Sure- si: 23.	309	مِنْ مِثْلِهِ
Min rabbihim.	Bakara Sure- si: 26.	366	مِنْ رَبِّهِمْ
Min tahtihâ.	Bakara Sure- si: 25.	335	مِنْ تَحْتِهَا
Minelmeselil hakîr.		362	مِنْ أَمْثَلِ الْحَقِيرِ
Minennâs.	Bakara Sure- si: 8.	138	مِنْ النَّاسِ
Minessavâiki.	Bakara Sure- si: 19.	215	مِنْ الصَّوَاعِقِ
Minessemâi.	Bakara Sure- si: 19.	205, 206, 257	مِنْ السَّمَاءِ
Minessemerat.	Bakara Sure- si: 22.	258	مِنْ الثَّمَرَاتِ
Minhâ min semeratin.	Bakara Sure- si: 25.	337	مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ
Misli suretin minhü.		309	مِثْلِ سُورَةٍ مِنْهُ
Muhîtün.	Bakara Sure- si: 19.	216, 217	مُحِيطٌ
Muslihûn.	Bakara Sure- si: 11.	158	مُصْلِحُونَ
Mü'minûn.		72, 73, 82	مُؤْمِنُونَ
Müflihûn.	Bakara Sure- si: 5.	105	مُفْلِحُونَ
Müstehziûn.	Bakara Sure- si: 14.	175	مُسْتَهْزِئُونَ

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Müşâkeleden fissuhbeti.		362	مُشَاكَلَةٌ فِي الصُّحْبَةِ
Mütahheratûn.	Bakara Suresi: 25.	340	مُطَهَّرَةٌ
Müteşâbihen.	Bakara Suresi: 25.	339	مُتَشَابِهًا
Müttakîn.	Bakara Suresi: 2.	69, 71, 81	مُتَّقِينَ
- N -			
Na'büdü.	Fatiha Suresi: 5.	42, 47, 50	نَاعِبُدُ
Nahnü mü'minûn.		142	نَحْنُ مُؤْمِنُونَ
Nâr.	Bakara Suresi: 17.	190, 299	نَارٌ
Nâren ve kûdühennâsü velhicâretü.	Tahrim Suresi: 6.	315	نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ
Nâs.	Bakara Suresi: 13.	163, 249, 250	نَاسٌ
Nefeka.		78	نَفَقَ
Nefhatûn.	Enbiya Suresi: 46.	64	نَفْحَةً
Nehirûn.	Bakara Suresi: 25.	329	نَهْرٌ
Nekada.		370	نَقَضَ
Nekâl.		64	نَكَالٌ
Nescü'l-ankebut.		349	نَسَجُ الْعُنْكَبُوتِ
Nestaîn.	Fatiha Suresi: 5.	42, 44, 47, 50	نَسْتَعِينُ
Nev'un münhasirun fişşahs.		298	نَوْعٌ مُنْحَصِرٌ فِي الشَّخْصِ
Nevveahâ ve nezzemehâ ve debberal emre beynehâ fesevvâhünne.		401	نَوَّعَهَا وَنَظَّمَهَا وَدَبَّرَ الْأَمْرَ بَيْنَهَا فَسَوَّيْنَهُ

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Nezele bihî cibrîl.		60	نَزَلَ بِهِ جِبْرِيلُ
Nezzelnâ.	Bakara Sure- si: 23.	305	نَزَّلْنَا
Nûrihim.	Bakara Sure- si: 17.	190	نُورِهِمْ
Nûrûn.	Bakara Sure- si: 17.	192	نُورٌ
Nuslihu.		158	نُصْلِحُ
Nükaddisü lieclike.		416	نُقَدِّسُ لَاجْلِكَ
Nüsebbihu bihamdike.	Bakara Sure- si: 30.	415	نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ
- R -			
Ra'd.	Bakara Sure- si: 19.	201	رَعْدٌ
Rabbe.		250	رَبِّ
Rabbeküm.	Bakara Sure- si: 21.	244, 250, 258	رَبِّكُمْ
Rabbekümüllezî halâkaküm.	Bakara Sure- si: 22.	231	رَبِّكُمْ الَّذِي خَلَقَكُمْ
Rabbi.	Fatiha Suresi: 2.	37, 64, 105	رَبِّ
Rabbihim.	Bakara Sure- si: 5.	101	رَبِّهِمْ
Rabbilâlemîn.	Fatiha Suresi: 2.	31, 47	رَبِّ الْعَالَمِينَ
Raeytühüm lî sâcidîn.	Yusuf Suresi: 4.	38	رَأَيْتَهُمْ لِي سَاجِدِينَ
Raybin.	Bakara Sure- si: 23.	304	رَيْبٍ
Razeknâ.	Bakara Sure- si: 3.	78	رَزَقْنَا
Rızkan.	Bakara Sure- si: 22.	258, 337	رِزْقًا

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Rızkan leküm.	Bakara Sure- si: 22.	246	رِزْقًا لَّكُمْ
Ruzikû.	Bakara Sure- si: 25.	337	رُزُقُوا
- S -			
Salihat.		333	صَالِحَاتٍ
Sayyibin.	Bakara Sure- si: 19.	200, 205, 210	صَيِّبٍ
Sayyibün.	Bakara Sure- si: 19.	205	صَيِّبٌ
Seb'a.	Bakara Sure- si: 29.	388, 394	سَبْعٍ
Seb'a semavat.	Bakara Sure- si: 29.	395	سَبْعَ سَمَوَاتٍ
Sebîl.		48	سَبِيلٍ
Semerat.		104	ثَمَرَةٍ
Sevâün.	Bakara Sure- si: 6.	114, 115, 119	سَوَاءٍ
Sırat.		48	صِرَاطٍ
Sırâtallezîne en'amte aley- him.	Fatiha Suresi: 7.	47	صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ
Sırate'l-müstakîm.	Fatiha Suresi: 6.	47	صِرَاطَ الْمُسْتَقِيمِ
Sırtüm ehyâen.		385	صِرْتُمْ أَحْيَاءَ
Summün.	Bakara Sure- si: 18.	187	صَمٌ
Summün bükümün ımyün fehüm lâ yercüün.	Bakara Sure- si: 18.	182, 187, 193	صَمٌّ بِكُمْ عَمِي فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ
Sübhanallah.		204	سُبْحَانَ اللَّهِ
Sübhanêke lâ ilme lenâ illâ mâ allemtena inneke entel alîmül hakîm.	Bakara Sure- si: 32.	418, 424, 428	سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Sübhâneke mâ halâkte hâzâ bâtilen.	Âl-i İmran Suresi: 191.	91	سُبْحَانَكَ مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا
Sümme.	Bakara Sure- si: 28, 29.	386, 388, 391, 393, 401, 427	ثُمَّ
Sümme aradehüm alelmelâiketi fekâle enbiûnî biesmâi hâülâi in küntüm sâdıkîn.	Bakara Sure- si: 31.	424, 427	ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ
Sümme i'lemû ve tefekkerû ennehüstevâ...		393	ثُمَّ اعْلَمُوا وَتَفَكَّرُوا أَنَّهُ اسْتَوَى ...
Sümme ileyhi türceûn.	Bakara Sure- si: 28.	381, 382, 386, 388, 399	ثُمَّ إِلَيْهِ تَرْجِعُونَ
Sümme yuhyîküm.	Bakara Sure- si: 28.	379, 381	ثُمَّ يُحْيِيكُمْ
Sümme yumîtüküm.	Bakara Sure- si: 28.	379, 382, 385, 386	ثُمَّ يُمِيتُكُمْ
Sümmestevâ.	Bakara Sure- si: 29.	401	ثُمَّ اسْتَوَى
Sümmestevâ ilessemâi.	Bakara Sure- si: 29.	397	ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ
- Ş -			
Şâe.	Bakara Sure- si: 20.	222, 223	شَاءَ
Şey'in.		225	شَيْءٍ
Şeyâtînihim.	Bakara Sure- si: 14.	173	شَيَاطِينِهِمْ
Şühedâe.	Bakara Sure- si: 23.	310, 311	شُهَدَاءَ
Şühedâeküm.	Bakara Sure- si: 23.	311	شُهَدَاءَكُمْ
- T -			
Ta'lemûn.	Bakara Sure- si: 22.	260	تَعْلَمُونَ
Tahliye.		71, 72, 108	تَحْلِيَةٍ
Tahliye.		71, 108	تَحْلِيَةٍ

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Tâirin.	En'am Suresi: 38.	206	طَائِرٍ
Tarîk.		48	طَرِيقٌ
Te'tekidû.		259	تَعْتَقِدُوا
Te'tû.		314	تَأْتُوا
Tec'alû.	Bakara Sure-si: 22.	259	تَجْعَلُوا
Tecennebû.		315	تَجَنَّبُوا
Tecrî.	Bakara Sure-si: 25.	335	تَجْرَى
Tecrî min tahtile'l-enhâr.	Bakara Sure-si: 25.	329	تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
Tef'alû.	Bakara Sure-si: 24.	313, 314	تَفْعَلُوا
Tekfürûn.	Bakara Sure-si: 28.	383, 384	تَكْفُرُونَ
Temûtûn.		385	تَمُوتُونَ
Terake.	Bakara Sure-si: 17.	192	تَرَكَ
Teşebbesû vecebe't-teşeb-büsü teallemû vecerribûb.		296	تَشَبَّهُوا وَجَبَ التَّشَبُّهُ تَعَلَّمُوا وَجَرَّبُوا
Tettekun.	Bakara Sure-si: 21.	252, 253	تَتَّقُونَ
Tuğyânün.	Bakara Sure-si: 15.	177, 178	طُغْيَانٌ
Türceûn.	Bakara Sure-si: 28.	386	تُرْجَعُونَ
- U -			
U'büd rabbüke keenneke terâhü.	Sahihü'l-Cami-ü's-Sağir, 1049.	42	أَعْبُدُ رَبَّكَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ
U'büdû.	Bakara Sure-si: 21.	239, 244, 250, 305	أَعْبُدُوا

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Ullimnâ mantıkattayr.	Neml Suresi: 16.	422	عَلِمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ
Umyûn.	Bakara Sure- si: 18.	188, 195	عُمِّي
Uyûn.		219	عُيُونٌ
- Ü -			
Üddet.		300	أُعِدَّتْ
Üddet leküm lienneküm minelkâfirîne venâru üid- det ilkâfirîn.		316	أُعِدَّتْ لَكُمْ لَأَنَّا نَكُفِّرُ بَيْنَ الْكَافِرِينَ وَالنَّارُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ
Üddet ilkâfirîn.	Bakara Sure- si: 24.	300, 316	أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ
Ülâike alâ hüden min rab- bihim.	Bakara Sure- si: 5.	101	أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ
Ülâike hüümü'l-hâsirûn.	Bakara Sure- si: 27.	372	أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ
Ülâike hüümü'l-hâsirûn.	Bakara Sure- si: 27.	359	أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ
Ülâike hüümü'l-müflihûn.	Bakara Sure- si: 5.	105	وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ
Ülâike.	Bakara Sure- si: 5, 16, 27.	101, 102, 103, 105, 106, 107, 179, 180, 372, 373	أُولَئِكَ
Ülâikellezîneşteravü'd- dalâlete bilhüdâ femâ rahi- bat ticâretühüm ve mâ kânu mühtedîn.	Bakara Sure- si: 16.	178	أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالََةَ بِالْهُدَى فَمَا رَبِحَت تِّجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ
Ünzile.	Bakara Sure- si: 4.	82	أُنْزِلَ
- V -			
Vallahü muhîtün bilkâfirîn.	Bakara Sure- si: 19.	202, 215	وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ
Vallahülganiyyü ve entümülfukarâü.	Muhammed Suresi: 38.	241	وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Ve âhiru da'vâhüm enil- hamdülillâhi rabbilâlemîn.	Yunus Sure- si: 10.	428	وَأَخِرْ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
Ve alâ ebsârihim gışâvetün.	Bakara Sure- si: 7.	119, 131	وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ
Ve alâ sem'ihim.	Bakara Sure- si: 7.	118, 130	وَعَلَى سَمْعِهِمْ
Ve aleyhim ikâbün şedîd.		132	وَعَلَيْهِمْ عِقَابٌ شَدِيدٌ
Ve alleme âdeme'l-esmâe.	Bakara Sure- si: 31.	423	وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ
Ve alleme âdeme'l-esmâe küllehâ.	Bakara Sure- si: 31.	421, 425	وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا
Ve alleme âdeme'l-esmâe küllehâ sümme aradehüm alelmelâiketi fekalâ enbiû- nî biesmâi hâülâi in kün- tüm sâdıkîn.	Bakara Sure- si: 31.	418	وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ
Ve amilû.	Bakara Sure- si: 25.	332	وَعْمَلُوا
Ve berkun.	Bakara Sure- si: 19.	201	وَبَرُّكُمْ
Ve beşşirillezîne âmenû ve amilussâlihât.	Bakara Sure- si: 25.	328, 331	وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعْمَلُوا الصَّالِحَاتِ
Ve beşşirillezîne âmenû ve amilussâlihâti enne lehüm cennâtin tecrî min tahtihel enharu küllemâ ruzikû...	Bakara Sure- si: 25.	317	وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعْمَلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا...
Ve bi'l-âhireti.	Bakara Sure- si: 4.	102	وَبِالْآخِرَةِ
Ve bi'l-ahireti hüm yûkinün.	Bakara Sure- si: 4.	89, 99, 324	وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ
Ve bihî nestâîn.		15	وَبِهِ نَسْتَعِينُ
Ve elennâ lehülhadîd.	Sebe Suresi: 10.	421	وَالنَّارُ لَهُ الْخَدِيدُ

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Ve emmallezîne keferû.	Bakara Sure- si: 26.	353, 366	وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا
Ve entüm ta'lemûn.	Bakara Sure- si: 22.	260	وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ
Ve enzele minesse-mâi mâen.	Bakara Sure- si: 22.	246	وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً
Ve enzele minesse-mâi mâ- en fahtezzeti'l-ardu ve ra- bet ve ahdarat ve enbetet feahrace bihî minesse-me- rat.		258	وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاهْتَزَّتْ الْأَرْضُ وَرَبَّتْ وَاخْضَرَّتْ وَأَنْبَتَتْ فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ
Ve enzele minesse-mâi mâ- en feahrace bihî minesse- merâtî rızkan leküm.	Bakara Sure- si: 22.	256	بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ
Ve fî külli şey'in lehü âyetün tedüllü alâ ennehü vâhid.		240, 344	وَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَّهُ آيَةٌ تَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ وَاحِدٌ
Ve halâka külle şey'in ve hedâ.		44	وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهَدَىٰ
Ve hüm fihâ hâlidün.	Bakara Sure- si: 25.	331, 340	وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ
Ve hüve alâ külli şey'in kadîr.		402	وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ
Ve hüve biküllî şey'in alîm.	Bakara Sure- si: 29.	398, 402, 408	وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ
Ve in küntüm fî raybin.	Bakara Sure- si: 23.	295, 303, 318	وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ
Ve in küntüm fî raybin fî şey'in mimmâ nezzelnâ.		305	وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ فِي شَيْءٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا
Ve in küntüm fî raybin mimmâ nezzelnâ.	Bakara Sure- si: 23.	278, 294, 295	وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا
Ve in küntüm fî raybin mimmâ nezzelnâ alâ abdinâ.	Bakara Sure- si: 23.	303	وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا
Ve in küntüm fî raybin mimmâ nezzelnâ alâ abdi- nâ fe'tû bisuretin min mis- lihî ved'û şühedâeküm min dûnillâhi in küntüm sâdi- kîn.	Bakara Sure- si: 23.	261	وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَاتُوا بِسُورَةٍ مِّنْ مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Ve innellüccâre lefî cahîm.	İnfitar Suresi: 14.	109	وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ
Ve iyyake nestâîn.	Fatiha Suresi: 5.	42	وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ
Ve iz kâle rabbüke.	Bakara Suresi: 30.	410	وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ
Ve iz kâle rabbüke lilmelâ-iketi, innî câilün fî'l-ardı halîfeten, kâlû etec'alû fihâ min yüfsidü fihâ ve yesfi-küddimâe nahnü nüsebbihu bihamdike	Bakara Suresi: 30.	403	وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّیْ جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَةً قَالُوْۤا اَتَجْعَلُ فِیْهَا مَنْ یُّفْسِدُ فِیْهَا وَیَسْفِكُ الدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ ...
Ve izâ.	Bakara Suresi: 20.	221	وَإِذَا
Ve izâ halev ilâ şeyâtînihim kâlû Innâ meaküm.	Bakara Suresi: 14.	172	وَإِذَا خَلَوْا۟ اِلٰی شِیَاطِیْنِهِمْ قَالُوْۤا اِنَّا مَعَكُمْ
Ve izâ halev.	Bakara Suresi: 14.	169	وَإِذَا خَلَوْا۟
Ve izâ kîle.	Bakara Suresi: 11.	154	وَإِذَا قِيلَ
Ve izâ kîle lehüm.	Bakara Suresi: 11.	156	وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ
Ve izâ kîle lehüm âminû kemâ âmenennâs.	Bakara Suresi: 13.	161, 162	وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اٰمِنُوْۤا كَمَا اٰمَنَ النَّاسُ
Ve izâ kîle lehüm âminû kemâ âmenennâsü, kâlû enü'minü kemâ âmenessü-fehâü elâ ennehüm hü-müssüfehâü velâkin lâ ya'lemün.	Bakara Suresi: 13.	160	وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اٰمِنُوْۤا كَمَا اٰمَنَ النَّاسُ قَالُوْۤا اَنُؤْمِنُ كَمَا اٰمَنَ السُّفَهَاۗءُ اَلَا اِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاۗءُ وَلٰكِنْ لَا يَعْلَمُوْنَ
Ve izâ kîle lehüm lâ tüfsidü fî'l-ardı kâlû innemâ nahnü muslihün.	Bakara Suresi: 11.	154	وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوْۤا فِی الْاَرْضِ قَالُوْۤا اِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُوْنَ
Ve izâ lekü.	Bakara Suresi: 14.	176	وَإِذَا لَقُوا۟
Ve izâ lekullezîne âmenû.	Bakara Suresi: 14.	171	وَإِذَا لَقُوا۟ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْۤا
Ve izâ lekullezîne âmenû kâlû âmennâ.	Bakara Suresi: 14.	169, 173	وَإِذَا لَقُوا۟ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْۤا قَالُوْۤا اٰمَنَّا

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Ve izâ lekullezîne âmenû kâlû âmennâ ve izâ halev ilâ şeyatînihim. kâlû innâ maakûm innemâ nahnû müstehziûn.	Bakara Sure- si: 14.	168	وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَى شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُنَ
Ve izennücümü'n-kederat.	Tekvir Suresi: 2.	321	وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ
Ve kad halekakûm etvâren.	Nuh Suresi: 14.	90, 96	وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا
Ve kâne arşühü alelmâi.	Hûd Suresi: 7.	392	وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ
Ve kem min âibin kavlen sahîhan ve âfetühü minelfehmissakîm.	El-Müteneb- bî, Divan, 4:246.	279	وَكَمْ مِنْ عَائِبٍ قَوْلًا صَحِيحًا وَأَفْتَهُ مِنَ الْفَهْمِ السَّقِيمِ
Ve kûdühennâsü vel- hicâretü.	Bakara Sure- si: 24.	315	وَقُودَهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ
Ve küntüm emvâten.	Bakara Sure- si: 28.	382, 384	وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا
Ve küntüm emvâten feah- yâkûm sümme yümîtü- kûm, sümme yuhyîkûm, sümme ileyhi türceûn.	Bakara Sure- si: 28.	376	وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمَيِّتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ
Ve lehüm.	Bakara Sure- si: 7.	133	وَلَهُمْ
Ve lehüm azâbün azîm.	Bakara Sure- si: 7.	117, 119, 132	وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ
Ve lehüm azâbün elîm.	Bakara Sure- si: 10.	145, 151	وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ
Ve lehüm fihâ ezvâcün mutahharatün.	Bakara Sure- si: 25.	339	وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ
Ve lehüm fihâ ezvâcün mütahharatün.	Bakara Sure- si: 25.	330, 339	وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ
Ve lein messethüm nefha- tün min azâbi rabbike.	Enbiya Sure- si: 46.	63	وَلَئِنْ مَسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ
Ve len tef'alû.	Bakara Sure- si: 24.	297, 314	وَلَنْ تَفْعَلُوا

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Ve lev şâellâhü lezehebe bisem'ihim ve ebsârihim.	Bakara Sure-si: 20.	204, 222	وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ
Ve mâ âmenû.	Bakara Sure-si: 8.	141, 142	وَمَا آمَنُوا
Ve mâ halâktülcinne vel inse illâ liya'büdün.		35	وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ
Ve mâ hüm bimü'minîn.	Bakara Sure-si: 8.	141, 142	وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ
Ve mâ kânû mühtedîn.	Bakara Sure-si: 16.	182	وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ
Ve mâ rabbüke bizallâmin lil abîd.	Fussilet Sure-si: 46.	90, 96	وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ
Ve mâ ünzile min kablike.	Bakara Sure-si: 4.	83	وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ
Ve mâ yahdeüne illâ enfüsehüm.	Bakara Sure-si: 9.	145, 147	وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ
Ve mâ yeş'urûn.	Bakara Sure-si: 9.	145, 148	وَمَا يَشْعُرُونَ
Ve mâ yudillü bihî illel fâsikîn.	Bakara Sure-si: 26.	357, 368	وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ
Ve men yü'telhikmete fekad ütiye hayran kesîrâ.	Bakara Sure-si: 269.	46	وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا
Ve mimmâ razaknâhüm yünfikun.	Bakara Sure-si: 3.	76, 77	وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ
Ve minennâsi men yekülü.	Bakara Sure-si: 8.	154	وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ
Ve minennâsi men yekülü âmennâ billâhi ve bilyev-mi'l-âhiri ve mâ hüm bi-mü'minîn.	Bakara Sure-si: 8.	136	وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ
Ve nahnü nüsebbihu.	Bakara Sure-si: 30.	415	وَنَحْنُ نُسَبِّحُ
Ve nahnü nüsebbihu bi-hamdi ve nükaddisü lek.	Bakara Sure-si: 30.	415	وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ
Ve nükaddisü lek.	Bakara Sure-si: 30.	415	وَنُقَدِّسُ لَكَ
Ve ra'dün.	Bakara Sure-si: 19.	201	وَرَعْدٌ

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Ve ra'dün ve berkun.	Bakara Sure- si: 19.	211	وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ
Ve ta'lemûne enneküm küntüm emvâten.		384	وَتَعْلَمُونَ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ أَمْوَاتًا
Ve terakehüm fî zulümâtin.	Bakara Sure- si: 17.	187	وَتَرَكَّهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ
Ve terakehüm fî zulümâtin lâ yûbsirûn.	Bakara Sure- si: 17.	192	وَتَرَكَّهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ
Ve tez'umü enneke cirmün sağîr. Vefîken taval âle- mü'l-ekber.	Hız. Ali	390	وَتَزَعُمُ أَنَّكَ جَرِمٌ صَغِيرٌ وَفِيكَ أَنْطَوَى الْعَالَمُ الْأَكْبَرُ
Ve ütû bihî müteşâbihen.	Bakara Sure- si: 25.	56, 330, 338	وَأَتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا
Ve yakteûne mâ emeral- lahü bihî en yûsale.	Bakara Sure- si: 27.	359, 370	وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ
Ve yemuddühüm fî tuğyânihim ya'mehûn.	Bakara Sure- si: 15.	171, 177	وَيَمْدُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ
Ve yukîmûnessalât.	Bakara Sure- si: 3.	74	وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ
Ve yüfsidûne fi'l-ardı.	Bakara Sure- si: 27.	359, 371	وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ
Ve yünezzilü minessemai min cibâlin fihâ min beredin.	Nur Suresi: 43.	208, 210	وَيَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ
Ve'l-arda ba'de zâlike dehâhâ.	Naziat Suresi: 30.	391	وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ دَحِيهَا
Ved'û.	Bakara Sure- si: 23.	310	وَادْعُوا
Ved'û şühedâeküm min dûnillah.	Bakara Sure- si: 23.	296	وَادْعُ شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ
Velâ ratbin velâ yâbisin illâ fî kitâbin mübîn.	En'am Suresi: 59.	419	وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ
Velâkin lâ ya'lemûn.	Bakara Sure- si: 13.	162, 167	وَلَكِنْ لَا يَعْلَمُونَ
Velâkin lâ yeş'urûn.	Bakara Sure- si: 12.	160, 167	وَلَكِنْ لَا يَشْعُرُونَ
Vellezîne.	Bakara Sure- si: 4.	106	وَالَّذِينَ

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Vellezîne âmenû.	Bakara Suresi: 9.	146, 147	وَالَّذِينَ آمَنُوا
Vellezîne min kabliküm.	Bakara Suresi: 21.	245, 251	وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ
Vellezîne yü'minûne bimâ ünzile ileyke.	Bakara Suresi: 4.	81	وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ
Vellezîne yü'minûne bimâ ünzile ileyke ve mâ ünzile min kablike ve bi'l-ahireti hüm yûkînün.	Bakara Suresi: 4.	80	وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ
Velmü'minûne bilkur'ân.		81	وَالْمُؤْمِنُونَ بِالْقُرْآنِ
Vemtâzû.	Yasin Suresi: 59.	323	وَامْتَازُوا
Vemtâzû'l-ıyevme eyyühe'l-mücremün.	Yasin Suresi: 59.	320	وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ
Vessemâe binâen.	Bakara Suresi: 22.	246, 255	وَالسَّمَاءِ بَنَاءٍ
Veylün yevmeizin.	Mürselât Suresi: 15, 19, 24...	55	وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ
- Y -			
Yâ eyyühe.		247	يَا أَيُّهَا
Yâ eyyühennâsü'büdû.	Bakara Suresi: 21.	231, 242, 243, 289, 303, 318	يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا
Yâ eyyühennâsü'büdû rab-bekümüllezî halâkaküm vellezîne min kabliküm le-alleküm tettekun.	Bakara Suresi: 21.	226	يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ
Yâ nârü kûnî berden ve selâmen.	Enbiya Suresi: 69.	422	يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا
Yahdeûn.	Bakara Suresi: 9.	147	يَخْدَعُونَ
Yahtefü.	Bakara Suresi: 20.	218	يَخْطِفُ
Ya'lemün.	Bakara Suresi: 26.	366, 384	يَعْلَمُونَ

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Ya'mehûn.	Bakara Sure- si: 15.	178	يَعْمَهُونَ
Yatîr.	En'am Suresi: 38.	206	يَطِيرُ
Yec'alûn.	Bakara Sure- si: 19.	213, 214	يَجْعَلُونَ
Yec'alûne biahûm fî âzâni- him.	Bakara Sure- si: 19.	213	يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ
Yec'alûne esâbiahûm fî âzânihim minessavâiki ha- zeralmevt.	Bakara Sure- si: 19.	202, 213	يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ
Yedhulûn.		213	يُدْخِلُونَ
Yedurruûn.		147	يَضْرِبُونَ
Yehdî bihî.	Bakara Sure- si: 26.	367	يَهْدِي بِهِ
Yekâdü.	Bakara Sure- si: 20.	218	يَكَادُ
Yekâdü berku yahtefû ebsârehûm.	Bakara Sure- si: 20.	203, 217	يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ
Yekâdü berku yahtefû eb- sârehûm küllemâ edâe le- hûm meşev fihi ve izâ ezle- me aleyhim kâmû ve lev şâellahû lezehebe bisem'i- him ...	Bakara Sure- si: 20.	183, 196	يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ
Yekûlü.	Bakara Sure- si: 8.	140, 154	يَقُولُ
Yekulü âmennâ.	Bakara Sure- si: 8.	140	يَقُولُ آمَنَّا
Yekzibûn.	Bakara Sure- si: 10.	143, 154	يَكْذِبُونَ
Yemüddü.	Bakara Sure- si: 15.	177	يَمُدُّ
Yenkudûn.	Bakara Sure- si: 27.	370	يَنْقُدُونَ

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Yenkudûne ahdellah.	Bakara Sure- si: 27.	358	يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ
Yesfikü.	Bakara Sure- si: 30.	414	يَسْفِكُ
Yestahyî.		362	يَسْتَحْيِي
Yestemiddü.		177	يَسْتَمِدُّ
Yetesaddekun.		77	يَتَصَدَّقُونَ
Yevmi.	Fatiha Suresi: 4.	40	يَوْمَ
Yuhyîküm.	Bakara Sure- si: 28.	381	يُحْيِيكُمْ
Yûkinûn.	Bakara Sure- si: 4.	100	يُوقِنُونَ
Yukîmûn.	Bakara Sure- si: 3.	75	يُقِيمُونَ
Yukîmûnessalât.	Bakara Sure- si: 3.	75	يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ
Yukîmûnessalâte ve mim- mâ razaknâhûm yünfikun.	Bakara Sure- si: 3.	333	يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ
Yü'minûn.	Bakara Sure- si: 3.	72, 73, 82, 100	يُؤْمِنُونَ
Yü'minûne bilgayb.	Bakara Sure- si: 3.	81	يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ
Yü'tûnezzekât.		77	يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ
Yüdüllü bihî.	Bakara Sure- si: 26.	367	يُضِلُّ بِهِ
Yüdüllü bihî kesîrâ.	Bakara Sure- si: 26.	357	يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا
Yüdüllü bihî kesîrâ ve yehdî bihî kesîrâ.	Bakara Sure- si: 26.	354, 367	يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا
Yüfsidü.	Bakara Sure- si: 30.	414	يُفْسِدُ
Yühâdiûn.	Bakara Sure- si: 9.	143, 146, 154	يُخَادِعُونَ

Arapça metin Okunuşları	Arapça metin Konusu	Sayfa No	Arapça Metin
Yühadiûnellah.	Bakara Sure- si: 9.	144	يُخَادِعُونَ اللَّهَ
Yühadiûnellahe vellezîne âmenû.	Bakara Sure- si: 9.	146	يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا
Yühâdiûnellahe vellezîne âmenû ve mâ yehdaûne il- lâ enfüsehum ve mâ yeş'u- rûn.	Bakara Sure- si: 9.	143	يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ الْأَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ
Yüsallûn.		75	يُصَلُّونَ
Yüzekkûn.		77	يُزَكِّونَ
- Y -			
Zâlike.	Bakara Sure- si: 2.	64, 65	ذَلِكَ
Zâlikelkitâb.	Bakara Sure- si: 2.	67, 68	ذَلِكَ الْكِتَابُ
Zâlikelkitâbü lâ raybe fîhi hüden il-müttakîn.	Bakara Sure- si: 2.	63, 64, 66	ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ
Zehebe.	Bakara Sure- si: 17.	191, 223, 224	ذَهَبَ
Zehebe bihî.		224	ذَهَبَ بِهِ
Zehebe binûrihim.	Bakara Sure- si: 17.	191	ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ
Zehebellah.	Bakara Sure- si: 17.	191	ذَهَبَ اللَّهُ
Zulümâtin.	Bakara Sure- si: 17.	192, 193	ظُلُمَاتٍ
Zulümâtün.	Bakara Sure- si: 19.	200, 211, 212	ظُلُمَاتٌ

İŞARATÜ'L-İ'CAZ HADİS İNDEKSİ

Hadisin meali

Sayfa no

- Cehennem arzin merkezindedir. (Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 1:281; Hâkim, Müstedrek, 4:568.) 302
- Mahlûkatı yarattım ki, Bana bir âyine olsun ve o âyinede cemalimi göreyim. ﴿كُنْتُ﴾
﴿كَتَرًا مَخْفِيًا فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ لِيَعْرِفُونِي﴾ (İbni Mâce, Mukaddime, 7:46; Feyzü'l-Kadîr, 2: 178.) 36
- Namaz dinin direğidir. ﴿الصَّلَاةُ عِمَادُ الدِّينِ﴾ (Tirmizî, İman: 8, İbni Mâce, Fiten: 12; Müsned, 5:231; Hâkim, Müstedrek, 2:76.) 76
- Semâ ﴿مَوْجٌ مَّكَفُوفٌ﴾ karar kılmış bir dalgadır. (Müsned, 2:370.) 394
- Zekât İslâmın köprüsüdür. ﴿الزَّكَاةُ قَنْطَرَةُ الْإِسْلَامِ﴾ (Münzirî, Tergip ve Terhip, 1:517.) 76, 78
- Zemherir namında bürütle yakan bir ateş vardır. (Buharî, Bed'u'l-Hulk: 10; Tirmizî, Cehennem: 9; İbni Mâce, Züht: 38; Müsned, 2:238, 277, 503.) 301

İŞARATÜ'L-İ'CAZ ŞAHİS İNDEKSİ

A

Abdullah İbni Selâm	81
Abdülkâhir-i Cürcânî	290, 308
Abdülmecid (Nursî)	288, 344, 348, 379, 428
Âdem (a.s.)	418, 424, 425, 426, 427; <i>Bakınız: Hazret-i Âdem</i>
Azrâil (a.s.)	413

B

Bayram	17, 20
Bediüzzaman	288
Belkıs	422
Buda	438

C

Câhız	290, 292
Calinos	233
Carlyle	275, 435, 439
Cebrail (a.s.)	60; <i>Bakınız: Cibril (a.s.)</i>
Ceylân	20
Cibrîl (a.s.)	83
Corsele	442

D

Davud (a.s.)	432
Doktor City Youngest	440
Doktor Johnson	430, 439
Doktor Maurice	430

E

Ebu Bekirî's-Sıddîk	263
Ebu Cehil	111
Ebu Leheb	111
Edward Gibbon	435
Edward Monte	446
Eflâtun	233, 438, 446

Eski Said	15, 17, 288; <i>Bakınız: Said Nursî</i>
Eş'ari	123
Evliya Çelebi	449

F

Fahreddinü'rRazî	324
Fatih (Sultan Mehmet)	449

G

Gaston Care	444
Gavs-ı Azam Şâh-ı Geylani	452
Goethe	275
Gundo Firey Hesin	430

H

Habîb-i Şefîk	95
Habip	97, 420
Hamza	22, 288
Hazret (a.s.m.)	287
Hazret-i Âdem	403, 410, 419, 421; <i>Bakınız: Âdem (a.s.)</i>
Hazret-i Davud	421
Hazret-i İbrahim	422
Hazret-i İsa	421; <i>Bakınız: Mesih</i>
Hazret-i Muhammed	29, 60, 61, 83, 84, 86, 87, 88, 89, 106, 110, 112, 115, 116, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, , 271, 272, 277, 286, 287, 291, 292, 294, 309, 342, 433, 434, 435, 436, 441, 446, 447; <i>Bakınız: Resul-i Kibriya, Resul-i İslâm, Resul-i Ekrem, Peygamber-i Zîşan, Peygamber (a.s.m.), Muhammedü'l-Emîn, Muhammed-i Haşimî, Muhammed-i Arabî, Muhammed (a.s.m.), Hazret (a.s.m.), Resul-i İslâm, İslâm Peygamberi</i>

Hazret-i Muhammed-i Arabî	95
Hazret-i Mûsa	421
Hazret-i Süleyman	421, 422
Hazret-i Yakup	422
Hazret-i Yusuf	293, 422
Hızır Bey Çelebi	449, 450
Hüseyin-i Cîsrî	237

I

İblis	424, 425;
<i>Bakınız: şeytan</i>	
İbni Abbas	239, 289, 327
İbnü'l-Fârid	420
İmam-ı Ali	390
İmam-ı Gazalî	452
İmam-ı Rabbanî	452
İmrü'l-Kays	73
İsa (a.s.)	438
İsrafil (a.s.)	98

J

Jan Talmus	432
Jochahim du Rulph	444
John Davenport	435

K

Kisrâ	287

L

Lebid	441
Levazaune	437

M

Marmaduke Pickthall	437
Mâtürîdî	123
Mecîd-i Sâid	95
Mehmed Kayalar	457
Mehmed Mihri	22
Mehmed Şefik	22
Mesih	436

Mevlâna Celâleddin-i Rûmî	
Hazretleri	452
Mister John Davenport	434
Monsieur Renaud	433
Mösyö Reno	433
Moris	430
Muhammed (a.s.m.)	30, 61,
297, 305, 361, 429, 439, 441, 447;	
<i>Bakınız: Hazret-i Muhammed</i>	
Muhammed Abdüh	333
Muhammedî	429
Muhammed-i Arabî	29, 267,
268, 270, 271; <i>Bakınız: Hazret-i Mu-</i>	
<i>hammed</i>	
Muhammed-i Haşimî	153, 271;
<i>Bakınız: Hazret-i Muhammed</i>	
Muhammedü'l-Emîn	264;
<i>Bakınız: Hazret-i Muhammed</i>	
Muhyiddin-i Arabî	36, 452, 455
Mûsa (a.s.)	
Müseylime	293
Müseylime-i Kezzâb	152
Müsteşrik Sedio	438

Ö

Ömer	389

P

Profesör Edward Monte	446
Prens Bismarck	429
Peygamber (a.s.m.)	98,
110, 117, 286, 305, 306, 328, 439;	
<i>Bakınız: Hazret-i Muhammed</i>	
Peygamber-i Zîşan	148;
<i>Bakınız: Hazret-i Muhammed</i>	

R

Resul-i Ekrem	73, 78, 83, 90, 139, 144,
147, 305, 312, 313, 329, 331, 446, 458;	
<i>Bakınız: Hazret-i Muhammed</i>	
Resul-i İslâm	447

Resul-i Kibriya	440
Rodwell	443

S

Sa'd-ı Taftazanî	74
Said Nursî	17, 18, 23, 27, 282, 288, 428, 458; <i>Bakınız: Eski Said,</i> <i>Yeni Said</i>
Said-i Mecîd	95
Sekkâî	73, 290, 294, 308
Selman Runah	431
Sungur	20

S

Şefîk-ı Habîb	95
Şeytan	113, 169, 173, 174, 195, 265, 417; <i>Bakınız: İblis</i>

T

Tâhirî	20

Ü

Ümeyye İbni Halef	111

V

Van Valisi Cevdet Bey	288

Y

Yeni Said	15, 23; <i>Bakınız: Said Nursî</i>
Yusuf (a.s.)	293

Z

Zeliha	422
Zemahşerî	287, 290, 308, 309
Zeyd	106, 389
Ziya	20
Zübeyir (Gündüzalp)	17, 20

İŞARATÜ'L-İ'CAZ YER İNDEKSİ

A

Arabistan	430, 441, 442
Asya	439, 445
Atlas Okyanusu	435
Avrupa	439, 443, 444, 445

B

Bağdat	443
Bahr-i Muhit	207
Bahr-i Muhit-i Atlasî	435
Bitlis	288

C

Ceziretülarap	185, 268, 270, 277
Cûdî Dağı	353

D

Delhi	443
Diyarbakır	288

E

Erzurum	23

F

Fesdad (yer)	443
Fransa	443

G

Ganj Nehri	435
Gar	263

H

Hirâ Dağı	430
Horhor	22, 327
Horhor Bahçesi	327

İ

İngiltere	435, 442
İstanbul	449

K

Kâbe	291
Kenan (yer)	422
Kurtuba	443

M

Mekke'nin fethi	287
Mersin	454
Mısır	333, 422

P

Pasinler	23

S

Sava Denizi	287

V

Van	22, 288, 327

Y

Yemen	178
Yunanistan	439

İŞARATÜ'L-İ'CAZ GENEL İNDEKSİ

A

a'mal.....	130	~'in hilâfeti.....	425, 427
a'mal-i bedenîye.....	72, 149	~'in üç meziyeti.....	425
a'mal-i hayriye.....	136	~'in yaratılışı, terbiye edilişi, esmanın talim edilişi, hilâfete mazhar kılınışı.....	424
a'mal-i kalbî.....	72	eşyanın isimlerinin ~'e öğretilmesi.....	418
a'mal-i maliye.....	72	insanın ~'in ismiyle tesmiyesi.....	426
a'mal-i salîha.....	431	adem-i abesiyet.....	210
a'mal-i uhrevîye.....	453	adem-i iman.....	114, 142
abd.....	32, 120, 121, 123, 125, 128, 177, 227, 229, 230, 244, 305; <i>Bakınız: kul</i>	adem-i inzar.....	115, 116, 119
~ ibadet ve iane.....	43	adem-i mutlak.....	95
~ ile Hâlık.....	243	adem-i muvafakat.....	271
~ ve ibadet.....	229	adem-i sebat.....	184
~in fiile meyelânı.....	123	adem-i tebşîr.....	116
~in fiiline ilm-i ezeli'nin taallûku.....	124	adem-i vücut.....	122
Abdullah İbn-i Selâm.....	81	âdemoğlu.....	<i>Bakınız: benîâdem</i>
Abdülkâhîr-i Cürcânî.....	290, 308	âdet.....	268, 276; <i>Bakınız: âdat</i>
Abdülmeccid (Nursî).....	288, 344, 348, 379, 428	Allah'ın ~lerine muvafakat.....	271
abes.....	89, 91	vahşet ~lerin kaldırılması.....	272
abesiyet.....	91, 369	âdetullah.....	121, 122, 123, 238, 371
âbid.....	42	Âdil.....	448
acaib-i kudret.....	237	âdil mahkemeler.....	448
acbü'z-zeneb.....	99	Âdil-i Mutlak.....	448
acı.....	<i>Bakınız: elem</i>	adl.....	45, 46
âciz.....	311	adliye.....	449, 452; <i>Bakınız: mahkeme</i>
acz.....	50, 53, 80, 127, 129, 225	af.....	52
açlık.....		âfakî deliller.....	
ben tok olayım da, başkası ~tan ölsün.....	79	Ma'budun vücuduna dair ~.....	244
adab-ı içtimaiye.....	274	afet.....	191
adalet.....	31, 45, 46, 56, 156, 157, 228, 438, 448, 449	ağaç.....	75, 329
~ ile ibadet.....	28, 284	~ların zerreleri.....	344
İslâm mahkemesinin ~ine bir misal.....	450	ağlama.....	328
nizam ve ~.....	30	ağyârın malı.....	399
adalet-i ilâhiye.....	76, 133	ahbabın fıkdanı.....	118
~ ve haşîr.....	99	ahid.....	111
adalet-i Kur'âniye.....	450	~lerini bozanlar.....	341, 369
âdat.....	<i>Bakınız: âdet</i>	Cenab-ı Hakkın ~i.....	370
yüksek ~ı tesis.....	272	Cenab-ı Hak'la yapılan fitrî ~i bozanlar.....	358
âdatullah.....	233	ahiret.....	41, 100, 119, 132, 134, 146, 319, 327, 341, 387
adavet.....	157	~ âlemi.....	<i>Bakınız: âlem-i ahiret</i>
adem.....	135, 223	~ günü.....	<i>Bakınız: yevm-i ahiret</i>
~ şerr-i mahzdır.....	135	~ saadeti ve ibadet.....	227
vücut ve ~.....	233, 345	~e iman.....	82
âdem (ilk ata).....	235	~in felâh ve saadeti.....	102
Âdem (a.s.).....	<i>Bakınız: Hazret-i Âdem</i>	~te nikah olmasının hikmeti.....	327
~ melâike ve esma.....	426	~te vücut ve bekâ.....	386
~'in fitratı ve istidadı.....	425	~teki cisimler.....	323
~'in hilâfete mazhar kılınışı, melâike ve İblîs.....	424	ehl-i kitabın iman ettikleri ~.....	100
		Kur'an'da ~e âit ahvalden bahsedilmesi.....	283
		lezzet-i fâniye için ~ini terk eden.....	166
		ahîrzaman.....	<i>Bakınız: zaman-ı âhîr</i>

ahkâm	409
ahkâm-ı diniye.....	229
~nin fûruatı	49
ahkâm-ı fer'iye	85
ahkâm-ı imaniye.....	228
ahlâk	265, 268, 356, 438, 439
~ mecellesi	436
~in inkişafı	270
çirkin ~ların kaldırılması	272
güzel ~ı tesisi	272
güzel ~ın neşvüneması	357
Hazret-i Muhammed'in ~ı	264
kötü ~lar	138
ahlâk-ı âliye	152, 153, 264, 265
~yi tesis	269
ahlâk-ı hasene	355
ahlâk-ı rezile	
~nin kaynağı olan iki kelime.....	79
ahlâk-ı seyyie	326
ahlâkî kaidelerden bahseden ayetler	445
ahval	130, 344
ahval-i beşer	376
ahzan.....	119
akâid	228, 439
akâid-i diniye	446
akâidî hükümler ve ibadet.....	227
akı	20, 39, 52, 102, 128, 135, 167, 183, 228, 248, 255, 256, 260, 274, 318, 371, 378, 381
~ duygusu	<i>Bakınız: kuvve-i aklıye</i>
~in inkişaf ve terakkisi.....	355
küllî ~	228
âkı	427
akide	431, 436
akim.....	235
akl-ı selim.....	167
akl	183
akliyat	280
akliyat-ı mahzâ	349
akliye.....	446
akraba	169, 370
~lar arasında hatt-ı muvâsalayı	
kesenler	341
~lara iyilik yapmak, ilişkileri	<i>Bakınız: sıla-i rahim</i>
sürdürmek;	
aktâr-ı beden	130
alâka	96, 376, 379
âlâm-ı elime ve ebediye.....	134
âlâm-ı şedîde	54
aldanan aldatandır	148
âlem	33, 37, 39, 91, 256, 319, 349, 378, 389;
<i>Bakınız: kâinat</i>	
~ nev-i beşerin imtihan meydanıdır.....	319
~de abes yok.....	89
~deki cüz'lerin herbirisi bir ~dir	37

~deki kemalât Sâniin kemalinden	240
muktebestir	240
~deki nizam.....	389
~deki tegayyür ve tebeddül	235
~deki uzuvları âkıl ve mütekellim suretinde	38
tasavvur	38
~deki varlıkların yardımlaşmaları	240
~den istifade	389
~in düzeni	<i>Bakınız: nizam-ı âlem</i>
~in harap edilmesi	320, 321;
<i>Bakınız: harabiyet-i âlemi</i>	
~in insanın istifadesi için yaratılışı	256
~in nizamı	246, 404
~in ölümü	321
~leri ziyaret.....	378
fezada çok ~ler var.....	37
insan ~ler ve Esma-i Hüsnâ	36
insanın uzuvları ve ~ler	36
kâinatın ~ ile tesmiyesi.....	38
münafık ve mü'minin nazarlarında ~	197
nuranî ~ler	118
âlem-i ahiret.....	90, 108, 256, 302
âlem-i anasır	97, 376, 379
âlem-i asgar	91, 92
âlem-i berzah	386
âlem-i beşer	78, 84, 152
âlem-i cismanî	378
âlem-i dünya	388
âlem-i ebedî	
~nin bu âleme benzetilmesi	327
âlem-i ef'al.....	351
âlem-i gayp	24, 36, 211, 406
~a iman	73
âlem-i insaniyet.....	88, 89
~i sarsan iki kelime.....	79
âlem-i irşat	108
âlem-i İslâm.....	75, 289
~ ve ibadet	227
~ ve kızb	152
~ ve nıfak	137, 148, 166
~ ve sıdk.....	153
âlem-i kelâm.....	108
âlem-i kevn ve fesat	381
âlem-i medeniyet.....	80
İslâmiyet ve ~in tekemmülü.....	275
âlem-i mevalid.....	376, 379
âlem-i misal.....	104, 378
âlem-i mülk.....	302
âlem-i ruhanî	378
âlem-i saadet	327
âlem-i sağır	321
âlem-i sülî	208, 210
âlem-i şahadet	24, 36, 256, 302, 406
âlem-i ulvî.....	208, 210

âlem-i zerrat	379, 382, 385
âlem-i zikir	108
âlihe	260, 310, 311
âlim	232, 427
Allah	25, 36, 43, 48,
76, 78, 84, 87, 104, 120, 121, 123, 131, 148,	
177, 178, 191, 192, 216, 245, 246, 259, 260,	
261, 266, 294, 297, 303, 311, 329, 341, 364,	
365, 378, 384, 410, 414, 416, 426, 428, 450;	
<i>Bakınız: Cenab-ı Hak, Rahman, Hâlık, Rab,</i>	
<i>Zat-ı Akdes, Sâni, Zat-ı Akdes</i>	
~ birdir	447
~ bizimle beraberdir	263
~ ile beşer arasındaki ahz ve itâlar	347
~ ile insan arasında ittisâli tevehhüm	386
~ ile pençeleşmek	147
~ ilim ve kudretiyle her yerde hâzır ve	
nâzırdır	216
~ ismi	<i>Bakınız: Lâfza-i Celâl</i>
~ noksanlardan münezzehtir	240
~'a iman	82, 141, 374
~'a isnad edilen şerikler	259
~'a isyan	440
~'a itaat	446
~'a misil ve şerik yapmamak	226
~'a misil yapmamak	241
~'a olan ahidlerini bozanlar	369
~'a ortak koşmak	<i>Bakınız: şirk</i>
~'a rücû	384, 386, 387, 396
~'i inkâr	374
~'i kandırmaya çalışanlar	143, 144
~'i mümkünata kıyas	361
~'in adaleti	<i>Bakınız: adalet-i lâhiye</i>
~'in âdetlerine muvafakat	271
~'in azameti	397;
<i>Bakınız: Cenab-ı Hak'ın azameti, azamet-i</i>	
<i>lâhiye</i>	
~ ve celâli	350
~'in beşer ile konuşması	349
~'in birliği	436, 447;
<i>Bakınız: tevhid</i>	
~'in canibinden bakmak	351, 352, 353
~'in cemali	
~ kemali, hüsnü ve kâinat	240
~ ve muhlûkat	36
~'in daire-i ilmi	346
~'in dilemesi, istemesi, irade	
etmesi	<i>Bakınız: meşiet-i lâhiye</i>
~'in emirleri	200
~ ne uymayıp sanemlere ibadet	
edenler	300
~ ne ve nehiyelerine uyma	
yükümlülüğü	<i>Bakınız: teklif</i>
~ ni yapmak ve nehiyelerinden	
sakınmak	227

~'in fiili	411
~'in gazabı	
~ ve kâfirler	217, 369
~ na müstehak olan	216
~ na uğrayanlar	50
~'in hakir şeylerden temsil getirmesi	361
~'in hikmeti	<i>Bakınız: hikmet-i Rabbanîye,</i>
<i>hikmet-i lâhiye, hikmet-i ezeliye</i>	
~ ve eşya	225
~'in ihsan ve fazlının delilleri	397
~'in ilmi	124, 216, 344, 345;
<i>Bakınız: ilm-i lâhî, ilm-i ezeli</i>	
~ ile Zatı	403
~ mevcudata amm ve şamildir	126
~ ve beşerin vücuda gelmesi	417
~'in iradesi	344, 345;
<i>Bakınız: irade-i Hâlık, irade-i külliye-i lâhiye,</i>	
<i>irade-i lâhiye, irade-i külliye, irade-i ezeliye</i>	
~ mevcudata amm ve şamildir	126
~ ve tahsisi	254
~ ne itaat	440
~ nin taalluku	398, 401
~'in isimleri	32;
<i>Bakınız: Esma-i Hüsnâ, esma-i lâhiye, es-</i>	
<i>ma</i>	
~'in kalpleri hatmetmesi	129
~'in kelâm sıfatı	348
~'in kelâmı	60, 83, 112, 299, 345, 354;
<i>Bakınız: kelimat-ı lâhiye, kelâmullah, ke-</i>	
<i>lâm-ı ezeli, kelâm-ı lâhî</i>	
~ nin herşeye ihtatı	347
~'in kudret sıfatı	348
~'in kudreti	124, 204, 216,
225, 344, 345, 397; <i>Bakınız: kudret-i lâhiye,</i>	
<i>Yed-i Kudret, kudret-i ezeliye</i>	
~ eşya ve esbab-ı zahiriye	347
~ mevcudata amm ve şamildir	126
~ ve esbap	222
~ ve eşya	225
~ ve hayat	378
~ ve mevt	385
~ nin daire-i tasarrufu	226
~ nin özellikleri	226
~ nin taalluku	398, 401
~'in merhametine iltica	216
~'in mülkü	302
~'in oğlu olduğuna dair batıl akide	436
~'in rahmeti	<i>Bakınız: rahmet-i Rahman,</i>
<i>rahmet-i lâhiye</i>	
~ saadet-i bediye	94
~ ve haşır	39, 90, 324
~ nden me'vus, azabından emin	
olmamak	108
~'in rızasına, lütfuna, tecellisine, kurbiyetine	
mazhariyet	325

~'in sıfatları	33, 344	~ ve sema	239, 397
~'in sun, ef'al, kelâm, temsîlât ve üşlûplarına ~ canibinden bakmak.....	352	~ ve semanın güzelliğ müşâbakası	209
~'in tecessüddiyeti.....	436	~ ve semanın insana mutî ve hizmetkar yapılması	253
~'in vahdaniyet akidesini tesis	442	~daki eşya	400
~'in vahdeti.....	239	~daki varlıklar..... <i>Bakınız: müştemilat-ı arzîye</i>	
~'in vücut ve vahdetine iman	141	~'in fesatı	359
~'in yardımı..... <i>Bakınız: tevfik-ı ilâhî</i>		~'in halk edilmesi	393
~'in zat, sıfât ve ef'alinde şeriki yoktur.....	260	~'in hareketi	282
~'in Zatı ile ilmi	403	~'in hilkatı	401
~'in zâtî sıfatları	345	~'in hilkat-i teşekkülû	392
~'tan başka ilâhlar olmuş olsaydı	239	~'in karındaki rahmet hazineleri.....	400
~'in münafıklarla istihzâsı	175	~'in tefrişî	254
kalplerinde ~ korkusu olanlar	450	~'in yaratılışı.....	391
Kur'ân'ın ~'in birliğine imanı ilanı	440	beşer ve ~	411, 413
Allâmü'l-Guyûb.....	176, 408	beşerin ~daki halîfeliği.....	424
Alman.....	275	fasıkın fısıkiyla ~'in müteessir oluşu	371
âmal	53	Arz ve Semanın Hâlıkı	431
amel.....	49, 77, 136, 242, 248, 332, 371	arzu	227;
~ ile ceza	338	<i>Bakınız: emel</i>	
~ ve iman	332	asabiyet.....	137
~'in ücreti	326, 329, 331	asa-i Mûsa	272
insan ~'lerinden sorumludur.....	121	âsâr	92
amel-i salih	317, 338	âsâr ve a'mal âlemi.....	108
~ işleyenler	336	âsâr-ı azamet	216
~'in neticesi	338	âsâr-ı kudret.....	204
Amerika	275	âsâr-ı sanat	237
an'ane	88	Asa-yı Mûsa	454, 455
anarşistlik	455	asayiş.....	79, 452
anasır	53	~ ve Risale-i Nur	455
anasır-ı erbaa	30	Risale-i Nur Talebeleri ve ~	453
ankebut		zekat ve ~	77, 78
~tan misal verilmesi	341	asfiya.....	26
apartman-ı ilâhî	322	ashab-ı câh ve mertebe	164
Arabistan.....	430, 441	ashab-ı izzet ve servet.....	165
Kur'ân'ın ~ yarımadasında gerçekleştiği değişim	442	ashab-ı kemal	342
Arap	209, 291, 442	Ashab-ı Kirâm	153
~ edibleri ve Kur'ân	291, 292	ashab-ı meratip	166
~ kavmi ve Kur'ân	291	ashab-ı ukûl	147
~ üslûpları.....	395	Asr-ı Saadet.....	103, 268, 269;
Arapça.....	18, 434	<i>Bakınız: Zaman-ı Saadet</i>	
arı	<i>Bakınız: balarısı</i>	Asya	439, 445
Arş	392	âşık	
Arş-ı Azam	25, 126	~ mecazî ~'ların eninleri.....	328
arş-ı kemalât	104	aşk	326
arz	208, 245, 254, 255, 273, 301, 371, 390, 391, 392, 395, 397, 404, 405, 408, 412, 414; <i>Bakınız: semavat ve arz, küre-i arz, dünya, küre-i arzîye</i>	Rabbanî ~'lar	118, 119
~ ile sema arasındaki muavenet	240	atalet	43
~ ile semavat	393	ateş	300, 395;
~ ile semavatın hilkatı.....	393	<i>Bakınız: mertebe-i nâriye</i>	
~ ve arzdan çıkan mevalid	246	~ ehli	<i>Bakınız: ehl-i nâr</i>
		~ yakan adamın hâli.....	185
		~ yakmak	198
		~e tapanlar	<i>Bakınız: Mecusî</i>

~ten necat	107
Cehennem ~i	<i>Bakınız: Cehennem ateşi</i>
Hazret-i İbrahim'i yakmayan ~	422
kâfirlere hazırlanan bir ~	261, 298
küre-i arzın merkezindeki ~	301
Mecusilerin taptığı ~in sönmesi	287
odunu insanlar ile taşlar olan ~	261, 298, 299
soğuyla yakan ~	<i>Bakınız: zemherir</i>
atf	109
Atlas Okyanusu	435
atom	<i>Bakınız: zerrat, zerre</i>
avalim-i uhreviye	24
avam	349
~ ve zengin tabakaları arasında musalaha	79
~in fehimlerine mûraât	280
Kur'ân'ın irşadı ve ~	273, 279
avam-ı nas	273, 280, 281
~ ve çıplak hakaik	349
~ ve hakaik-i diniye	73
~a yapılan irşat	280
avaz	118
Avrupa	439, 443, 444, 445
ay	
~in ikiye yarılması mu'cizesi ...	<i>Bakınız: inşikak-ı kamer</i>
ayân makâmı	43
âyât	434, 451;
<i>Bakınız: ayet</i>	
âyât-ı Kur'âniye	231, 452, 453, 455
âyât-ı tekviniye	24
ayet	19, 30, 60, 80, 89, 96, 112, 179, 242, 285, 289, 290, 291, 294, 305, 344, 360, 423, 428, 434, 442; <i>Bakınız: âyât</i>
~in cümleleri arasındaki nizam ve irtibat	197
~lerde kinaye tariki ihtiyar edilmesi	280
~lerdeki kelimeler o ayette takip edilen maksada hizmet eder	63
~lerdeki kelimelerin mevkileriyle olan münasebetleri	86
~lerdeki ta'mim ve tahsisler	81
~lerin cümleleri arasında i'caz ve belâgata medar münâsebetler vardır	67
~lerin nazmı	70
~lerin tekrar edilmesinin hikmeti	55
ahlâkî kaidelerden bahseden ~ler	445
bazı ~ler zâhiren, akli delillere muhaliftir görüşüne cevap	279, 284
bazı ~lerde tahsisat yapılmamasının hikmeti	70
bazı ~leri tahsin, bazılarını kabih görmek	370
müfessirlerin ~ler hakkındaki beyanlarının farklı oluşu	70

nimetleri ve faideleri sayan ~ler	234
tefekküre davet eden ~ler	234
ayet-i kerîme	376
ayıp	375
aynelyakîn	454
ayn-ı adalet	134
ayn-ı belâgat	56, 138, 281, 284
ayn-ı hidayet	102
ayn-ı hikmet	135
ayn-ı itikat	140
ayrılık	
~ ebedî ~	95
aza	42
azamet	343
Allah'ın ~i	<i>Bakınız: Cenab-ı Hakkın azameti, Allah'ın azameti</i>
Azamet	42
azamet-i ilâhiye	39, 76, 204, 209, 282;
<i>Bakınız: Cenab-ı Hakkın azameti, Allah'ın aza- meti</i>	
~ ve esbab-ı zahiriye	347
azamet-i kibriya	128
azap	33, 108, 135
münafıkların ~i	152
Rabbin ~ından küçük bir esinti	63
aziz	431
Azrail (a.s.)	413

B

Bağdat	443
bahar	209
bahçe	329, 335
Bahr-i Muhit	207
Bahr-i Muhit-i Atlasî	435
bahtiyar bir heyet	16
Bakara Suresi	<i>Bakınız: Sure-i Bakara</i>
~nin altıncı ayetinin tefsiri	108
~nin beşinci ayetinin tefsiri	101
~nin dokuzuncu ve onuncu ayetlerinin tefsiri	143
~nin dördüncü ayetinin tefsiri	80
~nin ikinci ayetinin tefsiri	63
~nin on altıncı ayetinin tefsiri	178
~nin on birinci ve on ikinci ayetlerinin tefsiri	154
~nin on dördüncü ve on beşinci ayetlerinin tefsiri	168
~nin on üçüncü ayetinin tefsiri	160
~nin on yedi, on sekiz, on dokuz ve yirminci ayetlerinin tefsiri	182
~nin otuz birinci ayetinin tefsiri	418
~nin otuzuncu ayetinin tefsiri	403
~nin sekizinci ayetinin tefsiri	136

~nin üçüncü ayetinin tefsiri.....	71
~nin yedinci ayetinin tefsiri.....	120
~nin yirmi altı ve yirmi yedinci ayetlerinin tefsiri.....	341
~nin yirmi beşinci ayetinin tefsiri.....	317
~nin yirmi bir ve yirmi ikinci ayetlerinin tefsiri.....	226
~nin yirmi dokuzuncu ayetinin tefsiri.....	387
~nin yirmi sekizinci ayetinin tefsiri.....	374
~nin yirmi üç ve yirmi dördüncü ayetlerinin tefsiri.....	261
bakış.....	<i>Bakınız: nazar</i>
Allah'ın canibinden ~.....	351, 352, 353
dalâlet ~ı.....	52
iman ~ı.....	54
küfür zulmetiyle ~.....	353
mü'minin ~ı.....	197
münâfığın ~ı.....	197
bâkî	
~ bir mülkü satın alan.....	166
balansı.....	341, 377
barış.....	444;
<i>Bakınız: mûsâlemet</i>	
basar.....	129, 130, 131, 222, 224
Basar.....	33
basîret.....	157
başarı.....	<i>Bakınız: muvaffakiyet</i>
batıl.....	167, 236, 238
~ itikadlar.....	430, 434
~ı batıl.....	44, 46
~ı hak.....	46
bauda.....	351, 364
Bayram.....	17, 20
beden.....	72, 97;
<i>Bakınız: ceset (beden), cisim (beden)</i>	
~den ayrılan cüzlerin gömülmesi.....	99
~in zerratinin ölümden sonra toplanması.....	98
beden-i insanî.....	98
haşirde ~nin neşvüneması.....	99
bedevî.....	73, 267, 270, 290, 442;
<i>Bakınız: çöl adamları</i>	
Bediüzzaman.....	288
behâim.....	418
bekâ.....	33, 35, 374, 386, 387, 396
dünyada ve ahirette ~.....	386
belâ.....	52, 53, 371
belâgat.....	16, 18, 34, 38, 41, 55, 56, 57, 60, 61, 63, 66, 67, 68, 70, 73, 80, 83, 89, 103, 109, 136, 138, 189, 208, 210, 218, 254, 279, 280, 281, 283, 284, 285, 290, 346, 348, 350, 351, 361, 362, 364, 365, 366, 375, 384, 433, 441
~ dâhîleri.....	73
~ın imamları.....	290
Kur'ân'ın ~i.....	<i>Bakınız: Kur'ân'ın belâgati</i>

belâgat-ı Kur'âniye.....	440
beliğ.....	62
Belkis	
~'ın tahtı.....	422
benîâdem.....	28, 29
berk.....	201, 204, 211, 212, 215, 218
~ melekleri.....	212
berk-i hatîf.....	212
berzahî tavırlar.....	382
Besmele.....	30, 56
~ kesb ve işe yardımcı bir ruh gibidir.....	32
~nin tefsiri.....	31
beş duygu.....	<i>Bakınız: havass-ı hamse</i>
beşaret.....	318, 331
mü'minlere ~.....	317
beşer.....	26, 70, 346, 347, 368, 374, 388, 389, 390, 396, 400, 401, 407, 408, 409, 417, 420, 421, 451; <i>Bakınız: insan, nev-i beşer</i>
~ hilkatın neticesidir.....	407
~ ve arz.....	411, 413
~ ve ibadet.....	253
~ ve yaptığı kanunlar için bir ömr-i tabîî vardır.....	276
~ verilen nimetler.....	407
~deki maslahatlar ve ~in mefsedetleri.....	416
~e talim-i ilim.....	374
~in arza hâkim ve halife kılınması.....	407
~in arzdaki halifelîği.....	424
~in arzdan istifadesi.....	397
~in arzı ihya ve imatesi.....	413
~in arzın tâmirine tahsis edilmesi.....	411
~in fesatı.....	409, 413, 414
~in hayvanattan daha aşağı oluşu.....	418
~in hilâfete olan sırr-ı liyakâti.....	417
~in hilâfeti.....	409, 423
~in hilkatı.....	409;
<i>Bakınız: hilkat-i beşer</i>	
~in ibadeti.....	415
~in istidat ve kabiliyetleri.....	423
~in isyanı.....	414
~in isyanları ve melâike.....	414
~in keşfettiği veya edeceği icadata nûmuneler.....	422
~in kıymeti.....	396, 408
~in melâikeye tefevvuku.....	418
~in melâikeye tercih edilmesi.....	416
~in melâikeye tereccühü.....	423
~in mesavisi ve hataları.....	78
~in meyil ve emelleri kıyameti ister.....	90
~in nazarı.....	276
~in o şûrûr ve fesatları.....	408
~in sıfatları.....	223
~in teklif ile mükellef kılınması.....	355
~in vücuda gelmesi.....	417

~in yaratılması.....	418
~in zihni, fikri ve Cenab-ı Hakkın evsafı	127
Cenab-ı Hakkın malûmatı ~in anlayacağı tarzda vermesi.....	347
melâikenin ~ ile irtibat ve alâkası	410
melâikenin ~in ca'linin hikmetini sorması	415
beşeriyet.....	235
Beşîr ve Nezîr (a.s.m.).....	286
bidayet-i zuhur-i İslâmiyet	16
bilgi..... <i>Bakınız: malûmat</i>	122
bilme.....	122
bilme.....	122
Birinci Harb-i Umûmî.....	23
Bismark.....	275, 429
Bismillah.....	30
Bismillahirrahmanirrahim.....	56
bitki..... <i>Bakınız: nebatat, nebat</i>	288
Bitlis.....	430
Bizans Hristiyanları	79
bolşeviklik.....	438
Buda.....	157
buğz.....	207, 223, 391
buhar.....	207, 211
bulut.....	118, 207, 209, 210, 211
~lar ve melekler	211
burç	
semadaki ~lar	405
yüksek ~lar	404
büleğa	281, 364
bürhan	
~ makâmı	43
enfûsî ve dahilî ~lar	44
bürhan-ı innî	231
bürhan-ı limmî	231
bürhanü't-temânü	239
bürudet ile yakan bir ateş.....	301
büyük adamlar	126
büyük ve küçük	34

C

Câhız.....	290, 292
câil 413	
Calinos	233
camî.....	456
camit	121, 378
canlı.....	408
car ve mecrur.....	30, 31
Carlyle	275, 439
~in Kur'ân hakkındaki görüşü	435
cazibe.....	92, 233
cazibe-i umumî.....	127

cazibe-i umumiye	237, 285
cebânet	45
cebir.....	104, 120, 121, 123, 178
Cebir.....	125
~ mezhebi.....	46;
<i>Bakınız: mezheb-i Cebir</i>	
cebr	269
Cebrail (a.s.)	60;
<i>Bakınız: Cibril (a.s.)</i>	
Cebriye.....	41;
<i>Bakınız: Ehl-i Cebir</i>	
cehalet	145, 162, 270, 443
Cehennem	108, 135, 316, 319, 322, 323
~ ateşi	
~ ve ehl-i kitap	100
~ ve kâfir.....	136
~den kurtulanlar.....	107
~ne dair yapılan terhib ve tahvif	135
~nin ehli..... <i>Bakınız: ehl-i nâr</i>	
~nin harareti	301
~ halkı ve ~ini teşkil eden maddeler	323
~ mahlûk ve mevcuddur.....	300
~in arzın merkezinde oluşunun izahı	302
~in çekirdeği.....	301, 302
~in yeri.....	301
cehil.....	112, 272, 384
cehl-i mürekkeb.....	162
celâl	33, 50, 56, 108
celâlî tecelli	108
celb-i savt.....	422
celb-i suret	422
cem sigâsı.....	38, 42
cemaat	75
~teki kuvvet	264
üç ~	42
cemaat-i insaniye	228
cemaat-i Müslimin	148
cemal	19, 33, 50, 56, 108
kâinattaki ~ler Sâni'deki cemalden muktebestir	240
cemalî tecelli	108
cemiyet hayatı..... <i>Bakınız: heyet-i içtimaiye,</i> <i>hayat-ı içtimaiye</i>	
Cenab-ı Hak	15, 34, 36, 37, 39,
40, 43, 50, 74, 94, 97, 104, 114, 123, 126, 128,	
141, 148, 150, 151, 170, 171, 176, 177, 181,	
186, 191, 196, 204, 211, 224, 235, 237, 251,	
252, 254, 256, 259, 284, 286, 308, 319, 323,	
328, 331, 341, 348, 349, 351, 355, 361, 381,	
382, 383, 385, 391, 392, 394, 397, 399, 401,	
408, 409, 410, 411, 413, 414, 416, 417, 418,	
419, 424, 425, 437, 442; <i>Bakınız: Allah</i>	
~ hakkında kullanılması muhâl	
müteşabihat	34
~ kudretiyle kâfirleri ihata etmiştir	196

~ maddiyattan değildir.....	240	~ meyveleri	317, 328, 330, 338
~ temsil vermeyi terk etmez.....	364	~ rızıkları	330, 336
~ka ibadet.....	253	~ yiyecekleri ve lezzetleri	326
~ka istinad.....	53	~e girenler	107
~ka itimad ve tevekkül.....	446	~in lezaizi	340
~ka yapılan misil	259	~in mertebeleri	334
~kı mümkünata kıyas	127, 361	~in semereleri.....	337
~kın ahdi.....	370	~in yemek kapları.....	208
~kın azameti.....	344;	~te lezzetin devamı	328
<i>Bakınız: Allah'ın azameti, azamet-i ilâhiye</i>		~teki saadetin kısımları	325
~kın azamet-i kibriyası, tenezzühü ve		Cennetü'l-Firdevs.....	458
çirkin şeyler	128	cerbeze	46
~kın azametine mikyas	127, 344	cesaret	137, 357, 371;
~kın birliği ve delail-i vahdaniyeti	454	<i>Bakınız: şecaat</i>	
~kın cemalî ve celâlî tecelleri.....	108	ceset (beden)	92
~kın cüz'î ve hakir şeylerden		insanın ~indeki zerreler.....	376, 379
bahsetmesi	344	insanın ~indeki zerrelerin geçirdikleri	
~kın ef'ali.....	122, 417	vaziyetler	382
~kın emir ve nehiyelerine itaati temin	228	cevahir-i fert	127, 345, 392
~kın evsafı ve beşerin zihni ve fikri.....	127	cevhere	391
~kın evsafını muhakeme	127	cevher-i ferd	345
~kın gazâbı.....	204	cevher-i imaniyeyi kaybedenler	117
~kın halk ve îcadı	411	cevher-i insaniyet.....	269, 272
~kın herşeye kâdir oluşu	285	cevher-i Kur'ân	
~kın heybeti.....	204	nur-i hidayetden ~ husûle gelir.....	68
~kın hitabatında yaptığı tenezzûlat-ı		cevher-i ruh	92, 94
ilâhiye	281	~u ifsat	117
~kın ihtiyarı.....	122	cevv-i hava.....	207
~kın insanlar ile tekellümü.....	344	cevv-i sema.....	209
~kın insanlara kıyas edilmesi	344	Ceylân.....	20
~kın insanlarla konuşması	346, 351	ceza.....	40
~kın ismi	33	~ günü	39
~kın kelâm ve hitabı	411	~yı hüsn-i rızâ ile kabul	136
~kın kelimatı yazılmakla bitmez	344	ahirette ~	99
~kın kemalâtına mizan	127	amel ile ~	338
~kın kudreti, ilmi, iradesi mevcudata		cinayetlerine karşı ~ isteyenler.....	136
âmm ve şâmildir	126	ebedî ~	134, 135
~kın malûmatı beşerin anlayacağı tarzda		günahların ~sı	70
vermesi	347	kâfire ebedî ve gayr-i mütenahi ~nın	
~kın sıfatı inhisar altında değildir	126	hikmeti	133
~kın vücut ve vahdetini izah ve ispat	231	cezalet.....	18
~kın zatî ve fiilî isimleri.....	32	cezbe	264
~la yapılan fitrî ahdi bozanlar.....	358	Ceziretûlarap.....	185, 270, 277
insanın ~kı düşünmesi	126	~ ve Muhammed-i Arabî'nin harika	
Kur'ân'ın ~ka dair tasvirleri	280	icraatı	268
Cenab-ı Ulûhiyet	415	Cibrîl (a.s.)	83
Cennet	90, 107, 108, 116, 133,	ciddiyet	264
317, 318, 319, 320, 322, 323, 327, 331, 333,		cihad	51, 371, 415
334, 336, 339		cihat-ı sitte	
~ ehli	<i>Bakınız: ehl-i Cennet</i>	Kur'ân'ın ~si	27
~ ehlinin rızıklarının ayaklarına gelmesi.....	337	cihet-i nazm.....	179
~ halkı ve ~i teşkil eden maddeler	323	cihetyet	280
~ hediye-i ilâhiyedir	331		
~ kadınları	339		
~ lezzetleri ile dünya lezzetleri	327		

cin	409, 442
~ ve ins ve Kur'ân	19
beşerden önce arzda yaşayan ~ler	412
cinayet	136
~lerine karşı ceza isteyenler	136
gayr-i mütenahi bir ~	134
cinnet	53
cirm-i sema	210
cisim	254
cisim (beden)	323
ahiretteki ~ler	323
cism-i sanevberi	130
cisimiyet	280
Corsele	
~nin Kur'ân hakkındaki görüşü	442
Cûdî Dağı	353
cumhur	273, 349
~a muhalefet	163, 266
~u irşat	278
cumhur-i avam	354
cumhur-i nâs	22, 161, 163, 284, 349, 393
cünüb	99
cüz'î	126
cüz-i ihtiyar	74, 104
cüz-i ihtiyarî	83, 121, 128, 228, 351, 355, 370
~ nedir?	123
~nin mahiyeti ve vücudu	122

Ç

çalışma	228, 371
çekememezlik	264
çekirdek	
~teki hayat düğümü	377
çingene	350
çirkin	50, 121, 128, 157, 350
çirkinlik	254, 323, 347;
<i>Bakınız: kubuh</i>	
çocuk	346
~la konuşma	280
çöl adamları	198, 276;
<i>Bakınız: bedevî</i>	

D

dafia	92, 233
dağ	209, 210, 377
dâhî	270
daire-i esbap	40, 41
~ mûraat ve merbutiyet	40
~ta tevekkül	43
daire-i ilim	346

daire-i imkân	235
daire-i itikat	40, 41
daire-i vücup	235
dal	59
dalâlet	50, 52, 102, 146, 174, 178, 180, 181, 184, 236, 341, 352, 354, 357, 360, 367, 438
~ bakışı	52
~ gözüyle kâinat	52
~e atılanlar	357
~e gidenler	368
~i halk etmek	368
bütün elemeler ~tedir	52
münafıkların ~i	128, 171, 177
dalga	118
dalkavukluk	<i>Bakınız: müdahene</i>
damar	92
damga	129
darb	121
darbimesel	362
dâr-ı Cinân	27
davet	310
davet-i münferide	88
Davud (a.s.)	432
deFTER-i iltifatat-ı Rahmaniye	26
dehşet	54
delâil-i afakiye	387
delâil-i aklîye	284, 324
delâil-i enfûsiye	387
delâil-i nakliye	370
delâl-i nakliye ve hariciye	130
delâli-i kalbiye ve vicdaniye	130
Delhî	443
delil	285
~ ve müddeâ	285
afakî ve haricî ~ler	44
delil-i adlî	99
delil-i aklî	324
delil-i ihtirâî	234
delil-i imkânî	241
delil-i naklî	324
delilü'l-inaye	234
demir	421
deniz	118, 207, 344
~lerin katreleri	344
semada ~	206
derece-i gaflet	249
derece-i ubudiyet	249
desise	276
Destgâh-ı Kudret	345, 430
Dest-i Kudret	386, 392
devir	121
devlet	238, 268
~ nizâmı	238
Hazret-i Muhammed'in teşkil ettiği ~	269, 272

devlet-i İslâmiye	272
dışyüz.....347, 350;	
<i>Bakınız: mülk</i>	
dimağ	130
din	47, 77, 166, 292, 355,
405, 420, 436, 438, 447	
~ adamları	406
~ düşmanları	452, 453, 456
~i siyasete alet etme ittihamına cevap.....	17
~in bazı hükümleri kabul bazılarını red.....	370
aklî bir ~	446
en temiz ve en doğru ~	430
dinî rabitalar	110
dinleme.....	125
dinsiz	453, 454
dinsizlik.....	452
diriliş	
ölümden sonra ~..... <i>Bakınız: haşir, neş'e-i</i>	
uhrâ	
diyanet.....	162
Diyanbakır.....	288
doğru	
söz ~ olmalı	153
doğru yol	47, 108, 194;
<i>Bakınız: hidayet, sırat-ı müstakim</i>	
~da olanların meslekleri	48
doğruluk	446, 453;
<i>Bakınız: sıdk</i>	
Doktor City Youngest	
~'ın Kur'ân ve Muhammed (a.s.m.) hakkındaki	
görüşü.....	440
Doktor Johnson	
~'un Kur'ân hakkındaki görüşü	439
Doktor Maurice	
~'in Kur'ân ve İslâmiyet hakkındaki	
görüşü.....	430
dolu	210, 257
dua	431
durûb-i emsâl	362
duygu	224, 389, 423, 425;
<i>Bakınız: hissiyat, his</i>	
beş ~..... <i>Bakınız: havass-ı hamse</i>	
zahirî ve batınî ~lar	44
dünya	93, 330, 388;
<i>Bakınız: küre-i arz, arz</i>	
~ insan için yaratılmıştır	390
~ nizamını bozan iki ihtilâlcî	359
~ saadeti ve ibadet.....	227
~ sahrası	52
~ ve ahiret işlerinin tanzimi ve ibadet.....	227
~da vücut ve bekâ.....	386
~dan istifade.....	389
~nın imar karâne inkişafı.....	444
~nın kıyametten sonra tamiri.....	324
~nın manevî nizamı ve fasık	372

Cennet lezzetleri ile ~ lezzetleri	327
düşman	52, 53, 199
haricî ve dahilî ~	137
düşünme	125
düzen	<i>Bakınız: nizam</i>
kâinatın ~i..... <i>Bakınız: nizam-ı âlem</i>	

E

ebed	134
ebedî	
~ ayrılık.....	95
~ ayrılık düşüncesi	39
~ ceza	133, 134, 135
~ saadet..... <i>Bakınız: saadet-i ebediye</i>	
ebna-i cins.....	164
~ine zulüm.....	155
~iyle teşrik-i mesâi	227
ebrâr	
Kur'ân'da ~'ın methedilmesi.....	109
Ebu Bekirî's-Siddîk.....	263
Ebu Cehil	111
Ebu Leheb	111
ecdat	452, 456, 457
~'ın ulviyetinin sırrı	450
ecel.....	321
ecel-i fitrî	321
ecnebî feylesofların Kur'ân hakkındaki	
görüşleri.....	429
ecram	402
ecram-ı semaviye.....	53
ecram-ı ulviye	54, 394, 395, 404
ecza-i asliye	99
ecza-i zaide.....	99
edat-ı şart.....	295
edebî dehalat	433
edebiyat.....	432
edib	291, 310, 311
Arap ~leri ve Kur'ân	291, 292
edvâr-ı seb'a	402
Edward Gibbon	
~'un Kur'ân hakkındaki görüşü	435
Edward Monte	
~nin İslâmiyet, Hazret-i Muhammed ve Kur'ân	
hakkındaki görüşü	446
ef'al	149
~ âlemine tecelli	108
Cenab-ı Hakkın ~i	122
ef'al-i ihtiyariye	125, 238
~ âlemi.....	355
~ye terettüp eden eserler kudrete	
bağlıdır	225
ef'al-i ruhiye.....	149

efkâr	92, 94, 284;	el	357
<i>Bakınız: fikir</i>		el kesme.....	215, 449
efkâr-ı âmme.....	166, 269	elektrik.....	211
Eflâtun.....	233, 438	elem.....	39, 52, 93, 117, 121, 168, 177, 327
efrad.....	236, 321	~in zevali lezzettir.....	328
efrad-ı insaniye	94	bütün ~ler dalâlettedir	52
efsâh-ı füsehâ	294	mahbubların firaklarından neş'et	
eğri yol	108	eden ~ler	328
ehadiyet.....	451	elfaz.....	344
ehl-i belâgat	56, 81	~ okunurken manalarını düşünmek.....	41
Ehl-i Cebir.....	120, 123, 125	elfaz-ı Kur'âniye	16
ehl-i Cennet.....	339	elhamdülillâh	30, 31, 35
ehl-i dalâlet.....	174	elif	59, 60
ehl-i dünya	166	elîm	152
ehl-i fakr ve hacet	166	emanet-i kübra	29
ehl-i felâh	107	emel.....	53, 54, 92, 93, 168, 230
ehl-i hak ve hidayet.....	174	~ler ve iman	74
ehl-i hayat	389	~lerin tenmiyesi	129
ehl-i ilim.....	451	emir	
ehl-i iman	457	~ ve nehiy	33, 108, 242
ehl-i İslâm.....	447	~ ve nehiylere itaati temin	228
Ehl-i İtizal.....	120, 121, 123, 125, 128, 300	~ ve nehiylere uymak.....	227, 229
ehl-i izzet.....	350	~ ve nehiylere uymakla yükümlü	
ehl-i kelâm.....	120	oluş	<i>Bakınız: teklif</i>
ehl-i kitap.....	81, 138	ihtiyarî ve ıztırarî ~ler	123
~ Kur'ân ve Hazret-i Muhammed	84	emniyet	54, 74
~ mü'minler.....	106	emniyetsizlik.....	169
~ ve Cehennem ateşi	100	emr-i bi'l-mâruf	161
~ı imana teşvik.....	85	emr-i ilâhiye	223
~ı İslâmiyeti kabule teşvik	85	emr-i itibarî	123
~in iman ettikleri ahiret.....	100	emr-i mâruf	162, 163
~in imanı	100	emr-i Rabbanî	211
~tan Hazret-i Muhammed'e iman etmeyenler.....	106	emr-i tekvinî	371
~tan olan münafıkların mü'min olduklarını dava		emr-i vehmî	237
etmeleri.....	140	enaniyet	
ehl-i küfür	117	İblisin ~i	424, 425
ehl-i nâr.....	334	enaniyet-i cahiliye	161
ehl-i nifak.....	16;	enbiya	26, 47, 84, 324, 457;
<i>Bakınız: münafık</i>		<i>Bakınız: peygamber</i>	
Kur'ânın ~ı fazla takbih etmesinin		~nın bir kısmın tasdik edip bir kısmını	
hikmeti	137	etmemek.....	370
Ehl-i Sünnet	46, 426	~nın kıssa ve hikâyeleri.....	420
Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat.....	120, 123, 125, 301	~nın kıssaları, hikâyeleri ve mu'cizeleri	419
ehl-i tabiat	125, 127, 260	~nın nübüvvetinin delilleri Hazret-i Muham-	
ehl-i teslîs.....	260	med'in nübüvvetini ispat eder	268
ehl-i tevhid.....	451	~ya yükletilen risalet ve teklif yükü.....	48
ehl-i tevhid cemaati.....	42, 43	Muhammed-i Arabî'nin geçmiş ~dan haber	
ehl-i ticaret	373	vermesi	267
ekdâr	119	enbiya-i izâm	96, 315
ekl	325	enbiya-i sâlîfîn	262, 266
~ lezzeti.....	326	enfûsî deliller	
ekmel-i enbiya.....	87	Mabudun vücuduna dair ~	244
ekmelü'r-rûsûl.....	86	engizisyon	449

enin	
mecazî âşıkların ~leri	328
enva	235, 236, 256, 321
~ silsilelerinin icadı	235
~ın teselsülü batıldır	235
enva-ı eşya	427
enva-ı mevcudat	405
enva-ı şirk	
~i red	260
enzar-ı âmmе	139
enzar-ı melâike	427
erbab-ı belâgat	60
erbabü'l-enva	405
erkân-ı imaniye	106, 141, 453
erkân-ı İslâmiye	80, 106
ervah	200, 406
ervah-ı harika	426
Erzurum	23
esaret	80
esaset-ı Kur'âniye	436
esbab	381
Allah'ın kudreti ve ~	222
esbab-ı camide	237
esbab-ı maddiye	233
esbab-ı tabiiye	233, 235
esbab-ı zahire	378
esbab-ı zahiri	113
esbab-ı zahiriye	39, 347
esbap	41, 43, 124, 126, 128, 11, 223, 233, 236, 237, 245, 381, 385, 386;
<i>Bakınız: sebep</i>	
~ dairesi	<i>Bakınız: daire-i esbap</i>
~ perdedir	397
~ ve müsebbebat	40, 222, 223, 224
~a tesir vermeyi red	253
~ın eserleri kudrete bağlıdır	225
eser-i acz	342
eser-i sanat	345
eshâb-ı hayat	378
esîr	392, 394;
<i>Bakınız: madde-i esiriye</i>	
~in teşekkülü	396
~in yedi tabakası	396
eski hikmet	394
Eski Said	15, 17, 288;
<i>Bakınız: Said Nursî</i>	
esma	426
~ ile müsemmeat	426
~nın Âdem'e (a.s.) talim edilişi	424, 425
melâike ve ~	426
Esmâ-i Hüсна	
insan, âlemler ve ~	36
esma-i ilâhiye	24, 448
esma-i mevsûle ve müphemе	82

esma-i müphemе	72
esmaü'l-ezdat	324
esnâm	260, 431
eş	330
Eş'ari	123
eşcar	329, 335, 344
eşya	127, 157, 241, 264, 347, 399, 409, 424, 426, 427
~ arasındaki münasebetler	103
~ tabiri	225
~da sıhhat asıl, maraz arızidir	150
~daki muvazene-i umumiye	207
~nın hakareti, kudretin azameti, kelâmın nezaheti	347
~nın hakikati ve mahiyeti <i>Bakınız: hakaik-i eşya</i>	
~nın hudusu	235
~nın içyüzleri	350
~nın isimlerinin Âdem'e (a.s.) öğretilmesi	418; <i>Bakınız: talim-i esma</i>
~nın mahiyet-i hakikiyesi	438
~nın mülk ve melekûtu	347
~nın Sâni ile alâkası	225
Allah'ın kudreti, hikmeti ve ~	225
Yed-i Kudret ve ~	347
et	96, 376
insan ve laşe ~nin haram oluşu	399
evamir	229
evamir-i ahlâkiye	433
evamiri imtisal	229
evc-i medeniyet	272
evlilik	
birden çok kadınla ~ <i>Bakınız: taaddüd-i zevcat</i>	
evliya	25, 26, 457
Evliya Çelebi	449
eyyam-ı mübareke	19
ezan-ı Muhammedî	75
ezeliyet	235
madde ile maddenin hareketinin ~i	236
ezvaç	339, 340

F

facir	99
Fahreddinü'r-Razî	324
faide	232, 237, 256, 390, 400
~leri sayan ayetler	234
faiz <i>Bakınız: riba</i>	
~in yasaklanması	<i>Bakınız: hurmet-i riba</i>
fakir	99, 157, 165, 436;
<i>Bakınız: fukara</i>	
fakir olma korkusu	77
fakirlik	78, 80
fakr	443

farz-ı kifâye	156, 161
fasık	341, 359, 368, 369, 371, 372
~ın cinayetlerinin netice ve cezası	359
~ın fısı ve nizam	372
~ın fısıyla arzın müteessir oluşu	371
~ların pis ahvalleri ve habîs sıfatları	372
~ların zemmedilmesi	373
Kur'ân'ın nuru ve dalâlete atılan ~lar	357
fâsîd	
~ bir kalp	145, 161
Fatih (Sultan Mehmet)	
~ ile Rum mimarı	449
Fatiha	74
Fatiha Suresi	
~nin tefsiri	35
fazilet	368, 437, 438
~ sahibi	368
fazl-ı kerem	331
fehîm	279, 280, 349
felâh	102, 105, 107
~a erenler	<i>Bakınız: müflîh</i>
felâket	78
felâsife	426
felsefe	377, 438
Yunan ~si	431
fen	21, 89, 91, 232, 266, 272, 275, 276, 282, 284; <i>Bakınız: fûnun</i>
~ler tedricen kemale erer	277
~lerde ihtisas	276
Kur'ân-ı Kerîmin ~lerden bahsi	273
fena	50, 156, 159
fenalık	139, 371, 375, 383, 453; <i>Bakınız: şer, kötülük</i>
~ hissi	371
nasihatle ~tan men	144
fenci	283
fennî	97
fenn-i hikmet	29
fenn-i menâfi'ül-âza	91
fer'î hükümler	85
ferah	330
fert	91, 189, 228, 229, 264, 450
~ler has ve müstakîl vücut	235
fesahat	66, 290
fesat	79, 137, 150, 155, 156, 164, 167, 168, 172, 272, 359, 371, 414
beşerin ~ı	409, 413, 414
münafıkların ~ları	154, 157, 159, 165
Fesdad	443
feylesof	270
~lar ve Kur'ân	274
~ların Kur'ân hakkındaki görüşleri	429
feyz-i Kur'ân	396
feza	394

~da çok âlemler var	37
~nın sâkinleri	405
~yı dolduran madde	394; <i>Bakınız: esîr</i>
fezleke	316
Kur'ân'ın ve hadis-i şerîfin ~leri	275
fırak-ı dâlle	260
fısk	52, 357, 358, 359, 368, 369, 371
~la bozulan bir adam	371
fıtrat	123, 150, 181, 185
~ın kanunları	229, 271
~ın kanunlarına kesb-i muârefe	271
~ın namusları	229, 405
~ta israf yok	89, 91
fıtrat-ı beşeriye	266
fıtrat-ı selime	321
fıtrî	264
~ kanunlar	371
fiil	46
~lerin yaratılması	<i>Bakınız: halk-ı ef'al</i>
abdin ~e meyelânı	123
abdin ~ine ilm-i ezelinin taalluku	124
insan ~lerinden mes'uldür	121
insanın zahîrî ve ihtiyârî olan ~ler	121
fiilî isimler	32
fiil-i muzarî	177, 313, 367
fikir	77, 78, 93, 104, 127, 230, 236, 269, 276, 343, 455; <i>Bakınız: efkâr</i>
~in inkişaf ve terakkîsi	355
~lerin birbirine eklenmesi	<i>Bakınız: telâhuk-i efkâr</i>
fil	
sivrisinek ve ~	348
fırak	328
fırak-ı ebedî	95
fırar	50
fitne	154, 167, 169, 173, 184, 185, 190
Fransa	443
fuhuş	445
fukara	79, 162
füccar	
~in zemmedilmesi	109
fûcur	45
fûnun	232, 274, 279, 282, 421; <i>Bakınız: fen</i>
~ fikirlerin birleşmesinden hasıl olmuştur	276
fûnun-i cedîde	282
fûnun-i hâzıra	282, 283
fûnun-i kevnîye	232
fûruat	49, 274
fûseha-i Arap	293
Fütuhât-ı Mekkiye	76

G

gabavet	46
gadab-ı ilâhî	52
gadabiye	230
gadabiye kuvveti	418
gaddar	99
Gaffar	32, 39, 226
gaffet	195, 247
gâib	73
~den hitaba yapılan iltifat	383
~den yapılan tebşirler	287
gaibâne	248
~ konuşmanın hitaba intikali	243
gam	326, 330
Ganî-i Mutlak	50
Ganj Nehri	435
Gar	263
garaz	166
Gaston Care	
~'in İslâmiyet ve Kur'ân hakkındaki görüşü	444
Gavs-ı Azam Şâh-ı Geylani	452
gaybî	
Kur'ân'ın ~ ihbarları	111
gâye	256
gayp	
~a iman	73
gayr-i müteber	153
gayr-i ukalâ	38
gazap	253, 358
Allah'ın ~ı	Bakınız: Allah'ın gazabı
gece	216
geçim	326
geçmiş zaman	74
gelecek zaman	74
gelişme	Bakınız: terakkiyat
maddî ~ler	Bakınız: terakkiyat-ı maddiye
genel çekim	Bakınız: cazibe-i umumî
gıda	327
gıdâî	400
gıybet	445
giyecek	227
Goethe	275
gök	254;
Bakınız: semavat, sema	
gökgürültüsü	211, 212
gökler	Bakınız: semavat
gökyüzü	
~nün bir kubbe yapılması	253
gönül darlığı	53
görme	184;
Bakınız: basar	

görüntülerin nakledilmesi	Bakınız: celb-i suret
göz	20, 119, 131, 132, 222, 224
~ kalbin âyinesidir	132, 219
~ tabiri	224
~lerinde perde olup hakkı görmeyenler	120
~lerine perde çekilenler	132
~ün gönderdiği ziya	218
~ün küfür zulmetiyle kör olması	119
~ün nurunun nur-i imanla ışıklanması	119
Gundo Firey Hesin	
~'in İslâmiyet hakkındaki görüşü	430
gurbet	
sonsuz ~ler	118
gurur	80, 161, 165, 166, 168
~u men	165
münafıkların ~ları	165
gururlu	161
gümüş	208
gün	40
günah	416
~ların cezası	70
günahkâr	431
güneş	273, 391;
Bakınız: şems	
~ ve yemişleri	282
~in hareketi	285
Güneş Sistemi	Bakınız: Manzume-i Şemsiye
güvercin	422
güzel	121
güzellik	19, 254, 323, 335;
Bakınız: cema, hüsün	

H

habbe	377
Habib-i Şefik	95
Habip	97, 420
hac	75
hacat	43
hacat-ı maneviye	25
hacat-ı zaruriye	77, 78
hacet	53, 227
hadd-i vasat	359
hadis	82, 324
mütevâtir ~ler	112
hadis-i şerif	275
hadravât	335
hak	167, 184, 191, 194, 331, 448
~kî batıl	46, 145
~kî hak	44, 46
~kî himaye	165

hak yol	<i>Bakınız: hidayet, sırat-ı müstakim</i>
~dan sapmış guruplar	<i>Bakınız: fırak-ı dâile</i>
hakaik.....	273, 351;
<i>Bakınız: hakikat</i>	
çıplak ~ ve avam.....	349
hakaik-ı diniye	40
~ ve avam-ı nas	73
hakaik-ı eşya	425
hakaik-ı hakikiye	51
hakaik-ı ilâhiye	117
hakaik-ı imaniye	451, 455
hakaik-ı itikadiye	41
hakaik-ı kevnîye	119, 382
hakaik-ı Kur'âniye	21, 456
~ ve diğer dinler	275
hakaik-ı nisbiye	50, 51, 135
hakaret	347
hakaret-i zahiriye.....	348
hakikat	35, 92, 150, 349, 381;
<i>Bakınız: hakaik</i>	
~i hurafe	145
~i muhafaza.....	165
~lere ihtiram	168
çıplak ~ler.....	280
ince ~leri tasavvur	281
hakikat-i küfriye.....	111
hakikat-i nuraniye	110
hakikat-i sabite	92
hâkim	350, 449
Hâkim.....	120, 123
hâkimiyet	228, 269
hakir	39, 342
hakkalyakîn	454
hakperestlik	446
hâl	
alçak ~ler.....	265
yüksek ~ler.....	265
hâl lisanı	344
halef	
~ ve selef.....	87, 88
hâlık	226, 259, 260
iki ~	125
ikinci bir ~	128
Hâlık	25, 37, 40, 98, 228, 259,
388, 396, 399, 408, 417, 437, 451	
~ abd ve ibadet	227
~ ile abd	243
~'in azameti.....	344
~'in halkı.....	346
~'in halkı, kastı, tahsisi.....	254
~'in hukuku ile mahlûkun hukuku.....	437
~'in mahlûkundan bahsetmesi ve mahlûkuyla konuşması	346

~'in memurları	54
~'in vücub-i vücudu	236
Hâlık-ı Arz ve Semavat	312
Hâlık-ı ef'al	177
Hâlık-ı Kâinat	451
~'in ulûhiyet ve vahdaniyetini ilân	454
Hâlık-ı Zülcelâl	18, 76
hâli kelimeler	344
halife	
beşerin arzdaki ~liği	424
halk.....	228;
<i>Bakınız: avam-ı nas, avam</i>	
~ı idlâl.....	162
~ı ifsat.....	158
~ı irşat	162
halk (yaratma).....	121, 126, 411
halka-ı ders	279
halk-ı ef'al	46, 128
hamd.....	35, 36, 47, 108, 431
hamiyet-i milliye	270
haml-i emanet ve ibadet	249
Hamza.....	22, 288
harabiyet	321
harabiyet-i âlem	320, 321
haram	399
~in mukaddemesi haramdır	380
bazı şeylerin ~ oluşunun hikmeti.....	399
harap	150
hararet.....	394
Harb-i Umumî.....	22
harika	426
hasaret	373
hased	145
hasenat	72, 75
haset	79
hasıl-ı bilmasdar	121, 122, 123, 225
hasis	39, 126, 128, 342
hasiyet.....	426
haslet	
~i ikaz	270
hassa.....	389
hasse-i zatiye	380
hastalık.....	52
haşerat-ı muzırta yuvası	118
haşır	28, 29, 30, 39, 40, 53, 56, 90, 92,
94, 96, 99, 100, 284, 320, 381, 387, 396;	
<i>Bakınız: neş'e-i uhrâ</i>	
~ ve adalet-i ilâhiye.....	99
~ ve neşir	447
~de beden-i insanînin neşvüneması	99
~in aklî ve naklî delilleri.....	324
~in gelmemesi.....	324
~in ispatı.....	324
~in ispatına dair bürhanlar	89

~in vukûu.....	324	hayat-i insaniye.....	378
hayvanat ve nebatattaki ~ler.....	324	hayır.....	40, 50, 125, 200, 319, 320, 323, 438
haşr-i cismanî.....	92, 94	~ ve şerden mahrum.....	418
hata.....	438	~ ve şerre kâdir.....	418
hatem-i risalet.....	439	~ların mükafatı.....	70
hatemü'l-enbiya.....	86, 88, 89	hayret.....	50
hatırat		~ ve dehşet.....	50
~ı tahattur.....	132	hayr-ı kesir.....	51, 135, 416
hatip.....	62	hayr-ı mahz.....	135, 417
~ler ve Kur'ân.....	441	haysiyet.....	139, 229, 265
hatt-ı muvâsala.....	79, 341	haysiyet sahibi.....	266
hava.....	97	hayvan.....	75, 148, 255, 422;
hava-i nesimî.....	391	<i>Bakınız: hayvanat</i>	
hava-i nesimiye.....	395	hayvanat.....	26, 235, 240, 255, 282, 418
havas.....	280, 423	hazf.....	81
~ tabakası.....	<i>Bakınız: tabaka-i havas</i>	hazravât.....	325
havass-ı hamse.....	224	Hazret (a.s.m.).....	287
havf.....	53, 108, 139	Hazret-i Âdem.....	419, 421;
~ ile reca.....	108	<i>Bakınız: Âdem (a.s.)</i>	
~ ve firar makâmı.....	50	~'in terbiye edilişi ve beşere mürşid	
~ ve reca.....	33, 108, 252	kılınışı.....	410
haya.....	361, 446	~'in yaratılışı ve melâike.....	403
hayal.....	41, 95, 183, 208	Hazret-i Davud.....	421
hayalî.....	183	Hazret-i İbrahim	
hayat.....	149, 374, 377, 378, 379,	~'i yakmayan ateş.....	422
380, 381, 384, 387, 388, 396, 405, 432, 439		Hazret-i İsa.....	421;
~ cüz'ü küll, şahsı alem gibi kılar.....	388	<i>Bakınız: Mesih</i>	
~ ile kudret arasında zâhîri bir sebep		Hazret-i Muhammed (a.s.m.).....	60, 61, 84,
yoktur.....	378	106, 110, 115, 116, 262, 265, 287, 291, 292,	
~ malzemesi.....	129	294, 309, 433, 434, 435, 436, 441, 446;	
~ mevcudatın kâşifi ve sebeb-i		<i>Bakınız: Resul-i Kibriya, Resul-i İslâm, Resul-i</i>	
zuhurudur.....	378	<i>Ekrem, Peygamber-i Zîşan, Peygamber</i>	
~ nevîleri.....	377	<i>(a.s.m.), Muhammedü'l-Emin, Muhammed-i Ha-</i>	
~ sahibi.....	<i>Bakınız: zihayat</i>	<i>şimî, Muhammed-i Arabî, Muhammed (a.s.m.),</i>	
~ sahrâsı.....	28	<i>Hazret (a.s.m.), Resul-i İslâm, İslâm Peygambe-</i>	
~ Sâninin vücuduna delildir.....	379	<i>ri</i>	
~a mazhar olan ve olmayanın farkı.....	377	~ Allah'ın resulüdür.....	84
çekirdekteki ~ düğümü.....	377	~ ekmelü'r-rusûldür.....	86, 87
ikinci ~.....	324, 379, 381, 384	~ hatemü'l-enbiyadır.....	86, 88, 89
nebat ~ı.....	377	~ Kur'ân hususunda yalnız muhataptır.....	83
Hayat.....	33	~ resuldür.....	86, 87
hayat-ı cismaniye.....	378	~ ve ehl-i kitap.....	84
hayat-ı ebediye.....	359	~'in ahlâkı.....	264
hayat-ı içtimaiye.....	78, 358, 359	~'in ahval ve hareketi sıdkına delildir.....	262
~nin nizam ve intizamı.....	358	~'in bir mu'cizesi.....	262, 268, 269, 271
hayat-ı insaniye		~'in davası.....	87
~nin nevîleri.....	378	~'in dini.....	447
hayat-ı maddiye.....	378	~'in geçmiş enbiya ile kavimlerinden haber	
hayat-ı maneviye.....	378	vermesi.....	267
hayat-ı nebatiye.....	377	~'in güzel ahlâkı tesis edişi.....	272
hayat-ı nefsiye.....	358	~'in hâkimiyeti.....	269
hayat-ı ruhaniye.....	378	~'in hissiyat-ı âliyeyi inkişaf ettirmesi.....	270
hayat-ı ruhiye.....	358	~'in icraatı nübüvvetinin delilidir.....	268
hayat-ı uhreviye.....	381	~'in ihbarat-ı gaybiyesi.....	287
		~'in irşadı.....	269

~'in kötü âdetleri kaldırıp, güzel âdetleri tesis etmesi	268	heyet-i beşeriye	
~'in mesleği hak ve hakikattir	272	~nin intizamı	157
~'in mu'cizeleri	286, 287	heyet-i içtimaiye	78, 80, 229
~'in nübüvveti	342;	~de muvaffakiyetin şartı	271
<i>Bakınız: nübüvvet-i Muhammediye</i>		~de umumî cereyâna muhalefet etmemek	271
~'in nübüvvetinin ispatı	262	~nin intizamı	79
~'in peygamberliğinden önce meydana gelen olağanüstü haller	<i>Bakınız: irhasat</i>	~nin intizamı ve zekat	78
~'in risaleti	29, 87	~nin kemali ve terakkisi	230
~'in risaleti âmmedir	86, 88	hıda'	138, 143
~'in sıdkı	263, 266	amden kendisiyle ~ eden	147
~ ve emaneti	266	münafıkların ~ları	146, 147, 148, 165
~'in sıdk-ı nübüvveti	263, 266	münafıkların ~larının neticeleri	143
~'in şeriatı	277	Hristiyan	430, 435, 436, 437, 442;
~ fitrata uygundur	271	<i>Bakınız: ehl-i kitap</i>	
~ sâir şeriatların mehasininin cem ile, onların nâsihidir	86	Hristiyanlığın İntişarı ve Hasmı Olan Müslümanlar	446
~'in tek başına meydana çıkışı	277	Hristiyanlık	437, 439
~'in tesis ettiği esaslar ve izhâr ettiği kavaid	263	hırs	445
~'in teşkil ettiği devlet	269, 272	hiyanet	169, 445
~'in yaptığı harika icraat	271	Hızır Bey Çelebi	449, 450
~'in yaptığı harika inkılâp	270	hicran-ı lâyezâî	95
~'in yaptığı inkılâb-ı azim	265	hidayet	44, 67, 70, 71, 104, 105, 106, 178, 180, 181, 182, 185, 341, 354, 360, 367, 368, 439
~'in zaman-ı velâdeti	287	~ kimdendir?	104
~'in zatı nübüvvetinin sıdkını gösterir	263	~ neticesi	102
Edward Monte'nin ~ hakkındaki görüşü	446	~ üzere olanlar ve güzel vasıfları	101
enbiyanın ahval ve kıssaları ~'in nübüvvetine bürhandır	266	~i talep	43
enbiyanın nübüvvetinin delilleri ~'in nübüvvetini ispat eder	268	~in manası	44
kâfirlerin ~'i tanıdıkları halde inkar etmeleri	112	~te muktedâbih	47
Hazret-i Muhammed-i Arabî	95	~teki lezzet ve nimet	102
Hazret-i Müsa		dalâlet ~in tekamülüne yardım eder	357
~'nin asâsı	421	hidayet-i fitriye	181
Hazret-i Süleyman	421, 422	hidayet-i ilâhî	104
~'a kuş dilinin öğretilmesi	422	hidayet-i Kur'an	
Hazret-i Yakup		~'in inceliği ve genişliği	68
~'un Yusuf'un (a.s.) kokusunu alması	422	hiddet	139
Hazret-i Yusuf	293	hikemiyât	238
~'un Zeliha'dan geri çekilmesi	422	hikmet	29, 45, 46, 89, 91, 97, 167, 210, 229, 231, 237, 241, 254, 256, 350, 351, 361, 390, 438
hece harfleri	57, 59;	âlemde ve insanda bulunan ~ler saadet-i ebediyeyi gerektirir	91
<i>Bakınız: huruf-i mukattaa</i>		hikmet-i beşer	377
hedef	126	hikmet-i cedîde	391, 394
hediye-i ilâhiye	331	hikmet-i ezeliye	133, 135, 256, 323
helâl	399	~ şerlerden ganîdir	135
hesap günü	39, 40	hikmet-i hakikiye	24
heva	194, 195	hikmet-i ilâhiye	99, 207, 209, 223
heva-i nefis	52, 359	hikmet-i Rabbaniye	152, 211
hevesat-ı fâniye	166	hikmet-i tamm	91
heybet	53	hilâfet	
heyet		Âdem'in (a.s.) ~i	424, 425, 427
Kur'an'ı tefsir edecek ~	22	beşerin ~i	409, 423

hilâfet-i kübra	423
hilâl	236
hile 138, 265, 269, 276;	
<i>Bakınız: hida'</i>	
Allah'a yapılan ~	145
münafıkların ~leri	146, 148, 165
münafıkların ~lerinin neticeleri	143
hilkat 89, 238, 322, 348, 390, 408	
~ hükûmeti	29
~in gâyesi	35
~in nizamları	229
~te cereyân eden namuslar	405
hilkat-i beşer	
~ ibadet ve takva	245, 252
himmət	125, 126, 343
Hirâ Dağı	430
his 54, 183, 318;	
<i>Bakınız: duygu</i>	
~si inkişaf	270
fenalık ~si	371
hiss-i hayvanî	148
hiss-i hürriyet	270
hiss-i muhabbet	270
hiss-i uhuvvet	270
hiss-i zahîrî	273, 282, 283
hissiyat	269, 272, 371
hissiyat-ı âliye	
~yi inkişaf	270
hissiyat-ı umumiye	270
hitabat-ı ezeliye-i Sübhâniye	24
hitab-ı ilâhî	247
hitab-ı ilâhiye	243
hitap 43, 243, 248, 375	
hizmet	332
Horhor	22, 327
Horhor Bahçesi	327
hudûs	235, 236
hukuk 229, 274, 448	
Hâlık'ın ~u ile mahlûkun ~u	437
hukuk-i diniye ve dünyeviye	46
hukuk-i ibâd	154
hukuk-i medeniye	350
hukukullâh	154, 437
hulûl	260
humud	45
hurafe	442
hurdebînî	127, 234
huri	340
hurmet-i riba	79
huruf-i câzime	313
huruf-i Kur'âniye	
~nin i'câzı	19
huruf-i mukattaa	57, 58, 60, 61
huruf-i şartiye	313

hutbe-i ezeliye	26
huy	268
alçak ~ları imhâ	269
yüksek ~lar	264
huzur (Allah'ın huzuru)	43, 248
huzur-i mahakim	450
huzur-i mehâkim	448
hüceyrat	92, 97
hükkâm-ı fesahat	291
hükûmet	357
hüküm 138, 153, 318	
hükümdar	436
hürmet-i riba	79
hürriyet-i kelâm	269
Hüseyin-i Cîsrî	237
hüsn-i kelâm	68
hüsn-i niyet	446
hüsrân	341, 373
hüsün 19, 50, 240, 319, 381	
~ sahibi	69
~ ve heybet	108
~lerin içtimâ	69
~ün mertebeleri	51
kâinattaki ~ler Sâni'deki hüsünden	
muktebestir	240
hüzün	118
ulvî ~ler	118, 119
yetimane ~ler	119

ırâka-i dem	415
ırz	45, 358
islâh 154, 155, 229, 373	
İslâmiyetin yaptığı ~	270
münafıkların ~ edici olduklarını iddia	
etmeleri	154, 155, 158
ıztırar	120, 123

iane	43, 44, 47
~yi istemek	43
ibadet	35, 42, 43, 74, 75,
229, 230, 242, 244, 246, 247, 248, 249, 252,	
253, 294, 295, 299, 318, 328, 329, 348, 349,	
374, 375, 388, 408, 415; <i>Bakınız: namaz</i>	
~ Cennet için olmamalıdır	331
~ dünya saadetine vesile oluşunun	
izahı	227
~ dünya ve ahiret işlerini tanzime	
sebeptir	227
~ dünya ve ahiret saadetlerine vesiledir	227

~ fikirleri Sâni-i Hakîme çevirtirmek	i'caz	16, 47, 55, 57, 58, 60, 67, 156
~ içindir	~ı tarif ve tabir	308
~ imanî hükümleri takviye ve inkişaf	huruf-i Kur'âniyenin ~ı	19
ettirir	icazlı ~	15
~ sevap ve ikâb için yapılmamalı	Kur'ân'ın ~ı	Bakınız: i'caz-ı Kur'ân,
~ ve abd	Kur'ân'ın i'cazı	
~ ve âlem-i İslâm	i'caz-ı Kur'ân	19, 262, 291
~ ve ihlâs	i'caz-ı Kur'âniye	23
~ ve mabud	i'caz-ı manevî	111
~ ve sevap	i'caz-ı nazmî	16
~ ve takva	i'caz-ı sanat	59
~e bir illet	icma-ı millet	22
~e emir ve davet	icmal	102, 273
~e itimat etmeyip arttırmaya çalışmak	icra-i adalet	136
~e teşvik	icecek	327, 329, 389
~in illeti	içtihat	357
~in meşakkati, hitab-ı İlâhiyeden gelen	içtima	69
lezzetle karşılanır	içtimai	
~in ruhu ihlâstır	~ hakikatler	110
~in şahsî kemalâta sebep oluşunun	~ hayat ve namaz	76
izahı	~ yapı	Bakınız: hey'et-i içtimaiye
~te imamlar	içtimaiyat	
~te insanların kusurları umum kâinata	~ ve İslâmiyet	271
tecavüzdür	~ın rabitaları	271
~te şerik yapmamak	ıçyüz	127, 347, 350;
abd, Mabud ve ~	Bakınız: melekût	
adalet ile ~	i'âd	318
akaidî, imanî hükümler ve ~	idlâl	162
beşer ve ~	ifade	279, 281
beşerin ~i	İfadetü'l-Merâm	21
ey insanlar ~ ediniz	iffet45, 326, 446	
Hâlık, abd ve ~	ifrat	45, 46, 120, 358
hilkat-i beşer ~ ve takva	ifrit 422	
insanın hilkati ve ~	ifsadat	161, 168, 169
Kur'ân'ın ~ emri	ıfsat	158, 161, 168, 169,
Kur'ân'ın ~ hakkındaki emir ve hitabı	172, 173, 341, 369, 373	165
namaz ~ çeşitlerini havidir	münafıkların ~ları	166
peygamberlerin ~lerinin birbirine	ihbarat-ı gaybiye	287
uymaması	ihkak-ı hak	166
sanemlere ~	ihlâs	32, 36, 163, 230, 244, 250
üç cihetten ~e mükellefiyet	~ı vikâye	42
İblis	ibadet ve ~	253
~in enaniyet ve kibrinin melâikeye	Said Nursî'nin ~ı	23
sirayeti	ihlâs-ı kalp	73
Âdem (a.s.), melâike ve ~	ihسان	56, 79, 80, 240
İbni Abbas	ihtida	105
İbnü'l-Fârid	ihtilaf	78
icab	ihtilâl	78, 79, 156, 272, 359, 371;
icad	Bakınız: karışıklık	254
icadat	ihimal	236
beşerin keşfettiği veya edeceği ~a	ihтира	
numuneler	ihtiram	168
icaz	hakikatlere ~	276
~lı i'caz	ihhtisas	

ihtiyacat-ı zaruriye.....	329	ilmü'n-nebatat.....	235
ihtiyaç.....	168, 228	iltica.....	53
ihtiyar (irade).....	83, 96,	~ ve dehalet.....	50
105, 114, 123, 124, 150, 181		iltifat.....	375
Cenab-ı Hakkın ~ı.....	122	iltifatat-ı ebediye-i Rahmaniye.....	24
tam bir ~.....	237	İmam-ı Ali.....	390
ihtiyarî emirler.....	123	İmam-ı Gazalî.....	452
ihtiyarlık.....	380	İmam-ı Rabbanî.....	452
ihya.....	386	iman.....	
ikinci ~.....	386	iman.....	41, 72, 82, 73, 130, 134, 137,
ikap.....	120, 124, 133, 253	140, 142, 153, 162, 165, 167, 169, 184, 185,	
ikaz.....	115, 157, 341	244, 248, 317, 318, 332, 365, 370, 373, 374,	
ikinci hayat.....	379, 381	375, 383, 431, 454, 456	
~ı inkar edenler.....	384	~ bakışıyla kâinat.....	54
ikinci ihya.....	386	~ balı.....	119
ikiyüzlü.....	155	~ dersi.....	454
~lük.....	138	~ edenler.....	336;
iktisat.....	210, 438, 446	Bakınız: Müslüman, mü'min	
ilâh.....	239, 310	~e beşaret.....	317
ilâhî		~ esasları.....	446
~ adalet.....	Bakınız: adalet-i ilâhiye	~ etmeyecekleri ihbar edilenleri ~a	
~ bir musıkî dairesi.....	118	davetin hikmeti.....	114
~ bir program.....	351	~ etmeyenler.....	117
~ kanun ve prensipler	Bakınız: nevamis-i ilâhiye	~ fiili.....	73
~ kelime.....	430	~ nuru.....	Bakınız: nur-i iman
ilerleme.....	Bakınız: terakkiyat	~ sıfatı.....	82, 147, 171
ilham.....	26, 411	~ ve izzet-i nefis.....	169
ilhamat.....	26	~ ve kalp.....	129
ilim.....	21, 77, 78, 167, 233, 242, 260, 272,	~ ziyadeleşmesi, teceddüdü ve delâil.....	73
275, 276, 328, 371, 419, 424, 425, 427, 437		~a gelmeyenler.....	128
~ ile işgal edenlere ilişmemek.....	455	~a hizmet.....	456
~ ile malûm.....	402	~a teşvik.....	71, 73
~ malûma tabidir.....	121, 124	~ı olanlar.....	341
~ ve teknikteki ilerlemeler,		~ı olmayan.....	163
gelişmeler.....	Bakınız: terakkiyat-ı hazıra	~ın bir tarifi.....	73, 74
Allah'ın ~ı.....	Bakınız: Allah'ın ilmi	~ın insan kalbine verdiği kuvvet.....	74
şâmil bir ~.....	237	~ın istimrar ve devam ile teceddüt	
İlim.....	33	etmesi.....	73
ille-i gâiye.....	390	~ın olup olmadığını anlama.....	73
illet.....	113, 153, 233, 238	~ın rükünleri.....	81
ibadetin ~ı.....	230	~ın üç hassası.....	168
illet-i müessire.....	237	~ını kurtarmak.....	456
ilm-i belâgat.....	18	ahirete ~.....	82
ilm-i esma.....	424	Allah'a ~.....	82
ilm-i esrarü'l-huruf.....	61	amel ve ~.....	332
ilm-i ezeli.....	124	bütün lezzetler ~dadır.....	52
~ müsebbebatla esbabı birlikte abluka		gayba ~.....	73
eder.....	124	ihlâsı olmayan ~.....	163
abdin fiiline ~nin taalluku.....	124	kalbi ~ ile tezyin.....	72
ilm-i ilâhî.....	256, 417	Kur'an'a ~.....	82, 84
ilm-i küllî.....	398	küfür ~ın tekamülüne yardım eder.....	357
ilm-i nahiv.....	294	kütüb-i sabıkaya ~.....	84
ilm-i sarf.....	121	münafıkları ~a davet.....	160, 164
ilmü'l-hayvanat.....	235	münafıkların ~ davaları.....	140
		tahkikî ~ dersleri.....	453
		vicdandaki emeller, istidatlar ve ~.....	74

iman-ı billâh.....	451, 454	~daki kuvvelerin tahdit edilmemesi	228
iman-ı icmalî.....	82	~daki kuvvetler	45
imanî hükümler..... <i>Bakınız: ahkâm-ı imaniye</i>		~daki meylü't-terakkî	282
~ ve ibadet	227, 228	~daki nur-i fikir.....	93
imansız.....	163	~ın ahvali ve vaziyetleri.....	413
imate	386	~ın Allah katındaki kıymeti	408
imkân	235, 236	~ın Allah katındaki yüksek mertebesi.....	396
~ delili..... <i>Bakınız: delil-i imkânî</i>		~ın bekâsı.....	97
imkânât.....	254	~ın bir ferdinin bir nev hükmüne geçmesi.....	93, 229
İmrü'l-Kays	73	~ın Cenab-ı Hakkı düşünmesi.....	126
imtihan	319, 323	~ın cesedindeki zerreler.....	376, 379
~ meydanı	319	~ın cesedindeki zerrelerin geçirdikleri vaziyetler	382
imtihan-ı beşer	355	~ın cismi	91
in'am	48, 77	~ın duygularıyla dünyadan istifadesi.....	389
in'kâs	69	~ın dünya ve ahirette vücud ve bekâsı	386
inat	161, 162, 194	~ın dünyadan istifadesi	389, 390
inayet delili	231	~ın ferdi ve nev'i.....	255
inayet-i ezeliye	91, 323, 351	~ın hacetleri.....	53
inayet-i lâhiye	375	~ın hakikî lezzetleri	328
İncil.....	433	~ın hilkatı	423
inde'l-bülegâ.....	364	~ın hilkatı ve ibadet.....	245, 251, 252
İngiltere	435, 442	~ın hilkatindeki hikmet ve gaye ibadettir.....	35
inkâr.....164, 184, 353, 364, 366, 370, 383, 387; <i>Bakınız: küfür</i>		~ın ibadet teşhizatıyla mücehhez oluşu	252
~ iki kısımdır	112	~ın kalbi ve iman	74
inkâr edenler	108, 367, 384; <i>Bakınız: ehl-i küfür, kâfir</i>	~ın kıymeti.....	387
~ın inkârda ısrar etmeleri	120	~ın kıymeti ve ibadet.....	253
inkılâbat-ı acîbe.....	369, 379	~ın kıymeti, mahiyeti ve himmeti.....	126
inkılâb-ı azim.....	265	~ın kudreti	53
inkılâp.....153, 319, 322		~ın merci-i hakikîsi	397
İslâmiyetin ruhî, kalbî, vicdanî ~ı.....	270	~ın mizacı.....	227
ins ve cin	451	~ın sıfatları	225
insafsızlık	445	~ın şahsî kemalâtı ve ibadet	230
insan	20, 21, 25, 29, 35, 40, 69, 74, 78, 88, 91, 96, 125, 126, 130, 134, 138, 139, 149, 155, 168, 185, 188, 229, 230, 232, 236, 238, 246, 248, 250, 251, 253, 254, 255, 256, 266, 270, 280, 321, 326, 329, 330, 331, 343, 346, 349, 351, 355, 356, 368, 374, 379, 380, 388, 390, 397, 427, 438; <i>Bakınız: beşer, nev-i beşer, benîâdem</i>	~ın şahsî, içtimâî hayatı ve namaz	76
~ âlemler ve Esma-i Hüсна.....	36	~ın tohumu hükmündeki zerreler	99
~ bedeni	45	~ın uzuvları ve âlemler.....	36
~ ebed için yaratılmıştır	328	~ın vücudundaki azâ ve zerrat.....	42
~ etinin haram oluşu	399	~ın vücudunun tavırdan tavıra intikali	96
~ fiillerinden mes'uldür	121	~ın yaratılışı.....	230; <i>Bakınız: hilkat-i beşer</i>
~ kervanı	29	~ın yaratılışı ve ibadet.....	251
~ kuvveleri ve ibadet	230	~ın zahirî ve ihtiyarî olan fiilleri.....	121
~ nev'i..... <i>Bakınız: nev-i beşer</i>		~lardaki kuvve-i gadabiye ve şehevîye	414
~ ve âlemler	378	~lardan önce arzda yaşayan mahlûklar	412
~ ve ibadet	226	~ların arza halife kılınması ve melâike.....	413
~ ve sıfât-ı kemaliye-i lâhiye	36	~ların derecelerinin tezâhürü	319
~daki istidatlar saadet-i ebedîyeye işaret eder	94	~ların emir ve nehiylere uymakla yükümlü oluşu	<i>Bakınız: tekliif</i>
		~ların kabiliyetlerinin tezâhürü ve istidatlarının neşvüneması	323
		~ların kısımları.....	137

~ların tabakaları arasında musalahanın temini	79
~ların terakkiyatı	78
~ların üç kısmı	242
âlemin ~ın istifadesi için yaratılışı	256
Allah ile ~ arasında ittisâli tevehhüm	386
Allah'ın ~a kıymet ve ehemmiyet vermesinin hikmeti	387
azîm ~lar	343
bedbaht ~lar	37
dünya ~ için yaratılmıştır	390
ilk ~ın yaratılışı ve melâike	403
iyi ve kötü ~ların akibetleri	320
melâike ile ~lar	412
müstesna ~	103
zaman ve mekanın ~lara tesiri	277
insan-ı ekber	91, 92
insan-ı kebîr	321
~in ölümü	322
insanî hayat	<i>Bakınız: hayat-ı insaniye</i>
insaniyet	139, 163
~ âlemi	<i>Bakınız: âlem-i insaniyet</i>
inşâ	251
inşıkak-ı kamer	287, 288
intibah-ı ruhanî	75
intikam	145
intizam	40, 97, 157, 211, 232, 238, 239, 254, 255, 285, 323, 358, 369, 389, 404
kâinattaki ~	234
kâinattaki ~ saadet-i ebediyeyi gerektirir	92
intizam-ı ekmel	229
inzar	108, 115, 116, 119, 318, 329
~ ve teklif	113
inzicar	156
ipham	274, 284
iptal-i hak	191
irade	96, 97, 125
~yi kötüye kullanma	<i>Bakınız: sû-i ihtiyar</i>
Allah'ın ~si	<i>Bakınız: irade-i külliye-i lâhiye, irade-i külliye, irade-i lâhiye, irade-i ezeliye, irade-i Hâlık, Allah'ın iradesi</i>
İrade	33
irade-i cüz'îye	46, 121, 122
irade-i ezeliye	124
irade-i Hâlık	211
irade-i lâhiye	207, 222, 223
irade-i külliye	46, 122, 123, 124, 125
irade-i külliye-i lâhiye	121
irfan	419, 437
irhasat	287
irşat	108, 161, 162, 229, 269, 273, 278, 279, 280, 283, 285, 341, 349, 351, 354
avam-ı nâsa yapılan ~	280

umumî ~	280
irtidat	185
İsa (a.s.)	438
isim	426, 427
zâtî ve fiilî ~ler	32
İslâm	76, 137, 287
~ devleti	<i>Bakınız: devlet-i İslâmiye</i>
~ dini	447
~ mahkemeleri	449
~ mahkemesinin adaletine bir misal	450
~ muharrirleri ve Kur'ân	432
~ şeriatî	<i>Bakınız: şeriat-ı İslâmiye</i>
~ şeriatî tâkat-i beşeriyeden hariç bir hakikattir	274
~ şeriatî ve nev-i beşer	278
~ şeriatinin ihtivâ ettiği fenler	274
İslâm Peygamberi	445;
<i>Bakınız: Hazret-i Muhammed</i>	
İslâmî bir adalet	448
İslâmiyet	24, 84, 85, 153, 157, 165, 200, 229, 260, 274, 298, 436, 437, 445;
<i>Bakınız: Müslümanlık</i>	
~ akıl, hikmet ve mantık üzerine müessesistir	167
~ aklî bir dindir	446
~ nev-i beşer için fitrî bir dindir	271
~ tahakküm ve tagallübe vesile olamaz	166
~ ve âlem-i medeniyetin tekemmülü	275
~ ve cihan medeniyeti	444
~ ve münafıkların nifakları	148
~in doğurduğu merhamet, şefkat, insaniyet	270
~in esas akâidi	447
~in menşei ilim, esâsı akıldır	260
~in yaptığı islâh	270
~le gelen evc-i medeniyet	272
Doktor Maurice'in ~ hakkındaki görüşü	430
Edward Monte'nin ~ hakkındaki görüşü	446
Gaston Care'in ~ hakkındaki görüşü	444
Jochahim du Rulph'in ~ hakkındaki görüşü	444
kemal ve şeref mikyâsı ~tir	166
ismet-i şer'îye	399
İsm-i Azam	25
ism-i fâil	121, 177
ism-i has	32
ispat-ı nübüvvet	289
ispat-ı Sâni	284
ispat-ı tevhid	289
israf	77, 91, 445
~ memleketi	92
fitratta ~ yok	89, 91
İsrafil (a.s.)	98

İstanbul.....	449
istek.....	<i>Bakınız: emel</i>
istiane.....	43, 56
istiâre.....	208, 273, 281
istiâre-i bediye.....	208
istibdat.....	45
istidadat.....	
kemalât ~ı.....	181
istidad-ı beşer.....	277
istidat.....	29, 54, 90, 94, 179, 230, 256, 269, 354, 370, 371; <i>Bakınız: kabiliyet</i>
~ı ihya.....	270
~lar ve iman.....	74
~larının neşvüneması.....	323
istifade.....	
âlemden ~.....	389
istifham.....	115
istihfaf.....	168
istihza.....	138, 168, 170, 174, 176
istikamet.....	446
istikbal.....	420
istiklâliyet.....	239
istikra-i tam.....	89, 232
istimdat.....	53
istirahat.....	216
istirahat-ı umumiye.....	85
istişare.....	<i>Bakınız: müşavere</i>
isyan.....	52, 78
beşerin ~ı.....	414
beşerin ~ları ve melâike.....	414
İşaratü'l-İ'caz.....	18, 28, 458
~ Arabî tefsiri.....	19
~ me'haz olmak üzere yazıldı.....	23
~'ın Arapçasındaki tevafuk.....	18
~'ın telifi.....	15, 18, 23
~'ın Türkçeye tercümesi.....	18
işaret-i hissiye.....	102
işitme.....	184;
<i>Bakınız: sem</i>	
İşrakiyyun.....	405
itaat.....	157, 318
~ rabıtası.....	156
itâb.....	349
itbarî emir.....	122, 123, 238
itidal.....	438
itikadat.....	359
itikat.....	46, 49, 53, 112, 447
batıl ~lar.....	430, 434
İtizal.....	46, 125, 177
itmam-ı rûkû.....	113
itnâb.....	81
ittifak.....	156
ittihat.....	156, 264
ittikâ.....	314

iyi.....	
~ ve kötüyü birbirinden temyiz.....	45
iyi insan.....	320
iyilik.....	319, 320, 375, 437, 438, 446
~le kötülük.....	319
iz'ân.....	112
izhâr-ı izzet.....	381
izn-i ilâhî.....	211
iztırarî emirler.....	123
izzet-i ilâhiye.....	347
izzet-i nefis.....	168, 169, 265

J

Jan Talmus.....	432
Jochahim du Rulph.....	
~'ın İslâmiyet ve Kur'ân hakkındaki görüşü.....	444
John Davenport.....	435

K

kabahat.....	139
Kâbe.....	291
Kâbe-i kemalât.....	153
kabiliyet.....	94, 179, 370;
<i>Bakınız: istidat</i>	
~lerin tezâhürü.....	323
kabrî.....	
~ ve haşrî vaziyetler.....	382
kader.....	124, 242, 385, 401
insanın filleri ve ~.....	121
kadı.....	449
kadın.....	
~ ile ruhî imtizâc.....	326
~ kalbi.....	326
~'ın iffeti.....	326
Cennet ~ları.....	317, 339
Kadîr-i Mutlak.....	259, 260
kâfir.....	111, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 196, 216, 242, 243, 244, 248, 250, 295, 316, 317, 341, 342, 365, 375, 383, 384; <i>Bakınız: inkâr edenler, ehl-i küfür</i>
~ ve Cehennem ateşi.....	136
~e ebedî ve gayr-i mütenahi cezanın hikmeti.....	133
~in cevher-i ruhu.....	134
~in her sıfatının ~ olmaması.....	356
~in masiyeti gayr-i mütenahi bir cinayettir.....	134
~in meskeni Cehennemdir.....	136
~ler hakkındaki ayetler.....	16
~ler ve Allah'ın gazabı.....	217

~lere hazırlanan bir ateş	261, 298	~lere nüfuz	269
~lerin a'mal-i hayriyelerinin mükâfâtı	136	~leri mühürlenener	118, 120, 128
~lerin Hazret-i Muhammed'i tanıdıkları hâlde inkâr etmeleri	112	~lerin hatmedilmesi	129
~lerin kalbleri	217	bozulmuş ~	134
~lerin zemmedilmesi	109, 137	fâsîd bir ~	161
küfür ve temerrüdleri ihbar edilen ~ler ve teklif	114	göz ~in âyinesidir	132, 219
kahır	108, 349	kadın ~i	326
~ ve cebir	269	münafıkların ~leri	217
kâinat	32, 37, 40, 50, 51, 75, 91, 92, 93, 118, 119, 204, 229, 231, 232, 241, 255, 281, 285, 319, 321, 323, 381; <i>Bakınız: âlem</i>	münafıkların ~lerindeki hastalık	149
~ denilen büyük saat	93	pis ~ler	111
~ ile ünsiyet	74	kanun	97, 98, 207, 228, 238, 270, 276, 358
~ kitabı	344	fitrî ~lar	371
~a hayat veren nizam ve nâzımı	231	nizam ve intizam ~ları	211
~ın âlem ile tesmiyesi	38	kanun-i esâsî ve teşrîf	435
~ın düzeni	<i>Bakınız: nizam-ı âlem</i>	kanun-i fitrî	117
~ın hamuru	323	kanun-i îlâhî	76
~ın hilkatindeki hikmet ve gaye ibadettir	35	kanun-i îlâhiye	203, 204
~ın mevcudatı	42, 43	kanun-i mahsus	97
~ın nizamı	369, 370	kanunî hükümlerin tanzim ve ittıradı	22
~ın ölümü	321, 322	kar	209, 257
~ın Sânie delaleti	38	kâr	178, 181, 182
~ın tasfiyesi	320	karar kılmış dalga	394
~ın tegayyür, tebeddül, tekamül kanunlarına tâbî tutulması	323	karınca	341
~ın tegayyürlü, inkılâplı, mâil-i indihâm surette yaratılması	322	karışıklık	153, 156; <i>Bakınız: ihtilâl</i>
~ın uzuvları ve Sâni	38	kasavet-i kalp	53
~taki nizam	232, 233, 234	kasıt	96, 97, 254, 285
~taki nizam saadet-i ebediyeyi gerektirir	90	katl	121, 414, 415
~taki nizam ve hakaik-ı nisbiye	51	katre	
~taki nizama karşı temerrüd	43	yağmur ~leri	256
münafık ve mü'minin nazarlarında ~	197	yağmur ~leri ve melâike	207
Kâinat Hâlıkı	448	kavaid-i Arabiye	18
kâl lisânı	344	kavaid-i esasiye	135
kalbî bir inkılâp	270	kavaid-i külliye	232
kalp	49, 53, 54, 56, 72, 73, 113, 117, 118, 119, 129, 130, 131, 149, 150, 157, 163, 164, 169, 194, 248, 269, 326, 359, 369, 371, 390	kavanin-i îlâhiye	233
~ bir lâtif-i Rabbaniyedir	130	kavanin-i tabiiye	437
~ ve iman	74	kavim	70, 88, 185
~ ve maneviyat	130	Muhammed-i Arabî'nin geçmiş ~lerden haber vermesi	267
~ ve namaz	76	Kayser	287
~i iman ile tezyin	72	kaza ve kader	242, 401
~in bir tarifi	130	kebair	252
~in fesada uğraması	169	keder	326, 330; <i>Bakınız: elem</i>
~in hatmedilmesi	130	Kehkeşan	395
~in muzmerâtı gözde görünür	219	kelâm	33, 55, 104, 138, 208, 272, 273, 291, 342, 346, 347, 362
~in nifak ile hastalanması	149	~ sıfatı	348
~in nokta-i istinadı ve iman	129	~ın güzelliği, belâgatı	348
~lerdeki kasaveti ince hissiyatla tebdil	272	~ın hüsnünü artıran bir esas	63
		~lar iki kısım dır	55
		beliğ ~lar	63
		beşer ~ı	19, 20
		Rabbânî ~lar	118

kelâm-ı ezeli	19, 20, 278	kinâye	153
kelâm-ı ilâhî	20	Kisrâ	287
kelâmullah	18, 26, 451, 457	~nın sarayının yıkılması	287
kelimat		kitab-ı dua	25
Cenab-ı Hakkin ~i yazılmakla bitmez	344	kitab-ı edeb	432
kelimat-ı hâliye	344	kitab-ı hikmet	25
kelimat-ı ilâhiye	26	kitab-ı kebîr-i kâinat	344
kelime	104, 153, 344	kitab-ı mukaddes	25, 26
hâli ~ler	344	Kitâb-ı Mukaddes	435
kelime-i hâliye	344	Kitâb-ı Mübîn	419
kelime-i tevhid	137	kitab-ı semavî	27
kemal	50, 166, 240	kitab-ı şeriat	25
~ sahipleri	<i>Bakınız: ashab-ı kemal</i>	kitap	44, 55, 67, 455
~e yürüyüş	281	~ ehli	<i>Bakınız: ehl-i kitap</i>
kemalât	104, 117, 152, 153, 227, 371, 425	Kur'ân çok ~ları tazammun eden bir ~tır	25
~ istidadatı	181	semavî ~lar	81;
âlemdaki ~ Sâniin kemalinden		<i>Bakınız: kütüb-i sâbika</i>	
muktebestir	240	kızb	138, 144, 146, 152, 169, 265;
şahsî ~ ve ibadet	230	<i>Bakınız: yalan</i>	
kemalât-ı beşeriye	230	~in çirkinliği ve zararları	152
kemalât-ı vicdaniye	355	kinaye ve tariz suretiyle söylenen kelime ~	
kemal-i intizam	37	sayılmaz	153
kemal-i sefahet	147	maslahata binaen ~	153
kemik	91, 96, 376	münafıkların ~i	152
Kenan (yer)	422	komünist	451, 453
kesb	32, 105, 122, 123	konusma	125, 243, 280, 346, 375
kesb-i murefe	74	akılların seviyesine göre ~	284
kesret-i muhabbet	383	korku	45, 50, 54, 169, 199, 269;
keşfiyat-ı fenniye	283, 284	<i>Bakınız: havf</i>	
keşif		ümit ve ~	318;
beşerin ~ ettiği veya edeceği icadata		<i>Bakınız: havf ve reca</i>	
nûmuneler	422	korkutmak	318
kevser-i fesahat	66	Kostantiniye'nin alınması	287
kısas	449	köşk	335
kısır	<i>Bakınız: akîm</i>	kötü	144, 157, 219
kıssa		~ ahlâklar	138
enbiyanın ~ları	419, 420	~ insanlar	319
kıssa-i Mûsa	56	~ şeyleri men	156
kıssa-i temsiliye	213	iyi ve ~yü birbirinden temyiz	45
kış	209	kötülük	139, 319, 320, 383;
kıtâl	414	<i>Bakınız: şer, fenalık</i>	
kıyam	75	iyilik ile ~	319
kıyamet	39, 40, 81, 90, 92, 93, 94,	Ku'rân-ı Azîmüştan	
301, 320, 321, 322, 381, 387, 396, 397, 399;		icaz ile i'caz sıfatlarını hâvi ~	55
<i>Bakınız: kâinatın ölümü</i>		kubuh	50, 51, 319, 381;
~te ecsamın aynıyla iadesi	93	<i>Bakınız: çirkinlik</i>	
beşerin meyil ve emelleri ~i ister	90	kudret	33, 42, 222, 225, 238, 351, 371
kıyamet-i mükerrere	90	~ mertebeleri aclele ayrılır	127
kıymet	126, 343	~ mu'cizeleri	236, 284
kız		~ sıfatı	348
~ların toprağa gömülmesi	269, 442	Allah'ın ~i	<i>Bakınız: Allah'ın kudreti</i>
kibir		insanın ~i	53
İblisin ~i	424, 425	kâmil bir ~	237
kin	79		

kudret-i ezeliye	32, 52, 98, 345, 369, 377
~nin eşyaya taalluku	127
~nin mübaşeret-i	39
kudret-i ilâhiye	204, 206, 220, 224, 235, 253
~de zerre ile şems arasında fark yoktur	345
~nin mu'cizeleri	209
~ye bir iftira	152
kudret-i kâmilîye	398
kul	76;
<i>Bakınız: abd</i>	
kendilerine nimet ve ihsanda	
bulunulan ~lar	49
kul (söyle)	30
kulak	118, 131, 222, 224
~ tabiri	224
~ın küfürle tıkanması	118
~ları mühürleneler	120
~taki zarın nur-i imanla ışıklanması	118
kulluk	<i>Bakınız: ibadet, ubudiyet</i>
Kur'ân	18, 30, 35, 59, 74,
82, 83, 84, 85, 109, 112, 137, 169, 185, 194,	
219, 287, 293, 294, 295, 303, 306, 314, 324,	
341, 342, 346, 349, 351, 368, 369, 370, 432,	
434, 440, 443, 450, 451, 452, 454, 456, 457	
~ akaid ve ahlâkın mecellesidir	439
~ Allah kelâmıdır	25, 62, 83, 84, 294
~ Arş-ı Azamdan, İsm-i Azamdan, her	
ismin mertebe-i âzamından gelmiştir	25
~ beşer kelâmı değildir	308
~ beşeriyete ilâhî bir lütuftur	442
~ bir Peygamber sesidir	438
~ bir ümmînin mahsulü değildir	65
~ bütün ins ve cin tabakalarının suâl ve	
ihtiyaçlarına cevap veriyor	19
~ bütün iyilik ve fazilet esaslarını	
muhtevîdir	437
~ bütün zamanlardaki bütün insanlara	
nazil olmuştur	286
~ def'aten nâzil olmaması	305, 308
~ dışındaki kelimat-ı ilâhiye	26
~ diğer kitapların fevkindedir	65, 67,
68, 307, 444	
~ diğer kitapların mehasinin cem eder	65
~ düşmanları	452
~ fesahat ve belâgat mu'cizesidir	431
~ hakkında müfessirlerin farklı	
tefsirlerinin hikmeti	111
~ hakkındaki şüphelerin üç menşei	278
~ hiçbir misale tabi olmamıştır	62
~ hidayeti	<i>Bakınız: hidayet-i Kur'ân</i>
~ hidayettir	67
~ hile, zaafiyet ve sair çirkin şeylerden	
münezzehdir	65
~ ile kavanin-i tabiîye arasındaki ahenk	437
~ insan sözü değildir	441

~ kelâmullahtır	18, 26
~ kütüb-i sâlifinin esaslarını cem etmiştir	85
~ lâhutîdir	430
~ mu'cizedir	68, 293, 313, 441
~ mukaddes bir kütüphâne hükmündedir	25
~ nedir, tarifi nasıldır?	24
~ nedir?	431
~ nuru	450
~ şek ve şüphelere mahâl değildir	295, 304
~ şiir değil, daha yüksektir	438
~ tarik-ı müstakime irşat eder	68
~ tefsirleri	451
~ tefsirleri iki kısımdır	452
~ ve Arap kavmi	291
~ ve cihan medeniyeti	444
~ ve ehl-i kitap	84
~ ve kütüb-i sâbık	84
~ ve Lebid	441
~ ve Müslümanlar	432, 447
~'a hizmet	456
~'a iman	82, 84
~'a muhatap olanlar	107
~'a nazire getirilemeyeşi	441
~'da ahirete âit ahvalden bahsedilmesi	283
~'da cüz'î ve hakir şeylerden	
bahsedilmesi	344
~'da hakikatlerin temsilâtla anlatılmasının	
hikmeti	349
~'da hakir şeylerden temsiller getirilmesi	361
~'da kâinata dâir fünundan az	
bahsedilmesi	279
~'da müşkülât olduğu şüphesine cevap	281
~'da sure başlarında bulunan hece	
harfleri	<i>Bakınız: huruf-i mukattaa</i>
~'da şek ve şüphe yoktur	67, 68
~'da ta'yip edilecek hiçbir nokta yoktur	66
~'da yaratılışa âit meselelerin müphem	
ve mutlak bırakılması	279, 281
~'daki kelimelerin mevkileriyle olan	
münasebetleri	86
~'daki müteşabihat	278
~'daki tekrarların usanç vermemesinin	
hikmeti	56
~'daki temsilâtın hikmeti	349
~'daki tenezzülât-ı ilâhiye	281
~'ı medih	71
~'ı tefsir edecek heyet	22
~'ı tercüme	442
~'ın akîdelerinin hulâsası	447
~'ın Allah'ın birliğine imanı ilanı	440
~'ın Allah'tan nâzil olduğuna bir hüccet	87
~'ın anasır-ı erbaası	30
~'ın Arabistan yarımadasında gerçekleştirdiği	
değişim	442
~'ın ayetlerde icaz ve ihtisâr yapması	260

~'in ayetlerinde kinaye tarîkının ihtiyar edilmesi	280
~'in ayetlerindeki kelimeler o ayette takip edilen maksada hizmet eder	63
~'in ayetlerinin cümleleri arasında i'caz ve belâgata medar münasebetler vardır	67
~'in ayetlerinin tekrar edilmesinin hikmeti	55
~'in azameti	65
~'in bazı ayetleri zahiren, akli delillere muhaliftir görüşüne cevap	279, 284
~'in bazı ayetlerinde tahsisat yapılmamasının hikmeti	70
~'in bedayî ve camiiyeti	451
~'in belâgati	56, 67, 290, 360, 440, 441, 451
~ ve nezaheti	441
~ ve şairler	441
~'in bir kısmı, bir kısmını tefsir eder	49
~'in Cenab-ı Hakka dair tasvirleri	280
~'in cevheri, özü	<i>Bakınız: cevher-i Kur'ân</i>
~'in cihanşûmul hakikati	439
~'in cihat-ı sittesi	27
~'in cümleler arasındaki şiddet-i ittisal	66
~'in dört temel unsuru	28
~'in fesahat, belâgat ve nezaheti	432
~'in fesahati	451
~'in feyzi	<i>Bakınız: feyz-i Kur'ân</i>
~'in gaybî ihbarları	111
~'in gençlik, güzellik ve garabetini muhafaza edişi	273
~'in güzellikleri	433
~'in hakaikı hakkında feylesofların görüşleri	275
~'in halavetini ve gençliğini muhafazası	62
~'in halka-i dersi	279
~'in harfleri	<i>Bakınız: haruf-i Kur'âniye</i>
~'in herbir kelâmı, üç kaziyeyi müştemildir	111
~'in hurufâtı	20
~'in hükümleri sure, ayet, kelime ve harflerinde görünür	60
~'in i'cazı	18, 28, 47, 57, 67, 69, 71, 80, 96, 111, 156, 278, 279, 284, 286, 289, 297, 299, 305, 307, 314, 342, 354, 360, 451;
<i>Bakınız: i'caz-ı Kur'ân</i>	
~ beşerin takatinden hariç derecedir	290
~ hakkında üç tarîk	290
~ndan şüphe edenler	369
~nın üç vechi	297
~'in ibadet emri	295, 303
~'in ifadesi	443, 447
~'in irşadı	279
~'in irşadı ve avam	279
~'in kâinattan bahsi	285
~'in kelimatındaki nûktelerin kıymeti	17

~'in kelimeleri ve cümleleri	<i>Bakınız: lâfz-ı Kur'ânî</i>
~'in kemali	65
~'in kestiği ve ihdas ettiği hakikatler ve rabitalar	110
~'in kiraatı	19
~'in kudsi nezaheti	434
~'in lafızlarının dizilmesi	47
~'in lisanı	440, 441, 442
~'in manaları küllî ve umumîdir	19
~'in manasındaki câmiyet ve külliyyet	20
~'in meydan okuması	261, 295, 309;
<i>Bakınız: Kur'ân'la muâraza edilememesi, Kur'ân'ın muâraza daveti</i>	
~'in misalleri	341, 342
~'in mislinin getirilememesi	261, 291, 292, 298, 306, 307, 309, 314
~'in mu'cize oluşu	289;
<i>Bakınız: i'caz-ı Kur'ân</i>	
~'in muâraza daveti	59, 67, 306, 342
~'in muhtelif asırlara ve insan tabakalarına hitap edişi	80
~'in münafıklara karşı takip ettiği tarz	139
~'in münafıkları fazla takbih etmesinin hikmeti	137
~'in nazmı	18, 47, 71, 308
~ndaki belâgat	290
~ndaki cezalet	19
~ndaki i'caz	23, 28
~ndan şüphe edenlere cevap	369
~'in nev-i beşere rahmet oluşu	368
~'in nuru ve dalâlete atılan fasıklar	357
~'in nüzûlü	305, 308
~'in önceki şeriatların fer'î hükümlerinden bir kısmını neshetmesi	85
~'in selâseti	360
~'in sıdkı	279
~'in şivesi	346, 349
~'in takip ettiği maksatlar	28
~'in taklidinin yapılamaması	62
~'in tefsiri nasıl yapılmalı?	22
~'in tefsiri okumanın suç sayılmasına karşı cevap	450
~'in temsilâtı	354
~'in temsilleri	351;
<i>Bakınız: temsîlât-ı Kur'âniye</i>	
~'in tenzili	82
~'in ulviyeti	439
~'in üslûbu	132, 279, 281, 308, 309, 346, 433, 451
~ nazm ile nesir arasındır	290
~na yapılan itirazları red	349
~nun taklit edilemeyişi	297
~'in vahşî adetleri ve hurafeleri kaldırması	442

~'in vücuh-i i'cazı	289
~'in yaptığı inkılâp ve tebeddül	292
~'in yüksekliği	64
~'la meydana gelen hakikat.... <i>Bakınız: hakikat-i nuraniye</i>	
~'la muâraza edilememesi	291, 292, 296, 298, 305, 307
ahlâkî kaidelerden bahseden ~ ayetleri	445
Bismark'ın ~ hakkındaki görüşü	429
Carlyle'in ~ hakkındaki görüşü	435
Corsele'nin ~ hakkındaki görüşü	442
Doktor City Youngest'in ~ hakkındaki görüşü	440
Doktor Johnson'un ~ hakkındaki görüşü	439
Doktor Maurice'in ~ hakkındaki görüşü	431
ecnebî feylesofların ~ hakkındaki görüşleri	429
Edward Gibbon'un ~ hakkındaki görüşü	435
Edward Monte'nin ~ hakkındaki görüşü	446
enbiya, evliya, asfiya ve ~	26
Gaston Care'in ~ hakkındaki görüşü	444
Hazret-i Muhammed ~ hususunda yalnız muhataptır	83
Jochahim du Rulph'in ~ hakkındaki görüşü	444
Levazaune'nin ~ hakkındaki görüşü	437
Marmaduke Pickthall'in ~ hakkındaki görüşü	437
Mister John Davenport'un ~ hakkındaki görüşü.	434
Müsteşrik Sedio'nun ~ hakkındaki görüşü	438
Rodwell'in ~ hakkındaki görüşü	443
zerre üstünde zerrelere yazılan ~ yıldızlarla yazılacak olandan aşağı değildir	347
Kur'ân-ı Azîmüşşan	29, 56, 57, 58, 138, 234, 341
~ bütün asırlara ve tabakat-ı beşere nazil olmuştur	70
~ mu'cizedir	289
~ pekçok fenleri ve ilimleri câmi'dir	21
~'in belâğatı	291
~'in fesahatı	291
~'in icazlı ifadeleri terk edip itnâbı ihtiyar etmesi	81
~'in mezâyâsı beşer kelâmında yoktur	292
~'in müfessiri nasıl olmalı?	22
~'in tefsiri nasıl olmalı?	21
Kur'ân-ı Ekber	369
Kur'ân-ı Hakîm	19
~'in kelâm-ı ezefiden gelmesi	20
~'in okunması	17

~'in sure ve ayetlerindeki mu'cize-i nazm	19
Kur'ân-ı Kerîm	52, 70, 72, 77, 81, 85, 151, 159, 162, 167, 169, 170, 176, 181, 182, 183, 186, 187, 194, 195, 198, 200, 201, 202, 203, 204, 206, 213, 218, 219, 231, 239, 241, 242, 243, 244, 245, 247, 253, 261, 279, 280, 282, 284, 285, 289, 291, 294, 296, 297, 298, 299, 300, 310, 313, 316, 317, 324, 329, 331, 342, 346, 353, 354, 357, 369, 374, 375, 376, 387, 396, 409, 412, 420, 424, 434, 437
~ tarih, coğrafya, muâllimi değildir	393
~ ve diğer semavî kitaplar	432
~ ve haşır	96
~ vücuda gelmiş veya gelecek herşeyi ifade ediyor	419
~'de takip edilen maksad-ı aslî	284
~'deki müteşabihat	279
~'in âlemin nizam ve intizamından bahsetmesinin hikmeti	393
~'in ayetlerdeki ta'mim ve tahsisleri	81
~'in ayetleri	360
~'in bazı ayetlerde nazm-ı kelâmı mutlak bırakması	80
~'in bazı kelimelerini âmm ve mutlak bırakması	107
~'in fenlerden bahsi	273
~'in fenlerden ve ilimlerden fezlekeler alması	275
~'in gâibâne bahisten, hitaba geçmesi	242, 375
~'in hikâye ettiği şeyler	141
~'in hitap, mana ve işaretlerinin genişliği	395
~'in ibadet emri	244
~'in icazı	307, 416
~'in irşadı	283
~'in irşadı ve avam	273
~'in kâinattan bahsi	284
~'in medhi ve zemmi	109
~'in münafıklar hakkındaki uzun ifadeleri	197
~'in nifak aleyhindeki tehdit ve takbihleri	166
~'in selâseti, belâğatı ve nakşındaki inceliği	360
~'in sureler halinde nazil olması	309
~'in temsilleri	198, 362
~'in tergib ve terhibi	109, 116
~'in terkibleri nahiv ilmine muhaliftir şüphesine cevap	293
~'in teşbih, misal, istiâreleri	273
~'in üslûp ve şivelerine yapılan itirazlara cevap.	350
~'in üslûpları	281
~'in yüksek hakaiki tasviri	273
insanların ~'in benzerini yapmakta aciz kalışı	307

Kur'ân-ı Mu'cizülbeyan	59, 90, 96, 286, 324, 450
~'a tefsir-i câmî	16
~'in ayetlerinin nazmı	70
Kurtuba	443
kurtuluşa erenler	105
kusur	225, 438
kuş118	
~ dili	422
kuva	238, 239
kuva-i sâriye	405
kuvve	
insanın ~leri ve ibadet	230
kuvve-i aklıye	46, 228, 358, 418
kuvve-i aklıye ve fikriye	359
kuvve-i aklıye-i melekiye	45
kuvve-i cazibe	233, 282
kuvve-i dafia	233
kuvve-i gadabiye	45, 46, 52, 228, 358, 359, 409, 414
kuvve-i maneviye	74
kuvve-i sebuiyye-i gadabiye	45
kuvve-i şeheviye	45, 228, 358, 359, 409, 414
kuvve-i şeheviye-i behimiye	45
kuvve-i vahime	126
kuvvet	77, 238
cemaattaki ~	264
hüceyrattaki beş ~	92
kuvvet-i kâmile	92
küfran	202, 387
küfran-ı nimet	375
küfür	112, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 133, 134, 152, 170, 184, 194, 196, 200, 300, 354, 356, 357, 366, 373, 375, 382, 387;
<i>Bakınız: inkâr, hakikat-i küfriye</i>	
~ ağacı	<i>Bakınız: şecere-i küfriye</i>
~ ehli	<i>Bakınız: kâfir, ehl-i küfür</i>
~ gayr-i mütenahi bir cinayettir	134
~ gayr-i mütenahi nimetlere küfrandır	134
~ günahı	<i>Bakınız: masiyet-i küfriye</i>
~ şeceresi	119
~ ve terhib	116
~ zulmetiyle bakış	353
~leri ihbar edilen kâfirler ve teklif	114
~ü def	116
~ü kabul edenler	383
~ün iki kısmı	112
gözün ~ zulmetiyle kör olması	119
kalbin ~ ile peçelenmesi	157
vicdan ve ~	134
zünnar, şapka ve ~	113
küre	
yedi ~	392
küre-i arz	88, 426;

<i>Bakınız: arz, dünya</i>	
~dan istifade	256
~in merkezindeki ateş	301
küre-i arziye	
yedi ~	391
küre-i havaiye	207
kütüb-i Arabiye	307
kütüb-i ilâhiye	432
kütüb-i sabık	
Kur'ân ve ~	84
kütüb-i sâbika	
~ya iman	84
kütüb-i sâlîfe	85
kütüb-i semaviye	100, 310, 431
kütüp	
~ ve suhuf lar	26
kütüphane	455

L

lafız	205
Lâfza-i Celâl	32, 33, 223, 225, 411
lâfz-ı Kur'ânî	19
lâm	36, 59, 60
lâşe	
~ etinin haram oluşu	399
latife-i Rabbaniye	130
Lebid	
~ ve Kur'ân	441
lem'a-i i'caz	61
letâif-i belâgat	57
Levazaune	
~nin Kur'ân hakkındaki görüşü	437
Levh-i Alâ	428
Levh-i Mahfûz	414
lezaiz	326
Cennetin ~i	340
lezaiz-i cismaniye	100
lezaiz-i ebediye	134
lezaiz-i faniye	181
lezzet	79, 93, 95, 99, 118, 327, 329, 373;
<i>Bakınız: lezaiz</i>	
~in devamı	328, 331
~in zevali elemidir	328
bütün ~ler imandadır	52
Cennet ~leri	326
Cennet ~leri ile dünya ~leri	327
insanın hakikî ~leri	328
lezzet-i fâniye	166
ligayrihi	284
lisan	20, 73, 184, 343, 432
~ ile ruh	34
lisan-ı Arap	375

lisan-ı belâgat.....	440
lisan-ı hâl.....	344
~ ile yapılan zikirler, tesbihatlar ve nur-i iman.....	118
lisan-ı kâl.....	344
lizatihî.....	284
lûgat.....	426
lütuf.....	52, 108
~ ve kahr.....	108

M

maâd.....	227	mahz-ı hasaret.....	373
maasiyi terk.....	72	makam-ı irşat.....	283
maaş.....	227	makam-ı istidlâl.....	285
mabud.....	226, 260, 311	makam-ı reca.....	50
ibadet ve ~.....	244	makam-ı rububiyet.....	50
Ma'bud.....	230, 259	makam-ı ubudiyet.....	50
~un vücuduna dair deliller.....	244	makasid-ı erbaa.....	30, 31, 56
madde.....	391	makes-i efkâr.....	130
~ ile ~nin hareketinin ezeliyeti.....	236	makine-i ilâhiye.....	233
~lerdeki tabakalar.....	395	maksat.....	43
fezayı dolduran ~.....	394;	mal.....	72
<i>Bakınız: esîr</i>		Mâlik.....	381, 387
pis ~ler.....	357	mâlikin ademi.....	118
madde-i buhariye.....	391	malûm	
madde-i esîriye.....	392, 394;	ilim ~a tabidir.....	121, 124
<i>Bakınız: esîr</i>		ilim ile ~.....	402
madde-i latife.....	97	malûmat	
maddî gelişmeler.....	<i>Bakınız: terakkiyat-ı</i>	~ alış veriş.....	347
<i>maddiye</i>		malûmat-ı kalbiye.....	131
maddiyyun.....	405	mana.....	35
maden.....	395, 400	elfaz okunurken ~larını düşünmek.....	41
maharet.....	272	mana-i beligâne.....	210
mahbub		mana-i hakikî.....	34
~ların firak ve zevallerinden neş'et eden elemler.....	328	mana-i harfî.....	285
mahir.....	266	mana-i masdarî.....	121
mahiyet.....	126	mana-i mecazî.....	34, 208
mahiyet-i küfriye.....	16	mana-i murad.....	112
mahiyet-i mücerrede.....	405	mana-i zahirî.....	208
mahkeme.....	448, 449, 452, 453;	manevî	
<i>Bakınız: adliye</i>		~ cennet.....	54
İslâm ~leri.....	449	dünyanın ~ nizamı ve fasık.....	372
İslâm ~sinin adaletine bir misal.....	450	maneviyat.....	90, 92, 130
mahkeme-i âdile.....	448	~ın inkişafı.....	270
mahkeme-i kübra.....	99	kalp ve ~.....	130
mahlûk		mantık.....	167
beşerden önce arzda yaşayan ~.....	412	manzume-i şemsiye	
mahlûkat.....	92, 95, 197,	altı ~.....	396
388, 404, 408, 436, 437		Manzume-i Şemsiye.....	37, 282,
~ın vücud ve ademi.....	345	391, 392, 395, 396	
~ın yaratılmasının hikmeti.....	36	maraz.....	150
mahreç.....	61	münafıkların kalblerindeki ~ın arttırılması.....	150
		marifetullah.....	328, 371
		Marmaduke Pickthall	
		~'ın Kur'ân hakkındaki görüşü.....	437
		masdar.....	122
		masivaullah.....	253
		~ı terk.....	72
		masiyet.....	135
		kâfirin ~i.....	134
		masiyet-i küfriye.....	133, 134
		maslahat.....	153, 231, 232, 241

masnuat	
~taki kemalât Sâniin kemalinden	
muktebestir	240
mason	451
masum	99, 157
matbah	
dört ~	97
Mâtüridi	123
mâû'l-hayat	130
mâyî	391
mâyî-i nârî	391
mazarraat	143
mazhâr-ı hissiyat	130
mazi	266, 420
mazlum	99
me'kel	330
me'kulât	326
me'yus	108
me'yusiyet	53
mebde ve mead	53, 375, 379
mecaz	
~ın hakikat zannedilmesi	207
Mecîd-i Saîd	95
mecmaû'l-mesâkin	165
Mecusî	125, 128
~lerin taptığı ateşin sönmesi	287
medar-ı maişet	240
medenî	267, 274, 276
medeniyet	271, 276
~ âlemi	<i>Bakınız: âlem-i medeniyet</i>
~in zirvesi	<i>Bakınız: evc-i medeniyet</i>
Kur'ân, İslâmiyet ve cihan ~i	444
medeniyet-i İslâmiye	269
medet	53
mehasin	121
Mehmed Kayalar	457
Mehmed Mihri	22
Mehmed Şefik	22
mekân	277, 329
Mekke'nin fethi	287
Mektubat	16
melâike	75, 81, 129,
403, 405, 406, 408, 409, 410, 411, 414, 415,	
416, 417, 423, 424, 427; <i>Bakınız: melek</i>	
~ hakkındaki farklı tabirler	405
~ ile insanlar	412
~ ve esma	426
~ ve şeytan	265
~nin Allah'ı takdis ve tathîri	416
~nin beşer ile irtibat ve alâkası	410
~nin beşerin ca'linin hikmetini sorması	415
~nin hıfzı	410
~nin kitabet işlerini görmesi	410
~nin tesbihatı	415
~nin vücudu ve ~ ile muhavere	406
~ye iman	404
~yi kabul edenin meseli	404
~yi kabul etmeyenin meseli	404
Âdem (a.s.), ~ ve İblis	424
beşerdeki ~ itikadı	407
beşerin ~ye tefevvuku	418
beşerin ~ye tercih edilmesi	416
beşerin ~ye tereccühü	423
beşerin hilâfetine karşı ~nin istifrası	409
beşerin isyanları ve ~	414
Hazret-i Âdem'e talim-i esma ve ~	418
ilk insanın yaratılışı ve ~	403
insanın hilâfetine ~nin istifhamı	413
insanların arza halife kılınması ve ~	413
yağmur katreleri ve ~	207
melceû'l-fukara	165
Mele-i A'lâ	291
melek	26;
<i>Bakınız: melâike</i>	
~ler mükerrrem abddir	406
~ler ve bulutlar	211
ra'd ve berk ~leri	212
yağmur katreleri ve ~ler	257
melekât	131
meleke	265, 272
melekût	120, 127, 347;
<i>Bakınız: içyüz</i>	
melekû'l-bihâr	405
melekû'l-cibal	405
melekû'l-emtar	405
memat	384
memleket	452, 453
men	156
menafi-i dünyeviye	181
menba-ı kemalât	117
menfaat	143, 153, 323, 400
~leri celp ve cezp	45
mensuh	153
merci-i hakikî	397
merhamet	79, 80, 191
merhamet-i İlâhiye	133, 136
~ ve ebedî ceza	135
merhametsizlik	53
Mersin	454
mertebe-i nâriye	
yakıcı olmayan ~	422
mertebe-i ulûhiyet	249
mesâğ-ı şer'î	153
mesalih-i umumiye	229
mesâme	92
mesel	189
Mesih	436
mesken	325, 329, 330, 339

meslek.....	25, 26	Moris	430
doğru yolda olanların ~leri.....	48	Mösyö Reno.....	433
ferdin ~i	21	mu'cize	228, 420
mesmûatî dinlemek	132	~ Allah'ın fiilidir	426
Mesnevî-i Şerîf.....	452	~ler ile terakkiyat arasındaki münasebet	421
Meşâiyyun	405	Hazret-i Muhammed'in ~leri	286, 287
meşiet-i İlâhiye.....	204, 222, 223, 225	keşfedilmeyen ~ler	422
meşrep	25, 26	nev-i beşer, ~ler ve terakkiyat	420
ferdin ~i	21	mu'cize-i kudret.....	380
mevalid.....	246	mu'cize-i nazım.....	19
mevasim-i erbaa	85, 208	Mu'tezile.....	303
mevcudat	29, 32, 42, 43,	muallâkât	
223, 232, 392, 417, 427		altın ile yazılan ~	313
~a şey ve eşya denilmesi.....	225	Muallâkât	441
Mevlâna Celâleddin-i Rumî Hazretleri	452	Muallâkât-ı Seb'a	291
mevt.....	377, 379, 384, 385, 386;	muamelât	228, 274
<i>Bakınız: ölüm</i>		muavenet	78, 79
~ mahlûktur	379	mûcib-i ceza	150
~ mu'cize-i kudrettir.....	380	mucizat-ı enbiya	
meyelân	121, 122	~daki iki gaye ve iki hikmet	420
abdin fiile ~ı	123	mudga.....	96, 376, 379
meyil	94, 230, 256, 264, 371	muhabbet.....	39, 95, 229, 230, 330;
insanın ~leri.....	227	<i>Bakınız: sevgi</i>	
meylû'l-istikmâl.....	282	~ hakikati saadet-i ebediyeyi gerektirir.....	95
meylû't-terakkî.....	282	muhabettullah.....	328
mevye		muhakeme-i aklıye	269
~lerin lezzeti	329	muhakkikin	25
Cennet ~leri	317, 328, 330, 338	muhakkikin-i ulema	289
mevye-i Cennet.....	19	muhâl	236, 238
meyyit-i gayr-i müteharrik.....	130	Muhammed (a.s.m.).....	30, 61,
mezar taşları	456	297, 305, 361, 439, 441, 447; <i>Bakınız: Hazret-i</i>	
mezheb-i Cebir.....	177	<i>Muhammed</i>	
mezheb-i İtîzal.....	332	~ hakkında Doktor City Youngest'in	
meziyet.....	80	görüŖü.....	439
Mısır	422	~'in risaleti	447
Mısır Müftüsü Şeyh Muhammed Abdüh.....	333	Bismarkın ~ hakkındaki görüşü.....	429
Miftah	294	Muhammed Abdüh.....	333
mikrop	233, 234	Muhammedî	429
millet	21, 88, 268, 456	Muhammed-i Arabî	29, 267, 271;
millî rabîtalâr.....	110	<i>Bakınız: Hazret-i Muhammed</i>	
mim	60	~'nin yaptığı harika icraat.....	268, 270
minare	456	Muhammed-i Haşimî	153;
minnet	77, 78	<i>Bakınız: Hazret-i Muhammed</i>	
misâk-ı ezelf	250	~nin ümmîliği ile beraber yaptığı harika	
misal.....	62, 273, 362	icraat	271
Kur'ân'ın ~leri	341, 342	Muhammedü'l-Emîn	<i>Bakınız: Hazret-i</i>
misil		<i>Muhammed</i>	
Cenab-ı Hakka yapılan ~	259	~ lakabı.....	264
miskin.....	145, 164	muharebe-i ilmiye.....	120
Mister John Davenport		muhatab	346
~'un Kur'ân hakkındaki görüşü	434	muhavere	351
mizan-ı kastî.....	257	muhit	59, 185, 276, 284
molekül	<i>Bakınız: zerre, zerrat</i>	muhkemât.....	112
Monsieur Renaud.....	433	Muhyî	32, 226
		Muhyiddin-i Arabî	36, 452

mukteza-i belâgat ve irşat.....	285	müessir	122, 233
mukteza-i hâl		müessir-i hakikî	123
~e mutâbakat	80	müfessir.....	206
~i mûraat	281	~lerin ayetler hakkındaki beyanlarının farklı oluşu	70
murat	125	~lerin farklı tefsirlerinin hikmeti	111
Mûsa (a.s.)		Kur'ân-ı Azîmüştânın ~i nasıl olmalı?.....	22
~'nın asası ve <i>Asa-yı Mûsa</i>	455	müflih.....	107
musavvire.....	92	müfret.....	190
Müsevî.....	437	müfsit.....	160
musikî		mükafat	
İlâhî bir ~ dairesi	118	ahirette ~	99
musibet.....	53, 135, 168, 200, 204	hayırların ~ı	70
~in umumî oluşu.....	371	mülk	120, 347;
~lere mukavemet.....	74	<i>Bakınız: dışyüz</i>	
musibettede	216	~ âlemi	<i>Bakınız: âlem-i mülk</i>
bayılmak üzere olan bir ~.....	220	mümessel-i leh	348
mutasavvifâne akideler	436	Mümît	32, 226
Mutezile.....	41;	mümkîn	
<i>Bakınız: mezheb-i İtîzal, İtîzal, Ehl-i İtîzal</i>		vacibi ~e kıyas	127
mutluluk.....	<i>Bakınız: saadet</i>	mümkînat	235, 352, 353
muvaffakiyet.....	271	~in Cenab-ı Hakkın şunatına mikyas yapılması	127
muvazene.....	372	mümkün	345
~ kanunu	223	mümsike.....	92
muvazene-i maneviye	372	Mün'im.....	259
muvazene-i umumiye	207	münafık	18, 138, 150, 154, 159, 170, 179, 180, 182, 200, 202, 217, 242, 243, 244, 248, 250, 317, 375; <i>Bakınız: ehl-i nifak</i>
muzaffer cumhuriyetler	442	~ nifak ve iman	137
muzarî sigâsı	214	~in bakışı.....	197
mü'min.....	44, 104, 110, 128, 137, 139, 140, 162, 163, 165, 166, 170, 176, 242, 243, 244, 248, 250, 295, 318, 329, 335, 357, 365, 367, 370; <i>Bakınız: Müslüman</i>	~in nazarında kâinat	197
~in başlıca sıfatları	446	~lar bahsi.....	136
~in nazarında kâinat.....	197, 198	~lar hakkındaki ayetler	16
~ler beyinde hatt-ı muvâsalayı kesenler	341	~in izahının mücmel bırakılışının hikmeti	17
~ler ve münafıklar	158, 159, 165, 169, 170, 171, 174, 175	~lar hakkındaki itnabın sebebi	138
~lere beşâret	317	~lar ve mü'minler	147, 161, 162, 171
~leri medih.....	71	~lar ve şeytanları.....	174
~lerin bazı dünya lezzetlerinde hasaretleri.....	373	~lar ve şeytanlaşmış reisleri	168, 172, 173
~lerin sırları ve münafıklar.....	173	~lara karşı hâsıl olan nefret ve adavet.....	179
Kur'ân'da ~lerin methodilmesi.....	109	~ları ihata eden musibetler.....	216
münafıklar ve ~ler	147, 161, 162	~ları istilâ eden dehşet	224
ümî ~ler	106	~ları nifaktan zecr ve men.....	144
mübadele	227, 228	~ları tevbih, takbih, tehdit, tâyib	143
mücadele	357	~ların ahvali.....	224
mücerredat	349	~ların alay etmeleri.....	168;
mücrim	320	<i>Bakınız: münafıkların istihzaları</i>	
müdahene	169, 171, 172	~ların aldatmaya çalışmaları	<i>Bakınız:</i>
müdavele-i efkâr	88	<i>münafıkların hileleri, münafıkların hıd'aları</i>	
müddea		~ların azabı	152
delil ve ~.....	285	~ların basîret ve kalblerindeki kötû niyetleri ve amelleri.....	219
müdrîk	427	~ların cehaleti.....	148, 164
		~ların cezaları	170, 171, 176

~ların cinayetleri.....	161
~ların dalaleti.....	128, 171, 177
~ların fesatları.....	154, 157, 159
~ların fesatları, ifsatları, gururları ve nifakları.....	165
~ların hâli.....	183, 184, 196, 198, 205, 219
~ların haybet ve hüsrâna uğramaları.....	216
~ların hıda'ları.....	146, 147, 148, 165
~ların hidayete karşı dalaleti tercih etmeleri.....	178, 180, 181
~ların hileleri.....	146, 165
~ların hilelerinin neticeleri.....	143
~ların hukuk-ı ibâda tecavüzleri.....	154
~ların islâh edici olduklarını iddia etmeleri.....	154, 155, 158
~ların ihaneti.....	174
~ların iki kısmı.....	198, 204
~ların iki zararı.....	192
~ların iman davetini kabul etmemeleri.....	160, 164
~ların imanları.....	172
~ların inat ve cehaletleri.....	162
~ların istihzaları.....	168, 170, 174, 175, 176, 177
~ların kalbleri.....	217
~ların kalblerindeki hastalık.....	149
~ların kalblerindeki marazın artırılması.....	150
~ların kalblerinin fesada uğraması.....	169
~ların kemal-i sefahetleri.....	147
~ların kizbi.....	152
~ların kötülüğü.....	144, 176, 183
~ların maruz kaldıkları iki hüsrân.....	181
~ların menfaati.....	151
~ların musibeti.....	202
~ların musibetinin tebeddül ve taaddüd.....	219
~ların mü'minlerin sırlarını kâfirlere isâl etmeleri.....	173
~ların münkirleri.....	173
~ların nasihat kabul etmemeleri.....	154, 158, 159, 161, 162, 164, 165, 167, 214, 216
~ların nâstan olduklarına taacüp.....	138
~ların nefislerine zarar vermeleri.....	145, 147
~ların nevi.....	148
~ların nifakları ve âlem-i İslâm.....	148
~ların nuru.....	185
~ların ölüm korkusu.....	215
~ların sağır, lâl, kör şahıslara benzetilmeleri.....	193
~ların sefahetleri.....	147, 166
~ların sıfât-ı erbaası.....	193
~ların sözleri.....	171, 172, 173
~ların şahıslarına değil umumî sıfatla işaret edilmesinin hikmeti.....	139
~ların şeytanlarının himayelerine girmeleri.....	169

~ların tarik-ı haktan uzaklaşmaları.....	180
~ların temerrüd ve inadı.....	164
~ların teselli ve ümitleri.....	191
~ların ticaretleri.....	178, 181
~ların tuğyanı.....	177
~ların ümit ve recalarının kesilmesi.....	216
~ların vaziyetleri.....	189, 193, 195
~ların vicdanları.....	217
~ların zemmedilmesi.....	295
~lerin nifakları.....	147
~ta tereddüt vardır.....	169
Allah'ın ~larla istihza etmesi.....	175
Allah'ın gazab ve beliyâtının ~ları ihatası.....	216
ehl-i kitaptan olan ~ların iman dava etmeleri.....	140
Kur'ân'da ~lar hakkındaki itnabın hikmeti.....	137
Kur'ân-ı Kerîmin ~lar hakkındaki uzun ifadeleri.....	197
münafıklık.....	158, 162;
<i>Bakınız: nifak</i>	
münasabet.....	323
münasebat-ı belâgat.....	16
münevver.....	455
münkir.....	173, 369
mürâfaa-i şer'i.....	449
mürâilîlik.....	158
mürebbi.....	87
mürekkebât.....	246
mürşid.....	165, 280
müsâlemet.....	443
müsamaha.....	446
müsavat.....	438
müsebbebat.....	124, 211
~ ve esbap.....	222, 223, 224
müsebbebat ve esbap.....	40
müsebbep.....	124, 125
Müseylime.....	293
Müseylime-i Kezzâb.....	152
Müslüman.....	153, 229, 433, 434, 437, 441, 443, 444, 454; <i>Bakınız: mü'min</i>
~lar ve Kur'ân.....	432, 447
~ların birbirine yardımları ve zekat.....	78
Müslümanlık.....	430, 436, 443, 446, 447;
<i>Bakınız: İslâmiyet</i>	
~ akıl bir dindir.....	446
~ mikropları imha etmiştir.....	445
~ tecessüd ve teslis akidesini reddeder.....	435
~ın ahlâkî kaideleri.....	445
~ın intişar, i'tilâsı ve Kur'ân.....	447
Marmaduke Pickthall'ın ~ hakkındaki görüşü.....	436
Sembires Encyclopedia'nın ~ hakkındaki görüşü.....	445

Müsteşrik Sedio	
~'nun Kur'ân hakkındaki görüşü	438
müşahas	37
müşakelet	146
müşavere	409, 413
müşrik	
~lerin cehaleti	259
müştemilat-ı arziye	
~nin halkı Cenab-ı Hakka münhasırdır	399
mütedeyyin	99
müteellim	152
mütehassıs	266, 272
mütehayyir	326
mütekellim	346, 350, 363
müteşabihat	34, 273, 278, 279, 281, 349
müvellide	92
müzekker	427

N

nahiv ilmi	293
naklî deliller	324
nakş-ı belâgat	56, 60, 62
nakz-ı ahd	370
namaz	72, 74, 75, 76
~ dinin direğidir	76
~ hasenata fihristedir	75
~ ibadet çeşitlerini havidir	75
~ kul ile Allah arasında nisbettir	76
~ ve vicdan	76
~a meyli ikaz	75
~ı dosdoğru kırlarlar	74, 75
~ı terk eden veya kıymetini bilmeyen	76
~in bir tarifi	76
~in erkânı	76
insanın şahsî, içtimâî hayatı ve ~	76
namus	45, 358
cinayetlerine ceza isteyen ~ sahipleri	136
namus (kanun)	
fitratın ~ları	229, 405
hilkatte cereyân eden ~lar	405
nâr	108, 315
nâs	139, 163
Nasara	52, 275
nasihat	154, 155, 156, 158, 159, 161, 162, 164, 165, 167
~ yapan	164
~le fenalıktan men	144
nazar	167, 197, 352, 353;
~ <i>Bakınız: bakış</i>	
beşerin ~ı	276
sathî ~	236, 238, 347
nazar-ı belâgat	89, 209
nazar-ı hikmet	209, 222
nazım	
Kur'ân'ın ~ı	<i>Bakınız: Kur'ân'ın nazmı</i>
nâzım	232
Nâzımın nazmı	254
nazm-ı kelâm	80, 81
nazm-ı Kur'ân	15
~'daki icazlı olan i'caz	428
Nazzâm-ı Vâhid	240
nebat	329, 335
~ hayatı	377
nebatat	235, 255, 325, 329, 335
nebî	<i>Bakınız: peygamber, enbiya</i>
necasetin haram oluşu	399
necat	107, 216
necm	308
necm-i sâkib	232
nedamet	431
nef	45, 145, 319, 320, 381
nefh-i ruh	424
nefis	51, 52, 139, 194, 195, 318, 352, 353, 361
~in haram arzu ve istekleri	<i>Bakınız: heva-i nefis</i>
~in meyelânı	121
münafıkların ~lerine zarar vermeleri	145, 147
nefiy	142
nefret	79, 264
nefret-i umumiye	157
nefsanî	119
nefs-i hidayet	102
nehir	329, 335
nehiy	33, 155, 156;
~ <i>Bakınız: emir ve nehiy</i>	
~lerden içtinap	229
nehy-i anî'l-münker	161
nekre	68, 104
nereden	29
nereye	29
nesir	433
neş'e-i uhrâ	98, 100
~ ile neş'e-i uhrâda bekâ	35
neş'e-i ûlâ	98, 100
~ ile neş'e-i ûlada bekâ	35
neşe	334
neşvünema kanunu	321
netice-i hilkat	397
nev	90, 91, 185
~in bekâsı	327
~in saadeti	355, 356
~lere has ve müstakil vücut	235
~lerin husûlü	235
nevahî	229

nevamis.....	238, 239
nevamis-i lâhiye	
~ye temessük.....	229
nevbet.....	308
nevi.....	32, 235
nev-i beşer.....	18, 29, 79, 87, 103, 152, 153, 157, 225, 240, 272, 280, 355, 368, 370, 378, 380, 421, 423
~ mu'cizeler ve terakkiyat.....	420
~ ve İslâm şeriatı.....	278
~ ve İslâmiyet.....	271
~in dünyaya gönderilmesi.....	179
~in hilâfete liyakatı.....	419
~in imtihan meydanı.....	319
~in imtihana tabi tutulması.....	323
~in yaratılışındaki hikmet.....	50
nev-i insan.....	421
nezafet.....	445
nezahet.....	445
niâm-i esâsiye.....	35
nidâ.....	248
nifak.....	137, 138, 139, 143, 145, 146, 147, 150, 152, 154, 157, 161, 162, 165, 166, 167, 169, 172, 194, 200; <i>Bakınız: münafıklık</i>
~ sıla-i rahmi keser.....	169
~ ve âlem-i İslâm.....	137, 148
~ ve zillet.....	169
~ı tevbih, takbih, tehdit, tâyib.....	143
~in üç hassası.....	168
~ta tereddüt vardır.....	169
~tan zecr ve men.....	144
basîret gözünün ~ ile perdelenmesi.....	157
kalbin ~ ile hastalanması.....	149
Kur'ân'ın ~ aleyhindeki tehdit ve takbihleri.....	166
nikah.....	325, 326, 327
ahirette ~ olmasının hikmeti.....	327
nikmet.....	199
nimet.....	35, 39, 47, 48, 51, 79, 94, 99, 199, 202, 246, 247, 324, 374, 375, 380, 381, 407
~ vermek.....	<i>Bakınız: in'am</i>
~in devamı.....	328, 331
~in mukaddemesi nimettir.....	380
~lere karşı nankörlük.....	<i>Bakınız: küfran-ı nimet</i>
~lere şükür.....	250, 259
~leri sayan ayetler.....	234
~leri veren Zata şükretmek.....	246
büyük ve küçük ~ler.....	33
Cennet ~leri.....	326
gizli ve küçük ~ler.....	34
nimet-i azim.....	133
nimet-i basariye.....	119

nimet-i kâmile.....	47
nisyan.....	250
niyaz.....	431
nizam.....	40, 92, 97, 98, 127, 207, 211, 212, 224, 232, 238, 239, 255, 284, 285, 323, 324, 351, 358, 369, 372, 389
~ kanunu.....	223
~ ve adalet.....	30
âlemdeki ~.....	389
âlemin ~ı.....	246, 404
dünyanın manevî ~ı ve fasık.....	372
kâinata hayat veren ~ ve nâzımı.....	231
kâinatın ~ı.....	369, 370
kâinattaki ~.....	232, 233, 234
kâinattaki ~ saadet-i ebediyeyi gerektirir.....	90
kâinattaki ~ ve hakaik-ı nisbiye.....	51
kâinattaki ~a karşı temerrüd.....	43
nizamat-ı havaiye.....	223
nizamatü'l-âlem.....	274
nizam-ı âlem.....	237, 414
~e muhalefet.....	41
nizam-ı ekmel.....	89
nizam-ı hakîkî.....	285
nizam-ı Rabbaniye.....	76
nizam-ı umumî.....	370
noksan.....	50
noksaniyet.....	240
nokta-i istimdat.....	168
nokta-i istinat.....	129, 168
nokta-i kemal.....	37
nufta.....	96, 376, 379
nur.....	108, 185
~ münafıkların ~u.....	185
Nur Şakirtleri.....	453
Nur Talebeleri	
~ ve asayiş.....	453
nuranî âlemler.....	118
nur-i belâgat.....	68
nur-i fikir.....	93
nur-i hidayet.....	67, 68
nur-i iman.....	53, 117, 130, 147, 149, 197, 198, 352, 353, 354, 367
gözün nurunun ~la ışıklanması.....	119
kulaktaki zarın ~la ışıklanması.....	118
nur-i marifet.....	129
nübüvvet.....	28, 30, 31, 56, 86, 88, 261, 269, 284, 318, 324, 328, 420
Hazret-i Muhammed ~inin ispatı.....	262
Nübüvvet Bahsi.....	261
nübüvvet-i Muhammediye.....	261, 318
~ ve tevhid.....	289
nübüvvet-i mutlaka.....	261
nücüm-i seyyare.....	345
nükte-i belâgat.....	254

nüşa-i camia.....	423
nüzul-i Kur'ân.....	367

Ö

öfke duygusu	<i>Bakınız: kuvve-i gadabiye</i>
öğüt	<i>Bakınız: nasihat</i>
öldürme	124
ölüm	99, 121, 122, 199, 251, 321, 380, 384, 386; <i>Bakınız: memat, mevt</i>
~den sonraki hayat.....	381; <i>Bakınız: ikinci hayat</i>
~ün nimet oluşu.....	380
beden zerratinin ~den sonra toplanması	98
kâinatın ~ü.....	321
Ömer	389
ömr-i beşer.....	40, 93
ömr-i dünya.....	40
ömr-i fitrî	321
ömr-i tabîî	321, 386
ömür	181
örümcek	
~in ağı	349
özür	153

P

papağan	422
Pasinler	23
peri	442
peygamber	29, 44, 88, 228, 355, 440, 454; <i>Bakınız: resul, enbiya</i>
~ler ve risalet zahmetleri.....	49
~lerin meslek ve ibadetlerinin birbirine uymaması	49
~lerin mu'cizeleri..... <i>Bakınız: mucizat-ı enbiya</i>	
Peygamber (a.s.m.)	98, 286, 328; <i>Bakınız: Hazret-i Muhammed</i>
~ hatem-i risalettir	439
~'in azameti ve ibadeti	305
~'in çektiği zahmetlere, gösterdiği hırs ve şiddete dair teselli.....	117
~'in ibadeti	306
~'in kâfirlerin iman etmeleri için şiddet-i hırsı.....	110
Peygamber-i Zîşan.....	148; <i>Bakınız: Hazret-i Muhammed</i>
peygamberlik	<i>Bakınız: risalet, nübüvvet</i>
pis	199
Prens Bismarck	
~'in Kur'ân ve Muhammed (a.s.m.) hakkındaki görüşü	429
Profesör Edward Monte	446
put	<i>Bakınız: sanem</i>

putperestlik.....	442

R

rab	37
Rab	25, 48, 246, 250, 341, 361, 366, 403
~be ibadet	226
~bin azabından küçük bir esinti	63
Rabbanî aşklar	118, 119
Rabbanî kelâmlar	118
rabîta	90
heyet-i içtimaiye ~ları	271
içtimaiyatın ~ları	271
itaat ~sı.....	156
Kur'ân'ın kestiği ve ihdas ettiği ~lar	110
ra'd	201, 204, 212, 215
~ melekleri.....	212
ra'd-ı kâsîf	212
radio	422
rahat	79, 95
Rahîm	30, 33, 35, 38, 39, 94
Rahman	33, 39
~ ve Rahîm	30, 33, 35, 38, 94
~ ve Rahîm sıfatlarının Cenab-ı Hak hakkında kullanılması.....	34
rahmet.....	26, 39, 47, 95, 108, 199, 200, 318, 330, 368
~ saadet-i ebediyeyi gerektirir	94
~ ve haşır	39, 324
Allah'ın ~i..... <i>Bakınız: Allah'ın rahmeti</i>	
arzın karnındaki ~ hazineleri	400
rahmet-i ilâhiye	95
rahmet-i Rahman	27
rahmet-i vâsia-i muhîta.....	26
rasyonalizm	446
ra'şet	53
re'sû'l-mal.....	29, 181, 182
reca	33, 108, 216
havf ve ~	108, 252
refik	330
refika	330
reis	
münafıkların ~leri.....	173
renk	378
resul	30, 31, 89; <i>Bakınız: peygamber</i>
eski ~ler	117
Resul-i Ekrem	73, 78, 90, 139, 144, 305, 312, 329, 331, 458; <i>Bakınız: Hazret-i Muhammed</i>
~ idrak ve şuur timsâlidir	446
~ risalet vazifesi ve Cibril	83
~ sadıktır	313
~'e yapılan hıda'	147

Resul-i İslâm	447
Resul-i Kibriya	440
rezilet	438
Rezzak	32, 33, 39, 226
rih (faizli kazanç)	182
rıza-i ilâhî	453
rızık	33, 97, 105, 246, 258, 329, 337
Cennet ~ları	326, 330, 336
rızk	78
riba	
~nın haram oluşunun hikmet ve maslahatı	78
rica	190
rikkatü'l-kalp	34
Risale-i Nur	61, 275, 448, 450, 451, 454;
<i>Bakınız: risaleler</i>	
~ dersleri asayişe yardım eder	453
~ Kur'an'ın bu asırdaki yüksek bir tefsiridir	455
~ Kur'an'ın malıdır	457
~ nasıl bir tefsirdir?	452
~ ve asayiş	455
~'a garazkâr tertipler hazırlayanlar	453
~'a ilişmemeli	452, 455
~'daki hakikî ihlâs	23
~'un berâeti ve serbestiyeti	457
~'un erkân-ı imaniye ve âyât-ı Kur'âniyeyi tefsiri	453
~'un mesleğinde zihinleri bulandırmamak esastır	17
~'un muhakemesi	450
dinsizler, komünistler ve ~	453
Risale-i Nur Külliyyatı	455, 456
~ hakkındaki beraat kararları	454
Risale-i Nur Şakirtleri	
~nin mahkemelere sevk edilmeleri	451
Risale-i Nur Talebeleri	458
~ ve asayiş	453
risaleler	16
~in beraat ve iadesi	454
risalet	30
Hazret-i Muhammed'in ~i	29
peygamberler ve ~ zahmetleri	49
Resul-i Ekrem ~ vazifesi ve Cibril	83
risalet-i Muhammediye	81
riya	138, 139, 169, 171
riyakârlık	140
riyazetü'l-kalb	274
Rodwell	
~'in Kur'an hakkındaki görüşü	443
Roma İmparatorluğunun İnhitat ve Sukutu	435
rububiyet	105, 351;
<i>Bakınız: terbiye</i>	
rububiyet-i ilâhiye	351

rububiyet-i mutlaka	25
ruh	36, 41, 45,
49, 53, 54, 76, 92, 93, 95, 102, 118, 119, 136, 181, 230, 256, 269, 369, 378, 380, 386, 390;	
<i>Bakınız: ervah</i>	
~un bekası	380
~un manen terakkisi	355
hidayet ve ~	102
masum ~	267
ruhanî	405, 407
ruh-i belâgat	283
ruh-i beşer	355
~deki istidat ve kabiliyetler	370
ruhî bir inkilâp	270
Rum	430
~ mîmar ile Fatih Sultan Mehmet	449
~ların mağlûbiyeti	287
Rus	288
rusûl	81
rû'yet	107
~e mazhar olanlar	107
rû'yet (görme)	119, 132
rükû	75, 113
rüzgâr	118

S

Sa'd-ı Taftazanî	74
saadet	24, 54, 102, 106, 181, 325, 356
~ rehberi	451
Cennetteki ~in kısımları	325
dünya ve ahiret ~i ve ibadet	227
dünya ve ahiret ~inin rehberi	451
nevin ~i	355, 356
saadet-i âcile	105
saadet-i beşer	355
saadet-i cismaniye	325
saadet-i dâreyn	102, 263, 277
saadet-i ebediye	29, 39, 40,
54, 74, 92, 94, 95, 318, 373, 380, 383	
~nin iki kısmı	325
~yi isbat eden bürhanlar	90
Hazret-i Muhammed ~ye delildir	95
hikmet-i tamm ~yi gerektirir	91
insandaki istidatlar ~ye işaret eder	94
kâinatta abesiyet ve israf olmaması ~ gerektirir	91
kâinattaki nizam ~yi gerektirir	90
Kur'an ~ye delildir	96
rahmet ~yi gerektirir	94
şefkat ve muhabbet hakikatleri ~yi gerektirir	95
saadet-i nev'îye	356, 357
saadet-i şahsiye	355

saat	420	santrifüj aleti	421
sabır	446	sapık fırkalar	<i>Bakınız: fırak-ı dâile</i>
sâbiî	260	sapmış olanlar	51
sâcid	42	Satürn	<i>Bakınız: Zühal</i>
saç	99	Sava Denizi	287
sadaka	77, 80	savm	75
~ olarak verilebilecek şeyler	77	savt	118;
~yı alan	77, 78	<i>Bakınız: ses</i>	
~yı layık olanlara vermek için şartlar	77	~ların helâl ve haram oluşu	119
Sahabe	<i>Bakınız: Ashab-ı Kirâm</i>	sebatsızlık	169
sahib-i kemal	69	sebeb	124, 125, 237;
Said Nursî	18, 27, 282, 428, 458;	<i>Bakınız: esbap</i>	
<i>Bakınız: Eski Said, Yeni Said</i>		~ler dairesi	<i>Bakınız: daire-i esbap</i>
~ dini siyasete, dünyaya âlet etmemiştir	17	Sebilürreşad Gazetesi	454
~nin ihlâsı	23	secde	75, 113
~nin Ruslara esir düşmesi	288	sefahet	77, 78, 161, 162, 166
Said-i Mecid	95	sefalet	80, 157, 162, 443
saika	215	sefiî	165
salâbet	137	~ kimdir?	166
saltnat-ı âmme-i Sübhaniye	26	sefine	420
Samanyolu	<i>Bakınız: Kehkeşan</i>	sefk	414, 415
sâmi	102	sefk-i dimâe	414
sanat	227, 285	sehâb	204
sanat-ı ilâhiye	284	sekerât-ı mevt	431
sanatü't-tedellî	34	Sekkâkî	73, 290, 294, 308
sanayi	273	selef	
sanem	316, 348	halef ve ~	87, 88
~lere ibadet	299	selef-i salihîn	
Sâni	38, 40, 53, 73, 129, 228, 231,	~in tefsirleri	452
254, 285, 321, 381, 384, 385, 387, 392, 393		Selman Runah	431
~e hâdim olmak	246	sem	129, 131, 222, 224, 343
~in azametini zihinlerde tespit	228	~in hatmedilmesi	130
~in kast ve hikmeti	232	Sem	33
~in vahdeti	239	sem'a	132
~in vahdetinin delilleri	246	sema	54, 127, 246, 255,
~in vücud ve vahdeti ve Hazret-i		257, 391, 397, 402; <i>Bakınız: arz ve sema</i>	
Muhammed	262	~da deniz	206
~in vücud ve vahdetine işaret eden		arz ve ~nın güzellik müsâbakası	209
deliller	231, 234	semalar	405
~in vücudu	241	semavat	209, 212, 392, 408
~nun delilleri	246	~ ile arz	393
âlemdeki kemalât ~in kemalinden		~ tabakaları	402
muktebestir	240	~in hilkatı	393
eşyanın ~ ile alâkası	225	~in sakinleri	405
hayat ~nin vücuduna delildir	379	~in tabaka sayısı	394, 395
zerreler ~in vücuduna delildir	378	~in tanzimi	397
zerrelerin hareketleri ~in kast ve		~in tesviyesi	391, 398, 401
hikmetine delâlet eder	241	~in yaratılışı	391
Sâni-i Hakîm	91, 93, 229, 323	semavat ve arz	216, 388
~in rahmeti ve haşır	90	~in tanzimatı	374
~in rahmeti ve saadet-i ebediye	94	semavî kitaplar	429, 454;
Sâni-i Kadîm-i Ezeli	241	<i>Bakınız: Kitâb-ı Mukaddes, kütüb-i sâbika</i>	
Sâni-i Zülcelâl	240	Sembires Encyclopedia	445
~ noksanlardan münezzehtir	240	semerat	240, 257, 258

semere		sirkat.....	215
Cennetin ~leri.....	337	sivrisinek	
semere-i uhrevî	20	~ ile misal verilmesi.....	341
sena	56	~ ve fil.....	348
serkeşlik	155	siyak ve sibâk.....	273
ses.....	118;	siyasetü'l-medeniye.....	274
<i>Bakınız: savt</i>		sofî	386
~lerin helâl ve haram oluşu	119	sonsuz saadet	<i>Bakınız: saadet-i ebediye</i>
~lerin nakli.....	<i>Bakınız: celb-i savt</i>	sosyal hayat	<i>Bakınız: heyet-i içtimaiye,</i>
sevak-ı uhrevî	19	<i>hayat-ı içtimaiye</i>	
sevap	120, 124, 253, 338	söz	272, 273, 276, 279;
~ ve azap	33	<i>Bakınız: kelâm</i>	
ibadet ve ~	251	fena ~	215
sevgi.....	326;	her ~ doğru olmalı, yada sükut etmeli.....	153
<i>Bakınız: muhabbet</i>		Sözler.....	16, 428
Seyahatnâme	449	su	247, 257, 258, 282, 325, 329, 335
seyyarat	391, 402	suç	456
seyyarat-ı seb'a.....	396	suhuf	26
seyyat	72	sû-i ihtiyar	128, 177, 181, 188
seyyie	146	sulhpervelik	446
sıddıkın.....	25	sultan.....	87
sıdk.....	264	Sultan-ı Ezelf	29
~ın güzelliği ve faydaları	153	sun'î.....	263
sıdk-ı nübüvvet.....	263, 266	Sungur.....	20
sıfat.....	102, 139, 254, 426	sure.....	19, 30, 60, 261, 291, 305
beşerin ~ları	223	~ başlarında bulunan hece harfleri	<i>Bakınız:</i>
yedi ~.....	33	<i>huruf-i mukattaa</i>	
zati ~lar.....	345	~ kelimesini taife, necm, nevbet	
sıfât-ı ayniye.....	33	kelimelerine tercih	308
sıfât-ı ef'al âlemi.....	108	~lerde ayetlerin tekrar edilmesinin	
sıfât-ı erbaa.....	193	hikmeti	57
sıfât-ı ezeliye.....	108	~lerin benzerinin yapılamaması	306
sıfât-ı fiiliye		Sure-i Bakara	55
~nin mercî ve mîzanı.....	226	suret.....	218, 427, 428
sıfât-ı gayriye	33	süfeha	145, 160, 165, 344
sıfât-ı ilâhiye.....	223	sükût.....	116, 153
~ye cinayet.....	134	süleha.....	47
sıfat-ı kelâm	234	sünühat-ı Kur'âniye.....	23
sıfât-ı kemaliye	32, 36, 41, 65, 240	sürur.....	330, 334
sıfât-ı kemaliye-i ilâhiye	36		
sıfât-ı küfriye.....	113		
sıfât-ı seb'a.....	33, 402		
sıhhat	150		
sıla-i rahim	79, 169, 359, 369, 370, 373		
sırat	192		
sırat-ı müstakim	45, 46, 53, 120		
sırr-ı teklif	355		
sîgâ-i muzarî	214		
sikke-i i'caz.....	297		
silile	235, 236		
sin	60		
sinek.....	364		
~ ve sanem	348		
~ten misal verilmesi	341		

Ş

şahadet âlemi.....	<i>Bakınız: âlem-i şahadet</i>
şahsî hayat	
~ ve namaz	76
şair	325, 432, 433
~ler ve Kur'an.....	441
Şam	178
şapka	113
Şari.....	278, 426
şe'n-i ulûhiyet.....	176
şecaat	45, 46, 265;
<i>Bakınız: cesaret</i>	
şecere-i âlem	281

şecere-i hilkat.....	302, 319, 321
şecere-i küfriye.....	132
şecere-i nâriye	300
Şefîk-ı Habîb	95
şefkat.....	39, 95, 168, 169, 381
~ hakikati saadet-i ebediyeyi gerektirir.....	95
şefkat-i cinsiye	155, 157, 359
şefkat-i ilâhiye	95
~ ve ebedî ceza.....	135
şehevât.....	119
şeheviye	230
şeheviye kuvveti.....	418
şehvet	45, 358
~ duygusu.....	Bakınız: kuvve-i şeheviye
şekavet	270, 272, 355, 356
şems.....	357;
Bakınız: güneş	
~in sükûnu.....	282
Şems-i Ezelî.....	74
şems-i hakikat.....	270
şems-i Kur'ân	
~'in tulûu.....	110
şems-i saadet.....	88
şer	40, 51, 52, 125, 128, 135,
319, 320, 323, 438; Bakınız: kötülük, fenalık	
~lerin yaratılış hikmeti	50
şeref	139, 166, 265
şeriat.....	119, 228, 238, 355, 370
~ emarelere göre hükmeder.....	113
~a imtisal	36
~a itaat	42
Hazret-i Muhammed'in ~i.....	86, 271, 277
Şeriat.....	394
~ rahmettir	356
Şeriat Sahibi.....	395
şeriat-ı fıtriye	233, 238, 239
şeriat-ı fıtriye-i kübra	42
şeriat-ı İslâmiye	274
şerik	226, 259, 260
Allah'a isnat edilen ~ler	259
ibadette ~ yapmamak.....	246
şükürde ~ yapmamak.....	259
şerr-i kalîl	51, 135, 416
şerr-i kesîr	51, 135
şerr-i mahz.....	135, 182, 417
şevk.....	326
şey	225
şeytan	169, 173, 195, 417;
Bakınız: İblîs	
~ ve melâike.....	265
~in kalbinde marifet yoktur	113
münâfıklar ve ~ları	174
şeytanlaşmış reisler	168, 173
şiddet-i gazap.....	383

şiddet-i hiddet.....	383
şiddet-i inat.....	383
şiiir	290, 433
şimşek.....	184, 211, 218
şirk	245, 252, 312
~ çeşitleri	Bakınız: enva-ı şirk
~ koşulan şey	Bakınız: şerik
~i terk	72
şişe.....	208
şive.....	346, 351
şuâ-i hakikat.....	269
şüheda	47
şükran	431
şükr-i örfî	36, 42
şükûr.....	35, 246, 247, 250, 259, 375
~de şerik yapmamak	259
şüphe	172

T

taaccüb-i inşâî.....	138
taaccüp.....	138
taaddüd-i zevcat.....	442
taam	338
taassub-i kavmî	110
tabaka-i esiriye.....	395
tabaka-i fukara	80
tabaka-i havaiye.....	207
tabaka-i havas.....	80
tabaka-i i'caz	360
tabakat-ı âlemde deveran eden dolaplar	229
tabakat-ı beşer	20, 70
tabakat-ı havaiye	211
tabakat-ı nâs	395
tabiat	41, 53, 224, 230,
233, 237, 238, 245, 254	
~ nedir, ne değildir?.....	238
~a tesir vermeyi red	253
~in yaratıcı olduğuna	
inanırlar	Bakınız: ehl-i tabiat
tabîî	264
tadil-i erkân	75
tagallüp	166
tahakküm	45, 79, 99, 156, 166, 269
tahammül	446
tahavvülât.....	319, 321
tahavvülât-ı garibe	369
Tâhirî	20
tahkikat.....	172
tahkir.....	79, 99, 156, 168, 177
tahliye.....	71, 72, 108
tahmid	33
tahmîk	143

tahrifat	371	tecrübe	421
tahsis	81	tedavi	
tahsis edici	122	zehirle ~	145
tahvif	109, 116, 135, 318, 329	tedbîrû'l-cesed	274
taife	308	tedellî	34
üç ~	42	tedrîc	139
taife-i insaniye	20	tedvîrû'l-menziil	274
takbih	139	tefavût-i şekavet	355
takdis	416	tefekkür	54, 326, 354
takti-i huruf	59	~e davet eden ayetler	234
takva	72, 245, 252, 414	tefrit	45, 46, 120, 358
~nın kısımları ve mertebeleri	252	tefsir	20
~nın üç mertebisi	72	~ler iki kısımdır	452
hilkat-i beşer, ibadet ve ~	245, 252	Kur'ân ~leri	451
ibadet ve ~	226	Kur'ân'ın ~i nasıl yapılmalı?	22
talim	85, 229, 279	Kur'ân-ı Azimüşşan'ın ~i nasıl olmalı?	21
talim-i esma	419	tefsir-i câmi	16
talim-i ilim	374	Tefsir-i Keşşaf	287
taltif	79	tefsir-i Kur'ânî	16
tamamı elde edilemeyen şeyi tamamen terk etmemek	22	tegayyür	235, 323
ta'mim	80, 81	tegayyûrat	319, 321
tanzif	351	tehdît	269, 315, 318
tanzim	351	tehzibü'r-ruh	274
tarik-ı hak	180, 353, 373	tekalif-i hayat	400
tarik-i müstakim	67, 68, 104	tekalif-i hayatiye	380
târiz	153	tekalif-i ilâhiye	356
tasannu	172	tekamül	323, 357
tasarruf	349	~ kanunu	321
tasavvur	281	tekebbür	80, 166
tasavvurat	73, 94	~ü def	165
tasdik	112	tekemmül	87
tasvir	214, 351, 363	tekemmûlat	451
dağınık manaları ~	281	tekerrür	55
taş	69, 75	teklif	114, 318, 357
ta'til	46	~i kabul edenler ve etmeyenler	355
tatvil-i kelâm	138	beşerin ~ ile mükellef kılınması	355
tavaif-i nev-i beşer	19	inzar ve ~	113
tayyare	421	teklif-i bilmuhâl	114
tâzib	177	tekrar	55
te'kid	172	tekvinî emir	<i>Bakınız: emr-i tekvinî</i>
teavün	<i>Bakınız: yardımlaşma</i>	tekzib	142
~ sırrı	69	telâhuk-i efkâr	420, 421
tebeddül	235, 323	temerrüd	114, 161
teberruat	80	temessül	69
teberrük	56	temizlik	445
tebliğ	331	temsîl	183, 342,
tebşir	116, 198, 318, 331, 334	348, 350, 351, 361, 362, 363, 364	
~ ve inzar	108	Allah'ın hakir şeylerden ~ getirmesi	361
tebşirat	334	hakir ~ler	350
tecavüz	228	Kur'ân'ın ~leri	342, 343, 351
tecennüb	314	temsîlât	351
tecessüd akidesi	435	Kur'ân'daki ~in hikmeti	349
techîl	143	Kur'ân'ın ~i	354

temsîlât-ı Kur'âniye	
~ye Allah canibinden nur-i imanla bakmak	353
~ye küfür zulmetiyle bakış	353
temsîlî bir üslûp	104
tenasül	235, 327
tenbelcesine bir tevekkül	41, 43
tenbellik	43
tenbih	34
tenezzülât-ı ilâhiye	281
tenkir	68
tenzih	56
tenzil	
Kur'ân'ın ~i	82
terahhum	80
terakkî	228, 230
terakkiyat	78, 79, 153, 268, 271, 420, 421
mu'cizeler ile ~ arasındaki münasebet	421
terakkiyat-ı havaîye	421
terakkiyat-ı hâzır	420
terakkiyat-ı maddîye	420
terakkiyat-ı tıbbîye	421
terbiye	31, 37, 38, 47, 85, 101, 105, 351, 356
~nin iki esası	38
terbiye-i vâhide	88
terbiyetü'l-vicdan	274
tercîh	181
tereccüh bilâmürecih	122
tereddüt	169
terennûmat	118
tergib	109, 116, 318, 319
~ ve terhib	33, 108
terhib	33, 108, 109, 116, 117, 135, 318, 319
tesadüf	97, 232, 237, 369, 385
tesbih	108, 198, 416
~ ve tahmid	33
tesbihat	
lisan-ı hâl yapılan ~ler	118
melâikenin ~ı	415
teselli	50, 53, 54
teselsül	235
tesfih	143, 168
tesir	41, 349, 397
esbap ve tabiata ~ vermeyi red	253
tesir-i hakikî	120, 128, 237, 245
teslim	248
teslis akidesi	435
teşbih	46, 189, 209, 273, 281
teşdîd	172
teşekkûlât-ı arziye	402
teşekkül-i ervah	406
teşhir	139
teşrik-i mesâi	227

tevfuk	18
tevahhuş	53, 54, 119, 197
tevazu	80
tevbe	52, 194
tevekkül	50, 446
~ makâmı	50
tenbelcesine ~	41, 43
tevevvür	45
tevfik	43, 44, 47
tevfik-ı ilâhî	271
tevhid	28, 30, 31, 32, 36, 46, 56, 123, 244, 248, 250, 261, 289, 295, 312, 318, 324, 399, 454, 455, 456
~ bahsi	239
~ ve nübüvvet-i Muhammediye	289
tevhid-i ilâhî	451
Tevrat	433
teyemmün	56
tezlîl	168
tezyin	108
tıbdaki gelişmeler	Bakınız: terakkiyat-ı tıbbîye
tırnak	99
ticaret	178, 182, 373
~ ehli	Bakınız: ehl-i ticaret
tilki	348
tok	
ben ~ olayım da, başkası açlıktan ölsün	79
toplum hayatı	Bakınız: heyet-i içtimaiye, hayat-ı içtimaiye
toplum yapısı	Bakınız: heyet-i içtimaiye
tuğyan	171, 177
tüccar	181
türab	97
türbe	456
Türkçe	18

U

ubudiyet	50, 113, 249
uçak	Bakınız: tayyare
uhûd-i ilâhiye	358
uhuvvet	229, 230
ukul ve erbabül'enva	405
ulema	47, 232
ulema-i İslâm	23
ulûhiyet	225, 239, 350, 436
ulûm	274
ulûm-i Arabiye	81
ulûm-i esasiye	274
ulüvv-i şân	265
umumî cereyan	229
umur-i ebediye	328
umur-i hakikiye	233
umur-i hasise	222, 378

umur-i itibariye	233
unsur-i hava	97
unsur-i türab	97
urefâ	25
usul-i şerîat	153
uzay	<i>Bakınız: feza</i>
uzuv	
~lar ve âlemleri	36

Ü

ücret	331, 332
ümera-i belâgat	291
Ümeyye İbni Halef	111
ümit	190, 216
~ ve korku	318
ümitlendirmek	318
ümmet	88
ümmî	267
ünsiyet	54, 74, 197, 330
üreme	
nevlerin ~si	<i>Bakınız: teselsül</i>
üslûb-i garip	309
üslûp	131, 209, 351, 362, 370
Kur'ân'ın ~u	<i>Bakınız: Kur'ân'ın üslûbu</i>
temsilî bir ~	104
üstadü'l-beşer	262

V

vaat	200, 318
vacip	
~i mümkinе kıyas	127
~in mukaddemesi vacibdir	380
Vacibü'l-Vücut	37, 240
vahdaniyet	134, 442, 451
vahdaniyet-i İlâhiye	455, 456
vahdet	
Allah'ın ~i	<i>Bakınız: Allah'ın vahdeti</i>
Sâniin vücut ve ~inin delilleri	231, 234
vahdet-i İlâhiye	347
vahdet-i vücut akidesi	436
Vâhid	240
vahid-i kıyasî	50
vahiy	411
vahşet	53, 118
vahşî adetler	442
vahy-i İlâhî	267
vaîd	200
vakar	265
Van	22, 327
Van Valisi Cevdet Bey	288
varlık	29

~ların birbirinden yada sebeplerden ürediğini savunan görüş	<i>Bakınız: teselsül</i>
vasat	45, 46
vasıta-i nüzûl	83
vatan	456
vefâ-i ahid	373
vehim	41, 52, 128, 135, 183, 225, 352, 353
vehim şeytanları	232
vehm-i mahz	125
vesail	126
vesait	43, 386
vesenî	260
vesm	129
vesvese	128, 139
vicdan	52, 53, 54, 73, 74, 95, 108, 117, 119, 123, 129, 130, 135, 157, 163, 164, 181, 194, 217, 269, 318, 369, 423, 425
~ ebed, ve küfür	134
~ ve namaz	76
~daki emeller, istidatlar ve iman	74
~in tekamülü	355
hidayet ve ~	102
vicdan-ı beşer	74
vicdanî bir inkilâp	270
vukuat	276
vücub-i vücut	236
vücub-i zekat	79
vücut-i haricî	233
vücut-i Sânia	246
vücut-i vahdet	231
vücut-i zihnî	233
vücut-i i'caz	18, 289
vücut dairesi	235
vücut	33, 135, 327, 387, 396, 406, 411
~ hayr-ı mahzdır	135
~ sahrası	28
~ ve adem	233, 345
~a geliş	122
dünyada ve ahirette ~	386
has ve müstakil ~	235
insanın ~u	96

Y

yağmur	118, 200, 205, 257
~ katreleri ve melâike	207
~ sema cirminden değil, sema cihetinden yağar	206
~ suyu	257
~un inzâlî	210
~un katreleri	256
~un nüzulü	207, 208
Yahudi	52, 275;
<i>Bakınız: ehl-i kitap</i>	

yakin	112
yalan	140, 153, 154, 265;
<i>Bakınız: kız</i>	
cumhura muhalefetle ~	266
yalancılık	445
yaratılış	89, 121, 238, 251, 279, 281;
<i>Bakınız: hilkat</i>	
~ teknesi	323
~ı esbaba isnad	236
~ta cârî olan âdetullah	238
ilk ~	<i>Bakınız: neş'e-i ûlâ</i>
ölümden sonra tekrar ~	<i>Bakınız: neş'e-i uhrâ</i>
yaratma	<i>Bakınız: halk (yaratma)</i>
yardım	53, 69, 191
Müslümanların birbirlerine ~ları ve zekat	78
yardımlaşma	<i>Bakınız: teavün</i>
âlemdeki varlıkların ~ları	240
yaş	
kırk ~	265
yaz	209
yed	34, 35
Yed-i Kudret	223, 340, 347, 439
~ ve eşya	347
yedi, yetmiş, yedi yüz sayıları	395
yeis	190
yemek	55, 327, 338
~lerin ruhu ve hulâsası	97
Yemen	178
yemin	311
Yeni Said	15, 23;
<i>Bakınız: Said Nursî</i>	
yer	254
~in bir döşek yapılması	253
yeşillik	335
yetimlik	
ebedî ~ler	118
yevm	40
yevm-i ahiret	
~e iman	141
yıldırım	184
yıldız	255, 391, 394, 395, 405
~ları ilâh îtikad edenler	260
derârî ~lar	402
sabit ~lar	395, 402
yiyecek	227, 327, 329, 389
Cennet ~leri	326
yokluk	<i>Bakınız: adem</i>
~ karanlıkları	29
Yunan felsefesi	431
Yunanistan	439
Yusuf (a.s.)	293

Z

zaafiyet	169, 225
zabıta	453
zahmet	99, 199
~leri tahfif	330
sen ~ler içinde boğul ki, ben nimetler içinde rahat edeyim	79
zakkum-i Cehennem	132
zalim	99
zaman	277
zaman-ı Adem	377, 406
zaman-ı âhir	16
Zaman-ı Cahiliyet	110
Zaman-ı Saadet	84, 88, 266;
<i>Bakınız: Asr-ı Saadet</i>	
zaman-ı terakkî	274
zarar	45, 145, 153, 178, 200, 319, 320, 323, 341, 381
~lı şeyleri def	45
zarûriyat-ı diniye	73, 111
zat ve sıfât-ı ilâhiyeye cinayet	134
Zat-ı Akdes	32, 33, 36, 37, 345;
<i>Bakınız: Allah</i>	
Zat-ı Kibriya	431, 434, 439, 443
Zat-ı Zülcelâl	91
zati sıfatlar	345
zebed	391
zecir	155
zehab	222
zehir	
~in haram oluşu	399
zekâ	371
aldatıcı ~	46
zekât	51, 72, 75, 78, 79, 80
~ İslâmın köprüsüdür	76, 78
~ ve asayiş	77, 78
~ı layık olana vermek için şartlar	77
~in vücubundaki hikmet ve maslahat	78
Zeliha	422
zelil	145, 168, 169
Zemahşerî	287, 290, 308, 309
zemherir	301
zemm	
fasıkların ~ edilmesi	373
füccarın ~ edilmesi	109
kâfirlerin ~ edilmesi	109, 137
münafıkların ~ edilmesi	295
zengin	165
~ ve avam tabakaları arasında musalaha	79

zerrat	37, 127, 281, 376, 385;	zıt	134, 264, 357, 381
<i>Bakınız: zerre</i>		~ ve misil	259
~ âlemi	<i>Bakınız: âlem-i zerrat</i>	~ların birbirine karıştırılması	319, 323
~ın cemadiyetten hayvaniyete intikali		~ların tasfiyesi	323
Sânîi ispat eder	385	nesneler ~larıyla bilinirler	51
beden ~ının ölümünden sonra toplanması	98	zîhayat	383, 405
vücuttaki ~	42, 43	~ın cesedinin teceddüdü	383
zerrat-ı asliye ve esâsiye	98	zihin	104, 127, 343, 350
zerre	97, 126, 207, 238,	~leri bulandırmamak	17
241, 254, 345, 346, 377, 378; <i>Bakınız: zerrat</i>		zikir	
~lerin hareketleri Sâniin kast ve hikmetine		lisan-ı hâl yapılan ~ler	118
delâlet eder	241	zillet	99, 157, 168, 169
~lerin tahavvülâtı	376, 379	ziya	220, 378, 394
~nin hareketi	97	gözün gönderdiği ~	218
insanın cesedindeki ~ler	376, 379	Ziya	20
insanın cesedindeki ~lerin geçirdikleri		zulmet-i küfriye	367
vaziyetler	382	zulüm	45, 46, 52, 79, 228, 270, 272
insanın tohumu hükmündeki ~ler	99	zulûmat-ı beşeriye	48
zeval	328	Zübeyir (Gündüzalp)	17, 20
zevilervah	408	Zühal	390
zevilhayat	405	zülâl-i belâgat	66
zevk	118	zünnar	113
Zeyd	106, 389		

Tarihsel Gelişim ve Olaylar İçinde Bediüzzaman Said Nursî

Tarih	Bediüzzaman Said Nursî	Osmanlı Devletindeki Olaylar	Dünyadaki Olaylar
1878	• Bitlis'in Hizan Kazasına bağlı Nurs köyünde doğdu.	• II. Abdülhamit Kanun-i Esasi'nin 113. madde'si gereğince meclisi tatil etti ve 1. Meşrutiyet dönemi sona erdi. (14 Şubat). • Ali Suavi Vak'ası (20 Mayıs). • Prizren'de Arnavut birliği kuruldu. (10 Haziran). • Osmanlı Devleti Halep Fermanını ilan etti. (23 Ekim)	• Arnavutların toprak bütünlüğü ve özerklikleri Osmanlı Devletince tanındı. • Kars, Ardahan ve Batum Rusya'ya bırakıldı. • Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsızlığına kavuştu. • Doğu Bayazıt tekrar Osmanlılara geçti. • Ruslar Sofya ve Edirne'yi işgal etti. (20 Ocak). • Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Ayestafanos Antlaşması imzalandı. (3 Mart). • Kıbrıs'ın İngiltere tarafından yönetilmesini öngören Kıbrıs Antlaşması imzalandı. (4 Haziran). • Berlin Kongresi sona erdi ve Berlin Antlaşması imzalandı. (13 Temmuz). • Haleppa Fermanına bağlı olarak Girit adasında Rum çoğunluğu olan bir temsilciler meclisi kuruldu. (Ekim)
1879		• Osmanlı Devleti Bosna-Hersek bölgesinde Avusturya egemenliğini kabul etmek zorunda kaldı. (21 Nisan)	• Almanya Avusturya ile ittifak kurarak Rusya'yı yalnız bıraktı. • Matematikçi Albert Einstein doğdu. • Rusya'da Stalin ve Troçki doğdu.
1880		• Ünlü devlet adamı ve şair Ziya Paşa öldü. (18 Mayıs). • Ülgün şehri Karadağ'a terk edildi. (27 Kasım)	• İngiltere'de liberal parti seçimleri kazandı ve William Gladstone hükümeti kuruldu.
1881		• Yıldız Mahkemesi (27 Haziran). • Teselya Yunanistan'a terk edildi. (2 Temmuz). • Mısır'da Vatanîler isyan çıkardı. (9 Eylül). • Düyun-i Umumiye İdaresi kuruldu. (20 Aralık)	• Rus Çarı 2. Aleksandr öldürüldü. • Almanya, Avusturya ve Rusya arasında Üç İmparatorlar Ligi Antlaşması imzalandı. • Fransızlar Tunus'u işgal etti. (12 Mayıs)
1882		• İskenderiye'de Müslüman ve Hristiyan mücadelesi başladı. (12 Haziran)	• Bismark'ın girişimleriyle Almanya, Avusturya ve İtalya arasında İngiltere'ye yönelik Üçlü İttifak imzalandı. (20 Mayıs). • İngiltere Mısır'ı işgal etti. (13 Eylül). • İlk hidroelektrik santral inşa edildi. (ABD)
1883			• Rusya'da Komünist Parti kuruldu.

Tarih	Bediüzzaman Said Nursî	Osmanlı Devletindeki Olaylar	Dünyadaki Olaylar
1884		• Mithat Paşa Taif zindanında öldürüldü. (7 Mayıs)	
1885			• Hindistan'da Ulusal Kongre kuruldu. • Almanya'da Benz motor üzerine çalışmalar yapıldı. • Bulgaristan özerk Osmanlı vilayeti olan Doğu Rumeliyi işgal etti (18 Eylül). • Bükreş antlaşması imzalandı. (19 Ekim)
1886	• Molla Muhammed Emin Efendinin medresesinde öğrenim hayatına başladı. • Nurs'a geri döndü.	• Doğu Rumeli buhranı yaşandı.	• Doğu Afrika İngiltere ve Almanya arasında paylaşıldı.
1887	• Öğrenim için Pirmis köyüne gitti. • Öğrenim için ağabeyi Molla Abdullah ile Nurşin köyüne ve Seyhan yaylasına gitti. • Tağ medresesinde öğrenime devam etti.	• Pozitivist ve materyalist Beşir Fuad'ın deneysel intiharı. (6 Şubat)	• İsviçre'de Ermeni Hınçak Örgütü kuruldu. • Bismarck Almanya ve Rusya'nın ortak politikalar üzerinde anlaşmasını sağlayan ittifak antlaşmasını Rusya'ya kabul ettirdi.
1888		• Deutsche Bank ile yapılan anlaşma sonucu Osmanlı Devleti üzerindeki İngiliz, Fransız ve Avusturya'nın mali baskısı azaltıldı. (27 Eylül). • Almanlar Anadolu Demiryolları Kumpanyasını kurdu. (6 Ekim). • Namık Kemal öldü. (2 Aralık)	• Brezilya'da kölelik kaldırıldı.
1889		• İbrahim Temo, Abdullah Cevdet ve İshak Sükuti önderliğinde İttihad-ı Osmani Cemiyeti kuruldu. (21 Mayıs). • Yemen'de Zeydiler isyan etti. • II. Abdülhamit tarafından Uzakdoğu'ya gönderilen Ertuğrul Fırkateyni Japonya sularında battı. 581 kişi öldü. (16 Eylül)	• Japon İmparatoru Meiji, Bismarck Almanya'sını örnek alan bir Anayasa çıkardı. • Alman İmparatoru II. Wilhelm İstanbul'u ziyaret etti.
1890	• Molla Muhammed'in refakatinde Doğubayezit'a hareket etti.	• Erzurum'da Ermenilerle Türkler arasında çatışma yaşandı. (Haziran)	• Almanya Başbakanı Bismark görevinden ayrıldı.
1891	• Doğubeyazıt'ta Şeyh Mehmet Celali Medresesine geldi	• Ahmet Vefik Paşa öldü (1 Nisan). • Servet-i Fünun dergisi çıkmaya başladı.	
1892	• Öğrenimini Şeyh Mehmet Celali medresesinde tamamladı, icazet aldı ve Siirt'e gitti. • Molla Fethullah Efendi tarafından Bediüzzaman lakabı verildi		• Herbert J. Gladstone İngiltere'de müstemlekeler bakanı oldu.
1893	• Siirt'te alimlerle münazara etti. • Tillo'ya gitti. • Miran aşireti reisi Mustafa Paşayı zulümden men etti. • Cizre alimleriyle münazara etti.		

Tarih	Bediüzzaman Said Nursî	Osmanlı Devletindeki Olaylar	Dünyadaki Olaylar
1894	• Mardin'e gitti.	• Büyük İstanbul depremi yaşandı. (10 Temmuz). • Sason kasabasında ilk Ermeni isyanı meydana geldi.	• Rusya'da tahta Çar II. Nikola geçti. • Rusya-Fransa ittifak yaptı.
1895	• Bitlis'e sürgün edildi. • Bitlis valisi Ömer Paşa'nın konağında kalmaya başladı.	• Yemen'de Zeydiler ikinci kez isyan etti. • Mehmed Murat Efendi Mizan gazetesini çıkarmaya başladı. • Ermeniler İstanbul'da bir protesto yürüyüşü düzenlediler (30 Eylül). • İttihad-ı Osmani Cemiyeti Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti adını aldı.	• Çin-Japon savaşı başladı. • Rusya'da Lenin İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği'ni kurdu. • Ahmet Rıza Paris'te Meşveret gazetesini çıkardı. • Röntgen X ışınlarını keşfetti. • Marconi telsiz telgrafı icat etti. • Sinema ilk kez halka gösterildi.
1896		• Ermeniler Osmanlı Bankasının İstanbul şubesine saldırdılar. • Bağdat demiryolu Konya'ya ulaştı.	• Theodor Herzl Yahudilerin ulusal yurt isteklerini dile getiren Yahudi Devleti (Judenstaat) eserini yazdı.
1897	• Van valisi Hasan Paşanın daveti üzerine Van'a gitti. • Tahir Paşanın konağında ikamet etmeye başladı. • Pozitif bilimlere ait eserleri incelemeye başladı. • Horhor Medresesini kurdu ve ders vermeye başladı.	• Servet-i Fünun dergisi kapatıldı. • Hasan Paşanın yerine Van Valiliğine Tahir Paşa atandı.	• Radyum keşfedildi. • Theodor Herzl Dünya Siyonist Teşkilatını kurdu. • Osmanlı-Yunan Savaşı başladı (18 Nisan). • Batılı Devletlerin Osmanlı-Yunan savaşına müdahalesiyle Girit Yunanlılara bırakıldı. • Girit'e iç işlerinde bağımsızlık verildi. (18 Aralık).
1898		• Alman İmparatoru II. Wilhelm İstanbul'u ikinci kez ziyaret etti. • Girit terk edildi. (5 Kasım). • Girit'teki Türkler Anadolu'ya göç etti. (21 Aralık).	• Girit'te isyan çıktı ve büyük devletler Osmanlılardan adadaki askerlerini çekmesini istedi. (4 Ekim). • Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi kuruldu.
1899	• Kızıl İ'caz isimli Arapça eserini telif etti.		• İngiltere'de Avam Kamarasında sömürgelerle ilgili görüşmeler yapıldı ve Müstemlekeler Bakanı Herbert J. Gladstone, "Kur'an'ı ortadan kaldırmalıyız" dedi.
1900		• Hicaz demiryolunun inşasına başlandı. • İstanbul'da Darülfünun açıldı. (15 Ağustos).	• Çin'de Boxer ayaklanması. (Haziran). • Batılı Devletlerin gönderdiği uluslararası birlik Pekin'i ele geçirdi.
1902		• Osmanlı Liberal Kongresi Prens Sabahaddin öncülüğünde toplandı. (4-9 Şubat). • Bağdat Demiryolları inşası yapılan ihale anlaşmasıyla Almanlara verildi. (18 Mart). • Prens Sabahaddin Teşebbüs-ü Şahsî ve Adem-i Merkeziyet Cemiyetini kurdu.	• II. Abdülhamit'in yönetimine karşı örgütlenen Jön Türkler, Paris'te I. Jön Türk Kongresini topladı, Terakki ve İttihat Cemiyeti kuruldu. (4 Şubat).

Tarih	Bediüzzaman Said Nursî	Osmanlı Devletindeki Olaylar	Dünyadaki Olaylar
1903	Tahir Paşa ile münakaşa etti ve Hizan'a döndü.	- Makedonya'da 30 bin civarında Bulgar çeteci Osmanlı yönetimine karşı ayaklanma başladı. (2 Ağustos). - Makedonya'daki Osmanlı yönetimine karşı gelişen şiddet olayları nedeniyle Sadrazam Said Paşa azledildi, yerine Rumeli Islahat Komisyonu Başkanı Mehmet Ferit Paşa getirildi. (10 Ocak).	- Avrupa'da ekonomik kriz başladı. - Rus Sosyal Demokrat Partisi Belçika'da toplantı yaptı. - Wright Kardeşlerin yaptığı ilk motorlu uçak uçtu. (17 Aralık).
1904		V. Murat vefat etti. (29 Ağustos). - ABD ve İngiltere'deki tersanelerde yapılan Mecidiye ve Hamidiye kruvazörleri, İstanbul'a getirildi ve donanmaya dahil edildi. Kruvazörler, Abdülhamid döneminde donanmaya katılan ilk modern gemilerdi. (1 Eylül). - İkinci Sason isyanı başladı. - Yusuf Akçura'nın Üç Tarz-ı Siyaset yazısı yayınlandı.	Pasifik'te Rus-Japon Savaşı başladı. (10 Şubat).
1905		Ermeni Komitesi 2. Abdülhamit'e bombalı saldırı tertipledi. (21 Temmuz).	1. Rus Devrimi başladı. (21 Ocak). - Rus-Japon savaşı Japonya'nın sürpriz galibiyeti ile sonuçlandı. (1904-1905). - Japonya ve Rusya arasında yapılan Portsmouth Barışından sonra Mançurya bölgesi Japonların kontrolüne geçti, Rusya Kore'nin bağımsızlığını tanımak zorunda kaldı. - Rusya'da Meşrutiyet ilan edildi.
1906		Selanik'te Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kuruldu.	İran'da Meşrutiyet ilan edildi.
1907	Bediüzzaman İstanbul'a gitti.	- Erzurum ayaklanması, Bitlis ayaklanması, Diyarbakır ayaklanması. - Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile Jön Türklerin Paris kolu İttihat ve Terakki Cemiyeti adı altında birleşti. (27 Eylül).	- Paris'te II. Jön Türk Kongresi yapıldı. (27-29 Aralık). - Einstein izafiyet teorisini geliştirdi.
1908	- Şekerci Hanı'nda "her suale cevap verilir; fakat sual sorulmaz" diye ilan etti. (Şubat-Mart). - Mısır El-Ezher Üniversitesi öğretim görevlilerinden Şeyh Bahid Efendi ile görüştü. - Hükümet tarafından Toptaşı Tımarhanesine gönderildi. - Tımarhane doktorunun "Bediüzzaman'da zerre kadar mecnunluk eseri varsa, dünyada akıllı adam yoktur" şeklindeki raporu üzerine alelacele tımarhaneden çıkarılıp tevkifhanede nezaret altına alındı.	- Kolağası Resneli Niyazi ve Binbaşı Enver Beyler isyan ederek dağa çıktılar. (3 Temmuz). II. Meşrutiyet ilan edildi. (23 Temmuz). - Osmanlı Ahrar Fırkası kuruldu. (14 Eylül). - Meclis-i Mebûsan açıldı (17 Aralık). - Sırat-ı Müstakim dergisi yayınlandı. - Avusturya mallarına karşı boykot başladı.	- Reval Mülakatı yapıldı. (9 Haziran). - Bulgaristan bağımsızlığına kavuştu. (5 Ekim). - Avusturya Bosna-Hersek'i ilhak etti. (5 Ekim). - Girit Yunanistan'a bağlandı.

Tarih	Bediüzzaman Said Nursî	Osmanlı Devletindeki Olaylar	Dünyadaki Olaylar
	• Meşrutiyetin ilanı ile serbest bırakıldı. • II. Meşrutiyet ilanının üçüncü gününde İstanbul'da, daha sonra Selanik'te meşrutiyete dair bir nutuk verdi. • Mizancı Murad'ın, Şehzadebaşı'nda Ferah Tiyatrosunda verdiği konferansta çıkan kargaşayı yatıştırdı. • Hamallarla konuşarak boykotun daha etkili hale getirilmesine çalıştı. • Nutuk 1 isimli eserini yazdı. (1908-1909).		
1909	• Bayezid Talebe İhtimainda talebeleri yatıştırdı. (27 Şubat). • Ayasofya Mevlidi'nde heyecanlı kalabalığı yatıştırdı. (3 Nisan). • 31 Mart olayında askerlere hitap ederek isyandan vazgeçmelerini sağladı. (16 Nisan). • 31 Mart Ayaklanmasında, herkesi sükunete ve soğukkanlılığa davet ettiği makalelerini neşretti (Serbesti gazetesinde) (17 Nisan). • 31 Mart Vak'asına karıştığı iddiasıyla tevkiif edildi, Divan-ı Harb-i Örfi'de yargılandı ve be- raat etti (30 Nisan - 25 Mayıs). • <i>İki Mekteb-i Musibetin Şehadetnamesi (Divan-ı Harb-i Örfi)</i> eserini telif etti.	• Osmanlı Demokrat Fırkası kuruldu (6 Şubat). • Bayezid Talebe İhtimai. (27 Şubat). • Serbesti gazetesi başyazarı Hasan Fehmi öldürüldü. (7 Nisan). • 31 Mart Vak'ası patlak verdi. (13 Nisan). • Adana'da Ermeni olayları vuku buldu. Yaklaşık 30.000 kişi öldü. (14 Nisan). • Hareket Ordusu Yeşilköy'e ulaştı; İstanbul'da sıkıyönetim ilan etti. (19 Nisan). • II. Abdülhamid tahttan indirildi. (27 Nisan). • V. Mehmed Reşad padişah oldu. (27 Nisan). • 31 Mart olayı ile ilgisi olanlar sıkıyönetim mahkemelerine çıkarıldılar. • 1876 Anayasasında (Kanun-ı Esasî) değişiklik yapıldı. (21 Ağustos).	• Lenin'in Materyalizm ve Ampirikritisizm eseri yayınlandı.
1910	• İstanbul'dan ayrılarak İnebolu, Batum ve Tiflis'e gitti. (Mart). • Van'a gitti. • Meşrutiyet ve anayasa ile ilgili olarak şark aşiretlerini ziyaret etti, sorularına cevap verdi. • Reçetetü'l Avam, Reçetetü'l-Ulema veya Saykalü'l-İslam isimli eserlerini yazdı.	• Cırağan Sarayı yandı. (19 Ocak). • Ahali Fırkası kuruldu. (21 Şubat). • İttihad ve Terakki Fırkası bölünmeye başladı. (Şubat). • Arnavutluk isyanı başladı. (1 Nisan). • Gazeteci Ahmed Samim öldürüldü. (fail-i meçhul) (9 Haziran). • Osmanlı Sosyalist Fırkası kuruldu. (Eylül).	• Japonya Kore'yi ilhak etti. • Meksika'da halk ayaklanması başladı.
1911	• Şam'a gitti. Şam Emeviye Camii'nde, kalabalık bir topluluğa hitap etti. • İstanbul'a gelerek Sultan Reşad'ın Rumeli seyahatine katıldı. (5 Haziran). • <i>Hutbe-i Şamiye, Münazarat, Muhakemat, Devaü'l-Ye's</i> isimli eserlerini yazdı.	• Rumeli seyahatine çıkan Sultan Reşad İstanbul'dan hareket etti. (5 Haziran). • Abdullah Cevdet İçtihat dergisini çıkardı. • Türk Yurdu dergisi çıktı. • Selanik'te Genç Kalemler dergisi çıktı.	• Panço Villa ve Emiliano Zapata'nın, bir yıl önce başlattığı ayaklanmanın ardından Meksika'da darbe oldu. (10 Nisan). • İtalya, Trablusgarp ve Bingazi'nin tahliyesi için Osmanlı Devletine ultimatom verdi. (28 Eylül). • İtalyanlar Trablusgarp ve Bingazi'ye saldırdı ve işgal etti. (29 Eylül).

Tarih	Bediüzzaman Said Nursî	Osmanlı Devletindeki Olaylar	Dünyadaki Olaylar
			- Çin'de Sun Yat-San liderliğindeki devrimciler, Manchu hanedanını yıktı. (10 Ekim). - İtalya Trablusgarp ve Bingazi'yi topraklarına kattığını dünyaya duyurdu. (5 Kasım). - Marie Curie, radyoaktiflik konusunda kendi başına yaptığı çalışmalardan dolayı Nobel Ödülü aldı; böylece bu ödülü iki kez alan ilk kişi oldu. - Ernest Rutherford, atomun merkezinde bir çekirdek olduğunu gösterdi.
1912.	- Batum, Tiflis yoluyla Van'a gitti. <i>Teşhisü'l-İllet</i> isimli eserini yayınladı.	V. Mehmed Reşad meclisi dağıttı (18 Ocak). - Türk Ocakları kuruldu. (25 Mart). - Milli Meşrutiyet Fırkası kuruldu (15 Temmuz). - İttihat ve Terakki komitesi hükümetten düştü. (16 Temmuz).	- İlk seferinde buz dağına çarparak batan, dönemin en büyük transatlantik Titanik'te 1517 yolcu yaşamını yitirdi. (15 Nisan). - İtalyanlar Rodos, On iki Ada ve Çanakkale Boğazına saldırdı. (18 Nisan). 1. Balkan Savaşı başladı. (8 Ekim). - Osmanlı Devleti ile İtalya arasında Uşi Antlaşması imzalandı. (15 Ekim). - Arnavutluk bağımsızlığını ilan etti. (28 Kasım).
1913	- Van'da Medresetü'z-Zehra'nın temelini attı. - Şeyh Selim isyanına engel olmaya çalıştı. - Talikat isimli eserini yazdı.	- Babîâli baskını yapıldı (23 Ocak). - İttihat ve Terakki yeniden iktidar oldu. - Sadrazam Mahmud Şevket Paşa öldürüldü. (11 Haziran). - İttihat ve Terakki'nin siyasi terör devri başladı. - Said Halim Paşa sadrazamlığa atandı. (12 Haziran). - Edirne geri alınarak Garbi Trakya Türk Cumhuriyeti kuruldu. (21 Temmuz).	- Londra Barış Antlaşması imzalandı. (30 Mayıs). II. Balkan savaşı başladı. (29 Haziran). - Osmanlı-Bulgar barışı: İstanbul Antlaşması imzalandı. (29 Ağustos). - Osmanlı-Yunan barışı: Atina Antlaşması imzalandı. (14 Kasım).
1914	- Birinci Dünya savaşında talebeleriyle birlikte Gönüllü Milis Alayı kurarak Ermeniler ve Ruslarla mücadele etti. <i>İşaratü'l-İcaz</i> isimli eserini yazmaya başladı.	- Binbaşı Enver Bey Harbiye Nazırı oldu ve Paşa unvanını aldı. (3 Ocak). - Meclis-i Mebusan süresiz tatil edildi. (2 Ağustos). - Osmanlı Devleti, Almanya ve Üçlü İttifak ülkeleri ile birleşme kararı aldı (2 Ağustos). - Kapitülasyonlar kaldırıldı. (9 Eylül). - Cihad-ı Ekber ilan edildi. (14 Kasım). - Enver Paşa kumandasındaki Osmanlı kuvvetlerinin Sarıkamış harekatı başladı. (22 Aralık).	- Panama Kanalı açıldı. - Avusturya Macaristan veliahdı Fransios Ferdinand Saraybosna'da Sırp milliyetçisi Princip tarafından katledildi (28 Haziran). - Avusturya Sırbistan'a savaş açtı (28 Temmuz). 1. Dünya Savaşı başladı. (1 Ağustos). - Almanya Rusya'ya savaş ilan etti. (1 Ağustos). - Almanya Fransa'ya savaş ilan etti. (3 Ağustos). - İngiltere Almanya'ya savaş ilan etti. (4 Ağustos). - Avusturya Rusya'ya savaş ilan etti. (6 Ağustos).

Tarih	Bediüzzaman Said Nursî	Osmanlı Devletindeki Olaylar	Dünyadaki Olaylar
			- Japonya Almanya'ya savaş ilan etti. (23 Ağustos). - Ruslar Doğu Bayazıt'da saldırı. (31 Ekim). - Rusya Osmanlı Devletine savaş ilan etti. (3 Kasım). - İngiliz ve Fransız savaş gemileri Çanakkale tabyalarını topa tutmaya başladı. (3 Kasım). - İngiltere ve Fransa Osmanlı Devletine savaş ilan etti. (5 Kasım). - Osmanlı Devleti İtilaf Devletlerine savaş ilan etti. (11 Kasım). - Rus donanması Trabzon'u bombaladı. (17 Kasım).
1915		- Cemal Paşa kumandasındaki Osmanlı kuvvetlerinin Mısır Seferi yapıldı: Kanal Hezimet. (Ocak-Şubat). - Van'da Ermeni isyanı başladı. (15 Nisan). - Doğu Anadolu'da Ruslarla işbirliği yapan Ermeni nüfus iç bölgelere taşındı: Tehcir uygulaması. (27 Mayıs).	- İngilizler Adana'yı işgal etti. (23 Ocak). - Müttefikler Çanakkale Boğazını geçmeye çalıştı: Çanakkale Savaşı (19 Şubat). - Bulgaristan, Türkiye ve Almanya'nın yanında savaşa katıldı. (6 Eylül).
1916	Bitlis savunması sırasında Ruslara esir düştü ve Kostroma'ya götürüldü (2 Mart).	- İngilizler ve Fransızlar Gelibolu'yu terk etti. - Rus taarruzu başladı, Erzurum, Rize, Trabzon ve Erzincan işgal edildi. (11 Ocak). - Hicaz Emiri Şerif Hüseyin isyan başlattı. (27 Haziran). - Şerif Hüseyin krallığını ilan etti (6 Kasım). - Hicaz ve Mekke kaybedildi.	- Sykes-Picot Anlaşması imzalandı. (16 Mayıs). - Romanya İtilaf Devletlerine katıldı. (17 Ağustos). - Einstein'in izafiyet teorisi yayınlandı.
1917	Rusya'daki Çarlık Rejimini yıkan ayaklanma ve devrim sırasında esir kampından firar etti.	- Vehid Vahdetin Almanya'yı ziyaret etti. - Yıldırım Orduları Grubu kuruldu. - Irak ve Suriye Cepheleri çöktü. - Filistin Osmanlı hakimiyetinden çıktı. (9 Aralık).	- ABD İtilaf Devletlerine katıldı ve Almanya'ya savaş ilan etti (6 Nisan). - Rusya'da Bolşevik ihtilali yapıldı. - St. Jean de Maurienne Anlaşması imzalandı. (17 Nisan). - Rusya'da yeni bir ayaklanma çıktı. Sosyalistler Bolşevik Hükümetini devirerek, 1. Dünya Savaşından çekildiler. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kuruldu. (9 Ekim). - Balfour Bildirgesi ile Filistin'de Yahudiler'e yurt vaat edildi. (2 Kasım).
1918	- Varşova, Berlin, Viyana üzerinden İstanbul'a geldi. - Darü'l-Hikmet-ül İslamiye üyeliğine atandı. (26 Ağustos).	II. Abdülhamid vefat etti. (10 Şubat). - Sultan Reşad vefat etti. (3 Temmuz). - İttihat ve Terakkinin ileri gelenleri ülkeyi terketti. (2/3 Kasım). - İtilaf Devletleri İstanbul'u işgal etti. (13 Kasım).	- Wilson Prensipleri yayınlandı. (8 Ocak). - İttifak Devletleri ile Rusya arasında Brest-Litovsk Anlaşması imzalandı. (3 Mart). - Mondros Mütarekesi imzalandı. (30 Ekim). I. Dünya Savaşı sona erdi. - Çekoslovakya Devleti kuruldu.

Tarih	Bediüzzaman Said Nursî	Osmanlı Devletindeki Olaylar	Dünyadaki Olaylar
1919	• <i>Nokta</i> risalesini yazdı. • Abdurrahman Nursî tarafından Bediüzzaman Said Nursî'ye ait ilk Tarihçe-i Hayat yazıldı.	• Damat Ferit Paşa kabinesi kuruldu. Hürriyet ve İtilaf Fırkası iktidara geçti (4 Mart). • İzmir işgal edildi. (15 Mayıs). • Mustafa Kemal İstanbul Hükümeti tarafından Anadolu'ya gönderildi. (19 Mayıs). • Erzurum Kongresi yapıldı. (23 Temmuz-7 Ağustos). • Sivas Kongresi yapıldı. (4-12 Eylül). • Sivas Kongresi Heyeti Temsiliyesi ile Ali Rıza Paşa Hükümeti temsilcileri görüştü: Amasya Mülakatı(22 Ekim).	• Komünist Enternasyonal'in (İli. Enternasyonal) kuruluşu. (4 Mart). • İtilaf Devletleri Almanya ile Versailles Antlaşması imzalandı. (28 Haziran). • İtilaf Devletleri Avusturya ile St. Germain Antlaşması'nı imzaladı. (10 Eylül). • İtilaf Devletleri Bulgaristan ile Neuilly Antlaşması'nı imzaladı. (27 Kasım). • Mısır'da milliyetçi ayaklanma meydana geldi. • Rutherford alfa parçacıklarını kullanarak bir elementin başka bir elemente yapay dönüşümünü gerçekleştirdi. • Atlas Okyanusu uçakla aşıldı.
1920	• Bediüzzaman'ın da içinde bulunduğu birçok aydın tarafından Yeşilay Cemiyeti kuruldu. • İngilizlere karşı Hutuvat-ı Sitte isimli eserini neşretti. • Hakikat Çekirdekleri 1 ve Sünuhat isimli eserlerini yazdı.	• İstanbul'da son Meclis-ı Mebusan açıldı. (12 Ocak). • Son Osmanlı Mebusan Meclisince Misak-ı Milli kabul edildi. (28 Ocak). • İstanbul İtilaf Devletleri tarafından işgal edildi (16 Mart). • T.B.M.M. açıldı. (23 Nisan). • Türkiye Komünist Partisi kuruldu.	• San Remo Konferansı yapıldı. (24 Nisan). • İtilaf Devletlerinin Macaristan ile Trianon Antlaşması imzalandı. (4 Haziran). • Osmanlı ile İtilaf Devletleri arasında Sevr Antlaşması imzalandı. (10 Ağustos). • Bakü'de Doğu Milletleri Kongresi toplandı. (1-8 Eylül). • Milletler Cemiyeti kuruldu. • İtalya'da Benito Mussolini, Ulusal Faşist Partisini kurdu. • Dünyada ilk genel radyo yayınları yapıldı. • Ermenistan ile Osmanlı arasında Gümrü Antlaşması imzalandı. (2 Aralık).
1921	• Anglikan Kilisesinin suallerine cevap verdi. • Şeyhülislam Dürrizade Abdülâh Efendinin Kuvay-ı Milliye aleyhine verdiği fetvaya karşı Anadolu hareketini destekleyen bir fetva yayınladı. • <i>Hakikat Çekirdekleri 2, Lemaat, Şuaat, Rumuz ve Tuluat</i> isimli eserlerini yazdı. • 1921-1923 yılları arasında Mesnevi-i Arabi (33. Lem'a) isimli eserini yazdı.	• I. İnönü Muharebesi yapıldı. (6/10 Ocak). • Londra Konferansı yapıldı. (21 Şubat-11 Mart). • Türk-Rus Dostluk ve Kardeşlik antlaşması imzalandı. (16 Mart). • İstiklal marşı kabul edildi. (12 Mart). • II. İnönü Muharebesi yapıldı. (31 Mart/1 Nisan). • Sakarya Meydan Muharebesi yapıldı. (23 Ağustos/13 Eylül). • Fransa ile Barış (20 Eylül).	• Yunan kralı I. Aleksandros bir maymunun ısırması sonucu öldü, yerine Konstantin kral oldu. • İran'da Rıza Han iktidara geldi. • Çin Komünist Partisi kuruldu.
1922	• T.B.M.M. hükümeti ileri gelenlerinin daveti üzerine Ankara'ya gitti ve resmi merasimle karşılandı (19 Kasım). • Ankara'da Katre, Zeylül'l-Katre, Habbe, Zeylül'l-Habbe, Zerre, Şemme, Zeyl eserlerini yazdı.	• Büyük Taarruz başladı. (26 Ağustos). • Yunan Başkumandanı Trikopis esir edildi. (30 Ağustos). • İzmir işgalden kurtarıldı. (9 Eylül).	• İtalya'da Mussolini iktidara geldi. • İrlanda bağımsızlığını ilan etti. • Lenin yeni ekonomik politikasını ilan etti.

Tarih	Bediüzzaman Said Nursî	Türkiye Cumhuriyeti Olayları	Dünyadaki Olaylar
		- Mudanya Mütarekesi. (11 Ekim). - Saltanat kaldırıldı. (1 Kasım). - Abdülmecit Efendi Halife oldu. (16 Kasım). - Sultan Vahdettin bir İngiliz zırhlısı ile İstanbul'dan ayrıldı. (17 Kasım). - Lozan Barış Konferansı başladı. (20 Kasım). - Çanakkale işgalden kurtuldu. (26 Kasım).	
1923	- Mecliste milletvekillerinin namazda gösterdikleri ihmal dolayısıyla 10 maddelik beyanname yayınladı. (1 Şubat). - Ankara'dan ayrılarak Van'a gitti. - Tedrisat Umum Müdürlüğünce Van'da vaizlik kadrosu verildi. - Zühre, Zührenin Zeyli, Habab, Zeylül Habab, isimli eserlerini yazdı.	- Büyük Millet Meclisinde Medresetü'z-Zehra hakkında kanun teklifi verildi. (2 Mart). - Lozan Barış Antlaşması imzalandı. (24 Temmuz). - Cumhuriyet ilan edildi. (29 Ekim). - Ziya Gökalp'in Türkçülüğün Esasları isimli kitabı yayınlandı. - Ankara başkent kabul edildi. (13 Kasım).	- Fransa, Almanya'nın Ruhr bölgesini işgal etti. - İran bağımsızlığına kavuştu.
1924	Şeyh Said'in isyana davetini reddetti.	- Hilafet ilga edildi ve Osmanlı hanedan mensupları yurt dışına çıkartıldı. (3 Mart). - Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edildi. (3 Mart). - Şer'îye ve Evkaf Bakanlığı kaldırıldı. (3 Mart). - Türkiye İş Bankası kuruldu. (26 Ağustos).	- Lenin öldü. - Hicaz Emiri Hüseyin kendisini halife ilan etti. (7 Mart).
1925	- Van'dan alınarak mecburi ikamete tabi tutulmak üzere Burdur'a gönderildi. - Nur'un İlk Kapısı'nı yazdı.	- Şeyh Said Ayaklanması meydana geldi. (13 Şubat). - Aşar vergisi kaldırıldı. (17 Şubat). - Takrir-ı Sükun Kanunu çıktı. (4 Mart). - İstiklal Mahkemeleri yeniden toplandı. - Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatıldı. (3 Haziran). - Şapka kanunu çıkarıldı. (25 Kasım). - Tekke ve zaviyeler kapatıldı. (30 Kasım). - Türkiye ve Sovyet Rusya arasında saldırmazlık paktı imzalandı. (17 Aralık).	- Almanya'da Hindenburg Cumhurbaşkanı oldu. - Avrupa'da Lokarno Dönemi başladı. (Almanya, Belçika, Fransa, İngiltere ve İtalya arasında akdedilen antlaşmalarla sınır tayinleri) (16 Ekim).
1926	- İsparta'ya sürgüne gönderildi. (25 Ocak). - İsparta'nın Barla köyünde mecburi ikamete tabi tutuldu. (20 Şubat). - Risale-i Nur'un telifine başladı. - Onuncu Sözü yazdı. - Birinci, İkinci, Üçüncü, Dördüncü, Beşinci, Altıncı, Yedinci, Sekizinci, Dokuzuncu, Yirminci, Yirmi Birinci ve Yirmi İkinci Sözleri yazdı.	- Medeni Kanun kabul edildi. (17 Şubat). - Yeni Ceza Kanunu kabul edildi. (1 Mart). M. Kemal'e karşı düzenlenecek suikast ortaya çıkarıldı. (İzmir Suikastı) (15 Haziran).	Almanya Milletler Cemiyetine kabul edildi.

Tarih	Bediüzzaman Said Nursî	Türkiye Cumhuriyeti Olayları	Dünyadaki Olaylar
1927	On Sekizinci ve Yirmi Beşinci Sözleri yazdı.	- İstiklal Mahkemeleri kaldırıldı. (7 Mart). M. Kemal 2. CHF kurultayında nutkunu okudu. (15-20 Ekim).	- İbni Suud kendisini Hicaz ve Necid kralı ilan etti. - İlk sesli film yapıldı.
1928	1928-1930 arasında Yirmi Dokuzuncu, Otuzuncu, Otuz Birinci, Otuz İkinci, Otuz Üçüncü Sözleri yazdı. - Yirminci ve Yirmi Dördüncü Mektupları yazdı.	- İstanbul'da Türkçe hutbe okunmaya başlandı. (3 Şubat). - Anayasanın dinle ilgili hükümleri kaldırıldı. (10 Nisan). - Uluslararası Sayıların Kabulü Hakkındaki Kanunun kabulü. (20 Mayıs). - Yeni Türk Harfleri kabul edildi. (1 Kasım).	- Kellog Paktı ile ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Polonya, Belçika ve Çek Cumhuriyeti diplomaside barış ve güvenlik siyaseti üzerinde anlaştı. - Yunanistan'da Elefterios Venizelos başbakan oldu. - İskoç bakteriyolojist Alexander Fleming, pek çok zararlı bakteriyi yok ettiği bilinen bir 'küf' buldu. Bu küfe 'Penicillium Notatum' adını verdi. (15 Eylül).
1929	- Birinci, On Üçüncü, On Dokuzuncu, Yirmi Yedinci ve Otuz Üçüncü Mektupları yazdı. - Yirmi Yedinci Sözü yazdı.	- Ticaret Kanunu kabul edildi. (13 Mayıs). - Türkiye gümrük bağımsızlığına kavuştu.	- New York Borsasının çökmesiyle ABD'nin hızlı yükselişi kesintiye uğradı. - Dünyada ekonomik bunalım başladı.
1930	İkinci, Üçüncü, Dördüncü, Beşinci, Altıncı, Dokuzuncu, On Altıncı ve On Yedinci Mektupları yazdı.	- Serbest Cumhuriyet Fırkası kuruldu. (12 Ağustos). - İrtica iddiaları yüzünden Serbest Cumhuriyet Fırkası kendini feshetmek zorunda bırakıldı. (17 Kasım). - Menemen Olayı meydana geldi. (23 Aralık).	- Hint Ulusal Kongresi ilk defa tam bağımsızlık isteğiyle ortaya çıktı. - Gandhi ikinci sivil itaatsizlik girişimini başlattı. - Londra'da ABD, İngiltere ve Japonya silahsızlanma girişimlerine yönelik anlaşmalar yaptı. (Ocak).
1931	On Altıncı Mektubun Zeyli, Yirmi Altıncı Mektubun İkinci Kısım ve Yirmi Sekizinci Mektubun Birinci Parçasını yazdı.	- Türk Tarih Kurumu kuruldu. (12 Nisan). - T.B.M.M'nin 6. Dönemi fevkalade toplantısında Mustafa Kemal 3. kez cumhurbaşkanı seçildi. (4 Mayıs).	- Viyana'daki Kredit-Anstalt Bankasının iflası ile uluslararası ödemeler mekanizması çöktü. İflaslar dünya ekonomisini daha da fazla bunalıttı. - İspanya'da cumhuriyet ilan edildi.
1932	- Birinci, İkinci, Üçüncü, Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Lem'aları yazdı. - Yirmi Altıncı Mektupları yazdı.	- İstanbul'da Yerebatan Camiinde Hafız Yaşar Okur tarafından ilk kez Türkçe Kur'an okundu. (22 Ocak). - Halkevleri kuruldu. (19 Şubat). - Türk Dil Kurumu kuruldu. (12 Temmuz). - Türkiye, Milletler Cemiyetine üye oldu. (18 Temmuz). - Ayasofya Camii kapatıldı. - Kadro dergisi çıkmaya başladı.	- Japonlar Mançurya'yı işgal etti. (Mart). - Japonya Rusya ile komşu oldu. - Irak bağımsız krallık oldu. - İbni Suud tarafından Suudi Arabistan Krallığı kuruldu.
1933	- Sekizinci, On Birinci ve On Yedinci Lem'aları yazdı. - On Dördüncü Sözün Zeyli, Yirmi Üçüncü Mektup ve Yirmi Sekizinci Mektubun İkinci Parçasını yazdı.	- İstanbul'da camilerde ezan ve kamet Türkçe okunmaya başlandı. (7 Şubat). - Yeni İstanbul Üniversitesi açıldı. (18 Kasım). 1. Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlandı.	- Almanya'da Nazi Partisi iktidara geçti. - Avrupa'da silahsızlanma politikaları gündeme gelmeye başladı. - Alman cumhurbaşkanı Von Hindenburg Hitler'i şansöyeliğe getirdi.

Tarih	Bediüzzaman Said Nursî	Türkiye Cumhuriyeti Olayları	Dünyadaki Olaylar
1934	- Barla'daki ikametine son verilerek Isparta'ya getirildi. - Yirmi Dokuzuncu Mektubun Birinci Kısmı, Onuncu, On İkinci, On Dördüncü, On Altıncı, On Sekizinci, Yirminci, Yirmi Birinci, Yirmi İkinci, Yirmi Dördüncü, Yirmi Beşinci ve Yirmi Altıncı Lem'aları yazdı. - İktisad Risalesi, Hastalar Risalesi ve İhtiyarlar Risalesini yazdı.	- Balkan Antantı kuruldu. (9 Şubat). - Soyadı Kanunu çıktı. (21 Haziran). - Ayasofya Camiinin müzeye çevrilmesi için kanun çıktı. (24 Kasım). - Kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanındı. (5 Aralık).	Almanya'da Hitler devlet başkanı oldu.
1935	- Talebeleri ile birlikte tutuklanarak Eskişehir hapisanesine getirildi. - Yirmi Yedinci, Yirmi Sekizinci, Yirmi Dokuzuncu ve Otuzuncu Lem'aları yazdı.	- Kapatılan Ayasofya Camii müze olarak açıldı. (1 Şubat). - Atatürk 4. kez cumhurbaşkanlığına seçildi.	- İngiltere ve Almanya Deniz Silahlarının Kısıtlanmasına Yönelik Antlaşma imzalandı. - İtalya Habeşistan'ı işgal etti. (5 Ekim).
1936	- Kastamonu'ya sürgün edildi. - Birinci ve İkinci Şu'at yazdı. - Kastamonu Lahikasını yazdı.	- Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi açıldı. (9 Ocak). - Ankara'da Devlet Konservatuarı kuruldu. (6 Mayıs). - Montreux Boğazlar Sözleşmesi imzalandı. (20 Temmuz). "İstiklal Marşı" şairi Mehmet Akif Ersoy vefat etti. (27 Aralık).	- Japonya ile Almanya Anti-Komintern Patkı imzalandı. (25 Kasım). - Filistin'de Yahudi göçüne karşı Araplar isyan etti. - İspanya'da General Franco önderliğinde iç savaş başladı.
1937	Üçüncü Şu'at yazdı.	- Altı Ok anayasaya girdi. (5 Şubat). - Karabük Demir ve Çelik Fabrikasının temel atma töreni yapıldı. (3 Nisan). - Hatay'ın Bağımsızlık Antlaşması TBMM tarafından onaylandı. (14 Haziran). - Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında Tahran'da Sâ'dâbat Paktı imzalandı. (8 Temmuz). - İnönü Başbakanlıktan çekildi. Görevi Celal Bayar devraldı. (25 Ekim).	- Cenevre'de yapılan Milletler Cemiyeti toplantısında, Hatay'ın bağımsızlığı kabul edildi. (27 Ocak). - Türkiye-Mısır Dostluk, İkamet ve Tabiiyet Antlaşması yapıldı. (7 Nisan).
1938	Dördüncü, Beşinci ve Yedinci Şu'atları (Ayet'ül Kübra) yazdı.	- Sadabat Paktı TBMM tarafından onaylandı. (14 Ocak). - Hatay Millet Meclisi açıldı ve Tayfur Sökmen devlet başkanlığına seçildi. (2 Eylül). - Ankara Radyosu yayına başladı. (28 Ekim). M. Kemal öldü. (10 Kasım). - İsmet İnönü cumhurbaşkanı seçildi (11 Kasım).	- Almanya Avusturya'yı ilhak etti. (12 Mart). - Japonya Çin'i işgal etti. - Türkiye ve Fransa, Hatay'da eşit sayıda asker bulundurmaları konusunda anlaşma yaptı. Birlikler Hatay'a girdi. (3-4 Temmuz).
1939		- Hatay Türkiye'ye katıldı. (29 Haziran). - Türk-İngiliz ve Fransız İttifakı, Ankara'da imzalandı (Ankara Paktı). (19 Ekim). 33.000 kişinin öldüğü Erzincan Depremi yaşandı. (27 Aralık).	- Almanya Çekoslovakya'yı işgal etti. - Almanya, İtalya ile ittifak antlaşması imzalandı. (22 Mayıs). - Almanya-Sovyet Saldırmazlık Paktı imzalandı. (23 Ağustos). - Almanya, Polonya'ya saldırdı. (1 Eylül). 2. Dünya Savaşı başladı. (1 Eylül). - İngiltere ve Fransa Almanya'ya savaş ilan etti. (3 Eylül).

Tarih	Bediüzzaman Said Nursî	Türkiye Cumhuriyeti Olayları	Dünyadaki Olaylar
1940	• Onuncu Şuâ yazdı.	• Köy Enstitüleri Kanunu TBMM'de kabul edildi. (17 Nisan).	• Almanya Paris'i işgal etti. (14 Haziran). • Alman-Fransız Silah Bırakma Antlaşması imzalandı. (22 Haziran). • Almanya, Londra'yı havadan bombaladı. (7 Eylül). • İtalya, Fransa ve İngiltere'ye savaş ilan etti.
1941		• Türkiye ve Rusya arasında Saldırmazlık Deklarasyonu imzalandı. (24 Mart). • Türkiye ve Almanya arasında Saldırmazlık Deklarasyonu imzalandı. (18 Haziran). • Refah gemisi Kıbrıs yakınlarında bir torpille batırıldı. (23 Haziran). • Varlık Vergisi Kanunu çıkarıldı. (11 Kasım).	• Japonya, ABD'nin Pearl Harbour üssüne saldırdı. (7 Aralık). • Almanya ABD'ye savaş ilan etti. (11 Aralık).
1942	• Sekizinci Şuâ yazdı.	• Almanya'nın Türkiye Büyükelçisi Von Papen'e suikast düzenlendi. • Varlık Vergisi uygulaması başladı.	• İngiltere ve ABD arasında Birleşmiş Milletler ittifakı kuruldu. Daha sonra bu ittifaka 22 devlet daha katıldı. (Ocak).
1943	• Kastamonu'dan Isparta'ya sevk edildi. • Isparta'da sorgulamadan sonra talebeleriyle Denizli Ağır Ceza Mahkemesine sevk edildi. • On Birinci ve On Üçüncü Şuâları yazdı.	• Amerikan başkanı Roosevelt, İngiltere başbakanı Churchill ve Türkiye'yi temsilen İsmet İnönü Kahire'de buluştular. (7 Aralık).	• Afrika'da İtalyan ve Alman birlikleri teslim oldu. (Mayıs). • Müttefikler Sicilya'ya saldırdı. Mussolini iktidarı düştü. (Haziran). • Alman ordusu Stalingrad'da teslim oldu.
1944	• On İkinci Şuâ yazdı. • Denizli Ağır Ceza Mahkemesi, talebeleriyle birlikte beraatine karar verdi. (15 Haziran). • Denizli'den Emirdağ'a sürgün edildi. (1 Ağustos). • Temyiz mahkemesi beraat kararını onayladı. (30 Aralık).	• Irkçılık-Turancılık davası başladı. (7 Eylül).	• II. Dünya savaşında müttefikler Normandiya çıkartmasını yaptı. • Arjantin'de Peron iktidarı başladı.
1945		• Türkiye Almanya ile Japonya'ya kağıt üzerinde savaş ilan etti. (23 Şubat). • Dörtlülük kararları ilan edildi. (7 Haziran). • Tan Gazetesi öğrenciler tarafından basıldı. (4 Aralık). • Anayasanın dili sadeleştirildi.	• Yalta Konferansı başladı. (4 Şubat). • İtalya müttefiklere teslim oldu. (29 Nisan). • Almanya kayıtsız şartsız teslim oldu. (7 Mayıs). • A.B.D. Hiroşima'ya atom bombası attı. (6 Ağustos). • A.B.D. Nagasaki'ye atom bombası attı. (9 Ağustos). • Japonya silah bırakma antlaşmasını imzaladı. (2 Eylül). • ABD Başkanı Truman zafer ilan etti ve İkinci Dünya Savaşı sona erdi. (2 Eylül). • Birleşmiş Milletler Örgütü kuruldu. (24 Ekim).

Tarih	Bediüzzaman Said Nursî	Türkiye Cumhuriyeti Olayları	Dünyadaki Olaylar
1946	Risale-i Nur'lar teksir ile çoğaltıldı.	- Demokrat Parti kuruldu. (7 Ocak). - Amerikan filosu İstanbul'u ziyaret etti. (5-9 Nisan). - Tek dereceli milletvekili seçim kanunu kabul edildi. (5 Haziran). - İlk çok partili seçim yapıldı. (21 Temmuz). - Demokrat Parti 63 milletvekili ile meclise girdi. (21 Temmuz).	İlk elektronik bilgisayar yapıldı.
1947	Risale-i Nur'lar ilk defa Avrupa ülkeleri ve ABD'ye gönderildi.	Türkiye IMF'ye katıldı. (11 Mart).	- Truman Doktrini ile ABD Avrupa devletlerini tekrar kalkındırma politikasını hayata geçirdi. (12 Mart). - Pakistan bağımsızlığına kavuştu. - Yunanistan'da iç savaş başladı.
1948	- Talebeleri ile Afyon Ağır Ceza Mahkemesine sevk edildi. (28 Ocak). - On Dördüncü Şuayı yazdı.	Kurtuluş Savaşı komutanlarından Kazım Karabekir vefat etti. (25 Ocak).	- Gandhi öldürüldü. (30 Ocak). - İsrail devleti kuruldu. (14 Mayıs). - Çekoslovakya, Polonya ve Macaristan'da komünistler iktidara geldi.
1949	- Afyon'da talebeleriyle beraber tevkif edildi. - Afyon Hapishanesinden tahliye oldu. (20 Eylül). - Emirdağ'a gitti. (2 Aralık). - On Beşinci Şuayı yazdı.	- İlkokullara seçimli din dersi konuldu. (1 Şubat). - Ankara'da İlahiyat Fakültesi kuruldu. (4 Haziran). - Türkiye Avrupa Konseyine kabul edildi. (8 Ağustos).	- Çin'de komünist devrim başarıya ulaştı. - Endonezya bağımsızlığını kazandı. - NATO kuruldu. (4 Nisan). - Ürdün bağımsızlığına kavuştu.
1950	Seçim başarılarından dolayı Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı tebrik etti.	- Demokrat Parti iktidara geldi. (14 Mayıs). - Celal Bayar cumhurbaşkanı oldu. - Adnan Menderes başbakan oldu. - Arapça ezan okuma yasağı kaldırıldı. (16 Haziran). - Radyoda Kur'an ve dini program yayın yasağı kaldırıldı. (5 Temmuz). - Genel af kanunu çıkarıldı. (14 Temmuz). - DP hükümeti komünistlere karşı savaşmak üzere 4500 kişilik bir tugayı Birleşmiş Milletler emrinde Kore'ye gönderdi. (25 Temmuz). - İlkokullara mecburi din dersi konuldu. (21 Ekim).	Kore savaşı başladı.
1951	- Hristiyan âleminin bir nevi ruhani lideri olan Papa'ya <i>Zülfikar</i> kitabı gönderildi. (22 Şubat). - Şapka Kanununa muhalefet gerekçesiyle Emirdağ'da mahkemeye verildi.	Türkiye, NATO'ya katılma protokolünü imzaladı. (17 Ekim).	- İlk nükleer santraller kuruldu. - Libya bağımsızlığına kavuştu.

Tarih	Bediüzzaman Said Nursî	Türkiye Cumhuriyeti Olayları	Dünyadaki Olaylar
1952	- Gençlik Rehberi Mahkemesinden dolayı İstanbul'a gitti. (22 Ocak). - Emirdağ'a döndü. - Afyon Mahkemesi duruşmasına katıldı. (30 Mayıs). - Samsun'da Büyük Cihad Gazetesinin yayını sebebiyle dava açıldı. - İngiliz asıllı müsteşrik bir yabancı Seb'a Semavat hakkında yedi günlük bir konferans vermeye başladı. Bediüzzaman'ın cevabı ve Nur Talebelerinin faaliyetleriyle konferansın ikinci günü Türkiye'yi terketti.	- Türkiye NATO'ya üye oldu. (18 Şubat). - Osmanlı hanedanının kadın üyelerine Türkiye'ye gelebilmeleri için izin verildi. (16 Haziran). - Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-İş) kuruldu. (31 Temmuz). - Köy Enstitüleri kapatıldı. (10 Ağustos).	Mısır'da krallığa karşı askeri darbe yapıldı ve Cemal Abdünnasır başkan oldu. (23 Temmuz).
1953	- İstanbul'da Rum Ortodoks Patriği Althenagoras ile görüştü. - Isparta'da hakkında yeni bir dava açıldı ve Isparta'ya gitti. - Isparta'ya yerleşmek üzere geldi. (23 Ağustos).	- Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında dostluk işbirliğini öngören antlaşma imzalandı. (Şubat). - Dumlupınar denizaltısı, Çanakkale Boğazında Naboland isimli İsveç şilebiyle çarpıştı. (4 Nisan).	- Jeoseph Stalin öldü. (5 Mart). - Cemal Abdünnasır Mısır'da cumhuriyet rejimini hayata geçirdi. - Kore Savaşı ateşkesle sonuçlandı. - Francis Crick ile James Watson DNA molekülünün yapısını keşfetti.
1954		- Türkiye Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini imzaladı. (20 Mart). - Genel seçimler DP'nin zaferi ile sonuçlandı. (2 Mayıs).	- Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında "İttifak, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması" (Balkan Paketi) imzalandı. (9 Ağustos). - Cenevre Konferansı yapıldı. - Cezayir'de bağımsızlık mücadelesi başladı. - Tunus ve Cezayir bağımsızlığına kavuştu.
1955	CENTO'nun kuruluşundan dolayı Cumhurbaşkanı ve Başbakanı tebrik etti.	- İstanbul'da gayrimüslimlere yönelik saldırılar başladı. (6-7 Eylül Olayları). - Hürriyet Partisi kuruldu. (20 Aralık).	- Türkiye ve Irak arasında ortak güvenlik ve savunmayı öngören Bağdat Paketi imzalandı. (24 Şubat). 4 Nisan'da İngiltere, 23 Eylül'de Pakistan, 3 Kasım'da İran bu pakta üye oldu. - Varşova Paketi imzalandı.
1956	- Afyon mahkemesi bütün Risale-i Nur'ların beraatine ve sahiplerine iadesine karar verdi. (Haziran). - Risale-i Nurlar'ın yayınlanması serbest bırakıldı.	Hükümet ortaokullarda din derisi okutulmasını kararlaştırdı. (13 Ağustos).	- Süveyş Kanalı bunalımı. - Polonya'da ayaklanma başladı. - İngiliz Hükümeti Başpiskopos Makarios'u sürgüne gönderdi. - Fas bağımsızlığına kavuştu.
1957	- Yapılan davet üzerine Isparta Askeri Tugay Camiinin temelini attı. (Nisan). - Genel seçimde DP'yi desteklediğini belirtti.	- Sanayi Bakanlığı kuruldu. (27 Mayıs). - Genel seçimleri DP kazandı. (27 Ekim).	- ABD'de Eisenhower doktrini kabul edildi. (5 Ocak). - Avrupa Ekonomik Topluluğu kuruldu. (25 Mart). - İlk uzay uydusu Sputnik fırlatıldı. (4 Ekim). - Vietnam'da iç savaş başladı. - Makarios serbest bırakıldı.

Tarih	Bediüzzaman Said Nursî	Türkiye Cumhuriyeti Olayları	Dünyadaki Olaylar
1958		• Erzurum'da Atatürk Üniversitesi açıldı. (17 Kasım).	• Suriye ve Mısır Birleşik Arap Cumhuriyetini oluşturdu. (1 Şubat). • Irak, Ürdün'le Arap esasına dayalı bir federasyon kurdu. (14 Şubat). • Irak'ta kraliyet devrildi ve yerine cumhuriyet rejimi ilan edildi. (14 Temmuz).
1959	• Nur talebelerinin davetleri üzerine Konya ve Ankara'ya ziyaretlerde bulundu.	• Menderes uçak kazası geçirdi. (17 Şubat).	• Kıbrıs'ı bağımsız bir devlete dönüştüren Londra Anlaşması imzalandı. (19 Şubat). • Türkiye-ABD ikili anlaşması imzalandı. (5 Mart). • Nijerya bağımsızlığına kavuştu.
1960	• İstanbul'daki Nur talebelerinin daveti üzerine İstanbul'a gitti. (1 Ocak). • Ankara'ya son ziyaretini gerçekleştirdi. (11 Ocak). • Ankara'ya gitmesini yasaklayan hükümet kararı üzerine Emirdağ'a gitti. • Emirdağ'dan Isparta'ya geçti. (20 Ocak). • Isparta'dan ayrılarak Urfa'ya gitti. • Urfa'da İpek Palas Otelinde vefat etti. (23 Mart). • Halilü'r-Rahman Camii avlusundaki mezarına defnedildi. (24 Mart). • Naaşı kabrinden alınarak bilinmeyen bir yere götürüldü. (12 Temmuz).	• Tahkikat komisyonu kuruldu. (18 Nisan). • Ankara ve İstanbul'da öğrenci yürüyüşleri oldu. (28 Nisan). • Milli Birlik Komitesi hükümete darbe yaptı. (27 Mayıs). • Devlet Planlama Teşkilatı kuruldu. (1 Ekim). • DP'li yöneticilerin yargılandığı Yassıada mahkemesi başladı. (14 Ekim). • Milli Birlik Komitesi 14 üyesini ihraç etti. (15 Kasım).	• Willard Frank Libby, arkeoloji, jeoloji, jeofizik ve bilimin diğer dallarında, yaş tayini için karbon 14 yönteminin kullanımını keşfettiği için Nobel Ödülü'nü kazandı. • Rusya'ya iltica eden iki NSA görevlisi ABD'nin 40 ülkenin haberleşmesini dinlediğini açıkladı.

